RVFFINI
AQVILEIENSIS
PRESBYTERI

OPERA QVÆ EXTANT, PARTIM ANTEHAC nunquam in lucem edita, partim nuper ope doctissimorum virorum emendata & castigata, & in duos Tomos diuisa.

Cum Indicibus, tum locorum Sacræ Scripturæ explicatorum, tum rerum & verborum, amplissimis.

TOMVS PRIMVS.

Omnium Catalogum siue ordinem, pagina post epistolam proxima docebit.

PARISIIS,
Apud Michaëlem SONNIVM, via Iacobæa, sub Scuto Basiliensi.
M. D. LXXX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

ORNATISSIMO LECTISSIMOQVE VIRO D. IOANNI A SANCTO ANDREA, PARISIENSIS ECCLESIÆ Canonico,

Renatus Laurentius De la Barre, S.

QVANTVM iis debeatur D. à Sancto Andrea, qui vetustatis nouitaté, nouis authoritatem, obsoletis nitoré, obscuris lucem (& vt totam Plinianá periodum vsurpem) fastiditis dare gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturá & naturæ suæ omnia indefesso studio nituntur, verbis consequi difficillimum semper nó modò iudicabam: imo cogitatione complecti vix arbitrabar esse eius qui veretur reprehensionem doctorum atque prudentium Marcus Tullius, quo tanquam parente gloriatur Latina eloquentia, quinto Tusculanarum quæstionum, inter præcipua felicitatis deputauit, præque cæteris illum diem obseruandum censet augustiùs, in quo dudum ignoratum à Syracusanis, cùm esse omnino negarent, septum vndique & vestitum vepribus & dumetis Archimedis sepulchrum detexit: tenebat enim quosdam senariolos, quos in eius monuméto inscriptos acceperat: qui declarabant in summo sepulchro spheram esse positam cum cylindro. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima, sui ciuis vnius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Ignorasset etiam optimi Vatis, & cui aliàs grçcæ lingu'ę emendandæ authoritas fuerat concredita, carmen diuinæ Odisseas & Iliados: nisi Lycurgus Lacedemonis ex Ioma in Grçciam importasset, & nisi postmodú discerptum Pisistratus collegisset, atque ita distinxisset, quemadmodum hoc tempore legitur adhibito metatore Aristarcho. His inquam quid debeatur affirmauit adhuc nemo, nec fortassis vsquam postea affirmabit: quandiu fuerint qui inde aliqui proficient: vel ob hoc rursus quod tantis pro vigiliis, laboribus, sudoribus quibus illis castigationes constiterint digna satis commendatio haberi vlla non possit, tantùm abest vt meritis par possit referri. Habent siquidem reliquorum studia suas amœnitates, varios secessus, quibus lectionis tædium noua delectatione subleuant. At illi qui Herculano labore versantur in veterum monumétis peruestigandis & restituédis: quid quæso habere possunt quod studium recreet? quid quod fastidium excutiat, nisi alterum fastidium? itant si qua voluptas eos aliquando perfundat ex inuentis alicuius authoris scriptis, subinde in iisdem recognoscendis, sarciendísque, propter lacunas, corruptos locos, dimidiatas paginas, exesos characteres, plus enascitur mœroris quàm fuerat antè perceptum ex inuentione delectationis: vt nouerim ego aliquos qui thesauros eiusmodi à se repertos maluerunt de emendatione desperantes omnino supprimere, quàm qualescunque ædere in lucem: mendacio·

rum nimirum quàm syllabarum ditiores. Itaque si ex hoc loco paulisper licet euagari, prætitisset interdum eorum quædam quæ circumferuntur nunquam excussa, quàm ita excudi vt sint errorum mendarúmque verius quàm doctrinæ seminariç. Et certè quis modus esse potest, dum omnia propè ex cõiectura persequimur: quæ certitudo, cum quid in mentẽ alteri venire potuit, diuinatur? Quis demum euadẽdi locus per syrtes & scopulos Aporiç, cùm videamus in vadis, statiuis & naualibus principes viros hærere, impingere, altercari, in simpulo magnos ciere fluctus, committere de nugis magnas interdum tragœdias: & quod irritam omnium operam facit, proficere nouis castigationibus quotidiè nouas editiones: videamus insuper id genus occurrere reliqua, quæ etsi fidem eleuant, nihilo tamen minus rei nõn minuunt difficultatem, quominus multa sint doctis perferenda qui auctorum castigationi & editioni inuigilant, quoties de maximis & leuibus dubitandum, cogitandum, euoluendum si qui alij hanc eandem materiã tractauerint: quoties passim ex coniectãdis aliquando leuissimis multa mutanda, nonnulla reponenda. Quod quantũ habeat operç norunt hac ætate non pauci, sed tu imprimis (vir ornatiss.) qui harum rerum exercitatissimus, non desinis maximo studiorum prouentu, reíque literariæ accessione proferre de tua diuite bibliotheca bonos quotidiè authores, próque tuo in Rempub. grato animo perquirere magnis sumptibus vndique, si qui codices M. S. habeantur catigastissimi, quibus impressi possent conferri: si qui rursus restarent cũ aliquo fructu imprimendi. Et ita quidem, vt de te testatum iampridem doctorum sermonibus audiuerim, nullum eorum qui tunc viuunt (absit verbo inuidia) existere qui fœlicius & salubrius Chiromam manum admouerit rei librariæ: & qui liberalius optimç notç scriptorum (quorum modo lectione studiosi fruuntur) impressiones iuuerit, auxerit, promouerit, atque tu ipse quem à D. Opt. Max. in hæc calamitosa tempora ob id reseruatum dicere soleo, ne literæ obsolescerent: néue deesset, qui honestissimas honestis de rebus Typographorum concertationes illustraret. Testantur illud iampridem tot tantáque quot exierunt volumina cum aliqua tui præfatione nominis: testabitur etiam illud inpræsentiarum Ruffini nunquã antea typis commissum opus, cuius cum exemplar Domino de la Bigne Præceptori meo Theologo, huius ætatis tam ob morum candorem quàm ob singularem eius eruditionem meritissimo, petendum indicasses, ex reliquiis venerabilis Monasterij Montis-Dei, factum est vt inter ruinas eius deuotæ domus diuina prouidentia si nõ integer ab annis vetustus codex, saltem quodammodo totus ab iniuria inueniretur effugisse Gnosticorum nostrorum iniurias: aduersus quas atque eiusmodi grassatorum excursiones, vindiciarum si quis sit modus, is est accersendus à Calcographia, quæ sola inclinantibus seculis maximo Dei beneficio ad studia iam nauseantes hominum animos recreauit iucunda facilitate, scriptis contulit gratiam sua pulchritudine, & simul immortalitatem. Quod vtinã Dei inuentum superiora tempora nouissent, non vtique tantam librorum & codicum

codicum quot desiderantur perditi, iacturam bellicis Gotthorum incursionibus fecissemus. Non illa bibliotheca Pisistrati, Attali & Eumenis: non illa Philadelphi Ptolomei quæ Augusto regnante incendio assumpta est. Non illa Gordiani, quæ plures habuit librorum quàm quisquam alius auri vel argenti thesauros, diues LXII. millibus antiquissimorum voluminum. Non illa Pamphili martyris, vnde Eusebius hausit suam historiam: non illa cẽtum & viginti millium librorum quæ Bizãtij sub Zenone Imp. grauissimo incendio periit: non illa rursus Mathiæ regis Vngariæ, quæ Patrum nostrorum memoria crudeli Turcharũ impressione dissipata est. Nec illa denique Vaticana Romanorum Põtificum Hebraicis, græcis, Latinis antiquissimis, necnon optimis quibusque authoribus pariter ac recentioribus tum manuscriptis, tum publicatis instructissima sub Clemente VII à militibus Germanis & Hispanis incensa, tot libros secum abstulisset. Extarent namque alibi passim excussi codices maxima cum copia, non autem sicuti accidit, pauci iique ab imperitis notariis descripti mendosissimè. Habuisset quæuis natio proprios scriptores, habuisset inquilinos: nec erat quod conquererentur viri antiquitatis amantissimi: aut cur peroptaremus omnes plagas orbis, scrutaturi, si quid blattæ tegerẽt quod luci ac mundo foret exhibendum Non erat quod Reuerend. in Christo pater D. d'Albone, Lugdunensis Ecclesiæ Princeps lustraret ruinas peruetusti Monasterij Barbatæ insulæ, vt commentarios Ruffini Aquileiensis in septuaginta quinque Dauidis psalmos requireret. Non erat quod nos similiter Montis-Dei reliquias ad perpetuam memoriam typis tum demũ committeremus: quoniam habituri eramus omnia omnium authorum scripta, & præsertim nostri Ruffini quæcunque scripsit: videlicet, in Oseæ prophetã lib. I. in Amos alterum: in Ioel vnum: de sua fide ad Laurentium Episcopũ lib. I. de Sacramẽtis I Exhortationis ad Probam lib. I. Epistolarum ad diuersos lib. 2. Iuxta triplicem diuinæ scripturæ sensum lib. I. quem rogante Paulino, Episcopo Nolano, scripsit ad eum latino sermone de benedictione Iudæ Patriarchę. Deinde eodem Paulino afflagitante librum alterum ad eundem: in quo cæteras vndecim Patriarcharum benedictiones triplici explanatione prosequutus est. Denique eodẽ authore haberemus, pręter ea quæ restant maximam partem Græcorum bibliothecæ Basilij Cæsariensis, Cappadociæ Episcopi, & Gregorij Nazianzeni, Clementis Romani Recognitionum libros: Eusebij Cæsariensis Palestinæ Ecclesiasticam historiam, cui addidit decimum & vndecimũ librum: Xisti quoque, si non põtificis Romani, saltem Pythagorici cuiusdam, vt contendit Hieronymus, sententias: Euagrij sententias: Pãphilij martyris aduersum Mathematicos. Iosephi etiam latinam fecit historiam, cuius exemplar asseruatur Mediolani, in æde S. Ambrosij, Longobardicis scriptum litteris: Origenis item non omnia, quia & Hieronymus transtulit quædã, quæ suo prologo discernuntur. Exposuit idem Ruffinus Symbolum, quod inter opera Hieronymi tom. 4. Basiliensis æditionis continetur: de quo Erasmus Præfat. in Cyprianum. Sed & obtrectatori opuscu-

lorum suorum respondit duobus voluminibus, atguens & conuincens, sicuti refert Gennadius, se Dei intuitu & ecclesiæ vtilitate, auxiliante Domino ingeniũ agitauisse: illũ verò æmulationis stimulo incitatũ ad obloquium stilum vertisse. Eiusdem Ruffini opusculum de depravatione librorũ, præcipuè Origenis, legitur ad calcem primę partis operũ Origenis: iterum tomo 2. operũ D. Hieronymi. Vertit quoque pro eodẽ Origene Apologeticũ Pamphili martyris, quod præfiximus operibus Origenis inuenitur. Ædidit insuper suam Apologiã, vbi contrarias sententias in libris Origenis ob eorũ depravationem natas ostendit. Præfatio eius in libros Origenis de Principiis, habebatur vulgò in 3. tomo operũ D. Hieron. adiecta per Des. Erasmũ, vt facilius intelligerẽtur Apologiæ D. Hieronymi. Plurima denique scripsit, sed multò plura transtulit. Fuit autẽ is Ruffinus Thatmus seu Thoranus professione monachus, dignitate Aquileiensis presbyter, Theodosio Imper. valdè charus, pro quo apud B. Ambrosiũ intercessit, vt ingrediũdi Mediolanẽsis templi fieret illi potestas, à quo antea exclusus fuerat ob patratã cædẽ septẽ milliũ hominũ Thessalonicę, vti refert Niceph. li. 12. hist. Eccl. cap 40. & 41. Fuit prætetea socius aliquãdo studiorũ & planè amãtissimus D. Hieronymi: donec de scriptis Origenis exorta inter eos contentione, visus est Hieronymo nimius admirator, & propè assertor Origenis: & proinde existimatus eiusdẽ opinionis, quòd paulò acrius suam de libris περὶ ἀρχῶν, qui videbantur contra fidem conuersi aduersus D. Hieronymũ defenderet. At si nemo in hodiernum vsque diem inuentus est, qui libros eiusmodi Origenis propterea tollendos dixerit, nemo etiã, vt opinor, reperietur qui ob id reiiciendũ iudicet Ruffinũ, quòd censuerit eosdẽ retinẽdos: nisi se B. Augustino temerarius præferat, qui tanti fecit nostrũ Ruffinũ, vt ex eo in suos ille psalmorũ cõmentarios quãplurima deriuarit. Fuit enim Augustino antiquior anno redemptionis humanæ CCCC. Sed tãtæ apud D. Augustinũ authoritatis, vt ad D. Hieronymũ de illo scribat non sine pietatis ac eruditionis elogio, eúmque cũ suo, tùm aduersario, olim verò sodali amicissimo mella scripturarũ studiose lambuisse, vtrũque quidẽ conatus in mutuã beneuolentiã reuocare, sed ita causam inimicitiarũ dissimulãs, vt neutri culpã earũ affingat. Hęc porrò luculẽti adeò scriptoris opera latuisse tãdiu non mirũ debet iis esse, qui norunt ex Trithemio plures libros ab ipso conscriptos (quorum tamẽ maxima pars nunc primum prodiit in lucẽ) sepultos adhuc pulueribus obliuionis desiderari. Sed ne quisquã hoc nostrũ studiũ existimet ideò minus, quòd quædam ipsius opuscula auctoritati apostolicæ suspecta à nonnullis reiiciantur: illud vnum solummodo dixerim, nihil illo canone omnino aduersus Ruffinũ statui, quòd eius auctoritatem minuat, horúmque librorum lectionem impediat. Nam & Gelasius religiosum eum virum appellat, & nõnullas ab eo scripturas explicatas fuisse tradit (quod dictũ Primas Lugdunẽsis ad cõmentarios psalmorum retulit) & hoc se nomine suspecta quædam habere, quod à D. Hieronymo scribatur de libero hominis arbitrio minus verè disputasse: sed vt omittã eam quam in dicẽdo, atque veritatem

Distin. 15. can. Sancta Rom.

tatem afferendo præ se tulit libertatem vir sanctissimus idémque doctissimus Hieronymus, ad cuius calculum nos remittit Gelasius, nihil planè in his cōmentariis tā apertum est, quàm quod pro libero hominis arbitrio, pro bonis operibus, pro mysterio sanctiss. Trinitatis, & sacrosanctæ Ecclesiæ Eucharistię, pro purgatorio, pro vera hominis iustitia, atque aliis huiusmodi permultis nō semel, neque vno in loco docet. Neque verò cuiquam noua debet esse (tametsi grauis ac molesta bonis omnibus semper fiat) repētina illa voluntatis inter D. Hieronymum & Ruffinum, alienatio: tùm quòd ille zelo ardens ac eruditione fretus nihil in alienis libris non depuratum & ad amussim elaboratum ferre poterat: hic verò sanctimonia, ac multorum præcipuorum Ecclesiæ luminum. exemplo communitus, in Origenianis libris siue legendis, siue in alienam linguam transferendis audactet versabatur. Tùm verò maximè quòd ex quadam opinionum varietate, veluti ex D. Augustino comperimus, in hanc contentionem inciderint, in quam fortè imprudens Ruffinus. Siquidem Augustinus epistola, quæ est xv. inter illas D. Hieronymi, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum tam graues amicos, doctos, celebres, senes & monachos tam amarulentā discordiam incidisse, non sine graui totius Ecclesiæ scandalo, ait, quod aliàs non nisi pro homini contigisse poterat, vt ex litteris Hieronymi perspexit, quantum sibi moderaretur, quantúmque teneret aculeos indignationis, timore obriguisse se, doloréque contabuisse, quia vereretur ne idem pro se Ruffinus faceret. Verum patrocinatur vtrisque, quòd non in dissimili genere inter se contenderint Paulus & Barnabas, D. etiā Petrus & Paulus Apostoli (quorū sententiā nec sine dissidio exceperūt inter se Augustinus & Hieronymus) qui pariter antea ob vocu lā τῆς κολοκύνθιδος ex prophetia Ionę parū cōuenerāt. Nota est illa ex veteri historia inter Epiphanium ac D. Chrysostomum cōtrouersia: illa etiā eò modestior quo antiquior Victoris & Irenæi, Origenis & Theophili: quæ tamen omnia non ideò summis viris eam notam inusserant, vt si quid minus rectè in nonnullis quæ non ita ab vniuersali Ecclesia in conciliis sacrosanctis tractata fuerant, & decreta, sensissent, in cæteris quoque errasse videantur. Sua sit ergo D. Gelasio auctoritas, & sua D. Hieronymo constet innocentia, quæ tamen rectè dicta Ruffini non eleuent, imò quæ ad veritatem vt hîc omnia exacta si fuerint integra, non minus ad benè credendum nos instruant, & ad benè agendum inflammenr, quàm quæ ab iis perfecta sunt qui speciosius illo fortasse, & ambitiosius legi terique soleant. Tu verò interim Domine à Sancto Andrea memineris has tibi sacratas bellorum ciuilium manubias tueri, & eò vsque custodire, vt sicut es Catholicus, viuis & vixisti semper catholicissimus: ita catholicæ, hoc est Romanæ Ecclesiæ quicquid in iis fuerit probandum vel improbandum relinquatur arbitrio. Vale. Ex tuo Musæolo apud Geruasianos Idibus Iuniis. M. D. LXXX.

RVFFINI AQVILEIENSIS

ECCLESIÆ PRESBYTERI OPERVM

Catalogus & ordo,

In quò ea quæ nunc primùm in lucem prodeunt stellula ad marginem adscripta indicat.

TOMVS PRIMVS.

De benedictionibus Iudæ ad Paulinum Episcopum Nolanum, lib. I.

* *Paulini ad Ruffinum epistola.*

* *Ruffini ad Paulinum fratrem epistola.*

Eiusdem in Benedictiones reliquorum vndecim Patriarcharum, siue Commentariorum in Geneseos cap. 49. lib. II.

* *Commentariorum in Oseam prophetam lib. III.*

* *Eiusdem Comment.* { *In Iohel prophetam.* / *In Amos.* }

Commentariorum in Symbolum.

Eiusdem Ruffini historiæ Ecclesiasticæ lib. II.

TOMVS SECVNDVS.

Commentarius in LXXV. *Dauidis Psalmos.*

Singulis tomis adiecti sunt Indices, tum locorum scripturæ explicatorum, tum rerum & verborum, locupletissimi.

TESTIMONIA DE RVFFINO.

RVffinus Aquileiensis Ecclesiæ presbyter: non minima pars Ecclesiæ doctorũ: & in transferendo de Græco in Latinum elegans ingenium habuit. Denique maximam partem Græcorum bibliothecæ Latinis exhibuit. Basilij scilicet Cæsariẽsis Cappadociæ episcopi, Gregorij Nazianzeni eloquentissimi hominis, Clementis Romani recognitionum libros, Eusebij Cæsariensis Palestinæ Ecclesiasticam historiam, Xysti sententias, Euagrij sententias, Pamphili martyris aduersum Mathematicos. Horũ omnium quæcunque præmissis prologis à Latinis leguntur, à Ruffino interpretata sunt: quæ autem sine prologo, ab alio translata sunt, qui prologum facere noluit. Origenis autem non omnia, quia & Hieronymus transtulit aliquanta, quæ suo prologo discernuntur. Proprio autem labore, imò gratia Dei dono, exposuit idem Ruffinus Symbolum: vt in eius comparatione alij non exposuisse credantur. Disseruit & benedictionem Iacob super patriarchas, triplici, id est, historico, morali & mystico sensu. Scripsit epistolas, ad timorem Dei hortatorias, multas: inter quas præeminent illæ quas ad Probam dedit. Historiæ etiam Ecclesiasticæ, quam ab Eusebio conscriptã, & ab isto diximus interpretatam, addidit decimum & vndecimum librum. Sed & obtrectatori opusculorum suorum respondit duobus voluminibus, arguens & conuincens se Dei intuitu & Ecclesiæ vtilitate, auxiliante Domino, ingenium agitauisse: illum vero æmulationis stimulo incitatum, ad obloquium stylum vertisse.

RVffinus Toranus, monachus, Aquileiensis Ecclesiæ presbyter, rogante Paulino Episcopo Nolano scripsit ad eum Latino sermone De benedictione Iudæ patriarchæ librum vnum, iuxta triplicem diuinæ scripturæ sensum: cuius initium est, Quãto magis ego me tibi excuso. Deinde, eodem Paulino efflagitante, librum alterum edidit ad eundem, in quo cæteras vndecim Patriarcharum benedictiones triplici explanatione prosecutus est. Liber incipit, Sciendum primò est. Scripsit quoque in Oseam librum vnum, in Amos librum vnum, & in Ioelem librum vnum. Claruit anno Domini CCCC.

PAVLINVS NOLANVS EPISCOPVS, RVFFINO FRATRI SALVTEM.

VEL breues, nobis, ab vnanimitate tua, literæ, magno refrigerio sunt, sicuti in penuria fluuiorum ager sitiens rore recreatur. Vnde refectos nos quamuis breui epistola tua, attamen tua, per puerum communium filiorum, fatemur: sed tamen rursus adfectos, quia etiamnum nunc vos in æstu sollicitudinis & incerto morarum, Romam peti iudicastis. Det nobis Dominus à Domino lætificari quàm primum de actu nostro: vt sicut anxiis compatimur, ita congaudeamus hilaritati. Et incipiamus tamen sperare fructum præsentiæ vestræ, si vos certi esse de vestra sententia, vel Domini circa vos placito cœperitis. Sanè quod admonere dignaris affectu illo, quo nos sicut te diligis, vt studium in Græcas literas attentius sumam, libenter accipio, sed implere non valeo, nisi fortè desideria mea adiuuat Dominus, vt diutius cōsortio tuo perfruar. Nā quomodo profectum capere potero sermonis ignoti, si desit à quo ignorata condiscam? Credo enim in translatione sancti Clemētis, præter alias ingenij mei defectiones, hanc te potissimum imperitiæ meæ penuriam considerasse, quod aliqua in quibus intelligere vel exprimere verba non potui, sensu potius apprehenso, vel vt verius dicam, opinata transtulerim. quò magis egeo misericordia Dei, vt pleniorem mihi copiam tui tribuat, quia pro diuitiis erit pauperi, vel micas à diuitis mensa cadentes auido famelici cordis ore colligere. In tempore sanè, quo scripta hæc scribebantur, cecidit sub oculis, incidens proposita lectione, capitulum illud ex Genesi quò Iudas à Iacob benedicitur. Et quia Dominus oportunissimā hanc occasionem dederat, pulsare post tempus fores cordis tui placuit. Ergo si me amas, imò quia multum amas, rogo vt scribas mihi, vt intelligis ipsam Patriarcharū benedictionem. Et si qua ipse scis in eis ardua sensu & digna cognitione, scire me velis: specialiter tamen de Capitulo illo in quo ait: Alligans ad vitem pullum suum, & ad cilicium pullum asinæ suæ: Quis suus sit pullus: vel, quis asinæ pullus, & cur suus ad vitem, asinæ verò pullus ad cilicium alligetur?

SVMMA PRIVILEGII.

CAROLVS nonus Francorum Rex, suo diplomate sanxit, ne quis *Opera Ruffini Aquileiensis Presbyteri*, ex collatione compluriũ exemplarium scriptorum, in celeberrimis bibliothecis conquisitorum recognita, & quibusdam libris aucta, ante sexennium à die primæ editionis numerandũ, præter Michaëlem Sonnium bibliopolam, ad eius castigationis exemplum imprimat, néue alibi impressa diuendat in Galliis. Secus qui faxit mulcta fisco applicanda, aliisque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet in litteris Priuilegij, indultis Lutetiæ, quinto Nouembris, 1570.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN LIBRVM DE BENEDICTIONIBVS IVDÆ

Ad Paulinum Presbyterum,

PRÆFATIO.

QVANTO *magis ego me tibi excuso, & minus idoneum ad responsionem eorum quæ sciscitaris adfirmo, tantò tu instãtius percontaris, & difficiliora perquiris, ac velut lenti bouis vitio deprehenso, cunctantis armos, & retrorsum terga cedentia, stimulis pertinacioribus perfodis. Vnde consequenter tibi & illud continuò cognoscendum est, quòd etiam si depressa saltèm ceruice, iugi quod superponis onus mouere possumus, nusquã tamen adest nobis copia in apertos patentésque campos, affluentioris facultate orationis, effundenti in latum distenta spacia, rapidioribus cursibus superare. Ideò ergo patere nos, si fortè vel tardius voluerimus, eo quo nos vocas, passibus peruenire. Requiris à nobis quomodo intelligatur, illud quod scriptum est in Genesi de Patriarcha Iuda, quod Israel pater eius, dum singulis filiorum, quæ præuidebat euentura prædicit, de isto ait inter cætera: Alligans ad vitem pullum suum, & ad palmitem vitis pullum asinæ suæ, quod tu scripsisti: Et ad cilicium pullum asinæ suæ, quod in Græco ita est:* καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ ἕλικα, *vitem dicunt Græci, non tã palmitem (quomodo habent nostra exemplaria) quàm illos quasi rucinnulos, vel cincinnulos palmitis, quibus succrescens palmes ipse, innectere & suspendere solet, vel ramis arboris, vel palis, vel quibuscunque illis innititur adminiculis, quos capreolos, vt arbitror, appellant agricolæ: quibus nexibus, tutus, & sine lapsus periculo, vel grauatur fructibus palmes, vel vaga proceritate distenditur. Arbitror ergo, quod hic ipse Græcus sermo, in Latinis exemplaribus antiquitus positus est, vt & alia nonnulla, & per tempus a scriptoribus non intelligentibus, pro* ἕλικι, *cilicium dici putatum est. Et in hoc quidem facilè error interpretis emendatur, sed non tàm facilè est etiam sensum intelligentiæ ipsius inuenire, nisi totius capituli mentio fiat. Totius autem huius capituli tractatus, amplius aliquid & lucidius inueniret, si ab initio ipsarũ benedictionum sumpsisset exordium. Quod vtique & otij & temporis non parum quærit, & vt fidelius dicam, quod mentem spiritu sancto illuminatam deposcit. Quantùm ergo vel mediocritas intelligentiæ nostræ valet, vel tempus indulget, vel hi sinunt qui rescripta ad Origenem perurgent, quanta res tanta pati potuit, breuitate, pro eo amore quo cõfidere nos tibi de omnibus iubes, sine præiudicio eorum qui melius aliquid sentire possunt, quid nobis de hoc interim capitulo videatur, exprimimus. Scio quãplurimos caput istud ita de domino interpretari, vt nihil ad Patriarcham Iudam pertinere ex his quæ dicuntur, adfirment, quia neque vt leo dormisse vsquam, neque vt catulus leonis ostenditur suscitatus, neque gentes in eo sperasse vllatenus probabuntur. † mis cæteris etiam in hoc capitulo sentiendum est, vt alterno intellectu expositio dirigatur, & interruptio historialis intelligentiæ, mystici sensus prodat arcanum.*

Pro ἕλικι vitiose scriptum à Latinis ciliciũ

Hic desunt nonnulla.

BENEDICTIO IVDÆ.

SI T ergo: *Iuda te collaudent fratres tui. Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum.* Poteſt hoc vel ad ipſum Iudam, vel ad eos qui ipſo videntur eſſe progeniti Reges, referri, qui regnũ gentis illius miniſtrantes, inimicorum terga domuerunt. Sed & in Chriſto competenter accipitur, qui à fratri-
Mat. 28. bus ſuis, id eſt, ab Apoſtolis quos ipſe fratres in Euãgeliis nominauit, meritò collaudatur. Inimici verò eius ſuper quorum dorſa manus eius eſt, illi intelliguntur quos Pater promittit ſe ſub pedes eius poſiturum, dicens,
Pſalm. 109 Donec ponã inimicos tuos ſub pedibus tuis. Sunt ergo inimici, donec increduli ſunt & infideles, & ideò cædũtur in tergo, qui poſteaquam cõuerſi fuerint, efficiuntur fratres, & collaudant eũ qui eos in adoptionẽ patris vocatos, ſibi & cohæredes fecit & fratres. Benè autẽ terga inimicorũ cædi dixit à Chriſto: Omnes enim qui adorabãt idola, terga dabant Deo, ſicut &
Hier. 2. per prophetã dominus exprobrat, dicẽs: quia cõuerterunt ad me dorſa ſua & nõ faciẽ. Hæc ergo dorſa cędit, vt cõuerſi aliquãdo terga dẽt idolis, & faciem erigant ad Deum, & faciant hoc quod in conſequentibus ſcriptum eſt: *Et adorent te filij patris tui.* Tunc enim cùm adorant eum, filij patris fuerunt effecti, & ſpiritum adoptionis accepe rũt, in quo clamant, Abba pater.
Gal. 4. *1. Cor. 12.* Nemo enim dicit Dominum Ieſum Chriſtũ, niſi in ſpiritu ſancto. Iſte ſermo paulò durius refertur ad Iudam, niſi abuſiue id dicamus, adoratos eſſe quaſi reges, à fratribus, id eſt, ſuis cæteris contribulibus filios Iuda. *Catulus*
M. S. eius *leonis Iuda, de germine † filius meus aſcendiſti: Recubans dormiſti ſicut leo, & ſicut*
aſcendit. *catulus leonis, Quis ſuſcitabit eum?* in his verſiculis, non iam concludimur, ſed penè excludimur, nam catulum leonis, ſi exponamus Iudam dici poſſe pro virtute bellãdi, quomodo exponetur quod de germine filius dicitur aſcendiſſe. Germen autẽ hic in græco, βλάστου dicitur, quod magis virgultũ, vel ramus rectè interpretatur, qui de radice repullulare, vel de ipſo robore arboris ſolet. Ex quo ergo virgulto, vel ex quo ramo Iudas aſcẽdiſſe dicetur vel quomodo recũben; dormiſſe vt leo, & vt catulus leonis: ita vt quęratur quis eum ſuſcitet, niſi forte aliquis vim faciẽs, velit ita adſeuerare, Ex germine proceſſiſſe Iudã, id eſt, vt ſuperius diximus, ex virgulto vel ex ramo, quod de ipſa patris fortitudine & virtute ſignificet: quiq; virtutis cõfidentia recubet & quieſcat, vt leo & vt catulus leonis, nec eum auſus ſit aliquis ſuſcitare, dum pro magnitudine viriũ, & potẽtia beatorũ ſuſcitare eum nullus audeat ad prælia. Sed multò conuenientius aptabitur huic loco myſtica expoſitio, in qua catulus leonis Chriſtus, nõ ſolũ φυσικῶς verumetiã τροπικῶς
Leunculorũ ſomnus triduanus. deſignatur. Nam Phyſiologus de catulo leonis hæc ſcribit, Quod cùm natus fuerit, tribus diebus ac tribus noctibus dormiat, Tũ deinde patris fremitu vel mugitu tanquàm tremefactus cubilis locus, ſuſcitet catulũ dormientẽ. Iſte ergo catulus aſcendit ex germine: ex Virgine enim natus eſt, nõ ex ſemine, ſed ex virgine abſque cõcubitu virili & abſq; ſemine naturali Chriſtus. Velut virgultũ ſiue ramus, in quo manifeſtiſſimè & veritas carnis adſũptæ ex virgine declaratur, in ſacroſãcto germine & à cõtagio carnalis & hu-

& humani seminis excusatur. *Recumbens dormisti vt leo, & sicut catulus leonis.* Manifeste recubuisse & dormisse, dictum de passione mortis ostenditur. Sed videamus quare vt leo, & vt catulus leonis, dormit. De catuli quidem somno iam superius dictum est, quod valde conuenienter adaptatur christo, qui tribus diebus & tribus noctibus, in corde terræ sepultus, somnum mortis impleuit. Vt leo autem, hoc modo debere intelligi arbitror: Mors Christi, oppressio & triumphus dæmonum fuit, omnem namque prædã quam leo ille cõtrarius inuaserat prostrato homine & deiecto, hic leo noster eripuit: denique rediens ab inferis & ascendens in altum captiuam duxit captiuitatẽ. Hoc ergo modo, & in somno suo leo fuit vincẽs omnia & debellans, & destruxit eum qui habebat mortis imperium. Et velut catulus leonis, die tertia suscitatur. *Quis suscitabit eum?* Rectè quasi inquirẽtis prophetæ personam quæ suscitet Christum, sermo significat, quia Apostolus quidẽ dicit: Quia Deus illum suscitauit à mortuis. Et, Qui suscitauit Christũ à mortuis, suscitabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantẽ spiritum eius in vobis. Et iterum ipse Christus dicit in Euangeliis: Soluite tẽplum hoc, & ego in tribus diebus suscitabo illud: hoc autem dicebat de tẽplo corporis sui. Quia vero ipse dicit, Suscitasse templum suum, & Deus illum dicitur suscitasse: Rectè Propheta stupore tantæ patris & filij vnitatis, atq; indiscretionis attonitus dicit: Quis suscitabit eũ? *Nõ deficiet Princeps ex Iuda, neque dux de fœmore eius, vsque quò veniant ea quæ reposita sunt.* Et velut in alijs exemplaribus habetur. *Veniat is cui repositum est, & ipse erit exspectatio gẽtium.* Hic locus manifestè refertur ad Iudam, constat enim vsque ad natiuitatem Christi non defecisse principes ex genere Iudæ, nec duces de fœmoribus eius, vsque ad Herodem regem qui secundum fidẽ historię, quam Iosephus scribit, alienigena fuisse, & per ambitionẽ in regnum Iudæorum dicitur irrepsisse. Statim ergo vt hoc factum est, & vt defecit dux de fœmoribus Iudę, aduenit ille cui regnum repositum, in quo, quomodo gentes sperent, Euangelij fides & Ecclesiarum docet propagatio. Reposita autem dicuntur ea quę opportuno tẽpore proferenda sunt, sicut & Christus in fine sæculorũ aduenisse dicitur. Cùm dicit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptum, scilicet ad salutem gentibus conferẽdam. Si verò quis in omnibus cupiat cursum vtriusque expositionis aptare, potest extorquere fortassis, vt etiam de Christo hæc hoc modo videantur intelligi: *Quia non deficiet Princeps ex Iuda*, Id est, hij qui post resurrectionem eius, Ecclesiarum principes ordinantur: *Et dux de fœmoribus eius*, Duces quoque populi Christianorum, de fœmoribus Christi. Hoc modo exponet, membra Christi esse, sine dubio spiritaliter intelligenda, quæ Apostolus dicit populum fidelium. Possunt ergo & fœmora eius spiritaliter intellecta indicare eos qui pro firmitate & constantia fortitudinis, omne corpus Ecclesiæ sustenrare videntur & ferre: vel quia humani seminis iudicium solet in fœmorum appellatione figuraliter dici, apud nos autem qui seminat, verbum seminat, poterunt ergo hj qui ministerium verbi Ecclesię exhibẽt de Christi fœmoribus intelligi duces. *Vsquequo veniant quæ reposita sunt ei:*

[Margin: Act. 3. Rom. 8. Ioan. 2. 1. Cor. 6. Christi fæmora quæ sint mysticè. Luc. 8.]

Videbitur ita posse intelligi quod vsque ad consummationem seculi, non deerunt isti duces, donec veniant ea quæ reposita sunt, quæ apparauit Deus his qui diligũt eum. *Et ipse erit expectatio gentium.* In die scilicet iudicij, cùm omnes gentes & populi Christum iudicem, in pauore cordis, & tremore conscientiæ expectabunt. *Alligans ad vitem pullum suum, & ad palmitẽ pullum asinæ suæ.* Hoc de Christo, & propriè & singulariter dicitur: ipse enim
Ioan. 15. alligauit ad vitem pullum suum, qui dixit: Ego sum vitis vera. ad hanc ergo vitem, & pullum suum alligat, & asinæ suę pullum. Pullus suus est, ex gẽ-
Mat. 11. tibus populus, cui vtique nunquam adhuc legis onus fuerat impositum: &
Luc. 19. supra quem, nisi ipse primus, nemo insederat. Pullus verò asinæ suæ est, qui ex priore populo, qui nunc in figura asinę nominatur, electi erant ad
Ose. 1. salutem, de quibus Propheta dicit: Si fuerint filij Israel sicut arena maris, reliquię saluę fient. Abiecta ergo asina, quæ onus Legis in infidelitate portare maluit, pullus ex ipsa natus eligitur, id est nouellus ex veteri, per fidẽ populus adsciscitur, ac populo ex Gentibus sociatur. Vitis ergo Christus ex ea parte dicitur, qua naturam suscepit humanam, ad quam Dei verbum pullum suum alligat, id est, populum suum coniungit & sociat ei conuersationi quam ipse exegit in carne: vt imitatione ipsius, pullus qui ad ipsum alligatus est, efficiatur cum illo & filius Dei, cohæres Christi. Palmitem
Ro. 8. autem de quo initio, quid significaret exposuimus, intelligere possumus
M.S. habet tenet. hoc modo. Fides quę in Christo est, & præsentis vitæ regulam †ministrat, & futuræ spei fiduciam præstat. Vitis ergo videtur illud ostendere, quod Christi in carne positi gesta, in ipso credentes & ipsi inhærentes imitantur: palmes verò, id est, ἕλιξ qui non tàm palmes, quàm illud intelligitur, quo palmes arbori connectitur, & confirmatur à lapsu, quo adminiculo tutus,
M.S. bonorum. ventos ac turbines contemnit & respuit, futurorum donorum †indicat spem, quia fideles, quíque non solum in iis quæ egerunt, sed & in his quæ sperant & credunt futura, cõsummationem salutis exspectant, in quo quasi ad quandam patientiæ arborem, spe vincti ac confirmati tentationum procellas ac turbines ferunt. Quod de Historiali Iuda interpretari, nulla mihi ratio videtur posse permittere, nisi si Iudaicis fabulis attendentes, putemus ita posse intelligi, pro eo quòd dicunt partem tribus Iudæ, quam in terræ hæreditatẽ suscepit, ita esse refertam vineis, vt tanquã nullo alterius generis existẽte virgulto tanta esse vitis copia videatur, vt ne animal quidẽ alligandi ad aliud genus arboris detur facultas: sed hæc vt diximus, Iudaica magis commenta videbuntur, nobis autem mystica plus, etiam si sola sit, placeat expositio. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum.* Videbuntur & hæc tantùm ad Historicam expositionem pertinere, Agrum fertilẽ viris, & hyperbolicẽs vini abundantiã significare, sed nobiliorem sensum mystica producit expositio. Nam stola Christi, quæ lauatur in vino, meritò eius intelligitur Ecclesia, quam ipse sibi mundauit san-
Eph. 5. guine suo, non habentem maculam & rugam. Non enim, inquit Apostolus, argento vel auro redempti estis, sed precioso sanguine Vnigeniti
1. Pet. 1. à Deo. In huius ergo sanguinis vino, id est, lauacro regenerationis, à Christo

ſto lauatur Eccleſia. Conſepelimur enim illi per Baptiſmum in morte & ſanguine ipſius, id eſt, in morte ipſius baptizamur. In ſanguine autem vuæ quomodo amictum ſuum lauet, videndum eſt. Amictus, propinquior quędam vel ſecretior corpori veſtis videtur eſſe quàm ſtola. Hi ergo qui prius per lauacrum loti, ſtola eius fuerant effecti, poſteaquàm ad ſacramentum ſanguinis vuæ peruenerunt, veluti interioris myſterij, ſecretioriſq; amictus eius participes eſſe dicũtur. Lauatur enim etiam in vuæ ſanguine anima, cum ſacramenti huius cœperit capere rationem. Agnita namque & intellecta virtute ſanguinis virtute verbi Dei, quãtò capacior effecta fuerit anima, tantò purior fit, & lauatur quotidie ad ſcientiæ profectum: & iungens ſe Domino, non ſolum amictus eius, verumetiam vnus iam cum ipſo ſpiritus fiet. Huic contrarius erat amictus ille populi Iſrael, in quo, vt gentis impudicitiam deſignaret, non tam amictum quàm præcinctorium id nominauit, quod Hieremias circũdare lumbis ſuis & auferre rurſus, atque in Euphratem iubetur abſcondere. *Gratifici oculi eius à vino, & dentes eius candidiores lacte.* Vides quomodo hiſtorialem intellectum, erga finem præcipue, amputat & abſcindit? Si enim adhuc cõtentioſius agentes dicere velimus, quia gratifici ſunt oculi Iudę ex vino prę abundantia vini, vt ſupra diximus, & abundantia poculorum, quid de candidis dentibus reſpõdebimus, & qualitate lactis, prolatis? In quo aduerſum veritatem nõ eſt agendum impudenter: Sed interruptione intelligentiæ hiſtorialis excluſi, ad ſpiritualis expoſitionis ordinem redeamus. *Gratifici*, inquit, *oculi eius à vino*. Superius oſtendimus Apoſtolica authoritate, membra Chriſti dici dignos quoſque fidelium, & diuerſa ſingulariter membra nominari, pro eo quod vnuſquiſque omni Eccleſiæ corpori dependit officium. Erunt enim pedes Chriſti, qui currunt ad faciendam pacem, qui pergunt ad ſubueniendum his qui in neceſſitate ſunt poſiti. Erunt manus Chriſti, quæ ad miſericordiam extenduntur, quæ auxilium indigentibus ferunt, quæ inualidis ad adminiculum porriguntur. Sic erunt oculi Chriſti qui ſcientiæ lumen corpori vniuerſo præſtant, ſicut in Euangelio ſcriptum eſt, Lucerna corporis tui, eſt oculus tuus. Gratifici ergo ſunt oculi iſti: Sermo enim ſapientiæ ſale conditus eſt, vt det gratiam audientibus. Non ergo pro hoc Sol gratificus dicitur quia ſcientiæ ſermonem miniſtrat, ſed quod habet in ſe gratiam facit. His enim auditis inquit, ſapiens ſapientior erit. Gratifici ergo ſunt oculi eius à vino, quia nihil eſt aquaticum in verbo ſapientiæ: nihil fluidum, nihil frigidum: ſed vinũ quod lętificat cor hominis, & quod infunditur vulneribus illius qui incidit in latrones. Quo ſcilicet audientiũ vulnera peccatorũ non ſolum olei lenitate mitigentur, verùm etiam vini auſteritate purgẽtur. Et quis eſt, inquit Apoſtolus, qui me lætificat, niſi qui contriſtatur ex me? candidi dentes eius ſuper lac. Sæpius iam de membrorum Chriſti ordine & ratione diximus, & eadem frequentius in his locis reperire abſurdum videtur. Dentes ergo eius ſuper lac candidi erunt hi qui fortem & ſolidum verbi Dei cibum mandere & cõminuere ad ſummam ſubtilitatem dentibus poſſunt, de quibus dicit Apoſtolus in Epiſtola

Hier. 13.

ad Hebręos. Perfectorum autem est solidus cibus, qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. De imperfectis autem Chorinthiis dicit, Lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis. Hęc super eos qui lacte aluntur: Dentes eorum sunt eãdidi, id est hi qui perfectum cibum capere non possunt, & comedere super illos, qui tanquam paruuli adhuc lacte indigent. Denique & in lege ea animalia quæ ruminant, & sumptum cibum ad dentes denuò reuocant, quod subtiliter minutatum, sustérationi corporis tradunt, munda esse animalia designantur. Aptissimè sanè etiam candidos dẽtes eius dicit. Omnes enim qui perfecti sunt, & scripturarum cibos, dignis & competentibus interpreta-
Leuit. 11. a tionibus explanantes, subtilem & minutum intellectum qui spiritalis dicitur, Ecclesiæ corpori subministrant, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi, ne fortè dicatur eis, Qui alios doces, te ipsum non do-
Rom. 2. c. ces. Verùm quoniam scriptura diuina, non solum sacramentorum debet scientiam continere, verùm etiam mores, gestáque informare discentium: sic enim & Sapientia per Salomonem dicit, Describe tibi hæc dupliciter &
Prou. 22. c. tripliciter in corde tuo: Et area quæ construebatur à Noë, bicamerata &
Gen. 6. c. tricamerata fieri iubetur: conemur & nos, posteaquàm dupliciter ista, pro vt potuimus sentire, descripsimus, id est, secũdum historiam, & secundum mysticum intellectum, nunc in quantum recipere locus potest, iam moralem, in eo discutere sermonem, vt scripturarum studiosi, nõ solum quid in aliis, vel ab aliis gestum sit, sed etiam ipsi intra se, quid gerere debeant, doceantur. Iudas, confessio interpretatur: qui ergo, vel peccata sua confessus pœnitentiam egerit, vel Christum in persecutione coram hominibus confitetur, collaudabitur à fratribus suis: lætitia est enim & gaudium An-
Luc. 15. b. gelis in cælis, super vno peccatore pœnitentiam agente. Ab ipsis ergo tan-
Angeli quam à fratribus (vnius enim illi Creatoris & patris filij sunt, & homines &
fratres no- Angeli) collaudatur. Verùm is qui confitetur dominum Iesum, quia in spi-
stri sunt. ritu sancto confitetur, manus eius supra dorsum inimicorum efficiũtur: qui enim ante exhibuerat membra sua seruire iniquitati ad iniquitatem, nunc
Rom. 6. d. exhibens seruire iustitiæ in sanctificatione, iam fugientium se inimicorũ
1. Cor. 9. d. suorum, id est, dæmonum terga vexat & cædit. Sic enim pugnat, non quasi aërem cædens, sed dæmones fugãs, quíque ob nimios profectus velut Dei iam in se participiũ habens, etiam adorari dicitur à filijs patris sui. Filios patris sui, quasi in morali loco, possumus filios lucis accipere, qui meritò adorant & venerantur eos qui scientia & operum merito in Dei similitudinem
Ioh. 8. b.
Mat. 5. b. profecerunt. Sicut enim Christus lux mundi est, ita & discipuli eius lux
Exod. 7. a mundi sunt: sed ille per naturam, isti per gratiam. Et Moses Deus esse dicitur Pharaonis. *Catulus leonis Iudæ, ex germine fili mi ascendisti.* Meritò catu-
Rom. 6. a. lus leonis appellatur, qui Christo concrucifixus est & conresurrexit, sicut
1. Cor. 15. a & Paulus dicebat, qui & ipse meritò in Iudam accipitur, confitebatur enim peccatum suum dicens, Non sum dignus vocari Apostolus, quia per-
Gal. 2. d. secutus sum Ecclesiam Dei. Et iterum quod Christus est, esse dicit seipsum, cùm ait: Christo concrucifixus sum, viuo verò iã non ego, viuit verò Christus

ſtus in me. Eſt ergo catulus leonis qui dormit cum Chriſto dum mortuus eſt peccato, & reſurrexit cum Chriſto dum viuit Deo. Ex germine autem *Rom. 11. c.* filius qui aſcendit, ſine dubio is eſt, qui cùm eſſet oleaſter inſertus eſt in arborem oliuam, & agreſtes ac feros mores naturæ carnalis abiecit, per ſpiritum adoptionis hæres, radix vera vitę permanens, & fructum plurimum ex eius inſitionibus adferens. *Recubans dormiſti vt leo.* Dormit vt leo, ſapiens *Phili. 4. c.* namq; confidit vt leo, maximè cùm potuerit confidenter dicere, Omnia *Prou. 28. a.* poſſum in eo qui me confortat nō terroribus, non minis, nō vllis illecebris excitatur, ſed manebit immobile propoſitū & mens fixa. Nec deeſſe vnquā Princeps poterit ex Iuda, & dux de fœmoribus eius: Verè enim ille poterit principatum ſui agere & dux eſſe probabilis, qui prius per cōfeſſionem & pœnitentiam omnibus carnalibus vitiis, quibus prius agebatur, abſciſſis ſibíque ſubiectis, principatum ſui gerit, nec permittit in ſe vel iram, vel ambitionem, vel auaritiam, vel libidinem gerere principatum. Sed dux erit ei de fœmoribus Iuda, id eſt, eius qui cōfeſſione emendatus eſt & correctus, ne ſi cæcus cæco ducatum præbeat, id eſt, animus adhuc vitiis obcæcatus *Mat. 15. b.* cæcum natura corpus regat, ambo in foueam cadant. *Donec veniant ea quæ Luc. 6. f.* *repoſita ſunt eis,* ſicuti & ille dixit: Quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Aut certè ita tam *Rom. 8. d.* diu principatum ſui gerit vnuſquiſque ſanctorum, & dux erit ſuę vitæ, donec veniet illud, vt ſit Deus omnia in omnibus, hoc enim in fine repoſitum eſt. *Et ipſe erit expectatio gentium:* quoniam ſemel moralem locum perſequi propoſuimus, etiam gentes iſtas intra nos requirere debemus, quæ expectationē habent. Huius tam emendati eo confeſſione perfectíq; poſſumus *videtur legendum, Iuſta emendati ergo confeſſione &c.* gētes intra nos intelligere, omnes animæ noſtræ motus qui ferocius in nobis mouentur ſecundùm primam ætatem, & quaſi gētiliter agunt: his, omnis emēdationis ſpes eſt & expectatio, ſi ſenſus, qui eſt princeps & dux hominis, chriſtum confeſſus & ab eo illuminatus, actuum ſuorum gubernacula moderatur. *Alligans ad vitem pullum ſuum.* Pullum hic, ipſum ſenſum *Mat. 19. a.* pro innouatione vitę intelligamus, qui alibi à Domino infans appellatur, *Pſal. 72. d.* cùm dicit: Niſi conuerſi facti fueritis ſicut infans, non intrabitis regnum cęlorum. cùm ergo quis coniungit ſe Domino, & efficitur vnus ſpiritus cum ipſo, alligat ad vitem pullum ſuum dicens: Mihi autem adhęrere Deo bonum eſt. *Et ad palmitem pullum aſinæ ſuæ.* Palmitem iſtum, id eſt, quem ſupra expoſuimus, ἕλικα, poſſumus ſubtilem & flexuoſam ſcientiæ ſentire intelligentiam, cuius pullus aſinæ, id eſt, animæ ſenſus adfectus, ipſam animā ſeruat à lapſu. *Lauabit in vino ſtolam.* Sicut caro verbi Dei, perfectorum cibus eſt, ita & ſanguis eius, perfectorum eſt poculum. Qui ergo per Verbum Dei expurgantur & renouantur de die in diem, hi dicuntur lauare in vino ſtolam ſuam, id eſt, actus ſuos viſibiles, *& in ſanguinem vuæ amictum 2. Cor. 10. b* *ſuum,* interiores cogitationes, ſicut & Apoſtolus dixit: Cogitationes purgantes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſum ſcientiam Chriſti. Poteſt tamen & ſola intelligi Martyrij gloria & paſſio, quam pati ſperat quotidie iuſtus in carne, & amictus ſolus in ſanguine. Nihilominus Mar-

tyrium conſcientiæ accipit quod intra ſe tolerat indeſinenter. Denique & in conſequentibus, gratificos oculos eius eſſe dicit, à vino, & dentes eius candidos ſuper lac. Non eſt autem dubium oculorum laudem, ex proſpiciendi & porrò videndi virtute proferri, quod vtique per ſcientiæ vel gratiam, vel ſtudium venit. Idcirco enim & dentes candidi, qui puros & immaculatos & ſolidos edant verbi Dei cibos, nec paruulorum lacte ali animam patiātur, ſed ſolidis eam nutriant, & validis cibis, id eſt, à moralibus ad myſtica & dogmatica eam transferentes, quibus illuminata poſſit reuelata facie gloriam Domini ſpeculari.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI, DE BENEDICTIONIBVS PATRIARCHARVM, SIVE COMMENTARIORVM in Gen. cap. 41. ad Paulinum Epiſcopum Nolanum, Liber II.

PAVLINVS FRATRI RVFFINO, S.

ETSI incertum mihi fecit filius Cerealis, quod ad te perrecturus foret, in tempore quo ad ſanctum Petrū reuertitur: tamen per eum qui æquè tuus ac noſter eſt, non ſcribere tibi, tàm culpabile nobis, quàm tibi triſte futurum iudicauimus. Itaque chartulæ damnum ſi te fortè non vidiſſet, quàm officij ſicut credimus, ſi te viſeret, præoptantes capeſſere, cōmiſimus epiſtolam iſtā, non caſui ſed fidei. Credimus enim in Domino dirigendā ad te viam ſermonis ac filij noſtri, quia deſiderantibus bonū, omnia procedent in bonum, deſiderat enim te quantū debes deſiderari ab intelligente cōmodum ſuum de cōſortio tui. Et ideò præſumo, quia ſecundum fidem ac pietatem ſuam ſaluabitur in bonis deſiderium eius, & perueniet ad te, & tecum manebit, & geminabitur nobis apud Dominum, in vobis ſalutare præſidium, cùm & tibi tàm bonus filius, comes, diſcipulus, adiutor acceſſerit, & tu illi pater ac magiſter omnis boni donatus à Domino, ad efficacem orationum potentiam, vires gratiæ ſpiritalis addideris. Nobis autem, etſi pro tua charitate præſumptio ſit, quia remeaturus ad Orientem, nō feres inuiſitatu nobis abire, tamen de peccatis noſtris metus eſt ne etiam ſi tam nobis vicina filiæ Babylonis auertat: quare Domino deſideria noſtra ac vota mandamus, ne ſecundum meritū nobis, ſed ſecundum deſiderium faciat, & dirigat ad nos viam tuam in via pacis ſuæ, quia non ambulantes in ea, in reprobum ſenſum damnati ſunt, nec te deſiderare merentur. Sanè importunitate qua oſtium tuum vel media nocte pulſare conſueui, repulſæ metu, ad verecundiam & modum poſtulandi coactus, nunc hoc circa me negocij tibi trado, vt Benedictiones duodecim Patriarcharum, cuius iam principium mihi expoſita circa perſonam Iudæ Prophetia, triplici vt iuſſum eſt interpretatione, conſcriptis paginis edidiſti: per reliquos filios diſtributam digneris exponere, vt & ipſe per te ſiam conſcius veritatis, & magnæ gratiæ ac laudis auctorem habeam, ſi his qui de me ſupra me, propter operis † conſulendum me putauerunt, diuina potius, & tuo ſpiritu, quàm de meo ſenſu inepta reſpondeam.

RVFFI-

RVFFINVS FRATRI PAVLINO HOMINI DEI S.

C*OMMVNEM quidem filium Cerealem, nondum videram, sed is conscius, quid mihi doloris infligeret, si reddere moraretur literas tuas, præmisit eas ad me: quas cum legens erga tui (vt soleo) desideriũ, magis ac magis crescerem, inueni ad vltimum illud te imperare vnde excusaui frequenter apud te, ne de scripturarum scilicet interpretationibus aliquid à me posceres, per literas respondere: & quò magis à poscendo desisteres, signum tibi imperitiæ meæ & ineruditi sermonis semel atque iterum dedi. Sed quia tu nec sic quidem tædias imperare, vt potui etiam nunc, de reliquis vndecim Patriarchis addidi ad hæc quæ de Iudæ benedictione prius tibi responderam: arbitrans quod patris illius, cui iubenti vt irem in vineam, dixi: Nõ eo, & abii postmodũ: fecerim voluntatem. Si quid sanè temeritatis in facto est, quodcùm minus idonei simus, tàm magna contingimus, cum tui venia dixerim, tibi iustissimè reputabitur, qui præ nimio amore, mensuras in nobis scientiæ, vt & reliquarum virtutum satis breues esse, non aspicis. Quia autem Quadragesimæ diebus, in monasterio Pineti positus, hæc rescripsi ad te, etiam fratribus qui aderant, ineptias meas cælare* Dies Quadragesimæ *non potui, sed & ipsi magnum putantes aliquid esse quod tibi placere potest, extorserunt tamen vt hæc describerent sibi. Sic me, & cùm nescis tuas poscis, etiam aliis propinas.* aliquanto melius legeretur escas. *Vale in pace frater amantissimè, verissimè Dei cultor, & Israëlita in quo dolus non est, meique memor esto gratia plene homo Dei.*

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN BENEDICTIONES RELIQVORVM VNDECIM PATRIARCHARVM

siue Commentariotum in Gen. Cap. 49.

Liber II.

SCIENDVM est primò, quod in singulis quibusque locis
vbi Scriptuta de duodecim Patriarchis commemotat, mul-
ta est in ipsa ordinis conscriptione diuersitas. Alius ordo
est, in ipsa eorum natiuitate conscriprus: alius cùm terram *Gen. 35.* *Gen. 46.*
Aegypti vnà cum patre suo Israële & sobole postetitatis re- *Gen. 49.*
feruntur intrare: alius nunc, cùm benedictiones obituri pa- *Num. 1.* *Num. 2.*
rentis excipiunt: alius cùm egressæ de Aegypto tribus, vel in deserto com- *Num. 7.*
memorantur aliquid agete, vel tettam repromissionis ingtessæ, in monte *Num. 10.* *Num. 13*
Garizin, & in monte Gębal pto benedictionibus & maledictionibus sta- *Num. 26*
tuuntut. Alius etiam cùm diuisionem terrę, hæreditatis sorte suscipiunt, & *Num. 34* *Deut. 27*
in rantum otdo iste variatur, vt interdum quidam ex ipsis nec adsctipti in- *Io. 15.*
ueniantur in numeto. quod vtique certum est non absque aliqua ratione variari & existere causas probabiles, quibus in illo loco ille ptęferatur, in alio verò alius pręponatur. Sed de his nobis nunc à te propositum non est, nisi ea tantummodo prout Deus dederit explicate, quæ in benedictioni-

bus quas mortis tẽpore à parre suscipiunr, conrinentur:quæ quidem bene-
Genes. 46. dictiones, ex eo fortasse solummodo appellari poterunt, quod in nouissi-
mis dicitur: Er hæc locurus est illis pater eorũ, & benedixit illos, vnunquẽ-
que secundùm benedictionem suam benedixit illos. Cæterũ in initiis, vbi
conuocat eos pater, non quasi ad benedictionem vocat, sed ita scriptum
Genes. 49. est: Vocauir autem Iacob filios suos, & dixit: Cõgregamini vt annunciem
vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis: quod vtiq; magis Propheriã
significat, per quam quæ eis euentura sinr præsignificantur. In ipso au-
rem corporali serie verborum, neque benedictones iãrum, neque futurorũ
sola prænunciario, qua vel mors, vel propositum eorum, vel etiam quædã
ab eis gesta notabilirer arguuntur. quę res nobis & rriparritã, vr & in aliis
fecimus, explanationis materiam subiicit, ira vt benedictones Historię lo-
cum seruent. Propheria verò mysticum, arque dogmaticum morum corre-
ptio, & obiurgatio moralem dirigat stylum.

BENEDICTIO RVBEN.

RVBEN (inquit) *primogenitus meus, virtus mea, & initium filio-
rum meorum, durus in conuersatione, & durus, temerarius con-
tumelias irrogasti, tanquam aqua non efferuescas. Ascendisti enim
Genes. 34. *super cubile patris tui, tunc polluisti thorum vbi ascendisti.*
Incesti historia neminem larer, quomodo Ruben in con-
cubinam patris sui efferbuerit flamma libidinis, & paternum maculauerit
thorum; sed quod in initiis, laudis ei aliquid videtur adscribere dicens: *Tu
virtus mea.* Idcircò vt grauius norerur in crimine, qui cùm virtus patris ha-
bererur, & initium filiorum, nescit seruare reuerentiam patri, quale est &
Hierem. 2. illud quod dicitur per Propheram: Ego te plantaui vineam frugiferam, ro-
tam feracem, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ? Secun-
dum mysticam verò intelligentiam, videtur mihi Ruben prioris populi
Iudæorum ferre posse personam, qui & primogenirus est, & initium filio-
Exod. 4. rum sicut & Prophera dicit: Israel primogenitus meus, Primis namque illis
data sunr eloquia Dei: quod autem durus fuerit ille populus & temerarius
scripturę denuntianr: dicit enim de eis propheta, Omne quod loquirur po-
Isaia 8. *Act. 7.* pulus hic durum est. Et item alibi de ipsis dicit: Vos semper dura ceruice, &
Hier. 2. non circuncisi corde. Patri verò Deo irrogauir iniurias, cùm conuertit ad
Aly legũt & non faciem suam. eum dorsum suum, † non faciens bonum. Thorum autem concubinæ pol-
luit quem ascendir, id est legem veteris Testamenti, quam sępe præuaricã-
do maculauit. Quod autem in concubinæ persona lex veteris Testamenti
Gal. 4. ponatur, Paulus edocuit dicens: Abraham duos filios habuir, vnum de an-
cilla, & vnum de libera, hæc autem sunr Testamenta, in quo Agar quæ cõ-
cubina fuit in veteris Testamenti ponitur typo. Vna erenim erar perfecta
columba genitrixue, quę virgo casta, regina sponso regi Ecclesia, per Euã-
gelium iungitur Christo. Sed & moralis nobis in hoc ita tractabitur locus.
Ruben interpretatus est maiorib. filius qui videtur, hoc est, visibilis & car-
nalis

nalis: ipse credo, de quo dicit Apostolus, Primus homo de terra terrenus. 1. Cor. 15.
Sed & alibi: Si enim qui videtur noster homo corrũpitur, sed qui intus est: 1. Cor. 4.
renouatur. Hunc eundem qui videtur, exteriorem hominem appellat.
Et iterum dicit: Quia non primum quod spiritale est, sed quod animale est 1. Cor. 15.
primum. Ergo omnis homo cùm in hoc mundo carnaliter viuit, & secundùm carnem mouetur, & primus est carnalis motus in concupiscentia libidinis, cui iam primæ iuuentutis tempus obedierit, durum & temerarium simul, & lasciuum hominem reddit, ascendentem etiam super cubile patris & polluentem thorum paternum, id est, etiã præcepta & monita naturalis legis, quę in nobis est (quod nunc paternus thorus dicitur) præuaricantem. Est enim intra nos lex quædam naturalis, quæ arguit vnumquemque peccantem, & malum ei esse suggerit quod delinquit: cubile ergo Legis huius temerat, ac sedẽ secreti eius maculat, qui præceps & infrenis fertur ad vitia.

BENEDICTIO SYMEON ET LEVI.

SYMEON *& Leui fratres, perfecerunt iniquitatem voluntatis suæ, in consilium eorum non introeat anima mea, & in consilio eorũ* Gen. 34.
inuitentur viscera mea. Quantùm quidem ad historiam pertinet, videtur illud eorum culpare cõmissum, quod EMMOR filium Sychem, qui post sororis eorum concubitum, familiæ Israel voluerat sociari, fraude & circumuentione iugularunt, atque omnem eius populum interemerunt, quando & dicebat eis pater eorum Israel: Quia odibilem me fecistis in hoc mundo. Maledictũ ergo eorum furorẽ temeritate imprecatur, & diuidendos eos per populos Israel protestatur, vtpote ex ipsis Leuitas & Sacerdotes futuros, qui sortẽ terræ promissionis non habuerunt. Spiritalis autem de his explanatio talis mihi quædam posse videtur aptari, quod Symeõ & Leui Scribarum & Pharisęorum Iudaici populi possint ferre personas, de quibus scriptũ est: Quia Mat. 26.
consilium fecerunt Scribę & Pharisæi vt Iesum dolo tenerent, de quo consilio nunc dicit sanctus, qui mente Deum videbat: *In consilium eorum non in-* Mat. 27.
troeat anima mea, & in consilio eorum, in quo falsis testibus adhibitis condemnabãt Iesum, *non*, inquit, *inuitentur viscera mea.* Non tibi hoc videtur dicere: Mundus ego à sanguine iusti huius, mundus ego à sententia quam decernitis aduersũ innocẽtem. *Quia in ira sua* inquit *occiderunt homines*, Requiro quos homines occiderunt, cùm certum sit ante passionem domini, neminem credentium esse punitum, nisi forte quis ipsis adscribat etiã sanguinem Prophetarum. Quia & dominus dicit quod à sanguine Abel iusti Mat. 23.
vsq; ad sanguinẽ Zachariæ, omnis qui effusus est sanguis iustorum, ab ipsa generatione requiratur. Sed videamus, an forte & illos homines occiderint quos persuaserunt clamare: Sanguis illius super nos & super filios no- Mat. 27.
stros. *Et in cupiditate sua subneruauerunt taurũ.* Taurũ appellari filium DEI legimus in scripturarũ figuris, in Euãg. nimirũ, vbi scriptum est bis sub persona Luc. 15.
filij senioris dicentis ad patrem, Ego semper tecum fui, & mandatũ tuum

nunquam prçterij, & nunquam dedisti mihi hœdum, vt eum amicis meis epularer: cùm autem venit filius tuus hic iunior qui dilapidauit omnē substantiam, occidisti illi vitulum saginatum istum. Ergo taurum siue vitulū consilio suo Scribæ & Pharisæi subnetuasse dicuntur, quorum maledictus furor, quia temerarius est, & ira illorum, quia indurata est. *Diuidam illos in Iacob & dispergam eos in Israel.* Videndum est ne fortè diuisio ista quæ hic commemoratur, talis sit, qualis & illa de qua in Euangelio dicitur: Quia
Luc. 12. cùm venerit dominus serui illius, diuidet eum, & partem eius cum infidelibus ponet. Vel certè, vt audiui quendam ex sanctis patribus disserentem, quia diuisio simul & dispersio nominatur pro eo quòd nónulli ex ipsis domino crediderunt, & alij in infidelitate permanserunt. Diuisi dicuntur hi qui ab eis separantur & veniūt ad fidem, & dispersi hi quorum patria, remplóque subuerso, per orbem terræ, incredulum dispergitur genus. Moralis verò tropus ita fortasse seruari potest. Tripartitam esse animç virtutem, multis sapientibus visum est, id est, tres esse species motus eius, per iram, per cupiditatē, per rationē, nec alius, vt puto, animæ motus, exceptis his poterit inueniri. Omne enim quo innititur vel mouetur, aut iræ, aut desiderij, aut rationis est, & ideò totius vitæ humanç status in istis tribus filiis Iacob adumbrari mihi videtur, & per ipsos tripartitus iste motus animç designari, in quibus seruat primam concupiscentiæ speciem Ruben, in quam cum macula notatur effusus. Secundam, iræ vel furoris speciem tenet Symeon, quæ & ipsa ex furoris eius demonstratur opprobrio. Tertiam formam motus rationabilis tenet Leui, quippe cui etiam legem seruare commissum est. Has ergo tres species videtur mihi omnis propè anima, quç in hunc mundum venit, primis motibus culpabiliter agere, vsquequo peccatorum vitiis prægrauata, & malorum satietate defessa, ad locum possit pœnitentiç peruenire. Iudas enim post hoc sequitur, qui purget confessione peccata, quia Iudas lingua Hebræa, confessio interpretatur, quæ à morte dicitur liberare. De Iuda autem credo sufficere illa quç à nobis vt potuimus ante iam dicta sunt, quæ etiam si placuerit, his vel iungi poterunt, vel præferri.

BENEDICTIO ZABVLON.

ZABVLON *iuxta mare habitabit, & ipse est accessus nauium, & extenditur vsque ad Sidonam.* Historia, portionem futuræ hæreditatis designat & sortem: ad mysterium autem quod spectat, legimus in Euangelio, ex his regionibus adsumptos esse aliquos Apostolorum: & in ipsis locis, dominū
Isaia 9. sæpe docuisse, sicut scriptum est: Terra Zabulon & terra Nephthalim, viā
Mat. 4. maris trans Iordanem Galileæ gentium: populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam. Sed quod dixit, *Et ipse extenditur vsque ad Sidonam.* Sidon interpretatur venator, vel venatrix, venatores autem, quos alios putabimus in hoc loco laudabiliter accipiendos, nisi Apostolos domini, de quibus prędixit propheta, Quia mittam venatores multos, & venabuntur

eos

eos in omni monte. Si verò etiam in hoc, moralis requiritur locus, Zabulon fluxus nocturnus interpretatur: consequens ergo videri potest, *Hier. 16.* quia posteaquam vidit anima quæ sedebat in tenebris lucem Domini, & ad pœnitentiam ex confessione conuersa est, auferantur ab ea, & defluāt illa omnia, quæ in morte ignorantiæ gesserat, & posteaquàm præcessit, in Iuda, confessio, etiam in hoc conuersio subsequetur, cùm iam defluit omne quicquid noctis fuerat & tenebrarum, in quibus velut exuere se tentat veterem hominē & deponere quæ noctis sunt, vt in die honestè ambulet. Sed hoc, quod se vsque Sidonē excutit, hoc est, vsque ad venatores, fortasse declaret illud quod & ipse iam conetur esse ex illis quibus dicitur: Prēdire mihi vulpes pusillas, exterminantes vineas meas. Ideò ergo extendit *Cant. 2.* se vsque ad venatores, vt ipse discat venari, si quando feræ aliquæ aut vulpes dolosæ, id est, vel dęmones truces, vel cogitationes noxiæ cor eius irrepunt, & volunt exterminare vineam Domini sabbaoth: vt apprehēdat eas malarum cogitationum laudabilis venator effectus.

BENEDICTIO ISACHAR

ISACHAR *bonum concupiuit, requiescet in medio fortium, & videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis est.* Etiam hic competenter historię ordo seruatur quòd in medio fortiū, *Iosua 19.* id est in diuisionibus terræ, quæ eis per Iesum filium Naue distributa est, habitauit. Quarta etenim sors ex posterioribus septē tribubus in libro Iesu Naue ipsius, refertur exisse: quia duę semi tribus, id est, Iudæ & Efraē, & media tribus Manasse priores acceperāt. Ruben verò & Gad & dimidiæ tribui Manasse vltra Iordanē possessio fuit. Est ergo medius Isachar, quia est quartus è septē: glebæ vberis & feracis agricola, erga solū pingue, laborē libenter impendens. Et hæc quidem dicta sint quantum ad Historiam. Isachar verò quia merces interpretatur, potest illorum figurā seruare, qui dicūt: Si enim volens prædicauero, *1. Cor. 9.* mercedem habeo. Et de quibus dictū est: Ecce Domini filii, merces fructus *Psal. 116.* ventris. Merces etenim filij Dei, quòd Virginis vterum intrare dignatus est, Apostoli rectè putādi sunt: ipsi sunt enim qui concupierunt bonū, de quorū animabus in Canticis Canticorū dicitur, Adolescentulę dilexerunt te: & *Cant. 1.* quæ dicunt ad Iesum: Post te in odorem vnguentorū tuorum curremus, requiescentes in medio fortium, id est, in medio terræ bonę, terræ fluentis lac & mel: in medio ipsius requiescunt, quæ terra erat Iesus fluens lac & mel, super cuius pectus, nō solū Ioannes, sed in Ioanne omnes discipuli re- *Ioan. 13.* cūbebant, & facti sunt agricolę. Istos fuisse agricolas & excoluisse terrā nostrā, quā pinguē viderāt & bonā, quāq; Filius hominis venerat seminare, & *Mat. 13.* semē eius cecidit super terrā bonā, quę adferret fructū aliud tricesimū, aliud *Luc. 8.* sexagesimum, aliud centesimum. Omnis de hoc Scriptura testatur, & prę-

1. Cor. 3 2. Tim. 2 cipue Paulus Apostolus, qui dicit: Dei enim administratio est, Dei cultu-
1. Cor. 9. ra est. Et iterum idem dicit, Laborantem agricolam oportet primùm de
fructibus percipere. Et iterum de semetipso dicit: Quis plantat vineam, &
2. Cor. 11 de fructu eius non edit? Sed fortasse dicis: Et quomodo verum est, quia
requiem viderunt Apostoli, sicut hic dicitur. *Et videns requiē, quia bona est?*
Quum constet Apostolos nũquam requiem habuisse, sed in laboribus, in
persecutionibus, sicut Paulus Apostolus indicat, omne vitę suæ tempus
habuisse. Videamus ergo ne illud sit quod sermo iste significat, dicens:
Et videns requiem, quia bona est. Quia considerantes futuram requiem, &
regni cælorum beatitudinem, & omnium, quæ repromissa sunt, gloriam
contuentes, libenter humeros suos subiecerint ad laborem: ad illa enim
respiciētesquę futura sunt bona, patientes præsentia tolerabant mala, sicut
Heb. 11. & Apostolus Paulus de Mose dicit, quia spretis AEgyptiorum thesauris,
elegit potius ferre improperium christi. Respiciebat enim, inquit, ad retri-
butionem. Sed quoniam instituimus arcam scripturæ diuinæ, nō bicame-
Gen. 6. raram solùm, sed tricameratam (sicut ad Noë à domino dictum est) con-
stituere, videamus nunc qualiter nobis Isachar etiam tertium ædificet ni-
dum. In superioribus adsumpsimus eum hominem, qui tripertito animæ
motu (vt est totius animæ languor) ira & furore errantem, quod per concu
piscentiam, Ruben, & per iram, Symeon, & Leui prudentiam non recte
directam significari posse distinximus: sed hunc iam in Iuda ostendimus
Merces boni operis. pœnitentem, & in Zabulon ex multa parte cōuersum, in Issachar verò qui
merces interpretatur, iam videmus eum etiam mercedem boni operis ex-
pectantem, quia non solum abiecit malum sed & concupiuit bonum, etiā
in medio sortium requiescit. In medio autem est qui secūdùm commoni-
tionem sapientię, non declinat neque ad dextram neque ad sinistram, hoc
est enim, recte lineam tenere, & viam virtutis incedere, in quo etiam sor-
tes sic possunt intelligi. Sors dicitur, per quam hæreditatis portio vnicui-
que tribuitur, non quæ euentu aliquo constare videatur, sicut gentes pu-
tant, sed quę Dei iudicio & dispensatione decernitur. Sortes ergo nobis in
hac morali expositione, mandata Dei, per quæ hęreditas cælestis capietur
intelligendæ sunt. Iste ergo, qui iam conuersus, etiam mercedem operum
suorum sperat, semper in medio sortium, id est, in medio mandatorum
Dei requiescit, videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis est.
Posteaquam pugnam quę erat intra se cogitationum, dum in eo cōcupis-
ceret caro aduersum spiritum, & spiritus aduersum carnem, depulit & ex-
clusit, requieuit spiritus eius in Deo, & tunc vidit bonam esse requiem,
quādo iā dicere ei poterat Iesus: Venite paululū & requiescite, sed & terrā
vidit quia bona est: quando vidit terram bonam? quando carnem suam à
vitiis, & concupiscentiis expurgauit, tunc eam vidit terram esse bonam
& pinguem sine dubio, quæ adfert fructus iustitiæ in operibus bonis Hoc
enim vidēs *supposuit humerū suum ad laborandū, & factus est vir agricola.* Agri-
cola terræ suæ, putādus est ille, qui cāpos animæ suæ, cordísque sui noualia
indesinenter verbi Dei aratro & scripturarū vomere scindit & sulcat, qui
planta-

plâraria fidei & charitatis ac ſpei & iuſtitiæ de Iſraël fontibus rigat, & om-
nem agriculturæ diſciplinam in animæ ſuæ rure deprehendit.

BENEDICTIO DAN.

DAN *iudicabit populum ſuum tanquàm ſi vna tribus in Iſraël, & fiat Dan ſerpens in via, adſidens ſuper ſemitam, mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorſum, ſalutem exſpectans à Domino.*
Huius loci hiſtoria, quoniã in ſcripturis ſanctis quãtùm ad
mei ſenſus paruitatẽ ſpectat, nõ facilè inuenitur euidenter
expreſſa. vel quomodo iudicauerit Dan, populũ quaſi vnã
tribuũ, vel quomodo in via adſederit, ne fortè aliquid quod probamenta
de ſcripturis minus videatur habere, proferamus, magis quæ ſcripta ſunt
ad ſpiritalem intelligentiam mihi videntur aptanda: niſi fortè in his bellis
quæ ſiue ab Ieſu Naue, ſiue in Iudicum libro ſcripta referuntur, aliquibus
inibi geſtis, hæc quę ſcripta ſunt conferantur, curioſius perquirentes, nos
tamen licet nondum quod intentioni noſtrę ſatisfaceret, deprehẽdimus,
tamen quę in nonnullorum opinione habentur, exponimus. Dicunt qui- *Antichriſtus naſciturus de tribu Dan.*
dam Antichriſtum per hęc verba prędici, de iſta tribu futurum: alij de Iu-
da proditore hæc ſcripta eſſe ſuſpicantur, & equitem atque equum, Do-
minum cum carne ſuſcepta, deſignari volunt. Sed vix mihi videtur expli-
cari poſſe talis intelligentia: quia & ſi in equo Deitatem ponere voluerint,
morderi vtique à ſerpente non potuit, ſi in equite, cadere retrorſum & ſa-
lutem exſpectare à Domino, Deitas verbi non competenter dicetur. Inde
puto, quod Dan fortaſſe ad illum rectius transferatur qui iudex exſpecta-
tur viuorum & mortuorum, quia Dan, iudicium vel iudex interpretatur. *Ioan. 9.*
Dominus ergo Ieſus Chriſtus qui dicit, Ego in iudicium veni in hunc mũ- *Ioan. 5.*
dum: & iterum, Pater neminem iudicat, ſed omne iudicium Filio dedit. Ip-
ſe populum ſuum tanquam vnam iudicabit Tribum, non enim vltra erit
diuiſio tribuum, non vlla diuerſitas, ſed ſicut ipſe ait: Erit vnus grex, &
vnus paſtor. Quod autem aliquos videtur deterrere in hoc loco, iſte ſermo
qui ſequitur, dicens: *Fiat Dan ſerpens in via.* Et quia ſerpens frequenter in *Ioan. 10.*
ſcripturis in diaboli perſona ponitur, putant hoc non poſſe domino con-
uenire, ſed ſi redeamus ad ſcripturas, ſicut inuenimus leonem dici diabo-
lum, qui circumiens, quærit quem tranſuoret: Et tauros dici contrarias
virtutes, ſicut ibi, Tauri pingues circundederunt me. & iterum leonem
dici etiam Dominum, paulò antè nobis expoſitus Iudas edocuit. Taurum *Pſal. 21.*
etiam dici ipſum Dominum, inuenimus, illum qui occiſus eſt pro ſalute
& reditu filij pœnitentis. Sed & alia multa in ſcripturis ſimilia ſunt, quæ *Luc. 15.*
nunc ad bonam, nunc ad malam partem trahuntur: ita & ſerpens inueni-
tur aliquotiens etiam in perſona Domini ſcriptus, vt ipſe de ſe dicit in Euã-
geliis. Sicut enim Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari opor- *Num. 21.*
tet filium hominis. Sed & Apoſtolus, quum præcipit prudentes fieri ſi- *Ioan. 3*
cut ſerpentes, nunquid non ad bonam partem, appellationem ſerpen-

tis aptauit? Poteſt ergo & in hoc loco de ipſo domino dici: Fiat Dan, ſerpens in via: aſſidens ſuper ſemitam, id eſt, ipſe qui iudicat corda & ſcit quę intrinſecus conteguntur, videns in via, hoc eſt, in huius vitæ curſu, equites itinere equitare nō rectò. Equites autem animæ in corporibus poſitę, poſ-
Pſal.75 ſunt intelligi, ſicut ibi dicit: Dormitauerunt omnes qui aſcēderunt equos id eſt, omnes qui ſunt in corporibus peccauerunt, ſicut pronunciauit etiā Apoſtolus. Horum ergo equorum vel equitum calcaneum ſerpens iſte vię aſſidens mordet, mordet autē calcaneum, cùm corpus vel languoribus, vel aliis quibuslibet cruciatibus macerat, quò velocem curſum peccantiū reprimat. Cùm enim corpus adfligitur, & cōſumitur caro, tunc cadet eques retrorſum, id eſt, anima quæ malè currebat & feſtinabat ad perditionem, cadet retrorſum, & ad patientiam reuocatur, vt à malo curſu inpedita re-
Mat.4. uocetur retrorſum, & fiat poſt illum qui dicit: Venite poſt me. Puto tale
Mar.1 aliquid etiam erga Petrum Apoſtolum geſtum, cùm dicēte domino, Quia crucifigi oportet filium hominis, & mori, ipſe diceret, Propitius eſto do-
Mat.16. mine, non tibi erit hoc: in quo, cùm præ amore nimio per ignorantiam nō
Mar.8. rectè equitaret in fide, velut à ſerpente mordetur à domino, in eo quod dicitur ei: Vade retro me Satana, ſcandalum mihi es quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum. Et ſic retrorſum Petrus reuocatus, ſalutē exſpectat à domino per crucem & reſurrectionē, quam tunc feruidius equitans & currens, ignorantiam futuram neſciebat. Hæc me mouerunt in loco, non tamen excludo etiam eorum opinionem, qui quod ſentiunt, approbare ſcripturarum auctoritate potuerint. Vt autem ne ille quidem nos tertius prætereat locus, poteſt videri ille quem iamdudum in Iſſachar diximus profeciſſe: & in mandatis requieſcere, atque animæ ſuę agricolam factum, nunc etiam in hoc proficere in Dan, vt diſcernendi & diiudicādi populum ſuum, id eſt, cogitationes cordis ſui, intelligentiam ſumpſerit: tanquam vnam tribum in iſraël, id eſt, omnia in vnitatem atque concordiam reuocare, ita vt non ſit in eo cogitationum vel conſiliorum vlla diſſenſio. fit autem idem & Serpens ſecundum præceptum domini, quod paulo ante
Mat. 10. diximus, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, in via tamen aſſidet, nec vnquā
Luc. 11. è ſemita diſcedit, ſemita etenim anguſtior via intelligitur, quæ oſtendit eum nō per illam latam & ſpacioſam incedere, quę ducit ad mortē, ſed per
Mat.7. anguſtam & arctam, quæ ducit ad vitam. Mordet autem equi calcaneum
Luc.13. faciens illud, quod Paulus Apoſtolus dicit: Quia macero corpus meum, &
1.Cor.9 ſeruituti ſubiicio, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Hęc autem facit vt cadat equus retrorſum. Iſte enim talis ſemper elationes & altitudines timet, & vult cadere animam ſuam à mala altitudine ad bonam humilitatem, vt diſcat ab Ieſu, quia humilis eſt & mitis corde.
Mat.11 Etenim proprium eſt proficientibus elationem metuere, denique etiam tantus & talis Apoſtolus Paulus dicebat, Ne extollat, datus eſt carni meæ
1.Cor.12 ſtimulus, angelus Satanę, qui me colaphizet. Sic ergo reuocat animam de altitudine, & retrorſum poſt humilitatē Chriſti redacta, ſalutem exſpectat à Domino.

BE-

BENEDICTIO GAD.

PIRATERIVM *tentabit illum, ipse autem tentabit eos post pedes.* Per historiam quidem non facile in scripturis referre tale aliquid inuenimus, nisi fortè quis velut extorquere velit & dicere, quoniã Tribus ista, vltra Iordanem hæreditatem in Arabiæ partibus consecuta est, & quia ibi frequenter prædonum bella consurgunt, & assiduis inter se congressibus coëunt, hæc eorum inter se velut piratarum more certamina in his sermonibus designari. Sed verior est spiritalis intelligẽtia quæ potest indicare illud domini nostri & saluatoris, quod aduersum diabolum habuit, positus in carne, certamẽ. Est ergo tribus istius habitaculum eremo vicinum, Gad verò nunc renramenta interpretatur. Potest ergo illud intelligi, quod dominus Iesus Christus ductus est in eremum à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Sed vide quanta in verbis Patriarchæ mysteria continentur. *Gad*, inquit, *Mat. 4.*
piraterium tentabit illum. Ponamus vt diximus, personam domini esse in Gad hanc piraterium tentabit. Piraterium verò dicitur cohors quædam & conspiratio piratarum. Certum namque est, quod veniens diabolus ad tentandum dominum, non absque ministris suis & satellitibus venerat, quia sicut aderant domino Angeli spectantes eius certamen (illi de quibus Euangelium dicit post tentationem, Et accedentes Angeli ministrauerũt ei) ita etiã *Mat. 4.*
diabolo aderant Angeli sui cum quibus ei gehenna præparata est, sicut dominus dicit: Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius. *Mat. 25.*
Sed & sancti quum in agone decertant, spectaculum facti dicuntur huic *1. Cor. 4.*
mundo & Angelis & hominibus. Tentabat ergo dominum conspiratio tentatorum, quum dicebat ei: Si filius Dei es, dic vt lapides isti fiant panes. Per hæc ergo tentabat dominum diabolus. Sed videamus, quid est hoc quod dicit: *Ipse autem tentabit eos post pedes.* Quomodo dominus tẽtabat tentantes se? Si in prima tentatione Saluator declarasset diabolo se esse filium Dei, certũ est quia secundò ad tentandũ non fuisset ausus accedere, nunc autẽ vide quomodo tentatur ipse qui tẽrat. Dominus enim in eremo est qua- *Damõ Christi tentator ab eo tentatur.*
draginta dieb. & quadraginta noctibus, postmodũ esuriit. Si enim nõ esuriisset, agnouisset tentator filium Dei, nunc autẽ esurit, vt per hoc quod dominus fragilitatem in se carnis ostendit, tẽtator ipse qui tentat, & tãquam ad hominem tentãdum denuo adeat. Sic ergo veniunt ad dominum tẽta- *M. S. quem post errorẽ pœnituisse, & conuersum per pœnitentiã & aliquantulũ iam profecisse descripsimus necesse est vt post profectum.*
tores, ipse autem tentabit illos post pedes, hoc est, eisdem vestigiis quibus accesserat diabolus tentare eum, tentatur. Moralis itaque locus simili editione differitur: ille enim homo noster † confesso errore pœnitens, se reddit cõuersum per intelligentiã, & aliquantulum profecit, vt post profectum veniat ad hoc vt tentetur ab inimico, & virtus animi eius & propositi constantia comprobetur, ita enim scriptura dicit: Quia † non est tẽtatus, *Vir intentatus, non est &c.*
non est probabilis, nec vllo tempore omnino quis perueniet ad perfectionem, nisi prius in tentationibus suis documenta præstiterit.

BENEDICTIO ASER.

ASER *pinguis eius panis, & ipse dabit escam principibus.* Credo assertores literæ, hoc in his verbis intelligere, quod regio eius & hæreditas terræ, vber & pinguis extiterit, ita vt etiã regiis vsibus ministraret. Aliqui autem nostrorum etiam propter Annam dictum putant Prophetissam, filiam Fa-
Luc.2. nuel, ex tribu Aser, quæ prima cum Symeone, refertur de domino in Euangeliis prophetasse, & prophetiæ suæ fide velut escam dedisse principibus, id est, Apostolis cæterísque credẽtibus. quæ de ipso fuerant prophetata. Verùm, quoniã Aser, beatus interpretatur, illius viri quẽ ab errore per pœnitentiam reuocatũ paulatim per singulos gradus, vsque ad beatitudinis nunc incrementa perducimus, post conuersionem, post intelligentiam spiritalem, post tentationum victoriam, pinguis eius esse
Ioan. 6. dicitur panis. Edit enim illum panem qui de cælo descendit, & vitam dat huic Mundo, & pinguis est ille panis. Quod ait, pinguis panis, sic intelligere possumus. Illi qui nihil amplius in Christo intelligunt, nisi Christum Iesum hunc crucifixum, edunt quidem & ipsi panem de cęlo, sed aridum & exilem: qui verò digni sunt, vt eis thesauri sapientię & scientię reuelẽ-
Philip.4 tur christi, sunt quibus pinguis est panis, sicut erat Paulo, qui dicebat: Scio & abundare & esurire, ad omnia & in omnibus imbutus sum. Etenim si dominus & saluator noster, quum figuram tauri dignatur assumere, taurus pinguis & saginatus pœnitenti filio dicitur iugulari, cur non eodẽ modo qui ad beatitudinem perueniunt, panis pinguis esse dicatur? Iste autem talis cui iam pinguis est panis, etiam escam principibus dabit. qualem escã? sine dubio verbi Dei, & dabit escam non quibuscunque pauperibus aut
1.Cor.2 accipientibus, sed principibus dabit: loquetur enim etiam ipse sapientiã inter perfectos.

BENEDICTIO NEPHTALIM.

al. emissa. ARBOR †*remissa* (vel vt nostra exemplaria habent) *vitis diffusa, proferens in fructibus decorem.* Historia designat priorem Gad hęreditatis sortem cæpisse in vbertate camporum: & post hunc Nephtalim rura possedisse, fœcunda virgultis & arboribus nemorosa. In expositione verò mystica, iam & superioribus quum de Zabulon discuteremus, etiam de nomine Nephtalim, velut cũ illo in Euangeliis sociato, quæ nobis visa sunt, diximus: Id est, quod velut radix & origo beatorum Apost. ex istorum locis & regione processerit, & quod populi eorum qui sedebãt in tenebris, lucem viderint magnam. Sed & principes Zabulon & principes Nephtalim, qui per Dauid prędicantur, ad personam vtique referuntur Apostolorum. Quantùm verò ad explanationem tertiam spectat, Nephtalim nominis interpretatio hæc ipsa est, quã nunc benedicens eum pater eius exprimit: id est, vel arbor diffusa vel vitis. Ille igitur noster homo

qui

qui paulò antè pane pingui vescebatur, & ex ipso cibum principibus dabat qui panis confortat cor hominis, nunc consequenter ei etiam vera vitis Christus decorum protulit fructum, quo scilicet cor, quod pane confortauerat, nunc lętificet vino, in quo vtroque, in tantum mihi iam videtur venisse profectum, vt etiam sacerdotij sacramenta suscipiat. Si verò arborem magis quàm vitem diffusam intelligi malumus, quæ proferat in fructibus decorem, quæ alia erit arbor quę decorem in fructibus proferat, quàm sapientia Dei, de qua dicit Salomon, Arbor vitæ est his qui amplectuntur eã?

BENEDICTIO IOSEPH.

F*ilius ampliatus Ioseph. filius ampliatus*, In benedictione Ioseph etiam ipsa prima literæ facies floret meritò, nãque ampliatus filius appellatur, quem Dominus familię suę conseruandæ gratia, vsque ad secundum regni exaltauerat gradum. Ampliatum ergo intellige, sapientia, cõsilio, cõstantia, castitate, honore, regno, virtute, & quod est virtutum omnium fastigium, pietate, in quibus omnibus auctus & ampliatus merito dicitur Ioseph. Quod autem dixit: *Zelatus filius meus.* Videtur expressisse non tanquam eum qui inuideat, sed tanquam eum qui inuidiam passus sit: id est, cuius tanta sit gloria quę mereatur inuidiam. Hoc est ergo quod dicit, *Zelatus filius meus adolescentior ad me reuertere:* filius meus non tam natiuitate quã meritis. Illud sane videtur mihi non ociose positum, quod tertiò repetens Patriarcha, Ioseph filium nominat, dicens: *Filius ampliatus Ioseph, & filius ampliatus, Zelatus & filius meus adolescentior.* Quid sibi vult, quod solus Ioseph inter omnes fratres tertiò filius nominatur? Ego quidẽ pro paruitate sensus mei intelligo, quod semel ei Ioseph filius natus est, tũc quum ex Rachel post desperationem suscipiendæ sobolis renatus est: secundò verò ei quasi iterum nascitur filius, quum ei post persuasionem mortis viuere nunciatur. Tertiò verò ei filius efficitur, quum doctrina & eruditione & his omnibus virtutibus quibus ipse Deum videbat, erudiens eum & instruens, etiam in spiritu eum filium procreauerat. Alioqui nec cõueniet ei quod adolescentior filius dicitur, quum habeat posteriorem se Beniamin, nisi in patris eruditionibus adolescentior sentiatur. *Ad me*, inquit, *reuertere.* Hoc est, conuertere ad me animos tuos, vt diligenter notes, & in corde quę dicuntur, inscribas tu filj Ioseph, *in quem consiliantes maledicebant & intendebant tibi insidias domini arcuum:* refertur enim & hoc à scriptura sancta, quod habebant consilium fratres sui illo in tempore, vt occiderent eum, sed interueniens Iudas repressit parricidiale consilium. Quod autem dixit, *Maledicebant*, illud est quod dixerunt: Ecce somniator venit. Dominos verò arcuum, bellatores designat viros: quod autem dissoluta sunt brachia, & arcus contriti, frustrà tum designat incœptum per manum potentis Iacob, hoc est, Dei Iacob. *Inde qui confortauit Israel à Deo patris tui, & adiuuit te Deus meus.* Inde tibi auxilium venit, vnde & Israël pater tuus cõfor-

Pietas omnium virtutum fastigium.

Gen. 30.
Gen. 45.
Gen. 42.
Gen. 42.

Gen. 32. tatus eſt, tunc ſine dubio, cùm colluctatus eſt in via, & iuuit eum Deus, &
Gen. 35. Iſraël ei nomen impoſuit. Ipſe ergo Deus meus etiam te benedixit, *Benedictione cæli, & à ſummo, & benedictione terræ*. Benedictio cæli, ſapientiam: terræ autẽ, regnum potentiámque deſignat. *Propter benedictionem vberũ & vuluæ, benedictionem patris tui & matris tuæ*. Ipſe expoſuit quæ ſit vberum & vuluæ benedictio, cognominans matrem, quod non ſolum paternas, ſed etiã maternas conſecutus ſit benedictiones, quę benedictio patris, & matris præualuit. Inquit: *In benedictionibus montium permanentium, & in benedictionibus collium æternorum*. Poteſt fortaſſe pro immobilitate permanſuræ in eo gratiæ videri dictum, *permanentium montium & collium æternorum*, rebus vtique immobilibus & manentibus comparata, quæ benedictiones æternæ erunt, inquit. *Supra caput Ioſeph, & ſuper verticem eorum quibus præfuit fratrũ*. In fine verbi, videtur benedictiones ad omnem fratrum numerum contuliſſe, vt principaliter quidem ſint benedictiones ſuper caput Ioſeph, per ipſum verò Ioſeph etiam ſuper illos venient quorum ipſe dux fuerit & magiſter. Hæc ſecundùm literam ſenſimus: quòd ſi volumus etiam altius in hoc aliquid perſcrutari, poterit fortaſſe Ioſeph ad perſonam domini reuocari, vt quemadmodum Ioſeph poſteaquam putatus eſt mortuus, non ſolùm viuẽs, ſed etiam in regno poſitus inuenitur, & per hoc dicitur amplia-
Pſal. 75. tus. Ita etiam dominus ac ſaluator noſter qui apud Iudæos mortuus putabatur, in cordibus fidelium & viuens inuenitur & regnans. Ampliatus eſt
1. Cor. 15. ergo etiam & ſaluator noſter poſt mortem: Antequam enim moreretur, ſola erat Iudęa in qua notus erat Deus, & in ſolo Iſraël magnum erat nomẽ
Mat. 27. eius, poſtea verò quàm mortuus eſt ex infirmitate, & reſurrexit à mortuis
Mar. 15. ex virtute, in omni terra offertur hoſtia nomini eius. Sed & zelatus dicitur filius Dei, & quis ita pertulit zelum? de quo etiam ſcriptum eſt, Sciebat enim Pilatus quòd per inuidiam tradidiſſent eum Iudęi. Filius adoleſcentior ſecundùm carnem, ipſe eſt nouiſſimus Adam. Illud verò quod in expoſitione Hiſtorica, tertio filij appellationem ſignauimus, repetitam multò clarius in hac expoſitione deprehenditur. Eſt enim filius ante ſæcula, de quo dictum eſt à patre, Quia de ventre ante Luciferum genui te. Et iterum
Pſal. 109. filius, cùm è Maria natus eſt, & per Angelum dicitur: Quod naſcetur ex te
Luc. 1. ſanctum, vocabitur filius Dei. Fit autem tertiò filius, cùm primogenitus ſurgit ex mortuis, cui vtique pulchrè paterna vox conuenit, dicens, *Filius meus adoleſcentior, ad me reuertere*, poſteaquàm reſurrexit à mortuis, etiam
Mat. 26. ad me à quo profectus es, in cælum victor aſcende. *In quem conſiliantes*, in-
Ioan. 8. quit, *maledicebant*: conſilium námque cœperant Scribę & Phariſæi vt Ieſum dolo tenerent: & maledicebant tunc ſine dubio, cùm dicebant, Samaritanus es, Dæmonium habes. Inſidias ei, domini arcuum, intendebant, & contriti ſunt cum potentia arcus eorum, & diſſoluti ſunt nerui brachiorũ manuum eorum. Inſidiantes domini arcuum illi intelliguntur qui acceſſerunt ad eum fictis propoſitionibus vt eum caperent in verbo, & dixerunt
Mat. 22. ad eum: Dic nobis, licet cenſum dare Cæſari, aut non? Hæc ergo illi verba velut ſagittas quaſdam de arcu oris ſui promentes, tendebant in Ieſum, vt ſi di-

si dixisset, quia nō licet date censum Cæsari, reus Cæsari fieret: si verò dandum dixisset, legem soluere videretur. Cùm verò ille tanquam ipsa Dei sapientia, inspecta superscriptione denarii, respondisset: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, *dissoluti sunt nerui brachiorum eorum per manum potentis Iacob.* Potest & illud certamen eius intelligi quod habuit in deserto, cùm tentaretur à diabolo intendente ei sagittas malarum suggestionum quas ille responsis suis depellens, brachia eorum qui eas intentabant, resoluit, & neruos. *Inde qui confortauit Israël à Deo patris tui, & adiuuit te.* Adiutus namque à Deo secundùm hominem dicitur etiam saluator: denique & scriptum est in Euangelio, Cùm in oratione desudaret, accedēs inquit, Angelus confortabat eum. Durior hoc in loco fortasse videatur expositio, quòd velut ex persona Patris dici designabamus ad filium, quæ superius dicta sunt. Hîc autem scriptum est, *Et adiuuit te Deus meus, & benedixit te:* quomodo hoc conueniat personæ Patris? Sed videamus ne fortè sicut nihil obturbat si dicat de filio pater, pro eo quod sapientia est filius, quia sapientia mea est: & pro eo quòd virtus est filius, non sit absurdum si dicat de eo pater, quia virtus mea est, & pro eo quod veritas est filius, non sit inconsonans si dicat pater, Veritas mea est, ita & per hoc quod Deus est filius, nō videatur absurdum si dicat Deus meus est: sicut nec illud absurdū dicitur, quod filius dicat de patre, Quia vado ad Deum meum & ad Deum vestrum. *Et benedixit te,* inquit, *benedictione cæli à summo, & benedictione terræ habentis omnia.* Benedictionem cæli esse in Christo nō videbitur inconueniens, secundùm hoc quod dicitur, Quia secundus homo de cælo cælestis. Terra verò, quod dixit benedictionē terræ habentis omnia propter benedictionem vberum & vuluæ, satis mihi mitū videtur & magnum, quomodo terra illa quę in filio Dei benedicta est habeat omnia, quod hoc modo intelligendum puto: Vnusquisque secundum mensuram fidei suæ recipit gratiam spiritus. Alij namque secundum mensuram fidei, datur sermo intelligentiæ, alij sermo sapientiæ, alij Prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarū. Hęc per singulos singula, aut simul rum bina vel terna inuenies, in illa autem terra, hoc est, in illa carne quæ in Iesu benedicta est, non solum erant omnia hęc, verùm & plenè & substantialiter habitabant, sicut & Apostolus dicit: In quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. *Propter benedictionem vberum & vuluæ.* Hoc & quędam refertur in Euangelio proclamasse, sine dubio horum memor, & dixisse, Beatus venter qui te portauit, & vbera quę suxisti. Illud, *Propter benedictionem,* inquit, *patris tui & matris tuæ.* Patris cęlestis qui dedit benedictionē & matris virginis, quæ suscepit. *Præualuit in benedictionibus montiū permanentium.* Hæc, inquit, benedictio quę tibi data est à summo cælo & terra, præualuit benedictionibus montiū permanentium, & benedictionibus collium æternorū. Montes permanētes qui erūt, nisi illi ad quós dicit Iesus, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: Rectè ergo montes permanentes dicuntur Apostoli, quia permanserunt vsque in finem, & ipsi salui erunt. Sed & colles æternos, quos alios intelligimus, nisi eos qui secundo gradu

Christus à Dæmone per suggestionem tentatus.

Luc. 22.

Ioh. 14.

1. Cor. 15.

1. Cor. 12.

Col. 2.

Luc. 11.

Luc. 22.

Colles ater ni mysticè, qui sunt. Apostolorum metiris conferuntur, & qui vitam consequuntur æternam? Multo nanque verius isti, quam montes & colles qui cum mundo pariter intereunt, esse credentur æterni. Hę autem omnes benedictiones erunt super caput Ioseph, & super verticem eorum quibus pręfuit fratrum. Competenter omnes istę benedictiones supra caput Christi positæ dicuntur, à cuius capite veniant etiam ad verticem eorum quibus ipse pręest. Nec alia causa est quod omnes istas benedictiones in carne natus accepit, nisi vt eas in semetipsum, velut per traducē quandā à patre diffusas, ipse rursum transfunderet ad credētes, & mediator Dei atq; hominū effectus, benedictiones quas pro infirmitate sui suscipere iam humana natura poterat, ipso mediante & prælibante eas ac transfundente susciperet, sicut & ipse dixit, Quia ego sanctifico me pro his. Iā verò ille qui nobis tertio loco per gradus spirituales reparatus homo vsque ad Ioseph augumenta, amplificatus ascendit, qui per fidei profectum & per sancti spiritus dona in tantum emicuit, vt vsque ad inuidiam cresceret: quibus à nobis dictorum floribus coronabitur, cui tam bono certamine decertato, cursu consummato, fide seruata, repositam iusticię coronam Deus iustus pręparat iudex. De hoc ergo dicit pater, *Filius ampliatus Ioseph, filius ampliatus.* Et quis ita ampliatus est vt hic qui post errores & lapsus per singulos virtutum gradus reparatus est ac restitutus, vt vsque ad summam peruenerit palmam? sed quia paulatim concēdit ideo in singulis dicitur ampliatus. Ampliatus namque primò omniū per confessionem esse cœpit in Iuda, & iterum cū nocturna opera abiiceret tenebrarum, ampliatus est in Zabulon: & rursum in Issachar ampliatus est cùm merces eius operis augeretur. Ampliatus est in Dan, cùm rectum iudicium proptiis ac prauis cogitationibus præferret. Ampliatus est & in Gad, cùm tētatus obtinuit. Ampliatus est in Aser, quum ad beatitudinem venit.

Zelus duplex. Dignè ergo & nunc ampliatus filius dicitur Ioseph, qui iā futuri sæculi con sequitur bona. Sed & filius Zelatus quod dicitur, illud est, qui bonis quidē imitandus sit, malis autem inuidia ac calumniis persequendus. De hoc bono autem & malo zelo designat etiam Apostolus, dum dicit de malo zelo Iudeorum: Zelantur vos non bene. Et de bono zelo dicit de semetipso, Gal. 4. 1. Cor. 11. Zelo autem vos Dei zelo. Sed adolescentior filius dicitur, & quidni adolescentior dicatur qui deposuit veterem hominem cum actibus suis, qui cum Christo resurrexit, & in nouitate vitæ ambulat? Sed & ipse tertiò fuisse filius nominādus est: prima enim ei natiuitas secundum carnem fuit: secunda ex conuersione, siue per baptismum: tertia est & hæc quę & ipsa regeneratio dicitur, quæ est ex mortuis resurrectio: iam enim mihi videtur is filius esse positus, quales beati futuri sunt. Ideo deinde ei dicitur à patre *Ad me reuertere.* Redeunt enim post resurrectionem, omnes qui profecti Eccl. 11. sunt à Deo: sed & sanctæ scripturę sententia est, Ne laudaueris quenquam ante obitum. & ideo magis mihi videtur tanta ista beatitudo non esse nisi eius qui iam post obitum surrexit à morte. Quod autem dicit, *In quem con-* Psal. 10. *siliantes maledicebant,* non maledicunt, sed maledicebant tunc quum in sęculo hoc in carne positus tentaretis. *Et intendebant insidias domini arcuū:* Illi nimirum

nimirũ qui ſedent in inſidiis vt ſagittent in obſcuro rectos corde. Sed, *contriti ſunt cum potentia arcus eorum, cum potentia Iacob.* Conterit arcus inimicorum, ille qui non ſolum vllam in ſe recipit diaboli ſagittam, verùm & alios ab eius iaculis vulneribúſque defendit. Et diſſoluuntur nerui brachiorũ manuum eorum, per manum potentis Iacob, quum ille qui potens fuit in Iacob, & adiuuit eum in certamine, qui confortauit Iſraël, vt faceret eum mente Deum videre, adiuuit etiam hunc & benedixit benedictione cæli à ſummo, & benedictione terræ habentis omnia: percepit nanque non ſolum quaſi manſuetus hæreditatem terræ, ſed quaſi & pauper ſpiritu conſequitur regna cælorum. Terra verò illa quæ omnia habet, Chriſtus eſt, quã in hęreditate ſuſcipit iuſtus, & dicit ad dominum: Portio mea in terra viuentium. Quæ eſt autem cauſa propter quam hæc meruit conſequi? *Propter benedictionem*, inquit, *vberum & vuluæ.* Cuius vuluæ benedictioné, vel quorum vberum? illius fortaſſe vuluæ quam Paulus† indicat, dicẽs: Filioli mei, quos iterum parturio. Inde conſtat eſſe Apoſtolicam vuluam quæ non ſolum pariat filios, ſed & ſi forte declinauerint à veritate, rurſum eos aſſumat, & ſecundò parturiat. Ex iſta igitur omnis iuſtus vel naſcitur vulua vel ipſe ſi iam perfectus eſt, filios parit, & ſugit nihilominus vbera Apoſtolica vel etiam ſugentibus præbet, de quibus Apoſtolus dicebat: Lac vobis potum dedi, non eſcam. & alibi, vt deſignatius exprimeret Apoſtolica vbera, adiicit: Sed fui inter vos tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Venit ergo vnicuique iuſto benedictionis perfectio, propter vuluam & vbera Apoſtolica. *Et propter benedictionem*, inquit, *patris tui & matris tuæ.* Perfectorum pater eſt Chriſtus, ſicut & ipſe dicebat: Filioli: adhuc modicum vobiſcũ ſum: & mater Eccleſia. Quæ benedictio prævaluit in benedictionibus montium permanentium & collium æternorum, id eſt eorum qui ſcientiam & opera ſublimia & excelſa ſectantur: *Quæ benedictiones erunt*, inquit, *in caput Ioſeph, & ſuper verticem eorum quibus præfuit fratrum.* Non ſolum inquit, caput iuſti, quod eſt Chriſtus, benedicitur, ſed & vertex eorum quibus præfuit: quia qui rectè excolunt & florenter inſtituunt, etiam fidelibus proſunt ſicuti dixit Apoſtolus, Hæc autem faciens, teipſum ſaluum facies & eos qui te audiunt.

Psal. 10. Psal. 141. M.s. gerebat. Gal. 4. 1. Cor. 3. 1 Thes. 2 Ioan. 13 1. Tim. 4.

BENEDICTIO BENIAMIN.

BENIAMIN, *lupus rapax in matutino edet & ad veſperam diuidet cibum* Hiſtoriam huius narrationis adducere velim mihi quid in ſe Beniamin lupi rapacis habuerit, aut quomodo in matutino edens, ad veſperam diuidat cibum. Sed in iis etiã ipſi craſſi corde Iudęi refugiunt iniuriam literæ, & alij ad altaris edacitatem quæ ſcripta ſunt referunt, tanquam in Beniamin portione conſtructi, quod ea quæ manè efferuntur, in veſpera à Sacerdotibus diuidantur. Alij aliis & diuerſis, licet fabuloſis narrationibus tamen fatentur per hæc conſequẽtium litterę ſtare non poſſe. In Eccleſia,

M.S. Hiſtoriæ huius narrationis Aduocati velim mihi dicerent, quid in ſe Beniamin.

autem apud quamplurimos ista habetur opinio quod ad Apostolum Paulum referri posse quæ scripta sunt videanrur. Quod quidem nec nos refugimus aut improbamus, sed conamur facere sicut scriptum est: Sapiens audiens verbum, collaudat & adiicier ad illud. Et nos ergo ad ea quæ recte de Paulo dicta à præcedentibus non negamus, adiicimus etiam hæc. Beniamin, inquit, filius doloris interpretatur: forte hęreditatis accepit eum locum in quo terrena Hierusalem typum habens & formam cælestis illius Hierusalem collocata est. Cùm ergo manifestanda, Hierusalē cælestis & Ecclesiæ primitiuorum ascriptæ in cælis tempus aduenerit, hæc nunc quæ propter incredulitatem abiecta est & repulsa Hierusalē cum filiis suis, inediā verbi dei & sitim spiritualem multi temporis passa cùm plenitudo gentium subinttoierit secundum Apostoli repromissionem. Tunc omnis saluus fiet Israel, qui nunc sub persona Beniamin designatur. Vltimus igitur filius Beniamin vltimam cōsequitur benedictionē, quia & vltimus saluādus est. Et dicitur de eo *Lupus rapax*, lupus propter auiditatē dicitur. Hoc multa enim fame verbi Dei & inedia venit. *Rapax* quia & ipse violenter diripit regnum Dei. *mane edet*: adhuc mane illud tempus memorari puto quo legem accepit, tunc enim mundo prius quedam illuminatio scientiæ data est, ex quo velut initium dies scientiæ credendus est accepisse: edit ergo adhuc mane cibum quem mane acceperat, edit adhuc & meditatur, sequens legem iustitię in legem non peruenerit. *ad vesperam diuidit cibum*: vespera & est illud tempus nouissimum in quo conuertitur sicut & nobis vespera dicitur istud nostrę cōuersionis tempus, in quo nūc sumus. Tūc ergo diuidit escam: tunc enim intelligit diuidendum esse in lege literam à spiritu, & tunc cognoscit quia litera occidit, spiritus autem viuificat: quia ergo iam per gratiā domini illuminatus incipit in lege à corporalibus diuidere & separare spiritualia, ideo dicitur ad vesperā escam diuidere quôd tota die in lege meditans ante non fecit. Tertius verò nobis pene vacat in hoc loco sensus, quia ille noster homo qui secundum Deum creatus est, qui primo in Ruben, & Simeone & Leui, tripartitis animę errauerat motibus qui in Iuca, errore agnito confitetur & pœnitet, qui in Zabulon exuit se hominem veterem cum actibus suis: qui in Isacar etiam mercedem bonorum operū expectat, in Dan iudicandi ac separandi bonum à malo, & cogitationes ac spiritus discernendi gratiam accepit: qui in Gad etiam in tētationibus probabilis inuenitur, in Aser etiam & cibum diuidit principibus, id est pręfectis quibusque sapiētiæ exhibuit dapes in Neptalim, vel viris vel arboris sacramenta iam suscepit in Ioseph ad perfectum & summum perueniens, futuri iam seculi & resurrectionis gloriam tenet: quid etiam reliquum est in Beniamin in se vt posteaquam veluti lupus esuriens, & rapax diripuit regnum cęlorum, & inuasit ea quę in lege & Prophetia atque Euāgeliis legerat, quorum scientiam ex parte hic habuit (ex parte enim & Apostolus Paulus habere se dicit) & in mundo velut in matutino positus edebat, cùm non in pane solo viueret, sed & in omni verbo Dei: hęc illa ibi positus in regno iam non per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem prospicit vniuersa

Eccl. 21.

uerſa & diuidit ac diſcernit, & ibi demum intelligit quę in ſcripturis ſancti propter præſentē vitæ ſtatum ſcripta ſunt, quæ gloriā futuri regni deſignauerint: quapropter interiorem, quæ propter exteriorem hominē dicta ſint ibi arte cognoſcent plenius, quæ in his ipſis quæ nunc nos pedetentim pulſamus ſeruent hyſtoriæ fidem: quæ ſola contineant ſacramenta, quæ vero ſecundum Ethicam & moralem interrogationem ſcripturæ debeant exponi, quas ſi nos pauperes in ſcientię gratia & in carne adhuc poſiti minus digne potuimus explanare, veniam dabis: quia hoc ipſum vt in peritiam noſtram prodire audeamus in publiquum nimia charitas tua facit: cui ſi non obtemperem maximum mihi dona delictum.

EXPLICIT RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI DE BENEDICTIONIBVS *Patriarcharum liber II.*

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN OSEAM PROPHETAM LIB. I.

PRÆFATIO.

IDICEN *ille ſacerrimus tamque regnandi arte nobilis quàm canendi, beatus videlicet Dauid enumerandis legis miraculis, frequenter interſerit, Cōfitemini domino quoniā bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Siue enim ſpiritualia, ſiue corporalia dona cōſideres, conſequenter vt agamus ſaltem auctori noſtro gratias, cui referre neutiquam poſſumus cōmonemur. Qua tamen ſedulitate nihil iocūdius, qua oblatione nihil eſt precioſius. Ipſa ſiquidem eſt eius clementia nec donis laſſata nec ſeculis: qua deuotos facit, atque obtinendi quod poſcimus plerumque dignos videri. Et nos perinde hanc illi hoſtiam grati pectoris offerentes, confidamus nos adepturos quæ precamur, cùm ea quæ poſtulauimus iam videamur aſſequuti. Salomonis quippe voluminibus differendis, diſpoſitionum eius gloriam ſumus, inquantum poſſe contulit, executi, ita vt nuſquam nos conſequentia, penes quam explanationis debet eſſe auctoritas deſereret: Hic autem præcedentis fructus induſtriæ, ſtudioſum commendat laborem. Neque enim eſt quod acrius incitet ad inquiſitionem nouorum quàm præcedentium votiua perceptio ſub tam pio præcipue domino qui eſt ad largiendum paratus ea quibus nos mandauit inhiare. Nec operis ipſius debemus profunditate terreri ne poſt fiduciæ pignora recepta trepidatio, non ſolùm ignauos ſed etiam ingratos pergat arguere. Explanationes itaque duodecim prophetarum qui minores non pro meritis ſed pro numero verſuum nominantur, aggrediens, vos primo qui mihi hoc opus indixiſtis, admoneo vt ad promerendam intelligentiam veritatis, piis & intentis precibus me adiuuetis. Dehinc*

Ruffini commentaria in libros Salomonis.

Regum de Iuda, quorum videlicet tempora vaticinij eius cōtingebat ætas, & vnius qui de Israelis parte regnauerat, intulit mentionem. Sed cùm prophetiam fuisset exorsus, hi quos dixit partibus illis pręsidebant. Post non longum verò tempus apud Samáriam finita dominatio est. Siquidem Zacharias filius Ieroboam qui sexto iam mense per successionem obtinebat imperium, ciuili seditione, id est Sellum rebellante, consumptus est. Sellum verò cùm vno apud Samariam mense regnasset, ascendit Manaen filius Gad, & dictum pręcedētem tyrannum instaurata rebellione consumpsit. Atque ipse per decem annos tumultuario potius imperio, Assyriorum regi qui sul appellabatur, sub tanto tributorum onere, vt egestas aperta esset, famulatus est. Iam ergo in illam decem tribuum portionem, calamitatū excitatarum turbines irruebāt. Sicque adhuc regno apud Hierosolimitas manente, decem tribus abstulit denūciata captiuitas. Postquàm ergo ad fines Assyrios populi Samariæ migrauerunt, sanctæ Oseæ in Iuda regione consistens, Ezechiæ regis, famosum miraculis tempus aspexit, & sub ipso, etiam vaticinandi munus exercuit. Ergo quæ Israeli iam pernicies imminebat, vnius tantum partis eius principem nominauit sub quo prophetare cœpisset. Quod autem posuit, *principium loquendi dominum in Oseæ*, id nimirum videtur ostendere quia ipse primus sit ad hoc genus sermonis ascitus, non quod prophetæ ante nō fuerint, cùm & beatorum Helyę & Helizei & aliorum plurium, eadem regum hystoria, gesta dictáque commemoret: sed quod eorum quisque quod prænunciabant, etiam literis mandare ad sempiternam memoriam, iuberentur. Operam Oseæ primus assumpserit, nec sane diffitemur: beatum Dauid & sapiētissimum Salomonem, euangelio & Apostolis testibus, legitimos prophetas dicta sua literis tradidisse, sed tamen inter illos atque istorum scripta quos nec explanare tentamus, non paruam esse differentiam peritus lector aduertet. Illi enim licet aliqua de populi captiuitate dixerint, tamen quasi quietis mentibus, id est, nulla mali vicinitate trepidantibus, ea quæ olim fore conspexerant, pręcinebant. Hi autem inter ipsos positi vltionum fragores, attonitis omnino pectoribus, quippe qui calamitatum etiam participes redderentur, quasi lachrymosis quęstibus totum exequuntur, & affectum domini nostri, qui ad vindicandum nimis egre cogatur, effingunt: implorantes quidem interdum diuinæ miserationis auxilium. Cæterùm quasi stilo tragico, calamitatum ordinem persequentes. Principium ergo istorum vatum qui hac pręcipue appellatione signati fuerunt vt prophetę nominarentur, à beato Oseæ susceptum esse noscamus, qui morum & generis sanctitate cōspicuus, talem operam concionatoris assumpsit vt sustineret personam & redemptoris & iudicis, quod per totum opus clarius apparebit.

Et dixit dominus ad Oseæ, vade, sume tibi vxorem fornicationum, & filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra à domino. Et abiit & accepit Gommor filiam Debelaim, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad eum: Voca nomen eius Iesrahel, quoniam adhuc modicum & visitabo sanguinem Iesrahel super domum Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israel, &

illa die conteram arcum Israel in valle Iesrahel. Notanda consuetudo, immo dignitas sanctorum virorum, quod postquàm ad id decoris ascenderint vt lingua eorum quasi calamo scribç dominus noster vtatur, non solum dicta eorum, sed etiam gesta, honore prophetico vestiantur: enunciandísque mysteriis, vel docendo, ponant operam vel gerendo. In ipso ergo compellationis exordio, hoc, inquit, beato Oseç sacer conditor imperauit, vt & propositi sui & sanguinis splendore neglecto, vilissimæ fœminæ ac vulgatiter prostitutæ per maritale consortium iungeretur. Neque vsque ad nomen coniugis tantum tollerans, contumeliæ quoque paris in se iurç turbaret: vt incertç sobolis genitor crederetur, quasi qui filios alienæ obscœnitatis aluisset. Non me autem fugit quanta doctorum hominum fuerit in loci istius opinione contentio, ita vt regiones integræ super eius assertione dissentiant. Nam Palęstina & ægyptus aliíque omnes qui Origenis authoritate plurimum commouentur, coniugium istud ab Oseæ propheta negant corporaliter institutum. Sed quomodo pleraque à prophetis in spiritu gesta narrantur, ita has aiunt cum meretrice nuptias, in verbo tantum fuisse completas. Neque enim temporis illius expetisse rationem vt contra instituta sacræ legis quæ denunciauerat nefarium esse cum meretrice consortium, Oseæ ad concionandum progrediens lasciuiret, & exerturus in peccata censuram, primus ipse committeret quod totus populus consequenter arguisset. Quàm autem esset incōpetens si ad defensionem flagitij obiiceret personam iubentis, asserens nimirum se quidem, quantum ad mores suos respicit, fœditatem illam consortij fœditer horruisse, sed cessisse authoritati eius dominì qui ad arguendos populos eum destinasset. Videretur prorsus materiam irrisionis potius quàm formidinis attulisse, ei qui ex eius persona obscœnitates aliorum arguendas putaret, quem ipse commissi à se flagitij prædicaret authorem. Quæritur & quo hoc, per totam legem vel pręcepti vel facti, simili fulciatur exemplo. Sicubi videlicet dominus noster faciendum quippiam aduersum præcepta mandauerit, quorum vtique transgressores, denunciatis per prophetas cladibus vltum ibat: ad quod docendum, si imperatum beato Abrahæ parricidium proferatur, ipso fine operis, quanquam ante tempora legis editi, commouebimur nōn truculentiam cœdis, sed pietatem ac fidem patriæ mentis electā. Vnicum enim offerebat qui habebat repromissiones, cui dictum erat, quia in Isaac suscitabitur tibi semen: ostendens quod possit Deus etiam à mortuis excitare. Veruntamen vt aduersum timorem frustrandæ promissionis credulitas fixa eum tuebatur, ita non sinit Deus in exitium vsque pueri deuotionem parentis excurrere, sed compressit immolaturi manum, exploratæ virtutis interiecta laudatio. Claruit, inquit, quod solum volui publicare, nihil apud te vel amore vel honore meo esse vehementius. Nunc iam parce sanguini, quem nec ab alio licebat nec à te decebat effundi. Ne tamen sacerdotis videaris munere destitutus, ecce aries propter te assistit cornua vepribus illigatus, cuius vita, vt absoluendo filio pręsens valuit defferre subsidium,

An corporale fuerit coniugium Oseæ.

ſidium, ita & futurum merebitur ſignare myſterium. In negocio verò Beati Oſeæ non ſolum imperata, ſed etiam impleta multíſque temporibus frequētata permixtio, nec operis honeſtate nec pręcepti authoritate videtur poſſe defendi. Huc adiicitur quoniā in ipſis quoq; figuris, prophetalis non fierit ordo ſeruatus. Nam ad ſignificationē Tribuum quæ quaſi ſub Dei contubernio & ſocietate degentes, in adulteria, id eſt, ſacrilegia proruperant, aſſumitur mulier proſtitura quæ tamē nobilis, caſtificata cōſortio filios non de flagirioſo ſed de reuerendo coniuge, id eſt, vate ſuſcipiat, & in honorem nuptiarum, præteritotum oblita vitiorum, fœcūditate magis quàm libidine perfruatur. Quomodo ergo iſta mulier quę matronalibus illuſtratur inſignibus, gētis illius probabitur figurare perſonam, quæ ante nuptias obſcœnitatis vitia nō exhorruit? Sed cū in ſacro ptius domini ſui cōſortio cōſtitiſſet, turpitudinē ſectata deſcribitur. His & aliis pluribus argumentis docere contendunt, meretrici prophetā corporaliter non fuiſſe commixtum. Ad quod è regione, Syri & qui connubium illud carnaliter opinantur impletum, nominum præcipue atteſtatione nituntur. Quibus euidenter & mulier & eius tam parentes quàm regio publicatur, atque coniunctionis negotium ſecutis fœtibus comprobatur. Ad deuotionem autem magis prophetæ, quàm ad ſuſceptam ab eo temerarionem legis debere reuocari quicquid cōtra conſuetudinem morum ſuorum per obedientiam curarit adiungere. Quanquam illud opus honeſtatis quoque potuerit ratione defendi, id eſt, ad pudicę in reliquum coniugi & munus à profeſſione meretricia fœminam tranſtuliſſet. Eiuſmodi ergo inter ſe diſputatione certantes, vtramque opinionē reddidere ſuſpectam, cùm reuera & cōpendioſius videatur & tutius, & ad ſignificationem rerum accōmodatius ſi res ſpiritu geſta credatur, vt quemadmodum beatus Hieremias de Iudeæ finibus non recedens, infodiſſe tamen in regione Parthorum, veſtimentum lumbare deſcribitur: Sicut ſanctus Ezechiel medio capriuitatis Babylonicæ conſtitutus in templo Hieroſolymitano ſpectator inducitur, imagines vtrique ſolas locorum & actuum, longe alibi poſitus, contuendo: Ita etiam beatus oſes multorum geſta temporum ſignaturus, per imagines congruas tam culparum ſeriem viderit quàm pœnarum. Cuius ſane muneris teſtimonio ſub quauis opinione propenſo, reuerentia prophetantis apparet, quem nimirum perſona ſua rerum conditor videtur induere, vt de factis viri, iudiciorum quoque diuinorum ratio colligatur, tantáque inter æternum dominum & fidelem ſeruum neceſſitudo cōſiſtat, vt vtriuſque quaſi exiſtimatio miſceatur: & ſi prophetæ actio diluenda eſt, diuinæ quoque pietati excuſatio videatur commodatura: Sin autem opprimit & depellit noſtrę atteſtationis obſequium, quicquid rerum eſt ſupergreſſa maieſtas, idem quoque ſibi complacitis mentibus auctoritatis attribuat, vt humani examinis nequicquam egere doceantur. Quod quidem & Apoſtoli Pauli cenſura denunciat cùm dicit: Mihi autem pro minimo eſt vt à vobis diiudicer aut humano die, ſed neque meipſum diiudico, nihil enim mihi conſcius ſum: Qui autem iudicat me dominus

beatus Moyses exploratores terræ repromissionis de singulis duodecim tribubus destinasset: reuersique præter duos, omnes reliqui ignauum populum terruissent: ipsum quoque beatum Moysen seditio exorta cóquassauit. Sed cùm ad tabernaculum confugisset, apparuit, inquit, gloria domini: & ostendens quanti eum faceret, quámque omnibus illis populis anteferret, Dimitte me inquit, vt deleam populum istum, & faciam te super gentem multò maiorem quàm hæc est. Ex quibus sermonibus, quid apud eum vir sanctus posset intelligens, indignationem iudicis protinus mitigauit. Sic & cùm Templo Hierosolymitarum Babylonicæ captiuitatis immineret euersio, Ezechielem prophetam, contemplatione duntaxat spiritus per adyta quæ olim fuerant veneranda circumagir, vt qualiter populus peccaret aspiciens, desineret admirari si fieret in contrarium tanta mutatio, vt gens singulari nuper veneratione sublimis vilissime disperiret. Ita ergo & beato Osee per quem imminens populo nunciabatur exitium, pro quo videlicet nihil erant parentum valitura merita, nihil prophetarum valitura suffragia, negotij similis indicitur apparatus, quatenus in suo sentiat & perpendat exemplo vtrùm illum contumeliarum aggerem vel possit Deus sustinere vel debeat. Personam ergo, inquit, assumito viri beneuoli, sed iamdiu meretricios mores in coniuge sustinentis, & suscipe filios qui vel habeantur incerti, vel alienæ obscœnitati consequentius applicentur, atque experire vtrùm queas continuatam habere patientiam, & an credas veteris singularem medicinam doloris, si vel desidio libereris ab ea muliere quam nunquam per beneficia, quamuis multa, correxeris. Siue igitur in solis mentis affectibus, siue etiam in negotiis fœdi corporis imperata cóiunctio prophetæ honorem videtur aspicere, qui vt seueritaté iudicis fideliter indicaret, gustum eius qua Deus afficiebatur sentit iniuriæ, atque rursùm quasi obligatio fieret vltionis in impios proferédæ, hoc ipsum ꝙ propter significationem rei indignam se propheta contumeliam pertulisse. Igitur cùm idonea quam diximus parabolæ causa fuisse videatur, nos iam ordiné eius persequamur. *Sume, inquit, tibi vxorem fornicationum, & filiós fornicationum quia fornicans fornicabitur terra à domino.* Ad idioma sermonis Hebræi spectat ista geminatio, *faciens faciet, loquens loquetur*, & cætera in hunc modum. Sic ergo, & *fornicans fornicabitur.* Posset autem elocutioni huic subdere discrimen adhiberi, sed non est negligendum veniens de scripturarum more compendium. Nota sane quod nomine fornicationis nõ tam ineundę præuaricationis tempus quàm subeundæ iam captiuitatis appellet. Nec inconsequenter: Quia enim materiam damnationi prophanarum mentium fecit obscœnitas, ideo causæ suæ nomine pœnæ signatur, vt dicamus fornicari populum, cùm pro fornicatione damnatur, quod quidem in præsenti loco occasionem quoque magnam docet habuisse. Nã cùm liqueat nõ idẽ esse pœnã quod culpã: quippe cùm ista honesto aduersetur, illa petulantię: satísque comparatum sit, definitionem rerum, communione nominum neutiquam posse confundi, atque ideo pœnam esse quod culpam: Haud vtique de nihilo pronunciauit fornicatorem populum quo tempo-

Fornicatio, in scripturis, captiuitatem significat, & cur.

re mala captiuitatis esset aditurus. Sed quia nouerat ipsam castigationẽ pro diuersitate mentium promoturam, & alios fieri afflictione meliores, alios impudentia nequiores, meritò dicit, Et pro impietate quam in suis finibus perpetrabant illos esse supplicia laturos, & in ipso captiuitatis tempore, quosdam emendationis insignia, quosdam verò criminis argumẽta capturos secundum illud quod alibi comminatur: Seruistis in terra vestra diis quos nescierunt patres vestri, seruietis diis alienis in terra non vestra. Quia ergo eam prophanitatem quam perpetrauerat gens libera, celebrauit ancilla, in mediis quoque suppliciis fornicatura prædicitur. Primus autem filius quem quasi peperit meretrix, nomine ipso, cui imminet captiuitas, regionis inducitur. Ait enim, *Voca nomẽ eius Iesrahel:* Quo vocabulo, vallis Samariæ adiacens signabatur. Per huius itaque loci appellationem, quid regio sit passura denunciat. Denique sequitur. *Quoniam adhuc modicum & visitabo sanguinẽ Jesrahel super domum Iehu & quiescere faciam regnum domus Israel & in illa die cõteram arcum Jesrahel in valle Israel.* Exercẽdæ, inquit, vltionis tẽpus insistit, atque ob hoc, in regnum Samariæ quæ nomine iesrahelis, vicinæ vt dixi, vallis ostenditur, ira consurgit. Nascatur igitur animo tuo soboles destinata supplicio, vt scias id in meos filios esse peragendũ quod quasi in tuos videris ordinatum. *Visitabo enim sanguinem Iesrahel super domum Iehu.* Ad quod explicandum, geminus sensus per consuetudinem legis occurreret, nisi vnum, consequentia subiecta firmaret. Vsque ad familiam quippe Achab qui fuit Iesabelis maritus, soboles Ieroboam imperauit: Sed cùm Achab tam suis quàm vxoris, cuius seruiebat ausui, criminibus sorduisset, Iehu filium. Namsi Helisæus propheta, ex præcepto Dei, in assumendum imperium suscitauit. Qui paribus de causis seueritate commotus, omnem Achab & Iesabelis familiam, cunctósque Baal Idoli sacerdotes pariter & ministros internecione deleuit. Pro quo vltionis officio promissum est ei quod posteri eius vsque ad quartam generationẽ Israelitico imperio præsiderent. Verùm quoniam & ipse Iehu, & eius filij vel nepotes non relinquendo sacrilegia Hieroboam, perdiderunt insignia suæ deuotionis qua persequuti fuerãt cultores Baal, colendis videlicet Samariæ vitulis inhęrẽtes diuersisque morum criminibus, vt cultus prophanitatis exigit, seruientes: in hos quoque, Iehu videlicet posteros qui Achab familiam deleuerant, ideo dicitur ira cõsurgere vt illorũ qui ab his extincti fuerãt sanguinẽ vindicaret: nõ ꝙ cędes fuisset iniusta, sed quoniã qui illa fecissent, per imitationẽ criminum decus iudicum perdidissent. Et similia illis quos deleuerãt exsequendo, transissent in numerum & societatem reorum. Sícque viderentur vltione digni, quos sceleratorum gladius peremisset: quem colorem in scripturis etiam frequentatum facile monstraremus. Ergo posset, inquã, duobus modis versus propheticus explanari: hoc videlicet quem præmisimus, & altero qui sequetur si non illum magis processus operis communiret. Nomine enim Iesrahelis, gẽtem ipsam, nomine verò Iehu, regnum gẽtis voluit indicare: id est, ecce iam tempus aduenit vt populus Israelis qui vel in Iesrahelis valle vincendus est, vel vrbem regiam habet in eadem valle positam

positam, vt qui regem habet de Iehu stirpe venientem, vim debitę vltionis incipiat experiri. Denique ad confirmationem istius intelligentiæ subiecit, *Et quiescere faciam regnum domus Israel, & in illa die conteram arcum Israel in valle Iesrahel.* Visitationis proinde animaduersionem, quietem verò, finem appellauit imperij: quod vt vtrumque planius indicaret, *Conteram*, inquit, *arcum Israel in valle Iesrahel. Et concepit adhuc & peperit filiam, & dixit: Voca nomen eius, sine misericordia, quia non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum.* Quia statuerat vt exitus rerum, imaginibus quæ forent eorundem iudices, præueniret, filia quasi nata describitur quæ susceperit vocabulum calamitatis alienæ, id est, absque misericordia: *Non enim*, inquit, *addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum,* His, geminæ pōdus sententiæ continetur: Neque enim solū ait, tempore miseriarum misericordiam denegabo, sed eos nec in memoriam meam redire permittam. Esset enim, licet in extremo anguore, solatiū, si vel quocumque tempore memoriam eorum quos abiecisset, assumeret. Nunc verò vt cōminatio prælata crudescat, vtrumque sibi affore pollicetur, & memoriam videlicet damnandorum, & obliuionem plenissimam damnatorum. Quod sane, quoniam apud aures sapiētis ministri, ad inuidiam posset crudelitatis accēdere, vt aliquid eiusmodi si non sermone vel cogitatione versaretur: vnde in istam benignitatem, quæ causa rerum est, tantùm acerbitatis influxit vt non obliuiscaris reatuum, si obliuisceris reorum, & sis curiosus delinquentis: Si nunquam recordaris afflicti, metuo ne pœnitentium quoque desperanda salus sit, si tanto præsuli lapsorum subrepat obliuio. Ideo subiecit statim, non se miserendi abiecisse curam, sed libram debiti examinis admouisse, id est, eorum tantum quasi obliuisci qui etiam post plagas de emendatione non cogitarent. *Quia non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum: Et domus Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo, & non saluabo eos in arcu & gladio & in bello & in equis & in equitibus.* Cùm populum, inquit, Samarię pręuaricatione fœdatum calamitatibus exitiísque subiecero, & ita eos pro culpa viles esse permisero, vt videar eorum prorsus oblitus, tunc in Iudæ parte sistentes, & in cultibus religionis spem salutis suæ ac fiduciam collocantes, non solùm protegam, verumetiam nouitate mirabili vindicabo: vt etiam palam clareat eos nequaquam armis munitos fuisse sed meritis, nec acie consecutos sed pietate victoriam. Illud autem tempus annunciat, quo, Ezechia apud Hierosolimitas imperante, Sennacherib rex Assyriorum magno ad obsidionem eius vrbis accessit exercitu, atque illic multa in contumeliam Dei & sacræ religionis locutus, diuinam in se sententiam concitauit, ac sub vna nocte omnes eius copię angelo feriente ceciderūt. Nam centum & octoginta quinque millibus bellatorum amissis, ipse in regionem suam cum paucis fugisse atque illic periisse describitur: Sed videamus & reliqua. *Ablactauit*, inquit *eam quæ erat absque misericordia, & concepit & peperit filium & dixit: Voca nomen eius, non populus meus tu, quia vos non populus meus, & ego non ero vester Deus.* Vsque ad Ezechię tempora, mansisse & prophetasse beatum Oseæ, titulus

indicauit. Quicquid ergo gestum per omnem vaticinij ipsius legitur ætatem, hoc in ipso breuiter consignat exordio, vt per totum volumen, gestorum seriem ordinémque, iam detexat. Cùm ergo ingratæ gentis prophanitas impulisset vt Deus noster operam vltionis assumeret, denunciauit se puniturum reos, & ita eos in miseriis relicturum, vt penitus eorundem videretur oblitus. Sed ne recepta in sacrum pectus obliuio, piis quoque formidinem commoueret: statim se, non vitio sed iudicio obliuionem vsurpare signauit, quandoquidem meritum inter affines discrimen agitaret, & Israelitis exitio permissis Iudæ populos cultui nimirum suæ religionis adhærentes, per miracula magis quàm per tela protegeret. Quod licet opportuno tempore panderetur, tamen quia & ipsa portio gentis Iudeæ nequaquam iugi deuotione complacuit, sed sicut exprobrant alij prophetæ, in cultum exarsit idolorum, similem quoque est perpessa sententiam, & de finibus suis, Babylonio vincente, translata. De qua tamen captiuitate, promissa est omnium pene vaticinio prophetarum, & sub Cyro Persarum rege impleta reuocatio. Vtrumque nunc ergo tempus, beati Oseæ sermo proloquitur: Sed in significationem Israeliticæ captiuitatis, filia inducta est quæ, *absque misericordia*, vocaretur. In figuram verò Iudæ, puer inducitur cui nomen sit, *Non populus meus*. Inter filiorum autem imagines, de sola tantum puella, quod sit ablactata, memoratur: nimirum vt ostendat, in decē tribus, illatæ captiuitatis quasi conualuisse sententiam. Reuera enim multo longior decem tribuum legitur fuisse captiuitas, & ideo prolatio ætatis, est puella ablactatione signata. Tertius autem qui captiuitatem Iudæ vltimus pollicetur, nomen accepit, *non populus meus*. Quandiu enim vel Iuda in suis finibus mansit, erat turba quæ Dei populus diceretur: postquam verò etiam ipsum captiuitatis procella conuellit, visus est à confusione gentilium ille discretus ante populus disperiisse: Et ideo ait: *Vos non populus meus, & ego non ero vester*: id est, hoc à vobis auferetur insigne quo eratis ante conspicui, ne populus Dei in toto orbe dicamini, nec ego princeps nec Deus vester appeller, iustum est enim vt qui instituta sacrę legis quæ vos à cęteris gentibus dirimebat, peccandi studiis corrupistis, illo quoque quo insignes eratis decore, priuemini. Verùm hęc breuiter à seueritatis parte denuncians, transit ad prospera, quæ dispensatio reuerenda ita impleuit rebus, sicut prophetica oratione contexuit. *Erit enim*, ait, *numerus filiorum Israel quasi arena maris quæ sine mensura est, & non numerabitur. Erit in loco vbi dicetur eis, non populus meus vos. Dicetur eis, filij Dei viuentis. Et congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra quia magnus dies Iesrahel*. His autem sacris vocibus, reuersionem populi de captiuitate Babylonica pollicetur, cuius etiam apud alios prophetas, sed pręcipue apud beatum Esayam ingens pompa describitur, quę sane valet ad commendandam Dei clementiam, & ad consolationem confirmationémque fidelium, quibus societatem illius calamitatis contra meritorum decus, pro gentis suæ communione tolerantibus, spei solatia præbebantur, de prosperorum videlicet expectatione pendentia. Ea siquidem

dem tam forè ampla dicũtur, vt vocabulorum etiam nouitatem requirant: Nam cùm de lætis ad tristia laberentur, cessauerunt Dei populus nuncupari, quasi in reliquarum gentium vilitatem refusi. Cùm vero tempus liberationis aduenerit, tanta successione reducitur a tristibus in læta, mutatio, vt non sufficiat prioris restitutio dignitatis, sed vocabulorum augeantur insignia. Arenarum enim instar exceder numerus fidelium, in quibus tantum & reuerentię splendebit & gratiæ, vt Dei omnia continentis non iam populus sed filij nuncupentur. Emendati siquidem præmissæ seruitutis anguoribus, vt sanguine, ita etiam charitate sibi iungentur, illámque præcipue separationem, quę fuit illis magna & criminum & discriminum causa, vitabunt, atque vno rectore gaudentes, ad templum Dei cum alacritate conscẽdent, tantúmque in illo statu fœlicitatis locabuntur vt magnũ diem Iesrahelis fuisse fateantur: id est, vel illud tempus quo aduersa cœperunt, & de quo supra dixit propheta, *conteram arcum Israel in valle Iesrahel*, & hoc assumet in memoriam populus liberatus vt gaudia eius ex comparatione grandescant: vel certè Iesrahelis ipsius interpretationem sibi conuenire clamabit. Exprimit siquidem in nostrum sermonem, semen Dei, sitque sensus eiusmodi: Soluto captiuitatis tempore, erit tanta exultationis ambitio vt magnus dies dei filiis illuxisse dicatur. Hanc autem festiuitatem, vt reliqui prophetę ita pręcipuè in illo carmine beatus Dauid, exsequitur. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus: Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem ad confitendum nomini tuo domine, Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid, Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem.* Igitur secundum tenorem historiæ quam denunciatio prophetica continebat, totum quod est acturus, breuiter indicauit: decem videlicet tribus, Ieroboam authore corruptas, Assyrio capiente translatas: Iudam verò qui in Deo suo confideret, sub Ezechia rege miserabiliter liberatum, postea autem, etiam ipsam Tribum fraternæ impietatis vestigia subsequutam, dominationi Babylonicæ fuisse permissam: Cuius tamẽ denuo vincla solueret promissa libertas, & iam nõ separati ab inuicem fratres, sed sub vno rectore sistentes, honorem Dei in Templi eius Adytis celebrarent: Huius verò temporis tanta esset fœlicitas vt iuuaret etiam aduersa meminisse, & magnum diem Iesrahelis vocare, id est, illud tempus captiuitatis illatæ: cuius videlicet occasio tam multam exultationem creasset. *Ponent* igitur *sibimet caput vnum, & ascendent de terra.* Super quo tempore, & beatus Dauid ait, *A finibus terræ ad te clamaui dum augeretur cor meũ, in Petra exaltasti me, Deduxisti me quia factus es spes mea.* Notandum quoque est quia promissionem loci istius super multitudine fidelium, ad prædicationem Euãgelij confluentium, beatus Paulus acceperit, asserens videlicet quod vnius gentis angustias annunciatio euangelicæ pietatis excesserit. Et non solùm de Iudæis, qui olim populus Dei vocabantur, sed etiam de gentibus, quæ in multiplici errore deguerant, ad capescendam diuini stigmatis dignitatem agmina conuenirent, sicut in Oseę, inquit, dicit: *vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam. Et erit in loco vbi vocabi-*

tur, non plebs mea vos, ibi vocabũtur filij Dei viui. Gentiũ ergo magister ostẽdit quod euãgelij tẽpore fœlicitatis huius promissio cõpleretur: nõ vtiq; vt ne garet illud quod totius prophetię textus inculcat: resolutionẽ videlicet captiuitatis quoq; Babylonicę fuisse promissam: Sed vt ostẽderet quã intelligentię regulã custodire in propheticis libris debeamus: i. vt cùm sub narratione iudaicarum rerũ ingentius, quàm vnius gentis mediocritas caperet,

forte meli† promerere tur. aliquid † promeretur, & ex parte in illo populo nosceremus fuisse completum, etiam per theoriam, aliis quoque, id est cunctis gentibus, cõuenire.

Theoria quid sit. Theoria est autem (vt eruditis placuit) in breuibus plerunque aut formis aut causis, earum rerum quæ potiores sunt considerata perceptio. Haud igitur illa Iudæorum de Babylone reuocatio, secundum historiam, ista verò quę per fidem Christi est collata libertas, secundum allegoriam significata, propriè diceretur, cùm sermo propheticus solidè vtrumque promiserit vt præcedens mediocritas sequentes cumulos intimaret. Nam quod primò per exaggerationem dictum erat, id deinceps rerum magnitudine vix exæquauit. Atque ita quæ tunc populum Iudæorum terruit denunciata captiuitas, & quę postea erexit restituta libertas, aliarum quoque, (quæ multo grauiores sunt) & captiuitatis & libertatis indicia præferebant: illius nimirum de qua ait Apostolus, Eramus natura filij irę sicut & cæteri. Deus autem cùm sit diues in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Illum siquidem hostem generis humani qui longa dominatione reos depresserat, fortior veniens alligauit, vasa eius cuncta diripuit: & captiuitatem gentium reddita libertate dissoluit, donísque gratiæ nobilitauit redẽptos, vt qui aliquando eramus alieni & hospites, subitò plebs eius & populus misericordiam consecutus, immò genus electum & sacerdotale ac regium diceremur. Sic ergo quod Oseę de temporibus Babylonis edixerat, Paulus ad negocia transtulit saluatoris, non vtique propheta quasi abnuente, aut ægre quò ducitur subsequente, sed Apostolico intellectui nimis fauente per tenorem vaticinij, quo docuit aucta esse hic prope vsque ad consummationem vel dona vel gaudia quæ illo iam seculo fuerant inchoata. Sed huc vsque sermo prophetæ eo tenore processit, vt de quibuscumque erat negotiis temporibúsque locutus, breuiter indicaret. Nunc autem ad ordinem institutæ reuertitur vel censurę vel querelæ, quod consulte prouidéq; curauit, ne quod ad pompã prędictionis valebat, inciperet salutari incommodare doctrinę. Nam quoniam vaticinãtis impetu ea attigerat quæ post erant longis secutura temporibus, & tam aduersis quàm prosperis fidem denunciandi confidentia subrogabat, ne per hoc ipsum, inquam, & meritum & votum pariter videretur extinguere, quandoquidem ne correctionis studium prodesset assumi insistente semel † prænunciãti necessitate sup-

forte prænunciati. plicij: nec prosperorum denuo necessaria videretur optatio, cùm omnimodis esset pro denunciantis veritate reddenda: ideo ad populos sermo dirigitur, & in communionem iudicij conuocantur, vt ipsi matrem suam (multitudinem videlicet parentum, cuius criminibus Deus fuerat asperatus)

tus) intētis pergant exanimare luminibus, atque eam diuinæ admonitione clementiæ quæ solet vel denunciata remouere tormenta, si reos ad correctionem videat cōfugisse. Non ergo illos salutem desperare debere si reddātur timore meliores, cùm magister meritorum prędideat expunctorum, quem multo magis indulgentia renidēs quàm seueritas amara delectet. *Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipse non vxor mea, et ego non vir eius.* Osea Cap. 2.
Ingens (inquit) benignitatis meæ monimentum extat liberatio vestra: & ideo fœdæ parentis vestræ merita deteguntur quibus a meo depulsa est consortio, sed adeo fœde vt nec vobis iudicantibus possit absolui. Verùm quia non vnam personam sed totam gentē præsenti æstimatione taxamus, speramus aliquos fore quos ad meliora studia, seueritas denunciata, commoueat, & ideo expectate quid præstoler. *Auferat fornicationes suas à facie sua et adulteria sua de medio vberum suorum ne forte expoliem eam nudam, et statuam eam secundum diem natiuitatis suæ:* Id est, a vultu suo verecundiam quæ solet obscœnitati impedimentum esse depul. rar, & faciē turpitudinis professione durauerat: nunc ergo his cōtrarios capessat affectus, frōtemque impudētia exutā pudore cōuestiat, sciat neque hoc solùm labiis quasi in superficie fecisse cōtenta, de vberū medio haustum virus eiectet vt toto protinus corde purgetur: Quod si facere neglexerit ad operā seueritatis accingar, & qualia tēpore illo quo hæc mihi in populū nascebatur, exercui. Indicat autē egressionē synagogę de terra AEgypti quo videlicet tēpore nulla institutionū legaliū vel ornamēta vel indumēta susceperat, nec quibusdā vestimētorū pollebat insignibus, sed quātùm ad precia morū, in eadē qua AEgyptij vilitate cōsistens, magnis tamē propter solū honorē parentū miraculis seruabatur. Denique quoniā pręceptis Dei tū proteruia, tum ignauia restiterūt, omnes etiā in hæremi solitudine leguntur absumpti, nec preter duos viros Iesu & Caleb, de sexcētis millibus virorum militari ætate gradiētium quisquam in terram repromissionis intrauit. Hoc est ergo quod nunc per prophetam rerum dominus comminatur, quoniam gens illa nisi pectoris sui arcana mundauerit, & facta in melius mutatione profecerit, nullum ei possit, quod per tot secula ab aliis egit discrea nationibus & institutis legis atque spiritalibus donis floruit, comparare subsidium. Quo videlicet insistens criminibus sententia moliatur, sicut neque illa, inquit, ætate qua egressa est de AEgypto & recenti quasi adoptione gaudebat, quicquam miseris profuit, quominus ac si essent omnibus nudi priuilegiis disperirent. Quem sensum & Apostolus Paulus scribens ad Corinthios diligēter excoluit. *Omnes*, inquit, *vnis miraculis liberati, eisdem cibis spiritalibus vsi sunt, eosdem fontes de petra erumpentes biberunt: nec tamen ex his*, inquit, *deo vel vniuersi placuere vel multi, sed in illa exilij ætate, diuersis horruere peccatis, diuersis periere tormentis: quorū cur recordaretur, ostendens, Scripta sunt*, inquit, *ad institutionem nostram ne eorum studia quorum ruinas legimus, æmulemur*. Per hunc ergo prophetam dominus noster cōsulentię suę pādit affectū, monétq; vt illa plebs festinata emendatione sibi succurat, *& de medio vberum*, videlicet pectore, impietatem quæ fornicatio nominatur, expellat, ne illius seueritatis experimenta

percipiat cuius dispositionem difficultas remoratur: Siue enim pergat impios vltione consumere, obsistere non valebit pereuntium multitudo, siue filios punitorum, pro innocentiæ honore aut emendationis meritis: saluti restitui mandarit, etiam nihil impedimenti creare præmissæ calamitatis adgestio poterit. Vt ergo hoc totum propheta breuiter indicaret, eúdem ordinem in exemplo quem in vaticinio, custodiuit: & sicut in ipso titulo totá qua prophetasset ætatem, regum commemoratione signauit, ita etiam, quid negociorum prędicatio ipsius cótineret, ostendit: captiuitaté videlicet, primò Israëlis, deinde Iudæ: deinceps eorundem populorum soluta captiuitate concordiam, & ad cultum ac templum veri Dei reddita libertate concursum. Cuius tamen regressionis ea describeretur ambitio quæ ad maioris negocii significationem valeret, idest, euangelii libertates pariter ac liberalitatem sonaret: quæ transcendens vota muneribus, non solùm populum sed etiam filios Dei appellaret quos à seruitute funerea liberasset. Igitur breuiter ista percurrens rediit ad concionem illis temporibus congruentem, & quasi filiis, obiurgandæ & docendæ matris munus indicit, vt quæ nihil de custodienda sanctitate curauerat, de arripienda saltem pœnitentia curaret, nec se putaret, contra precia morum, sanguinis tántum nobilitate defendi, quoniam quando nihil prodesset adoptio his, quos non etiam deuotio communiret. Nam vt de pręteritis futura colligeret, exitum illorum agminum quæ de Ægypto mirabiliter educta fuerant cogitaret: quorum vtique iniquitas, neque parétum, vt diximus, dignitate defensa est, & quorum interfectio, filiis ad gaudia promissa ducendis, obstacula non creauit. Is itaque, ait, iudiciorum ordo etiam in vestra nunc expunctione seruabitur, vt squalentes sacrilegiis obruantur exitiis, & eorum posteri qui proposito genitorú studiis melioribus discrepauerint, vel desperati libertate potiantur vel cumulatius prosperorum successibus augeátur: quę vicissitudines temporum, ait, quoniam tam tristium videlicet quá lętorum, rationé diuinę prouidentię & iustę dispensationis assignant, nunc iam id quod causa præsens flagitat exsequamur. Denunciat ergo vt impendentis sibi damnationis molem anticipent tam studio corrigédi quàm gemitu pœnitendi, ne eùm sæuire vltro cœperit, omnis hæc natio sicut nullis vnquam insignita priuilegiis, sic internecione dispereat: *ne forte spoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam in siti, & filiorum eius non miserebor, quoniá filij fornicationú sunt, quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ cócepit eos.* Quia semel commemorationem & similitudinem egressionis Ægyptiæ induxerat, per eorundem locorum descriptionem cucurrit, solitudinem videlicet nominans, & terrá inuiam ac fontium solatio destitutá: ac rursum de occasionibus verba suscipiés, cómemorata hæremi vastitate, sitis quoque discrimen adiecit. *Interficiam*, inquit, eos in siti, non quo eductus de Aegypto populus atque penuria legatus absumptus sed quoniam (vt Apostolus dicit) bibebant de spiritali sequenti petra, id est, potentia ductoris, non conditio regionis, castris pocula ministrabat.

ſtrabat. Quę ſi vtique defuiſſet, primo ſitis periculo populus fuiſſet extinctus. Idē denuncians quod in neceſſitates ſimiles improbi deducantur, nec ſuā occurſum ire clementiā, quandoquidē etiā ſoboles taliū, obſcœnos ſibi parētes eſſe vitiorū imitatione fateatur: & tā filij de parētibus, quā parētes de filiis erubeſcant: promittit eos ſiti eſſe perituros. *Quia dixit, Vadam poſt amatores meos qui dant panes meos & aquas, lanam meam & linum meum, oleum meum & potum meum: & propter hoc, ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet, et ſequetur amatores ſuos et nō apprehendet eos, et quæret eos et nō inueniet.* Quis ab initio librum profanatæ genti perſonā meretricis aptauit, etiam reliqua, ſublimi deſcriptione proſequitur, & ad locutionem ſcortatricis inducit quam illa nimirùm etſi non in labiis tamē in operibus, geſtaſſe conuincitur: Sicque ſecundùm ſcripturarum morem ea quę per conſequentiam ſiniſterioris vitæ dicere impii quique poſſunt, quia ſibi & voce dixerint, arguuntur. Ergo & iſta (inquit) impudens mulier, conſectatui flagiciorum, faciem vtilitatis obtendit, vt ſequi ſe amatores ſuos ob liberalitatem potius quàm ob turpitudinem, mentiatur: illos enim ſibi, lanam & linum & oleum & potum: id eſt, victum & veſtitum vſque ad delicias redundantem, præbuiſſe commendat. Quibus ſane dictis, quanquam ad peccata ſacrilegii, ingratæ quoque mentis crimen adiungat, tamē illud quoque videtur inducere quod in prophanorum, etiam nunc, ore verſatur: inter varias, videlicet opiniones, nullum eſſe validius certæ religionis teſtimonium quàm quod vox afferat proſperorum. Ideo & iſta, in conſectatum amatorum ſe ire pronuncians, & flagitium ſilentio premit, & quaſi honeſtiores cauſas, quibus illiciat, effingit. Amatores autem vocat vel Gentium proceres quorum conſectatione profanata eſt, vel ipſos nationum Deos riſu potius quàm veneratu digniores: quibus hæc, videlicet ſynagoga, paternæ legis, & veri atque vnici Dei oblita ſuccubuit. Spebus eius, ait, aduerſa ſuccedant, & improuiſis angoribus implicentur. Primò, vt ineundi fœderis cum his quas maxime cupit gentibus facultas ei nulla ſuppetat, & nec in aduerſis ſuis illorum vtatur auxilio, quorum in proſperis deliquit exemplo. Sicque ſepiam viam eius ſpinis, & non ſolùm vepribus, ſed etiam maceriis: vt quos ante triuerat calles, deinceps inire non poſſit. Quæ vtique conſequenter vniuerſa ſubtexuit, aſpiciens ad perſonam mulieris, quam induxit, clandeſtinis quaſi ſemitis, flagitii ſui frequentantis authorem. Haud vtique quod Iſraelis populus clanculo, prophanis gētibus miſceretur, ſed quod à muliere (vt ſępe diximus) ſimilitudo trāſlata, hunc deſcriptionis ordinem poſtularit. Cùm ergo ceperit vlciſcens ſeueritas ei obuiare, nullàque opē angoribus eius, poterunt cuncti quos diligebat afferre, non iam ratione, ſed angore commota, reuiuiſci incipiet fœlicitatis antiquæ, & dicet. *Vadam et reuertar ad virum meum priorem quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc: & hæc neſciuit quia ego dedi ei frumentum vinum & oleum, multiplicaui ei & aurum, quæ fecerant Baal.* Si erecta ſaltem rerum periculis, ad priorem virum redire deliberat, quomodo conſequenter adiectum eſt: *Et hæc neſciuit quia dedi ei frumentum et vinum et oleum?* Eſt ergo

Impietas, vtilitatis faciē, flagitiis obtendit.

sensus eiusmodi per quem propheticis sententiis concinentia vendicetur. Quia ad primam castigationis faciem patiatur hæc mulier, quod omneis qui vana sectantur, votorum videlicet frustratione perterrita, non per emẽdationem sententiæ, sed per iudicii leuitatem eam tentetque repudiaret appetere: & ad hoc tantùm se Deo subditam repromittit vt impendentia quasi damna prosperitatis effugiat, secundum illud quod beatus Dauid exprobrat: cùm occideret eos, quærebant eum: & conuertebantur ante lucẽ & veniebant ad eum, cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamentum eius. Igitur permanente gentis eius reatu quæ instar pecorum, nequaquam magisterio verbi, sed sub actu verberis excitaratur: neque ira mea tentabitur per hoc quia dixit. *Vadam & reuertar ad virum meum priorem*. Cæterum in longa plagarum experimenta eam deducam, qua scire & indicare neglexerit hæc omnia dari posse a nullo nisi a me a quo vtique fuerint & creata. Ergo quod ait. *Et hæc nesciuit quia ego ei dedi frumentum & vinum & oleum*. Voluntariç tarditatis spectat inuidiam, secundum illud Dauidicum, Noluit intelligere vt bene ageret: incipiet itaque inter pericula erumnarũ fateri quod prius scire neglexerat, me videlicet vnũ esse a quo alimonia præbeatur, qui & ipsum hominũ substantiã procreaui. *Quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum et aurum quæ fecerant Baalim*. Nõ solùm ergo instructa, sed etiam copiosa, donis meis abutebatur in crimina & ad contumeliam meã, idola, de his quæ à me acceperat opibus fabricabat. Iccirco & ego, cuius dispensationem propheta collaudans intelligenter canebat: Cũ sancto sanctus eris, & cũ viro innocẽte innocẽs eris, & cũ peruerso peruerteris. Censuræ tandem munus arripiam, vt ingratis, quæ fuerant collata subducam, ipsæque opes, liberationis quoddam beneficium consequantur cum prophanorũ vsibus subtrahuntur. Ideo autem distincte ait *Sumam frumentum in tempore suo et vinum in tempore suo*, quia non est frugum vna collectio, cæterum diuersis anni temporibus singula quçque rediguntur, atque ideo messem negabit æstas, autumnus vindemiã, mobilitatẽ Bruma subducet, & cõtinget (inquit) creaturis quædã liberatio si eis nõ vtãtur: immeriti: *et liberabo lanam meam et linum meum quæ operiebant ignominiam eius*. Ad mundum quippe muliebrem eleganter allusit, quod ita omne corpus, in quo sunt aliqua verecunda, contexerit, vt illud etiã venustaret. Acute tamen videtur ostendere quia plerumque sub prosperitate vitæ reorum fœditas delitescat: quos si digna rursus inopia cõsequatur, merita quoque quç latuerãt detegãtur. *Et nunc reuelabo stultitiã eius in oculis amatorũ eius*: Id est, illos ipsos qui authores vel participes sceleris extiterũt cõsequẽtia rerũ subiget cõfiteri nihil hac natione stolidius esse, quã nec consilia direxerint, nec pericula correxerint, sed eũ dominũ, ingratç mẽtis criminibus asperauerint, cuius potentiã, omnium cõtinentẽ, tam aduersis suis sit experta quàm prosperis. *Reuelabo, ergo, stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea*: Id est, nullus erit principũ quorum est secuta prophanitatem, qui possit eam a mea indignatione defendere: non quòd aliquis id esset ausurus, sed quia per similitudinem mulieris & virorum oratio suscepta cõ

Criminum fœditas, vi ta prosperi tate aliquã do latet.

texitur

texitur: ideo ait quia cum eam indignatio diuina perculerit, amatores eius nequibunt ei succurrere: nec miseriis quibus obruenda sit quicquam afferre solatii. *Auferam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, Sabbatũ eius, & omnia festa tempora eius.* Posuit nomina feriarum in quibus plurimùm lętabatur, cùm tota regio, choreis, canticis epulísque lasciuiret: Quę vtique luxuries nõ vigebat nisi cùm populus alta pace frueretur. Vniuersa, inquit, hęc contrariis mutabuntur, & cessante, luctus adhibebitur, feriarum tempora, captiuitas occupabit, Sabbati ocia, labor erumnosæ seruitutis implebit: nec solùm tanta captiuitate, libertas, sed etiam terrarum fœcunditas, lugubri sterilitate mutabitur. *Corrumpam enim vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, Mercedes hæ meæ sunt quæ dederunt mihi amatores mei: & ponam eã in saltum, & comedet illam bestia agri.* Exsecutus est quid partium damna conficerent, id est, cùm culturæ sedulitatem, iugis fuerit consecuta frustratio, amœnitatem pristinam succedente squalore rura exponent, fiétque lustris potius quàm agris regio tota consimilis, id est, quæ feris dignior quàm hominibus censeatur: † Quod quoniam hanc faciem, colentium raritas erat[al. Et.]
illa rura, eleganter expressit, bestias agri eius fructibus esse † vescẽdas. Spõ- *vescituras.*
se sua, inquit, lumẽ rationis abiecit, & post satietatem atque impinguationem calcitrauit dilectus, ac tantùm proprio impudentissima gens fauit errori, vt gaudia pacis & rerum copiam quorum continuationem, si fuisset casta ac deuota ei promiseram, suis corruptoribus auderet adscribere. ideo hæc, sicut dixi, pars erit prima vindictæ vt his quibus non est bene vsa, & gaudiis exuatur & copiis, sciátque quoniam hæc ille propicius ante contulerit qui potuit deinceps iratus auferre. *Ponam eam*, inquit, *in saltum & comedet illam bestia agri* Permittam, ait, vt hostili consumatur incursu, sicque nullo meę dispositionis muniatur obiectu, sicut nec saltus nec lustra laboratis sepibus claudit agricola. Et quia videbatur verã sentẽtiam protulisse, causam denuo ipsius cõmonitionis adnectit, vt doceat se iustitiæ magis quàm irę, quicquid infremuit, pręstitisse. *Et visitabo, ait, super eã dies Baalim quibus incedebat incensum, & ornabatur inaure sua & monili suo*, & ibat post amatores suos, *videtur de-*
& mei obliuiscebatur, dicit Dominus. Nõ nũc, inquit, inter peccandi ver- *esse*, pudore
satur exordia, vt processu temporis † suffundenda credatur: olim cùm eius *vel tale quidpiam.*
improbitate patientia nostra contendit, nec tamen aliquid ad emendationem promouimus, quando hęc in sua profanitate consenuit: Ne ergo etiã iudicis famam impunitas longa commaculet, & videat fouere quod tam diu vigere permitto, quanquam serò tamen vel demùm ad opus vltionis accingar vt expungam etiam illos dies quibus Baalim, idolo videlicet turpitudinis, compta insuper monilibus, seruiebat. Quod autem non solùm monilium, sed etiam inaurium fecit mentionem, possemus quidem dicere quia quibus comantur fœminæ, nominauerit pauca de multis: Patitur tamen locus vt aliquid subtilius afferamus, id est, inaurium nomine obedientia videatur ostensa: Et quoniam tunc populus Iudæorum solus, præcepta legis, quibus obediret, acceperat, meritò quasi inaurium ornamenta gestabat. Sed postquàm funesto deceptus est errore vt Idolorum ritibus sub-

deretur, idipsum pręcipuè nunc exprobratum putemus. Ac si diceret, aurũ & argentum quod me creante, terra protulerat, me largiente, synagoga susceperat, reliquatúmque rerum copiam, ad cultũ & ornatum Idolorum impiata conuixit, & illud insigne obedientię quo inter reliquos populos sola pollebat, † erubescentibus ritibus mancipauit. Aestimánsque quod in ea qua olim fuerat pulchritudine permaneret, sequebatur amatores suos cum tanta fiducia, eam plena vt nostri numinis subiret obliuio. *Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem, & canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti: Et erit in die illo ait Dominus, vocabit me vir meus, & non me vocabit vltra Baalim, Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum.* Notandus est diligenter prophetici sermonis ordo: Qui vbicumque fuerit necessitas vt tormenta denunciet & meritum diuinæ seueritatis ostendat, statim causas quæ hoc meruere, subnectit: neque mortalium culpas dinumerasse contẽtus, gaudia secututæ prosperitatis exsequitur, ostendens quod breuem illam dissimulationem veniæ Deus noster in apparatũ conciliationis quodammodo assumat. Quo tamen argumento, vt laudatur diuina clementia, ita iniquitas humana deprimitur, cuius videlicet efficit magnitudo vt tãtæ bonitatis dominus interdum ad iracundiam concitetur. Postquam ergo pronunciauerat quòd vniuersis gaudiis tristis esset inferenda cessatio, nec aliquis miseris, vel auxilium vel solatiũ laturus occurreret, statim crimina populi, id est causas suæ indignationis exposuit, atque eorum magnitudinem ætatémque commemorans, ostendit: quia censura eius nulli esse deberet, de nimietate, suspectior, cùm si scelerum vel quantitatibus vel ætatibus conferatur, excusandam parcitatem, excusandam habeat tarditatem. Verùm non vno hoc colore inquam dulcem & familiarem sibi clementiam commendans, etiam de prosperorum illatione plagis adhęrente, idem istud consignat, & tantò ea ambitu maiore describit quasi qui vellet non solum compẽsare sed etiam excusare quod perculit. Ergo cùm dixisset quia poneret eam in saltum vt comederent illam bestiæ agri, id est cunctis regni & vrbium munitionibus amputatis, potestati hostium traderetur: censura, vt quondam in Ægypto, contumeliam vel erumnam luteæ seruitutis, quippe quæ cosectatu idolorum, Dei sui fuisset oblita: tamen quia ipse miserator & misericors ageret, post captiuitatis terminum gaudia regressionis adnunciat: Et quia supra AEgyptiæ liberationis intulit mentionẽ ad illius instar, hanc quoque Israeliticis populis afferens conferendam, nunc quoque latius quidem, sed idem percurrit exemplum. Ecce ego, inquit, lactabo eam, & loquar ad cor eius: & dabo vinitores ex eodem loco, & vallem Achor ad *aperiendam spem* quia natiuitatem Synagogæ tempus AEgyptiæ liberationis appellat, lactatio quoque cibum Mannæ videtur ostendere: Locutio autem ad cor directa, promulgationem indicat legis quæ auditorum corda formauit. *Dabo autem vinitores eius ex eodem loco & vallem Achor ad aperiendam spem.* quid significet acceptio: Antequam

Melius, erubescendis.

quam populus Terram repromissionis intraret, missi exploratores, fructũ vitis egregium portauerunt, id est, vuam eius magnitudinis quam vector vnum subire non possit. Postquam verò vrbem opulẽtissimam Hierico videlicet mirabili occupauere victoria, vir de tribu Iuda, Achar nomine, filius Charim, quiddam de præda quæ exustioni fuerat dicata subripuit. Cúmque esset vincentium, aduersis subitis, impedita fœlicitas, admotis sortibus, suo anathematis vestigatur: Et cùm omnia quæ occuluerat protulisset, lapidante populo, in valle Achor interemptus legitur & sepultus. Quæ sane expiatio ita valuit ad melius †placendum Deo, vt incruentis deinceps potiretur triumphis. Sícque illa vallis, noua arua capientibus, spem fœlicitatis † apparauit, quam præcedentibus, culpa concluserat. His ergo commemoratis quæ illo tempore gesta constabat, etiam de Babylonia captiuitate tam lætum fore iudæorum reditum pollicetur. Denique sequitur, *Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti.* Sicut enim tunc incisis fluctibus, sicco per pelagus itinere transierunt, ac Maria soror Moysi, musica instrumenta corripiens, laudes Dei, choris sequentibus præcinebat. In hunc modum exeuntes de Assyria captiuitate cantabant, non vtique ierico aliquam deleturi, aut botrum denuò reperturi. Sed quibus ita tempora lætanda succedant, vt illam videanrur quã sub Moyse & Iosue habuerant, gloriam consequuti. Cuius tamen historiæ quemadmodum sit memoria læta perpende, videlicet tam ad exemplum tristium, quàm lætorum: Dixerat quippe supra, *ne forte spoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem & statuam illam velut terram inuiam, & interficiam eam in siti.* Ad illorum vtique similitudinem quorum cadauera, vt ait Paulus Apostolus, prostrata sunt in deserto: nunc verò cùm soluẽdam promitteret seruitutem, & gaudia de libertate ventura: ipsorum† totidem temporum recordatus est, quibus videlicet gloriosa liberatio sacris fuerat laudata carminibus. Cuius sane fœlicitatis, id est, post captiuitatem Babyloniam sentiendæ: vt dulcedo consolabatur iudæos, ita magnitudo signabat populos ad prędicationem Euangelij congregandos. Qui verò nouum carmen Deo canunt (notum enim fecit Orbi salutare suum, & ante conspectum Gẽtium reuelauit Iusticiam suam) eámque seruitutem qua peccatis & immũdis spiritibus subdebamur gratuita indulgentia & sanctificatione dissoluit, vt liberati ab iniquitatibus Iusticiæ seruiremus, atque populus adquisitionis effecti, diuini stegmatis insignibus fulgeremus, habentes de nostro corpore: de nostro, inquam, populo vinitores, vel ingentis botri gratiam nobis in mysteriis cõtradentes, vel ipsam artem atque industriam qua vinea Dei colitur, indicantes. In illo proinde tempore, cùm hæc quę enumerauimus optata contigerint, quanta fuerit pręmissæ castigationis vtilitas, etiam morum emẽdatio publicauit. Toto siquidem, inquit, corde, mihi sociabitur, ita vt non me vltorius ex interpolatione veneretur, sed continuum mihi cultum, mihi continuum impendet affectum: neque tantùm, suum virum appellabit & Dominum, nec vltra, Baalim, id est, Idolis, meum nomen ascribet. De

*melius, placandum Deum.

† forté, aperuit.

† al. iudæus.

quo ſane Baalim vocabulo, Iudæorum traditio ſenſum aliquem voluit cõminiſci. Sed apparet hoc eſſe ſolidius per quod conſequentia tota decurrit, vt de ore videlicet correctæ gentis auferenda Idolorũ nomina repromittat, & Deum ac Dominum ſe tantum vocandum. Dicendo autem, *non recordabitur vltra nominis eorum*, vel correctionem quæ eſſet plena ſignauit, vel ad illud aſpexit quod ſupra poſuerat, *Ibat poſt amatores ſuos, & mei obliuiſcebatur, ait Dominus.* Hoc ergo vicium caſtigatione diſcludens, in contrarium migrabit affectũ, vt ſtudium profanitatis plena obliuione deponat. *Percutiam ei fœdus in die illa cum beſtia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ, Arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire faciam eos fiducialiter, & ſponſabo te mihi in Iudicio & Iuſticia, & in miſericordia & miſerationibus. Et ſponſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego Dominus* Eſt, inquit, conſequẽs vt quæ plagis fœdata ſubiacuit, bonis omnibus correcta potiatur: Et ideo ſicut ei omnes creaturas non ſolum aduerſas ſed etiam infenſas indignatio noſtra reddiderat, ita rurſus beneuolas & commodas eaſdem faciat noſtra placatio. *Percutiam* itaque *fœdus ei cum beſtia agri*, vt nec aruorum fruges ſæuicies ferina populetur, nec vindemias eorum aut oliueta volucrum præcipiat multitudo, nec per membra laſſorũ angues venena diffundant. Quæ omnia cum liberationis tempore ceſſatura dicuntur, diebus vtique plagarum docentur illata. Cum his cladibus etiam bella ceſſabunt, ita vt in patriis finibus dormire poſſint, id eſt, requieſcere confidenter, quippe nec irruptiones nec inſidias formidantes. *Sponſabo te mihi in ſempiternum*, id eſt, rebus ipſis erudita cognoſces nõ meo ſed tuo vicio illud quo afflicta es cõtigiſſe diſſidium. Cęterùm, me paratum eſſe vt in ſempiternum mihi ſponſa permaneas, id eſt, ſi talis fueris qualem nunc caſtigantia iudicia reddiderunt, in ſempiternũ tibi fęderatio priſca ſeruabitur. Sic enim paciſcor te in noſtro permanere conſortio vt explorent iuſtitiã tuam admota iudicia. Vel ſi te ſubripiens negligẽtia vulnerauerit, & à me tamen remedium, toto flendi ambitu poſtulaueris, nihilominus deſponſabo te mihi in miſericordia & in miſerationibus: quas cùm ſane fideles conſtantéſque perſenſeret. Hoc eſt enim quod ait, *Sponſabo te in fide*, alacritate debita prędicabis, quia ego ſum dominus. Quod totum ſic inſtituimus ſi ad vocationem Euangelij transferamus, manifeſtius conſtabit impletum: Speciofus enim forma prę filiis hominum, de cuius labiis fuſa gratia mundo dedit ſalutẽ. Reginam quã ſibi in cõſortium talami pro virginitatis honore deſpondit, adſciuit in iuſticia quam iuſtificando dedit, adſciuit in iudicio cùm eam quę legitime eſſet laboratura, delegit, adſciuit in miſericordia & in miſerationibus, cùm præterita debita relaxauit, & deſpondit in fide qua vel corde creditur ad iuſticiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, vel quod non eſt dubium quia diligentibus dominum omnia procedãt in bonum. *Et erit in illa die, exaudiam, dicit dominus, cælos, & illi exaudient terram & terra exaudiet triticum, vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel. Et ſeminabo eam mihi in terram, & miſerebor eius quæ fuit abſque miſericordia, & dicam nõ populo meo, populus meus es tu: & ipſe dicit, Dominus meus es tu.* Seriem votiuæ promiſſionis

Libertas infœlicitati proxima.

missionis extendit, ac per diuersas species, scema voluminibus sacris familiare, componit, vt elemenra inuicem fungi opere suo cupiant ad sustentationem fragilitatis humanæ, nec tamen queant nisi creator annuerit Qui sane illo tẽpore quo placidus aduersa depulerit, affatim prębiturum se omnia pollicerur: incipiet siquidẽ claudicare fœlicitas si desideret copiã tot seculis expetita libertas, hæc autẽ, vt diximus, suauitas gaudiorũ, & in illa ętate pręlusit cũ est Babylonis soluta captiuitas, & reddita est Apostolorũ tẽpore cumulatior, cũ ita omnis credentiũ multitudo sobriis rerũ copiis vteretur vt esset eis anima & cor vnũ, atque tũc primũ exęquatio à cunctis sapientibus prædicata cõluxit: vt in tanto discipulorum cœtu nemo esset diuitiis erectior, nemo paupertate depressior: Cæterùm sicut vna cunctorum, in virtute, consensio: ita communi iure esset possessio. Neque enim aliquis eorum quæ possidebant, suum quicquam esse dicebat, sed cùm essent illis vniuersa communia, agrorum etiam precia pedibus Apostolorum offerebantur vt pro singulorum necessitatibus distributio prouenirer. Et quia spiritalis populi status, intra historiam iudaici populi tenebatur: reuertitur ad illa nomina à quibus vaticinium fuerat exorsus, & ait: *Terra exaudiet triticum, vinum & oleum, et hæc exaudient Iezrahel*, id est, populum, vocabulo vallis, in qua est superatus. Ostensum, cuius peccata, quæ erat puniturus, supra expressit, ipsam, inquam gẽtem non in eisdem personis, sed in eisdem Tribubus permanentem, & plagarum verberibus expiatam, in consortium suum propitiatus adsciscat, & quasi terræ etiam bonę, pręceptorum semina diuersa concredat, vt per amplitudinem succedentium prosperorum etiam ille dies Iesrahelis quo est inducta calamitas, preciosus fuisse atque optabilis censeatur. Miserebor quippe nunc eius cuius paulò ante nomen horrueram, & populum meum vocabo qui mei desertor extiterat, & aduersantium mihi iure defecerat. Ipsique vicissim, fiducia, vt me appellet verum & vnicum dominum conferetur. Verùm huc vsque prosperorum denunciatione prolata, rursus ad præsentis temporis statum, sermonem reducit: Sequitur enim. *Et dicit dominus ad me: Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, & adulteram, sicut diligit dominus filios Israel, et ipsi respectant ad Deos alienos, et diligunt vinacia vuarum. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, et choro ordei, et dimidio choro ordei, et dixi ad eam: Dies multos expectabis me, non fornicaberis et non eris viro, sed et ego expectabo te, quia dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, et sine Principe, et sine sacrificio, et sine Altari, Et sine Ephod, et sine Teraphin: Et post hæc reuertentur filij Israël, et quærent Dominum Deum suum, et Dauid regem suum, et pauebunt ad Dominum et ad bonum eius in nouissimo dierum.* Quia exordium vaticinij, captiuitatem populi illius † reuersis vocibus pollicentis, hic sicut in principio docuit propheta, susceperat ex persona Dei tristia, sed iam impendentia nũciabat, & eodem sacri spiritus gubernatu, quasi ex contrariis texit oraculum. Nã cùm infremuerit truculentis, statim quibus cõfoueat sauciatos, læta subiecit, vt vel audiendis tristibus, populus assuescat, vel ipsum Dominum cunctantem, & sicut supradiximus, studio differentem, cùm sit vindicatu-

Æqualitas a Sapientibus omnibus prædicata

Osea Cap. 3.

† al. diuersis.

rus oſtendat. Per quod ſimul docet ne vnquam ſub tali iudice deſperēt ſalutem, nimirùm ita ad indulgendum parato vt placidis inter aduerſa narrādis videatur id ſedulò, quod iratus fuerit excuſare. Pręcipit itaque propheta ne charitatē quam obſcenæ mulieri impenderat, præuia oſtenſione deponat, ſed cum impudentia illius, profeſſa benignitate contendat, & ſine ipſa re, ſiue, id quod conſequens videtur, ſpiritu tantùm reuelante cognoſcat quia illa meretrix leui mercede poſſet conduci, non ſolùm vt prophetica ſocietate eſſet contenta, ſed vt illius & aliorum conuentu pariter abſtineret, quaſi quæ valeret oſtendere magis neceſſitate patandi victus, quàm conſectatu libidinis ſe proſtituiſſe: Denique ſi vel tenuis alimonia præberetur, eam facile flagitij voluptate carituram. Quo vtique exemplo redditur ſynagogæ cauſa deterior, quæ eam videlicet pactionem nec copiis inuitata ſeruauerit, quàm proſtibula quæpiam, vel ſub nimia parcitate veretur. Indulgemus ergo, ait, tempus erratibus, vt vel ad correctionem fletibus erumpant, vel graui demum vltioni ſuccumbant. Qui nunc precioſa vilibus poſtferentes obliuiſcuntur proprij Dei, & ſequuntur alienos non aliter quàm ſi ſpretis vuis vinacia ſuibus magis quàm hominibus apta colligerent. Itaque primò menſura chori nominata eſt triginta modios continentis, Secundò ait: *dimidium chori hordei*, inde pactione conſtituens cōtinentiæ officium à muliere comparari, ad imaginem illius conditionis quam Synagoga paſſura eſt in Babylonia captiuitate, vbi tolerās quidem, ſed ſub ſpe reuerſionis, exilium, nec Deo legitime, nec idolis cohærebit, ſed quaſi omni deget nudata ſolatio. Propter hoc enim aut non fornicaberis & non eris viro, ſed & ego expectabo te. Hūc locum Iudæi vel eos ſecuti, ad præſentis temporis iudicium pertinere contendunt: Quod expulſi videlicet de Ieroſolimis, nulla quidem habeant officij ſacerdotalis inſignia quæ propheta enumerat, ſine rege eos, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altari, ſine Ephod & ſine Teraphin fore pollicēs: reuerſionis tamen ſe pignora continere, id eſt, vocem Dei qui ſe quoque eos expectaturum eſſe promiſerat: Sed falli eos in hac opinione vel fallere, adſcitarum in fidē Chriſti nationum omnium documenta conuincunt. Poſtquam enim Euangelio Chriſti credere noluerunt, ſublata eſt ab eis vinea & aliis commiſſa cultoribus, qui redderēt eius fructum in tempore ſuo. Ergo illo ſeculo in quo Babyloniis ſeruiebant, meritò ſe inuicem gens & Deus expectaſſe dicuntur, non quod totus populus gentiliū profanitatū eſſet immunis, quæ eis etiam à ſanctis aliis doctoribus imputantur, ſed quoniā erat illic permixtio iuſtorum virorum, & quia melior ſoboles quàm parentes gaudia liberationis erat habitura. Propter horum partem, deus ſe vtique expectaturū promittit, id eſt, nullam aliam gentem, in locum depulſæ, protinus adſciturū donec redeat, ſicut & ſupra diximus, caſtigatione melior, & recipiens antiqui pontificatus quę admiſerat ornamenta, in confrequentatione fidelium, cornua circundet altaris reddens deo vota quæ diſtinxerunt labia ipſius, & pauebunt ad bonum eius in nouiſſimo die. Cauſam proinde ipſius depulſionis expoſuit, vt per eam videlicet abſtinentiæ profanorum

Hordeum ſignificat continentiā in ſcriptura

rũ, gens afflicta consuesceret donec legitimis castigata verberibus, in consortium denuò mereretur adsciscì, ex quo examen pium lætandúmque prodiret. *Audite verbum domini, filij Israël, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ, non est enim veritas, & non est misericordia & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.* Quæ esset ratio vt in ipso comminationis impetu, de illis quoque prosperis, quæ post multam ætatem erant vētura, loqueretur, semel iterúmque cōmonui, id est, vt vel gens haberet exulatura solacium, vel clementia pateret authoris qui ad vindicandum quasi inuitus accederet. Hoc ergo consilio etiam de futuris locutus, ad pręsentium, vt supra fecerat, reuertitur ętatem, & merita puniendæ plebis examinat, vt soluat eam quam diuinæ pietatis allegatio fecerat quæstionem. Oportune enim eiusmodi cogitatio nasceretur si maneret fixa sententia vt captiuitas illata soluatur & regressio gloriosa contingat. Cur non est continuata libertas, aut quum potuit esse culparum quod in tam magnam seueritatem animum nostri gubernatoris accenderet? necessariò igitur subtexitur criminum enumeratio, vt grauitas vindicantis appareat. *Audite ergo*, ait, *verbum domini, filij Israël*, quia non recusat vobiscum inire conflictum & rationem ponere iudiciorum suorum, meritorúmque vestrorum cui dicit beatus Dauid, vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cùm iudicaris. Audite, inquam, verbum domini, filij Israel, vos omnino ipsi, de quibus agitur, iudicate: & de quibus populi studiis conqueramur, videntes si superest vobis aliquid sensus, ad confessionem & pœnitentiam conuolate. *Non est enim veritas, & non est misericordia, & nō est scientia Dei in terra.* Haud quasi ex interuallo aliquo, inquit, delinquunt, vt quidam videretur vitionum & virtutum facta commixtio, sed ita pessimis laudanda cesserunt, vt nec vestigium probitatis vspiam appareat, non fides, inquam, in testimoniis, non iustitia in iudiciis, non pietas remansit in ritibus. Quid† dico vacare pectora timore diuino, cùm omnes, etiam nominis eius, occuparit obliuio, atque inuicem secum crudelitas & libido contendat, quando irruentibus quoque flagiciis, inundātibus facinoribus, nec à pudoris nec à sanguinis discrimine temperatur, sed † iungentes maledicta mendaciis homicidia furtis, adulteria sacrilegiis? Omnia, sanctæ quondam regionis, loca cedibus impleuerunt, vt per multitudiné interfectorum sanguis sanguini misceretur: Quod non per exaggerationem, sed per fidem dictum esse prodit historia. Ipsa sunt siquidem tempora in quibus & beatus Helias interrogatus à Deo quid in solitudine ageret, cum dolore respondit: Domine, Prophetas tuos occiderunt, Altaria tua destruxerunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animā meam. Tanta ergo profanitate populus erat corruptus vt internetione vltima pios quosq;, id est, cultores Dei delere contēderét. Quæ nefanda religionis corruptio quoniā nullū quidem habebat, propter quod expeteretur precium voluptatis, impunitatem tamen factis, & turpibus pollicebatur & trucibus: Ideo Baalim vaccarúmque cultores, Iezabelis furori, fundēdo piorum sanguinem, seruiebát.

Osee Cap. 4.

Psal. 50.

al. dicam.

al. iungunt.

Propter hoc lugebit terra, & infirmabũtur omnes qui habitant in ea in bestia agri & volucre cæli, sed & pisces maris congregabuntur. Propositis indignationis suæ causis, consequenter exclamat ipsam terram operiendam luctibus, sicuti est opetta criminibus. Quibus tam multis tamque ingentibus, si contigisset impunitas, etiam prouidentia negaretur. *Infirmabitur* ergo *omnis cultor regionis in bestia agri, & in volucre cæli:* Bestias agri appellare, armenta, & greges etiam solet diuinus sermo. Ergo cùm frugum (ait) & fructuum incubuerit egestas, pecorum quoque defectus & inopia consequetur, nec sic sane finis anguoris: Sed etiam pisces congregabuntur, id est, deficient vt desint, vt nec in aquis possit alimonia reperiri. *Veruntamen vnusquisque non iudicet, & non arguatur vir. Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti: Et corrues tu, Corruet etiam propheta tecum.* Si stante, inquit, republica, per sententiam iudicum nocentes aliqui dispetitent, argueretur certe alter, & alter argueret, proprium siquidem munus censura exercetet: Per quod simul ostenditur, quia non omnem simul populum scelerum tabes, morbi instar, aut pestilentię non possedisset, sed sicut alij turpia, ita plerique honesta sequerentur. At vbi vniuersos pene cœtus, iniquitas quasi cõiurata possederit, quod suis accidisse temporibus Osee propheta deplorat, meritò etiam tam doctrina quàm censura cessabit, vt effusa in impios pœna desæuiat: Ergo sub specie præcepti, vis est expressa iudicij. *Veruntamen vnusquisque non iudicet, & non arguatur vir,* id est, nemo iudicabit, neque aliquis arguetur: Hostili enim furore vastanda es, non iudicum expungenda sententiis. *Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti, corrues tu, corruet etiam propheta tecum.* Pro iudicio non pro cõparatione istud, *sicut*, propheta constituit. Ergo nihil nouum in vltione conspicies, sed quod exercuisti in culpis recognosces in pœnis. Populus quippe tuus restitit sacerdoti, id est, à vero pontificatu, consectando idola, recessisti. Contradixisti ergo sacerdoti, ait, cùm sacras ceremonias repulisti, cùm salutares monitus, & præcepta mores informantia respuisti: Et vt impiis ducibus, ita etiam profanis vatibus te tradidisti. Meritò igitur vtrosque sententia nunc immissa inuoluet, vt & tu cum prophetis tuis, id est, ariolis colabatis. *Nocte tacere feci matrem tuam, conticuit populus meus eo quod non habuerit scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te & ego ne sacerdotio fungaris mihi, & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorũ & ego.* Idioma scripturarum est secundum quod frequenter ammonui, vt quoniam ad gentem sermo dirigitur, tum proprio, tum parentis cuius filia sit, nomine, videatur conueniri. Et ideo cùm dixisset, *corrues hodie, & corruet propheta tecum:* Id est, vastationis tuæ tempus aduenit, & quæ olim à discenda & loquenda iustitia destitisti, nũc etiam à profana voce cessabis. Subdidit, *nocte tacere feci matrem tuam.* Id autem non sic accipiendum quasi per diem loqui permiserit, & tantum nocte reticere. Sed cumulum voluit indictæ taciturnitatis exprimere, & ideo vt ostenderet eam obmutuisse irruente pernicie, noctis intulit mentionẽ, acsi diceret, Sic eam effuso mœrore conuestiam, sicut nox terras operire consueuit, Vt sicut generale & commune silentiũ, conditio tenebrosi

tempo-

temporis introducit: ita iſta turba ſeniorum quam matrem tuam vocaui, quæ paulò ante profanitate garrula perſtrepebat, ſub nocte aduerſi temporis conticeſcat. Poſt verò ſecundum inſtitutum ordinem, vbi terrore perſonuit, cauſam commotionis annectit: *Conticuit populus meus eo quod non habuerit ſcientiam*. Iuſtum erat (inquit) vt labia plebis meæ lugubri ſilentio clauderentur, quæ noluerunt loquendo condiſcere. Proinde quod dixit ſcientiam populo defuiſſe, ne tu ad aliquam neceſſitatem referres, continuo, quid accuſaſſet, oſtendit. *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te & ego ne ſacerdotio fungaris mihi*, & oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorum & ego. Noluiſti (inquit) intelligere vt bene ageres, ſed iniquitatem in cubili meditata, pro arbitratu tuo auſa es apud te legis meæ membra dirimere, vt iuſtitiæ parte neglecta hoſtiarum inſtituta retineres: ideo ibit obuiam peruerſitati tuæ digna fruſtratio, vt non ſit licentia offerendarum hoſtiarum, cui ſequendarum non fuit cura virtutum: dura tibi imminebit taciturnitas quę ab auribus tuis ſalutares monitus propuliſti. *Oblita es mei, Obliuiſcar & ego filiorum tuorum*, vt quæ ſpontaneam paſſa es in officiis cæcitatem, experiaris acerbiſſimam de liberis orbitatem. Quod ita ſane intelligendum eſt vt non putemus illum populum idolis mancipatum, Deo vero vel hoſtiarum oblatione ſeruiſſe, cùm hæc potiſſimum fuerit cauſa conſecrandorum in regione vitulorum, ne per oblationem hoſtiarum adeundi templum detur illis occaſio. Geminus ergo intellectus debet aſſumi, vt vel ſub conditione illius poſitum ſit, ac ſi diceremus: Etiamſi ſacerdotij partes grauiter impleretis, nihil profectò, ad defenſionem veſtram valeret, quos morum fœditas arguebat: ſed conſequenter etiam amitteretis ſuperſtitionis veſtræ augusta iſthæc & ridenda ſolatia, qui meritorum auxilia perdidiſtis. Vel certe, quia erant in ipſis Tribubus ſparſim habitantes & prophetæ & legitimi ſacerdotes, aliqui etiam de plebe eadem munuſcula offerre conſueuerant, & per hoc, impunitatem ſcelerum, credebant ſe poſſe obtinere. His quoque talibus, ſub perſona populi, comminatus, quod cùm irruerit aperta captiuitas, etiam illius opinionis amminiculis exuātur, qua ſe erga dominū, vel ex interuallo, munificos æſtimabant. *Secundum multitudinem eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo*. Quaſi dedita opera impenſoque ſtudio contra beneficia mea populus certare propoſuit, vt quantò ego fuiſſem in largiendo affluentior, tantò hic in abutendo appareret inſanior: denique, cùm ita pignorum ſucceſſibus eum extuliſſem vt latiſſimarum ſpatia terrarum, progrediens, cultor impleret, hic actus ſuos tendentibus in contumeliam meam ſceleribus, exæquabat. Prorſus vt videretur vereri, ne plura eſſent populi membra quàm ſcelera. Ergo quia gloriam ſuam in multitudinem tam facinorum poſuere quàm militum, ignominia ſuccedente illam mutabo: vt ad extremam videlicet paucitatem, ærumnis conſumentibus, perducatur. *Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum ſubleuabunt*

animas. Cum exprobratione totum legendum: id est, sacerdotes vel illi qui idolorum erant ministri, & per hoc se Deo immolare dicebant, vel principes cum populis qui studium funesti erroris induerant: inter cætera quæ plectenda faciebant, vsurpabant quoque vocabula ex legis traditione venientia. Nam quomodo circuncisionem ac sabbata seruabant Samaritica Tribus, quamuis idolis seruientes, ita etiam aliqua instituta legis vsurpasse credendum est ipsos ariolos. Per institutionem igitur beati Mosis, diuersæ oblationum species erant, inter quas, & ista quæ pro peccato offerebatur. Ex qua tamen, adipes certis partibus igne consumptis, reliqua, in cibum sacerdotum, membra cedebant. Et quia his ritibus propiciabatur Deus, pontifices peccata populi, pro quibus orabant, edere, id est, absumere dicebantur: secũdum quem modum, arioli, vt variorum delictorum impunitatem, per lucri sui emolumenta promitterent, dicebant, se populi peccata consumere. Hoc ergo per prophetam nunc Deus, sub voce & vultu indignationis, exagitat: ac si diceret, En quæ prodigia, famam non de vllis vnquam pulchris facinoribus sed de solis flagitiis expetentia, reuerendæ legis instituta sub verborum vsurpatione temerarunt, vt promitterent, videlicet circunuento populo, quoniam si per manus eorum hostias obtulissent, statim fierent innocentes & consequerentur indulgentiam peccatorum. Sicque, *subleuabant*, id est, consolabantur & superbire faciebant reorum animas, in quibus nihil sinebãt de compunctione residere. Ergo quia nec magister loqui, nec discipulus audire id quod ad salutem attinet, assueuerunt, sed vtrosque, culpa quæ polluit, exæquauit, meritò eos etiam sententia sequuta componet, vt fructum operum suorum sine fraude suscipiant, & vnã internecionem, sacerdos ac populus patiatur. Possumus autem in hoc loco faciliorem intellectum creare, si personam Iudæ quoque, quem post paululum nominat, inferamus. Vt quoniam & ipsam Tribum, licet minus adhuc ream non tamen omni ex parte purgatam, seria admonitione castigat, illud quoque iam, quod sacerdotes: oblatas pro peccatis hostias, comedũt: intulisse videatur, fiátque sensus eiusmodi. Sed quid mirũ, tribus a Dei cultu & timore recedentes atque colendis idolis mancipatas, variis sordere criminibus, cùm etiã illa pars populi quæ videtur cerimonias adhuc mysticas cõtinere, simili errore lymphetur, & corrupti sacerdotes peccantibus blandiantur, quod eis, videlicet per oblationem hostiarum quas ipsi deuorant, contingat impunitas? Subleuabant igitur his cõsolationibus, animos quos facinorum consciẽtia deprimebat: & quod sacerdotes impudentissime pollicebantur, hoc libentissime populus audiebat, ideo & in tempore calamitatis, nulla inter plebem erit sacerdotésque discretio, sed qui vixerunt promiscuè, viliter etiam interibunt. *Visitabo super eum vias eius & cogitationes eius reddam ei. Comedent, & non saturabuntur: fornicati sunt, & non cessauerunt.* Cũ, inquit, ceperit se exercere vltionis cẽsura, hæ mensuræ dolorũ, quas ipsi in peccatis fecerãt, implebũtur, vt experiantur in suppliciis, quod in desideriis perpetrarũt, fornicati sunt quippe, vel obscœnitates vel prophanitates sequendo

Arioli ipsius legis instituta quadam seruabãt.

ſequendo, nec eos vſurpatæ puduit fœditatis, vt qui de prima ſtatione deciderant ſaltem de ſecũdis remediis cogitarent, & quod nõ decuerat cõtigiſſe, vel frequentare deſinerent. Sicque imitaretur abſtinentiam erroris admota ceſſatio. Sed cùm fornicati eſſent, non ceſſauerũt: Ergo quod exercuerunt in viciis, experiantur in pœnis vt comedant & non ſaturentur, impleantur videlicet afflictionibus, ſed ita eas haurire non ceſſent vt eſuriem quandam ferre videantur. Neque enim cùm fornicationem audis, vſurpationem modicam, corporalis illius voluptatis exiſtimes, ſed ſacri, inquit, fœderis pacta violantes, omnipotentem dominum in cuius conſortium adſciti fuerant, reliquerunt: Et ideo intelligentiæ luce priuati ſunt, non conſiderantes poſt quę religionis inſignia ad quales eſſent ſortes rituum deuoluti, quæ profecto opinionum ſtultitia, nequaquam in animos irreperet, niſi eam temulentia conciliaret & crapula: atque ideo dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, adeo vt prophetarum munus à lignis aridis poſtularẽt, & quæ eſſent futura vnicuique, baculus indicaret: Quam prophanitatis ſpeciem Græci rabdomantias appellant. Spiritus ergo prophanitatis, quem fornicationem vocãt, decepit eos vt diſcederent à Deo vero, & multis, variiſque dæmonibus, in ore ſane & fronte adulterantiũ, miſcerentur. *Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles*, accendebant thymiama ſubtus quercum & populum & therebintum, quia bona erat vmbra eius: non vno inquit, modo erraſſe contenti qui diuina inſtitura contempſerunt, commẽta anilia ſectabantur, vt non ſolum baculis in fraudem aliquam leuigatis, ſed iam colliculis paulo eminentioribus, aut vmbris arborum paulo denſioribus mouerentur, & crederent illic diuinitatis eſſe plurimùm vbi aliquid amœnitatis vidiſſent. Sacrificabant itaque in verticibus montium, quod hiſtoria frequẽter accuſat cùm dicit de regibus, fecit hoc aut illud, veruntamen excelſa non abſtulit, ſed adhuc immolabat populus in excelſis: hîc autẽ adiicit quod & ſubtus quercum & populum adoleret incenſum, cauſámque admirationis exponens, ſubdidit, *Quia bona erat vmbra eius*, Repudiantes lucis & luminis conditorem, vere quaſi filii tenebrarum, nemoris capiebantur vmbraculis: Audiamus ergo quid pœnarum amentia iſta mereatur. *Ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt. Non viſitabo ſuper filias veſtras cùm fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cùm adulterauerint.* Commiſiſtis, inquir, turpia, nec ab opere deſtitiſtis, vt ſi non eos quos innocentes vel eos ſaltem quos rei ſolent, ſentiretis affectus, id eſt, vt honeſti violatores puderet admiſſi, ſed in operibus noxiis confirmaſtis audaciam, eò vſque ſectantes quæ erant probroſa, vt ſtipitum ſaxorúmque vmbras præferretis elementorum omnium creatori. Hanc igitur impietatem, calamitatis vltimæ diſpungat illatio, ita vt miro genere vindictę, ad culparum ſimilitudinem, pœna formetur: eóque ſit acerbior quod non fuerit experta cenſura: libidini ſiquidem vincentium, ſponſæ veſtræ ac filiæ ſubiacebunt: nec apud aliquos Iudices, iſtam ignominiam, vel mariti arguent vel parentes: Cæterum totum flagitium conſumetur in dedecus, vt de eo ſuperſit nihil ad reatum. Quaſi acute, ergo, negata

flagitij obiurgatione, conclusit nihil esse acerbius quàm sub cõditione seruitutis eiusmodi constitisse, in qua, EXTREMA NECESSITVDINVM FLAGICIA VIDERE PERGAS, ACCVSARE NON AVDEAS. Ergo, cùm hoc esse miseriarum vltimum præuidisset, quippe quod, nisi captiuitas non posset infetre, statim causam tantæ commotionis, præmissorum tepetitione subiecit. *Quoniam ipsi cum meretricibus versabantur, & cum effœminatis sacrificabant, & populus non intelligens vapulabit.* Nesciunt, inquit, quantum dolorem de peruetsitate eius quæ in consortio meo quondam egit, experiat, ideo in necessitudinum suarum dedecore, magnitudinem criminum priorum recognoscent: vt qui effœminatos & prostibula, à quibus cultum dæmonum acceperant, subsequuti sunt, abutentibus se, obscœnis hostibus disttahuntur, voluntariæ stultitiæ fructus in contumeliis, quas tyranni victores intulerint, sentientes.

Flagitiorũ impunitate nihil acer bius.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI, COMMENTARIORVM IN OSEAM PROPHETAM, LIBER 2.

Osea cap. 4.

SI fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda, Nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel: nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Quamuis vniuersas tribus, idolorũ cultibus sorduisse, vaticinii ipsius censura demonstret, tamen deteriorem Istaelis statum denunciat, & qui damnationis magis quàm correctionis capax esse videatur: non solùm enim profanitatis audaciam intra fines proprios moresque continuit, sed contaminationem quoque fratris, quasi lucrum aliquod expetiuit. Hoc siquidem, ad crimina sollicitãtis, studium propheta conuincit, cùm denunciat Israeli, vt non delinquat saltẽ Iuda, neque enim cura fraternæ cõmisetationis ei fuerat imposita, qui vt sit diligẽs admonetur, sed per istam præcepti speciem, etiam illud crimen exagitat. Quod similiorem sibi maluerit Iudam reddere, quàm vt ipse de emendatione quippiam cogitaret, sitque sensus eiusmodi: O tu Israel, qui principem erroris secutus, id est, Ietoboam, à germani tui, videlicet Iudæ, consortio recessisti, non ob aliud quàm ne tibi per honorem templi & sacrorũ dierum celebritatem, respirandi atque ad meliora redeundi, esset occasio, si non generis vel criminis tui pactionem tuere, & qui noluisti laudabilem seruare concordiam, susceptam semel discisionem teneto, neque in professionem repudiatæ germanitatis, astu correptoris irrepas, sed propria saltem lue contentus, patere innocentium manere consortis, & inuitate cessa ad eum statum, in quem, tu, venisse deflebis. Nunc enim maiorem in modum imprudentia grassatur, si quorum elegisti remedii timore dissidium, cum iisdem ineas sacrilegii amore collegium. Illum saltem tibi affectum serua qui peccantibus consueuit innasci, vt te videlicet pudeat, defor-

deformis admissi. Cur a te scilicet tenue solamen excludis vt videare deceptus? nam reatum non euadet ascensio, tamen esse aliquid distinctionis inter incautos & procaces indicat quod alios audacia reddat exosos, alios formido miserandos. Tu autem, cùm nullum pateris tuæ fœditatis immunem quid aliud quàm non errore, sed spontaneo detestabilíque iudicio, te esse nocentissimum, confiteris? *Si fornicaris, tu Israel, non delinquat saltem iuda.* Cur inquam, istum prioribus iungis errorem, vt minore te dolore periturum, si cum pluribus quàm si cum paucis pereas, arbitreris? Cur prodigus propriorum bonorum, etiam fratris iura contaminas? Quid vno tumulo genus omne vis inuolui? Patere superesse aliquam tui sanguinis portionem cuius adiuueris suffragio, reformeris exemplo. *Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda: nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen, neque iuraueritis, Viuit dominus.* Quomodo Israeli, ne Iudas delinqueret, imperasset, per subiecta patefecit, prohibendo ne in Galgala & Bethauen, quæ loca erant tribui Iudæ iuncta, studio permiscendæ religionis ascenderunt, & iurarent *Viuit dominus*: quod ita intelligendum, vt quia in iisdem locis sicut in Samaria vitulos consecrauerāt, & ipsis etiam veri Dei nomen adscripserant, perque eorumdem nomen numénque iurarent, ideo nunc præcipit vt quoniā ex vicinitate Iudæ, illò populi confluebant, ad Bethauē videlicet atque Galgala, isti illuc ascendere facessant & iurare, *Viuit dominus*, id est, in illis locis consensu populi consecratis ne Iudas hac familiaritate verborum deceptus, ipse quoque vitulos, primò non horrere, dehinc incipiat & iurare. Videtur autem & illud ostendere quod populi confundebat impietas, vt qui videlicet vitulis seruiebant, etiam per verum dominum quem Iudas colebat, in quibuscunque negociis adiurarent, & obtestationes suas, illius appellatione, constringerent, quasi optimum iudicando, vtramque appellationem æquo honore venerari, vt hoc colere, etiam illis qui in fide manserant, persuaderent, & cultum suscipere vitulorū, religionis, inquam, prioris manenre reuerentia: sicque deuotionis non tam mutatio quàm quædam facta videretur adiectio. Hoc autem contra legis pręcepta susceptum, sine dubio cumulata prophanitate miseros polluebat. Nolite itaque loca ista quæ celeberrima sacrilegis ritibus effecistis, eo studio frequentare vt etiam Iudę pectora vestro crimine venenentur. Respiciat enim Iudas, si adhuc non totus emarcuit, qui status comprehenderit Israelem, & tunc, quid etiam sibi, nisi cauerit, impendat, recognoscet. *Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel, nunc pascet eos dominus, quasi agnum, in latitudine.* Apte prorsus a vacca similitudo suscepta est, vt peccari ipsius species & tumor peccantium, & mugitus pereuntium signaretur. In cultu, inquit, vitulorum, iugo meæ legis excusso, Israelis deliquit audacia, & a virtutis semitis declinauit credens se opimis bonis suis interpolatione fruiturum: sed impios tāta votorum frustratio consecuta est, vt ad agni exiguitatem, de taurina quasi mole, descenderint. Sic tota gens quæ confidebat in viribus, gloriam suam ignominia sequente vidit mutatam, & sub pastoris baculo cōstitutam, tanta, quāta solet agnus, facilitate cōpesci. Neque hoc tamē solū, sed sicut agnus in va

sta loca perductus, & imbecillus, & solus, tam matris, quàm gregis solatio destitutus, meruit quicquid aspexerit, quicquid audierit: ita etiam gēs subiecta hostibus truculentis, per solitudinem cogetur incedere, quam tamen non vsquequaque prouidentia diuina destituit, propter quod dicit, *Nūc pascet eos Deus*, sed vt impositæ calamitatis magisterio intelligat atque fateatur, nec cōtemptibilia fuisse sacræ legis præcepta, nec sua vel impunita crimina vel desideria fructuosa subiungit. *Particeps idolorū Effraim: dimitte eum: separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores eius, ligauit eum spiritus in alis suis, & cōfundetur à sacrificiis suis.*

al de solatione. Postquam Israelē† de desolatione propheticus sermo conuenit, eique finē quia non fuerat dictis eius audiens, nunciauit, consequenter moniturus, conuertit se ad Iudam. Ne enim videretur Israeli intenta cēsura, Iudam teatibus exemisse, qui vtique nunquam, nisi volūtario, corrumperetur assensu: ideo ipsum quoque, simili vigore, compellat. Vidisti, inquit, quoniam Effraim à iugo legis meę, ingrata & infœlicia colla subducens, idolorum particeps esse decreuerit: nullo ergo fœdere tu illi copuleris, sed dimitte eum, & toto, sicut locorum ita studiorum, fine dirimere. Cæterum si ei te vlla societas alligauerit: etiam calamitas, nimirùm æqua, corripiet. Vis cōtagionem profanitatis effugere? vallo continuæ separationis ambire, nunquā cum sacrilegis ineas vel publica fœdera, vel priuata conuiuia. Quæ enim societas luci cum tenebris? quis consensus templo Dei, cum idolis? *Fornicatione fornicati sunt.* Et ne hoc putes contigisse errore deceptis, *dilexerunt afferre ignominiam protectores eius*, dedito studio, & incēso amore, profanitates sequuntur, nec solùm in plebeia parte delinquūr: à proceribus ad imos funerea profanitate sunt persuasi. Ideo nusquam eorum sensui cœtuíque miscere, si te castæ fidei sacramenta delectant. Prouisa est siquidem, ô Tribus Iuda, in adiumentum iudicii tui, talium festiuata damnatio, ne tu vidēs differri exitia reorum, fieres etiam incerta meritorum. Adhuc te incolumi, subitus Samariam quasi ventus arripiet, *& confundentur à sacrificiis suis*, id est, erubescent & confirebūtur vanitatem spei eorum qui sibi libertatem & securitatem pollicebantur in iis hostiis quas idolis offerebant. Alas autem spiritus, quibus gens illigata discesserit: posuit secundum vulgarem opinionē quæ ventorum imagines, pennis instruere consueuit. Ergo sic ait: Isti qui sacrilegia sequuti sunt, pessundabūtur, & ad exilia diuersa, captiuitatis turbine, perferentur, vt ventorum alis innixi fuisse videantur. Nos autem cū ista legimus, cogitare debemus quàm leuiter prophetarum voces vesanus populus æstimaret. Neque enim cùm sacerdotes & reges, ac popularis etiā multitudo, in apertum conspirasset errorem, paucis spiritalibus atque pauperibus, aut increpandi aut concionandi facultas aliqua præbebatur, sed sicut alia scriptura testatur, arrepticii vocabantur, & publico erant quasi portenta derisui. Tamē isti, & opū & honorū pariter indigēres, merebātur cū deo inire colloquiū: & quasi ab Aetheris solio, instratas humíque cohęrentes animas, proferre sentētiam. *Audite hoc*, inquit, *sacerdotes, & attēdite, domus Israel & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est.* Vniuersa nēpe, ad sacrilegia

Sacrilegorū societas fugienda.

Propheta pauci & pauperes.

Osea cap. 5.

gia vaditis, nec aliquod in peccãdo discrimẽ, quale habebatis in ordinibus prçstitistis. Nunc ergo vel sacerdotali vel regali dignitate sublimes, & tota Israelis turba, quoniam iam impendit exitium, conuenit vt intelligatis, vos non pro viribus sed pro æquitate iudicis disperire. Duas siquidem res, quæ viderentur esse contrariç, perpetrastis, vt fieretis videlicet, *laqueus & rete*. Sed ita *in montis vertice* ac si in loco speculæ eminentis extentum: hostias verò quas cælorum prçsuli deceret offerri, & quasi vehẽre fumo ad superna portari. Has, vos, ordine commutato, in profundo mersistis. Illud autem est quod in sacerdotibus & regibus accuso, quia cùm eum locum essent in gentre sortiti vt agerent non minus honestate ac religione quàm potestate ac dignitate reuerendi, atque ad id quod rectum erat, tam sermone quàm exemplo debuerint subditos incitare, illi contra, vel conciliationem criminibus præbuere, vel formam: idque solum de fastigio priore retinentes, vt procul quæ fecerant apparerent Laqueos & retia tendentunt quibus infœlix turba caperetur, eadémque peruersitate, *sacrificia*, inquit, *in profundum*, id est, quasi ad inferna, *vertistis*. Quidue, cùm ea, aut dęmonibus mactaretis aut manibus? Quia ergo peccãdi amore, agendi ordinem confudistis, ita vt quidam in vobis ambitus appareret, discernẽdi ignorantia, quid sequatur, accipite. *Ego eruditor ero omnium vestrum*, vt docente vltione discatis, quod spreta eruditione nescistis. *Ego scio Effraim, & Israël non est absconditus à me, quia nunc fornicatus est Effraim, contaminatus est Israël: non dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad Dominum Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.* Quanta inquit obstinatione deliquerit Israel nemo magis nouit quã ego qui peccatorũ interiora conspicio. Neque est viscerum vlla pars quæ meum suffugere possit obtutum. Totum eum ergo diligenter inspiciens, cognoui quia nunc sit penitus fornicatus, penitusque pollutus. quod, ne in excusatione præteritorum peccatorum dictum putares, quid tali affirmatu indicatum vellet, subiecto statim sermone patefecit: Ait enim. *Non dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad Dominum Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum est, & Deum non cognouerunt.* Ergo, post susceptionem peccati, dissimulata compunctio, & recepta in pectus, non solùm vsurpatio criminis, verumetiam emendationis obliuio, ira præcedentibus erroribus antefertur, vt hæc sola iniquitas vel prima vel maxima censeatur. *N[illegible]abunt*, inquit, *cogitationes suas vt reuertantur ad Dominum Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum.* Causam, cur nihil de emendatione cogitarent, hanc esse monstrauit, quod immundus spiritus ipse dæmon, vel sacrilegiorum amor, in eorum medio versaretur. Si enim ex interuallo delinquerent, appropiare eis immundus spiritus crederetur: Nũc autem cùm omne vitæ tempus, sceleribus impendant, rite sacrilegiorum author nequaquam vicinus eorum dicitur esse, sed medius. Illo ergo, peccatoribus eorum insidente, de emendatione nihil cogitant, & ideo subdũtur exitiis. *Respondebit, inquit, arrogantia Israël in facie eius, et Israël, et Effraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Iudas cum eis.* Ad similitudinem ruralium la-

Reges & sacerdotes non minus religione quam potestate reuerendi.

Dæmon quibus vicinus dicatur vel medius.

borioforum, quibus fępe refpondet vberras, & hos, ait, mercedem ftudiorum protinus recepturos. Digne, inquit, refpondebit induftria, id eft, vt fub calamitatibus erubefcant qui plurimum fibi de criminibus arrogabant. *Ingregibus fuis & in armentis fuis vadent ad quærendum dominum, & nō inuenient: Ablatus eft ab eis, In Domino præuaricati funt quoniam filios alienos genuerunt, nunc deuorauit eos meffis cum partubus fuis.* Cùm dixiffet fupra, iudicantis conuenire iufticiæ, vt qui fceleribus fe dediffent, ftipendia quoque digna perferrent, Ifraëli fociauit & Iudam, quem, licet paulò ferius, in fimilem tamen reatum nouerat effe venturum. Poftquàm verò iuftitiam cōmendauit examinis, ad temporum diftinctionem reuertitur, & Ifraëlis facta perfequitur, quem protinus fciebat effe periturum. Et primùm quidem, cùm dixiffet Iudam quoque Ifraeli in calamitate mifcendum, fubiecit, quod ad Iudam magis refpiceret qui facratum Deo Templum tenebat. Nam licet pollueretur idolis, ramen & iam hoftias offerebat Deo: Cúmque parùm ftuderet moribus corrigendis, adquifiturum fe arbitrabatur, de affidua immolatione, fubfidium. Ergo, *in gregibus*, inquit, *& in armentis fuis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient*, ablatus eft ab eis. *Vadent*, autem, pofuit pro, *Ibant* per præreriti fiquidem temporis declinationem, inuectio tota detexitur: Superftitionis proinde magis quàm religionis calle gradientes (fic enim hoftiarum cenfetur oblatio) fi eis defuerit cura virtutum, non potuerunt inuenire Deum illum ad quem nemo nifi plenæ deuotionis calle deducitur. *Ablatus eft ab eis*, non quod Deus potuerit auferri, fed quod ita nufquam eis occurreret eius auxilium, ac fi ab eis funditus videretur ablatus. Poftea vero ad Effraim, id eft, Samaritas vocem retorquens, aliam fpeciem præuaricationis exagitat, quæ tamē vetuftatem commiffæ impietatis oftendit: Quod ita, videlicet, legis ftatuta contempferint, vt prophanis gentibus etiam per cōnubia mifcerentur, ftudentes prorfus, atque properantes, vt generis fui nomē exuerent, & quiduis aliud, quàm Dei populus, vocarentur. *In Domino præuaricati funt, quia filios alienos genuerunt.* Tantum, inquit, odium mei nominis, concepére, vt à minis eripi fe poffe vel à moleftiis exui crederent, fi in numerum aliarum gentium, eorum foboles migrauiffet. Quamobrem, nunc deuorabit eos meffis cum partubus fuis: vicinam & impendentem calamitatem nomine meffis oftendit. In quo, tam germina quàm fructus, vno pollicetur gladio demittēdos. *Clangite buccina, in Gabaa, & tuba, in rama, vlulate in Bethauem: poft tergum Beniamin, Effraim in defolatione erit.* Quia pronunciauerat illos breui tempore confumendos, pondúfque fententiæ in effectum abfque vlla dilatione gradientis, nouerat: quafi iam rebus impletis, per eas vrbes quæ frequentiffimæ erant, Tubis clangentibus & refonis planctibus iuffit iudicari quod totum Effraim vaftitas occuparet. Omnia autem, quæ dixit loca, id eft Tergum Beniamin quæ tribus fuit Iudæ regione contermina: Gabaa & Rama & Bethauen, Iudæ finibus vicina fuiffe colligimus. Cùm igitur iftorum calamitas quæ præceffit illos folicitos debuerit facere, ipfo, nimirum, timoris exemplo, non folùm nihil ad emédationem

dationem promouit, sed etiam delinquendi præbuit incrementa: Hoc itaque vehementer exprobrat, & dicit, per id apparuisse peiores, per quod fieri debuerant vel pro ipsa humanitate meliores. *Facti sunt enim principes Iuda quasi assumentes terminum, super eos effundam quasi aquam iram meam.* Id est, tempore captiuitatis Assyriæ, quæ tribus decem, de finibus suis pepulit, Iudæ principes, quos fraterna calamitate in fletum oportuerat cōmoueri, ac decorem morum sedulo cogitare, ne & ipsi, videlicet in similes ærūnas laberentur: non solum nihil formidinis compunctionísue senserūt, sed parricidalem etiam animum publicarunt, addita sibi, videlicet, spatia terrarum, expulso fratre, gaudentes. In die ergo desolationis, id est, in tēpore quo Tribus Israeliticę de suis finibus migrauerunt, ostendit fidem, subaudis, Iudę: cuius latens votum, detexit occasio. Atque ira in Leui habuit discrimina germanorum, vt ea sibi etiam commoda fuisse loqueretur, quod sanè tanti reatus est, vt coëgerit indignationem vlciscentis augeri: Sequitur enim, *Super eum effundam, quasi aquam, iram meam:* Id est, postquam dixerat, *effundam*, aperte subdidit, *quasi aquam*. Deterior, inquit, Iuda per exultationis istius crimen apparuit: Et ideo mergetur inundatione pœnarum, quia cùm inter cætera beneficia hoc quoque clementia nostra ei præstiterit, vt timori eius emendationíque Effraim impenderetur exitium: ille est eo abusus ad incrementa petulantiæ, germanique, sibi credidit non exempla prouisa, sed prædia contributa. *Calumniam patiens Effraim, fractus iudicio quoniam cœpit abire post sordem, Et ego quasi tinea Effraim, & quasi putredo domui iudæ. Et vidit Effraim, languorem suum, & Iudas, vinculū suum. Et abiit Effraim ad Assur, & misit ad regem vltorem: & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit à vobis vinculum, quoniam ego quasi leena Effraim, & quasi catulus leonis domui Iuda. Ego, ego vadam, & capiam, & tollam, & non est qui eruat: Vadens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam:* Grauiter se Deus commendat offensum, quod nihil compunctionis de fraterna dānatione susceperit, sed remanens Iudas, insultauerit exulanti, lętatus, fines suos, quacumque occasione proferri: Hoc ergo peccatum ita grauiter ęstimauit Deus, vt non admoturum se iram promitteret, sed instar aquę penitus effusurum: Et quia per incrementa pœnarum, nocentiorem fecerat iudam videri, quippe qui esset, inundante animaduersione, populandus assumptum colorem perrexit excolere. Aítque ita, Iudæ esse grauiorē reatum, vt ei comparatus Israel, videatur calumniam pertulisse. Fítque sensus eiusmodi: Si meritorum ratio, malum captiuitatis exegit, cur Iudas, & gentium moribus inquinatus, & odio fratris infectus, vim distulit vltionis? Si autem post tot crimina, necdum mereretur expelli, nonne illi qui captus est, per calumniam magis quàm per iustitiam docētis oppressus? *Calumniam patiens Effraim, fractus iudicio.* Quid esset calumniā pati, curauit exponere id est, iudicis non æquitate sed potestate deprimi. Ad eundem autem sensum respicit quod ait, *Cœpit abire post sordem.* In superioribus enim & multitudinem & vetustatem peccatorū exprobrauerat Israeli: Vbi vero Iudę crimen agitauit, videlicet, de fratris sui captiuitate, luctum quęrentis

Parricidalis est Animus, aliena calamitate delectari.

Calumniā pati quid sit.

& gaudium sentientis, idque censuit aliis præponderare criminibus: Eodem etiam tenore subiecit reliqua, vt diceret, & circumuentum in iudicio fuisse Effraim, & ipsum principia erroris habuisse: Ac si diceret: Tantam crudelitatem, Iudas, animi tui publicasti, vt in sceleribus, pro quibus est dãnatus Israël, tu horridior vetustiórque videaris. Vnde & iudicij mei, promeritorum differentia, modus acuetur, vt Effraim, quasi tinea, interpolem, Te verò, quasi inhærens putredo, consumam. Notum est autem quantò minore, ea quæ tinea mordet, quàm quæ putredo peruadit, exitio cõsumãtur. Et vidit Effraim, languorem suum, & Iudas, vinculum suum: id est, cõspicietis & perferetis vterque vindictam quæ vestris studiis destinatur, nec vobis proderit, auxilium à diuersis regibus postulare: sed rebus fatebimini, illos vobis corruptionis exempla solùm, non etiam salutis subsidia præstitisse. *Et abiit Effraim ad Assur, & misit ad regem vltorem, & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit à vobis vinculum, quoniam ego quasi Leena Effraim, & quasi catulus leonis domui Iuda.* Vtrique populo promisit se habitu leonis occursurum, sed vehemẽtiã, quam specie nõ fecerat, seruauit in sexu, vt illi se, quasi leenam, huic verò, quasi leonem diceret apparere. Impleuit autem assumptam similitudinem, dicendo. *Ego, ego capiam, & vadam, & tollam, & nõ est qui eruat. Vadens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam.* nemo est, inquit, pastorum qui peruasam à me prædam ausit eruere: sed despiciens rusticorum tumultum, exeram vires, donec indignationis meæ esuries expleatur. *Reuertar* autem *ad locum meum* pro cubili posuit, ad quod leo non territus recipere se consueuit. Erit autem istud donec vos ærumnis doloribúsque lassati, *meam* inquit, *faciem requiratis:* quod sane extra regulam susceptæ de leone imaginis ex negotij veritate constat illatum. Cæterum, quantum ad comparationem respicit, quis eam faciem visere lassus optaret, cui nec validus potuisset obsistere? Itaque cùm assumptam indignationem expressisset, per famem leonis, iam de personæ suæ maiestate subiecit, se ad liberandum non esse venturum nisi vultum eius proficiens ipso attritu populus concupisset, & ab eo solo cæpisset postulare remediũ à quo supplicium sensisset illatum. *In tribulatione sua mane consurgunt ad me. Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipse cæpit, & sanabit nos, percutiet & curabit nos: viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius, & sciemus, sequemúrque vt cognoscamus dominum. Quasi diluculum præparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ* Dixerat quod instar leonis ad venationem progressi, in profanum populũ deseuiret, munus videlicet exercens vltionis, quæ postquã incitata cœpisset impios atterere, nõ prius a pœnarum illatione cessaret, quam illi ad quęrẽdum dominum, toto deinceps precum ambitu se contulissent. Sed quoniam magna est in ipsa supplicandi professione, discretio, & offerunt alteram, solo terrore perculsi, alteram verò, cum metu, etiam ratione correcti, quid in vtraque momenti sit, curauit exprimere, vt quamuis vna facies appareret ambarum, tamen intelligeremusquòd diuersis radicibus niterentur: illa videlicet, solùmodò, perturbationis, ista, etiam de correctione, virtutis.

Deo, in aduersis, supplicandi ratio duplex.

tutis. Quia ergo dixerat, quod nequaquam ad iuuandum prodiret, nisi ad quæsitionem vultus eius, succumbens castigationi gens illa, se conuerteret, pergit necessario quam supplicationem præstolaretur, exponere, & illius, primò, verba sub irrisione percurrit, quam pro sui leuitate ostendit reprobãdam, id est, quæ solis vocibus adulatur, cùm rerum agitur destituta ponderibus, cuius habitum & genus, etiam sacrum carmen accusat. Cùm occideret eos, inquit, quærebant eum, & conuertebãtur ante lucem, & veniebãt ad eum: Cor autem ipsorum non erat rectum. *In tribulatione sua mane consurgunt ad me, Venite & reuertamur ad dominum quia ipse cæpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius, sciemus sequemúrque vt cognoscamus dominum, quasi diluculum præparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ.* Cùm me, inquit, quærere cæperitis, non ista, quam gestatis in labiis, oratione placabor, nec si potentiam meam simul clementiámque laudetis, dicentes quòd tam sim ad ignoscendum paratus vt præueniam vota beneficiis, nec manere quam intuli plagam per spatia bidui, sinam, sed tertia die, viuificaturus adueniam. *Et viuemus in conspectu eius*, quam dederit, vitæ fœlicitate potientes. Sciamus atque scrutemus eum qui noctes angorum dolorúmque nostrorum, quasi matutinum lumen, expellat, & tribuẽdis copiis illabatur instar imbris tempestiui & serotini. Ista, inquam, quę sine emendatione morum formaliter soletis cantare, despiciam. At, quæ referam, contuemini. *Quid faciam tibi Effraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra*, quam præmissis videlicet cantilenis, à me, vobis affore dicebatis, vt vestris vtar imaginibus, *matutinæ nubis instar*, euanuit, & *quasi crepuscularis humor*, sole veniente est siccatus: id est, ita illud quod tibi parcere consueueram, vapore nostræ indignationis absumitur, vt desit vnde malorum refrigerium consequaris: Neque id accidit ideo quod mea sit, sed quod tua non sit mutata sentẽtia. Ego enim iustitiæ & clementiæ pariter iura custodiens, noluerã punire quos terrui: Vos autẽ, nec plagarũ denũciatione commoti, in effectũ coegistis abire terrores. *Propter hoc dolaui in prophetis, occidi eos in verbis oris mei, & iudicia tua quasi lux egredientur.* id est, admoui prophetaliũ cõminationum secures, & cum tantis cumulis, mala inferenda descripsi, vt rei quique ipso facile consternarẽtur auditu: sed quoniam imprudentiã tuã coercere nequiuit elaborata maxime terroris ambitio: necesse est inuehi, quæ non profuit inthimari. Ideo *iudicia tua quasi lux egredientur*, vt nemo iã quid merearis ignoret, nec deformitas tua, sub aliqua religionis specie quã in offerendis habuisti sacrificiis, delitescat: Cæterum, rerum exitu pendente, colluceat, me bonas affectiones magis quàm hostias opulentas expetisse: illúmque mihi acceptum fuisse qui iuuando per misericordiam proximo, magis quàm imbuendo per sacrificium altari, sedulus extitisset, & scientia Dei, præceptum eius, vniuersis sacrificiis prætulisset. Tu ergo, qui hæc didicisse contemnens, nihil de moribus, nihil de virtutibus cogitasti, sed me, quem diuturnis actibus asperabas, laudum & hostiarum muneribus placare posse arbitratus es, rerum saltem periclis, cuius sim grauitatis intellige,

Oseæ cap. 6

Misericordia, quam laudabas immeritus, quasi nubes matutina præteriit, iudicia vero, quibus conuictus addicetis, quasi dies adulta lucebunt: *Ipsi autem sicut Adam transgressi* pactum, prçuaricati sunt in me. Instituto ordine sermonis ingreditur, vt postquam supplicia comminatus fuerit, materiam eorum, id est, culpas quibus est excitata offensio, subiungat. Vnde & hic, postquam claram fore vltionem promisit, quo reatu obligarentur, adiecit, Cuius vt pondus exponeret, antiqui recordatus est exempli. Vbi sane notanda est elocutio prophetæ, multis eiusmodi locis, explanationis lumen adportans. Ait enim, *Sicut Adam transgressi sunt pactum*: Vbi prçuaricati sunt in me. Non vtique quòd isti in Paradiso præuaricationem admisisse videantur, sed quoniam dixerat, Ita illos, sicut Adam, præceptum fuisse transgressos, subdidit, eos ibi peccauisse: in eadem nimirum similitudine delinquêdum, quod tamen sagacem intellectum requirit. Adam quippe, & si violator fuit pçcepti, nullis tamen legitur idolis supplicasse, nec aliquod eorum criminum, de quibus Israel arguitur perpetrasse. Vnde ergo illi primo homini degens in summis sceleribus populus comparatur? Haud ob aliud profectò quàm quod & si non çque sacrilegi, çque tamen docentur ingrati. Nam sicut Adam, qui in Paradisum, vt in laboratis copiis vteretur fuerat inductus, nulla angoris materia, nulla conquestione exorta, seductoris maluit quàm creatoris implere mandatum, plusque apud eû valuit blâda, de falsitate, promissio, quàm tot muneribus, tot miraculis, creatoris stipata prçscriptio. Quç vsum videlicet omnium sub vnius pomi exceptione contulerat, statimque temerato tot prçcepti, experimentum cæpit exilij, & summam fœlicitatem, pene vltima captiuitate, mutauit: Ita vt peccatum eius, arua deinceps fertilitatem suam negando castigarent: iuxta hunc modum populus Effraim qui terræ copiis, quasi Paradisi amœnitate, fruebatur: nullam offensionis materiam, id est, nihil quod de Dei indulgentia & liberalitate quçreretur, inueniens, quasi solo virtutum odio laboraret, errores prætulit veritati, & ad cultum idolorum, spreta, quç salutaris erat religione, defecit. In eandem igitur culpam cecidisse dicuntur, cum eo cuius conditionem videntur imitati, & magna ingratarum gentium percelluntur inuidia, qui nullius authorem muneris, tantumque ad euertendum peritum, opifici suo largéque conferenti bona omnia, prætulerunt.

Ada & Iudæorum peccatum an fuerit æquale.

GAlaad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine, et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem, quia scelus operati sunt † in domo Israël. Quia, vt sæpe diximus, non vnam quamcumque personam, sed populum coarguit, tum generali oratione, quæ sunt acta, percutit, tum in quibus singulæ vrbes, reliquis quasi amplius, commisere, dinumerat. Quamuis ergo tota ipsa regio cultu horreret idolorum, tamen erât sine dubio certa loca, quç eo plus sacrilegij collegerant, quo plus, vel de opportunitatibus commerciorum vel de multitudine incolarum, celebritatis habuissent. Ex his ergo, & galaad & Sychem vrbes insignes profanitatibus, introducit. Galaad, inquit,

In vulgata Editione, hæc verba in domo Israel, non inueniuntur superioribus, vt hoc loco sed in qua sequuntur.

præcipua

pręcipua ciuitas eorum qui idola fabricantur, haud minus crudelitatis studiis quàm profanitatis exultat. Nam quasi fauces latronum, ita eius municipes sanguini inhiant innocentum. Nam sacerdotum suorum, id est Aruspicum suasionibus seruientes, si quis ad templum Dei voluisset, ascendere, hunc illi aggrediebantur in itinere à templo Dei auertentes & ad societatem erroris proprij pertrahentes, at si parum suadendo promouerent, etiam cædibus rem gerebant, Propter quod dicit, *Particeps sacerdotum in via interficientium pergentes de Sichem, quia scelus operati sunt.* Primò videlicet ipsi, in sacrilegia corruendo, cùm quòd propria non dent, prolapsione contenti sed alios quoque in similem ruinam, vel suadendo deducerent vel cogendo. Quod scelus meritò pronunciatur tantùm videlicet studium impietatis habuisse, vt etiam inuitis & reluctantibus niterentur infundere. *In domo Israël vidi horrendum negocium, ibi fornicationes. Effraim contaminatus est Israël.* Vt totam regionem doceat fuisse profanatam loca etiam diuersa commemorat, & sicut supra, Galaaditas, latrocinantum more, ait viatoribus insiluisse vt eos à recto calle diducerent, ita nunc horrendum negotium in domo Israelis, vel in Samaria vel in tota regione, vidisse se pronunciat, id est, totum populum Effraim, absque exceptione, sacrilegiis maculati. Quibus quoniam criminibus sæpe iam dixerat impendere supplicia, nunc sola meritorum enumeratione contentus transit ad Iudam, eúmque commonens vt sciat seueritatem iudicis non posse corrumpi, sed se quoque, nisi corrigi festinauerit similium calamitatum stipendia recepturum. *Sed Iuda pone messem tibi cùm conuertero captiuitatem populi mei.* Noli æstimare, O tribus Iuda, forete damnationis immunem, quia in tuis finibus, eunte in captiuitatem Israelis populo, subsistit. Præuenerat te siquidem ille in iniquitatibus, fuit consequens vt in miseriis præueniret. Sed tu, quem comitaris in flagitiis etiam calamitatibus consequere, hoc tamen deterior æstimandus, quia nihil tibi profuit quod prior est ille damnatus. *Pone ergo messem tibi cùm conuertero populi mei captiuitatem.* Vide, inquit, ne dubites, quoniam cùm tempus debitæ vltionis aduenerit, captiuitas quam nunc populus meus, id est, germani tui, pronunciante iustitia pertulerunt, conuertatur ad te, vt etiam tu similiter demetaris, quia sicut in lachrymis pœnitentiæ seminantes, reueunt † gaudiorum manipulos, ita qui gaudia polluta sectantur, messem dolorum & planctum congregabunt. *Metunt.* *Cùm sanare vellem Israël, reuelata est iniquitas Effraim & Samariæ malitia qua operati sunt mendacium. & fur ingressus est spolians, latrunculus foris.* *Osea cap. 7* Sedulo curat ostendere quam sit promptus ad veniam, Et quia velut inuitus personam vindicantis assumat, si iustitia sineret, multò magis multóque iocundius partibus lenitatis vsurus. Cum igitur quasi impetum indulgentia concepissem, inquit, & ad succurrendum miseris meditarer assurgere, conuerti paululum oculos vt quos liberaturus eram viderem, Et ecce, in faciem meam iniquitatum quas Effraim commiserat,

agmẽ insiliuit. Quodammodo vociferantium, quia nemo talibus parsum iret quàm cũ labe iustitiæ, quãdoquidẽ tanto essent odio veritatis imbuti, vt impenso semper studio mendacia funesta construerent. *Cum sanare vellem Israel*, inquit, *reuelata est iniquitas Effraim & malicia Samariæ quia operati sunt mendacium.* Preter vicia autem diuersa morum, sacrilegium in nomine mendacij, sicut supra obscœnitatis, exagitat. Commentati sunt enim quos venerarentur deos qui verum deum colere desiterunt, Sícque mendacium deteguntur operati, qui simulachris diuinum nomen adscripserunt. Vnde & magister gentium, tradidit illos deus, inquit, in desideria cordis eorũ in immunditiam, vt afficiãt corpora sua in semetipsis qui commutauerint veritatem dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori qui est benedictus in secula, Amen. Absoluit ergo deliberationem meam qua parcere cogitabam, commissi ab eis facinoris magnitudo, Et, in contumeliam sacræ veritatis mendacia fabricatos, non permisit effugere. Inde in omnia penetralia eorũ, scitus populator intrauit cum securitate victoris, & cum diligentia furentis ingrediens, vt de his videlicet quæ diripienda erant, nec per negligentiam quicquam relinqueret, nec per abundantiam fastidiret. Furis ergo & latrunculi intus, forísque vastantis, & similitudinem vsurpauit & nomen, vt ei comparatum hostem non trepidum intelligeres, sed velocem. *Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem maliciam eorum, me recordatum,* Interpositus est hic versus pro commendatione modestiæ †. Cæterum ad sequentem sunt præmissæ contextum: Id est *Fur ingressus est spolians, latrunculus foris. Nunc circundederunt eos adinuentiones suæ, coram facie mea factæ sunt: Et ne forte dicant in cordibus suis omnem maliciam eorum me recordatum* vel partem aliquam commissæ profanitatis exponam, vt minora longè intelligant supplicia esse quam merita. Circundederunt eos, hostes, & potiti eorum, iure victoriæ, ita diligenter omnia perscrutati sunt, quasi aut in penetralia domorum fures, aut in agrorum aperta irruissent latrones. *Circundederunt eos adinuentiones suæ, quæ coram facie mea factæ sunt*, sicut supra dixerat, *cum sanare vellem Effraim reuelata est malicia Samariæ.* Secundùm quod Beatus Dauid, ex eiusdem populi persona confitetur, Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminationem vultus tui, & omnes dies nostri defecerunt, atque in iratua defecimus. Vestris igitur criminibus estis illigati, vestrarum adinuentionum pondera sustinetis, Fabricati estis mendacia Deorum, sed in veritate dolorum. Quę sint autem quę reuelata dixerit audiamus. *In malicia sua lætificauerunt regem, & in mendaciis, suis principes. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquente, quieuit paululum ciuitas à commixtione fermeti, donec fermentaretur totum. Dies Regis nostri ceperunt principes furere à vino: extendit manum suam cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur, eis tota nocte, dormiuit coquens eos manè ipse succensus quasi ignis flammam, omnes calefacti sunt quasi clibanus, & deuorauerunt iudices suos.* Meminit illius festiuitatis

Mendaciũ pro falsa Religione ponitur in Scriptura.

tatis & temporis cuius ordo in regum historia continetur. Nam cum per stultitiam Roboam, populi fuisset impleta discessio, & decem tribubus præsidere cepisset Ieroboam, dixit, inquit, in corde suo: nūc reuertetur regnum ad domum Dauid si ascenderit populus iste vt faciat sacrificia in domo Domini in Hierusalem. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Ecce dii tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Posuitque vnum in Bethel & alterum in Dan, & factum est verbum hoc in peccatum: Ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan. Et fecit fana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi qui non erant de filiis Leui. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis: in similitudinem solemnitatis quæ celebratur in Iuda. Et ascendens, altare similiter fecit in Bethel vt immolaret vitulis quos fabricatus erat. Cōstituit in Bethel sacerdotes excelsorum quæ fecerat, & ascendit super altare quod instruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octaui, quem finxerat de corde suo, & fecit solennitatem filiis Israel. Quia ergo refert regem Ieroboam, suę tantùm potentiæ consulentem, tot miraculis totque seculis commendatum populo veri Dei cultum, leui pepulisse commento, totamque gentem, ita aulicis profanitatibus obsecutam, vt se nihil de obseruantia veritatis habuisse, contentius indicaret, certamē quodam intus adulantium & dominantium impietatem fuisse describit, quisque videlicet in criminibus pręueniret. Regem igitur quasi rebus suis si ad cultū rēpli populus ascēderet, diffidērem, spretu religionis lętificauerunt Tribus, de cuius animo scrupulum formidinis abstulerunt. *In mendaciis quoque suis, principes*: Id est, vel satellites regios, vel propinquos, mendaciis suis gaudere fecerunt, tantumque feruorem funerçis adhibuere cōmentis, vt instar clibani, cui flamma subiicitur, viderentur ardere: vel certe vt fermentum solet, in massa quę fermentatur, abscondi, breuique temporis spatio tota coacceßit. Ita vniuersas Tribus vnius viri ad prauitatem vocantis, penetrauit & infecit, iniquitas. Sicque à virtutis professione degeneres, vt occasione impietatis horribiles, illud tempus, dies regis sui, appellare ceperunt, lusibus videlicet & conuiuiis celebrandos. Tempus, inquam, quo eis vel vita regis sui, vel securitas contigisset, talē festiuitatē consequēter temulentia comprehendit, vt non solùm vulgares quique, sed etiam nobiles, quos gentis principes nuncupat *inciperent furere*, à vino. Ipse autem rex commaculator illius dignitatis, & sacrilegi fabricator erroris, *extendit manum suam cum illusoribus*, professa adulatione illum palpantibus: vt quia illi, corda sua præparauerant vt clibanū qui subiectum impietatis ignescere, ille, *nocte tota dormiuit coquens eos*, id est, succensum non remouit incēdium, sed quasi calcata † lignis fornace, securus se permisit sopori, sciens quòd per totam noctem, eorum temulentia & profanitas, decoqueretur: nec opinio fefellit artificem. Omni enim lumine rationis extincto, inuēti sunt diluculo, ita criminibus æstuantes, vt iudices suos, quos videlicet habuerāt impietatis magistros, sine ambiguitate superarēt. *Omnes reges eorū ceciderūt, et*

Apostasia Regis Ieroboam.

Hieroboam contemptu religionis ab aulicis exhilaratus.

melius calefacta.

non est qui clamet in eis ad me. Quid ergo miraris si vniuersi cogantur subite tormenta, cùm ita vniuersi scelera perpetrauerint, vt non dicam popularium, sed nec nobilium aliquis inuentus sit qui lapsum publicæ impietatis effugeret? *Effraim in populis ipse commiscebatur*: quia supra, gentem præuaricatricem, decursis partibus iudicauerat, populum videlicet obsecutum regibus, ac deinceps principes pariter cum plebibus cecidisse signando, ita vt non esset qui interuenientis munus assumeret: hoc ipsum, sequente versu, cumulate & breuiter indicauit, dicens: *Effraim in populis ipse commiscebatur*: Id est, non vnus aut alter, paucíue vel plures de Israelis stirpe venientes nationum erroribus se inserebant: sed Effraim, totus quantus esse poterat, profanis gentibus se miscebat: Ambiebatque, ipsum, quo clarus fuerat, nomen abolere, gentiumque potius appellatione censeri. Quod sane desiderium, cùm ei semper in aduersa erumperet, nequaquam fiebat, vel afflictione, correctior: Et ideo, vt imprudentem eum inter extremas miserias adnotaret, imaginem protulit congruentem. *Effraim factus est subcinericius qui non reuersatur, comederunt alieni robur eius, & ipse nescivit*. Sicut panis exiguus & non pistoris arte confectus, sed quasi tumultuarie ab esuriente compositus, quem subiectum fauillis nõ versati, sed ab vna tantum parte torreri contigerit, altera videlicet cruda remanēte ita, cùm vires illius frequens percussisset afflictio, inquit, nihilominus in impietatis studiis permanebat, vt simul, & crudus quia indomitus, & exustus appelletur, quia tabe se gemebat afflictum. Tenuit autem metaphoram, vt quia stultum atritumque populum, subcinericio pani qui non reuersarut, aptaretat, vastatores etiam eius, vorarores vocaret. Ait enim. *Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit*: Id est, discretionem boni & mali quam de virtutis meditatione non habuit, neque de verberibus illatis recepit. Sed nescit omnino qui robur eius absumerent, & perniciem suam mirabili stoliditate dilexit nec sane, quod est vltimum eruditionis genus, vel post experimenta consipuit, sed in insipientia, quam in prima ætate est complexus, vsque ad cauos eius: id est, vsque ad senectutis tempora perduxauit. Cumulanter, non apparuisse caniciem sed defloruisse & effusam esse, commendat, id est, vt non propiasse sed quasi senectutis annos eam impleuisse ostenderet, & tamen ignorantiam praui aut recti, in paruulis vix excusandam, ad extremum vsque attinuisse. Iam autem & supra adnotauimus, quia infantiam atque adolescentiam populi, illud quo de Aegypto egressus est, tempus, & terram repromissionis occupauit, appellet. Iuuentutem autem eius mediam, quo in illa regione regnauit: senectutem verò, captiuitatis annos, cuius finem, renouationem propheta nominat. In qua nimirum, instar aquilarum, reparata videatur iuuentute volitare. *Et humiliabitur superbia Israelis in facie eius, nec reuersi sunt ad dominum Deum suum, & non quæsierunt eum in omnibus his. Et factus est Effraim, quasi columba seducta, non habens cor.* Declinationes quidem temporum, prophetæ licenter immutant, quibus tamen cõsideratio dictorũ, cõsequentiã possit aptare.

Israelitici populi adolescentia, iuuentus & senectus.

aptare. Vnde & hic *humiliabitur*, posuit, *pro humiliata est superbia Israelis in faciem eius*. Id est, etiam sibi, quam deformis esset, apparuit. Qui amittens decora securitatis antiquæ, squalere se vlceribus miseræ seruitutis aspexit, & nec sic quidem, deum quem se offendisse nouerat, requisiuit. *Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor*. Quod supra, stultitiam vsque ad senectam progressam, vocauit, hoc nunc simplicitatem nominat, fraudibus nimirum patentem seductorum. Nos autem meminisse debemus, omnes similitudines quas de creaturis sermo diuinus consueuit assumere, tam pro vituperatione quàm pro laude posse constitui, sicut nunc, columbis vituperabilem stultitiam propheta composuit, quas in Euangelio dominus pro laudabili innocentia nominauit. Estote, inquit, astuti sicut serpẽtes, & simplices sicut columbæ. *Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor. Ægyptum inuocabant, ad Assyrios abierunt. Et cùm profecti fuerint, expandam super eos rete meum, et quasi volucrem cæli detraham eos, cedam eos secundum auditionem cœtus eorum.* Cum dei essent auxilio, quem reliquerant, destituti, & frequentibus iam eruptionibus pulsarentur, sicut regum narrat historia, ab Aegyptiis auxilia postularunt, vt eos, aduersùm Assyrios tuerentur. Sed nihil amplius quàm nummorum dispendia sentientes, ab illis capti sunt quibus eos subiecerat diuina sententia. Hoc est ergo quod dicit. Quoniam cùm Aegyptios inuocarent ad Assyrios abierũt, quia Aepyptiis nihil ad iuuandum valentibus, Assyrii eos ad regiones Mediç transtulerũt. Et quia columbam appellauerat Effraim, quam etiam cæli volucrem vocat, seruans metaphoram, detracturum se eam, & operturum rete denunciat: id est, vos quidem imperium meum præuaricando, reliquistis, non tamẽ extra arbitrium meum captiuitatem sistetis, sed imminebit vobis, etiã ad alia rura migrantibus, potestatis meæ fixa dominatio, & ideo ne arbitremini vos migratione ista periculis omnibus defunctos. Ecce prędico quod illic quoque vltionis meç rete patiamini, nec indignationem meã effugere valeatis, nisi ea studia, per quæ suscitata fuerat, corrigatis. *Væ eis quoniam recesserunt a me. Vastabuntur quia præuaricati sunt in me, & ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia, non clamauerunt in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. Super triticum & vinum ruminabant: recesserunt a me, & ego erudiui & confirmaui brachia eorum, & in me cogitauerunt maliciam, reuersi sunt vt essent absque iugo: facti sunt quasi arcus dolosus. Cadent in gladio principes eorum, a furore linguæ. Ista subsannatio eorum in terra Aegypti.* Necesse est, inquit, calamitate eos imprimente, † vexari qui recesserũt a me, & legis meæ statuta transgressi sunt, nec semel istud admisisse contenti, omnibus iudiciorum meorum, quæ ad sanandum illos adhibui, remediis obstiterunt, & quasi donis ac beneficiis redderentur offensi, ita contra meam beneuolentiam ingratæ mentis scelere certauerunt. Nam sicut iam inde ex Aegypto, ita etiam sæpe aliàs, rerum quoque vocibus, obstrepebant, & cùm fuissent de angoribus liberati, veris remediis officia falsa reddebant. Hoc est enim quod ait: *Aduersum me loquebantur mendacia*. Id est, non mihi pectore, sed summis labiis subdebantur. Quod vt planius indicaret, obiecit, *Melius opprimente.*

Non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. Vbi enim deest sinceræ mentis affectus, a crapulatis fusa supplicatio, rite vlulatio nominatur. Denique consequenter adiunxit. *Super triticum et vinũ ruminabant, recesserunt a me:* cùm vbertatem videlicet frugum omnium contulissem, ita vt de conuiuiis ad conuiuia instaurata transirent, & instar pecudum, quibus est innata ruminatio, isti quos vorauerunt cibos vel laudãdo vel instaurando quasi nihil scientes, melius retractabant, atque à me qui eram abundantiæ ipsius collator, iugiter recedebant. *Et ego erudiui & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt maliciam.* Cùm verò, inquit, tempus fuisset vt in bella procederent, strenui ductoris munus implebam, vt certaminibus firmarentur lacerti, & victoriæ decus dulce gustarent: illi autem meis aduersum me beneficiis abutentes, pectorum quam collegerant firmitatem, in contemptum legis protinus exercebant, & quia iugum hostilẽ depulerãt, mihi quoque subiici renuebant, illud operum voce, dicentes: labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est? *Facti sunt quasi arcus dolosus:* id est, tãtùm peruersitatis habuerunt, vt viderentur arcus dolosus, qui videlicet, fraude monstruosa, in ipsam cuius manibus tendebatur, tela dirigeret. Sic isti, inquit, audaciam quam aduersum hostes suos, meo fauore, conceperant, in contemptum nostri contumeliámque vertebant. *Cadent in gladio principes eorum a furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.* Quod duobus intelligi potest modis, & vt videlicet, dinumeratis eorũ diuersa ætate criminibus, pronunciauerit esse rectissimum vt principes cum populis interirent, & quæ esset subsannatio in terra Aegypti, id est, quæ contemnebant prophetarum minas, ab Aegyptiis auxilia prçstolantes, digno fine cognoscerenr, & ideo quasi insultanter, a conuincente, post plagarum dinumerationem videatur illatum, *Ista est subsannatio eorum in terra Aegypti* id est, ruina principũ atque populorum. Vel certe quia dixerat, *reuersi sunt, vt essent absque iugo:* id est, legi Dei colla subduxerant, liberaríque ab eis dominatione cupiebant. Non nunc primùm id velle ceperunt, ait, sed in Aegypto positi, antequàm a Pharaonis liberarentur imperio, & Moysi & Aaron, impietate simili, resultabant. Corruent igitur in gladio principes eorũ qui ita legem Dei, blasphemandi atrocitate, violarunt, vt viderentur non tam errare quàm furere. *In gutture tuo sit tuba, quasi Aquila super domum domini, pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt. Me inuocabant: Deus meus cognouimus te, Israel. Proiecit Israel bonũ, inimicus persequetur eum.* Etiam in superioribus partibus, notandum esse morem prophetici sermonis, admonui. Qui quotiens graui comminatione sonuisset, vel subdendis illicò indignationis causis, vel proferendis similibus exemplis, iudicia sua, & a fama iniquitatis assereret, & conuenire per cuncta iusticiæ comprobaret: ita ergo & nunc, postquam culpas & calamitates Israeliticæ plebis explicuit, eámque non solum acerbitate, sed etiam vetustate horruisse monstrauit, ne videretur scelerum quidem fuisse conuicta, sed tamen vilius æstimata quàm Tribus Iudę, quæ etsi non tantis, similibus tamẽ sorduisset erroribus: ideò subitò eius quoque captiuitatis intulit mentionem

Osea cap. 8

quam

quam post multos longe annos constabat implendam, & ait, *In gutture tuo sit tuba*, id est, fauces tuæ, tubæ instar exclament, quia *super domum Dei*: templum videlicet Ierosolimis situm, *quasi Aquila*, ferox prædator adueniat: nō quod religio loci, & virtus numinis illic apparere soliti, propugnare non posset, sed quia & ipsius vrbis indigenæ transgressi sunt fœdus quod inter deum hominésque fuerat percussum: id est, religionis pacta violauerunt, simulachris gentium seruiendo, fitque sensus eiusmodi. Quanta sit iudicantis grauitas, intellige, nec eam Tribum quę ceremonias legis aliquandiu, te præuaricante, seruauit, quæ tempore Sennacherib, miraculo maximo est vindicata: quæ altaris & Templi agit conspicua & reuerenda subsidio, nec ipsum, inquam distuli, postquàm in tuos mores dilapsa est, precellere. Frigida námque est, & nihil ad defendendum valens nominum sola iactatio, & quę impudentiam magis quàm religionem iudicet confitentis. Id est, quod profanis studiis inquinati, dicere tamen audent, Deus noster libera nos qui te soli in toto orbe cognouimus, & dato à te Israelis nomine gloriamur. Operū quippe apud bonum iudicem grauiora sunt momēta quàm vocū: & ideo Israelis populus, qui bonū suum cultū, videlicet sacrę religionis, abiecit, inimicis persequētibus subiacebit. *Ipsi regnauerunt & non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui. Argentum suū & aurum suum fecerunt sibi idola vt interirent.* Vetus ista, inquit, erga me populi contumacis insania est: olim meum regimē abiecere festinauit. Nam quasi parùm esset quod sicut reliquę in circuitu nationes, regibus magis quàm sacerdotibus obedire decreuit, ita etiam breui tempore, istam reuerentiā qua à me regem postulauerat, dereliquit, & totus extra dominationem nostram consistere concupiscens, fecit sibi principes quos nec sacerdotum nec prophetarum vel nobilitaret electio, vel benedictio consecraret, sed qui me quasi nesciēte, Aulę iura susciperent, sicque contextum in criminibus obtinentes, vt immeritissimis quibusque suffragia & diuitias suas impenderent simulachris. *Argentum suum & aurum fecerunt sibi idola vt interirent.* De quibus supra dixerat, *Et argentum multiplicaui & aurum quæ fecerunt Baalim.* Ergo cùm essent mea liberalitate ditati, sacrilegè abutebantur indultis, de ornamentis domorum fanorúmque ludibria fabricantes. *Argentū ergo & aurum suum fecerunt sibi idola vt interirent.* Notanda locutio quam sacrorum pręcipue librorum frequentat authoritas, vbi principaliter, id quod est consequens, collocatur: Id est, *fecerunt sibi idola vt interirent*, cum †nostro studio pereūdi, simulachra fecerūt, sed quia fecerūt merētur perire. *Pictus est vitulus tuus, Samaria: iratus est furor meus in eis, vsquequo non poterunt emūdari? quia ex Israel et ipse artifex fecit illud, & nō est Deus.* In cūctis versibus, indignationis plena conquestio. Quod spōtanea iniquitate prolapsa, sis, inquit, O gens beneficiis tui conditoris ingrata, aduersitatis potissimum testimonio comprobatur. Esto enim, vt discretionis tuæ acrem, copia rerum ac securitas oblineauerit, putaueri̇sque, diuinitatem bubulis inesse simulachris: id quippe opinati, etiam finitimas nationes, videbas: saltem cùm tristibus læta mutasti, & victor hostis, illa in quibus fiduciam posueras de-

Reges Prophetarum & sacerdotum benedictione non consecrati.

Melius, non.

lubra, vastauit, atque ad arbitrium eius (indignationi tamē meæ, quē tu reliqueras, seruientis) vel deiecti sunt vel conflati vituli quos sactaueras, debuisti opinionis tuæ crimen horrescere, vt sentires nihil tibi opis ab imaginibus mutarum pecudum posse conferri, quę nec se, vel a ludibrio, vel ab exitio vindicassent. Et, vt quæ sunt acta replicemus, Tu, inquam ô popule, cùm esses conscius quia illis simulachris materiam tu dedisses, tu contulisses effigiem, perque hoc intelligeres, impie te appellare deos qui tuo beneficio subsistitissent, quibus sane nō vitam dare potuisses, sed formam: tamen, etsi illud omne tempus quod in otio luxuriante defluxit, his quoque temulentis ritibus occupaueras: saltem, postquàm inanitatem culturæ talis consequens ærūma conuicit, debuisti protinus de emendatione curare, & oblimatum rationis ignem experimentis vigentibus fouere, sordesque tuas, quibus fueras indutus, exuere. Quod, quia non fecisti, meritò exclamat propheta. *Vsquequò non poterunt emundari? quia ex Israel & ipse, artifex fecit illud, & non est Deus. quoniam in aranearum telis erit vitulus Samariæ, quia ventum seminabunt, & turbinem metent. culmus stans non est in eis, germen non faciet farinam: Quod si & fecerit, alieni comedent eam.* Consilia tua, inquit, nisi perturbaret imitatio, iudicares non esse Deos quos manu artificis noueras fuisse compositos. Secutus est deinceps hostilis incursus, numina tua cum suis periere cultoribus, nec magis morari vastantes, quàm aranearum fila, potuerunt: tamen etiam his rerum periclis, obstinatione & imprudentia, restitisti, nec sordes profanitatum talium abiicere curasti. meritò ergo, & vota tua & omnes labores, ita frustratio lachrymosa consequetur, vt non frumentum videatis seminasse sed ventum, nec spicas sed turbinem messuisse: id est, apud te nihil fertilitatis firmitatisque remanebit, vt solet in culmo, cuius proceritas, per aliquam aeris iniuriam, spicæ plenitudinem non creauerit. Ita igitur & tu, inquam, nihil emolumenti de tuis laboribus consequeris, nec vlla culturæ respondebit industria, sed etiamsi aliquid de reliquiis priscæ fertilitatis ceperit apparere, id totum in hostium veniet potestatem. *Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus quasi vas immundum quia ipsi ascenderūt ad Assur. O nager solitarius sibi, Effraim: munera dederunt amatoribus suis, sed & cum mercede conduxerunt nationes. nunc congregabo eos, & quiescent paulisper ab onere Regis & principum.* Repetitu assiduo, ea quæ comminatur, exasperat, vt aduersorum longa descriptio sensum timoris exacuat, si quomodo priusquam puniantur corrigantur obnoxii, exterriti proinde iam statum ipsum captiuæ plebis inducit, & deuoratam eam consequenter appellat quæ est posita sub arbitrio consumentium. Cuique, non amplius ad internetionem supersit nisi quantùm feritas vincentium successibus expleta donauerit. *Deuoratus est*, inquit, *Israel, factus est in nationibus quasi vas immundum.* Superficies quidem sententiarum resultat: sed quantum ad sensum respicit, explanantur præmissa subiectis. Quid enim deuoratum appellasset, ostendit: id est, cuius omne robur fuerit exhaustum, & qui facile posset internecione consumi si hoc quoque posceret ira dominantium. Porrò illi

illi addendis contumeliis, quod minus sæuiere, compensant, & ideo non interimunt vniuersos, vt habeant quos semper exhorreant, atque inuidisse magis solatia mortis, quàm vitæ beneficia contulisse videantur. Haud enim miseros, fruendæ luci, sed ferendo seruauere despectui: & ideo ait: *Factus est Israel in nationibus quasi vas immundum*. Quod interpretes alij, marulam, transtulerunt. Nunquam, inquit, honesto Israel delegatus officio est, vt post libertatis & dominationis insignia, saltem inter seruos liberaliter censeretur, sed quasi vas ad naturæ requisita compositum, ira contumeliarum sordibus implebatur. Et bene commemorata nationum conditione, cumulauit iniuriam dicendo: *Factus est Israel in nationibus quasi vas immundum*. Ac si diceret, Heu, heu quam flebilis fuit, & quam magna conuersio; vt ille populus qui solus magisterio sacræ legis inter munda didicerat immundáque discernere, qui ideo segregatus a cunctis erat gentibus ne eum contagio vllo pollueret: nunc earum quoque gentium iudicio comprobatur immundus, quæ a primis vitæ annis vsque ad postrema viuendi, squalore flagitiorum omnium sorduerunt. Iraque, *factus est in nationibus quasi vas immundum*. *Quia ipsi ascenderunt ad Assur, Onager solitarius sibi*: Id est, quæ diximus, Assyrio inferente patientur. Cui tantùm eminentiæ in viribus collatum esse perspicient, vt ad eum qui peruenit ascendisse dicatur. *Onager*, autem, *solitarius sibi*, ad Effraim referendum: id est, *o nager solitarius sibi, Effraim, munera dederunt amatoribus*. Populus, inquit, iudæorum, qui nulla externorum patiebantur imperia, sed instar onagri, iugum & onera nescientes: de quibus beatus Dauid in Dei laude cecinerat, qui habitare facit vnius moris in domo: Singulari videlicet institutione pollentes, in terra repromissionis fecit habitare: hic ergo, inquam, qui expers damnationis humanæ, diuinis tantùm subdebatur imperiis, nunc adeo irarus atque contristatus est, vt beatum se putet si ei vel seruitus honesta contingat. *Munera dederunt amatoribus sed & cum mercede conduxerunt nationes: nunc congregabo eos*. Cùm castigari ob profanitates suas decem Tribuum turba mereretur, prophetis denunciantibus, Assyriorum eis promissa est dominatio. Sed iudæi, prorsus eum animum comminationibus, quem etiam Tribus, exhibentes, extiterunt per omnia contumaces, maluerunrque vel Aegyptios mercede conducere, quàm Assyriis, quibus eos subiiciebat diuina sententia, subiugari. Hoc est ergo quod dicit, quia proposito fornicandi, quasi amatores voluerint Aegyptios experiri, & ipsis munera, sponte transmiserunt, annuáque stipendia in larum ire polliciti sunt, si eorum auxilio pellerentur Assyrii & prophetarum comminatio vinceretur. Dixit proinde, quoniam *cum mercede conduxerunt nationes*, id est, Aegyptios, *nunc congregabo eos* in captiuitatem, id est, pertraham & denunciato dominatui Assyriæ gentis addicam. *Congregabo eos*, ait, ne quis videretur effugere. *Et quiescent paulisper ab onere regis & principum*:

Hoc cum irrisione videtur illatum, vt requiem videlicet appellaret, eam quæ fuisset illata captiuitas. Id est, quantùm consiliis suis studiisque promouerint, recognoscent cùm fuerint congregati, cùm in aliena exules arua migrauerint, desinentes siquidē vel ab Assyriis imperata, vel spontanea Aegyptiis tributa præbere, totis viribus exsequentur iussa dominorum, vt hoc quod tributa inferre cessarunt, in malorum augmētum sibi cessisse fateantur. *Quia multiplicauit Effraim altaria ad peccandum, factæ sunt ei aræ in delictum. Scribam eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias affer, affer, immolabunt carnes, & comedent, Dominus non suscipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum, & visitabit peccata eorum. Ipsi in Aegyptum conuertentur, & oblitus est Israel factoris sui & ædificauit delubra, Et Iudas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.* Per quam consequentiam delinquendum, Aegyptiorum auxilia conuocasset, ostendit: id est, Sanctis monitoribus per omnia resultando, vt sicut spreuerat docentes prophetas, ita etiam sperneret, comminantes: nec solùm sperneret, sed etiam impugnaret: & quantùm in se erat falsitatis argueret, si conductis nimirùm Aegyptiis repulisset assyrios. Nunc meritò beatus Osee, mala ventura captiuitatis enumerans, tum supplicia, tum delicta percurrit, & ab Effraim altaria idolis multiplicata, deplorat, atque aras ei vertisse in crimen conqueritur. Ac si diceret: ideo nempe rei diuinæ instituta curatio est, vt expiarent aræ quos flagiria polluissent: nunc autem, ita miseros funesta conuoluunt, vt nunquam eis grauius quàm apud aras contigerit impiari. *Scribam eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ sunt.* Confugiendo ad gentes, inquir, & earum misceri ritibus, ambiendo, absoluendam se, gens ingrata, à nostræ legis molestiis æstimauit. Sed quoniam præstò est censuræ meæ, freno atque camo, profana contumacium ora conterere, impunitum eis præceptorum non esse contentum, ipse pandet euentus. *Scribam enim eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ sunt.* Rem autem quam facturus erat ambitu iudicantis expressit, qui scriptam solet de libello recitare sententiam. Leges igitur meas quæ olim promulgatæ, Deuteronomii præcipue volumine continentur, multipliciter in eos scribam: id est, exsequar atque cumulabo. Tibi ergo, vt de multis pauca memoremus, in hunc modum sermo concluditur. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei, vt custodias & facias omnia mandata eius, & cerimonias quas ego præcipio tibi hodie, venient super te maledictiones istæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro: maledictum horreum tuum, maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus vteri tui & fructus terræ tuæ: armenta boum tuorum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens & maledictus egrediens. Has igitur leges multiplicaturum se profanatis plebibus comminatur. *Hostias afferent, & immolabunt carnes, & comedent: Dominus non suscipiet*

Prophetas non modo spreuerunt sed etiam impugnauerunt Israelitæ.

cipiet eas, nũc recordabitur, iniquitatis eorum. Populus quidẽ Samariæ, id est, decẽ Tribus, non minus sacrificia quæ vero deo offerenda erant, qu iudicia & præcepia eius contempserant: Tribus autem Iudæ, sororia impietate necdum sordescens, tamen curam abiecerat hostiarum. Ergo in qualitate morum, pergit eos prophetia coniungere, & sub accusatione Israelis, transit ad Iudam, vt sicut supra iam fecit, exprobret, quia nihil de morum iusticia cogitantes, spem salutis in victimarum tantùm oblatione constituunt & quasi inuicem se exortantium vocem, id est, *affer, affer hostias* introducit: respondíque protinus, *Dominus non suscipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum*. Grauitas nimirùm considerandа iudicij: dicit enim se tunc præcipuè in memoriam eorum iniquitatis adductum, cùm illi, sub conscientia contemptæ neglectęque iustitiæ offerendi, arbitrati sunt se victimis protegẽdos, cùm vtique munera tum grata sint, cùm non ab inimicorum, sed à charorum personis fuerint oblata. Cæterum contumeliæ propius est, si ei quem criminibus asperaueris, leuia munerum, quasi non supplicantis sed donantis ambitu, largiaris. Vobis ergo conuenit illa sententia quam sensit Cain parricida, vt immoletis carnes, ipsique eas, non suscipiente domino, consumatis. Quidni cum ille obedientiam malit quàm sacrificium, & iustitiæ curam plusquam holocaustum? nunc ergo potissimum, inquit, accelerat vltionem quando vos liberationis vestræ fiduciam in effundendo pecudum sanguine collocatis. Nunc visitabit peccata omnium qui in Aegyptum, scilicet & animo conuertuntur & precio, totus quippe pariter Israel, id est, tam Iuda quàm Effraim, ita sunt proprii creatoris obliti, vt cum eum sibi infensissimum reddidissent, nihil de emendatione curarent. Sed partim instaurandis munitionibus, partim conducendis nationibus opes suas operásque consumerent, quasi à sacro carmine denunciatum esse non noscent, nisi dominus ædificauerit domum in vanum laborant qui ædificant eam: Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Istorum ergo ita creuit impietas, vt omnipotentem iudicem cùm ad iracundiam promouissent, fore se nihilominus beatos, per suam arbitrarentur industriam: si videlicet aduersum eruptiones hostium, munitiones plurimas fuissent fabricati, sicque manerent, non solum non adiuuante Deo verùm etiam pugnante, fœlices: Ideo, inquit, percellet eos digna frustratio, vt munitionibus suis conclusi videantur potius quàm defensi: Omnésque eiusmodi ędes, sęuiens flamma consumat. Quę cùm ita sint, id est, cum iustitiam Dei nec aliqua impediat difficultas, nec fraus vlla deludat: *Noli lætari Israel, noli exultare quia à fœdere legis sacrilega pollutione discesseris*: Id est, ne tibi æstimes impunè cessurum, quod te reliquis gentibus miscuisti. Fugæ enim talis ambitiò, non te vanæ quam aptaueras, libertati vindicat, sed seueræ tantùm subiicit vltioni. *Oseæ cap. 9*

Dilexisti mercedem super omnes areas tritici: area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis: non habitabunt in terra Domini. Noli, inquam, ô gens nostra impudenter lætari, sed scito, omnia votiua tua mutaturam te esse, contrariis: non solùm enim in religionis officiis, sed etiam in omni actione vilis & intemperans extitisti. *Dilexisti* nempe *mercedem super omnes areas tritici*: id est, Nihil melius, nihil amabilius, terrarum vbertate & ventris impendiis censuisti. Tota ergo tibi, & frugum & fructuum, subducetur vbertas: vt quæ magis vota discrutient. Diu apparens vindemia, ita subitis disperibit procellis, vt in dolorem tuum, non solùm læsa, sed etiam mentita videatur. Verùm, quid ego minora damna commemoro, cùm penuriam tuam consequantur exilia, nec vobis colendi patrii soli vlla detur facultas? cuius tamen calamitatis magnitudinem, non poteris, quasi conquerens, admirari. Terræ enim istius, quantùm ad studia respicit, voluntarius desertor fuisse conuincens: Assyriorum námque & AEgypriorum, tum crimina, tum auxilia concupisti. Qua ergo impudentia regionis illius fertilitatem capessas, cuius insignia, & in ritibus & in motibus, respuisti? Abibis potius, illò, pulsus, † quò isti ante corruptus voluisti Et sicut ad AEgyptum, voto, ita ad Assyrios, captiuitate, profectus, eam penuriam sustinebis, vt pollutis & obuiis cibis cum dolore vescaris. *Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorum, animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini.* mala iam captiuitatis exsequitur, & dicit, quoniam, cùm tetum copiæ extrema egestate fuerint mutatæ, nec fœlicitatis aliquid nec consolationis occurrat, transigéntque omne tempus in luctibus: Quippequi nec sacrificium Deo sinantur offerre, nec de expiatu aliquid sperare culparum: per quę videlicet officia, Deo se placituros esse arbitrabantur. Omnis ergo eorum oblatio, non feriis sed inferiis aptior, polluet potius quàm purget adeuntes: *quia panis eorum, animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini.* Eadem est, quæ in superioribus fuerat, intenta sententia, cùm repudiata à Deo sacrificia, ipsorum qui obtulerunt esse dicuntur. Ergo & nunc, inquit, repuli eorum oblationes quos ob nimietatem criminum, etiam de solo patro, commotus exegi: ipsorum funebri cedet alimoniæ panis ille quem in domum Dei non merentur inferre. *Quid facietis in die solemni in die festiuitatis Domini? Ecce enim profecti sunt à vastitate, Aegyptus congregauit eos*, Memphis sepeliet eos. Desiderabile argenti eorum, verticæ hæreditabunt, lappa in tabernaculis eorum. Quamuis maior sit beato Oseæ intentio, decem Tribuum gesta percurrere, atque eorum vel exaggerendis criminibus, vel explicandis calamitatibus immorari, tamen pro potestate vaticinij, quæ Iudæ quoque Tribui accidere attingit. Et quoniam nouit Ierosolymitas

† *melius* quò tu iste, ante corruptus voluisti.

ſolymitas, ſed paulò tardius, pro æquatione meritorum, Samaritis ſimilia latum ire: Templi etiam, ſacrificiorumque commeminit, toti quaſi genti, quod duabus præcipue Tribubus concordet, adſcribens. Proinde, cum diceret eos oblationum per quas ſe purificari æſtimabant, ſolatia perdidiſſe excoluit incidentem colorem. Et quia eiuſmodi officiorum inquinata ceſſatio, his præcipue crudeſcit diebus quibus exercebatur iocunda ſolemnitas: ideo ait, *Quid facietis in die ſolemnitatis domini?* quæ vos videlicet tenebræ, quæ amaritudo, quis animi angor implebit, cùm illum feſtiuitatis Dominicæ diem, quem inſignem vobis atque dulcem cœtus populi cantuſque reddebat, exules, inuiti, in vinculis & in ſeruitute barbara tranſigetis? Et quoniam per occaſionem Effraim, etiam quæ eſſent, vt diximus Iudeæ ventura, ſignauit, ſequitur. *Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate. Aegyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos.* Cùm regionem eorum hoſtilis dominatio populata fuerit, inquit, cunctis Tribubus continget, exſequente ſupplicio, quod antea peccante deſiderio perpetrarunt: vt ſicut pars in Aſſyrios ducta eſt, ita etiam partem Aegyptus congreget & Memphitica terra ſuſceptos conſumat. Id autem poſt victoriam Nabuchodonoſor qui Ieroſolimitas eruit, illis accidiſſe Iudæis quos agrorum cultores Babylonij reliquerant, & beatus Hieremias, & regum narrat hiſtoria. Quod autem ſubiicit, *Deſiderabile argenti eorum, vrtica hæreditabunt.* Ex vſu captiuitatis euenire, vtinam nos lectio tantùm, & non etiam experimenta docuiſſent. Conſtat quippe vel ædes magnis ſumptibus fabricatas, cùm defeciſſent incolæ, ſyluis fuiſſe contectas, vel plerumque etiam auri & argenti defoſſos theſauros, his qui occuluerant, interemptis in continuam obliuionem petiſſe. *Venerunt dies viſitationis, venerunt dies retributionis. Scitote, Iſrael, teſtultum prophetam, inſanum virum ſpiritalem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* Oportuerat quidem vt ratio te potius ad diſcernendum, quàm calamitas erudiret. Sed quoniam rationis velut prorſus imparticeps, flagra & ſtimulos exegiſti, vel nunciam, cùm viſitationis, id eſt, damnationis tuæ tempus aduenit, expergiſcere, vt quid merearis, intelligas. Et ſtudiis tuis deberi ſtipendia tam dura, fatearis, quæ te, vtique, deſpectu ſpiritalium magiſtrorum, collegiſſe perpendis. Eò ſiquidem vſque furoris eruperas, vt prophetas qui ad ſancti ſpiritus loquebantur arbitrium: & quæ te manebant, parentum ſtudio, nunciabant, ſi forte ageret formido præmiſſa, ne inueniret vltio quos puniret: in eos non ſolùm nihil ſupra reliquos præuidere, ſed etiam humana ratione dicebas priuatos, & quos veſania potius quàm reuelatio commoueret. Ita autem per abundantiam profanitatis, appellari illo tempore prophetas ſolitos fuiſſe, Regum quoque pandit hiſtoria. Nam cum in Ramoth Galaad, miſſu beati Heliſei, Propheta quidam, vt Hieu in regẽ vngeret, aduenisſet, circunſedentes proceres dicunt ad Hieu, Quid ſibi vult fa-

Iudæi, contemptu ſpiritualium Magiſtrorum Prophetarum meruerunt abduci in captiuitatem.

naticus iste? Ita igitur apud eos exsoleuerat diuini sermonis authoritas, vt præcepta virtutum, iam non esse medicantia, sed furiosa censerent. Cuius criminis magnitudinem, concionator hortescens, iudicātet †exclamat: *Propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* Acsi diceret non est hic simplex quidem error, sed multiplicata dementia, videlicet spiritales magistros & prophetico splendore pollentes, eo potissimùm tempore, quasi stultos vesanósque despicere, quo ipsi tantam egestatem prudentiæ sustinerent, vt deos esse quos conflauerant, æstimarent. *Speculator Effraim cum deo meo, propheta loquens*, ruinę factus est super omnes vias eius, insania in domo Dei eius. Hic, quidam nomine Effraim significatum Ieroboam putarunt, quem, & de Tribu Effraim venisse constat, & studiosum culturę templi fuisse, atque, ob hoc in offensionem incidisse Salomonis: Sed postquam decem tribuum imperium adeptus est, author etiam profanitatis euasit, ad cultum vaccarum, subditorum corda traducens. Ergo nomine Effraim, appellari Ieroboam putant, qui ideo speculati cum deo dictus sit, quod priùs & curam religionis habuerit, & diligenter quæ fuerant recta conspexerit. Sed qui olim inquam, erat propheta ita subitò ad praua defecit, vt ruina & laqueus suis sectatoribus redderetur. Quidni, cùm in domo Dei sui quem elegerat, quanta est maxima, versaretur insania? Verum hic locus, hoc modo potest compendiosius explicari, vt dica[illegible]mus, quia de contumeliis prophetatum assumpta conquestione, eodem illud tenore subiecerit, ac si diceret: O tu popule, profa[illegible]nis ritibus subiugale, ad cumulum iniquitatis tuę, spiritalium magistrorum contumelias addidisti, ita vt prophetas Dei, insanos, & spiritales magistros stultos vocares, quæ amentia, de magnitudine iniquitatis erupit. Audebas quippe interdum, quoddam cum promissis eorum inire certamen, & dicere: Ecce speculandi munus, ambo pariter sortiamur, & conspicemur vtrum illa omnia veniant, quæ isti nobis ventura denunciant. Addebásque, nihil aliud prophetas debe recenseri quàm hostilem laqueum, in ruinam miserorum ciuium fabricatum: Sicque blasphemiam contumeliis copulantes: in domo Dei prophetarum, esse insaniam dicebatis. Quam opinionem, sane maximi esse sacrilegii, inuectio subiuncta conuincit. *Exclamauit enim profundè: peccauerunt sicut in diebus Gabaam. Recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.* Non est, inquit, tale facinus vt censura iudicis valeat ipsius obliuisci. Et quoniam historiæ veteris fecerat mentionen, ait: *Recordabitur iniquitatis eorum*, & vindicabit, inquit, præsentem contumeliam prophetarum: non serius quàm si illud crimen ad examen adduceret, quod ante regum ætatem, iudicibus gentem iudęam regentibus, perpetrarunt. Illo siquidem tempore, leuita quidam cùm ad habitationis propriæ locum rediret, in vrbem Tribus Beniamiticæ, cui nomen erat Gabaam, die iam aduesperascente deflexit. Cumque nullum illic hospitem reperisset

forte. in iudicantes

Ieroboam initio, inuisus Salomoni ob pietatem, regnandi cupiditate apostatauit

Prophetarũ contẽptus, de magnitudine iniquitatis contemnẽtium venit

reperiſſet, in publico, cum propria vxore conſedit. Sed perdita ciuitatis iuuentus, non contenta, diuerſorij negatione, peccaſſe, Sacerdoris coniugem in vſum obſcœniratis arripuit, tantumque inſolentiſſimæ fœditatis exercuit, vt illuſa mulier, ſicut amiſerat pudicitiam priuaretur & vita. Sed poſtero die, leuita conſurgens, iumento ſuo extinctæ coniugis cadauer impoſuit, ídque in fruſtra concidens, per omnes Tribus gentis illius deſtinauit, vt cauſa tam trucis ſpectaculi cognita, communem arriperent vltionem. Síque Gabaonitis bellum, niſi noxios traderent, indicentes, tertio, vix ſuperatos, deleuere conflictu, ita vt de tota Tribu Beniamin, non amplius quàm quingenti homines ſuperfuiſſe referantur. Illi ergo ſceleri, præſens peccatum propheta compoſuit, quod videlicet perpetrabant, ſpiritales viros ſtultos & veſanos vocando. Commendat autem reuerentiam prophetarum, æquario facta culparum, quorum honorem audaci tamen ſermone violatum, oſtendit non ad minorem reatum valere quàm illum quem obſcœnitas quondam publica, & eadem cruenta atque inceſta contraxerit. *Quaſi vuas in deſerto, inueni Iſraël, quaſi primа poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum. Ipſi autem intrauerunt ad Beelfegor, & abalienati ſunt in confuſione, & facti ſunt abhominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.* In vnum colligit quæ diuerſis geſta ſunt temporibus, vt exæquet, ſicut diximus, reatum religionis violatæ & contumeliæ prophetalis. Fecit autem exceſſum in laudem parentum, per quam, degeneranribus filiis creſcat inuidia, appareatque auſo † culmine ſanctitatis, in quæ criminum profunda deſcenderint. Cum denſis inquit, impietatis vepribus ſqualeret & tegeretur natura mortalium, Abraham, Iſaac, & Iacob, generoſitatis iudicia pręſtiterunt: ita, ſuauitatem debitæ erga Deum confeſſionis, quaſi vuas ficuſue parientes, quam illorum fidem atque virtutem, non pro ſua paucitate deſpexi, ſed tantò maioris honoris & gratiæ iudicaui, quantò plura gentium profanatum exempla contempſerunt. Sicut ergo, vitem in vaſta ſolitudine germinantem, ſicut ficus præcoquas, in quarum appetentiam & tempeſtiuitas commoueret & ſuauitas, ita eos in gremium meum debita ſedulitate collegi, ne quid de eorum aut fructibus periret aut laudibus. Sed cum ego appellari Deus eorum, qui eram rerum dominus, elegiſſem, ſobolem quoque eorum multiplicare perrexi, ſed degendo populus, & malorum ſuorum pariter, & conditoris oblitus, ad cultum eorum Idolorum quæ ſola cõſecraſſet obſcœnitas, introiuit: *Ad Beelfegor* videlicet quam figuram Priapi dixerunt tenere. Id autẽ commendat hiſtoria libri numerorũ, id eſt, quia ſecundũ conſiliũ Balaã, inſtructæ Madianitarũ mulieres Iſraelitico exercitui, obuiã meretricio habitu geſtuque proceſſerũt, vt qũ illos in appetẽtiã libidinis cõcitaſſẽt, nõ prius ſtupri facultatẽ præberent quàm, Beelphegoris idoli ſui ſacrificio polluiſſent. Deni-

Prophetas inhonorare, quàm graue ſcelus ſit.

Religionis violata, & contumelia prophetalis crimen par eſt.

legendum à quarto.

que lis ta in populum plaga surrexit, vt viginti & tria millia vno die pariter interirent. Confusio, ergo comprehendit obscœnos, ne minus abhominabiles Deo fierent, quam ipsa idola quorum consecrationem deliquerant. Haud igitur illius ætatis populi, quos Osee propheta compellat, in Beelphegor peccasse dicuntur? sed quia commemoratio antiquitatis inducta est, & sanctorum patrum laudata generositas, quę posteri eorum diuersis ætatibus commiserunt, explicatur, vt quotum similes sint, hi qui in præsenti arguuntur, appareat, ac si eis diceretur. En, in quę dedecora ab illustri stirpe fluxerant. En, quibus tantę fuit paternæ dignitatis obliuio, vt cùm maiores eorum in salutem eligi, mundo pereunte, meruissent, isti deinceps, stultitia, in eis, & obscœnitate cerrantibus, Priapos vitulósque veneratisint. *Effraim quasi auis auolauit, gloria eorum à partu & ab vtero, & à conceptu. Quod si & enutrinerit filios suos absque liberis, eos faciam in hominibus. Sed væ eis, cùm recessero ab eis. Effraim*, inquit, *quasi auis auolauit*. Iam supra dixerat, *Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor. Aegyptum inuocabant, ad Assyrios abierunt*. Iste ergo populus qui noluit inter pia impiáque discernere, sed factus est abhominabilis sicut & ipsa simulachra, meritò, tanta in captiuitatem velocitate transfertetur, vt non tam ambulasse quàm volasse videatur: Nec tamen sola exilij flagra patietur, sed præcedens inopiæ morbotúmque, calamitas filiorum consumet examina, vt puniat orbitas, eorum pectora quæ ptius fœcunditas efferebat. *Gloria eorum*, inquit, *à partu, & ab vtero, & à conceptu. Quod si enutriuerit filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus.* Id est, cum æternum iudicem criminibus asperassent, nihil de eius placatione curantes, multiplicandis tamen familiis gestiebant: Eam fœlicitatem suam gloriámque censentes, si liceret tum sociare nubentes, tum spectare grauidas, tum audire parientes. Illic ergo eos feriam vbi maximè lætabantur, vt non eis liceat filios nutrire susceptos, vel si contigerit nutrire, depereant, donec ad solitudinis squalorem optata dudum soboles defectu perducatur. Sicque sentiant, quia cùm non possir bene esse his quos desero, multò sit his deterius quos depugno. *Effraim, vt vidit, Tyrus erat fundata in pulchritudine, & Effraim educit ad interfectorem filios suos. Da eis Domine. Quid dabis Domine? Da eis vuluam sine filiis, & vbera arentia*. Etiam apud alios prophetarum, descriptam Tyricæ ciuitatis amœnitatem & frequentiam legimus. Ita vt eam meretricem, beati Iezechielis Canticum nominauerit, propter multitudinem videlicet carminum, quibus tota vrbs, per noctem, in luxuria concrepabat. Quia ergo, hic, Samariç mutationem populo comminatus erat, vt augeret sensum doloris, pulchritudinem eius, quę fuit in prosperitate miratur, ac si diceret: Calamitatis istius magnitudinem, qua de finibus suis Iudæi consumpta sobole migrauerunt, non bene intelligit nisi qui priora considerat:

tunc

tunc enim aduertet, quanta, in deterius, fuerit facta mutatio, cùm cogitarit, quanto, prius, lętitiæ flore vernauerint. *Effraim*, inquit *vt vidit, Tyrus erat*, æstuans populus, affluens copiis, perstrepens lusibus, resonabatq; carminibus, vt cuius situs, ita & à litore & à continenti venientibus arrideret, vt posset dici, ipsa eius fundamenta in quadam pulchritudine constitisse. Sed huic, inquam, ciuitati, deliciis quidem circumfluenti, nullum tamen sibi de iustitia & religione præsidium comparanti, vt ad interfectionem suos filios educeret, imperauit, sæuientiumque hostium pateretur arbitria, quæ nostræ legis præcepta calcauerat. Mutatis autem in declinationem temporibus, quæ adhuc sub Nabugodonosor futura sunt, quasi alia † facta commemorat. Effraim ergo, id est, Samaria reliquarumque Tribuum multitudo, tanto est vlciscentis terrore compressa, vt sobolem suam, ipse prope, interficientibus præpararet offerre. Quod vtique non agendo implesse dicitur, sed merendo. Fit autem de consuetudine scripturarum quasi schema dubitãtis, & sub rogatione, quid veniat nunciantis. *Da eis domine. Quid dabis eis? Vuluam, inquit, sine liberis, & vbera arentia*. Ea, inquit, plaga condemnet, sciantque se internecione delendos. Supra enim dixerat, Quod si enutrissent filios, orbitatem illorum illicò sustinerent, nunc autem addidit, *arida vbera*, & prodigialem sterilitatem fœminis ingerendam, vt populorum, quos depasta est captiuitas, etiam reparatio desperetur. *Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos, propter maliciam adinuentionum eorum. De domo mea eiciam eos, non addam vt diligam eos, omnes principes eorum recedentes. Percussus est Effraim, radix eorum exsiccata est: fructum nequaquam facient. Quod si & genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Abiiciet eos deus meus quia non audierunt, & erunt vagi in nationibus.* In Galgal quidem, præcipue, idola coluisse referuntur, & ideo omnes eorum nequitias, ibi collectas esse pronunciat, propter quas, eosdem se odisse testatur. Putauerunt autẽ quidam, quia propter Saulem, loci quoque huius sit recordatus propheta. In Galgal enim suscepit, gentis ipsius, principatum: Quæ quoniam, Ieroboam authore, vitulos videlicet consecrante, deliquerat, ideo pro occasione præsentis reatus, etiam illum originem accusat erroris, cùm, sacerdotum regimine fastidito, esse sub regibus ad similitudinem vicinarum gentium, concupiuit. Sic ergo ait, *Omnes nequitiæ eorum in Galgal:* Ac si diceret, Ista quę nunc eos deuorauit impietas, inde habuit causas, illic suscepit exordium, vbi rempublicam, de sacerdotali ad regiam transtulerunt. Sed hic sensus videretur esse subtilior, ille autem clarior & validior, qui institutæ concionis tenore, in Galgala & in aliis locis cultum arguit idolorum, propter cuius errorem, eiecturum se eos de domo sua, iustus arbiter, comminatur, eique sentẽtiæ, aliud quod magis vrat, adiũgit: id est, *Non addã vt diligã eos.* Quod & in principio filia illa, *Absque misericordia*, futura signauit. Eiiciẽdas autem de domo sua tribus, id est, de Terra repromissionis, annunciat, quia quantum ad Templum respicit, olim ab eo, Ieroboam Regis perfunesta commenta discesserant. Seueritatem igitur quã de finibus propriis eiiciuntur profani, fixã in eos man-

forte molim iam.

furam promittit, vt videatur nullius misericordiæ successu temperanda. Quod, quoniam graue animaduersionis pondus docebat, statim causam quæ esset magna, subiecit. *Omnes enim* ait *principes eorum, recedentes.* Quod vtique ita posuit, non vt solos optimates lapsos in peccata signaret, sed vt de vulgi iniquitatibus dubitatio nulla remaneret, cùm nec de principibus, aliquis qui non a cultu Dei recederet, extitisset. Reliqui sane versus geminant sententiam paulo ante præmissam, id est, per quam, eis & orbitatem & sterilitatem pariter fuerat comminatus. *Percussus est Effraim: radix eorum exsiccata est, fructum nequaquã facient. Quod si & genuerint, interficiam amãtissima vteri eorum. Abiiciet eos deus meus quia non audierunt eum, erunt vagi in nationibus.* Ipsos inquit, hauriet captiuitas, sobolem verò eorum qua nihil dulcius est parentibus, calamitas multiplex variaq; consumet. *Vitis fron-*
Ose.cap.10 *dosa Israël, fructus adæquatus est ei secundum multitudinem fructus sui, multiplicauit altaria. Iuxta vbertatem terræ suæ, exuberauit, à simulachris diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Ipse confringet eorum simulacbra, depopulabitur aras eorũ, quia nunc dicent, Non est rex nobis, non enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis?* Vna eademque materia est per quam prophetæ currit oratio, id est, populi illius exaggerare crimina, denunciare supplicia, & ideo plerũque, similes, & eosdem retractat colores, quantùm tamen potest, aliquid quo nouentur, admiscens: igitur frondosam vitem nominans Israelem, fructum ei adæquatum esse pronunciat. Hæc autem vinea cùm, translata de AEgypto, terram repromissionis impleffet, diffusis, inquit, constitit læta palmitibus, & tantam vbertatem fructuum, i. filiorum nepotumque produxit, vt angusta terrarum quas acceperat spacia redderétur. Sed, quid profuit auctus sobolis contigisse, cùm ita in contrarium erũpere studuerint, vt in meas contumelias, qui tanti muneris auctor fueram, pro numero multitudinis armarẽtur, & quasi copias suas sceleribus æquare contenderent: publice priuatimque, Deos sibi quos colerent, fabricarent? Sicque illa vitis, quæ de electorum patrum fuerat stirpe plantata, in borrum amaritudinis, & in palmitem sodomorum est conuersa, vt tam populares quique quàm principes, non tantum neglexisse iustitiam, sed eam etiam impugnasse gauderent. Ergo, *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt.* i. intentione tota à me separati sunt, & à cultu legis, firmata discessere sententia: Quid superest, nisi vt fixa clade depereant atque opinionis suæ intelligant vanitatem, qua se ita assueuerant consolari, vt dicerent, meliorem statum suum, vel sub captiuitate, censendum, quàm cùm à sanctis aut pontificibus gubernabantur aut regibus? Inter se igitur ait, per impudentiam colloquentur, quoniam tunc quandam obtineant libertatem, qua nec legi cogantur obedire, nec regi. Quippe quorum principem hostis abduxerit, & qui religionis iugum, antiqua profanitate, depulerint. In his ergo, ait, sceleribus gestientes, felicitatem putant, quod non ad diuturna regum suorum vocentur officia, sed procul degentes annua victoribus tributa dependant. Sicut enim illi de quibus ait Apostolus, Desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immundiciæ omnis

& aua-

& auariciæ, vel ſicut illi quos innuit propheta, quia dixerunt, Linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter eſt dominus? Ita & de iſtis beatus Oſee pronunciat, quod eo vſque profanitatis eruperint, vt vel dixiſſe vel dicere poſſe videantur, *Non eſt rex nobis, non enim timemus dominum*, & rex quid faciet nobis? i. à diuini timoris moleſtiis ſumus abſoluti, nec habemus regem qui hanc dictorum licentiam poſſit vlciſci. Quod, quoniam grauem, bene conſideranti, mouit horrorem, increpat & exclamat, *loquimini verba viſionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quaſi amaritudo, iudicium, ſuper ſulcos agri*, ſcilicet quibus cordi ſit tanta dementia iniiſſe vos fœdus, cum extremis calamitatibus ſentietis, adeóque omnes veſtræ regiones diuerſis cladibus implebuntur, vt in ipſis terris, pericula magis videantur pullulare quàm germina. Competenter autem, quia eos non negligentia ſed ſtudio deditáque opera peccauiſſe ſignauerat, ſulcos nominauit impreſſos aruis, in quibus amaritudo iudicii, id eſt, vindictæ ſeueritas naſceretur. Ideoque ſe noſſent, quod ſeminauerant, meſſum ire.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI COMMENT. IN OSEAM PROPHETAM LIBER III.

V*Accas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, quia luxit ſuper* Oſea cap.
eum populus eius, et æditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius 10.
quia migrauit ab eo, ſiquidem et ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi vltori. Effraim confuſio capiet, et confundetur Iſrael in voluntate ſua. Hunc locum, traditio iudaica ita conſueuit exponere, illis videlicet temporibus quibus necdum fuerant Iſraëlitæ ad Medorũ arua tranſlati, ſed in propria adhuc regione ſiſtentes. Aſſiriis tributa pendebant, exhauſto ærario, etiam vitulos quos colebant pro vectigalibus, Aſſyrio, fuiſſe directos: Quos tamen, cùm Ieroboam aureos fabricaſſet, ab Æditiuis ſuis, quibus eorum fuerat delegata cuſtodia, ære fuiſſe mutatos. Cùm ergo neceſſitas extitiſſet, vt ad ſupplementum tributorum etiam vituli mitterentur, luxerunt quidem populi qui ſe æſtimabant numina perdidiſſe; Fraudis verò conſcij reſultauere † cuſtodes, quia tranſlatis alio ſimulachris, etiam inquiſitionem furti, vlterius timere deſiiſſent. *melius exultauere.* Quamuis autem huic ſenſui, occaſionem præſtitiſſe lectio videatur, tamẽ poteſt etiam ſub tenore inſtitutæ ab initio explanationis liquere, vt poſtquam comminax denũciarat auctoritas, quod per ſulcos agri, amara miſeriis vltio germinaret, ſtatim cauſam indignationis, ſuo more, ſubiecerit *Vaccas Bethauen*, inquiens, *coluerunt habitatores Samariæ*, id eſt, regiæ ciuitatis, qui alios debuerant ab errore reuocare, ad exigua oppida adoratum vitulorum imagines, curſitabant. Poſt quæ, ſequentis verſus, per hiperbaton, ordo mutetur, ſiatque iſta diſtinctio: *quia confundetur populus Samariæ*, cùm vtilitatem & inutilitatem deorum eius, aduerſa detexerint. Nam co-

gente penuria, etiam ipsi ad vectigalia supplenda iungentur, non plus videlicet habentes momenti, quam ratio poscit metalli. Et ideo, Infœlix populus, eos lachrymis prosequetur quos paulo ante cum honore maximo & ariolorum gaudiis consecrauerat. *Confusio Effraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua*, cuius tantam nimirum deformitatem, & tam acerbum stipendium recognoscet. *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ. Disperdentur excelsa idoli, peccatũ Israelis. lappa & tribulus ascendent super aras eorum, & dicent montibus, Operite nos. & collibus, Cadite super nos.* Quantum ad diuinam pietatem clementiamque respicit, inquit, volueram vt fieret eis terræ suæ longa & secura possessio, sed grauia eorum sacrilegia restiterunt, &, *regem*, id est, regnum suum, celeri compulerant fine deleri: ita vt instar spumę, aquæ cursibus innatantis, & profanitas gentis laberetur & dignitas. Cunctis igitur delubris, quorum frequentatu consueuerat me asperare, hostili igne consumptis, aras eorum, dumeta conuestient ita vt qui reliquus fuerit, vel pudoris sui vel timoris impulsu delitescere cupiat, si non datur aliter, vel sub montium aliquorum ruinis. Notandum autẽ quia hunc versum, & in Euangelio dominus assumpserit, vt metuentiũ vota signaret, atque de scripturarũ more descendat, prolatas in causam aliquã sententias ad similia negocia decenter assumi. *Ex diebus Gabaad, peccauit Israel: Ibi steterunt. Comprehendit eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis.* Iam supra temporis ipsius intulerat mentionem, vbi ait, Quoniam hi quibus erant prophetarũ dicta, derisui, ita peccauerint vt illa Gabaonitarum iuuentus quę vxorẽ leuitæ vsque ad interitum polluisset: Sed ne esset ieiuna repetitio, quos ibi contulerat, hic proponit dicens: Simile crimen videri quidem illorũ qui incœsta obscœnitate peccassent, & horum qui viros spiritales, stultos amentésque, censerent. Et ideo sæuituram captiuitatem ad similitudinem illius cladis quę Beniamitas pene internicione deleuerat. Nunc ergo quasi culparum & momenta penarum ad examinandum suspendens, hanc quę est posterior grauiorem pronunciat vltionem: Non vtique de nihilo, sed quod illic inter acies decem & vnius Tribus diu certamen errauerit, & Gabaonitę quamuis exigui numero, magno tamen sint labore superati. Hic verò ita omnes Samaritarum opes, pręcedentes vltimam euersionem calamitates euersionésque consumpserint vt nemo esset qui haberet fiduciam resistendi. Ex diebus igitur Gabaa, Israelem peccauisse pronunciat, sed illo tempore aliquandiu constitisse, ac virium suarum documenta grauissimis edidisse conflictibus Nam tertio demùm certamine, auxilium Dei lachrymis implorantes Israelitę omnes, confecere victoriam. Nunc verò, quoniam non solùm in aciem aduersum Assyrios nemo processit, sed neque muros suos voluerunt tueri, ideo dicit propheta, Ex miseriarum cumulo, quantitatem etiam debere iniquitatis intelligi Nam illo, inquit, tempore, tam fortiter restiterunt Beniamitę vt aliquandiu nec comprehensi prelio viderentur. Hi verò decem tribuum populi cum suis regibus atque principibus, quoniam me offenderant, nec steterunt. Ergò quoniã absque vero certamine in reos promulganda mihi est sentẽtia, *iuxta de-*

ta desiderium meum corripiam eos: Quod secundum nostram prorsus consuetudinem videtur illatum, qui cùm indignatione aliqua commouemur, desiderare nos dicimus vltionem, & voluptatem de reorũ afflictione sentire: Nunc itaque eos, *iuxta desiderium suum*, corripiendos esse promittit. Sequitur enim. *Congregabuntur super eos populi*: id est, quasi ad paratam prędam, diripientium multitudo conueniet, vt isti supplicia geminæ iniquitatis excipiant: Sic enim ait, *Corripientur propter duas iniquitates suas*. Quarum tamen vt indicauit numerum, ira species non notauit. Possemus proinde dicere, illas iniquitates quas non distinxit, alium prophetam signasse: id est, quod reliquerint deum fontem aquæ viuæ, & lacus sibi contritos, videlicet idola, fabricarint, ex quibus nullum possint sentire refrigerium. Sed quoniam optima est exponendi regula quæ de consequentia lectionis assumitur, duas illum iniquitates appellasse, eas nimirum quas in pręsenti loco arguit, arbitremur: Id est quod non solùm veros prophetas contumeliis & cladibus operiebant, sed è regione, falsos ac dęmonibus seruientes de officiis & muneribus honorabãt. Per quod vtique docebãtur, nõ labi errore sed studio. qui pari instantia vtrúmque faciebant, & honorando perniciosos & detestãdo salutares, magistros per contrarium quippe ita gradiens sanctus ita quisque describitur. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatẽ in corde suo, & non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersùs proximum suum. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timẽtes autem dominum magnificat. Propter has ergo duas iniquitates, ea quę mihi minus iocunda fit afflictione consumam impios. *Effraim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulchritudinem colli eius, ascendam super Effraim, orabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ. Inuocate vobis nouale. Tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iustitiam.* Affectum indignationis suæ, verbis irridentibus publicauit, vt gentem quæ erat pœnis obnoxia, opportunam dignámque terẽdis frugibus vitulam nominaret. Cuius sane imbecillitatem, sexu pariter & ætate signauit: Quippe quam, supra collatam, Gabaonitis omni ex parte postposuit. Ergo irridendo, eam & vitulam appellat, & pulchram & earum pressurarũ quas malis studiis metuit diligentem: Non vtique quod ærumnas suas amare posset afflicta, sed quod ita eis per sententiam necteretur sicut solent pectora amore inflammata sibi cõiungi. Ceruix igitur subiici digna tormentis, æstus & auras latum ire promittitur, vt quę ei cum de risu, comminator, insultet, eorum malorum quibus est dignissima, & cupidam eam pronunciat & peritam. *Effraim*, inquit, *vitula docta diligere triturã, & ego transiui super pulchritudinẽ colli eius, ascendã super Effraim, Arabit Iudas, cõfringet sibi sulcos Iacob*. Ego, inquit, colla Effraim hactenus superba defringã vt quẽ docentẽ indulgentẽque contẽpserit, demùm sentiat vindicantem. Nec sanè censurã meã vtilitas optata destituet: quáuis enim istos subdat exitio, alios eorum sanabit exẽplo. Effraim

Iudaici populi duplex iniquitas.

quippe qui fermentũ esse noluit, nec medulla pietatis impletus est sed totus in paleas, leuitate mentis euanuit, sustinebit exurentẽ, se, arearũ laborẽ. Iudas verò feliciore cõditione succedet iugo timoris, nã defixo pręceptorũ vomere, inter bonum malúmque discernet, glebámque pectoris sui, studiis religionis, edomans, sementem scientiæ, cum opere iustitiæ & misericordiæ collocabit, eámque innouatis noualibus, de quibus videlicet exegerit siluestria virgulta, concredet, vt competens tanto opere respondere possit vbertas: Quod eo tempore videtur impletum, quo de manibus Sennacherib, Ezechiam totámque vrbem, missum celitus liberauit auxilium Denique sequitur: *Tempus autem requirendi dominum cùm venerit quod docebit vos iustitiam.* Beatum quippe Ezechiam, commendandæ religionis studium habuisse, ita vt principis & doctoris munus impleret, Sacri loquũtur annales. Neque enim Tribus suæ incolas ad cultum Dei reuocasse contentus, per vicinas etiam regiones, in quibus aliqui de Israël capto translatóque remanserant, nuncios atque edicta dispersit, vt ad cultum veri dei, repudiatis idolorum reuerterentur erroribus. Hoc est ergo quod dicit Ierosolimitas messum ire misericordiam, cùm ad requirendum Deum, principis quoque iusticiam eos, docentes, deuotio concitaret. Quod sane opus atque munus licet sub Ezechia breuiter videatur effectum, tamen plenius à domino nostro, qui rex regum est, dominusque dominorum, per quem non vni Tribui aut regionis sed vniuersis terris atque nationibus lux pietatis ostensa est & virtutum disciplina contradita, docetur effectum. Propter quod & Apostolus dicit, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nec vllam in vllo dantes offensionem, vt non maculetur ministerium. Tunc siquidem requirendi dominum, oportunum tempus apparuit, cùm verbum caro factum est vt habitaret in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Sed videamus & im pietatem. *Arasreliquistis, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacij, quia confisus es in vijs tuis, in multitudine fortium tuorum, consurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vastabuntur sicut vastatus est Salmana à domo eius qui indicauit Baal in die prælij, matre super filios allisa. Sic fecit vobis Bethel à facie ma-*
al. militiæ. *litiæ* † *nequitiarum vestrarum.* Per occasionem Effraim, cuius peccata per totũ fere volumen exaggerat, mentio Iudæ fuerat intromissa: in quo, quid deuotio & fides, periculorum tempore, meruisset, apparuisset: hũc ergo commemorationis excursum breuiter adnotasse contentus, ad ordinem susceptę actionis reuertitur, & arguendis sceleribus Israelis, insistit. Vos verò Samariæ populi, inquit, oppidò secùs quàm Iuda sæpe ac Beniamin, cùm in discriminum extrema venisses, nequaquam in deo sed in tuis conciliis agminumque tuorum virtute es confisus: Fructũ ergo recipies competentẽ, vt populum ac munitiones tuas hostilis tumultus interimat atque subuertat, atque ad similitudinem, impiissimi ducis cui Salmana fuit vocabulũ, consummaris, quem sicut in libro Iudicum legimus, Gedeon potitus victoria, extinxit, &, vel cum ipsis necessitudinibus quas nomine miserę parentis ostẽdit, vel, cum ipsa in qua regnauerat vrbe, quæ videri potest mater ap ellat a,

lata, consumpsit. Sicut ergo Salmana, inquit, Gedeon qui Baal idolum destruxerat, internecione deleuit, ita & tibi fecit Bethel: In qua vrbe videlicet, statuisti idola, quę Dei tui desertor, adorares. More autem scripturarum vt cumulum profanitatis exprimeret, eadem verba geminauit dicens. *Sic fecit vobis Bethel, à facie maliciæ nequitiarum vestrarum.* Ergo facies maliciæ ex multiplici iniquitate composita, nihil aliud gestit ostendere, quàm dignum illos stipēdium, captiuitatem videlicet, pro suis moribus, percepisse. Osee cap. 11.
Sicut mane transit, pertransiit rex Israël, quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum. Iam supra dixerat, *Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ.* Et nunc ergo idem repetere curauit, dicendo: *Sicuti mane transit, pertransiit rex Israël,* Id est, regnum gētis vestræ quod peccando desiderastis, peccando etiam deleuistis, Omnísque arrogantiæ vestræ pompa consenuit, quia regalis potentia quam ad similitudinem vicinarum gentium, concupistis, nihil vobis, sine auxilio meo, defensionis parauit. Propter quod, vos etiam propheta commonuit, Nolite, inquit, confidere in principibus neque in filiis hominū quibus non est salus. Exiit spiritus eorum & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Ita ergo, nihil illorum vobis insignia, sicut nec vestra illis, profuere suffragia. Totum siquidem quod videbantur posse, vel viuere, ea velocitate consumptum est, vt non diutius appareret quàm matutina crepuscula, quæ, noctis videlicet digressu, & dies coartantur exortu, secūdùm illud quod in simili causa apud Beatum Dauid legimus: Cū exorti fuerint peccatores, inquit, sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem in seculum seculi & vltra: Ita ergo & principatus israelis adhærente criminibus vltione collapsus est, vt non tam floruisse quàm raptum apparuisse videatur. *Quia puer Israël, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.* Huius versus vltimam partem, in personam domini nostri iesu Christi beatus Matthęus Euangelij scriptor assumpsit, Dispēsatoriē factum esse commendans, vt ad declinandum Herodis furorem, qui Redemptoris nostri persequebatur infantiam, ad Ægyptum, ioseph & Maria pergerent. Oportebat siquidem illud impleri quod propheta pronunciauerat, *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Quod igitur de populo dictū esset prophetiæ textus ostendit: hoc etiam ad personam Domini iesu Christi posse transferri, Apostolica monstrauit authoritas, Per quem videlicet ea quæ iudæis data erant diuinę pietatis insignia, & cumulatiùs nobis conferrentur, & gratiùs. Contextio verò explanationis, vim censoris ostendit, qui pręteritę nobilitatis ad hoc inferat mentionē, vt eos grauiter vrat quos degenerasse cōqueritur. Enumeratis ergo criminibus denunciatísque suppliciis, intulit subitò memoriam præteritę dignitatis, ac si diceret, En dolor! en lachrimæ! & quod hoc genus hominum est, quod sub tanta vilitate censetur? Post quę veluti suscepta responsione, proclamat. *Quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.* Hic ille est, inquit, quem seuiente impietatis locata, dolores messuisse defleui, quē instar Salmana à Gedeone consumpti, populandum esse denuncio. Hic inquam

est qui regnũ suũ fecit aboleri, vt tã celeriter quã diluculi potest tẽpus esse, trãsiret Hic, inquam, est qui de sanctorum stirpe descendens, in ipsis mihi consecratus fuerat exordiis, & inter tot gentes toto orbe dispersas, vnus populus qui Israel vocaretur, electus est: cuius merita, affectione præueniens, meum puerum meum, inquam, filium nuncupaui, tantumque illi decus cùm adhuc de Aegypto educeretur imposui, vt & vocibus quodammodo panderetur & rebus, quia tantũ inter istum populum & vulgus Aegyptium, apud me discrimen vigeret, quãtùm esse inter optimos filiorum & pessimos seruorum soleret. Cùm ergo iam tunc super omnia liberationis miracula & libertatis illius dulcia, hoc à me cœpisset insigne vt meus filius diceretur, adeò nunc ad profanitatum ima defluxit, vt mei suique pariter oblitus, solis dęmonũ cultoribus obediret: qui, ad probãdum quàm nihil religionis nihilque rationis in istius populi mente resideret, non elaborata quibus se ducerent admouere commenta, sed quasi pecudes ad exitium paratas, sic eos vocauerunt, & quod volebant, facili significatione traxerunt. *Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant*, id est, ad cultum variorum Idolorum quibus erant diuersis ritibus seruituri, vocantes se, tanta facilitate sequuti sunt, vt desiderium eiusmodi, occasionis habuisse conuincerentur. *Et ego quasi nutricius Effraim, portabam eos in brachiis meis, & nescierunt quòd curarem eos.* Interpositi duo versus, narrationis simplicis abrupere contextum: & per hoc, difficultatem intelligentiæ præstiterunt: Cæterum quod ait. *Quasi nutricius Effraim portabam eos in brachiis meis.* Illi sententiæ quæ est prælata, respondet. Id est, *O puer Israel & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.* Post hæc autem, quid scelerum perpetrasset interserens, in ordinem commemorandæ leuitatis reuertitur: quod quidem videtur ad contestandos indignationis fluctus valere: vt non videlicet vno tenore instituta curat oratio: sed etiam in tempore, quo, quę sunt olim gesta, recoluntur. Vis pręsentariæ cõquestionis erumpat, quasi etiam breuis dissimulationis intolerans. Ergo cùm instituisset insignia antiqua contingere, vt degenerantis nimirùm populi grauaret reatum, & quod spontanea pietate dilexerit eum, & quod filii appellatione decorauerit, exclamauit subitò quod aures suas ministris dæmonum lymphátibus permisissent & eos ita celeriter essent sequuti vt nullum in assentiendo crearent laborẽ. Quod de impetu, vt diximus, conquæstionis incertum: si paululum seponas, liquidum habebunt quæ sequuntur ad superiora contextum: id est, *Quia puer Israel, dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum, & ego quasi nutritius Effraim, portabam eos in brachiis meis & nescierunt quod curarem eos*: ac si diceret: nõ est huius populi noua profanitas, quia signa mentis ingratæ, inter ipsa mihi ostendit exordia. Nam cùm illum filium nuncupassem, beneficiis etiam delineamenta subiunxi, & quasi paruuli mei curam indulgentissimus nutritor exercui. Quidni, cùm eum nec vastæ solitudinis molesta sentire permiserim: neque noui & longi itineris labore vexari: quasi funiculus eius, id est, fortitio, cùm Adę videlicet primi hominis peccato, è fœlicitate decidisset, qui paradisi fuerat cultor & habitator effectus vt

in laboratis

in laboratis copiis vesceretur: ita & iste, incomparata hominibus, & solis miraculis cōparata pabula poculaque suscepit, sicque solis charitatis vinculis eum alligaui ac præceptorum habenis. Ob hoc solum, vt tuti incederent, ora composui, ostendens me ideo ad eorum requiem deflexisse, vt oportuna requie ac voluptate fruerentur: quippe qui non sentirent potētiam deprimentem, sed in illa necessitate per loca vasta cum illis gradientem: exaltatum haberent iugum, id est, remotum, sicut in curribus fieri videmus, in quibus iuga cùm soluuntur, eriguntur. Ille tamen populus nec prouidentiam meam, nec indulgentiam, qua erat informandus & sanandus, aspiciens, semper mihi resultantis animum ostendit, donec ad cū in quo nunc est statum, pertinaci impudentia perueniret. *Non reuertetur in terram Ægyptiam, & Assur ipse rex eius, quoniam noluerunt conuerti. Cœpit gladius in ciuitate eius, & consumet electos eius, & comedet cupita eorum, & populus meus ad reditum meum pendebit. Iugum autem imponetur eis simul quod nō auferetur.* Supra dixerat, *vocauerunt reos,* Sicut, *abierunt à facie eorum:* nunc verò, *noluerunt conuerti,* ait: Id est, quia pietate se auocantibus promptam obedientiam commodarunt, nunc, vt à proauis ad meliora remearēt, neque varia sunt afflictione compulsi. Nam cùm amissis opibus de seruitutis mutatione contenderent, vt ægyptiis potius quàm Assyriis subderentur, ne hoc quidem obtinere meruerunt, quoniam immobilis est quæ de nostro processit ore sententia: illos videlicet haud aliis interim, quā Assyriis esse dominis seruituros. Vnde in opus suum vltio inchoata graditur, vt perrumpat gladius ciuitates, omnémque nobilitatem ferrum pariter flammaque populetur, cunctáque hostes, quæ solent diuitibus chara esse, diripiant. Sic populus hic olim meus, omnibus viribus, cunctis etiam solaciis destitutus, ad meum reditum tarda expectatione pendebit, seris videlicet precibus, & gemitibus ingratis, vt ei auxiliator fieri digner exposcēs. *Iugum autem imponetur eis simul quod non auferetur.* Inefficaces videlicet fuisse lachrymas suas rebus probabit, quia non refigam† istam promulgationem quam coactus multis eius sceleribus tandem in opus exire mandaui. *melius refringam.*
Et quia dixerat manere decretum, iugumque eos Assyriæ captiuitatis protinus subituros, schema etiam deliberantis assumit, quali videlicet vltione reos consumat, proponítque exempla vrbium quas delatum cælitus deleuit incendium.† *Quomodo dabo te sicut Adama, apponam vt Seboim? Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt disperdam Effraim: quoniam Deus ego & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem.* Ea quæ olim fuerunt gesta recolendo, ostendit & Israëlitas non minus quàm Sodomitas vel posse vel meruisse consumi, se tamen beneficiorum memorem quæ in honorem sanctorum parentum etiam immeritis eorum liberis contulisset, nō ea vsque adeo velle rescindi, vt eos effusa penitus internecione consumat. Et ideo, se quasi paterno affectu motum esse concussumque denunciat, & quandam pœnitudinem suscepisse, quod Sodomitarum perniciem Israe- *Hic deest quod habetur in Editione vulgata:* Quomodo dabo te, Ephraim, protegā te Israël.

li, vel sub deliberationis specie fuerit comminatus: subiicítque continuò, *Non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt disperdam Effraim*. Id est, nō eò vsque clementiam meam indignatione mutabo, vt nullum de Israelitis superesse permittam, *Quoniam deus ego & non homo*: cuius beneuolentiā videlicet venis vndantibus effluentem, exhaurire non posset offensio † protinus subituros scema etiam deliberâtis offensio: vel cuius dispositionem, dicata semel firmitate gaudentē, ingratorum culpa nō mutet. Quod & magister gentium breuiter indicauit, dicēdo: Sine pœnitētia enim sunt dona & vocatio Dei: dico enim, inquit, nunquid repulit deus plebem suam videlicet quam antè præsciuit? nunquam illam patietur impiarum gentium more deleri. Et nunc ergo, cùm debitas plagas pollutis denuntiasset agminibus, habere se tamen rationem eorum quibus sit parciturus ostendit. *In medio*, inquit, *tui Sanctus, & non ingrediar ciuitatem*. Hunc versum Hieronim. cùm vellet exponere, perrexit enumerare qui ciuitates cō didisse legerentur, & ait primum Cain vrbis sibi præsidium comparasse, postea etiam nonnullos criminibus insignes fuisse vrbium conditores.

ANNOTAT.

Miror quî venerit in mentem viro sancto, & qui nil minus quàm calumniator audit hæc D. Hieronimo adscribere, cùm longe aliter dicat in huius loci interpretatione quàm hic habetur: nisi forte in alia quàm nos commentationis huius exemplaria inciderat Ruffinus.

Et ideo, Deum commendantē propriæ reuerentiam sanctitatis, dixisse quoniam ciuitātē caueret intrare: atque in hunc modū porrexit asserere, sanctos quosq; & vitā suam philosophiæ mancipantes, celebritatē vrbiū declinare & montiū secreta diligere. Talem autem explanationis colorē, quis sine irrisione consideret? Neque enim hîc Deus noster, dicendo se non ingressurum ciuitatem, vrbes generaliter pronunciauit horrere, de quo dictū legimus: Diligit dominus portas Syō super omnia tabernacula Iacob: &, Deus in medio eius non cōmouebitur: Adiuuabit eam deus vultu suo. Sed quoniam commemorationem induxerat Sodomorum vicinarumque vrbium, quas sicut in libro Geneseos legimus, vt deleret, ingressus est, dixerátque: *Quomodo dabo te Effraim? quomodo expugnabo te Israel? Quomodo dabo te vt Adama, ponam te vt Seboim?* Intuleratque continuo: *vt non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt disperdam Effraim*, consequē ter adiecit: *Quoniam deus ego & non homo: In medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem*. i. de omnibus populis vos elegi, quibus peculiari numine præsiderem, idque in honorem parentum vestrorum qui mihi acceptissimi vixerant, decreui atque promisi, quòd & si offensionem meam sacræ legis temeratione meruisses, visitarem iniquitates tuas, misericordiam au tem meam non penitus auferrem, vt te nimirùm sinerem internecione consumi, memoriamque tui nominis prorsus aboleri. *Et quoniam Deus ego & non homo*: cuius scilicet decretum variatio nulla conuellit: ideo in medio tui versor quidem æterna sanctitate conspicuus, per quod in peccata tua castigator insurgo, & fœdera quæ cum patribus tuis sunt percussa

non

non temere, vrbes tamen tuas nequaquã ita ingrediar vt Sodomæ portas, cùm delenda esset, intraui. Et quoniam intulerat de prosperorũ parte sermonem, non fuit contentus dixisse, quia nequaquam Israelitæ instar aliarum gentium disperirent, sed quid etiam aliud de eis ordinauerit misericors percurrit, atque illius temporis quo soluta captiuitate ad solum patrium reducendi essent, intulit mentionem. *Post dominum ambulabunt quasi leo rugiet, quia ipse rugiet & formidabunt filij maris, & volabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorũ. & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus.* Quid vtique, ait, mirum, si vltionem tum maxime calentẽ pietas nostra moderetur, cùm in hoc ipso iam tempore gaudia conferendæ liberationis informem, nec celatum esse velim, quanta eos maiestate & de seruitute barbara liberare, & ad regionem patriam reuocare disponam? Veniet, inquam, tempus vt me vindictæ operam capessente filij maris, hostilium videlicet turba nationum haud leuius terreantur atque diffugiant, quàm gurgites rubri maris Israël transeunte sunt discissi. Dauidem iussionis potentia in principem AEgyptiorum refluі, qua in salutem piorum fuerant paulò ante suspensi. tam igitur ex AEgypto, quò post Babylonium triumphum Israelitæ confugerant, quàm de Assyriorum regione quò eos Sennacherib abduxerat, quasi columbarum agmine reuertentes, nidos pristinos, auitas videlicet regiones, stabili habitatione complebunt. *Circundedit me in negociatione Effraim, & in dolo domus Israël. Iudas autem testis descendit cum Deo, & cum sanctis, fidelis. Effraim pascit ventum, & sequitur æstum. Tota die mendacium & vastitatem multiplicat, & fœdus cum Assyriis iniit, & oleum in Aegyptum ferebat.* Cùm inter comminationum fremitus, quos illius temporis ratio postulabat, per excessum breuem, liberationis gaudia contigisset: ad consequentiam susceptæ actionis regressus, Effraim studia, vel quasi mœstus vel quasi indignatus exsequitur: sedulò curans, sicut frequenter notaui, denunciatis suppliciis subtexere species magnitudinesque culparum, quæ nihil inuidiæ commotioni eius relinquant, ostendantque illa supplicia non vitio sed iudicio fuisse prolata. Sic ergo quę sunt per excessum interiecta, ponẽt facilem præsentis versus ad superiora contextum: id est, Iugum imponetur eis quod non auferetur. *Cum itaque circundedit me in negociatione Effraim, & in dolo domus Israel*, id est, sicut quidam negociator malus, fraude quam mihi intulisset populus lætabatur, putabátque, cùm precabatur, se illudere: nec quia clementiã meã nouerat subuenire vexatis, plagarum tempore suum confitebatur errorẽ. Sed quia cor eius non erat rectum mecum, nec emendationẽ fideliter promittebat, instar illius Pharaonis, qui vbi primùm à calamitatibus respirasset, ad flagitia recurrebat: vel certe vt in ipso libri volumine exprobrauit propheta, quia aurum & argentum cæteraque vel ad victum vel ad cultũ pertinentia quæ à Deo susceperat, idolorum cultui mancipabant. Idem nunc quoque voluit intelligi negociatum Effraim in suam contumeliam, conquerendo: cùm videlicet mentiretur se ab idolis, cũcta quę à deo per-

ceperat, consecutum. Sed cum decem Tribus sub regibus qui in titulo præferuntur, his quas diximus iniquitatibus sorduissent, *Iudas* adhuc aliquantum à fratre dissimilis *descendit cum deo testis, & cum sanctis, fidelis.* Idest religiosum ducem Ezechiam secutus, studuit maiestatem diuinæ protectionis & fidem promissionis ostendere, atque in eius viribus, salutis suę fiduciā, vel inter extremas miserias collocauit: Sícque liberari, mirabili defensione, promeritus, ostendit nec patres suos fuisse deceptos qui hunc vnum deum tota mente coluissent, nec se potuisse diluuio captiuitatis operiri qui veraci propugnatione gauderet. Ad competentes igitur fines, populus vterque peruenit, vt verum deum sequutus & Iudas patrum sanctorum & miraculorū testis euaderet. Samaritæ verò, sicut falsos deos relicta veritate coluerunt, ita ventis pasci, secuti æstuum, id est, vanitates & perniciem, deteguntur. Relicta quippe propugnatione Dei, quæ meritis erat impetranda non precio, tum ab Assyriis tum ab Ægyptiis auxilia mercabantur, & Assyriis videlicet pecuniam, & AEgyptiis oleum, id est, munera soli fertilia destinando, per vnam quippe speciem, multa signauit: Quod ergo secutum est audiamus. *Iudicium Dei cum Iuda, & visitatio super Iacob. Iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.* Nomine Iacob, decem tribuum populos indicauit. Diuersitas studiorum, inquit, diuersitatem quoque expugnationis † exegit, vt iudiciū Domini pro Iudę salute consisteret, Samaritas vero visitatio seuera percelleret. *In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum Angelo, & valuit ad Angelum, & confortatus est, & fleuit, & rogauit eum. In Bethel inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum, & ad dominum deum tuum conuerteris. Misericordiam & iudicium custodiet, spera in deo tuo semper.* Recordatur, vt supra cœpit, nobilitatis antiquæ, vt quicquid honorum stirps electa promeruit, vel quicquid virtutis ostendit, ad arguendum posterorum vtilitatem proficiat. Ac si diceret: En quo patente generati, ad quæ ludibria peruenerunt. Quantumque à priscorū degenerauere virtutibus, Iacob siquidem ita fuit appetens gloriæ, † vt antequam in hanc lucem de vtero matris exiret propheticū inierit cum fratre certamen. Quodque vix ipsa natura credi permitteret, plantam germani cui erat etiam primogenita non fraudibus sed meritis erepturus, inuasit. Auspicium ergo lucis cum testimonio dignitatis assumpsit, ostendens videlicet, quòd placita deo polleret generositate, cui frugem secuturæ virtutis contigisset etiam ante sentiendi tempora, polliceri: Sícque deinceps, cùm ad iuuenilem venisset ætatem, & percepta iam primogeniti benedictione conspicuus, trucibus fratris appeteretur insidiis, longum exilium, consilium sanctæ matris secutus arripuit: nullisque de † humanis opibus, cæterum Dei tantum cui apud Bethel sibi apparenti decimas nouerat, confisus & prospetatus auxilio, virtutum ac virium suarum magnitudinem, quam ante experimento nesciebat, agnouit. Nam cùm post longi temporis spacium, ad habitationem paternam locupletatus rediret, & subito germani territus fuisset occursu Ange-

melius visitationis

forte melius gratiæ

alias nec de vilis humanis opibus, sed dei tantum, &c

Angelus in specie hominis ei obuiauit dignatusque est cum timente luctari, ita sanè vt non illum exerta maiestate deprimeret, sed quasi æqualis cum æmulo, inferiórue certaret. Quod vbi beatus Iacob, vt fœlix robore, ita etiam prudentia oculatus, aspexit, videlicet dominum suum magna pietate se ideo submittere, vt quæ de serui sui sublimatione disposuerat, indicaret, id est, quòd eo protectore sublimandus esset quo colluctatore penè extitisset superior, fieretque ad intelligendum idoneus, quòd ita eum nemo mortalium violaret vt nec superior natura idipsum posset efficere. Proinde cùm tam profundum consilium patriarcha sensisset, spiritum illicò humilitatis non elationis assumpsit, & vt benediceretur ab eo cui videbatur præualuisse, lachrymosis supplicationibus depoposcit. Nec illa colluctatoris sui simulatione deceptus est, vt se quasi fortiorem putaret: sed sicut ad ferendum aduersa magnanimus, ita ad dignoscendum occulta sollicitus, intellexit ipsum esse qui se cōprehensibilibus imaginibus dignaretur induere, quem vidisset apud Bethel, scalæ à terra in cœlū pertingentis cornibus innitentem. Ibi ergo breui compellatione didicisse meruit, & quanta esset diuinitas apparentis, & quod serui fidelis officium, sine quo Deo penitus placere non possit, vt omnipotentiam videlicet credat & fateatur authoris, eique tota mente per omnem vitæ suæ confidat ætatem. *Dominus deus exercituum, Dominus memoriale eius*, Id est, ita Dei tui memor esse debebis, vt ipsum semper propugnatorem dominumque fatearis. Sed hoc ad dogma respicit: a parte verò morum, studium iusticiæ misericordiæque custodis. *Spera in deo tuo semper*, vt, vel cum eo continua virtute consistas. vel si fuerit interpolata deuotio, ad eum, suscepta emendatione, concurras. Quas virtutis regulas, ad beatitudinis apicem certo tenore ducentes, & fœliciter exercuit, & posteris suis custodiendas reliquit. Vnde & ex exiguo loco, in tantùm dignitatis ascendit vt terra repromissionis ipsius posteris traderetur. *Canaam in manu eius statera dolosa, Calumniam dilexit & dixit Effraim. Verumtamen diues effectus sum, inueni idolum mihi, omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.* Cùm generosa beati Iacob facta narraret, à quo posteros suos degenerasse conqueritur, Canaam subitò intulit mentionem, non vt ad gentem aliam transiret oratio, sed vt more prophetarum, per nimiam indignationem, Canaam, ipsos Israëlis posteros, nominaret, cui nimirùm similiores moribus extitissent. Hanc autem inuectionis speciem, & apud alios quidem, sed præcipuè apud beatum Esaiam, & Ezechielem, & apud Danielem cùm senes adulteros conuinceret inuenimus. Huius ergo tenore censuræ, in præsenti quoque loco commemoratio Canaam, id est, profanę gentis inducta est, vt fieret sensus eiusmodi: Sed quid ego varia insignia paternæ generositatis euoluo, à quibus turba ista quam defleo tanto spacio dilapsa conuincitur, vt non immeritò soboles Canaam nuncupetur? In eius ergo manu, calumniam diligenti statera, sed nimis dolosa consistit: quod eò valet, vt ostendam illum non errore sed studio potius iudicióque delinquere. Vbi enim talis animę versatur af-

Deus luctatus cum Iacob.

fectus, vt non impetu aut negligentia, sed cum deliberatione, quasi suspensis ab vtraque parte ponderibus, nefanda committat, dicitur peccasse sub trutina. De quo sensu illud etiam apud beatum Dauid legimus: Verùmtamen mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Cùm ergo hoc præcipuum sit humani ingenij munus, vt quid obedire debeat, quid vitare, perpendiculo rationis & momẽtis collationis examinet, profanatus populus veritatem in mendacio detinens, admouit quidem stateram negociis sed dolosam: melioribus videlicet deteriora præponens, & noxiis magis quàm vtilibus adquiescens. Quòd autem ait, Calumniam dilexit: potest & ad illud referri quod in superioribus accusauit: id est, quòd tantam impudentiam plebs ingrata quasi obscœna mulier induisset, vt ei omnia quæ vel ad cultum, vel ad victum, rerum vnicus creator contulerat, à suis id se consequi amatoribus mentiretur. Propter quod iratus dominus, ablaturum se & lanam & linũ quæ operiebant eius ignominiam, repromisit, vt ingratorum scelera, deformitas & nuditas secuta, conuinceret. Huius autem calumniæ denorantur apud beatum quoque Hieremiam Nam cùm denũciatis per multos prophetas cladibus Hierusalem interiisset, atque tota gente Iudæorum in Babiloniã translata, pauci ad colendos agros essent relicti, tantam mentis suę in delinquendo pertinaciam publicarunt, vt dicere non timerent, quia ex quo reginam cæli colere, atque reliqua vicinarum gentium idola destitissent, ex illo quoque tempore, cuncta eos aduersa sequerentur. Ergo eiusmodi opinionibus, vero & clementissimo Deo quasi calumniam commouebãt, falsissimè prædicando, fœlices se habuisse dies cùm ab eo discederent, miseros, cùm ad illum redirent. Proinde fallax mentis trutina, Canaam magis illos quàm Israëlis fecit posteros nuncupari, non momentaneo vt diximus impetu, cæterùm † explorata impietate peccantes: & ideo veri iudicij pondera non habentes, in rebus breuissimis, & vmbrarum instar elabentibus, salutis & prosperitatis suæ fiduciam collocabant. *Omnes*, inquit, *labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui*: Id est, cùm perpetratis sceleribus vrgerentur, tamen tutos se fore elaboratis opibus autumabant, tantùm se opulentiæ collegisse dicentes, vt ad eos non posset ærũna peruadere. His proinde stateræ suæ fraudibus ludebantur, cùm Deo excelso adiudicandi † operum prodeunte, putarent, quòd supellex varia vel pecunia conclusa reos protegeret. *Et ego dominus Deus tuus, ex terra AEgypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis.* Staterę ergo illius, id est, deliberationis tuę fraudes exitu rerum attestante cognosces: vt, quod ratione noluisti, angore fatearis me esse vnicum Deum tuum, qui te à tempore liberationis AEgyptię, in peculiarem populum sum mihi dignatus adsciscere. Cuius animaduersionẽ, adeo, nullis aut pręsidiis, aut poteris diuitiis submouere, vt non solùm denunciatę seruitutis iugum subire tibi necesse sit, verùm statutis sub ea manere temporibus, quibus demùm euolutis, gaudia libertatis posttrema gustabis. Ergo hoc sensu, inter comminationis fremitus, aliquid de prosperis videtur illatum

[margin: al. sed.]
[margin: melius, ad iudiciũ]

rum, vt ad confirmationem præcessuræ captiuitatis valeret, ne quis ambigeret inferēdas miserias, quas didicisset succedentibus prosperis terminandas. Possemus autem etiam illud adferre, quòd ex vsu nimirum scripturarum veniret, denunciationem permisceri tristium vel lætorū, vt nec continuata gaudia mentes resoluant, nec tristia continua debilitent. Sed illum priorem sensum loci videtur iuuare contextus. Denique sæuera, vt cœperat, oratione progreditur: *Locutus sum per prophetas, & ego visiones multiplicaui, & in manu prophetarum adsimulatus sum.* Nunquam, videlicet, deposui curam medendi, sed per prophetas meos, tam loquendo restiti quàm gerendo, vt prouidentiam meam intelligerent atque faterentur, qui tanta eis indulgentia consulebā, vt non satis dignas maiestate mea species, in quibus propius eis conuersaret, assumerem in manibus, Ergo † idem, operibus in oculis prophetarum non sum dedignatus his assimilari formis siue personis, quæ & si clementiā decerent, vt est illud quod paulò ante dixi, quia vt formidinem de corde Israëlis expellerem, personam inualidi luctatoris assumpsi, vt beati Moysi tempore, transfigurari in ignē quo rubus non consumeretur, elegi, velut agni sanguine Israëlitarum limina communiui, multáque alia quæ in hunc modū diuersis temporibus acta legimus: vt appareret videlicet deus noster in his imaginibus quas dispensatio suscepta poscebat, non quæ maiestati illius comperebant. Sed videamus reliqua. *Si Galgal idolum, tamen frustra erant in Galgal bobus immolantes.* Post eorum commemorationem quę clementier egisset, reducta est vnde fuerat inchoata conquestio, suo sensu, eiusmodi. En quæ scelera ingratæ plebis experior post tot beneficia mea, post tot dona, totque miracula: apertos in cōtumeliā meā sectatur errores, & nō aliqua argumētorū subtilitate decepta, cōfessę amentiæ subiugatur! *Si Galgal idolū: tamen frustra erant in Galgal immolantes bobus*: De quo loco, & supràdixit: *Omnes nequitiæ eorū in Galgal.* Per causalē ergo cōiunctionē, id est, *Si*, sentētiā cōuincētis induxit: Id est, cùm nulli sit dubiū, solas esse in ipsis locis brutarū pecudū imagines collocatas, in quibus vtique, & si ipsas pecudes statuissent, supplicantibus tamen prodesse non possent: nunc verò, cùm rerum vilium viliora illic simulachra sentiendique ignara visantur, neque sibi neque aliis quampiam vtilitatem datura, tamē frustra erunt in Galgal bobus immolantes: ac si diceret, crederetur ne hoc committi posse, antequam fieret, vt apertam stultitiam & profanitatē, nihil in se amplius quàm reatum vltimum continentem, plebs quondam virtutibus clara sequeretur: postquàm illos ritus & maiestate reuerendos, ad vilia fanaticorum instituta descenderet, atque idola, vel mediocriter sapientum subiecta dirisui, frustrà, id est, absque vlla vel breuis commodi vtilitate susciperet? Sed cùm esset amentia clarior die si homines pecudibus supplicandum putarent, fore tamen turbas, quæ sibi a boūm imaginibus fœlicitatem conferri posse arbitrarentur †. *Nam & altaria eorum, quasi acerui super sulcos agri.* Consequenter autem profanos ritus, obseruationum quoque vilitas ipsa conuincit, vt sine aliquo locorum delectu aras extruant, & probrosos deos

for. melius institi.

melius ergo.

Hic deest. quis vnquā existimasset vel simile quidpiam.

tumultuariis venerentur altaribus. Ergo quasi cum gemitu & admiratione quam disseruimus prolata vox est: *Si Galgal idolum, tamen frustra erant in Galgal bobus immolantes. Nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri.* Sed quid subiiciat, audiamus: *Fugit Iacob in regionem Syriæ, & seruiuit Israël in vxorem, & in vxore seruiuit. In propheta autem eduxit dominus Israël de AEgypto, & in propheta saluatus est.* Quia non historicæ narrationis tenore, cōmemorationem intulit antiquorum, sed sub impetu & dolore degeneres posteros arguēdi, recoluit facta maiorum, ideo quasi fluctuabundus sermo progreditur, vt inuicē sibi exprobratio laudatióque succedat, obiurgationíque pondus, prædicatio antiqua nobilitatis adiungat. Proinde, vt instituerat, labores beati iacob, qui & israel appellatus est, prouentúsque dinumerat. Cuius vtique nomine, gens tota signatur. Propter quod & ipsius precipuè intulit mentionē, atque vt dicere cœperamus, iacob ille de cuius stirpe descendunt, consiliis sanctæ matris obtemperans, in Deo suo tantùm spem ac fiduciam futurę prosperitaris reponens, regionem patriam dereliquit, ac Mesopotamiæ fines solus atque exul intrauit, nullum habens nisi de generosa indole commēdationis auxiliū. Cuius conciliaru statim societatem eius Laban auunculus concupiuit. Et ne grauitus esset labor generosi iuuenis, a matę virginis nuptias toleranda septennij seruitute despondit: in quo tempore cum magna eius fides industriaque patuisset, seruitutis & nuptiarum geminata conditio est. Hoc est enim quod ait, *in vxore seruiuit*: id est, officium pastorale pro impetrādis nuptiis, sicut historia narrat, exercuit. Quod autem ait, *Et in vxore seruiuit*, id est, coniugij mercede proposita, gregem soceri custodiuit. *In propheta autem eductus est, quoniam eduxit dominus Israël de AEgypto, & in propheta seruatus est.* A paruis nempe exordiis, & adeò paruis vt opere mercenario pasceretur, vsque ad eam magnitudinem populi diuitiarumque peruenit, vt eum iam AEgyptus tota quodammodo capere non valeret, atque vt primò fœlicitati eius inuiderat, sic deinceps liberationi & Pharao cum suis periret agminibus, illamque attritę AEgypti gloriam, haud humanis viribus, cęterum tam declarandis patrum meritis quàm instituendis sacris ritibus agnosceret se consecutum. Nequaquam verò in duce aliquo bellicoso, sed *in propheta seruatus est*, videlicet beato Moise qui eum famosis illis, quæ legimus, miraculis vendicauit. Quę ergo erit satis digna conquestio quòd gens quę fuerit tam illustri stirpe conspicua, nunc stultitia insignis & solis agat famosa criminibus? *Ad iracundiam me prouocauit Effraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei dominus suus.* Commemoratio patrum reddidit filiorum crimen horridius, idque indicat exclamatio subiecta censoris, qui se ad amaritudinem & indignationem, quę in peius vltum iret, adactum esse testatur. Et ideo vigore licet pronunciantis insurgens, à se tamen vindictę ipsius repellit inuidiam, elaboratísque suppliciis Effraim interiisse denunciat, qui salutariū

Osea cap. 13. disciplinarum desertor se prorsus authore & degenerauit & corruit. *Loquente Effraim horror inuasit Israël, & deliquit in Baal, & mortuus est, & nunc addide-*

addiderunt ad peccandum, feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudinē idolorū factura artificum totū est: his ipsi dicunt, Immolate homines, vitulos adorantes. Induxit eorum quę à tempore diuisarum tribuum commiserant mentionem, sed eo ordine quem indignatio magis quàm narratio postulabat. Effraim siquidem, in pręsenti loco, Ieroboam principem diuisionis appellat, qui, vt simulachra vaccarum populus veneraretur, edixit. Posteà verò Baal idoli cultum, Acab cum Iesabel suscepit, quam profanitatem Hieu seueritate congrua legitur vindicasse. Proinde, ista idolorum consecratio, & prima cæpit in populo, & vltimo tempore conquieuit. Sed cùm hic sit historię ordo quem diximus, nunc partem eius mutauit inuectio. *Loquente*, enim, *Effraim*, id est, ad cultum dæmonum cōuocante Ieroboam: *horror Israelem inuasit.* Videlicet enim timorem illicò superstitionis assumpsit, & quasi verum numen extimuit: vel certè eum colēdi suscepit effectū, per quem æterno iudici mereretur horreri. Neque hoc perpetrasse contētus, aliis quoque sacrilegiis colla submisit, & Baal instituta complexus, calamitatum etiam experimenta persensit, neque vllum studium emendationis assumens, ex illorum ruinis qui varia hostium inruptiōne corruerant, vel cùm Hieu vindicāte ipsum idolum cum suis cultoribus delebatur: nullus tamen, inquit, in istis excitati potuit correctionis affectus. *Sed nunc*, inquit, *addiderunt ad peccandum, feceruntque sibi conflatile de argento suo, quasi similitudinem idolorum*: non vtique quòd post tempora Achab vitulorum cępetint simulachra venerari, sed quòd ea quæ nec post castigationē reliquerunt addidisse dicantur. Ipsa enim profanitas, nisi rebellibus studiis, augeretur, nec posset esse continua. *Factura*, inquit, *artificum totū est: his ipsi dicunt Immolate homines, vitulos adorantes.* Hoc non sine ratione repetiuit, toto iam volumine ventilatum, sed vt fieret sensus eiusmodi: Quia leui † rerum, etsi nouitas incauta cōciliet † mora tamen examinante profectò vilescūt, nec continua veneratio, nisi his quæ certis pollent insignibus, exhibetur. Hic autem cùm vilitatem & vanitatem operis, vt ratio ita ætas longa detexerit: id est, numinibus gentium, non dico potestatem, sed nec formam vllam in esse nisi cum † manus opificum fingendi gnara tribuisset, profanus tamē populus, ariolorum vocibus libenter auscultat, nimirùm imperantibus, vt vitulis ratione sensuque carentibus supplicent homines, precum ac victimarum oblatione famulantes: *Iccirco erunt quasi nubes matutinæ, & sicut ros matutinus præteriens, sicut puluis turbinis raptus, & sicut fumus de fumario.* Suprà dixerat quòd sanguis eius super caput illius esset, & opprobrium eius restitueretur ipsi, & nunc idem repetiuit vel exectādo cumulauit, quòd quoniam extremę se stultitiæ subdidissent, honorem videlicet dei ad simulachra pecudum transferendo, & ipsi ita viliter dispetirent vt fumus, vt puluis, vt ros, vt nebulæ matutinæ solis radiis consumantur. *Ego autem dominus Deus tuus eduxi te de terra Ægypti, & deum absque me nescies, & saluator non est præter me.* Horum versuum est ad superiora contextus, vt fiat sensus eiusmodi: Cum à ceruicibus tuis iugum Ægyptiæ dominationis excuterem, maiestatemque meam fœliciter, cùm mancipateris, il-

aliquantò melius, leuitati

Hic videtur deesse gratiam, i: uenustam,

vel quid piam tale. for. melius quam.

lustribus illis miraculis intimarem, istud quoque absoluta voce constitui, vt gens meo cultui semper intenta, nulli vnquam alij quasi Deo subderetis, quia nec inuenires alterum qui tibi præstaret salutem, quia tunc videbaris elementis seruientibus fuisse colligata. *Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis.* Sed quid nunc ego, inquit, ad sacrilegia tua quasi noua commouear, cùm in illo ipso liberationis tuæ tempore, talem te qualis nūc detegeris, id est, ingratum & contumeliosum semper sim expertus? Quod autē, *in terra solitudinis*, adiicere curauit, illud vtique voluit intelligi, quia non eos semper exempla corruperint: quandoquidem & in illis deliquerint locis, in quibus nullos quos imitarentur habuerunt. *Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, & leuauerunt cor suum, & obliti sunt mei.* Cū beneficiis meis, inquit, nequaquam deuotione, cæterum improbitate gens tota certabat, quod vt facile clareret illis temporibus, etiam ista connectit & per inuectionis tenorem, ad præsentem à qua exorsus erat recurrit ætatem, breui tamen transcursione sermonis, illius quoque sententiæ inferēs mentionem quæ in Deuteronomij Cantico, beato Moyse denunciante, fuerat prolata, id est, Satiatus est & impinguatus, & calcitrauit dilectus vt faceret sibi deos nouos, sicut panem hordeaceum, quos nescierunt patrēs eorum. *Iuxta*, enim, *pascua sua adimpleti sunt*, ait, *& saturati sunt, & leuauerūt cor suum, & obliti sunt mei.* Quam peccatorum seriem ideo pręmisit, vt vltionem quam illaturus esset, non passione incitatam ostenderet, sed iustitia & ratione munitam. Sequitur enim, *Et ero eis quasi læna, sicut pardus in via Assyriorum: occurram eis quasi vrsa raptis catulis, & erumpam interiora iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo: bestia agri scindet eos.* Eas calamitates, quas erat illatura hostium barbaries, docet iubente se esse & contingere: nec dedignatur commonitionem suam ferinis imaginibus explicare, quas & scit, licet non naturæ suæ sententiæ, tamen id est, damnatorū miseriæ conuenire. Eleganter autem cum inter leonum hiatus, vrsum quoque posuisset, feritatē eius stimulis orbitatis exacuit, necubi comparatio illata decresceret. *Sicut vrsa*, inquit, *raptis catulis: Et dirumpam interiora iecoris eorum*, qui me videlicet similibus affecere dispendiis. Nam cùm ego hunc populum mihi in filios multa sedulitate formarem, cordaque eorum quasi lambendo componerem, isti me, non solùm optatis sed etiam elaboratis fœtibus orbauerunt, ea videlicet scelera perpetrando, quæ perniciē totius gentis exigerent. *Perditio tua, Israël, tantummodò in me auxilium tuum, vbi est rex tuus? Maxime nunc saluet te, in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui de quibus dixisti, Da mihi regem & principes. Dabo tibi Regem in furore meo, & auferā in indignatione mea.* Quęstioni oportuna sententia, & quā non nisi pietatis norma dissoluat. Ex persona enim Dei dicitur, *perditio tua, Israël, tantummodò in me auxiliū tuum.* Atqui tunc est fidelium certa defensio, cùm in Deo liberationis fiduciæ collocatur. Et hoc est quod in profanatis populi moribus beatus propheta per totum volumen accusat, quia non in Dei, sed in fauorum propugnatione confiderent: quomodo nunc ergo, quasi ordine commutato, manifestam Israeli nunciat impendere perniciem? quod

quòd eius salus in solius Dei virtute cõsisteret? Animaduertẽda igitur illa distinctio quæ id quod ambiguũ putabatur illustrat: nõ enim hic irridet fidẽ plebis, in sola Dei potẽtia spẽ sui gaudij reponẽtis (quod vtique cur† nõ fecisset, offenderat) sed pronũciauit tãtùm impẽdere plagarũ, vt auxiliũ ferre nisi diuina virtute sola nõ possit. Ergo imminet, ait, *perditio tua Israel, tantũmodo in me auxiliũ tuũ*. Quod si diligẽter cõsideres, nõ solùm nõ absurdè, sed etiã moraliter & de vsu sermonis humani videbis illatũ. Inde est enim quòd si quãdo vel graui morbo aliquẽ, vel desperabili calamitate oppresũ viderimus, spẽ eius in Deo esse dicimus: nõ vtique mẽtis officiũ, sed põdus cladis quæ deprimat, indicãtes. Indubitata igitur, inquit, perditio te cõprehẽdet, & de qua nemo nisi omnipotẽs possit eruere: quẽ quoniã tibi infensum criminibus reddidisti, superest vt ab exitio inhiante rapiaris. Quẽ sensum vt faceret lucere, subiecit: *Vbi est rex tuus? maximè nũc saluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui de quibus dixisti, Da mihi regem & principes*. Secũdùm cõsuetudinẽ prophetalẽ, illũ quoque populis exprobrat errorẽ quẽ recedẽtes à sacerdotali republica, in appetitu regis, habuerunt. Eũ siquidẽ, quoniã de vicinarũ gẽtiũ æmulatione cõtraxerãt, rebus malè cadẽtibus, cõsilia quoq; quæ præcesserãt arguuntur, ac si diceret: Vetus tibi est ista demẽtia, vt videlicet, melius te tibi quàm me putes posse cõsulere: de cuius opinionis exordio, principes tibi dari ad similitudinẽ reliquarũ gentiũ postulasti. Nũc ergo, cõsulẽtię tuę fructus appareat, & cõtra indignationẽ meã, regũ te tueatur industria. Debebãt nimirùm docere te, quid prosint potestates istæ tuis ambitionibus expetitæ. Sed trãseam⁹ ad reliqua. *Dabo tibi regem in furore meo, & auferã in indignatione mea*. Quidã regẽ in furore datũ Ieroboã, qui separãdis tribubus autor fuerit, acceperunt: ablatũ verò indignatione, Osee, sub quo est Israël captus, intelligitur. Quòd quidẽ, licet possit admitti, tamẽ, quoniã sub futuri temporis pronũciatu, vtrumq; signauit, i. *Dabo tibi regem, & auferã*, intelligi sententia potest habiliori cõpẽdio: vt auferẽdus nimirùm Israëlita princeps, dandus verò pronuncietur Assyrius. Denique, ex more prophetali, post cõdemnationis sarcinam, quæ fuisset eius causa subiecit: *Colligata est iniquitas Effraim, absconditũ est peccatũ eius*. i. scelera quæ multis tẽporibus perpetrauit, vt nullis essent interpolata virtutibus sed funereo cumulata processu, quasi sub aliquo custodita signaculo, in memoria iudicis cõstiterunt: eorũ, inquã, remuneratione † perfectum est, vt amissis libertatis insignibus, seruituti atrocissimæ subderẽtur, & eos dolores angoresque sentirent, quos fœminæ solent in partubus experiri. *Ipse filius nõ sapiens, nũc enim nõ stabit in cõtritione filiorũ*. Iã & supra iisdẽ coloribus dispurauit, quòd patefactã stultitiã Israelis aduersorũ attestatione signaret, atque meritorũ deformitas, quę aliquandiu sub prosperitate latuisset, ęrũnis demum coarguentibus panderetur. Ergo esse te filiũ & nõ sapientia † graui testimonio cõprobatur, quia in eo tẽpore quo hostis irrupit nequaquã stare meruisti. Et quoniã stultitiæ nomine, prophanitatẽ notabat, cui decẽ tribus, sicut ab exordio voluminis arguit, toto se studio mãcipatunt, ob cãque stultitiã, procella captiuitatis eos arripuit, opportune transit ad

melius cum.

melius cumulatione.

forte melius, & non sapientem, grandi testimonio &c.

Iudam, & cum non solùm nomine, sed gestarum etiam rerum pandit iudicio, vt simul ostenderet, qui exitus filios sapientes teneret, sicut etiam eum qui insipientes mãserat, publicasset. Ad prosperiora ergo quæ sub Ezechia rege magnis collata sunt miraculis, propheticus sermo commigrat, & ait: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimã eos. Ero mors tua, O mors: ero morsus tuus inferne. Consolatio abscondita est ab oculu meis, quia ipse inter fratres diuidit. Adducet vrentem ventum dominus de deserto ascendentem, & siccabit venas eius, & ipse eripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.* Primò, vt solet, prosperis pollicendis gaudia liberationis annũciat: posteà verò, eadem voluptate, vltiones accumulat. Ergo, *de manu mortis liberabo eos*: id est, cùm in tantam rerum difficultatem venerint, vt iniecta manu mors eos cõprehendisse ac tenere videatur, tunc ego liberator aduenìam. Id autem præcipuè exprimebat oratio beati Ezechiæ dicentis, venisse dies afflictionis & opprobrii, siquidem venissent filii vsque ad partum, & non esset virtus pariendi. Cùm ergo opibus Assyriis vrgerentur, & vrbem hostis obsidione clausisset, ita pernicies imminebat, vt iam iamque videretur miseros voratura: sed quoniam diuinum auxilium iustis precibus impetrarunt, edidit illud grande miraculum, & centum octoginta milibus Assyriorum Angelo ferienre deletis, liberatio piis votiua resplẽduit: secundùm illud quod carmina sancta præcinuerat: *Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius eripuit eum: immittet Angelos dominus in circuitu timentiũ eũ, & eripiet eos.* Mors itaque & infernus, rex Assyrius & totus eius appellatur exercitus, quem se extincturum diuina sententia pollicetur: præmissoque fragore vindictæ, ex suo more subdit causam quæ indignationem illam mouerit. *Consolatio*, inquit, *abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit.* Habitum & verba lugentis assumpsit vt Assyrii crimen augeret, & quasi ex persona Iudę, magis de fratris, id est, Israelitarum quos in captiuitatem Sennacherib duxerat, quàm de propria calamitate solliciti, dicit oculos suos adeo maduisse lachrymis vt consolationem recipere non valerent, quòd & rex superbus atque truculentus tristem inter fratres separationem esset operatus, in captiuitatem videlicet decem tribus ad regionem Mediæ trãsferendo. Vbi sanè diligens poterit lector inquirere, cur hęc Iudę tribui quę discessionem fratris lugeat adscribatur affectio, cùm supra de eodem negocio propheta loquens, impietatem ei exprobrauerit gaudiorum? Nam cùm dixisset Effraim in desolatione erat. *In die*, inquit, *desolationis in tribubus Israel ostendi fidem: facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam.* Cùm ibi de expulsione germanorum lętari esse dicantur, per id quòd agrorum suorum terminos dilatatos putarent, quomodo nunc inducuntur, expulsionem fratris absque vlla consolatione lugentes? quod gemina expositione valebat absolui: quia enim nõ de singulis, vt dixi, sępe personis, sed de totis agminibus sermo est: ideo in illa multitudine diuersos quoq; mores intelligimus fuisse, vnde & alia ex piorum personis, ex impiorum alia proferuntur. Cõsequenter ergo aliquãtos illic fuisse colligimus, quos germanorum cõtristaret expulsio: plures verò quos

Medorum captiuos Sennacherib posuit in Hailam & in abor iuxta fluuiũ Gozã in ciuitatibus Medorum. 4. Reg. 17.

quos fin ium delectaret extenſio. Sed videamus iam & alterum explanationis modum, qui ita nimirum valebit iudici, vt cauſis magis quàm perſonis videatur aptari. Et neceſſitudinis quidē vox iſta ſit, quā prope finē libri propheta conſtit uit, id eſt, calamitatē ſe expulſi fratris dolere, & viciſſitudinē debitā hoſtibus imprecari: illud autē, quod quibuſdā etiā voluptatē creauit, ad parricidas crimē aſpiceret. vt fiat ſēſus eiuſmodi, fuiſſe aliquos in quibus † prophaniras nō ſolū leges, ſed etiā naturæ iura cōturbauerit, vt in captiuitate frattū nō debuerūt cōpari, maluerūt gloriari. *Adducet vrentē ventū dominus de deſerto aſcendentem, et ſiccabit venas eius, et deſolabit fontes eius, & ipſe diripiet theſauros omnis vaſis deſiderabilis.* Vrentē de deſetto ventum angelū dicit, qui Aſſyriū ſub nocte vna deleuit exercitū: non quòd in deſerto angeli credātur habitare, quos quotidie faciē patris viſere Euāgelica cōmēdat authoritas, ſed quoniā ob vindictę celeritatē (18500. ſiquidem ſub vna nocte cæſa referuntur) ſimilitudinem ignis aſſumpſerit, & deſerti ad hoc intulerit mentionē, vt totū illud agmen afflatu poti⁹ quā operatu quopiā videretur abſumptū. Sic enim & beatus David dixerat: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignē vrentē. Hanc ergo nūc aduſtionem de locis per ardorem ſolis inhabitabilibus ſignauit acciri, qui fontes Aſſyrios venaſque. i. regem cùm exercitu ac ſtirpe deleret. *Et ipſe diripiet theſaurum &c.* Si cōſuetudinem prophetarum reſpicias, qui declinationes tēporum nō ſatis anxiè ac diligenter obſeruant, videtur Sennacherib regis collectā de triumphis opulētiam denotaſſe: ideo videlicet illū prędicta inflāmatione cōſumptū, quoniā multa crudeliter egerit, nec auaritiā eius direpta ſatiauerint: & nūc ideo vomere cogatur, quicquid per iniquitatē antea deuorauerat. *Pereat Samaria, quoniā ad amaritudinem cōcitauit dominū ſuū &c.* Paulò antè dixerat: Cōſolatio abſcōdita eſt ab oculis meis, quoniā ipſe inter fratres diuidit, & cū effectū quo Iſraëlis miſeretur oſtēderat, nunc verò Aſſyrii internecione deſcripta, aduerſum Samariā rurſus incāduit. Quod vtiq; nō de varietate fecit, ſed de grauitate ſentētiæ. Poſtquā enim & pietatē & virtutē veri Dei, qui ſuperbū regem quaſi nullo negotio conſumpſiſſet, oſtendit, ſicq; eum paratum eſſe ad defenſionē piorū, vt gaudiis eorū magnarū gentiū impēderet vltiones: meritò Samariæ, vt diſperiret, quaſi inflāmatus optauit, quæ ſuis videlicet ſceletibus effeciſſet, vt hic tā bonus dominus nō propugnator illius, ſed depugnator exiſteret: ac ſi diceret. Cū beneficia noſtri, qui æternus eſt, rectoris aſpicio, magis magiſque Iſraelis crimē horreſco, qui videlicet carere tali prędidio laborārunt. *Cōuertere Iſraël ad Dominū Deū tuū, quoniā corruiſti in iniquitate tua.* Miro contextu procedit oratio. Exclamauerat quippe quod ad grauandū Samariæ peccatum valeret, ſed quoniam idipſum miſerando potius quā execrādo fecerat, ſecunda ſaltim remedia quæ vulneri medicētur apportat: & quia noluerunt cōtinuę deuotionis prędidia cōplecti, ſubſidia pœnitentiæ & emendationis aſſumant. Si ergo te faciunt, ô tu Iſraël, vel pericula meliorem, conuertere ad Dominum Deum tuum à quo nunquam debueras auerri: & illud ipſum quòd in tua iniquitate corrueras execratus, munera confeſſionis aſſumito. Hoc eſt enim quod iat *Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad dominum, & dicite ei: Omnem aufer ini-*

Fortaſſe prophanas

quitatem, et accipe bonum: tu enim solus potes preatũ, quo remimur, amouere. Quid autem bonũ sit, quod vt acciperet obsecrabat, sequens versus ostendit, *Et reddemus vitulos labiorum vestrorum.* Sic enim carmina quoque sancta docuerũt, vt immolemus deo sacrificiũ laudis, quia grata ei sit oblata ex puro corde laudatio super virulum nouellũ, vngulas & cornua producentẽ. Eloquere ergo aduersũ te, Israël, iniustitias tuas domino, quarũ cupis remissionẽ mereri. Sed quid his adiiciat, audiamus. *Assur nõ saluabit nos, super equũ nõ ascendem⁹, nec dicemus vltrà, Dij nostri opera manuũ nostrarũ: quia eius qui in te est misereberis populi.* Quod ait assur nõ saluabit nos, de exemplo Iudę videtur assumptũ. Nam regũ narrat historia, quoniã cùm Rapsases nomine dux Assyrius missu regis Sẽnacherib, ad cõpellẽdos atque terrẽdos eos qui Ierosolimis clausi fuerãt, aduenisset, inter cætera, quæ gloriosè ac superbè de Assyriis prædicabat, adiecit quòd duo millia equorũ Sẽnacherib esset paratus educere, quorum sessores totus Iudæ exercitus nõ possit offerre: & qua demẽtia aduersùm se tãti principis copias incitarent. Si saluti suæ proinde cõsulerẽt, eius dederẽtur imperio qui nõ min⁹ subiectis liberalis, quàm sęue rus cõtumacib. appareret. Verùm incolę Ierusalẽ in solius Dei virtute liberationis suæ fiduciã reponẽtes, cõminationũ hostiliũ taciti spreuere iactãtiam. Ad Iudę ergo cõfidentis exemplum, etiam Israëlem sermo nunc momentis instituit: vt ipse videlicet longa seruitute correctus, iam deuotionẽ incipiat fratris imitari, quã ille tẽpore Assyriæ obsidionis ostendit. *Nec dicemus,* inquit, *vltrà, Dei nostri opera manuũ nostrarũ,* Id est, desinemus quæ manu artificum fiunt simulachra venerari, postquã & fratre teste cognouimus, quia populi in tuo cultu permanentis misereri bonus arbiter nõ desistas. Huic autẽ vestræ confessionis oblatui quid a Deo nostro referatur, accipite. *Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontaneè: quia auersus est furor meus ab eis. Ero quasi ros Israeli, germinabit quasi lilium, & erumpet radix eius quasi libani: cõuertentur sedentes in vmbra eius, viuent tritico, & germinabũt quasi vinea, memoriale eius sicut vinũ libani.* Diuersis comparationibus & liberationis dulcia, & libertatis insignia, & amœnitatẽ excultorum describit aruorum, quę sicut tempore nimirum quo persultat hostis squalore plurimo vestiuntur, ita cùm securitas pacis cultorum exercet industriam, & vberras passim visitur & venustas. Sic ergo, Israel, cùm captiuitatem tuam prospera quæ sunt promissa depulerint, pulchritudo te libertatis, & lætitiæ dulcedo ita implebit ac vestiet, vt non vilibus quibusque germinibus sed liliis & rosetis stillãtia prata visantur: mea quippe clemẽtia meaque gratia, instar tibi roris illabitur, vt omni pedore deposito inuocationis ornamẽta percipias. Quod ne tibi dubites pro magnitudine sui posse cõtingere, procedit in fratre. i. in Iuda de Assyriis manibus liberando. Qualẽ ergo illi gloriã † cõferret optata quidẽ, sed vix sperata libertas: talis etiã remanebit, si tamẽ dignus cui cõferatur appareas. Viuetis quippe tritico, & germinabitis quasi vinea quę trãslata ex Ægypto Palęstinã latis finibus occupauerat, & memoriale vestrũ sicut vinum erit libani: id est, gloriæ vestrę erit tanta flagrantia, quanta vini quod optimum in mõte libano generatur. *Effraim, quid mihi vltrà idola? ego exaudiã & dirigam eum vt abietem virentem, ex me fructus tuus inuentus est.* Quæ cùm

Fortasse, contulit.

ita

ita sint, inquit, vt disputatio nostra perdocuit: id est, vnam hanc esse viam salutis, quam cultus nostri numinis religióque patefecit. Ponite profanitatis saltem modum, cuius nunquam sentire debueratis exordium: & vni, qui verus est, domino, tota fide ac deuotione cohæresc ite: nec veritatem eius in mendacio tenendam putetis, vt incommunicabile nomen idolis adscribatis. Sed scitote quòd nō solùm præceptis, verùm ipsa negociorum voce didicistis me vnum esse, cuius sicut cultores æterna fœlicitate potiãtur, ita desertores æternis miseriis obruantur. Ego sum enim qui exaudio supplicantes, qui possum & soleo sanare contritos, dirigere contortos, fæcũdare steriles, inuenire pereuntes, suscitare mortuos, & in eam celsitudinem quos vegetauero sublimare, vt de palmis aut rubis in abietes & cupressos profecisse videantur. *Quis sapiens intelligit ista? intelligens, & sciet hæc? quia rectæ viæ domini, & iusti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.* Meritò volumen suum admiratione conclusit, cuius vtilitatem & per præcepta, & per exempla monstrauerat. Simul, vt doceret causam omnem peccatorum & miseriarum de stultitia contigisse, laudauit sapientem, qui omnia quæ sunt disputata perpendens, vtilitatem viarum sacrarum finémque cognosceret: quòd per eas iusti videlicet cum securitate gradeterentur, præuaricatores autem quique corruebant, admittendo videlicet sacrilegia, & exitia sustinendo. Notandum sanè quòd etiam loca ista, quæ secundùm prædictam à propheta historiam, prout captus noster ferebat, exposui, etiã ad maiorum rerum significationē possint valere. Nam illud quod de Sennacherib dictum est, *Ero mors tua O mors, ero morsus tuus inferne.* etiam de ampliore negocio, secundùm quod gentium magister ostendit, accipi potest. Nam cùm ad Corinthios super manifestanda resurrectione loqueretur: Vbi est mors, inquit, aculeus tuus? vbi est mors victoria tua? Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum Dominum nostrum. Hic enim quasi ventus vrens, quippe qui ignem venerit mittere super terram, de deserto ascendisse perhibetur, quia de vtero virginis, ad quam secundum naturæ leges vir quasi cultor cesserat, germinauit: & venas mortis fontémque eius fecit arescere, vt non haberet ius secundò repetendi eos, quos semel in æterna gaudia redemptor suscitasset. Incarnationis siquidem ipsius sacramento, ros gratiæ in ecclesiarum arua descendit, vt passim diuersis virtutibus fructuosa vitis liliáque prodirent, & fieret multiplicationis fidelium tãta fœlicitas, quanta esset agri pleni frugibus, fructibus, floribus glotiantis. Sícque conuertentur sedentes in vmbra eius, idest, diuersæ nationes sub protectione ecclesiæ requiescere cōcupiscēt, vt & corporalis, & spiritalis vigoris alimoniã in vino & tritico consequãtur. Igitur illa, quæ sub Ezechia est, impleta liberatio, à libertate quam Christus tradidit, & cumulatius explicetur, & gratius. Quis sapiens & intelliget ista? Intelligit, & sciet hæc? Quia videlicet positus sit Dominus in ruinam & resurrectionem multorum: nec per calles eius confidenter incedant, in quibus sectatores criminum collabuntur, nisi qui ex toto pectore confitentur Christum Dei esse virtutem deíque sapientiam, vnusque cum eo fieri spiritus, votis studiísque contendunt.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN IOHEL PROPHETAM COMMENT.

CVM ad hæc prophetica vel abdita, vel si cōpetētius nemora dixerim, audax quidem, sed amminiculis religionis potius quàm temeritatis innexus, percūctator accederē: si frui sensibus liceret, aut plebeia luce perspicuis sed arcano splēdore reuerendis, quam editionem assumerem (sunt enim plusculæ): delegissem. Notaui videlicet vltimā quę secundū hebræum vocatur, quòd in ea magis elocutionum esset integritas, quæ vel docētis affectū vel cōminantis exprimeret. Ipsius ergo translationis iudicio cōperimus alium esse xij. prophetarū ordinē apud hebręos, quàm quē vulgatior editio contineret: per illud, quòd non in omnibus prophetis indices temporum tituli prælegantur, neutiquā incertum fieri quibus ętatibus eorum singuli prophetauerunt. Quandoquidē traditio per manus missa commendet, sub illis regibus eorum qui sine titulis legantur viguisse doctrinam, sub quibus ante eos prophetauerint qui titulis instruuntur. Proinde & Beatus Ioël videris an ęquęuus inter coęuos S. Osee, quem ante eum legimus, comprobetur: eorumdem videlicet regum crudelitatem contumeliasque perpetiens, eadem sacrilegia populi furentis accusans, eadem impendentia criminosis tormenta denuncians. Incipit autem ab admirantis potius & quasi commiserantis affectu. *Verbum domini quod factū est ad Ioel filiū Fatuel.* Hoc, inquit, doctrinæ, imo censuræ munus imposuit famulo suo doctor ęternus: nomine quippe verbi totā quam visurus est doctrinam pariter indicauit. Pater quoque prophetæ non de nihilo memoratur: sed quoniam sanctitate pollentium, quotiens non solùm virtutes, cęterum maiores etiam nominantur, fiat eis cum parentibus suis dignitatis æquatio. Sicque & illi vel iusti, vel prophetę, vel pontifices iudicentur. Hęc ergo causa laudandę radicis in germine, & honesta & grauis docetur. Illud autem quòd quidam commentatores ethymologias etiam nominum prosequuti sunt, de his videlicet laudum semina colligentes, i. Ioel apoKe. Hoc, quod incipientem transferre possumus, bhatuel latitudo dei, & reliqua in hunc modū, vt puerilia & inepta sunt, ita plus negotii videntur habere quàm commodi. *Audite hoc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, si factum est istud in diebus vestris aut in diebus patrum vestrorum.* Habitu concionatoris ingreditur magnitudinem calamitatis quæ israelitis contigit narraturus. Ecce, inquit, vocem vestri fletus anticipo, & quod ad inuidiam motura erat conquestio primus enuncio, non vos † vnis, videlicet alterisque subiacuisse verberibus, excitatas calamitates spumantium instar vndarum nouis semper præcedentes miserias depulisse. Omnes ergo iam ad audiendum incolæ conuenite: vel vos qui senio vitæ istius plurima pericula collegisti, † vel vos qui minus licet habeatis annorum, tamen vigenti memoria potestis continere, si quid simile à patentibus accepistis, quale in pręsentem confluxit ætatem.

Sola Traditio xii. prophetarum tempus declarat.

vnius videlicet alteriusue.

collegistis

Immo

Immo quid dicã? ſolos cõſulamus annales quaſi exéplorũ ſolatia requirẽtes, cùm in eũ cumulũ miſerias gentis noſtræ aſcẽdiſſe perpẽdam, vt nihil tale vel apud futuros poſſit exiſtere. Et ſenes ergo, & habitatores terrę ꝙ vel percipere auribus, vel audite iubẽtur, non diuerſa aut merita ſignat aut ſtudia, ſed ſimpliciter vt audiãt imperatur: quale eſt illud in pſalmo: Audite hæc omnes gẽtes: auribus percipite omnes qui habitatis orbẽ, quiq; terrigenæ & filij hominũ, ſimul in vnũ diues & pauper. Pluribus vtiq; modis nihil aliud quàm homines quos cõuocat iudicando ſignauit. Quod ideo breuiter adnotaui, quia quidã in his vocabulis multã eſſe differentiã crediderũt, per quæ hoc plurimũ inutiliũ expẽdere verborũ. Sed nos, quid propheta cũ tãtę admirationis ambitu deferat, audiamus. *Reſiduũ erucæ comedit locuſta, & reſiduũ locuſtæ comedit brucus, & reſiduũ bruci comedit rubigo.* Diuerſitas calamitatum ſpecies cõprehẽdit, quas Iudeorũ populo deplorat illatas: quatũ ſingulæ cùm incidunt, ita fructus anni ſpémque conſumũt, vt agricolarum pectora ærumna pariter & formido comminuant. Quæ ſanè incõmoda illis non ſemel ſed pleríſque accidiſſe temporibus, vel ipſo quem diſſerimus propheta, vel Deuteronomio denunciante colligimus. Vnde & illorum opinionem, qui hæc omnia de hoſtibus dicta æſtimant, refutamus. Nam & erucam, & locuſtam, & bruchum, & rubiginem, ad Aſſyrij & chaldæi, & macedonici, & romani populi putauerunt ſignificationem valere: quorum opibus nimirum Iudæorum eſt attrita Reſpublica, ſub deſcriptione videlicet locuſtarum, viciſſitudinem hoſtium publicatam eſſe credentes. Quod vtique videntur per aliquã conſequentiam ſuſpicari, ſi nihil calamitatum Iudæi niſi ab hoſtibus pertuliſſent. Cùm verò & famen grauiſſimam, & prodigialem ſicut beati Helię temporibus ſiccitatem, & mortem ſubitam variaſque corruptiones pertuliſſe doceãtur, quid fuit neceſſe eam quoque penuriam, quamuis locuſtarum & brucorum intulerit mentionem, gentium incurſionibus applicare? Intelligentes ergo ſimpliciter verba prophetica, magis quàm eadem aliò quò libuerint transferẽtes, locuſtas & erucas non cataphractos equites aut clypeatos pedites, ſed vermiculos ratipedes & minutas pennataſque accipiamus animantes: quæ ita ſibi tunc in profanatæ gentis tormẽta ſucceſſerũt, vt ſedulò cuſtodirent vices nocẽdi, & ſi quid præcedẽtibus remãſiſſet, id totũ quæ ſequebãtur abſumerẽt. Quam ſanè perniciẽ ſanctus Ioël impẽdentẽ magis, quàm iã illatã prophetali intuetur aſpectu: & ideo illis de quib. agatur miſerabili ſecuritate torpẽtibus, ipſe quaſi benignus & ſpectaculo tali cõſternatus inclamat: *Expergiſcimini ebrij, & flete, et vlulate omnes qui bibitis vinũ in dulcedine: quoniam periit ab ore veſtro.* Moraliter prorſus inchoata conqueſtio: quę in calamitate cõmuni illos primũ qui grauius cęteris eadẽ laturi docẽtur appellat. Acerbiꝰ enim mordet penuria deliciis aſſuetos, & luxurioſis nõ ſolũ inopia, ſed etiã frugalitas ipſa tormẽtũ eſt. Cũ ergo egeſtatis eſſet incõmoda narraturꝰ à mediocribus cœpit, & deliciarũ tantũ damna cõtingit, quę non in cõmune cunctis, ſed helluantibus tãtum poſſunt eſſe metuẽda: eoſque tã viliter æſtimat, vt propter ſolam voluptatem viuere voluiſſe pronunciet. Proque

vt status taliũ meretur, adiungit vt diligerēt, & expergiscãtur eatũ saltem retũ imminente dispendio quarum studuissent indormire cõsortio. Nulla vos, inquit, studiorũ hactenus habuit cura disttictos nec compunctionis stimulũ tantorũ criminũ conscientia suscitauit: sed seruistis omnibus desideriis quasi ageretis à iustitia liberi: victa est patientia iudicis æterni, impudētia & obstinatione peccãtiũ: decreuit vos debitis subiugare verberib⁹ & prima isthęc deliciarũ, quibus abutimini, insttumenta subducere. Cuius sanè penutiæ quanquam processus etiam ad mediocres inopesque perueniat, vos tamen etiam exordia ipsa cruciabunt. Quos ergo nihil docuit disciplina iustitię incipiat saltem timoris stimulos experiri, & date lachrymas viciis quas officiis non dedistis: quique nunquam doluistis sauciatam innocentiam, flete demum temulentiam destitutam, expergiscimini ebrii & flete: vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam periit ab ore vestro. Causas, inquit, offensionis grauissimæ cõsectatu luxurię pręstitistis: nec lautis tempestiuisque conuiuiis aut simplici ebrietate contenti, sed vinum permiscendis dulcibus corrupistis, & irritamentum epulis artificio comparastis, vt omne vitæ spacium inter lasciuiã & temulentiã disperiret. Ecce nũc tempus eiusmodi vltionis aduenit, quę populandis tettarum fructibus deliciarum potissimùm instrumenta subducat. Hæc vos ergo primos, inquit, ærumna vexauit, quia frugalitatis ignaris experientia pœnarũ fit imminutio copiarum. Et quoniam rationis obliti, bestiarum vos similes reddidistis, in ipsis saltem quibus incubatis thoris & cubilibus, vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit ab ore vestro. Cùm denũciationi propheticæ censoris exptobtatio permiscetur, ostēdit quia homo in honote constitutus non intellexerit, & iccirco brutis quibus se similem reddidit compatetur, damnum quippe, vt diximus, vitę putãs detrimenta, vt quia luxuriæ ęgrè sub ipso fragore motæ vltionis euigilat, vt quia nescit flete vel vlulet: quale est illud in psalmo: Famem patiētur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Oportuerat ergo vt ratio vos potius compunctionis stimularet, quàm ærumna doloris morsibus excitaret: sed quoniã eiulatu nimio consulentiam perdidistis, vt non iam prouidere, sed tantummodo sentire possitis, vlulate percussi, qui non timuistis admoniti. Et quæ est causa taliũ lachrymarum? *Gens enim ascendit super terram meam fortis & innumerabilis: dentes eius vt dētes leonum, molares eius vt catuli leonis. Posuit vineam meam in desertum, & ficum meam decorticauit: nudans spoliauit eam & proiecit: albi facti sunt rami eius. Plange sicut virgo accincta sacco super virum pubertatis tuæ.* Temporibus quidem illis quæ beati Osee titulo continentur frequens etiam Assyriorum narratur eruptio: sed quia non vno genere temeratores legis suæ rerum conditor affligebat, ideo inter hostiles populationes, has quoque lues accidisse, quas denunciat propheta, colligimus: in quarum sanè descriptionem, multam operam intentus expendit, cõsilio nimirum & arte medicãtis: vt salutarem illum timorem qui illecebtas cogit horrescere, in audientium pectoribus commoueret, nec denunciati terroris stimulos sub incidii† breuitate ttãscurreret, sed cõsideratione† rerum immorati auditorem

Fortasse iudicii *m.s. Codex consideratuts*

rem doceret, cuius † emẽdatui tota hæc plagarum ambitio parabatur. Nec solùm descripsisse contentus, pergit etiam verborum ponderibus augere quod gesserit: denique locustarum agmini gentis nomen adscripsit, quasi per turmas manipulosque gradientis, & cuius non minus esset nouitas quã magnitudo formidini. Huius enim si efficientiã potius quàm mẽbra cõsideres, videbis dentes eius leonũ catulis, imo ipsis prędandi peritis leonibus conferendos: neque enim difficilius ab his germina, quàm ab illis armenta vastantur. Et quantò minus ad victum mortalibus greges constat commodare quàm fruges, tãtò amplius frugum quàm gregum populator incommodat inhiantiaque sanguini guttura bestiarum. Sed ipsum lac frugum & graminum sæuiens locusta consumit, & ideo etiam pecora qui non mandit interficit. Omnes enim syluas virore despoliat, & quasi naturę ipsius cõditionẽ vi cladis imitatur: vt quemadmodum sole in hyberno diuexo humor arborum ad interiora compellitur, sicque frõdium honore deposito robora nuda consistunt, quæ si rusticandi ignarus aspiciat, desperat posse reuirescere: ita istud agmẽ quod aduenire deploro, haud solùm mollia graminum, sed matura etiam vinera consumet, nec pomis albata vindemia tẽperabit, dulces quippe ficus amaro dente populabitur, & ita dedita opera totum corticem persequetur per quem vitalis nimirum poterat succus illabi, vt alba pro viridi sylua visatur. Cùm ergo, ne creditam sibi frugem terra restituat, nec spõtaneus palmitem fructus inclinet, nec pomorum solatia ęgris annus cultoribus subministret: quid superest, noster popule, nisi vt calamitatem tuam fletibus persequaris? sed ita irriguis & plurimis, vt solent fœminæ quas luctus viduitatis oppressit, & eorum virorum societate priuãtur quibus fuerant a virginitatis suæ tempore copulatæ. *Plange sicut virgo accincta sacco super virum pubertatis tuæ, periit satrificium & libatio de domo Dei.* oportunè ad regionẽ migrauit oratio, quia enim dixerat viduitatis luctum totius gentis planctibus exequandum, cur hanc similitudinem protulisset, commemoratu regionis, absoluit. Nam sicut sæpe aliàs, ita & apud beatum Osee quasi in locum vxoris se Deus noster synagogam adsciuisse pronunciat: sed illam adulterarum more coniunctionis istius pacta violasse, ac se diuersorum deorum cultui subdidisse. Ergo quoniam & hic ab impendẽtis calamitatis exordio in immensum narratione processit, & post dispendia quasi primæ temulentiæ quæ luxuriosis dolenda signauit, ærumna cumulatissimè est egestatis illata, culta pariter & lustra vastantis, per quæ, hæc non solùm communis alimonia, sed nec illa quæ secundùm religionẽ erãt offerenda superessent. Ideo quasi ad similitudinem viduatæ mulieris conuenitur, quippe quæ per hoc videatur mariti discessione cruciari, quòd oblationis & ceremoniarum instrumenta perdiderit, quibus per diurna sacrificia & placere deo, & adhærere credebat. *Luxerunt sacerdotes ministri domini, depopulata est regio, luxit humus quoniam deuastatum est triticum, cõfusum est vinũ & elanguit oleum, confusi sunt agricolæ, vlulauerunt vinitores super frumento & ordeo quia periit messis, agri vinea confusa est & ficus elanguit malo granata, & palma, & malus, & omnia ligna agri aruerunt, quia confusum est gaudium a filiis homi-*

emendationi

num. Eò vſque ad publicam inopiam petueniſſe, vaſtante videlicet locuſta, bruco & tubigine, vt hoſtiatum quoque indigentia ſequeretur, nec panes ptopoſitionis imponerentur altari, conſequenter primi ſacerdotes leuitæ que lugebant: plebs autem reliqua quaſi ab æterno coniuge repulſa, viduarum inſtar (vt diximus) ingemiſcat, quia & ipſa terta ornatu omni viriditatis ac fertilitatis amiſſo, ſqualore lugentis adoperta eſt. Non enim triſti huic populatui frumenra meſſor eripuit, non fertilitatem ſuam vitis qua grauata conſtiterat ad dulcia muſta perduxit: ſed tanta cultores fruſtratione decepit, vt mẽdacium ſuum videatut erubeſcete. Similis oleas pulſauit inuidia elanguerunt malogranata cum ficubus: nec vllum genus pomorum meliore potuit cõditione ſubſiſtere: ſed cum gaudiis ſpebuſque mortalium, tam germina periere, quàm gramina. Non eſt diſſimulandi tempus doloris, omnes lugentium habitum mentemque ſuſcipite: teterrimũ enim genus impendit exitii, quibus tam ſpes anni lamentanda quàm res eſt. *Accingite vos & plangite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris, ingredimini, cubate in ſacco miniſtri Dei mei, quoniam interiit de domo Dei veſtri ſacrificium & libatio. Sacrificate ieiunium, vocate cœtum, congregate ſenes omnes habitatores terræ in domum* Dei *veſtri, & clamate ad dominum.* Magnitudine calamitatis expoſita, omnibus quidem populis fletus impendere deſcripſerat, ſed quia lachrymarum tantummodò ſpectaculo commoueri, miſerantis potius quàm docentis officium eſt, propheta autem animo parentis indutus, nihil niſi pro vtilitate conciliat: nunc quoque ordinatè ad lamenta conducit, vt non vacuis fletibus tempus abſumant, miſerias ſuas lugubribus nimirum vocibus perſequẽtes. Quod vtique, & religioſos & fortes animos deceret: ſed ipſa lachrymarum munera ſecundùm ſacræ legis regulas ordinantes, meſſem præparent gaudiorum, tantumque ærumnis mentis indulgeant, quantùm ſufficit ad indignationem iudicis, offenſionem quàm rerum amiſſionem dolẽtes. Vos proinde ait ſacerdotes, aſperis veſtimenra mollia mutantes, habitum lugentium animumque ſuſcipire, ſed & quod ad curam veſtram ſpecialiter pertinet allegãtes, deeſſe videlicet vnde diuino cultui ſeruiatis. Quod verò ſpectat ad populum: ſanctificate ieiunium, id eſt, indicite ſub ea denunciatione, vt ſi quis fortè contempſerit quaſi ſancta, violauerit arguatur. Hoc eſt, quod ait, ſanctificate ieiunium. Simul autẽ, inquit, omnes, id eſt, non ſolùm ętate validos, ſed quos etiam imbecilles habet vel infantia vel ſenectus, pro magnitudine periculi ad communionem officii conuocate. Eſt enim conſequens, vt cunctorum repellat afflictio eam calamitatem, quę erat in omnes communiter ſęuitura. Non autem debet nobis opottunitas intelligentię ſubtilis elabi: vniuerſis ſiquidem ieiunium communiter imperatur. Conuocate, inquit, ſenes omnes habitatores terræ in domum Dei veſtri. At ſi illa inopia (quæ ſuprà deſcripta eſt) totis regionem finibus obtinebat, ita vt nec ſacrificium ſolenne poſſit offerri, quomodo iterum magnæ ſanctificationis ambitu ieiunium eiſdem plebibus imperatur: cùm vtique ſub tanra indigentia conſtitutis, difficilius factum eſſet cibum parare quàm continuare ieiunium? Ergo debemus

debemus aduertere, quia aliud sit esurire, aliud ieiunare: hoc ad exercitationem virtutis respicit, illud verò ad mortalitatis angorem Ideo nō placat dominum afflictio reorū, sed correctio pœnitentium: neque opus est tabe sed compunctione curandis. Sordes enim luxuriæ nequaquā ærumna bonis malisque communis, cæterum amica tantùm generosis mentibus disciplina depellit. Et ideo ieiunium peto, inquit, quod de officio venit, non esuriem quæ de supplicio plerumque contingit: vel esurientibus inquam conciliate ieiunium, vt quod inopia molestum fecerat, reddat deuotio fructuosum. Sed hæc nos pro ædificatione audientium dixerimus. Cæterum potest consequentia propheticis sententiis maiore compendio vendicari. Impendentem enim calamitatem magis quàm iam irruentem vaticinator annunciat, meritoque ammonet sacerdotes vt plebem ad ieiunia conuocent, & legitimis supplicationibus occurrāt his calamitatibus quas audiunt imminere. Denique sequitur *A A A diei: quia propè est dies domini & quasi vastitas a potente veniet. Nunquid nō coram oculis vestris alimenta perierunt? de domo dei vestri lætitia & exultatio: computruerunt iumenta in stercore suo, demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ quoniam cōfusum est triticum. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? quia non sunt pascua eis. Sed & greges pecorum disperierunt.* Postquam lugentium habitum, vt sacco videlicet operti, id est, amicti ciliciis conuenirent propheta composuit, nunc etiam qua fungi debeant oratione subiungit, & exclamationem dolentis bis terque congeminans quasi vim ictuum quibus plagæ incutiantur expressit. Haud ob aliud profectò quàm vt formidinem & compunctionem in cordibus audientium pronūciatæ calamitatis ambitio suscitaret, acsi diceret: Credite oculis meis, credite sensibus, acie prophetali non solùm illata sed etiam ventura cernentibus: eius nimirum quę tolerari nequeat calamitatis pondus insistere, & ad cuius ictus singulos quasi conuulsi visceribus collabamur. Sic enim sibi eruca & locusta, brucus, rubigo succedet, vt cessatio præcedentis incommodi quæ respiramentum videbatur aliquod polliceri, grauiora miseris tormenta comportet. Ac dies ille domini, quo reos videlicet destinauit vlcisci, non quasi tenui sit vexatione terribilis, sed eam vastationem ferat quam potentissimus quisque vltor inueheret. Cuius videlicet viribus, nec audacia resistentum quiret obsistere, nec subtrahere quippiam calliditas oculentum. Quod igitur ait, *Vastitas à potente veniet,* vel cōparationem positam accipe, vt non minus valituram castigationem sciamus quàm si esset potentissimi alicuius regis sæuitura victoria. De quo colore etiam illud in psalmo est: Excitatus tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus a vino: &, Percussit inimicos suos in posteriorib us, opprobrium sempiternum dedit illis: vel certè non per exemplum sed pro singularitate factam intelligamus commemorationem potentis, neutiquam vnum aut duos sed cuncta quæ voluerit absque difficultate patrantis, sicque potens omnipotentem expressisse videatur. *Quia prope dies domini, & vastitas à potente veniet. Nunquid non corā oculis vestris alimenta perierunt?* nō est, inquit, tempus vt impedimentum mediocre formides, &

colligendis tantùm fructibus haud etiam collectis calamitas inferatur, sed sub ipsis oculis vestris, vt iam repositis confidatis alimentis: nec solùm priuatis domibus, sed etiam templi ærario inopiam imminere prædico, ita vt lætitia, imo cõsolatio vniuersa depereat. Nec sanè ablatis frugibus victum pecora ministrabunt, quia & ipsi perniciem depasti montes, & comsumptio viroris indicent. Quibus vtique propiantibus malis ostendit se propheta pulsari, quod vel ad spiritalium sensuum iudicium valet multùm se vltra hos corporeos porrigentium, vel ad pompam (vt diximus) descriptionis, in populorum cordibus affectum formidinis commouentem. Ergo quasi speciem interrogãtis assumpsit, dicendo. *Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti?* vtà respondentis parte subiiceret, *quia non sunt pascua eis. Sed & greges pecorum disperierunt.* Proinde, cùm me ex omni parte intolerabilis circundet afflictio, ad te vnicum dominum, manus, voces, vota sustollo: & vt calamitates terræ iam dexter, iam mitis aspicias, animo & corpore stratus imploro. *Ecce enim speciosa deserti flamma comsumpsit.* In quo sanè loco diligens auditor inquirat, quæ in desertis pulchritudo prædicetur agrorum, quam noua hæc exustio inuidiosa consumpserit: præsertim cùm nusquam incendii præcessisset querela? consequentia proinde lectionis ostendit, pulchritudinem hîc agrorum frondentes syluas & læta pascua nominari. Ideo autem non culti, sed deserti ruris amœna laudauit, quia armentorum & gregum fecerat mentionem: qui quoniam per nemora lætantur & pascua, his vtique aliqua clade corruptis, illi quoque subduntur exitiis. Ignem autem posuit pro vastatione quam locusta inruliſſet & bruchus, sicut etiam legimus in psalmo: Posuit pluuias eorum grãdinem, ignem comburẽtem in terra ipsorum, & percussit vineas eorum, & cõtriuit omne lignum finium eorum. Proinde cùm omnium syluarum & graminum virorem ita locusta bruchusque comsumpserit, vt nõ adæsa sed exusta videantur: consequenter etiam feræ bestiæ ad famis pericula peruenerunt, & ad te vnum naturali magisterio doctæ suspiciunt, vt remediũ periculo propiciatus apportes. Attestãtibus quippe sacris cum veritate ac suauitate carminibus, omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore: dante te, illa colligent: aperiente te manum tuam, vniuersa implebuntur iucunditate: auertente te autem faciem tuam, turbabunrur: Auferes enim spiritum eorum & deficient, & in suum puluerem reuertentur. Proinde sic à te etiam ferarum greges remedium, & si liquidarum vocum inopes, tamen diuersis faucium sonis postulant: sicut terrarum area susceptis aptata seminibus, aut rore, aut pluuiã, quò germina producantur expectat. Quod si benè consideres noster auditor, inesse videbis pondus exemplo: animarũ enim sitim elemẽtorum naturali appetẽtię, quæ est vtique multò vehementior, cõparauit. Sed videamus & reliqua. *Canite tuba in Siõ, vlutate in mõte sãcto meo, cõturbẽtur omnes habitatores terræ, quia veniet dies domini, quia propè est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi manè extensum super mõtes.* Cùm inquit tẽpus magnę vastationis appropiet, ciuitatis incolę agrorumque cõueniãt, & orationibus atque fletibus tẽpus dennuciatæ ca-

calamitatis antichipēs. Cuius si ego possem ante ipsa rerū experimēta acerbitatem explicare dicēdo, videntur mihi fore tales angorū tenebrę, quales, si cōtingat atra geminari, vt cùm noctē caligo, & tenebræ faciūt densiorē: imo si his nubes dēsas, turbinésq; cōsocies, vt solatio syderū penitus excluso, per cęcum aërem fulminum terror intermicet. Quæ tamen imagines solam mali qualitatē laborauerunt indicare, cuius de quantitate in maiorē modum acerbitas augeatur. Ita enim vis, de quo loquimur, mali, vniuersa spacia nostræ regionis implebit, quasi limitibus explicatis, omnes simul montes atque colles manè nitidum, id est, rutilans aurora perfuderit. Vnā ergo rem & nocti comparauit, & lumini, vt non contrarium aliquid inferret, sed vt dilatationem eius & acerbitatem diuersitate comparationis exprimeret. *Populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsque in annos generationis & generationis.* Quod de locustis magis, quā de hostibus sit instituta narratio, processu orationis ostendit. Examen quippe ipsum locustarum & bruchorum, cuius irruptio multiplicem calamitatem peperisse describitur, nūc armato exercitui frementíque composuit: quod vtique per comparationem non posset inferre, si de militibus fuisset instituta descriptio. Pergit itaque effectum, inquam, mali per varias species explicare, & dicit qualē terrarum faciem cùm veniret inuenerit, qualem reliquerit cùm abiret. Nihil, inquit, simile maiorum nostrorū vidit ætas, nihil minorum simile videbit. *Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma, quasi hortus voluptatis terra coràm eo, & post eum solitudo deserti: non est qui effugiat eum.* Ante faciem eius quòd dixit, ipsum locustarū incursum voluit indicare, nō vtique vt faciem locustarum aliud periret incendium, & illæ exustæ deinceps rura corrumperent: sed ita, inquit, totas regiones eorum vastabit incursio, vt non minus quàm ignis absumpserit. Et quia nō efficientia probatur incendij, verùm leuia quęque rerum vt frondes, vt culmos, vt paleas, crepitantibus volitantibúsque flammis, celeriter solet penitúsque consumere: quæ verò materiæ plus habuerint firmitatis, maiore incendij mora superat: ideo, & antè & post, flammam vigere denunciat. Augendi autem ordinem ex arte custodiens, postquam locustam incendio contulit, regionem quæ vastata sit, terris amœnis irriguísque ait potuisse conferri. *Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti: non est qui effugiat eum.* Vt tunc vtique vis mali grassantis appareat, vt ea quæ fuerint nimis amœna consumpserit. *Quasi aspectus equorum aspectus eorum, & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exient, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, sicut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabuntur populi omnes, vultus mutabuntur in ollam. Sicut fortes current, sicut viri bellatores ascendent murum: viri in viis suis gradientur, & non declinabūt à semitis suis. Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabūt: sed & per fenestras cadent, & non demolientur, vrbem ingredientur, in muro current, domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur. A facie eius cōtremuit terra, moti sunt cæli, sol & luna tenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suū, & domin⁹ dedit vocē suā ante faciem exercit⁹ sui, quia*

multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia verba eius. Magnus enim dies domini, & terribilis valde: & quis sustinebit eum? Paulò antè commonui quia magis magísque processu rationis appareret, non de armatis aciebus (sicut quidam opinati sunt) sed de bruchis & de locustis narrationem simpliciter institutam Harum itaque vt vim effectumque signaret, armatorum & equitum similitudines congregauit. Nec solùm narrandi ambitionem, sed etiam comparandi eruditionem sequutus, vt magnificè quod susceperat, ita etiam eleganter explicuit: & cursum ipsum, videlicet irruentium locustarum, incessui quadrupedantium componendo, & sonitum ei crepitatui, quem in stipula solet ignis efficere, comparando. Quas quoniam imagines vidit decenter assumptas, multa in eis commemoratus industria est: & non solùm stridorem atque incursus ignibus equitatuique composuit, sed illud etiam sedulò, quòd non sparso, sed composito agmine, plenóque gradus vaderent, planè vt legiones aliquæ sub signi & centurionibus agentes (quia id poscebat terroris causa) signauit. *Sicut populus*, inquit, *præparatus ad prælium, à facie eius cruciabuntur populi omnes, vultus redigentur in ollam.* Si vim, inquit, copiarum militaris etiam disciplina componat, vt non vagi & latrocinantium similes, sed pet turmas aciesque compositi, constantibus & animis & ordinibus in bello procedant, ante certaminis aduentum, ipso facilè timore soluuntur hostes, vt plerumque eorum facies futuræ mortis lurido vestiantur: ita, inquit, agmina nostræ gentis, nec aspectum ipsum ferre ingruentis calamitatis valebunt, sed ad similitudinem ollę quam fumus infecerit, non solum palescent, sed etiam penitus attrahentur: quippe quibus nec in campo virium, nec in vrbibus murorum succurrat auxilium. Locustarum siquidem agmina quę venturo denuncio, officium populationis obeuntia sicut bellicosissimi viri, quocunque indignatio vel cupiditas vocauerit, excurrent. Nec solum atua vastabunt verùm etiam intra, vrbium tecta penetrabunt. Nulla erit impedimento obsistentium multitudo: nullum quod irruentes moretur obstaculum: inoffensis callibus victrix turba gradietur. Hoc enim ait: *Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabunt: sed & per fenestras cadent, & nō demoliantur.* Ne solum, inquit, ciuitatum ædibus irruentes, quasi publico erunt timore contentæ: sed in penetralia priuatarum domorum, furantum iustar, intrabunt. Sicque vniuersos regionis istius incolas lętabilis † anxietas occupabit, vt eis cęli moueri, & tremere terra videatur, splendorem suum astra subtrahere, palpabilibus tenebris sol ac luna vestiri. Nequaquam autem dubitem vniuersa cum tanto malorum cumulo ventura: quando hæc agmina, ipse qui est omnipotēs ductor indicet & in perniciē reorū tali abutatur exercitu: atq; ipse signum præcepti, quo incitentur, attollat: eisque vires, quibus exsequantur sententiam, subministret. Magnus enim dies domini, & ipso vltionis cultu ambituque metuendus: cuius deprimentem ruinam nō posse tolerari facies prima demonstrat, Possumus autem has beati Ioelis concionantis querelas, quãuis cum ipso sæueritatis suæ fragore ad ędificãdum valentes

fortasse lætalis

valentes, tamen per subtiliorem quoque intelligentiam transferre ad animorum figuras: vt per descriptionem calamitatum, quas regionibus totis ob cruciatum peccantium impendere denunciat, squalorem criminosarum mentium signasse credatur. Neque enim censura sapientis magis miseros existimat quos ærumnis, quàm quos vitiis viderit subiugatos. Secundùm quam regulam, statum profanissimæ gentis nullis omninò sceleribus abstinentis, rum miseratus, rum indignatus arguit: denuncians primò, se nec facta meminisse, nec futura concredere, quæ suis videat accidisse temporibus, id est, exiguis quidem mole vermiculis, & qui vix capiant nomen animātium, tantam vim ad vndarum similitudinem (quæ se continuè sequerentur) illatam, vt omnem paratum regionis vultumque delerent. *Residuum enim erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus & residuum bruchi comedit rubigo.* Si ergo humanos animos indicanter inspicias, & vitia necdum punita consideres, deprehendes profectò in eis talem statum, qualem regionibus lues miseranda contulerat. Quatuor siquidem species corruptionis incommoda deferentes, quę sibi quadam affinitate iungantur, intulit, id est, erucam, & locustam, bruchum, & rubiginem: quas quatuor illis animorum passionibus possumus competenter aptare, spei videlicet, & gaudio, timori, ac dolori. Ex his enim quatuor affectionibus, sed de vna origine motionis (videlicet qua afficiamur) emanantibus, vniuersa mala, & diuersa pariuntur incommoda. Nos autem ea tali decisione signemus, vt erucam folia tanrùm arborum virentia persequentem, & locustam saltibus magis quàm gressibus promouentem, ad spem referamus & gaudium, quadam nimirum sua saltatione peccantia: è regione verò bruchum & rubiginem, qui absque vlla operis alacritate insidendo inhærendóque consumat, pauori secernimus & dolori. Cùm ergo viderimus aliquē per ea quæ dicūtur lęta peccantē, vtpore modestiæ & pudoris alienū, postquā honestatis ornamēta corruperit, etiā parrimoniū suū flagitiis victumque submittere, exclamemus licebit: *Residuum erucæ comedit locusta.* Cùm verò ediuerso alterū adeo ignauię seruientē, vt nullū decus libertatis existimet, sed cū ipse nullo amictu seriæ dignitatis exultet, si eū etiā latere cupientē deprehēderit alicuius superioris improbitas, & sceleribus suis vel adiutorē popoścerit, vel ministrū: aut certè abnuere tētanti malū aliquod aut quodpiam minetur incōmodū, statimque illū videris etiā maioribus, quā putaueras, seruitū ire criminibus, dicito cū propheta: *Residuū locustæ comedit bruchus, & residuū bruchi comedit rubigo.* Secūdū hāc itaque regulā, in omnē vitā mortaliū si perspicaciter aciē dirigamus, diuersis quidē negociis, sed in cūctis ferè studiis eorum atq; tēporibus, vbi his prophetę exclamationib⁹ cōgruè vtamur, offendim⁹. Tali siquidē vitiorū multiplicatione perfectū est, vt nō solùm gramina & germina quasi naturę generositas interiret, sed ipsa & vinearum, & olearū, ac ficorū quæ religionis videlicet fuerāt instituta munerib⁹, & poma corrūperētur, & robora. Cùm ergo etiā sub christiano, inquā, nomine cōstitutos, sacramētorūque adoptione gaudētes, tamē eos nullā virtutū curā habere cōspexeris, imo ipsi⁹ altaris ministros anibitioni tantùm luxurięque famulari, miseranter atque

indignáter exclama: *Posuit vineã meam in desertũ, & ficum meam decorticauit, nudans spoliauit eam & proiecit: albi facti sunt rami eius, confusum est vinum, elanguit oleum, confusi sunt agricolæ, quia messis agri periit.* Hic autem ecclesiarum status, qualem hac potissimùm tempestate conspicimus, illam indignationem Dei, quam intremuit propheta, succendit, id est, *Magnus est dies domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum?* Quo autem sit consilio proditus, qui sustineri nequeat, audiamus. *Nunc ergo dicit dominus: Conuertimini ad me in toto corde, in ieiunio, & in fletu, & in planctu, & scindite corda vestra & non vestimenta vestra, & conuertimini ad dominum deum vestrum: quia benignus et misericors est, patiens, et multus in misericordia. Quis scit si conuertatur et ignoscat, et relinquat post se benedictionem, sacrificium et libamen domino deo vestro?* Ergo pompam sæueritatis, qua stipatur egrediens ad vindicandum ęternus dominus, intuentes, animos desperatione prohibere, speique melioris effectu scitote, illum non feriendi, sed parcendi desiderio terruisse. Neque enim propriæ benignitatis oblitus, tam multiplici fragore motæ animaduersionis insonuit, sed vt in vobis affectũ formidinis excitaret. Denique, ipsa vos rerum voce compellat, vt ad eum ægra demum pectora conferatis, eiusque medicinam æternis virtutibus obligantes, non solum habitum lugentium sed totum impleatis affectũ, cordaque vestra potius quàm vestimenta rumpatis. Quod cùm exaggerenter, tum etiam eleganter ammonuit, vt quia mos plangentium est à pectoribus vestimenta diducere, illos quoq; quasi admotæ pectoribus manus, altius vt imprimerentur, ammonuit: Ac non solùm videlicet indumenta, sed etiã viscera, si fieri posset, ipsa rumperent. Verbum quoque accommodatissimum rei, de qua agebatur inuenit: Scindite corda, & non vestimenta vestra. Quæ vtique scissio præter ambitionem lugentis, discretionem quoque boni malique videtur indicere, & separationem à flagitiis, quorum commixtione sorduerat. In melius ergo mutate propositum, vel ea quę sunt prius malę gesta deflete, quippe quibus causa sit cũ benigno, & misericordi Domino, & præstabili super malicia, id est, qui eius calamitatis, quam maliciam vocat remissioné, si compunctos viderit quos comminatione terruerat, libenter indulgeat. Ex vsu autem scripturarum quasi speciem dubitantis assumpsit, dicendo. *Quis scit si conuertatur & ignoscat, et relinquat post se benedictionem?* Quod vtique pro reuerentia iudicantis inferitur, cuius tantum vult esse terrorem, vt etiam tuta timeantur. Relinquet autem post se benedictionem, ideo ait, Quia supra dixerat tantam vim egestatis locustis vastantibus inferendam, vt post transitum earum remaneret terra sicut solitudo deserti. Ergo nunc ait, Offerte lachrymas, Offerte gemitus. Talibus forte hostiis, vis animaduersionis denunciata lætabitur: vt si imminuit copiam, non etiam absumat alimoniam. *Et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et libamen, Domino Deo nostro.* Per ordinem ad præmissa respondit. Supra enim dixerat: magnitudinem egestatis eo vsque venturam, vt periret sacrificium & libatio de domo domini: hic itaque, cùm spem solatij correctis ac pœnitentibus vendicaret, adiecit, quòd relinqueret benedictionem, quæ libamentis seruiret altaris. *Canite tuba in Syon, sanctificate ieiu-*

nium, vocate cœtum, congregate populum, ſanctificate Eccleſiam, coadunate ſenes, congregate paruulos, & ſugentes vbera: egrediatur ſponſus de cubiculo ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo. Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes miniſtri domini, & dicent: Parce domine parce populo tuo: et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. Quare dicunt in populu, vbi eſt deus eorum? Familiare propheris, vt non ſollicitè tempora, vel quæ dicuntur genera verborum in declinatione cuſtodiant: cæterùm ſenſum impleuiſſe contenti, quaſi obuiis elocutionibus abutuntur. Vnde & nunc cùm dixiſſet, *Egrediatur ſponſus de cubiculo ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo,* ſubiecit, *Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes*, pro eo vt diceret, plorent ſacerdotes. Contentus enim officio cenſoris, non fuit curioſus modorum: vel certè, vt efficacem fuiſſe hortationem ſuam proderet, dixit curaturos quod vt facerent imperaſſet. Inter veſtibulum itaque & altare, cœtus, ait, lamentantium perſonare: & vos præcipui ſacerdotes, quibus ſacrorum rituum delegata cuſtodia eſt, madentes ora fletibus exclamate: *Parce domine parce populo tuo,* & ne hos, quos decreuiſti iure hæreditario poſſidere, nunc profanis (quibus cingimur) nationibus execrarui fieri, deſpectuique pariatis: & ſi nihil aliud, nobis id ſaltem apud tuam clementiam ſuffragetur, quòd abſque tua contumelia perire non poſſumus. Qui ergo nos tuos credi vocarique ſeruos, ac filios, non ſolùm creando ſed etiam adſciſcendo voluiſti, noli ſinere vt dicant gentes: *Vbi eſt deus eorum?* quo videlicet ſolebant propugnatore gaudere. Quæ poſtquam officio præceptoris explicuit, vaticinantis continuò fiducia pollicetur fuiſſe populi efficaces precatus, & quaſi pro zelo ſtimulatum rerum dominum, defenſionem fidelium recepiſſe. *Zelatus eſt,* inquit, *dominus terrã ſuam, & pepercit populo ſuo.* Intereſſe, inquit, propriæ dignitatis aſpiciens, ne gens, quæ ipſius proprie nomine cenſebatur, quaſi indiga defenſoris periret, & deſperatione eam prohibuit, & ſpe iocunditatis impleuit. Ex eius ergo reſponſione ſubiungitur: *Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebimini ex eo, et non dabo vos vltrà opprobrium in gentibus. Et eum qui ab Aquilone eſt, procul faciã à vobis: & expellam eum in terram inuiam & deſertam, faciem eius contra mare orientale, extremum eius ad mare nouiſſimum: & aſcendet fœtor eius, & aſcendet putredo eius.* Beatus quidem Ieremias & alii prophetæ, Aſſyrios & Chaldæos dicũt ab Aquilone venturos. Et hic ergo Aſſyrius poſſet intelligi, niſi, vt ſuprà notaui, alias quoque plagas, ſecundùm quod in Deuteronomio ſanxerat, prophanato populo conſtaret illatas. Proinde, ſecundùm inſtitutum ordinem, locuſtas accipiamus & bruchos, quarum amolitionem placatus Dominus pollicetur: qui hoc ſanè ad gratiam & dulcedinem liberationis adiecit, quòd illa agmina in deſerto iuſſit occumbere, ne fœtoris magnitudo de cadaueribus excitati incolis morbum crearet. Aſcendet ergo illic fœtor eius & putredo, quia ſuperbè egit: ſuperbè autem eum egiſſe pronuncians haud vicium mentis, cęterum magnitudinem calamitatis expreſſit. *Noli timere terra, exulta, lætare: quoniam magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum*

suum, & ficus, & vinea dederunt virtutem suam. Et filij Syō exultate, & lætamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Consequenter ad totam regionem quasi sermo dirigitur, vt ei promittatur recidiua fertilitas, cui fuerat denunciata vastatio: Et per easdem species sermo decurrit, per quas etiam sub aduersitate transierat. Dicit itaque montes pascuis vestiendos, frondosam faciem syluis redire, ficus & vites munera suæ fœcunditatis offerre. Hoc enim est, quòd earum virtutem vocauit, quæ quoniam omnia vsui sunt hominum mancipata, meritò subiecit: *Et filij Syon exultate & lætamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem iustitiæ.* Coronauit omnino præcedentes monitus eruditionis plena sententia: quæ post depulsionem ærumnarum, & successus optatissimos prosperorum, vsurpari à populo gaudia, sed ex qua potissimum deberent parte, signauit: Nō vtique quòd fruenda appeterent, sed quòd doctorem iustitiæ reperissent. *Et filij*, inquit, *Syon*, exultate, & lætamini in domino deo vestro: quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Est quidem, inquit, misericors, & qui vna succurrendi virtute depellat tristia, & secunda cōtribuat: Sed te popule meus in eo potissimùm exultare debes, quo cæteris nationibus antecellis: quia doctores videlicet iustæ conuersationis acceperis, quorum informatu, & modestus ageres & beatus. Quale est illud apud alium prophetam. Beati sumus Israël, quoniam quę deo placent, nobis nota sunt. *Et descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum in principio. Et sic implebuntur horrea frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. Reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus et rubigo, et eruca: fortitudo mea magna, quam misi in vos.* Per diuersas species id quod cæpit exsequitur, & futuram mutationem de tristibus in læta describit. Promissurus ergo fœcunditatem tempestiui ac serotini imbris, prędicauit in lapsum, *descendere*, inquiens, *faciet imbrem matutinum & serotinum, in principio.* Quod Septuaginta, non in principio sed sicut à principio, transtulerunt, vt facerent sensum: quia offensionibus, quibus annuorum temporum oportunitas erat quasi perturbata, sublatis, ad morem suum annus reccurrat: vt pro diuersitate seminum, vel tempestiuis, vel serotinis arua plumis irrigentur. Quæ tantam sane fertilitatem creabunt, vt & horrea tua superentur, & dolia. Potest ergo hoc quod dixit, tempestiuum imbrem & serotinum in principio, sic intelligi: vt signasse videatur ordinem commodorum, nec sit vlla in sensibus contrarietas, quasi quomodo in principio dictus sit imber, qui etiam serotinus vocatur: sed vt fœcunditatem fructuum pluuia præcessura dicatur: sitque sensus, Mittam primùm imbrem, & postea frugum lætitia subsequetur: Quæ cùm cultores suos gaudiis vitibúsque compleuerit, obliuiones inopiæ præcedentis infundat, & ærumnæ pergat abolere vestigia: Ita vt non solùm penuriæ molestia conquiescat, sed etiam detrimenta quæ præcesserant suppleantur. Hoc est enim quod dixit, *reddam vobis annos quos comedit locusta*: Non vtique vt momenta temporum, sed vt fœcunditas redderetur annorum. Notandum quoque, quia fortitudinem suam & magnam erucam Deus appellauit, & locustam: haud vtique, quod

quòd eiuſmodi vermes ad coæternam dei potentiam aliqua ratione referantur, ſed quòd earum miniſterio atque populatu in afflictionē reorum munus impleuere vltionis. Erucarum ergo & locuſtarum ipſa exiguitas, potentiam indicat & creatoris & vindicis: qui vbi populos decreuit atterere, nec dentibus beſtiarum aliquarum vtitur, nec venenis, ſed per bruchum & rubiginē opulēta paulò antè regna cōſumit. Et ideo virtus dei appellatur, cuius ſententiā, quaſi ſtrenuus lictor, impleuerit. Cū ergo iſtorū temporū damna, fertilitas, inquit, optata correxerit: *Et comedetis, & ſaturabimini, & laudabitis nomen domini dei veſtri qui vobis fecit mirabilia: & non confundetur populus meus in ſempiternum. Et ſcietis quia in medio Iſraelis ego ſum dominus deus veſter, & non eſt amplius: & non confundetur populus meus in æternum.* Venit autem ex more prophetico, vt quotiens quæ ſunt læta promiſerit, ita etiam in ſempiternum manſura denunciet. Quod vel ſub conditione duntaxat, quæ ſcripturis celebrata eſt, debemus accipere, id eſt, Si illi ſtudiis probitatis inſiſtant, tunc etiam proſpera mālum ire: vel certè, quòd ad vaticinantis officium aliquid ſemper de optantis parte coniungat. Poteſt autem ſenſus intrò ferri, cui ſanè proceſſus ipſius orationis alludit. Nam iam ſuprà dixerat, *filij Syon exultate, & lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ:* Quod quamuis multipliciter poſſit intelligi, tamen quantùm ad rationem temporum reſpicit, beatum Ezechiam propriè videtur oſtendere: quem magno circa cultum Dei ſtudio ferbuiſſe, fides pandit annalium: cuiúſque perſona regis, ſicut præcipue Eſaias propheta demonſtrat, ad ſignificationem maioris negocij videtur electa. Ea ergo quę per Ezechiam geſta ſunt, ad redemptoris noſtri negocia transferamus: vt illo quidem tempore mediocriter impleta, ſub Euangelio verò ingentes cumulos adquiſiſſe videantur. Verus quippe doctor iuſtitiæ ille eſt, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi: qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexerit propter iuſtificationem noſtram: vt iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quę eſt in Chriſto Ieſu, & à veteribus liberaremur erroribus, & ſoli iuſtitię ſubderemur: omnemque præteritā rerum ſalutarium penuriam noua fertilitate pellentes, & doctrina impleremur, & copia, Euangelio pollicente: Quærite primo regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur & adiicientur vobis. Sicque non confundetur adquiſitionis populus in ſempiternum, qui ſententiæ redemptoris innititur: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi. Illo ergo duce in ſui medio commorante, fidelium agmina ſecura ſemper alacriaque conſiſtunt: & quæcumque in certaminibus aduerſa tolerauerint, ea ita ſentient proſperis ſuccedētibus antiquari, vt ad lætorum tantùm commendationem proceſſiſſe videantur. *Et erit poſt hæc: effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ: Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſeruos meos & ancillas, in diebus illis effundam ſpiritum meum.* Huius loci meminit in actibus apoſtolorum beatus Petrus, dicens hanc prophetiam illo fuiſ-

ſe tempore, cùm in Apoſtolos Spiritus ſanctus deſcendit, impletam. Animaduertendum proinde, quia hoc ſolùm de contextu propheticæ orationis Apoſtolus, quod ſuo tempori congruebat, aſſumpſerit, Id eſt, *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ.* Quia enim linguarum ſcientiam Apoſtoli fuerant miraculo conſecuti, prædictam hanc effuſionem ſpiritus Eccleſiæ doctor oſtendit, & prophetiam appellauit linguarum ſcientiam: quæ etſi non de futuris, ſed de recentibus dominicæ incarnationis myſteriis diſputaret, tamen non niſi virtute ſancti Spiritus contigiſſet. Nequaquam verò ſolam mẽtionem donorum feciſſe contentus, ſubiungit etiam illa quæ ad pompam terroris aſpicerent: *Dabo prodigia in cælo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis: & omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit.* Itaque toto continuatu illo ſuadere feſtinat, quòd cùm dies domini, id eſt, tempus vltimi iudicii cum tanta ſit potentia & fragore venturum, vt trepidantibus perculſiſque ſyderibus, machina iſta velut combuſta diſſiliat, ac ſola fides ſit quæ agmina piorum, mundo collabente, tuetur: debere illos Euangelio credere, ſi peruenire cupiant ad ſalutem. Quia ergo non explanandi prophetæ, ſed prædicandi Euangelij curam beatus Petrus ſuſceperat, tantùm ex dictis eius, quantùm ſibi conducebat arripuit: nec per hoc vtique illam explanationem, quam facit contextus, prophetici operis abrogauit. Quod ideo breuiter ammonemus, vt illorum repudietur audacia, qui temerè imperitéque contendunt, hoc ſolum tempus à propheta indicatum fuiſſe, de quo Petrus Apoſtolus diſputauit: cùm operis, inquam, tota contextio primò populi iudęorum, deinceps verò noſtra tempora quaſi per cumulum doceatur amplecti. Sicut ergo non officit ſignificatui prophetico, ad Euangelij negocia transferendo, quod hiſtoriam Iudaicam totum volumen exſequitur, ita etiam, imo longẽ magis apud lectorem duntaxat eruditum, nunquam finitur conſequentia fidem negare, ſi qua prędicatio ex gentibus, quoque credentium queat negociis applicari. Videamus ergo quemadmodum tenor quaſi hiſtoricæ explanationis incedat. Sub beato nempe Ezechia ſanctum Iohelem prophetaſſe colligimus: cuius regis ætate, & grauia inſtitere certamina, & ingentia miracula. Inter cæteras autem clades, quibus & decem tribus vſque ad translationem leguntur afflictæ, nonnullæ ciuitates, de Iudæ quoque & Beniamin ſortibus, corruerunt: morbo quoque Iudæos, & penuria laboraſſe deprehendimus. Denique, cùm Rapſaces alloqueretur obſeſſos, & denunciaret interitum niſi regi Aſſyrio ſe protinus dediſſent, mala quoque eis famis ac ſitis toleranda promittit. Et propter hoc ergo eis miſericors dominus pollicetur, quia triſtibus in læta mutatis, damna quoque penuriæ ſuppleantur. Sed quam ſeriem rerum & temporum fecerit, audiamus. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſeruos &* ancillas

ancillas in diebus illis effundam spiritum meum, & dabo prodigia in cælo sursum. Prophetico nempe ore instructa promissio. Nam postquam virępręsentis commoda percucurrit, spiritalia iunxit insignia, quibus vtique populus Dei præcipuè gloriabatur. Consequēter itaque pollicetur, quia præter ista, vt diximus, corporalia bona, reuelationum quoque sinr ornamenra capturi, & spiritalium donorum abundantiam consequantur. Ergo quòd ait, *Effundā spiritū meum super omnem carnem*, & vtrumque sexum, & variā signauit ætatem. Denique sequitur. *Prophetabūt filij vestri, & filiæ vestræ: & senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt.* Diuersis videlicet reuelationū speciebus, ea quæ sunt ventura conspicient. *Sed et super seruos, et ancillas effundam spiritum meum*, id est, ab his sanctitatis insignibus sicut nulla ætas, ita nec conditio, quæ vilis putatur, excludetur. Cæterum & in seruos, si donorum talium inueniuntur capaces, sacra hęc inundatio commeabit. Omnia beari Ezechiæ temporibus, quasi primo duntaxat gradu dicuntur implenda. Quia enim ingruentibus periculis in graues est coartatus angustias, & contra spem vicinarum gentium sola religione defensus, ideo tempus ipsum cum magno ambitu, & sub pari scemate propheta describit, ad exprimendam nimirum potentiam Dei, cuius ope ex tanto diluuio, ciuitas potuisset emergere. Secundùm quē sensum, ordinata nimirum vatis nostri cucurrit oratio. Nam pręter consolationem redeuntium copiarum, etiam dona spiritus id est, reuelationum promisit insignia, quibus ille populus ad Deum specialiter pertinere proderetur: & ideo deberet inter aduersa confidere, quandoquidem non possit viliter disperire, qui carus Deo perque etiam preciosus existeret. Ipso autem de quo loquimur attestanre propheta, colligimus etiam somniis aliquid quasi minoribus & familiaribus oraculis, quod ad consolandum valeret fuisse monstratum. Cuius loci sanè occasione, distinguendum videtur quod in Deuteronomio legimus, id est, ne somniis crederemus. Quomodo enim nunc somnia ad sancti Spiritus dona referuntur, si illic eis penitus fides abrogata crederetur? Vnde apparet, cū vtraque sit pari authoritate sententia, discrimen rationis adhibendum, ac si personæ somniantis causa congruerit: vt sicut illa reuerenda de meritis, ita ista sit de suis æstimata ponderibus: intelligamus amminiculū aliquod per somnia contigisse. Si verò nihil adsit testimonij, quod vel tempus, vel persona mereatur, imagines somniorū legali esse authoritate temnēdas. Sed quę iā ab eo latè adiecta diximus, audiam⁹. *Dabo, inquit, prodigia in cælo & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus et horribilis: & omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit.* Consuetudo prophetica est: vt quotiens annunciatur deus vel ad propugnandum, vel ad vlciscendum cum indignatione consurgens, mutata polorum facies, & elemenra ipsa trepidantia describuntur. Quale est illud apud beatum Dauid, qui occursum & habitum ætherei propugnatoris effugiens, Ascendens, inquit, fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensi sunt ab eo, inclinauit cælos, &

descendit: & reliqua. Secundum hunc ergo modùm, vt diximus, ex legis more venientem, etiam nunc propheta sub tempus animaduersionis cęlitus inferendę, elementa ignibus peruadenda, sydera vel fumo vestiēda vel sanguine, natura præmittit. Non quòd ita hæc vt dicuntur effecta sint, sed vel quòd eiusmodi apparatus cælorum præsuli conueniret, vel ita facilem effectum eius sententia duceret, quasi eam consternatus orbis, & cur sitantia elementa perducerent: quòd tanta postremò reorum animos occuparet anxietas, acsi polorum machina solueretur, atque luna sanguesceret, terra cinerescerer, astra nigrescerent. Quod ergo metuendum animis accidebat, sic narratur, quasi ipsis eueniret elementis: vltima siquidem illa creditur & vna conuulsio, sub ipso videlicet fine mundi, vel terris vel sideribus inferenda. Illo autem prophetæ (de quo disserimus) in tempore, non cælo ac terris (vt supra dixi) eiusmodi perturbatio, sed solis reorum mentibus insidisse credenda est. Cuius quoniam speciem modumque deprehendimus, narrationis quoque seriem inuestigemus. Pronunciat ergo illa omnia, quę beati Ezechię temporibus leguntur impleta. Quia enim decē iam tribubus ad Medorum arua translatis, in Iudæ fines Assyrius irrupit exercitus: & cùm Sennacherib vrbes alias obsideret, ad Ierusalem Rapsacem quendam cum magna copiarum parte direxit, qui ad deditionem populos (vt suprà dicere cœperamus) Hębraico sermone, cuius erat peritus, illiceret: cœperūt impendio hi qui muris præerāt postulare, vt Syro sermone & non Hæbraico loqueretur. Tunc Rapsaces pondus maximi terroris adiecit, asserens se clades maximamque perniciem, non paucis stemmatibus, cæterum vniuersę genti, nisi imperium Assyriorum reciperet, attulisse. Quibus minis adeo & beatus Ezechias, & reliquiæ sunt ipsius populi comminutæ, vt ad Isaiam prophetam toto lachrymarum ambitu verterentur, dicentes: Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi, id est, in eam se coarctationem spiritus peruenisse, quam tempore partus edendi vsu filij, si virtus nō esset in pariente, sentirēt. Sub illo ergo æstu imminentis discriminis Ezechia Iudęisque positis, & sol nimirum videbatur in tenebras, & in sanguinem luna conuerti, antequam veniret dies Domini magnus & horribilis, qui illam videlicet molem atrocis exitii trāsferret a populo Iudæorum, & ad Assyrios subita virtute conuerteret. Horribilem proinde diem domini & magnum vocauit, non quòd tristis esset fidelibus sed quòd operis maiestate reuerendus. Denique sequitur. *Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: quia in monte Syon, & in Ierusalem erit saluatio.* In illo inquā monte, in quo minimùm defensionis ferè paulò ante viriū pollicebatur attritio: in illa inquam vrbe, quę populos suos libertati, sicut edēdos mūdo huic filios mater † imbecilla cōceperat, imo quę pariēdi viribus destituta, indubitatum fœtui minaretur exitium. Apparuit subitò tam gloriosa defensio, vt præter eam nusquam esset certa saluatio. *Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: quia in monte Syō & in Ierusalē erit saluatio, sicut dicit dominus, & in residuis quos dominus vocauerit.* Hęc autem vniuersa, quæ cum summa propugnatoris Dei nostri laude perfecta sunt, tempore

† *imbecillis.*

pore incarnationis Dominicæ cumulatius in donis spiritalibus docentur impleta,ita vt ipsa quæ patrum temporibus præcessere miracula, nō solùm historicam,sed etiam propheticam vim habuisse videantur:quippe ad eorum significationem valentia, quæ longè post venturis seculis redderentur. Sic enim tempore dominicæ passionis, cùm acerbissimam mortem vitæ author intraret, diem medium nox improuisa subduxit: A sexta,inquit, hora tenebræ factę sunt vsque ad horam nonam:vt quòd splendoris ingeniti decus atro sydus ore deposuit, ad officium videretur vel lugentis respicere,vel timentis: quia nollent contumeliam creatoris,vel Iudæorum facinus intueri, antequam dies domini magnus & horribilis aduenirer. Videlicet, antequam gloria resurrectionis emicaret:vel certè dies ille quem dominus noster in Euangelio,quasi sub gemina narratione digessit. Nam cùm vltimi temporis signa contraderet, prius Ierosolimorum descripsit exitium,& quibus calamitatibus Iudæorum regio complectetur. Sicut ergo illic euersioni Ierosolimorum finem orbis adiunxit, ita etiam omnis ista apud prophetam elementorum astrorumque concussio, plenè sub mundi fine peragetur: Quando,vt ait Beatus Petrus, cæli ardentes magno impetu transibunt: & elementa ignium ardoribus decoquentur. Nunc enim fides sola proteget suos, & qui inuocauerit nomen domini saluus erit:quia in monte Syon & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit dominus:& in residuis quos dominus vocauerit. Ierusalem, inquit, cælestis, quæ est mater piorum,municipatui adscribētur omnes qui ad gaudia ęterna migrabunt: qui tamen omnes residui nominantur,quia multi sunt vocati,pauci autē electi.Sed videamus & reliqua. *Quia ecce in diebus illis & in tempore illo cùm conuertero captiuitatem Iudæ & Ierusalem: congregabo omnes gentes,& adducam eas in vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo,& hæreditate mea Israel, quos disperserunt in nationibus, & terram diuiserunt meam:et super populum meum miserunt sortem, et posuerunt puerū in prostibulū, et puellam vendiderunt pro vino vt biberent.* Terminato illius quæ in longum præcesserat significationis excursu, reuertitur ad tempora de quibus vaticinium fuerat exorsus, & immoratur eis quæ propediem cernit implenda: vt vel eorum attestatione, confirmet etiam illorum fidem quę longè post ventura promisit:vel vt ostendat se non deposuisse studiū consulendi,per hoc quòd impetum vaticinantis assumpserit: ac si diceret, Si illa quæ olim ventura sunt temporis sui rationibus inuitētur, nunc verò quod instat & imminet exsequamur. Nempe iam decem tribus Assyrio transferente migrarunt, Iudæ in sortem infestus populatur exercitus, nec spes vlla virium quibus obsistamus remansit. Denuncio ergo quod nunc potissimum propugnator occurrat, & captiuitatem populi sui Iudę scilicet, quæ iam videbatur inhiare, depellat, ac post desperationem salutis eius, vltionis gloriam quæ toto celebretur orbe contribuat. Cùm enim ad obsidionem Ierosolimitarum Assiria multitudo conuenerit, ita eos, inquit, faciamus subiacere vindictæ, vt non tam ad bellum concitati, quàm ad tribunal videantur exhibiti. Cùm ergo cœ-

pero disceptationem mouere in vallem Iosaphat, remunerabo Assyriis diuersisque hostibus quod merentur: vt & proceres absumat immissa pernicies, & malis captiuitatis gens relicta subiaceat: atque populi mei filios qui in seruitutem aut turpitudinem vendiderunt, ipsi quoque patiantur arbitria nundinantium: sentiantque quales sint anteactæ fructus audaciæ, qui ob hoc quòd mea nuper arua peruaserint, patiuntur agrorum suorum acerbissimos diuisores. *Verùm quid vobis & mihi Tyrus & Sidon, & omnis terminus palæstinorum? Nunquid vltionem vos redditis mihi, et vlciscimini vos cōtra me? Cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Argentum enim meum et aurum tulistis: et desiderabilia mea et pulcherrima intulistis in delubra vestra. Et filios Iudæ, et filios Ierusalem vendidistis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos: et cōuertam retributionem vestram in caput vestrum. Et vendam filios vestros, et filias vestras in manibus filiorum Iuda, et venundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia Dominus locutus est.* Vicinorum, quibus circundati erant Iudęi, iniquitatem & odium, vel leuis sępe detegebat occasio. Nam quoniam propriis viribus Iudęos oppugnare non poterant, maiorum hostium iungebantur agminibus. Quod eorum facinus carmē accusans, Tabernaculum, inquit, Idumæorum, & Ismaëlitæ, Moab & Aggareni, Gebal, & Amon, & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur venit cum illis: facti sunt in susceptionem filiis Loth. Secundùm hunc ergo morem, conterminæ nationes ad euertendam Syon cum Assyriis copias miscuissent, conuenit eos diuini censura sermonis, & quasi causam ab eis talis poscit iniuriæ. Deinceps verò, conuictorum & tacentium parti respondit, ne fortè memoriam præteriti doloris assumpserint: quando videlicet filij Israël egressi de ægypto, Iesu Naue duce terram repromissionis intrarunt, & traditam sibi certis dimensionibus possederunt. Nunquid ergo rebelli spiritu illud, ait, tempus paratis vlcisci? & quasi inuenta opportunitate occupatos fines recuperare contenditis? Sed si eiusmodi vos meditatio concitauit, & imbecillitatem, & profanitatem vestram irruens vindicta conuincet. Non solùm enim nihil valebitis de antiquis mutare decretis, sed sub ipsorum potestate sistetis, quos oppressum ire vestris cōspirationibus æstimatis. Per species autem varias mala captiuitatis enumerat, quæ pro nocentium nimirum arbitriis inferuntur. Atque ideo, cùm dixisset quia aurum & argentum auiditate prædantium sustulissent, addidit, *& desiderabilia mea & pulcherrima intulistis in delubra vestra*, vt vel reliquam videlicet supellectilem, vel monilia diuersa signaret. Cum his etiam domorum ornamentis etiam pignora miserorum venundedistis: quod qualem orbatis parentibus creet dolorem, illatum vicissitudinis sentietis. Eo quippe, cuius iudicia conuulsum ire tentatis, vindicante, tempus adueniet, vt non solùm gaudia Iudæi liberationis adquirant, sed etiam vindictæ voluptate pascantur, dénique venum vestros filios non vicinis gentibus (à quibus sperent recursum) sed populis Saba, quem gentiles literę Meroën vocarunt. Quod totū sane vel statim post Assyriorum

syriorum exitū, vel post reuersionē de captiuitate Babylonia Machabæorū tēporibus videtur impletū. Notandum autem, quia nō omnia quæ illis sunt gesta tēporibus ad spiritalē intelligentiā, id est, significationē Euangelici muneris probabiliter trāsferūtur, sicut alia quæ paulò antè diximus de cōmotione syderū, de magnitudine prodigiorū, de effusione donorū: quæ & illis videlicet tēporibus cōtigerūt, & sub Dominica passione, vel vltimo eius Iudicio cumulatius impleta implendaque creduntur. Haud ergo, inquam, eo modo cuncta, quæ his propheta subtexuit, ad spiritalem intelligentiam copulantur. quos enim Tyrios, quosue Sydonios, vel reliquos Palæsthinorum terminos ambientes, præter simplicem intelligentiam suspicabimur, vt eos fidelium liberos vendidisse fingamus? Quos si tamen quia pellexerūt † ad vitia, venam etiam tradidisse fingātur, quomodo eis eandē vicissitudinem cōminabimur, vt nos videlicet mercatoribus Sabæis, eorū denuo filios contradamus? Proinde tenenda illa intelligentiæ regula, vt cùm tenore simplici instituta currat oratio, per excessus interdum vaticinio congruentes, ea intersonent quę futuris etiam possint conuenire mysteriis. Sed peracto rursus officio, ad propositum sui temporis res ducatur, ac per cōsequentiam vel comminationis, vel exhortationis incedat. Vnde & beatus Iohel, postquam impetu prophetandi extremis etiam seculis vētura sed breuiter indicauit, ad temporis sui rationem reuertitur: conterminisque hostibus exitia comminatus, pergit ea gaudia quę iam adpropiare cōnspexerat explicare, vt & longè post *ventris* fidem faciant, quæ propediem denunciat exhibenda, & eos, quibus consolationem parat, percipienda iucunditate perfundat. Pompam autem subrogat, vt instituerat, nunciandis. *Clamate hoc in gentibus, sanctificate bellum, suscitate robustos: ascendant omnes viri bellatores, concidite aratra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego sum. Erumpite, et venite omnes gentes de circuitu, et congregamini: ibi occumbere faciet robustos tuos. Et consurgant, et ascendant gentes in valle Iosaphat.* Quāta belli cupiditate ad euersionem Iudæ conscenderent, imagine exhortationis huius, vim iudicii cōtinentis, expressit. Omnis, inquit, cultor agrorum arma corripuit, in gladios falces, & vomeres in pila mutarunt. Nonnulli etiam vel imbecillitate corporis, vel præiudicio senectutis negociis bellicis abnuentes, tamen sponte ad prelia cucurrerunt: præ multitudine videlicet copiarum, quas tam Assyrius belli princeps, quàm reliqui minuti & contermini hostes trahebant, indubitata se potituros victoria suspicantes: qui sane propugnatoris nostri profundum consilium nosciitis. Nam cùm ad vallem Iosaphat, id est, ad obsidionem Ierosolimarum superbo, inquit, ac truci spiritu omnis vestra conuenerit multitudo, tunc in vos capiet vetsuram iusta pernicies. Et quoniam sic in me contumelias direxistis, sicut solebatis in obuios tela iaculari: inde trepidabitis, id est, senrietis exitium, vnde neutiquam suspicati omnino poteratis. Id est, nullæ acies laborabunt aduersum vos signa proferre, nec aliquis clamor pugnantium personabit: cæterum omnes vna nocte feriente angelo corruetis: Et quasi magni certaminis incapaces, cum quodam despe-

† *pepulerūt.*

Textus & expositionis pars quadā videtur esse.

ctu atque derisu, nocturna atque iocunda antea quies æterno deceptos tradet sopori. *Populi populi in valle concisionis: quia iuxtà est dies Domini in valle concisionis. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suũ, & Dominus de Syon rugiet & de Ierusalem dabit vocem suam. Et mouebuntur cæli & terra, & Dominus spes populi sui & fortitudo filiorum Israël.* Ritè, inquit, Iosaphat vallis concisionis locus vocatur: sicut enim opinabantur hostes, istic erat Iudæorum futura concisio. Verùm quia eos spes profana destituit, & in ipsos est directa sententia vltionis, vallis hæc concisionis, sed Assyriç nominabitur: ad quam primò cùm hostiles copię conuenissent, tanta in Ierosolimis conclusos anxietas & formido peruasit, vt eis neque magna quicquam astra lucerent. Verùm cùm vlciscendi operam omnipotens propugnator assumeret, illæ tenebræ quas angor animi creabat, barbarorum & animis & oculis inciderunt: atque ad vindicandum Deus noster tanta maiestate prosiliuit, vt nõ solum clamorem instar bellantium ducum, sed rugitus quosdam videretur & fremitus edidisse. Quorum videlicet virtutem & magnitudinem haud solum corda hominum, sed nec ipsa possent elementa proferre. Ait quippe: *Dominus de Syon rugiet & de Ierusalem dabit vocem suam, et mouebuntur cæli ac terra. Et Dominus spes populi sui, et fortitudo filiorum Ierusalem.* Fiet ergo, vt diximus, ista cõuersio, vt tenebras quas nequaquam astris, sed timentium pectoribus insidentes Iudæorum primò gens senserat, deinceps ita hostium turba patiatur, vt videantur & astra nigrescere & elementa mutare. Filiis ergo Israëlis fortitudo cõtinget, sciéntque docti rerum periculis, quia Deus eorum Dominus sit vniuersæ terræ, qui tamen in monte Syon ob nimiam clementiam dignetur habitare. *Et erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. Et erit in die illa: stillabũt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ.* Facies, inquit, totius regionis de tristibus in læta mutabitur. Et quoniam peculiare nostræ gentis insigne est vt sancta dicatur, non solum templum, sed etiam tota vrbis mænia ita reuerenda faciet admiratio prosperorum, vt nemo eam profanus adire posse credatur. Dulcem autem libertatem tanta consequetur vbertas, vt non solum de aluariis aut arboribus, sed de ipsis montibus videantur mella defluere, atque in fontanorum riuorum gratiã torrentes quique mutari, vt continuè videlicet fluentium copiam non deponant. Hanc autem, inquit, nouam venatum fœlicitatem, de illo fonte qui de domo Dei erumpit, aditis consequentur. Quæ omnia vtique vel pro exaggeratione dicuntur, vel quòd populi recuperata salute gaudẽtes eiusmodi patiantur affectus: vt sicut supra tristibus, & in vltimo discrimine constitutis obscurari astra & elementa tremere videbantur: ita rursus gaudij effusione, temulentis lac videatur manare de rupibus, mella de mõtibus, torrentes cumulari fontibus, variísque floribus non solùm prata, sed etiam saxa vernare: fontem quoque egressum iri de domo Dei, qui torrentem spinarum riget, id est, loca quæ erant vepribus occupata, faciat oportuna culturis, per id quod continuò rigationis fomenta suppeditet. Capit iam iste contextus quo Ierusalem fœlicitas prædicatur, etiam eccle-

siæ

siç sacramenta quç & impugnationem aduersariç potestatis, & Iudæorum pariter gentiliumque perpessa est, sed cunctis eis ad nihilum aquæ instar dilabentibus mirabili more conualuit, & ad fines orbis terræ vinea dilatata processit: oppressaque idolorum profanitate conualuit, atque in quodam solio perceptæ dominationis augusta dignitate consedit: quantumque ad institutionis eius regulas aspicit, ita pręceptorum sanctitate vallata est, vt nemo valeat per eam alienus, id est, profanus, criminosusque transire. Quidni cùm pro ea se Christus tradiderit, vt exhiberet sibi ecclesiam nõ habentem maculam aut rugam, sed quæ sancta & immaculata consisteret. Hæc ergo virgo æterni regis dicata consortio, sicut in præsenti ab improbis quibusque virtutũ institutione, ita in futuro seculo præmiorum quoque fœlicitate dirimitur, vt nemo in eis tabernaculis conquiescat, nisi qui ingreditur sine macula operaturque iustitiam. Cui ergo municipatus illius fœlicitas æterna contigerit, ita inebriabitur vbertate domus Dei, vt voluptatis sanctæ quodam torrente potetur, sentiatque dolorem aut mœrorem pariter aufugisse. Quæ beatitudo sicut plena resurrectionis tempore confertur, ita & in hac vita partem eius maximam sibi Apostoli eorumque discipuli vendicarunt. A persecutoribus siquidem verberati, lætabantur, quia meruissent pro nomine Christi contumeliam pati. De his ergo celsis montibus doctrinarum salutarium videmus mella fluxisse. Teste enim propheta, dulcia sunt piorum faucibus eloquia Dei, super suauitatem mellis ac faui. De Apostolorum inquam pectoribus viuificantia mundo fluenta manabãt, & ex dumetis in qua inciderant picta floribus ingrauata frugibus arua reddebant. Quidni cùm abundantiam de illo fonte perciperent, ex quo qui bibisset nõ sitiebat vlterius, sed flumina de ventre illius fluebant aquæ viuentis. Per hæc itaque donorũ incrementa cõspicuis ad cumulum fœlicitatis vindictæ dulcedinem pollicetur. *Ægyptus, inquit, in desolatione erit, Idumea in desertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Iuda. Et effuderũt sanguinem innocentem in terra sua.* Cõclusit ad tẽporis sui vaticiniũ propheta sermonẽ. Et sicut supra Tyriis ac Sydoniis denunciauit vicissitudinẽ calamitatis, ita nũc AEgyptiis & Idumeis ob eadẽ scelera cõminatur. Quod quidẽ nos ad ecclesiæ negotiũ ea poterimus ratione trãsferre, si Idumeos & AEgyptios crudeles ac tenebrosos animos nominemus. *Et Iudæa in æternum ædificabitur, & Hierusalem in generatione & generationem. Et mundabo sanguinem eorum quem non mundaueram, & dominus commorabitur in Syon.* Assyriis, inquit, aliisque populis qui cum eis arma sociauerant, mirabili vltione deletis incolæ Syon in omnibus spebus & actibus augebuntur, curamque religionis assument, meque fient protectore conspicui. Quod sicut ex parte sub Ezechia legimus effectũ, ita etiam cumulatius sub Dei & hominum mediatore prędicamus impletum. Mortuus est siquidem propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram, vt iustificati ex fide pacem habeamus ad dominum: qui commorari se in media Syon vrbe promisit dicendo. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN AMOS PROPHETAM,

Liber primus.

EXPLANATIONE sancti Iohelis, prout captus noster adiuuare Deo protulit, absoluta, ipsa muneris serie vocamur ad tertium prophetam qui dicitur Amos, virum nõ minus generis humilitate quàm virtutis eminentia gloriãtem. Nullis quippe parentũ fultus insignibus, solis meritis vt in prophetarum numero locaretur: obtinuit prophetarum inquam, qui non solum magisterium synagogæ, sed etiã fundamentum ecclesiæ præstiterunt, teste magistro gentium, qui ędificari ecclesiam super doctrinam apostolorum prophetarumque commendat. Ergo ad illum cœtum syderea luce radiantem, & si nullo adiutu clariorum natalium, morum tamen (vt diximus) ac totius vitæ sanctæ profectus est, abũdè ipso etiam si nihil sermone docuisset probaturus exemplo, quia ad capescendam veram fœlicitatis gloriam pietas mentis deuotioque sufficeret, quandoquidem impedimentum ei nec paupertas possit nec obscuritas comparare. Et quia quantum meruit cognouimus, quid docuerit audiamus. *Verba Amos qui fuit in pastoralibus Thecue: quæ vidit super Israel in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ierobeam filij Ioas regis Israel, ante duos annos terræ motus, et dixit*: animaduertendũ primò quod eadem sunt huius tempora quæ etiam pręcedentium prophetarum, Oseę videlicet & Iohelis, tum siquidem cùm maximè in decem tribubus quæ Israël appellantur feruebat impietas, & omnino quasi discernendis luminibus effossis tenebras quibus se induerat populus diligebat, ita vt nec salutaribus monitis, nec sæueris verberibus quicquam omnino respiceret, sed impietati impudentiam copulantes, vt culpas suas pariter & miserias viderentur amplecti. Quia ergo dominus noster munere se vltionis accingens, idipsum variis prænunciabat modis, quippe cùm emendandi potius quàm puniendi commoueret intentio, prænunciat quæ se nouerit illaturum. Ante duos, inquit, annos quàm prodigiali motu terra quateretur, quod factum esse licet regum non prodat historia, tamen nos ipso propheta sumus auctore contenti, nec dubitamus indicem venturæ calamitatis terrarum commotionem præisse. Ergo per interposita temporum spacia quæ vindictam seriò differebant, vt de

vt de emendatione cogitet populus admonetur, & fit pompa terroris ne molem ipsam terroris incipiant experiri. Quæ sanè dispensatio cùm nihil apud illos promouet, non solùm securitate sed excusatione priuantur. Cócionatoris autem ipsius qui reuelationum magnitudine sublimetur, animaduertenda mediocritas est: quia istam qua inclaruit dignitatem solorum cum esset morum non etiam natalium, sicut alij, suffragio consecutus, quorum videlicet maiores in titulis colocantur, tamen vilem qua exercitus erat nō celauit iuduftriam, sed in Thecue alendis pecoribus semper se instituisse signauit. Thecue autem viculus esse dicitur in quo pastorū habitet multitudo, septimo a Bethleē verbe miliario separatus, post quē vasta iam vsque ad Oceanum solitudo porrigitur. Ergo in Thecue inter pastores loca inculta sed pecori oportuna sectantes, ideo se educatum esse commendat ne occasione noui muneris videatur elatus, & de se aliquid æstimare sublatius. Quod propositum seriæ parcitatis in processu quoque operis explicauit, dicens. Nō eram propheta nec filius prophetæ, sed pastor eram ex rubis poma decerpens, & tulit me dominus: & misit ad prophetandum. Hæc autem modestiæ virtus est quam & gentium doctor ostendit, cū dicit: Reuelationum magnitudine ne extollerer datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Sathanæ qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui vt discederet a me, & dixit mihi, sufficit tibi gratia mea nam virtus in infirmitate perficitur. Patuit ergo prophetalibus oculis illam terratum commotionem, ad significandam imperij comuulsionem valere, & hunc esse rugitum domini irascētis appellat. *Et de Ierusalem*, inquit, *dabit vocem suam*. Hanc nimirum vocem, quę irę eius congrua non naturæ infremuisse. Ergo ęternum iudicem tremor orbis eloquitur, cuius tāta vehemētia fuit vt statim viror graminum disperiret, & non solùm hominibus sed etiam gregibus subducerentur alimenta: speciosa siquidem pastorum læta pascua nominauit, & exsiccatum Cameli verticem ad eandem voluit significationem valere. Siquidem pastores soleant æstiuas præcipuè in verticibus collium quærere pastiones: quæ omnia illo terrarum concussu arefacienda denuncians, opinione quoque naturali videtur aliquid cōtigisse. Plerique enim qui eorum curiosi in eiusmodi negotiis extiterinr, opinantur probare causas terrarum motibus siccitatem, idque exemplis probare & disputationibus persuadere conantur. Quas nunc tamen vobis replicare non est necesse, sed illud breuiter adnotaui quia geminam plagam intulerit vix dum inchoata commotio: siue autem siccitatem quasi conturbatis fontium venis crearit magna concussio, ad potentiam respicit conditoris cuius nutui elementa deseruiunt: siue præueniens defectus humoris terrā primò arescere, postea etiam fecit intremere, sicque pereuntibus pascuis siccitatis incommoda patuisse, nihilominus eandem potentiam iudicantis ostēdit: qui vt pietate continet quę creauit, ita eadem cū opus est indignatione conturbat. Possemus autem per tropologiam, pastorū nomine proceres ac reges diuersarū gētiū indicatos putare, verticēque Carmeli eā, potētiā quam cùm fœliciter degerēt, obtinebāt, præsertim quia & ad diuersas

gentes prophetę istius sermo dirigitur: sed & simplicior est prior explanatio & accommodatior historiis, si diuersa afflictionum species profanis institisse dicantur. Sed iam videamus quid infremens vltor exclamet. *Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum, eo quod trituraverunt in plaustris ferreis Galaad. Et mittam ignem in Domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, & conteram vectem Damasci, & disperdam habitatorem de campis idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis & luxuriæ, & transferetur, populus Syriæ Cyrenem, dicit dominus.* Scimus, ait Apostolus, quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. Cùm ergo & prophetis esset propositum scelera populi sub lege degentis arguere, & beatus Amos decem præcipuè tribubus quæ Israel appellantur, insisteret: dispensatoria tamen ac multiplicis ratione consilij Deus noster aliarum quoque gentium intulit mentionem, quas ęqui iudicij ratione dispungat, sicut & Iudęorum populum, ex eo sibi plurimùm contra vitę merita quod discreti ab reliquis agerent arrogantem. Cùm enim audiunt etiam vicinas gentes ad examen haud segnius quã suas tribus vocari, intelligãt profectò, & omniũ nationum vnum esse conditorem dominum. In eo ergo ipso quod Israelitarum dolor de vicinis gentibus vindicatur, superbia eorum vnà deprimitur, vt sentiant demũ quod non sit tãtum Iudæorum Deus sed etiã gentium: quandoquidem nullius populi studia debitis vel cõsolationis vel vltionis preciis exuantur. Ad postremum ostendit quàm sit ad parcendum promptior, qui ad irascendum cum tanta difficultate consurgat, vt nunquã eum vna culpa alteraue commoueat, nisi aliquæ tres quatuorue conuenerint. Qui tamen numerus pro infinita quantitate docetur assumptus: non vt verè quatuor crimina, sed multa signaret. Idem autem se ignoscẽdi quoque studium, & iam circa alias gentes habere consignat, quando commotionem suam per similitudinem alienæ iniquitatis excusat. *Super tribus*, inquit, *sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum, eo quod trituraverunt in plaustris ferreis Galaad.* Egit, inquit, solio meo coëterna iustitia vt munus demum iudicantis assumerem & horrore mihi multiplicem pariter & † impudentem crudelitatem conuerso in tristia statu nocentium perdocerẽ. Haud semel quippe nec iterũ Damasci populus, cæterũ sæpenumero Israëlis arua populatus est. Galaad autem ita etiã plaustris ferreis tribulísque comminuit, vt gratum spectaculũ putaret instar spicarum atque culmorum passim in campis incolarum membra tererentur. Quia ergo impunitam hãc diu feritatem nec potui ferre nec debui, mittam ignem in domo Azahel regis Damasci, & deuorabit domos Benadab, qui patri suo Azahel in imperio successit, & conterã vectem Damasci, & disperdam habitatorem de cãpis idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis, id est, habitatores locorũ profanos vel summates quosque vel proceres, qui omne tempus in voluptatibus transigebant malis captiuitatis inuoluam. Ac ne eius captiuitatis ignorent aut spem reuersionis vsurpent, cùm ędes suas in cinere viderint cõcidisse ipsi ad Cyrenis arua ducentur. In Regum autẽ volumine relegimus, hi reges quorum propheta commeminit, id est, Azahel

† impendentem.

Azahel & Benadab, decē tribus quàm frequenti incursione vexauerint, & ad miseriarum extrema perduxerint. Ea ergo victoria ne videretur Syris fœliciter contigisse † causam illic facere calamitatis pœnarumque quæ describitur. Sed iam progrediamur ad reliqua. *Hæc dicit dominus, super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor non conuertam eum, eo quod transtulerit captiuitatem perfectam vt concluderet eam in Idumæa. Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & disperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrum de Ascalone: & conuertam manum meam super Accarum, & peribunt reliquiæ Philisthinorum, dicit dominus.* Eodem narrationis ordine quem & suprà aduersum Damascum tenuerat, Gazæ quoque vrbis crimina, suppliciaque dinumerat: & quasi speciem percunctantis assumit, debeatne tam longam tenere patientiam super homines adeo sceleribus inhærentes, vt putarent se nihil crudeliter perpetrasse, nisi id ter quaterque geminassent, miramque ambitionem in delinquendo tenuissent: ac non solum propriis, sed etiam alienis criminibus pascerentur. Dedit quippe operam vt de Iudæorum gente Idumęi, Esau videlicet posteri, quē beati Iacob fratrem fuisse prodit historia, pœnas agerēt. Hi ergo, inquit, propheta, qui ab nobis parricidali odio, cùm esset iunctus sanguine, dissidebat, Gazęorum auxiliis vtebatur, nec in suum gens truculenta compendium sanguinem meum odiis donabat alienis: tantùm in me sæuiens, quantùm satis ducerēt parricidæ. Hāc autem professionē malignitatis qualiter sit expuncturus ostendit: *& mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & disperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrum de Ascalone: & conuertam manum meam super Accarum, & peribunt reliquiæ Philisthinorum, dicit dominus*. Per occasionē vnius ciuitatis, aliorum quoque oppidorum nomina percucurrit, de quibus in regum historia frequenter legimus, quod penè continuos habuerint cum Iudæorum gente conflictus. Hi sunt autē qui & archā testamenti, cæso Iudæorū exercitu, quasi captam ad fanū idoli cui Dagō erat vocabulum, trāstulerunt. Cuius tamē potentiā, postquā & Dagonis statua cōminuta, & secuta populi calamitate indicauit, cū officiis eā debitis remiserunt: nec sanè cultum Dei talibus miraculis suscepere, sed ingeniis & moribus, & ritibus perstiterunt. Hi ergo iugibus odiis in Dei populū sæuientes, quotiens suo nomine bellū inferre non poterant, cum maioribus hostibus copias & arma miscebant, sicut ea præcipuè tempestate, qua Assirij Iudæorum finibus irruerunt: fatigatum ab eis quē dissserimus propheta conqueritur, & ostēdit vniuersas nationes quibus circundabantur Iudæi, in eorum perniciem quasi certātibus studiis laborasse. quia igitur eorum aduerso tempore, vos quoque malorum cumulos addidistis, nec miseria eorum viciniorē in vobis affectum, id est, misericordiæ, cæterū magis truculentię suscitauit, magnitudinē facinoris vestri quia ratione noluistis, vltione saltem pendente nosceretis: immissum quippe expugnationis incēdium, non solum tecta, sed etiā nemora deuorabit, id est, ornamēta pariter & munimēta cōsumēs. Sicq; incolas vestros internicione delebit, vt nec in proceribus sceptra retinētib⁹, qui erāt verè vel potestate subnixi, vel vitæ istius deliciis & voluptate

M. s. codex causa, quare suspicor ita legēdū causa illic futuræ calamitatis pœnarum quoque describitur.

conspicui, adeo vt possint etiam reges vocari, vlla inueniatur exceptio: sed ita super omnes manum nostræ aduersionis extendam, vt Philistinorum etiam reliquię consumātur, & à summis ad imos insequiat vna vastatio. Hoc est autem quod etiam pręcedēs propheta signauit, Tyrum videlicet & Sydonem atque omnes Palestinorum terminos accusando, quòd argentum & aurum atque omnia quæ pretiosa erant de Israëlis finibus abstulissent: filiosque populi in libertate natos, græcis ac barbaris mercatoribus vendidissent, vt procul a paternis regionibus auecti, exilium simul seruitiumque paterentur. *Hæc dicit dominus: super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum, eò quòd concluserint captiuitatem perfectam in Idumæa, & non sint recordati fœderis fratrum: & mittam ignem in murū Tyri, & deuorabit ædes eius.* Eius criminis arguit Tyrum quod & Gazæ nuper obiecerat, videlicet quia non breuem aliquam portionem sed perfectam captiuitatem in Idumæa concludere festinauerit, vt periculis Iudæorum Idumæam gentem odio videlicet infensi fratris expleret. Veniet proinde vindicta quæ formam criminis tui & fingat & superet: tu quippe quasi ardentem inuidiam in perniciē fratrum tuis amminiculis incitasti, & non es recordarus: id est, noluisti penitus cogitare illud fœdus quod inter germina nos natura ipsa constituit, quorum non tanta laus esset diligere, quantum crimen odisse: sed quasi externissimos, & nec sermo ne sibi nec opinione compertos, non solùm in iurgia, sed etiam in prælia commouisti. Consequenter itaque ardens vindicta corripietur & ingētes voluptates quibus famosa gestieras, horribili squalore mutabūtur: tātumque vastationi adhibebit, vt tā fundamenta quàm culmina turris celsę murique cinerescant. *Hæc dicit dominus super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non conuertam eum, eò quòd persequutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit vltrà furorem suum, indignationem suam seruauerit vsque in finem: mittam ignem in Theman & deuorabit ædes Bosræ.* Instituti ordinem sermonis exsequitur, & diuersas gentes sub increpatione compellat, quas Iudæorum duntaxat tam criminibus nouerat cohęrere quàm finibus. Ordinatè autem post Tyrum posuit Idumeos, quia & ipsi parricidali aduersum Iudæos impietate feruebant. Quòd ergo in Tyriis denunciauerat esse plectendum, cur videlicet Idumeos sęquientes vel consiliis adiuuissent, quò facilius fraternis miseriis pascerentur, consequēter nunc ipsos quoque Esau ob eadē crimina compellat, & destinat vltioni: ne qui eorum sociis denūciauerat precia reddenda culparum, ipsis qui auctores criminis erant pepercisse videretur. Dicit ergo eum populum non semel sed sæpe parricidali animo deliquisse, vt & si culpa nimirum veniam mereretur, exigeret assiduitas funesta vindictam. Fratrem quippe non iurgio, cæterum gladio persequutus: misericordiæ vel claritatis, quam germanitas poscebat oblitus est. Nec per indignationis quendam impetum furuisse contentus, longum, inquit, sceleri tempus impendit. Grande autem accusationi pondus adiecit, dicendo: Et tenuit vltra furorem suum, & indignationem suam seruauit vsque in finem. Non solùm enim discessit à moribus germanorum, fratrem

fratrem prœliis insequendo, sed nec ipsorum consuetudinem, quos in sanguinoléta certamina indignationum facibus incitat, custodiuit. Nam ita furuit quasi celeriter desiturus, ita in odio perseuerauit quasi iusticia magis quàm furore commotus. Iustè ergo immoraturum sibi vsque ad consummationem patietur incendium: vt & vrbes & castella, sicut vnis criminibus sorduerant, ita eisdem calamitatibus atterantur. Multis autem nominibus, id est, Edom & Theman & Bosra, vnum indicat populum, videlicet Esau qui Bosra vocabulo habuerant metropolim ciuitatem. Hos ergo dicit & prælio & obsidione vincendos, & vincentium arbitriis sęua passuros, & cædibus exustionibusque perituros: quę omnia partim à Chaldæis, partim à Machabęis docētur illata. *Hæc dicit dominus: super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum, eò quod dissecuerit pregnantes Galaad ad dilatādum terminum suum. Et succendam ignem in muro Rabba, & deuorabit ædes eius in vlulatu et in die belli & in turbine, et in die cōmotionis. Et ibit Melchō in captiuitatem, ipse et principes eius simul, dicit dominus.* Nec isti populi, Ammon videlicet & Moab, de Loth stirpe venientes à parricidali inuidia liberantur Israelitarum: sic quidem proximi deteguntur, qui tamē eorum pristinam gloriam non ferentes, nullam prętermiserunt occasionem nocendi Galaad. Denique regionem quam vltra Iordanem duæ in dimidia tribus, sicut narrat scriptura, susceperant, finitimam sibi Ammanitæ inuadere festinantes, nec ad grauidarum, inquit, mulierum cædibus abstinebant ipsam videlicet Iudæorum sobolem interficere cupientes, vt habitatore consumpto, regio Galaditarum eorum tota finibus iungeretur. Remunerabo ergo, inquit, & huic populo quod meretur: faciamque vt hostili igne Rabbe, quæ metropolis fuit, ædificia cōsenescant. Quo sanè belli turbine ita consternabuntur, vt videantur & præmori: non solùm autē principes eius, sed etiam Melchom, id est, simulachrum, cuius se numine muniendos credebant in captiuitatis ludibrium transferetur. *Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam eum: eò quod incenderit ossa regis Idumeæ vsque ad cinerem. Et mittā ignem in Moab, et deuorabit ædes Carioth, et morietur in sonitu Moab et clāgore tubæ. Et disperdam iudicem de medio eius, & omnes principes eius, & interficiam cum eo dicit dominus.* Animaduertendum quoniam cùm omnibus quas annumerauit gentibus contumelias & pericula quæ Israeli congesserāt imputasset, nunc Moabitarum populo obiicit, quòd in Idumeum regem sæuus extiterit: eosque ita furuisse causatur, vt non cōtenti bellum agere cum viuente, odium suum etiam circa eius funus ostenderit. Per quod vtique & Iudęorum arrogantia qui solos se ad dominum pertinere credebāt cōpressa est: & gentibus vel spei solacium vel intelligentiæ lumen obiectum: vt sentirent se sub vna creatoris sui prouidentia & gubernatione consistere, qui videlicet non solas Iudæorum, sed etiam aliarum gentium iniurias vltum iret. *Hæc dicit dominus: super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum, eò quod abiecerit legem domini, et mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua post quæ abierunt patres eorum. Et mittam ignem in Iudam, et deuo-*

rabit ædes Ierusalem. Cùm facinora truculentia diuersis gentibus obiecisset, venit ad Iudam, & dissimulatæ religionis facinus imputauit eodem quo cœperat scemate deliberationis: enuncians necessariam conuersionem de Iæris scilicet tristia subituros, qui obstinatè fuissent turpia quæque & profana sectati. Non autem existimare debemus quia eos populos: quorum paulò antè crimina percucurrit, probabiles in religionis parte censuerit, de qua eis nihil obiiciendum putarit: sed quoniam erat millies confessa profanitas, qui semper fuissent idolorum cultibus mancipati, nec de pietate rituum noscent competens habere iudicium, nequaquam vtique eis crimen dissimulatæ religionis obiectat: cæterum illa morum vulnera, quæ etiam extra veram religionem positi, dignoscere ac vitare potuerunt. Iudæ verò id principio obiecit quod & cęteris flagitiis esset horridius, & de qua stirpe meritò etiā alia scelera pullulasset. Abiecerunt enim, inquit, legem domini per quam solam erant in toto orbe conspicui: neque abiecisse contenti, ad idolorum quoque transiere culturam. Recipient ergo stipendium quod merentur, vt Iudam videlicet & Ierusalē incendium hostile consumat, quod Babylonio vincente completum est. *Hæc dicit dominus: super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, pro eo quod vendiderint argento iustum, & pauperem pro calciamentis*. Decem tribus quas nominat Ierusalem, non sicut Iudam, sed sicut reliquas gentes de morum facinoribus accusat: vt eas nimirum ita prophanitati inhæsisse monstraret, quatenus super hac parte argui nec erubescerent, nec timerent. Accusat ergo morum vulnera, non quòd essent grauiora quàm rituū: sed vel quòd hi fructus fœdæ religionis liquidò viderētur, vel quòd in illa quoque actuum portione ostenderentur cæteris gentibus nequiores. Haud ergo diutius, inquit, censura nostra tolerabit, vt in eo statu maneat in quo impudens nequaquam ad meliora respirans, sed superueniet eis de prosperis in aduersa mutatio, vt quod noluerint discere moniti, incipiant nosse damnati: agere me videlicet curam pauperum, nec prouidentiæ meæ defensione priuari eos qui seculi istius sunt opibus destituti. Vigeat apud illos tātùm cura probitatis, & ipsa (qua humiliores cętetis erant) acceptos mihi reddet carosque mediocritas. Id autem dixi, quia Israelis populus neglexit aduertere iustum & pauperē quasi gemino apud me suffragio nitentē: sed meis semper iudiciis infensus proterebat pauperes, & pedū calciamētis ornamēta seculi vilia æstimabat, i. vel in officiis vel in negociis tāta fœlicitate peccātes vt nō solùm breuibus illecti plerūque cōpēdiis, sed sæpe etiā gratuitis iustorū supliciis pascerētur quandā voluptatē putantes sui, virorum virtute humiliū, id est, superbiæ malum innocētiæ sanctitate vitātium, capita ipsa pulueri mixta calcarent. Quod autem ait, viam humilium declinant, dupliciter accipi potest, id est, vel deflectūt ab ea & lōge diuersum vitæ iter sequuntur, vel certè in iudiciis iustam inopum causam fraude commaculant: quale est illud in psalmo, Si videras furem simulcurrebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersum filium matris tuæ offensionem calidus

lidus instruebas. Exaggeratur autem illo sensu delinquētium reatus, quia dedita opera quæ erant funesta sectantes, non solum negligere sed etiam odisse iustitiam detegunrur. Pergit autem propheta crimina diuersa memorare, nam post iniustitiam & superba libidinis peccata cōtingūt. *Filius, inquit, & pater eius introierūt ad vnam puellam vt violarent nomen sanctum meum.* Ostendit in quos cumulos delinquentium consuetudo procedat. Primò, inquit, ciuibus iustitiā in iudiciis, affectum in calamitatibus negauistis: sequutum est continuò, vt neque naturæ ipsius apud vos iura consisterent, sed de flagitiis ad incœsta venientes, in scorta filij cum patribus irruebant, vt nullam reuerentiam, sicut prius ciuibus, ita deinceps neque genitoribus exhiberent. Quo sanè vestro facinore secundum quoque meum nomen violabatur, colloquētibus inter se videlicet gentibus, Qualis est deus ille, cuius qui peculiaris populus dicitur tā deformis apparet? *Et super vestimenta pignerata accubuerunt iuxta omne altare, & vinum damnatorum bibebant in domo dei sui.* Erat quidem consequens vt cultores idolorum sub multiplici fœditate consisterēt: hîc tamen propheta in cunctis quę arguit illud curat exprimere, quia quasi dedita opera diuinis pręceptionibus repugnarent, per quę omnes species præceptorum scinderēt. Ideo totum quod in lege prohibetur enumerans, etiam pigneratis eos vestibus incubuisse pronunciat. Iuxta omne autem altare diligenter adiecit, quia aras eorum multiplicarat impietas. Et ideo vinum damnatorum bibebant, id est, de ea pecunia epulabantur in templis, quam acceperant ex preciis innocentiū nimirum de quibus paulò ante dixit, quia vendidissent argento iustum, & pauperem pro calciamētis. *Ego autem exterminaui Amoreū a facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus: & contriui fructum eius desuper et radicem eius subter. Ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos per desertum quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrei.* Tenet consuetudinem suam vt ad exasperandum ingratorum facinus beneficia præmissa commemoret. Et ideo postquam eorum praua & prophana studia, quibus erant dediti, percucurrit, bonorum quoque mentionem, quibus eos obliuio ceperat, intromisit. Ac si diceret satis se fuisse deceptum qui antiquas gentes robore viribusque potiores, vt his habitatio pararetur expulerit, cùm hi gloriosum certamē existiment, si illorū crimina & emulentur & superent. Ego autem exterminaui Amorreū, cuius altitudo cedri similiter & fortis ipse quasi quercus, contriui fructum eius desuper & radices eius super. Syluam, inquit, gentium longa iam ætate perualidam ita celsis verticibus cōminantē, & profundis radicibus innitentē sedulus quasi castrorū meator excidi, ne habitationis leuia saltem impedimēta sentirēt. Quicquid ergo roboris fuerāt stirpitùs amputaui, vt indigenarum syluæ quas amoliebatur nostra sententia, nequaquam vlterius pullularent, sed collatæ victoriæ gaudia securitas cumulata sequeretur, quidni? cùm eis etiam priscis temporibus beneficia contulissem? Nam cùm Ægyptia essent seruitute depressi ad celsa eos libertatis erexi: & per inuias solitudines quadraginta annis cibum potumque miraculis sufficiens circumegi, vt posses-

sio fœlicium quæ fuetat decreta terrarum eò dulcius saperet, quò tardius contigisset: simulque cognoscerent quòd vita hominis non in fertilitate arborum, sed in dei prouidentia gubernante consisteret. Nec tamen pręsentis vitæ contulisse tantum instrumenta contentus, reddidi vos per spiritalia quoque ornamenta conspicuos, suscitans, inquit, de filiis vestris prophetas, & de iuuenibus vestris in Nazarços, id est, vt peculiari deuotione ita etiam sacra illuminatione pollentes, quorum aliis futurorum certa cognitio, aliis delictorum esset gloriosa contentio. Hęc tamen vos omnia non solùm viliter æstimatis, verùm etiam impendio respuistis, audentes & prophetis ne vaticinarentur edicere, & Nazaræis vinum quo inebriarentur ingerere. *Ecce stridebo subter vos sicut stridet plaustrũ onustum fœno. Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus nõ saluabit animam suam, & tenens arcum non stabit, & velox pedibus non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam, & robustus corde inter fortes nudus fugiet in die illa dicit dominus.* Familiare scripturis sacris est, vt imaginibus etiam de exiguis rebus fortè susceptis ad hoc quod experimentum cupiuit abutantur: sed ita vt mysticorum in his sensuũ medulla consistat. Vnde & nunc quia diu peccantem populum iustus arbiter sustinebat, oneratum se plaustri instar asseruit, sed cui onus vilis materiæ contigisset. Quòd ergo ait, stridebo subter vos sicut plaustrum onustum fœno, non ita voluit intelligi vt aliter videretur plaustrũ fœno plenum stridere, aliter argento: sed quia sibi similitudinem plaustri stridentis aptabat, sensus arte permiscuit, ac si diceret: si plaustrum onustum haberet discernẽdi aliquam facultatem, videlicet indignantius sine dubio strideret si vilia quàm si preciosa portaret. Ita ergo sicut Apostolus docet super religionis fundamẽtum pro diuersitate meritorum: alii vt aurum, argentum, lapidesque preciosi, alii sicut fœnum, ligna stipulæ congerunt: meritò deus noster maiorem se sarcinam pronunciat experiri eorum peccata tolerando, in quibus nihil queat de preciosis studiis reperire, sed qui omnes ad vile fœnum, quod facilè ignibus consumatur, accesserunt. Cùm autem striduero, id est, infremuero, vestra illico vel arrogantia vel fiducia disperibit. Non enim velocitas quenquam subducet exitio, non proteget fortitudo pugnacem, non postremò peditum acies, nõ equitũ manipuli diuinã sententiã morabũtur: sed qui erãt bellandi arte clari, optabũt amissis latere tegminibus, vt vel nudis ad tuendã vitã vtantur latebris. Quæ omnia mala hostili euenire victoria annuis magis cladib⁹, quàm annalib⁹ literis cõprobamus. In hoc loco sanè Iudęi quandã opinionem sequuntur, diuersorum videlicet ducum diuerso apparatu signatas fuisse personas: quod nos non magni ponderis æstimantes ad alia transeamus *Audite verbum quod locutus est dominus super vos filij Israel, super omni cognatione vestra dicens, Tãtummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.* Nempe, inquit, hoc insigni præcipuè gaudetis, quòd nulli in toto orbe genti nisi vobis solis qui sum mũdi creator innotui: & cùm omnes nationes eadem qua vos pietate formauerim, tamen vester solùm Deus appellari atque esse delegi, vniuersaque

ſaque veſtrę deuotionis officia munerib⁹ atque miraculis anteueni, valida in veſtrũ honorẽ tum Ægyptiorũ tũ Paleſthinorũ regna conſumẽs, vt vobis videlicet glorioſa egreſſio, opulẽta poſſeſſio probaretur: nec ſolũ ſeruitute depulſa gaudia cõtuliſſe cõtẽtus lumina quoque doctrinę ſpiritalis adieci, oſtendens vtique per hęc omnia quòd vos ex omnibus nationibus elegiſſem, quos etiam ſacris informationibus erudirem, vt qui ſine meritis multa ſuſceperant, quemadmodum etiam mererentur agnoſcerent. Verũ non iſta liberalitas negligentiorem conuerſationis veſtræ iudicem reddidit, ſed hòc magis malefacta veſtra caſtigo quò vos cunctis gentibus prętuli. Eſt enim conſequens vt diligentius inſpiciantur quę precioſius æſtimantur. Decor ergo genti veſtræ, vel mea indulgentia vel parentum virtutibus comparatus, nullam ſinit culpam incaſtigatam relinqui; quia vileſcit conceſſa nobilitas, ſi non auferatur indignis. Haud itaque impunitatẽ criminum, ſed cuſtodiam mandatorum nobilitas adquiſita commendat. *Nobilitatē non commendat viciorum impunitas.* Sed videamus & reliqua. *Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in ſaltu niſi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe? nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid ceperit? Si clãget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet? Si erit malum in ciuitate quod Dominus non fecit, quia non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ſeruis ſuis. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?* Variæ quorundam opiniones in hoc loco fuerunt, ſed non ſatis exemplorum ſenſui continentes, qui nũc à nobis ſub neceſſaria diſtinctione reddetur. Diuerſas enim ſententias oratio inſtituta cõtingit: & primus quidem verſus neceſſariam, id eſt, iuſtam docet fuiſſe ingratę gentis repulſam, quam ſuper videlicet vnam ex vniuerſis nationibus pronunciarat adſcitam. Ea ergo quoniam ſtudiis in peruerſa mutatis iram iudicis accenderat, repudiata quæ ſubdebatur, exitiis explicat cur eiuſmodi diſſidium contigiſſet. Nunquid ambulabunt duo pariter, inquit, niſi conuenerit eis? id eſt, Quid miraris quia comitatus noſtri defenſione nudata ſis: cùm iuſta viantium coniunctio, niſi inter concordes diu manere non poſſit? Tu proinde qui elegiſti habere meis legibus contrarias voluntates, fuiſſe conſequens cõfitere vt comitatus mei auxilio nudareris, quia non meis itineribus ingredi ſeparata cœpiſti. Ego nõ ero te deſeruiſſe contentus, nec hoc ſine indignatio noſtra claudetur, ſed de præſule tuo conuertar in ſeuientẽ leonem; quem per vaſta nimirum luſtra gradientem haud leuitas in rugitum, ſed viſa eminus prę̨da commoueat, qui cùm ſanè fuerit victor optati, ac deſtinatàm venationem ad cubile retulerit, antra ipſa coget fremitu perſonare, ac nunquam hoc genere vacuus niſi præda ſemper potitus immurmurat. Quibus duobus verſibus habitum vlciſcentis expreſſit. Sequitur autem. Nunquid cadet auis in laqueum terræ, abſque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid ceperit? Vlciſcentis partibus abſolutis, eos in quos vindicatur compellat, quos tanta facilitate iudicat conterendos, vt aui ſimiles quæ laqueum ſit ingreſſa videantur. Nunquid

leat sordibus, furiatque criminibus. Allophilis, inquit, & AEgyptiis nunciate vt congregentur quasi ad spectaculum in montes Samariæ: id est, ex eorum edicto valles vrbesque despiciāt, & considerent nec flagitium vllū esse, nec facinus quod nō dico eorum studiis appropiet, sed in eorum medio quasi fundata sede consistat. Si ad eos enim cōuertas oculos qui per calumniam deprimuntur, portas vrbium in quibus iudicare consueuerant, ac penetralia cōferta reperias, ita vt nulla alia vox nisi erumnosorum videatur audiri. Vniuersi quippe qui susceperant officium iudicandi, in tantam obliuionē recti, vel per auariciam vel per superbiam deciderunt, vt nō solū non amare, sed neque nosse tā recta videantur. Nemo ergo inuidiam seueritati meę faciat, qui tam longā patientiā se tuis delinquentibus præstiti, vt eis censura etiā in obliuionē veniret. Vos inquam, nationes quas in istorū liberationē gloriáque contriuerā: vos inquam, denuò conuenite, vt vobis ipsis testibus, & meæ indulgētiæ magnitudo, & Effraim impietas detegatur. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur, & circumietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripiētur ædes tuæ.* Sæpe vt diximus de facinoribus flagitiísque cōquestus est, vt tandē posset promulgare sententiā, & ad illum quē in exordiis fecerat sensum sub expositione respōdit: Id est, super tribus sceleribus Israel, & super quatuor nō conuertā eum. Quia ergo exigēte iustitia Israëli & Iudę est decreta cōuersio, vt & lętis videlicet in tristia collabātur, nec tamē internicione pereāt, ad quē modū populator sit seuiturus accipite. *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremū auriculæ, si eruātur filij Israel qui habitāt in Samaria in plaga lectuli, & in grabbato Damasci.* Quia corrigēdi proposito Israëlitas deus noster castigaret, vt prophetis idipsum cōmendantibus, ita etiā dispensationū vocibus indicabat. Nam cū illos semper exosos faceret dilecta prophanitas, statū tamen eorū variabat omnipotēs: tum videlicet tristibus affligēdo, tū prosperis cōfouendo. Syrus ergo qui erat vicinior, id est, habitator Damasci, sicut regū prodit historia, decē tribus frequēti eruptione vexabat: ita vt quodā tēpore ad eam inopiā Samaritę lōga obsidione peruenerint, quatenus matres filiorū carnibus vescerētur, & in toto exercitu vix x. equi potuerint inueniri. Sed cùm beatus Heliseus mandasset regi Ioram quia altero die in portis Samariæ vbertas annonę maxima viseretur, facta est subitò tanta mutatio, vt fugiētibus qui obsiderāt Syris, nō solum euaderent Israelitę, verumetiam quasi triūphi opima spolia perciperēt. Hoc autem genere frequēter eis salutē & gaudia legimus cōtigisse. Parcus itaque vindicādi, & miserēdi diues Deus noster, annūciat quia quāuis munus iudicātis assumpserit, pastoris tamen officiū nō reliquerit. Cęterū & grabato Damasci, cuius quasi funibus febribusque tenebātur, & per ipsam viciniam morbū longissimum præferebāt, reliquias eorū dignaretur eruere: ac sicut de faucibus leonum, id est, regū mēbra populi qui fuerat laniatus extrahere. *Audite, & contestamini in domo Iacob dicit dominus Deus exercituū: quia in die qua visitare cœpero præuaricationes Israel super eū, visitabo, & super altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram.* Quantum ad contextum quidem respicit lectionis, hostilē

M

vastationem promittit, & dicit altaris cornua quæ Ieroboam in Bethel locauerat conterenda. De duobus siquidem vitulis, vnum in Dan posuisse, alterum in Bethel legitur. Ergo est in præsenti loco sensus eiusmodi: quia licet non vos finam internicione deleri, sed paratus sum de captiuitate reliquias vestræ gentis extrahere, nec vos vicinus hostis, Damasci videlicet regnator absumat: tamen id quod agitis, transire impune non patiar. Posset autem dici quia sub nomine Iacob, Iudam voluisset intelligi, ni processus sermonis Israëlem magis, id est: decẽ tribus, signaret & exprimeret. De hac autem destructione altaris, & in regum libris legimus: venisse iam prophetam ad Ieroboã, qui vaccas fuerat fabricatus, immolanti quidem istud esse sub cõminatione pollicitum. Quem ille cùm extensa manu corripi præcepisset, potentiam vatis, dextra protinus arescente persensit, statimque fractus in preces, vsum quidem manus recepit: Iosiam verò exorturum, qui illud sacrilegium vlcisceretur, audiuit. Ergo quæ longa tempora vel castigatio populi, vel longa captiuitas vltima comprehendit, præsenti vaticinio pariter indicantur, quæ diuersis sunt inferenda temporibus. *Et percutiam*, inquit, *domum hyemalem cum domo æstiua, & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes multæ, dicit dominus.* Non vnum aliquod vitium prophanæ gentis exagitans, auaritiæ quoque & luxuriæ peccatã contingit, atque ideo queritur quòd diuersas habitationes ad voluptatem diuersorum anni temporum congruentes, quasi luxurię sibi construxerunt instrumenta: cúmque essent culpis multiplicibus inuoluti, nihil de compunctione aut emendatione penitus cogitauerint, sed consectanda solum amœnitate sollicitos, alias ædes æstibus, alias parasse frigoribus, hásque, vindictæ tempore pariter auferendas, variásque molitiones hostili incendio concremandas. *Audite verbum hoc vaccæ pingues quæ estis in mõte Samarię: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis dominis vestris, Afferte & bibemus. Iurauit dominus Deus in sancto suo, quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus. Et per aperturas exibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit dominus.* Quamquam esset totius gentis prophanitas arguenda, tamen quia in diuites atque opulentos obiurgationem præcipuè dirigebat, qui non vnis ædibus, sed pro tempore variandis cœnaculis vterentur, eáque eboris nitore percolerent: meritò eis vaccarum quoque pinguium nomen ascribit, quia vox earum erat mugitibus destinanda, & venter eorum deus, & gloria in turpitudine ipsorum. Potest etiam illud decenter adiungi, vt non solùm de vitiis morum, sed de genere impietatis ipsius appellati esse dicantur: vt qui colendos receperant vitulos, vaccarum nomine signarentur. Pingues autem notátur, secundum illud quod beatus Dauid accusat: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis: cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso loquuti sunt. Ergo in monte Samariæ, id est in regia ciuitate sistentes, & aulica familiaritate turgentes, atterebatis pauperes, vt de eorum spoliis instrumenta luxuriæ vestræ quæreretis. Quod autem ait: quæ dicitis dominis vestris: Afferte

ferte & bibemus, sic accipiendum est: vt vel Dominos suos ipsa idola nominarent, à quibus videlicet fetiò precarentur copiam rerum, quippe qui omnem beatitudinem suam in intempestiuis lautísque conuiuiis collocassent, vel certè minores quique, & proceribus criminũ suorum opera se locantes, hanc mercedem ab his peterent, in quorũ questum sępe peccabant, vt eis potatio non deesset. Quid autem pro hac petulantia consequuntur? Iurauit, inquit, dominus in sancto suo, id est, decreuit statum sui iudicij violari nescia sanctitate: quia veniet, immo iam appropiat tẽpus quo carnes vestræ leuentur in contis, & reliquię in ollis feruentibus. Trãstulit autem similitudinem à vaccis, quæ conuiuantibus aut barbaris aut militibus apponuntur: Et quoniam earum vocabulo notarat prophanos ipsatum denuò exitio subiiciendos, eos esse denunciat. Cõtos ergo hîc posuit pro verubus, id est, subulis, quibus infertę plerumque vaccarum carnes prunarum vapore torrentur: reliquias verò, vel intestina, vel eas accipe portiones, quæ comminutiores in ollis magis quàm in subulis decoquuntur. Et quoniam dixerat quod totius honestatis & timoris obliti, etiã precia criminũ ventris metirentur ingluuie, meritò subdidit quòd ipsi incendio captiuitatis inuasi, luxuriantibus & quasi voratutis hostibus exponãtur. Et per aperturas exhibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit Dominus. Superioribus versibus metaphorã impleuerat à vaccis, conuiuióque susceptam: in vltimo autem ad simplex reuertitur iudicium: dicítque eos diruptis parietibus extrahendos, quod euersionem indicat ciuitatis. Alteram verò contra alteram, secundum idioma hebraicũ, inuicem sibi occurrentes captiuos, aut se mutuo consequentes, qui ad Armeniæ montes Assyrio vincente transferantur, ostendit. Sed videamus & reliqua. *Venite ad Bethel, & impie agite ad Galgala, & multiplicate præuaricationem, & offerte mane victimas vestras, tribus diebus decimas vestras: & sacrificate de fermentato laudem, & vocate volũtarias oblationes, & annũciate, sic enim voluistis filij Israel dicit Dominus Deus. Unde & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & nõ estis reuersi ad me, dicit Dominus.* Hanc fuisse præcipuam, imò vnicã causam denũciandi per prophetas, quę calamitates peccãtibus imminerẽt, vt in eis correctionẽ formido generaret, totus ipse obiurgationis textus ostendit: cui quoniã cõsilio iudicis ad indulgẽtiã prõptioris perdelinquẽdi impudentiã resistebãt, quoddã inter Deũ & homines videbatur certamen existere: sed quoniã nõ erat æqua luctatio, hoc videlicet decernẽte, illis vero quæ erant acerba subeũtibus, ilicò interdũ eos sub derisione cõpellat, ipsam eis quod elegerint certamẽ exprobtãs. *Venite*, inquit, *ad Bethel, et impie agite*. In imperatiuo modo, sed per ironiã & insultationẽ ea quib⁹ offẽdatur enũciat, quæ figura celebratur in liberalib⁹ quoq; literis. Ergo prophanato Israëli, insultãter obiectat vt studiis quę elegit immineat, & Bethel atq; Galgal, quas ciuitates idolis scatere etiã pręcedẽtes indicauerũt prophetę, frequẽtare nõ desinãt, sed pręuaricationibus augmẽta cõportẽt: & offerãt victimas matutinas, & victimarũ oblationi deseruiãt, fermẽtatósq; panes altari, qui (vt

ita dicamus) laudatorij, vel voluntariæ oblationis appellabantur, imponāt. Quod totum ita intelligendum est: quoniam ceremoniarum ordines, ritusque quos ex sacra lege susceperant, idolis mancipassent, quippe quæ pro Deo veneráda decreuerant, sed easdem obseruationes sicut impiè ad idola transtulissent, ita etiam licenter plerumque variarent: hoc proinde vtrumque pariter exprobrat, id est, quod vel institutiones legales idolis ad quæ defecerant mancipassent, vel eas pro suo arbitrio corrupissent: quorũ vtrũque ad eandem impietatẽ valeret, vel eas nimirum obseruationes, quas sibi Deus iusserat exhiberi, ad impia delubra transferre, vel certe quasi fastu & animo corrigẽtis aliquid ex his quæ fuerant instituta mutare. Denique hoc crimen superbæ mentis exaggerans, ait. Sic enim voluistis filij Israel, dicit Dominus Deus. Insistite ergo (inquit) studiis quæ elegistis, vt stipẽdia vos digna comitentur, quorum gustum ex maxima iam parte cepistis. Nam dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me dicit dominus. Ideo autem indigẽtiam panum post stuporem dentium locauit, vt esset sensus eiusmodi: quia in obliuionem operis sui viderentur dentes adducti, & desueuissent incidere aut emolere cibos, lōgóque interuallo temporis quendam paterentur stuporem. Verùm cùm tam acerba vos castigatio perculisset, non estis reuersi ad me dicit Dominus. Quo versũ, duo pariter indicauit: & illotum videlicet in delinquendo pertinaciam, & suam in consulendo benignitatẽ: qui illa nimirum verbera, non vt puniret, sed vt corrigeret intulisset. Huic autem consilio infœliciter resistentes, quoddam sicut supra diximus, certamen ingressi sunt, & ideo quid adiiciat, audiamus. *Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres menses superessent, vsque ad messem: & plui super ciuitatem vnam, & super ciuitatem alteram non plui: pars vna compluta est, & pars super quam non plui, aruit. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad ciuitatem aliam vt biberent aquam, & non sunt satiatæ: & non redistis ad me dicit dominus.* Ostendens supra subita lue frugum copiam disperisse, & quia emendatio nulla successerit, clariora se etiam indignationis testimonia præbuisse, atque prima pullulatione herbarum negatu pluuiarum germina suffocasse, consequenter adiunxit: quia imbrium solatia nequaquam omnibus in commune subduxerit, ne euẽrui potius quàm indignationi, quod acciderat applicarent. Sed vt sentiretis (inquit) iudicio fieri siccitatem, super ciuitatem vnam plui & super ciuitatem alteram non plui, vt simul ô popule, negato tibi solatio, ex vicino morderis exemplo. Tanta etiam fuit imbris exilitas, vt nec ipsorum sitim locorum, quæ aspersisse videbatur, expleret. Attamen vos qui ad opinionem pluuiæ vt pecudes currebatis, ad me noluistis per voluntatis emendationem redire: eóque factũ vt & vobis fixæ calamitates, & mihi dispensationes meæ infructuosissimæ redderentur. *Percussi vos in vento vrente, & in aurugine multitudinem hortorũ vestrorum & vinearũ vestrarũ, oliueta vestra & ficeta vestra comedit eruca, & non redistis ad me dicit dominus.* Iniquitatũ vestrarũ, iste cumulus ritè cẽsebitur, quia cùm totiens operā seueritatis assumpserim, nihil tamen ad vestrā correctionem

correctionem promoui. Pro beneficiis ergo quicquid erumnarum hausistis, enumero, & confiteor me quasi oblitum fuisse benignitatis meæ, dũ perniciosam vobis delinquendi obstinationem superare contendo. Ideo geminare plagas, immò etiam multiplicare non distuli, & hominibus frugum amminiculo destitutis, pomorum quoque solatia hortorũque subduxi: vt sicut longa siccitas spem messis, ita etiam autumni, & hyemis bona vel aura pestilens, vel frequens eruca consumeret: & non redistis ad me dicit dominus. *Misi ad vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio iuuenes vestros vsque ad captiuitatem equorum vestrorum: Et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, & non redistis ad me dicit Dominus.* Quod Ægypti commemorationem intulit, dupliciter intelligi potest. Nam cùm ille populus, qui sexcentorum milliũ fuisse narratur, ab annis xx. & suprà extra Iosue, & Caleb in solitudine docetur extinctus, meritò hic Deus Ægyptiæ profectionis instar occubuisse dicit, quos pronũciat internecione delendos, vel certe quoniam imminentibus Assyriis Israelitæ, sicut beatus Osee docet, ab AEgyptiis auxiliũ postularunt, nec tamẽ vllum sunt remedium consecuti. Consequenter, missam in eos mortem AEgyptiæ vię propheticus sermo denunciat, per quam ad eos nimirum non arma socia, sed iratior hostis irrupit. Cui sensui magis conueniunt quæ sequuntur, id est, quòd & iuuenes & equos in castris obsidione corruptos, vel captiuitate iudicat comminutos. Sed cùm vos (inquit) conclusos castrorum putredo cruciaret, & videretis vobis mala captiuitatis protinus inferenda, nec sic reuersi estis ad me, dicit Dominus. Tot ergo castigationum fructum mihi per vos perisse, quomodo me ferre arbitramini? *Subuerti vos*, inquam, *sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram, & facti estis quasi torris raptus de incendio, & non redistis ad me, dicit Dominus.* Quis sapiens & cognoscit hæc? Tunc intelliget misericordias Domini, quas sane in omnibus suis dispensationibus commendare non desinit: vnde eas & in præsentibus locis, cũ certè magno seueritatis ambitu procedat oratio, ita tamen abundare ac supereffluere demonstrat, vt doceat quas intulit plagis, multò sibi grauiores, quàm his qui patiantur, videri. *Subuerti vos*, inquit, *sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram.* Quod certè non accidisse Israëliticis populis spes etiam promissæ liberationis affirmat: fit proinde sensus eiusmodi. Quoniam tantùm calamitates quas intuli in vestrum sanguinem sęuierunt, vt videantur mihi Sodomitę ipsi non esse maiora perpessi: iuxta modũ quippe necessitudinis, quia vos mihi adsciueram, erumnarum ista congestio illis est incendiis exequenda, quibus obscœna turba cum tectis conflagrauit & terris. Quamuis enim vobis spem recuperandæ libertatis indulserim, tamen videmini mihi sicut torris, magis aliquis semiustus extractus de ignibus, quàm in virenti consistens firmitate. *Quapropter hæc faciam tibi Israel: Postquam autem hoc fecero tibi, præparare in occursum Dei tui Israel. Quia ecce formans montes & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ: Dominus Deus exercituum nomen eius.* Et quia, inquit, statuisti cum beneuolentia mea impu-

denti obstinatione certare, necessitatémque mihi exerendę seueritatis imponis, faciam tibi quod ipse castigationum ordo deposcit. Neque enim decet vt plus virium impudentia tua quàm nostra censura videatur habuisse, priúsque ista quasi lassata desiuere, quàm tua aut iniquitas finiatur, aut vita. Quantum ergo ad me respicit, medendi continuabo propositum: per te verò stabit vtrum ista multiplex castigatio emendationi proficiat, an potius vltioni. Quia ergo illa numeraui nuper incommoda, id est penuriam frugum & imbrium, copiam verò locustarum & erucarum si quid viroris reliqui fuerat absumentem luem, anni germina corporaque populantem, mala postremo hostilis obsidionis, tota in corruptionem castra vertentis, & gladium domi forísque sæuientem, quæ certe ego, inquit, per compatientem misericordiam illi exitio quo Sodoma perierat, comparaui. Ita vt ad similitudinem combustorum torrium videatur reliquias vestras redditura captiuitas, quia ista, inquam, omnia correctionis inefficacia fuerunt: hoc faciam tibi sub eiusdem sane tenore propositi, vt perniciosa sane impietate depulsa, affectum emendationis assumas. Et idcirco postquam id tibi quod denuncio inferri videris, in occursum domini tui spei melioris factus accingere, neque perculsus parte sententiæ vel desperes salutem, vel iudicantis oculis apparere formides. Nam cum eo est tibi ratio qui nequaquam mortem morientis exoptet, sed qui etiam addictis, si eos commissorum videat pœnitere, succurrat. Quidam hunc locum vbi ait, Quapropter hæc faciam tibi, ita accipiendum putarunt, vt ex industria diceret comminationis speciem fuisse cælatam, quatenus quicquid posset auditor atrocissimum suspicari, id etiam crederet fuisse promissum. Sed animaduerti licet, non suspitionibus territorum rem fuisse promissam: cæterum quid se facturum diceret, post paululum publicasse. Nam interpositis quæ ad potentiam creatoris valerent, quasi cum repetitione subiunctum est. *Audite verbum istud quod ego leuo super vos planctum, Domus Israël cecidit, & non adiiciet vt resurgat: virgo Israel proiecta est in terram suam, & non est qui suscitet eam.* Sicque sensuum ordo subtexitur, vt more suo sedulò deus noster causas illatæ captiuitatis absoluerit: quam nimirùm velut inuitus impleuisse videatur. Sed ad lectionis ordinem reuertamur. Postquam ergo dixi: Hoc faciam tibi Israël. Postquam autem hoc fecero tibi, præparare in occursum Dei tui Israël, quia ecce, inquit, formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum, faciẽs matutinam nebulam, & grandines super excelsa terrę, dominus exercituum nomen eius. Ob reuerentiam iudicis in reorum pectoribus suscitãdam, opera creatoris interserit: vt vel affectum erga se censoris prudens auditor intelligat, vel de effectu non dubitet vltionis, qui cùm sibi videat comminantem, cuius virtute subsistat vniuersitas, id est: O tu Israël, quis sit meritorum tuorum expunctor, inspicito: ille nimirum per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, ille qui elementa iussione formauit atque distinxit: ille qui dedit syderibus vt lucerent, vallibus vt desiderent, campis vt iacerent, montibus vt tumerent: ille qui spirabilem

lem aërem quo à cælo in terras media impletur inanitas, tum densari in nubem, tum moueri in ventos præcepit, cuius prouidentiæ noua opera variis elementorũ declarantur officiis, qui cùm sit tantus virtutis eminẽtia, tamen homini eloquium suum, id est legem suam intimare dignatur. Et inter gubernationis miracula, quibus facit vt nebulæ de terris, vbi eas matutinus sol afflauerit, exhalẽtur: donec immoratu eiusdem vaporis aut cõprimantur, aut omnino siccentur. Imo cùm oportuerit, concretæ in nubes ad superiora ducantur, redditæque cunctis montibus celsiores, aquas conceptorum imbrium in subiecta diffundant: atque ita sibi gubernationis ipsius vestigia impressa consignent. Ipse inquam, factor elementorum cui nomẽ est Exercituũ dominus, id est, cuius ea potestas est vt nutui eius seruiant angelorum cateruæ, eúmque regem suum conditorémque fateantur: ipse inquam, ea vobiscũ benignitate contendit, quatenus inferenda vobis tormenta denunciet, si quo modo affectus pœnitendi in vestris mentibus excitato, vel sera emendatio reos subtrahat vltioni. Quod sane remedium quoniam obstinata prauitate corrumpitis, vocem nostræ lamentationis accipite, cuius semper monita respuistis: vocem, inquã, qua suprema vestra prosequimur. Cecidit cecidit, nõ adiiciet vt resurgat. Virgo Israël proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam: id est, illa gens de clara Israëlis stirpe descendens, & quæ virgo appellari vel ante meruerit, vel sueuerit: quippe cuius pudicitiam, qua in consortium fuerat proprii rectoris ascita, prophanitas nulla violasset: vel cuius fœlicitatem continua integritate pollentem, captiuitas nulla corrupisset: ea nunc proculcatu vincentis exposita, probra simul & tormenta perpetitur: nec vsurpat aliquod de amouenda calamitate solatium. Cæterum in terra sua velut mulier pollutionibus subiecta decubuit, & miseriis deprimentibus, ad sepulchra peruenit, nec est qui opem ferre valeat, & subleuare deiectam, quam censura omnipotentis attriuit. Ab illo ergo versu in quo ait, formans mõtes & creãs ventum, vsque in præsentem locum, ex persona dictum prophetæ accipi potest, de Dei videlicet potentia differẽtis. Quod autem dicit ita in terram suam cecidisse Israelem, vt penitùs non resurgat: cùm & præcedentes & sequentes sententiæ soluendarum quandoque miseriarum solatia repromittant, & in ipsius animaduersionionis tempore imminutionem. magis populi quàm internicionem minentur, ita debemus accipere: quod vel lugentis affectu cumulatius æstimauit illata discrimina: Sícque funditus appellasse deletos, quos ex maiore videret parte contritos: vel certè in eorum personis quos captiuitas absumebat ire pessum. Neque à quopiam gentem Israelis suscitari posse signauerit. *Quia hæc dicit Dominus Deus, Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israelis.* Non subitò captiuitatis miserias irruisse, sed multis temporibus cùm expectatur emendatio, castigatum fuisse populum, regum declarat historia: atque ideo per prophetas varia eum deus noster voce compellat: tum denunciando perniciem, eámque fixam esse dicendo, tum prospera si emen-

dauerit pollicendo. Haud itaque quasi in vnum tempus coartans, aliquam in dictis esse discrepantiam suspiceris: sed prolatas sententias per longa tẽpora, eaque oportuna distribuens, consequentiam suam omnibus constare reperies: ac paulatim crescẽtibus malis, regnum profani populi comminutum, donec ad vltimę captiuitatis exitium perueniret. In illis proinde vrbibus atque regionibus quę adhuc quasi stante metropoli, id est Samaria, vastabantur, gentis decimationem factam intelligamus, vt nobilibus intereuntibus partibus quæ erat extrema permaneret. Quæ quoniã ad hoc illata fuerat decimatio, vt sicut alios iusto dabat exitio, ita alios pereuntium emendaret exemplo. Exhortatio continuò ipsius iudicantis insonuit. *Quia hæc dicit Dominus domui Israel, Quærite me & viuetis: & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee non transibitis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominum & viuite, nec forte comburatur igni domus Ioseph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel.* Quia id, inquit, quod à lege & pietate debueras discere, ô tu Israël, vt vni videlicet factori tuo continuæ deuotionis adhæreres officio, qui te & propitius beatum, & iratus misertimum redderet, sæua demum pericula docuerunt: vel nunc studium pœnitentis assumito, & de correctione actuum si vis viuere, cogitato. Require me proinde, quem profanitati seruiens reliquisti: Require me inquam inueniri paratum, & vbi primùm quęrere cœperis, obuiantem inuenies: quia omnis qui petit, accipiet: qui quærit inueniet, & pulsanti aperietur. Noli sacrilegiis tuis dissimulationẽ nostræ quæstionis adiungere, ne horridior detegaris oblata remedia negligendo, quàm quæ promulgata fuerant præcepta temerando. Quærite me & viuetis, nolite quęrere Bethel & Galgala & Bersabee: hę autem vrbes sicut regum prodit historia, & vitulis quos Ieroboam fecerat, & reliquis erant idolis mancipatę. Denunciat ergo consulens dominus, vt illa quæ abhominabilia prophanitas reddidisset, frequentare desinerent, ne cum eis pariter quippe destinatis exitio disperirent. Quærite ergo dominum quia non vult mortem morientis, & quærentes reuertimini ad eum, & viuetis, ne incipiatis immisso tectis prophanorum incendio concremari. Sed videamus & reliqua. *Qui conuertitis in absynthium iudicium, & iustitiam in terra relinquitis, facientem Arcturum & Orionem, conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius.* Eodem quo suprà, ordine, vt potentiam iudicis explicaret, quòd idem esset creator admonuit, propositúmque eius qui quantum in se est, cunctis consultum vellet ostẽdens: quippe quibus existendi causam sola eius bonitas præstitisset, dicit: quia iudicium eius quod dulce esset innoxiis, isti sibi instar absynthij amarissimum reddidissent. Ergo quod ait, Qui conuertitis in absynthium iudicium, vel ita debemus accipere, vt diuinum iudicium quod sibi meritis suis fieri exitiabile compulerunt, conuertisse eos in amaritudinem conqueratur: vel certe ipsum humanæ rationis examen in amaritudinem dicat fuisse corruptum: culturam videlicet idolorum, sacris quos per Moysem

acceperant

acceperant, ritibus præferendo. Sequitur autem. *Et iustitiam in terra relinquitis*: quod ad ipsius electionis culpam reuocare possemus, quæ iudicandi normam quasi aliquid proculcabile reliquisset, nisi subiectis versibus quid iustitiam vocasset ostenderet. Ait enim, *Facientem Arcturum Orionem & conuertentem in mane tenebras* Iustitiam ergo appellauit ipsum Deum nostrum, qui meritò, & virtus & sapientia nominatur: cúmque à profanis esse relictum, id est spretum, conquestus, opera eius, quibus mundus gubernatur, enumerat: vt illorum nimirum crimina cumulet, qui tantæ magestatis deum non timuerint asperare. Quod autem astrorum ea vocabula intulit, quæ à gentilibus videntur imposita (quamquam alij interpretes solum sidera dixerint) possemus consequenter accipere, quia obuiis vocabulis ad distinctionem astrorum, non ad confirmationem fabularum sit vsus propheta: secundum illud quod & Apostolus poëtarum sententias nequaquam est dedignatus assumere. Notandū etiam illud, quòd cùm descriptionem ethereæ informationis vellet amplecti, astrorum vocabulis quatuor plagas, quæ etiam climata vocantur, expressetit: id est, Arcturo Septentrionem, Orione verò Australem, quæ est è regione, constituens: diei autē & noctis vicissitudine, ortum solis, occasumque signando. Vbi pulchrè potentiam opificis admiratus, tenebras ipsas aït eum in mane cōuertere: ita enim solis globus cùm explicauerit giros, repentino terras splēdore profundit: vt inuentas tenebras non pepulisse, cæterum in lucem mutasse videatur. *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, dominus nomen eius*. Elegantissimè & scientissimè cùm de elementorum loqueretur officiis, ad creatoris institutionem & gubernationem pertinentibus, eum quidem dixit omnia facere, cuius nimirum potētia & formauit eosdem ordines & tuetur: cuius tamen præcipue sideris, ministerio ad creandas fruges vteretur, ostendit: nimirum solis, qui, discessu quidem noctem nobis regressu diem pararet. Ergo quoniam descriptionem naturaliū sermo contigerat, subdidit etiam, quòd vel exhalatus de terris humor, vel assumpta de marinis fluenta gurgitibus, ad superna eodem vapore raperentur, ac denuò suspēsa de nubibus, quæ ire ad summa cęli ipso iā pōdere nō valerēt, amarā salsedinem transfusione deponerent, & ita demum terris sitientibus redderentur: sicque alendis frugibus permixtu contrariorū, humoris videlicet & vaporis, vbertas admirāda cōtingeret: quod vtiq; tātæ magnitudinis negociū explicare nō posset, nisi ille qui solus vniuersorum dominus iure creationis ostēditur. Sed videam⁹ & reliqua. *Qui subridet vastitatem super robustū, & populationem super potentem affert*. Cui negotio pararetur potē tię pręmissa descriptio, cōsequēter aperuit, id est, vt metū in audiētiū pectoribus excitaret, & intelligerēt quātus calamitatū agger impēderet his, quibus tātę potestatis iudex esset infensus. Ille, inquit, qui est vniuersorū creator, merita queq; pergit expūgere: & licet viribus eius nemo possit obsistere, tamen reorum, qui sibi videbantur esse potentes, tormenta subridet, quos ea videlicet facilitate comminuet, vt indignationē suam subrisione potius indicet quàm clamore: quidni, cùm eius nutui vniuersa famulētur,

& pro diuersitate meritorum dicto obaudientia tam aduersa quàm prospera consequantur. Subridet ergo vastitatem super eos qui sibi videbantur potentes, ac dicere solebant: Linguam nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sunt: quis noster Deus est? Aduersum eiusmodi, inquit, profanissimè sibi de prosperis viribus arrogantes, ille, inquit, vltor æternus afflictionis tormenta subridet, atque indignationem suam eiusmodi rictus, qui à tempore discrepet, vsurpatione declarat. Robustos proinde & potentes vel pro inuidia superbiæ, vel pro memoria fœlicitatis antiquæ, Israëlitas vocat: quos iam denunciauit, & ex maiori parte consumptos, & captiuitate proxima transferendos. *Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt: iccirco pro eo quod diripiebatis pauperem & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: Vineas amantissimas plantabitis, & non bibetis vinum earum.* Propheticæ orationis institutio custoditur, vt postquam videlicet fuerint denunciata supplicia, statim seueritatis ipsius causa subdatur, ne videlicet tantæ pietatis dominus, indignatione potius aliquid quàm ratione fecisse videatur: simul etiam vt ostendat quanta consulat benignitate pauperibus, cùm eorum contumelias & rapinas violatui religionis annectit. Per quod consequens esse conuincit, quia profanatis mentibus, nulla insit ciuilis cura iustitiæ, nullus humanitatis affectus: sed sociis suis quasi perciti vento furoris insiliant, & pauperes quosque professa feritate dilacerent: vnde, & hi qui ad cultum idolorum sacrilega mente defecerant, nullis penitus sceleribus abstinerent, sed tam essent pestiferi sociis & ciuibus, quàm ipsi domino quem auersabantur ingrati. Quod autem dicit quia in portis corripientes odio fuerint insecuti, morem iudaïcæ institutionis ostendit, qui ita fuerat ordinatus, vt negociorum arbitri in portis vrbium quarumque residerent: ne qui opus eorum habuisset examine, quæstione aliqua laboraret, sed in ipso ingressu apud quos experiretur offenderet. Non autem Israëlitas, maxime iam sub regum profanorum potestate degentes, hunc morem qui per beatum Moysem in sacerdotali republica fuerat cōstitutus mansisse arbitremur, sed quòd ostendat illos cum ritibus etiam ciuilia iura violasse, & virtutum odium cum ipsarum prædicatoribus induisse. Ac si quis adhortari ad correctionem sanctitarémque voluisset, eum protinus odiis conspirantibus interisse. Cur autem censorum monitis aduersarētur ostendit. *Diripiebatis,* inquit, *pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo.* Igitur vt sine impedimento aliquo vel timoris, scilicet, vel pudoris, per damna & contumelias pauperum vaderetis, monitores sobrios estis perosi. Notādum verò quòd ait, quia electam prædam ab inopibus auferrent, cùm vtique consequentius æstimetur alterum è duobus: vt aut non habuerint magna quæ perderent, quos pauperes confitetur, aut locupletes meritò nominentur si ab his preciosa quæque prædator auferret. Intelligendum ergo quia vel appellauerit pauperes, quos illi rapinis suis ex locupletibus inopes reddidissent, vel certe ad affectum magis possidentium, quàm ad damnorum momenta respiciens, & si paruas res tamen pauperibus ipsa exiguitate

exiguitate preciosas, atroci dixerit cupiditate sublatas. Ad cuius rei testimonium, vel vnius saltē recordemur exempli. Nabuthę sancti viri vineam, breuem illam spacio quidem sed domino suo gratissimam, ac ipsa iocunditate preciosam, Achab rex stolidissimus concupiuit: & cùm domino de venditione mandasset, respondit Nabutha, se hæreditatem paternam non posse contemnere, nec eadem, si liceat, velle priuari. Tunc rex profanissimæ coniugis stimulatus hortatu, auaritiæ suæ facinus crudelitatis adiunxit, & interfecto Nabutha vineam quam concupierat, occupauit. Sic ergo electas prædas, quibus domini videlicet nihil preciosius ęstimarent, cruentis ausibus auferebant, pro quibus factis quid eis denunciet, audiamus. *Pro eo quòd despoliabatis pauperes, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis. Vineas amantissimas plantabitis & non bibetis vinum earum, quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra.* Hoc nempe deprædationum vestrarum tenebat audacia, vt suppeterent instrumenta luxuriæ, atque habitationes vestras grandibus coleretis expensis, quasi & munimento & voluptati futuras. Sed duo vobis pariter euenient, vt ædificetis quidem, & in eis nequeatis habitare: & tam molitione operis quàm eius amissione crucieminī, atque in eo sentiatis cumulatum dolorem: quod non tumultuariis sed elegantibus habitationibus excidatis. Nec sane de calamitate conqueri possitis, aut diuinum inter gemitus sperare subsidium, quorum precatui resistat turba culparum: quidni cùm videant simul se atrociora, & in ciues, & in proximos edidisse? Hæc autem omnia vt prodit historia, decem illæ Samariticæ tribus, & à vicinis sæpe hostibus, sed potissimum ab Assyriis pertulerunt. Iudas verò vastante Babylonio, eisdem communicauit exitiis. Cùm ergo domibus amplissimis, atque ornatissimis vineisque fertilibus, & proprio quod est amplius labore plantatis fueritis, addita etiam captiuitate, priuati, reputate hoc peccatis, quæ maxima commisistis. *Hostes iusti accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes: Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.* Per varias species, statum corruptæ ciuitatis exaggerat. Et sicut supra dixit, quoniam hortantes ad iustitiam spreuissent, imò etiam perculissent: ita consequenter eosdem iusti hostes vocat: quod sane duobus modis intelligi potest: vt iusti quasi genitiuo singulari iustitiæ pronuncientur inimici, id est, iustitiæ non vos negligenter arguo, sed osores: ex quo descendit affectu studiorum vestrorum funesta peruersitas, cùm iniquitati impendentiam copulantes, nec optetis latere quod geritis: sed in porta ciuitatis, in locis videlicet iudiciorum spectante populo nequaquam meritis causas, cæterum preciis æstimetis: & iniquitatem pecuniosorum de pauperum facultatibus adiuuetis: vel certe hostes iusti per nominatiuum pluralem appellati esse credantur, vt enumeratis multis magnísque criminibus, quasi commotus intulerit quod iusti hostes essent, id est, religioni se & deo aduersarios quasi legitimos exhiberent. Locutio est verò familiaris disertis, qui & iustos exercitus & iustas prouincias, id est, magnas appellare consueuerunt. Sed videamus & reliqua. Ideo prudens, inquit, in

tempore illo tacebit, quia tempus malum est: tempus in declinatione mutauit, vel præterita quippe vel præsentia populi gesta dinumerans, consequentius diceret: prudens in tempore illo tacebat, pro quo ait, tacebit. Quia ergo eos iustum, id est legitimum, aduersum honestatem & religionem, bellum pronunciauerat suscepisse: meritò, inquit, ad iustitiam reuocantium ora siluerunt, & prudens quisque cum gemitu ac dolore conticuit, considerans nimirum nihil loci salutari superesse doctrinæ, & ideo sibi consulere debere reticendo, cùm nihil iam promoueat disputando. Ipsi sunt autem prudentes in silentium publico horrore compulsi, de quibus supra dixerat: odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati sunt. Cùm ergo ita profanarum plebium conspirarit audacia, vt veritatem pietatémque doctrinæ quasi denunciato certamine persequatur, prudens quisque doctor flebit quidem, sed tacebit: videns quoniam sicut aspides surdæ obturauerint aures suas, ne quid ad eos de salutaribus possit penetrare carminibus. Id sane ipsum quæstionis aliquid videtur afferre, quod breui est expositione purgandum. Laudatur siquidem prudentia doctoris inter silentij se tuta redigentis, si à parte auditorum reflarit aduersitas. Atque magister gentium præcipit, increpat, obsecrat oportunè, eámque perseuerantiam omnis ferè sacra scriptura commendat. Est proinde adhibenda distinctio, quæ concordiam possit vendicare mandatis. Quandiu populus, & si per negligentiam multa delinquens, tamen sub discendi professione consistit. Debet legitimus magister nequaquam clandestinas aliquorum offensiones timere: cæterum omnibus qui ad audiendum cōuenerint, docendi assiduitate consulere: quippe qui pecuniam sibi commissam numulariis audierit esse credendam: alium autem venturum qui & sortem reposcat & fœnus. Si verò fuerit tanta in peius facta mutatio, vt impietate plebis ipsi discipulatui colla subducant, & pruritum aurium sustinentes ineptis tantum fabulis acquiescant: tum plane iam necessarium esse silentium doctoribus cum propheta dicētibus. Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est. *Quærite bonum & non malum vt viuatis, & erit dominus exercituum vobiscum, sicut dixit: Odite malum & diligite bonum, & custodite in porta iudicium: si forte misereatur dominus Deus exercituum reliquiis Ioseph.* Hi versus ex persona miserantis prophetæ interpositi videntur, Israëlitas videlicet etiam sub ipso iam exitio positos commouentis, vt in correctionis vota studiáque conspirent: ne forte Deus exercituū, cuius tanta est clementia quanta potentia, eiusmodi emendationibus mitigetur, & delendis saltem reliquiis attritæ gentis abstineat. Subiicit autem quod habeat ad superiora contextum. *Propterea hæc dicit dominus exercituum dominator, In omnibus plateis erit planctus, & in cunctis quæ foris sunt dicetur: Væ væ, & vocabunt agricolas ad luctum & planctum. Eos qui sciunt plangere: & in omnibus vineis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit dominus.* Sepositis illis versibus quos ex persona diximus prophetæ miserantis illatos, inuectionis ordo decurrit: vt post illud quod ait, hostes iusti accipientes munera, & pauperes in porta deprimentes,

primentes, ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est, cõnexe videatur illatũ: propterea hæc dixit dominus deus, & reliqua quæ sequuntur: lamentationes videlicet in omnibus plateis audiendas, & in cũctis, inquit, quę foris sunt dicetur Væ vę: quia planctus fore dixerat in plateis, addidit, & quæ foris sunt similï cum plotatione miscenda, vt nõ vtique solis videretur vrbibus cõminari. Dicetur itaque tota regione vę vę: & tam vineæ quàm campi atque mõtes, miserabilibus personabunt lamẽtis, quia pertransibo in medio tui dicit dominus. Diu me, inquit, quasi absentem, & quæ gereretis penitus non videntem nequicquam estis experti: nihil enim de emendatione per tã longas inducias cogitastis. Nunc iam in regionem tuã sacrilegiis inquinatam is animaduersor ingrediar, cui vlterius nõ possitis illudere. Pertrãsire se verò dicit, vt illius memoriã temporis introducat, quo vel Ægyptum vel Sodomã legitur interiisse. Ægyptia primogenita, vel Sodomitica tecta consumens. In hunc ergo modũ pertransibo, vt edã quã merita exigunt vltionẽ. Vnde & apud beatum Osee, cùm de mitigatu sententiæ disputaret, ait: quia deus ego & nõ homo, in medio tui sanctus, & nõ ingrediar ciuitatẽ. Quod ergo ibi se miseratus promiserat non esse gesturũ, id nunc facturũ pollicetur iratus, id est, per mediũ populi vlciscentis animo transiturũ. Cùm autẽ hatũ calamitatum agger irruerit, agricolæ nõ ad culturã sed ad lamenta cõueniẽt, cõuocantes secum qui sciant plãgere. Quod secundũ morẽ illius regionis, qui etiã apud alias gẽtes vigebat, illatũ est: Erãt enim funebres cãtilenę quas ad rithmũ præcinẽtibus aliis turba resonabat. Ergo quasi vt legitimũ populi funus exprimeret, plangẽdi sciẽtes denunciat cõuocandos. *Væ desiderantibus diem domini, vt quid eam vobis? Dies domini, ista, tenebræ & non lux: Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrsus, & ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber: Nunquid non tenebræ Dies Domini & non lux & caligo, & non splendor in ea?* Consilium & propositum pietatis diuinæ, gentium magister ostendens: Bonitas, inquit Dei ad pœnitentiã te adducit, secundum autem duritiã tuam & cor impœnitẽs, tu tibi tezaurisas irã in die irę, vt ipsa dilatione cumulatã excipias vltionẽ. Hoc ergo proposito cõsulendi per multorũ regũ ętates prophetalis cõminatio personabat: & pręibat describẽdis calami satib⁹ terroris ambitio, quæ in pectorib⁹ audientiũ, formidinis & correctionis suscitaret affectũ: sed illi qui abuti remediis adsueuissent, dilationem pœnarũ atque mortiũ ad mẽdacij argumentũ trahebant, dicentes, videlicet prophetas cõmemorãdo, diem domini vanos excitare terrores. Ergo inter cætera quæ lasciuè improbéq; loquebantur, ista quoque cũ irrisione dicebãt, videlicet se desiderare diẽ domini. Et vt tandẽ reuelaretur optare, nõ ꝙ veris desideriis eã postularent, sed ꝙ nequaquã veniente, cõminantiũ prophetarũ falsitas proderetur. Proinde sacri legis cõscia suæ veritatis censura denũciat, quod illã desiderãtę diei professionẽ afflictio multiplex cõsequatur, nec eis illud tẽpus ad bona argumẽta, sed ad stipẽdia dura respondeat, taléſque calamitatũ oriantur procellæ, vt illic acerbius discrimen semper occurrat, quocũque miseri cõfugiendũ putarint. Dies (inquit) ille squalebit

adeo angorũ tenebris, vt nullũ consulentiæ lumen relinquat, sed à pernicie in perniciẽ se formidine misettimi exagitãte discutrant: vt si quis fugiẽs in sequẽtẽ leonẽ vrsis sæuiẽtib⁹ obuiet, ac subitę formidinis augmẽta perpessus, domũ aliquã occulẽdus irrũpat, cũque manũ parieti, vt post tantã constetnationẽ paululũ requiescat, admouerit, morsum serpentis in foramine latẽtis incutrat: sicque veneno in viscera labẽte, dispeteat. *Nunquid nõ tenebræ dies domini, & nõ lux & caligo & nõ splendor in ea?* Nõ solũ tenebrosam, sed etiã caliginosam illã esse noctẽ denũcio, qua videlicet & lux securitati abigetur, & nulla consolationũ sydera sublucebunt. *Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem cœtuũ vestrorũ. Quod si attuleritis mihi holocaustomata, & munera vestra non suscipiam, & vota pinguium vestrorum nõ respiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum: & cantica lira tua non audiam, & reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis.* Quamuis atguendo Israeli id est, decem tribubus, maiore parte orationis institerit, tamen etiam Iudæ delicta contingit. Siquidem & inter principia operis cùm intulisset diuersatum gentium mentionem, peruẽnit ad Iudam, & ait: Super tribus sceleribus Iudæ & super quatuor non cõuertam eum, eo quod abiecerit legẽ domini, & mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua post quæ abierunt patres eorum: & mittam ignẽ in Iudam, & deuotabit ædes Ierusalẽ. Quãquã ergo Israëli vehemẽtior institisset, tamẽ postquã ad exprimendã diẽ domini, id est, vltionis tẽpus sermo peruenit, eiusque seueritatẽ diuersis imaginibus explicare cõtendit, quæ vtique terribilis põpa vindictæ nõ minus Iudæ, quã Samariæ plebibus imminebat: ceremoniarũ quoque solatia, quæ profanato Israële Iudas adhuc videbatur celebrare, eneruata potius & abiecta mõstrauit, cõmẽdandæ videlicet occasione censuræ, apud quã inter dãna morũ placamẽta eiusmodi nihil valerẽt, æquũ se iudicẽ vtrisque fore tribubus indicauit. Ergo dilatatione sententię etiã Iudæ cũ Israele denũciat, quoniã cœtus eorũ oblationẽsque fastidiat, & vota in quibus soleãt pingues hostias immolare contẽnat: carminibusque quibus Dei canãt laudes, ita offendatur, vt tumult⁹ magis se pronũciet sentire, quã cœtus. Hæc siquidẽ omnia religionis officia tũc grata esse deo, tũc placita: quãdo cũ bonis motib⁹ exhibẽtur. Cæterũ si ea vsurpẽt sacrilegiis & iniquitatib⁹ seruiẽtes, ita nihil promoueãt ad impetrãdã salutẽ, vt oratio eorũ fiat in peccatũ. His ergo cũctis solatiis cõuictis atque depulsis, iudiciũ dei reuelabitur quasi aqua: quod ne obscutũ esset, adiecit: & iustitia quasi torrens fortis. Inũdatio easnimirũ immissę calamitatis abripiet, & diluuij instar extinguet. Diuersis enim imaginibus, potẽtiã & cognitionẽ vindicãtis gestit exprimere: quæ sicut potest fletibus antequã irruat mitigari, ita cũ inciderit nõ valebit eludi. *Nũquid hostias & sacrificiũ obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? & portastis tabernacula Moloch & imaginem idolorũ vestrorũ, sydus Dei vestri, quæ fecistis vobis. Et migrare vos faciã, trãs Damascũ, dicit dominus, Deus exercituum nomen eius.* Huius loci etiam beatus Stephanus sub tempore gloriosę meminit passionis. Nam cùm furentium Iudæorum cinctus agminibus de prænunciato à sacris vatibus redẽptoris nostri mysterio disputaret: Conuertit, inquit, deus & tradidit illos seruire militiæ cæli, sicut

cut scriptum est in libro prophetarum. Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi xl. annis domus Israel, & suscepistis tabernacula Moloch, & sydus Dei vestri rēpha: figuras quas fecistis vobis adorare eas, & transferā vos trās Babylonem. Locus verò ipse quāquā apertam habere videatur causam, id est censurā iniquas plebes increpantem, tamen ita sententias miscuit ad diuersa tēpora pertinētes, vt nō parū obscuritatis offuderit. Denique Hier. in hoc loco adeo miserā recepit opinionē, vt diceret quia xl. annis quos in solitudine referūtur egisse, non deo sed idolis seruisse videātur: cùm nihil vtiq; tale historia cōsignet, sed tantum ꝙ caput vituli, Moyse morante conflauerint: ꝙ tamē statim eodē iubente contriuerint. Non ergo ceremonias legales syderibus aut angelis offerebāt, quarū titū & ordines auctor noster proprio ore composuit, sibique vni omnia offerenda mandauit. Secundū consuetudinem ergo scripturarum diuersa quidem tempora, cæterum similia increpantis sermo cōiunxit, vt ostenderet quia in præsentibus sacrilegiis profanos imitarentur parentes, qui sibi Deos improbe fieri postulantes, in vasta solitudine concidissent. Quid ergo ait mirum si & hi de propriis finibus exigantur trans Damascum, videlicet in Babylone vltrâque perituri? Quod autē posuit sydus Dei vestri, in hebraico dicitur stellæ habere nomen, i. Luciferi, quē vsque hodie Sarraceni colere feruntur. De quo tamē nihil tale scriptura commemorat, videlicet eo tēpore quo fuit caput idoli fabricatum, ad similitudinem nimirum Ægyptij bouis quē Apim nominant, quod stellis quoque seruire decreuerint. Sed colligimus quia per imitationē Aegyptiæ superstitionis, aliis quoq; gētibus cōponantur, quasi nihil sit profanitatis, quod nō per susceptionem vnius idoli venerari & colere cēseārut. Fit autē cōtextus in sensibus, si his quæ fuerāt interiecta, sepositis, ad illud quod dixerat, Væ desiderātib⁹ diē domini, hoc respiciat quod ait, Nūquid hostias & sacrificiū obtulistis mihi in deserto, i. longanimitate & beneuolētia mea, quæ differt longis tēporib⁹ vltionē, ita abutitur vestra profanitas, vt argumentem in nūquā vētutū esse illud exitiū, ꝙ necdū venerit, cū fuerit sæpe promissum, quasi nō suppetant exēpla quibus agnoscatis cōsuetudinē meā, quia his nimirū qui destinātur exitio, lōgū ad pœnitēdū tēpus indulgeat. Sed vt prætermittā reliqua, saltē illud aspicite: quia cū eductus de Ægypto populus ad monrē Sinę peruenisset, & cōsistēs inter miracula meis digna virtutib⁹, ad cultū tamē idolorū, quē reliquerat, reuertisset, meruit exitio destinari. Ego tamē, nec sacrificiis eorū nec muneribus mitigatus, xl. annorū tēpus indulsi, neque irā subito in reos sæuire promisi. Cęterū agmina sensim iā sentētię addicta cōsumpsi, sicque nec indulti temporis lōgitudo, ꝙ denūciatū est, frustrauit iudicium. nec accēsam præcipitauit horror criminis vltionē. Cur itaque dubitetis futurū ꝙ iam factū videtis, id est, ideo vobis denūciari vēturas calamitates, nec easdē celeriter inferri, vt emēdationis spaciū prębeatur, nō vt euanescat vltio, cui nihil valebit tēpus officere. Vos autem quoniā bonitate Dei impudēter abutimini, cōsequetur finis eorum parentum quos in sacrilegiis estis imitati: vt sicut eorum cadauera in vasta solitudine corruerunt, ita & vos de patriis excussi finibus, in barbara regione moriamini.

CAPVT 6. LIB. 2

VÆ qui opulenti estis in Siō, & confiditis in mōte Samariæ: optimates capita populorum ingredientes pōpaticè domū Israel. Ex eo sam quidem deo semper fuisse superbiam, frequēs scriptura commendat, quippe quę iniriū peccati talis fuerit, vt Angelos in dęmones cōmutauerit. Vnde & beatus Dauid sollicite deprecatur ne subiaceat proculcatui superborū: ibi enī, inquit, ceciderūt omnes operātes iniquitatē. Hic tamē propheticū ordinē in increpatione custodit vt superbiā quasi fructū esse impietaris ostēdat, per quē tenorē Apostoli quoq; sermo videtur ingressus: qui cū diceret quod creaturis, creatore relicto seruissent, enumerationē deinceps facinorū flagitiorūq; subiecit: propterea illos nefandis actibus scatere pronūciās, quòd pietatis erga deū iura temerassent. Væ, inquit, ergo vobis qui opulēti estis in Sion, & cōfiditis in mōte Samariæ, nō quo pauperū crimina leuius æstimemus, sed vos scelerū maior pulsat inuidia, quos maior extendit opulētia. Quo enim magis estis de honore ac facultate cōspicui, hoc vos decuit maius studiū religionis habuisse: nūc verò nō min⁹ impietate quàm pecunia locupletes esse cōtenditis. cōprehēdent ergo vos lamēta grauia, quia secundū diuinā sentētiā exiguis potest miseratio nōnulla cōferri, potentes autē potenter tormēta patiētur. Inter tātas ergo miserias regionū, quas de vel amissis virib⁹, vel de irruētibus iā calamitatib⁹ experitur, in locorū præsidiis & munitione cōfiditis: in Siō videlicet & Samaria fore vos tutos aduersus irā iudicis æstimātes. *Væ qui opulenti estis in Sion & cōfiditis in monte Samariæ: optimates capita populorū ingredientes pompaticè domum Israel.* Nunquā enim vos magis quā aduersorū tēpore publicastis, quāta vos luxurię impleuisset ambitio, qui generis imperio maiore iā ex parte cōsumpto, intra obsessas tamē vrbes opulētia tum etis luxuriaque diffluitis. *Trāsite in Calāne, et videte, et ite inde in Emath magnā, et descēdite in Geth Palæstinorū, et ad optima quæq; regna horū, si latior terminus eorū termino vestro est.* Intulit oportune externarū gētiū mētionē, & per occasionē altetius sermonis, ostēdit quia & aliis regiones quas incolerēt, & regna quibus florerēt, rerū cōditor deputasset: illos siquidē populos plura nō cupere, istos verò & ingratos & profanos doceri, qui ita fuissent vrbibus pestilētes, vt quos ante per exēpla corruperāt, eosdē postea fastu prędę protererēt. Notāda verò diuini forma iudicij, apud quā nō pro afflictorū qualitatibus affligētiū quoq; merita pōderātur: vt si nocētes nō fuerint q̄ terūtur, excusabilis quoq; deprimētiū videatur iniuria: sed ita rei ac si sanctos violauerint arguātur. Neq; enim odio malignitatis alienæ, cæterū impetu propriæ iniquitatis insiliūt: prædonū nō cēsorū animum deferētes, quorū vt iniquitas exprimatur, profanarū eis cōterminarūque gētiū modestia & quædā probitas antefertur. Trāsite inquit in Chalāne in Emath nagnā, in Geth Palęstinorū, & diligēter inspicite si latiores vestris terrās quas incolerēt acceperint: quarum ita sunt forte contenti, vt nihil aliud videātur expetere. Quæ sane exprobratio, vt illos cupiditatis accusat, ita desiderat explicari. Inconsequens enim videtur, vt postquam opulentiæ ac luxuriæ crimen obiecit, ad comprobationem adduceret eos qui breuiores terras viderentur incolere.

Possee

Posset enim referri, ideo istos plus habere iactātię quia maiores opes delatę sibi regionis vectigalib⁹ collegissent, nullámq; ad exprobrādum vim cōparatio illata retineret, quia hoc fiebat quod ipsa consequentia postularat. quis ergo sensus hic est quē verba destituūt? ille nimitū qui parricidales animos in sacrilegis plebibus fuisse cōuincit, quē alius propheta i. beatus Osee euidēter ostēdit, cùm diceret: In diebus desolationis ostēdit fidē, facti sunt principes Iudæ quasi assumētes terminum. i. decē tribubus Assyrio vincēte trāslatis. Iudę populus, misericordiæ & cōpunctionis alien⁹ gaudebat, dilatationē sibi finiū cōtigisse. Hoc ergo intuitu & nūc propheta nō solū in Iuda, sed etiam in ipso Israële qui captiuitati prior subiacuit, impios principes exultasse demōstrat: ꝙ popularibus incolisque regionis varia clade cōsumptis, istis veluti inter vrbium mœnia liberādis, latior possessio prouenisset: ꝙ tamē tribui Iudæ magis crimen obiectat, eius quippe in sequētibus nomē appellat. Meritò ergo & hostias & munera eorū vicina quoq; gentiū laudata parcitate damnauit. Sed videamus & reliqua. *Qui separati estis in diem malū & appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, qui canitis ad vocem psalterij; sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici bibentes in phialis vinum & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Eorū quos supra optimates vocauerat, pōpaticè ingrediētes domū in diuitiis & epulis suis gloriantes, atque humiliū capita deterentes, fraterna etiā captiuitate gaudētes, consequenter epulas & delicias percucurrit. Væ, inquit, vobis qui separati estis in diē malū, quibus tēpus videlicet vltionis impēdet, cui vos estis ita dicati, vt videamini ad hoc prorsus electi. Quod autē ait, & appropinquatis solio iniquitatis, vel sic intelligere debemus, vt coniūctiua ista, quæ est prelata cōiūctio i. appropinquātis, vim rationalis cōiūctionis obtineat i. quia vt sit sēsus, separatos in diē malū qui appropinquauerint solio iniquitatis, videlicet ideo puniēdos, quia in alios exercuerunt iniqua iudicia: vel certe soliū iniquitatis appellat, quo in iustitia examinata dānabitur: sicut iudiciū pecuniatū & cedis vocamus, nō quo peculatus aut homicida perpetrētur, sed cuius examine puniātur. Sub tali autē scelerum atrocitate degētes, adeo nihil de penitēdi studio cogitatis, vt omnia luxuriarū instrumenta generáque sectemini, nec totos dies lusui dedisse cōtēti, toris eburneis & stratis mollib⁹ incubetis: vt obscœnitatis operi corpora sericis fota sufficiāt: epulas autē vestras etiā autiū voluptate cōditis. nā cùm electos de gregibus & armētis agnos vitulósq; cōsumitis & vsq; ad temulētiā vina defunditis, psalteriū & liras facitis concrepare: hisque flagitiis, etiā cōtumelias antiquitatis adiūgitis. Dicētes videlicet ea vos habere organa, quę Dauid beatissimo suppetiuerint: neque miseri consideratis tātum inter studia quātū inter merita vestra atq; illius interesse. Dauid enim laudes creatoris legésq; virtutis & remedia perturbationis sacro carmine personabat, vos verò è cōtrario incētiua luxurię cū iniuria creatoris (cuius lex spernitur) concrepatis. Ille epulis sobriis & prophetalibus delectabatur ac muniebatur vnguentis, vos verò ebrietate crapulaque, oleo etiam vulgari, & quod

sit atte corruptũ, madetis. Denique ille, misericordiæ plenus affectu, multis post seculis venturas suæ genti calamitates, & fletibus prosequebatur, & precibus. Vos verò easdem iam illatas iáque grassantes, ita siccis oculis intuemini, vt eas venisse parricidaliter gaudeatis. Quod ergo ait: nihil patiebantur super cõtritione Ioseph, ad cõpassionem retulit, quam in pectoribus vel diligentiũ vel miserantium nouerat solere cooriri, quam duritiã etiam illud sub persona iusti carmen accusat: Quæsiui qui simul mecũ contristaretur, & nõ fuit: & cõsolantes me, & non inueni. Cum ergo Ioseph, id est decem tribus captiuitas occuparet, nullum Iuda misericordiæ, nullum cõpassionis sensit affectum: quidni, cùm magis putaret augendę opulentię tempus oblatum, si suis finibus fraterna rura cõiungeret. Tale autem votũ ac tale propositum, quid recipiat, audiamus. *Quapropter, inquit, nunc migrabunt in capite transmigrantium, & offeretur factio lasciuientium*, id est, inanitatem sperum suarum protinus fatebuntur, quando & ipsos comprehenderit, quæ fuerat paulum dilata captiuitas. Exigentur enim de suis finibus in capite transmigrantium, id est, inter primos isti qui se tutos fore crediderãt exulabunt: sicque caterũ luxuriantium disperibunt. *Iurauit Dominus Deus in anima sua dicẽ Dominus exercituũ. Detestor ego superbiã Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus suis. Quod si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi morientur.* Vt grauiter se horruisse despectum fraternę captiuitatis ostenderet, in proferendæ vltionis verba iurauit. Quod autem ait propheta, per animam suam Deum iurasse, more nostro dictum, quibus loquebatur intellige: vt quoniam nihil preciosius anima nostra aut dulcius ęstimamus, ille quoque nõ quasi animal aliquod ex anima membrísque compositum, sed qui maiestatem & vitam suam, animæ appellatione signauerit, detestari se domos Iacob superbiamque iurauit, tantísque eas esse calamitatibus subditurum, vt populosæ familiæ tam assiduis mortibus absumantur, nec supersit in eis qui possit sepelire defunctos: nomine autem Iacob, & Iudam, & Israëlem pariter indicauit, quippe quos paulò ante iam in calamitate miscuerat. Cùm ergo ad eam solitudinem multæ domus venerint, vt non inueniant funerantem, vicini venient & propinquorum busta curabũt: Neque honoratis ex more condent sepulchris, sed vulgari ea incendio concremabunt, ingrediẽtésque ipsi quos diximus vicini ne lateat in penetralibus, vel remaneat aliquis scrutabuntur, sibíque inuicem colloquentur. *Et dicent ei, Tace, & non recorderis nominis Domini, quia ecce dominus mandauit & percutiet Domum maiorem in ruinis & Domum minorem in scissionibus.* Quid est quod ait, Tace, & non recorderis nominis Domini, cùm vtique magnitudo miseriæ etiam obstinata corda potuerit ad recordationem iudicis & creatoris sui inflectere, pérque hoc cõpetentius diceretur. Recordemur nominis Domini, cuius indignatio tam multiplici nos calamitate vastabit. Sensum ergo in hoc loco latentem de superioribus colligamus: Væ, inquit, desiderantibus diem domini, vt quid eam vobis? dies domini est vobis tenebræ, & non lux: non quo illi possent dãnationis suæ tempus expetere, sed quia vt exposuimus, abutentes dilatione vindictæ

vindictæ, prophetas ipsos de mendaciis infamabant, quasi comminantes ea mala quæ nulla essent ætate ventura. Ideo nunc ait, cùm noxiorum agmina promissa olim captiuitas occupauerit, & ille dies, id est, tempus aduenerit, quod se per irrisionem desiderasse iactauerant, tantus eos diuini nominis terror implebit, vt inuicem colloquantur, ne quis audeat recordari nominis domini, cuius offensi tanta seueritas apparuerit, vt putetur excitanda commotio, etiam nominati. *Quia ecce dominus mandabit & percutiet domum minorem in ruinis & domum maiorem in scissionibus* Paulò ante nomine Iacob & Iudam & Israelem id est omnes simul tribus quæ inter se diuisa fuerant, diximus indicatas. Hoc itaque præsens versus absoluit, qui & maiorem & minorem domum percelli scissionibus, ruinisque denunciat: diuersis autem verbis vnum videtur ostendere, id est euersionem domorum. Quia enim ruinam scissiones parietum præcedere solent, vtramque ruituram collapsione & scissione signauit, maiorem autem domum pro numero tribuum, Israelem, minorem vero Iudam vocauit, easque ambas sicut simili iniquitate pollutas, ita simili denunciat calamitate perituras. *Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absynthium?* Gratissimus sensus, & qui elocutionis sit genere contectus. Allegoricis enim verbis populo vitia quibus squalebat exprobrat: neque enim hic quadrupedes simpliciter aut equos signauit aut bubalos, sed superbiam profanæ gentis exaggerat: iam enim iudiciorum dulcedinem in conterendis innocentibus, in amaritudinem verterat, tãtumque sibi de viribus arrogabat, vt nullis incommoditatibus se percellendam putaret: quippe quæ tantum sibi opulentiæ comparasset, vt instar bubalorum nunquam videlicet aratris colla subdentium, continua libertate frueretur: nec per itinera equis difficilia, vt habenarum liber equus, cæterum per campos & prata discurreret. Ergo, inquit, certum est quod nec iuga bubalus portet nec per saxa equus sponte incedat: vos autem, qui vos & iuga discussisse & frenos rupisse gaudentes, equi vobis in luxuria, in virtute & libertate bubali videbamini, rebus probate quod spebus hausistis: id est, quia nullis subiaceatis imperiis. Quod cùm vtrique in contrarium cadit, atque ad arbitrium hostium & per itinera aspertima ingredimini, & graues labores cõfracta ceruice toleratis, confiteamini necesse est, nec equos vos esse nec bubalos, nec quicquam præsidij atque virium, vel opes vestras comparasse vel mentes. *Qui lætamini in nihili: qui dicitis, Nunquid in fortitudine nostra assumimus nobis cornua? Ecce enim suscitabo super vos domus Israel dicit Dominus exercituum gentem: & conteram vos ab introitu Emath vsque ad torrentem deserti.* Adiuuit omnino expositionem præmissam, illam videlicet quòd se instar bubalorum & equorum liberos fortésque crediderant, haud de conscientia virium, sed de propria opinione & spei vanitate venisse. Lætati enim, inquit, estis in nihili, dicentes apud vos: Nunquid in fortitudine nostra assumimus nobis cornua, quę nimirum bubalorum formam videbantur ostendere. Ergo de vestris vobis tantum viribus arrogastis, vt putaretis præ-

cepta posse tutò continere, veniet super vos fortis exercitus, téque priorem ô Israël, vincentium potestate vastabit: ab introitu Emath, id est, ab Antiochia vsque ad torrentem deserti, partem scilicet quæ tangit heremum: Omnes videlicet fines tuos hostili crudelitate populabitur: & te, ô Iuda, sub breui dilatione manentem, tamen vicino afflabit & consternet incendio. *Hæc ostendit mihi Dominus Deus, & ecce fictor locustæ in principio germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsorem gregis: & factum est cùm consummasset comedere herbam terræ, dixi, domine deus propitius esto obsecro, quis suscitabit Iacob quia paruulus est? misertus est dominus super hoc: Non erit dicit dominus.* Prophetali sermonem suum more contexit: Imo quid reuelationum in spiritu prophetæ conspicari solerent: vnde etiam videntes vocabantur ostendit, id est, quia eis rerum futurarum sub diuersa specie, breues illæ quidem imagines apparerent, sed quarum iam intelligentiam caperent: & ita in diuersos mouerêtur affectus, vel ad censuram nimirum vel ad misericordiam pertinentes. Postquam ergo excitatû iri gentem denunciauit quæ eis esset allatura perniciem, ne ipsa iudicij breuitas non satis auditoré moueret, explicandis quas viderat imaginibus immoratur, & per earum occasionem quam sedulò pro eis precaretur ostendit, ne quis eum vel insultantis, vel nihil dolentis animo annunciare illas calamitates putaret. Audite ergo in quarum me imaginum spectacula deus noster induxerit, Stabat quidam qui in morem figuli locustarum fingeret, id est, formaret examina, eísque numeros excedentibus id negocij delegaret, vt omnes segetú fibras & cuncta germina quasi indefessis morsibus pascerêtur. Quod autem ait in principio germinantium serotini imbris, ad augmentum ostendit cladis valere: id est, vt tempestiui imbris tempora grauis siccitas occupare videatur, & longa pluuiarum expectatione defatigati vexatíque cultores luciferi imbris ceperint habere solatia, sicque raptim desperatas collocarint sementes: verùm cùm & ipsa semina vix & tardissime obruta germinare cepissent, priusquam in culmos spicasque cõsurgerent, locustis pascentibus disperirent: quod tamen malum, ne spes sua vel exigua temperaret, alter serotinus post locustam veniret. Ecce enim, inquit, serotinus post tonsorem gregis: id est, ea germina quæ locusta totondetant, vsque ad radices, ei qui sequebatur absumeret: cuius quoniam hic vocabulum siluit, de superiore prophetia quid signauerit, colligamus. Ait enim beatus Iohel. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit brucus, & residuum bruci comedit rubigo. Ergo & propheta Amos serotinum, tonsoris reliquias insequentem, brucum indicauit. Quod autem fictorem videt locustæ, cùm potuisset, quasi extantis iã creaturæ euocator ostendi, ad illud nimirum valet vt inæstimabilis multitudo ipsarum animantium publicetur, quarum videlicet non quanta inueniri in mundo poterant examina congregentur, sed per potentiam iudicantis qui sit etiam vniuersitatis creator, noua fingantur: cùm proinde causam formationis prodidisset impleta vastatio, & morientium multitudinem alimẽtorum consumptio: Exclamaui inquit, Domine deus propicius esto obsecro

secro: Quis suscitabit Iacob quia paruulus est? id est, Si per tuam indignationem ad tantam exiguitatem, quantam hæ pollicentur figuræ gens nostra peruenier, quis eam poterit vlterius suscitare, quam tali vastitate confeceris? *Misertus est Dominus super hoc, Non erit dixit dominus*, id est, efficacẽ fuisse deprecationem meam, docuit sententię consecuta mutatio. Promptus quippe ad misericordiam Deus, plagam illam, cuius magnitudinem vidit me expauisse, submouit: respondit que hoc non fore quod ne fieret supplicaram, verùm aliud quod esse iudicabat mitius intromisit. *Idenim ostendit mihi Deus. Ecce vocabit Iudicium ad ignem, & deuorabit Abyssum multam, & comedet simul partem.* Nisi prudenter atque sollicite quæ sunt dicta capiamus, non exigua in sensibus detegetur absurditas. Post ea siquidem damna, quæ depascens locusta & sequens brucus intulerat, quasi mitior plaga ignis inducitur: cùm omnino non sit ambiguum multo maiorem esse calamitatem quàm immissa operetur exustio, omni illa quam germinũ afferebat attonsio. Quomodo ergo dicit propheta, misertum deũ & quasi lachrymis interuentoris inflexum ad ignem vocasse iudicium, id est reos incendio deputasse, à quibus inopię periculum depulisset? Animaduertendum quapropter quia hîc nomine ignis transcursum flammæ voluerit indicare, quæ licet sui vehementia quod contigerit amburat: tamen quãdiu non immoratur afflatis, nec in ea quæ sunt profunda descendit, nec robora quæ videbatur occupasse consumit. Igitur locustarum aut brucorum imaginibus operi quod susceperãt insidentium, internecionem voluit addictæ gentis ostendere. Quod cùm in spiritu propheta vidisset, & per affectionem populo & per reuerentiam iudici debitam consternatus occurrit: atque vt illa sententiæ mutaretur atrocitas, obtinuit. Sed quoniam cõferri plenam veniam non sinebat populi inueterata profanitas, eiusmodi pœna succedit: quæ & si magnam partem immissa consumat, tamen reliquias manere patiatur. Sic enim ait: *Ecce vocabit iudicium ad ignem dominus Deus, & deuorabit abyssum multam: & comedet simul partem.* Sed propheta cùm effectus primæ supplicationis animasset, huic quoque denunciatui audet obsistere, & dicit paruulum Israëlem, imminutas videlicet eius copias internecione delendas, si iram hostium ipse qui iudicat, quasi incastigator, accenderet. Imagine autem locustæ Assyrios, & imagine ignis Babylonios significatos esse quidam putarunt, non videntes quoniam repugnaret historiæ. Dicit enim propheta, & locustę & ignis plagas suis precibus fuisse submotas, ac de vtraque respondisse dominum supplicanti. Non erit istud, id est: Nequaquam irruet ista vastatio. Assyrius verò & Babylonius hostes victoriarum potiti, & Israëlem & Iudam graui cede vastarunt. Hic ergo ostendit deus noster per prophetam, qui erat imaginum spectator effectus, & quod populus Iudæorum multò grauius quàm sustinuit mereretur exitium, & quod eum ethereus arbiter posset internecione delere, si hostium vel multiplicare numerum, vel indignationem voluisset accendere: & quod necessitatem quandam affligendæ eius gentis, quam nollet penitus interire, pateretur. Verùm, cùm has duas species imminen-

tium discriminum submouisset, *Hoc mihi ostendit ait dominus. Et ecce dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit dominus ad me, Quid tu vides Amos? Et dixi, Trullam cæmentarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel: non adiiciam vltra superinducere eum. Et demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur: & consurgam super domum Ieroboam in gladio.* Magnam partem dispositionum dei sub quibus mortalium vita decurrit, prophetæ de quo loquimur, visio publicauit: Nam cùm præcedentes sententiæ vel comminantem iudicem ostenderint, vel frementem & reorum morribus leonis instar inhiantem. Qui motus vtique vel affectus à natura dei continua tranquillitate gaudentis, secundum rationem dogmatis docentur alieni, præsentis loci referauit occasio, quo potissimum genere ad vlciscendum deus noster insurgeret, relinquendo videlicet potius quàm fremendo. Nam quoniam calamitatum agger protinus irruebat, si ille ægrè destitisset, dicit eos se feriente collapsos, compunctionisque gratia in reorum pectoribus excitandæ, eum sibi & habitum sumit & morum quem habuisset inimicus hoc permittenre desæuiens. Ideo cùm geminam eius sententiam quam pro Iudæorum meritis proposuerat, interueniens precatio sustulisset, tertiam intulit: cui quidem propheta quasi mitissimè non auderet obsistere, sed quę affectum vltionis plenissimum contineret, inquit, Super murum enim litum, id est, structoria arte compositum, stare mihi rerum dominus videbatur, habens in manu trullam cæmentarij, per quam munus videlicet quo fungi consueuerat, indicaret, id est, ꝙ & iugi eos propugnatione tueretur: & ꝙ frequentẽ medelã per quã sanarentur & instaurarẽtur adhiberet. Cæterum, si ista miseris conferentem prouidentiam submoueret, neminem eorum vel posse cohęrere vel posse subsistere. Ergo trullã hàc, inquit, id est, curam meam qua, liniebantur & firmabantur quassa deponam, atque otium quoddam benignitati, quia ira Israël cogit, indicam, nec sustinebo vlterius laborem cum impudenti nimirum prophanitate inefficaci pietate certandi. Sicque demum quid perpetrauere cognoscent, cùm me nequaquã feriente sed tamẽ nõ protegente dispereunt. Et demoliẽtur excelsa idoli, & sanctificationes Israël desolabuntur: & cõsurgã super domum Ieroboam in gladio: Venient enim hostes ac plenũ agentes triumphũ ferro igníque desęuient, fana & profana cũ totis vrbibus cõcremantes, atque Ieroboe familiam gladio vlciscente vastabunt. Verùm postquam hucusque concionantis prophetæ sermo processit, Amasias quidam nomine, sacerdos Idolorum misit ad Ieroboam per idem tempus decem tribuum imperio pręsidentem: nunciauitque ei quòd Amos spiritu potius rebellantis quàm vaticinantis instinctu & nominatim ei, id est, regi denunciaret exitium. Et totum populum ita multiplici cõminatione terreret, vt etiam sentẽtię dubię fieret, quem videlicet regem sequeretur incertus: totiúsque voluminis prophetici propositum breuiter amplectens. Hęc enim, inquit, Amos dicit, *In gladio morietur Ieroboam & Israel captiuus migrabit de terra sua.* Ex quibus dictis consequenter aduertimus quod etiam in nostrorum

temporum

temporum negociis expetimur, quia pars gentis humilior, id est quique populares, quominus habebant de nobilitate superbię: hoc etiam prophetarum dictis facilius mouebantur. Sacerdotes vero & optimates cùm regis vitiis fauere contenderent, respuebant, imo criminabantur, & si liceret, interficiebant salutares magistros. Sed lectionis ordinem prosequamur. Cùm ergo ad Ieroboam regem quibus aduersum Dei prophetam succendi posset mandata misisset, non contentus finem excitati quasi certaminis prestolati: sed vt quocumque modo vir sanctus fugaretur exoptans, ad ipsum cōciliator accessit. *Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides gradere, fuge in terram Iudæ, comede ibi panem & ibi prophetabis: Et in Bethel non adiicies vltra vt prophetes, quia sanctificatio regis est & domus regni.* Metuens credo ne reuerentia prophetę etiam regis indignatio frenaretur, per seipsum tentauit eum expellere, & cum honore compellans: Qui vides abi inquit, & ad vicinam Iudæ confuge regionem, vbi & viuere tuto valeas & docere. Hoc vero loco, id est Bethel in quo tespicis aulam fabricatam & sanctificationes regis, videlicet simulacrum cuius sumus cultui cum ipso principe mancipati, ne pergas vlterius eiusmodi vocibus personare, quas nequaquam tibi fore impunitas intelliges. *Respondit Amos & dixit ad Amasiam: Non sum propheta & non sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum vellicans sicomoros, & tulit me dominus cum sequerer gregem & dixit ad me: Vade propheta ad populum meum Israel.* De occasionibus responsionum etiam quæ tacita sunt plerumque intelligenda succurrunt, sicut nunc propheta, cùm ei aruspex dixisset vt fugeret, respondit nec se de prophetarum descendere stirpe, nec hoc munus ab initio suscepisse, nec ideo tamen quasi falsa vaticinantem debuisse auditoribus esse despectui. Sed quod illi ad eius contumeliam dicere solerent, hoc se etiam cum gaudio profiteri, id est, nec de choro se nec de stirpe prophetarum fuisse: cæterum pastorali tantum officio deditum, & per saltus armenta ducentem, atque cibos ex arboribus vilissime colligentem: a Deo inspectore cordis electum & ad hoc prophetandi officium destinatum, secundum quem morem gloriatur & Apostolus cùm dicit. Quòd vbi placuerit Deo vt reuelaret filium suum, per me continuò non adquicui carni & sanguini, neque ad antecessores meos Apostolos veni, sed abij in Arabiā, & inde reuersus sum Damascum, id est, nec magisterium aliquod nec priuilegium requisiui, sed statim vocanti me redemptori nostro ita proinde & impigre parui, vt ad opus prædicationis ingrederer. Ergo & pastorē pecudum se beatus Amos profitetur, nulla ad opus hoc ambitione, sed sola vocantis electione venisse, qui dixit ad me (inquit) Vade propheta ad populum meum Israël. Ea ergo quæ supra comminatèr inieci, debuisti tu ô, Amasia & omnes tui participes non vt mea sed Dei per me loquētis dicta suscipere, nec dubitare quod Dei voluntate ea quæ ventura cognoueram, nunciatem: quod ne nescias, accipe experimentum eius qui in me loquitur christi. *Vxor tua in ciuitate fornicabitur, filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.* Quid ergo tibi prodest audire nolle quod necesse habeas sustinere, cùm

non te denunciantis verba crucient, sed vulnera persequentis. Proinde vt sentias nulla arte impendentem remouendam sententiam, prædico omnium te affectuum tormenta sensurum, id est: quæ maritus, quæ pater, quę clarus ciuis excipiat. Vxor enim tua non clãdestina turpitudine polluetur, sed in medio vrbis vincẽtium libidini subiacebit, & liberos tuos gladius te spectante cui non liceat lugere vastabit: túque simul dedecore & orbitate percussus in terra polluta morieris, id est. vel in ipsa Iudęorum regione quã videlicet prius sacrilegia ciuium, deinceps verò facinora hostium polluerũt: vel certe in barbaris finibus, quos semper esse pollutissimos ęstimastis, & Israël in exilium turbine captiuitatis abigetur. Sed videamus reliqua. *Hæc ostendit mihi dominus Deus, & ecce vncinus pomorum & dixit. Quid tu vides Amos? Et dixit, Vncinum pomorum, Et dixit dominus ad me. Venit finis super populum meum Israel: non adiiciam vltra vt pertranseam eum. Et stridebunt cardines templi in die illa, dicit dominus Deus: multi morientur, in omni loco proiicietur silentium.* Vsque ad præsentem locum denunciauerat calamitates quæ debebantur criminibus, fixaque æterni iudicis sententia contineri, vt profani neutiquam euaderent impuniti. Sed cùm longa hoc sonuisset vis orationis, nunc iam inferendarum pœnarum, vicinum etiam tempus ostendit, ac secundum morem prophetarum imaginem quæ idipsum exprimeret, intromisit. Sicut enim supra trulla cæmẽtarij curam prouidentiæ publicauit, quã de manu sua iudex sub indignatione deponẽs docuit quod eos iam protegere cessauisset, ita nunc vicinitatem damnationis ostendens, corripuit vncinum pomorum, id est quẽ illi habere solent qui ascendunt in arbores vt poma distringant. Et quia per teneritudinẽ ramorum progredi ad extrema non possunt, consistentes in solido ad se inflectunt capita ramorum, poma quæ matura viderint colligentes. Ergo cùm & iudex ęternus iam oportunam cerneret vltionem, quasi maturuisse ad suscipiendam eam populos fecit intelligi, pronunciatque munus suscepisse vindictę, nec vlterius impunitum Israëlẽ posse consistere. Non adiiciam vltra vt pertranseam eum, sicut videlicet collectores pomorum quæ adhuc acerba vident pertranseunt, quæ vero sunt esui apta decerpunt. Ergo iam tempus implendæ sententiæ vncini forma monstrauit: eos scilicet qui videbantur florere diuitiis & abundare filiis ad debita supplicia pertrahẽtis. Stridebunt cardines templi in die illa dicit dominus, multi morientur: in omni loco proiicietur silentium. Nec ambiguum putes ô tu popule quid hęc vncini forma denunciet. Stridebunt cardines templi: id est, cum vrbibus delubra omnia in quibus fiditis destruentur, neque enim ianuæ eorum sensim pro venerantium recludentur officiis: cæterum vi expugnantium dissilibunt, & profanum vulgus confusa cede morietur: sicque compita quæ multitudine ciuiũ perstrepebãt, lugubri silẽtio cõplebũtur. Videretur autem nomine templi cuius ait cardines stridere, Iudæ quoque calamitatem & templi apud Ierusalem positi denunciare perniciem, nisi totus ipse contextus decem magnis tribubus conueniret. Ergo eius cardines templi conuellendos dixit, de quo & superius ait, Demolientur excelsa idoli & sanctificationes Israël desolabuntur

buntur, & post pauca apertius. Qui iurauit in delicto Samariæ, & dicit: Viuit dominus Deus tuus Dan, viæ Bersabeę cadent & nō resurgent vltra. *Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes: Quando transibit mensis & venundabimus merces: & Sabathum, & aperiemus frumentum, vt imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas: vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quisquilias frumenti vendamus.* Hisdem regulis quibus institutus est prophetalis sermo contexitur, vt quanquam super omnia crimina cultum accuset idolorum, quo videlicet deserētes Deū profanissimi reddebātur: tamē etiam alias vitæ partes, id est, reliqua morū delicta nō sileat: sicq; vel ostēdat, quia magisterium legis sacræ vitiorum amore contēpserint, vel quales morū fructus impietas proferat, quæ licet per omnes fere species improbitatis vagetur, tamen præ cæteris auaritiæ studet: quæ & apud Apostolū idolorum seruitus vocatur. Ergo & hic sermo diuinus cū sacrilegos arguisset, eisque iā vicinum minaretur exitium, exclamauit subito, quasi qui prophanorū vellet rūpere surditatē, vt si de studiorū meritis iudicare negligerent, sed quæ erant fœda pulchris & vilibus anteferrent, saltem iam rebus in angustum redactis, & motæ vltionis fragore cominus sonāte, aspicerent in quē vsum pecuniā cōgregarēt, quóue ære marsupia niterentur implere, quę certi essent ventura protinus in hostium potestatem. Audite, inquit, hoc qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terrę. Filij hominum vsquequo graues corde, vt quid diligitis vanitatem & diuitiis mendacibus impudenter inhiatis? Nihil de his auxilij, nihil imo solacij sentietis, quę vobis & culparum causam faciunt & pœnarum. Qua spe credita, vobis iudicantiū munera corrupistis, vt de oppressis necatisque pauperibus spolia cruenta reciperetis, nec vllū industriæ genus haberetis innoxiū: neque enim solū corruptione sententiarū in iudiciis deliquistis, sed etiā cùm de agrorū fructib⁹ pecuniā redigere pergebatis, ipsa quę honeste geri potuissent cōmercia polluētes, cōcessę industrię votorū scelera miscuistis. Quando enim aiebatis: Trāsibit mēsis & venundabimus merces & sabathum, & aperiemus frumētum, vt imminuamus mensurā & augeamus siclū, & supponamus stateras dolosas: non minus ergo auaricia quàm iniquitate peccantes, publicam expectabatis & optabatis inopiam: & quanquam luxuriosissimi perque hoc inertissimi, tamen fastidiebatis ferias sabathorum, quia indicto ocio vno saltem die vos à fraudibus continebant. Ergo increpabatis, inquit, transeuntis otij tarditatem: ad actuosa nimirum tempora festinantes, in quibus esurienti populo magnis preciis vēderetis, non solum frumenta, sed etiam quisquilias quas vtique proiicere solebatis, talia apud vos mutua iniquitate meditantes, vt possideatis in argento egenos, & pauperes pro calciamentis. Cùm ergo vos ita gesseritis humanitatis inimicos, vt quo eratis cęteris ditiores, hoc vos crudeliores ciuium turba sentiret: & nec ipsa vos rerum copia ad largiēdū vocaret, debetis profecto nullā cōsequi ab ęterno iudice misericordiā, quā proximis vestris tanta obstinatione, tantáque impudentia denegastis. *Iurauit dominus in superbiam*

Iacob si oblitus fuero vsque ad finem omnia opera eorum, magnitudinem iniquitatis tuæ ô Israël. Creatoris indignatio publicauit, qui se etiā obtestatione cōstrinxit, quod nullus tot malorum immemor redderetur: sed donec vltimo vos finiret exitio, vim seueritatis intenderet. Simul etiam latentes reorum detexit affectus, qui cùm viderentur in fraude mensurarum & ponderum per solam auaritiam deliquisse, in superbiam eorum se surrecturum minatur: ostendens profectò quia nunquam illi tot crimina, nisi per contemptum legis admitterent, atque vt pecuniam immodice, ita etiam præcepta Dei viliter æstimarent. Non est, inquit, quòd eorum fastum contumeliis inopum terminetis, longe vlterius effrænata impiorum processit audacia: nostrum inquam hausere cōtemptum, propter quod meritò, qui sum inspector animorum, superbiam eorum detestor: & iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam. Quę enim potest cēsuram misericatio temperare, cùm talia trocitate grassentur, vt vniuersa eorum regio meteatur intremere, cupiens eorum pondere quos degeneres aluit liberari. *Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius, & ascendet quasi fluuius vniuersus, & eiicietur & defluet quasi riuus Ægypti?* Quid esset terrā moueri quod per scema vtique terroris edixerat, subiecto sermone patefecit dicendo: Et lugebit omnis habitator eius. Veniet, inquit, olim promissa & hactenus delata captiuitas: iam quippe vltionis negocium. Ille quem supradixi sententiæ nostræ vncinus attraxit. Et implebitur omne quòd tam contemptus protuli quam iuratus, omnisque Israëlis populus non maiori difficultate, quam riuus Ægypti videlicet Nilus effluet: atque ad Assyrios transire cogetur. Cuius temporis erit tam tristis & acerba facies, vt die medio sol defecisse & nox irruisse videatur. Ita enim nulla ordinum distinctio, lux consilij nulla remanebit: ac si palpabiles tenebræ terram & cælum pariter miserorum oculis abstulissent. *Et conuertam*, inquit, *festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum: Et inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluicium. Et ponam eum quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarum.* Quoniam non vnā personam, sed populum simul institutus sermo designat, ideo permutatio & numeri contingit & generis: vt tum pluraliter tum singulariter alloquatur. Conuertam, inquit, festiuitates vestras in luctum, & cantica vestra in planctum: id est, æmula lætis cuncta succedent, & quæ liberi ad voluptatem parastis, luctui subiiciet immissa captiuitas: corporáque nobilium preciosis paulò ante tecta ornamentis, cilicium pannique conuestient. Quod totum tēpore captiuitatis obtingere vtinā lectione tantùm indicante nossemus. Sed tam frequēs nostris tēporibus eiusmodi est facta cōditio, vt quidquā melius sperantiū miremur audaciam. *Inducam*, inquit, *super omne dorsum vestrum saccum, & super caput caluiciū:* & ornamēta corporū, firmamēta viriū perdetis, vt cæsaries vel ludibrio vel morbo incipiat consumente defluet, & ponā eam quasi luctū vnigeniti & nouissima eius quasi diem amarum, id est, gentis Israeliticæ status, ab arce fœlicitatis antiquę ad ima descendit miseræ seruitutis: vt tam acerbo luctu digna sit, quàm

illa

illa orbitas quæ de vnigenitis consueuit accidere, vbi non solum amissa pignora, sed etiam posteritas extincta lugetur. Sed videamus & reliqua. *Ecce dies veniunt dicit dominus, & mittã famem in terram: non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini, & commouebuntur à mari vsque ad mare, & ab Aquilone vsque ad Orientem circuibunt, quærentes verbum domini & non inuenient.* Inter extremas calamitates eius populi qui legis conditione floruerat, numerandum esse monstrauit defectum salutarium magistrorum, quidni cùm ea sit conditio, vt si discenda non audias, subeat imperitia, perque hoc ignorantiæ nocte verseris, atque in multiplices miserias velut luminibus captus incurras. Qui enim, vt alius propheta denunciat, non didicerit iustitiam super terram, veritatem non faciet, sicque mendacia loquentes peribunt. Propter quod, & populo cui per Osee prophetam exprobratum fuerat, quia scientiam repulisset, ob id quia ipse ab omnipotẽte domino mereretur repelli, etiam in præsenti loco sub denunciatu pœnæ idem crimen obiicitur, vt qui pietatis magistros studiis fuerant profanitatis exosi, quantùm in exitium suum laborauerint agnoscant: qui hoc videlicet peccando fecerint, quod eis iudex inter cætera imo supra cætera supplicia comminetur, id est, inter captiuitatis ærumnas doctrinæ eos egestate feriendos, vt illo insigni, quo inter omnes nationes conspicui fuerant, deserantur, nec quisquam eos prophetarum vel instruat ignorantes vel consoletur afflictos. Quod totum sub hostili damnatione contingere assidua nos pericula docuerunt. Hanc autem minarum speciem Esaias quoque beatus asseruit, auferendum videlicet à Iudæa principem atque seniorem cõsiliorum, doctorémque prenuncians in eorum locum pueros reges & effœminatos principes subrogandos. Quod autem ait non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini illis populis inferẽdum: quantum ad tenorem quidem pertinet lectionis eo sensu videtur illatum, vt dixerit non solum famẽ panis neque solum sitim aquæ, sed audiendi verbum domini eam fore penuriam, vt nusquam valeant doctorem, etiam si eum auidissimè quæsierint, reperire. Neque enim quasi doctrinæ spiritalis cupidos, per quæ hoc dispendia eius grauiter æstimantes edicenda, solorum magistrorum ablatione terreret. Secundum eloquia itaque scripturis familiaria non vtique negauit eos fame sitique vexandos, sed subaudiendum reliquit, non his solum quæ pro conditione mortalis vitæ bonis malisque quasi promiscue interdum accidunt subiungandos, verũ alia maiore calamitate, & ea quæ ad omniũ respicit & non noxiis accidere non potest, esse plectendos, id est vt diuina eos doctrina non instruat, sed auris eorum etiamsi adiurẽt se discere velle contemnat, quasi quibus conueniat illud quod apud alium prophetam legimus. Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum, fingitur sensus ex omnibus quia pro sceleribus & religionis & conuersationis suę captiuitati barbaræ Iudęorum gens quondam dilecta subdatur: qui tantùm sane à prisci decoris arce defluxerint, vt voluntatis suę crimina recognoscant in pœnis, atque ferorum tolerantes

iussa dominorũ doctrinam sacræ legis nusquã audiant insonantem: cuius nimirum adhuc in patriis collocati finibus, illuminantia se præcepta contempserint. Verùm vt contextus ipsius lectionis intelligentiæ huius tenorem poscit, ita etiam debemus aduertere eadem quoque ad futurorum significationem valere, eorum videlicet temporum, in quibus Iudæi sceleratissime peccantes, grauissime conciderunt. Postquam enim vinea illa quę translata ex Ægypto, plantata est in regionibus opimis, & ædificato templo torcular sacri altaris accepit, expectataque vt faceret vuas fecit spinas, & non iustitiam sed clamorem: ita vt cultores eius in ipsum filium patrisfamilias efferati, crederent se absque molestia in reliquum esse tenturos, quod cum legitimi hęredis interitu persuasissent. Iurauit dominus Deus in superbiam Iacob si oblitus fuero vsque ad finem omnia opera eorum, quorum tanta emersit atrocitas, vt ipsa terra eorum moueretur, ac medium diem lugubris auferret obscuritas. Sexta siquidem hora tenebræ factæ sunt vsque ad horam nonam, & terra mota est, petræ scissę, sunt sicque festiuitates eorum in luctum, & in planctum cantica peruenerunt, atque impiorum dorsa sacco tecta sunt, & capita sensere caluicium: venientibusque in vltionem piaculi gentibus, Ierusalem est obsidione circundatá, atque adeo illisa terrę, vt vlterius nequaquam possit adsurgere. Sensit ergo quasi luctum vnigeniti, & amaro conclusa fine est gens illa, quæ vnigenitum Dei contumeliis plagísque violauit, secutumque est verè tempus, in quo fame spiritalium bonorum consumatur, nec penuriam panis aut aquæ sitim, sed audiendi verbum domini, videmus eos qui in verbum domini contumaces fuerant, experiti. Annon eorum ista calamitas, in ipsa rerum attestatione collucet? Nam cùm spiritalis philosophiæ erga dominum scilicet pietatem, erga proximos benignitatem & probitatem docentis, ab eis origo discesserit, ad tantam studiorum & doctrinæ sunt inopiam deuoluti, vt à solis ortu vsque ad occasum, id est, in toto orbe terrarum dispersi, nusquam verbum Dei quo vegetentur audiant: nec corruscantis Euangelij fulgore tangantur, sed instar infantium pro virtutibus morum vitalibusque sacramentis, rebus pudendis & ludicris intumescant: carnis videlicet concisione, & sabbatibus feriis gloriantes. Consequenter ergo nec doctor apud eos aliquis eruditus, nec princeps, nec sacerdos à quo reformentur existit: quia loquente Moyse oculi eorum velamine conteguntur, quod non aliter aufertur, nisi cùm in Christo qui nos redemit aboletur. Circumibunt, inquit, verbum domini quærentes, & non inuenient, quia eum qui verbum caro factus est negauerunt, sicque lux in tenebris lucet & tenebræ eũ non comprehenderunt. *In die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes in siti, quia iurauit in delicto Samariæ, & dicit: Viuit Dominus Deus tuus Dan, & viuit via Bersabee, & cadent & non resurgent vltra.* Licet sui temporis mores prophetalis accuset oratio, tamen per censuræ cumulum, etiam futura signa consequenter ostendimus, atque ideo, & si sermo progrediẽs ad negocia quę videbantur instare respexit, nihilominus & isti cõditioni potest

quæ

quæ nunc Iudæos detinet conuenire. Neque enim absurdum est si de præterita dignitate ipsæ tribus pulchræ virgines nominentur, quę vt tunc idola sequendo, exitio leguntur addictæ: Ita nunc cùm redemptorē suum negarunt, idem commisisse dicuntur, quod & cùm in Dan & Bersabee locatos vitulos adorarent, vt fiat sensus: Quia frustra se Iudæi christo domino non credentes, immunes impietatis existiment, per id videlicet quod idola nulla venerentur, cùm nihil apud eos de antiqua patriarcharum pietate resederit, quia nomen christi peruicaci infidelitate violando, participes & æquales idolorum cultoribus conteguntur: propter quod etiam in Euangelio pronúciat inspector animorum: Qui me odit, & patrem meum odit. Proinde eos adducit cumulata damnatio, qui negando filium, patrisque pronunciantur inimici. Quod autem ait, Viuit Dominus Deus tuus Dan, & viuit via Bersabee, vulgi consuetudinem denotauit, qui videlicet superstitione prolabens, & itinera plerumque quibus ad delubra itur, adiurat. Cadent, inquit, & non resurgent vltra, id est, spei solatiis innixi non sinentur vlterius, vt putent vsque ad terrorem eiusmodi cōminationes sonare, statímq; occursum ire liberationis gaudia, sicut leguntur frequēter experti: sed quia vltionis tempus cōprehensus demum vncinus attraxit, patiendo sentiant, quòd hactenus dedicerant audiendo: & ita cadent vt rebus ipsis deprimentibus conterantur. *Vidi dominum stantem super altare, & dixit: Percute cardinem & commoueantur superliminaria, Auaritia enim in capite omnium, & nouissimum eorum in gladio interficiam.* Altare hoc quidā super quòd vltor astiterit, legitimum videlicet quòd esset in Hierosolimæ templo positum crediderunt, secundū illud quod alius propheta dicit. A sanctis meis incipite, videatur tēpli quoque ipsius exitium comminari: sed intellectum eiusmodi loci cōtextus refutat. Mētio quippe Iudæ nulla pręcesserat: Cæterū decē tribubus specialiter imminebat. Denique postquā dixit, Iurant in delicto Samarię. Et qui dicunt, Viuit dominus deus tuus Dā, & viuit via Bersabee: cadēt, inquit, & nō resurgēt vltra, ac deinde subdidit: Vidi dominum stantē super altare. Cùm ergo signātissime decē tribus Samariamque pulsauerit, altare quoque & delubrū quod pręcipiat euerti, ipsum debem⁹ accipere de quo paulo ante dixit: Et venit finis super populū meū Israël, nō adiiciā vltra vt pertransceā eum, & stridebūt cardines templi in die illa dicit dominus. Et paulò supra dixit ad Amasiā Amos. Nunc audi verbū domini: Tu dicis, nō prophetabis super domū Israël & nō stillabis super domū Idoli, propter hoc hæc dicit dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabit, & filij tui & filię tuę in gladio cadēt, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Israël captiuus migrabit de terra sua. Quia ergo dixerat quòd in delicto Samariæ iurantes debito subderētur exitio, persequitur ipsius comminationis effectum, & dicit se vidisse dominum ad eruēda profanorum altaria constitisse. Et quamuis sub imagine varia, tū occurrentis tum stantis appareat, tamen quia omnia iussione perficit, & dixit, inquit, ministris vel angelis nimirum vel gentibus, ex eius voluntate venientibus, vt percuterent valuas, & commota superliminaria dissilirent.

ſicque omnis ędium ruina ſequeretur, ſtatímque cauſas cõmotionis oſtẽdens: *Auaritia enim*, ait, *in capite omnium, & nouiſſimum eorum in gladio interficiam*. Quidam in elocutionibus videtur eſſe defectus, ſed ſi diligenter inſpicias, cõſilio potius quàm fortè ſuſceptus. Quia enim toto volumine ſcelera eorum híſque debita tormenta digeſſerat, meritò nunc compendium ſermonis elegit, vt & motum vulnera vnius vicij ſignaret indicio, & damnationis pondera ſuccincto nimium ſermone contingeret: Percuſſu quippe cardinum, & ſuperliminarium motu, ruinam fanorum: auaritiæ verò nomine in capite omnium commorantis, à principibus ad imos, ſordibus cunctos & ſacrilegiis horrere pronunciat: nouiſſimos verò eorum, quòd interficiendos hoſtili mucrone ſignauit, oſtendit neque exiguis eſſe parcendum: ſed optimates & vulgum cõfuſa cede perituros. *Non erat*, inquit *fuga eis: Fugient, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit*. Fugam pro effugio nominauerat: quod vt exponeret, poſtquàm dixit: Nõ erit in eis fuga, continuò ſubiecit, fugiet & non ſaluabitur ex eis qui fugerit. Ergo quia nihil proderat fugiſſe capiendis, neque fugam eos arreptum ire pronunciat. Verũ ne hoc eſſet incertum intulit, quod ad expoſitionem valeret. Fugiet, inquit, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit. Ex quo ſenſu eſt & illud in pſalmo: Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus domini perſequens eos. Verùm ne hoc ipſum breuiter indicatum ſenſum eluderet audiẽtium, pergit ſententiã dilatare per ſpecies, vt affectum timoris longitudine deſcriptionis exaſperet, ſimulque commendat ſe indignante qui ſit totius orbis inſpector, nullam religionem, nullam eſſe creaturam quæ vel auxilium aliquod vel ſolatium valeat præbere damnatis. Poſtquam ergo dixit, Non erit fuga eis, Fugiet, & non ſaluabitur qui fugerit ex eis. *Si deſcenderint*, inquit, *vſque ad infernum inde manus mea educet eos: Et ſi aſcenderint vſque in cælũ inde detraham eos: Et ſi abſconditi fuerint in vertice carmeli, inde ſcrutans auferam eos: Et ſi celauerint ſe ab oculis meis in fundo maris, ibi mandabo ſerpenti & mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis, ibi mandabo gladio, & occidet eos*. Nõ quo horũ aliquem quos enumerauit locorũ, adire captus Iſraël aut poſſet aut cuperet, ſed vt magnitudo ſe æterni iudicis publicaret, ab impoſſibilibus exempla collegit, id eſt: Si me inſequente poſſent aut ad cæli ardua ſubuolare, aut vorari terrarum hiatibus, vt laterent, aut ſicut eſt ſtultitia plerumque metuentium, carmeli verticem peterent, quaſi tutas latebras: vel ſi in profunda marinorum gurgitum mergerentur, nuſquam tamẽ poſſent vim noſtræ vltionis effugere. Quib⁹ ſanè ne hæc ipſa forte qua puniãtur conditio blãdiatur, puténtq; ſe ita ferenda captiuitate defungi, vt nihil in eos reliqui iuris habeam, quos dominationi barbaræ mãcipauero. Denuncio quia nec captiuorum valeant ſorte defendi, quibus videlicet parcere ſolet dominantium vel laſſata, vel ſatiata crudelitas: ſed ibi quoque ad nutum meum iugulos eorum tela penetrabunt, neque enim cuiquam licebit miſereri eorum, in quos ego quoque fuerim ſęuire cõpulſus. Hunc autem colorem in laudem dei ſacrorum carminum ſcriptor excoluit: Quo ibo inquiens, à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cęlum

tu

tu illic es, si descendero in infernum, aderis. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris, illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etiamsi dicam, Tenebræ occultabũt me, nóxque mihi consolatio erit, considero rursus atque conspicio quia sicut tenebræ, ita & lumen eius: id est, oculis Dei ita sunt perui̧e, quamuis densæ noctis tenebræ sicut & lumen diei. Vt ergo beatus Dauid hæc cætera numerauit sub diuinæ admiratione virtutis, ita etiam nunc per AMOS & ad indicium virtutis suæ Deus noster, & ad cumulum timoris valitura proposuit: quodque nihil solatij possent inuenire monstrauit, dicendo: *Et ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum*, id est: hos ego puniturus aspiciam, vt sentiant in doloribus cuius potentiæ deum longa miseri ætate contempserint. *Et dominus Deus exercituum, qui tangit terram & tabescit, & lugebunt omnes habitantes in ea.* Videtur quidem ad indicium potentiæ suæ nomine totius terræ, totius orbis mentionem fecisse: quod is videlicet, si Deus præciperet, absque vlla difficultate deflueret, secundum illud Apostoli Petri qui ait: Quales oportet nos esse in sanctis conuersationibus, expectantes aduentum domini, in quo cę̧li magno impetu transibunt, & elementa ignis ardore tabescent: fierétque sensus eiusmodi: O tu Iudę̧orum popule profanatibus dedite, hoc quod dixi te vltionis meæ vim nullis effugiis posse vitare, ne ita accipias quasi omne quod possum in magnitudinem tuæ calamitatis expenderim. Quàm sit enim hic exiguus meæ virtutis effectus, hic intelligere potes, quia si vniuersã terrę molem iratus aspexero, haud difficilius quàm cera ignis vapore soluatur. *Ego enim dominus Sabaoth*, id est exercituum, cui nimirum militãt innumerabiles angelorum cateruæ, qui mentem serò licet, demum tamen vltor accingor. Magnitudinem proinde tuæ calamitatis expendito, quia omnia potest, cuius te nũc ira persequitur. Sed ad consequentiam magis respicit lectionis si de Iudæa id quoque dixisse regione videatur, in quam comminationes ab exordio voluminis personabant. Cùm enim dixisset, Ponam oculos meos super eos in malum & non in bonum: & quod nulla eos elementa vel audeterent eos celare vel possent, consequenter adiecit: quia rex virtutum esset, Dominúsque dominorum, qui illo pollutam regionem squalore vestiret. *Et ascendet sicut riuus omnis & defluet sicut fluuius Ægypti.* Id est in captiuitatem gens tota migrabit. Et sicut alius propheta ait, Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, Riuum enim Ægypti Nilum vocat, qui cùm inundatu annuo Ægyptia arua cõtexerit, ita rursum in alueum suum fluẽta subducit, vt aquarum nulla fere in campis vestigia relinquantur. Ergo & Samariæ populus qui quondam Palestinæ terram quasi vberatus impleuerat, dignitate ac libertate depositis, claustra alienæ dominationis intrabit, & nulla pristini decoris signa retinebit. *Qui ædificat in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundauit.* De laudibus Dei pergit contexta prædicatio quæ nunc videtur: ad illud enim quod dixerat, dominus deus exercituum qui tangit terram & tabescit, & lugebunt omnes habitantes in ea, cohæret istud: qui ę̧dificat in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super ter-

ram fundauit, id est, eius oculos nec si ad cælum ascenderes, nec si in profunda pelagi mergereris, posses effugere, qui angelorum dominus est, qui mundum quem creauit & cõtinet, qui ædificat in cęlo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundauit. Est autem sensus, quia cùm in cæli solio pro sui maiestate considat, tamen dignatus est in terra quasi proprium habere fasciculum, videlicet Abraham Isaac & Iacob posteros, quorum vocari specialiter Deus, cùm sit dominus vniuersitatis, elegit. Fasciculum ergo quasi possessionem vocauit, secundum illud Deuteronomij: Cùm diuideret excelsus gentes, statuit terminos earum secundum numerum angelorũ dei, & facta est pars eius Iacob, & hęreditas ipsius Israël. quod vtique breuiter inferendo, ostendit quanta beneuolentia cum Iudæis gesserit, quantisq; eorũ sit sceleribus asperatus. Qui ergo ædificat, i. qui ædificauit & ab initio creaturæ sacris legibus ordinauit: vt ipse in cælũ quasi in excelsa mũdi eius rector ascenderet, & æterna illic damnatione consideret, terram verò famulorum suorum fancolatui deputaret, secũdum illud quod beatus Dauid eloquitur: Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum. Cùm ergo ita sit throno sublimis & sceptro, cúmque non solum sydera sed cæli cælorum cum tremore suscipiant, tamen ad infima oculos suæ pietatis inclinat, & humilia ita respicit, vt nullam creaturam prouidentiæ suæ gubernatione destituat. Nam si fasciculum vt diximus, videlicet gentem sacris ritibus imbuendam in honorem Abrahæ Isaac & Iacob habere dignatus est, tamen secundum quod sactum carmen eloquitur: Bonus est dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius: solemque suum facit oriri super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos, non solum hominibus, sed etiam auibus & iumentis alimenta suppeditans, secũndum illud Dauidicum: Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore: dante te illis colligent, aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate: Auertente te autem faciem tuam turbabuntur. Et alibi, Qui dat escam iumentis & herbam seruituti hominum, vt exhilaret faciem in oleo, & pane confirmet corda hominum. Vt ergo in victum hominum fruges & fructus terræ pariant, lapso de nubibus imbre fœtátur, quarum est ad hoc cætera mollicies, vt missæ in fluctus quasi spongiæ compleantur; & eisdem aquis à genuina salsedine ipsa transfusione purgatis, atque in dulcedinem potabilem transeuntibus, sitientia arua perfundant, diuersitatemque seminum mirabili vbertate multiplicent: vnum esse certo iure dominum, qui hæc videlicet ordinauerit confitentes. Sed videamus quo proficiat diuinæ virtutis præmissa descriptio: *Nunquid nõ vt filij Aethiopum vos estis mihi filij Israel ait dominus?* An Iudæorum deus tantum? nonne imo & gentiũ? vnus enim deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & preputium per fidem. Quamuis ergo prouidentiæ meæ testimonio quæ consulit omnibus in commune mortalibus, potueritis & debueritis agnoscere, vestrum me quidem genus in honorem sanctorum parentum pręcipue delegisse, non tamen alias gentes à mea consulentia repulisse, saltem me esse vniuersorum dominum ex his quæ sunt gesta cognoscite, neque tantum

vobis

vobis cùm decideritis in crimina vendicare, vt solos vos anteferri cæteris æstimetis, pro hoc quod de Ægyptia seruitute mirabiliter estis educti, & regionem vberem, eiectis quod est amplius incolis, possidetis: neque enim circa vos tantùm eiusmodi dispensationis munus exercui, sed sicut Israëlitæ de terra Ægypti, ita & Palæstinos de Capadocia, & Siros de Cirenen assumptos, in eorum locos qui expelli meruerant, intromisi. Haud ergo vestras credatis meruisse virtutes, quod ego iustitiæ meæ semper impendi: videlicet vt polluta sacrilegiis regna delerem, legitimi domini hanc præcipuã curam esse cõtestans, vt neminem impunitum relinquat, quem nihil cogitare de correctione perspexerit. *Ecce, oculi domini Dei super regnum peccãs, & conteram illud à facie terræ.* Discite proinde rerum saltem periculis, nullum mortalium vel opibus tutum esse vel viribus, qui non fuerit innocentiæ prauitate circundatus. Mea ergo iustitia semper exposcit, vt non solum vnus aut duo, sed etiam totum regnum si peccatis est subditum, depereat. Veruntamen, patentum a me vestrorum sanctitas impetrauit, vt vos non patiar internicione deleri, sed etiam si merito tum momenta perpendens in crimina vestra vltionem suscitauero, miserendi etiam mihi nunquam subrepat obliuio, sed etiam si conteram reos, non etiam sinam Israelitarum nomen perire. Erit ergo inter vos reliquósque discretio, quod vos castigati, illi autem docebuntur extincti. Et quoniam in ipso indignationis impetu Deus tamẽ prodidit reliquis se esse parsurum, quæ sunt læta persequitur. *Ecce enim ego mandabo, & concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro, & non cadet lapillus super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit & non veniet super nos malum.* Hoc proinde quod toto volumine indignatio mea fremuit non effusa pernicitate grassabitur, sed quasi cauta manu & sollicita vos inspectione concutiet, instar videlicet cribri quo frumenta purgantur: cuius angusta foramina nec grana sinunt decidere nec lapillos, sed solum puluerem ac lolium, ac reliqua quæ sunt inutilia secernũt. Quod autem lapillos ait inter frumenta residere, ad consuetudinem videtur respexisse purgantium, qui plerumque ad hoc in cribrum mittunt lapillos, vt vim concussui addant marginibus illisi, & nihil de quisquiliis remanere patiantur. Secundum subtiliorem vero sensum, propius eam rem pro qua fuerat suscepta tãgentem nomine lapillorum, eorum indicat firmitatem, qui malis haud facilè corrumpantur exemplis, vt illis temporibus & prophetas & alios iustos fuisse legimus: qui cùm reliquum vulgus vt ligna ac stipulæ deperirent, illi velut solidi perque hoc preciosi lapides permanebant, super quos meritò ecclesia fundaretur, quoniam nulla posset procella subruere. Ergo etsi omnes air pariter abripiat immissa captiuitas, tamen nequaquam vos viliter æstimabo, vt confusa videlicet cede pereatis: sed exercebitur libra iudicij, vt nullum gladius contingat innoxium, nullum prętereat criminosum. In gladio morientur omnes peccatores populi, mei, qui dicũt: Non appropinquabit & nõ veniet super nos malum, id est qui sactis vãtibus restiterũt, & eos quasi conuincere gestientes, affirmabant nihil calamitatum quas illi

denunciabât esse venturum, neque se vlla malorum experimenta capturos, hos, inquit, vindicta persequetur, sæuiens. Cæterum omnes vel innocentia vel examinata virtute conspicuos ita manus nostra defender, vt exercitati quidem, nec tamen doceantur extincti. Sed videamus & reliqua. *In die illa dicit dominus suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo: & reædificabo illud sicut in diebus antiquis, vt possideant reliquias Idumeæ & omnes nationes, eò quod inuocatum sit nomen meum super eos dicit dominus faciens hæc.* Quia promiserat se etiam sub tempore indignationis accensæ circa Iudæorum tamen gentem ita misericordiæ habere respectum, vt nō eos vsquequaque pateretur aboleri. Sed in ipso captiuitatis turbine, cùm iā eos fera barbaries possideret, mirabili tamen auxilio innocentia vel iustitia præditos defensurum iri, vt potestatem in eos nō haberet interit⁹, quod vtique videbatur esse difficile, oportune & necessarie prospera quę essent vētura subiunxit, vt clementiæ videlicet suæ, cuius signa promiserat, euidentiora etiam documēta congereret, & eorum se habere curam, de quorum meritis iudicabat, ostēderet. Sicque intelligerēt, quia neminem sine iudicio pateretur perire, quandoquidem nō solum erga personas, sed etiam inter gentes hoc crimen exereret. Iam enim decem tribubus Assyria dominatione possetis Iudām & Beniamim, qui vna tantummodo, Iudæ videlicet commemoratione signantur, à Sennacherib expugnatione deffendere. Dicit ergo prophetali more tempus appellans. *In die, ait, illa suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo, & reædificabo eum sicut in diebus antiquis.* Quibus verbis vtique illam signat ætatem, quæ & Iudæ tribus cum reliquis de Babilonia captiuitate liberata est. Ea enim, sicut omnes pene prophetæ concinenter prædixerant, ita etiam rerum exitus comprobauit. Hic ergo cùm tristia omnia sub persona decem tribuum narrasset, vbi ad prædictionem lætorum ventum est, per Iudæ occasionem, eorum seriem percucurrit: simul indicans Ierosolimitas sub aduersa venturos, de quibus nimirum eos educendos esse promittit: cuius sane libertatis sub Ezechia signa perierunt, quando videlicet in Hierusalem à manibus obsidentium, graui penuria laborātes, mirabili Deus protectione defendit. cunctis ergo quæque fuerant aduersa depulsis, illam, inquit, quam indignatus posueram cęmentatij opificis trullam, resumam, vt ædificem interrupta murorum, quę hostium fuerant impugnatione quassata, ædesque omnes quæ cōsenuerant suscitabo, & in vigorē antiquę fœlicitatis reducam: nec solum libertatis dulcia, sed etiam vltionis attribuā, id est, vt possideāt reliquias Idumeę gentis, scilicet de Esau stirpe veniētis: cuius assidue parricidali odio laborauerant, cunctasque nationes ita sub propria ditione cōstituant, vt appareat quārum pietatis fructum fuerint cōsecuti, qui opimas crebra sane victorias nominis mei inuocatione perceperint. Notādum verò quoniā huius loci in actibus Apost. B. Iacobus ad prędicādū mysteriū redēptoris nostri, sub intelligētia subtiliore fuerit recordatus, tabernaculū videlicet Dauid corpus Christi appellās: ꝙ cùm pro ipsa cōditione

tione naturę cecidisset in mortem, resurrectionis est virtute ac mysterio suscitatū: & verè sanctificatio Dauid fidelis, id est, ęterna resplenduit, quando non permisit sanctum suum Deus videre corruptionem, sed clarificauit eum ante faciem omnium populorum, ad gloriam plebis suæ Israëlis. Apostolorum ergo doctrinam sequentes, sic esse intelligenda prophetarum volumina nouerimus, vt per contextum sui temporis gesta complexi, & per excursus subitos vel sensuum cumulos etiam futura signauerint, eorúmque magnitudinem docuerint spectari in narratione præuiorum. Sic enim forma loci præsentis instituit: quia quantum ad historiam respicit, & Babiloniorum soluta damnatio, & quam Iudæi pertulerant rescissa captiuitas est, atque resplenduit anxiis, vt sæpe promissa tui longum expectata libertas: quam tamen si ad regulam virtutis examines, quippe mortalibus & vitę istius amara tolerantibus, nimis exiguam fateberis contigisse. Hęc autem liberatio, quam Christi mysteria fidelibus contulerunt, cùm semel venerit absque fine, lōgior est, & absque cōparatione sublimior: cui ita mœnia firmitatis & dulcedinis comparantur, vt repositæ in eis diuitiæ nec oppugnationem possint timere nec fraudem. Idumeæ autem reliquias possessura credatur, quando corpus hoc quod per rufum Iudęorum colorem videtur ostendi, quemadmodum seminatum est in ignominia, sic consurget in gloria, nec aliquas de infirmitate molestias aut intellectui generabit aut sensui. Cæterum, erit Deus omnia in omnibus: verū his breuiter explicatis reuertamur ad seriē lectionis. *Ecce dies veniūt, dicit dominus, et cōprehendet arator messorem, & calcator vuæ mittentem semen: & stillabunt montes dulcedinē, & omnes colles culti erunt.* Non solum, inquit, libertatem restituisse contentus, frugum quoque vos faciam vbertate gaudere, ita vt toto anno colligenda suppeditent, & ad vindemiam tempus messis nimium opima procedat: vindemiam sementis excipiat, secundum illud quod apud beatum Dauid canitur: Benedices coronę anni benignitatis tuę, & campi tui replebūtur vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur: Sic ergo & hîc post præmissa subiecit. Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. Aduersorum siquidem tempore raritas erat magna cultorum, nunc econtrario, multiplicabit incolas restituta tranquillitas, & bonum pacis publicæ montium cultura testabitur. Ita vt stillent dulcedinem, id est, videantur effluere vina de rupibus, mella de montibus. *Et conuertam captiuitatem populi mei Israel, & ædificabunt ciuitates desertas, & habitabunt: & plantabunt vineas & bibent em vinum earum: & facient hortos, & commedent fructus eorum.* Quod per exaggerationem dixerat, id est quasi passim de montibus eruptum ire nectar, subdita narratione composuit, dicendo videlicet: quod bonis libertatis vtentes, exstruerent vrbis mœnia, ædesque repararent: pangerent vineas, nec prædatorem timerent, sed optatis earum fructibus implerētur. Nec solum diuites, sed etiā mediocres hortos sedulò colerent, & libenter indeptis eorum copiis vescerentur. *Et plantabo eos super humum suam, & non euellam eos vltra de terra sua quam dedi eis dicit dominus Deus tuus.* Id est, populum quem captiuitatis flagella correxe-

rint, cùm ad possessionem terrarum suarum respexero, ita faciam continua securitate gaudere, vt non experiatur vlterius superborum iussa dominorũ, nec amarum iterum gustet exilium, sed in regionibus propriis sempiterna possessione consistat. Quod dicendo vtique nõ est pollicitus illos in prauam volunratem nunquam esse mutandos, quos constat postea & redemptorem humani generis tam negasse, quam persequendo violasse, & de illis terris quas acceperant, vsque eò fuisse depulsos, vt ab earum incolatu iugiter arceantur. Sed suum propositum rerum dominus publicauit, quod eos scilicet ira restituerit finibus paternis, vt nunquam eos vellet expelli, si eorum vita pateretur: sicque ad intelligendum pateret aduersa omnia quę sunt deinceps consecuta, illorũ esse moribus imputanda: in Christi autem corpore, id est, ecclesiæ membris, hęc omnia fideliter & cumulatè apparent impleta, quibus scilicet ea est spei collata fœlicitas, vt cùm tempus resurrectionis aduenerit, & beatitudinem quæ est vera contigerint, bona sua vt suauitate, ita fateantur æternitate preciosa.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS
COMMENT. IN AMOS PROPHETAM.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN SYMBOLVM.

Mihi quidem fidelissimè papa Laurēti ad scribendum animus tam non est cupidus quàm nec idoneus, scienti non esse absque periculo, multorum iudiciis ingenium tenue & exile committere. Sed quoniam, vt cum venia tui dixerim, id temerè in epistola tua per Christi me sacramenta, quę à nobis maxima cum reuerentia suscipiuntur, astringis, vt aliquid tibi de fide secundum symboli traditionem rationémque componam: quamuis supra vires nostras sit pondus præcepti (non enim me latet illa sententia sapientum, quæ probe admodum dicit, quia de Deo etiam vera dicere periculosum est) tamen si petitionis à te impositæ necessitatem orationibus iuues, dicere aliqua obedientiæ magis reuerentia, quàm ingenij præsumptione tentabimus: quę quidem non tam perfectorum exercitiis digna videantur, quàm quæ ad paruulorum in Christo & incipientium librentur auditum. Equidem comperi nonnullos illustrium tractatorum aliqua de his piè & breuiter edidisse. Fotinum verò hæreticum scio eatenus scripsisse, non vt rationem dictorum audientibus explanaret, Rom. 6. sed vt simpliciter fideliterque dicta, ad argumentum sui dogmatis traheret, cùm in his verbis sanctus spiritus prouiderit, nil ambiguum, nil obscurũ, nil à reliquis dissonans poni: quia in his verè comperitur prophetia quæ dicit. Verbum enim consummans & breuians in ęquitate: quia verbum breuiatum faciet dominus super terram. Nos ergo simplicitatem suã Act. 2. vel verbis apostolicis reddere & signare tentabimus, vel quæ omissa videntur à prioribus, adimplere. Sed vt manifestius fiat argumentum verbi huius, vt diximus, breuiati, causam qua hæc traditio Ecclesiis data est, ab origine repetemus. Tradunt maiores nostri, quòd post ascensionem domini, cùm per aduentum spiritus sancti, supra singulos quósque apostolos igneę linguę sedissent, vt loquelis diuersis variísque loquerentur, per quod eis nulla gens extranea, nulla linguæ barbaries inaccessa videretur & inuia: præceptum eis à domino datum hoc, ad prædicandum Dei verbum ad singulas quémque proficisci nationes. Discessuri itaque ab inuicem, normam sibi prius futuræ prædicationis in cõmune cõstituunt, ne forte alij alio adducti, diuersum aliquid his qui ad fidem christi inuitabantur exponerent. Omnes igitur in vno positi, & spiritu sancto repleti, breue istud futurę sibi, vt diximus, prædicationis indiciũ, in vnum conferendo ꝙ sentiebat vnusquisque, cõponunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuũt. Symbolum autem hoc multis & iustissimis ex causis appellari voluerunt.

Symbolum enim græcè & indicium dici potest, & collatio, hoc est, quod
plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt apostoli, in his sermonibus in
1.Cor.11. vnum conferendo, quod vnusquisque sensit. Indicium autem vel signum
Act.15 idcirco dicitur: quia in illo tempore, sicut Paulus apostolus dicit, & in Acti-
bus apostolorum refertur, multi ex circumeuntibus Iudæis simulabant se
esse apostolos Christi, & lucri alicuius vel ventris gratia ad prædicandum
proficiscebantur, nominantes quidem Christum, sed non integris tradi-
tionũ lineis nunciantes. Idcirco istud indicium posuerunt, per quod agno-
sceretur is qui christum verè secundum apostolicas regulas prædicaret. De-
nique & in bellis ciuilibus hoc obseruari ferunt, quoniam & armorum ha-
bitus par, & sonus vocis idem, & mos vnus est, atque eadem instituta bel-
landi: ne qua doli surreptio fiat, symbola distincta vnusquisque dux suis
militibus tradit, quæ Latinè signa vel indicia nuncupantur, vt si forte oc-
currerit quis de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat si sit hostis
vel socius. Idcirco denique hæc non scribi chartulis aut membranis, sed re-
quiri credentium cordibus tradiderunt; vt certum esset hæc neminem ex
lectione, quæ interdum peruenire etiam ad infideles solet, sed ex aposto-
lorum traditione didicisse. Discessuri igitur vt diximus ad prædicandum,
istud vnanimitatis & fidei suæ apostoli indicium posuere, non sicut filij
Noë discessuri ab alterutrum turrim ex latere cocto & bitumine cõstruen-
Gen.11 tes, cuius cacumen vsque ad cælum pertingeret: sed monumenta fidei, quæ
starent aduersus faciem inimici, è lapidibus viuis & margaritis dominicis
ædificantes: quam neque venti impellerent, neque fulmina subruerent,
neque tempestatum ac procellarum turbines permouerent. Meritò igitur
illi abinuicem separandi, turrim superbiæ ædificantes, linguarum confu-
sione damnati sunt, ne vnusquisque posset aduertere proximi sui loquelá.
Isti verò qui turrim fidei construebant, omniũ linguarum scientia & agni-
tione donati sunt, vt illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. Sed iam
nobis etiam de ipsis aliquid tractandum est margaritis, in quibus primo in
loco fons & origo omnium ponitur, cùm dicitur. Credo in Deum patrem
omnipotẽtem. Verùm prius quàm incipiam de ipsis sermonum virtutibus
disputare, illud nõ importunè commonẽdum puto, quòd in diuersis eccle-
siis aliqua in his verbis inueniuntur adiecta. In ecclesia tamen vrbis Romę
hoc non deprehenditur factum: quod ego propterea esse arbitror, quòd
neque hæresis vlla illic sumpsit exordium: & mos inibi seruatur antiquus,
eos qui gratiam baptismi suscepturi sunt, publice, id est, fidelium populo
audiente, symbolum reddere: & vtique adiectionem huius saltem ser-
monis eorũ qui præcesserũt in fide nõ admittit auditũ. In cæteris autẽ locis,
quantùm intelligi datur, propter nonnullos hæreticos addita quędã viden
tur, per quę nouellę doctrinę sensus crederetur excludi. Nos tamẽ illũ ordi-
nẽ sequimur, quẽ in Aquileiẽsi ecclesia lauacri gratia suscepimus. Credo igi-
Heb.11 tur primò omniũ ponitur, sicut Paulus Apost. ad Heb. scribens dicit. Cre-
dere enim primò omnium accedentẽ ad Deũ oportet, quia est: & credẽti-
bus remunerator sit. Sed & propheta dicit: Nisi credideritis nõ intelligetis.

Vt ergo intelligentiæ tibi aditus pateſcat, rectè primò omnium te credere profiteris: quia nec mare quis ingreditur, & liquido ac profundo ſeſe committit elemento, niſi ſe prius credat poſſe ſaluari: nec agricola ſemina ſulcis obruit & fruges ſpargit in terram, niſi crediderit venturos imbres, affuturum quoque ſolis tepotem, quibus terra cōfota, ſegetes multiplicata fruge producat, ac ventis ſpirantibus nutriat. Nihil denique eſt quod in vita geri poſſit, ſi non credulitas antè præceſſerit. Quid igitur mirum, ſi accedentes ad Deum credere nos primò omnium profitemur, cū ſine hoc ne ipſa exigi poſſit vita communis. Hæc autē idcirco in principiis præmiſimus, quia pagani nobis obiicere ſolent, quod religio noſtra, quia rationibus deficit, in ſola credendi perſuaſione cōſiſtat: & ideo oſtendimus, nec agi, nec ſtare aliquid poſſe, niſi præceſſerit vis credēdi. Denique & matrimonia contrahuntur, quia creditur ſucceſſura poſteritas: & pueri diſcēdis artibus tradūtur, quia magiſtrorum in diſcipulos transfundēda creditur diſciplina: & imperij inſignia vnus ſuſcipit, dū credit ſibi populos & vrbes & armatum etiam exercitum pariturū. Quòd ſi hæc ſingula, niſi prius crediderit futura, nullus aggreditur, quomodo nō multo magis ad agnitionē Dei credendo veniatur? Sed videamus, quid iam breuialis hic ſermo ſymboli proponat. Credo, inquir, in Deum patrē omnipotentem. Orientales eccleſiæ omnes pene ita tradunt. Credo in vnum Deum patrem omnipotentē. Et rurſum in ſequēti ſermone, vbi nos dicimus: Et in Chriſtū Ieſum vnicum filium eius dominum noſtrum: illi tradunt. Et in vnum dominū noſtrum Ieſum chriſtum vnicum filium eius, vnum ſcilicet Deum & vnum dominum, ſecundum auctoritatē Pauli apoſtoli profitētes. Sed de hoc in ſequentibus locis repetemus: nunc interim quod ait, in Deum patrē omnipotentem, videamus. Deus ſecundum quod opinari poteſt humana mēs, naturæ ipſius vel ſubſtātiæ, quæ eſt ſuper omnia, appellatio eſt. Pater arcani & ineffabilis ſacramenti vocabulum eſt. Deum cum audis, ſubſtātiā intellige ſine initio, ſine fine, ſimplicē, ſine vlla admiſtione, inuiſibilem, incorporeā, ineffabilem, inæſtimabilem, in quo nihil adiūctum, nihil creatum ſit. Sine auctore eſt enim ille, qui eſt omnino omniū auctor. Patrē cum audis, filij intellige patrem, qui filius ſupra dictæ ſit imago ſubſtātiæ. Sicut enim nemo dicitur dominus, niſi habeat vel poſſeſſionē, vel ſeruum cui dominetur, & ſicut nemo magiſter dicitur, niſi diſcipulum habeat: ita & pater nullo pacto quis dici poteſt, niſi filium habēs. Hoc igitur ipſo nomine quo Deus pater appellatur, cum patre pariter ſubſiſtere etiā filius demonſtratur. Quomodo autem Deus pater genuerit filium, nolo diſcutias, nec curioſius ingeras in profundo arcani, ne forte dum in acceſſę lucis fulgore peri inacius perſcrutaris, exiguū ipſum, qui mortalibus diuino munere conceſſus eſt, perdas aſpectum. Aut ſi putas in hoc omni indagationis genere vtendū, prius tibi propone quæ noſtra ſunt: quæ ſi conſequenter valueris expedire, tunc à terreſtribus ad cæleſtia, & à viſibilibus ad inuiſibilia properato. 1. Cor. 8

Expedi primò ſi potes, quomodo mens, quæ intra te eſt, generet verbum, & qui ſit in ea memoriæ ſpiritus: quomodo hæc cùm diuerſa ſint rebus &

actibus, vnum tamen sint vel substantia vel natura, & cum è mente procedant, nunquam tamen ab ipsa separentur. Et si hæc, quamuis in nobis, & animæ nostræ substantia habeantur: tamen tanto nobis occulta videntur, quanto aspectui corporeo inuisibilia. De apertioribus requiramus. Fons quomodo ex se generat fluuium, quo autem spiritu rapidus fertur in fluctum. Quid est quod dum vnum & inseparabile sit fluuius & fons, tamen nec fluuius fons, nec fons fluuius intelligi aut appellari potest: & tamē qui viderit fluuium, videt & fontem. Exerce te prius in horum explanatione, & discute si potes quæ habentur in manibus, & tunc ad horum sublimiora venies. Nec putes quòd te statim de terra ascendere suadeam super cælos, sed prius te si placet ad istud firmamentum, quod oculis videtur educam, & ibi si potes naturā huius visibilis luminis discute, quomodo ignis iste cælestis generet ex semetipso splendorem lucis: quomodo etiam producat vaporem, & cum tria sint in rebus, vnum tamen sunt in substantia. Quòd & si hæc singula inuestigare potueris, scito adhuc diuinæ generationis mysterium tanto esse differentius & eminentius, quanto creator creaturis potentior, quanto artifex opere suo præstantior, quanto ille qui semper est, eo qui ex nihilo cœpit esse, nobilior est. Credendus est ergo Deus esse pater vnici filij sui domini nostri, non discutiendus. Neque enim fas est seruo de natalibus domini disputare. Contestatus est pater de cælis, dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Pater ipsum dicit esse filium suum, & ipsum audiri iubet. Filius dicit. Qui videt me, videt me, videt & patrem meum. Ego & pater vnum sumus: & Ego ab eo exiui, & veni in hunc mundum. Quis est qui inter has patris & filij voces medius se discussor interserat, & deitatem diuidat, affectum separet, substantiam rumpat, spiritum secet, neget esse verum, quod veritas dicit? Est ergo Deus pater verus, tanquam veritatis pater, non extrinsecus creans, sed ex eò quòd ipse est filium generans, id est, quia sapiens sapientiam, quia iustus iustitiam, quia sempiternus sempiternum, quia immortalis immortalem, quia inuisibilis inuisibilem, quia lux splendorem, quia mens verbum.

Matth.17. Luc.9. Ioan.8. Rom.10.

Quod autem diximus, Orientis ecclesias tradere vnum verum Deum patrem omnipotentem, & vnum dominum: hoc non intelligendum est vnū numero dici, sed vniuersitate. Verbi gratia. Si quis dicat vnum hominem, aut vnum equum, hic vnum pro numero posuit: potest enim & alius homo esse & tertius, vel equus. Vbi autem alius vel tertius non potest iungi, vnus si dicatur nō vnitatis, sed vniuersitatis est nomen. Vt si exempli causa, dicamus, vnum solem: hic vnus ita dicitur, vt vel alius, vel tertius addi non possit: vnus est enim sol. Multo magis ergo Deus cum vnus dicitur, vnus non numeri, sed vniuersitatis vocabulo nuncupatur, id est, qui propterea vnus dicitur quòd alius non sit. Similiter & de domino accipiendum est, quod vnus sit dominus Iesus Christus, per quem Deus pater dominatum omniū tenet. Vnde & sequens sermo omnipotentem pronunciat Deum. Omnipotens autem ab eo dicitur, quòd omnium teneat potentatum. Tenet autem omnia pater per filium, sicut & Apostolus dicit: quia per ipsum creata

creata sunt omnia visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Et iterum ad Hebræos scribens dicit. Quia per ipsum secula instituit, & ipsum constituit hæredem vniuersorum. Quòd si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hęres omnium, per ipsum ergo & potentatū omnium tenet. Quia sicut lux de luce, & veritas de veritate, ita de omnipotente omnipotens natus est, vt in Apocalypsi Ioannis scriptum est. Et requiem non habebant die ac nocte, dicentes. Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, qui erat, & qui est, & qui venturus est omnipotens. Omnipotens ergo dicitur, qui venturus est: & quis est alius qui venturus est, nisi Christus filius Dei? His additur inuisibilem & impassibilem. Sciendum quòd duo isti sermones in ecclesię Romanæ symbolo non habentur. constat autem apud nos additos, hæreseos causa Sabellij illius profectò, quæ à nostris Patripassiana appellatur, id est, quæ & patrem ipsum, vel ex virgine natum dicit, & visibilem factum esse vel passum affirmat in carne. Vt ergo excluderetur talis impietas de patre, videntur hæc addidisse maiores, & inuisibilem patrem atque impassibilem dixisse. constat enim filium, nō patrem incarnatum, & ex carne natum: & ex natiuitate carnis, filium visibilem & passibilem factum. Quantum autem spectat ad illam deitatis inmortalem substantiam, quæ vna ei eademque cum patre est: ibi neque pater, neque filius, neque spiritus sanctus visibilis aut passibilis creditur. Secundum dignationem verò carnis assumptæ, filius visus & passus est in carne. Quod & propheta prædixerat, vbi ait: Hic Deus noster, non reputabitur alter ad *Baruch. 3.* eum, qui inuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo: post hæc in terris visus est, & inter homines conuersatus est. Sequitur post hoc. Et in Iesum Christum, vnicum filium eius dominum nostrum. Iesus Hebræi vocabuli est nomen, quod apud nos Saluator dicitur. Christus à chrismate, id est, ab vnctione appellatur. Legimus enim in libris Moysi, quòd Auses Nauę filius, cum electus esset dux populi, commutato nomine de Ause Iesus cognominatus sit, quo scilicet ostenderetur hoc esse nomen, quod principibus & ducibus conueniret, his dūtaxat qui salutem sequentibus se populis darent. Itaque & ille Iesus appellatus est, qui eductum de terra Ægypti populum, & de erroribus eremi liberatum in terram repromissionis induxit. Et hic Iesus, qui populum de ignorantiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus reuocatum, introduxit ad regna cælorum. Christus quoque vel pontificale vel regium nomen est. Nam prius & pontifices vnguento chrismatis consecrabantur & reges. Sed illi veluti mortales & corruptibiles, vnguento materiæ corruptibilis vngebantur: hic verò sancto spiritu perunctus Christus efficitur, sicut scriptura de eo dicit. Quem vnxit pater spiritu sancto misso de cælis. *Act. 10* Et Esaias præfigurauerat, dicens ex persona filij. Spiritus domini super me: *Esaia. 61* propter quod vnxit me, euāgelizare misit me pauperibus. Quia ergo ostēdimus quid sit Iesus, qui populum saluet, & quid sit Christus, qui pontifex factus sit in æternū, nunc ex consequentibus, de quo dicātur ista videamus.

Vnicum filium, inquit, eius dominum nostrum. Post hoc docet nos, quia Iesus iste, de quo diximus, & Christus de quo exposuimus, vnicus filius Dei & noster dominus sit, ne fortè putes quod humana ista vocabula terrenum te aliquid doceát, ideo subiungit. Vnicum hunc esse filium Dei dominum nostrum. Vnus enim de vno nascitur: quia & splendor vnius est lucis, & vnum est verbum cordis; nec in numerum pluralem defluit incorporea generatio, nec in diuisionem cadit, vbi qui nascitur nequaquam à generante separatur. Vnicus est vt menti sensus, vt cordi verbum, vt forti virtus, vt sapientia sapienti. Nam sicut solus sapiens pater ab Apostolo dicitur: ita & solus filius sapientia nominatur. Vnicus ergo filius est: & cum sit gloria, sempiternitate, virtute, regno, potestate hoc quod pater est: omnia tamē hęc non sine auctore sunt patre: sed ex patre tanquam filius habet: cumque sit ipse omnium caput, ipsius tamen caput pater est. Sic enim scri-
1.Cor.11. ptum est. Quia caput Christi Deus est. Filium sanè cum audis, nolo generationem carnalis natiuitatis assumas, sed memento hoc de incorporea dici substantia & naturę simplicis. Si enim vt supra iam diximus, vel in eo quod cor generat verbum, vel mens sensum, vel lux ex se parit splendorem, nihil horum requiritur, nec vlla in tali generatione fragilitas cogitatur: quantò purius & sacratius de horum omnium creatore censendum est? Sed fortasse dicas, ista quam memoras insubstantia est generatio: neque enim lux substantiuum facit splendorem, aut cor substantiuum generat verbum: filius autem Dei substātialiter asseritur generatus. Ad hæc primò omnium illud dicimus, cum etiam in cæteris proferantur exempla, non per omnia tamen similitudinem seruare possunt rei illius, cui prębere putantur exemplum: sed vnius alicuius partis pro qua videntur assumpta, similitudinem
Mat.13. tenent, Verbi gratia, vt cum in euangelio dicitur. Simile est regnum cælorum fermento quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus. Nunc quidnam putabimus regnum cælorum per omnia simile esse fermento, vt substātia illa ita palpabilis sit ac fragilis, vt & acida fieri possit & corruptata? Sed ad hoc solum exemplum istud videtur assumi, vt ostenderetur ex parua prædicatione verbi Dei humanas mentes fidei fermento posse coalescere. Similiter & cum dicitur. Simile est regnum cælorum reti misso in mare, quod ex omni genere piscium abstrahit. Et in hoc nunquid putandum est, quòd naturæ lini, quo rete operamur, ac nodis quibus maculæ nectuntur, regni cælorum substantia per omnia conferatur? Sed ad hoc solum videtur assumpta comparatio, vt ostenderetur: quia sicut rete de profundo maris pisces adducit ad littus, ita de profūdo seculi huius errore, humanæ animæ regni cælorum prædicatione liberantur. Ex quibus constāt exempla non in omnibus his, quorum exempla sunt esse similia: alioqui si eadem essent omnia, iam non exempla dicerentur, sed ipsæ potius res, de quibus agitur, viderentur. Deinde etiam illud dicendum est, quòd nulla creatura talis esse potest, qualis creator eius: & ideo sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuinitas. Tum etiam illud addimus, quia omnis creatura ex nihilo est. Si ergo in substantiua scintilla, quæ ignis est, ex se

ex se creaturam quæ ex nihilo facta est gignit, & conditionem in hoc seruat originis suæ: cur illius æternæ lucis substantia, quæ semper fuit, quia insubstantiuum in se nihil habuit, insubstantiuum ex se splendorem proferre non potuit? Et ideo rectè vnicus dicitur filius. Vnicus enim & solus est, qui ita natus est, nec comparationem aliquam potest habere quod vnicum est; nec similitudinem in substantia cum facturis suis habere potest ille, qui factor est omnium. Hic est ergo Christus Iesus vnicus Dei, qui est & dominus noster. Vnicus & ad filium referri & ad dominum potest. Vnicus est enim & vere filius & vnus dominus Iesus christus. cæteri quippe filij, licet filij dicantur, adoptionis tamen gratia dicuntur, non veritate naturæ. Et si dicuntur alij domini, concessa tamen non ingenita potestate dicuntur. Hic verò solus est vnicus filius, & solus vnicus dominus: sicut & Apostolus ait. Et vnus dominus Iesus christus, per quem omnia. *1. Cor. 8.* Ideo postea quàm propositus ordo fidei ineffabile sacramentum filij de natiuitate patris exposuit, nunc ad humanæ salutis dignationem dispensationemque descendit: & hunc quem supra dixit vnicum filium Dei, & dominum nostrum, nunc dicit. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Hęc iam inter homines dispensationis natiuitas est, illa diuinę substantiæ: hæc dignationis est, illa naturæ. De spiritu sancto ex virgine nascitur: & iam in hoc loco mundior auditus requiritur & purior sensus. Hunc enim quē dudum de patre natum ineffabiliter didicisti, huic à spiritu sancto templum fabricatum intra secreta vteri virginalis intellige: & sicut in sanctificatione sancti spiritus nulla sentienda est fragilitas, ita & in partu virginis nulla intelligenda est corruptio. Nouus enim huic seculo datus est hic partus, nec immeritò. Qui enim in cælis vnicus filius est, consequenter & in terra vnicus est, & vnicè nascitur. Nota sunt omnibus & in euāgeliis decantata de hoc scripta prophetarum, quæ dicunt: Quòd virgo concipiet, & pariet filium. *Esaia 7.* Sed & partus ipsius mirabilem modum Ezechiel propheta antè formauerat. *Ezech. 44.* Mariam figuraliter portam domini nominans, per quam scilicet dominus ingressus est mundum. Dicit ergo hoc modo. Porta autem quę respicit ad Orientem clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam dominus Deus Israel transibit per eā, & clausa erit. Quid tam euidēs de conseruatione virginis dici poterat? clausa fuit ea virginitatis porta, per ipsam intrauit dominus Deus Israel, per ipsam in hunc mundum de vtero virginis processit, & in æternum porta virginis clausa, seruata virginitate permansit. Igitur sanctus spiritus refertur dominicę carnis, & templi eius creator. Incipe iam hinc intelligere etiam spiritus sancti maiestatem. Contestatur enim & euangelicus sermo de ipso, quod cum loquenti angelo ad virginem & dicenti. Quia paries filium, & vocabis nomen eius Iesum: hic enim saluum faciet populum à peccatis suis, illam respondisse. *Mat. 1.* Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? & dixerit angelus ei: Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: & ideo ꝙ nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Vide ergo cooperantem sibi inuicem trinitatem. Spiritus sanctus venire dicitur super vir-

ginem, & virtus altissimi obumbrare ei. Quæ est autem virtus altissimi, nisi ipse Christus, qui est Dei virtus & Dei sapientia? Cuius autem hæc virtus est? Altissimi inquit. Adest ergo altissimus, adest & virtus altissimi, adest & spiritus sanctus. Hæc est trinitas vbique latens, & vbique apparens, vocabulis personisque discreta, inseparabilis verò substātia deitatis: & quamuis solus filius nascatur ex virgine, adest tamen & altissimus: adest & spiritus sanctus, vt & conceptus virginis sanctificetur & partus. Verùm hæc quia ex scripturis propheticis asseruntur, possunt fortè Iudæos, quamuis sint infideles & increduli, confutare. Sed pagani solent irridere nos, cum audiūt prædicari à nobis virginis partum: propter quod paucis eorum obtrectationibus respondendum est. Omnis partus ex tribus (vt opinor) constat, si adultæ ætatis sit femina, si virum adeat, si non sit illius vulua vicio sterilitatis occlusa. Ex his tribus in hoc partu quem prædicamus vnum defuit, vir scilicet: & hāc partē (quia qui nascebatur non erat terrenus homo, sed cælestis) per spiritum cælestem dicimus salua virginis incorruptione completam. Et tamen quid mirum videtur, si virgo conceperit, cum Oriētis auem quem Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci vel renasci constet, vt semper vna sit, & semper sibiipsi nascendo vel renascendo succedat? Apes certè nescire coniugia, nec fœtus nixibus edere, omnibus palam est. Sed & alia nonnulla deprehenduntur sub huiuscemodi sorte nascendi. Hoc ergo incredibile videbitur diuina virtute ad totius mundi reintegrationem factum, cuius exempla etiam in animalium natiuitate cernūtur? Et tamen mirandum est, cur hoc gentilibus impossibile videatur, qui credunt Mineruam suam de cerebro Iouis natam. Quid ad credendum difficilius, aut quid magis contra naturā est? Hic femina est, hic naturæ ordo seruatur, hic conceptus, hic partus temporibus suis editur: ibi nusquam femineus sexus, sed vir solus & partus. Qui illa credit, cur ista miratur? Sed & Liberum patrem dicunt de fœmore eius natum. Ecce aliud portenti genus, & tamen creditur. Venerem quoque, quam Aphroditen vocant, de spuma maris, sicut & omnis eius compositio ostendit, credunt esse progenitam. De ouo natum Castorem Pollucemque confirmant: & ex formica Myrmidones: & alia mille sunt, quæ quamuis contra naturam rerum venientia, ipsis tamen sunt visa credibilia, vt Deucalionis & Pyrrhæ lapides iactos, & hominum ex his segetem natam. Et cum hęc tot & talia figmenta crediderint, vnum eis impossibile videtur, quòd adolescens femina, diuinum germen, non hominis vicio, sed Deo spirante conceperit. Qui vtique si ad credendum difficiles sunt, illis tot & tam turpibus monstris fidem nequaquam cōmendare debuerāt. Si verò faciles sunt ad credendū, multo promptius hæc nostra tam honesta & tam sancta recipere, quàm illa tā indigna & tam fæda credere debuissent. Sed dicunt fortassis, quia possibile si fuerat Deo vt virgo conciperet, possibile etiam fuerat vt pareret: sed indignum eis videri, vt tanta illa maiestas per genitales feminæ transiret egressus: vbi quamuis nulla fuerit ex viri commistione contagio, fuit tamen ipsius puerperij obscœnæ attrectationis iniuria. Pro quo paulisper eis secundum

cundũ sensum suum respondeamus. Si quis videat paruulũ in profundo cœni necari, & ipse eũ sit vir magnus & potés, extremũ (vt ita dixerim) ingrediatur cœnum, vt paruulum liberet morientem, pollutusne à te accusabitur hic vir, qui paululũ calcauerit luti, an vt misericors laudabitur, quòd vitam contulerit morituro? Sed hæc etiam de communi homine dicta sint. Redeamus nunc ad naturam eius qui natus est. Quantũ putas natura solis illo inferior est? quantũ creatura sine dubio creatore. Intuere nunc, si solis radius in cœni alicuius voraginẽ demittatur, nunquid nã aliquid inde pollutionis acquirit? aut obscœnorũ illustratio, solis ducitur in iniuriã? Ignis quoq; quanto natura est inferior his de quibus sermo est, & nulla materia, vel obscœna, vel turpis adhibita ei, ignẽ polluisse creditur? Cũ hæc ita esse in rebus materialibus cõstet, tu in illa supereminenti & incorporea natura, quę super omnem ignẽ, & super omne lumen est, pollutionis aliquid putas ac obscœnitatis incidere? Tunc deinde etiã ad illud aduerte. Nos hominẽ à Deo creatum de terræ limo dicimus. Quòd si obscœnitas Deo reputatur opus suum requirenti, multo magis ei reputabitur opus istud ab initio fabricanti. Et superfluum est dicere, cur per obscœna transierit, cũ non possis dicere, cur obscœna eõ dederit. Et ideo obscœna hęc esse, nõ natura, sed obseruantia docuit. cæterũ omnia quæ sunt in corpore, ex vno eodẽque luto formata, vsibus tantũ & officiis naturalibus distinguũtur. Sed ne illud quidẽ absolutione vacare huius quęstionis omittam, quòd substãtia Dei quę omnino est incorporea, inferi corporib9 vel capi ab eis principaliter nõ potest, nisi aliqua sit media substãtia spiritualis, quę capax diuini spiritus possit esse. Verbi gratia, vt si dicamus, lux omnia quidẽ membra corporis illustrare potest, à nullo tamẽ eorũ nisi à solo oculo capi potest. Solus est enim oculus qui capax est lucis. Et filius ergo Dei nascitur ex virgine, nõ principaliter soli carni sociatus, sed in anima in carnẽ Deũque media generatur. Anima ergo media & in secreta rationabilis spiritus arce verbũ Dei capiẽte, absque vlla quã suspicaris iniuria Deus est natus ex virgine. Et ideo nihil ibi turpe putãdũ est, vbi sanctificatio spiritus inerat, & anima quæ erat Dei capax, particeps fiebat etiã carnis. Nihil ibi dueas impossibile, vbi aderat virtus altissimi. Nihil de humana fragilitate cogites, vbi plenitudo inerat diuinitatis. Crucifixus sub Pontio Pilato, & sepultus descendit ad inferna. *Ephes. 1.*
Docet apostolus Paulus illuminatos esse debere oculos cordis nostri, ad intelligẽdũ quæ sit altitudo diuinitatis, latitudo & profundũ. Altitudo ergo *Ephes. 3.*
& latitudo & profundũ, descriptio crucis est: cuius eam patrẽ quæ in terra defixa est, profundum apellauit. Altitudinẽ verò illam quę super terrã porrecta sublimis erigitur. Latitudinem quoque illã, quę distenta in dexteram leuãque manus protenditur. Cum ergo tot species mortis sint, quibus de hac vita exitus dari hominibus solet, quid vult nos Apostolus illuminato corde scire rationẽ, cur ex his omnibus crucis potius species ad mortẽ delecta sit saluatoris? Vnde sciendũ est, quòd crux ista triumphus erat. Trophæum enim insigne: triumphus autẽ deuicti hostis indiciũ est. Quia ergo aduenies Christus, sicut Apostolus dicit, tria pariter sibi regna subiecit, *Philip. 2.*

hoc enim indicat vbi ait: Quia in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum: & hæc omnia sua morte vincebat: Conueniens mysterio mors quæsita est, vt in aëre sublimatus & aëris subiugans potestates, victoriam de his supernis & cælestibus traderet. Expansas autem manus tota die, sanctus propheta dicit eum tenere ad populum qui est in terra, vt incredulos contestaretur, & inuitaret credentes. Ea verò parte, qua sub terram demergitur, inferni sibi regna subiiceret. Etenim (vt breuiter aliqua etiam de secretioribus perstringamus) ab initio Deus eum fecisset mundum, præfecit ei & præposuit quasdam virtutum cælestium potestates, quibus regeretur & dispensaretur mortalium genus. Quod ita factum Moyses indicat in Deuteronomij cantico, vbi dicit: Cùm diuideret
Deut. 32 excelsus gentes, statuit terminos gētium secundum numerum angelorum Dei. Sed & horum nonnulli, sicut & ipse qui princeps appellatus est mūdi, datam sibi à Deo potestatem, non his quibus acceperant legibus temperarunt: nec humanum genus diuinis obedire præceptis, sed suis parēre præuaricationibus docuerunt, & hinc aduersus nos peccatorum chirographa
Esa. 50 scripta sunt: quia vt propheta dicit. Peccatis nostris venundati sumus. Pretium namque animæ suæ vnusquisque consequitur, cùm concupiscentiæ satis fecerit. Per istud ergo vnusquisque chirographum illis rectoribus pessimis tenebatur, quod christus detraxit adueniens, & hac eos potestate denudauit. Idque sub ingenti mysterio Paulus indicat, eum dicit de eo: Delens quod aduersus nos erat chirographum, & affigens illud cruci suæ, tra-
Coloss. 2 ducit principatus & potestates, triumphās eos in semetipso. Rectores ergo illi quos humano generi præfecerat Deus in tyrannidis contumaciā versi impugnare commissos sibi homines aggressi sunt, & peccati prælijs debellare: sicut Ezechiel propheta mysticis designat eloquiis, cum dicit. In illa
Ezech. 30 die procedent angeli festinātes exterminare Æthiopiam, eritque inter eos perturbatio in die Ægypti, quoniam rectitudo venit. Ergo omnipotentia
Luc. 10 eorum nudata, christus dicitur triumphasse, ablatamque ab eis potestatem hominibus tradidisse: sicut ad discipulos suos dicit ipse in Euangelio: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpētes & scorpiones, & super omnē virtutem inimici. Illos itaque qui accepta potestate malè abusi sunt, subiectis quondam suis subiecit crux christi. Nos verò, hoc est, humanum genus edocet primò omnium vsque ad mortem resistere aduersus peccatum, & libenter interitum pro pietate suscipere. Tunc deinde obedientiæ nobis in hac eadem cruce proponit exemplum, sicut in aliis qui aliquando rectores nostri fuerant, posuit contumaciæ pœnas. Audite ergo quomodo Apostolus vult per crucem Christi obedientiam nos docere: Hoc, inquit,
Philip. 2 sentite in vobis, quod in christo Iesu: qui eùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualē Deo, sed semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens, in similitudinē hominū factus, & habitu repertus vt homo, factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quia ergo ille magnus magister est qui fecerit & docuerit, ideo obedientiam, quæ prius etiam suscepta morte seruanda est, docuit ipse pro hac prius moriendo seruati.

uari. Sed fortasse terreretur aliquis in huiuscemodi doctrina, quod quē paulò antè cū Deo patre diximus sempiternū, ac de eius substātia esse progenitum: quemque regno, maiestate, æternitate, vnum cū Deo patre esse docuimus, nunc de eius morte tractamus. Sed nolo terrearis ô fidelis auditor: paulò post istum quem audis mortuum, rursum immortalem videbis. Mors enim ab eo mortem spoliatura suscipitur. Nam sacramentum illud susceptæ carnis, quod supra exposuimus, hanc habet causam, vt diuina filij Dei virtus velut hamus quidam, habitu humanæ carnis obtectus, & (sicut apostolus Paulus antè dixit) habitu inuentus vt homo, principem mundi inuitare possit ad agonem: cui ipse carnem suam velut escam tradēs, hamo eum diuinitas intrinsecus teneret insertus, ex profusione immaculati sanguinis. Solus enim qui peccati maculam nescit, omnium peccata deleuit: eorum duntaxat, qui sanguine eius postes fidei suæ signassent. Sicut ergo hamum esca contectum, si piscis rapiat, non modò escam ab hamo non remouet, sed & ipse de profundo esca aliis futur⁹ educitur: ita & is qui habebat mortis imperium, rapuit quidem in morte corpus Iesu, non sentiens in eo hamum diuinitatis inclusum: sed vbi deuorauit, hæsit ipse continuò, & diruptis inferni claustris, velut de profundo extractus trahitur, vt esca cæteris fiat. Quod ita futurum sub hac eadem figura Ezechiel dudum propheta significauerat, dicens: Et extraham te in hamo meo, & extendam te super terram. Campi implebuntur de te, & cōstituam super te omnes volucres cęli, & satutabo ex te omnes bestias terræ. Sed & propheta Dauid dicit. Dedit eum in escam populis Æthiopum. Et Iob de eodē mysterio similiter protestatur: ait enim ex persona domini loquentis ad se. Aut adducis draconem in hamo, aut ponis capistrum circa nares eius. Non ergo damno aliquo, aut iniuria diuinitatis christus in carne patitur: sed vt per infirmitatem carnis operaretur salutem, diuina natura in mortem descendit, non vt lege mortalium detineretur à morte, sed vt per sese resurrecturus ianuas mortis aperiret: velut si quis rex pergat ad carcerem, & ingressus aperiat ianuas, resoluat catenas, vincula, seras & claustra cōminuat, & educat vinctos in remissionem, & eos qui sedent in tenebris & in vmbra mortis, luci ac vitæ restituat: dicitur ergo rex fuisse quidem in carcere, non tamen ea conditione qua fuerant cęteri qui tenebantur in carcere: sed illi quidem vt pœnas soluerent, hic verò vt absolueret pœnas. Cautissimè autem qui symbolum tradiderunt, etiam tempus quo hęc sub Pontio Pilato gesta sunt designarunt, ne ex aliqua parte velut vaga & incerta gestorum traditio vacillaret. Sciendum sanè est, quòd in ecclesiæ Romanæ symbolo non habetur additum, Descendit ad inferna: sed neque in Orientis ecclesiis habetur hic sermo, vis tamen verbi eadem videtur esse in eo quòd sepultus dicitur. Sed quoniam erga scripturas tibi diuinas amor & studium subiacet, sine dubio dicis mihi, oportere hæc magis euidentibus diuinæ scripturæ testimoniis approbari. Quantò enim maiora sunt quæ credēda sunt, tantò idoneis magis & indubitatis testibus indigēt. Vera quippe est & consequens hæc propositio. Sed nos tanquam scientibus legem loquentes, testimoniorum syl-

Ibidem.
Ezech. 32
Psal. 73
Iob 40

uam breuitatis causa derelinquimus. Pauca tamen ex multis etiam si hoc requiritur, adhibeamus, scientes studiosis quibusque in scripturis diuinis latissimum testimoniorum pelagus patere. Primò ergo omnium sciendum est, quòd ipsa ratio crucis non omnibus vna eademque est: sed aliud gen-
1. Cor. 1 tibus, aliud Iudæis, aliud credentibus sapit: sicut & Apostolus dicit. Nos autem christum prædicamus crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vocatis Iudęis & Græcis christum Dei virtu-
Ibidem tem & Dei sapientiam. Et ibidem. Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, his verò qui salui fiunt, id est, nobis, virtus Dei est. Iudęi autē quibus ex lege traditum fuerat, christum in æternum mansurum, scādalum patiebantur de cruce eius, quia resurrectionem eius recipere noluerunt. Gentibus autem stultitia videbatur Deum mortem suscepisse, quia ignorabant mysterium carnis assumptæ. Fideles verò qui eum natum & passum in carne susceperant & à mortuis resurrexisse, meritò virtutem Dei credebant esse, quæ vicerat mortem. Primò ergo hoc ipsum quod Iudęi quibus prophetę hæc prædixerant non essent credituri, sed illi qui nunquam hęc à prophetis
Esa. 52 audierant: audi quomodo per Esaiam prophetico sermone signatur. Quibus non est, inquit, annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent. Quòd autem his qui meditabantur legem Dei, à pueritia vsque in senectutem non credentibus, ad gentes esset omne mysterium transfe-
Esa. 25 rendum, idem Esaias hoc modo prædicit. Et faciet, inquit, dominus Deus sabaoth omnibus gentibus, in monte isto bibent lætitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte isto. Tradet hæc omnia gentibus: hoc enim consilium omnipotentis super omnes gentes. Sed dicent fortasse nobis illi qui se iactant in scientia legis: blasphematis, qui dicitis dominum corruptioni mortis & passioni crucis fuisse subiectū. Legite ergo quod scriptum
Thren. 4 haberis in lamētationibus Hieremiæ, vbi dicit: Spiritus vultus nostri christus dominus comprehēsus est in corruptionibus nostris, in quo diximus: sub vmbra eius viuemus in gentibus. Audis quomodo propheta christum dominum comprehensum esse dicit, & pro nobis, id est, pro peccatis nostris corruptioni traditum: in cuius vmbra, quoniam populus ille Iudæorum permansit incredulus, gentilem subiectum esse dicit: quia viuimus nō in Israël, sed in gentibus. Quod si operosum non videtur, quàm possumus breuiter singula quę in euangeliis referuntur, qualiter in prophetis prædicta sint designemus, vt hi qui prima fidei elementa suscipiunt, testimonia hæc habeant in corde descripta: ne vlla eis vnquam de his quæ credunt, ambiguitas inimica surripiat. Edocemur per euangelium, quòd Iudas vnus de
Psal. 4 amicis & conuiuis Christi tradiderit eum. Audi hoc quomodo prænuncietur in psalmis: Qui manducauit, inquit, panes meos, ampliauit aduersum
Psal. 37 me supplātationem. Et alibi: Amici, inquit, mei & proximi mei aduersum
Psal. 54 me appropinquauerunt & steterunt. Et iterum: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi erunt iacula. Vis audire, quomodo molliti sunt? Ve-
Matth. 26. nit, inquit, Iudas ad Iesum, & dixit ei: Aue rabi, & osculatus est eum. Per molle igitur osculi blandimentum, execrabile iaculum proditionis infixit.

Vnde

Vnde dominus ad eũ dixit: Iuda, osculo filium hominis tradis? Triginta *Luc. 22*
argẽteis audis eum appretiatum esse cupiditate proditoris. Audi & de hoc *Zacha. 11*
propheticã vocẽ. Et dixi, inquit, ad eos. Si bonum est in conspectu vestro:
date mercedem meã, aut abnuite. Et post hæc. Et accepi, inquit, triginta ar-
genteos, & misi eos in domũ domini in cõflatorium. Nonne hoc est quod *Matth. 27*
in euangeliis scribitur. Quia Iudas pœnitentia ductus reportauit pecuniã,
& proiecit eam in templo, & discessit? Bene autẽ mercedem suam dixit, ve-
lut imputãtis & exprobrantis affectu: etenim tam multa bona opera apud
eos egerat, cæcos illuminauerat, claudis pedes, paralyticis gressum, mortuis
quoque reddiderat vitã. Pro his igitur omnibus bonis, mercedem ei resti-
tuunt mortem, triginta argenteorum æstimatione pensatã. Refertur item
in euãgeliis, quòd vinctus est: prædixit hoc sermo propheticus per Esaiam *Esai. 3 Sec. 70*
dicens. Væ animæ eorum qui cogitauerunt cogitationem pessimã aduer-
sum semetipsos, dicentes: Alligemus iustũ quia inutilis est nobis. Sed dicit
aliquis. Nunquid hæc de domino intelligenda sunt? Nũquid dominus ab
hominibus teneri poterat, & ad iudicium pertrahi? Et de hoc te idem pro- *Esai. 3*
pheta conuincet. Dicit enim his verbis: Dominus in iudiciũ veniet cum se-
nioribus & principibus populi. Iudicatur ergo dominus secũdũ prophetæ
testimonium, & nõ solum iudicatur, sed etiã flagellis cæditur, & palmis in
faciem verberatur, & conspuitur, & omne pro nobis perfert opprobriũ in-
dignitatis. Et quia hæc stupescenda erant omnibus cùm prædicarentur ab
apostolis: idcirco etiam ex persona ipsorũ propheta exclamat & dicit: DO- *Esaia 53*
mine quis credidit auditui nostro? Incredibile enim est, vt Deus Dei filius
passus ista dicatur & prædicetur: ergo & prædicũtur per prophetas, ne qua *Esa. 50*
crediturìs dubitatio nasceretur. Ipse ergo ex sua persona christus dominus
dicit: Dorsum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad palmas, & faciẽ
meã non auerti à confusiõne sputorum. Scribitur etiam illud inter cæteras
eius passiones, quòd alligantes eum duxerunt ad Pilatum. Præsignauit etiã
hoc propheta, vbi dicit: Et alligantes adduxerunt eũ xenium regi Iarim. Si *Osee 10*
obiiciat aliquis & dicat: sed Pilatus non erat rex. Audi ergo quid in conse- *Sec. 70*
quentibus refert euangeliũ. Audiens, inquit, Pilatus eũ esse de Galilæa, mi-
sit eum ad Herodem, qui erat tunc rex in Israël. Et bene addit nomẽ Iarim,
quod est syluester. Nõ enim erat Herodes de domo Israël, nec de illa vinea
Israëlitica, quam eduxerat dominus de Ægypto, & plantauerat in cornu in
loco vberi: sed erat syluester, id est, ex sylua alienigenarũ: & ideo rectè syl-
uester est appellatus, quia de Israëliticæ vitis nequaquã palmitibus pullu-
lasset. Sed ad hoc quod dicit propheta xenium, cõuenienter aptauit. Tùnc
enim Herodes & Pilatus (vt euangelium testatur) ex inimicis in concordi- *Luc. 23*
am reuocati sunt: & velut reconciliationis suæ xenium, iustum sibi inui-
cem mittebant Iesum. Quid interest dummodò Iesus vt saluator dissiden-
tes reconciliet, & pacem reparet, ac etiam concordiam reddat? Vnde
etiam de hoc scriptum est in Iob. Dominus reconciliat corda princi- *Iob 12*
pum terræ. Refertur item quòd cum Pilatus vellet eum dimittere, om- *Sec. 70*
nis populus succlamauerit: Crucifige, crucifige eum. Prænunciat hoc

Q

Hier. 12 quoque Hieremias propheta, dicens ex persona domini ipsius: Facta est, inquit, hæreditas mea mihi, sicut leo in sylua: dedit super me vocem suam, propterea exosus sum eam: & propterea, inquit, dereliqui domum meam.
Esa. 57 Psal. 37 Esaia 53 Et iterum alibi dicit, Supra quem aperuistis os vestrum, & aduersus quem relaxastis linguas vestras? cùm iudicaretur, scribitur tacuisse. Multæ de hoc scripturæ restantur. In psalmis dicitur, Factus sum sicut homo non audiēs, & non habens in ore suo increpationes. Et iterum, Ego tanquam surdus non audiebam, & sicut murus non aperiens os suum. Et iterum alius propheta dicit: Sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum: in humilitate iudicium eius sublatum est. Imposita ei scribitur corona spinea.
Cant. 3 Audi de hoc in Canticis canticorum, super iniquitatem Hierusalem mirantis de iniuria filij, Dei patris vocem dicentis: Exite, & videte filiæ Hierusalem coronam, qua coronauit eum mater sua: Sed & de spinis ita alius
Sec. 70 propheta commemorat: Et expectaui vt faceret vuam, fecit autem spinas:
Esai. 5 & non iustitiam, sed clamorem. Veruntamen vt mysterij secreta cognoscas, oportebat eum qui peccata mundi venit auferre, etiam terræ maledicta purgare, quę peccante protoplasto sententiam præuaricationis acceperat, dicente domino: Maledicta terra in operibus suis, spinas & tribulos
Sec. 70 Hier. 11 producet tibi. Propterea ergo spinis coronatur Iesus, vt prima illa condēnationis sententia solueretur. Ad crucem ducitur, & in ligno totius mundi vita suspenditur. Vis & de hoc propheticis testimoniis confirmari? Audi Hieremiam dicentem de hoc: Venite, & iniiciamus lignum in panem eius,
Exod. 13 & conteramus eum de terra viuentium. Et iterum Moses deflens eos dicit: Et erit vita suspensa ante oculos tuos, & timebis per diem & noctem, & nō credes vitæ tuæ. Sed transcurrendū nobis est: iam enim propositæ breuitatis modum excedimus, & breuiatum sermonem longa disertione distendimus: pauca tamē addemus, ne penitus quod cœpimus, prætériisse videamur. Scribitur Iesus in latere percussus, aquam simul & sanguinem profu-
Ioan. 7 disse. Hoc quippe mysticū est, ipse enim dixerat: Quia flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ. Sed produxit & sanguinē, quem petierunt Iudæi venire super se & super filios suos. Produxit ergo aquā, quæ credentes diluat: produxit & sanguinem, qui condemnet incredulos. Potest tamen etiam intelligi illud quòd duplicem gratiam baptismi figurauerit. Vnam quæ datur per aquam baptismi, aliam quę per mysterium profusionis sanguinis quæritur: vtrunque enim baptismum nominatur. Quod & si hoc quæris, cur non ex alio membro, sed ex latere potius produxisse dicatur aquā & sanguinem? Videtur mihi per costam mulier indicari. Quia ergo fons peccati & mortis de muliere prima, quæ fuit primi Adā costa, processit, fons redemptionis ac vitæ de secundi Adam costa producitur. Scriptum est, quòd in passione eius ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebræ factæ sunt. Accipe & de hoc prophetæ testimonium dicentis.
Amos 8 Zacha. 14 Occidet tibi sol meridie. Et iterum Zacharias propheta: In illa, inquit, die non erit lux: frigus & pruina erit vno die, & dies illa nota domino, & neque dies, neque nox, & ad vesperam erit lux. Quid tam euidens à propheta

pheta dici poterat, vt iam tum hæc non tam futura prædici, quàm narrari præterita videantur? Et frigus & pruinam prædixit: propterea enim Petrus calefaciebat se ad ignem, quia frigus erat: & patiebatur frigus non solum temporis, sed & fidei. Addit etiam. Et dies illa nota domino, & neque dies, neque nox. Quid est neque dies, neque nox? Nonne apertè de insertis di- ei tenebris, & reuocata rursum luce disseruit? Nō fuit illa dies, neque enim incœpit ab ortu solis. Neque integra nox fuit: non enim peracto diei cursu spatia sibi debita vel ab initio suscepit, vel ad vltimum determinata perduxit: sed fugata per impiorum facinus lux reparatur ad vesperam. Post horam enim nonam depulsis tenebris sol redditur mundo. Et iterum alius de hoc ipso testimonium dicit. Et obscurabitur super terram in die lux. Docet euangelij prædicatio, quòd etiam milites diuiserunt sibi vestimenta Iesu, & super tunicam eius miserunt sortem. Hoc etiam curæ fuit spiritui sancto prophetarum vocibus protestari, cùm Dauid dicit. Diuiserunt sibi vestiméta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Sed ne de illa quidem veste quam dicuntur milites illudentes induisse eum, id est, de veste coccinea prophetæ siluerunt. Audi enim quid dicat Esaias. Quis est hic qui venit de Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosra? Quare rubicunda sunt vestiméta tua, & indumentum tuum tanquam in torculari calcatum? Vnde & ipse respondit. Torcular calcaui solus filiæ Sion. Solus est qui peccatum non fecit, & abstulit peccata mundi. Si enim potuit per vnum hominem mors introire, quanto magis per vnum hominem, qui & Deus erat, potuit vita restitui? Refertur etiam quòd aceto potatus sit, vel vino myrrhato, quod est amarius felle. Audi quid de hoc propheta prędixerit. Et dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Ad quæ respondens iam tunc Moses dicebat de populo illo. Ex vineis Sodomorum vitis eorum, & palmes eorum de Gomorris, vua eorum, vua fellis, & botrus amaritudinis ipsis. Et iterum exprobrans eos dicit. Populus stultus & non sapiens, hęc domino retribuisti? Sed & in canticis eadem prænunciantur, vbi etiam hortus, in quo crucifixus est designatur. Dicit ergo. Intraui in hortum meum soror mea, sponsa mea, & vindemiaui myrrham meam: vbi euidenter vinum myrrhatū quo potatus est declarauit. Et spiritum post hæc scribitur reddidisse. Prænunciatū fuerat & hoc per prophetam dicétem ex persona filij ad patrem. In manus tuas cōmendo spiritum meum. Sepultus perhibetur, & lapis magnus appositus ante ostiū monumenti. Accipe etiam de hoc quid propheticus per Hieremiā sermo prędixerit. Mortificauerunt, inquit, in lacum vitam meam, & posuerunt lapidem super me. Euidentissima hæc sepulturæ eius indicia propheticis vocibus designata sunt. Accipe tamen & alia. A conspectu, inquit, iniquitatis ablatus est iustus, & in pace est locus eius. Et alibi. Et dabo malignos pro sepultura eius. Et item alius. Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eū? Sed etiam quòd in infernum descendit, euidenter pronūciatur in psalmis, vbi dicit. Et in puluerē mortis deduxisti me. Et iterum. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionē? Et iterum.

[Margin notes: Matth. 27. — Psal. 21 — Esai. 63 ibidem — Psal. 68 — Deut. 32 — Sec. 70 — Cant. 5 — Psal. 30 — Thre. 3 — Sec. 70 — Esai. 57 — Sec. 70 Psal. 21 — Psal. 29 — Psal. 68]

Psal.68 Descendi in limum profundi, & non est substantia. Sed & Ioannes dicit.
Matth. 11. Tu es qui venturus es (in infernum sine dubio) an alium expectamus? Vnde
1.Pet.3 & Petrus dicit, quia Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu qui in ipso habitat, eis qui in carcere conclusi erant descendit spiritibus prædicare, qui increduli fuere in diebus Noë. In quo etiam quid operis in infernum egerit declaratur. Sed & ipse dominus per prophetam dicit tanquam
Psal.29 num egerit declaratur. Sed & ipse dominus per prophetam dicit tanquam de futuro. Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quod rursum prophetice nihilominus
Psal.15 ostẽdit impletum, cùm dicit: Domine eduxisti animam meam ab inferno, saluasti me à descendentibus in lacum. Sequitur post hæc. Tertia die resurrexit à mortuis. Resurrectionis quippe gloria in christo clarificauit omne quod prius infirmum & fragile videbatur. Si tibi paulò ante non putabatur esse possibile, vsque ad mortem venisse immortalem: aspice nunc, quia qui deuicta morte resurrexisse dicitur, non potest esse mortalis. Sed bonitatem in hoc intellige creatoris, quia ille eousque te sequendo descendit, vsquequo tu peccando deiectus es. Nec creatorem omnium Deum impossibilitatis accuses, vt ibi putes opus eius caduco lapsu potuisse concludi, quo ille salutem operaturus peruenire non posset. Inferna & superna nobis dicuntur, qui certa corporis circunscriptione conclusi, intra regionis præscriptæ nobis terminos continemur. Deo autem qui vbique est, & nusquam deest, quid infernum est, aut quid supernum? Veruntamen in assumptione corporis etiam ista complentur. Resuscitatur caro, quæ reposita fuerat in se-
Psa.15 pulcro, vt adimpleretur illud quod dictum est per prophetam. Quia non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Rediit ergo victor à mortuis, inferni spolia secum trahens. Eduxit enim eos qui tenebantur à morte, sicut
Ioan.12 & ipse prædixerat, vbi ait. Cum exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipsum
Matth.27 traham. Attestatur autẽ de hoc euangelium, cùm dicit. Monumenta aperta sunt, & multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt & apparuerunt multis, & ingressi sunt in sanctam ciuitatem: illam sine dubio ingressi
Galat.4 sunt ciuitatem, de qua Apostolus dicit: Quę autem sursum est Hierusalem,
Hebr.2 libera est, quæ est mater omnium nostrum. Sicut & ad Hebræos iterum dicit. Decebat enim eum propter quem omnia, per quem omnia qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. Igitur cõsummatam passionibus carnem humanam, quę in mortem ceciderat per protoplasti lapsum, resurrectionis virtute reparatam, in
Ephes.2 dextera Dei sedens in altissimis collocauit, vt & Apostolus dicit. Qui simul excitauit nos, simulq; sedere fecit in cælestib⁹. Hic enim erat figul⁹, qui vt
Hier.18 Hiere. propheta docet vas de manu sua collapsũ & cõfractũ, rursum eleuauit manib⁹ suis, & reformauit, sicut placuit in cõspectu eius. Placuit autẽ ita, vt corpus ꝙ mortale & corruptibile susceperat, de sepulcri petra leuatũ, & immortale atq; incorruptibile effectũ, iã non in terrenis, sed in cęlestibus & patris dextera collocauit. Plenæ sunt his sacramẽtis scripturæ veteris testamẽti. Null⁹ super hoc propheta, null⁹ legislator, aut psalmographus siluit, sed omnis penè sacra de his pagina loquitur: & ideo superfluum videtur immo-

immorari nos ad congreganda testimonia. Pauca tamen admodum ponemus, ad ipsos fontes diuinorum voluminum remittentes eos, qui potare abundantius cupiunt. Dicit ergo statim in spalmis. Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Item in alio. Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus. Et alibi, sicut iam superius diximus. Domine, eduxisti de inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum. Et in alio loco. Quoniam conuersus viuificasti me, & de abysso terræ iterum reduxisti me. Euidentissimè in octogesimo septimo spalmo de eo dicitur. Et factus est sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Non dixit homo, sed sicut homo. Sicut homo enim erat qui descenderat in infernum: sed inter mortuos liber erat, quia à morte teneri non poterat. Et ideo in vno natura humanæ fragilitatis potestas ostenditur. Osee autem propheta etiam de tertia die manifestissimè pronunciat hoc modo. Sanabit, inquit, nos post biduum: in die autem tertia resurgemus, & viuemus in conspectu eius. Hæc autem ex persona eorum dicit, qui cum ipso die tertia resurgentes, de morte reuocanrnt ad vitam. Et ipsi sunt qui dicunt. Die tertia resurgemus, & viuemus in conspectu eius. Esaias verò apertè dicit. Qui eduxit de terra pastorem magnum ouium. Sed quòd & mulieres visuræ essent resurrectionem eius, scribis & pharisæis & populo non credente, etiam hoc prædixit Esaias his verbis. Mulieres quæ venitis à spectaculo, venite: non enim est populus habens intellectum. Sed etiam de illis mulieribus, quæ post resurrectionem perrexisse ad sepulcrum dicuntur, & quæsisse eum & non inuenisse, sicut de Maria Magdalene, quæ refertur venisse ad monumentum ante lucem, & non inuento eo flens dixisse ad angelos. Quia tulerunt dominum, & nescio vbi posuerant eum: etiam de hoc ita prædicitur in Canticis canticorum. In cubili meo quæsiui eum, & non inueni. De illis quoque qui inuenerunt eum & tenuerunt pedes eius, prædicitur in canticis canticorum. Tenebo eum, & nō dimittam eum, quem dilexit anima mea. Hæc interim pauca de multis: breuitati enim studentes, plura coaceruare non possumus. Ascendit ad cęlos, sedet ad dexteram patris: inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Consequenti breuitate in fine sermonis hęc cōtinētur, in quibus ꝙ dicitur quidem palā est. Sed consequēter quo sensū intelligi debeant quæ dicuntur, ascendisse, & sedere, & venturum esse, nisi secundū dignitatē diuinitatis intelligas, aliquid per hæc humanæ fragilitatis videbitur indicari. Consummatis etenim his quæ in terra gerebātur, & anima de inferni captiuitate reuocata, ascendere memoratur ad cælos, sicut propheta prædixerat. Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: illa scilicet dona, quæ Petrus in Actibus apostolorum de sancto spiritu dicebat. Exaltatus igitur dextera Dei effudit hoc donum quod vos videtis & auditis. Donum ergo spiritus sancti dedit hominibus, quia captiuitatem, quàm prius diabolus per peccatum deduxerat in infernum, Christus per mortis suæ resurrectionem reuocauit ad cęlos. Ascendit ergo ad cælos, non vbi verbum Deus ante non fuerat,

Psal. 3
Psal. 11
Psal. 29
Psal. 70
Osee 6
Esa. 63
Ioan. 20
Cant. 3
ibidem
Psal. 63
Ephes. 4
Actor. 2

quippe qui erat semper in cælis, & manebat in patre, sed vbi Verbum caro factum antè non sedetat. Denique quia nouus iste ingressus portarum cæli æditu is & principibus videbatur, videntes natutam carnis secreta cęlotum penetrantem, dicunt adinuicem, sicut Dauid plenus spiritu sancto denun-
Psal.23 ciat, dicens: Tollite portas principes vestras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Quę vox vtique non propter diuinitatis potentiam, sed propter nouitatem carnis ascendentis ad Dei dexteram ferebatur.
Psal.46 Dicit & alibi idē Dauid: Ascendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. In voce etenim tubæ mos est victorem redire de prælio. De ipso quo-
Amos 9 que & illud dicitur. Qui ædificat in cælo ascensionem suam. Et item alibi.
Psal.17 qui ascendit super cherubim, volauit super pennas ventorum. Sedere quoque ad dexteram patris, carnis assumptæ mysterium est. Neque enim incorporeæ illi naturæ conuenienter ista absque assumptione carnis aptátur: neque sedis cęlestis perfectio diuinæ naturæ, sed humanę conquiritur. Vnde
Psal.92 & dicitur de eo. Parata est sedes tua Deus ex tunc, à seculo tu es. Parata igi-
Phil.2 tur à seculo sedes est, in qua dominus Iesus sessurus erat: in cuius nomine omne genu flectatur, cęlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, quia dominus Iesus est in gloria Dei patris. De quo &
Psal.109 Dauid ita refert. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quæ tamen dicta domi-
Matth.22. nus in euangelio disserens, dicebat ad Pharisæos. Si ergo Dauid in spiritu dominum vocat eum, quomodo filius eius est? per quod ostendit se secun-
Matth.26. dum spiritum dominum, secūdum carnem filium esse Dauid. Vnde & ipse
1.Pet.3 dominus iterum dicit: Veruntamen dico vobis: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei. Et Petrus apostolus dicit de
Ephes.2 christo, quòd est in dextera Dei sedens in cælis. Sed & Paulus ad Ephesios scribens. Secundum operationem, inquit, potētię virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & sedere faciens in dextera sua. Quòd autem veniat iudicaturus viuos & mortuos, multis quidem diuinarum scripturarum testimoniis edocemur. Sed prius quàm propheticis hęc eloquiis prędicta doceamus, illud necessariè arbitror admonendum, quòd ista fidei traditio quotidie nos vult de aduētu iudicis esse solicitos, vt actus nostros ita præparemus, tanquam reddituri imminenti iudici rationem.
Psal.111 Hoc enim erat quod & propheta dicebat de viro beato: Quia disponit sermones suos in iudicio. Quòd autem dicitur iudicare viuos & mortuos, non ideo dicitur, quòd alij viui, alij mortui ad iudicium veniant: sed quòd animas simul iudicabit & corpora, in quibus viuos animas, mortuos corpora
Matth.10 nominauit. Sicut & ipse dominus loquitur in euangelio, dicens. Nolite timere eos qui possunt corpus occidere, animæ autem nihil possunt facere: sed timete potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nunc iam paucis si videtur etiam per prophetas hæc prædicta esse doceamus. Plura autem testimonia cum volueris, ipse tibi de scripturarum la-
Malach.3. titudine congregabis. Dicit ergo Malachias propheta. Ecce veniet dominus

nus omnipotēs, & quis sustinebit diē aduentus eius, aut quis sustinebit aspectum eius? quia ipse ingreditur sicut ignis conflatorij, & sicut herba lauantium, & sedebit conflans & purgans, sicut aurum. Vt autem euidentius cognoscas, quis sit iste dominus de quo hæc dicuntur: audi quid & Daniel propheta pronunciet. Videbam, inquit, in visu noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis, veniens, vsque ad vetustum dierum peruenit, & in conspectu eius oblatus est liber: & ipsi datus est principatus & honor & regnū: & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruiēt: & potestas eius, potestas æterna, quę nō pręteribit, & regnū eius nō corrūpetur. Ex his ergo edocemur, non solum de aduentu & de iudicio, sed & de potestate eius & regno, quia potestas æterna sit, & sine corruptionis fine sit regnum: sicut & in symbolo dicitur. Et regni eius non erit finis. vnde valde alienus à fide est, qui regnum Christi dicit aliquādo finiendum. Scire tamen debemus, quòd salutarem Christi aduentum hunc conatur inimicus ad decipiendos fideles callida fraude simulare, & pro filio hominis, qui expectatur venturus in maiestate patris sui, filium perditionis in prodigiis & signis mendacibus præparare, vt pro Christo, mundo huic introducat antichristum: de quo & dominus in euangeliis prædixit Iudæis. Quia ergo veni in nomine patris mei, & non recepistis me: alius veniet in nomine suo, & ipsum recipietis. Et iterum dicit: Tunc videbitis abominationem desolationis stantē in loco sancto, sicut dicit Daniel propheta, qui legit intelligat. Daniel ergo de aduentu erroris istius plenius & latius in suis visionibus edocet, ex quibus valde operosum est nunc exempla ponere, qui satis amplis narrationibus dilatatur: & ideo scire de his plenius volentem, ad ipsas magis recensendas remittimus visiones. Sed & Apostolus dicit de eo. Ne quis vos seducat vllo modo: quoniam nisi discessio venerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam ipse sit Deus. Et paulò post. Et tunc reuelabitur iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit eum illuminatione aduentus sui, cuius est aduentus secundum operã satanę in omni virtute, signis & prodigiis mendacibus. Et item paulò post. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati. Propterea ergo propheticis & euāgelicis atque Apostolicis vocibus nobis pręnunciatur hic error, ne qui pro aduentu Christi, aduentum credant antichristi: sed sicut ipse dominus dicit. Cùm dixerint vobis: ecce Christus hic, aut ecce illic, nolite credere. Venient enim multi pseudochristi & pseudoprophetæ, & seducent multos. Sed quomodo demōstrauerit iudiciū veri Christi, videamus. Sicut fulgur, inquit, de Oriente resplēdet vsque in Occidētē, ita erit aduētus filij hominis. Cùm ergo aduenerit verus dominus Iesus Christus, sedebit, & iudicium statuet: sicut & in euāgeliis dicit. Et segregabit oues ab hœdis, i. iustos segregabit ab iniustis: sicut & Apostol⁹ scribit, quia omnes nos stare oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bona siue mala.

Dan. 7 · *Ioan. 5* · *Matth. 24* · *2. Thess. 2.* · *Matth. 24* · *Matth. 25.* · *Rom. 14.*

Iudicabitur autẽ non solum pro gestis, sed etiã pro cogitatis: secundũ quod
Rom. 2. ipse Apostolus dicit. Inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiã defendentibus in die quo iudicabit Deus occulta hominum. Sed & de his ista sufficiant. Post hæc ponitur in ordine fidei. Et in spiritu sancto. Ea quæ in superioribus paulo latius de Christo sunt tradita, ad incarnationis & passionis eius mysterium pertinent, quæ dum media intercedunt personæ ipsius coaptata, sancti spiritus commemorationem paulo longius reddiderunt. cæterùm si solius diuinitatis ratio habeatur, eo modo quo in principio dicitur. credo in Deum patrem omnipotentem: & post hæc, in Iesum christum filium eius vnicum dominum nostrum: ita iungitur. Et in spiritu sancto. Illa verò omnia quæ de christo memorantur, ad dispensationem carnis, vt diximus, spectant. Igitur in sancti spiritus commemoratione adimpletur mysterium Trinitatis. Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non est pater: & vnus dicitur vnigenitus filius, & alius vnigenitus filius non est: ita & spiritus sanctus vnus est, alius non potest esse spiritus sanctus. Vt ergo fiat distinctio personarum, affectionis vocabula secernuntur, quibus ille pater intelligatur, ex quo omnia, & quia ipse non habeat patrem. Iste filius, tanquam qui ex patre natus sit: & hic spiritus sanctus, tanquam de vtroque procedens, & cuncta sanctificans. Vt autem in vna eademque trinitate diuinitas doceatur: sicut dictum est, in Deo patre credi adiecta præpositione, in: ita & in Christo filio eius, ita & in spiritu sancto memoratur. Sed vt manifestius fiat quod diximus, ex consequentibus approbabitur. Sequitur nãque post hunc sermonem. Sãctam ecclesiam catholicam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem. Non dixi in sanctam ecclesiam catholicam, nec in remissionem peccatorum, nec in carnis resurrectionem: si enim addidisset, in, prępositionem, vna cum superioribus eademque vis fieret. Nunc autem in illis quidem vocabulis, vbi de diuinitate ordinatur fides, in Deo patre dicitur, & in Christo filio eius, & in spiritu sancto. In cęteris verò vbi nõ de diuinitate, sed de creaturis & de mysteriis sermo est, in, præpositio nõ additur, vt dicatur, in sancta ecclesia: sed sanctã ecclesiã credẽdã esse, nõ vt Deũ, sed vt ecclesiã Deo cõgregatã. Et remissionẽ peccatorũ credant esse, nõ in remissionẽ peccatorũ: & resurrectionẽ carnis credãt, nõ in resurrectionẽ carnis. Hęc itaq; prępositionis syllaba, creator à creaturis secernitur, & diuina separantur ab humanis. Hic igitur spiritus sanctus est, qui in veteri testamento legem & prophetas, in nouo euangelia & apostolos in-
2.Timo.3 spirauit. Vnde Apostolus dicit. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum. Et ideo quæ sunt noui ac veteris tastamenti volumina, quæ secundum maiorum traditionem per ipsum spiritum sanctum inspirata creduntur, & ecclesiis christi tradita, competens videtur hoc in loco euidenti numero, sicut ex patrum monumentis accepimus, designare. Itaque veteris testamenti, omnium primo Moysi quinque libri sunt traditi, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numerus, Deuteronomium. Post hęc Iesus Naue, Iudicium simul cum Ruth. Quatuor post hæc Regnorum libri, quos Hebræi duos numerant, Paralipomenon, qui dierum dicitur, liber, & Esdræ

drę duo, qui apud illos singuli computantur, & Hester. Prophetarum verò, Esaias, Hieremias, Ezechiel, & Daniel: præterea duodecim prophetarum liber vnus. Iob quoque, & psalmi Dauid singuli sunt libri. Salomon verò tres ecclesiis tradidit, Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum: in his concluserunt numerum librorum veteris testamenti. Noui verò, quatuor euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis. Actus apostolorum quos describit Lucas. Pauli apostoli epistolæ quatuordecim. Petri apostoli duæ. Iacobi fratris domini & apostoli vna. Iudæ vna. Ioannis tres. Apocalypsis Ioannis. Hæc sunt quæ patres intra canonem concluserunt, & ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt. Sciendum tamen est, quòd & alij libri sunt, qui non sunt canonici, sed ecclesiastici à maioribus appellati sunt, id est, Sapientia, quæ dicitur Salomonis, & alia Sapientia, quæ dicitur filij Sirach, qui liber apud latinos hoc ipso generali vocabulo Ecclesiasticus appellatur, quo vocabulo non auctor libelli, sed scripturæ qualitas cognominata est. Eiusdem verò ordinis libellus est Tobiæ & Iudith & Machabæorum libri. In nouo verò testamento libellus, qui dicitur Pastoris siue Hermes, qui appellatur duæ viæ, vel iudicium Petri. Quæ omnia legi quidem in ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei cõfirmandam. Cęteras verò scripturas apocryphas nominarunt, quas in ecclesiis legi noluerunt. Hęc nobis à patribus tradita sunt, quę (vt dixi) opportunum visum est hoc in loco designare, ad instructionem eorum qui prima sibi ecclesię ac fidei elementa suscipiunt, vt sciant ex quibus sibi fontibus verbi Dei hauriẽda sint pocula. Tenet deinde ratio fidei, sanctam ecclesiam. Causam iam superius diximus, cur non dixerint etiam hic, in sanctam ecclesiam. Hi igitur qui supra in vno Deo credere edocti sunt, sub mysterio trinitatis, credere etiam hoc debent, vnam esse ecclesiam sanctam, in qua est vna fides & vnũ baptisma, in qua vnus Deus creditur pater, & vnus dominus Iesus Christus filius eius, & vnus spiritus sanctus. Ista est ergo sancta ecclesia, non habens maculam aut rugam. Multi enim & alij ecclesias congregauerunt, vt Marcion, & Valentinus, & Ebion & Manichęus, & cæteri omnes hæretici. Sed illæ ecclesiæ non sunt sine macula vel ruga perfidiæ: & ideo dicebat de illis propheta. Odi ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. De hac autem ecclesia, quæ fidem Christi integram seruat, audi quid dicat spiritus sanctus in canticis canticorum. Vna est columba mea, vna est perfecta genitrici suæ. Qui ergo hanc fidem in ecclesia suscipit, non declinet in concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introeat. Concilium namque vanitatis est, quod agit Marcion, qui negat patrem Christi Deum esse creatorem, qui per filium suum fecerit mundum. Concilium vanitatis est quod Ebion docet, ita Christo credi debere, vt circuncisio carnis, & obseruatio sabbathi, & sacrificiorum solemnitas, cæteraque omnes obseruantiæ secundum legis literam teneantur. Concilium vanitatis est quod docet Manichæus, primò quòd seipsum paracletum nominauit: tum deinde quod mundum à malo factum dicit, Deum creatorem negat, testamentum vetus repudiat: vnam bonam,

Psal. 25

Cant. 6

aliam malam naturam sibi inuicem asserit: coæternas animas hominum secundum Pythagoreos in pecudes & animalia & bestias redire per diuersos nascendi circulos astruit: resurrectionem carnis nostræ negat: passionem domini & natiuitatem non in veritate carnis, sed in phantasiis fuisse confirmat. concilium vanitatis est quod Paulus Samosatenus, & eius post hunc successor Photinus asseruit, Christum non fuisse ante secula natum ex patre, sed ex Maria cœpisse: & non eum Deum hominem natum, sed ex homine Deum factum existimat. Concilium vanitatis est, quod Arius atque Eunomius docuit, qui filium Dei non ex ipsa patris substantia natum, sed ex nihilo creatum voluit. concilium vanitatis est & quod illi aiunt, qui filium Dei quidem de substantia patris fatentur, sanctum verò spiritum separant & secernunt: cum vbique vnam eandemque virtutem & diuinitatem
Math. 28. trinitatis ostendat saluator in euangelio, cùm dicit Baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti: & est apertè impium separari ab homine quod diuinitus iungitur. concilium vanitatis est & hoc, quod olim congregauit pertinax & praua contentio, asserens christum carnem quidem humanam suscepisse, non tamen & animam rationalem: cum vtique & carni & animæ & sensui humano ac menti vna eadéque salus à christo collata sit. Sed & illud concilium vanitatis est, quod Donatus per Africam traditionem ecclesiæ criminando contraxit: & quod Nouatus sollicitauit, lapsis pœnitentiam denegando: & secundas nuptias, cùm forte iniri eas necessitas exegerit, condemnando. Has ergo omnes velut congregationes malignantiũ fuge. Sed & eos si qui illi sunt, qui dicuntur asserere, quòd filius Dei non ita videat vel nouerit patrem, sicut noscitur ipse & videtur à patre: vel regnum christi esse finiendum, aut carnis resurrectionem non in integram naturæ suæ substantiam reparandam, futurum Dei iustum erga omnes negare iudicium, diabolum à debita absolui damnatione pœnarum. Ab his, inquam, omnibus fidelis declinet auditus. Sãctam vero ecclesiam tene, quæ Deum patrem omnipotentem, & vnicũ filium eius Iesum christum dominum nostrum, & spiritum sanctum, concordi & consona substantiæ ratione profitetur. Filiumque Dei natum ex virgine, passum pro salute humana, ac resurrexisse à mortuis in ea carne in qua mortuus est, credit. Eundem denique venturum, iudicem omnium sperat: in quo & remissio peccatorum, & carnis resurrectio prædicatur. Verùm de remissione peccatorum sufficere debet sola credulitas. Quis enim causas aut rationem requirat, vbi indulgentia principis est? Cum terreni regis liberalitas discussioni non sit obnoxia, ab humana temeritate discutitur diuina largitio. Solent enim cum irrisione aduersum nos dicere pagani, quòd ipsi nos decipiamus, qui putemus crimina, quæ opere commissa sunt, verbis posse purgari, & aiunt. Numquid potest qui homicidium fecit, homicida non esse: & adulter non videri, qui adulterium perpetrauit? Quomodo ergo huiuscemodi criminum reus, sanctus vobis effici subitò videbitur? Sed ad hæc, vt dixi, melius fide quàm ratione respondeo. Rex enim est omnium qui hoc promisit: terræ cælique dominus est qui hæc pollicetur. Non vis

vt ei

vt ei qui me ex terra hominem fecit, credam quòd ex criminoso me faciat innocentem? Et qui me, cùm essem cęcus, fecit videre: vel cùm essem surdus audire: qui mihi claudo gressum reddidit, innocentiam mihi perditam non poterit recuperare? Et vt veniamus ad ipsius naturæ testimonium. Occidere hominem non semper criminosum est, sed malitia, non legibus occidere criminosum est. Non ergo factum me in talibus, quia interdum & rectè fit, sed animus malè consulens damnat. Si ergo animus in me qui criminosus est effectus, & in quo fuit origo vicij corrigatur, cur tibi videat non posse innocens effici, qui prius fueram criminosus? Si enim vt supra ostendi constat, quòd non in facto, sed in voluntate fit crimen: sicut mala voluntas auctore malo dæmone peccato me & morti fecit obnoxium, ita in bonum voluntas mutata autore bono Deo, innocentiæ me reddidit & vitæ. Similis causa & in cæteris est criminibus. Hoc modo fides nostra non inuenitur naturalibus rationibus aduersari, dum remissio peccatorum, non gestis quæ mutari non possunt, sed animo quem de malo in bonum conuerti certum est, deputetur. Sed & vltimus sermo iste qui resurrectionem carnis pronunciat, summam totius perfectionis succincta breuitate concludit: quamuis etiam de hoc non solum à gentilibus, sed ab hæreticis fides impugnetur ecclesiæ. Nam Valentinus resurrectionem carnis omni modo negat, & Manichæi, sicut supra ostendimus. Sed isti Esaiam quidem prophetam dicentem, Resurgent mortui & suscitabuntur qui sunt in sepulcris, audire noluerunt: nec Danielem sapientissimum protestantem. Quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere: hi quidem in vitam æternam, hi autem in opprobrium & confusionem æternam. Tamen vel in euangeliis quæ recipere videntur, discere debuerunt à domino & saluatore nostro, Sadducæos docente, dictum. Quòd autem resurgant mortui, non legistis quo modo dicit Moysi in rubo, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus autem non est mortuorum, sed viuentium. In quo etiam quæ sit & quantæ resurrectionis gloria, in superioribus memorauit, cùm dixit: In resurrectione autem mortuorum neque nubent, neque nubentur: sed erũt sicut angeli Dei. Resurrectionis autem virtus, angelicum hominibus confert statum, vt qui de terra resurrexerint, non iterum in terra cum pecudibus, sed in cælo cum angelis viuant: quos tamen ad hoc ratio vitę purioris admiserit, illos scilicet qui iam nunc conseruantes animę suę carnem in castis pudicitię actibus, obedientię sancti spiritus subiugauerunt, & omni eam viciorum labe tenuaram, atque in spiritualem gloriam sanctificationis virtute mutatam, angelorum quoque meruerunt inferre consortiis. Sed infideles clamant, & dicunt: Quomodo potest caro quę putrefacta dissoluitur, aut in puluerem vertitur, maris etiam interdum profundo sorbetur, fluctibúsque dispergitur, recolligi rursum & reintegrari in vnum, & corpus ex ea hominis reparari? Ad quos primam iterum responsionem sermonibus Pauli faciamus, dicentis eis: Insipiens tu, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur: Et quod seminas non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum tritici, aut alicuius cæterorum seminum.

Esai. 26 & 65

Dan. 12

Matth. 22.

ibidem

1. Cor. 15

Deus autem dat illi corpus prout vult. Quod autem in seminibus quæ tu in terrã iacis per annos singulos fieri vides, hoc in tua carne quæ lege Dei seminatur in terra, futurũ esse non credis? cur quæso tam angustus & inualidus diuinæ potentię æstimator es, vt dispersum vniuscuiusque carnis puluerem, in suã rationem colligi & reparari posse non credas? An nõ censeas, cùm videas ꝙ etiã mortale ingenium demersas in profundũ terræ metallorum venas rimatur? & artificis oculus aurũ videt, in quo imperitus terrã putat. Hæc cur nõ concedimus ei, qui fecit hominẽ, quando tantũ is qui ab ipso factus est, assequi potest? Et cũ auri esse propriã venam, & argenti aliam, æris quoque longe disparẽ, ferri ac plumbi diuersam intra speciẽ terræ latere, mortale deprehẽdat ingeniũ: diuina virtus inuenire posse ac discernere non putabitur vniuscuiusque carnis proprium sensum, etiã si videatur dispersus? Sed ad hæc tẽtemus animas quæ deficiũt in fide, naturalibus rationibus adiuuare. Si quis diuersa semina in vnum permisceat, & hæc indiscreta seminet, vel passim spargat in terrã: nõne vniuscuiusque seminis granum, quocũque loci iactũ fuerit, competenti tempore secundum naturę suę speciẽ germen producet, vt statum suæ formę suíque corporis reparet? Ita ergo vniuscuiusque carnis substantia, quamuis varie diuersé que dispersa sit, ratio tamen ipsa, quæ inest vnicuique carni, est immortalis: quia immortalis animæ caro est ex eo tẽpore, quo seminatis in terram corporibus primũ veri Dei voluntati arrisit, collectum terræ attractumque substantiæ suæ sensum reddit, ac reparat in illam speciem, quam mors aliquando dissoluerat. Et ita fit vt vnicuique animæ nõ cõfusum, aut extraneum corpus, sed suum quod habuerat reparetur, vt cõsequẽter possit pro agonibus præsentis vitæ, cum anima sua caro vel pudica coronari, vel impudica puniri. Et ideo satis caute ecclesia nostra fidẽ symboli docet, quę in eo ꝙ à cæteris traditur carnis resurrectionẽ, vno addito pronomine, tradidit huius carnis resurrectionẽ. Huius sine dubio, quam habetis qui profitetur, signaculo crucis fronti imposito, quo sciat vnusquisq; fideliũ carnẽ suam, si mundã seruauerit à peccato, futurũ esse vas honoris, vtile domino ad omne opus bonum paratũ: si verò cõtaminatã in peccatis, futurũ esse vas iræ ad interitũ. Iã vero de ipsa resurrectionis gloria, & de repromissionis magnitudine, si quis plenius scire desiderat, in omnibus penè diuinis voluminibus inueniet iudicari. Ex quibus nos cõmonitionis tantummodo gratia pauca in præsenti loco memorãtes, finẽ iniuncti à te opusculi faciemus. Igitur Apostolus

1.Cor.15 Paulus, quòd resurgat mortalis caro, talibꝰ asserit argumentis, dicẽs. Quòd si resurrectio mortuorum nõ est, ergo nec christus resurrexit. Si autẽ christus nõ resurrexit, inanis est prædicatio nostra, vacua est & fides nostra. Et

Ibidem paulò post. Nũc autẽ christus resurrexit à mortuis, initiũ dormiẽtium: quoniã quidẽ per hominẽ mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adã omnes moriũtur, ita & in christo omnes viuificabũtur: vnusquisque autem in suo ordine: initium christus, deinde hi qui sunt christi in aduẽtu eius: deinde finis. Et in sequẽtibus addit & hãc. Ecce mysteriũ vobis dico: Omnes quidem resurgemus, non omnes autẽ immutabimur, siue vt immu-

in aliis exēplatibus inuenimus. Omnes quidē dormiemus, non omnes autē immutabimur: in momēto, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgēt incorrupti, & nos immutabimur. Sed & ad Thessalonicēses nihilominus scribēs dicit. Nolo autē vos ignorare fratres de dormiētib⁹, vt nō cōtristemini, sicut & cæteri qui spē nō habēt. Nam si credimus ꝙ Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos qui dormierūt per Iesum, adducet cū illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui reliqui sumus in aduētu domini, nō præueniemus eos qui dormierūt: quia ipse dominus in iussu, & in voce archangeli, & tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui sumus, simul cū illis rapiemur in nubibus obuiā Christo in aëra: & ita semper cū domino erimus. Verum ne existimes hæc Pauli solius quasi nouella prædicatione signari: audi etiā quid Ezechiel propheta olim per spiritū sanctū prælocutus sit. Ecce, inquit, ego aperiā sepulcra vestra, & educam vos de sepulctis vestris. Iob quoq; mysticis redundās eloquiis, audi quā euidenter resurrectionē mortuorū prędicet. Est, inquit, arbori spes: si enim abscissa fuerit, iterū pullulabit, & virgultū eius nunquā deficiet. Quod si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus eius, ab odore aquæ reflorebit, & faciet fruticem sicut nouella. Vir verò si mortuus fuerit, abiit: & mortalis si ceciderit, vltra nō erit? Nō tibi videtur in verbis his cum quodam pudore arguere homines & dicere, Itane stultum est hominum genus, vt cū videant excisse arboris trūcum rursum pullulare de terra, & lignum emortuū iterum vitā recipere, ipsis ne lignis quidē aliquid simile de semetipsis, nec arborib⁹ opinētur? Vt autē scias, ꝙ veluti interrogāris modo legēdum sit ꝙ dixit, mortalis autē cū ceciderit non resurget? de cōsequentibus probationem accipe. Subiungit namque statim. Si enim mortuus fuerit homo, viuet. Et paulò post dicit. Expectabo vsquequo iterum fiā. Et iterū idē dicit. Qui resuscitaturus est super terrā pellē meā, quæ hæc nunc haurit. Hæc quidem ad probationem dicta sunt professionis nostrę, qua confitemur in symbolo, huius carnis resurrectionem. Quod enim adiunctum est, huius, vide quā consonū sit omnibus his, quæ de diuinis voluminibus memorauimus. Quid enim aliud indicatur in dictis Iob, quæ superius exposuimus, cū dicit, quia resuscitabit pellē meā, quę hæc nunc haurit, id est, quę ista tormenta perpetitur: nónne apertè dicit huius carnis resurrectionem futurā, huius inquā, quæ tribulationū & tentationū cruciamenta nunc sustinet? Sed & Apostolus cū dicit. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitatē: nunquid nō corpus suū quodāmodo cōtingētis & digito palpātis est vox? Hoc ergo quod nūc corruptibile corpus est, resurrectionis gratia incorruptibile erit: & hoc quod nūc mortale est, immortalitatis virtutibus induetur. Vt sicut Christus resurgēs à mortuis, vltra iā nō moritur, mors ei vltra nō dominabitur: ita & qui in christo resurgēt, nec corruptionē sentiēt vltra, nec mortē: nō natura carnis abiecta, sed conditione eius & qualitate mutata. Erit ergo corpus ꝙ resurget à mortuis incorruptibile & immortale, nō solum iustorū, sed etiā peccatorū. Iustorū quidē, vt semper possint permanere cū Christo. Peccatorū verò, vt absq; interitione sua debitas luāt pœnas. Quòd autē iusti semper cū domino nostro christo permaneāt, iam & in superioribus edocuimus, vbi ostendimus quia Apost. dicit. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Nec mireris, si cato sanctorum in

tãtam gloriam ex resurrectione mutabitur, vt in occursum Dei suspēsa nubibus, & in aëre vecta rapiatur, cùm ipse Apostolus, exponēs quantum cōferat Deus his qui diligunt eum, dicat. Qui transmutabit corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori claritatis suę. Nihil ergo absurdum est, si sanctorum corpora dicantur nubibus in aera sustolli, cū ad formā corporis christi, ꝙ in dextera sedet, dicantur reformanda. Sed & hoc sanctus Apostolus, vel de se, vel de cęteris sui loci vel meriti addidit, & dicit. Quia cōsuscitabit nos cum christo, simulque faciet sedere in cælestibus. Vnde cū hæc & eorū similia quā plurima sancti Dei in repromissionibus habeant in resurrectione iustorum, nō erit iam difficile credere etiam illa quæ prophetæ prędixerant, ꝙ iusti scilicet fulgebūt sicut sol, & sicut splēdor firmamēti in regno Dei. Cui enim difficile videbitur eos fulgorem solis habituros, ac syderum ac firmamenti huius splendore decorandos, quibus vel vita, vel cōuersatio angelorū Dei paratur in cęlis, vel cōformandi dicuntur ad gloriā Saluatoris ore promissam, respiciēs sanctus Apostolus, dicit. Quia seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale. Si enim verum est, sicut certè verum est, ꝙ iustos quoque & sāctos, angelorum consortiis sociabit diuina dignatio, certum est, ꝙ & corpora eorum in spiritualis corporis gloriam vertet. Nec hoc tibi cōtra naturalem corporis rationem videatur esse promissum. Si enim credimus secūdum ea quę scripta sunt, ꝙ accipiens Deus limū terrę, Plasmauit hominē: & hęc fuit natura corporis nostri, vt voluntate Dei terra verteretur in carnē: cur tibi aut absurdum, aut contrarium videtur, si iisdem rationibus quibus terra proficisci dicitur in corpus animale, rursum corpus animale in corpus proficisci spirituale credatur? Hæc quidem atque his similia multa inuenies in scripturis diuinis de resurrectione iustorū. Dabitur autē etiam peccatoribus, vt supra diximus, incorruptionis & immortalitatis ex resurrectione conditio, vt sicut iustis Deus ministrat ad perpetuitatem gloriæ: ita peccatoribus ad prolixitatem cōfusionis ministret & pœnæ. Sic enim propheticum diffiniuit eloquium, cuius & paulò antè meminimus, vbi dicit. Et multi resurgent de terrę puluere, hi quidem in vitam æternam, hi autem in confusionem & opprobrium æternū. Si ergo intelleximus qua veneratione Deus omnipotens pater dicatur, quóue sacramento dominus noster Iesus christus vnicus eius filius habeatur, & qua perfectione sanctus eius spiritus nominetur, vtque sancta trinitas vnum sit per substantiam, sed affectu personisque discreta: quid etiam partus virginis, quid verbi in carne natiuitas, quid sacramentū crucis, quæ vtilitas diuini ad inferna descensus, quid resurrectionis gloria & animarum de infernis reuocata captiuitas, quid etiā ascensus eius ad cælum & venturi iudicis expectatio: sed & sanctæ ecclesiæ aduersus congregationes vanitatis qualis haberi debeat agnitio, qui sacrorum voluminum numerus, quæue hæreticorum vitanda cōuenticula: & quod in peccatorū remissione diuinæ libertati nequaquam ratio naturalis obsistat, & vt carnis nostræ resurrectionem, non solū diuinæ voces, sed & ipsius domini & Saluatoris nostri exemplum & cōsequentia naturalis rationis assignet. Si inquā hoc secundum traditionis supra expositæ regulam consequenter aduertimus, deprecamur vt nobis & omnibus qui hæc audiunt, cōcedat dominus fide quam suscepimus custodita, cursu consummato, expectare iustitiæ repositam cōronam, & inueniri inter eos qui resurgunt in vitā æternam: liberari verò à confusione & opprobrio æterno, per christum dominum nostrum, per quem est Deo patri omnipotenti cum spiritu sancto gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN SVAM ET EVSEBII CÆSARIENSIS LATINAM AB EO FACTAM Historiam, PRÆFATIO.

Ad Chromatium Pontificem Maximum.

PERITORVM *dicunt esse medicorum, vbi imminere vrbibus vel regionibus generales viderint morbos, prouidere aliquod medicamenti vel poculi genus, quo præmuniti homines, ab imminenti defendātur exitio. Quod tu quoque venerāde pater Chromati medicinæ exequens genus, tēpore quo diruptis Italiæ claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus infudit, & agros, armenta, viros longe latéque vastauit, populis tibi à Deo commissis feralis exitij aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione subtractæ, melioribus occupatæ studiis tenerentur, iniungis mihi vt Ecclesiasticam historiam, quam vir eruditissimus Eusebius Cæsariensis Græco sermone conscripsit, in Latinum vertam: cuius lectione animus audientium vinctus, dum notitiam rerum gestarum auidius petit, obliuionem quodammodo malorum quæ gererentur acciperet. A quo ego opere cum excusare me vellem, vtpote inferior & impar, & qui in tam multis annis vsum Latini sermonis amiserim, consideraui quòd non absque aliquo apostolicæ institutionis ordine nobis ista præciperes. Nam & cum Dominus aliquando esurientibus in deserto auditorum turbis, dixisset ad apostolos, Date eis vos manducare: Philippus vnus ex apostolis intelligens, eo magis splendescere diuinæ virtutis insignia, si minimorum quorumque ministeriis explerentur, non protulit panes apostolicæ reconditos peræ, sed puerulum adesse dicit, habentem quinque panes, & duos pisces. Quem verecunde excusans, adiecit: Sed hæc quid sunt inter tantos? quo magis in angustis opibus & desperatis clara fieret diuina potentia. Sciens ergo ex illis te quoque descendere disciplinis, recordatus quòd Philippi fortassis exemplo, vbi pascendi turbas tempus vidisti, puerulum subrogaueris, qui panes quidem quinque sicut acceperat, duplicatos adhiberet, ad explendum tamen Euangelicum sacramentum, proprio labore captos adderet etiam pisciculos duos, aggressus sum exequi vt potui, quod præceperas: certus quòd excusabit imperitiæ nostræ culpas, præcipientis auctoritas. Sciendum sanè est, quòd decimus liber huius operis in Græco, quoniam perparum habebat in rebus gestis, per reliqua omnia in Episcoporum Panegyricis tractatibus nihil ad scientiam rerum conferentibus occupatus, omissis quæ videbantur superflua, historiæ si quid habuit, nono coniunximus libro, & in ipso Eusebij narrationis dedimus finem.* Decimus Eusebij in Græco. *Decimum vero & vndecimum librum nos conscripsimus partim ex maiorum traditionibus, partim ex his quæ nostra iam memoria comprehenderat: & eos velut duos pisciculos supra scriptis panibus addidimus. Quos si tu probaueris, vel benedixeris, pro certo confidam quod sufficient turbis. Continet autem idem omne opus res in Ecclesia gestas à Saluatoris ascensione, & deinceps. Nostri vero duo libelli à temporibus Constantini post persecutionem, vsque ad obitum Theodosij Augusti.*

ELENCHVS CAPITVM
PRIMI LIBRI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ.

CAP. I DE Arij hæresi.
II De concilio apud Nicæam congregato.
III De conuersione Philosophi Dialectici.
IIII De Paphnucio confessore.
V De Spiridione episcopo, & mirabilibus eius.
VI Exemplum fidei Nicænæ, & statutorum eius.
VII De Helena Constantini matre.
VIII De cruce Saluatoris in Hierosolymis ab Helena reperta.
IX De captiuitate Frumentij & Edesij, & de conuersione Indorum per ipsos gesta.
X De conuersione gentis Iberorum per captiuam facta.
XI De Constantia sorore Constantini, & presbytero per eam fratri insinuato.
XII De Alexandri, & Eusebij, atque Arij conflictu.
XIII De probroso Arij interitu.
XIIII De Athanasij episcopi principijs.
XV De Constantini Imperatoris errore.
XVI De concilio hæreticorum apud Tyrum contra Athanasium congregato.
XVII De exciso brachio Arsenii, cęterisque dolis hæreticorum in concilio retectis.
XVIII De fuga & latebris Athanasij.
XIX Vt constans imperator pro Athanasio, fratri Constantio scripserit, eumque ecclesiæ suæ reddi iusserit.
XX De cōcilio apud Mediolanum habito, & exiliis Eusebij, Luciferi, cæterorūque episcoporum catholicorum.
XXI De Ariminensi concilio.
XXII De Liberio episcopo vrbis Romæ.
XXIII De Hierosolymorum & Alexandriæ episcopis.
XXIIII De ambitione episcoporum apud Antiochiam.
XXV De schismate Arianorum, quod in tres partes diuisum est, & quidā eorum Eunomiani, alij Macedoniani, alij vero permanserunt Ariani.
XXVI De fine Constantini imperatoris, & ortu Iuliani.
XXVII De episcopis ab exilio relaxatis.
XXVIII De Concilio apud Alexandriam sanctorum episcoporū, & Luciferi ab his dissidio.
XXIX De his quæ in eodem Concilio statuta sunt.
XXX De Eusebio & Hilario, atque ecclesiarum per eos restitutione.
XXXI De scriptis Hilarij.
XXXII De persecutionibus Iuliani blandis & callidis.
XXXIII De sæuitia eius erga Athanasium.
XXXIIII De fuga rursum & latebris Athanasij.
XXXV De sepulchro martyris Babylæ.
XXXVI De Theodoro confessore apud Antiochiam.
XXXVII De Iudæorū conatibus, qui à Iuliano decepti, tēplum in Hierosolymis reædificant.
XXXVIII Vt terræmotu inibi, & igni diuinitus accenso, Iudæi ab illicitis disturbabantur inceptis.
XXXIX De signis & virtutibus terrificis, quæ in exitium conuersa sunt Iudæorum.

RVFFI-

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER PRIMVS.

CVM apud Alexandriam post Achillam, qui Petro martyri successerat, Alexander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris & quies à persecutionibus erat, atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica contentione turbatur. Etenim presbyter quidam apud Alexandriam, Arius nomine, vir specie & forma magis quàm virtute religiosus, sed gloriæ laudisque & nouitatis improbè cupidus, praua quædam de fide christi proferre, & quæ antea in quæstionem nunquam venerant, cœpit: abscidere ac separare ab illa æterna & ineffabili Dei patris substantia vel natura filium conabatur. Quæ res plurimos in ecclesia conturbabat. Sed cum Alexander episcopus natura lenis & quietus, assiduis commonitionibus Arium cuperet à prauo incepto & assertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex sententia procederet, quod plerosque iam contagio pestiferæ assertionis infecerat, non solum apud Alexandriam, verum & per alias vrbes prouinciasque dispersa, perniciosum fore credens si † dissimularet, & aliis plurimis consacerdotibus suis rem indicat. Quęstio latius innotescit. Sermo vsque ad aures religiosi principis, quippe qui omni studio & diligentia curaret quæ nostra sunt, peruenit. Tum ille ex sacerdotum sententia apud vrbem Nicęam episcopale concilium conuocat, ibique Arium trecētis decem & octo episcopis residentibus adesse iubet, ac de eius propositionibus & quæstionibus iudicari.

CAP. I. Ann. 322. Ann. 325. al. dissimularet à talibus, plur. consac. Ann. 326.

CAP. II.

SEd & in eo concilio admirabile factum principis non puto reticendum. Etenim cum ex omnibus penè locis episcopi conuenissent, & (vt fieri solet) diuersis ex causis inter se quędā iurgia detulissent; interpellabatur frequenter à singulis: offerebantur libelli, culpę proferebantur, & magis ad hęc quàm ad id, pro quo ventū fuerat, animos dabāt. At ille vidēs quod per huiusmodi iurgia causa summi negocij frustraretur, diem certum statuit, qua vnusquisque episcoporū, si quid querimonię habere videretur, deferret. Et cum resedisset, suscepit à singulis libellos: quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid cōtineretur apetiens, ait ad episcopos: Deus vos cōstituit sacerdotes, & potestatē vobis dedit de nobis quoque iudicādi, & ideo nos à vobis rectè iudicamur. Vos autem non potestis ab homi-

nibus iudicari. Proprer quod dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra iurgia quæcunque sunt, ad illud diuinum referuentur examen. Vos étenim nobis à Deo dati estis dij, & conueniens non est vt homo iudicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. Et ideo his omissis, illa quę ad fidem Dei pertinent, absque vlla animorum contentione † discingite. Quum hęc dixisset, omnes simul querimoniarum libellos iussit exuri, ne innotesceret vlli hominum simulatio sacerdotum. Verum quum per dies multos in episcoporum concilio de fide quęstio verteretur, & nonnulli diuersa sentirent, ac vehementer cœptis Arij fauerent, plures tamen erant qui impium execrarentur inceptum. Cumque in eodem concilio esset confessorum magnus numerus sacerdotum, omnes Arij nouitatibus aduersabâtur. Fauebât vero ei viri in quęstionib⁹ callidi, & ob id simplicitati fidei aduersi.

† al distinguite.

CAP. III. QVantam vero virtutem habeat fidei simplicitas, etiam ex his quę inibi gesta referuntur, agnoscimus. Etenim cum pro studio religiosi Imperatoris, ex omni terra sacerdotes dei coissent, opinione cômoti philosophi quoque & dialectici valde nobiles & opinatissimi conuenerunt. In quibus quidam insignis in arte Dialectica, per dies singulos, conflictus summi certaminis cum episcopis nostris, viris adęquè in Dialectica non improbabiliter eruditis, mouebat: & fiebat ingens spectaculum, conuenientibus ad audiendû doctis & litteratis viris. Nec tamen vllo genere philosophus concludi à quoquam poterat, aut constringi. Tanta etenim dicendi arte obiectis quęstionibus occurrebat, vt vbi maximè putaretur adstrictus, velut anguis lubricus laberetur. Sed vt ostenderet Deus, quia non in sermone regnum Dei, sed in virtute consistit, quidam ex confessoribus simplicissimę naturæ vir, & nihil aliud sciens nisi Iesum christum, & hunc crucifixum inter cęteros auditores episcopos aderat. Qui cum vidisset philosophum insultantem nostris, & callida se disputationis arte iactârem, poscit ab omnibus locum, velle se paucis cum philosopho sermocinari. Tum vero nostri, qui simplicitatem viri & imperitiam de sermone duntaxat nossent, pauere, & velut pudorem quendam pati, ne fortè apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Perstitit tamê senior, & hinc mouit sermonis exordium. In nomine, inquit, Iesu Christi philosophe audi quæ vera sunt. Deus vnus est qui fecit cælum & terram, quique homini, quem de terræ limo formauerat, spiritum dedit: vniuersa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc verbum ac sapientia, quem nos filium dicimus, humanos miseratus errores, ex virgine nascitur, & per passionem mortis à perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione sua æternam nobis contulit vitam. Quem & expectamus iudicem omnium quæ gerimus esse venturum: credis hoc ita esse philosophe? At ille velut si nunquam vllum sermonem corradicendi didicisset, ita obstupefactus virtute dictorum, mutus ad omnia, hoc solùm potuit respondere, ita sibi videri, nec aliud verum esse quàm quod dixerat. Tum senior: Si hæc, inquit, ita esse credis, sur-

ge & sequere me ad Dominicum, & huius fidei signaculum suscipe. Et philosophus conuersus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite, inquit, ô eruditi viri: donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuerti: vbi vero pro verbis virtus processit ex ore dicentis, non potuerũt resistere verba virtuti, nec homo aduersari potuit Deo. Et ideo si quis vestrum potuit in his quę dicta sunt sentire quę sensi, credat Christo, & sequatur hunc senem, in quo loquutus est Deus. Ita philosophus Christianus effectus, tãdem se gratulatus est victum.

FVit prætere in illo concilio & Paphnutius, homo dei, episcopus ex Ægypti partibus confessor, ex illis, quos Maximianus dexteris oculis effossis, & sinistro poplite succiso, per metalla damnauerat. Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia, vt signa per eum non minus quam dudum per Apostolos fierent. Nam & dæmones verbo tantùm fugabat, & ægros sola oratione curabat: sed & cæcis visum dicitur reddidisse, & paralyticos ad stabilitatem corporis reuocasse. Quem Constantinus in tanta veneratione & affectu habuit, vt sæpius eum intra palatium euocatum complecteretur, & illum oculum qui in confessione fidei fuerat euulsus, auidioribus osculis demulceret. CAP. IIII

EX eorum numero, & si quid adhuc eminentius, fuisse dicitur etiam Spiridion Cyprius episcopus, vir vnus ex ordine prophetarum, quantum etiam nos eorum qui eum viderant narratione comperimus. Hic pastor ouium etiam in episcopatu positus permansit. Quadam vero nocte cum ad caulas fures venissent, & manus improbas quo aditum educendis ouibus facerent, extendissent, inuisibilibus quibusdam vinculis restricti, vsque ad lucẽ velut traditi tortoribus permanserunt. Cum vero oues ducturus ad pascua matutinus se ageret senior, videt iuuenes absque humanis vinculis in caulis pendere districtos. Cũque causam noxę cõperisset, absoluit sermone quos meritis vinxerat: & ne eis inanis nocturna cederet occupatio: Tollite inquit, ô iuuenes vnum vobis arietem, ne sine causa venisse videamini, quẽ melius prece quàm furto quæsisse conuenerat. Tradunt de hoc etiam illud factum mirabile: filiam habuit Irenẽ nomine, quæ ei cum bene ministrasset virgo defuncta est. Post eius obitum venit quidã dicẽs, se ei quoddã depositum cõmendasse. Rem gestam ignorauerat pater. Perquisitum in tota domo, nusquàm quod poscebatur inuentum est. Persistebat tamẽ ille qui cõmendauerat, & fletu ac lachrymis perurgebat: vitæ suæ quoque illaturum se esse exitium, nisi commendata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis eius senex, ad sepulchrum filiæ properat, atque eam ex nomine clamitat. Tum illa de sepulchro: Quid vis, ait, pater? commendatum, inquit, illius vbi posuisti? At illa locum designans, illic, ait, inuenies defossum. Regressus ad domum, rem sicut filia de sepulchro responderat, repertam, tradidit reposcenti. Sed & multa alia eius feruntur gesta mirabilia, quæ etiam nũc ore omniũ celebrantur. Tales igitur in illis adhuc tẽporibus permulti viri in ecclesiis domini refulgebãt, ex quibus plurimi in illo cõcilio fuerũt. CAP. V.

Sed & Athanasius eodem tẽpore Alexandriæ diaconus, Alexandrini episcopi aderat consiliis, senem quàm plurimis iuuans. Interea per dies singulos agitabatur conuentus, nec facile aut temere de re tanta statuere audebant. Euocabatur frequenter Arius in concilium, & assiduo tractatu assertiones eius discutiebantur, & quid aduersum hæc teneri deberet aut statui summa cum liberatione quærebatur. Verum post diutinum multúmque tractatum placet omnibus, ac velut vno cunctorum ore & corde decernitur ὁμοούσιον scribi debere, idest, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri, idque firmissima omnium sententia pronunciatur. Decem & septem soli tunc fuisse dicuntur, quibus Arij fides magis placeret, extrinsecus creatum dei filium ex nullis substantibus, & non ex ipsa patris deitate progenitum confirmantes. Defertur ad Constantinum sacerdotalis concilij sententia. Ille tanquam à Deo prolatam veneratur. Cui si quis tentasset obniti, velut contra diuina statuta venientem, in exilium se protestatur acturum. Sex igitur soli cum Ario se patiuntur expelli, reliqui vero vndecim consilio inter se habito, adquiescunt ad subscribendum manu sola, non mente. Cuius simulationis auctor præcipue extitit Nicomediæ episcopus Eusebius. Interim quoquo modo aliis veritate, aliis simulatione (sicut post exitus docuit) subscribentibus, & de singulis quibusque ecclesiasticis obseruationibus certa statuta figentibus, consilium diremptum est. Exemplum autem expositionis fidei eorum qui conuenerant, infrà scriptum est.

Exilij pœna nõ ignis

Exemplum fidei Nicenæ.

CAP. VI. Ann. 324

Credimus in vnum Deum, patrem omnipotẽtem, omnium visibilium & inuisibilium factorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum Christum filium dei de patre natum vnigenitum, id est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero, natum, non factum, ὁμοούσιον patri, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cælis & quę in terra. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est homo factus, passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cælos, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quia ex nullis † substantibus factus est, aut ex alia subsistentia vel substantia, dicunt esse ϛ῾ρεπτὸν aut conuertibilem vel mutabilem filium dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

al. extãtib.

I. Statuunt præterea obseruandum esse in ecclesiis, ne quis ex his qui semetipsos impatientia libidinis exciderunt, veniret ad clerum.

II. Et ne quis nuper assumptus ex vita vel conuersatione gentili, accepto baptismo, antequam cautius examinetur, clericus fiat.

III. Et ne quis episcoporum cæterorúmque clericorum cum extraneis mulieribus habitet, præterquam cum matre, vel sorore, vel θεία, vel si quæ sunt huiusmodi necessitudinum personæ.

IIII. Et vt episcopus (si fieri potest) à totius prouinciæ episcopis ordinetur. Si hoc difficile est, certè non minus quàm à tribus, ita tamen, vt Metropolitani

tani episcopi maxime vel pręsentia, vel auctoritas habeatur. Absque quo ordinationem irritam esse voluerunt.

v. Et ne, quem alius episcopus de ecclesia expulerit, siue clericum, siue laicum, suscipiat alius. Sanè ne hoc aut iracundia aliqua, aut contentione (vt fieri solet) iniustè factum remedium non haberet, decernunt per singulos annos in singulis quibusque prouinciis secundò ab omnibus episcopis prouincialibus concilia agi debere, & de huiuscemodi negociis iudicari, vt si fortè ab vno iniquè aliquid gestum est, à cæteris emendetur. Si rectè, vt ab omnibus confirmetur.

vi. Et vt apud Alexandriam, & in vrbe Roma, vetusta consuetudo seruetur, vt vel ille Ægypti, vel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat.

vii. Et vt si forte in ordinando episcopo, duo vel tres pro aliqua contentione dissentiant, reliquorum auctoritas, & præcipue Metropolitani cum cæteris firmior habeatur.

viii. Et vt episcopo Hierosolymorum antiquitus tradita honoris prærogatiua seruetur, manente nihilominus & Metropolitani ipsius prouinciæ dignitate. *Episc. Hieros. prærogatiua.*

ix. Et vt Catharos (qui apud nos Nouatiani sunt) si forte pœnitentes ad ecclesiam conuertantur, confessos ecclesiastica dogmata, clericos in ordine quidem suo suscipi debere. Sed ordinatione data, sanè si episcopus ipsorum veniat ad episcopum nostrum, debere eum in presbyterorum loco sedere. Episcopi vero nomen manere apud illum solum, qui catholicã sem per tenuit fidem, nisi sua voluntate ipse eum tali nomine honorare voluerit, vel si placuerit, vt quærat ei episcopi locum vacantem, hoc sit in ipsius potestate.

x. Et ne in vna ciuitate duo sint episcopi.

xi. Et si qui forte indiscretè ad sacerdotium prouecti, postmodum vel ipsi aliquid de se criminosum confessi sunt, vel ab aliis reuicti, vt abiiciãtur: sed & si qui ex his qui lapsi sunt, & per ignorantiam forte ordinati recogniti fuerint, vt abiiciantur.

xii. Et si qui absque tormentis in persecutionibus lapsi sunt, & ex corde agunt pœnitentiam, quinque annos inter catechumenos faciãt, & duobus annis post hoc fidelibus tantum in oratione iungantur, & ita postmodum suscipiantur.

xiii Qui vero propter confessionem militiam abiecerant, & rursum ad hanc abierunt, hos† tredecim annis pœnitentiam gerere, & postea suscipi, *al. xii.* si tamen ex corde pœnitentiam gerant. Esse tamen in potestate episcopi moderandi facultatem, si eorum fructuosam & attentã pœnitẽtiã viderit.

xiiii. De his vero qui vita excedunt pœnitentibus, decernunt, vacuum nullum debere dimitti. Si quis sanè accepta communione superuixerit, debere eum tempora statuta complere, vel certe prout moderari episcopus voluerit.

xv. De catechumenis qui prolapsi sunt, statuerunt tribus annis eos à cate-

chumenorum oratione separatos, postea recipi debere.

XVI. Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem ecclesiam ttansire quis ambiat siue episcopus, siue etiam alius clericus.

XVII. Et ne quis clericus qui derelicta ecclesia sua, nulla existente causa probabili vagatur & oberrat per alias ecclesias, suscipiatur in communionem.

XVIII. Et vt nemo eum qui ad alium pertinet, subripiens, in sua ecclesia ordinet clericum absque consensu illius ad quem pertinet.

XIX. Et ne quis clericus aut vsuras accipiat, aut frumenti vel vini ampliationem, quod solet in nouo datum, vel sexcuplum, vel etiam duplum recipi: quod si faciat, tanquam turpis lucri reum abiiciendum.

Diaconus Eucharistiam non diuidat præsente episcopo siue presbytero.

XX. Et ne diaconi presbyteris præferantur, néve sedeant in concessu presbyterorum, aut illis præsentibus eucharistiam diuidant, sed illis agentibus solum ministrent. Si vero presbyter nullus sit in præsenti, tunc demum etiam ipsis licere diuidere: aliter vero agentes, abiici iubent.

al. Photiniaci.

XXI. Et vt Paulianistæ, qui sunt † Photiniani, rebaptizentur.

XXII. Sed & diaconissas, quoniam quidem manus impositionem non accipiunt, etiam ipsas inter laicos esse debere. Igitur cum de his prour diuinarum legum reuerentia poposcerat, decreuissent, sed & de obseruatione paschæ antiquum canonem, per quē nulla de reliquo varietas oriretur, ecclesiis rradidissent, omnibus rite dispositis, ecclesiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus vna atque eadem seruabatur.

CAP. VII. an. 325.

PEr idem tempus Helena Constantini mater fœmina incomparabilis fide & religione animi, ac magnificentia singulari, cuius iure Cōstantinus & esset filius & crederetur, diuinis admonita visionibus, Hierosolimā petit, atque ibi locum in quo sacrosanctum corpus patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirit. Qui idcirco ad inueniendum difficilis erat, quod ab antiquis persecutoribus simulachrū in eo Veneris fuerat defixū, vt si quis Christianorum in loco illo christum adorare voluisset, Venerem videtetur adorare. Et ob hoc infrequens & pene obliuioni datus fuerat locus. Sed cum (vt suprà diximus) religiosa fœmina properasset ad locum cœlesti sibi inditio designatum, cūcta ex eo prophana & polluta

Tres cruces reperiūtur.

deturbans, in altum purgatis ruderibus, tres confuso ordine reperit cruces. Sed obtutbabat reperti muneris læticiam vniuscuiusque crucis indiscreta proprietas. Aderat quidem & titulus ille, qui Græcis, & Latinis, atque Hebraicis litteris à Pilato fuerat cōscriptus: sed nec ipse satis euidēter dominici prodebat signa patibuli. Hic iam humanę ambiguitatis incertum, diuinum flagitat testimonium. Accidit in eadem vrbe primariam quandam loci illius fœminam graui ægritudine confectam, seminecem iacere. Macarius per idem tempus ecclesiæ illius episcopus erat. Is vbi cunctantem reginam atque omnes pariter qui aderant videt: Adferte (inquit) huc totas quæ repertæ sunt cruces, & quæ sit quæ portauerit dominum, nunc nobis adaperiet Deus. Et ingressus cum regina pariter & populis ad eam quæ decumbebat, defixis genibus huiuscemodi ad eum precem ptofudit.

Tu

TV domine, qui per vnigenitum filium tuum salutem generi humano CAP. VIII.
per passionem crucis conferre dignatus es, & nunc in nouissimis temporibus adspirasti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit, ostende euidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad dominicam gloriam, vel quæ extiterit ad seruile supplicium, vt hæc mulier quæ semiuiua decumbit, statim vt eam lignum salutare contigerit, à mortis ianuis reuocetur ad vitam. Et cum hæc dixisset, adhibuit primò vnam ex Miraculũ crucis Christi.
tribus, & nihil profecit. Adhibuit secundam, & ne sic quidem aliquid actum est. Vt vero admouit tertiam, repente adaperris oculis mulier consurrexit, & stabilitate virium recepta, alacrior multo quàm cùm sana fuerat, tota domo discurrere & magnificare dei potentiam cœpit. Sic euidenti indicio regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco in quo crucem reppererat, regina ambitione cõstruxit. clauos quoque quibus corpus dominicum fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos composuit, quibus vteretur ad bellum. Et ex aliis galeam nihilominus belli vsibus aptam fertur armasse. Ligni vero ipsius salutaris partem detulit filio, partem vero thecis argenteis conditã dereliquit in loco: quę etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione seruatur. Reliquit etiam Virgines monachæ.
hoc indicium religiosi animi regina venerabilis: Virgines quas ibi repe-
rit deo sacratas, inuitasse ad prandium, & tanta eas deuotione curasse dicitur, vt indignum crederet, si famulorum vterentur officiis, sed ipsa manibus suis, famulæ habitu succincta, cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, & regina orbis ac mater imperij, famularum christi se famulam deputaret. Et hæc quidem Hierosolymis ge- Ann. 336.
sta. Interea Constantinus pietate fretus, Sarmatas, Gothos, aliásque barbaras nationes, nisi quæ vel amicitiis, vel deditione sui pacem præuenerant, in solo proprio armis edomuit. Et quanto magis se religiosius ac humilius deo subiecerat, tanto amplius ei deus vniuersa subdebat. Ad Antonium Ann. 338.
quoque primum eremi habitatorem, velut ad vnum ex prophetis litteras suppliciter mittit, vt pro se ac liberis domino supplicaret. Ita non solum meritis suis, ac religione matris, sed & intercessione sanctorum, commendabilem se deo fieri gestiebat. Sane quoniam tanti viri Antonij fecimus mentionem, de virtutibus eius atque institutis, & sobrietate mentis, vt in solitudine vitam degens, vsus solummodo consortio fuerit bestiarum, & de dęmonibus crebros agens triumphos placuerit deo supra cunctos mortales, vtque institutionis suæ præclara vsque in hodiernum monachis exempla reliquerit, volentem me aliqua exponere ille libellus exclusit, qui ab Athanasio scriptus, etiam Latino sermone editus est. Propter quod nos, omissis his quæ ab aliis iam dicta sunt, ea memorabimus, quæ quamuis gestorum contineat fides, & ab his tamen qui longe positi sunt, obscurior fama subtraxit.

IN ea diuisione orbis terræ quæ ad prædicandum verbum dei sorte per CAP. IX.
Apostolos celebrata est, cum aliæ alijs prouinciæ obuenissent, Thomę Parthia, & Matthæo Æthiopia, eique adhærens citerior India Bartholo-

meo dicitur sorte decreta. Inter quam Parthiámque media, sed longo interior tractu, India ulterior iacet, multis variisque linguis & gentibus habitata, quam velut longe remotam, nullus Apostolicę prędicationis vomer impresserat, quæ tamen temporibus Constantini tali quadam ex causa semina fidei prima suscepit. Metrodorus quidam philosophus, inspiciendorum locorum, & orbis perscrutandi gratia, ulteriorem dicitur Indiam penetrasse. Cuius exemplo etiã inuitatus Meropius quidam Tyrius philosophus simili ex causa adire Indiam voluit, habens secum duos puerulos, quos liberalibus litteris vtpote propinquos instituebat. Quorum vnus qui erat iunior Edesius, alter Frumentius vocabatur. Igitur peruisis, & in notitiã captis his quibus animus pascebatur, cum philosophus redire cœpisset, aquæ vel cæterorum necessariorum causa ad portum quendam nauis qua vehebatur applicuit. Moris est inibi Barbarorum, vt siquando fœdus sibi cum Romanis turbatum vicinæ nunciauerint gentes, omnes qui apud eos ex Romanis inuenti fuerint, iugulentur. Inuaditur nauis philosophi: cuncti cum ipso pariter perimuntur. Pueruli reperti sub arbore meditantes & lectiones suas parantes, Barbarorum miseratione seruati, ducuntur ad regem. Horum ille alterum, id est, Edesium sibi pincernum fecit. Frumentio vero, quem quasi perspicacem deprehenderat & prudentem, rationes suas scriniaque commisit. Ex quo & in honore magno apud regẽ habiti, & in amore. At vero moriens rex, vxorem cum paruulo filio regni dereliquit hæredem: adolescentibus autem quid vellent, agendi dedit liberam facultatem. Quos tamen regina suppliciter exorat, tanquàm quæ nihil haberet in toto regno fidelius, vt secum vsquequo adolesceret filius, regendi regni sollicitudinem partirentur: & præcipuè Frumentium, cuius prudentia ad moderandum sufficeret regnum. Nam alius fidem puram, & sobriam mentem simpliciter exhibebat. Idque dum agerẽt, & regni gubernacula Frumentius haberet in manibus, Deo mentem eius & animos instigante, requirere sollicitius cœpit, si qui inter negociatores Romanos Christiani essent, & ipsis potestatem maximam dare, ac monere, vt conuenticula per loca singula facerent, ad quæ Romano ritu orationis causa confluerent. Sed & ipse multo magis eadem facere, & ita cæteros cohortari, fauore & beneficiis inuitare, præstare quicquid opportunum fuisset, loca ædificiis, aliaque necessaria præbere, & omnimodo gestire, vt Christianorum inibi semẽ exurgeret. Sed cum regius puer adoleuisset, cui procurationem regni gerebant, expletis omnibus & ex fide traditis, multum licet detinẽtibus & rogantibus vt manerent regina vel filio, ad orbem tamen nostrum reuertuntur. Et Edesio festinante Tyrum, parentes propinquósque reuisere, Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non esse, opus occultare Dominicum. Igitur rem omnem vt gesta est exponit episcopo, ac monet vt prouideat virum aliquem dignum, quem congregatis iam plurimis Christianis, & ecclesiis constructis in Barbarico solo, episcopum mittat. Tum vero Athanasius (nam is nuper sacerdotium susceperat) attentius & propensius Frumentij dicta gestaque considerans, in concilio sacerdotum

Edesius à poculis. Frumentius à rationibus.

doctum ait: Et quem alium inueniemus virum talem, in quo sit spiritus Dei in ipso sicut in te, qui hæc ita possit implere? Et tradito ei sacerdotio, redire eum cum domini gratia vnde venerat iubet. Quique cùm episcopus perrexisset ad Indiam, tanta ei data esse à deo virtutum gratia dicitur, vt signa per eum Apostolica fierent, & infinitus numerus Barbarorum conuerteretur ad fidem. Ex quo in Indiæ partibus & populi Christianorum & ecclesię factæ sunt, & sacerdotium cæpit. Quæ nos ita gesta, non opinione vulgi, sed ipso Edesio Tyri presbytero postmodum facto, qui Frumentij comes prius fuerat, referente cognouimus.

Per idem tempus etiam Iberorum gens, quæ sub axe Pontico iacet, verbi dei fœdera, & fidem futuri suscepetat regni. Sed huius tanti boni pręstitit causam mulier quædam captiua, quæ apud eos reperta, cum fidelem & sobriam satis ac pudicam duceret vitam, totisque diebus ac noctibus obsecrationes deo peruigiles exhiberet, in admiratione esse ipsa rei nouitas Barbaris cæpit, & quid hoc sibi velit, curiosius perquirebant. Illa, vt res erat, simpliciter Christum se deum hoc ritu colere fatebatur. Nihil ex hoc amplius Barbari præter nouitatem nominis mirabantur. Verum (vt fieri solet) ipsa perseuerantia curiositatem quandam mulierculis inferebat, si quid emolumenti ex tanta deuotione caperetur. Moris apud eos esse dicitur, vt si paruulus ægrotet, circunferatur à matre per singulas domus, quo scilicet si quis experti aliquid remedij nouerit, cōferat laborāti: cúmque mulier quædam paruulum suum per omnes circumtulisset ex more, nec aliquid remedij cunctas domos lustrando cepisset, venit etiam ad captiuam, vt si quid sciret, ostenderet. Illa se humani quidem remedij nihil scire testatur, deum tamen suum christum quem colebat, dare ei desperatam ab hominibus posse salutem confirmat. Cúmque cilicio suo paruulum superposuisset, atque ipsa desuper orationem fudisset ad dominum, sanum matri reddidit infantem. Sermo defertur ad plures, factique fama magnifici vsque ad aures reginæ perlabitur. Quæ dolore quodam grauissimo corporis afflicta, in desperatione maxima erat. Rogat ad se captiuam deduci. Illa ire abnuit, ne pręsumere amplius aliquid quę sexus sineret, videretur. Ipsam se regina deferri ad captiuæ cellulam iubet. Quam similiter supra cilicium suum positam, inuocato Christi nomine, cōtinuò post precem, sanem & alacrem fecit exurgere. christúmque esse deum, dei summi filium, qui salutem hanc cōtulerit, docet, eumque quem sibi auctorem suæ sciret esse incolumitatis, & vitæ, commonet inuocandum. Ipsum namque esse, qui & regibus regna distribuat, & mortalibus vitam. At illa cum lætitia domum regressa, marito percontanti, causam tam subitę sanitatis aperuit. quique cùm pro salute coniugis lętus, & mulieri munera deferri iuberet, illa: Horum, inquit, ô rex nihil captiua dignatur: aurum despicit, argentùm respuit, ieiunio quasi cibo pascitur: hoc solum ei muneris dabimus, si eum, qui me illa inuocante sanauit, christum deum colamus. Ad hoc tunc rex segnior fuit, & interim distulit, sępius licet ab vxore commonitus, donec accidit quadam die venante eo in syluis cum comitibus suis, obscurati

CAP. X.

Mulier captiua.

densissimis tenebris diem, & per terræ noctis horrorē luce subducta, cæcis iter gressibus denegari. Alius aliò diuersi ex comitibus oberrant, ipse solus densissima obscuritate circundatus, quid ageret, quò se verteret nesciebat: cum repente anxios salutis desperatione animos cogitatio talis ascendit. Si verò deus est christus ille, quem vxori suę captiua prædixerat, nunc se de his tenebris liberet, vt ipsum ex hoc omissis omnibus coleret. Ilico vt hæc nondum verbo, sed sola mente deuouerat, reddita mundo dies, regē ad vrbem perducit incolumem. Quique reginæ rem protinus vt gesta est pandit. Euocari iam iamque captiuam, & colendi ritum vt sibi tradat, exposcit: neque se vltrà alium deum quàm christum veneraturum esse confirmat. Adest captiua, edocet deum christum: supplicandi ritum venerandique modum, inquantum de his aperire feminæ phas erat, pandit. Fabricari tamen ecclesiam monet, formamque describit. Igitur rex totius gentis populo conuocato, rem ab initio quæ erga se ac reginam gesta fuerat, exponit, fidemque edocet, & nondum initiatus in sacris, fit suæ gentis Apostolus. credunt viri per regem, feminæ per reginam: cunctísque idem volentibus ecclesia extruitur instanter: & eleuato iam perniciter murorum ambitu, tempus erat quo columnæ collocari deberent. Cúmque erecta prima vel secunda venrum fuisset ad tertiam, cōsumptis omnibus machinis, & boum hominúmque viribus, cùm media iam in obliquum fuisset erecta, & pars reliqua nullis machinis erigeretur, repetitis secundò & tertiò ac sæpius viribus, ne loco quidem moueri attritis omnibus potuit. Admiratio erat totius populi, regis animositas hebescebat: quid fieri deberet, omnes simul latebat. Sed cùm interuentu noctis omnes abscessissent, cunctique mortales & ipsa opera cessarent, captiua sola in oratione pernoctās mansit intrinsecus: cum ecce matutinus & anxius cum suis omnibus ingrediens rex, videt columnam, quam tot machinæ ac tot populi mouere non quiuerant, erectam, & supra basim suam libratè suspensam, nec tamen superpositam, sed quantum vnius pedis spatio in aëre pendentem. Tunc vero omnes populi contuentes & magnificantes deum, veram esse regis fidem, & captiuæ religionē præsentis miraculi testimonio perhibebant. Et ecce mirātibus adhuc & stupentibus cunctis, in oculis eorum sensim supra basim suam, nullo contingente, columna deposita, summa cum libratione consedir. Post hoc reliquus numerus columnarum tanta facilitate suspensus est, vt omnes quæ superfuerant, ipsa die locarentur. Postea verò quàm ecclesia magnifice constructa est, & populi fidem Dei maiore ardore sitiebant, captiuæ monitis ad imperatorem Constantinum totius gentis legatio mittitur: res gesta exponitur: sacerdotes mittere oratur, qui cæptum erga se dei munus explerent. Quibus ille cum omni gaudio & honore transmissis, multo amplius ex hoc lætatus est, quàm si incognitas Romano imperio gentes & regna ignota iunxisset. Hæc nobis ita gesta, fidelissimus vir Bacurius, gentis ipsius rex, & apud nos Domesticorum Comes (cui summa erat cura & religionis & veritatis) exposuit, cum nobiscū Palestini tunc limitis Dux, in Hierosolymis satis vnanimiter degeret. Sed ad

Rex fit christianus.

Ecclesia exstruitur.

Miraculū ad preces mulieris.

Iberi poscunt à Constantino Sacerdotes.

ad cœptum redeamus.

POſteaquam religioſi principis mater Helena ſummis Romani regni ho- CAP. XI
noribus affecta, ex hac luce diſceſſit, Conſtantia tunc Licinij relicta, fratris Auguſti ſolatiis vtebatur. Huic accidit presbyterum quendam venire in noticiam, latenter partibus Arij fauentem. Sed is primò nihil omnino de his apud ſororem principis aperire: vbi vero multa familiaritas copiam tribuit, paulatim ſermonem cœpit aſpergere, inuidiam dicens Ario generatam, & pro ſimultatibus priuatis epiſcopum ſuum rem contentioſe exagitauiſſe, æmulationis ſtimulo confixum, quod Arius apud plebem ſatis charus haberetur. Hęc atque huiuſmodi alia frequentius ſuggerens, animos Conſtantiæ ſuos efficit. Quæ cùm diem obitura, viſitaretur à fratre, atque ab eo blande religioſéque compellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam popoſciſſe, vt presbyterum in familiaritatem reciperet, & quę ſibi ab eo pro ſpe & ſalute ſuggererentur, audiret: ſe quidē iam ex hac luce diſcedentem nihil curare: pro fratris vero ſtatu eſſe ſolliciram, ne forte pro innocentium pœnis, regni ſui pateretur excidium. Quibus ille moniris a ſorore ſuſceptis, & fidelem pro ſe germanæ ſollicitudinem credens, accōmodauit aurem presbytero: & interim accerſiri de exilio Arium iubet, vt quemadmodum de fide ſentiret, exponeret. Tum ille fidem conſcripſit, quæ non quidem ſenſum noſtrum, tamen verba noſtra continere profeſſionémque videretur. Miratus quidem eſt imperaror, & putauit vnam ean- Hieroſ. dedic. celebris
démque in ipſius & cōcilij dudum geſti expoſitione ſentētiam contineri: tamen in nullo relaxat animi vigorem, ſed rurſus eum ad concilii remittit examen, quoniam quidem ad dedicationem Hieroſolymorum ex omni orbe coire ſacerdotes inuitabantur, hæc ad eos de nomine eius ſcribens, vt ſi expoſitionem fidei eius probarent, & eum vel per inuidiam (vt aſſerebat) tunc circumuentum dinoſcerēt, vel nunc ab errore correctum, clementi erga ipſum iudicio vterentur: quandoquidem tanta fuerit concilij moderatio, vt non in perſonam eius, ſed in dogmatum prauitatem fuerit lata ſententia, ſi tamen & epiſcopi eius Alexandri accommodaretur aſſenſus. Sed & ab his quidem qui primò cœptis eius fauentes, cùm ſimulatio- Ann. 349
ne ſubſcripſerāt, facile receptus eſt. Cùm verò Alexandriam petrexiſſet, ibi omne eius fruſtratur inceptum: quoniam quidem dolis apud ignorantes locus eſt, ſcientibus verò, dolum intendere, non aliud eſt quàm riſum mo- Conſtant. Aug. moritur.
uere. Interea dum hæc apud Alexandriam fruſtra agitantur, venerabilis Auguſtus Conſtantinus in ſuburbana villa Nicomediæ triceſimo & primo imperii ſui anno diem functus eſt, liberis de ſucceſſione Romani orbis teſtamēto hæredibus ſcriptis. Quo in tēpore quoniā quidē Cōſtātius, cui orientis regnum decreuerat, præſens nō erat, dicitur ſecretò accerſiens presbyterum, quem à ſorore commendatum ſuprà diximus, & exinde familiariter habitū, tradidiſſe ei teſtamētū quòd ſcripſerat, & obreſtatus ſub ſacramēto, ne vlli niſi Cōſtantio cū veniſſet, in manus traderet. Cui etiā ꝙ eunuchi qui erant in Palatio fauebant, arte indicio de Imperatoris morte ſuppreſſo vſq; ad Cōſtantij præſentiam multis noua tentantibꝰ oppreſſis,

Puto legendum restitutæ. † restitutæ integræque remansete. Cùm vero constantius affuisset, depositum presbyter restituit. Cuius beneficij gratia Impetator regni cupidus, ita ei deuinctus est, vt qui imperare cūctis ambierit, ab illo sibi impetari ęquanimiter pareretur. Ex quo, deuincto sibi Impetatore, cępit de Arij restitutione suggerere, & nolentes adquiescere sacerdotes, vti cogeret, persuadere.

CAP. XII EA tempestate apud Alexandriam Alexander, in Hierosolymis Maximus confessor, apud constantinopolim æque Alexander, vt ex Athanasij scriptis comperimus, sacerdotio fungebantur. Sed Eusebius qui apud Nicomediam erat, de cuius simulatione in subscribendo supra diximus, amplam temporis nactus occasionem, & principi per presbyterum familiaris effectus, reuoluere omnia, atque in irritum reuocare concilii gesta molitur. Arium nequicquam apud Alexandriam commotantem venire facit, & Imperialibus edictis concilium denuo Constantinopolim conuocari. Quo conuenere illi maximè, qui Arium atque Eusebium sectabantur, quique sæpe cum Alexandro congressi vt Arium susciperet, nec tamen aliquid profligantes, ab iniuriis quidem eius temperabant. Ad vltimum certam ei diem statuentes denuntiant, vt aut ipse Arium susciperet, aut si teniretetur, se ecclesia pulso & in exilium truso, ab alio eum suscipiendum sciret. Tum ille nocte, quæ ad constitutam intererat diem sub altari iacens, atque in oratione & lachrymis totam peruigilē ducens, ecclesię causam domino commendabat. Cúmque lux fuisset exorta, nec tamen ab oratione Alexād er cessaret, Eusebi⁹ cū suis omnibus, velut hæretici belli signifer, domum Arii matutinus ascēdit, eúmque propete sequi ad ecclesiā iubet, protestatus ꝙ Alexander, nisi præsens adquiesceret, expulsus cederet loco.

CAP. XIII IGitur omnium summa expectatio, quò vel Alexandri perseuerantia, vel Eusebii Ariique instantia declinaret. Cumq; cunctorum animi essent, vt in tali re, expectatione suspensi, Arius ad ecclesiam pergens, episcoporum & populorum frequentia constipatus, humanæ necessitatis causa ad publicum locum declinat. Vbi cùm sederet, intestina eius atque omnia viscera in secessus cuniculū defluxere: ita tali in loco dignam mortem blasphema ac fœtida mente exoluit. Quod postea quàm in ecclesia nuntiatum est Eusebio, atque his qui vnà secum sanctum & innocētem virum Alexandrum de Ario recipiendo fatigabant, superati pudore, & adoperti confusione discedunt. Tunc completus est sermo ad gloriam domini, quem Alexāder in oratione sua ad deum proclamauerat, dicens: Iudica domine inter me & Eusebii minas atque Arii vim. Sed hæc ad præsens quidem paululum pudoris habuere. Conuenientes vero inter se hæretici, veriti ne forte si, sicut res gesta est, integre ad imperatorem constantium peruenisset, non solum à perfidia eorum, in qua callidè irretitus tenebatur, abscederet: verum & in auctores deceptionis suæ seuerius aliquid ex regia auctoritate decerneret, componunt per eunuchos quos iam perfidia deceptos tenebant, vti de Arii morte Imperator quam fieri posset composite & communiter nosceret, neque aliquid quod Dei vindictam indicare videretur, audiret.

Arius cacando perit.

Quibus

Quibus ita gestis, de causa fidei vt cœperant, prosequuntur.

IGitur apud Alexandriam, defuncto Alexandro, Athanasius susceperat sedem. Quòd verò esset vir acris ingenij, & in ecclesiasticis negociis apprimè vigilans, satis iam tunc hæreticis innotuerat, cùm ad Concilium Nicænum cum episcopo suo sene Alexandro venerat, cuius suggestionibus hæreticorum doli ac fallaciæ vigilanter detegebantur. Statim ergo vt eum episcopum factum cognouerât, rati id quod res indicabat, sua negocia per illius sollicitudinem non facile processura, omnibus modis quęrere aduersus eum machinas deceptionum parabant. Verum non mihi absque ordine videtur, pauca de huius viri origine supra repetere, & cuius à puero institutionis fuerit, sicuti ab his qui cum ipso vitam duxerant accepimus, memorare. Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander episcopus agebat, cùm post expleta solennia conuenturos ad conuiuium suum clericos expectaret in loco mari vicino, videt eminus puerorum supra oram maris ludum imitantium, vt fieri solet, episcopum atque ea quæ in ecclesiis geri mos est. Sed cum intentius diutine pueros inspectaret, videt ab his geri quædam etiam secretiora & mystica. Perturbatus ilicò, vocari ad se clericos iubet, atque eis quid eminus ipse videret, ostendit. Tum abire eos, & comprehensos ad se perducere omnes pueros imperat. Cumque adessent, quis eis ludus, & quid egissent, vel quomodo percunctatur. Illi, vt talis habet ætas, pauidi, negare primò, deinde rem gestam per ordinem pandunt, & baptizatos à se esse quosdam catechumenos confitentur per Athanasium, qui ludi illius puerilis episcopus fuerat simulatus. Tum ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidve responderint, simul & ab eo qui interrogauerat. Vbi videt secundum religionis nostræ ritum cuncta constare, cōlocutus cum concilio clericorum, statuisse traditur, illis, quibus integris interrogationibus & responsionibus aqua fuerat infusa, iterari baptismū non debere, sed adimpleri ea quę à sacerdotibus mos est. Athanasium vero atque eos quos ludus ille vel presbyteros habere visus fuerat, vel ministros, conuocatis parentibus, sub Dei obtestatione tradit ecclesię suę nutriendos. Paruo autem tempore, cùm à notario integre, & à Grammatico sufficienter Athanasius fuisset instructus, continuo tanquam fidele domini commendatum, à parentibus restituitur sacerdoti, ac velut Samuel quidam in templo domini nutritur, & ab eo pergente ad patres in senectute bona, ad porrandum post se ephod sacerdotale deligitur. Sed huius tanti in ecclesia pro fidei integritate agones fuerunt, vt etiam de hoc videatur dictum esse illud quod scriptum est: Ego enim ostendam ei, quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huius etenim persecutiones vniuersus coniuratus orbis, & commoti sunt principes terræ: gentes, regna, exercitus coierant aduersus eum. Ille autem diuinum illud conseruabat eloquiū, dicens: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum: si insurgat in me prælium, in hoc ego sperabo. Verum quoniam tanta ac talia eius gesta sunt, vt magnitudo quidem rerum nihil me præterire patiatur:

CAP. XIIII. An. 333

Athanasius puer, quosdam per ludum baptizat.

Non rebaptizantur etiam ioco baptizati.

multitudo vero gestorum quàm plurima cogat omittere, incertus æstuat animus, dum deliberare non valet quid teneat, quid omittat. Et ideo pauca nos quæ ad rem pertinent memorabimus, reliqua eius fama narrabit sine dubio minora vero nũtiatura. Nam nihil quod addere possit, inueniet.

CAP. XV IGitur vbi Constantius Orientis regnum solus obtinuit, Constantino fratre non longe ab Aquileia apud Alsam fluuium à militibus interfecto, An. 343. Constans vtriusque germanus, Occidentem satis industrie gubernabat. Nam Constantius natura & animo regio, dum primis illis regni sui fautoribus satis indulget, per eunuchos arte in perfidiam decipitur à peruersis sacerdotibus: & intento satis studio, prauis eorum contentionibus obsecundat. Sed illi verentes, ne fortè adeundi regis copia quandoque fieret Athanasio, & per eum de veritate fidei quam peruertebant, secundum scripturas edoceretur, omnimodis insimulare eum apud principem, & velut omnium scelerum ac flagitiorum adgrediuntur exponere, vsqueq uo humani corporis brachium loculo delatum Imperatori ostendunt: quod ab Athanasio excisum magicæ artis gratia de Arsenij cuiusdam corpore confirmabant. Sed & alia quam plurima criminosa simul & flagitiosa componunt.

CAP. XVI QVibus ex causis Imperator iubet conuocato Concilio Athanasium cõdemnari. Idque apud Tyrum (misso è latere suo vno ex comitibus, adnitente quoque Archelao tunc Comite Orientis, nec non & eo qui Phœnicem prouinciam gubernabat) congregari iubet. Eò deducitur Athanasius, loculus cum humano brachio circumfertur, inuidia & horror non solùm religiosas, sed & viles animas peruadit.

CAP. XVII. HIc Arsenius, cuius brachiũ dicebatur excisum, lector aliquando Athanasij fuerat, & ob culpam correptionem veritus, frequentiæ sese subtraxerat. Cuius latebras opportunas sibi ad huiuscemodi commentum flagitiosi homines rati, initio compositi criminis occultarum eum apud quendam, quem fidissimum sceleribus suis crediderant, retinebant. Peruenit tamen ad hunc in latebris positum, quid suo nomine criminis inrẽtaretur Athanasio. Et siue eum ipsa humanitatis contemplatio, siue diuina perpulit prouidentia, clàm per noctis silentia euadens claustris, enauigauit Tyrum. Et pridie quàm causæ dicendæ adesset vltimus dies, Athanasio sese Arsenius obtulit, vtque se rerum gestarum series haberet, edocuit. Ille domi esse hominem, nec innotescere cuiquam de eius præsentia iubet. Interea Concilium cogitur, in quod aliquanti concinnatæ calumnię conscij, omnes pene infenso animo aduersum Athanasium præiudicatóque conueniunt. Per idem tempus Paphnutius confessor, de quo suprà memorauimus, aderat. Athanasij innocentiæ conscius. Is cùm vidisset Maximum Hierosolymorum episcopum, qui vnà secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, verum pro nimia simplicitate nihil de sacerdotum scelere suspicantem, consedisse cum cæteris quos factionis macula sociauerat, medium consessum adire non veritus: Te, inquit, Maxime, cum quo mihi vnum atque idem confessionis insigne est, cũ quo mihi pariter

motra-

mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis cōciliauit aspectum: te, inquam, non patiar sedere in concilio malignantium, & cum iniqua gerētibus introire. Iniectaque manu eleuans eum de medio eorum, ac de singulis instruens, perpetua dehinc Athanasio communione sociauit. Sed interim causa dicitur. Prima introducitur accusatio mulieris cuiusdam, quę se *Prima calumnia.* diceret aliquando hospitio Athanasium suscepisse, & ab eo noctu nihil suspicantem, vim corruptionis esse perpessam. Introduci ad hæc iubetur Athanasius, ingreditur cum Timotheo presbytero suo, eumque monet, vt postea quam mulier dicendi finem fecisset, se tacente ad ea quę dixerat responderet. Cúmque mulier ea quę edocta fuerat, perorasset, Timotheus *Timotheus simulat se Athanasium.* conuersus ad eam: Vere, inquit, mulier ego mansi apud te aliquando, aut vim tibi, vt asseris, feci? tunc illa (vt mulierum se talium procacitas habet) obiurgans Timotheum: Tu tu, inquit, mihi vim fecisti, tu in illo loco commaculasti castitatem meam. Simul & conuersa ad iudices, obtestari fidem dei cępit, vera se dicere. Tum omnes ridiculosus pudor habere cæpit, quod tam facile tacente eo, factio compositi criminis patuisset. Nec tamen permissi sunt iudices habere de muliere quæstionem, *Secunda calumnia.* vnde hæc, vel per quos, aut quomodo fuisset aptata calumnia, quoniam iudicandi libertas penes accusatores erat. Hinc transitur ad aliud crimen. Profertur facinus seculis inauditum. Hoc est, inquiunt, vbi nemo possit verborum præstigiis decipi, res oculis agitur, verbis cessantibus: Brachiū hoc te, aiunt, Athanasi accusat excisum. Hæc est, Arsenij dextera, quam tu quomodo, vel ad quos vsus excideris, indicato. Tum ille: Quis enim, inquit, vestrum Arsenium nouerat, vt hanc ipsius dexteram cognoscatis. Exurrexerunt aliquanti, qui se dicerent optime scisse Arsenium, in quibus nonnulli erant absque cōscientia factionis. Orat dehinc à iudicibus Athanasius, vt hominem suum quem in negocium deposceret, iubeant introduci. Cúmque introductus esset Arsenius, eleuato eius vultu, Athanasius concilio & iudicibus ait: Hic est Arsenius. Et alleuans eius nihilominus dexteram: Hæc est, inquit, etiam dextera eius, hæc est & sinistra. Hæc autem, quam isti offerunt, manus vnde sit, vos requirite. Tunc velut nox quędam & tenebræ accusatorum oculis infusæ, quid agerent, quò se verterent, nesciebant. Ipsum etenim esse Arsenium testes qui paulò ante scire se dixerant, confirmabant. Verum, quia non iudicandi, sed opprimendi hominis causa concilium gerebatur, fragor omnium repente attollitur, magum esse Athanasium, & decipere intuentium oculos conclamatur, nec debere vllo modo vltrà talem hominem viuere: factóque impetu, suis eum discerpere manibus parant. Sed Achelaus, qui cum cæteris ex præcepto Imperatoris concilio præsidebat, ereptum eum de discerpentium manibus, per occultos exitus eduxit, ac fugæ (qua solum posset) salutem monuit cōmendare. conciliū tamē rursum cōueniens, tanquā si nihil omnino deprehēsum fuisset, vt cōfessum de intētatis criminibus Athanasium *Athanasius inique cōdemnatus fugere cogitur.* condēnat. Et gesta in hunc modū ficta per orbē terræ mittentes, ad sceleris sui consensum Imperatore cogente, cæteros episcopos perpulerunt.

CAP. XVIII.

HInc iam toto orbe profugus agitur Athanasius, nec vllus ei tutus ad latendum supererat locus, Tribuni, Præpositi, comites, exercitus quoque ad inuestigandum eum mouentur edictis imperialibus. Præmia delatoribus proponuntur, si quis viuum maximè, si id minus, caput certe Athanasij detulisset. Ita totis regni viribus frustra aduersum eum, cui deus aderat, certabatur. Interea sex continuis annis ita latuisse fertur in lacu cisternæ non habentis aquam, vt solem nunquam videret. Sed cum per ancillam, quæ sola conscia dominorum officiis qui ei latebras prębuerant videbatur, indicatus fuisset, tanquam dei spiritu admonitus, ipsa nocte qua ad eum comprehendendum cum indicibus veniebatur, post annos sex migrauit ad alium locum. Ita illi qui venerant frustrati, dominisque in fugam versis, de ancilla vt falsa indice pœnas sumunt.

CAP. XIX. An. 346.

Athanasium fugit ex occidentis partibus ad Constantem Cæsaré

VErum ne graues alicui latebræ suæ fierent, & occasio calumniæ innocentibus quæreretur, nihil sibi vltrà iam tutum in constantij regno pręsumens ad constantis partes profugus abcessit. A quo satis honorifice religioséque susceptus est. Quique causa eius quàm fama compererat diligentius cognita, scribit ad fratrem, pro certo se comperisse, quod sacerdos dei summi Athanasius, iniuste fugas & exilia pateretur. Hunc itaque recte faceret, si absque vlla molestia loco suo restitueret: si id nollet, curæ sibi futurum, vt id adimpleret, regni eius intima penetrans, & pœnas dignissimas de auctoribus sceleris sumens. Quibus scriptis perterritus Constantius (quod posse facere ea quæ minitabatur, conscius erat, fratré) simulata benignitate vltrò venire ad se Athanasium iubet, & leui increpatione perstrictum, ad ecclesiam suam permittit securum ire. Admonitus tamen Imperator ab impiis consiliariis: Non est, inquit, magnum Athanasi, quod episcopi poscunt de te, vt vnam ex multis quæ sunt apud Alexandriam ecclesiis, cócedas populis eorum qui tibi communicare nolunt. Tum ille, deo sibi suggerente, paratum in tempore consilium reperit. Et quid est, inquit, Imperator, quod poscenti tibi liceat denegari, qui potestatem omnium habes iubendi? Sed vnum est quod oro, vt meam quoque petitiunculam libenter admittas. Cúmque se omnia quę vellet, quamuis essent difficilia, promitteret præstaturum, si hoc vnum cederet libens, ait Athanasius: Hoc est quod rogo, vt quia etiam hîc, nam apud Antiochiam res agebatur, sunt nostri populi qui istis communicare nolunt, vná eis tenere concedas Ecclesiam. Æquissimum sibi videri, & valde præstandum, lætus spopondit Imperator. Sed cum rem detulisset ad eos, quorum consiliis vtebatur, neque ibi se velle accipere ecclesiam, neque hic dare respondent, quia plus sibi singuli quique quá absentibus consulebant. Ita Imperator admiratus eius prudentiam, properare ocyus ad suscipiendam suá ecclesiá iubet. Sed cùm Magnentij scelere Imperator Cóstans regno simul & vita fuisset exéptus, rursum in Athanasiú veteres illi incétores pricipis odia resuscitare cœperût. Fugatoq; de ecclesia, in locú eius Georgiú quendá perfidiæ & immanitatis suæ sociú mittunt. Ná prius quendá Gregoriú miserát. Rursú fuga, rursú latebræ & edicta aduersú Athanasiú principis per omnē

locum

locum ponuntur, præmia & honores delatoribus pollicentia. Ipse quoque cum ob vindictam necis fraternę, regnumque recuperandum ad Occidentis partes venisset, & extincto tyranno, regni solus arce potiretur, fatigare Occidentales episcopos, & per deceptionem ad consensum Arianę hæreseos cogere aggreditur. Athanasij prius condemnatione præmissa, & velut obicis validissimi obiectione sublata.

OB hoc apud Mediolanum episcoporum concilium conuocatur, plures decepti: Dionysius vero, Eusebius, Paulinus, Rhodanius, & Lucifer, dolũ in negotio esse proclamãres, asserẽtesque quod subscriptio in Athanasium, non aliam ob causam, quam destruendę fidei moliretur, in exilium trusi sunt. His etiam Hilarius iungitur, cæteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem. CAP. XIX.

SEd tali consilio gestum fuisse negocium, rei exitus docuit. Illis nanque de medio sublatis, continuo synodus apud Ariminũ congregatur, ibi secundum ea quæ Oriẽtales apud Seleuciam composuerant callidi homines & versuti, simplices & imperitos Occidentalium sacerdotes facile circunueniunt, hoc modo proponendo eis: Quem magis colere & adorare vellent, ὁμοούσιον an Christum? Illisque virtutem verbi quid ὁμοούσιον significaret ignorantibus, velut in fastidium quoddam & execrationem sermo deductus est, Christo se credere, non ὁμοούσιον confirmantibus. Sic multorum, pręter paucos, qui scienres prolapsi sunt, animi decepti, contra ea quæ patres apud Nicæam conscripserant, venientes, ὁμοούσιον quasi ignotum & à scripturis alienum sermonem auferri de fidei expositione decernunt, communionemque suam hæreticorum societate commaculant Ea tempestate facies ecclesiæ fœda & admodum turpis erat. Non enim sicut prius ab externis, sed à propriis vastabatur. Fugabat alius, alius fugabatur, & vterque de ecclesia erat. Ara nusquam, nec immolatio, nec libamina: præuaricatio tamen & lapsus erat, ac ruina multorum. Similis pœna, sed impar victoria. Similitet cruciabantur, sed non similiter glorificabantur: quia dolebat ecclesia etiam illius casum, qui impellebat ad lapsum. CAP. XX.

IGitur Liberius, qui post Iulium Marci, quem Syluester præcesserat, successorem, in vrbe Roma per idem tempus sacerdotio fungebatur, in exilium truditur, Inque eius locum Felix diaconus suus ab hæreticis subrogatur. Et nõ tam sectæ diuersitate, quàm communionis & ordinationis conuenientia maculatur. CAP. XXI.

HIerosolymis vero Cyrillus post Maximum sacerdotio confusa iam ordinatione suscepto, aliquando in fide, sæpius in communione variabat. Apud Alexandriam vero Georgius satis procaciter vi raptum episcopatum gerebat, ita vt magis sibi iuris dicendi creditos fasces, quàm sacerdotium ministrandum religiosis officiis æstimaret. CAP. XXII.

APud Antiochiam sanè diuersis temporibus multa & admodum confuse gesta sunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuersarum vrbiũ episcopi ad illam sedem summa ambitione niterentur, ad vltimum Meletium de Sebastia Armeniæ ciuitate, contra decreta concilij illuc transfe- CAP. XXIII.

tunt. Qui tamen ab ipsis rursum in exilium truditur, quod contra opinionem ipsorum non Arij, sed nostram fidem cœpit in ecclesia prædicare. Quem magna plebs sede depulsum secuta, ab hæreticorum societate diuellitur.

CAP. XXV. Tres sectæ ex schismate Arij.

INterea vt aliquando etiam in semetipsam prædiues malitia desæuiret sacerdotes, & populi: qui Ario duce primitus fuerant ab ecclesia diuulsi, in tres denuo sectas partésque finduntur: Nam illi quos paulò superius diximus, non adquiescentes Eusebij cæterorumque simulationibus, cum Ario exilium pertulisse, postmodum nec ipsi Ario regresso de exilio communicare voluerunt, eòquod simulata confessione communicasset iis, qui de ipsa substantia dei patris filium confiterentur, quia ipsi ea quæ primò docuerat Arius, ex nullis extantibus creatum & factum, non natum filium satis libera, seu potius impudenti blasphemia confirmabāt. Quod & post

An. 358 illorum obitum Ætius quidam, post Ætium validius & latius asserebat Eunomius, vir corpore & anima leprosus, & interius exteriusque morbo regio corruptus, arte tamen dialectica præpotens, plurima contra fidem nostram scripsit, & disputandi leges sectatoribus suis dedit. A quo etiam

An. 344. nunc Eunomiana hæresis appellatur. Alius quoque Macedonius nomine, quem, nostris expulsis, vel potius necatis, apud Constantinopolim statuerant episcopum, quia similem patri filium fatebatur, licet spiritum sanctum æquè vt illi blasphemaret, tamen ab illis expellitur, quia similia vt de patre, etiam de filio prædicaret. Neque vero nostris coniungitur à quibus de spiritu sancto diuersa sentiret. Ita pestifera illa bestia, quæ per Arium primò quasi de inferis extulerat caput, subito triformis apparuit: per Eunomianos, qui dicunt per omnia dissimilem filium patri, quia nullo genere similis possit esse factura factori: Per Arianos, qui dicunt similem quidem posse dici filium patri, sed largitate gratiæ, non proprietate naturæ, inquantum scilicet potest creatori creatura conferri: Per Macedonianos, qui dicunt similem quidem filium per omnia patri, sanctum vero spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Hæc quidem inter illos ita gesta sunt. Sed sicut de talibus scriptum est: Discissi sunt, & non sunt compuncti. Plurimi sane eorum, qui videbantur attentiorem vitam gerere, & monasteria apud Constantinopolim vicinásque prouincias, & episcopi nobiles Macedonij magis errorem sunt secuti.

CAP. XXVI. Constātius moritur. Ann. 336. Fenis Mopsi.

SEd Constantius Imperator, dum Iuliano (quem Cæsarem apud Gallias reliquerat) dignationem sibi Augusti sponte præsumēti, armis ire obuiam parat, vicesimo & quarto post occasum patris Imperij sui anno, in oppido Ciliciæ Mopsocreni vita defunctus est.

CAP. XXVII.

POst quem Iulianus, præsumptum prius, deinde vt legitimum, solus obtinuit principatum. Is primò velut arguens perperam gesta Constantij,

An. 364. episcopos iubet de exiliis relaxari. Post vero aduersum nostros tota nocendi arte consurgit. Interim qui superfuerant episcopi, de exiliis relaxantur. Nam Liberius vrbis Romæ episcopus Constantio viuente regressus est. Sed hoc vtrum quod adquieuerit voluntati suę ad subscribendum, an

ad

ad populi Romani gratiam, à quo proficiſcens fuerat exoratus, indulſerit, pro certo compertum non habeo. Lucifer autem cum exoraretur ab Euſebio, quia vterque in partibus vicinis Ægypto fuerat relegatus, vt ad videndum Athanaſium Alexandriam pergerent, communique tractatu cum his qui ſuperfuerant ſacerdotibus, de ſtatu eccleſiæ decernerent, præſentiam ſui abnegans, legatum pro ſe diaconum ſuum mittit, atque ipſe intento animo Antiochiam pergit: ibique diſſidentibus adhuc partibus, ſed in vnum tamen reuocari poſſe ſperantibus, ſi ſibi talis eligeretur epiſcopus, erga quem non vna plebs, ſed vtraque gauderet, præpropetus catholicum quidem & ſanctum virum, ac per omnia dignum ſacerdotio Paulinum epiſcopum collocauit, ſed tamen in quem adquieſcere plebs vtraque non poſſet.

PErgit interea Euſebius Alexandriam, ibique confeſſorum concilio congregato, pauci numero, ſed † fide integri, & meritis multi, quo pacto poſt hæreticorum procellas, & perfidei turbines tranquillitas reuocaretur eccleſiæ, omni cura & libratione diſcutiunt. Aliis videbatur fidei calore feruentibus, nullum debere vltra in ſacerdotium recipi, qui ſe vtcumque hæreticæ communionis contagione maculaſſet. Sed qui imitantes Apoſtolum quærebant, non quod ſibi vtile eſſet, ſed quod pluribus, vel qui imitarentur Chriſtum, qui cum eſſet omnium vita, pro ſalute cunctorum humilians ſe deſcendit in mortem, quo ſcilicet inueniretur & in mortuis vita: dicebant melius eſſe, humiliari paulum propter deiectos, & inclinari propter eliſos, vt eos rurſus erigerent, nec ſibimet ſolis puritatis merito cęlorum regna defenderent, ſed eſſe glorioſius, ſi cum pluribus illuc mererentur intrare. Et ideo rectum ſibi videri, vt tantum perfidiæ authoribus amputatis, reliquis ſacerdotibus daretur optio, ſi forte velint, abiurato errore perfidiæ, ad fidem patrum ſtatutaque conuerti, nec negare aditum redeuntibus, quin potius de eorum conuerſione gaudere: quia & ille euangelicus iunior filius, paternæ depopulator ſubſtantiæ, in ſemetipſum reuerſus, non ſolum ſuſcipi meruit, ſed & dignus paternis complexibus deputatur, & anulum fidei recepit, & ſtola circundatur: per quam quid aliud quàm ſacerdotij declarantur inſignia? nec probabilis extitit apud patrem ſenior filius, quod inuidit recepto: nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano.

CAP. XXVIII. *al. fidei integritate.* *An. 366.* *Conuentus confeſſorum Alexandriæ.*

CVm igitur huiuſcemodi ſententiam ex euangelica authoritate prolatam, ordo ille ſacerdotalis & Apoſtolicus approbaſſet, ex concilij decreto, Aſterio cæteriſque qui cum ipſo erant, Orientis iniungitur procuratio. Occidentis vero Euſebio decernitur. Additur ſane in illo concilij decreto, etiam de ſpiritu ſancto plenior diſputatio, vt eiuſdem ſubſtantiæ ac deitatis cuius pater & filius, etiam ſpiritus ſanctus crederetur, nec quicquam prorſus in trinitate, aut creatum, aut inferius, poſteriuſve diceretur. Sed & de differentia ſubſtantiarum & ſubſiſtentiarum ſermo eius per ſcripturam motus eſt. Græci οὐσίας & ὑποστάσεις vocant, quidam etenim dicebant ſubſtantiam & ſubſiſtentiam vnum videri: & quia tres ſubſtantias

CAP. XXIX. *Ann. 366.* *De ſpiritu ſancto decretum.*

non dicimus in deo, nec tres subsistentias dicere debeamus. Alij vero, quibus longè aliud substantia, quàm subsistentia significare videbatur, dicebant, quia substantia ipsa rei alicuius naturam rationemque qua constat, designet: Subsistentia aut vniuscuiusque personæ, hoc ipsum quod extat & subsistit, ostendat. Ideoque propter Sabellij hæresim tres esse subsistentias confitendas, quod quasi tres subsistentes personas significare videretur, ne suspicionem daremus tanquam illius fidei sectatores, quę trinitatem in nominibus tantum, & non in rebus ac subsistentiis confitetur. Sed & de incarnatione domini comprehensum est, quia corpus quod susceperat dominus, neque sine sensu, neque sine anima suscepisset. Quibus omnibus caute moderatéque compositis, vnusquisque itinere suo cum pace perrexit.

CAP. XXX. SEd Eusebius cum redisset Antiochiam, & inuenisset ibi à Lucifero contra pollicitationem ordinatum episcopum, pudore simul & indignatione compulsus abscessit, neutri partem communionem suam relaxans, quia digrediens inde promiserat se acturum in concilio, vt eis ordinaretur episcopus, à quo pars neutra descisceret. Ille namque populus, qui Meletium dudum de ecclesia pulsum, quasi pro fide tecta fuerat secutus, non iunxerat se ad priores catholicos, id est, qui cum Eustathio episcopo fuerant (ex quibus etiam Paulinus erat) sed suum principatum, suúmque conuenticulum tenuit. Hos ergo cum in vnū reuocare voluisset, nec tamen (preuentus à Lucifero) potuisset, abcessit. Tunc regressus Meletius de exilio, quia cum eo numerosior populus erat, ecclesias tenuit: & ex eo iam propriam synodum cum cæteris Orientalibus episcopis habuit, nec tamen Athanasio iunctus est. Interim Lucifer iniuriam dolens, quod episcopum à se ordinatum apud Antiochiam non recepisset Eusebius, nec ipse recipere cogitat Alexandrini decreta concilij, sed constringebatur legati sui vinculo, qui in concilio ipsius authoritate subscripserat. Abiicere namque eum non poterat, qui authoritatem eius tenebat. Si vero recepisset, omne suum frustrandum videbat inceptum. Diu ergo de hoc multúmque deliberans, cum ex vtraque parte concluderetur, elegit, vt legato suo recepto, erga cæteros sententiam dispatem, sed sibi placitam custodiret. Ita regressus ad Sardiniæ partes, siue quia cita morte præuentus, tempus sententiæ mutandæ non habuit: etenim temere cœpta corrigi spacio solent: siue hoc animo immobiliter sederat, parum firmauerim. Ex ipso interim Luciferianorum schisma, quod licet per paucos adhuc voluitur, sumpsit exordium. Eusebius vero circumiens Orientem atque Italiam, medici pariter & sacerdotis fungebatur officio. Singulas quasque ecclesias, abiurata infidelitate ad sanitatem rectæ fidei reuocabat, maxime quod Hilarium, quem dudum cum cęteris episcopis in exilium trusum esse memorauimus, regressum iam, & in Italia positum, hęc eadem erga instaurandas ecclesias, fidémque patrum reparandam reperit molientem.

Luciferianorū schisma.

CAP. XXXI. NIsi quod Hilarius vir natura lenis & placidus, simulque eruditus, & ad persuadendum commodissimus, rem diligentius & aptius procurabat.

Qui

Qui etiam libros de fide nobiliter scriptos ædidit, quibus & hæreticorum versutias, & nostrorum deceptiones, & malè credulam simplicitatem ita diligenter exposuit, vt & præsentes, & longè positos, quibus ipse per se disserere viua voce non poterat, perfectissima instructione corrigeret. Ita duo isti viri, velut magnifica quædam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasque suo splendore radiarunt, vt omnes etiam de abditis angulis & abstrusis hæreticorum tenebræ fugarentur.

SEd Iulianus postquam ad Orientem Persas bello pulsaturus aduenit, & publica (quam prius occultauerat) erga idolorum cultum ferri cœpit insanior, callidior cęteris persecutor, nō vi neque tormentis, sed pręmiis, honoribus, blanditiis, persuasionibus, maiorem penè populi partē, quam si atrociter pulsasset, elisit. Studia auctorum Gētilium christianos adire prohibens, ludos litterarum illis solis qui deos deásque venerarentur, patere decernit. Militię cingulum non dari, nisi immolantibus iubet. Procurationem prouinciarum, iurísque dicendi Christianis statuit non debere committi, vtpote quibus etiam lex propria gladio vti vetuisset. Et proficiebat quotidie in huiuscemodi legibus exquirendis, quibus & si quid versutum vel callidum, tamen quod minus videretur crudele, decerneret. CAP. XXXII.

SEd non erga Athanasium fictę philosophię tenere imaginem potuit: Etenim cum, velut tetri serpentes de cauernis terræ ebullientes, ad eum processisset magorum, philosophorum, aruspicum, augurumque manus prophana, omnes pariter allegant, nihil suis artibus successurum, nisi prius Athanasium, velut omnium horum obstaculum, sustulisset. CAP. XXXIII.

ITerum mittitur exercitus, iterum duces, iterum oppugnatur Ecclesia. Cúmque eum mœsti & flentes populi circunstarēt, prophetico apud eos vsus sermone perhibetur: Nolite (inquit) filij conturbari, quia nubecula est, & cito pertransit. Cumque discessisset, & naui per Nilum fluuium iter ageret: comes qui ad hoc ipsum missus fuerat, cognito eius itinere, instanter eum insequi cæpit. Et cum fortè applicuisset Athanasij nauicula ad quendam locum, comperit à prætereuntibus post tergum esse percussorem suum, & iam iamque nisi prospiceret, imminere. Conterriti omnes qui simul aderant socij, eremum suadebant ad fugæ præsidium petendam. Tum ille: Nolite, inquit, ô filioli deterreri, eamus magis in occursum percussori nostro, vt sciat quia longe maior est qui nos defendit, quàm qui persequitur. Et conuersa nauicula, iter agere obuiam ei qui se insectabatur adgressus est. Ille qui nullo genere suspicari posset in occursum sibi venire quem quæreret, tanquam prætereuntes aliquos interrogari iubet, vbi audissent esse Athanasium. Cúmque respondissent vidisse se eum non longe euntem, tota celeritate pertransiens, properat inuanum, festinans capere, quem ante oculos positū videre non potuit. Ille vero dei virtute monitus Alexādriā redit, ibíque tuto latebras vsquequo persecutio cessaret, exegit. CAP. XXXIIII.

DEdit & aliud Iulianus vecordiæ suæ ac leuitatis indicium. Nam cùm Daphnis in suburbano Antiochiæ iuxta fontē castalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ quærebat, responsa susciperet, causasque silentij CAP. XXXV.

percontaretur à sacerdotibus dæmonis, aiunt, Babylæ martyris sepulchrũ propè adsistere, & ideo responsa non reddi. Tum ille, venite Galilæos (hoc enim nomine nostros appellare solitus erat) & auferre sepulchrum martyris iubet. Igitur Ecclesia vniuersa conueniens, matres & viri, virgines iuuenésque immensa exultatione succincti, trahebant longo agmine arcam martyres, psallentes summis clamoribus, & cum exultatione dicentes: confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui confidunt in simulachris suis. Hæc in auribus prophani principis per sex milia passuum tanta exultatione psallebat omnis ecclesia, vt cęlum clamoribus resultaret. Vnde & ille in tãtam iracundiæ rabiem deductus est, vt altera die comprehendi Christianos passim & trudi iuberet in carcerem, ac pœnis & cruciatibus affici.

Babylæ martyris sepulchrũ transfertur à christianis, vltianis iussu.

CAP. XXXVI.

QVod Salustius Præfectus eius non probans, licet esset gentilis, tamen iussus exequitur, & apprehensum vnum quendam adolescẽtem qui primus occurrit, Theodorum nomine, à prima luce vsque ad horam decimam tanta crudelitate, & tot mutatis carnificibus torsit, vt nulla ætas simile factum meminerit cùm tamen ille in eculeo sublimis, & hinc inde lateribus instante tortore, nihil aliud faceret, nisi quod vultu securo & læto psalmum, quem pridie omnis ecclesia cecinerat, iteraret. Cumque se omni expensa crudelitate Salustius nihil egisse perspiceret, recepto in carcerem iuuene, abiisse fertur ad Imperatorem, & quid egerit nunciasse, ac monuisse ne tale aliquid tẽtare vellet de cætero, alioquin & illis gloriam, & sibi ignominiam quæreret. Hunc Theodorum ipsi nos postmodum apud Antiochiam vidimus. Et cum requireremus ab eo, si sensum doloris habuisset ex integro, dicebat se quidem dolores parum sensisse, adstitisse autem quendam iuuenem, qui sudãti sibi, linteo candidissimo & sudores abstergeret, & aquam frigidam frequenter infunderet, & ita se esse delectatum, vt tũc mœstior factus sit, quando deponi de eculeo iussus est. Comminatus igitur Imperator, post victoriam Persicam melius se Christianos debellaturum, profectus quidem est, sed nullus redit. Ibi namque, incertum à suis, an ab hostibus confossus, post annum & octo menses præsumpti Augustalis imperij, finem vitæ fecit.

Iulianus in bello Persi. perit, Anno do. 356.

CAP. XXXVII.

TAntã vero eius ad decipiendum subtilitas & calliditas fuit, vt etiam infelices Iudæos vanis spebus allectos, vt ipse agitabatur, illuderet. Quos primò omnium conuocatos ad se interrogat, cur non sacrificarent, cùm eis lex sua de sacrificiis imperaret? At illi occasionem se inuenisse temporis rati: Non possumus, inquiunt, nisi in solo Hierosolimorum templo. Ita namque præcipit lex. Et accepta ab eo reparandi templi licentia, in tantum insolentię peruenerunt, vt aliquis eis prophetarum redditus videretur. Igitur ex omnibus locis atque prouinciis cõuenere Iudęi, locum templi olim igne consumpti aggredi cœpere. Comite properandi operis ab imperatore concesso, sumptu publico & priuato res omni instantia gerebatur. Interea insultare nostris, & velut reparatis sibi regni temporibus, comminari acrius, ac sęuitiam ostentare, prorsus immani tumore & superbia agere.

re. Cyrillus post Maximum confessorem Hierosolymis episcopus habebatur. Apertis igitur fundamentis, calce cementoque adhibitis, nihil omnino deerat, quin die postera, veteribus deturbatis, noua iacerēt fundamēta: cùm tamen episcopus diligenti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quæ in euangeliis dominus prædixerat, persisteret, nullo genere fieri posse, vt ibi à Iudæis lapis super lapidem poneretur. Res erat in expectatione.

ET ecce nocte quæ ad incipiendum opus iam sola restabat, terræmotus ingens oboritur, & non solum fundamentorum saxa longe latéque iactantur, verum etiam totius loci penè ædificia complanantur. Porticus quoque publicæ, in quibus Iudæorum multitudo, quę operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductæ, omnes Iudæos qui reperti sunt oppressere. Luce vero orta, cùm se mala crederent effugisse, ad requirendos eos qui oppressi fuerant, reliqua multitudo concurrit. CAP. XXXVIII

AEdes erat quædam in inferioribus templi demersa, habens aditum inter duas porticus, quæ fuerant complanatę, in qua ferramenta, aliáque operi necessaria seruabantur, è qua subito globus quidam ignis emicuit, & per medium plateę percurrens, adustis & exanimatis qui aderant Iudęis, vltrò citróque ferebatur. Hoc iterum sæpiúsque & frequentissime per totam illam diem repetens, pertinacis populi temeritatem flammis vltricibus coërcebat. Cùm interim pauore ingenti & trepidatione omnes qui aderant deterriti, solum verum deum Iesum christum confiteri cogebantur inuiti. Et ne hęc casu fieri crederentur, in sequenti nocte in vestimentis omnium signaculum crucis ita euidens apparuit, vt etiā qui diluere pro sui infidelitate voluisset, nullo genere valeret abolere. Sic deterriti Iudęi atque Gentiles, locum simul & inaniter cœpta reliquere. CAP. XXXIX.

ELENCHVS CAPITVM
SECVNDI LIBRI HISTORIÆ ECCLESIASTICAE.

De ortu & religiosa mente principis Iouiniani, & de fine eius.

II De ortu Valentiniani & Valentis.

III De dormitione Athanasij, & persecutionibus Lucij hæretici.

IIII De virtutibus & mirabilibus sanctorum qui fuerunt in Ægypto.

V De persecutione quæ fuit apud Edessam.

VI De Moyse quem regina Sarracenorum, gentis suæ poposcit episcopum.

VII De Didymo Alexandrino vidente.

VIII Quot ex discipulis Antonij etiam tūc in eremo habitātibus, virtutes & signa fecerint.

IX De Gregorio & Basilio Cappadociæ episcopis.

X De Damaso episcopo, & Vrsini subreptione.

XI De Ambrosio episcopo.

XII De Valentiniani fine.

XIII De Gothorum per Thracias irruptione, & Valentis nece.

XIIII Vt Gratianus Imperator Theodosium regni participem adsciuerit, & post multa reli-

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER SECVNDVS.

POst Iuliani necem tandem ciuile nobis per Iouinianum reparatur Imperium. Is namque sub vno eodemque tempore Imperator, & confessor, & male illati extitit depulsor erroris. Nam cùm in procinctu esset exercitus, & vrgeret Barbarus, ductores nostri de summis rebus consilium trahentes, Iouiniano calculum dederunt. Cúmque apprehensus ad suscipienda Imperij traheretur insignia, ad exercitum Iuliani sacrilegiis prophanatum, dicitur proclamasse. Non se posse imperare eis, † quia esset Christianus. Tum omnes pari eadémque voce respondisse perhibentur. Et nos Christiani sumus: nec priusquam hanc vocem audiret, adquiescere ad Imperium voluisse. Denique statim affuit ei diuina clementia, contráque omnem spem cùm clausi vndique hostibus tenerentur, nec euadendi facultas vlla suppeteret, subitò emissos à Barbaris oratores adesse vident, pacémque deposcere: exercitui quoque inedia consumpto, cibos cęteraque necessaria in mercimoniis polliceri, omnique humanitate nostrorum temeritatem emendare. Sed vbi in viginti & nouem annos pace composita, ad Romanum regressus est solum, clariorque lux nostro se orbi ex Orientis partibus oborta diffudit, rempublicam quasi post nimias procellas omni moderatione adgreditur reparare: Ecclesiarum verò curam non in secundis habere. Nec tamen incautè vt Constantius egerat, sed lapsu prędecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis litteris Athanasium requirit, & ab ipso formam fidei & ecclesiarum disponendarum suscipit modum. Sed hæc tam pia & tam læta principia mors immatura corrupit. Post octo etenim menses ortus sui apud Ciliciam diem obit. CAP. I. Ann. 360. a) qui non essent Christiani.

POst hunc Valentinianus imperium suscepit, qui pro fide nostra à Iuliano militia fuerat expulsus. Sed cōpleuit in illo dominus ꝙ promisit, plus etiam quàm centupla in præsenti seculo restituens ei. Nam quia militiam pro christo reliquerat, recipit imperium. Is in consortium regni assumpsit fratrē Valentem, & sibi quidem Occiduas partes delegit, illi autem Orientales reliquit. Sed Valens fauendo hæreticis, abiit in viā patrum suorū. Nā & episcopos egit in exiliū, & presbyteros, ac diaconos, & monachos (Tatiano Alexandrię præsidente) vsque ad tormenta deduxit, & ignib' tradidit. Multáque nephanda & crudelia in ecclesiā dei molitus est: sed hæc omnia CAP. II. Ann. 367.

post Athanasij obitum. Nam illo superstite, velut diuina quadam virtute prohibitus, cùm debaccharetur in cæteros, in illum nihil ausus est triste committere.

CAP. III Ann. 373 IGitur ea tempestate cùm quadragesimo & sexto anno sacerdotij sui Athanasius, post multos agones multasque patientię coronas quieuisset in pace, sciscitatus de successore, Petrum tribulationum suarum participem & socium delegit. Sed Lucius Arianæ partis episcopus, continuo tanquam ad ouem aduolat lupus. Et Petrus quidem nauem protinus conscendens, ad vrbem Romam profugit. Lucius vero tanquam materia sibi crudelitatis oblata, sęuior erga cęteros efficiebatur. Et ita ibat in sanguinem, vt ne speciem quidem aliquam religionis seruare videretur. cuius primo ingressu tanta & tam turpia in virgines & continentes ecclesię gesta sunt, quæ nec in persecutionibus gentilium memorantur. Inde post fugas ciuium & exilia, post cędes & tormenta, flammasque quibus innumeros confecerat, ad monasteria furoris sui arma conuertit. Vastat eremum, & bella quiescentibus indicit. Tria milia simul, aut eo amplius, viros, per totam eremum secreta & solitaria habitatione dispersos oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatam equitum ac peditum manum, Tribunos, Præpositos, & bellorum duces, tanquam aduersum Barbaros pugnaturus elegit. qui cùm venissent, nouam belli speciem vident, hostes suos gladiis obiectare ceruices & nihil aliud dicere, nisi: Amice ad quid venisti?

CAP. IIII Ann. 379 PEr idem tempus patres monachorum vitæ & antiquitatis merito, Macarius, & Isidorus, aliusque Macarius, atque Heraclides, & Pambus Antonij discipuli per Ægyptum, & maxime in Nitriæ deserti partibus habebantur viri, qui consortium vitæ & actuum, non cum cæteris mortalibus, sed cum supernis angelis habere credebantur. Quæ præsens vidi loquor: & eorum gesta refero, quorum in passionibus socius esse promerui. Hi ducebant exercitum domini, non mortalibus telis, sed fide religionis armatum exercitum moriendo vincentem, & qui sanguinis sui profusione victor Christum sequeretur ad cælum. Quique dum in tabernaculis positi, & orantes expectarent interfectores suos, delatus est ad eos homo olim mẽbris omnibus, & præcipue pedibus, aridus. Sed cùm ab eis in nomine domini oleo fuisset perunctus, statim confirmatę sunt plantæ eius. Et dicentibus eis, in nomine Iesu Christi, quem Lucius persequitur, surge, & sta in pedibus tuis, & redi in domum tuam, continuò exurgens & exiliens, benedicebat deum, ostendens quia vere erat in eis deus. Ante aliquantulum vero temporis cæcus quidam rogabat deduci se ad cellulam Macarij quæ erat in deserto, itinere trium dierum. Quo posteaquam cęcus multo ductantium labore peruenit, Macarium nõ reperit domi. cõtristatus valde, nullatenus mitigare mœstitiam poterat, sanitatis solatio carens. Cum vero feruore fidei concalescens. Deprecor, inquit, ad eos qui deduxerant, applicate me ad illam partem parietis, vbi cubare senior solet. Et cùm fuisset admotus, parum luti aridi, vnde paries oblitus videbatur, assumens,

palmę

palmę suę superposuit. Rogat etiam vt aquam de puteo, ex quo bibere solebat, haurirent. Qua resoluens glebulam, eodémque luto oculos suos superungens, & lauans de aqua quę hausta fuerat, repente recepit visum, ita vt nullo indigens adminiculo rediret ad sua. Sed ne secundum leprosos illos ageret, quos à se curatos in Euangeliis ingratos dominus notat, cum omni domo sua regressus, & deo gratias referens, rem vt gesta fuerat indicauit. Idem ipse Macarius leenæ speluncam habuit cellulę suę vicinam. Et quadam die catulos suos cæcos ad eum belua producit, & ante pedes eius ponit. At ille cùm intellexisset pro cæcitate catulorum bestiam supplicare, rogauit dominum vt eis redderet visum. Quo recepto, matrem sequentes *Leena munus.* redeunt ad speluncam. Et paulò post ipsa cum catulis suis regrediens, pelles ouium lanatas plurimas, velut munus pro suscepta gratia ad senem defert, morsu oris enectas, & ante fores eius depositis abscedit. Verum si singulorum mirabilium gesta prosequi velimus, excludimur à proposita breuitate, maximè cùm hęc narrationem proprij operis mereantur. Sed in his omnibus Lucius non erubuit, nec aliquid reuerentię virtutum mirabilibus detulit, quinimò iubet patres ipsos ablatos à grege suo, imò clàm raptos, in insulam quandam Ægypti paludium deportari, in qua competerat neminem prorsus esse Christianum, quo per hoc vel absque solatiis, vel absque consuetis actibus viuerent. Senes igitur cum duobus solis pedissequis noctu ad insulam deducuntur, in qua erat templum quoddam summa veneratione a loci incolis obseruatum. Cúmque primum nauicula senum oram soli illius contigisset, ecce subito sacerdotis templi illius virgo filia correpta spiritu, cum ingenti vociferatione & clamoribus vsque ad cælum datis, agi per medios populos cœpit, & crebros ducens rotatus, stridés huc atque illuc rabida ora vibrare. Cúmque ad spectaculum tam ingentis monstri, maximè quod esset sacerdotis filia (qui in honore præcipuo apud illos erat) populi conuenissent, per auras eam raptam sequentes, perueniūt *Cacodæmonū querela* vsque ad nauiculam senum. Ibi vero proiecta eorum pedibus & prostrata clamare cœpit: Quid venistis huc ô serui dei summi, antiquis nos & veternosis euoluere domiciliis? In hoc loco depulsi vndique latebamus, quomodo vos nequaquam latere potuimus? Cedimus antiquis sedibus, populos vestros terrasque recipite. Cùm hęc diceret, increpitus ab eis errotis spiritus, effugatur. Et puella sana vna cum parentibus suis iacebat ad pedes *Puella liberata.* nostri temporis Apostolorum. Qui talibus exordiis prædicantes eis fidem domini nostri Iesu christi, in tantam conuersionem repente eos perduxerunt, vt statim manibus suis antiquissimum templum, & in summa veneratione habitum destruerent, & ecclesiam confestim ædificarent. Nec ad deliberandum spatio temporis eguerunt, quibus fidem rerum fecerant, non verba, sed virtus. Sed hoc cùm fuisset Alexandrię nunciatum, veritus Lucius, ne forte etiam suorum in eum odia iusta consurgerent, qui apertè iam bellum non hominibus, sed deo indiceret, occultè eos reuocari, & in eremum remitti iubet. Dum hæc in Ægypto geruntur, ne in aliis quidem locis persecutionis flamma cessabat.

CAP. V

EDessa namque Mesopotamiæ vrbs fidelium populorum est, Thomæ Apostoli reliquiis decorata. Vbi cùm per se imperator populos vidisset ecclesiis eiectos in campo habere conuenticulum, tanta dicitur iracundia accensus, vt præfectum suum pugno percuteret, cur non fuissent inde quoque, sicut iusserat, deturbati. At ille licet esset Paganus, & iniuriis ab imperatore fuisset affectus, tamẽ consideratione humanitatis altera die ad vastandum populũ processurus, facit hoc ipsum ciuibus per occulta indicia clarescere, quo scilicet cauere sibi possent: ne inuenirẽtur in loco. Mane processurus, terrorem solito maiorem per Officium mouet, agitque omnia quo quam minimi, vel, si fieri posset, nulli periclitarẽtur. Videt tamen frequentiorem solito populum tendere ad locum, currere præcipites & festinare, tanquam vererentur, ne qui deesset ad mortem. Interea videt quandam mulierculam ita festinam & properam domo sua prorumpere, vt nec clauderet ostium, nec operire se, vt mulierum habitum decet, diligentius potuisset, infantem quoque paruulum secum trahentem, cursúque rapido, irrupto etiam Officij agmine, festinantem. Tum ille vltrà non ferẽs: Apprehendite, inquit, mulierem, & huc deducite. cumque fuisset adducta: Quò, inquit, mulier infœlix properas tam festina? Ad campum, ait, quò catholicorum populus conuenit. Et non, inquit, audisti, quia Præfectus illuc pergit, vt omnes interficiat quos inuenerit? Audiui, inquit, & ideo festino vt ibi inueniar. Et quò, inquit, paruulum istum trahis? Vt & ipse, ait, martyrium consequi mereatur. Quæ cum audisset vir moderatissimus, redire Officium & conuerti vehiculum ad palatium iubet. Et ingressus ait, Imperator, subire mortem si iubeas paratus sum. Opus verò quòd præcipis, implere non possum. Cumque edocuisset cuncta de muliere, repressit imperatoris insaniam.

Officium vocat officiales, hoc est, ministros & satellites.

CAP. VI

PEr idem tempus ecclesia velut persecutionis igne conflanre, purior auri metallo refulgebat. Non enim in verbis vniuscuiusque fides, sed in exiliis & carceribus probabatur: quia non honori erat catholicum esse, sed pœnæ: prçcipuè apud Alexandriam, vbi ne sepeliendis quidem corporibus mortuorum libera facultas fidelibus erat. Quç dum Lucius omni arrogantia & sæuitia gereret, Mauuia Saracenorum gentis regina, vehementi bello Palæstini & Arabici limitis oppida atque vrbes quatere, vicinasque simul vastare prouincias cœpit. cumque frequentibus bellis Romanum attriuisset exercitum, & plurimis peremptis, reliquos vertisset in fugam, orata pacem, non aliter se amplexuram promittit, nisi Moyses quidam nomine, monachus, genti suæ ordinaretur episcopus. Qui in eremo partibus suis propinqua vitam solitariam ducens, meritis & virtutibus ac signis quę faciebat deus per illum, magnifice innotuerat. Petitio eius principi indicata Romano, sine vlla dilatione iubetur impleri à ducibus nostris, qui ibi infœliciter pugnauerant. Captus Moyses ad sacerdotium suscipiendum, Alexandriam ex more deducitur. Adest Lucius, cui ordinandi ferebatur officium. Quo viso, Moyses præsentibus ducibus qui perurgebant, & populis, ait: Ego quidẽ me non esse dignũ tanto sacerdotio iudico: verum tamẽ si aliqua in me, licet indigno, diuina dispẽsatio putatur

explenda, deum nostrum cæli ac terræ dominum testor, quod Lucius sanctorum sanguine pollutas & cruentas super me non iniiciet manus. cumque Lucius tam graui nota inustum se videret in oculis plurimorum: quare, inquit, ô Moyses tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras? Aut si tibi aliquis de me aliter indicauit, audi fidem meam, & tibi ipse magis quàm aliis crede. Tunc ille: Desine, inquit, ô Luci dolosis tuis me quoq; imaginibus aggredi. Bene mihi nota est fides tua, quam protestantur serui dei per metalla damnati, episcopi in exilium trusi, presbyteri, diaconi extra Christiani nominis habitacula relegati, bestiis alij, alij etiam ignibus traditi. Nunquid potest verior esse fides quæ auribus capitur, quàm quæ oculis peruidetur? Apud me certum est, quod qui Christo recte credunt, ista non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniam perurgebat necessitas reipublicæ cõsulendi) compulsus est adquiescere, vt ab episcopis quos in exiliũ truserat, sacerdotium sumeret. Quo suscepto, & gẽtis ferocissimæ pacẽ tenuit, & fidei catholicæ custodiuit intemerata consortia.

Verum cum apud Alexãdriam populos & vrbem nebulosi doctoris terra perfidiæ caligo suffunderet, velut lampadem quandam diuina luce fulgentem Dydimum dominus accendit. De cuius vita atque institutis, quoniam ad ecclesię gloriam dei munere concessus creditur, licet in transcursu, necessario tamen commemoranda nobis pauca videntur. Is namque in parua ætate, cum adhuc etiam prima litterarum ignoraret elementa, luminibus orbatus, maiore desiderio scientiæ veri luminis inflammatur: nec desperationem cupitam adipiscendi passus est, cum audisset scriptum in euangelio: Quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum. Hęc igitur diuina pollicitatione confisus indesinenter dominum deprecabatur, nõ vt oculorum carnalium visum, sed vt illuminationem cordis acciperet. Miscebat tamen precibus studia ac laborem, & iuges continuatasque vigilias, non ad legendum, sed ad audiendum adhibebat, vt quod aliis visus, hoc illi conferret auditus. Cùm vero post lucubrationis laborẽ somnus (vt fieri solet) legentibus aduenisset, Didymus silentium illud non ad quietem vel ocium datum ducens, tanquam mundum animal ruminans cibum quem ceperat, ex integro reuocabat, & ea quæ dudum percurrentibus aliis ex librorum lectione cognouerat, memoria & animo retexebat, vt non tam audisse quæ lecta fuerant, quàm descripsisse ea mentis suæ paginis videretur. Ita in breui deo docente, in tantam diuinarum humanarumque rerum eruditionem ac sciẽtiam venit, vt scholæ ecclesię doctor existeret, Athanasio episcopo, cæterisque sapiẽtibus in ecclesia viris dei admodum probatus: sed & in cęteris, siue Dialecticæ, siue Geometriæ, Astronomiæ quoque vel Arithmeticę disciplinis ita esset paratus, vt nullus vnquam philosophorum aliqua ex his artibus proponens, obtinere eum vel concludere quiuerit, sed statim vt responsiones eius acciperet, magistrum eum etiam illius de qua proposuisset, crederet disciplinę. Huius aliquanti dicta vel communiter disputata, vel proponentibus responsa, adhibitis notariis descripsere: quæ etiam nunc in magna admiratione habentur.

Margin notes: CAP. VII; An. 17; Matth. 19; Mar. 10; Luc. 18

Nos tamen qui & viuæ vocis eius ex parte aliqua fuimus auditores, & ea quæ à nonnullis dicente eo descripta legimus, longe maiorem gratiam & diuinum nescio quid, ac supra humanam vocem sonans, in illis magis sermonibus, qui de ore ipsius proferebantur, agnouimus. Hunc etiam beatus Antonius cùm fidei Athanasij testimonium laturus, aduersum Arianos de Thebaide Alexandriam descendisset, magnificis consolatus est verbis: Nihil te, inquit, offendat ô Dydime, quod carnalibus oculis videris orbatus. Desunt enim tibi oculi illi, quos mures, & muscæ, & lacertæ habent. Sed lætare quia habes oculos quos angeli habent, è quibus deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.

CAP. VIII. An. 379 FLorebat igitur Ægyptus ea tempestate, non solum eruditis in Christiana philosophia viris, verum etiam his qui per vastam eremum commanentes, signa & prodigia Apostolica, simplicitate vitę, & cordis synceritate faciebant. Ex quibus interim quos ipsi vidimus, & quorum benedici manibus meruimus, hi sunt, Macarius de superiori eremo, alius Macarius de inferiori, Isidorus in Scyti, Pampus in cellulis, Moyses & Beniamin in Nitria, Scyrion & Helias & Paulus in Apeliote, alius Paulus in Focis, Pœmen & Ioseph in Pispiri, qui appellabatur mons Antonij. Sed & alios quã plures huiuscemodi viros in Ægypti partibus habitare, fideli comperimus Rom. 5 auditu, vt vere compleretur Apostoli dictum: Quia vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Habuit autem per idem tempus etiam Mesopotamia viros nobiles, iisdem studiis pollentes. Quorum aliquantos ipsi per nos apud Edessam & in Carrarum partibus vidimus, plures autem auditione didicimus.

CAP. IX An. 371 SEd neutra harum infœcundior Cappadocia fuit, imò aliquid lætius Gregorium nobis cum Basilio germinauit. Tulit igitur & ipsa multorum sanctorum segetem satis lætam, produxit copiosam piorum vineam, oliuarum quoque domini germinauit nouellam. Sed isti præcipuè velut duo filij pinguedinis assistentes dextera leuáque candelabro, instar duorum cæli luminarium refulgebant. Vnde dignum puto de his pauca suprà repetere. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digressi ad profitendam Rhetoricam rogabantur. Quod opus magnificè quidem implebat Basilius, Gregorius vero magnificentius contemnebat. Vnde petẽda intelligentia diuinæ scripturæ. Quique cùm se totum dei seruitio mancipasset, tantum de collegæ amore præsumpsit, vt sedentem Basilium, de doctoris cathedra deponeret, ac secum ad monasterium manu iniecta perduceret, ibíque per annos (vt aiunt) tredecim, omnibus Grecorum secularium libris remotis, solis diuinę scripturæ voluminibus operam dabant, earúmque intelligentiam, non ex propria præsumptione, sed ex maiorũ scriptis & auctoritate sequebantur: quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat. Quorum pręcipuè in prophetas commentarios discutientes, thesauros sapientię & scientię reconditos in vasis fictilibus perquirebant. Verum cùm iam ipsi sufficienter instructi, diuina dispẽsatione ad imbuendos populos vocarentur, & alius alio itinere, ad idem tamen opus vterque trahe-

retur

retur, Basilius Ponti vrbes & rura circumiens, desides gentis illius animos & parum de spe futura sollicitos stimulare verbis, & prędicatione succendere, callúmque ab his longe negligentiæ cæpit abolere, subegítque abiectis inanium rerum & secularium curis, sui met notitiam recipere, in vnum coire, monasteria construere, psalmis & hymnis & orationibus docuit vacare, pauperum curam gerere, eísque habitacula honesta, & quæ ad victũ necessaria sunt, præbere, virgines instituere, pudicam castámque vitam omnibus penè desiderabilem facere. Ita breui permutata est totius prouinciæ facies, vt in arido & squalenti campo videretur seges fœcunda, ac læta vinea surrexisse. Gregorius vero bonum semen non patiebatur aut super spinas iacere, aut inter saxa dispergere, sed bonam terram cordis sui iugi cultu & exercitiis indesinentibus excolebat. Suscipere ille, quæ renuntiantes seculo deferebant ad pedes suos, & diuidere vt quisque eguisset, curam gerebat. Iste nihil habendi & omnia possidendi contentus sacramento, erga solas sapientiæ diuitias auarus & multum cupidus inhęrebat. Ille coire plures in vnum, & sui inuicem in necessariis habere sollicitudinem docebat: hic sui exemplo quod erat absolutus & liber, cunctis sermone Apostolico prędicabat: Ego autem volo vos sine sollicitudine esse, &: Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis, sed tanquam serui christi, hoc solum estote solliciti, quando redeat dominus de nuptiis. Ille delinquentibus misericorditer condolere, & à delicto reuocare: hic per diuini eloquij gratiam delinquendi incitamenta pręuenire, nec sinere labi eum, qui difficulter erigeretur elisus. Ille in fide purus, hic in prædicatione liberior. Ille deo humilis, hic etiam hominibus erat. Ille arrogantes contemptu, hic ratione vincebat. Sic in vtroque diuersa gratia vnum opus perfectionis explebat. Igitur Basilius non multò post cæsareæ cappadociæ episcopus, cũ à Valente in exilium pro fide cogeretur, exhibitus est ad tribunal Præfecti, terroribúsque (vt illi moris est potestati) & minis maximis agi cępit, vt nisi præceptis principis obediret, interitum sibi iam iamque speraret impendere. Tum ille intrepidus, & absque vlla animi perturbatione hæc sibi minitante Præfecto respondisse fertur: Atque vtinam aliquid mihi esset digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Basilium de nodo follis huius absolueret. Cúmque daretur ei nox, quæ erat media ad spacium deliberandi, respondisse denuo perhibetur: Ego crastino ipse ero qui nunc: tu te vtinam nõ mutares. Et illa quidem nocte vxor Imperatoris velut tortoribus tradita cruciatur: filius vero qui eis erat vnicus, extinctus paternæ impietatis creditur exoluisse supplicia. Ita ante lucem missi, qui rogarent Basilium, vt precibus suis intercederet pro eis, ne etiam ipsi, & quidem multò iustius similiter interirent. Sic accidit, vt cùm omnes catholicos expulerit Valens, Basilius vsque ad vitæ exitum intemerato communionis sacramento in ecclesia perduraret. Gregorius vero apud Nazianzon oppidum in locum patris episcopus subrogatus hæreticorum turbinem fideliter tulit. Reddita vero pace constantinopolim ad ecclesiam docendam venire exhortatus, non abnuit. Vbi breui tempore tantum ad emendandum

An. 378

Basilius ad tribunal sistitur.

populum vetustis hæreticorum infectum venenis proficit, vt tunc primū Christiani sibi fieri viderentur, & nouellam lucem veritatis aspicere, cùm religionis doctor multa quidem verbis, plura tamen doceret exemplis: nec viderent ab eo discipulis aliquod imperari, quod nō prius ipse fecisset. Sed vbi gloriam subsecuta inuidia est, obniti quidam, & proscriptionibus minus sanis vti cœpere, vt ipso ad propria remeante, alius ordinaretur episcopus. Quod ille susurrari tantum, & sub dente sentiens ruminari, ipse profert, quod dicere ei nullus audebat: Absit, inquit, vt mei causa aliqua simultas in dei sacerdotibus oriatur. Si propter me est ista tempestas, tollite me, & mittite me in mare, & desinet à vobis quassatio. Tum regressus, in ecclesia sua quod superfuit vitæ tempus exegit. Et quoniam iam fessa ætate, & corpore inualidus erat, successorem sibi ipse delegit, quo ecclesiam gubernante debilitatis & senectutis ocio frueretur. Extant quoque vtriusque ingenij monimenta magnifica tractatuum, quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas fermè singulorum oratiunculas transfudimus in Latinum. Basilij prærerea instituta monachorum optantes, si poterimus, & dei fauor adiuuerit, eorum plura transferre. Fuerunt prætereа fratres duo Basilio, Gregorius & Petrus. Quorum alter in verbo doctrinæ, alter in operibus fidei fratrem ita exæquabat, vt vterque vel Basilium, vel Gregorium redderet. Extant etiam ipsius Gregorij iunioris aliqua opuscula luculenta. Sed de his satis dictum. In Occiduis vero partibus Valentinianus fide religionis illæsus, veteri Romani imperij censura rempublicam gubernabat.

CAP. X
Ann. 368
DAmasus post Liberium per successionem sacerdotium in vrbe Roma susceperat. Quem prælatum sibi non ferens Vrsinus quidam eiusdem ecclesiæ diaconus in tantum furoris erupit, vt persuaso quodam satis imperito & agresti episcopo, collecta turbulentorum & seditiosorum hominum manu, in Basilica quæ Sicinini appellatur, episcopum se fieri extorqueret legibus & ordine & † traditione peruersis. Quo ex facto tanta seditio, imò vero tanta bella coorta sunt, alterutrum † defendentibus populis, vt replerentur humano sanguine orationum loca. Quæ res factione Maximini Præfecti sæui hominis, ad inuidiā boni & innocentis versa est sacerdotis, ita vt causa clericorum vsque tormenta duceretur. Sed assertor innocentiæ deus affuit, & in caput eorum qui intenderant dolū, pœna conuersa est.

al. ratione
al. defendentibus.

CAP. XI
Ann. 377
INterea defuncto apud Mediolanum Auxentio hæreticorum episcopo, vtriusque partis populi diuersis studiis ferebantur. Dissensio grauis & periculosa seditio vrbi propriæ maturum parabat exitium, si pars vtraque cùm diuersum vellet, nequaquam quod proposuerat, obtineret. Ambrosius tunc consularis eiusdem prouinciæ fasces gerebat. Is cùm perniciem ciuitati videret impendere, pro loco atque officio suo, confestim ecclesiā seditionem populi mitigaturus ingreditur. Cumque inibi multa secundū leges & publicam disciplinam pro quiete & tranquillitate perorasset, pugnantis inter se & dissidentis populi subitò clamor & vox vna consurgit, Ambrosium episcopum postulantes, baptizari hūc protinus clamant (erat

enim cathecumenus) & sibi episcopum dari: nec aliter vnum populum fore atque vnam fidem, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Obluctante illo & plurimum resistente, ad imperatorem relatum populi desiderium, omni maturitate iubetur impleri. Dei enim ait esse, quod discordantem populi fidem, & animos dissidentes conuersio subita in vnum consensum atque in vnam sententiam reuocaret. Moxque dei gratiam consecutus, & initiatus sacris & sacerdos effectus est.

INterea cùm ad bellum Sarmaticum Valentinianus de Galliæ partibus venisset in Illyricum, ibi vixdum cœpto bello ægritudine subita oppressus diem obiit, relictis hæredibus in imperio filiis, Gratiano Augusto, Valentinianoque admodum paruulo, & nondum regiis insignibus initiato. Quẽ tamen necessitas eorum, qui tanquam vacuum imperii locum conabantur inuadere, compulit etiam absente fratre purpura indui, Probo tunc Præfecto fideliter rem gerente. CAP. XII An. 377

PEr idem tempus in Orientis regno Gothorum gens sedibus suis pulsa, per omnes se Thracias infudit, armísque vrbes & agros vastare feraliter cœpit. Tum vero Valentis bella quæ ecclesiis inferebat, in hostem cœpta conuerti, seraque pœnitentia episcopos & presbyteros relaxare exiliis, ac de metallis resolui monachos iubet. Ipse tamen ab hostibus circumuentus in prædio, quò ex bello trepidus confugerat, impietatis suæ pœnas igni exustus dedit, annis in Imperio cum fratre primo, & post cum filiis fratris quatuordecim pariter exactis. Quæ pugna initium mali Romano Imperio tunc & deinceps fuit. Igitur Gratianus cum fratre admodum paruulo, post patrui necem Orientis quoque suscepit Imperium. Is pietate & religione omnes pene qui ante fuerant principes, superabat. Vsu armorum strenuus, velox corpore, & ingenio bonus erat, sed iuuenili exultatione plus fere lætus quàm sufficiebat, & plus verecundus quàm reipublicę interetat. CAP. XIII. An. 378 Valens perit igne.

QVique videns vtile virum annis maturum in tantis regni curis habere participem, & quia, vt sermo diuinus monet: Melius duo quã vnus, consortem asciscit Theodosium, eique Orientis procuratione permissa, partes sibi ac fratri Occiduas reseruauit. Verum is postquam multa religiose ac fortiter gessit, à Maximo tyranno apud Britannias exorto, per Andragathium ducem, Lugduni, suorum magis proditione quàm vi hostium, peremptus est. CAP. XIIII An. 380

AT Valentinianus in Italia degens, fratris nece, atque hostis metu perterritus, simulatione oblatam pacem à Maximo, simulans ipse quoque libenter amplectitur. cùm interim Iustina mater eiusdem, arianæ hæreseos alumna, impietatis suæ venena, quæ viuente viro suppresserat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanum posita, conturbare ecclesiarum statum, comminari sacerdotibus depulsionis exilia, nisi Ariminensis cõcilij decreta, quibus fides patrum intemerata fuerat, reuocarent. Quo bello ecclesiæ murũ & turrim validissimã pulsabat Ambrosiũ. Eúmque minis, terroribus, atque omni oppugnationis genere fatigãs, primum sibi aditum debellandę rimabatur ecclesię. Sed quamuis illa Iezabel spiritu CAP. XV

pugnaret armata, resistebat tamen Ambrosius, Heliæ virtute repletus & gratia. Ipsa autem in ecclesiis garrire, strepere, animare, & inflammare ad discordiam populos: sed quod minus res ex sentētia cederet iniuriam putare, & pro hoc apud filium conqueri. Vnde adolescentulus pro contumeliæ inuidia, quam falsò conflauerat mater, accensus, armatorum globum ad ecclesiam mittit: confringi ianuas, oppugnari sancta, sacerdotē pertrahi atque in exilium mitti, protinus iubet. Sed tanta fuit perseuerantia fideliū populorum, vt animas prius amittere quàm episcopum mallent.

CAP. XVI INterim dictanda aduersum fidem patrum imperialia decreta mandantur Beneuolo, tūc memoriæ scriniis præsidenti. Sed ille cui ab incunabulis sacra fides, & venerabilis fuit, abnegat se impia verba posse proferre, & contra Deum loqui. Tum vero ne incœptum reginę frustrari videretur, celsior ei honor promittitur, si impleret iniuncta. Ille qui nobilior in fide esse quàm in honoribus cuperet: Quid mihi, ait, pro impietatis mercede altiorem promittitis gradum? Hunc ipsum quem habeo tollite, tantùm mihi conscientia fidei duret illæsa. Hæc dicens, ante pedes impia præcipientium cingulum iecit. Ambrosius vero aduersum reginæ furorem, non se manu defensabat, aut telo, sed ieiuniis continuatísque vigiliis sub altari positus: per obsecrationes defensorem sibi atque ecclesiæ deum parabat. Dúmque hęc in longum diuersis machinis & oppugnationibus nequam Iustina moliretur, Maximus, qui se exuere tyranni infamia, & legitimum principem gestiret ostendere, datis litteris impium protestatur incœptum fidem dei impugnari, & statuta catholicę ecclesię subrui, & inter hæc appropinquare Italiæ cœpit. Quo Iustina comperto, hoste simul atque impietatis conscientia perurgente, in fugam versa cum filio, exilia quæ dei sacerdotibus præparabat, prima sortitur.

Ambrosius ieiuniis pugnat aduersus Iustinæ furorem

CAP. XVII. Ann. 390 ADfuit tamen Theodosius propter regni fidem, bonitatisque ac beneficiorum Gratiani memor: & in vindictam, totius viribus Orientis insurgens, vltus est sanguinem iustum. Valētiniani quoque impia inter hæc mater defuncta, fidem catholicam, quam ipsa violauerat, & regnum tyrānide depulsa, restituit. Atque ipse posteaquam Romam illustri triumpho inuectus est, ad propria rursus regna remeauit.

CAP. XVIII PEr idem tempus subreptione quadam dęmonis, turpis macula religioso principi inusta est. Etenim cùm apud Thessalonicam seditione exorta quidam ex militaribus vir, impetu fuisset populi furentis extinctus, repentini nuntij atrocitate succensus, ad ludos Circenses inuitari populum, eique ex improuiso circūfundi milites, atque obtruncari passim, vt quisque occurrisset, gladio iubet, & vindictam dari nō crimini, sed furori. Ob hoc cùm à sacerdotibus Italiæ argueretur, agnouit delictun, culpamque cum lachrymis professus, publicam pœnitentiam in conspectu totius ecclesiæ exegit: & in hoc sibi tempus adscriptum, absque regali fastigio patienter impleuit. Quibus omnibus istud quoque mirabiliter adiecit: Lege sanxit in posterum, vt sententiæ principum super animaduersione prolatæ in diem tricesimum ab executoribus differenter: quo locus misericordię, vel

(si

(si res tulisset) poenitentiæ, non periret.

IGitur ad Orientem regressus, ibique (vt ab exordio principatus sui) summa cura summóque studio pulsis hæreticis, ecclesias catholicis tradere: idque ea moderatione agere, vt vltione contempta, tantum catholicis de ecclesiarum restitutione consuleret, quo fides recta absque prædicationis impedimento proficeret: communem se præbere erga sacerdotes dei: fide, religione, & munificentia cunctis regium animum exhibere, accessu facilis & absque imperiali fastu ad colloquium se humilibus præbere: hortatu eius & largirionibus, ecclesiæ plurimis locis ornatæ satis magnificæque constructæ: pręstare multa poscentibus, sed frequentius vltrò offerre. Idolorum cultus, qui Constantini institutione & deinceps negligi & destrui cœptus fuerat, eodem imperante collapsus est. Pro quibus in tantum deò charus fuit, vt speciale ei munus contulerit diuina prouidentia. Etenim in Thebaidos partibus monachum quendam Ioannem nomine, spiritu prophetico repleuit, cuius monitis atque responsis pacem retinere, an bellum gerere esset melius, sciscitabatur. CAP. XIX

INterea apud Laodiciam Syriæ ante idem tempus Apollinaris episcopus, vir sane in cæteris instructus, sed dum contentionis vicio nimius agitur, & aduersum omne quod quisque dixerat, ire obuius delectatur, iactatione ingenij malę fortis hæresim ex contentione generauit, asserens solum corpus non etiam animam à domino in dispensatione susceptum. In quo cùm euidentibus euangelij testimoniis vrgeretur, quibus ipse dominus & saluator habere se animam profitetur, & ponere eam quãdo vult, & iterum assumere eam, quamque turbatam & tristem dicit esse vsque ad mortem. Post vt ne ex toto vinci videretur ait, eum quidem habuisse animam, sed non ex ea quæ rationabilis est, sed ex ea solum quæ viuificat corpus. Ad supplementum vero rationabilis partis, ipsum verbum dei fuisse perhibebat. Quæ assertio primò in vrbe Roma à Damaso & Petro Alexandrino episcopo concilio congregato tali sententia depulsa est, vt decernerent si quis filium Dei, qui sicut vere Deus, ita & vere homo fuit, vel humanitatis aliquid, vel deitatis minus diceret habuisse, alienus ab ecclesia iudicaretur. Quæ sententia & apud Alexandriam confirmata est, & apud Constantinopolim decreto concilij. Ex illo Apollinaristæ ab ecclesia declinantes, & episcopos sibi suæ partis, & dogmata propria ecclesiasque defendunt. CAP. XX

IGitur in vrbe Roma post Damasum Syricius ecclesiæ suscepit sacerdotium. Apud Alexandriam vero defuncto Petro Timotheus: & post hunc Theophilus. In Hierosolymis autem post Cyrillum Ioannes, Apostolicas reparant sedes. Apud Antiochiam vero defuncto Melitio substituitur Flauianus. Sed quod Paulinus adhuc supererat, qui in catholicorum semper societate permanserat, multa ibi iurgia & multę controuersię sæpe commotę, nec tamen summa vi, nitentibus aliis, aliis obtinentibus, ipsisque in hoc elementis terræ marisque fatigatis, potuit aliquando pacis nullus obtineri modus, cùm vtrique fidei iam nulla videretur subesse discordia. Hoc idem apud Tyrum fuit: Vbi cùm Diodorus, vnus sane ex antiquis CAP. XXI Ann. 386.

catholicis vir, & tentationum documentis probatus, Athanasij testimonio esset à confessoribus episcopus factus, modestia eius contempta, alius à Meletij partibus ordinatur. Sed & in multis aliis vrbibus Orientis, huiusmodi confusiones contentio genuit sacerdotum. Apud Constantinopolim vero Nectarius ex Prætore Vrbano catechumenus & nuper baptisma consecutus, sacerdotium suscepit.

CAP. XXII. INterea apud Alexandriam noui motus & contra temporum fidem aduersum ecclesiam concitantur: ex occasione huiuscemodi oborti. Basilica quædam publici operis, vetusta & admodum neglecta fuit, quam Constantius Imperator donasse episcopis perfidiam suam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil validum præter parietes habebat. Visum est episcopo qui per idem tempus gubernabat ecclesiam, hanc ab Imperatore deposcere, vt crescentibus fidelium populis, orationum quoque crescerent loca. Quamque cùm acceptam vellet excolere, reperta sunt in loco antra quædam latentia & terræ defossa, latrociniis & sceleribus magis quã cæremoniis apta. Igitur Gentiles, qui retegi criminum suorum latebras & flagitiorũ cauernas viderũt, nõ ferentes operta tot seculis mala & tenebris obtecta reserari, velut draconum calice potato insanire omnes ac palam furere cœperunt. Nec vocibus iam & seditionibus vt solebant, sed manu ferróque decertare nituntur. Crebros conflictus agere in plateis, belloque aperto vterque populus inter se coire. At nostri numero & potentia multo plures, sed modestia religionis minus feroces erant. Ex quo frequẽter nostrorum plurimis vulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum quasi ad arcem quandam refugiebant. Quò nonnullos ex christianis captos secum abducentes, accensis aris immolare cogebant: renitentes nouis & exquisitis suppliciis excruciatos necabant, alios patibulis affigentes, alios confractis cruribus in speluncas præcipitantes, quas ob sacrificiorum sanguinem, cæterasque impuritates delubri recipiendas, vetustas curiosa construxerat. Verum hæc per dies singulos primò cum metu, deinde cum fiducia & desperatione gerere, atque intra templum clauũ rapto & præda viuere. Ad postremum grassantes in sanguine ciuium, ducem sceleris & audaciæ suæ deligunt Olympum quendam, nomine & habitu philosophum, quo antesignano arcem defenderent, & tyrannidem tenerenr. At hi quibus Romanarum legum custodia, iurísque dicendi cura permissa est, cognitis quæ gesta fuerant, turbati atque perterriti ad templum conuolant, causas audaciæ percontantur, & quid sibi vellet ille concursus, in quo cũ tãto scelere ante aras sanguis ciuiũ funderetur, inquirũt. Sed illi obfirmato aditu confusis & dissonis vocibus rationem facti nullam, sed clamorem reddebant. Missis tamen ad eos nuntiis, de Romani Imperij potestate, de vindicta legum, & de his quæ talia solent subsequi, commonebant. cúmque loci munitio nihil aduersum væsana molientes agi, nisi vi maiore, sineret, res gesta ad Imperatorem refertur. Ille qui ingenita mentis clementia errantes mallet emendare quàm perdere, rescribit illorum quidem vindictam, quos ante aras sanguis effusus martyres effecit, non esse

Christianus semper modestior.

poscendam,

poſcendam, in quibus dolorem interitus ſuperauerit gloria meritorum. De cætero vero malorum cauſam radicéſque diſcordiæ, quæ pro ſimulachrorum defenſione veniebant, penitus debere ſuccidi: quibus exterminatis, etiam bellorum cauſa pariter conquieſceret. Cúmque hæc ſcripta veniſſent, & velut poſt inducias parui temporis ad audiendum vterque populus conueniſſet ad templum, ſtatim vt prima epiſtolæ pagina reſerata eſt, in cuius exordio vana Gentilium ſuperſtitio culpabatur, clamor à noſtris immenſus attollitur, ſtupor ac pauor Gentilium populos inuadit. Latebras vnuſquiſque quærere, anguſtos fugæ calles rimari, aut noſtris ſe latenter immergere: vt ab omnibus qui aderant noſceretur, præſentia dei populo audaciam tribuente, furorem dæmonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatum.

SErapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, pleriſque vero etiam notum. Locus eſt non natura, ſed manu & conſtructione per centum, aut eo amplius gradus, in ſublime ſuſpenſus, quadratis & ingentibus ſpatiis omni ex parte diſtentus: cuncta vero quo ad ſummum pauimentorum euadatur, opere forniceo conſtructa, quæ immenſis deſuper luminaribus, & occultis aditibus inuicem in ſemet diſtinctis, vſum diuerſis miniſteriis & clandeſtinis officiis exhibebant. Iam vero in ſuperioribus extrema totius ambitus ſpatia occupant exhedræ & paſtophoria, domuſque in excelſum porrectæ in quibus vel æditui, vel hi quos appellabant ἁγνεύοντας, id eſt, qui ſe caſtificant, commanere ſoliti erant. Porticus quoque poſt hæc omnem ambitum quadratis ordinibus diſtinctæ intrinſecus circumibãt. In medio totius ſpatij ædes erat, precioſis ædita columnis, & marmoris ſaxo extrinſecus ample magnificeque conſtructa. In hac ſimulachrum Serapis ita erat vaſtum, vt dextra vnum parietem, alterum leua perſtringeret: quod monſtrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compoſitum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primò aureis veſtiti, ſuper has argenteis, ad poſtremum æreis habebantur, quæ munimento precioſioribus metallis forent. Erant etiam quædam ad ſtuporem admirationemque videntium, dolis & arte compoſita. Feneſtra perexigua ab ortu ſolis ita erat aptata, vt die qua fuerat inſtitutum ſimulachrum Solis ad Serapin ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſeruatis, ingrediente ſimulachro radius ſolis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapis illuſtraret, ita vt inſpectante populo, oſculo ſalutatus Serapis videretur à ſole. Erat & aliud fraudis genus huiuſmodi: Natura lapidis Magnetis huius virtutis eſſe perhibetur, vt ad ſe rapiat & attrahat ferrum. Signum ſolis ad hoc ipſum ex ferro ſubtiliſſimo manu artificis fuerat fabricatum, vt lapis cuius naturam ferrum ad ſe trahere diximus, deſuper in laquearibus fixus, cum temperate ſub ipſo radio ad libram fuiſſet poſitum ſimulachrum, & vi naturali ad ſe raperet ferrum, aſſurrexiſſe populo ſimulachrum, & in aere pendere videretur. Et ne hoc lapſu propero proderetur, miniſtri fallaciæ, Surrexit aiebant ſol, vt va-

Cap. xxiii. Serapis tēplum apud Alexandriam.

Serapis ſepulchrum.

Magnetis natura.

ledicens Serapi discedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi causa à veteribus (in loco) fuerant constructa, quæ nunc longum est enumerare per singula. Verum vt dicere cœperamus, rescripto recitato, parati quidem erant nostrorum populi ad subuertendum erroris autorem: persuasio tamen quædam ab ipsis gentilibus fuerat dispersa, quod si humana manus simulachrum illud contigisset, terra dehiscens ilico solueretur in chaos, cęlumque repentè rueret in præceps. Quæ res paululum stuporem quendam populis dabat. Cum ecce vnus ex militibus fide quàm armis magis munitus, correptam bipennem, insurgens omni nisu maxillæ veteratoris inlidit. clamor attollitur vtrorumque populorum: neque tamen aut cælum ruit, aut terra descendit. Inde iterum atque iterum repetens, putris ligni fumosum genium cedit: quo deiecto, igni adhibito tam facile quàm lignum aridum conflagrauit. Post hoc reuulsum ceruicibus & depresso modio trahitur caput, tunc pedes, aliaque membra cæsa securibus & rapta funibus detrahuntur, ac per singula loca membratim in conspectu cultricis Alexandriæ senex veternosus exuritur. Ad vltimum, truncus qui superfuerat in amphitheatro concrematur. Vanæque superstitionis & erroris antiqui Serapis, hic finis fuit. De cuius origine diuersa fertur opinio Paganorum. Alij Iouem putant: cuius capiti modius superpositus: vel quia cum mensura modóque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate pręberi. Alij virturem Nili fluminis, cuius Ægyptus opibus & fœcunditate pascatur. Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulachrum, ob dimensionem frumenti, qua famis tempore subuenit ægyptiis. Alij repertum in historiis Græcorum veteribus ferunt Apin quędam patremfamilias seu regem in Ægypto Memphis positum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defecissent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse. Quo defuncto, in honorem eius instituerint apud Memphis templum, in quo bos quasi indicium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris insignia, qui ex nomine eius Apis appelletur: σορὸν vero, id est, sepulchrum in quo corpus eius inerat Alexandriam deduxerinr, & soron Apis primò ex compositione Sorapin, post vero per † corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum sit, aut nihil omnino, de his deus viderit. Sed ad inceptum redeamus.

Destruitur simulachrū Serapis à christianis

†Alias corrextionem

Cap. xxIIII.

POst hæc capite ipso idololatriæ deiecto, studiis vigilantissimi sacerdotis quæcunque fueranr per totam Alexandriam portenta potius quàm simulachra pari exitu & simili dedecore publicantur. Horret animus dicere, qui miseris mortalibus laquei à dæmonibus præparati sint, quæ funera, quæ scelera in illis, quę dicebant ἄδυτα, tegerentur: quot ibi infantum capita desecta inauratis labris inuenta sint: quot miserorum cruciabiles mortes depictæ. Quæ cum proderentur in lucem, ac sub auras prolata ferrentur, licet confusione ipsa gentiles & pud ore diffugerent, tamē si quis adesse potuit, mirabatur tot seculis se illis tam nephariis & tam pudendis fraudibus irretitum. Vnde & plurimi ex his condemnato errore & scelere deprehenso

prehenso, fidem Christi, & cultum verę religionis amplexi sunt. Nam vt omittam cætera flagitia, quę in aliis locis vi necatis paruulis, despicatisque ob fibrarum inspectionem virginibus gerebantur, vnum solummodo quod in templo Saturni geri, ad omnium venit conscientiam, memorabo: ex quo etiam cętera quę omisimus, perpendantur.

SAcerdos erat apud eos saturni, Tyrannus nomine. Hic quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque & primariis viris, quorum sibi matronę ad libidinem placuissent, dicebat saturnum præcepisse, vt vxor sua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat, gaudens quod vxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius insuper & donariis onustam, ne vacua scilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conspectu omnium conclusa intrinsecus matrona, Tyrannus clausis ianuis & traditis clauibus discedebat. Deinde facto silentio, per occultos & subterraneos aditus, intra ipsum saturni simulachrum patulis erepebat cauernis. Erat autem simulachrum illud à tergo † exesum, & parieti diligenter annexum. Ardentibusque intra ædem luminibus, intentæ supplicantique mulieri vocē subito per simulachrum æris cōcaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tanti numinis putaret alloquio. Postea quam vero quæ libitum fuerat, vel ad consternationem maiorem, vel ad libidinis incitamentum deseruisset numen impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuersa. Tum descendens, obstupefactæ & consternatę mulierculæ adulterij fucum prophanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miserorum matronas multo iam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruisse facinus, & attentius designantem, cognouisse vocem tyranni, ac domum regressam, viro de fraude sceleris indicasse. Ille de iniuria coniugis, imò potius sua, ardentius inflammatus, inscriptum tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confesso, cęcisque fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paganorum peruaserat domos, adulteris matribus, incestis patribus, liberis spurijs deprehensis. Quibus diuulgatis & proditis, raptim cum simulachris & ædibus excitabantur & crimina.

Cap. XXV. Tyrannus Saturni sacerdos.

† Alias excisum

IAm vero Canopi quis enumeret superstitiosa flagitia? vbi pretextu sacerdotalium litterarum (ita etenim appellant antiquas ægyptiorum litteras) magicę artis erat penè publica schola. Quem locum velut fontem quendam atque originem dęmonum intantum venerabantur Pagani, vt multo ibi maior celebritas, quàm apud Alexandriam haberetur. sed de huius quoque monstri errore, cuiusmodi originem tradant, absurdum non erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldæos Ignem deum suum circunferentes, cum omnium prouinciarum diis habuisse conflictum, quo scilicet qui vicisset, hic esse deus ab omnibus crederetur. Reliquarum prouinciarum dij, æris, aut auri, argentique, aut ligni, vel

Cap. XXVI. Sacerdotales litteræ.

Ignis deus Chaldæorū

lapidis, vel ex quacunque materia constabanr, quæ per ignem proculdubio corrumperetur Ex quo fiebat, vt Ignis locis omnibus obtineret. Hæc cum audisset canopi sacerdos, callidum quiddam excogitauir. Hydriæ fieri solent in Ægypti partibus fictiles, vndique crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, quibus turbida aqua desudans, defecatior ac purior redditur. Harum ille vnam cera foraminibus obturatis, desuper etiam variis coloribus pictam, aqua repletam statuit vt deum. Et excisum veteris simulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput desuper positum diligenter aptauit. Adsunt post hæc chaldæi: itur in conflictum circa hydriam ignis accenditur: cera qua foramina fuerant obturata, resoluitur: sudante hydria ignis extinguitur. Sacerdotis fraude canopus chaldæorum victor ostenditur. Vnde ipsum canopi simulachrum, pedibus perexiguis, attracto collo, & quasi suggillato ventre tumido in modum hydriæ cum dorso æqualiter tereti formatur. Ex hac persuasione velut deus victor omnium colebatur. Sed profecerint hæc fortasse aliquando Chaldæis. Nunc vero aduentante sacerdote dei Theophilo, nullus profuit sudor, nec ceris fraus obtecta subuenit. Vastata sunt omnia, atque ad solum deducta.

Cap. XXVII. SEd † nihil gestum est quod in squalorem verteret locum. Flagitiorum cauernæ, ac veternosa busta deiecta sunt, & veri dei templa ecclesiæ celsæ constructæ. Nam & in Serapis sepulchro prophanis ædibus complanatis, ex vno latere martyrium, ex altero consurgit ecclesia. Occasio autem martyrij construendi vnde data sit, dignum arbitror memorare.

Forte, Et nihil nō gestum est

Cap. XXVIII. IVliani temporibus velut relaxatis frenis efferbuit in omnem sæuitiam feritas Paganorum. Ex quo accidit, vt apud Sebasten Palęstinæ vrbem sepulchrum Ioannis Baptistę mente rabida & funestis manibus inuaderent, ossa dispergerent, atque ea rursum collecta, igni cremarent, & sanctos cineres pulueri immixtos, per agros & rura dispergerent. Sed dei prouidentia factum est, quosdam de Hierosolymis ex monasterio Philippi hominis dei, orationis illuc causa per idem tempus venisse. Qui cum tantum nephas humanis quidem manibus, sed ferina mente fieri viderent, mori gratius habentes, quàm huiuscemodi piaculo funestare, inter eos qui ossa ad exurendum legebant mixti, diligentius inquantum res patiebatur, ac religiosius congregantes, furtim se vel stupentibus, vel insanientibus subtraxere, & ad religiosum patrem Philippum venerandas reliquias pertulere. Ille supra se ducens tantum thesaurum propriis seruare vigiliis, ad Pontificem maximum tunc Athanasium, hostiæ immaculatæ reliquias per Iulianum diaconum suum, post etiam Palęstinæ vrbis episcopum mittit. Quas ille susceptas, paucis arbitris sub cauato sacrarij pariete inclusas prophetico spiritu profuturas generationi posteræ conseruauit: quibus nunc deiectis & prostratis idololatrię vestigiis, in ędibus quondam prophanis aurea tecta consurgerent.

Monasteriū Philippi apud Hyerosol.

Sed post

Sed post occasum Serapis, qui nunquam vixerat, quę iam alterius dęmonis stare delubra potuerunt? †Parum dixerim, si omnes quę erant Alexandrię per singulas penè calumnas cuiuscunque dęmonis ędiculę insultę ceciderunt. Sed per cunctas Ægypti vrbes, per castella, per vicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque si qua phana vel potius busta reperiri potuerunt, instantia vniuscuiusque episcopi subruta, & ad solum deducta sunt, ita vt denuo rus culturæ redderetur, quod iniuste fuerat dæmonibus deputatum. *Forte parum si dixerim.*

SEd & illud apud Alexandriam gestum est, quod etiam thoraces Serapis, qui per singulas quasque domos in parietibus, in ingressibus, in postibus etiam ac fenestris erant, ita abscissi sunt omnes & abrasi, vt ne vestigium quidem vsquā, vel numinis appellatio, aut ipsius, aut cuiuslibet alterius dęmonis remaneret, sed pro his crucis dominicę signum vnusquisque in postibus, in ingressibus, in fenestris, in parietibus, columnisque depingeret. Quod cùm factum esse hi qui superfuerant ex Paganis viderent, in recordationem rei magnæ ex traditione sibimet antiquitus commendata venisse perhibentur: Signum hoc nostrum dominicæ crucis inter illas quas dicunt ἱερατικὰ i. sacerdotales literas, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex cęteris litterarum, quę apud illos sunt, elementis. Cuius litterę seu vocabuli hanc esse asserunt interpretationem: Vita vètura. Dicebant ergo hi qui tunc admiratione rerum gestarum conuertebantur ad fidem, ita sibi ab antiquis traditum, quod hæc quę nunc coluntur, tamdiu starent, quamdiu viderent signum istud venisse in quo esset vita. Vnde accidit vt magis hi qui erant ex sacerdotibus vel ministris templorum, ad fidem conuerterentur, quàm illi quos errorum pręstigię & deceptionum machinę delectabant. *Cap. xxix* *Signum dominicæ crucis.*

SAnè quoniam moris erat in Ægypto, vt mensura ascendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis autorem, subuerso eius simulachro, ignique consumpto, omnes simul negabant Serapin iniurię memorem, aquas vltrà ac affluentia solita largiturum. Sed vt ostenderet deus non Serapin, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse qui aquas fluminis temporibus suis iuberet excrescere, tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantam fuisse prius ętas nulla meminerat. Et ideo vlna ipsa, id est, aquę mensura, quam πήχυν vocant, ad aquarum dominum in ecclesiam cœpta deferri. Sed vbi hęc gesta religioso principi nunciata sunt, extentis ad cęlum palmis, cum ingenti fertur exultatione dixisse: Gratias tibi Christe, quod absque vrbis illius magnæ pernicie tam vetustus error extinctus est. *Cap. xxx.* *Theodosii vox.*

INterea Valentinianus in Occiduis partibus, animis (quantū ætas patiebatur) ardentibus rempublicam gerens, causis etiam nunc latentibus laqueo vitam finiuit. Sed hoc quidam dolo ducis sui Arbogasti factum confirmabant: idque quàm maxime publica tenebat opinio. Alij quidem à commissi scelere ducem alienum dicebant, sed causas præstitisse, quibus in hoc adolescens animi indignatione cogeretur, quod † minus ei *Cap. xxxi* *An. Do. 364.* *alias minus etiā*

quam per ætatem va- tanquã per ætatẽ nondum valido, libera de omnibus indulgeret imperia. Fuere tamen nonnulli sacerdotum, qui pacis ab eo qui post creatus est legatione suscepta, immunem esse ducẽ à mortis scelere apud Theodosium testarentur.

Cap. XXXII. SEd ille nihilo segnius inflammatus ad vltionem, arma contra Eugenium qui in locum defuncti substitutus est, corripit, primò dei voluntatem per Ioannem monachum (de quo suprà memorauimus) sciscitatus. Tum ille qui primam de Maximo ei victoriam prædixerat incruentam, etiam hanc licet non absque plurima vtriusque sanguinis inundatione promittit.

Cap. XXXII. IGitur præparatur ad bellum non tam armorum telorumque, quàm ieiuniorum orationumque subsidiis: nec tam excubiarum vigiliis, quàm obsecrationum pernoctatione munitus circumibat cum sacerdotibus & populo omnia orationum loca, ante martyrum & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida sanctorum intercessione poscebat. At Pagani, qui errores suos nouis semper erroribus † animant, innouare sacrificia, & Romam funestis victimis cruentare, inspicere exta pecudum, & ex fibrarum præscientia securam Eugenio victoriam nuntiare. Superstitiosius hæc agente, & cum omni animositate, Flauiano tunc Præfecto, cuius assertionibus (magna enim erat eius in sapientia prærogatiua) Eugenium victorem fore pro certo præsumpserat. Sed vbi veræ religionis fretus auxilio Theodosius, alpium fauces cœpit vrgere, primi illi quibus nequicquam litatæ sunt tot victimæ, de fallaciæ conscientia trepidi dæmones, in fugam versi. Post etiam magistri horum & doctores errorum præcipuè Flauianus, plus pudoris quàm sceleris reus, cùm potuisset euadere eruditus admodum vir, mereri se mortem pro errore iustius, quàm pro crimine iudicauit. Cæteri vero instruunt aciem, & collocatis in superiori iugo insidiis, ipsi pugnam in descensu montis expectant. Verum vbi ad primos ventum est, & ilicò se legitimo principi tradiderunt, cum cæteris imis vallibus deprehensis conflictus acerrimus geritur. Stetit aliquandiu anceps victoria: fundebantur auxilia Barbarorum, & terga iam hostibus dabant. Sed fiebat hoc non vt Theodosius vinceretur, sed ne per Barbaros vincere videretur. Tum ille vt conuersas suorum acies vidit, stans in edita rupe, vnde & conspicere & conspici ab vtroque posset exercitu, proiectis armis, ad solida se vertit auxilia, & prostratus in conspectu dei: Tu, inquit, omnipotens deus, nosti quia in nomine christi filij tui vltionis iustæ, vt puto, prælia ista suscepi: si secus, in me vindica. Si vero cum causa probabili & in te confisus, huc veni porrige dexteram tuis, ne fortè dicant gentes, vbi est deus eorum? Quam supplicationem pij principis, certi à deo esse susceptam, hi qui aderant duces, animantur ad cædem: & præcipuè Bacurius, vir fide, pietate, virtute & animi & corporis insignis, & qui comes esse & socius Theodosij mereretur, proximos quosque cõto, telis, gladio passim sternit, agmina hostium conferta & constipata perrumpit. Iter per milia ruentium ad ipsum tyrannum ruptis agminibus &

alias accumulãt.

Theodosius ad Deum.

Ann. 306

a cerua

aceruatim fusis stragibus agit. Vix fortasse ab impiis ce dantur quæ gesta sunt. Etenim compertum est, quod post illam imperatoris precem quam deo fuderat, ventus ita vehemens exortus est, vt tela hostium in eos qui iecerant, retorqueret. Cumque magna vi persistente vento, omne iaculum missum ab hostibus frustraretur, fracto aduersariorum animo, seu potius diuinitus repulso, Arbogasto duce nequicquã fortiter faciente, Eugenius ante Theodosij pedes, vinctis post terga manibus, adducitur. Ibique vitæ eius & certaminis finis fuit. Tum vero religioso principi gloriosior victoria de frustratis opinionibus Paganorum, quam de tyranni interitu fuit, quibus spes vana & falsa diuinatio minus in interitu contulit pœnæ, quàm pudoris seruauit in vita. *Eugenius capitur.*

CVmque post hæc vt futurorum præscius Imperator, disponendæ reipublicæ sollicitudine stringeretur, ad orientem protinus mittit, vbi venturus ad bellum tuta liberos custodia commendarat. Ibique Arcadium Augustum regnum sibi dudum traditum seruare præcipit. Honorium vero pari dignatione præditum, ad occidentis imperium venire ocyus iubet. Quo suscepto, & paternis osculis complexibusque constricto, traditis occidentalis regni gubernaculis, ipse Romano imperio per annos decem & septem feliciter gubernato, ad meliora migrauit, cum piissimis principibus percepturus præmia meritorum. *Cap. XXXIIII.* *Theodosij mors.*

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBRI SECVNDI, RVFFINO AQVILEIENSI *presbytero authore, finis.*

SCRIPTVRÆ SACRÆ AVTHORITATVM QVÆ IN HIS RVFFINI AQVILEIENSIS PRESbyteri commentariis sparsim explicatæ & citatæ sunt, ex vtriusque Testamenti librorum ordine digestus index.

Ex Genesi.

CAP. 49 Vocauit autem filios suos, & dixit: Congregamini vt annunciem vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis, pag. 10

Exodus.

4 Israël primogenitus meus. 10
13 Et erit vita suspensa ante oculos tuos, & timebis per diem & noctem, &c. 182

Deuteronomium.

2 Cùm diuideret excelsus gentes, statuit terminos gentium secundum numerum. 178
32 Audite hæc omnes Gentes: auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quique terrigenæ & filij hominum, simul in vnum diues & pauper. 191
32 Ex vineis Sodomorum vitis eorum, & palmes eorum de Gomorris, Vua eorum, Vua fellis & botrus amarissimus ipsis. 183

Esaias.

3 Væ animę eorum, qui cogitauerunt cogitationem pessimā aduersus semetipsos dicētes. Alligemus iustum, quia inutilis est nobis. 181
3 Dominus in Iudicium veniet cum senioribus & principibus populi. 181
5 Expectaui vt faceret vuam, fecit autem spinas. 182
7 Virgo concipiet & pariet Filium. 175
25 Et faciet Dominus deus Sabaoth omnibus gentibus, in monte isto bibent lętitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte isto. 180
26 Resurgent mortui & suscitabuntur qui sunt in sepulchris. 191
36 Mulieres quę venitis à spectaculo, venite: non enim est populus habens intellectū. 185
50 Peccatis nostris venundati sumus. 178
50 Dorsum meum dedi ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non auerti, &c. 181
52 Quibus non est annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent. 180
53 Domine quis credidit auditui nostro. 181
53 Sicut agnus coram tondente se, non aperuit os suum, in humilitate iudicium eius. 182
57 Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eum? 183
57 Supra quem aperuistis os vestrum, & aduersus quem relaxastis linguas vestras? 182
61 Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, Euangelizare pauperibus, &c. 173
63 Qui eduxit de terra pastorem magnum ouium. 185
63 Quis est hic qui venit de Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosra? quare rubicunda sunt vestimenta tua, & indumentum tuum, &c. 183

Hieremias.

2 Ego plantaui te vineam frugiferam. 10
2 Docebat enim eum propter quem omnia, per quem omnia, qui multos filios, &c. 184
3 Mortificauerunt in lacum vitam meam, & posuerunt lapidem super me. 183
4 Spiritus vultus nostri Christus dominus comprehensus est in corruptionibus nostris, in quo diximus: sub vmbra eius viuemus in gentibus. 180
11 Credere enim primò omnium accedentem ad deum oportet, quia est, &c. 170
11 Maledicta terra in operibus suis, spinas & tribulos producet tibi. 182
11 Venite & iniiciamus lignum in panem eius, & conteramus eum de terra viuentiū. 182
11 Moyses spretis Ægyptiorum thesauris elegit potius ferre improperium Christi. 14

Ezechiel.

30 In illa die procedent angeli festinantes exterminare Aethiopiam, eritque inter eos perturbatio in die ægypti, &c. 178
32 Et extraham te in hamo meo, & extendam te super terram. Campi de te implebuntur & con

& constituam te super omnes volucres cæli. 179
44 Porta autem quæ respicit ad orientem, clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, quoniam dominus deus Israël transibit per eam, & clausa erit. 175

Hosee.

1 Si fuerunt filij Israël sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. 4
3 Et dicit dominus. Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amicis & adulteram, sicut diligit dominus filios Israël, &c. 45
4 Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipse non vxor mea, & ego vir eius. 37
4 Audite verbum domini filij Israel, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ, nõ enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia &c. 47
4 In tribulatione sua mane consurgent ad me: Venite reuertamur ad dominum quia ipse cæpit & saluabit nos, percutiet & curabit nos. 59
5 Audite hoc sacerdotes, & attendite domus.
6 Sanabit nos post biduum, in die autẽ tertia, resurgemus & viuemus in conspectu eius. 185
7 Cùm sanare vellem Israel reuelata est iniquitas Effraim & Samariæ, qua, &c. 61
8 In gutture tuo sit tuba, quasi Aquila super domum Domini, pro eo quod, &c. 66
9 Noli lætari Israel, noli exultare quia a fœdere legis sacrilega pollutione discesseris. 71
10 Vaccas Bethauem coluerunt habitantes Samariæ, quia luxit super eum populus eius, & æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. 79
10 Et alligantes eum xenium Regi Iarim. 181
10 Vitis frondosa Israel fructus adæquatus est ei secundum multitudinem fructus, &c. 78
11 Sic fecit vobis Bethel. 83

Amos.

6 Væ qui opulenti estis in Syon, & confiditis in monte Samariæ. 148
8 Occidet tibi sol meridie. 182
9 Qui ædificat in cælo ascensionem suam. 186

Zacharias.

11 Et dixi ad eos. Si bonum est in conspectu vestro date mercedem, & abnuite. Et accepi triginta argenteos, & misi eos in domum domini in conflatorium. 181
14 In illa die non erit lux: frigus & pruina erit vno die, & dies illa nota domino, & neque dies, neque nox & ad Vesperam erit lux. 182

Malachias.

3 Ecce veniet dominus omnipotens, & quis sustinebit diem aduentus eius, aut quis sustinebit aspectum eius? quia ipse ingreditur sicut ignis conflatorii, & sicut herba, &c. 187

Psalterium.

3 Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. 185
4 Qui manducauit panes meos, ampliauit aduersum me supplantationem. 180
4 Filij hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis &c. 157
10 Vt sagittent in obscuro rectos corde. 23
11 Linguam nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sunt, quis noster, &c. 142
11 Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit dominus. 185
15 Quia non dabis sanctum tuum videre corruptionem. 184
15 Domine eduxisti animam meam ab inferno, saluasti me à descendentibus in lacũ. 184
17 Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. 40
17 Qui ascendit super cherubin, volauit super pennas ventorum. 186
21 Tauri pingues obsederunt me. 15
21 Et in puluerem mortis deduxisti me. 183
32 Tollite portas principes vestras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis, &c. 186
23 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in loco sancto tuo? 81
25 Odi Ecclesiam malignantium cum impiis non sedebo. 189
27 Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. 183
29 Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem. 183
29 Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum videre, &c. 184

29 Domine eduxiſti de inferno animam meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacũ. 185
30 In manus tuas commendo ſpiritum meum. 183
34 Fiat via illorum tenebræ & lubricum & Angelus domini perſequens eos. 162
37 Ego tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum. 182
37 Amici mei & proximi mei aduerſum me appropinquauerunt & ſteterunt. 180
37 Factus ſum ſicut homo non audiens & non habens in ore ſuo redargutiones 182
38 Obmutui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis, & dolor meus renouatus eſt. 144
44 Specioſus forma præ filiis hominum. 44
45 Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam Deus manediluculo. 86
46 Aſcendit deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. 186
48 Homo cùm in honore eſſet, comparatus eſt iumentis, & ſimilis factus eſt illis. 102
49 Peccatori autem dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis, &c. 159
50 Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cum iudicaris. 47
54 Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. 180
55 Qui facis Angelos ſuos Spiritus & miniſtros ſuos ignem vrentem. 97
57 Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. 163
62 Tabernaculum Idumæorum &, Iſmaelitæ Moab & Agarem, Gebal & Amon & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Aſſur venit cum illis, &c. 118
63 Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. 185
64 Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pingueſcent fines deſerti & exultatione colles accingentur. 167
64 Veruntamen mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate &c. 190
68 Deſcendi in limum profundi, & non eſt ſubſtantia. 184
68 Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. 183
70 Quoniam conuerſus viuificaſti me, & de abyſſo terræ iterum reduxiſti me. 185
72 Mihi adhærere Deo bonum eſt. 7
72 Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis. Cogitauerunt & locuti ſunt nequitiam. Iniquitatem in excelſo locuti ſunt. 134
73 Dedit eum in eſcam populis Æthiopum 179
75 Dormitauerunt omnes qui aſcenderunt equos. 16
75 Notus in Iudæa deus. 20
77 Excitatus tanquam dormiens Dominus. 105
86 Diligit dominus portas Syon ſuper omnia tabernacula Iacob. 86
87 Et factus eſt ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. 185
92 Parata eſt ſedes tua Deus ex tunc à ſeculo tu es. 186
103 Omnia à te expectant domine, vt des illis eſcam in tempore: Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: Auertente, &c. 104. 106
104 Poſuit pluuias eorum grandinem ignem comburentem in terra ipſorum, & percuſſit vineas eorum & contriuit omne lignum finium eorum. 106
111 Quia diſponit ſermones ſuos in iudicio. 186
113 Cælum cæli domino terram autem dedit filiis hominum. 164
126 Ecce domini filij, merces fructus ventris. 13
138 Quò ibo à ſpiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum tu illic es, ſi deſcendero in infernum ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: illuc manus tua deducet me, &c. 162
141 Portio mea in terra viuentium. 123
109 Donec ponam inimicos tuos ſub pedibus tuis. 2
109 Ante luciferum genui te. 20
109 Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis. 186

Iob.

40 Aut adducis draconem, aut ponis capiſtrum circa nares eius. 179

Canticum Canticorum.

1 Adoleſcentulæ dilexerunt te: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum. 13
3 Exite & videte filiæ Hieruſalem coronam qua coronauit eum mater ſua. 183

2 Prehendite mihi vulpes pusillas, & exterminantes vineas meas. 13
3 In cubili meo quæsiui eum, & non inueni. 185
3 Teneboeum, & non dimittam eum, quem diligit anima mea. 185
5 Intraui in hortum meum soror mea, sponsa mea, & Vindemiam vineam meam & c. 183
6 Vna est columba mea, vna est perfecta genitrici suæ. 189
22 Prehendite vulpes paruulos, exterminantes vineas meas. 13

Daniel

3 Videbam in visu noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis, & c. 187
12 Quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere : si quidem in vitam æternam, & c 191

Baruch.

3 Hic deus noster, non reputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam disciplinæ & dedit eam Iacob, & Israel dilecto suo : posthæc in terris visus est, & c. 173

Mathæus.

1 Quia paries filium, & vocabis nomen eius Iesum: hic enim saluum faciet, & c. 175
4 Venite post me. 16
4 Dominus Iesus ductus est in eremum à Spiritu vt tentaretur à diabolo. 17
4 Et accedentes Angeli ministrabant ei. 17
10 Nolite timere eos qui possunt corpus occidere, animæ autem nihil possunt facere. 186
10 Estote prudentes sicut serpentes. 16
11 Tu es qui venturus est, an alium expectemus? 184
13 Simile est regnum cælorum fermento quod abscõdit mulier in farinæ mensuris, &c. 174
13 Semen cecidit super terram bonam, & adferet fructum, aliud tricesimum, & c. 13
15 Si cæcus cæco ducatum præbeat. 7
15 Sciebat enim pilatus quòd per inuidiam tradidissent eum Iudæi. 20
16 Propitius esto domine, non tibi erit hoc. 16
17 Hic est filius meus dilectus in quo mihi, & c. 57
19 Nisi conuersi fueritis sicut infans, non intrabitis in regnum cælorum. 7
19 Quod est apud homines impossibile, possibile est apud deum. 235
22 In resurrectione mortuorum, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut, & c. 191
22 Dic nobis, licet censum dare Cæsari, an non? 20
22 Deus Abraham, Deus Isaac, deus Iacob, deus autem non mortuorũ, sed viuentiũ. 191
22 Si ergo Dauid in spiritu dominum vocat eum, quomodo filius eius est? 186
23 A sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem zachariæ. 11
24 Cùm dixerint vobis, Ecce Christus hic, aut ecce illic, nolite credere, & c. 187
25 Ite in ignem æternum qui præparatus est diabolo & Angelis eius. 17
25 Et segregabit oues ab hœdis. 187
26 Sexta siquidem hora tenebræ factæ sunt vsque ad horam nonam, & terra mota, & c. 160
26 Verumtamen dico vobis: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad, & c. 18
26 Consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent. 20
26 Aue rabi, & osculatus est eum. 580
26 Quia consilium fecerunt Scribæ & pharisæi, vt Iesum dolo tenerent 11
27 Sanguis illius super nos & super filios nostros 11
27 Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. 183
27 Monumenta aperta sunt, & nulla corpora dormientium sanctorum & c. 184
27 Mortuus est ex infirmitate, & resurrexit à mortuis ex virtute. 20
27 Mundus sum à sanguine iusti huius. 11
28 Baptisate omnes gentes in nomine patris & Filij & Spiritussancti. 190

Marcus

1 Quia crucifigi oportet filium hominis & mori. 16
8 Vade retro Satana, scandalum mihi es, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed, & c. 16

Lucas.

12 Quia cum venerit dominus serui illius diuidet eum, & partem cum infidelibus, & c 52
15 Lætitia est enim & gaudium Angelis in cælis super vno peccatore pœnitentiam, & c 6
15 Ego semper tecum fui, nunquam præterij, & nunquam dedisti mihi hœdum, & c 12

10 Quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum. 235

Ioannes.

2 Soluite templum hoc & in tribus diebus suscitabo illud, hoc autem dicebat, &c. 3
3 Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. 15
5 Quia ergo veni in nomine patris mei, & non recepistis me, alius veniet in, &c. 187
5 Pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio. 15
7 Quia flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ. 182
8 Pater & ego vnum sumus. 172
8 Samaritanus est, dæmonium habet. 20
9 Ego in iudicium veni in hunc mundum. 15
10 Erit vnus grex, & vnus pastor. 15
12 Dominus concordat corda principum. 181
12 Cùm exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipsum traham. 184
13 Filioli adhuc modicum vobiscum sum. 23
14 Quia vado ad deum meum & Deum vestrum. 21
15 Ego sum vitis vera. 4
20 quia tulerunt dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. 185

Acta.

2 Verbũ enim cõsummãs & breuians in æquitate faciet dominus super terram. 169
10 Quem vnxit pater Spiritu sancto misso de cælis. 173
15 Multi ex circumeuntibus Iudæis simulabant se Apostolos christi. 170

Romanos.

3 Scimus quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. 124
4 Mortuus est propter delicta nostra & resurrexit propter iustificationem nostram. 121
6 qui alios doces, teipsum non doces. 6
8 Quia illum suscitauit à mortuis. 3
14 Quia omnes nos stare oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit siue bona siue mala. 187

Corinthios.

1 Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, his verò qui salui fiunt. 180
1 Nos autem prædicamus christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vocatis Iudæis & Græcis Christum Dei Virtutem &c. 180
2 Loquetur enim ipse sapientiam inter perfectos. 18
3 Lac vobis potum dedi, non escam. 23
3 Dei enim administratio est, Dei cultus est. 14
4 Si enim qui videtur noster homo corrumpitur, sed qui intus est. 11
8 Et vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. 175
9 quis plantauit vineam & de fructibus eius non edit? 14
9 Quia maceto corpus meum & seruituti subiicio, ne forte cùm aliis. 16
6 Sic enim pugnat non quasi aërem cædens. 6
11 Quia caput Christi deus est. 174
12 Ne extollar, datus est carni meæ stimulus, Angelus Satanæ, qui me collaphizet. 16
12 Nemo enim dicit dominum Iesum Christum, nisi in spiritu sancto. 2
12 Vnusquisque secundum figuram fidei suæ recipit gratiam Spiritus. 21
15 Primus homo de terra terrenus. 11
15 Quod si resurrectio mortuorum non est, ergo Christus nõ resurrexit. Si autem non resurrexit, inanis est prędicatio nostra, vacua est & fides nostra. 192
15 Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. 192
15 quia non primum quod spiritale est, sed quod animale est. 11
15 Insipiens tu, quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur: & quod seminas non corpus quod futurum est, seminas, &c. 191

Galatas.

2 Christo concrucifixus sum: Viuo verò iam non ego, Viuit vero Christus in me. 6
4 Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, hæc autem, sunt duo testamenta. 10

Ephesios.

1 Secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus in Christo, suscitans eũ à mortuis,&c. 186
2 Qui simul excitauit nos, simulque sedere fecit in cælestibus. 184
5 Non enim argento vel auro redempti estis,sed preciosо sanguine vnigeniti à deo. 4

Philippenses.

2 In cuius nomine,omne genu flectatur,cælestium, terrestrium, & infernorum. 186
2 Habitu inuentus vt homo. 179
2 Quia in nomine Iesu, omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, &c. 177.178
2 Hoc sentite in vobis, quod in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset,non rapinam arbitratus est se esse æqualem deo,sed semetipsum exinaniuit, &c. 178
4 Omnia possum in eo qui me confortat. 7
4 Scio & abundare & esurire ad omnia & in omnibus imbutus sum. 18

I. Petri

3 Christus est in dextera dei sedens in cælis. 186
3 Quia Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu qui in ipso habitat, eis qui in carcere conclusi erant descendit spiritibus prædicare qui increduli fuere in diebus Noë. 184

Collocenses.

2 Delens quod aduersus nos erat,chirographum,& affigens illud cruci suę,traduxit principatus, & potestates, triumphans in semetipso. 178
2 In quo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. 21

Thessalonicenses.

2 Ne quis vos seducat vllo modo, quoniam nisi discessio venerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, &c. 187

Timotheum 2.

2 Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. 14
4 Hęc autem faciens,te ipsum saluum facies,& eos qui tecum sunt. 23

RERVM AC VERBORVM IN COMMENTARIA RVFFINI AQVILEIENSIS PRESbyteri index locupletissimus.

A

Ablatus est ab eis deus, quomodo intelligendum. 56
Adæ & Iudæorum peccatum an fuerit æquale. 60
Achab & Iesabelis familia deletur. 32
Achar filius chatim in valle Achor ob furtim lapidibus obtutus. 43
Adolescentia populi Israelitici. 64
Adulterij nomine violatam religionem scriptura significat. 30
Ægyptij sicco itinere pelagus transeunt. 43
Ægyptus propter quid in desertum vetuta. 121
æqualitas à sapientibus omnibus prædicata 45
ætatis huius infelicissimæ prædictio. 46.47
Affectus syncerae mentis vbi deest, à crapulatis fusa supplicatio, ritè vlulatio nominatur. 66
Afflictio reorum dominum non placat. 105
Agricola terræ suæ quis esse putandus est. 14
Agrorum pulchritudo, quid. 106
Alexãder Hierosolymis maximus cõfessor. 206
Alexander Episcopus Alexandriæ. 195
Alligate pullum ad palmitem quid. 7
altitudo & latitudo crucis descriptio. 177
amasias Idolorum sacerdos. 154
amasiæ sacerdotis Idolotũ ad Amos verba. 155
amatores dicuntur vel Gentium proceres, vel nationum dij. 38.39
ambrosius ieiuniis pugnat aduersus Iustinæ furorem. 240
amictus quid. 5
ammon & Moab de Loth stirpe nati. 127
amos vbi educatus. 113
amos propheta quis & qualis fuerit. 112.113
amos ad munus prophetandi electus. 55
amos, armentariũ se nõ prophetã dicit esse. 155
ampliatus est Ioseph in multis & super fratres dicitur. 20.21.22
angeli fratres nostri sunt. 6
angelus obuiauit Iacob in hominis specie. 89
anima, quando in sanguine vuæ lauatur. 5
anima nihil preciosius. 150
animalia ruminantia. 6
animæ virtus tripartita. 12
animæ appellatione vita intelligitur. 150
animus particidalis est aliena calamitate ditescere. 57
antichristus ex tribu dan nasciturus. 15
antonij eremitæ monachorum exemplar. 101
antonij eremitæ precibus se Constantinus magnus commendat. 201
apes nesciunt coniugia. 176
apis deus. 147
apollo cur daphnidi responsum nõ dat. 213.214
apostasia Regis Ieroboam. 63
apostoli in perpetuo labore fuere. 14
apostoli, agricolę. 13
apostoli, venatores, 12
apostolorum origo. 18
aqua & sanguis ex Christi latere profluxit. 182
arca quæ à Noe constructa bicamerata & tricamerata. 6
arca dei ab azotiis capta. 125
arcus dolosus, qui effecti. 66
argenteis triginta Christus appreciatus. 181
arij conditio, & mores. 195
arij hęresis. 190
arioli Samaratricæ legis quædam instituta obseruabant. 50
arius ab exilio reuocatur. 205
arius cacando perit. 206
arij fidem nostræ verbis similem, sensu verò dissimilem. 205
Arsenius athanasij lector. 206
ascensus Christi ad cælos. 185
aser interpretatur, 18
assyrius Rex mors & Infernus appellatur. 96
athanasij dormitio. 232
athanasius puer quosdã per ludũ baptizat. 205
athanasius fugit ex occidentis partibus ad constantem cæsarem. 208
athanasius alexandriæ episcopus. 205
athanasius etiam in occultis terræ ad necem perquiritur. 208
athanasius it in occursum percussori suo. 213
athanasius in lacu cisternę aquam non habente sex annis continuis occultatur. 208
athanasius ad tribunal sistitur. 237
athanasius artis magicæ accusatur. 206
athanasius Alexandriæ diaconus. 198
athanas. inique cõdẽnatus fugere cogitur. 207
auses Naue filius Iesus dictus est. 173
auxentius hæreticus episcopus moritur. 238
in azotios populos comminatio dei. 125

B

Baalim turpitudinis idolum. 41
baptismi gratia duplex figuratur. 182
bene complacui: ipsum audite. 172
beelfegor qualis deus. 75
benedictio Beniamin. 25
benedictio Nephtalim. 18
benedictio Ruben. 19

benedicto

benedictio Gad. 17
benedictio Symeon & Leui. 11
benedictio zabulon. 12
benedictio Iudę. 2
benedictio Isachar. 13
benedictio Ioseph patriarchæ. 19.20
benedictio cæli & terræ. 20.21
benedictio Aser. 18
benedictio Dan. 15
benedictionem vltimam cur beniamin consecutus sit. 24
benedictiones varię super Ioseph patriarc. 20
beneficia præmissa deus commemorat ad exprobrandum ingratorum facinus. 129
beniamin interpretatur. 14
beniamin lupus rapax. 23
bestias agri appellare, armenta & greges solet sacra scriptura. 48
bethauen locus tribui Iudæ coniunctus. 53
bethel vrbs Idolorum 83
bethel idolis scatuisse demonstratur. 135
bethel & galgala ciuitates Idolis mācipatę. 140
bonorum possessio inter apost. erat æqualis. 45
bosiræ ædes deuorandæ. 126
bruchus & Rubigo. 109
bathuel dei fortitudo. 100

C

Cæli benedictio in christo. 21
Cæremoniarum legalium author. 147
Cæremonias repellere, Sacerdoti contradicere est. 48
cæsari reddenda quæ cæsaris sunt. 21
calamitas quæ palestinos est oppressura. 126
calamitates quas passurus erat Israel enumerantur. 94
calamitates quas passuri erant Iudæi enumerantur. 102.103
calamitates criminibus debitæ denunciantur. 151.152.154.155
calamitates venturæ super israelitas. 130
calamitatis magnitudo exponitur. 103.104
calamitatum iudæorum vaticinium. 150
calcaneum equi mordere quis dicatur. 16
caluicium super caput ponere. 158
calumniam pati quid sit. 57
canaam quid. 89
captiuitatis iudaicæ causa. 73
cardinum percussū quid intelligendum. 162
carmeli vertex exsiccatus. 123
carnis vitia quomodo domantur. 7
castigationis præmissæ quanta vtilitas ac morum emendatio. 43
castoris & pollucis ortus. 176
catuli leonis qui appellentur. 6.7
causa cur iudæi reatū suum non agnouerint. 55
causæ ob quas incommoda multa passa est gens iudaica. 102.103
census cæsari dandus. 21
christi resurrectionis prædictio. 184
christi fœmora. 3
christi in ligno crucifixi vaticinium. 182
christum pro nobis passum esse probatur. 180
christus ex Virgine natus. 2
christus in quibus leoni assimilatur. 3
christus nomen est pontificale, vel Regiū. 173
christus à dęmone per suggestionē tentatus. 21
christus à chrismate dictus. 173
christus ex virgine natus. 2
christus vitis dicitur. 4
colles æterni misticè qui sint. 22
commentaria in Amos prophetam. 122
comessationes ex preciis innocentiū factæ. 129
comminationes contra israelitas. 146.147
comprehensio christi vaticinatur. 180
concubinæ nomine lex vetus intelligitur. 10
confusio obscœnos comprehendit. 76
coniugium Oseæ cum fœmina vilissima. 28
conquestio indignationis plena. 67
consensio Apostolorum vna erat in virtute. 45
consilium pietatis diuinæ ostenditur. 145
cōsortiū cū meretrice lex vetus prohibebat. 28
cōsuetudo prophetica, quotiens deus annūciatur ad propugnandū vel ad vlciscendū. 115.116
consuetudo & dignitas sanctorum Virorū. 28
conterere arcus inimicorum, quid. 23
contemptus prophetarum quantum mali Iudæis attulerit. 74
conti pro verubus & subulis positi. 135
continentia hordei nomine notatur. 46
conuersionis iudæorum typus. 24
Cooperatio S. Trinitatis. 175.176
correctio pœnitentium dominum placat. 105
corruptio nulla in partu Virginis Mariæ. 175
corruptionis species quatuor incommoda deferentes. 109
de costa primi Adam, mors: de secundi vero costa, Vita. 182
costæ nomine mulier indicatur. 182
crapula & ebrietate accusantur Israelitæ. 149
creatura omnis ex nihilo est. 174
creatura nulla creatori suo inæqualis. 174
credo in symbolo cur primum creditur. 170
credo in deum Patrem omnipotentem. 170
criminum fœditas vitę prosperitate aliquando latet. 40
crucifixus sub pontio pilato, & sepultus descēdit ad inferna. 177
crucis descriptio. 177
Crucis ratio non omnibus eadem. 180
Culpæ & pœnæ discrimen. 13

D
dæmon Christi tentator ab eo tentatus. 17
dæmon quibus vicinus dicitur esse vel medius. 55
dæmones Verbo dei fugantur. 197
dagonis statua comminuta ab Arce dei potentia. 125
damasci populus sæpe arua Israëlis populatus est. 124
damasus episcopus. 238
de damnatione fraterna exultare graue peccatum est. 57
de dan variæ acceptiones. 15
dan. 15
daphnis Apollini litat. 213
decretum de Spiritu sancto. 211
dentes super lac candidi. 5.6.8
deo, in aduersis, supplicandi ratio duplex. 58
descendit ad inferna in symbolo romanæ Ecclesiæ non habetur. 179
deus quantum ad parcendum promptior. 124
deus ad veniam promptus. 61
deus populo habitu leonis se promisit occurrere. 58
deus luctatus cum iacob. 89
deus in miserendo diues. 133
deus à quoquam non aufertur. 56
deus sine initio & fine. 171
descensus Christi ad inferos probatur. 183
diaconus præsente episcopo aut presbytero hostiam ne diuidat. 200
didymus Alexandrinus. 235
diei extremæ prædictio. 115
dies domini, quis. 114
dies iudicij probatur. 186.187
quadragesimæ. 9
dies tenebris densissimis obscuratur. 204
dies extremi iudicij cur horribilis dicatur. 116
dionysius in exilium cur mittitur. 209
discretio magna in professione orandi. 58
discretio inter plebem & sacerdotes nulla. 50
dispersi qui. 12
distinctio inter incautos, & procaces. 53
diuinitas sine exemplo est. 174
diuisi qui dicuntur. 12
diuisio vestimentorum christi. 183
diuitibus væ imprecatur. 148
doctor vetus iustitiæ quis. 113
domus ieroboam gladio desolanda. 154
dux de fœmoribus iudæ quomodo quis euadat. 7

E
Ebionis hæresis. 189
Ecclesiæ hodiernę descriptio. 46 47
ecclesia, Christi sanguine lauanda. 4
ecclesia sancta, quæ. 189
ecclesia apud iberos exstruitur. 204
ecclesia oppugnatur. 113
ecclesiæ orientalis symbolum. 171
ecclesiæ restituuntur. 240
ecclesiæ hodiernus status. 110
edessa vrbs mesopotamiæ. 234
Edesius à poculis. 202
Edom, Theman & Bosra vnus populus est. 127
Ægyptus doctissimis viris referta. 236
effectus solis. 141
effraim subcinericius factus. 64
effraim columba vocatur. 65
effraim nomine Hieroboam quidam vocari putant. 74
effraim cur meretrix vocatur. 76
effraim Samaria dicta est. 77
effraim pro ieroboam. 93
effraim nomine Samaritæ dicuntur. 56
ἐλέξ quid. 4
emath antiochia. 152
eques quando casurus retrorsum. 16
equites animæ in corporibus positæ, qui. 16
equitem & equum, dominum cum carne susceptа quidam designari volunt. 15
episcopos duos in ciuitate vna esse prohibentur. 199
episcopis cõsortium mulierũ interdicitur. 198
episcopus ab omnibus totius prouinciæ episcopis ordinetur. 198
errantibus cur deus ad tempus indulget. 46
error ac superstitio iudæorum. 51
erucæ, locustæ, Brucho, & Rubigini, quatuor animi passiones aptantur. 109
esurire aliud, & aliud ieiunare. 105
eusebius episcopus. 212
eusebius Nicomediensis. 206
eusebius sacerdos & medicus. 212
eusebius nicomediæ episcopus. 198
eusebius in exilium mittitur. 209
eunomij hæresis. 190
Eunomius vir corpore & anima leprosus. 210
exercitus Assyrius vna nocte deletus. 97
exercitus Sennacherib fere omnis vna nocte cur periit. 33
exitium templi comminatur deus. 165

F
Facies malitiæ ex multiplici iniquitate composita. 83
Facinus ingratorum exprobratur. 129
Facinus religionis dissimulatæ iudæ imputatur. 127.128
fames duplex, panis, aquæ, & verbi dei. 159
Factum principis admirabile. 195
Fasciculus pro possessione. 164

Fatuel Ioëlis pater. 100
Femina quædam à ianuis mortis crucis Christi contactu ad vitam reuocatur. 201
Fermento regnum cælorum comparatur. 174
Fidei Nicenæ exemplum. 198
Fidei simplicitas quantum virtutis habeat. 196
Figura noui Testamenti. 10
Filij patris, qui. 6
Filij Syon exultate & lætamini in domino deo vestro multipliciter explicatur. 113
Filius quomodo à patre genitus, nō est discutiendum. 171
Flagella Christi. 181
Flagitiorum impunitate nihil acerbius. 52
Fluuius & fons vnum sunt inseparabile. 172
Fœditas criminum vitæ prosperitate aliquando latet. 40
Felicitas quæ super Hierusalem ventura est, prædicatur. 120.121
Fœmora Christi quę sunt misticè. 183
Fons peccati & mortis de muliere prima. 182
Fons nec dicitur fluuius, nec fluuius fons. 172
Fons Moysi. 110
Fornicarij qui. 50.51
Fornicatio in scripturis captiuitatem significat & cur. 31
Frigus duplex, temporis & fidei. 183
Fruges quo fine in terram sparguntur. 171
Frumentius à rationibus. 102
Fugo pro Effugio ponitur. 162

G

Gabaonitę omnes pene deleti propter obsceni tatis scelus in vxorem cuiusdam leuitæ illatum. 75
Gad interpretatur. 17
Galaad ciuitas operantium Idolum. 60.61
Galgala idolis plena fuisse dicitur. 135
Galgala ciuitas idolis mancipata. 140
Galgala locus tribui Iudæ coniunctus. 53
Galgal Idolorum cultrix. 77
Gazæ suppliciium enumeratur. 115
Gens Iberia Christianismū suscipit. 203. 204
Gentis merita deteguntur, quibus à Dei consortio depulsa est. 37
Georgius vi rapit Alexandriæ episcopatū. 209
Gothorum per Thracias irruptio. 239
Gratia baptismi duplex. 182
Gratianus imperator Theodosium regni participem adsciscit. 239
Gratifici oculi christi. 5
Grauitas iudicantis quanta. 67
Greges pecorum etiam ob populi peccatum disperierunt. 106
Gregorius cappadociæ episcopus. 236

H

Habitus vlciscentis exprimitur. 131
Hæresis eunomiana. 210
Hæresis Arij volentis abscindere substantiam Patris Filium. 195
Hæretici etiam post pœnitentiam ad sacerdotium recipiendi. 211
Hamus Christi. 179
Herodes cur dictus est Iarim siue syluester. 181
in Hierusalem tuta erit saluatio in die iudicii. 116 117
Hierico vrbs in terra promissionis opulentissima victoria mirabili occupata. 43
Hieu Baal Idolum destruxit. 93
Hilarius Illyricum, Italiam, galliásque circuit. 212.213
homo ex limo terræ creatus. 177
hordeū in scripturis continentiā significat. 46
hostes iusti, duobus modis intelligi potest. 143
hostiis quibus placatur deus. 110.111
humiliabitur positū, pro superbia humiliata. 65

I

Iacob nomine decem tribus intelliguntur. 88
iacob cum deo luctatus. 89
iacob israël appellatus. 92
iacob pro Rachel septem annis seruiuit Laban. 92
iacob & iudæ nomine israel induritur. 150.151
iactatio nominum sola, ad defendendum frigida est. 67
iarim quid. 181
ibera gens quo tempore Christi fidem amplexa sit. 203
iberi poscunt à Constantino sacerdotes. 204
idola in galgal culta fuisse refertur. 77
idola & fana gentium concremanda. 154
idololatriæ species. 53
idolorum ciuitates. 61
idumæa quare desolanda. 121
idumæi Esau posteri. 125
iehu Nainsi filius in regem super israel suscitatur. 32
iehu nomine quid intelligatur. 32
ieiunare aliud & aliud esurire. 105
ieiunium omni sexui & ætati indicitur. 104
ieroboam Regis idololatria. 63
ieroboam contemptum Religionis ab aulicis exhilaratus. 63
ieroboam initio salomoni Inuisus ob pietatem regnandi cupiditate apostatauit. 74
ieroboam princeps diuisionis. 93
ierusalem cur incendio hostili plectenda. 118
iesū christū sedere à dextris Dei probatur. 186
iesum in latere percussum, indéque aquam &

sanguinem fluxisse probatur. 182
Iesus Christus vnicus dei filius. 173.174
Iesus Hebręi vocabuli nomen est. 1
Iesus quid. 173
Ignis nomine transcursus flammæ intelligitur. 153
imber serotinus & matutinus. 112
impietas, vtilitatis faciem, flagitiis obtendit. 59
impietatis fructus superbia. 148
impij cur de emendatione non cogitant. 55
in præpositio cur non additur in Sanctam ecclesiam & in quibusdam aliis. 188
inaurium nomine obedientia ostenditur. 41
india quo tempore semina fidei prima suscepit. 202. 203
india duplex. 102
india multis variisque linguis & gentibus habitatur. 202
indigentia panum datur post dentium stuporem. 136
indignatio dei, imagine leonis exprimitur. 132
inimici Iudæ qui. 2
inimici quousque dicuntur inimici. 2
iniquitas populi israëlitici duplex 81
infernus Assyrius vocatur. 96
infidelium de Resurrectione error. 191
insidias in iesum iudæi moliuntur. 20
intelligentia diuinæ scripturæ vnde petenda. 136
interiora deus conspicit. 55
inuidiæ contra Athanasium. 206
iouinani ortus & de eius fine. 231
iosaphat vallis locus concisionis vocatur. 120
irene Spiridionis cyprij Episcopi ad vitam reuocatur. 197
ioseph cur inter omnes fratres filius tertio appelletur. 19
ioseph Christi figura. 20
ioseph patriarchæ interpretatio. 19
isachar quid. 14
isachar. 13
israel, & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est. 54
iesrahel meretricis primogenitus. 32
israel matulæ comparatus. 99
israel idola abiicit. 98
israelis nomine quid intelligendum. 32
israelitæ à Syris sæpè oppressi. 133
israelitę ad quid vocentur potentes & robusti. 142
israelitici populi adolescentia, iuuentus & senectus. 64
israeliticus populus Ariolorum vocibus libenter aurem præbuit. 93
iuda catulus leonis quomodo dicatur. 2
iudaici populi duplex iniquitas, 81
iudam Christum tradidisse authoritatibus docetur. 180
Iudas confessio interpretatur. 6
Iudæ benedictio filio. 2
Iudæ regnum quamdiu durauerit. 3
Iudæa à deo electa. 30
Iudæi contemptu spiritualium magistrorum prophetarum meruerunt abduci in captiuitatem. 73
Iudæi quibus diebus lasciuiebant. 41
Iudæis deus solum innotuit. 130
Iudęorum populus præcepta legis solus, quibus obediret accepit. 41
iudæorum & Adæ an peccatum fuerit æquale. 60
iudæorum calamitas magna exponitur. 103 & 104
iudicantis quanta grauitas. 67
iudicij extremi prophetia. 186. 187
iudicij vltimi dies. 114
iudicium contra Christum prædicitur. 181
iudicium prædicationis Apostolorum. 169
iudicium in absynthium conuertere. 140
iudicium ad ignem vocare. 153
iudicium dei innoxiis dulce. 140
iuliani calliditas. 214
iulianus imperator eligitur. 210
iulianus in bello persico perit. 214
iusti hostes locutio est disertis familiaris. 143
iustitia deus appellatur. 141
iustitiæ vetus doctor, quis. 113
Iurauit pro decreuit positum. 135
iuuentus populi israelitici. 64

L

Lapillorum nomine firmitas indicatur. 165
Laqueus positus, quid. 132
è Latere Christi cur potius quam ab alio membro & aqua & sanguis productus. 182
Latitudo, profundum & altitudo crucis descriptio. 177
Leenæ munus. 133
Legis naturalis, quæ intra nos est, effectus. 11
Leges dei in deuteronomij volumine continētur. 70
Leonculorum somnus triduanus. 2
Leones pro Regibus. 133
Leonis acceptiones variæ. 15
Leonis catulus quis. 7
Leui. 11
Leuitarum origo. 11
liber pater ex eius fœmore natus esse creditur. 176

Libertas

Libertas infelicitati proxima. 44
Liberatio Israelitarum ab Ægyptiaca seruitute celebratur carminibus. 43
Liberius Vrbis Romæ episcopus. 210
Liberius Romæ sacerdos. 209
in Libidinem qui per impatientiam exciderunt à clericatu arceantur. 198
Librorum veteris testamēti numerus 188.189
Lignum crucis Christi ad contactum corporis pene mortui diiudicatur. 201
Locus pro cubili positus. 58
Locusta saltibus potius mouetur, quàm gressibus. 109
Locustarum nomine quid intelligendum. 113
Locustarum nomine gentium nomen designatur. 103
Locustarum imaginibus quid sentiendum. 153
Longanimitas dei differt vltionem in longa tempora. 147
Lucifer cur exul. 209
Luciferianorum schisma. 212
Luciferum tanquam deum Sarraceni colunt. 147
Lucus hæreticus persequitur. 232
Locutio quam sacrorum librorum præcipuè authoritas notanda. 67
Lupus rapax Beniamin dictus. 24
Luxus quando inter Iudæos vigebat. 41

M

Macarij miracula. 233
Macedonij hæresis triformis. 210
Madianitarum mulieres habitu & gestu meretricio obuiam Israëlitico exercitui obuiam processerunt. 75
Mala quæ imprecantur super Effraim & Tyrum. 76
Mala vniuersa vnde. 109
Mala plurima Iudæis ventura per varias captiuitatis species enumerantur. 118
Maledictiones, his qui cæremonias Dei repulerint, enumerantur. 71
Manichæi concilium & error. 189
Manichæorum error. 191
Manus Christi qui. 5
Marcionis hæretici iniquitas de Deo. 189
Maria Virgo in partu incorrupta. 175
Matres filiorum carnibus vescuntur. 133
Matrimonia ad quid instituta. 171
Mathæus in æthiopiam ad Euangelizandum mittitur. 201
Mauuia Sarracenorum gentis regina. 234
Matulæ israël comparatus. 68
Maximus Hierosolymorum episcopus. 206
Medendi propositum semper in deo est. 138
in Medio esse quid. 14
Medorum captiuos Sennacherib. posuit in Haillan & in Aber iuxta fluuium Gosam in ciuitate Medorum. 96
Melchom simulachrum. 127
Meletius contra decreta Antiochiæ episcopus creatur. 209
Membra Christi, qui dicantur. 5
Mendacium pro falsa religione, ponitur in scriptura. 61
Mens nostra quomodo generat Verbum. 171 172
Mentis synceræ affectus vbi deest, à crapularis fusa supplicatio, ritè vlulatio nominatur. 66
Merces boni operis. 14
Merces filij dei. 13
Meritorum Israël expunctor deus. 138
Meropus indiam peruadit. 202
Messis nomine, calamitas vicina & proxima ostenditur. 55
Metrodorus philosophus indiam penetrat. 202
Milites israelitici cur in solitudine mortui. 37
Minerua de iouis cerebro nata creditur. 176
Mirabilia sanctorum qui fuerunt in Ægypto. 232. 233
Miraculum crucis Christi. 201
Miraculum ad preces mulieris. 204
ad Misericordiam promptus deus. 153
Misericordiæ exemplum. 150
Moab cur tribus plagis puniendus. 127
Moab de Loth stirpe natus. 127
Modestiæ virtus ostenditur. 113
Mollicies ad quid creata. 164
Monimentum ingens benignitatis dei. 37
Mootes pascias Vestiendi. 112
Mootes permanentes, qui. 21
Montium benedictio. 21
Mors rex Assyrius appellatur. 96
Mors Christi dæmonum oppressio. 3
Mors pro mercede, christo illata. 181
Motum vulnera accusantur. 128
Mos sermonis prophetici. 66
Motus species tres. 12
Motus animæ tres. 12
Moyses monachus ordinatur episcopus. 234
Mulieris christianæ captiuæ miraculis ibera gens christianismum suscepit. 203
Mulieris impudentia. 207
Mulier captiua. 203
ad mundum muliebrem, allusio. 40
murus litus quid. 154
myrmidones ex quibus nati. 176
myrrhato vino christus potatus est. 183

N

Natiuitas triplex. 22
Nephtalim interpretatur. 18.19

Nicænæ fidei exemplum. 198
Nobilitatem non commendat viciorum impunitas. 131
Non enim addam vltra misereri domus Israël, sed obliuione obliuiscar eorum, sensu duplici exponitur. 33
Nouati hæresis. 190
Nouatus lapsis pœnitentiam denegat. 190
Numerus finitus pro infinita quantitate sumptus. 124
Numerus filiorum Israel, quasi arena maris. 34

O

oblita es mei, obliuiscar & ego filiorum tuorum sensu gemino intelligitur. 49
oblationes diuersæ ex Mosis instituto. 50
obscœnos comprehendit confusio. 76
occidere hominē nō semper criminosum, 191
oculi christi, qui. 5
oculus solus capax lucis est. 177
ὁμοούσιον 209
ὁμούσιον quid. 198
operum momenta apud bonum iudicem grauiora sunt, quàm vocum. 67
optimates qui dicantur. 148.149
oracula minora. 115
origo Apostolorum. 18
oseæ coniugium an corporale fuerit. 28

P

Paphnutius episcopus verbo dæmones fugabat. 197
Paphnutius confessor. 206
Panis Afer quomodo pinguis dicitur. 18
Parricidalis animus est aliena calamitate ditescere. 57
Patuulus de cuius salus deplorabatur, precibus christianæ mulieris sanatur. 103
Passionibus animorum quatuor possunt aptari, eruca, locusta, bruchus & rubigo. 109
Pastiones æstiuæ in verticibus montium. 123
Pastorem pecudū Amos se esse profitetur. 155
Pastorum nomine quid intelligendum. 123
Pater Filij pater. 171
Pater quomodo sit Filij pater, non discutiendum. 172
Partus omnis ex tribus constat. 176
Paulinus mittitur in exilium. 209
Pauli Samosateni error. 190
Pauper & iustus gemino suffragio nititur. 118
Pauperes qui appellati. 142.143.
Peccata etiam interiora nouit deus. 55
Peccatum israelitici populi Sodomæ, & Gomorræ maius. 137
Perfectorum pater, Christus. 23
Pedes christi, qui. 5
Perfectorum solidus cibus. 6.7
persecutio quæ fuit apud Edessam. 234
Pharisæorum figura. 11
Phænix sine coniuge nascitur. 176
Pietas omnium virtutum fastigium. 19
Pietatis diuinæ propositum. 145
Piraterium, piratarum conspiratio. 17
Pithagoreorum concilium. 190
Plaustrum onustum fœno quomodo intelligendum. 130
Pluuia super ciuitatem vnam data est, & super alteram minimè. 136
pœna quā subierunt Iudęi pro sua demētia. 51
pœnitentia Theodosij. 240
pœnitentium dominum placat. 105
ponam pro permittam. 41
populus israeliticus in solitudine extinctus. 137
populus iudæorum solus præcepta legis, quibus obediret acceperat. 41
populus vnus multis nominibus indicatur. 127
potentia dei contra Azotios. 125
potentes quare israelitæ nuncupantur. 142
præcepta diuina contemnentes, non vno modo errare contenti sunt. 51
sub præcepti specie, vis expressa est iudicij. 48
preciis innocentium ebrietates & crapulæ factæ. 129
preciosiora quæ æstimantur, diligentius sunt inspicienda. 131
pretium vnusquisq; animę suę cōsequitur. 178
præsens tempus pro præterito. 164
priapos qui sunt venerati. 76
princeps ex Iuda deesse non poterit. 7
princeps causam concilij refert ad Episc. 195
procaces ab incautis distinguuntur. 53
proficientium proprium. 16
prophetalis contumeliæ, & religionis violatæ crimen par est. 75
prophetæ pauci & pauperes. 54
prophetæ veri munus. 82
prophetarum contemptus de magnitudine iniquitatis contemnentium venit. 74
prophetas non modo spreuerunt, sed etiam impugnauerunt israelitæ. 70
prophetas inhonorare, quàm graue scelus. 75
puella à dæmone sanctorum precibus liberata. 233
pulchritudine agrorum vocabulo syluas frondentes intelliguntur. 106
pulli nomine quid intelligatur. 7
pullus asinæ Christi. 4

Q

Quadragesimæ dies. 9
Quies pro imperij fine. 33
Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur & c. 81

Qui natus est de Spiritusancto ex Maria Virgine. 175

R

rabbe vrbs metropolis igne comburenda. 127
rabdomantia quid. 51
rapeaces dux Assyrius. 98
rapsaces Assyriorum dux exercitus sub Sennacherib Rege. 116
ratio duplex, in aduersis deo supplicandi. 58
ratio crucis non omnibus vna eadéque est. 180
reges non minus religione, quam potestate reuerendi. 55
reges prophetarum & sacerdorum benedictione non consecrati. 67
reges cur in furore dei dentur. 94. 95
regina iberorum christianismum amplectitur. 203
regionibus Væ imprecatur. 145
regna opulenta per Bruchũ consumuntur. 113
regnum non in sermone, sed in virtute consistit. 196
regnum iudæ regis. 3
regnum cælorum fermento comparatur. 174
requies bona, Christus. 14
regulas Virtutis Iacob posteris suis custodiendas reliquit. 89
religionis violatæ & contumeliæ prophetalis crimen par est. 75
reorum afflictio non placat dominum. 105
reposita quę dicantur. 3
rerum definitio, communione nominum non confunditur. 31
resurrectio christi probatur. 184
resurrectio carnis authoritatibus probatur. 191 192. 193
resurrectio à quibus negetur. 191
resurrectionis christi figura. 3
resurrectionis virtus. 191
rex Iberus fit Christianus. 204
rhodanus in exilium mittitur. 209
riuus Ægypti pro Nilo. 163
robusti cur Israëlitæ vocentur. 142
robur alicuius comedere. 64
ruben prioris populi figura seu persona 10. paterni thori maculator ibidem, cur ei aliquid laudis tribuitur. 10
ruben temerarius. 10. mistice quid ibidem
rubigo & Bruchus. 109
rubigine regna opulenta consumuntur. 113

S

Sabellij hæresis. 212
saccum super dorsum ponere. 158
sacerdotes in Iberiam mittuntur. 204
sacerdotes Baal internecione delentur. 32
sacerdotes non minus religione, quàm potestate reuerendi. 55
sacerdotes vnde exorti. 11
sacrilegorum fugienda societas. 54
salutatio in die iudicij vbi tuta. 116. 117
salustius Iuliani præfectus. 214
samaria pro duis vitulos habebat. 53
samaritæ quanta fame vexati. 133
samosateni concilium. 190
sanctam Ecclesiam catholicam credendum, non in sanctam Ecclesiam. 189
sanctificatio Dauid fidelis. 167
sanctum suum deus non permisit videre corruptionem. 167
sanguis cũ aqua è latere Christi profluxit. 182
schisma luciferianorum. 212
scissiones parietum ruinam præcedere solent. 151
scribarum typus. 11
scindere vestimenta quid. 110
scripturę diuinæ intelligẽtia vnde petenda. 236
sectæ tres ex schismate Arij. 210
semitę nomine quid intelligatur. 16
senectus filiorum Israel. 64
sennacherib Rex contra Iudæos exercitum mouet. 98
sennacherib pene omnes copiæ cur vna nocte perierint. 33
sensus pulli nomine intelligitur. 7
sermonis prophetici mos. 66
serotinus quid. 152
serpentis acceptiones variæ. 15
per sidera quattuor, mundi partes quattuor intelliguntur. 141
sidon venator dicitur. 12
signa ab Antonij discipulis facta. 236
signa diem extremi iudicij nunciantia. 116
similitudo à vacca capta. 53
simplicitas fidei quantum virtutis habeat. 196
in symbolo cur quædam adiecta. 170
sobrietatis in epulis exemplum Dauid. 149
societas sacrilegorum fugienda. 54
solis accessu fruges creantur. 141
solium iniquitatis. 149
somnia pro minoribus oraculis sumpta. 115
somnus leonculorum triduanus. 2
sors quid. 14
sortium nomine, mandata dei intelligi possunt. 14
species corruptionis quatuor, incommoda deferentes, 109
spiridion cyprius episcopus in ordine prophetarum habitus. 197. ouium pastor ibidem
spiridionis miracula. 197
de spiritu sancto decretum. 211
spiritus prophanitatis, quis. 51

Statera pro deliberatione ponitur. 90
Status Ecclesiæ hodiernus. 110
Sterilitatis malum super Effraim & Tyrum imprecatur. 76
Stola Christi pro Ecclesia. 4
Stolæ acceptiones. 7
stolam suam in vino lauare, quid. 7
stridere quid. 130
stultitiæ nomine prophanitas notatur. 95
stupor dentium. 136
stuprum Gabaonitarum punitur. 75
substantia dei incorporea. 177
substantiæ & subsistentiæ differentia. 212
superliminarium motu vocabulo, quid. 162
superbia semper deo exosa. 148
post supplicia denunciata cur causa seueritatis subdatur. 141
sychem profanitatis vrbs. 60.61
sydon cur à deo accusetur. 126
sydus pro lucifero. 147
Symbolum Apostolorum cur confectum & quando. 169.170
symbolum inter milites. 170
symbolum iustè sic vocatum est. 170
symbolum etiam indicium vocatur. 170
symeon. 11
syō in die iudicij saluationis tutus erit locus. 17

T

Tabernaculum Dauid, Corpus Christi appellatur. 166
Taurus filius dei legitimus in scripturarum figuris appellatur. 11
Taurus varie accipitur. 15
Templi nomine quid intelligendum. 156
Templum Hierosolymitanum reparatur. 214
templum mirificum vbi crux reperta est construitur. 201
Temporis huius miserrimi prænotio. 46.47
Tenebræ densissimæ. 204
Tenebrarum filij Iudæi. 51
Tenebras fuisse in christi morte ab hora sexta vsque ad horam nonam probatur. 182
Terga dare deo. 2
Terra omnia habens, quæ. 23
terra sterilis redditur ob peccatum populi. 103
Terræ nomine caro Christi potest intelligi. 21
Terræ motus maximus Hierosolymis. 215
Terram moueri quid. 158
Testamenti noui librorum numerus. 189
Testamentum vetus per concubinam intelligitur. 19
Testamentum Christi. 183
Thecue viculus est, septimo à Bethlehem vrbe miliario separatus. 123
theodorus Iuuenis quāta tormēta sit passus. 14
Theodosius necem Gratiani vlciscitur. 240
Theoria quid sit. 36
Thesauri sapientiæ, & scientiæ in quo absconditi. 113
Titulus crucis Christi repertus. 200
d. Thomæ Apostol. Parthia ad dei verbum prędicandum sorte obtigit. 201
Tonsor gregis quis. 152
Tribus Gad habitaculum vbi. 17
Tribus Beniamin ob quid penè deleta. 75
Trinitatis S. cooperatio. 175.176
Trulla cæmentarij quid. 154
Trutina mentis fallax. 90
Turris superbię, & fidei quæ. 170
Typus veteris Testamenti. 10
in Tyrum quare comminatur deus. 7.126
Tyrus meretrix vocata. 76

V

Vaccarum vocabulo, prophani notantur. 135
Vaccarum pinguium nomen quibus ascribitur. 134
Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. 79
Vadent pro ibant positum. 56
Valens igne perit. 239
Valentiniani imperium. 231
Valentiniani mors. 239
Valentinianus puer. 239
Valentinus hæreticus carnis resurrectionem negat. 191
valentis & valentiniani ortus. 231.232
valentis interitus. 239
vallis vocabulo populus notatur. 45
vallis Iosaphat locus concisionis vocatur. 120
vastitas potentum subridetur. 142
vastitas vnde. 105
vaticinium calamitatum Iudæorum. 150
vaticinium de tormentis Christi. 181
vbera Apostolica. 23
væ diem domini desiderantibus imprecatur. 145.
venatores Apostoli dicti. 12
venus de spuma maris nata creditur. 176
veritas vrens de deserto, Angelus dicitur. 97
verbum domini cur Iudæis negatum. 160
vestimentorum Christi diuisio probatur. 183
vestimentorum scissio quid. 110
viam humilium despicere. 128
viciorum impunitas non commendat nobilitatem. 131
vincula Christi vaticinantur. 181
vinum myrrhatum Christi potus. 183
in vindicando deus parcus. 133

Vindicta dei super Iudæos. 41
virgines monachæ deo sacratæ. 101
virgines pulchræ cur deficiendæ. 160.161
Virgo Israel proiecta est in terrã suam. 137.138
Virtus modestiæ. 123
Virtus animæ tripartita. 12
Virtus altissimi quæ sit. 176
Virtutes sanctorum qui fuerunt in Ægypto. 232.233
Virtutis regulas Iacob posteris suis custodiendas reliquit. 89
Virtutum omnium fastigium. 19
Viris Christus dicitur. 4
visitatio pro animaduersione. 33
vita mundi in ligno suspenditur. 182
ad vitem Christus pullum alligauit. 4
vitia quibus squalebat populus israeliticus exprobrantur. 151
vitia carnis quomodo quis superare poterit. 7
vitis nomine gens Israelitica intelligitur. 78
vituli duo, vnus in Dan, alter in Bethel positus. 134
vituli aurei pro vectigalibus Assyriis directi. 79
vituli in Samaria pro diis habiti. 53
vituli quorum dii. 76
vitulos duos aureos fecit Ieroboam. 63
vlciscentis exprimitur exprimitur. 131
vnicus & ad filium & ad dominum refertur. 175
vncinus pomorum. 156
vnum verum deum Patrem omnipotentem, & vnum dominum secundum Orientalem ecclesiam quomodo sit intelligendum. 171
vrsini surreptio 238
vulua Apostolica. 23
vuluæ & vberum benedictio. 21

X

Xenium quid. 181

Z

Zabulon quid. 13.14
zabulon. 12
zelus duplex. 12

RVFFINI

AQVILEIENSIS PRESBYTERI, IN LXXV. DAVIDIS PSALMOS, COMMENTARIVS.

Ex vetuſtiſſimo manuſcripto exemplari Bibliothecæ monaſterij Inſulæ Barbatæ, iuxta Lugdunum, nunc primùm in lucem editus.

Cum Indice rerum locupletiſſimo.

TOMVS SECVNDVS.

PARISIIS,
Apud Michaëlem SONNIVM, via Iacobæa, ſub Scuto Baſilienſi.
M. D. LXXX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

BEATISSIMO PATRI AC DOMINO NOSTRO D. PIO PAPAE QVINTO, ANTONIVS DE ALBONE, ARCHIepiscopus Ecclesiæ Lugdunensis, ac Galliarum Primas; precatur diuturnam vitam ac salutem in Christo sempiternam.

ETSI præclarum, ac, vt censuit ille, bonum est opus, beatiß. pater, vices Episcopi in ecclesia Catholica sustinere, neque tam sim ab omni recta, & æquabili cogitatione alienus, vt gradum, ac dignitatem ipsam, quam summam in terris admiror, non in præstantißimis Dei Optimi Maximi beneficiis, vel meo certè nomine reponam, tamen & incredibilis officiorum, quibus hic status distringitur, magnitudo, & mea mihi non obscura humilitas ita me terrent, ac ex eo die quo huius Ecclesiæ Lugdunensis præses sum renunciatus, animum percellunt, vt nisi duo me recreassent, ac propè refecissent, nescio an in hac temporum, ac voluntatum humanarum iniuria, & intemperie, oneri hactenus ferendo par extitissem. Et horum quidem vnum est, quòd nunquam vel mea sponte, vel certè meo studio, ac ambitione in hunc tam præcellentem gradum conscendi, sed alienæ huc me meorum ciuium, ac maiorum etiam voluntates impulerũt: quibus vt morem gererem effecit Apostolicæ sedis auctoritas, quæ hîc me sua beneficentia, ac liberalitate necopinantem est prosecuta, vt scriptis ad me literis testatus sit fœl. recordationis Pius Quartus, nihil sibi magis esse cordi, quàm vt ecclesiæ Lugdunensis, tot bellis, ac seditionibus exagitatæ, támque perniciosis opinionibus dißipatæ post illustrißimum Cardinalem Ferrariensem, ego in primis præsiderem, pallio, ac diplomatibus ex vrbe ad nos vsque liberalißimè transmißis. Quæ res cùm apud me non aliud semper fuerit, quàm certum quoddam oraculum, ac integrum de mea sorte,

ac vocatione testimonium, sic me in tot laboribus, ac tanta bonorum omnium calamitate confirmauit, vt certò semper sperarim legationem nostram, qua pro Christo fungimur, non inanem, sed salutare multis, ac fructuosam futurã esse. Vt enim qui se in hanc non euocati vitæ rationem ingerunt, manúmq; nullo auctore ac duce, huius tam præstantis nauiculæ malo, ac remis admouent, pœnam semper suæ temeritatis, audaciæq; referunt, studij, ac industriæ suæ inanitatem: sic ij, qui publica sanctione, tanquam suffragio quodam cœlesti, his muneribus, ac officiis designantur, modò ne otio ac inertiæ diffluant, nihil non spei, ac præsidij in felicissimo rerum suarum successu vident esse collocatum. Hæc enim dum illi accuratè meditantur, & in his sunt, profectus eorum (ait Apostolus) fiunt omnibus manifesti, & de iis qui stant in consilio Domini rectè dictum est, eius verba populo suo nota fecisse, eósque à via mala & cogitationibus pessimis auersos fuisse.

1.Timot.4

Hierem.23

Alterum quod in hoc meo me gradu vehemẽter consolatur, spéque ingenti meos omnes, ac certè meorũ etiam coepiscoporum conatus confirmat, est tẽpus hoc ipsum in quod episcopatus nostri inciderunt, quo Iesus Christus tam eximios, ac verè summos pontifices ecclesiæ suæ Catholicæ ac Romanæ præfecit, qui sic omnes curas, ac studia sua in eius vnius instauratione & rectæ cõstitutione defixerunt, vt iam diu sit, cùm nihil aliud meditentur, quàm morũ quidem, ac vitæ in Christianis reformationem, doctrinæ verò, & dogmatum in hæreticis emendationem. Quæ duo cùm tam prudenter, ac magnificè sacrosancta synodus Tridẽtina nuper adornarit, summóque consensu & deprauatam nostrorum viuendi consuetudinem castigarit, & errorum, ac hæreseon omnium perniciem optimis sanctionibus sustulerit, tu vnus, Pater beatissime, datus es nobis à Deo optimo maximo tanquam princeps, qui hæc tam sacrosancta senatusconsulta, quocunque sese Romani pontificij nomen & auctoritas diffundit, confirmes, ac stabilias, nihilque omittas eorum omnium, quæ ad pristinum illum nitorem, & veterem Christianæ reipub. dignitatem pertinere videantur. Ac ne quisquam huius tam castigatæ vitæ exemplum sibi forte præferri desideret, tu tam exactam viuendi legem tibi ipsi indixisti, omnésque tibi libertatis, ac propè dicam maiestatis fasces ita summisisti, vt si quam iam bene agendi formã aliis, quibus præes, præscripseris, se faciles, ac morigeros tuis edictis statim præbeant, modò tuas actiones, tuam continentiam, parsimoniam, tuam denique pietatem, ac diligentiã intueantur. Quis enim non illud iure admiretur, quòd neque te a vitæ austeritate ætas iam morbis, ac labore confecta, reuocat: neque summi illi tuæ sedis apices ad ambitionem te inflammant, neque in tuos affines, ac nepotes, quos habes optimos, ac religiosissimos magna rerum affluentia profusum te reddit: sed ita virtutes vndique

dique constipant vt nihil ad te vitij possit irrumpere, nulla ne summorum quidem principum maiestas, si forte id tentarit, de recto mentis statu dimo uere: sed obtutu sic firmo, ac constanti in Christum & Apostolos intendis, vt nihil tibi rectũ, nihil magnificũ, nihil denique magnopere laudandum existimes, quod ad illius legem atque voluntatẽ non effingatur. Hinc illæ ad nos caeterósq; totius Europæ pastores literæ curarũ, & amoris plenissimæ: hinc ad potentissimos Ecclesiæ monarchas tam crebræ de morum instauratione, ac improbissimarum opinionum interitu legationes: hinc denique tot ac tam præclara in omne genus erroris, ac ambitus diplomata, vt ego verè meique omnes collegæ sub pastoris re, ac nomine Angelici vexillo militare asserere audeamus. Et profectò cum ex teipso tanquam à capite nostro ex quo in nos omnes veluti in cæteras corporis partes veri sensus, ac motus certissimi influere solent, tam præclara innouationis Christianæ & ecclesiasticæ principia proficiscantur, speramus hac tam prælustri sanctimonia, reliquã membrorum multitudinem secuturam, & tam alacri atq; composita functionum suarũ vicissitudine tuis vestigiis ingressuram: vt quantum mali nominis nimia hæreticorum licentia, & hominum secundum carnem prudentium calumnia pridem in Gallias inuexerat, tantum nunc laudis ac gloriæ secundum Deum te duce, summi senatus, ac patrum cardinalium integritas huicipsi Galliæ nostræ inferat. Et sentimus planè ac ipsis auribus quotidie haurimus sermones deprauatissimorum hominum, qui de tua vitæ ac morum integritate loqui non possunt, nisi magna cum laude, & in superiora quoque (quod suis potius ascribere debebant) tempora reiiciunt, quicquid erroris in fide, ac in moribus flagitij in repub. Christiana à plurimis annis pullulauit. Itaq; sic statuo, tempus me idem prope intueri, quod illi maiores nostri episcopi, tum, cum ad extinguendam Nouati doctrinam excitatus est Romæ summus pontifex Stephanus, & (ne exiguam illam turbam antiquissimorum temporum, cum hac rerum omnium perturbatione comparem, sed aliquid afferam quod malũ istud nostrum exæquet) iisdem mihi videor diebus agere, quibus Iulius ille primus aduersus Arrianos tam acriter dimicauit, omnésque sui tẽporis episcopos ad spirituale bellum incitauit: & tam ardens fuit Innocẽtij primi studium aduersus Pelagianos, & tam grauiter summus ille Leo Eutychianorum, ac cæterorum transfugarum errores expugnauit. Nam cæteros ego non connumero pontifices, quibus tanquam ducibus certissimis vsa est semper Christiana ecclesia ad improbissimorum hæreticorum sui temporis insaniam refringendam, & ad Catholicorum fidem, ac pietatem maxima diligentia & contentione summa retinendam: si qua enim vnquã victoria, si quis triumphus de hæreticis nobis atque maioribus nostris contigit (contigerunt au-

tem quamplurimi) ecclesiæ tuæ Romanæ reliquarum omnium parenti optimæ, acceptum referimus. Quæ cùm à Christo ædificata super firmam petram, aduersus inferorum portas toties dimicarit, permansit semper quod semel esse cœpit, columna atque veritatis firmamentum, illúdque non per quædam temporum interualla extructum, sed perpetua summorum hominum & sanctissimorum Pontificum serie sic fultum, vt qui se huic tam cœlesti prouidentiæ & Diuino ordini permiserunt, nunquam hominum errore, ac nequitia perculsi, in omnem doctrinæ ventum æstuarint:

Ephes. 4 *sed veritatem (vtar verbis Apostoli) facientes in Christo, ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri in charitatis ædificationem incredibile sui cœperint incrementum. Nam cæteræ quidem Ecclesiæ, earúmque pastores aduersus quamplurimos fidei, ac religionis Apostolicæ hostes sæpe vbique ferè gentium, in Asia verò maximè, & Libya, decertarunt, & non sine summa laude victos profligarunt: sed cum sese eorum posteri ad normam, & censuram Rom. sedis, quam veteres illi tantopere venerati sunt, accommodare noluerunt, sed sponte se, ac imprudenter eius legibus subduxerunt, incredibile est dictu, quanta clade paucis annis accepta, quam infœliciter ac miserè conciderunt. Et profectò vt permulta in hac Ecclesia nostra Gallicana ab hæreticis fiant depravatè ac flagitiosè, hoc tamen vnum fidissimæ semper anchoræ instar illi fuisse in summa fidei conflictatione existimo, quod boni Pastores, atque eorum oues incredibili numero olim quidem coactæ, tùm verò diuersis locis, vt in publica calamitate fieri solet, dissipatæ, te vnum, tuiq́; similes in Romana sede conspexerint, atque ab Apostolicæ auctoritatis maiestate pendere voluerint. Quæ res cùm ab improbis ferè hos populos dogmatibus atque opinionibus flagitiosissimis magna ex parte vindicarit, & in antiqua fidei statu retinuerit, æquum est in his, quæ reliqua sunt, propulsandis, vt in huius tuæ Ecclesiæ matrisq́; nostræ iudicio, atque voluntate quiescamus, iisq́; duntaxat armis contendamus, quæ nobis illa per te, tuóque consilio præscripserit. Ac ego quidem, Pater beatissime, de statu, & earum rerum summa, quæ ad religionem pertinent, sic sentio, nobis in primis, qui sumus Episcopi, esse adnitendum, ne doctrina careant nostrorum hominum ingenia, sed iis argumentis, eáque eruditione imbuantur, quæ ad retinendam eorum in Ecclesiam beneuolentiam, & alendam in Christum pietatem pertineant: alioqui enim coaceruatis sibi ad sua desideria magistris, aures rerum nouitate prurientes accommodabunt, ducésque, ac parentes veritatis contemnent. Fecit hæc mea cogitatio planè, vt ea in re, mea diligentia, atque auctoritas non deesset iis, qui tum in hac vrbe magnis desideriorum*

deriorum fluctibus æstuanti, tum in aliis quoque ciuitatibus & oppidis hanc operam meo nomine atque voluntate populo, ac plebi nostræ nauant. Et si qua ad populi huius & iuuentutis erudiendæ rationem industria desideratur, eam accuratißimè nobis Collegium Patrum societatis Iesu quod hîc habemus fœlicißimè inchoatum, suppeditat. Si quid porrò est quod latius etiam in vicinarum, atque externarum quoque nationum vtilitatem à me proficisci queat, id curo in primis proferri in medium, & iis, qui communibus bonis nobiscum libenter vtuntur, impertiri. Quod cùm aliàs sanè non semel, tum certè nunc in hac Ruffini mei editione conatus sum tibi in primus, Pater beatißime, testatum relinquere, ne nostra hac etiam tam languens videatur Ecclesia, vt non solum recentiores, sed vetustißimos quoque Doctores in arenam, ac solem aduersus impios diuinarum literarum interpretes producat. Qua verò de causa meum esse Ruffinum dixerim, qui tam improuisus ac tam serò hominibus proferatur, & quem in aliis, non semel opusculis viri superioris, ac proinde grauioris ætatis reprehendunt, operæpretium duxi tibi, summo rerũ earum quæ ad fidem pertinent, iudici, exprimere. Est in agro Lugdunensi, insula quædam, quam Barbæ appellant incolæ: docti verò Barbatam, medium alueum Araris findens, in qua peruetus ac sanctum monasterium extructum fuit, & magna totius prouinciæ veneratione celebratum: sed ita superiore bello ab hæreticis disturbatum, atque dirutum, vt nihil in eo nisi loci cuiusdam diuinioris vestigia superesse videantur. Id cum ego multis iam superioribus annis auctoritate sedis Apostolicæ (vti fit) gubernandum suscepissem, cùm multa in eo offendi pietatis antiquæ monimenta, tum verò præcipuè bibliothecam opulentam, quam cum studiosè lustrassem, offendi commẽtarios Ruffini presbyteri Aquileiensis in septuaginta quinque Dauidis psalmos notis & characteribus qui summam antiquitatem præ se ferrent, descriptos, & membranis propemodum exesis, ac ipsa vetustate & situ attritis commendatos: quos cum auidè perlegissem, aliísque viris eruditis legendos tradidissem, censui non esse hunc thesaurum denuo defodiendum, sed luci, ac auræ exhibendũ. Neque verò me ab hac editione deterruit id quod quidam ex mihi amicißimis in hoc opere annotarunt, plerisq; ac infinitis prope locis ita cum Augustino in suis tractatibus in psalmos consentire, vt eadem sæpe sint sententiæ, eadem verba, atque adeò similes inter se periodi. Nam id in hoc opere D. Augustino euenisse censeo, quod D. Ambrosio in suis libris Exameron, ac de Spiritusancto contigit, vt quẽadmodum hic integras in suum opus ex Diuo Basilio periodos transtulit, sic ex Ruffino, veluti alibi ex Hieronymo, & Cypriano, in suos ille commentarios quamplurima deriuarit. Fuit enim Ruffinus Augustino antiquior, & magnæ

apud eum autoritatis, vt ad D. Hieronymum de illo scribat non sine pietatis, ac eruditionis commendatione, eumque cum suo tum aduersario, olim verò sodali amicissimo mella scripturarū studiose lambuisse, vtrumq; quidem conatus in mutuam beneuolentiam reuocare, sed ita causam inimicitiarum dissimulans, vt neutri culpam earum affingat. Hos porrò tam luculentos Commentarios tandiu latuisse non mirum debet iis esse, qui norunt ex Trithemio plures adhuc libros ab auctore nostro conscriptos, & silentio tamē & obliuione hactenus sepultos. Iam verò ex ipsa stili facilitate ac aequabili dicendi genere constat hunc auctorē esse, & eo studiosius à primis à Barbata insula monachis asseruatos fuisse, quòd in eos ferè dūtaxat psalmos ille scripserit, quos sine controuersia Dauidis esse, docti ferè omnes asseuerant. Ac ne quisquā minus hanc operam existimet, quòd quādam ipsius opuscula auctoritati Apostolicae suspecta habeātur, id vnū tantùm dixerim, nihil illo canone omnino aduersus Ruffinum dici, quod huius libri lectionem impediat. Nam & Gelasius religiosum eum virū appellat, Dist. 15. cap. sancta Romana. *& nonnullas ab eo scripturas explicatas fuisse tradit (psalmos ego hos septuagintaquinq; intelligo) & hoc se nomine suspecta quaedam eius habere, quòd à D. Hieronymo scribatur de libero hominis arbitrio minus verè disputasse: sed vt omittam eam quam in dicendo, atque veritatem asserendo prae se tulit libertatem vir sanctissimus idemque doctissimus Hieronymus, ad cuius calculum nos remittit Gelasius, nihil planè in his cōmentariis tam est apertum, quàm quod pro libero hominis arbritrio, pro bonis operibus, pro mysterio sanctissimae Trinitatis, & sacrosanctae eucharistiae, pro purgatorio, pro vera hominis iustitia, atque aliis huiusmodi permultis non semel, neque vno in loco docet. Neque verò cuiquam noua debet esse (tametsi grauis ac molesta bonis omnibus semper fiat) repentina illa voluntatis inter D. Hieronymum & Ruffinum, alienatio, tùm quòd ille Zelo ardens ac eruditione fretus nihil in alienis libris nō depuratum & ad amussim exactum ferre poterat: hic verò sanctimonia, ac multorū praecipuorum ecclesiae luminum exemplo cōmunitus in Origenianis libris siue legendis, siue in alienam linguam transferendis audacter versabatur. Tùm verò maximè quòd ex quadam opinionum varietate, veluti ex D. Augustino comperimus, in hanc contentionem inciderant, in quam fortè licet imprudens, cum ipso Hieronymo ille idem incidisset, nisi qua erat animi, ac morum modestia, omne ius in differendo victoria, Hieronymo remisisset, quae mētis, ac voluntatis dissensionem, atque in ecclesia scandalum creare poterat. Atque vt omittam quod non in dissimili genere inter se contenderint Paulus & Barnabas, D. etiā Petrus & Paulus apostoli (nec profectò sine sententiae dissidio ab Augustino & Hieronymo*

exagit

exagitata.) Nota est illa ex veteri historia inter Epiphanium, ac D. Chrysostomum controuersia: illa etiam eo modestior, quo antiquior Victoris & Irenæi, quæ tamen omnia non ideo summis viris eam notam inusserant, vt si quid minus rectè in nonnullis quæ non ita ab vniuersali ecclesia in conciliis sacrosanctis tractata fuerant, & decreta, sensissent, in cæteris quoque errasse videantur. Sua sit ergo sancta D. Gelasio auctoritas, & sua D. Hieronymo constet innocentia, quæ tamen rectè dicta Ruffini non eleuent, imò quæ ad veritatem vt hic omnia exacta si fuerint integra, non minus ad bene credendũ nos instruant, & ad bene agendum inflamment, quàm quæ ab iis perfecta sunt qui speciosius illo fortasse, & ambitiosius legi terique soleant. Te verò, Pater beatißime, sic nostrum hoc munusculum spero excepturum, vt soles ea, quæ quamuis sint luculentiora, tamen quia non ex hoc solo nostro tam infœcundo, ac difficili, in quo excolendo magnopere voce, ac edito nuper Catechismo & Breuiario elaboras, profecta sunt, non æquè forsan sunt admiratione digna, eóque magis, quòd tanquam manubiæ, aut exuuiæ potius crudelißimæ stragis in omnes veteris ecclesiæ, nondum editæ in lucem Doctores in hoc Regno tibi exhibentur. Ego sanè si quid haberem præstantius, quo tibi aliquo nomine gratificari possem, tam libenti studio, ac egregia voluntate transmitterem ex hac mea sede Lugdunensi, quàm hoc ipsum opusculũ, in cuius lectione si quid offendet ecclesia Catholica, quod non vsque adeò probari posit (tametsi nihil tale hic offendimus) id vt cætera curet emendari: sinautem quamplurima reperiet, quæ ad suam, suorúmque eruditionem, ac pietatem pertineant, aget illi gratias immortales, qui bonorum est omnium fons vberrimus Deus, à quo tibi fœlicitatem cum diuturnißima vita coniunctam tibi, Pater beatißime, quotidianis precibus exposco.

Lugduni Idibus Martij.

1570.

INDEX IN COMMENT. RVFFINI PRESBYTERI, SVPER LXXV. PSALMOS DAVIDIS.

a, priorem folij faciem, b, verò posteriorem demonstrat.

ABIIT, stetit, sedit, interpretatio. 3.a
Abnegare semetipsum, & renunciare omnibus quæ possidemus, propter Deum, quid sit. 51.a. 134.b
Abrahæ fides. 87.b
Abyssos in thesauris ponere quid significet 67.b.
Adam an filius hominis. 20.a
Adulatores sepulchra patentia dicuntur. 12.b
Adulatoris finis quò tendat. 24.a
Aegyptij oues non comedunt. 100.b
Aenigmatis diffinitio. 112.a
Aequitatis & Iusticiæ scopus. 146.a
Affectus nomẽ operi nostro imponit. 174.a
Afflictio cordis & corporis, pœna peccati dicitur. 53.a
Afflictio generat humilitatem. 82.a
Alæ Dei quæ dicantur. 34.a
Altare Dei quid sit & quo pacto & à quibus amplectatur. 54.a & b 97.a
Ambulare in circuitu impios, quid. 28.a
Amen cur geminetur in sacris literis à Christo. 92.a
Amore & timore ducimur ad Deum misericordem & veracem. 87.b
Aemulãdi diuersa significata in sacris. 76.b
Angeli opera manuũ Dei dicuntur & quare. 20.b
Anima pro voluntate quandoque ponitur in sacris. 56.b
Animam suam in vano accipere quid. 50.a
Animalia munda in veteri testamẽto quæ. 107.a
Animæ & conscientiæ operantium mala in perpetua sunt angustia. 9.b
Animæ turbatæ descriptio. 13.b
Annuere oculis qui dicantur. 73.b
Annus benignitatis quid. 147.a
Antichristi descriptio. 23.b in fine & 24.a
Antichristus à nonnullis Deus esse putabitur. 24.a
Antichristi persecutio in ecclesiã Christianam qualis futura. 24.b
Apostoli cur riui dicantur in sacris literis. 147.a
Apostolorum prædicatio perinde erat ac Dominica. 36.b
Aquarum nomine populus denotatur. 3.b
Aquæ quid in sacris literis designent. 59.a & b. in principio
Aquilonis latera quid in psalmis significent 109.a & b
Arcus pro sacris scripturis sumitur in psalmis Dauidis plerũque. 18.a. sagittæ item pro Apostolicis præconiis. ibidem
Arma Dei qualia sint & quæ. 71.b
Arma iustorum qualia. 160.b
Ascendere in montem Dei, & stare, quid sit 50.a
Attollere portas quid in psalmo. 50.b
Aures cordis quæ sint. 97.b
Aures perficere quid sit. 86.b & 87.a
Aures Dei sunt gratia & misericordia. 33.b & 122.a
Auster & Aquilo in sacris quid. 3.b
Auarus etiã animam suam venalem habet. 85.a

B

BAculi & virgæ diuinæ discrimen. 49.a
Baptismatis efficacia. 48.b
Beatus nemo potest esse absq; Christo Iesu 2.b
Beatus homo quibus modis efficitur. 86.b
Benedicere in ecclesiis dominum quid sit. 55.a
Bene factum non dicitur quod inuitus facias, licet bonum sit. 74.a
Bibere aquam de torrente quid sit. 132.a
Bibere calicem domini mixtum quĩ dicantur. 177.b
Bona Deo non placent, quæ sint admixta malis. 134.a

Bonis

Bonis & prospera & aduersa omnia in bonũ vertuntur. 4.b

Boni non solùm nõ deficiunt malorum impugnatione, sed meliores noscuntur. 57 a

Bonum quod boni habent, à Deo procedit, mali autem malum habent à seipsis. 26.b

Bonum sacrarum literarum bonis prodest, malis autem obest. ibidem

Bonus homo patiens esse debet. 91.a

C

Calcaneum quid in sacris significet. 112 a & b

Calix eorum per quos nomen Dei blasphematur. 26.b

Calumniatorum captiones. 83.b

Canes in sacris literis quid. 134 a

Canticum psalmi quid. 1.a.b

Canticum quid sit. 1.a.5.a

Caput in sacris eloquiis pro mente. 8.a

Caput omnium vitiorum est superbia. 42.a

caput oleo impinguare quid sit. 49.a & b

Caro sepulchrum est animæ. 153.b

Cataractarum vox quid in sacris dicatur. 95.a

Cathedra pestilentiæ quid. 5.a

Ceruì natura. 92.a

Charitas sola legem implet. 3.b & 6.a

Charitas legem, prophetias, & euangelium prædicat, & consummat. 6.a

Charitas per sagittas significatur. 18.a

Charitatis effectus. 78.b

Charitatis vis & firmitas. 110.b estque anima virtutum ipsa charitas. ibid.

Charitatis perfectio. 160.b

Chore caluaria interpretatur. 109.a

Christus regnum mundi contemsit. 6.a vult enim in cordibus nostris regnare. ibidem.

Christus in carne humili contemptus. 6.b & quem elata Iudæa repulit, humiliata gentilitas suscepit. ibid.

Christus salutare nostrum. 27.b & 28.b

Christus nos redemit charitate non necessitate. 31.a

Christus quæ commoda tulerit humano generi. 32.a

Christus vias duras custodiuit. 33.b

Christus dextera Dei patris dicitur. 34 a

Christus humilis, venit ad superbiam hominum confundendam. 42.a

Christus cur petra dicatur. 56.a

Christus ecclesiæ fundamentum. ibid.

Christianorum firma spes in christo. ibid.

christus Iudæorum proximus. 58.a

christus cur pauper dicatur. 70.a

christus potentiam in cruce non perdiderat sed potentiam demonstrabat. 73.b

christus cur orat cùm sit Deus. 74.a

christus est finis nostri operis, & merces laboris. 84.a

christus nobis sacerdos & sacrificium. 86.b

christus firma petra. 88.b

christus vnde dictus. 102.b

christus deus ante carnem & in carne. 108.b

christus cur misericordia dei dicatur. 110.a

christus accinctus potentia quomodo dicatur 146.a

christus brachium Dei cur dicatur. 166.a

christi & Dauidis antithesis. 5.a

christi osores, miro modo, cõsilium dei nolentes & nescientes implent. 5.b

christi generatio duplex. 6.a & b

christi passio qualis illi à Deo data. 6.b

christi dormitio & somnus quid. 8.b

christi iugo colla subire nolunt qui vitiis obnoxij sunt. 42.a

christi mors qualis fuerit. 45.b

christi vestimenta diuidere quid sit. 46.b

christi exemplum in tolerandis aduersitatibus, &c. 58.a

christi vocis efficacia & virtus. 59.b

christi anima quo pacto redempta dicatur 62.a

christi aduentus tempus oportunum. 87.a

christi nomen in omni terra auditum est. 110.a

christianorum securitas est Deum habere secum. 49.a

christum annuntiantes non castè, qui sint. 27.b

ciuitates quibus præest diabolus & eius ciues qui. 22.a

Clamare ad dominum quomodo oporteat. 64.a

Cleros Græcè, Latinè sors dicitur. 155.a

cogitationes peruersæ iniquorum sunt vincula. 24.a

cognitio suæ infelicitatis magnus est accessus ad deum. 14.a

cognitio nominis dei quid sit. 21.b

compungi in cubilibus quid sit. 10.a

consilium vanitatis quid sit. 54.a

consilium impiorum quid. 3.a. via peccatorum. ibidem

consilium in anima ponere quid sit. 28.a

Confessio quandoque laudem significat. 40.a

Cōfeſſio peccatorum eſt initium bonorum. 163.a
confeſſionis peccatorum fructus. 90 a.152.a
confitentium peccata ſua optima ſpes. 176.a
Cōfuſione peccati vertitur homo ad Deū. 157.a
conſentire malo quàm magnum ſcelus ſit. 116.a
conſolatio in perſecutionibus ob verbum Dei. 23.a
conuerſio noſtra paratum Deum ſemper inuenit. 14.a
corda hominum apud deum velut vaſa fictilia. 6.b
Cor quomodo dicatur derelinquere nos. 88.a.& 90.b
cor eſt ſtatio & ſedes vitiorum. 98.b
cor voluntatem, affectum & intentionem denotat. 174.a
cornua vnicornium quid. 47.a
cornua peccatorum. 177.b
corona quid ſignificet in ſacris literis. 147.a
currendum viam, non adhærendum in via huius ſeculi. 40.b

D

DAuid tria millia hominū elegit ad pſalmos in dei laudem cantandos. 2.a & centumquinquaginta illis præfecit. ibidem
dauidis ætymon. 5 a
dauid mortem Chriſti non futuro ſed præterito tempore narrauit,& quare. 5.a
dauidis prophetia certiſſima. 167.a
dauidis prophetiæ de Chriſti myſteriis. 218.a
decem chordæ pſalterij quid ſignent. 2.a
delectatio rerum terrenarum tenibus tribuitur. 17.b
delectatio curæ finis eſt. ibid.
delicta oculum cordis obtenebrant,ipſaque tenebræ dicuntur. 41.b
dentes peccatorum in ſacris literis quid ſignificent, & quid mordere. 9.a
deus preces noſtras exaudiuit non ex noſtris meritis, ſed ſua ſācta miſericordia. 8.b
deus labores ſuorum aſpicit, vindictámque ſumet de perſequentibus. 25.a
deus vetus quis. 114.a & b
deus quos amat caſtigat. 58.b
deus laudandus opere, mente contemplandus, voce prædicandus eſt, vt recte illi lingua, conſcientia & vita conſonent. 23 a
Deus qualis ipſe eſt ſanctitate & æquitate, tales non eſſe deſiderat. 26.b
deum concipere & parere quid. 18.b
deus quos dicatur humiliare. 100.a
deus & in proſperis & iu aduerſis rebus benedicendus. 69.b
deus dator eſt omnium poteſtatum. 174.a
deus quos in reprobum ſenſum tradat. 23 b & quos irritare dicatur. ibid.
deus perſonarum acceptor non eſt. 26.a
deus iuſtus in bonos & in malos quomodo dicatur. 19.a
deus ſua miſericordia ab æterno humanum genus redimere decreuerat. 51.b
deus quando pauperem adiuuet in tribulatione. 2.b
deus merita hominum quopacto attendat in exhibenda ſua miſericordia. 140.a
deus quos reprobare & qua ratione dicatur. 38.a
deus vt diligendus ita & laudandus. 21.a
deus æternus portio eſt ſanctorum. 31.b
deus nos à vitiis abſcondit & protegit in Chriſto, vt in ipſo nos exaltet ad virtutes. 56.a
deus nunc ſpiritualiter in nobis operatur, quod olim patribus corporaliter exhibebar. 98.b & 99.a
deus bonus per ſe eſt. 101.a
deus terminat gratiam ſuam, quam diſtribuit eccleſiæ. 175.b
deus oculis carnalibus minimè eſt quærendus. 93.a & b
deus quorum vias dicatur noſcere. 37.a
deus verba ſua igne tribulationis examinat. ibid.
deus dura nobis iubet, ſed mira ſunt quæ promittit. 33 b
deus nolentem præuenit, vt bene velit: volentem adiuuat. 49.b
deus quo pacto nos regat. ibid.
deus eſt iuſtorum exultatio & hæreditas. 13 a
deus coacta ſeruitia non recipit. 58.b
deus in quibus habitare dicatur. 153.b
deus ſuo beneplacito,& gratia ſola iuſtificat hominem. 88 a
deus cur differat exaudire orationes ſuorū 14.a
deus iudex iuſtus vltimo iudicio vltimam pœnam reſeruat. 18.a
deus ſolus animos & opera noſtra nouit corda & renes ſcrutatur. 17.b
deus reproborum preces non audit & quare. 59.a & b

Deus quo pacto timendus. 47.b
Deus non nostris meritis, sed sua bona voluntate ecclesiæ benefacit. 119.b
Deus obliuionem nescit. 23.a
Deus à Domino quid differat. 35.a
Dei bona voluntas præcedit nostrā bonam voluntatem. 13.a
Dei omnipotentis iustum iudicium quale. 23.b
Dei gloria tunc percipitur, cùm omnia laboriosa terminantur. 23.b
Dei verba sagittæ & gladius dicuntur. 102.a.b
Dei bonitas quibus sit cognita. 170.a
Deo seruientes regnare dicuntur. 7.a
Deo scriptura sacra tribuit plerúque quod in nobis ille operatur. 8.b
Deo pro suis beneficiis nihil præter laudē possumus rependere. 35.a
Deo soli peccare quomodo intelligatur. 117.b
Deo breue est, quod hominibus tardare videtur. 62.a
Deo minimè attribuenda peccata hominū. 177.a
Deum timere quî intelligatur. 70.a
Deum aliquem præuenire quid sit. 34.b
Deum terram visitare quid sit. 146.b
Deum præcingere suos quid sit. 39.a
Deum qui nunc negligit pacatum, sentiet in iudicio futuro iratum. 5.b
Deum cur oremus omnia scientem. 95.a.b
Deum à dextris habere, quid sit. 32.b
Desertū & speciosā deserti quid sit. 147.b
Desiderium pauperum est vt fiat Dei iudicium. 25.b
Diabolus pessimus fœnerator dicit. 169.a
Diabolus perfectè superatur his duobus, amore Dei & odio mali. 39.a
Diabolus nūc leo, nūc serpens dicitur. 16.b
Diabolus pater infidelium. 56.b
Dies tribulationis quid iuuent fidelibus. 115.b
Dies hominis quales. 84.a
Dies in sacris, & nox quid significent. 95.a
Dies malorum vita præsens est. 56.a
Dilectio Dei & proximi nouum & vetus testamentum comprehendit. 34.a
Dirigi in veritate Dei quid sit. 51.a.b
Disciplina hominis est emendatoria tributio. 7.a. quam qui negligit, à via iustitiæ perit. ibid.b
Disciplinæ & correctionis domini vtilitas duplex. 38.b
Diuina virtus tunc adest, vbi præsumptio humana deficit. 67.a
Diuini amoris effectus. 172.a
Diuinitatis aures sunt pietas & misericordia. 10.b & 11.a
Diuites qui verè dicantur. 104.a
Doctoris sermo confunditur, si actione prauetur. 33.b
Dolosè agere quid sit. 12.b
Dolosè agere corā Deo quid sit. 74.b 75.a
Dolus quid sit. 116.a
Domini hereditas quomodo & quibus modis diuidatur. 32.a
Domus & tabernaculi discrimen in sacris. 55.b
Dormire & somnus in sacris quid sit. 129.b
Dormitione & somni nomine, alienatio mē tis à rebus mortalibus propheticè denotatur 10.b
Dona quomodo Deo placeant. 123.a
Dorsum curuum habere quid. 162.a

E

EBrietas in sacris quid. 146.b
Ecclesia Christi vbi fundamentum suum habeat. 40.b
Ecclesia domus Dei dicitur constructa ex lapidibus viuis. 11.b & 12.a
Ecclesiam intrare quid sit. 12.a
Ecclesia cur dicatur tabernaculum Dei 96.b
Ecclesia Christi quibus perficiatur 19.b
Ecclesia vt nauis fluctuans precibus dominum veluti dormientē excitare dicitur. 25.a
Ecclesiæ sanctæ oratio per Filium mittitur ad Patrem. 11.a
Ecclesiæ pedes qui dicantur. 39.b
Ecclesiæ inimici qui sint. 56.b
Eleemosyna non grata Deo quæ sit. 112.b
Exaltare cornu in altum quid sit. 177.a
Exemplum lapsus & pœnitentiæ Dauidis. 118.a
Exultationis & lætitiæ discrimen. 74.a

F

FAcies peccatorum quid dicatur. 181.a
Facies Dei quid sit. 156.b
Facies hominis. ibidem.
Fel & acetū offerre Christo quid sit. 162.a
Fœlicitatis magnæ pars est mundum despicere. 89.b
Feræ & tauri in sacris quid sit. 158.a
Fiat geminatum quid denotet. 92.a
Fideles Christo templum Dei dicuntur, quorum conuersatio in cælis est. 26.a

Fides vera & catholica in quibus consistat. 40.b
Fides via domini dicitur, charitas semita recta. 56.b
Fides operans per charitatem impetrat gratiam, gratia autem Dei per spiritum sanctum infusa in cordibus nostris implet iustitiam. 12.b
Fidei & charitatis officia. 157.b
Filius hominis quis dicatur & quare. 20.a
Filius per emphasim Christum significat. 21.a
Filij hominum qui sint. 117.b
Finis, & ob finem, & in finem quid. 1.a
Finem suum qui nescit, aberrat. 84.a
Foliorum similitudo & verbi diuini. 4.a
Fontes pro Apostolis Christi ponuntur. 157.b
Fornicatio quid sit. 171.b
Frameam inimicorū deficere quid sit. 22.a
Fratres Christi qui dicantur. 47.a
Fumus, carbones, ignis, quid in psalmista significent. 35.b
Funes in praeclaris cadere quid sit. 32.a
Furor Dei quid in sacris. 13.b quid item ira. ibidem.

G

GAstrimargiae fructus. 98.a
Gaudium Christianorum in spe est, & non in re, quandiu hic afflicti viuimus. 23.a
Geminatio in scripturis vim quandoque comminandi habet. 4.b
Gentilitas merito & postulatione Christi saluata. 6.b
Gentilis populi desipientia. 29.a
Gladius Dei acutus quid. 18.a & quando & qualiter vibratur. ibid.
Gloria Christianorū qualis & quae sit. 87.b
Gloria solida apud dominum Deū in conscientia est. 16.b
Gratia Dei cur pluuia voluntaria dicatur. 154.a.

H

HAereses cur sint, & vnde. 24.a
Hodie in sacris quid significet. 6.a
Holocaustum quid sit. 115.a & 150.a
Hominibus placentes Deus minatur. 16.b
Homo peccati pro antichristo sumitur. 25.b
Honorare Deum qui oporteat. 67.a
Hostiam vociferationis immolare quid dicatur. 56.a
Humana fragilitas, sine Dei adiutorio, ma lignis spiritibus resistere nō potest. 16.a
Humilitas omniū virtutum est mater. 136.b
Humilitatis verae fructus. 71.a
Humilitatis verae signa. 90.a
Hymnus quid propriè dicatur. 2.a

I

IAcob & Israël quid significent. 30.a
Ierusalem visio pacis interpretatur. 23.a
Impatientia signū est hominis nō boni. 91.a
Impiorum conuersio ad Deum poena est diabolo. 16.b
Impiorum nomina à vitiis imposita. 31.b
Impiorum saeuitia iuuat ad piorum visum. 77.b
Impius pulueri cur adsimiletur. 4.b
Impij cur non resurgere in iudicio dicātur. ibidem
Inebriare homines qui Deus dicatur. 146.b & 147.a
Infantes ac lactentes qui sint in diuino eloquio. 19.b
Ignorantia, cordis est obscuritas. 26.a
Ingratitudo beneficiorum Dei. 58.b
Inimicos confringere quid sit 39.a
Inimicus exaltatur, cùm peccasse conuincimur. 28.b
Inimicus singulari numero diabolum significat. 16.b
Innocentē interficere, est ex innocente nocentem facere. 24.b
Innocentia via est qua itur ad Deum. 91.b
Innocētia vera est, nō nocere inimico. 17.a
Innocentium vita qualis. 53.b
Iniqui pulueri, aut luto aequiparantur in sacris literis. 39.b
Ira in iudicio futuro, & furor quales in Deo erunt. 15.b
Irae & furoris Dei differentia. 162.a
Irasci sibi debet peccator ob praeterita crimina, & à peccato desistere. 10.a
Irritare Deum qui dicantur. 13.a
Israël quid sit. 53.b
Iubilare quid sit. 148.a
Iudaei mente Dei dispositione, Christum cum [illegible] configentes, voluntatem Diuinam perfecerunt, quam putabant destruere. 4.a.b
Iudaei filij Dei mendaces dicuntur. 39.b
Iudaeorum argumentum de Christo occidendo [illegible]
Iudaeorum iactantia. 135.a
Iudicare terram, quid in psalmis. 7.a
Iudicare pupillū, & iudicare pupillo, quid differant. 25.b

Iudicia duo, vnum occultum alterum manifestum. 21.a
Indicij venturi descriptio. 44.a
Iudiciorum dei encomiũ & excellentia. 4.b
Iudicium amare quis dicatur. 67.a
Iudicium futurum per ignem. 114.a
Iuramentum iurantis, quid à iuramento propherantis differat. 16.b
Iurare in dolo proximo quid sit. 50.a
Iustificatio hominis vnde procedat. 158.a
Iustitia duplex, maior, & minor. 12.a
Iustitia & rectitudo in quo discrepent. 66.a
Iustitia & veritas personam non accipiunt. 30.b
Iustitia sine pugna retineri non potest. 38.a
Iustitia in quibus consistit. 70.b
Iustitia in quo versetur. 58.a
Iustitia Adæ quo pacto læsa. 76.a
Iustitiæ semitæ quæ sint. 48.b
Iustitiæ merces æterna. 87.b
Iustitiam iudicare ad quē spectet. 21.b in fi.
Iustitiam Dei qui abscondunt. 87.b
Iustitiā vendere qui dicātur, & sapientiam. 55.a
Iustitias iudicare quid sit. 176.b

L

Labia dolosa quid. 33.a
Laqueus occultus malorum, & pes quid sit. 23.a & b
Laquens in psalmis quid denotet. 52.b
Laqueum aperire & effodere quid. 19.a
Laudare Deum tota die quid. 74.b
Laudare Deum quo pacto homo debeat. 145.a
Lauare & rigare lachrymis lectum quid different. 14.b
Lauare manus inter innocentes. 54.a & b
Laus dei in ore peccatoris qualis sit. 45.a
Laus deo acceptabilis quæ sit. 56.a
Lætari & gaudere in domino quid sit. 21.a & b
Lætitia superba, inanis effectus est. 16.a
Lætitiæ & exultationis differentia. 152.a
Leo & Draco quid apud Dauidem in psalmis significent. 47.a
Lex dei, testimonium cur dicatur. 41.a & fidele. ibidem
Lex literæ, & lex gratiæ. 52.b
Liberi arbitrij efficacia in homine quid pósfit. 56.b & 163.b
Liber dei quid sit. 262.b
Libri cum pulchra vrbe collatio. 1.b
Ligni nomine quid scriptura designet. 3.b
Limus in sacris quid. 159.a
Lingua indomabile membrum. 70.b
Linguæ custodia quāti emolumēti sit. 83.b
Loquacitatis vitio quæ damna hominibus contingant. 27.a
Loqui opera hominum quid sit. 33.b
Lux gratior fit post tenebras. 24.a

M

Mala quæ in hoc seculo pro deo patimur, minima sunt, si cum bonis cœlestibus conferantur. 7.b
Mala voluntas quid à dolore differat. 18.b
Malignus quasi malo igne plenus. 11.a
Malignantes qui dicantur. 76.b
Mali quantuncunque potentes sint, despectui sunt viris sanctis. 31.a
Mali cur permissu dei floreāt hoc in seculo. 171.b
Malignantium & impiorū discrimen. 54.a
Mandata dei amara malis, dulcia verò bonis. 41.b
Manè in sacris quid. 11.a. quid item nox, & quid iacere. ibidem
Maria virgo velleri comparatur, & quare. 168.a
Martyrem non facit pœna, sed causa. 74.a
Martyrem quid efficiat. 100.a
Martyrij duo genera. ibid.b
Mēbra nostra quādoque vitia significant, quæ mortificare debemus. 39.a
Medicinæ officia duo: alterum quo sanatur infirmitas, alterū quo custoditur sanitas. 17.b
Mendacia suos amatores decipiunt. 10.a
Mendaciorum genera. 11.b
Mendacia loqui qui dicantur. ibid.
Mentiri est occidere animam. ibid.
Mensa in sacris pro scriptura diuina plerunque ponitur. 162.a
Mentis cæcitas & turbatio. 14.b
Mentis excessus quid sit. 64.a
Merces Christianorum quæ sit. 52.b
Merces à deo promissa fidelibus. 88.b
Merita hominum ad quid prosint. 109.b & 100.a
Meritis an fiducia habenda. 16.a
Meritum exauditionis per Christum. 58.a
Mille, perfectionem monstrat. 136.b
Mirabilia dei cur narrentur. 21.a
Misericordias suas deum mirificare quid. 34.a
Misericordia dei, & merita hominis. 50.a
Misericordia domini præuenit suos & subsequitur vt bene operentur. 49.a
Misericordiæ Dei velocitas ad indulgen-

dum contritis corde. 65.a
Misericordiæ dei occasin. 87.b
Misericordiæ & miserationis Dei discrimen. 51.b & 117.a
Mnns Sinn Iudæos significat plerunque in psalmis. 109.a & 11n.b
Mnntes turbari in prædicatione verbi Dei quid sit. 105.b
Mnts est peccati debitum. 159.b
Mnrs Christi hostia pro peccato. ibid.
Mnrs & infernus quid. 14.b
Mors vera quæ dicatur. 100.a
Mors pessima quæ sit. 71.a
Mortis vmbræ quid in sacro eloquio sint. 49.a
Multiplicatin bonorum temporalium à bonitate Dei auertit. 28.a
Musices officiorũ genera & varietates.5.a

N

Necessitates homini naturales. 53.a
Nesciri à Deo,est idẽ quod perire.5.a
Nequitia cnnsummata quid sit. 17.a
Noui testamenti fnrtitudine, veteris testamenti edomita est duritia. 18.a

O

Obedientia debita prælatis. 1n8.
Obliuin nulla in Denm cadit. 51.b
Oculi curinsitatem quandoque significant. 2n.b
Odium æquum, & odium iniquũ quid sit. 53.a & 54.a
Offerre Deo quid debeamus, & quomodo. 59.a
Offerre hircos quid sit. 150.b
Omnes declinasse vsque ad vnum,quomodn intelligatur. 29.b
Opera praunrum conuincunt peccatores puniendos. 23.b
Opera nnn pnssunt esse bona, nisi deriuentur ab intentinne iusta. 37.a
Opera vbi perfecta erunt. 145.b
Operatnres iniquitatum qui. 11.b
Operibus bnnis viuendum ad sapientiam adipiscendam. 1.b
Opus seruile non fieri in die sabbathi quid sit. 66.b
Opus bonum Deo nblatum,sacrificium dicitur. 123.a
Orandum in tribulationibus incessanter. ibidem. b
Orare in secretn cordis quid sit. 73.a
Orare bene quis dicatur. ibidem
Orare Deum & deprecari in quo differant. 139.a
Oratio pro inimicis quî fieri debeat. 57.b
Oratio & deprecatin quid differant. 123.b
Orationis effectus. 85.b
Orationis vtilitas. 95.b
Oratinnis affectus vnde procedat. 169.a
Oratinnis & deprecatinnis discrimen. 33.a
Orationis fructus quales. 139.b
Ossa in sacris literis quid significent.13.b & 62.b
Otinsorum qualia fuut studia. 91.a
Oues & bnues & pecora campi quid in psalmn Dauidico significent. 2n.b

P

Parabnlæ diffinitio. 112.a
Paruuli qui dicantur in sacris scripturis. 41.a
Pascua vitæ æternæ hic per fidem incipit. 48.b
Patientia Iob à Den prnbata. 96.b
Pater & Filius vnus Deus,nnn duo Dij.11.a
Patrem à dextris filij esse quid sit. 32.a
Paupèr hic afflictus, in fine glorificabitur. 25.a
Paupertas Christi, diuitiæ nostrę sunt.89.b
Paupertas Deo accepta quæ sit. 167.b
Pax vera quæ sit. 74.b
Pax nimia & prosperitas. 171.a
Pax peccatorum quid sit. 170.b
Peccare ex necessitate, & ex abundantia quid. 17n.b
Peccanti & iustum mandatum prætereunti insta damnatio debetur. 14.a
Peccata quibus sint cnnfitenda post Deum. 65.a & tempus opportunum cnnfitendi & nrandi. ibid.
Peccata quę & quibus nõ imputentur.64.b
Peccati origo vnde. 76.a
Peccatoribus Deus vtitur ad iustorum prnbatinnem. 77.b
Peccatorem nnu esse,difficile aut impossibile est in hac vita. 71.a
Peccatorum remissinnis occasio. 64.b
Peccatum omne fit aut studin, aut infirmitate,aut ignorantia. 51.b
Peccatũ,& peccati impietas quid differant. 65.a
Peccatum nnn abscondendum, si velimus nnbis remitti culpam. 9n.a
Peccare per ignnrantiam, & per inimicitiam quid distent. 176.a
Peccatũ iniquuntum clamat ad dominum. 64.b
Pecunia,diabnli iniquitas. 169.a
Peregrini & extranei differentia. 16n.a

Persec

Persecutionum ecclesiæ tres differẽtiæ. 2.b
Persecutiones per torcularia intelliguntur. 19.b
Persecutiones propter iustitiam, ignem quo probamur significant. 27.b
Persecutio exercitium est ad rectè viuendum fidelibus. 24.a
Persecutorum tria genera. 88.a & b
Personas mutandi vsus frequens apud prophetas. 11.b
Pes superbiæ quid sit. 76.a
Pes in scripturis quid significet. 157.a
Pedes pro affectionibus sumuntur plerunq; in sacris. 170.a
Philargyriæ fructus quales. 98.a
Pij omnes persecutionem patiuntur exemplo Christi. 19.b
Pingues terræ qui dicantur. 48.a
Pœnitentia vera non fato, sed sibiipsi culpam peccati tribuit. 65.a
Ponere in similitudinem. 99.b
Portæ filiæ Sion quid. 173.a
Posteriora Dei videre quid sit. 173.b
Portionẽ ponere cum malis, quid sit. 116.a
Præceptis Dei obediendum amore non timore, voluntate non ex necessitate. 3.b
Præceptum præcipuum charitas. 6.a
Præceptum tametsi difficile, amanti tamen facile est. 155.b
Præcingere quos dicitur Deus virtute. 38.a
Præcingere lumbos quid. ibid.
Præclara hæreditas Dei solis præclaris cognita. 31.a
Prædestinatio filij Dei. 67.b
Prædicatores veritatem vendentes. 27.b
Prædicatoris verbi Dei munus. 110.b
Prælatorum munus quale sit. 107.b & 108.a
Præliorum varia genera obeũda fidelibus. 38.a
Principes cur vulpes dicantur. 143.a
Probatio fidelium in tribulationibus exemplo Christi. 33.a & b
Prodigium quid sit. 106.b
Prophetæ, nubes aëris dicuntur. 36.a
Prophetæ qua ratione peccatoribus & Dei inimicis malum optent etiã orando. 71.a
Prophetarum & euangelistarum harmonia de Christi diuinitate. 6.a
Prophetarum vsus, mutandi personas in sacris. 38.a
Prophetia dicitur non quia prædicit futura, sed quia prodit occulta. 2.a
Prophetia Ieremiæ de reditu filiorum Israël ex captiuitate Babylonica. 144.b
Propositio quid sit. 112.a
Prosperitas huius seculi quæ & qualis sit. 92.b
Proximus quis nobis dicatur in sacris literis. 27.a & 30.b
Prudentiæ diffinitio. 111.b
Psallere domino quid propriè sit. 19.a 66.b
veraciter. ibid. b. 148.b
Psalmi cur soliloquia dicantur. 2.a & dignius & manifestius de Christo loquũtur quàm cæteri prophetæ. ibid.
Psalmi quidã cur nominibus aliorũ quàm Dauidis intitulentur. 2.a
Psalmorum Dauidis ordo. 2.b vnicus illorum liber. ibid.
Psalmodia Deo acceptabilis quæ. 140.a
Psalmorum superscriptiones & earum interpretationes. 1.b
Psalmorum liber variis nominibus apud Hebræos nuncupatur. 2.a
Psalmus cantici quid. 1.a.b
Psalmus à cantico quid intersit. 5.a 56.a
Psalmus consonãtiã vocis cum organo requirit & concordiam operis cum voce laudis. 22.b
Psalterium sonat à parte superiori, cythara verò ab inferiori. 130.b
Pugnantium in ecclesia differentia. 75.a
Puluis quid in sacris literis significet. 16.b
Puluis sceleratos denotat, quos tentationis ventus à fide dispergit. 46.b
Purgatorius ignis qualis sit. 81.a

R

Recti qui dicantur, & eorum exultatio cur perpetua. 66.a
Reddere vota quid sit. 140.a
Regi cælesti seruientes, reges sunt. 7.a
Regnum Christi quale, & ad quos fines. 6.a
Regum munus quale est. 48.b
Renum nomine cogitationes intelliguntur in sacris literis. 17.b
Repetitio in psalmis non necessitatem narrantis, sed affectũ exultãtis ostendit. 15.a
Reprobationis ac cæcitatis origo à nobis procedit. 39.b
Reprobi luto æquiparantur. 161.a
Resurrectio Christi à Dauide prædicta in psalmis. 91.a
Resurrectionis spes ex Christo. 32.b
Resurgent omnes ad vitam, sed non ad gloriam. 5.a

S

Sabbathum qualiter obseruandum. 66.b & 107.a

Sacra scriptura mensa dicitur. 49.a
Sacræ literæ laqueus dicuntur iis qui perperam eas interpretantur. 26.b
Sacrificia Deo semper gratiora quæ. 115.b
Ara, ignis & reliqua sacrificio necessaria. ibidem.
Secundum vota pensat Deus sacrificium. ibidem.
Sacrificium iustitiæ quid sit. 10.a
Sacrificium cum lachrymis quanti sit momenti. 85.b
Sacrificij & holocausti differentia. 87.a
Sacrificium nouum quale sit. 119.a & b
Sacrificium quo pacto fiat Deo acceptum. 123.a
Sacculum portare, cur Christus apostolis prohibuerit. 87.b
Sal omnium ciborum condimentum est. 136.b
Salutare Dei quid sit. 116.b
Salutare Dei Iesus Christus est. 23.a
Salutaris, & salutare, de Christo dicuntur. 140.b
Sancti viri à Deo probari expetunt. 54.a
Sanctorum virorum tribulatio pro gloria illis est. 49.a
Sanctorum merces quæ. 139.b
Sanctorum excoctio in tribulationibus. 138.a
Sanctorum virorum proprium munus. 119
Sanguinibus cur plurali numero Dauid sit vius. 119.b
Sanguis peccata quandoque significat. 31.b
Sapientia lignum vitæ est. 3.b
Scientia vera rerum temporalium quomodo habeatur. 171.b
Sciri à domino, id est approbari. 5.a
Scriptura sacra pro arcu quandoque intelligitur. 26.a
Scriptura sacra cibus est paratus à domino Deo fidelibus. 147.a
Scriptura malè intellecta quæ mala producat. 177.b
Scriptura sacra affectus Deo quandoque tribuit, & quare. 28.a
Scripturas malo voto legentes, malè quoq; coguntur intelligere. 18.b
Scripturę mysteria paruulis reuelata, & prudentibus absconsa. 20.a
Scripturæ sacræ dicuntur palpebræ Dei & quare. 26.b
Sedere cum concilio, & sedere in concilio quid sit. 54.b
Semen iusti quid dicatur. 79.a
Serpentis prudentia. 131.b
Serpentis eleuatio in deserto quid. 173.b
Serui & filij discrimen in sacris. 58.b
Silentium vbi custodiendum. 83.b & 84.a
Similitudo impiorum cum puluere, 4.b
Singulares & simplices qui sint in sacris eloquiis. 10.b
Sina mons quid significet. 156.a
Sors quid in sacris. 63.a
Spes in Deum immutabilis est. 63.a
Spiritus sanctus cur flumen dicatur. 105.b & 107.a
Spiritibus malignis vna nocendi voluntas, licet natura plures sint. 16.a
Studio peccare & ignorantia quid differant. 29.a
Stulti securitatē præsentis vitæ quærentes, de bonis Dei futuris dubitant. 10.a
Stulti & insipientis differentia. 112.b
Subsannatio & derisio quid differant. 99.b
Superbia initium est omnis peccati. 16.b
Superbia per emphasim magnū delictum dicitur. 41.a
Superbia confusionem, humilitas autem exaltationem habet. 27.a
Superbiæ detestatio & effectus. 171.b & 174.b
Superbiæ soliditas in puluerem deducitur apud Deum. 16.b
Superuacuè agere quid apud reprobos dicatur. 51.a
Susceptio hominis est Verbū caro factum. 8.b
Sustinere Deum quid sit. 51.a
Sustinere dominum qui dicantur. 77.a
Syon specula dicitur, & ecclesiam in sacris significat. 6.a

T

Templum & domus Dei quid. 56.a
Templum Dei quale. 146.a
Temporalium bonorum amisionem timentes ob honorem Dei, ad æterna non perueniunt. 30.a
Tempus præteritum pro futuro apud prophetas plerunque ponitur. 43.a
Tenebræ & latibulum in sacris quid. 36.a
Tentatio est vita humana. 7.a
Tentationis fructus quales. 96.b
Tentationes huius seculi quid fidelibus vtilitatis conferant. 55.b
Terra in sacris literis quid significet. 7.a
Terra cur super maria fundata dicatur. 50.a
Terram habitare quid sit. 76.b

Terrigenæ quid in sacris. 111.b
Testes resurrectionis Christi. 32.b
Tharsis idem quod Carthago. 110.a
Tesaurizare in cælo quid sit. 84.a
Thronus Dei, filius est patris. 22.b
Timens Deum neque in prosperis extollitur, neque frangitur in aduersis. 32.a
Timentium Dominum fructus. 70.a & b
Timor Domini verus qualis sit. 4.a
Timor Dei qualis esse debet. 61.b
Timor Dei frenum est peccati. 74.b
Timoris Dei fructus & effectus. 52.b
Timoris & tremoris differentia. 124.a
Transire pede quid sit. 149.a
Tribulatio seruis Dei vtilis, & quare. 33.b
Tribulatio timentibus Deum pro medicamento est ad salutem. 45.a
Tribulationis vtilitas in hoc seculo. 42.b
Tribulationem inuenire, & à tribulatione inueniri quid sit. 105.a
Tribulationum angustiis crescit mentis dilatatio. 9.b
Tribulationes cordis quæ sint. 53.a
Trinitas euidēter expressa in baptismo Iesu Christi. 6.a

V

Vanitates obseruare quid sit. 62.a
Velum templi scissum quid significet. 46.a
Vendere sine pretio. 99.b
Veritas Dei imitatrix est. 30.b
Veritatis & iustitiæ opera. ibid.
Veritas iucundior hæreticorum comparatione. 24.a
Veritatis luce deseri quàm miserum sit. 24.a
Veritatem qui vendant prædicando. 27.b
Verborum, via, veritas, & vita interpretatio. 12.b
Verbum Domini cur rectum dicatur. 66.b
Verborum Christi de præbenda altera maxilla percutienti sanus sensus. 12.b
Via beatitudinis qualis. 3.a
Via hominis qualis esse debet. 83.b
Via Dei & semita quid differant. 51.a
Viæ duræ quæ dicantur. 33.b
Viæ quibus ad vitam itur. 32.b
Vincere iram melius est quàm capere ciuitatem. 16.b
Vindictam qui quærit ab homine, à diabolo superatur. 16.a
Virga ferrea Christi, recta bonis, & dura malis. 6.b
Virgæ significatio in sacris. 173.b
Virgæ diuinæ quis nobis vsus. 49.a
Viri sanguinum & dolosi qui dicantur. 11.b
Vasa mortis hæretici cur dicantur. 18.b
Vita hæc mortalis seruis Dei tribulatio est. 65.b
Vita duplex animæ, scilicet, & corporis. 47.a
Vita vera quæ sit. 70.b
Vitæ humanæ multæ. 142.b
Vitia habemus ex nostra voluntate. 159.a
Vitium inanis gloriæ quàm detestabile esse debet perfectis. 16.b
Viuere Deo quid sit. 48.a
Vltio an quærenda de inimicis. 88.b
Vnctio fidelium in hoc seculo, & in futuro. 55.a
Voce sua ad Dominum clamare quid. 8.b
Volucres & pisces qui dicantur in sacris literis. 20.b
Votorum differentia. 179.b
Vouere arbitrij nostri est, persoluere autem non est nostrarum virium, sed gratiæ Dei. 179.b

Z

Zelus animarum quanti momenti sit apud Deum. 160.a & b

FINIS.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRAESBYTERI IN SEPTVAGINTA-QVINQVE DAVIDIS PSALMOS COMMENTARIVS.

TITVLORVM OMNIVM, QVI PSALMIS PRÆFIGVNTVR, ARGVMENTVM.

SVNT superscriptionum omnium tituli diversi: Nam praeter eos qui auctorum suorum nominibus, aut causarum, aut temporum significationibus praenotãtur, sunt alij quibus titulus, In finem est; alij quibus tantùm, Psalmus cantici, vel Canticum psalmi. Et necesse est diversas causas diversarum superscriptionũ extitisse. Non enim sine causa tãta rerũ diversitate hic titulorum ordo convertitur, ut nunc In finem, nunc Psalmus, nunc Canticum, nunc Canticũ psalmi, nunc Psalmus cãtici ad distinctionẽ psalmi qui subiaceat, proponatur. Et quanquã in singulis quibusq; psalmis singularum quarunque inscriptionum causas praestare nitamur: tamen ad compendium studiosae intelligentiae, in brevi sermunculo virtutem suprascriptionum omnium coartamus. Finis est, cuius causa caetera sunt, ipse autem nulli alij causam suam praestat. Ob finem enim omnia: nihil volo aliud post finem. Namque ad finem tenditur, sed in fine desinitur. Ita finis & anteriorum perfectio est, & se in nihil aliud protendens, propria in semet sui ipse possessio est. Psalmi ergo qui inscribũtur In finem, ita intelligendi sunt, ut ex perfectis atque absolutis bonorum aeternorum doctrinis & speciebus existant: quia ad ea quae in his dicuntur, fidei se nostrae cursus extendat, & in his nullo ulteriore tendens procursu ipse suo operae & adeptae beatitudinis fine requiescat. In Musicis verò artibus haec sunt officiorum genera & varietates. Psalmus est, cùm cessante voce pulsus tantùm organi canentis auditur. Canticum est, cùm cantantium chorus libertate sua utens, neque in consonum organi astrictus obsequium, hymno canore tantùm vocis exultat. Psalmus autem cantici est, cùm organo praecinente, subsequens & aemula organi vox chori cantantis auditur, modum psalterij modulis vocis imitata. Canticum verò psalmi est, cùm choro ante cantante humanae cantationis hymno, ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis praecinentis pari psalterio suavitate modulatur.

HIS ergo quatuor musicae artis generibus competentes singulis quibusque psalmis subscriptiones sunt coaptatae. Ex virtutibus autem psalmorum, & ex ipsis doctrinae musicae

diuersitatibus causa uniuscuiusque superscriptionis ostenditur. In eo enim psalmo, in quo tantum Psalmus inscribitur, fidelium operum & religiosorum gestorum aut doctrina aut confessio continetur: cùm propheta commemorando quæ gerit, ad doctrinam nos gestorum similium instituit, motu corporei organi nostri ad pios efficaciorum usus temperato. At verò cùm Canticum tantùm in titulo psalmi præponitur, scientia in eo spiritualis & intelligentia cælestis intelligitur, quam per cognitionem sapientiæ consequitur, cùm non commemoratis fidei operibus solam doctrinam perfectæ de Deo cognitionis ostendit. Non enim statim omnis scientia in bono opere est: neque rursum omne opus bonum veram scientiam consequitur. Ob quod est illud quod in tertio superscriptionum genere est. Canticum psalmi, dicitur, quando cum bonorum operum efficientia scientiæ doctrina coniungitur. Prius enim in bonis operibus viuendum est, ut perfecta possit ea quæ deinceps succedit, diuini sacramenti esse cognitio,
Matth. 19. *secundum id quod dictum est: Desiderasti sapientiam? serua mandata, & dominus præstabit eandem. Præstabit ergo sapientiam his qui per meritum bonorum operum intelligentiæ gratiam consequuntur. Ex his operum doctrinæque studiis, psalmi illius qui Cantico psalmi superscribitur, erit causa noscenda. Ubi autem est Psalmus cantici, illic per cognitionis scientiam usus boni operis tractatur: quando desiderabilem nobis fidelium gestorum efficientiam præstat anterior de Deo adepta cognitio. Hæc ergo musicæ artis quadrifaria diuersitas, psalmorum est diuersitati coaptata, ut est. Psalmus per corporei organi motum in commemoratione gestorum fit. Canticum verò per sapientiæ cognitionem habet in se doctrinæ scientiam. Psalmus verò cantici est, cùm præeunte gestorum merito, cognitio scientiæ præstatur. Canticum deinde psalmi est, cùm per adeptæ scientiæ cognitionem fidelium gestorum opus inchoatur & geritur. Per has ergo superscriptionum proprietates intelligentiam psalmorum quærere oportebat: quia unicuique generi prophetiæ, in proprietate titulorum unumquodque genus musicæ comparationis aptum est. Aliæ verò superscriptiones, quæ aut Res gestas secundum historiam significant, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexæ sunt: vel ex interpretatione nominum, vel ex comparatione gestorum, vel ex consimilium specie, ex quibus rebus psalmus consistat, ostenditur. Et sicubi est, Pro die sabbati, aut, Pro occultis filij, aut, Pro die octaua, per corporalem superscriptionem significationémque specialis psalmus intelligatur editio. Vel cùm illius Dauid, vel illi Dauid, vel Absalon, vel Saul, vel Doech prophetia, quæ in psalmo fit, consequamur. In diapsalma verò, quod interiectum plurimis psalmis est, cognoscendum est de mutatione aut personæ, aut sensus, sub eodem fine metri musici inchoari: ut sicubi diapsalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intelligendum sit. De personis aut sensibus ubi diapsalma intercedere reperiemus, rationem afferre tentabimus. Cæterùm modi musici descriptionem conseruare translatio Græca & Latina non potuit. Hæc autem in compendiosam breuitatem dicta sufficiant. Nunc festinemus ad ipsam psalmorum expositionem stilum conuertere. Est autem diligens propensumque iudicium expositioni uniuscuiusque psalmi præstandum, ut cognoscatur qua unusquisque eorum claue intelligentiæ aperiendus sit. Nam liber omnis similis est urbi pulchræ atque magnæ, cui plures ædes diuersæque sint, quarum fores propriis clauibus diuersisque claudantur. Quæ cùm unum in locum congestæ permixtæque sint, volenti unamquamque ædem aperire, magnam ignaro afferant difficultatem, ut claues uniuscuiusque ædis inueniat: sitque aut familiaris scientiæ cognitionis clauem eam ex copia illa congestæ varietatis in unum eligere, aut ingentis laboris aptam & congruam clauem aperiendi uniuscuiusque aditus inuenire: quia ratio & qua-*

litas

-litas non finat, nõ suas claues claustris disparibus coaptare. Itaque secundum Dei misericordiam aperiendi vniuscuiusque psalmi clauem reperturi, huiusipsius primi Psalmi aditum propria sua & congrua claue pandamus. Iste liber apud Hebræos propter diuersas causas tribus modis intitulatur: id est, aut Liber hymnorum, aut Liber soliloquiorum, aut Liber psalmorum. Ideo titulus eius est, Liber hymnorum: quia totum istud opus pertinet ad laudem Dei. Hymni sunt cantus laudẽ Dei concinentes. Si sit laus, & non sit Dei, nõn est hymnus: si sit laus Dei & nõ cãtetur, non est hymnus. Oportet ergo vt si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Dicunt & quidam quòd hymnus propriè dicitur, laus Dei metricè composita. Unde propriè in Hebræo dicitur Liber hymnorum; quia ibi totum psalterium est metricè scriptum. Dicitur etiam apud nos rectè liber hymnorum quia licet impediente translatione non teneat metrum, tenet tamen quod præcipuum est, scilicet quod in omni parte apud nos, sicut & apud Hebræos laudem Dei significat, quod perspicuum est. Liber etiam soliloquiorum non immeritò dicitur, eo quòd in eo solus Spiritus sanctus sine vllo humano ingenio siue auxilio loquatur. Vel soliloquium, non quia de Christo loquuntur soli psalmi: sed quia dignius & manifestius loquuntur de illo, quàm prophetæ cæteri. Ex qua etiam dignitate hæc prophetia in frequentiori vsu habetur in Ecclesia. Rursus Liber psalmorum rectè appellatus est: quia sanctus Dauid dulce mysterium huius prophetiæ dulci sono, dulci organo, id est psalterio, voluit declarare. Volens enim magnificare cultum templi ad honorem Dei, cùm Arcam de Sylo reduceret, elegit tria millia hominum musicis instrumentis Deum laudantium: & illis centum quinquaginta præfecit: quibus omnibus quatuor alios, Ethã, Eman, Asaph, Idithun præfectos adhibuit. Ipse quoque cum psalterio modulãs in tabernaculo ad diuinum cultum cæteros inuitauit. Prophetiam hanc modulabatur in psalterio: Et non sine causa magis in hoc quàm in alio instrumento: quia sicut hoc instrumentum decem chordas habet, & superius est concauum vnde resonat: ita hæc prophetia resonat de superioribus, quæ nos instruit de spiritualibus. Neque hoc causa laudis humanæ, sed solo appetitu supernæ patriæ. Decem verò chordæ psalterij, decem præcepta legis significant: quæ omnia bene implet, qui ea exequitur quæ in psalterio scripta decantantur. Dicitur autem prophetia, non quia prædicit futura: sed quia prodit occulta. Cuius tempora tria sunt: præteritum, præsens, & futurum. Et ipsa aliquando fit per figuras, aliquando per somnium, aliquando per occultam reuelationem: sicut ista. Quod ipse propheta attestatur vbi ait, Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Et, Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Communis materia totius huius operis, Christus est, tripliciter acceptus: id est secundum diuinitatem, secundum humanitatem, & secundum corpus eius quod est Ecclesia. Quod verò de contrariis, id est dæmoniis & impiis hominibus interseritur: non ideo fit, quòd sint de principali materia: sed vt principali materiei per quasdam commoditates subseruiant, admiscentur. Vt in primo psalmo de impiis inducit, quatenus per eorum pœnas homines ab eorum conformitate deterreat, & ad Christi conformitatem inducat. Quæritur à quibusdam cui parti philosophiæ supponatur. Quibus respondendum est, secundũ quod agit de moribus, Ethicæ: secundum quod tractat de natura, Phisicæ potest supponi. Sciendum verò est, quòd istos centum quinquaginta psalmos spiritu Dei reuelante sanctus composuit Dauid. Et licet quidam psalmi aliorum nominibus intitulentur, vt est Salomonis, Aggei, filiorum Chore, & aliorum quorumlibet: non ideo factum est, quòd ipsi psalmos composuerint: sed propter mysteria nominum, siue officia ad qua sermo sequens videtur pertinere. Nec eo modo ordinati sunt, quo à sancto Dauid compositi. Cum

1. Para. 16.
1. Para. 24.

enim in uxore Uriæ peccasset, Miserere mei Deus: post hæc verò pro persecutione Absalom, Domine quid multiplicati sunt, edidit. Item cùm à Samuele prius ungeretur in regẽ, Dominus illuminatio mea: mortuo autem Saul, Diligam te, composuit. Hesdras Scriba, qui titulos posuit, psalmos aliter quàm dictati fuerant, ordinauit: hoc fortaßis Spiritu sancto ideo disponente, ut cùm ordo rerum aut temporum iuxta literam non tenetur, alter ordo subtilior iuxta spiritualem intelligentiam requiratur. Et sunt quidam qui quinque psalmorum libros esse volunt, quia ibi quater fiat, fiat inueniunt: sed unum librũ esse Actuum

Act.1. Apostolorum liber confirmat, ubi ait, Sicut scriptum est in libro Psalmorum. Hesdras autem cùm cæteris psalmis titulos posuisset, huic psalmo ideo non ascripsit, quia iste psalmus omnium aliorum est titulus. Sicut enim titulus illuminat, & totam materiam sequentem

SEQVENtis Psalmi Titulus. prælibat: ita psalmus iste qui præcedit, totam materiam sequentis operis tangit. De hac verò materia hoc modo tractat: ostendendo potentiam diuinitatis, perfectionem humanitatis Christi, uniuersitatem sanitatis membrorum, cõuersionem peccatorum, patientiam & gloriam omnium, intentio sua est, nos commonere, ut beatitudinem in primo parente amissam, studeamus reparare in nobis: & exemplo nostro in aliis: quod ut poßimus facere, hortatur

1.Corin.15. nos imagini noui hominis Christi conformari: de quo in hoc primo psalmo agit hoc modo. Re-

2.Corint.3. mouet ab eo omnia mala, tam cogitationis quàm operis. Commendat in eo omnem perfectionem virtutis. Ostendit eum utilem esse nobis. Sciendum verò est quòd illas perfectiones de Christo, quas cõmuniter ponit in priori psalmo, in cæteris psalmis qui sequũtur, multipliciter per partes exequitur. Quia ergo omnes ad beatitudinem tendunt, nec beati esse, nisi per Christum, possunt (tantũ enim bonum est beatum esse, ut omnes hoc velint & boni & mali) proponit Christum nobis in exemplum. Et incipit à beatitudine sic.

PSALM

PSALMVS PRIMVS.

BEATVS *vir. &c.* Postquam dictum est, non abiit, superfluum videtur esse quod additur, non stetit, & non sedit. Qui enim nõ consentit peccato, iam nec in eo stare valet, aut perseuerare. Sed ideo hoc facit, quia ordinem vult exequi, quo primus homo peccauit: vt secundum hominem ostendat à primo penitus esse dissimilem. *Beatus vir qui non abiit.* De Domino nostro Iesu Christo accipiendum est, qui non abiit in consilio impiorum, sicut homo terrenus, qui vxori consensit deceptæ à serpente, vt domini præcepta contẽneret. *Et in via peccatorũ non stetit.* Venit quidem in via peccatorum, nascendo sicut peccatores: sed non stetit, quia illecebra secularis eum non tenuit. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Noluit enim terrenum regnum cum superbia. *Ioann. 18.* Quæ cathedra pestilentiæ ideo rectè intelligitur, quia pauci sunt qui amore dominandi careant, & humanam gloriam non appetant. Pestilentia verò est morbus latè peruagatus, omnes aut penè omnes inuoluens. Vel cathedra pestilentiæ perniciosa doctrina intelligi potest. Deinde considerandus est ordo verborum, Abiit, Stetit, Sedit. Abiit ille, qui recessit à Deo: stetit, cùm delectatus est in peccato: sedit, cùm in sua superbia confirmatus, redire non potuit: nisi per eum liberatus, qui neque abiit in consilio impiorum; nec in via peccatorum stetit, nec in cathedra pestilentiæ sedit. Potest etiam intelligi de quolibet iusto quod dicitur, *Beatus vir qui non abiit, &c.* In consilio impiorum abire, est prauis cõsiliis assentire. In via peccatorum stat, qui in malis operibus perseuerat. In cathedra verò pestilentiæ sedet, qui malum quod agit alios docet. Quisquis ergo beatè viuere studet, praua consilia summopere cauere debet. Scriptum est enim: Corrumpunt mores bonos colloquia mala. *Menander. 1. Corinth. 15.* Praua quoque opera & exempla nihilominus vitanda sunt: quia sicut bonorum operibus & exemplis minus boni ad meliora semper proficiunt, sic nonnunquam iniquorum factis & exemplis infirmi ad deteriora tendunt. Hinc Psalmista alibi ait: Cum sancto sanctus eris. Et paulo pòst subditur: Et cum peruerso peruerteris. *Psal. 17.* Tanto itaque studiosius oportet hæc fugere, quanto facilius incautas mentes possunt decipere. Via ergo beatitudinis est, vt quisquis ad bonum opus tendere desiderat, quo scilicet beatè viuat, prius malũ cauere studeat, ne bonum quod agit, impediat. Vnde scriptũ est: Declina à malo, & fac bonum. *Psal. 33.* Sequitur de domino nostro Iesu Christo. *Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Quod Christi voluntas in lege Dei patris fuerit, textus sancti euangelij satis ostendit: vbi Luca narrante dicitur, qualiter in templo domini puer Iesus inuenitur sedens in medio Doctorum & interrogans, cunctis stupentibus super prudentia & responsis eius. *Luc. 2.* Qui inquisitus à parentibus ait: Quid est quod me

quæ rebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? er-
go in lege domini voluntas eius. Nequaquam puer Iesus inuitis parenti-
bus in templo domini remansisset, si in lege domini voluntas eius non fuis-
set, *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.* Nanque in die & nocte prædicauit
Christus. In die docebat turbas, nocte verbi mysteria discipulis reuelabat.
Ioan. 8. Vel in lege domini voluntas eius fuit, quia à præceptis patris nunquam fi-
Ioan. 6. lius discordauit. Hinc est quod ipse ait: Non veni facere voluntatē meam,
sed voluntatem eius qui misit me, patris. Ex quibus verbis quid aliud colli-
gimus: nisi quod præceptis dominicis obedire debemus, non timendo, sed
amando: non ex necessitate, sed ex voluntate. Non enim timor aut necessi-
Rom. 13. tas, sed sola charitas implet legem, hinc est quod Apostolus ait: Qui enim di
ligit, legem impleuit. Nec mirum si is qui charitate repletur, in lege domi-
ni, die ac nocte, id est, assiduè meditatur: vel die ac nocte, id est, in prospe-
ris & aduersis. Vbi enim est vera dilectio, ibi diuinæ legis est meditatio: &
mens quæ amore Dei accenditur, nec prosperis nec aduersis commutatur.
Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum
Prouerb. 3. *dabit in tempore suo.* De sapientia per Salomonem dicitur: Lignum vitæ est his
qui apprehēderunt eam: & qui tenuerit eam, beatus. Quid autem Christus,
nisi Dei virtus & Dei sapientia? Quem quisquis amando & desiderando ap-
Gene. 2. prehendit, in æternum proculdubio viuit. Legimus in paradiso lignum vi-
Gene. 3. tæ esse, de quo dictum est: Videte ne forte sumat de ligno vitæ, & viuat in æ-
ternum. Si ergo de hoc ligno sumens in æternū viueret, meritò ligno Chri-
Ioan. 6. stus comparatur, qui est cibus vitæ, quo quisquis vescitur vita viuet & non
morietur. Solet autem in scriptura sacra aquarum nomine aliquando po-
pulus designari, sicut legitur in Apocalypsi, vbi per angelum dicitur: Aquæ
Apoca. 17. multæ, populi multi sunt. Decursus verò aquarum, significat lapsum qui
fit per peccatum. Rectè ergo dominus secus decursus aquarum plantatus es-
Luc. 2. se describitur, quia inter homines fluxu mortalitatis & peccati decurren-
Luc. 5. & 7. Ioan. 20. tes nasci dignatus est. Qui tanquam lignum per vitæ nouitatem viruit: per
1. Ioan. 2. noua verba quasi noua folia immisit: per miracula floruit: remissionē om-
nium peccatorum, & vitam æternam præstando fructus dedit. Bene ergo
subditur, quòd fructum suum dabit in tempore suo. De quo tempore & fru-
Galat. 4. ctu per Paulum dicitur: Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus fi-
lium suum in terris, factum ex muliere, factum sub lege: vt eos qui sub legē
Gene. 22. Heb. 11. erant, redimeret. Hinc Abrahæ dictum est, In semine tuo benedicentur om-
Gala. 3. nes gentes. Non dicit in seminibus, quasi in multis: sed in semine tuo, quod
Ioan. 14. est Christus: qui per semetipsum dicit, Ego sum via, veritas & vita. Vel tan-
Eph. 3. quam lignum secus decursus aquarum plantatur, cùm quisquis iustus per
Mat. 1. infusionem sancti spiritus in charitate radicatur & fundatur. Ligni enim no
mine sæpe vir iustus, aut etiam iniustus exprimitur: sicut per prophetam di-
Isa. 10. citur: Ego dominus humilians lignum sublime. Quia iuxta Veritatis vo-
Ezech. 21. Matth. 23. cem, omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Sa-
Luc. 18. lomon quoque ait: Si ceciderit lignum ad Austrum aut ad Aquilonem, v-
Eccle. 11. bicunque ceciderit, ibi erit. In die etenim mortis suæ iustus ad Austrum ca-

dit, peccator ad Aquilonem: quia & iustus per feruorem sancti Spiritus ad *Ioan. 15.*
gaudia ducitur, & peccator cum apostata angelo (qui dixit, Sedebo in mõ- *Isa. 14.*
te testamenti in lateribus Aquilonis) in frigido corde suo reprobatur. Per a-
quas verò sancti spiritus gratia solet designari. Vnde veritas ait: Si quis sitit, *Ioan. 7.*
veniat ad me, & bibat. Et, Qui biberit ex aqua quam ego do, non sitiet in *Ioan. 4.*
æternum. Huius aquæ irrigatione agitur, vt anima fidelis per viriditatem fi
dei & spei in domino proficiat, atque in charitate ipsius fixa permaneat. Et
quia charitas nũquam ociosa est (operatur enim magna si est) rectè dicetur
quòd fructum suum dabit in tempore suo. In hoc tẽpore præsenti fructum
suum dant electi: quia bonum quod faciunt, ei attribuunt à quo facti sunt.
Vel fructum suum in tempore suo dare, est per hanc vitam æterno iudici o-
pera sua præsentare. Vnde per similitudinem patris familiâs à quodam di-
citur, Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlu- *Matth. 25.*
cratus sum. Ex quibus verbis valde notandum est, quia omnipotens Deus
quicquid nobis in hac vita tribuit, mutuo dat, & cum lucro requirit. Nec suf
ficit datum seruare, sed summopere illud oportet quemque multiplicare,
vt pigri serui sententiam declinans, mereatur audire quod illic dicitur: Eu- *Matth. 25*
ge serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te consti-
tuam: intra in gaudium domini tui. Ergo si pauca fideliter agimus, dum par
uo hîc tempore viuimus (pauca enim sunt cũcta temporalia ad æternitatem
comparata) super multa constituemur. Multa sunt quidem bona cælestia,
de quibus scriptum est, quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor
hominis ascenderũt, quæ præparauit Deus diligentibus se. *Et folium eius non* *Isa. 64.* *1. Corin. 2.*
defluet, & omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Per folium intelligitur ver-
bum. Quod enim folia agunt arboris, hoc in nobis per similitudinem agũt
verba redemptoris. Fructu quidem eius spiritualiter pascimur: sermone ve-
rò ipsius à vitiis obumbramur. Quomodo autem folium, id est verbum, non
defluat: ipse in euangelio demonstrat, vbi ait: Cælum & terra transibunt, ver *Matth. 24.*
ba autem mea non trãsient. Et si enim sonus verborum transeat, ea quæ ver- *Luc. 21.*
bis exprimitur, sententia perdurat. Et quicquid voce veritatis dicitur, siue
in lege, siue in prophetis, siue in euangelio, siue in apostolicis libris, siue
etiam per quosque religiosos totum per operationem adimplebitur. Vnde
scriptum est, Iota vnum, aut vnus apex non præteribit de lege, donec omnia
fiant. Et quia potens in opere & sermone Christus dicitur (ipse enim est *Matth. 5.* *Luc 24.*
Dei virtus & Dei sapientia) meritò de ipso subditur. Et omnia quæcunque *1. Cor. 2.*
faciet, prosperabuntur. Vnigenitus Dei filius in carne veniens, quia verus *Ioan. 1.*
Deus & verus homo extitit, alia vt Deus, alia vt homo, & docuit & fecit.
Sed quod fecit, aut docuit, vt Deus, nobis profuit ad rectè credendũ. Quod *Act. 1.*
verò vt homo, profuit nobis ad rectè viuendum. Impletum est ergo quod
dicitur, Et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Sed fortasse non cre- *Ioan. 18.*
ditur prosperè egisse, quando à Iudæis captus, ligatus, flagellatus, crucifi-
xus, occisus est. Immo tunc prosperè egit, quia morte sua mortem nostram
destruxit. Nec profuisset nasci in carne, si non contigisset mori & resurge-
re. Et ita domini dispositione actum est, vt & Iudæi voluntatem suam in

Christum implerent,& Christi consilium, quod putabant destruere, perficerent. Sed hæc verba quæ de capite dicta sunt, etiam membris eius congruere possunt. Quisquis enim Deo perfectè seruire concupiscit, non solùm opere, sed & verbo esse iustus appetit. Dicatur ergo de quolibet perfecto viro: *Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque facit, prosperabuntur.* Folium eius non defluit, cuius in veritate sermo consistit. Folium eius non defluit, qui à superfluitate verborum linguam compescit. Hinc per Salomonem dicitur, Sapiens vsque ad tempus tacebit. Psalmista quoque alibi ait, Dixi custodiam vias meas, ne delinquã in lingua mea. Et Iacobus perhibet dicens, Qui in verbo non offendit, hic perfectus est vir. De hoc ergo perfecto viro rectè dicitur. Et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Rectorum quidem facta tunc prosperabuntur, quando mala bonis non admiscentur: Cùm bene cœpta vsque ad finẽ perducũtur: Cùm pro his nec tẽporale lucrum, nec terrena gloria, nec fauor hominum, sed sola patriæ cælestis merces requiritur. Sed nonunquam contingit, quia is qui perfectè viuit, in verbo aut in opere delinquit. Nec tamen tunc verbum eius defluit, etiam cùm offendit, nam tandiu culpa corde retinetur, quousque satisfactione pœnitentiæ curetur. Et cùm post culpam cautior redit ad iustitiam, quod aduersari videtur peccatũ etiam prosperatur. Et miro modo fit, quod vnde peccauit, inde iustior existit. Meritò ergo per Paulum dicitur, Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Omnia quidem, non solùm prospera, sed etiam aduersa, non solùm bona, sed etiam mala. Quia ergo quisque perfectus vir, & in locutione maturus est, & in operatione discretus, dicatur rectè: Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet, prosperabũtur. Sed iam quid de reprobis subiungat, audiamus. *Non sic impij, non sic.* Vbi repetitio comminatio est, ac si diceret: Nec sic beati eritis, nec sic prosperari poteritis. *Sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.* Meritò impius pulueri comparatur, quia peccanti homini dicitur: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Quidam tentationibus agitatur, quasi puluis vento mouetur. Quem dum ira conturbat, superbia inflat, vana gloria eleuat, luxuria eneruat, auaritia subiicit, inuidia diuidit, tristitia prosternit, quot tentationũ motibus vrgetur, quasi tot vẽtorum flatibus puluis dispergitur. Quod si facies terræ, species patriæ cælestis accipitur (de qua terra Propheta dicit, Credo videre bona domini in terra viuẽtiũ) rectè puluis à facie terræ proiici describitur, quia à visione cælestis gloriæ impius remouetur. *Ideo non resurgunt impij in iudicio.* Ideo scilicet, quia nullo virtutũ pondere grauati, tãquã puluis à facie terræ sunt proiecti. Vnde scriptum est, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. *Neque peccatores in consilio iustorum.* Repetita sentẽtia videtur, vt, quod superius dicitur, impij, intelligantur peccatores: & quod præmissum est, in iudicio, hoc dictũ sit in cõsilio iustorũ. Aut si aliud sunt impij, aliud peccatores (nã omnis impius peccator, non tamen omnis peccator impius.) Impij non resurgunt in iudicio, subaudis, vt iudicẽtur: quia iã pœnis certissimis deputati sunt. Peccatores autẽ non resurgunt in cõsilio iustorũ subaudis, vt iudicẽt, sed vt iudicẽtur. Sed

Prouer. 11. Psal. 38. Iaco. 3. Math. 24. Luc. 15. Psal. 36. Rom. 8. Gene. 3. Psal. 26. Isai. 26.

cùm

cùm Dauid dicat quòd impij nō resurgūt in iudicio, quid est quod Paulus ait: Omnes quidē resurgēmus? Nam per omnes vult intelligi tā bonos quā malos, tam pios quā impios, tam peccatores quā iustos. Sed sciendum est quia omnes & boni & mali resurgere habēt ad vitā, sed nō omnes resurgēt ad gloriā. Quod satis manifestat idem Apostolus, cū ibidem subiungit. Sed non omnes immutabimur. Resurgēt quidem omnes vt viuāt, boni & mali: sed non omnes immutabuntur, de vita ad gloriā: nisi soli boni. Quare hoc? *Quoniam nouit dominus viam iustorum.* Nouit, id est approbat. *Iter autem impiorum peribit.* Ac si diceret, Iter impiorum non nouit dominus: vt hoc sit nesciri à domino, quod est perire: & hoc sit sciri à domino, quod est manere. Duobus enim modis scire Dei accipitur: Aut scire, id est, cognoscere: aut scire, id est approbare. Secundum hoc autem, quod scire Dei dicitur noscere, bonos & malos nouit dominus. Sicut scriptum est, Ipse nouit & decipientē, & eum qui decipitur: neq; enim impium quenquam iudicaret, si nequaquā cognosceret. Et tamen iniquum nescit, quia facta eius non approbat. Et nouit ergo, quia deprehendit: & non nouit, quia hunc in suæ sapientiæ speciem non recognoscit. Hinc dicturus est eis in iudicio, Amen dico vobis, nescio vos. Iuxta hoc verò quod scire dicitur approbare, non noscit dominus nisi bonos, vnde scriptum est: Nouit dominus qui sunt eius. Quos ideo nouit, quia præsciuit & prædestinauit eos conformes fieri imaginis filij sui. Quia ergo omnipotens Deus operationem iustorum sic nouit, vt approbaret: actionē verò impiorum sic non nouit, vt reprobaret: dicatur rectè, Quoniam nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

1.Corin.15 *Iob.12.* *Matth.25* *2.Tim.2.* *Rom.8.*

TITVLVS PSALMI II.

SECVNDVS *Psalmus sic intitulatur, Psalmus Dauid. Notandum quòd tituli in quibusdam Psalmis ita præponuntur, vt intentionem designent: in quibusdam, vt materiam, in quibusdam verò vt vtrunque. Psalmus propriè dicitur Melos quod per motum & laborem manuum de psalterio procedit: & ideo pro bona operatione sæpe ponitur, quæ sine labore fieri non potest. Et quantum in hoc negocio continetur exhortatio bonæ operationis: idcirco ipsi negocio tale vocabulum competit, vt psalmus appelletur. Psalmus ergo iste, id est sequēs exhortatio bonæ operationis, est attribuēdus Dauid, id est Christo, qui verus Dauid, id est visu desiderabilis, vel manu fortis interpretatur. Quis enim adeò desiderabilis, sicut ille, de quo scriptū est: Cuius vultum desiderat vniuersa terra, & in quem desiderāt angeli prospicere? Et quis fortior eo, qui omnia quæcūque voluit fecit, qui principē huius mūdi de regno suo expulit, qui morte sua mortē nostrā destruxit? Et sciedū quòd quādo psalmi ita intitulātur, vt psalmus præponatur & nō canticū: designatur quia de moribus agitur. Quādo verò canticū & nō psalmus, non de moribus, sed de mystico intellectu tractatur. Intentio Christi, cui hæc verba competunt, hæc est, vt omnes fideles spem & confidentiā bonæ vitæ, non in seipsis, sed in Christo & secundum principium & secundum finem constituant. Quia nonnunquā Prophetæ sancti sic præuident futura, quomodo sciunt præterita: sanctus Dauid quod de passione Christi & persecutoribus eius futurum esse præuidit, non futuro, sed præterito tēpore narrare voluit: vt ex suis verbis ostenderet quia Spiritu sancto reuelante, tam de futuris quàm de præteritis certus esset. Ait ergo de persecutoribus Christi.*

3.Reg.10. *1.Pet.1.* *Luc.11.* *Psal.134.* *Ioan.12.* *Osee.12.*

PSALM

PSALMVS II.

Q*VARE fremuerunt gentes*, Id est gentiles, *& populi*, id est Iudæi,
Ioan.11. *meditati sunt inania?* Et quare *astiterunt reges terræ*, Herodes & Pi-
latus, *& principes* Annas & Caiphas *conuenerunt in unum*, con-
Luc.23. silium & locum, *aduersus dominum*, patrem *& aduersus Christum* fi-
Matth.26. liũ *eius?* Tanta deniq; insania furoris eos inuasit, tanta malitiæ cæcitas per-
culit: vt auctorẽ suum, quẽ credere & adorare debuissent, vnanimiter etiam
occidere non timerent. Dictum est autem *Quare*, ac si diceretur, frustrà,
Non enim impleuerunt quod voluerunt. Nam qui ideo Christum occide-
Ioan.7. runt, & vt nomen eius de terra delerent, & ne ipsi locum & gent perderet:
Ioan.11. ideo quidem nomen eius auxerunt, ideo & gentem & locum perdiderunt,
quia innocentem dominum occiderunt. Miroque modo actum est, vt dum
suum consilium implere se crederent, consilium domini nolentes & ne-
Prouer.21. scientes implerent. Ergo meditati sunt inania. Non est enim sapientia, non
est prudentia, non est consilium contra dominum. Sed quę inania medita-
ti sunt? *Dirumpamus*, inquiunt, *vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipso-
rum.* idest, destruamus vincula religionis Christianæ, ne nos sui valeant sub-
iugare. Sic, sic superbæ mentes contra suum auctorem frequẽter se erigunt,
dum suam non eius voluntatem implere appetunt: & tanto deterius cadunt,
quanto supra eum tendunt à quo facti sunt. Sed quid sequitur? *Qui habitat in
cælis irridebit eos, & dominus subsannabit eos.* Quia habitantes in terra cælestem
dominum irridere & subsannare præsumpserunt, ab ipso cælesti Deo irri-
Marc.14. sione & subsannatione digni ostendentur. Nam qui surrexit à mortuis, &
Luc.24. Act.1. regnando iam habitat in cælis, cùm ad iudicium veniet, irrisione (vt iam
Mat.16.25. diximus) & subsannatione eos dignos ostendet. Hinc per sapientiam dici-
Prouer.1. tur, Quia vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspi-
ceret: Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexi-
stis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis, quod
Ibid. timebatis, euenerit. Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tem-
pestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio & angustia: Tunc in-
uocabunt me, & non exaudiam: manè consurgent, & non inuenient me.
Tunc loquetur ad eos in ira sua, qui antè tacuit in mãsuetudine sua. *Et in furore suo*
Roma 9. *conturbabit eos*: quos in longanimitate patientiæ suæ antè tolerauit. Iram au-
tem & furorem domini non perturbationem mentis oportet intelligi, sed
Matt.25 vim qua iustissimè iudicat. In ira sua loquetur ad eos, cùm in iudicio suo du
Ozee.6. ra illos arguet increpatione: in furore suo conturbabit eos, cùm districta
Matth.9. Matth.11. impios feriet animaduersione. Ecce misericors Deus non iratus, sed placa-
Ezech.18. tus nobis peccatoribus apparet: mala nostra videt, & patienter sustinet. Ideo
Rom.9. diu tolerat, vt ad pœnitentiam nos pertrahat. Sed qui modò negligit pla-
catum, profectò sentiet iratum. Et quo quisque nunc durior fit ad pœni-
tentiam, eo ipse districtior erit ad vindictam. Sed qui in cælis habitat quo-
modo etiam in terris regnat, audiamus: ait enim: *Ego autem constitutus sum*
Hebr.5. *Rex ab eo*, subaudis, à patre meo, *super Syon montem sanctum eius, prædicans præ-
ceptum*

ceptum eius. Ego, inquam, cuius vincula illi dirumpere, & iugū meditabantur abiicere. Per Syon, quæ speculatio dicitur, sancta Ecclesia intelligitur: cuius intentio quotidie ad speculandam claritatem Dei erigitur. Sicut Apostolus dicit, Nos autē reuelata facie gloriam domini speculantes. Quam Ecclesiam montem sanctum appellat, propter eminentiam & firmitatem. Super hanc ergo Ecclesiam vnigenitus Dei patris rex constitutus est, non vt terreno regnet imperio, sed cælesti. Ait enim in quodam loco: Regnum meum non est de hoc mundo. Ergo est supra mundum. Et cùm eum voluissent rapere in regem, vt temporaliter regnaret, in illis aufugit, & terrenum imperium respuit. Ergo Christus spiritualiter rex constitutus est in nobis, vt expulso maligno principe de cordibus nostris, regnet ipse in interiore homine secundum spiritum, secundum donationes gratiarum, & largitiones virtutum, & ædificationes morum, ad salutem animarum nostrarum: vt iam non regnet peccatum in nostro mortali corpore, nec seruiamus immunditiæ ad iniquitatem, sed potius iustitiæ in sanctificationem. Sic ergo Christus in nobis regnare desiderat, vt ab immundis spiritibus & vitiis nos defendat, vt virtutibus & sacris operibus nos muniat. Sic in nobis regnare appetit, vt ad cæleste regnum suo nos regimine ducere possit. Sed quia adhuc sumus in certamine, suis nos præceptis non cessat admonere. Vnde bene dicitur, Prædicans præceptum eius: quia non præcepta, sed præceptum dicit, fortassis charitatem nobis innuit, in qua cuncta præcepta finiuntur: & quam si quis impleuerit, cætera ab ipso implebuntur. Hoc præceptum nobis quotidie Christus prædicat, hoc præcepto à terris ad cælestia subleuat: & quicquid per alia præcepta dicit, mittere nos ad hoc vnum præceptum semper intendit. Quod quidem duplex est mandatum: nam in dilectione Dei est dilectio proximi. Et scriptum est, quia in his duobus mandatis pendet lex & prophetæ. Quicquid ergo lex, quicquid prophetia, quicquid Euāgelium, quicquid sermo Apostolicus prædicat: omnia vnum præceptum, id est, charitas vna consummat. Sed quia de potentia audiuimus, de dignitate huius regis nostri audiamus. Sequitur enim, & dicit: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quod per prophetam audimus, hoc etiam per euangelium legimus. Ibi enim dicitur, quia cùm dominus Iesus baptizaretur, Spiritus sanctus in columbæ specie descendit, & vox patris intonuit, Hic est filius meus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Vbi manifestè se Trinitas humanæ naturæ ostendit: quia Filius Dei in specie hominis, & Spiritus sanctus in specie columbæ, & vox Patris in similitudine humanæ vocis apparuit. Quanquam autem possit ille dies in prophetia dictus, videri quo Iesus Christus secundum hominem natus est: tamen hodie quia præsentiam significat, atque in æternitate nec præteritum, nec futurum est, sed præsens: diuinius accipitur secūdum id dictum, Ego hodie genui te: quo sempiternam generationem virtutis & sapientiæ Dei, qui est vnigenitus filius, fides catholica prædicat. Duas ergo in Christo generationes esse credimus: vnam diuinam, alteram humanam: vnam qua ex patre in cælo natus est sine matre, alteram qua in terra ex matre natus est sine patre.

2.Corint. 3. 2.Pet. 1. Luc. 19. Dan. 7. Ioan. 18. Ioan. 6. Ephe. 3. Rom. 6. 2.Corint. 5. 2.Timo. 2. Matt. 22. 1.Corint. 13. Matth. 22. Matth. 22. Matth. 3. Luc. 3. Mar. 1. Ioan. 1. Matth. 17. Luc. 2. Matth. 2.

mi.up Secun

Secundum illam, cùm nihil essemus, nos creauit: Secundum istam,
cùm perditi essemus, nos reformauit. Vnigenitus ergo filius ex patre
sine tempore natus, quia cælestem suam hæreditatem solus habere no-
luit, humanam naturam ad contemplationem gloriæ suæ condidit. Sed
quia peccando periit, ille etiam hanc in carne nascendo requisiuit: &
Genes.1. qui hominem fecerat ad imaginem & similitudinem Dei, miro suæ chari-
Philip.2. tatis affectu factus est ipse ad similitudinem hominis. Et vnde se ad nostram
Ephe.4. humanitatem humiliauit, inde nos ad hæreditatis suæ gloriam subleuauit.
In hac igitur carnis generatione & humiliatione ei à patre dicitur: *Postu-
la à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Mi-
Ioan.14. nor quidem videtur ille qui postulat, eo qui postulatur. Et dum Christus car
nem assumpsit, à patre suo per humanitatẽ se minorauit. In hoc enim quòd
Philip.2. Ioan.10. in forma Dei est æqualis patri, non postulat à patre, sed simul omnia opera-
Philip.2. tur cum patre. In hoc autem quòd pro nobis se dignatus est humiliare, mi-
1.Ioan.2. Hebr.7. nor patre factus, non cessat pro nobis interpellare. Postula (inquit) à me, &
Exod.4. dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Sancti Patriarchæ & prophetæ postu-
Isa.16. lauerunt pro Iudæis. Ipse vnigenitus filius Dei, homo inter homines factus,
Ioan.17. Isa.19. postulare dignatus est pro gentibus. Illi postulauerunt genti suæ salutem, &
Ioan.1. misit eis Deus saluatorem. Sed quia hunc in carne humilem viderunt, su-
Ioan.4. Acto.8. perbo corde & cæco contempserunt. Quem verò Iudæa elata repulit, hūc
gentilitas humiliata suscepit. Illa per superbiam hæreditatem perdidit: hęc
per humilitatem ad hæreditatem venit. Sed quia hoc non suis meritis, sed
Dei filio volente, & patre eius annuente factum est, rectè ei dicitur, Postula
à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Non enim ait, Postulet illę gen
Hebr.5. tes, sed postula tu. Ex quibus verbis satis colligitur, quia gentilitas non suis
Philip.2. meritis saluatur: sed ille hoc fieri petiit, qui patri pro nobis vsque ad passio
Isa.60. 1.Pet.2. nem mortis obediuit. Et quia gentilis populus ab extremis mundi partibus
ad fidem collectus est, rectè dicitur, Et possessionem tuam terminos terræ,
subaudis, dabo tibi. Dum enim persecutio in Iudæa agitur, sancta Apostolo
Luc.10. rum prædicatio in vniuersum mundum dispergitur: sicut scriptum est, Vo
Act.13. bis missum fuerat verbum Dei: sed quia indignos vos iudicastis, ecce imus
ad gentes. Pro crudelitate ergo malitiæ quæ mentem Iudææ concremauit,
Mar.16. omnipotens Deus gentes in hæreditatem sumpsit: quia per hoc, quòd illa
Matth.26. redemptorem suum ac membra eius persecuta est, sanctis Apostolis per di-
Isa.40. Luc.3. uersa dispersis, nos qui Iudææ in circuitu sumus, dono cælestis gratię splen-
dorem veri luminis videmus. Sed quia in vitæ fortitudine nos inuenit, & ad
iustitiæ regulam reduxit, bene subditur: *Reges eos in virga ferrea, & tanquam
vas figuli confringes eos.* Virga ferrea accipitur inflexibilis iustitia, quæ ideo vir
ga, quia recta: ideo ferrea, quia dura. Recta bonis, dura malis. Blanda iustis,
aspera peruersis. Et quia per hanc dominus spirituales regit, carnales con-
fringit, rectè dicitur: Et tanquam vas figuli confringes eos. Quid enim
1.Corin.4. terrena sunt corda, nisi vasa fictilia? Vas enim fictile, terrenum & fragile
2.Timo.2. est. Carnalia ergo corda, quæ transitoria appetunt, hoc quod corruptibile
Ioan.3. Rom.8. & vile est, diligunt, terrenis rebus totis desideriis incumbunt, quid aliud,

quàm terrena vasa sunt? Quæ dominus per virgam ferreã confringit, cùm per iustitiæ rectitudinem suam in eis carnalitatem destruit, cùm mentis elationem conterit, cùm infirmitas propria ad memoriam reducitur, & corruptionis miseria diligenter attenditur, & vitiorum fractura solerter pensatur. Quia ergo pietas summa sic nos ferit, vt regat: sic confringit, vt melius restituat, dum vasa iræ commutat in vasa misericordiæ, & vasa apta ad interitum facit apta ad gloriam: dicatur rectè, Reges eos in virga ferrea, & tanquàm vas figuli confringes eos. Quos iam diuinus sermo alloquitur, cùm subiungit: *Et nunc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram.* Et nunc, id est, iam innouati, iam contritis luteis tegumentis carnalibus, vasis erroris, quæ ad carnalem vitam pertinent. Nunc intelligite iam reges, id est, valentes regere quicquid vobis seruile & bestiale est: castigantes vestra corpora, & seruituti subiicientes. Qui cælesti regi seruiunt, reges proculdubio sunt: ipsi enim seruire verè regnare est. Nam tanto quisque liber à vitiis redditur, tanto potentius sibi spiritualiter dominatur, quanto auctori suo humilius famulatur. *Erudimini* (inquit) *qui iudicatis terram.* Spirituales significantur qui terram iudicant. Inferius enim nobis est quicquid iudicamus. Quicquid autem infra spiritualem hominem est, meritò terra nominatur: quia terrena labe sauciatur. Qui se vt peccatorem accusat propriòque iudicio cõdemnat, atque semetipsum duris increpationibus prosequitur, iudex terrenus non immeritò vocatur. Talibus dictum est, Intelligite & erudimini, id est, ad hoc intelligite vt erudiamini. Non enim intellectus proficit, si vsque ad eruditionem vitæ non peruenit. Ille autem eruditus intellector est, qui hoc quod intelligere valet, ad vitæ suæ ædificationẽ trahere studet. *Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Sæpè nanque contingit, quia is qui cælesti domino purè deseruit, ex ipsa virtute in elationem se erigit, & tanto se mox à seruitute domini elongat, quãto à virtute humilitatis discordat. Quapropter necesse est vt sic seruiat amor, quatenus in humilitate semper animum reprimat timor: ne fructum, quem bona vita cõgregat, ventus elationis tollat. Vel quia in hoc seculo inter gaudium spei, & tentationis metum positi sumus: alloquitur nos, Spiritus sanctus, dicens: *Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore*: vt & de spe exultatio, & de tentatione nascatur tremor. Et si enim iustorum actio quandoque prosperatur, in ea tamen vita posita est, de qua per beatum Iob dicitur, Tẽtatio est vita humana super terram. Quia igitur inter blanda versamur & aspera, inter prospera & aduersa, inter tristitiam & gaudium, inter spem & metum: dicatur rectè: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Sed quia non sufficit bona agere, nisi & mala quisque valeat æquanimiter tolerare: adiunctũ est: *Apprehendite disciplinã, nequãdo irascatur dominus & pereatis de via iusta.* Disciplina est emendatoria tribulatio secũdum illud, Quem enim diligit dominus, corripit: flagellat autem omnem filiũ quem recipit. Et quia iustitia modò in prosperis, modò in aduersis agitur: in prosperis quidem timor, in aduersis verò disciplinæ patientia præcipitur: ne si in illis se eleuat, in foueam elationis cadat: aut si in istis se deiicit per pusillanimitatis vitium victus pro-

Roma. 9.
1. Pet. 2.
Hier. 22.
1. Corin. 11.
Matth. 6.
Iob. 7.
Prouerb. 3.
Hebr. 12.
Apocal. 3.

ruat. Hanc verò disciplinam quisquis apprehendere negligit, à via quidem
iustitiæ perit, per iniquitatis vias miserabiliter incedit: tantóque omnipo-
tentem dominum ad iracundiam prouocat, quanto pro ipsius amore aduer
Rom.8. sa tolerare recusat. Cùm enim scriptum sit, Quia non sunt condignæ passio
nes huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: & quòd
Isai.64. 1.Cor.2. oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ
præparauit dominus diligentibus se. Cùm incomparabilia bona promittat
Deus, & mala minima ingerat mundus: rectè iustus dominus irasci debet,
quando pro tam paruis, tam magna contemni videt. Si enim dulcedinem
patriæ cœlestis amarent, ex magno gaudio tribulationes omnes sustinerent:
cùm constet, quia ex tolerantia huius tribulationis crescat eius inæstimabi-
lis merces suauitatis. Sed adhuc apprehendẽdi disciplinã causa adiungitur,
cùm subinfertur: *Cùm exarserit in breui ira eius. Beati omnes qui confidunt in eo.*
Psal.9. Modò dum districti iudicis ira differtur, & peccator in desideriis animę suę
laudatur: dum iustus tribulationes & angustias sustinet, quæ malorum pœ-
na, quæ iustorum gloria sit, non apparet: hinc est, quod Ioannes Apostolus
1.Ioan.3. ait, Charissimi, nunc filij Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Sci-
mus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbi-
mus eum sicuti est. Tunc profectò apparebit quàm fallax huius mundi fidu
cia extitit, quàm trãsitoria vita, quàm breuis gloria, quàm parua voluptas,
quàm falsa prosperitas, & quàm citò trãsiit quicquid hîc charum & pretio-
sum fuit. Ergo infœlices illi, qui in talibus confisi sunt. Beati autem omnes
qui confidunt in domino.

TITVLVS PSALMI III.

*TERTIVS Psalmus ex persona Christi accipiendus est, tractãs de passione
eius, ac resurrectione. Et mittit nos ad illã historiã, in qua dicitur David fu-*
2.Reg.15. *gisse à facie bellantis aduersum se filij sui Absalom. Quã historiam Hesdras
propheta intelligens illa quæ in passione Christi gesta sunt, præsignasse, talem
titulum præposuit, Psalmus David, cùm fugeret à facie Absalõ filij sui. Qui hoc modo ex-
ponitur: iste Psalmus, id est, ista exhortatio moralitatis quæ in sequenti negotio continetur, est
David, id est, Christi, qui manu fortis est. Psalmus (dico) habitus de his quæ cõtigerunt, cùm fu-
geret, id est, cùm auferendo gratiã suam recederet, à facie Absalom filij sui, id est, à mẽte Iu-*
Luc.6. *dæ, quem cum aliis Apostolis gratia sua elegit ad hoc, ut filius suus esset. Bene autem pro
Absalõ, qui pax patris dicitur, ipse traditor Christi intelligitur: quia quãuis ipse pacem cum
Christo non habuerit, tamẽ Christus ei pacẽ & ore dedit, & corde tenuit. Vides ergo domi-*
Ioan.13. *nus electos suos non solũ ab alienis, sed etiam ab amicis & parentibus propter iustitiã passu-*
Matth.26. *ros: ad constantiam passionis eos hortari in hoc opere intendit, seipsum proponens in exem-*
Luc.22. Phil.2. *plum: ut sicut ipse in passione sua constans fuit, & de tribulatione sua dominum inuoca-*
Act.14. *uit, & ipsa tribulatio ei ad gloriam & exaltationem profuit: ita ipsi cõsiderando quòd per*
Matth.26. *tribulationes exaltabuntur, & ad orationes se conuertant, & cogitantes illum esse caput*
Ephe.1. 1.Ioan.2. *& aduocatum suum, non deficiant. Sequitur de psalmo.*

PSALM.

PSALMVS III.

DOMINE quid multiplicati sunt qui tribulant me? Multi insurgunt aduersum me. Hæc inuestigatio non causa ignorantiæ fit, sed propter instructionem perfectorum: vt considerando finem tribulationis suæ, constantes permaneant, Tam scilicet multiplicati sunt qui insurgunt & tribulant, vt de numero discipulorum non defuerit qui ad numerum persequentium accesserit. O mira Dei omnipotentis patientia, quos viso verbo potuit extinguere, hos ex mira mansuetudine sua dignatus est tolerare: vt per seipsum demonstraret quæ in nobis esse virtus patientiæ deberet. De se enim nobis exemplum fecit æternus conditor, vt quia sic humiliatus est cælestis Deus, desinat iam superbire terrenus homo. Sed hæc sui capitis verba retinet adhuc corpus eius, quod est Ecclesia, quæ dum tribulationibus premitur, quæ dũ aduersus se insurgere peruersos intuetur, clamat & dicit: Domine quid multiplicati sunt qui tribulãt me? Multi insurgunt aduersum me. Hoc sancti martyres clamauerunt, cùm multiplicari ecclesiæ persecutores viderunt. Hoc præsens Ecclesia clamare non cessat, quæ in tempore pacis suæ multis aduersitatibus elaborat, dum occulti hostis tentationibus agitur, dum prauè viuentiũ moribus grauatur, dum carnalium hominum apertas iniurias grauiter tolerat, & quorundam quasi iustorum sub imagine sanctitatis simulationem grauiùs portat, quandiu caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: & corpus quod corrumpitur agrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem: quandiu in hac periculosa & laboriosa vita manet, tandiu dicere anima fidelis habet: Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt aduersum me. *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo eius.* Manifestum est quòd hæc dicebant, qui Christum esse Deum non credebant. Ad hoc valent illæ voces, Si filius Dei est, descendat de cruce. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Et quoniam plerunque coaceruatione vitiorum subrepit desperatio sanitatis, tanquã ipsis vitiis insultantibus animæ, vel etiam diabolo & angelis eius per noxias suggestiones, vt desperemus operantibus, verissimè dicitur: Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in deo eius. Sed quisquis nos aduersarius oppugnet, quæq; tribulatio grauet, semper dicendum est, quod sequitur: *Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Capitis nomine in sacro eloquio mens solet intelligi. Sicut enim à capite membra, sic sensus à mente reguntur. Tales superna bonitas libenter suscipit, quos ad suum adiutorium humiliter confugere cernit: & caput, id est, mẽtem eorum dono suæ gratiæ eleuat, quos non in hoc seculo, non in seipsis sed in domino Deo suo gloriari delectat. Hinc Apostolus nos admonet, dicens: Qui gloriatur, in domino glorietur. Si tu enim gloriaris in domino, Deus gloriatur in te. Si tu non tuã, sed eius gloriam quæris, ipse quærit quomodo te exaltet & glorificet. Hinc sancti Patriarchæ & prophetæ, hinc Apostoli & cæteri iusti viri à domino Deo exaltati & glorificati sunt, quia seipsos in

Ioan. 18. Ioan. 19. Rom. 12. Eph. 4. & 5. Eph. 6. Matth. 7. Gala. 5. Sapien. 9. Matth. 27. Luc. 23. 1. Corint. 2. Ioan. 6. Luc. 15. 1. Cor. 1. 2. Cor. 10. Mat. 23. Luc. 18.

hoc ſeculo contemnentes, gloriam domini, non ſuam quæſierunt. Vel hoc
quod dicitur, Tu autem domine ſuſceptor meus es: & cætera, ſecundum ho-
Ioan. 1. minem dicitur: quia hominis ſuſceptio eſt Verbum caro factum, gloriam
quoque ſuam dicit domini etiam illo, quem ſic ſuſcepit Dei verbum, vt ſimi
lis cũ illo fieret Deus. Ex hac regula introducimur ne quis ſibi de ſe glorie-
Luc. 23. tur. Caput autem Chriſtus in paſsione ſua exaltatum habuit, quia in tanta
paſsionis humilitate, mentis fortitudinem non amiſit. *Voce,* inquit, *mea ad*
dominum clamaui: & exaudiuit me de monte ſancto ſuo. Voce ſua ad dominum
clamare, eſt intentè dominum deprecari. Voce ſua clamat, cùm quiſquis
ita intentè orat, quòd ſonus vocis ab intentione cordis non diſcrepat. Hinc
egregius doctor ait, Pſalmis & hymnis cùm oratis dominum, hoc verſetur
1. Cor. 14. in corde, quod profertur in ore. Et Apoſtolus dicit, Pſallam ſpiritu, pſallam
& mente. Tales libenter exaudit dominus, quos ſcilicet ita clamare conſpi-
cit: vnde bene dicitur, *Et exaudiuit me de monte ſancto ſuo,* id eſt, de altitu-
Pſal. 35. dine iuſtitiæ ſuæ. Legimus enim, Iuſtitia tua ſicut montes Dei. Et iuſtum ſic
erat vt innocentem occiſum, cui retributa ſunt mala pro bonis, à mortuis
Iſa. 34. ſuſcitaret, & digna perſequentibus retribueret. Nos quoque de monte ſan-
cto ſuo exaudit, quando preces noſtras, non ex meritis noſtris, ſed ex ſua ſan
Iſa. 34. cta miſericordia ſuſcipit. Non enim digni ſumus, vt audiamur: ſed ipſe mi-
Tit. 3. ſericors eſt, vt exaudiat. Hinc eſt quod per Apoſtolum dicitur, Non ex ope-
ribus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos
1. Tim. 2. nos fecit. Dicit autem ipſe per quem ſaluati ſumus, *Ego dormiui, & ſoporatus*
Ioan. 11. *ſum, & exurrexi: quia dominus ſuſcepit me.* Dormitio morientis, ſomnus autem
Cantic. 5. mortui accipi poteſt: vt dormitio ſit, qua trãſitur ad ſomnum: veluti eſt ex-
pergefactio qua tranſitur ad euigilationem. Bene ergo accipitur: ego dor-
miui, & ſoporatus ſum. Ego me paſſioni permiſi, & mors conſecuta eſt. Vel
tunc dormiuit Chriſtus, quãdo ſuſcepta morte à temporali dolore quieuit.
Luc. 24. Tunc ſoporatus eſt, quando die altera in ſepulcura moratus eſt: die verò ter
tia à mortuis reſurrexit. Vnde hîc ait, Et exurrexi, quia dominus ſuſcepit
me. Surgens enim à mortuis, in gloria Dei patris ſuſceptus eſt. Vel poteſt
hoc dicere, quiſquis fidelium recolens mortem peccatorum ſuorum, & do-
num regenerationis, *Ego dormiui,* & cætera. Dormiuimus enim, cùm à bo
no opere torpuimus: cùm in noſtra prauitate delectabiliter iacuimus: cùm
dulce erat nobis peccare, & in eis quidem peccatis perſeuerare. Sed ab hoc
ſomno mortis viuificans gratia nos euigilare fecit, cùm mala noſtra ad me-
moriam reduxit: cùm dulcedinem peccatorum in amaritudinem vertit, &
mentem noſtram ad lamenta pœnitentiæ formauit, nóſque in vitiis torpen
tes, ad bona opera excitauit. Domini autem gratia commendatur, cùm di-
citur, Surrexi, quia dominus ſuſcepit me. Niſi enim eius gratia ſuſciperet,
anima noſtra à morte peccati minimè ſurrexiſſet. Sed quia quiſquis à do-
mino ſuſcitatur, fortis contra quoſque aduerſarios redditur: rectè ſubdi-
tur. *Non timebo millia populi circundantis me. Exurge domine, ſaluum me fac Deus*
meus. Exurge, id eſt, fac me exurgere. Mos eſt diuinarum ſcripturarum
2. Corin. 13. perſonæ Dei attribuere quod in nobis operatur. Vnde illud eſt, An experi-
mentum

mentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Non enim ait, Quo iubente loquor: sed prorsus ipsam locutionem illi tribuit, cuius munere loquebatur. Quia verò millenarius numerus perfectus est, per millia populi vniuersa prauorum multitudo designatur. Is ergo quem Dominus suscitat & saluat, millia populi non formidat: quia tantò omnem malorum multitudinem non timet, quantò vnum omnipotentem Deum protectorem habet. Vel si ex persona domini loquentis accipitur quod dictum est, Non timebo millia populi circundantis me: constat quia aduersarios suos iam non timet, quia ab eis corporaliter tribulari non valet. Christus enim resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Rom. 6. Et eò sub se inimicos suos habet, quò ad dexteram Dei Psal. 109. patris sedenti ei tradita est potestas in cælo & in terra. Matt. 28. Quare autem non timeat, reddit causã, cũ subiungit. *Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa: dentes peccatorum contriuisti.* Quis ignorat, quoniam sine causa aduersati sunt Christo inimici eius? Isa. 53. 1. Pet. 2. Ipse enim peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Psal. 10. Sed quia iustus Deus & misericors est, omnes Psal. 110. aduersarios suos percussit: alios vltione vindictæ ad damnationem, alios dolore pœnitentiæ ad salutem. Quod si per aduersantes maligni Spiritus Matth. 25. intelliguntur, vel quique homines mali qui modò Ecclesiam Christi per- Matth. 48 sequuntur: hi profectò in fine seculi à domino percutiuntur. *Dentes peccatorum contriuisti.* Per dentes, verba maledicta designantur: de quibus per Apostolum Paulum dicitur, Si autem mordetis inuicem, videte ne abinuicem consumamini. Galat. 5. Possunt & dentes accipi principes peccatorum, quorum auctoritate quisque à societate rectè viuentium præciditur, & quasi malè viuentibus incorporatur. Dentes ergo peccatorum dominus conterit, quando ipsos & verba eorum ad nihilum redigit. Timeant ergo aduersarij mali: quia si ipsi iniustè percutiunt, habent super se dominum, à quo iustè percutiuntur. Timeant potestates malæ: quia si ipsæ alios opprimunt, habent super se potestatem à qua opprimuntur. Quæ autem spes nostra? Roma. 13. *Domini* (inquit) *est salus, & super populum tuum benedictio tua.* Nos quidem infirmi & imbecilles: nemo de se præsumat, quoniam domini est 2 Corin. 4. salus, saluos faciens à morte peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit Roma. 7. de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Ergo Domini est salus. Sed quæ est benedictio populi ipsius? nisi illa, qua dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum Matt. 25 quod vobis præparatum est ab origine mundi. Talis benedictio super nos & super Matt. 27 filios nostros.

Amen.

TITVLVS PSALMI IIII.

SCIENDVM est quod quibusdam negotiis ita præponitur psalmus in titulo, vt non sequatur canticum. Quibusdam verò canticum, vt non sequatur psalmus. Aliis verò præponitur psalmus, & sequitur canticum. Aliis autem canticum, & succedit psalmus: quæ varietas attendenda est. Ubi enim psalmus tantùm ponitur, designatur quod in sequenti negocio simpliciter de moralitate tractatur. Ubi autem canticum tantùm, ostenditur quod de iocunditate agitur. Et vbi præcedit psalmus, & canticum sequitur, de moralitate tractatus habetur: ita tamen, vt mentio fiat de remuneratione ad quam tendit moralitas. Ubi autem præcedit canticum, & succedit psalmus, de iocunditate remunerationis fit sermo: sic tamen, vt de moralitate, per quam habetur, aliqua mentio fiat. Psalmus iste sic intitulatur, In finem psalmus cantici David. Exponitur sic: Iste psalmus cantici, id est præsens exhortatio bonæ moralitatis, in qua fit mentio de cantico, id est, de iocunditate æternæ remunerationis, est David, id est, Christi, vel alicuius fidelis credentis & sperantis in Christo: David dico, dirigentis eos quos exhortatur, in finem, id est, in illum qui est finis & completio legis & prophetarum. Vel finis, id est, meta & consummatio totius agonis. Vel finis, id est, consummata quies beatitudinis. Intētio Christi vel cuiuscūque credētis in eū, in hoc psalmo est, persuadere his qui terrenis delectātur, vt egrediēdo à tribulatione vitiorū, & terrena negligēdo, æterna bona quæ in fine, id est, in Christo sunt, appetāt: seipsum proponēdo eis in exēplum, & sic dicēdo.

PSALMVS IIII.

Roma. 4. *CVM inuocarē exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.* Hoc est, cùm intus in corde meo orarem, exaudiuit me ipse à quo est iustitia mea. *In tribulatione dilatasti mihi.* hoc est, ab angustiis tristitiæ in latitudine gaudiorum me deduxisti. Tribulatio & angustia in omnem
Rom. 2.
Rom. 5. animā hominis operantis malū. Qui autē dicit, Gaudemus in tribulationibus, sciētes quoniā tribulatio patientiā operatur: & quoniā charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctum, qui datus est nobis: nō habet cordis angustias, quāuis extrinsecus à persequētibus inferantur. In hoc prosunt iustis aspera tribulationia, quia dū tribulantur in corpore, dilatantur in corde & quo eos arctiùs mala tēporalia premūt, eo latiùs bona cœlestia cōcupiscunt. Quia ergo ex angustiis tribulationis crescit dilatatio mētis, dicatur rectè, in tribulatione dilatasti mihi. Mutatio autem personæ tertiæ ad secūdam, forte ideo fit, vt ostendat quēadmodum exauditus sit, in ipsa dilatatione loquens Deo: vt hoc sit corde dilatari, iā cordi habere infusum Deū, cū quo intrinsecùs colloquatur: cui nūc orat & dicit, *Miserere mei, & exaudi orationē meam.* Quod iterū rogat, cùm iā se exauditum & dilatatū indicauerit, forte ideo fit, vt vnde nō est exauditus, adhuc exaudiatur: aut in quo non est perfectus, perficiatur: aut ꝓpter alios inchoātes vt in illis qui crediderint perficiatur quod inchoauerūt. Habēt enim iusti propriū, vt in omne quod dicūt, atq; quod agūt non solū suum profectū, sed etiam proximorum ædificationē quærāt. Vnde aptè subiūgitur. *Filij hominū vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatē, & quæritis mendaciū?* Ac si diceret, Vos qui in carnali generatione mēte habitatis, vsq; ad quē finem cor durum habetis, quòd Deo non

creditis

crediitis,& bona inuiſibilia non cogitatis? Vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? Quo fructu, qua vtilitate temporalia amando quæritis,quærendo amatis quæ vana ſunt,quia durare non poſſunt: & mendacia,quia amatores ſuos decipiunt? *Et ſcitote quoniam mirificauit dominus ſanctum ſuum.* Eum ſcilicet,quem ſuſcitauit ab inferis,& in cælo ad dexteram *Actor.2.* ſuam collocauit. Increpatur ergo genus humanum, vt ad eum tandem *Ephes.1.* *Matt.26.* ab huius mundi amore conuertatur. Sed ſi quem mouet coniunctio ſuperaddita,quòd ait, *Et ſcitote*, ſciat genus huius locutionis familiare eſſe linguæ prophetantis. Nam ſæpe inuenis ita ceptum, Et dixit dominus ad illum: Et factum eſt verbum domini ad illum. Quæ iunctura coniunctionis cùm ſententia non præceſſerit,cui conſequens annectatur:mirabiliter fortaſſis inſinuat prolationem veritatis in voce,eſſe coniunctam cum ea viſione quæ fit in corde. *Dominus exaudiet me, cùm clamauero ad eum.* Hic nos admoneri credo, vt magna intentione cordis auxilium imploremus Dei: quoniam ſicut gratulandum eſt de illuminatione in hac vita, ita orandum eſt pro requie poſt hanc vitam. Quapropter aut ex perſona fidelis euangelizantis,aut ex ipſius domini ſic accipiendum eſt,ac ſi dictum eſſet, Dominus exaudiet vos,cùm clamaueritis ad eum. *Iraſcimini, & nolite peccare:* Occurrebat enim, Quis eſt dignus exaudiri? Aut quomodo non fruſtrà clamat peccator ad Dominum? Ergo, Iraſcimini, inquit, ſubaudis, vobis ipſis, valde pœnitendo de præteritis criminibus, & indignando, quod ad tam abiecta & vilia corruiſtis: & vlterius peccare deſinite. *Quæ dicitis in cordibus veſtris.* Subaudis, dicite. Nolite eſſe populus, de quo di- *Iſa.26.* ctum eſt, Labiis me honorat, Cor autem eorum longè eſt à me. *In cubili-* *Matt.15.* *bus veſtris compungimini.* Cubilia ſunt de quibus dominus monet, vt intus oremus clauſis oſtiis. Compungimini autem ad pœnitentiæ dolorem refertur, vt ſeipſam anima puniens compungat, ne in Dei iudicio damna- *Matth.6.* ta torqueatur. Aut ad exercitationem pertinet, vt euigilemus ad videndam lucem Chriſti, tanquam adhibitis ſtimulis, *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in domino.* Sacrificium iuſtitiæ, opera iuſti ſunt poſt pœnitentiam. Quid enim iuſtius, quàm vt ſuis quiſque peccatis iraſcatur potius quàm alienis,ſeque ipſum puniens mactet Deo? Inſinuat etiam tranſitum de vita veteri ad nouam: vt extincto poſt pœnitentiam veteri homine, ſacrificium iuſtitiæ ſecundum regenerationem noui hominis offeratur Deo: cùm ſeipſam iam anima offert & imponit in altari fidei, diuino igne, id eſt, Spiritu ſancto comprehendenda: vt iſte ſit ſenſus, *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in domino.* id eſt, Rectè viuite, & ſperate donum Spiritus ſancti. Sperantur autem quid niſi bona? Sed quia id bonum vult à Deo impetrare quod diligit, & pauci ſunt qui diligant interiora bona: admirabiliter cùm dixiſſet, Et ſperate in domino: ſubiecit, *Multi dicunt, Quis oſtendit nobis bona?* Quę interrogatio quotidiana eſt omnium ſtultorum & iniquorum, pacem & ſecuritatem pręſentis vitæ deſiderãtium, de futura vita, quæ nobis promittitur, dubitantium: qui ſæpe dicunt, Quis nouit, ſi vera ſunt? Aut quis venit ab inferis, vt iſta renunciaret? *Sapien.2.*

Magnificè ergo & breuiter ostendit, quæ bona quærenda sint: respondens
eorum interrogationi. *Signatum est super nos lumen vultus tui domine.* Hoc
lumen est totum hominis bonum, quod non oculis sed mente conspicitur.
Signatum est autem, dixit, super nos: tanquam denarius signatur Regis i-
Matt.22. magine. Homo enim factus est ad imaginem & similitudinem Dei, quam
Genes.1. peccando corrupit. Bonum ergo eius est verum atque æternum, si renascen
Ioan.3. do signetur. *Dedisti lætitiam in corde meo.* Non ergo foris quærenda est læ-
titia ab his, qui adhuc graues corde diligunt vanitatem, & quærunt men-
dacium: sed interius vbi signatum est lumen vultus Dei. In interiore enim
Ephes.3. homine habitat Christus. Sed homines temporalia sectantes, nihil aliud
nouerunt dicere, nisi, Quis ostendit nobis bona? cùm vera bona intra se-
metipsos videre non possunt. Itaque consequenter de his dicitur, *A fructu*
Ioan.12. *frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.* Non vacat quod additum est, *Sui,*
Ioan.6. est enim frumentum Dei: si quidem panis viuus, qui de cælo descendit. Et
Psal.35. est vinum Dei: nam inebriabuntur (inquit) ab vbertate domus tuæ. Est &
Psal.22. oleum, de quo dictum est: Impinguasti in oleo caput meum. Isti autē multi
qui dicunt, Quis ostendit nobis bona? à fructu frumenti, vini, & olei sui
multiplicati sunt. *Sui,* non Dei, id est, temporalis non spiritualis. Istis autem
relictis, qui multiplicati sunt cupiditate temporalium, vir fidelis exultat, &
dicit: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* Rectè enim speratur à tali-
bus omnimoda mentis alienatio à mortalibus rebus, & miseriarum seculi
huius obliuio, quæ nomine dormitionis & somni decenter & propheticè
significatur. Sed hoc non tenetur in hac vita, imò sperandum est in futura.
Hoc & verba ostendunt, quæ futuri temporis sunt. *Quoniam tu domine singu-
lariter in spe constituisti me.* Bene ait, Singulariter. Periit enim supradicta mul
Act.4. tiplicitas, & tenet in sanctis singularitas: de quibus dicitur in Actibus Apo-
stolorum, Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Singula-
res ergo & simplices, id est, secreti à multitudine & turba nascentium re-
rum esse debemus, & amatores æternitatis & vnitatis: si vni Deo & domino
inhærere cupimus.

TITVLVS PSALMI V.

TITVLVS Psalmi est, Pro ea quæ hæreditatem accipit. Intelligitur Ecclesia, quæ accipit hæreditatem, id est, vitam æternam per dominum Iesum: vt possideat ipsum, & ab ipso possideatur. Intentio eiusdem Ecclesiæ est in hoc psalmo, Omnes fideles orando, & bene operando inuitare ad hæreditatem æternæ beatitudinis, seipsam proponendo in exemplum, & orando sic.

PSALMVS V.

VERBA mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum. Vocata Ecclesia inuocat Deum, vt (eo opitulante) pertranseat nequitiam seculi huius, & ad eum perueniat. Quæ autem sunt aures diuinitatis, nisi pietas eius & misericordia, quibus nos

nos audire dignatur: Ipſius quoque eſt intelligere clamorem noſtrum,
attendere & approbare noſtri cordis deſiderium. Verba noſtra Dominus
quaſi auribus percipit, quando noſtras preces pie & miſericorditer ſuſcipit.
Et bene poſt verba clamor adiungitur: quia tunc placent Deo verba noſtrę
deprecationis, quando procedunt ex deſiderio cordis. Hinc per Apoſto- 1.Corin.14.
lum dicitur, Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Sed quia non ſufficit, vt ver-
ba noſtra audiat Deus, & clamorem intelligat, niſi ad effectum perducat: re-
ctè ſubiungitur, *Intende voci orationis meæ, rex meus & Deus meus.* Ac ſi dice-
ret: Sic audi verba, ſic intellige deſideria, vt probet rei effectus te intentum
eſſe meis orationibus. Et quia ſanctæ Eccleſiæ oratio per filium mittitur ad Matth.6.
patrem, aptè ait, Rex meus & Deus meus. Per regem enim Filiũ: per Deum, Ioan.11.
Patrem deſignat. Et Filius ait, Per me itur ad Patrem. Rectè ergo primo rex
meus, deinde Deus meus. Nec tamen dixit, Intendite, ſed Intende: quia Pa- Matth. 21.
ter & Filius non duo Dij, ſed vnus eſt Deus. Cauſam quoque ſubiungit, Zacha.9.
quare exaudienda ſit, cùm ſubinfertur, *Quoniam ad te orabo domine.* Et pro- Ioan.14. 1.Ioan.5.
ximus adiungit, *Manè exaudies vocem meam, &c.* Quid eſt quod ſuperius Ioan.10.
dixit Exaudi, quaſi in præſenti ſe exaudiri cuperet: nunc verò dicit, Manè
exaudies, non exaudi: & Ad te orabo, & Adſtabo, & Videbo? Fortè ſuperior
eius oratio ipſam vocationem oſtendit. Caligans autem inter procellas hu-
ius ſeculi, quia ſentit ſe non videre quod cupit: ideo dicit, *Manè exaudies.*
Ac ſi diceret, Non es ille qui poſſis videri ab eis, à quorum oculis nox pec- Ioan.5. Ioan.9.
catorum nondum receſſit: ſed mane, id eſt peracta erroris mei nocte, & diſ-
cedentibus peccatorum tenebris, Exaudies vocem meam: id eſt, oſtendes
vocem meam exauditam. *Manè aſtabo tibi & videbo.* Aſtabo, inquit, non
iacebo. Iacere enim, in terrenis quieſcere eſt. Non eſt ergo inhærendum
terrenis, ſi volumus Deum videre. Et exponit cauſam quare mane aſtabit &
videbit: *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* Iniquitas, malignitas,
mendacium, homicidium, dolus & quicquid huiuſmodi eſt, nox eſt: qua
tranſeunte fit manè, vt videatur Deus. Nos quandiu in hoc ſeculo inter ten-
tationes ſumus, in peccatorum tenebris iacemus: Nec verum ſtatim habe- 1.Ioan.2. Rom.6.
mus, nec veraciter videmus. Veraciter enim ſtare, eſt in æternitatis beatitu- 2.Pet.2.
dine permanere: & verum videre, eſt Deum in ſua maieſtate contemplari. Rom.13. Ioan.8.
Sed ille qui veraciter eſt, & incommutabilis manet, Apud quem (vt Iaco- 1.Corint.13.
bus ait) non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio, quoniam 1.Ioan.3. Ioan.14.
non eſt Deus qui iniquitatem velit: ideo in hoc ſeculo vbi iniquitas a- Exod.3.
bundat, ſeipſum non oſtendit. Sed quia futurum eſt, vt nox huius ini- Malach.3. Iacob.1.
quitatis pertranſeat, & mane, id eſt in reſurrectione electos ſuos ad im- Matth.24.
mortalitatis ſtatum & ſuæ contemplationis viſum reſtituat: voce Ec- 1.Ioan.2.
cleſiæ dicatur rectè, Mane aſtabo tibi & videbo: quoniam non Deus
volens iniquitatem tu es. Quia verò in collectione iuſtorum reproba- Matt.25.
tio fiet impiorum, rectè ſubiungitur: *Neque habitabit iuxta te malignus, ne-
que permanebunt iniuſti ante oculos tuos.* Malignus quaſi malo igne plenus
dicitur. Maligni ergo nomine numerus infidelium deſignari poteſt, qui
dum in infidelitatis errore perſiſtunt, malignitate ſua bonum ignem gratię

ſpir

ſpiritualis contemnunt. Iniuſti autem ſunt qui à bono opere torpeſcunt.
Iuxta dominum ergo malignus non habitabit, quia tanto nunc ab auctore
iuſtitiæ infidelium numerus elongatur, quanto nunc à iuſtitia fidei diſiun-
gitur. Iniuſti quoq; ante eius oculos tunc permanere non valet; quia nunc,
videlicet in operibus tenebrarũ, perdurare non timent. Adhuc etiam de re-
probis ſubditur: *Odiſti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur*
mendacium. Perdes omnes qui non ſolùm operantur quæ odiſti, ſed etiam
loquuntur mendacium, falſam iuſtitiam prætendendo, nec in pœnitentia
Eccleſ. 17. confitendo peccata. Non perdes autem, ſi pœnitendo veritatem loquun-
1. Ioan. 1. tur, vt faciendo iſtam veritatem veniant ad lucem. Per operantes iniquita-
Eccleſ. 12. tem deſignantur hi, qui non ſolùm bona non faciunt, ſed etiam peruerſe vi
Matth. 25. uunt. Quos omnipotens Deus odit, id eſt, odio ſuo dignos oſtendit: & quia
eos in iuſtitiæ ſuæ regula non cognoſcit, à ſuo amore repulſos in æternum
punit. Per loquentes verò mendacium, hæretici non immeritò poſſunt in-
telligi, qui ſua falſitate veritatem fidei conantur deſtruere: quos diſtrictus
iudex cum reprobis perdet. Quia ſicut illi damnantur ex prauo opere, ita
hi quoque damnandi ſunt ex praua locutione. Vel hoc modo poteſt expo-
ni: Perdes omnes qui loquuntur mendacium: id eſt, veritati contrarium:
quòd recedentes ab eo quod eſt, ad id quod non eſt, declinant. Vnde Apo-
1. Ioan. 2. ſtolus ait, Qui dicit ſe in Chriſto manere, & mandata eius non cuſtodit,
mẽdax eſt. Duo ſunt genera mẽdaciorum, in quibus non eſt magna culpa,
nec tamen ſunt ſine culpa: Cùm nos aut iocamur, aut vt proſimus menti-
mur. Illud primũ in iocãdo non eſt pernicioſum, quia nõ fallit. Nouit enim
ille cui dicitur, ioci cauſa eſſe dictum. Secundum autem ideo mitius eſt,
quia retinet nonnullam beneuolentiam. Illud verò quod fallere intendit
mendacium, eſt quod animam occidit: ſicut ſcriptum eſt, Os quod
Sapien. 1. mentitur, occidit animam. Sed iam mutatio perſonæ fit, cùm ſubditur,
Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus. Vſus quippe prophe-
tarum eſt, frequenter perſonas mutare: vt modò Deo, modò homini-
bus, modò capiti, modò mẽbris loquantur. Loquuntur enim Deo, tanquã
ei à quo accipiunt quod propheti ſant. Loquuntur hominibus, tanquam eis
quibus prophetizant. Et modò de capite ad membra, modò de mem-
bris ad caput vocem mutant: in quo vnitatem capitis & membrorum
nobis inſinuant. Per virum ſanguinum, perſecutores ſanctorum marty-
rum deſignantur. Doloſi verò ſunt, hi qui fideles animas verbis ſedu-
ctoriis decipere cupiunt, quos abominabitur Dominus, id eſt, ab hæ-
reditate electorum ſeparabit. Quia ergo illi ſuis malis meritis damnan-
di ſunt, Eccleſia verò per domini miſericordiam ſaluanda eſt: bene ſubiun-
git, *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domũ tuam, adorabo ad tem-*
plum ſanctum tuum in timore tuo. Domus Dei ipſa eſt ſancta Eccleſia, quæ re-
gnatura in cælo, adhuc laborat in terra: quæ cõſtruitur ex fidelibus, tanquã
1. Pet. 2. ex viuis lapidibus: quibus Petrus ait, Et vos tanquã lapides viui ſuperædifi-
1. Corin. 3. camini. Et Paulus ait, Dei agricultura, Dei ædificatio eſtis. Huius cæleſtis
domus ædificiũ ingreditur, quiſquis in ſancta Eccleſia ſanctorũ mores imi-

tatur

tatur.Hoc ſpirituale ędificiũ intrare,eſt ſancti viri qualiter proficiũt amãdo
conſpicere.Sed quia hoc nemo ſuis viribus valet,ideo rectè dicitur,In mul
titudine miſericordiæ tuæ. Multa quidem eſt Dei miſericordia, quia (vt *Rom.5.*
Paulus ait) Vbi abundauit peccatum,ſuperabundat gratia.In miſericordia
ſua pius dominus nos à peccatis liberat, ſed in abundantiori miſericordia
nobis etiam dona gratiæ ſpiritualis præſtat. In miſericordia ſua nos ab æ-
ternis ſuppliciis eruit,ſed in multitudine miſericordiæ ſuæ nos etiam ad ſu- *Ioan.1.*
pernæ patriæ domum reduxit. Quis diuinæ miſericordiæ viſcera penſare *Philip.2.*
valeat,quæ vt nobis vitam redderet,homo fieri,& mortem ſuſcipere voluit?
dicatur ergo: Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in do-
mum tuam.Sancta Eccleſia ideo domus dicitur, quia ab omnipotente do- *Matth.7.*
mino inhabitatur. Ideo templum appellatur, quia ab ipſo domino conſe- *2.Paral.8.*
cratur.Vel templum ideo vocatur,quia in eo continuè cæleſti domino lau- *Pſal.67.*
des referuntur. Ait ergo, Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore.
Quia non ait in templo,ſed ad templum, intelligendum eſt non de perfe-
ctione, ſed de profectu ad perfectionem eſſe dictum. Et fortaſſe ideo addi- *Pſal.110.*
dit,in timore tuo:quia principium ſapientiæ timor domini. Qui timet do- *Pro.1.2.9.* *Eccleſ.1.*
minum faciet bona. Et in alio pſalmo dicitur, Beatus vir qui timet domi- *Eccleſ.15.*
num,in mandatis eius volet nimis.Et iterum, Seruite domino in timore.Et *Pſal.111.*
quia hoc viribus ſuis non valet,ideo adiungit, *Domine deduc me in iuſtitia tua*
propter inimicos meos: dirige in conſpectu tuo viam meam. Inimici mei volunt me
ſeducere, & ad iniuſtitiam deuiare: Tu domine, qui es creator meus, eſto *Deut.32.*
dux meus.Tu enim feciſti nos,& non ipſi nos.Tu rege nos,& non ipſi nos. *Pſal.94.*
Poſtquam autem dixit, *Deduc me in iuſtitia*, non immerito addidit, *Tua:*
ac ſi apertè diceret, Per temetipſum data.Nam per ſanctos prophetas & fa-
mulos ſuos ſecundum diſtributionem temporum dedit minora præcepta
populo quem adhuc timore alligari oportebat:per filium ſuum maiora po-
pulo, quem charitate iam liberare conuenerat. Nec mirum eſt quòd dan-
tur maiora præcepta propter regnum cælorum, & minora data ſunt pro-
pter regnum terrenum,ab eodem Deo viuo qui fecit cælum & terram, qui
ſolus nouit congruentem ſuis temporibus generi humano exhibere medi-
cinam.De hac ſua iuſtitia nos admonet in Euangelio dicens, Niſi abunda- *Matth.5.*
uerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum & Phariſæorum. Id eſt niſi non
ſolùm illa minora præcepta legis impleueritis, quæ inchoant homi-
nes, ſed etiam iſta quæ à me adduntur (qui non veni ſoluere legem, ſed *Matth.5.*
adimplere) non intrabitis in regnum cælorum. Audiamus minorem *Deut.19.*
iuſtitiam.Audiſtis (inquit) quia dictum eſt, Oculum pro oculo, den-
tem pro dente. Audiamus maiorem. Ego dico vobis, non reſiſtere ma- *Matth.5.*
lo. Iuſtitia minor eſt non excedere in vindicta modum, ne plus repen-
dat quiſque quàm accipit: & magnus hic gradus eſt. Nemo enim inue-
nitur, qui pugno accepto pugnum tantùm reddere velit: & vno à con-
uiciante verbo audito, vnum, ſi tantundem valeat referre, contentus
ſit. Sed ſiue ita perturbatus immoderatiùs vindicat: ſiue quia iuſtum
putat eum qui læſit prior grauiùs lædi, quàm læſus eſt qui non læſerat.

Talem

Talem animum magna ex parte refrenauit lex, in qua dicitur, Oculum pro
Exo.21. oculo, & cetera. Quibus nominibus significatur modus, vt iniuriam vindi-
Deut.19. cta non transeat: & hæc est pacis inchoatio. Perfecta autem pax est, talem
Leuit.24. penitus nolle vindictam. Inter illud ergo primum quod præter legem est,
vt maius malum pro minore malo reddatur, & hoc quod dominus perfi-
ciendis discipulis dicit, ne malo resistatur, medium locum tenet, vt tantum
reddatur, quantum acceptum est, per quod à summa discordia ad summam
concordiam pro temporum distributione transitus factus est. Parum au-
tem adhuc videtur domino, si pro malo quod acceperis, nihil rependas
mali, nisi etiam amplius sis paratus accipere. Hoc est quod consequenter
exponit, Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.
Matth.5. Sed quid est quod ipse dominus, qui præcepta quæ docuit, primus ipse im-
Act.1. pleuit, percutienti se in maxillam ministro sacerdotis non præbuit alteram:
Ioan.16. sed insuper dixit, Si malè loquutus sum, exprobra de malo: Si autem benè,
cur me cædis? nisi hoc præceptum deberet intelligi ad præparationem
cordis, non ad ostensionem operis? Vnde alibi vir sanctus dicit: Paratum
Psal.56. cor meum Deus. Dicatur ergo, Domine deduc me in iustitia tua propter i-
nimicos meos. Cuius iustitiæ viam postulat, cùm subiungit, Dirige in con-
spectu tuo viam meam. Aliud est iustitia, aliud est via. Nam iustitia est do-
ctrina Christi, via est ipse Christus. Iustitiam ostendit prædicando, viam o-
Ioan.14. Acto.1. perando. Vnde scriptum est, Quæ cœpit Iesus facere & docere. Recta quip-
pè actio non virtus est, sed via virtutis. Nam per actionem venitur ad vir-
Gal.5. tutem. Fides enim quæ per dilectionem operatur, impetrat gratiam. Et gra-
Roma.5. tia Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est no-
bis, implet iustitiam. Ego (inquit dominus) sum via, veritas, & vita. Viam
Ioan.14. intelligite Christum operantem: veritatem, Christum docentem; vitam
Christum remunerantē. Via ducit ad veritatē, quia per viam venitur ad do
ctrinam: doctrina autem veritatis ducit ad vitam, quia cùm impletur quod
præcipitur, acquiritur vita quæ promittitur. Bene autem ait, Propter ini-
micos meos. Multos enim in via Dei sancta Ecclesia patitur aduersarios,
qui premunt eam persequendo, terrendo, blandiendo, seducendo: qui quā-
tum à via veritatis discordent, ex verbis ostenditur, quæ subsequuntur. *Quo-
niam non est in ore eorum veritas.* Et hoc approbat, cùm adiungit: *Cor eorum va-*
Matth.12. *num est.* Nam quomodo est veritas in ore, si vanitas est in corde? Bonus ho-
mo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo the-
sauro cordis sui profert mala. Ex abundantia enim cordis os loquitur: De
quibus adhuc rectè subiunctum est, *Sepulchrum patens guttur eorum, linguis suis
dolosè agebant, iudica illos Deus.* Adulatores & seductores rectè sepulchra paten-
tia dicti sunt, qui non habendo vitam veritatis, quodammodo exanimes
sunt, & mortuos in se recipiunt, quos verbis mendacibus & vano corde in-
teremptos in se conuertunt. Quod dixit linguis suis, significat malis. Ma-
li enim malas habent linguas. Dolosè verò agere, est aliud in corde, aliud
Psal.27. in ore habere. Vnde in alio psalmo dicitur, Qui loquuntur pacem cum pro
ximo suo, mala autem in cordibus eorum. Eos omnipotens Deus iudicat,
quia

quia omnes inimicos falsos, dolosos in extremo examine condemnat: de quibus adhuc subiungit: *Decidant à cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.* Prophetia est, non maledictio. Non enim optat vt veniat, sed prædicit quod futurum præuidit. A cogitationibus suis decidunt, quia quicquid elatè cogitauerunt, cùm intereunt, sine fructu amittunt. Superbia verò ruinam habet, sicut econtrario humilitas exaltationem. Dicitur alibi: In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quę vtique non perirent, si cęlestia cogitarent. Testatur enim idem Psalmista, Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Iniusti autem disperibunt simul, reliquiæ impiorum interibunt. Cogitationes ergo impiorum peribunt, quia æterna mala nunquam cogitata reperiunt: & subitò amittunt bona temporalia, quæ diu mente tractauerunt. Qui secundum multitudinem impietatum suarum expellentur, quia propter multa mala quæ gesserunt, & ab æterna hæreditate expellentur, & in tenebras exteriores eiicientur. Bene autem subditur: *Quoniam irritauerunt te domine.* Neque enim quia peccauerunt, ideo perirent, nisi perseuerando in malo dominum irritarent. Nam superna pietas postquam deliquimus, ad pœnitentiam reuocat, & diu expectat. Non enim vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Quod si conuerti negligit, & tempus gratiæ in augmentum expendit culpæ, quem pœnitendo placare debuit, eum plus irritando, id est ad iracundiam prouocando, grauiter offendit. Vnde Paulus ait: Tu autem secundum duritiam tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Nam tanto eum tunc districtus iudex acriùs damnat, quanto nunc misericordiùs expectat. Sed quid erit de iustis? Sequitur & dicit: *Et lætentur omnes qui sperant in te.* Primùm quidem iustorum gaudiũ est in spe: vnde dicitur, Spe gaudentes. Spe enim salui facti sumus. Postmodum verò erit in re. Vnde hìc secutus adiungit, *In æternum exultabunt & habitabis in eis.* Ipsa erit æterna exultatio, cùm templum Dei fient iusti, & erit gaudium ipse incola eorum. *Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum,* Et bene, in te, tanquam omnes possidentes hæreditatem te. *Quoniam tu benedices iusto.* Hæc est benedictio gloriari in Deo, & habitari à Deo. Et quia vocatio non meritorum nostrorum, sed beniuolentiæ & misericordiæ Dei est, subiecit dicens; *Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Bona enim voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram, peccatorem vocans in pœnitentiam. Et ipsa bona voluntas est inuictissimum scutum, quo repellitur inimicus desperationẽ salutis suggerens multitudine tribulationum & tentationum. Deus enim operatur & velle & perficere in nobis, pro bona voluntate. Non enim ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Matth 10. Matth. 25. Iaco. 4. Psal. 145. Psal. 36. Matth. 8. Iohel. 2. Ezech. 18. Luc 15. Rom. 9. Roma 2. Rom. 12. Rom. 8. Ioan. 14. Matth 4. Ephes. 6. Philip. 2. Tit. 3.

TITVLVS PSALMI VI.

SEXTVS Psalmus sic intitulatur, Psalmus Dauid pro octaua: Per octauã dies iudicij intelligitur: quoniã omnia tẽpora septẽ dierũ repetitione voluuntur: & quod fit in vna, potest mutari in alia. Octauus autẽ ille æstimãdus est, qui varietatem istam non habebit: Et quod in eo fiet, æternũ & incommutabile permanebit. Est autem vox in hoc psalmo fidelis pœnitentis, alios exemplo suo exhortantis, vt similiter pœniteant: ne in octaua, id est extrema die iudicij, æternam damnationem incurrant.

PSALMVS VI.

Malach. 3. Iaco. 1. *DOMINE, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Deus qui est incõmutabilis natura, apud quẽ (vt Apostolus ait) non est transmutatio, nec vicissitudinis obũbratio: de quo dictũ Sapien. 12. est, Tu autem Domine virtutum, cum tranquillitate iudicas: nullam in se furoris vel iræ perturbationem suscipit: sed furoris nomine intelligitur illa immensa & immoderata animaduersio vindictæ, qua pec- Matth. 25. catores punientur in extremo examine. Ira verò potest intelligi examina- 1. Corint. 13. tio illa, qua imperfectæ animæ emundãtur in purgatorio igne. Bene autem dicitur, Ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: Nam Matth. 5. corripias, quod mitius videtur, ad emendationem valet: qui verò arguitur, Ioan. 3. id est accusatur, metuendum est ne in finem habeat damnationem. Arguuntur in die iudicij omnes qui non habent fundamentum Christum. 1. Corint. 3. Emendantur autem, id est purgãtur, qui huic fundamento superædificant ligna, fœnum, stipulam, id est infructuosa, vana, inutilia. Detrimentum quiNume. 31. Isa. 1. 4. Ezech. 22. dem patientur, sed tamen salui erunt: sic tamen quasi per ignem. Quid ergo iste orat, qui non vult furore domini argui, vel ira emendari? quid, nisi vt Malach. 3. Matt. 5. 12. sanetur? Vbi enim sanitas est, nec mors metuenda est, nec curantis aut se- Apoc. 5. cantis medici manus. Sequitur itaque & dicit: *Miserere mei domine, quoniam* Iob. 14. *infirmus sum.* Multæ sunt infirmitates nostræ corporis & animæ. Nam cor- 2. Mach. 12 pus mortalitate corrumpitur, anima tentationibus premitur. Infelix homo Matt. 9 Ephes. 6. multis tentationibus & miseriis fatigatur. Qui ergo sentit miseriam, quid 1. Ioan. 2. tam postulare debet, quàm misericordiam? Qui sentit infirmitatem, quid tam desiderare debet, quàm sanitatem? Restat itaque vt dicat: *Sana me domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Quid per ossa nisi animæ fortia designantur? Nam ne ossa carnis intelligeres, exposuit, cùm subiungit: *Et anima mea turbata est valde.* Turbãtur quidem interiores sensus à consideratione proprij reatus, ipsa quoque infirma & peccatrix anima, cùm subtilitatem extremi examinis cogitando conspicit, ab omni interiore fortitudine destituta, in semetipsa contremiscit. Videt enim ibi damnari quicquid inuentum fuerit praui operis, vel ociosi sermonis, & silentij, vsque ad mini- Matt. 12. mam cogitationem, si non fuerit ad Dei voluntatem directum. Hinc est vrens conscientia, illinc accusantia peccata, inde terrens iustitia: subtus patens horridum chaos inferni, & tortores horribiles: desuper iratus iudex, foris

foris ardens mundus. Iustus vix saluabitur, peccator vbi parebit? Plangat ite rũ & gemat, ne tanta tormẽta incurrat. Timet iustitiam? quærat misericordiam. Non habet fortitudinem? vel agnoscat propriam infirmitatem, & dicat: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, & cætera. Magnus enim accessus ad Deum, est cognitio infelicitatis suæ. De tarditate autem sanitatis conqueritur, cùm subiungit, *Et tu domine vsquequo?* Ecce iuxtà est dies domini magnus, iuxtà & velox nimis dies iræ dies illa, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies tubæ & clangoris. O vox diei domini amara! Ecce peccatrix anima, arbor infructuosa, digna securi & igne: lignum aridum & inutile. Timor reum turbat, conscientia confundit, cogitationes increpant, fugere non licet. Stat suspensus ad grauissimam sententiam. Ecce miser in angusto periculo egens festino auxilio, Et tu domine vsquequo tardaris? vsquequo non exaudis? Nec in hoc tanquam crudelis Deus æstimandus est: sed tanquam bonus persuasor animæ quid mali sibi ipsa peperit. Differt enim pius dominus exaudire multotiens ex sua magna misericordia, vt ex difficultate sanationis fit diligentior custodia receptæ sanitatis. Nam quod facilè sanatur non multùm cauetur. Differt aliquando, vt agnoscatur quãta impiis pœna præparetur, qui se nolunt conuertere ad Deum, si tantam difficultatem conuertẽtes patiuntur: sicut alibi scriptum est, Si iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebunt? Et quia differt, ideo adiungit: *Conuertere domine, & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam.* Conuertens se, orat vt ad eum conuertatur & Deus: sicut ipse promittit, Conuertimini ad me & ego reuertar ad vos. Sed forte meliùs intelligendum est, Conuertere domine, id est fac me conuerti. Sentit enim in ipsa sua conuersione difficultatem. Nam perfecta nostra cõuersio paratum semper inuenit Deum, sicut propheta Osee dicit: Quasi diluculum præparatus est egressus eius: Quoniam vt eum amitteremus, non eius absentia, qui vbique est, sed nostra fecit auersio. Dum autem nos cõuertimur, id est dum mutatione veteris vitæ resculpimur, spiritum nostrum durum sentimus & laboriosum, à terrenarum cupiditatũ caligine ad serenitatem diuinæ lucis retorqueri. Et in tali difficultate dicimus, Conuertere domine, id est, adiuua nos, vt perficiatur in nobis conuersio, quæ te paratũ inuenit, & fruendum te præbet dilectoribus tuis. Et ideo postquã dixit, Conuertere domine: addidit, Et eripe animam meam: tanquam inhærentem per plexionibus huius seculi, & spinas quasdam dilacerãtium desideriorum in ipsa conuersione patiẽtem. Saluum me fac (inquit) propter misericordiam tuam. Intelligit non suorum meritorum esse, quòd sanatur: quandoquidem peccanti & datum præceptum prætereunti, iusta damnatio debebatur. Sana me, inquit, ergo non propter meum meritum, sed propter misericordiam tuam. *Quoniã non est in morte qui memor sit tui.* Intelligit quoq; nunc esse tempus cõuersionis: quoniam cùm vita ista transierit, non restat nisi retributio meritorum. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Confessus est tamen in inferno diues ille, (de quo dominus dicit) qui Lazarum vidit in requie, se autem in tormentis dolebat, vsque adeò confessus, vt etiam moneri suos vellet, vt

1.Pet.4.
Sophonie.1.
Matth.3. & 7.
Matth. 15.
1.Pet.4.
Zacha. 1.
Osee.6.
Ierem.23.
Luc.16.

se à peccatis cohiberent, propter pœnas quas apud inferos esse non credūt. Quid est ergo, *In inferno autem quis confitebitur tibi?* An infernum vult intelligi, quò post iudicium præcipitantur impij, vbi iam propter profundiores
Matth.22. tenebras nullam lucem Dei videbunt, cui aliquid confiteātur? Potest etiam illud intelligi, vt mortē vocet peccatum quod contempta diuina lege committitur: infernum verò cæcitatem animi, quæ peccantem, id est, moriētem
Roma.1. excipit & inuoluit: Sicut non probauerūt Deum (inquit) habere in notitia, dedit illos in reprobū sensum. Ab ista morte & ab isto inferno tutam se fieri anima deprecatur, dum molitur cōuersionem ad Deū, & patitur difficultatem. Quapropter contexit dicens: *Laboraui in gemitu meo.* Et tāquam parum profuerit, addit: & dicit, *Lauabo per singulas noctes lectum meum.* Lectus est hoc loco appellatus, vbi requiescit animus æger & infirmus, id est, in voluptate corporis & delectatione seculari: quam delectationem lachrymis lauat, qui sese conatur ab illa extrahere. Videt enim iam dānare se carnales concupiscentias, & tamen delectatione tenetur infirmitas, & in ea libenter iacet: vnde surgere nisi sanatus animus non potest. Quod autem ait, *Per singulas noctes*: hoc fortasse accipi voluit, quod ille q̄ spiritu prōptus sentit aliquā lucē veritatis, & tamē in delectatione huius seculi per carnis infirmitatem aliquādo requiescit, tāquam dies & noctes alterno affectu cogitur pati, vt cùm dicit,
Rom.7. Mente seruio legi Dei, tanquam diem sentiat: rursus cùm dicit, Carne autem legi peccati, inclinetur in noctem, donec omnis nox transeat, & veniat vnus dies de quo dicitur: Mane adstabo tibi & videbo. Tunc enim adstabit, nunc autem iacet, quando in lecto est: quem lauabit per singulas noctes, vt tantis lachrymis impetret efficacissimam Dei misericordiæ disciplinam. *Lachrymis meis stratum meum rigabo.* Hoc accipimus stratum, quod superius lectum. Sed rigare amplius est quàm lauare: quoniam potest aliquid in superficie lauari, rigatio verò ad interiora permanat: quod significat fletum vsque ad cordis intima. Temporum verò varietas quod præteritum posuit, cùm diceret, Laboraui in gemitu meo: & futurum, cùm diceret, lachrymis meis stratū meum rigabo: illud ostendit quid sibi dicere debeat, cùm quisq; in gemitu frustrà laborauerit: tanquā diceret, Non profuit, cū hoc feci: vel ergo illud faciā. Vnde & sequitur: *Turbatus est à furore oculus meus.* Vtrū suo furore an Dei, in quo petit ne argueretur? Sed si furor ille diē iudicij significat quomodo nūc potest intelligi? An inchoatio eius est, quòd hîc homines dolores & tormēta patiūntur, & maximē damnū intelligēdæ veritatis: sicut iā
Rom.1. cōmemoraui, q̄ dictum est, Dedit illos Deus in reprobum sensum? Nam ea est cæcitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiori luce Dei secluditur: sed nōdum penitus, cùm in hac vita est. Sunt enim tenebræ exteriores
Matth.8. & 22. quæ magis ad diē iudicij pertinere intelliguntur: vt, penitus extra Deum sit, quisquis, dum tēpus est, corrigi noluit: penitus autē esse extra Deum, quid
1.Timo.6. est, nisi in summa esse cæcitate? Siquidē Deus habitat lucē inaccessibilē, quò
Matth.25. ingrediuntur, quibus dicitur, Intra in gaudiū domini tui. Huius ergo iræ inchoatio, est cæcitas mētis, quā in hac vita patitur quisque peccator. Timens itaque iudicij diem, laborat & plangit, ne ad illud perducatur, cuius initium

initium tam perniciosum nunc experitur. Et ideo nō dicit extinctus est, sed turbatus est à furore oculus meus. Potest quoque furoris nomine immensus animi feruor intelligi, quo pœnitens sibimetipsi solet irasci. Vnde scriptum est, Irascimini, & nolite peccare. Bene autem non extinctus, sed turbatus oculus dicitur: nam furor qui per odium fit, oculū mentis excæcat: furor verò qui fit per zelum non excæcat, sed turbat. Sed vnde dolore pœnitentiæ ad tēpus turbatur, inde postmodum consolatione gratiæ melius illustratur. Cōsideratis autem reliquis vitiis, inuenit se omnibus esse vallatū. Quæ vitia quoniam veteris vitæ sunt, & veteris hominis, quo exuendi sumus, vt induamur nouo: rectè dicitur: *Inueteraui inter omnes inimicos meos.* Vel inter ipsa vitia, vel inter homines, qui nolūt ad Deum conuerti. Nam & hi etiam si non sæuiunt, etiam si parcunt, etiam si eisdem conuiuiis & domibus & ciuitatibus nulla lite interposita, sed crebris colloquiis quasi cōcorditer viuunt: nihilominus tamen intentione contraria inimici sunt eis, qui se ad Deum cōuertunt. Nam cùm alij amant & appetunt istum mundum, alij se optant ab isto mundo liberari: quis non videat inimicos esse illos istis? Nam si possint, eos secum ad pœnas trahūt. Et magnum donum est inter eorum verba versari quotidie, & non excedere de itinere præceptorū Dei. Sæpe enim mens nitens pergere ad Deum, cōcussa in ipso itinere trepidat, & plerunque propterea non implet bonum propositū, ne offendat eos (cum quibus viuit) alia bona peritura & transeuntia diligentes atque sectantes. Ab his separatus est omnis sanus, non locis, sed animo. Nam locis corpora continentur, animi autem locus est affectio sua. Quapropter post laborem & gemitum & imbres creberrimos lachrymarum (quia inane non potest esse quod tam vehementer rogatur ab illo qui est fons omniū misericordiarum: verissiméque dictum est, propè est dominus obtritis, vel contritis corde) post tantas difficultates exauditam se esse anima ipsa significans, quam licet etiam Ecclesiam intelligere, vide quid adiungit. *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei.* Vel in prophetia dictum est, quoniā discessuri sunt, id est, separabuntur à iustis impij eùm iudicij dies venerit: vel nunc, quia etiam si pariter atque iisdem conuenticulis continētur, tamen in area nuda iam grana separata sunt à paleis, quamuis inter paleas lateant. Simul itaque versari possunt, sed simul à vento auferri non possunt. Quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei. *Exaudiuit dominus deprecationem meam: dominus orationem meam suscepit.* Crebra eiusdem sententiæ repetitio, non quasi narrantis necessitatem, sed affectum exultantis ostendit. Sic enim gaudentes loqui solent, vt non eis sufficiat semel enūciare quod gaudent. Iste fructus est illius gemitus, in quo laboratur, & illa lætitia lachrymarum quibus lauatur lectus & stratum rigatur. Quoniā qui seminat in lachrymis, in gaudio metet. Et beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. *Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei.* Discedite à me dixit superiùs, quod etiam in hac vita, sicut expositum est, fieri potest. Quod autem dicit, Erubescant & conturbentur: non video quemadmodū euenire possit, nisi illo die, cùm manifesta fuerint iustorum premia & supplicia peccato-

Psal.4. Ephes.4. *Ephes.4.* *Isa.13.&51.* *1.Timot.4. Matth.13.* *Matth.3.* *2.Corin.9. Psal.125. Matth.5.* *Luc.6.*

1.Corint. 4. rum. Nam nunc vsque adeo nō erubescunt impij, vt nobis insultare nō desinant: & plerunque tantùm valeant irrisionibus suis, vt infirmos homines
Luc.9. de Christi nomine erubescere faciant. Vnde dictum est; Qui me erubuerit & meos sermones coram hominibus, hunc filius hominis erubescet coram
Sapien.5. angelis & patre. Sed veniet tēpus, vt illi erubescāt, dicētes: Hi sunt, quos aliquādo habuimus in derisum, & in similitudinē improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem sine honore. Ecce quomodo cōputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorū est! Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, &c. Quod autē ait, *Conuertantur & erubescant*, quis non iudicet esse iustissimā pœnā vt conuersionē ad cōfusionē habeāt, qui ad salutē habere noluerūt? deinde addidit, *Valde ve-*
1.Thessal.5. *lociter.* Cùm enim iam desperari cœperit iudicij dies, cùm dixerint, Pax & securitas: tunc repētinus eis superueniet interitus. Quandocunq; autē venerit, celerrimè veniet, quod desperatur esse venturū. Quanquā & illud hîc accipi potest, vt quam gementē & tam sæpe diuq; flentē Deus exaudiuit, intelligatur liberata à peccatis, & omnes peruersos motus carnalis affectionis domuisse, sicut dicit: *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei.* Quod cùm ei prouenerit, non mirum si iam ita perfecta est, vt pro inimicis suis oret. Potest ergo ad hoc pertinere quod dixit, *Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei:* vt de peccatis suis agant pœnitentiam: quod sine cōfusione & conturbatione fieri non potest. Nihil itaq; impedit sic accipi & illud quod sequitur, *Conuertantur & erubescant*, id est, cōuertātur ad Deum: & erubescāt in prioribus tenebris peccato-
Rom.6. rū aliquādo gloriatos, sicut Apostolus dicit, Quā enim gloriā habuistis aliquādo in his quibus nūc erubescitis? quod autē addidit, *valde velociter:* aut ad optātis affectū, aut ad Christi potētiā referēdum est: q gētes quæ pro idolis suis psequebātur Ecclesiā, ad euāgelij fidē tāta tēporū celeritate cōuertit.

TITVLVS PSALMI VII.

2.Reg.16.& 17. *SEPTIMVS Psalmus sic intitulatus est, In finē psalmus David, quē cātauit domino pro verbis Chusi filij Gemini. Hic mittimur ad historiā illā in Regū libro secundo: vbi Chusi amicus David transiuit in partes Absalō filij eius, ad explorāda cōsilia & renūcianda quæ aduersus patrē ille moliebatur auctore Achitofel, qui defecerat ab amicitia David, & filiū eius aduersus patrē, consiliis, quibus posset, instruebat. Spiritualiter nobis Chusi interpretatur silētiū: Gemini autē dextra, Achitofel fratris ruina. Per Chusi, quod silentiū interpretatur, rectè accipitur aduersus illos dolos silentio dominū nostrū dimicasse, quo silētio sacramentū venerabilis passionis occultās, voluntariā ruinā fratris, id est, nefariū scelus traditoris sui in suæ misericordiæ atq; prudētiæ ordinē cōuertit: vt quod ille ad perniciem vnius hominis peruersa mente faceret, iste ad salutē omniū prouida gubernatione trāsferret. Cantat ergo psalmū domino anima perfecta, quæ iam digna est nosse secretum Dei pro verbis Chusi, id est, pro cognitione eiusdem secreti, quod secretū dexter Deus: id est fauēs atq; propitius, ei operatus est. Est autē intētio huius perfecti catholici, quosq; fideles exhortari, vt spē suā in domino ponāt: & sic perfectè viuāt quatinus diē iudicij expectare securi valeāt, seipsum proponēdo in exemplū, & dicēdo sic.*

PSALM

PSALMVS VII.

D*OMINE, Deus meus in te speraui: saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.* Ex his verbis fides & spes huius perfectæ animæ nobis commendatur: tanquã diceret, Credo te verum Deũ & dominum esse, scilicet creatorẽ & rectorem omniũm. Et ideo te feci specialiter meũ, non iam præsumendo de me, sed sperando in te: nã beatus homo qui sperat in te. Meum est sperare in te, tuũ est saluare & liberare me. Ergo tanquã ei nõ resistat iã perfecto nisi immũdus spiritus, superato omni bello atq; aduersitate vitiorum dicit: Saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Ab his me salua qui persequũtur à tergo, & ab his qui occurrũt in facie, libera. Non enim mihi sufficit, vt te defendente sim saluus: nisi & te liberãte sim securus. Deinde de plurali numero ad singularem redit, cùm subiungit, *Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.* Maligni quippe spiritus plures sunt in natura, sed vnum in malitia. Plures sunt numero, sed omnibus vna nocendi voluntas est. Ipsum autem antiquum hostem propter crudelitatem nomine leonis designat, concordans cum Apostolo qui ait, Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærẽs quem deuoret. Sed quomodo huic hosti tã forti & crudeli fragilitas humana resistere poterit, si ille eam non redimat, & saluet qui creauit? Et ideo ait, *Dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat*: subaudis, nisi tu redimas & salues. Magna est vtilitas seruo Dei propriam infirmitatem recognoscere, atque in suis viribus aut meritis nullam fiduciam habere. Tunc enim incipit adesse virtus diuina, quãdo deficere incipit præsumptio humana. Hinc Paulo voce Dei dicitur: Sufficit tibi gratia mea, nã virtus in infirmitate perficitur: hinc veritas ait, Qui vult post me venire, abneget semetipsũ. Talis erat idẽ Apostolus, cũ diceret, Gratia Dei sum id quod sum. Ergo in domino Deo suo sperans, & de viribus suis non præsumens, & ideo supernã saluationẽ implorans, qualis fuerit iste vir sanctus, audiamus. Iterũ inuocat dominum Deum suum, tãquam ei gratias agens, atq; nomini ipsius bonum quod ab ipso accepit, ascribẽs, subiungit: *Domine Deus meus si feci istud.* Quid? *si est iniquitas, in manibus meis.* Idest, si exhibui membra mea arma iniquitatis ad peccandum: si non fui innocẽs manibus, &, quod perfectius est, *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Id est, si aduersus malos patiẽs nõ fui. *Decidã meritò ab inimicis meis inanis.* Id est, merito negligẽtiæ meæ persequẽtibus inimicis, corruã vacuus à fructu iustitiæ. Iustũ est enim vt ab inimicis victus decidat, quisquis se cõtra eos armis virtutũ & bonorũ operũ minime roborat. Et bene non ait, si reddidi facientibus mala: sed retribuentibus mihi mala. Qui enim retribuit, iam aliquid accepit. Maioris autem patientiæ est, nec ei mala rependere, qui acceptis beneficiis reddit mala pro bonis, quàm si nullo antè accepto beneficio nocere voluisset. Inaniter autem se iactat, qui cùm & ipse homo sit, cupit se de homine vindicare: & cùm superare hominem palam quærit, occultè à diabolo superatur. Inanis effectus est, vana & superba lætitia, quod quasi vinci non potuit. Intelligit ergo iste vbi maior fiat victoria, & vbi pater reddat qui

Psal. 33.
Luc. 11.
1. Pet. 5.
2. Corin. 12.
Luc. 9.
1. Cor. 15.
Roma. 6.

Matth.6. videt in occulto. Ne itaque reddat retribuẽtibus mala, iram potius quàm ho
minem vincit. Melior eſt enim qui vincit irã, quàm qui capit ciuitatem. Iu
rare autẽ videtur per execrationem, cũ ait, Decidã merito ab inimicis meis
inanis. Quod eſt grauiſſum iuriſiurandi genus, cũ homo dicit: Si illud feci,
illud patiar. Sed aliud eſt iuratio in ore iurantis, aliud in ſignificatione pro-
phetizantis. Hîc enim dicit quid iure contingat hominibus, qui reddunt re
tribuẽtibus mala: non quòd ſibi aut alicui quaſi iureiurando imprecetur, &
ideo ſubiungit: *Perſequatur inimicus animã meam, & comprehendat.* Iterũ inimi-
cum ſingulari numero nominans, magis magiſque manifeſtat quod ſupe-
Matth. 10. riùs quaſi leonem appellauit. Ipſe enim animam perſequitur. Nã homines
vſque ad interfectionem corporis ſæuiunt, animam verò in poteſtate habe-
re nõ poſſunt: diabolus autẽ quas animas perſecutus fuerit vt poſſideat, com
prehẽdit ſi poteſt: & cùm poſſidet, cõculcat, & ideo ſubdit, *Et cõculcet in terra
vitã meã.* Id eſt, conculcando terram faciat vitã meam, cibum ſcilicet ſuum.
Gene.3. Non enim tantũ leo, ſed etiam ſerpẽs appellatus eſt: cui dictũ eſt, Terrã mã-
Ibidem. ducabis. Et peccatori homini dictum eſt, Terra es, & in terram ibis. Rectè er
go ſubiungitur. *Et gloriã meã in puluerem deducat.* Hic eſt ille puluis, quẽ pro-
Pſal.1. iicit vẽtus à facie terræ, ſuperborũ ſcilicet vana & inepta iactantia, inflata &
non ſolidata, tanquã vẽto elatus pulueris globus. Rectè itaq; poſuit hîc glo
riam, quam nõ vult in puluerẽ deduci. Vult enim ea ſolidàm habere in con
Iſa.35. 2.Cor.10. ſcientia, vbi coram domino nulla iactantia eſt. Qui gloriatur (inquit) in do-
mino glorietur. Iſta ſoliditas in puluerẽ deducitur, ſi per ſuperbiam quiſq;
contẽnens ſecreta cõſcientiæ, vbi Deus ſolus hominem probat, velit apud
Judith.14. hominẽ gloriari. Hinc eſt quod alibi dicit, Deus conteret oſſa placentiũ ho
minibus. Qui autem didicit bene, vel expertus eſt vitiorum ſuperandorum
gradus, intelligit hoc vitiũ inanis gloriæ, vel ſolum, vel maximè cauendum
Eccleſ.10. eſſe perfectis. Quo primo enim vitio lapſa eſt anima, hoc vltimũ vincit. Ini
tium autẽ omnis peccati ſuperbia. Deinde aduerſus diabolũ & angelos eius
quorũ poſſeſſio peccatores atq; impij homines ſunt, deprecatur, dicẽs: *Exur
ge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorũ meorũ.* Exurge dicit, id eſt, appa
re, humanis videlicet vtẽs verbis, quaſi Deus dormiat cũ in ſecretis ſuis inco
gnitus latet. Cũ autẽ iuſtificatur impius, ex impio fit iuſtus, & ex poſſeſſione
diaboli migrat in tẽplum Dei. Et quoniam pœna eſt, vt cuiq; auferatur poſ
ſeſſio, in qua dãnari deſiderat: hanc pœnã dicit irã Dei aduerſus diabolum,
vt deſinat poſſidere quos poſſidet. Finem autẽ dixit ipſam poſſeſſionem, vbi
vult Deũ exaltari potius, id eſt honorari & glorificari, quàm diabolũ: dum
impij iuſtificantur & laudant Deum. Quaſi in ira ſua dominus exurgere vi-
Ephe.4. ſus eſt, quãdo à mortuis reſurgẽs inferni clauſtra petiit, eiuſq; portas confre
Pſal.67. git, atq; eũ à iuſtis quos tenebat captos, ſpoliauit. In finibus quoq; inimico
Mar.16. rũ exaltatus eſt, quando ad cælum aſcẽdit, & glorioſum atque laudabile no
Act.1. Matt.28. men eius vſque ad vltimũ terræ prædicatum claruit. Vnde & ſubditur: *Et
exurge domine Deus meus in præcepto quod mãdaſti: & ſynagoga populorũ circũdabit te.*
Matth.28. Mar.16. Acto.1. Præceptũ mandaſti Apoſtolis tuis. Dixiſti, Prædicate euangeliũ omni crea-
turę. Exurge ergo. In eis, quibus prędicatum eſt præceptũ tuũ. Fac eos exur-
gere

gere per temetipsum,vt à suis iniquitatibus resurgẽtes impleãt prçceptũ tuũ.
Vel aliter:Exurge domine Deus meus in prçcepto quod mãdasti:humilitatẽ
prçcepisti,humilis appare.Et tu prius imple quod præcepisti,vt exẽplo tuo
vincẽtes superbiã nõ possideãtur à diabolo.Et synagoga populorũ circũda- *Matt. 11.*
bit te.Duplex intellectus est.Cõgregatio enim populorũ,siue credentiũ,siue
persequẽtiũ,potest accipi:quorũ vtrũque ea domini nostri humilitate factũ
est:quã contemnens persequentiũ multitudo circũdedit eũ de qua dictũ est:
Astiterũt reges terrę,& principes cõuenerũt in vnũ,aduersus dominum & *Psal. 2.*
aduersus Christũ eius.Credẽtium autẽ per eius humilitatẽ multitudo,ita eũ
circundedit,vt verissimè diceretur:Cæcitas ex parte in Israël facta est,donec *Roma. 11.*
plenitudo gẽtium intraret.Et illud,Postula à me & dabo tibi gẽtes hæredita *Psal. 2.*
tẽ tuã,& possessionẽ tuam terminos terræ. *Et propter hanc in altũ regredere* : Id
est,& propter hanc congregationem regredere in altum:quod resurgendo
& in excelsum ascendendo fecisse intelligitur. Ita enim glorificatus dedit
spiritum sanctum,qui ante glorificationẽ eius dari nõ posset,sicut in euan- *Act. 2. & 16.*
gelio positũ est:Spiritus autẽ nõdum erat datus,quia Iesus nõdum fuerat glo *Ioan. 7.*
rificatus.Regressus ergo in altũ propter cõgregationem populorum misit
spiritum sanctum,quo impleti prædicatores euangelij orbẽ terrarum Eccle *Act. 2.*
siis impleuerunt.Et quia inde venturus est iudicare viuos & mortuos, rectè *Act. 1.*
subiungitur: *Dominus iudicat populos.* Quis dominus,nisi Iesus Christus?Pater *Ioan. 13.*
enim nõ iudicat quẽquã:sed omne iudiciũ dedit filio.Hæc autẽ anima quæ *Ioan. 5.*
perfectè orat,vide quẽadmodum nõ timeat iudicij diẽ,& verè securo de side
rio dicat in oratione,Adueniat regnũ tuũ. *Iudica me*(inquit)*domine secũdum* *Matth. 6.*
iustitiã meã.In superiore psalmo infirmus deprecabatur,misericordiã potius *Psal. 6.*
implorãs Dei,quã cõmemorans vllũ meritum suũ.quoniã filius Dei pecca- *Matt. 9.*
tores venit vocare in pœnitentiã.Itaq; ibi dixit,Saluũ me fac propter miseri *Luc. 5.*
cordiã tuã,id est,nõ propter meritũ meum: nũc autẽ quoniã vocatus tenuit
& seruauit præcepta quæ accepit,audet dicere, *Iudica me secundũ iustitiã meam,*
& secundũ innocentiã meã super me. Illa est vera innocẽtia,quę nec inimico no
cet.Itaq; se bene iudicari postulat secundũ innocẽtiã,qui verè dicere potuit:
Si reddidi retribuẽtibus mihi mala.Quod autẽ addit,*Super me*,nõ ad innocẽ
tiã tãtùm,sed ad iustitiã quoq; subaudiri potest,vt iste sit sẽsus:Iudica me do
mine secundũ iustitiã meã,& secundũ innocentiã meã,quæ iustitia & inno
cẽtia super me est.Quo additamẽto demõstrat idipsũ quod anima iusta est
& innocẽs,nõ per se habere,sed per illustrãtem & illuminãtem dominum.
Hinc Iacobus ait,omne datũ optimũ,& omne domũ perfectũ desursum est, *Iac. 1.*
descẽdens à patre luminũ.Ipse est enim lux vera,quæ illuminat omnẽ homi *Ioan. 1.*
nẽ venientẽ in hũc mundũ.Deinde subiũgit de peccatoribus,*Cõsummetur ne*
quitia peccatorũ.Videtur cõsummata nequitia hominũ,qui crucifixerunt filiũ
Dei:sed eorũ maior est,qui nolũt rectè viuere & oderunt prçcepta veritatis, *Hebr. 10.*
pro qbus crucifixus est filius Dei.Cõsummetur ergo,inquit,nequitia pecca-
torũ:id est,perueniatur ad summã nequitiã,vt possit iã iustũ venire iudiciũ.
Sed quoniã nõ solùm dictum est,Sordidus sordescat adhuc:sed etiã , Iustus *Apoca. 22.*
iustior fiat;annectit & dicit, *Et diriges iustum,scrutãs corda & renes Deus.* Quo-
modo

modo potest dirigi iustus, nisi in occulto? Quãdo in initio temporum Christianorum à persecutoribus sancti premebantur, miranda videbantur hominibus, & dirigi videbantur sancti qui tanta pati poterant pro nomine Iesu Christi. Nunc postquã in tanto culmine nomen cepit esse Christianum, creuit hypocrisis, id est, simulatio, eorũ scilicet qui nomine Christiano malunt hominibus placere, quàm Deo. Quomodo ergo dirigitur iustus in tãta confusione simulationis, nisi cùm scrutatur corda & renes Deus: videns omnium cogitationes, quæ nomine cordis significatæ sunt, & delectationes quæ nomine renum intelligũtur? Rectè quippe temporalium & terrenarum rerum delectatio renibus tribuitur, quia & ipsa pars est inferior hominis, & ea regio est, vbi carnalis generationis volupeas habitat, per quam in hanc ærumnosam & fallacis lętitiæ vitam per successionem prolis natura humana transfunditur. Scrutans ergo cor nostrum Deus: & prospiciens ibi esse vbi est thesaurus noster. id est, in cælis. Scrutans & renes & prospiciens non nos acquiescere carni & sanguini, sed delectari in domino, dirigit iustum in ipsa conscientia coram se, vbi nullus hominum videt, sed solus ille qui prospicit quid quisque cogitet, quid quenque delectet. Finis enim curæ delectatio est: quia eò quisque curis & cogitationibus nititur, vt ad suam delectationem perueniat. Videt igitur curas nostras, qui scrutatur cor: videt autem finem curarum, id est, delectationes, qui scrutatur renes: vt cùm inuenerit non ad concupiscentiam carnis, neque ad concupiscentiam oculorum, neque ad ambitionem seculi (quæ omnia transeunt tanquam vmbra) inclinari curas nostras, sed ad gaudia rerum æternarum sustolli, quæ nulla commutatione variantur: dirigat iustum scrutans corda & renes Deus. Opera enim nostra quæ factis & dictis operamur, possunt esse nota hominibus: sed quo animo fiant, & quò per illa peruenire cupiamus, solus ille nouit, qui scrutatur corda & renes Deus. Et quia hanc directionem cordis iste iustus habebat per dominum, rectè subiungit: *Iustum adiutorium meum à domino, qui saluos facit rectos corde.* Duo sunt officia medicinæ: vnum quo sanatur infirmitas, alterum quo sanitas custoditur. Iuxta illud primum dictum est in superiori psalmo, Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Iuxta hoc alterum hoc psalmo dicitur, Si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam (ergo) ab inimicis meis inanis. Ibi enim infirmus vt liberetur, hîc iam sanus ne corrumpatur, orat. Iuxta illud ibi dicitur, Saluum me fac domine secũdum misericordiam tuam. Iuxta istud hîc dicitur, Iudica me domine secundum iustitiam meam. Ibi enim vt à morbo euadat, remediũm: hîc autem ne in morbum recidat, tuitionem petit. Iuxta illud dicitur, Saluum me fac propter misericordiã tuam. Iuxta hoc dicitur, Iustũ adiutorium meũ à domino, qui saluos facit rectos corde. Et illa enim & ista saluos facit. Sed illa ex ægritudine ad salutẽ trãsfert, hæc in ipsa salute cõseruat. Ibi itaq; misericors est auxilium, quia nullũ habet meritũ peccator, qui adhuc iustificari desiderat, credens in eũ qui iustificat impiũ. Hîc autem iustum auxilium est, quia iam iusto tribuitur. Dicat ergo ibi peccator, qui dixit: infirmus sum, saluũ me fac domine secun

Marginal notes: Act. 15. (beside "su Christi"); Matt. 6. (beside "ibi esse vbi"); 1. Ioan. 2. (beside "scentiam oculorum"); Psal. 6. (beside "primum dictum"); Roma. 4. (beside "quia nullũ habet")

cundum misericordiã tuã. Et dicat hîc iustus, qui dixit, Si reddidi retribuẽti bus mihi mala, iustũ auxilium meum à domino, qui saluos facit rectos corde. Si enim medicinã exhibet, qua sanemur infirmi, quãto magis nũc eã qua custodiamur sani? Quoniã si, cũ peccatores essemus, Christus ꝓ nobis mortuus est: quãto magis nunc iustificati salui erimus ab ira per ipsum? Iustũ auxiliũ meũ à domino qui saluos facit rectos corde. Deinde vt studeamus conuerti ad dominũ, & esse recti corde: cõmendat nobis suã patiẽtiã, & minatur de iudicio, subdẽs: *Deus iudex iustus fortis, & patiẽs, nũquid irascitur per singulos dies?* Quis Deus iudex, nisi dominus qui iudicat populos? Iste iustus, qui reddet vnicuiq; secũdũ opera sua. Ipse fortis, qui etiã persecutores impios, cũ sit potẽtissimus, pro nostra salute tolerauit. Ipse patiẽs, qui etiã ipsos qui persecuti sunt, nõ statim post resurrectionẽ ad suppliciũ rapuit, sed sustinuit: vt se aliquãdo ad salutẽ ab illa impietate cõuerterẽt, & adhuc sustinet, seruãs vltimo iudicio vltimã pœnã, & nũc vsq; inuitãs peccatores ad pœnitẽtiã, nõ irascẽs per singulos dies, nec ad vindictã cõgregãs ministros suos. Nũc enim patiẽtia Dei ad pœnitentiã inuitat, vltimo verò tẽpore cũ sibi homines propter duritiã cordis sui, vel mẽtis suæ, & cor impœnitẽs thesaurisauerint irã in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, irã suã ostendet: vnde & subditur, *Nisi cõuersi fueritis, gladiũ suũ vibrabit.* Potest ipse homo dominicus gladius Dei intelligi bis acutus, id est, framea, quã nõ vibrauit primo aduẽtu: sed tãquã in vagina humilitatis abscõdit. Vibrabitur autẽ cũ secũdo aduentu veniens iudicare viuos & mortuos, in manifesto splẽdore charitatis suæ iustis suis lumẽ, & terrores impiis coruscabit. Nam in aliis exẽplaribus pro eo quod est, gladiũ suũ vibrabit, frameam suã splẽdificabit, positũ est. Quo verbo conueniẽtissimè significari arbitror vltimũ dominicæ claritatis aduentũ. Et quia hoc iudicium suũ in scripturis suis iã firmauit, bene subiunctũ est, *Arcũ suũ tetendit, & parauit illũ.* Nõ passim verborũ tẽpora prætereunda sunt, quòd gladiũ de futuro dixit, vibrabit: arcũ de præterito, tetẽdit. Deinde præteriti tẽporis cõsequuntur verba. *Et in ipso parauit vasa mortis, sagittas suas ardẽtibus operatus est.* Arcũ ergo istũ scripturas sanctas libẽter acceperim: vbi fortitudine noui testamẽti, quasi neruo quodã duritia flexa veteris & edomita est. Hinc tanquã sagittæ mittũtur Apostoli, vel diuina præconia iaculãtur. Quas sagittas ardẽtibus operatus est, id est, qui percussi diuino amore flagrarẽt. Qua enim alia sagitta percussa est, quæ in Cãticis ait, Vulnerata charitate ego sum? Quibus aliis sagittis accenditur, qui redire ad Deum cupiens, & ab ista peregrinatione remeare, aduersus dolosas linguas petit auxiliũ? & ei dicitur, Quid detur tibi, aut quid adiiciatur tibi aduersus linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus vastatoriis: id est, quibus percussus atque inflammatus tanto amore ardeas regni cælorum, vt omnium resistentium, atque à proposito reuocare volentium linguas cõtemnas, & persecutiones eorum derideas, dicens: Quis me separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculũ, an gladius? Certus sum enim, inquit, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; præsentia neq; futura, neq; virtus neq; altitudo, neq; profundũ, neq; creatura alia

Roma. 5.
Matt. 16.
Matth. 5.
Matth. 4. & 11.
Matth. 24
Matt. 24 & Luc. 21.
Cantic. 4. 5.
Psal. 119.
Roma. 8.

alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Sic ardentibus ſagittas ſuas operatus eſt. In Græcis exemplaribus ita inuenitur: Sagittas ſuas ardentibus operatus eſt: Latina autem pleraque, Ardentes, habent. Sed ſiue ipſæ ſagittæ ardeant, ſiue ardere faciant (quod vtique non poſſunt, niſi & ipſæ ardeant) integer ſenſus eſt. Sed quia non ſagittas tantùm, ſed etiam vaſa mortis dicit in arcum dominum parauiſſe: quæri poteſt quæ ſunt vaſa mortis? An forte hæretici? Nam & ipſi ex eodem arcu, id eſt, ex eiſdem ſcripturis in animas non charitate inflammandas, ſed veneno perimendas inſiliunt. Quod non contingit, niſi pro meritis: propterea diuinæ prouidentiæ etiã iſta diſpoſitio tribuenda eſt, non quia ipſa peccatores facit, ſed quia ipſa ordinat, cùm peccauerint. Malo enim voto per peccatum legentes malè coguntur intelligere: vt ipſa ſit pœna peccati: quorum tamen morte filij catholicæ Eccleſiæ, tanquam quibuſdam ſpinis à ſomno excitantur, & ad intelligẽtiam ſcripturarum diuinarum proficiũt.

1.Corint.11. Oportet enim (inquit) & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiãt inter vos, hoc eſt, inter homines, cùm manifeſti ſunt Deo. An forte eaſdem ſagittas & vaſa mortis diſpoſuit ad perniciem infidelium, & ardentes vel ardentibus operatus eſt ad exercitationem fidelium? Non enim falſum eſt quod Apoſto-

2.Corint.2. lus dixit, Aliis ſumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Non ergo mirum ſi iidem Apoſtoli & vaſa mortis ſunt eis, à quibus perſecutionem paſsi ſunt, & igneæ ſagittæ ad inflammanda corda credentium. Poſt hanc autem diſpenſationem iuſtum veniet iudicium, de quo ita dicit, vt intelligamus vnicuique homini ſupplicium fieri de peccato ſuo, & eius iniquitatem in pœnam conuerti: ne putemus illã tranquilitatem & ineffabile lu-

Matth.25. men Dei de ſe proferre vnde peccata puniantur, ſed ipſa peccata ſic ordina-

Eccle.11. ri, vt quæ fuerint delectamenta homini peccanti, ſint inſtrumenta Deo puniẽti. *Ecce* (inquit) *parturit iniuſtitiam.* Quid enim conceperat vt iniuſtitiam parturiret? *Concepit* (inquit) *dolorem, & peperit iniquitatem*. Non hoc peperit, quod concepit. Non enim hoc naſcitur, quod concipitur: ſed concipitur ſemen, naſcitur quod formatur ex ſemine. Semen quod concipitur: eſt voluntas mala, fructus verò qui naſcitur, eſt actio peruerſa. Prius quippe mala voluntas tanquam ſemen in corde naſcitur, ſed deinde ex hoc ſemine operario iniuſta, ſiue quod amplius eſt, iniqua, tanquam fructus generatur. Iniuſtitia eſt hoc, quod à iuſtitiæ regula diſcordat. Iniquitas verò quod ipſius iuſtitiæ rectitudinem oppugnat. Iniuſtus eſt qui iuſtitiæ præcepta non cuſtodit: iniquus eſt qui iniquis operibus dominum offendit. Bene autem non dictum eſt, perpetrauit iniquitatem, ſed peperit; quia ſicut in partu dolor & labor eſt anxius, ita peruerſi quique laborant atque anxie anhelant, vt malum quod in corde conceperint, ad operationis exitum perducere poſſint. Recte quoque non dicitur, concepit malam voluntatem, ſed dolorem: quia mala voluntas ipſa ſe torquet, ipſa ſui ſupplicium eſt. Agit enim omnipotens Deus iudicio ſuo recto & miro, vt anima quæ peccauerit, ipſa ſeipſam puniat de peccato ipſo quod perpetrat. Vnde recte ſubiungitur. *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam*

quam fecit. Lacum aperire, est in terrenis rebus, id est, tanquam in terra, fraudem parare, quò alius cadat, quem vult decipere iniustior. Aperitur autem hic lacus, cùm consentitur malæ suggestioni terrenarum cupiditatum. Effoditur verò, cùm post cōsensionem operationi fraudis instatur. Sed vnde fieri potest, vt iniquitas prius lædat hominem iustum in quē procedit, quā cor iniustum vnde procedit? Itaque fraudator pecuniæ (verbi gratia) dū cupit alium damno lacerare, ipse auaritiæ vulnere sauciatur. Quis autem, vel demens, non videat quantum inter hos distet, cùm ille patiatur damnū pecuniæ, ille innocentiæ? Incidit ergo in foueam quā fecit. Quod in alio psalmo dicitur, Cognoscetur dominus iudicia faciēs: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. *Psal. 9.* *Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Non enim voluit ipse peccatum euadere, sed factus est sub peccato tanquam seruus: dicente domino, Omnis qui facit peccatū, seruus est. *Ioan. 8.* Erit ergo iniquitas eius super ipsum, cùm ipse iniquitati suæ subditur: quia non potuit domino dicere, quod innocentes & iusti dicunt, Gloria mea, & exaltans caput meum. *Psal. 3.* Ita ergo ipse erit inferior, vt iniquitas eius sit superior, & in illum descēdat, quæ aggrauat illum & onerat, & ad requiem sanctorum reuolare non sinit. Hoc fit, cùm in homine peruerso seruit ratio, & libido dominatur. Et quia hæc perfectus iste iam euaserat, laudat Deum, & dicit: *Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.* Cōfessio iustitiæ Dei, est qua ita loquimur, Verè Deus iustus es, quando & iustos sic protegis, vt per teipsum eos illumines, & peccatores sic ordines, vt non tua, sed sua malitia puniantur. Quia ergo videt merita animarum sic ordinari à Deo, vt dum sua cuique tribuuntur, pulchritudo vniuersitatis nulla ex parte violetur: in omnibus laudat Deum, & ista est non peccatorum, sed iustorum confessio: & ne peccatorum confessionem intelligeremus, subiecit ad vltimum, *Et psallam nomini domini altissimi.* Psallere autem ad gaudium pertinet, pœnitentia verò peccatorum ad tristitiam. Confiteamur & nos domino secundum iustitiam eius, laudando & glorificando eum, quia iustus est: & psallamus nomini domini altissimi, rectè operando, bene viuendo, spiritualiter gaudendo: vt impleatur in nobis quod in alio psalmo dicitur, Deo nostro sit iocunda laudatio. *Psal. 146.*

TITVLVS PSALMI VIII.

Ideo tituli libris præponuntur, vt per eos auctor scripturæ & materia, siue intentio declaretur. Titulus huius psalmi est, In finē psalmus David, pro torcularibus. Christus est noster finis, teste Apostolo qui ait, Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. *Roma. 10.* *Ad ipsum tēdimus: vltra ipsum nihil est, quò tendere debeamus. Ipse est enim summum bonum, summa beatitudo, vera æternitas. In istum finem mittit nos iste Christus, quem scripsit propheta David in persona Ecclesiæ. Et notandum quòd non ait, ad finem: sed, in finem. Non enim mittimur ad Christum tantùm vt ad eum perueniamus: sed etiā vt in Christo permaneamus, & cū ipso vnū simus. Sed quid est, quod ait, Pro torcularibus? Solent accipi torcularia, martyria. Afflictione enim per*

secutionum calcatis eis, qui Christi nomen confessi sunt: mortalia eorum tanquam vinacia in terra remanserunt. Possunt etiam per torcularia quique fideles intelligi, secundum quod
2.Timo.3. *tolerant propter Deum aduersa huius mundi. Scriptum est enim, Omnes qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Psallitur ergo pro torcularibus, pro ecclesiæ constitu-*
Act.2. *tione: cùm dominus noster postquàm resurrexit, ad cælos ascendit. Tunc enim misit spiritum sanctum, quo impleti discipuli cum fiducia prædicauerunt verbum Dei, vt ecclesiæ congregarentur. Est autem intentio prophetæ in hoc opere, omnes ad fidem Christi inuitare, cuius laus tanta est in vniuersa terra: & cuius gratia & virtute constituta & corroborata est vniuersalis ecclesia. Dicit enim,*

PSALMVS VIII.

D*OMINE, Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!* Ac si diceret, O domine omnium per potentiam, qui es dominus noster per gratiam, quàm te admirantur omnes qui
Psal.75. incolunt terram! Tu domine notus eras in Iudæa tantùm, & in Israël magnum nomen tuum. Apparuisti inter nos, mortuus propter nos, surrexisti, ascendisti in cælum, Spiritu tuo perfudisti corda discipulorum,
Psal.18. quibus prædicantibus, in omnem terram exiuit sonus eorũ; & nomẽ tuum
Rom.10. gloriosum, quod erat notum in gente vna, factum est admirabile in vniuersa terra. Quare admirabile? *Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos.*
Act.1. A mortuis resurgens in cælum ascendisti, & qui humilis videbaris, magnificus apparuisti. Hinc enim apparet quis descenderis, cùm à quibusdam visum est, & à cæteris creditum quò ascenderis. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos.* Non possum accipere alios infantes atque
1.Corint.3. lactentes, quàm eos quibus dicit Apostolus, Tanquam paruulis in Christo
Matth.21. lac potum dedi vobis, non cibum. Quos significabant illi, qui dominum præcedebant laudantes. In quo ipse dominus hoc testimonio vsus est, cùm dicentibus Iudæis vt eos corriperet, respondit: Nõ legistis, ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Bene autem non ait, fecisti, sed, Perfecisti laudem. Sunt enim in Ecclesiis etiam hi, qui non lacte potantur, sed vescuntur cibo: quos idem Apostolus significat dicens, Sapientiam loquimur inter
1.Corint.2. perfectos. Sed non ex his solis perficiuntur Ecclesiæ, quia si soli essent, non
1.Cor.3. consulerent generi humano. Consulitur autem, cùm illi quoque nondum capaces cognitionis rerũ spiritualium atque externarũ nutriuntur fide temporalis historiæ, quæ pro salute nostra post patriarchas & prophetas ab ipsa sapientia Dei etiam suscepti hominis sacramento administrata est, in qua sa
Rom.1. lus est omni credenti: vt authoritate cõmonitus præceptis inseruiat, quibus
Ephe.3. purgatus quisque, & in charitate radicatus atque fundatus, possit currere cum
Hebr.5. omnibus sanctis, non iam paruulus in lacte, sed iuuenis in cibo cõprehen-
Ephe.3. dere latitudinem, lõgitudinem, altitudinem & profundũ: scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi. Hæc autem fecisti domine Deus, propter inimicos tuos. *Vt destruas inimicum & vltorem.* Quis per inimicum, nisi Paganus & hæreticus accipitur, per vltorẽ verò Iudæus, qui quasi pro lege

lege sua vlciscenda & defendenda Christianū nomē persequebatur. Quos tu domine destruxisti & confudisti,cùm te aspirante ad fidem tuā venerunt paruuli,& in suo errore remanserunt legisperiti & philosophi. Magna iniquorū confusio est,cùm infantes laudant,sapientes Blasphemāt: & in hoc, domine, nomē sanctum tuum admirabile,cùm hoc de te per tuā gratiam capit paruus,quod per suam sapientiam nō potest magnus. Vnde scriptum est:Confitebor tibi pater domine cæli & terræ,quia abscōdisti hæc à sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis.Vnde & subditur, *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum:lunam & stellas quæ tu fundasti.* Ac si diceret, Quoniam cernam & intelligam scripturas quas operāte spiritu sancto per ministros tuos conscripsisti.Videtur ergo cæli opera digitorum Dei, id est, intelliguntur libri vsque ad infantium tarditatem perducti, & eos per humilitatem historicæ fidei, quæ temporaliter gesta est,ad sublimitatem intelligentiæ rerum æternarum bene nutritos & roboratos exigūt,in eáque confirmant.Ex his verbis liquidò patet, quia propheta sanctus mysticē loquitur.Si enim iuxta solam literam loqueretur,dicturus luminare minus,priùs luminare maius debuit dicere,vt antè solem,& pòst lunam atque stellas fundatas esse perhiberet.Sed quia iuxta intellectum mysticum loquebatur,vt lunam sanctā Ecclesiam, & stellas omnes sanctos accipere deberemus: solem nominare noluit,quia videlicet ipsi æterno soli loquebatur: de quo scriptū est,Vobis autem qui timetis Deum,orietur sol iustitiæ. De quo reprobi in fine dicturi sunt:Sol iustitiæ non ortus est nobis.Dicendo ergo lunā & stellas quas tu fundasti,& tantùm tacendo solem qui factus est, indicauit quia illi soli locutus est,qui non solùm solem & lunam & stellas corporaliter,sed etiam lunam Ecclesiam atque stellas sanctos omnes spiritualiter facit.Sic ergo cùm aliquid deest historiæ,aperta ratione ducimur ad intellectum allegoriæ.Deinde mentionem facit terreni hominis & cælestis,quos omnipotens pater visitauit:vnum per misericordiam mirabiliter releuans, alterum per diuinitatis gloriam ineffabiliter exaltans:in quorum admiratione subiunxit, *Quid est homo,quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Inter hominem,& filium hominis est distantia.Omnis enim filius hominis homo:sed non omnis homo filius hominis. Adam quippe homo,sed nō filius hominis. Ergo qui portant imaginem terreni hominis, qui non est filius hominis, hominum nomine designantur. Qui autem portant imaginem cælestis hominis, filij hominū appellantur.Homo ergo hoc loco terrenus dicitur,filius autem hominis cælestis.Et ille longe seiunctus à Deo, hic autem præsens Deo, & propterea illius memor est,tanquam in longinquo positi:hunc verè visitat, quem præsens illustrat vultu suo. Longe est enim à peccatoribus salus. Et signatum est super nos lumen vultus tui domine. Filius igitur hominis primo visitatus est in ipso homine dominico nato ex Maria virgine, de quo propter infirmitatem carnis, quam sapientia Dei gestare dignata est, & passionis humilitatem, rectè subditur, *Minuisti eum paulominus ab angelis.* Sed additur illa clarificatio, qua resurgens ascendit in cælum. *Gloria* (inquit) *& honore coronasti eum, & constituisti eum super opera ma-*

Luc. 15. Matth. 21.

Matth. 11.

Gene. 1.

Mala. 4. Sapien. 5.

1. Cor. 15. ad Titū 3.

1. Corin. 15.

Psal. 118. Ioan. 10. & 14. Psal. 118. Psal. 4.

Luc. 2. Ioan. 4. Heb. 2. Philip. 2. Mar. 16. Act. 1. Heb. 2.

nuum tuarum. Per opera manuum Dei intelliguntur angeli, eo quòd subtilius & dignius cæteris creaturis à domino facti sunt. Et quia non solùm angelicam naturam possidere, sed & humanam post lapsum redimere & subiicere sibi dignatus est, rectè subiungitur, *Omnia subiecisti sub pedibus eius,*
Ioan. 10. & 21. Quæ omnia exponit: *Oues & boues vniuersas.* Per oues simplices quique in sancta Ecclesia intellecti sunt, qui more ouium sub regimine pastorum
Heb. 13. simpliciter atque humiliter viuunt. Per boues verò ipsi rectores designan-
Matth. 23. 1. Pet. 3. tur, qui verbo doctrinæ corda hominum exarare & excolere non cessant, vt de terrenis mentibus fructum spiritualem domino reddant. Oues ergo & boues vniuersas sibi dominus subiecit, quia omnes electos tam subie-
Matth. 18. & 28. Matth. 13. ctos quàm prælatos in sancta Ecclesia disponit & regit. Et quia hîc mali cùm bonis admiscentur, bene de reprobis subditur, *Insuper & pecora campi, volucres cœli & pisces maris.* Quod, *Insuper*, dicit, ad differentiam bonorum & malorum ponit: hoc autem Insuper non solùm ad pecora campi, sed etiam ad volucres cæli & pisces maris reportandum est. Pecora campi accipiuntur homines in carnis voluptate gaudentes, vbi nihil arduum, ni-
Gene. 4. Matth. 23. hil laboriosum ascendit. Campus est enim lata via, quæ ducit ad interitum.
Matth. 7. In campo Abel occiditur. Volucres cæli sunt elati, qui cogitatione & locutione tumidi, dum cæteros se inferiores pensant, mente quasi in altum vo-
Psal. 11. lant. De quibus dicitur, Labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est? Pisces maris sunt curiosi, *Qui perambulant semitas maris.* Id est, inquirunt in profundo huius seculi temporalia, quæ tanquam semitæ in mari citò euanescunt & intereunt. Et non ait, Ambulant, sed, Perambulant: ostendens per-
1. Ioan. 2. Ibidem. Ephe. 6. tinacissimum studium, inania & præterfluentia quærentium. Hæc autem tria genera vitiorum, id est, voluptas carnis, & superbia, & curiositas, omnia peccata concludunt, quæ à Ioanne Apostolo enumerantur, cùm dicit: Nolite diligere mundum, quoniam omnia quæ in mundo sunt, cōcupiscentia carnis sunt, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi. Per oculos
Matth. 4. enim curiositas solet intelligi. Et his tribus tentationibus dominus tentatus est: & quum non potuit apud eum valere inimicus, hoc de illo dici-
Luc. 4. tur, Postquam compleuit omnem tentationem diabolus. Et quia tam mirabilis est dominus, quod infantes erudit, astutos destruit, peccatoribus miseretur, sanctos visitat, angelos possidet, homines continet, omnem creaturam sibi subiicit: ipsum qui est principium & finis, laudemus in principio & in fine, & nunquam à laude eius cessemus, dicentes: *Domine dominus noster, &c.*

TITVLVS

TITVLVS PSALMI IX.

CANITVR iste psalmus pro occultis filij. Et quia non dicit cuius, intelligen- Matt.3.
dus vnigenitus filius Dei est. Nam & ipse dominus cùm sine additamen- & 17.
to ponit filium, seipsum vnigenitum filium vult intelligi; vbi ait, Si vos Ioan.8.
filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Non enim dixit filius Dei, sed
tantùm dicendo Filius, dat intelligi cuius sit filius. Quam locutionem non recipit nisi excel- Ioan.1.
lentia eius, de quo ita loquimur, vt etiam si eum non nominemus, possit intelligi. Ita enim
dicimus, Pluit, serenat, tonat, & si qua sunt alia: nec addimus quis id faciat, quia omniũ
mentibus sponte se offert excellentia facientis. Duos aduentus domini credimus: vnum præ- Ioan.1.
teritum, quem Iudæi non intellexerunt: alterum futurum, quem vtrique speramus. Et Act.1.
quoniam iste, quem Iudæi non intellexerunt, gentibus profuit, non inconuenienter accipi- Matth.16. & 25.
tur de hoc aduentu dici, Pro occultis filij, vbi cæcitas in Israel ex parte facta est, vt plenitu- Act.13.
do gentium intraret. Duo etiam iudicia insinuantur per scripturas: vnum occultum, & al- Roma.11. Matth.12.
terum manifestum. Occultum iudicium est pœna qua quisque aut exercetur ad purga- & 25.
tionem, aut admonetur ad conuersionem, aut si contempserit, excæcatur ad damnationem. Isai.6. Sapien.1.
Iudicium autem manifestum est, quo venturus est dominus iudicare viuos & mortuos. 2. Cor. 4.
Qui non corriguntur isto occulto iudicio, dignè punientur illo manifesto. In hoc autem 1. Corin. 4.
psalmo obseruanda sunt occulta filij, id est, humilis eius aduentus, qui profuit gentibus, cum
cæcitate Iudæorum, & pœna qua nunc occultè agitur nondum damnatione peccantium,
sed aut exercitatione conuersorum, aut admonitione vt conuertantur, aut cæcitate, vt
damnationi præparentur. Dicatur ergo voce filij: dicatur voce omnium perfectorum
ad Patrem.

PSALMVS IX.

CONFITEBOR tibi domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. Ac si apertè dicat, Laudabo te in toto corde meo, corde integro, corde perfecto. Beatus homo qui de toto corde suo nihil retinet sibi, sed totum expendit in laudem Dei. Tantũ Deus laudari debet, quantum & diligi. Sicut ergo diligendus est ex toto corde, tota anima, totis viribus: sic & laudandus est. Et sicut nulla tribulatio, nulla angustia, nulla creatura debet nos separare à charitate Dei: ita nec à laude Dei. Qui talis est, idoneus est dicere: *Confitebor tibi domine in toto corde meo.* Sed si laudandus est dominus, nonne & prædicandus? Ideo subiunctum est, *Narrabo omnia mirabilia tua.* Omnia quidem tam visibilia quàm inuisibilia, tam spiritualia quàm corporalia, tam ea quæ circa corpus visibiliter facis ad nutriendam fidem, quàm ea quæ inuisibiliter circa animam agis ad donandam æternam salutem. Quare narrantur mirabilia Dei? Vt ex operibus agnoscamus auctorem, ex mirabilibus admiremur mirabilem: & ita excitemur ad cognoscendum & amandum dominum. Et ita contemptis temporibus spem nostram & gaudium nostrum constituamus in ipso, sicut iste vir sanctus, qui subdendo ait: *Lætabor & exultabo in te, psallam nomini tuo altißime.* Lætabor (inquit) in te, non in seculo, nõ in con-

Deute.6. Matt 22. Luc.10. Roma.8. Roma.1.

cupiſcen iis carnis, non in voluptatibus mundi, quod eſt vanitas: ſed in te qui es veritas. Gaudium huius ſeculi ad interitum ducit, ſicut ſcriptum eſt, Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis. Gaudium verò quod in Deo eſt, in hac quidem vita inchoat, ſed in æternum perdurat: ſicut ipſe dominus diſcipulis ſuis ait: Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Et ſciendum quia lætitia ad mentem pertinet, exultatio ad corpus, Pſalmus ad bonam operationem. Sit ergò lætitia ſpiritualis in mente, ſit ſancta hilaritas in corpore, concordet diuina laus cum bona operatione, & impletur quod dicitur, Lætabor, & exultabo in te, pſallam nomini tuo altiſſime. *In conuertendo inimicum meum retrorſum: Infirmabuntur, & peribunt à facie tua.* Hîc incipit enarrare ea quæ ſentit de occultis filij. Quando tentatus eſt dominus, retro conuerſus eſt inimicus. Dictum eſt illi: Vade retro Sathana: ſcriptum eſt enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Tunc qui tentando ſe præponere cupiebat, retrò eſt factus, non decipiendo tentatum, ſed in eo nihil valendo. Conuerſus eſt igitur inimicus, poſtquam non valuit hominem cæleſtem decipere tentatum: & ſe ad terrenos conuertit, vbi dominari poteſt. Quapropter nullus eum præcedit hominum, & retrò eum eſſe facit, niſi qui deponens imaginem terreni hominis, portauerit imaginem cæleſtis. Diabolus quippe retro conuerſus eſt etiam in perſecutione iuſtorum. Et multo vtilius perſecutor eſt, quàm ſi dux & princeps præiret. Malle debemus eum perſequentem fugere, quàm ducem ſequi. Habemus enim quò fugiamus, & abſcondamur in occultis filij, quia dominus refugium factus eſt nobis. Et quia multi ſunt miniſtri & membra diaboli, rectè in plurali numero dicitur, *Infirmabuntur, & peribunt à facie tua.* Infirmatus eſt diabolus cum ſuis miniſtris, quando poteſtatem, quàm in humano genere habuit, amiſit. Peribit verò, quando in ignem mittetur æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Rectè autem dictum eſt: Peribunt à facie tua: quia ſcriptum eſt, Tollatur impius ne videat gloriam Dei: vel quia retro conuerſus eſt inimicus, ideo iniuſti & impij infirmabuntur ab operibus ſuis malis, & peribunt ab impietatibus ſuis, à facie, id eſt, à cognitione tua. Et merito: *Quoniam feciſti iudicium meum & cauſam meam: ſediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſtitiam.* Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Ipſe in Chriſto, tanquam in throno ſuo, iudicabat Iudæos iudicantes Chriſtum. Illi iudicabant manifeſte, ille occultè. Deprehenſi ſunt, ſecundum quod ipſe dominus ait: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. Nam iudicio & conſilio ſuo putauerunt egiſſe, vt nomen Chriſti deleretur de terra: & eo ipſo iudicio egerunt, vt Chriſti nomen admirabile fieret in vniuerſa terra. Iudicium ergo illud, quo ab impiis iudicatus eſt, & illa cauſa qua iuſtus & innocens damnatus eſt, non fuit eorum, ſed Chriſti: quia illis nocuit, Chriſto profuit: & miro modo eorum prauis voluntatibus Chriſtus quod voluit fecit. Hoc autem quod ait, Qui iudicas iuſtitiam, ad differentiam eorum dictum eſt, qui iudicauerũt

Marginal references: Eccle. 1. / Luc. 6. / Ioan. 16. / Matt. 4. / Luc. 4. / Matth. 16. / Sapien. 2. / 1. Cor. 15. / Pſal. 89. / Ioan. 12. / Matt. 25. / Iſa. 26. / 2. Corin. 5. / Iob. 5. / Ioan. 11. / Matth. 26. / Mar. 15. / Luc. 22. / Ioan. 18.

iniqui

iniquitatem. Et quia damnato diabolo & membris eius, gentes conuersæ sunt ad Christum, apertè subiunctum est: *Increpasti gentes, & periit impius: nomen eorum delesti in æternum, & in seculum seculi.* Asperè increpandi erant, qui diu in iniquitatibus perseuerauerant. Dura increpatione feriendi erant, qui contempto creatore idola adorabant. Et bene dictum est, Periit impius: quia de impio factus est pius. Ille ab eo quod erat periit, qui incipit esse quod non fuit. Hinc scriptum est, Verte impios, & non erunt. Nomen eorum deletum est in æternum, quia non vltra dicuntur Pagani, sed Christiani: Fornicatores erant, facti sunt casti: iracundi erant, facti sunt mansueti: auari erant, facti sunt largi: iniusti erant, facti sunt iusti. Nomen ergo eorum deletum est in æternum & in seculum seculi, vt neque in hoc seculo, neque in futuro reputentur idololatræ vel iniqui si veraciter conuersi fuerint. *Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti.* Frameæ inimici diuersæ opiniones erroris intelliguntur, quibus tanquam gladiis animæ perimuntur. Istæ frameæ in finem, hoc est, ex toto deficiunt, cùm hi qui aliquo errore seducti erant, ad fidem redeunt. De quibus Apostolus dicit, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Vt filij lucis ambulate: fructus enim lucis est, in omni bonitate & iustitia. Et quia ablato errore destruuntur vitia & peccata, rectè dicitur: Et ciuitates eorum destruxisti. Ciuitates in quibus diabolus regnat, sunt illi in quibus dolosa & fraudulenta consilia, tanquam curiæ locum obtinent. Cui principatui, tanquam satellites & ministri, adsunt officia membrorum: oculi ad curiositatem, aures ad lasciuiam: manus ad rapinam, & membra cætera peruersis consiliis militantia. Huius ciuitatis quasi plebs sunt omnes delicatæ affectiones, & turbulenti motus animi, quotidianas seditiones in homine cogitantes. Ergo vbi Rex, vbi curia, vbi ministri, vbi plebs inuenitur: ciuitas est. Nec enim talia essent in malis ciuitatibus, nisi prius essent in singulis hominibus, qui sunt tanquam elementa & semina ciuitatum. Has ciuitates destruit, cùm excluso inde principe (de quo dictum est Princeps huius seculi foras missus est) vastantur hæc regna verbo veritatis, sopiuntur maligna consilia, turpes affectiones edomantur, membrorum & sensuum ministeria captiuantur iniusta, & ad bonorum operum militiam transferuntur: vt iam (sicut Apostolus dicit) Non regnet peccatum in nostro mortali corpore, vt obediamus concupiscentiis eius: nec exhibeamus mēbra nostra ad seruiendum peccato. Tunc pacatur anima, & ordinatur homo ad quietem & ad beatitudinem capessendam, vnde & statim subditur, *Periit memoria eorum cum sonitu: & Dominus in æternum permansit.* Magnus strepitus fit, cùm impietas euertitur atque destruitur. Non enim transit ad summam pacem vbi summum silentium est, nisi qui magno strepitu prius cum suis vitiis belligerauerit. Tunc efficitur homo regnum pacatissimum Deo, cùm sic in eo tumultus vitiorum destruitur, vt eorum memoria penitus deleatur. Et ibi dominus permanet in æternum, vbi iam iniquitas

Ioan.12. *Psal.112.* *Prouer.12.* *Ephes.5.* *Ioan.14.* *Rom.6.* *Luc.17.*

aut foris per actionem, aut intus per cogitationem nullum inuenit locum, vel iuxta historiam impiorum memoria cum sonitu periit quia clamor & sæuitia persequentium Christum penitus acquieuit. Nam vbi sunt, qui cum tanto strepitu clamabant, Crucifige crucifige? vbi sunt persecutores martyrum? Quis vel eorum reminiscitur? Putauerunt extinguere nomen Christianum: Peribunt ipsi, & Dominus permanet in æternum. *Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.* Thronus Dei, filius est patris. Vnde scriptum est, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Hunc parauit Deus, quia incarnari misit, vt in forma serui iudicaretur, pateretur, resurgeret, regnaret: & qui iudicatus est in occulto, palam iudicaret, non iniquè & iniustè (sicut sæpe iudicant homines, qui dum alios plus, alios minus diligunt, ab æquitate iudicii nonnunquam dissiliunt: & dum secundum facta, non secundum corda iudicant, iustitiæ rectitudinem plerunque non seruant) sed sicut æquus & iustus iudicabit orbem terræ in æquitate, nemini parcens, omnibus æqua retribuens, iudicabit populos in iustitia, testimonium perhibente conscientia & cogitationibus accusantibus seu defendentibus: *Et factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Quantumlibet persequatur inimicus ille qui conuersus est retrò, quid nocebit ei cui refugium factus est Dominus? Sed sit hoc fiet, si propter Christum pauper esse delegerit, nihil amando quod vel hîc viuentem aut amantem deserit, vel à moriente deseritur. Tali enim pauperi refugium factus est Dominus. Nec adiuuat pauperem suum mox, vt tribulari ceperit: sed tunc tantùm quando tempus opportunum esse cognouerit. Quem enim diligit corripit Dominus: & flagellat omnē filium quem recipit. Hos probat in tribulatione, adiuuat in opportunitate. Et ideo *Sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.* Quærentem quippe animam vbi figat spem, cùm ab hoc mūdo auellitur, opportunè excipit cognitio nominis Dei. Nam nomen ipsum Dei vsquequaque vulgatum est; cognitio autem nominis est, cùm ille cognoscitur cuius est nomen. Quia ergo Deum iam cognouimus per fidem, figamus in illo nostram spem, quæramus eum per dilectionem: vt cùm inuenerimus, cum ipso permaneamus. Non enim quærentes se deserit, imo possidendo custodit, custodiendo glorificat, atque cum eis in æternum regnat. Vnde nos admonet propheta sanctus domino nostro psallere, atque eius gratiam omnibus prędicare. Ait enim, *Psallite domino qui habitat in Syon, annunciate inter gentes studia eius.* Psalmus quippe dictus est, vbi fit consonantia vocis cum organo. Et in psalmo duo intelligimus: vocem laudis, & consonantiam operis. Ille verò veraciter psallit, qui sic Deum laudat, vt rectè viuat. Ipse autem Dominus habitat in Syon (quod interpretatur speculatio) & gestat imaginem Ecclesiæ, quæ nunc est sicut Ierusalem, gestat imaginem Ecclesiæ, quæ futura est, id est ciuitas sanctorum iam angelica vita fruen

Marginal references: Matth. 27. Luc. 23. Marc. 15. Ioan. 19. Psal. 101. Hebr. 1. 2. Corint. 5. Galat. 4. Philip. 2. Matt. 27. 1. Ioan. 5. Matt. 16. & 25. Rom. 2. Prouer. 3. Hebr. 12. Apocal. 3. Act. 9. 1. Corint. 15. Matth. 28. Galat. 4.

fruentium: quia Ierusalem interpretatur visio pacis. Præcedit autem speculatio visionem, sicut ista Ecclesia præcedit eam quæ promittit ciuitatem æternam & immortalem. Et agimus hîc speculationem, vt perueniamus ad visionem. Præcipitur ergo nobis vt psallamus Domino qui habitat in Syon, vt concorditer Dominum Ecclesiæ inhabitatorem laudemus, & annunciemus aliis studia sanctæ prædicationis. Debemus enim Dominum nostrum opere laudare, mente contemplari, voce prædicare: vt ad eius laudem simul in nobis consonent lingua, conscientia, & vita. Propter eos autem qui persecutionem patiuntur propter verbum Dei, quod annunciant: sequitur consolatio, cùm subinfertur: *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est.* Id est, veniet vltimum iudicium, vbi & interfectorum gloria, & interficientium pœna manifesta sit. Quod autem ait, Recordatus est, nemo ita positum putet, quasi obliuio cadat in Deum. Sed quia post longum tempus futurum est iudicium, secundum affectum infirmorum hominum positum est, qui quasi oblitum Deum putant, quia non tam citò facit vindictam, quàm ipsi volunt. His dicitur etiam quod sequitur: *Non est oblitus clamorem pauperum.* Quis est iste clamor pauperum, quem Deus non obliuiscitur? sequitur & dicitur: *Miserere mei domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.* Quare ergo non dixit, miserere nostri domine, & vide humilitatem nostram de inimicis nostris? non tanquam multi pauperes clamant, sed tanquã vnus. An quia vnus nunc interpellat pro sanctis, qui primus pauper pro nobis factus est, cùm esset diues? Affliguntur ab inimicis membra eius in terra, & ipse clamat pro eis in cælo. Ipse etiam dicit: *Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Syon.* Exaltatur enim homo in illo, non solùm quem gestat, qui caput Ecclesiæ est: sed etiam quisquis nostrûm est in cæteris membris, exaltatur ab omnibus prauis cupiditatibus, quæ sunt portę mortis, quia per illas itur ad mortem. Sunt autem portæ filiæ Syon, omnia optima studia in sancta Ecclesia, per quæ venitur ad visionem pacis. In iis portis bene annunciãtur vniuersæ laudes Dei. Deinde sequitur: *Exultabo in salutari tuo.* Salutare Dei dominus est noster Iesus Christus, per quem saluati sumus, qui corda nostra de vana lætitia huius seculi transtulit, vt in ipso veraciter gaudeamus. Sed hoc nostrum gaudium adhuc in spe est, non in re. Affligimur enim à malis hominibus quandiu hîc viuimus: de quibus subiunctum est: *Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.* Attende quemadmodum seruetur pœna peccatori de operibus suis, & qui voluerint persequi Ecclesiam, in eo interitu sunt infixi, quem se inferre arbitrabantur. Nam cùm interficere corpora cupiebant, ipsi in anima moriebãtur. De quibus adhuc subditur: *In laqueo isto quem absc̃oderunt, comprehensus est pes eorũ.* Laqueus occultus dolosa est cogitatio: pes animę intelligitur amor, qui cũ prauus est, vocatur cupiditas: cum autẽ rectus, dilectio vel charitas. Amore enim mouetur tanquam ad locum quò tendit. Locus autẽ ani-[illegible] mæ non

1.Corin.13.

Matth.16.

2.Corint.8.

Matth.1.

1.Pet.1.

1.Corinth.13.

1.Ioan.3.

mæ non in ſpatio aliquo eſt, quod forma occupet corporis: ſed in dele-
ctatione, quò ſe perueniſſe per amorem lætatur. Pes ergo peccatorum, id
eſt, amor, cōprehenditur in laqueo quem occultat: quia cùm fraudulentam
actionē cōſecuta fuerit delectatio (cùm eos tradidit Deus in cōcupiſcentias
cordis eorum) iam illa delectatio alligat eos, vt inde abrumpere amorem,
& ad vtilia transferre non poſsint. Rectè ergo ſubiunctum eſt: *Cognoſcetur
dominus iudicia faciens: in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.* Hæc
ſunt iudicia in quibus cognoſcetur dominus, quòd ipſa ſua opera quæ fa-
Roma 1 cit praua, accuſant, iudicant, conuincunt, puniunt peccatorem. Non
quærit alios teſtes, niſi vitam & conſcientiam. Hoc eſt autem iuſtum om-
2. Corint. 5. nipotentis Dei iudicium, vt vnuſquiſque recipiat ſecundum quod geſsit in
corpore, ſiue bonum ſiue malum. Hîc interponitur canticum diapſalmatis,
quaſi occulta lætitia ſeparationis, quæ nunc fit non locis, ſed affectionibus
Matth. 3. animorum inter peccatores & iuſtos, ſicut granorum à paleis adhuc in
area. Et ſequitur: *Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliui-
ſcuntur Deum.* Illis enim qui in ſuis peccatis perſeuerant, quia nolunt con-
uerti ad Deum, neceſſe eſt vt conuertantur in infernum: & dignè ibi ſen-
Rom. 1. tiant pœnam, qui hîc negligunt emendare culpam. Et ſicut non probaue-
runt Deum habere in notitia, tradidit eos in reprobum ſenſum. De talibus
in quodam loco: Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irri-
Pſal. 105. tauerunt in vanitatibus ſuis. Et ego irritabo eos in eo qui non eſt popu-
lus, & in gente ſtulta irritabo illos. Sed illis pereuntibus & in obliuio-
nem à Deo traditis, nunquid & eos obliturus eſt Deus, qui eum per fi-
dem cognouerunt, & pro eius amore ſeculum contempſerunt, & preſſu-
ram in mundo habuerunt? Abſit. Nam ſubditur: *Quoniam non in finem
obliuio erit pauperis: Patientia pauperum non peribit in finem.* Modò quaſi obli-
uio pauperum fit, quandiu eos à tribulatione quam tolerant, Domi-
nus non defendit: & eorum patientia quaſi perire cernitur, cùm de ea
nulla nunc gloria recompenſatur. Sed in finem obliuio pauperum non
erit, nec in finem eorum patientia peribit, quia tunc gloria eius perci-
pitur, cùm ſimul omnia laborioſa terminantur. Ex verbis autem quæ
ſequuntur, mentionem facere de Antichriſto videtur, cùm ſubiungit:
1. Ioan. 4. *Exurge Domine, non confortetur homo: iudicentur gentes in conſpectu tuo.* In-
2. Theſſa. 2. tantum enim confortabitur homo ille peccati, vt in templo Dei ſedeat,
& etiam Deum ſe nominet, atque multos ad ſe conuerti faciat. Contra
hunc ergo exurgere dominum Propheta poſtulat, atque eos qui credituri
ſunt in eum, iudicio ſuo condemnare. De quo adhuc ſubiungit: *Conſtitue do-
mine legiſlatorem ſuper eos: ſciant gentes quoniam homines ſunt.* Bene eum legiſla-
Ioan. 5. torem nominat, quia allaturus eſt legem ſuam, quomodo Chriſtus ſuam:
atque in nomine ſuo prædicaturus, quomodo in nomine ſuo prædicauit
Chriſtus. Quod autem ait, Sciāt gentes quoniam homines ſunt, poſtulat vt
hi qui credituri ſunt in eum, recognoſcant quoniam non ſecundum Deum,
1. Timo. 4. ſed ſecundum hominem ambulat. Et quia ille ad tantum culmen inanis
gloriæ

gloriæ venturus creditur, & tanta ei licebit facere & in omnes homines & in sanctos Dei, vt tunc vere nonnulli infirmi arbitrentur Deum res humanas negligere: Interposito diapsalmate subiicit tanquam vocem gementium, & querentium cur iudicium differatur. *Vt quid Domine* (inquit) *recessisti longe?* Deinde qui sic quæsiuit, tanquam repente intellexerit, aut quasi sciens interrogauerit vt doceret, subiecit dicens: *Despicis in opportunitatibus, in tribulatione.* idest, opportune despicis & facis tribulationes ad inflammandos animos desiderio aduentus tui. His enim iucundior est fons ille vitæ, qui multum sitietur. Itaque insinuat consilium dilationis dicens, *Dum superbit impius, incenditur pauper.* Mirum est, & verum, quòd studio bonæ spei paruuli emendantur ad rectè viuendum exercitatione persequentium. Quo mysterio agitur, vt etiam hæreses permittantur: non quia ipsi hæretici hoc volunt, sed quia hoc de peccatis eorum diuina prouidentia operatur, quæ lucem facit & ordinat, Tenebras autem tantùm ordinat, vt fiat eorum comparatione lux gratior, sicut hæreticorum comparatione iucundior inuentio veritatis. Eorum quippe comparatione probati manifesti fiunt inter homines, qui Deo noti sunt. *Comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.* Id est, malæ cogitationes eorum vincula illis fiunt. Sed quare? *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: & iniquus benedicitur.* Adulantium linguæ alligant animas in peccatis. Delectat enim ea facere, in quibus non solùm non metuitur reprehensor, sed etiam laudatur & benedicitur operator. Hinc comprehenduntur in consiliis, quibus cogitant. Nemo gratuletur homini qui prosperatur in via sua, cuius peccatis deest vltor, & adest adulator. Maior hæc ira Domini est. *Irritauit dominum peccator.* Aliàs Exacerbauit, vt ista patiatur, & vt correptionis flagella non inferantur. *Secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Multum irascitur dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & peccata non attendit, & per fraudes & scelera ad diuitias honoresque peruenitur. Quod maxime in illo Antichristo euenturum est, qui vsque adeò beatus videbitur hominibus, vt etiam Deus putetur. Sed quanta ista sit ira Dei, docent sequentia. *Non est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* Qui nouit vnde sit gaudendum in anima, nouit quantum malum sit luce deseri veritatis: Cùm magnum malum homines putent oculorum corporalium cæcitatem, quia lux ista retrahitur: quantam ergo pœnam patitur, qui secundis rebus peccatorum suorum eò perducitur, vt non Deus sit in conspectu eius, & contaminentur viæ eius omni tempore, id est cogitationes & consilia eius immunda sint? *Auferuntur iudicia tua à facie eius.* Animus enim male sibi conscius, dum sibi videtur nullam pœnam pati, credit quòd non iudicet Deus: & sic auferuntur iudicia Dei à facie eius, cum hæc ipsa sit magna damnatio. *Omnium inimicorum suorum dominabitur.* Ita enim traditur, quia omnes Reges superaturus sit, & solus regnum obtenturus. Quando etiam secundum Apostolum, qui de illo prædicat, In templo Dei sedebit, extollens se super omne quod dicitur Deus, & quod colitur. Et quoniam traditus in concupiscentiam cordis sui, & damnationi vltimæ

Ioan. 4.
1. Corin. 11.
1. Corin. 11.
Matt. 24.
Dan. 19.
2. Thess. 2.
Psal. 2.
2. Thess. 2.

destinatus, per nefarias artes ad illud vanum & inane culmen dominationemque venturus est: propterea sequitur, *Dixit enim in corde suo, Non mouebor à generatione in generationem, sine malo.* id est, fama mea & nomen meum de hac generatione in generationem posterorum non transfiet, nisi artibus malis adipiscar tam excelsum principatum, de quo posteri tacere non possint. Animus enim perditus, & bonarum artium expers, atque à iustitiæ lumine alienus, malis artibus sibi aditũ molitur aperire ad famã tam diuturnam, vt apud posteros etiam celebretur. Et qui non possunt bene innotescere, cupiunt vel malè de se homines loqui: dummodo nomen eorum latissimè peruagetur. Quod hîc arbitror dictum esse, Non mouebor à generatione in generationem, sine malo. Quid ergo mirum, si etiam homo ille peccati, qui totam nequitiam & impietatem, quam omnes pseudoprophetæ inchoauerunt, impleturus est, & tanta signa facturus, vt decipiat si fieri potest etiam
Matth. 24. electos, dicturus est in corde suo, Non mouebor a generatione in generationem sine malo? *Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine, & dolo: sub lingua eius labor & dolor.* Per maledictionem aperta cõuicia, per amaritudinem minæ & terrores, per dolum blanda & seductoria verba possunt accipi: quibus in suam partem conuersurus est multitudinem. Bene autem sub lingua eius labor & dolor esse describitur: quia interiora eius ira, & odio, & omni mala voluntate replebuntur. Nihil est laboriosius iniquitate & im-
Rom. 6. pietate. Quem laborẽ sequitur dolor quia non solùm sine fructu, sed etiam ad perniciem laboratur. Qui labor & dolor ad illud refertur, quod dixit in corde suo, Non mouebor à generatione in generationem, sine malo. Et propterea sub lingua eius, & non in lingua dicitur: quoniam tacite ista cogi-
2. Thess. 2. taturus est, hominibus autem alia locuturus, vt bonus, & iustus, & Dei filius videatur. *Sedet in insidiis cum diuitibus.* Quibus diuitibus, nisi reis quos huius seculi muneribus cumulabit? Et ideo in insidiis cum his sedere dictus est: quoniam falsam fœlicitatem ipsorum ad decipiendos homines ostentabit, qui praua voluntate dum tales esse cupiunt, & bona æterna non quærunt, in illius laqueos incidunt. Et ideo sequitur: *In occultis vt interficiat innocentem.* In occultis dictum est, vbi non facile intelligitur quid appetendum, quid ve fugiendum sit. Innocentem autem interficere est ex innocente nocẽtem facere. *Oculi eius in pauperem respiciunt.* Illos enim maxime persecuturus est,
Matth. 5. de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cælorum. *Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.* Leonem in abscondito dicit eum, in quo & vis & dolus operabitur. Prima enim persecutio Ecclesiæ violenta cũ proscriptionibus, & tormentis Christiani ad sacrificandum cogerentur. Altera persecutio fraudulenta, quæ per hæreticos & falsos fratres acta est. Tertia superest per Antichristum ventura, qua nihil est periculosius: quia & violenta erit, & fraudulenta. Vim habebit in imperio, dolum in miraculis. Ad vim relatum est cùm dicitur, leo: ad dolum, cùm dicitur, in abscondito. Et rursum ipsa repetita sunt eodem ordine. *Insidiatur* (inquit) *vt rapiat pauperem.* Hoc ad crudelitatem pertinet. Quod autem sequitur: *Rapere pauperem dum attrahit eum:* dolositati deputatur. Rapiet sequendo,

attra

attrahet blandiendo. *In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, & cadet, cùm dominatus fuerit pauperum.* Laqueus significat insidias: & bene ait, In la-
queo suo humiliabit eum: cùm enim signa illa facere cœperit, quanto mi-
rabiliora videbuntur hominibus, tanto illi sancti qui tunc erunt, contem-
nentur & quasi pro nihilo habebuntur: quos ille, qui per iustitiam & inno-
centiam resistent, mirificis factis superare videbitur. Sed *Inclinabit se, & ca-
det, cùm dominatus fuerit pauperum:* Id est, cùm qualibet supplicia irro-
gauerit, resistentibus sibi seruis Dei. Vnde ait, Inclinabit se, & cadet. *Dixit
enim in corde suo, Oblitus est Deus, auertit faciem suam ne videat in finem.* Hæc est
inclinatio & casus miserrimus, dum animus humanus in suis iniquitatibus
quasi prosperatur, & parci sibi putat, cùm excæcatur & seruatur ad vltimam
opportunamque vindictam: de qua loquitur, cùm subiungit: *Exurge domi-
ne Deus, & exaltetur manus tua.* Id est manifesta sit potentia tua. Superius e-
nim dixerat, Exurge domine, non confortetur homo, Iudicentur gentes in
conspectu tuo. Id est in occulto, vbi solus Deus videt. Hoc factum est, cùm
impij ad magnam quæ videtur hominibus fœlicitatem perueniunt: super
quos constituitur legislator qualem habere meruerunt. Nunc autem post
illam occultam pœnam atque vindictam dicitur, *Exurge Domine Deus,
& exaltetur manus tua:* non vtique in occulto, sed iam in manifestissima glo-
ria. *Ne obliuiscaris pauperum:* Sicut impij putant qui dicunt, Oblitus est Deus,
auertit faciem suam, ne videat in finem. Laborans ergo Ecclesia illis tem-
poribus, tanquam nauis in magnis fluctibus & procellis, tanquam dor- *Matth. 8.*
mientem excitat dominum, vt imperet ventis, & tranquillitas redeat. Iam- *Mar. 4.* *Luc. 8.*
que manifestato iudicio intelligentes & exultantes dicunt: *Propter quid irri-
tauit impius Deum?* Id est, quid profuit ei tanta mala facere? *Dixit enim in cor-
de suo, Non requiret.* Sed non est ita vt ipse cogitauit. Nam, *Vides quoniam tu la-
borem & dolorem consideras:* iustorum. *Vt tradas eos* (hoc est impios) *in manus tuas.*
Id est, in potestatem iudicij tui. Non te latet illorum malitia, nec manus
tua cessabit à vindicta. *Tibi derelictus est pauper.* Ideo enim pauper est, id est,
omnia huius mundi contempsit, vt tu sis tantùm spes eius. Iste pauper illis
ad tempus est concessus ad puniendum, tibi in fine derelictus ad glorifi-
candum. *Orphano tu eris adiutor:* cùm impius fuit persecutor. *Contere bra-
chium peccatoris* (id est potentiam) *& maligni: quæretur peccatum illius, & non in-
uenietur.* Iudicabitur ipse peccato suo, & peribit ipse propter peccatum
suum. Timeant ergo peccatores & maligni; quia conteret eos Deus, &
malignitatem eorum ad nihilum rediget. Consolentur pauperes & orpha-
ni Christi, quoniam suscipiet eos Deus, atque post laborem ad æternam
quietem perducet. *Dominus regnabit in æternum & in seculum seculi: peribitis gen-
tes de terra illius.* Non regnabit dominus terreno imperio, sed cælesti. Nam *Luc. 1.*
terrenum regnum transitorium est & caducum. Transibit hoc regnum: *Dan. 7.* *Matt. 24.*
transibit hoc seculum. Succedet aliud regnum, & aliud seculum, in quo *Luc. 21.*
Dominus regnet in æternum. Quæ est autem terra illius, nisi sancta Ec-
clesia? Tunc vera, firma, & stabilita, quando mortale hoc induerit im-
mortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem. De qua terra *1. Corint. 15.*

peribunt gentes & impij, id est peccatores, de quibus in alio psalmo dicitur: Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Quia enim nullum virtutis pondus habebunt, ad illam beatam stabilitatem peruenire non poterunt. vnde scriptum est, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Et tunc implebitur, quod subinfertur: *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.* Illud scilicet desiderium, quo æstuabant, cùm in angustiis & tribulationibus huius seculi, Domini diem concupiscerent. Et hoc desiderium præparatio cordis eorum erat. Vnde secutus adiungit: *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Hæc est cordis præparatio, de qua in alio psalmo canitur: Paratum cor meum Deus. De qua dicit Apostolus, Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Aurem autem Domini, non membrum corporeum, sed misericordiam eius, quæ nos exaudit, debemus accipere. Et quod est illud desiderium pauperum quod exauditur est Dominus? nisi vt veniat *Iudicare pupillo & humili:* Id est, non ei qui conformatur huic seculo, sed qui omnia contemnit propter Deum, & se puluerem esse ac cinerem agnoscit. Aliud est autem iudicare pupillum, aliud iudicare pupillo. Iudicat pupillum, etiam qui condemnat: iudicat autem pupillo, qui pro illo profert sententiam. Est ergo desiderium pauperum, vt veniat finis seculi, & fiat iudicium Dei: vt separatis iustis ab impiis, iam non vltrà præualeant mali nocere bonis. Et hoc est quod sequitur: *Vt non apponat vltrà magnificare se homo super terram.*

Psal. 1. | Isa. 26. | Psal 107. | Roma 8. | Rom. | Isa. 1. | Matth. 13. & 25.

TITVLVS PSALMI X.

TITVLVS psalmi sequentis est, In finem psalmus David. Præsens persuasio est David, id est, illorum qui in fide perfectè fundati sunt, qui propter scientiam scripturarum, & quia viriliter resistunt contra hæreticos, meritò dicendi sunt David. David (dico) dirigentis minus fundatos in fide, minusque eruditos in scripturis; In finem, id est, ad hoc vt instituta & præcepta Christi sint eis finis & sufficientia ad defendendam fidem contra hæreticos. Est autem intentio illorum inuitare alios, vt totam fiduciam suam defendendi se contra hæreticos ponant in Deo, qui verus est finis. Textum ergo psalmi videamus. Aduersus hæreticos cauendum, qui commemorando & exaggerando vitam multorum in Ecclesia peccatorum, quasi apud ipsos iusti sint, ab vnius Ecclesiæ matris vtero & vberibus nos auertere atque abrumpere moliuntur: affirmantes quod apud ipsos sit Christus, & quasi piè studioséque monentes, vt ad eos transeundo, transmigremus ad Christum, quem se habere mentiuntur. Notum est autem Christum in prophetia, cùm nominibus insinuaretur, allegoricè etiam montem appellatum. Respondendum est itaque illis, & dicendum.

Matth. 24.

PSALMVS X.

IN *Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montem sicut passer?* Ac si diceret: Cùm tantum montem habeat anima mea, in quo fiduciam suam ponat, vt est Christus: qua ratione dicitis, vt ad alium montem transeat sicut passer, id est tanquam cauta & astuta? Vnum montem teneo, in quo confido. Quomodo dicitis vt ad vos transeam, tanquam multi sint Christi? Aut si vos montes esse dicitis per superbiam, oportet quidem esse passerem pennatum virtutibus & præceptis Dei. Sed ea ipsa prohibent volare in istos montes, & in superbis hominibus spem collocare. Habeo domum vbi requiescam, quia in domino confido. Nam & passer inuenit sibi domum: & factus est dominus refugium pauperi. Dicamus ergo tota fiducia, ne cum Christum quærimus apud hæreticos, amittamus: In domino confido. Docemur ergo his verbis versutas hæreticorum cauere sententias. Vnde & subditur: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum.* Id est, sanctam scripturam suis erroribus & suis sensibus applicauerunt. Quæ scriptura rectè arcus dicitur: quia sicut ex arcu exit sagitta feriens, ita de scriptura procedit sententia cor percutiens. *Parauerunt sagittas suas in pharetra.* Id est, aptauerunt sententias suas venenatas in ipsa sancta scriptura, quæ ita in se continet sententias, quomodo pharetra sagittas: ad hoc scilicet parauerunt, *Vt sagittent in obscuro rectos corde.* Id est, vt rectos fide percutiãt in obscuris sententiis. Vel in obscuro, id est, in hoc quòd sacræ scripturæ minus capaces sunt, & quòd in fide minus fundati. Obscuritas enim cordis est ignorantia. Et quia ab istis tale periculum eminet, dicendum est, In domino confido. Et ideo necessarium est, ô domine, vt in te confidatur, & ad tuum auxilium recurratur. *Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt.* Id est fidem, quæ quamuis vna sit, tamen de diuersis habetur: vt de humanitate, & diuinitate, & de præteritis, & præsentibus, & futuris: & ideo pluraliter enunciatur, quia de pluribus constat. Quam fidem perfecisti, id est perfectam & integram cordibus fidelium gratia tua inspirasti, & doctrina intonasti, destruxerunt, quantum in ipsis fuit, & denegauerunt. Hæc conuersio propter attestationem facta est. Talia facere machinantur peccatores. *Iustus autem quid fecit?* Id est, dominus qui vtranque partem iustè agit, nihil mali dimittendo impunitum, nihil boni inremuneratum, quid fecit? Et hæc interrogatio non fit ex ignorantia, sed vt doceatur infirmorum imperitia. Dominus fecit quod suum erat: vnde facta interrogatione respondetur, *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius.* Ipsi sunt templum Dei in quibus habitat dominus per fidem. Vnde Apostolus ait, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Illi verò qui post fidem proficiunt ad contemplationem, non solùm templum sunt, sed etiam cælum. Quos designat Apostolus, cùm dicit, Nostra autem conuersatio in cælis est. In illis residet Dominus tanquam in cælo. Ex quibus verbis ostenditur quod nec maiores pro minoribus deserit Dominus, nec pro maioribus minores contemnit. Vnde bene subditur, *Oculi*

Isa. 2. Psal. 67. Psal. 83. Psal. 9. Ephes. 5. Hebr. 13. Matth. 4. Ioan. 1. Hebr. 11. Psal. 118. Actio. 1. Ioan. 5. Isa. 66. Psal. 13 & 18. 67. 101. 113. 1. Corint. 6. 2. Corint. 6. Philip. 3.

eius in pauperem respiciunt. Id est, respectus misericordiæ suæ non auertitur ab homine paupere, tali scilicet de quo scriptũ est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et non est mirum, si iustus dominus pauperes, qui in illo confidunt, inhabitat: & sapientes, qui eius fidem annunciant, inhabitando illustrat: & eos qui elati sunt, per errorem excæcat. Quoniam *Palpebræ eius interrogant filios hominum.* Scripturæ sacræ, quæ clauduntur in locis, aperiuntur in locis, tanquam palpebræ sunt Dei: quæ interrogant, id est, probant filios hominum, vtrum fatigentur rerum obscuritate, an exerceãtur: vtrum inflentur rerum cognitione, an confirmentur. Et hoc manifestiùs dicit, cùm subiungit: *Dominus interrogat iustum & impium.* Id est, probat bonum & malum. Sed quod iustus est, habet à Deo: quod verò impius, à semetipso. Quomodo? iniquitatem diligẽdo, & sic semetipsum odiendo. Et hoc est quod dicit: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quo contrà ille veraciter semetipsum diligit, qui peccatum odit. *Pluet super peccatores laqueos.* Eadem scripturarum infusio pro suo cuiusque merito, & peccatori pluuia laqueorum, & iusto pluuia vbertatis est. Cùm enim male intelligitur, Pluit super peccatores dominus laqueos: cùm autem bene, fecundat pectora piorum atque fidelium. Eadem ergo bona & bonis prosunt, & malis obsunt. Vnde Paulus dicit, Aliis sumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam. *Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Hæc pœna est atque exitus eorum, per quos blasphematur nomen domini, vt prius igne cupiditatis vastentur, deinde fœtore operum quasi sulphure occupentur, ad vltimum cum spiritibus malignis in æterno igne comburantur. Et hæc est pars calicis, id est, tribulationis eorum: vt sicut iusti in partem suam recipiunt vitam æternam; ita impij pro parte sua recipiant dãmnationem perpetuam. Calicem autem propterea puto appellatum, ne quid præter modum atque mensuram vel in ipsis peccatorum suppliciis per diuinam prouidentiam fieri arbitremur. Et ideo tanquam rationem reddens, quare id fiat, subiũgit: *Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit.* Non frustrà pluraliter posuit iustitias. In multis enim iustis quasi multæ iustitiæ videntur esse, cùm sit vna Dei, cuius omnes participantur. Propterea rursus ad singularitatem se refert, dicendo *Aequitatem vidit vultus eius.* Sic est in se iustus dominus, vt in nobis suas iustitias diligat. Qualis ipse est, tales nos omnes esse desiderat. Vnde nos admonet dicens: Estote sancti, quoniam ego sum sanctus. Serua iustitiam & eris similis domino, & diliget te iustum dominus iustus. Quòd si iustitiam negligis, non tamẽ impunitus eris. Nam sequitur, Æquitatem vidit vultus eius. Et in bonis & in malis videt æquitatem seueritas vultus Dei. Est autẽ æquitas, vt bona bonis, & mala retribuat malis. Æquitas est, vt factis digna rependat. Quod ergo ait, Iustus dominus, & iustitias dilexit: ad rectè viuendi pertinet ordinem: quod subiungit, Æquitatem vidit vultus eius, ad cuiusque operis pertinet remunerationem.

Matth. 5. Luc. 6. Ozee 13. Ioan. 12. Ioan. 11. 2. Corint. 2. Rom. 2. ex Isa. 52. & Ezech 36. Matth. 25. Ioan. 5. Leuit. 19. Matth. 11.

TITVLVS PSALMI XI.

IDEO tituli præponuntur psalmis, quoniam in titulis ostenditur quid in textu psalmorum contineatur. Titulus huius psalmi est, In finē, pro octaua Psalmus David. Iste psalmus est David, id est, perfectæ animæ tendentis in finem Apoc. 1.
id est, in Christum, & in hoc psalmo agentis & orantis pro octaua quod intelligitur pro æterno seculo, quod post hoc tempus (quod septem diebus voluitur) dabitur sanctis. Agitur autem in hoc psalmo de sanctorum defectu, & diminutione veritatis, de aduentu Christi & claritate diuinæ eloquentiæ, de salute iustorum & interitu reproborum. Iste ergo vir sanctus videns mundum positum in malignitate, & nos in multis con- 1. Ioan. 5.
stitutos miseriis, formam orandi nobis proponere intendit: quatinus suo exemplo sic per temporalia transeamus, vt ad æternam vitam pertingamus. Ait ergo.

PSALMVS XI.

SALVVM me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ Psal. 13.
sunt veritates à filiis hominum. Ad illud tempus videtur prospice- Rom. 3. Dan. 3.
re, quo non erat dux neque propheta in Israël: & vnusquisque
quod bonum erat in oculis suis, faciebat. Vnde in Osee dicitur: Osee 3.
Diebus multis sedebunt filij Israël sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Quod autem ait, Diminutæ sunt veritates: Non ideo ait, quòd veritates diuersæ sint, quoniam veritas Ioan. 14.
vna est, qua illustrantur animæ sanctæ. Sed quoniam multæ sunt animæ in ipsis multæ veritates dici possunt: sicut ab vna facie multæ in speculis imagines apparent. Vbi autem deficit veritas, ibi necesse est abundet vanitas.
vnde & sequitur: *Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum: labia dolosa,* Luc. 10.
in corde & corde locuti sunt. Proximum omnem hominem oportet intel- Matth. 22.
ligi, quia nemo est cum quo sit operandum malum. Et dilectio proximi Rom. 13.
malum non operatur. Quod bis ait, in corde & corde, duplex cor significat. Ex his ergo verbis ostenditur, filios hominum ita esse à veritate diminutos, vt vanitati & duplici falsitati studerent deseruire. Cuius vanitatis dispersionem & destructionem per aduentum Christi futuram, orando & prophetando denunciat, cùm subiungit: *Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, &*
linguam magniloquam. Vniuersa dicit, ne quis se exceptum putet: sicut ait Rom. 2.
Apostolus, In omnem animam operantis malum. Lingua magniloqua est lingua alta & superba loquens. Hæc autem verba competunt superbis, quæ sequuntur: *Qui dixerunt, Linguam nostram magnificabimus: Labia nostra à nobis sunt: quis noster dominus est?* Hoc superbi habent proprium, vt inquantum possunt domini videri appetant: dominium magistratus super se despiciant: magnificè loquantur: quicquid ex suo sensu traxerunt, ex tumore superbiæ quasi ex ratione defendant. Cauendum est ergo nobis vitium loquacitatis & superbiæ, & ne in his quæ à nobis proferimus, velimus pertinaciter per-
manere: ne (quod absit) ex eorum numero simus, quos propter huiusmodi Luc. 18.
vitia disperdidit dominus. Superbia enim confusionem habet, sicut econ- Iaco. 4.
trario humilitas exaltationem. Scriptum est enim, Quoniam superbis Ephe. 4.

resistit Deus, humilibus autem dat gratiam. Vnde nunc ex persona Dei patris subiectum est: *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus.* Ipse misericors pater propter inopes & pauperes, id est, inopia & paupertate bonorum spiritualium egentes, filium suum dignatus est mittere. Inde autem incipit sermo eius apud Matthæum in monte, cùm dicit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. vnde secutus adiunxit, *Ponam in salutari fiducialiter agam in eo.* Non dicit quid poneret. Sed quia in salutari dixit, id est, in Christo (secundum illud, Quia viderũt oculi mei salutare tuum.) Ideo illud intelligitur in eo posuisse, quod ad miseriam inopum auferendam, & gemitum pauperum consolandum pertinet. In eo etiam fiducialiter egit, iuxta illud in Euangelio: Erat enim docens eos tanquam potestatem habens, non sicut scribæ eorum. De cuius potestate Daniel sic locutus est, Videbam (inquit) in visu noctis, & ecce in nubibus cæli filius hominis veniebat. Et ipsi datus est principatus, & honor, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ seruient ei. Et potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius quod non corrumpetur. De cuius luce eloquentiæ subiunctum est: *Eloquia domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Casta dicit sine corruptione simulationis. Multi enim prædicant veritatem non castè, quia vendunt illam pretio commoditatum huius seculi. De talibus dicit Apostolus, quoniam Christum annunciarent non castè. Bene autem argento igne examinato comparantur, quia sicut argentum examinatur igne, vt purum & clarũ sit: ita nimirum diuina eloquia igne sancti spiritus sunt examinata. Vnde ipse dominus ait, Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Et idem Psalmista alibi dixit, Ignitum eloquium tuum vehementer. Rectè autem probatum terræ dicitur: quia diuinum eloquium à fidelibus sanctæ Ecclesiæ rectum & verum esse comprobatur. Quod purgatum est septuplum, per timorem Dei, per pietatem, per scientiam, per fortitudinem, per consilium, per intellectum, per sapientiam. Septem sunt etiam beatitudinis gradus, quos in eodem sermone quem habuit in monte, dominus exequitur. Beati pauperes spiritu, Beati mites, Beati lugentes, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, Beati misericordes, Beati mundo corde, Beati pacifici. De quibus septem sententiis totum illum sermonem prolixum productum esse animaduerti potest. Nam octaua, vbi dictum est, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, ipsum ignem significat, quo septempliciter probatur argentum. Quid autem aduentus Christi cum examinato eloquio perfecerit, ostenditur, cùm subinfertur: *Tu Domine seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternum.* A generatione hac praua & peruersa nos custodies, ne vita eorum & moribus corrumpamur: & seruabis in æternum, vt tecum in perpetuum lætemur: hîc nos custodies, tanquã inopes & pauperes: ibi seruabis tãquam opulentes & diuites. Hæc ad electos verba tantùm pertinent. Nam de reprobis subiunctum est, *In circuitu impij ambulant: secundũ altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Bene in circuitu impij ambulare dicuntur: quia in tem-

poralium

Ioan. 3. Rom. 8. Matth. 5. Luc. 2. Matth. 7. Marc. 1. Dan. 7. Philip. 1. Ioan. 16. Ioan. 6. Psal. 118. Isa. 11. Matth. 5. Luc. 6.

poralium rerum cupiditate rotantur, quæ septem dierum repetito circuitu,
tanquã rota voluitur: & ideo non perueniũt in octauum, id est, in æternum,
pro quo iste psalmus intitulatus est. Ita & apud Salomonem dicitur: ventila 1. Reg. 14.
tor est enim rex sapiens, impiorum: & immittet illis rotam malorum. Est & Exec 1.
in temporalibus multiplicatio, quæ auertit à bonitate Dei. Vnde corpus Prouer. 20.
quod corrumpitur agrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sen- Sapien. 9.
sum multa cogitantem. Multiplicantur autem iusti secundum altitudinem Psal. 83.
Dei, quando eunt de virtute in virtutem.

TITVLVS PSALMI XII.

TITVLVS huius psalmi est, In finẽ, psalmus David. Apostolus dicit, Finis Roma. 10.
legis Christus, ad iustitiã omni credenti. Illi credimus, quãdo incipimus viã
bonã ingredi. Ipsum videbimus, cũ peruenerimus. Et ideo ipse finis Psalmus
cõstitutus est ad laudandũ Deũ. Et quia in his versibus psallitur Deo: ideo Apoc. 1.
non immeritò appellatur psalmus, textus huius operis. Psalmus autẽ ex motu digitorum &
consonantia vocis solebat fieri. Percutiebat chordas, resonabat organum, & cum organo pa 1. Para. 15.
riter ipse verba cantabat. Hoc significat quòd in nobis consonare debent bona operatio, &
laudatio. Ad hoc nos hortatur iste psalmus, qui inscribitur David, qui personam tenet Ec-
clesiæ vel cuiuscũque perfectæ animæ. Igitur vir sanctus intẽdit in hoc psalmo nos cõmone
re, vt huius exilij mala suo exẽplo continuè deploremus: & ad visionem cælestis gloriæ ar
dẽter anhelemus: & oremus, ne in mortifera peccata corruamus, & ne diabolo nobis insul-
tandi occasionem demus: & de hac constantia, non nobis, sed Deo gratias referamus. In fi-
ne quoque ostendit se in domino corde exultare, & ei laudando & bene viuendo cantare
& psallere. Orat ergo sic.

PSALMVS XII.

VSQVEQVO domine obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem Psal. 76.
tuam à me? Sicut non obliuiscitur Deus, sic nec faciem suam a-
uertit. Sed more nostro scriptura loquitur. Quasi nos obliuisci Mat. 6.
tur Deus, cùm in hac peregrinatione diu nos permittit labora
re. Quasi faciem suam auertit, cùm à nobis manifestationem suæ visionis
abscondit. In his ergo verbis duo nobis insinuantur genera compunctio-
nis. Vnum, quo deflere debemus miseriam in qua sumus. Aliud, quo Iere. 9.
debemus flendo suspirare ad cælestis patriæ gloriam, in qua non su-
mus. Alia quoque compunctionis genera demonstrantur, cùm subiun-
gitur: *Quandiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?*
Per diem, continuationem significat. Consilio autem non opus est, ni-
si in aduersis. Consilium in anima per diem ponere, est suggestiones Eccle. 21.
& peccata quibus corrumpitur anima, solicitè & continuè præuidere
atque cauere. Consilium in anima sua ponebat, qui dicebat: In corde
meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Dolorem verò in cor- Psal. 118.
de per diem habere, est de perpetratis malis continuo dolore cor afficere.

Oportet ergo vt in hoc nostro consilio & dolore plangamus præterita, &
Ephe.6. caueamus futura. Sed quia hæc nobis colluctatio aduersus spiritualia
Sapien. 9. nequitiæ:& corpus quod corrumpitur, agrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: hos inimicos anima intuens & gemens subiungit, *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me?* Totiẽs exaltatur super nos inimicus, quotiens peccare conuincimur. Dicit Apostolus,
Rom. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis: hæc ad
Ibidem. exaltationẽ pertinent inimici. Vnde idem gemens adiungit, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sed quid sequitur? Gratia Dei per Iesum Christum. Hanc gratiam implorat iste, cùm dicit: *Respice, & exaudi me domine Deus meus.* Respice, refertur ad id quod dictum est, Vsquequo auertis faciem tuam à me? Exaudi, refertur ad id quod dictum est, Vsquequo obliuiscẽris me in finem? Et bene ait, Domine Deus meus. Domine, id est, saluator: Deus, id est creator omnium, Deus per potentiam: meus autem per gratiam. Vnde & subditur: *Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eum.* Deus est
Roma.6. lux cordis nostri, peccatum mors animæ. Vnde scriptum est, Anima quæ
Ephe.18. peccauerit ipsa morietur. Ab hoc somno mortis excitat Apostolus, dicens,
Ephe.6. Euigilate iusti, & nolite peccare. Orandum ergo est nobis, vt ab illo, qui est
Ioan.8. lux vera, illuminẽtur oculi nostri cordis, ne vnquam in morte peccati per
1. Ioan.1. *1.Corin.15.* *Ioan.1.* negligentiam dormiamus: nequando nobis insultet hostis antiquus, & dicat se nobis præualuisse, si nos sibi potuerit per peccatũ subiicere. Gaudebit enim princeps tenebrarum, si in nobis potuerit perturbare rectitudinis statum. Vnde & subiungit. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui.* Ad hoc enim nos tribulant, ad hoc innumeris tribulationibus frequenter inquietant, vt à statu rectitudinis nos suis perturbationibus amoueant. In huiusmodi ergo periculis constituti, nec debemus desperare, nec rursus de nostris viribus præsumere. Sed tota spes nostra in ipsius figenda est misericordia, qui potest nos & illuminare, ne erremus: & roborare, vt firmiter stemus. Et quia spes in Deo lætitiam
Luc.1. cordis generat, rectè subditur: *Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini domini altissimi.* Tria hîc nobis commendat: exultat corde: cantat voce: psallit opere. Ex quibus verbis nobis innuitur perfectio diuinæ laudis. Si enim dominum Deum nostrum purè & perfectè laudare cupimus, totum quod in nobis est, ad eius laudem referre debemus, vt cuncta nostra in eius laude resonent: scilicet vi-
Luc.2. *Philip.2.* ta, lingua, conscientia: tum quia per salutare suum, id est, Christũ, nos saluat: tum quia nobis bona temporalia & spiritualia incessanter præstat: tum quia nomen eius est altissimum. Quia enim altiorem & meliorem dominum inuenire non possumus, iustum est, vt in eius laude, amore, seruitio perseueremus.

TITVLVS

TITVLVS PSALMI XIII.

PSALMI huius titulus est idem qui superius. Agit autẽ de errore Gentium, & de infidelitate Iudaeorum, qui dominum Christum Deum esse negauerunt: & ideo ipsi per errorem & morum prauitatem corrupti, & inutiles facti alios quoque secum corrumpere atque ad errorem suum adducere Ioan. 19.
conati sunt. Quibus à domino reprobatis, in generatione iusta habitare se perhibet, atque
de Syon mittere Salutare suum, vt plebem suam conuertat à captiuitate: vt in eo exultet Isa. 2.
Iacob & laetetur Israel. Et haec ideo nobis scripta sunt, vt eorum attendentes dãnatio-
nẽ, & fideliũ salutẽ: illos cauẽtes, & istos imitantes, permaneamus in fide domini Iesu, qui
est finis & merces nostra: ad quẽ cũ venerimus, spiritualiter facti Iacob atque Israel, in eo Gene. 15.
perfectè gaudebimus. Haec est psalmi huius intentio, atq; vtilitas. Materia est ipse insipiẽs. Apoc. 1.

PSALMVS XIII.

DIXIT insipiẽs in corde suo, Nõ est Deus. Gẽtilis populus potest intel
ligi, qui in tantũ à naturali lege quã acceperat desipuit, quòd
ipsum à quo creatus est, dominũ esse nõ credidit. Vnde Apostolus
ait: Mutauerunt gloriã incorruptibilis Dei in imaginẽ cor
ruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedũ, & serpentiũ. Propter quod Roma. 1.
& tradidit eos Deus in passiones ignominiae, vt contumeliis afficerent cõr-
pora sua in semetipsis. Quibus verbis cõcordant verba quae sequuntur: *Cor-*
rupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est vsq;
ad vnũ. Corrupti sunt in vitiis & peccatis, & abominabiles facti sunt, mu-
tando naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Et bene vitia
eorum & peccata vocat studia, quia non ex ignorãtia aut ex infirmitate tan Ibidem.
tùm, sed (quod grauius est) ex studio & ex voluntate ea perpetrabant. Ex Roma. 1.
his non est vnus qui faciat bonum, qui nolũt credere in vnum Deum. Quo- Heb. 11.
niam absque fide impossibile est placere Deo. Vnde ipsa Veritas dicit: Sine Ioan. 15.
me nil potestis facere. Quia prius peccauerunt in corde, ideo postmodum
peccauerunt in opere, & ex merito erroris puniti sunt poena corruptionis.
Seruanda est itaque omni custodia mens nostra, ne à quolibet vitio corrum
patur: quoniam ante Dei oculos nequaquam vacuae transuolant cogitatio-
nes nostrae. Intus videt quod foris punit, occultam videlicet culpam. Sequi- Eccles. 21.
tur aperta percussio, vt malis exterioribus interna puniantur, & cor publi-
cè corruat, quod latenter peccabat. Ad Iudaeos autem videntur pertinere,
quae sequuntur. Ait enim: *Dominus de caelo prospexit super filios hominum, vt vi-*
deat si est intelligens, aut requirens Deum. Super Iudaeos potest intelligi, vt honora
tiùs eos dixerit filios hominum propter cultum Dei, ad differentiã gentiliũ,
qui propter cultum lapidum corrupti & abominabiles facti sunt. Prospicit
ergo dominus super filios hominum per animas sanctas suas, quod signifi-
cat hoc, quod ait, de caelo, vt videat, id est videri faciat, si est aliquis Deum
intelligens corde, aut requirens opere. Vel per filios hominum possu-
mus imitatores carnalium intelligere, sicut econtrario imitatores Dei Ephe. 6.
filij Dei nuncupantur. Per iustos enim homines prospicit Deus pecca-
tores, & per bonos redarguit malos, & per sanctorum vitam & doctri-
nam facit innotescere prauorum errorem atque iniustitiam: de quibus Ephe. 5.
nequitiae

subditur: *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Non est intelligendum ita omnes declinasse, vt in humano genere non esset, vel vnus qui bonum ageret: cum paulò pòst dicat, Dominus in generatione iusta est. Sed eorum videlicet, qui sunt imitatores carnalium, quorum corrupta est vita & continentia, non est

Matth. 7. aliquis qui faciat bonum. Quandiu enim homo malus est, bonum facere non potest. Quantum autem à via veritatis declinauerint, verba quæ sequuntur, ostendunt. Dicitur enim: *Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum.* Bene patenti sepulchro comparantur: quia sicut sepulchrum patet, vt mortua cadauera recipiat: ita illi inhiabant, vt simplices animas sibi attraherent, atque per errorem extinctas sibi incorporarent. Bene autem postquam dixit, Linguis, addidit, Suis: vt significaret malis. Mali enim malas linguas habent. Tunc Iudæi linguis suis dolosè egerunt, quando domi-

Matth. 22. num interrogauerunt, vtrum liceret censum dari Cæsari, an non. Dolum quidem habebant in ore, sed malitiæ venenum occultabant in corde:

Ioan. 8. Deute. 6. vt si diceret, Licet, statim eum redarguerent de lege, in qua præcipi-

Matth. 22. tur vt soli domino seruiatur. Rursum si diceret, Non licet, adduxerant Herodianos, qui eum statim apprehenderent, & regale tributum pro-

Psal. 57. hibentem condemnarent. Rectè autem aspidi comparantur, quia sicut a-

Act. 6. spis obturat aurem suam ad vocem incantantis, ita ipsi obturabant aures suas ad vocem prædicationis. *Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Maledictione os eorum ple-

Ioan. 8. num fuit, quando dixerunt, Nonne bene dicimus nos, quia Samarita-

Matth. 27. Mar. 15. nus es tu, & Dæmonium habes? Amaritudine quoque repleti fuerunt,

Luc. 23. cùm dixerunt ad Pilatum, Crucifige eum, Reus est mortis. Veloces fue-

Ioan. 19. Hebr. 13. runt pedes eorum ad effundendum sanguinem, quando eum extra ciuitatem duxerunt & occiderunt. Vnde contriti sunt ab inimicis, & ad infelicitatem captiuitatis perducti. Et ideo subditur: *Contritio & infelicitas*

1. Cor. 2. *in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt.* Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Hæc fuit causa duritiæ cordis ipsorum, quia dominum non timuerunt, ideo obdurauerunt corda ad credendum, & euenit eis iuxta quod scriptum

Prouer. 28. est, Qui autem mentis est duræ, corruet in malum. Horum malitiam increpat propheta, cùm subiungit: *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis?* Nesciebant quid facie-

Luc. 23. Heb. 5. bant, qui dominum occidebant. Vnde ipse orans ait: Pater ignosce illis,

Zacha. 12. Apoc. 1. quia nesciunt quid faciunt. Sed cognoscent in iudicio, quando videbunt in quem pupugerunt. Quando conspicient martyres sanctos quos occiderunt, quos tanquam cibum panis deuorare describuntur, vt illorum affectus denotetur. Quomodo enim dulcis est panis ad comedendum, ita dulcis erat illis persecutio sanctorum. Vnde non manducare, sed deuorare descripti sunt: vt in hoc designetur eorum non solùm voluntas, sed etiam auiditas. *Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, vbi non erat*

timor

timor. Quid mirum si illi trepidauerunt, qui dominum non inuocauerunt? *Roma.10.*
Quis securus sine domino? Dixerunt enim, Si dimittimus eum sic, omnes cre *Ioan.11.*
dent in eum, & venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Timuerunt regnum terrenum amittere, vbi non erat timor: & amiserunt regnum cælorum quod timere debuerant. Et hoc de omnibus temporalibus commodis intelligendum est, quorum amissionem dum timent homines, ad æterna non perueniunt. Hoc etiam non cognoscent omnes qui operan tur iniquitatem, quod sequitur. *Quoniam dominus in generatione iusta est.* Non vtique in praua. Quare non in illis dominus? subiungit causam, *Consilium inopis confudistis: quoniam dominus spes eius est.* Dixistis enim, Confidit in Deo, liberet nunc eum si vult. Contempsistis humilem aduentum filij Dei, quia in *Matth.27.*
eo non vidistis pompam seculi. Quia sperauit in Deo, despectus est à vobis, quibus terrena magis placent, quàm cælestia. *Quis dabit ex Syon salutare Israel?* Subauditur, nisi ille, cuius humilitatem contempsistis? Ipse enim in clarita- *Matth.24: 25.*
te venturus est ad iudicium viuorum & mortuorum, regnumque iustorum *Luc.21.*
vt quoniam isto humili aduentu facta est cæcitas ex parte in Israel, vt pleni *Act.1. Rom.11.*
tudo gentium intraret: illo alio fiat quod sequitur, & sic omnis Israel saluus fieret. Prouidens enim Apostolus etiam illud Isaiæ testimonium accepit, quo dictum est: Veniet ex Syon qui auertat impietatem ab Iacob. Huic con *Isai.57.*
cordat quod dicitur, *Quis dabit ex Syon salutare Israel? cum converterit Deus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & lætabitur Israel.* Per Iacob designantur pugnantes & reluctantes contra vitia. Iacob enim supplantator interpretatur. Per Israel verò intelliguntur illi, qui post pugnam vitiorum vsque ad contemplandum Deum profecerunt: quoniam Israel Deum videns dicitur. Quandiu corpus quod corrumpitur, aggrauat animam & terrena inhabi *Sapien.9.*
tatio deprimit sensum multa cogitantem, in captiuitate sumus. Sed cùm cō- *1.Corin.15.*
uerterit Deus captiuitatem nostram (quod tunc fiet, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem) tunc erit exultatio in corpore & in animo, his qui fuerint spiritualiter Iacob, id est, qui vitia supplantauerint. Et erit lætitia in mente his qui fuerint spiritualiter Israel, qui in amore & contemplatione diuinitatis exarserint. Ibi finietur iustorum labor, perficietur amor. Ibi actiua & contemplatiua vita gaudio æternitatis remunerabitur. Ibi proficientium & perfectorum merces sempiterna recompensabitur.

TITVLVS PSALMI XIIII.

QVARTVS DECIMVS Psalmus præscribitur, Psalmus David. David autē noster Christus est, vt sæpe diximus. Deinde legimus in Exodo, quia quartadecima die agnus immolatur, quādo luna plena est, quādo ei nihil deest de *Exod.12.*
lumine. Quandā ergo lucis plenitudinē, quandā beatā satietatē nobis significat iste psalmus, Cuius intentio est nobis ostendere regiā viā, qua per Christianā militiā tendamus ad patriā. Ait autem de perfectis mandatis iustitiæ, quibus nos docet ad cælestia posse introire: quibus etiam minora adiungit, vt in eis se infirmitas incohantum exercere atque ad altiora tendere possit. Sed iam quid propheta dicat, audiamus. *Matt.19.*

PSALM

PSALMVS XIIII.

D*OMINE quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Non prius in monte, & postea in tabernaculo: sed prius in tabernaculo, & postea in monte. Tabernaculum non est firma domus, non habet fundamentum: bellis euellitur, humilisque mutatur, & cum transmigrante migrat. Significat Ecclesiam præ-
Hebr. 13. sentis seculi. Non enim hîc permanemus habitantes, sed aliò migraturi sumus. Montes autem firma habent fundamenta: Montis ergo nomine soliditas patriæ futuræ designatur. Quoniam ergo de tabernaculis ad montem migraturi sumus, debemus discere qui sunt isti, qui migraturi sunt in montem sanctum Dei. Audiamus itaque interroganti prophetæ quid Spiritus sanctus respondeat: *Qui ingreditur* (inquit) *sine macula, & operatur iustitiam.* Qui ingreditur, in via est. Non dixit, qui peruenit ad finem sine macula: sed qui adhuc in itinere est, & maculam non habet. Dicere aliquis poterat:
Psal. 33. Non habeo maculam, non feci malum. Non sufficit nobis malum non face-
Isa. 1. re, nisi fecerimus & bonum. Sed quis potest esse sine macula? Cùm Aposto-
Iacob. 3. lus dicat, In multis offendimus omnes. Et, Si dixerimus quia peccatū non
1. Ioan. 1. habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed apud misericordem dominum sine macula reputatur, cui iam culpa per delectationem nō dominatur. Vnde idem propheta, cùm ab occultis & ab alienis delictis
Psal. 18. mundari exoraret, adiunxit: Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero. Primus ergo ingressus ad iustitiam est, immaculatum se custodire
Iacob. 1. à peccato: Præuentio autem perfectum esse in bono. Studeamus ergo ingredi sine macula peccati, atque exercere opera iustitiæ. Iustitia non nouit patrem, non nouit matrem: veritatem nouit, personam non accipit, Deum imitatur. Audiamus opera iustitiæ, quæ sequuntur: *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Multi loquuntur veritatem in labiis, non in corde: qui videntur
Math. 15. verum dicere, sed cor eorum labiis non consonat. Tanquam si aliquis dolosè ostendat viam, sciens in ea esse latrones, & dicat, Si hac ieris, tutus eris à latronibus, & contingat vt verè non inueniantur latrones: verum ille loquutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, & nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit. *Qui non egit dolum in lingua sua.* Lingua agitur dolus, cùm aliud ore profertur; aliud corde tegitur. Dolum in lingua non agit, qui id quod mente tractauit, sermone
Luc. 10. protulit. *Nec fecit proximo suo malum.* Proximum, omnem hominem intelli-
Matt. 22. gere debemus: & ideo scriptum est, Quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris:
Luc. 6. Tob. 4. vt nemini faciamus malum, quod vtique nobis ab aliquo fieri nolumus. *Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos.* Grandis res dicitur. Nunquam, inquit, vicinus murmuratus est contra eum. Nunquam inuenit aliquam occasionem detrahendi ei. Hæc virtus excedit humanam conditionem: Dei gratia est. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.* Et si imperator est, & si præfectus est, & si Episcopus est, & si presbyter est (in Ecclesia enim istæ sunt dignitates) quicunque malus est, in conspectu sancti pro nihilo

hilo

hilo computatur. Et statim sequitur: *Timentes autem dominum glorificat.* Iste sanctus qui ingreditur sine macula, qui potentes despicit, quia mali sunt: si quem viderit timere Deum, licet pauper sit, tamen illum glorificat. Sicut superiora pertinent ad perfectos, ita ea quæ nunc dicturus est, pertinent ad incipientes. *Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentes non accepit.* Omnino non iurare perfecto- Matth.5. rum est. Fallaciam cauere in iuramento, & si non est perfecta virtus, est tamen aliquis profectus pertinens ad incipientes. Similiter pecuniam suam non dare ad vsuram, non est magna virtus: sed tamen inchoatio virtutis est. Nam si perfecti esse volumus, omnia nostra largiri debemus. Rursus, Non Matt.19. est magnum munera super innocentes non accipere: nam debemus, si possumus, & innocentes liberare. Quid est ergo quod sanctus spiritus perfecta mandata, etiam minima adiungit, nisi quòd in hoc infirma nostra misericorditer fouere intendit? Vt videlicet si adhuc ad perfecta non possumus attingere, vel parua prout possumus, studeamus exercere. Si enim pro posse nostro à paruis ad maiora tendimus & si ad ea pertingere statim, quæ desideramus, non possumus: non tamē deesse poterit merces laborātibus. Vnde & sequitur. *Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.* Id est, perueniet ad illa maiora, in quibus est magna & inconcussa stabilitas.

TITVLVS PSALMI XV.

ANTIQVITVS solebat fieri, quòd quādo aliquis de hoste suo triumphum 1.Reg.15. *habebat, faciebat sibi arcum construi, qui triumphalis dicebatur: in quo describebatur illa victoria. Vnde Aurasicæ in arcu triumphali Massiliense bellum sculptum habetur, ob signum victoriæ Cæsaris. Similiter Deus pater* Matth.27. *per victoriam passionis iam deuicto diabolo, quasi triumphalem arcum de acquisito sibi re*gno *totius mundi, titulum crucifecit apponi,* IESVS NAZARÆNVS REX IVDÆORVM. Mar.15. Luc.23. Ioan.19.

Inscriptio tituli huius psalmi est, Psalmus ipsi Dauid. Ideo addidit ipsi, quia ipse Rex noster in hoc psalmo loquitur in susceptione personæ humanæ, de quo titulus regalis tempore passionis inscriptus emicuit. Intentio eius est nos inuitare ad suum regnum, quod nobis acquisiuit per suam humanitatem, passionem, resurrectionem, vnde hic agitur. Ait ergo.

PSALMVS XV.

CONSERVA me domine, quoniam speraui in te. Non erat ei necessariū, quod pro sę oraret: nam in eo quod Deus erat, conseruare Hebr.1. seipsum poterat. Sed sicut incarnari venit pro nobis, ita pius re Luc.23. demptor orare dignatus est pro nobis, transfigurans nos in sua Ioan.17 Hebr.5. persona: quia vnum corpus fieri voluit cū sua Ecclesia. Pro infirmātibus er- Ephe.1.4. go membris suis, quæ trāsformāt in se, dicit: *Conserua me domine, quoniam speraui in te.* Nos enim qui puri homines sumus, & per peccatum perditi, cōseruariā domino indigemus. Ipse enim est spes nostra, ipse est Deus noster. Nos Roma.3. indigemus eius auxilio, non ipse nostro. Vnde sequutus adiunxit: *Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorū meorum non eges.* Quod prius Pater per filium suum nos redemit, sola charitate hoc fecit, non necessitate. Perfecta enim & 5. 2.Cor.3. Roma.9. Act.10. 1.Ioan.5. Ioan 3. Roma.8.

f

eius gloria nec augeri poteſt, nec minui. Vnde magis debemus dominum Deum noſtrum & ore confiteri, & corde credere, atque in ipſo ſperare, & ab ipſo ſalutem quærere, qui bona quidem noſtra nõ quærit, imo ſua nobis lar gitur. Vnde & ſubditur: *Sanctis qui ſunt in terra eius mirificauit omnes voluntates*
Philip. 3. Hebr. 6. *meas in eis.* Sanctis qui in terra viuentium ſpem ſuam poſuerunt, ciuibus patriæ cæleſtis, quorum conuerſatio ſpiritualis per anchoram ſpei in illa patria figitur, quæ rectè Dei terra nominatur, quamuis in his terris carne ver ſentur. His ſanctis miras fecit omnes voluntates meas, in prouectu eorum qui ſenſerunt quid eis profuerit & humanitas meæ diuinitatis, vt morerer, & diuinitas humanitatis, vt reſurgerem. Et notandum quòd poſtquam ait, Mirificauit voluntates meas, protinus adiungit, In eis: ex quibus verbis colligendum eſt, ita voluntates ſuas ſanctis miras oſtendiſſe, vt eaſdem in ipſis faceret permanere. Neque enim ſancti eſſe potuiſſent, ſi ab eius voluntatibus cognitis diſcrepaſſent. Quod ſatis euidenter ex verbis ſequentibus apparet, quibus dicitur: *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum: poſteà accelerauerunt.* Quanto enim patet diuina voluntas, tanto multiplicius apparet humana infirmitas. Ex regula enim ſupernæ iuſtitiæ depræhenditur fortitudo prauitatis noſtræ. Hinc eſt quòd ſancti viri quanto ſubtiliùs diuina percipiũt, tantò diſtrictiùs propria peccata plangunt: Atque ex percepto ſuperno lumine cognoſcunt quid in ſeipſis debeant emendare: & ideo dicitur, Poſtea acce-
Iſa. 35. lerauerunt. Vnde enim propriam cognoſcunt infirmitatem, inde citiùs feſti
Matt. 9. nant ad ſalutem. Et quia infirmos & peccatores humiliter ſe confitentur, ideo ſe à cæleſti medico ſanari promerentur: propterea adiunctum eſt: *Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Quid ſanguinum nomine, niſi peccata ſignantur? Vnde ſcriptum eſt,
1. Corin. 15. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Et bene ait conuenticula: Non enim omnes qui vitiis ſubiacent, vnam in peccatis voluntatem habẽt:
Iacob. 1. nam alij conueniunt ad rapinam, alij ad auaritiam, alij ad luxuriam, alij ad
1. Ioan. 2. ſuperbiam. Quot ſunt varietates vitiorum, tot ſunt diuerſitates conuenticulorum. Sed pius dominus conuenticula eorum de ſanguinibus non congre
Ezech. 18. gat, quia conuerſos ad pœnitentiam in iudicio nõ accuſat. Quæ ſunt autem nomina eorum, quorum non memor erit, niſi ea nomina quæ peccando ſibi acquiſierunt? Qui enim adulterium perpetrat, non immeritò adulter dicitur: qui rapinam, raptor: qui periurium, periurus: qui ſuperbiam, ſuperbus. Hæc nomina non reminiſcitur, ſi culpæ, pro quibus ſunt nomina, corrigan
Sapien. 11. 1. Cor. 11. tur. Vnde ſcriptum eſt, Diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam. Hinc Apoſtolus ait, Si nos ipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Quia ergo hi in hæreditatem domini transferuntur, vt & ipſe dominus ſit hæreditas eorum: rectè ſubiungitur: *Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi.* Poſſidebunt mecum hæreditatem ipſum dominum. Eligant ſibi alij partes, quibus fruantur, ter-
Gene. 15. Pſal. 141. renas & temporales: portio ſanctorum dominus eſt æternus. Bibant alij mortiferas voluptates: portio calicis mei, dominus eſt. Tu reſtitues mihi hæreditatem meam: vt nota ſit & his, quos libero claritas, quæ erat apud te, priuſ

te, priusquam mundus fieret. Destructa erat hæreditas domini, quando humana natura & vitiis corrupta, & à diabolo tenebatur possessa. Missus est saluator, deleta sunt peccata, restitutum est liberum arbitrium, eiectus est princeps huius mundi foras, sanata est infirmitas, restitura hęreditas. Vnde & subditur: *Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi.* Sicut nos diuidimus hæreditatem nostram funibus, sic Deus fide, spe & charitate diuisit hæreditatem suam. Super quos ceciderunt isti funes, ipsi in hæreditatem domini peruenerunt. Non autem ceciderunt nisi in præclaris, quibus magis placuit cælestis claritas, quàm terrena: spirituales virtutes plusquam temporales honores. Multi in hoc mundo diuitiis florent, potentia præminent, honoribus gaudent, gloria temporali fulgent: habent claritatem, sed non permanentem. Qui autem terrena despiciunt, qui supernam gloriam appetunt, qui ad gaudia spiritualia inardescunt: isti proculdubio præclari sunt. Vnde nunc ait? *Etenim hæreditas mea præclara est mihi.* Et bene ait, Mihi. Non enim illis est præclara hæc spiritualis hæreditas, quibus non est cognita. Si enim cognoscerent hanc, quam diligunt, claritatem: falsam non amarent. Gratias ergo domino debent agere hi, qui ipsius dono valent inuisibilia intelligere: & ideo aptè subiungitur: *Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum.* Quod ait, Mihi, intelligere debemus membra sua, quæ illi coniuncta sunt in vnitate corporis. Hoc quòd dominum cognouerunt, quòd contemptis temporalibus spiritualia intellexerunt, non eorum virtus fuit, sed donum Dei. Vnde cùm diceret Petrus: Tu es Christus filius Dei viui, ne hunc intellectum sibi attribueret, statim audiuit. Beatus es Symon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauerunt tibi, sed pater meus, qui est in cælis. Ideo propheta alibi postulat, dicens, Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam. Sed iam Dominica passio nobis commendatur, cùm subditur: *Insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.* Insuper ex hoc benedicam dominum, quòd renes mei, id est Iudæi, ex quorum renibus patres mei, & ex quorum carne natus sum, increpando & blasphemando vsque ad mortem & in infernum ire compulerunt. Et bene ait, Insuper. Superior enim virtus est dominum benedicere in aduersis, quàm in prosperis. Cùm Deus bona sua largitur hominibus, solent benedicere boni & mali. Cùm flagella irrogat, murmurant quidem mali, sed benedicunt boni. Ad hoc ergo nos iste versus instruit, vt laudemus Deum in donis suis, ne ingrati simus: & insuper in flagellis, vt perfecti simus: vt impleatur in nobis, quod in alio psalmo legimus: Benedicam dominum in omni tempore. Huic sententiæ concordant verba quæ sequuntur. Ait enim, *Prouidebam dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* Beatus homo qui Deum semper prouidet in conspectu suo. Hic neque extollitur in prosperis, neque frangitur in aduersis. In cunctis quæ agimus, quæ loquimur, quæ cogitamus, si Deum semper prouidemus, non offendimus. Hinc scriptum est, In omnibus viis tuis cogita illum. Rectè autem à dextris filij dicitur esse pater: quoniam æqualis patri est filius. Inde virtutem traxit, vt per

1.Timo.6. Gene.6. 1.Cor.13. Roma.1. Ioan.17. Ephe.2. Matth.16. Ibidem. Psal.118. Ioan.4. Matth.1. Matth.26. 27. Psal.33. Prouer.3. Mar.16. Hebr.1.

Philip. 2. humanam formam in passione positus commoueri nequaquam posset.
1. Pet. 2. Quòd si exemplo nostri redemptoris dominum in conspectu nostro semper prouidemus, vt neque amore, neque timore alicuius rei ab eius voluntate discordemus: erit vtique à dextris nobis, ne commoueamur. Ipse enim
Matt. 28. ait, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. *Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe.* Quid per lætitiam cordis & exultationem linguæ, nisi interior atque exterior lætitia commendatur? Qui Deum à dextris habet, lætari debet intus in conscientia, foris in lingua. Hinc alibi dicitur, Lætetur cor quærentium dominum. Quod autem dicit, Et caro mea requiescet
Ioan. 19. in spe: corpus dominicum mortuum atque in sepulchro positum, & tertia
Mar. 16. die resurrecturum significat. Quòd si nos spiritualiter lætamur, & caput no-
Psal. 104. Philip. 2. strum per passionem imitamur, spem certam habemus, quoniam simul cum
1. Thes. 4. ipso resurgemus. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Nec animam meam in inferis permansuram dabis, neque sanctificatum corpus, per quod & alij sanctificandi sunt, corrumpi patieris. Et hoc dispositio & gratia omnipotentis Dei fuit, vt ani-
Isa. 53. ma Christi nec diu in inferno moraretur, nec corpus eius tandiu esset in ter-
Ioan. 2. 1. Corin. 15. ra exanime, vt corrumperetur. Si enim distulisset, tota nostra spes deperis-
Matt. 27. set. Resurgere ergo sine dilatione voluit, atque eiusdem suæ resurrectio-
Act. 1. & 10. nis testes homines habere, sicut scriptum est, Et multa corpora sanctorum qui dormierant, cum ipso resurrexerunt: vt nos talibus testimoniis confirmati veram resurrectionem in nobis tam corporis quàm animæ crederemus: si nos membra eius effecti, viam quæ ducit ad patriam teneamus. Vnde subditur: *Notas mihi fecisti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsque in finem.* Prius ipsum caput vitæ vias nouit, quas nobis & factis ostendit, & verbis prædicauit. Quæ sunt viæ eius, quibus ad vitam tendimus, nisi humilitas, charitas, patientia, obedientia, & cæteræ
Matt. 11. virtutes? Ad has vias nos admonet propheta dicens: Parate viam domini,
Matth. 11. Isa. 4. rectas facite semitas eius. Hinc ipsa Veritas ait, Venite ad me omnes qui
Luc. 3. laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Bene ergo ait, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Non enim est plena lætitia cum isto mundo. Vn-
Luc. 6. de scriptum est, Væ vobis qui ridetis nunc. Non est hîc plena lætitia neq; bonis neque malis. Nam vtrisque & tribulatio communis est. Sancti viri & si gaudent in spe, gemunt adhuc in tribulatione. Sed tunc pleni erunt læ-
1. Cor. 13. titia, quando Deum videbunt facie ad faciem. Et delectationes in dex
1. Ioan. 2. tera eorum vsque in finem: quia hi qui à dextris eius erunt, sine
Matt. 25. fine gaudebunt. Quorum delectationes erunt de Domini visione, de societate angelorum, de beata immortalitate, de æterna felicitate. Gaudeamus ergo vitæ vias obseruare, quatenus ad tantam lætitiam, & ad tantas delectationes valeamus peruenire.

TITVLVS

TITVLVS PSALMI XVI.

HVIVS Psalmi titulus est, Oratio ipsi Dauid. Attribuitur ipsi significato Dauid, qui re vera manu fortis venit expugnare aëreas potestates. Sed cùm in aliis quam plurimis psalmis orationes habeantur, mirum videtur, cur in isto psalmo magis quã in aliis talem titulum apposuerit. Sed quamuis alij psalmi breuiter mixtas in se contineant orationes, iste tamen per quandam excellentiam principaliter oratio dicitur, quia tempore passionis suæ instante hanc orationem Christus domino suo cantauit. Intendit autem nos in hoc psalmo instruere, vt exemplo ipsius in nostris necessitatibus semper orare studeamus. Agitur autem de iustitia Christi, de tribulatione passionis suæ, de resurrectione, de satietate & manifestatione gloriæ cælestis. Vox Christi ex persona sua dicentis. Ioan.17.18. & Matth. 26.& Luc. 22.

PSALMVS XVI.

EXAVDI domine iustitiam meam: Intende deprecationem meam: auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, quàm iustus, & quàm sine peccato fuerit, sacra scriptura testatur: quæ dicit, Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Inter deprecationem & orationem hoc distare quidam dicunt, vt deprecatio fit ad deuitanda Aduersa, Oratio autem in consequendis vtilibus. Tamen vtrunque indifferenter ponitur in multis locis. Sic autem ait, Intende &, Auribus percipe, ac si diceret: Cape quod audis, retine quod intelligis. Prætendit ergo iustitiam operis & puritaté cordis, vt in prece & oratione dignè exaudiatur à patre. Ille bene orat, qui talem ad orandum se præparat, vt in oratione iustitiam suam prætendere valeat, & nihil nisi quod iustè conferendum est, orare præsumat: & non solùm pro sua & amicorum, verùm etiam inimicorum vtilitate orare studeat. Ideo dicit se orare non in labiis dolosis. Labia enim dolosa essent, si ab intentione vel æquitate verba discordarent. *De vultu tuo iudicium meum prodeat: oculi tui videant æquitates.* Purum cognoscit cor suum, qui iudiciũ suum confert ad Deum. Christum dominum scimus à Iudæis iniustè esse iudicatum. Sed in ipso quo manifestè iudicauerunt, ipsi occultè iudicati sunt. De vultu Dei iudicium prodiit, quo iniustè iudicantes iustè damnauit. Timeãt ergo iudices hominum, quia supra se habent iudicem Deum: cuius oculi æquitatem vident, vt nihil impunitum maneat, & dignis digna rependat. Et hoc quidem sicut ad timorem malorum, ita ad consolationem dictum est bonorum: sicut in alio loco dicitur, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Debent ergo sancti viri semper examinare cor suum, vt illud ante oculos Dei habeant probatum, ne ille cuius oculi vident æquitatem, vllam in eis videre possit reprehensionem: quatinus in tribulatione aliquando positi, dicere cum suo capite possint quod sequitur. *Probasti cor meũ, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Deus pater filiũ probauit, quando pati permisit: visitauit nocte, quia adiuuit in tribulatione: igne passionis examinauit, quia inde ad incorruptionẽ transtulit. Et non est in eo inuẽta iniquitas, quia (vt iam suprà diximus) peccatũ nõ fecit:

1.Timot.2. Isa.53. 1.Pet.2. Matth.5. Matt.26. Hebr.4. Matt.16. Deuter.32. Roma.12. Hebr.10. Isa.53.

1.Pet.2. Nos quoque à Deo probamur, quotiens tribulationibus affligimur. Vnde
Sapien.3. ſcriptum eſt: Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus. Sed in
nocte tribulationis non deeſt gratia viſitationis, teſte Apoſtolo, qui ait, Fide
lis eſt Deus, qui non permittet nos tentari ſupra quam ferre poſſumus: ſed fa
1.Cor.10. ciet etiam ex tentatione prouentum. Hoc igitur nos examinat, vt à maculis
peccatorum mundos reddat. Vtilis eſt ergo ſeruis Dei tribulatio, tum quia
probantur in corde ſuo, tum quia viſitantur à Deo, tum quia purgantur à
peccato. Non eſt, inquit, inuenta in me iniquitas. *Vt non loquatur os meum
opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.* Dignus
Ioan.8 erat loqui opera hominum, qui in ſe non habebat peccatum. Et tanto iu-
Hebr.7. ſtius debebat ab omnibus audiri, quo iuſte non poterat ab vllo reprehen-
di. Illi quoque qui vices Chriſti tenent in prædicatione, in quantum poſ-
1.Timo.3. ſunt, debent inreprehenſibiliter viuere: quia valde ſermo doctoris con-
1.Cor.9. funditur, ſi actione deprauatur. Quod ſi propter verba labiorum Dei
duras vias nos oportet cuſtodire, conſolatur nos dominus apoſtolica au-
Roma.8. ctoritate dicens, Non ſunt cōdignæ paſſiones huius temporis ad futurā glo
riam quæ reuelabitur in nobis. Duras vias cuſtodiuit, qui vſque ad mortem
Philip.2. obediens fuit. Mundum relinquere, carnem domare, peccata lachrymis
punire, aduerſa & aſpera propter Deum tolerare: duræ viæ ſunt, quæ domi
nica labia nobis præcipiunt. Sed ſi dura ſunt quæ iubentur, mira ſunt quæ
Iſa.64. promittuntur. Nam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor ho-
1.Cor.2. minis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Firmiter er-
go teneamus viam, vt peruenire poſſimus ad patriam. Et ideo ſubditur,
Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea. Quid per
greſſus, niſi bonorum operum actus? Quid per ſemitas, niſi perfecto-
Matth.7. rum mandatorum Dei arctas & anguſtas intelligimus vias? Perfectos
greſſus in ſemitis domini habuit, qui ait, Non veni legem ſoluere, ſed
Matt.5. adimplere. Cuius non ſunt mota veſtigia, quia à veritatis non receſ-
ſit via: vnde ipſe ait, In his quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe. Et nos
Luc.2. perfectos greſſus in ſemitis domini habemus, ſi ſic perfecta quæ præci-
Ioan.8. Matth.24 pit adimplemus, vt in eiſdem immobiles maneamus. Neque enim ſufficit
perfecta agere, niſi contingat in ipſis firmiter permanere. Perfectos greſ-
ſus habebat Paulus, cùm diceret, Bonum certamen certaui, opus conſum-
2.Timo.4. maui, fidem ſeruaui. Firma veſtigia habuit, cùm ait, Quis nos ſeparabit à
Roma.8. charitate Dei? Tribulatio? An anguſtia? An fames? An nuditas? An peri-
culum? An gladius? Scimus quia neque inſtantia, neque futura, ne-
que vlla creatura poterit nos ſeparare à charitate Dei quæ eſt in Chriſto
Ieſu. Si quid autem boni in nobis habemus, illud Deo, non nobis, aſ-
1.Cor.4. cribere debemus, qui petenti ſe libenter tribuit, ſicut ipſa Veritas ait: Petite
Ioan.16. & accipietis. Vnde nunc ſubdit: *Ego clamaui, quoniam exaudiſti me. Deus:
inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.* Clamor ad dominū eſt noſtrum
deſiderium. Quantò plus quiſque deſiderat, tantò amplius clamat. Sed
quæ eſt auris, quam inclinat Deus nobis peccantibus, niſi miſericordia
ipſius? Niſi enim ille inclinetur ad miſericordiam, nos non erigimur ad
iuſtitiam

iustitiam. Sed quid est quòd iam se exauditum dicit, & adhuc exaudiri i. verba sua quærit? Sed fortasse ad aliquid erat exauditus, & ad aliquid non erat. Ioan.11. Exauditus erat in se, exaudiendus in membris. Ad hoc pertinent verba quæ sequuntur: *Mirifica misericordias tuas: qui saluos facis sperantes in te.* Deum Matth.26. misericordias suas mirificare, est ex iniusto iustum facere. Quis non miretur misericordias domini in latrone, in Paulo, in peccatrice muliere, in publicano? Cùm pro amore Dei ea quæ mundi sunt, despicit auarus, ad humilitatem conuertitur superbus, ad mansuetudinem iracundus, ad castitatem luxuriosus, nonne misericordias suas mirificauit Deus? Cûm desperantes ad spem reducit, cùm peccatori, qui æternas pœnas promeruit, æterna præmia tribuit, nonne Deus misericordias suas miras facit? Vnde protinus adiungit: *A resistentibus dextera tua custodi me vt pupillam oculi.* Pupilla oculi dicitur Christus, quia & omnibus charior est, & lumen quo omnes illuminantur. Ipse est & dextera Dei, quia æqualis est patri, & omnia per ipsum facta sunt. Possunt etiam per dexteram & pupillam intelligi electi, quia per eos fortia operatur Deus, & ipsi sunt lux mundi. Resistentes sunt infideles & persecutores. Rogat ergo filius patrem, vt à sibi resistentibus eum defendat, ne iustitiam iniustitia premat, ne infidelitas fidem corrumpat. Sic nos exemplo nostri capitis dominum orare debemus, vt nos custodiat, ne qua impugnans aduersitas frangat, ne qua obuians tentatio seducat, quæ nos ab alis protectionis suæ subtrahat. Ideo subditur: *Sub vmbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt.* Dilectio Dei & proximi, nouum & vetus Testamentum. Iustitia charitas, & cæteræ virtutes, alæ Dei sunt, quibus sanctæ animæ ad Deum volare possunt. Istæ spirituales alæ & ab æstu refrigerant vitiorum, & afflictione temperant impiorum. Istis alis dominus Christus cùm ab impiis Iudæis affligeretur, protectus est: de quibus adhuc subiungit: *Inimici mei animam meam circundederunt: adipem suum concluserunt, os eorum loquutum est superbiam.* Hæc in passione Christi facta sunt. Circundederunt Iudæi animam Christi; vitam enim eius perdere volebant. Adipem suum concluserunt, id est, abundantiam suæ superbiæ intra se detinuerunt. Os eorum loquutum est superbiam, cùm dixerunt, Aue rex Iudæorum, & cætera talia. *Proiicientes me, nunc circundederunt me.* Antè crediderunt venturum, sicut in scripturis suis legerunt: nunc, cùm venit adimplere quod promiserat, cùm deberent eum suscipere, adorare, proiecerunt extra castra & crucifixerunt. *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Quia eum non Deum, sed purum hominem existimarunt. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam.* Comparabiles illi leoni, de quo scriptum est, Aduersarius vester diabolus, tanquam leo circuit, quærens quem deuoret. *Et sicut catulus leonis habitans in abditis.* Catulus leonis & filius, est ille populus, cui dictum est, Pater vester diabolus est. Et bene ait, Habitans in abditis: quoniam qui malè agit, odit lucem. Post tantam persecutionem secutus adiûxit: *Exurge domine præueni eum, & supplanta eum: eripe animã meam ab impio, frameã tuam ab inimicis manus tuæ.*

Luc.23. Galat.1. 1.Corint.15. Luc.7. Luc.15. Ioan.1.& 8. Ioã.10.& 1. Matth.5. Ioan.10. Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19. Psalm.24. Ioan.15. Matth.21. Hebr 13. Ioan.9. 1.Pet.5. Ioan.8. Ioan.8.

Exurge, quem dormire arbitrantur, & iniquitates hominum non curare: antè exerceatur malitia, vt factum vindicta præueniat. Vel eum populum præuenire, est pœnam mali antè in ipsum quàm in alium retorquere. Iuxta
Eccles.6. quod scriptum est, Omnis qui peccat, non in alium prius peccat, quàm in semetipsum. Vel eum dominus præuenit, quia ante vltimum iudicium eum etiam temporaliter iudicauit. Eiecit enim eos de terra sua, vnde ait, Et supplanta eum. De terra enim illa lacte & melle manante, in qua plantauerat
Marc.16. eos Deus, eradicati sunt. Animam autem Christi ab impio populo eripuit, quando à mortuis eum suscitauit. Cuius anima framea Dei patris fuit, quam assumpsit manus, id est virtus eius æterna: vt per ipsam regna debellaret iniquitatis, & iustos diuideret ab impiis. *Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum.* Disperge eos per orbem terrarum in ista vita, quam solam suam vitam putant, quia æternam despiciunt. Et bene ait, *A paucis*: quoniam Iudaicus populus minor est numero, quàm omnis populus. Cuius malitiam adhuc ostendit, cùm subiungit, *Et de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.* Non solùm ista pœna consequetur eos visibilis, sed etiam de peccatis, quæ tanquam tenebræ absconduntur, à lumine veritatis tuæ, adimpleta est memoria eorum, vt obliuiscantur Deum. *Saturati sunt filiis*: satis-
Matth.27. fecerunt desideriis. *& dimiserunt reliquias suas paruulis suis.* dicentes, Sanguis eius super nos & super filios nostros. *Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo.* Ego qui non apparui eis, qui corde sordido & tenebroso lucem sapientiæ tuæ videre non possunt, apparebo in iustitia tua, id est, iustis tuis manifestabor. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Cùm illi satiati sint immunditia sua, vt me intelligere non possent, Ego satiabor cùm apparuerit gloria tua, in his qui me intelligunt. Ad hoc ergo tendat nostra oratio, nostræque deuotionis affectus, nostra opera, nostræ patientię exercitia, vt gloria domini saturari valeamus. Sit nobis noster redemptor in exemplum, ad orandum, ad operandum, ad patiendum: & sit etiam comes ad gaudendum.

TITVLVS PSALMI XVII.

SEQVENTIS Psalmi titulus talis est, In finem puero domini, ipsi Dauid
2.Reg.22. *quæ locutus est domino, verba cantici huius, in die qua eripuit eum dominus de manu Saul, & de manu omnium inimicorum suorum. Verba cantici huius, id est, verba significantia talem materiam, vnde habendum est*
Matth.11. Ioan.1.& 8. *canticum, id est, spiritualis delectatio, quæ in vera contemplatione habetur, sunt attribuen-*
Hebr.7. *da Dauid, id est, manu forti Christo puero domini propter simplicitatem & puritatem. Dauid dico, fideles suos dirigenti in finem, id est, in summum bonum: quæ verba loquutus*
Galat.4. *est domino patri in æterna sua locutione. Cantici dico, habiti in die, id est, in consideratione*
Rom.4 *diei resurrectionis ipsius, vel consideratione temporis plenitudinis, qua humanum genus per resurrectionem Christi à nocte infidelitatis & ignorantiæ, & peccatorum, ad lucem scientiæ, & fidei, & virtutum exiturum est. Qua die resurrectionis, vel temporis plenitudinis, eripuit eum dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul, id est, de*

potestate

potestate Iudaeorum, & regis eorum quem sibi ipsi petierunt. Nam sicut David manu fortis, ita Saul petitio interpretari dicitur. Dicat ergo Christus & Ecclesia, id est, totus Christus, caput & corpus. Ioan.19 Rom.12.

PSALMVS XVII.

D*ILIGAM te Deus fortitudo mea: dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.* Haec est magna causa, qua diligendus est Deus: quia ipse est fortitudo nostra. Charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, facit nos fortes ad toleranda adversa mundi, & ad expugnanda vitia & tentamenta diaboli, ad exercenda bona spiritualia, ad contemnenda bona terrena. Propter hoc etiam diligendus est dominus, quia ipse est firmamentum nostrum, in quo firmum fundamentum habemus, ne ventis tentationum moveamur: & refugium, ad quem refugimus, ne in hac miseria pereamus: & liberator, vt de servitute diaboli & peccati per eum liberati, ad veram libertatem veniamus. *Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum.* Deus meus, quia me creavit ex nihilo. Adiutor, quia me adiuvat in opere bono: & ideo sperabo in eum, per quem salvabor in futuro. Hoc distat inter Deum & dominum, quòd Deus nomen est naturae, & dominus nomen est officij. Illud pertinet ad maiestatem & dignitatem, quae ipse est: hoc pertinet ad potestatem & dominium quod in nobis exercet. Ibi ostenditur nobis quid amemus, hîc autem quid timeamus. In vtroque quid credamus, quid speremus, quid amemus. Et in primo versu commendatur nobis charitas & fides: in secundo verò spes. Et non immeritò charitas prima, quia ipsa est virtutum regina, ipsa est initium bonorum, & radix virtutum. Sed quae sequuntur, & quae nos excitant ad amandum Deum, audiamus. *Protector meus, & cornu salutis meae, & susceptor meus:* Protegit enim nos à malis, & sicut cornu eminet, ita ipse eminens nostra salus, tanquam infirmos medicus ad sanandum, nos suscepit. Vnde ipse filius bono pastori ovem infirmam reportanti comparatus est: & ideo, *Laudans invocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.* Ecce quanta vtilitas laudare Deum. Si & in prosperis & in adversis Deum toto corde laudaveris, nullus poterit tibi nocere inimicus. De tot & tantis bonis quae quotidie benignus dominus confert nobis, non habemus quid rependere possimus, nisi laudem. Geminum autem donum confert homini laudatio Dei: tum quia in laude hominis Deus honoratur, tum quia ipsius merito laudis homo à malis liberatur. Vnde ipse Dominus in alio psalmo nos admonet dicens, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, & invoca me in die tribulationis, & eruam te. *Circumdederunt me dolores mortis.* Id est, Iudaei, inferentes mihi angustias passionis. *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* quia ecce turba & qui vocabatur Iudas venit. Venit torrens & iniquorum impetus ad discipulorum gregem conturbandum, quia percusso pastore dispergentur oves gregis.

Marginal references: Rom.5. — 1.Corint.3. 2.Timot.2. Ioan.8. — Genes.1. Deut.32. — 1.Corint.13. — Matth.9. Ioan.10. Luc.15. — Psal.115. — Psal.49. — Matth.26. Luc 22. Marc.12. Ioan.18. — Zachar.13.

Matth.26. *Dolores inferni circundederunt me.* Id est, illi, quos infernales dolores expectāt.
Marc.14. *Praeoccupauerunt me laquei mortis.* quia cum gladiis & fustibus vndique super-
Luc.22. uenerunt. Laquei mortis ideo dicuntur, quia diabolicæ deceptiones in eis
erant. Sed à tantis persecutoribus circundatus, tot doloribus & perturba-
Ioan.18. tionibus occupatus, ille qui omnes vnó verbo poterat condemnare & se
ab omni angustia liberare, quid fecerit audiamus: *In tribulatione inuocaui do-
minum & ad Deum clamaui.* Non se vindicat, sed orat. Docet te patientiam
Matth.11. imperator tuus. Si te circundant dolores mortis, perturbationes iniqui-
tatis, attende quanta pertulerit redemptor tuus, & exemplo eius omnia pa-
tienter sustine. Intus in corde tuo inuoca dominum, & toto cordis affectu
Colloss.2. clama ad Deum tuum. In ipso enim est potentia & diuinitas. Vnde meritò
dicitur dominus & Deus: cuius dominium & diuinitatis imperium potest
Ierem.29. oppressos eripere ab omni tribulatione: Vnde scriptum est, De quacunque
tribulatione clamauerint ad me, eripiam eos, dicit dominus. Bene ergo sub-
ditur, *Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam: & clamor meus in conspectu eius
Ioan.2. introiuit in aures eius.* Templū Dei est Christus: Templū Dei est Ecclesia. Hinc
1.Corint.3. & 6. Paulus ait, Templū Dei sanctū est, quod estis vos. Hoc spirituale templū in-
Matth.18. habitat Deus, & ibi deprecantiū voces exaudit. Et notandum quod ait, Et
Ioan.14. clamor meus in conspectu eius: ibi quippe orandum est, vbi videtur Deus.
Matth.6. Ideo dicitur in Euangelio, Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum
tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui vi-
det in abscondito, reddet tibi. Sic itaque debemus clamare, vt clamorem
nostrum videat dominus, atque in aures eius introeat: qui vtique clamor
non tam vocis est, quàm cordis. Vnde Moysi dicitur, Quid clamas ad me?
Exod.14. Mentis nostræ desiderium clamor est in conspectu Dei. Sed quid deinde
sequatur, audiamus. *Commota est & contremuit terra: fundamenta montium con-
Matth.27. turbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.* Si hoc iuxta literam accipi-
mus, passo domino terræ motus magnus factus est, & suo auctori testimo-
nium dederunt etiam ipsa insensibilia elementa. Si autem per terram
terrena carnalium corda, & per fundamenta montium, principes in-
telligimus populorum: quia videlicet in ipsis firmabātur cæteri, tanquàm
Act.5. in fundamentis, postquam prædicantibus Apostolis iram se incurrisse
omnipotentis Dei cognouerunt, ex eo quòd filium eius crucifixerunt,
conturbati & conterriti propter culpam, statim commoti sunt ad pœni-
tentiam. Qui Petro eos increpante, tanquam commoti dixisse referuntur,
Viri fratres, quid faciemus? Quibus datum est consilium, vt per regene-
Act.2. rationis lauachrum remissionem reciperent peccatorum. De quibus adhuc
subditur. *Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit: carbones succensi
sunt ab eo.* Quid facies eius, nisi notitiam? Quid fumus qui lachrymas ex-
citat, nisi lachrymosam pœnitentium compunctionem designat? Timen-
tes iram, lachrymis lauerunt culpam. Et vnde Deum per fidem nouerūt, in-
de accepto spiritu in eius amore suauiter arserunt: Et ab eo succensi sunt,
vt ardentes existant, qui prius peccatores in carne tanquam carbo-
nes in cinere mortui iacebant. Ex his ergo verbis instruimur, quia
per

per compunctionem ignis diuinus accenditur, qui interiora mentis
illuminat, atque peccatorum nigredinem penitus deuastat: & quo ordine
hæc facta sunt, quæ prædicuntur, verbis sequentibus demonstratur. *Inclina-*
uit cælos, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Prius sanctos & electos viros ad Luc.10.
prædicandum eius humilem aduentum misit, quos deinde sequutus per Ioan.1.
semetipsum descendit. Verbum enim caro factum est, & habitauit in no- Phil.2. Collo.2.
bis. Vnde autem humilis in carne apparuit, inde principem tenebrarum
omnimoda subiectione prostrauit, atque eundẽ Ecclesię suæ proster nẽdum
dedit. Vnde apostolus ait, Dominus conteret Sathanam sub pedibus vestris Rom.16.
velociter. Ille autem qui paulominus ab angelis minoratus est per humani- Psal.8. Hebr.2.
tatem, multo sublimior angelis declaratus est per diuinitatem. Vnde subdi- Hebr.1.
tur, *Et ascendit super Cherubim, & volauit.* In eo enim quòd Deus est, ipsas Collo.2. Marc.16.
angelicas dignitates plenitudine scientiæ superauit. *Volauit super pennas* Ephes.4.
ventorum. quia celsitudine suæ diuinitatis transcendit virtutes superno- Hebr.1. Matth.16.
rum spirituum: Cui enim angelorum dixit aliquando Deus, Sede à dextris Hebr.1.
meis, aut, Ego hodie genui te? Super pennas ergo ventorum volauit, quia Ephes.1.
solus sedere ad dexteram patris meruit: *Et posuit tenebras latibulum suum.* sci- Luc.8.
licet obscuritatem sacramentorum, & occultam spem in corde credentium:
vbi ipse lateret, nec suos deseteret. Latibulum suum tenebras posuit, quia
cæleste suum sacramentum nobis in obscuritate constituit. Hinc est quòd
sacramentum corporis & sanguinis Christi quotidie tractamus: nec tamen 1.Corint.13.
lucem, nec gloriam eius, quam fide credimus, oculis adhuc videre valemus. 1.Corint.10. Apoc. 20.
In tenebris enim sumus, quandiu per fidem ambulamus, & non per spe-
ciem. *In circuitu eius tabernaculum eius.* Multitudine enim credentium cir-
cunuentus est. Rectè autem Ecclesia in hac peregrinatione posita taber-
naculum Dei dicitur, quia tabernaculum non habet fundamentum, est au-
tem militantium atque transeuntium. Et Apostolus dixit, Quia non ha- Hebr.13.
bemus hîc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. *Tenebrosa aqua*
in nubibus aëris. Quia obscura est scientia in prophetis, qui meritò nubes Nume. 12.
aëris appellantur, quia in cælestibus sustolluntur per vitam & in imis fun- Hebr.1. Isa.58.
dant pluuiæ doctrinam. Primùm quidem in sanctis patribus obscurus Phil.3.
fuit sermo diuinus. Tecta erant omnia sub figura & vmbra. Nondum erat 1.Corint.10. Hebr.10.
spiritus ad manifestationem datus, quia Iesus nondum fuerat glorifi- Ioan.7.
catus. Sed deinde venit cælestis fulgor, ille qui est lux vera, qui il- Acto.2.
luminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Remouit te- Ioan.1.
nebras, exposuit scripturas, misit prædicatores, audientium corda ter- Luc.10.
ruit & illuminauit. Vnde subditur: *Præ fulgore in conspectu eius nubes trans-*
ierunt, grando & carbones ignis. Præ magnitudine fulgoris qui est in
conspectu manifestationis eius, nubes, id est, Apostoli diuino lumine il-
lustrati, à Iudæis, ad Gentes transierunt: sicut scriptum est, Vobis pri- Acto.13.
mùm oportuit prædicari regnum Dei, sed quia repulistis, & indi-
gnos vos fecistis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes. Et ipsi sunt
facti grando & carbones ignis, clamando, minando, vbique ignem mitten
do, futurum iudicium prędicando, humana corda fidei ardore accẽdendo.

Et into

Et intonuit de cælo dominus, & Altißimus dedit vocem suam: grando & carbones ignis. Postquam dixit Dominus, adiungit, Altissimus: vt intelligas Deum Deorum, dominum dominorum, per semetipsum esse loquutum. Prius enim
Hebr. 1. locutus est per patriarchas & prophetas, per antiquos patres: deinde per se.
Ipsa etiam Apostolorum prædicatio non tam Apostolica erat, quàm Do-
Matth. 10. Matth. 25. minica. Sicut ipse dominus restatur, dicens, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Quasi intonat dominus, cùm de iudicio suo nos terret. Quasi dat vocem suam, quando humiliter demulcet. Quoddam terrens tonitruum esse videtur, quod per Ioannem dicitur, Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura
Matth. 3. irà? Quasi vocem dare est, cùm subditur, Agite fructus dignos pœnitentiæ.
Luc. 3. Matth. 23. Iuxta ergo capacitatem audientium modò minando intonat dominus, mo-
Matth. 5. dò vt grando contundens, modò vt ignis accendens. *Et misit sagittas suas,*
Luc. 10. scilicet Euangelistas, pennis virtutum recta itinera transuolantes, non suis
2. Corint. 2. sed eius à quo missi sunt, viribus: *Et dissipauit eos*, ad quos missi sunt, vt aliis eorum essent odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. *Fulgura multiplicauit.* Id est coruscantia miracula. *Et conturbauit eos.* Bona contur-
Marc. 6. batione ad pœnitentiam. *Et apparuerunt fontes aquarum.* Scilicet dona sancti Spiritus, à quibus omnis spiritualis scientia procedit. Vel per fontes aquarum, potest accipi vetus & nouum testamentum: quæ apparuerunt au-
Matth. 16. ditoribus, ipso reuelante, qui habet clauem scientiæ. Qui nimirum spirituales fontes cæteros ex se scripturarum riuulos emittunt. *Et reuelata sunt fun-*
Matth. 11. *damenta orbis terrarum.* Reuelati sunt Prophetæ qui non intelligebantur: super quos ædificaretur orbis terrarum credens in domino. Quo autem ordine hæc facta sunt, ostenditur, cùm subinfertur: *Ab increpatione tua Domine,*
Luc. 13. *ab inspiratione spiritus iræ tuæ.* dicentis, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul moriemini. Postquam dixit, Increpationem, adiunxit Inspirationem. Tunc enim vtiliter foris increpamur, quando inspiramur intus, vt timea-
Ioann. 16. & 8. mus. Hic inquit Christus, *Misit de summo*: hoc est de sinu patris. *Et accepit me.* scilicet caput Ecclesiæ in æqualitatem sibi, ad dexteram suam. *Et assum-*
Ephes. 1. *psit me.* Id est Ecclesiam meam, quæ est corpus meum. *De aquis multis.* Quia
Ioan. 10. Mar. 16. ex multis populis me instituit: vel quia ex multis vitiis me extraxit: siue quia
Ephes. 1. ex multis tribulationibus me liberauit. Et hoc est quod sequitur: *Eripuit me de inimicis meis fortißimis.* Qui sunt isti fortissimi inimici, nisi spiritus maligni?
2. Corin. 3. Horum proculdubio fortitudinem non possemus euadere, nisi omnium potentior Deus nos fragiles dignaretur eripere. *Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.* subaudis, me eripuit. Qui sunt hi qui oderunt Ecclesiam, nisi infideles atque hæretici? Qui intantum aliquando confortati sunt, vt quosdam etiam electos aliquando occiderent in carne, aliquando
Matth. 23. Hebr. 11. errare facerent in fide. Sed eos pius dominus eripere dignatus est, coronando occisos, atque ad viam veritatis errantes reducendo. Vnde & subditur, *Præuenerunt me in die afflictionis meæ.* Id est, præualuerunt mihi in tempore tribulationis & persecutionis. *Et factus est dominus protector meus.* scilicet protegens me ab impugnatione persequentium. Et quia carnales patiebar

angu

angustias, *Eduxit me in* spiritualem *latitudinem* fidei. *Saluum me fecit, quoniam voluit me.* Nullis meis præcedentibus meritis, sed sola sua beniuolentia. Ipse est enim, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. *Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.* Duo sunt in homine, secundum quæ retribuit dominus: scilicet secundum iustitiam bonæ voluntatis & fidei, & secundum puritatem bonorum operum. Nec possunt pura esse bona opera, nisi deriuentur ab intentione iusta. Vnde scriptum est, Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Prius quidem probauit fidei deuotionem, vnde postmodum sacrificij suscepit oblationem. Et meritò retribuet mihi: *Quia custodiui vias domini.* Id est, latitudinem bonorum operum perseuerando seruaui. *Nec impiè gessi à domino meo.* Id est postquam ad illum bene operando accessi, ab illo prauè viuendo non recessi. Hinc est quod de sanctis animalibus per prophetam dicitur, Non reuertebantur cùm ambularent, sed vnumquodque ante faciem suam gradiebatur. Sic vtique ad Deum directa debent esse nostra itinera, vt vltrà non sint ad prauitatem operis distorta. Nec mirum si custodiuit vias domini, nec à Deo suo impiè gessit: nam sequitur, *Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo.* Id est & præmia iustorum & pœnas impiorum, & flagella corrigendorum, & tentationes probandorum perseueranti contemplatione considero. Ad custodiendam quippe iustitiam, & impietatem euitandam, valde vtile est extrema solicitè pensare. Vnde scriptum est, In omnibus operibus tuis meditare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Rectè ergo subiunctum est, *Et iustitias eius non repuli à me.* Sicut illi qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. De quibus Apostolus Petrus, Quia melius est non cognoscere viam veritatis, quàm post cognitionem retrorsum redire. *Et ero immaculatus cum eo.* secundum delectationem malæ cogitationis. *Et obseruabo me ab iniquitate mea.* Id est, ab iniquitate operationis. Tale debet esse nostrum studium, nostrum desiderium: vt intus simus immaculati, foris innocui: quatinus æternam remunerationem consequamur, de qua subiungitur: *Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam.* Non solùm propter latitudinem fidei, sed propter longitudinem perseuerantiæ. *Et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.* Non quo homines vident, sed quo ipse. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Et homo videt in facie, Deus in corde. Bonorum quoque opera semper in conspectu Dei sunt, malorum verò non respicit. Vnde alibi dicitur, Nouit dominus viam iustorum, iter autem impiorum non nouit. Hæc quæ præmissa sunt, dicit Ecclesia, ad excitandum nos & promouendum ad fidem rectam, spem certam, operationem bonam, retributionem æternam. Vnde nunc quenquam nostrum admonet, dicens, *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.* Attende illum qui est sanctus sanctorum, qui in seipso sanctus est, & alios sanctificare potest. Qui est verè innocens, agnus sine macula; Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur,

Phil. 2. Iaco. 2. Genes. 4. Hebr. 11. Ezech. 1. Eccl. 7. Luc. 8. 2. Pet. 2. Luc. 9. Matth. 24. 2. Timot. 4. 2. Corint. 4. Luc. 11. Prouer. 10. Psal. 1. Leuit. 19. Ioan. 1. 1. Pet. 2.

Hebr. 5. non comminabatur, Qui est electus à Deo patre, sicut scriptum est, Hic
Matth. 3. & 17. est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Sociare illi, imitare
Luc. 3. illum, sit tibi bonum adhærere Deo, & eris cum sancto sanctus, cum inno-
cente innocens, cum electo electus. Quòd si societatem peruersorum dile-
xeris, & tu similiter peruerteris. Ecce duæ viæ tibi ostensæ sunt: vna iusto-
rum, altera reproborum: vna salutis, altera damnationis: vna quam tenent
Matth. 23. humiles, & à Deo exaltantur. Altera quam tenent superbi, & à Deo humi-
Luc. 18. liantur. Vnde & subditur, *Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos*
Genes. 3. *superborum humiliabis.* Serua ergo humilitatem, recognosce te puluerem &
& 18. cinerem, confitere peccata tua, esto vilis in oculis tuis, vt cum populo hu-
mili saluari merearis. Caue oculorum extollentiam, ne videaris tibi glo-
riosus, tibi sapiens, tibi magnus, ne vbi te altum videris, ibi te deiiciat, qui
Isa. 5. Matth. 6. oculos superborum humiliat. Vnde scriptum est, Væ qui sapientes estis in
oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Sit ergo oculus in te sim-
plex, vt totum corpus tuum sit lucidum: & dic quod sequitur. *Quoniam tu*
illuminas lucernam meam domine: Deus Deus meus illumina tenebras meas. Quia il-
luminasti me in his quæ scio, illumina in his quæ nescio. Vel, quia illumi-
nasti lucernam meam, donando fidem, illumina tenebras operum meo-
rum: vt quod teneo credendo, sequar operando. Quæ sunt tenebræ nostræ,
nisi iniquitates & negligentiæ? In tantam cæcitatem deuenimus, vt nos-
metipsos ignoremus, nec citò deprehendimus mala quæ agimus. Vnde
nobis petendum est à domino, vt nostras tenebras illuminet, vt delicta &
scelera nostra faciat nos videre: quatinus vitam nostram flendo, & pœni-
nitendo possimus emendare. *Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo*
transgrediar murum. In te, inquit, eripiar, non in me: in me enim infirmus
Psal. 6. sum, sed in te fortis. Tu es solus qui eripis à tentatione, qui principem
Philip. 4. huius mundi foras mittis, qui non permittis tentari seruos tuos super quæ
Ioan. 12. 1. Corint. 10. ferre possunt: sed facis etiam ex tentatione prouentum. In te transgrediar
murum, vel duritiam cordis, vel obstaculum peccatorum, quem diabolus
ne ad te venire possem, mihi opposuit. Murum in Deo nostro transgredi-
mur, quotiens per ipsius gratiam nobis inspiratam vitiorum congeriem
superamus. Hîc incipit Deum suum Ecclesia commendare, dicens, *Deus*
meus impolluta via eius: Eloquia domini igne examinata: protector est omnium speran-
tium in se. Ac si dicat, Hic meus Deus non est sicut cæteri: nanque via eius
impolluta, verba eius in tribulatione probata, spes illius certa & firma, qui
Hebr. 7. protegit sperantes in se, ne deficiant in tentatione. Quid tam impollutum,
1. Corint. 1. Ioan. 14. tam mundum, quàm Dei virtus, & Dei sapientia Christus? qui ait, Ego
sum via. Teneamus ergo hanc viam, & mundabimur: custodiamus
eius eloquia, & non errabimus: figamus in ipso spem nostram, & se-
curi sub eius protectione ambulabimus. Et merito sperandum est in
illo: *Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum?*
Deut. 32. Deus qui nos creauit, Deus qui nos regit, Deus quem amamus, Do-
minus quem timemus. Si inueniremus talem aut meliorem, fortassis in
illo esset sperandum. Sed quia cunctis melior est & sublimior (sicut ipse
ait,

ait, Ego Dominus, & non est alius, extra me non est Deus) restat vt in ipso spes nostra fixa permaneat. *Qui præcinxit me virtute*. Scilicet fide, spe & charitate. *Et posuit immaculatam viam meam*. Videlicet vt innocenter viuam. Et notandum quòd non ait, Cinxit me, sed Præcinxit. Magnum quidem omnipotentis Dei donum est, cùm antè quisque præcingitur, quàm ad vitia relaxetur. Nec mirum si eorum viam immaculatam posuit, quos taliter præcinxit: quia vbi præcedit cingulum virtutum, non possunt impedire maculæ & laxuræ vitiorum. Hinc est quod dominus nos iubet lumbos nostros præcingere, vt antè quisque se restringere contra vitia debeat, quàm laxatus & impeditus cadat. *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum*. Id est affectus animi quibus tanquam pedibus sustentor & proficio, ad transcendenda spinosa & vmbrosa implicamenta huius seculi. *Et super excelsa statuens me*. Id est cælestibus regnis, vbi sanctorum est habitatio. Vnde Apostolus ait, Nostra autem conuersatio in cælis est. Sic proculdubio debemus affectus nostros, & gressus operum nostrorum in hac terra disponere, vt calcatis spinosis desideriis huius seculi, mentem nostram in cælestibus studeamus stabilire. *Qui docet manus meas ad prælium*. Qui docet me operari ad superandos inimicos, qui nobis intercludere cælestia regna conantur. *Et posuisti vt arcum æreum brachia mea*. Id est, infatigabilem intentionem bonorum operum. Vsus prophetarum est, cito mutare personam. Modò ad Deum loquitur propheta siue Ecclesia, modò ad proximum. Ad Deum, videlicet à quo accepit quod loquitur. Ad proximum, cui expendat quod accepit. Non sufficit nobis habere gressus rectos ad sectandam iustitiam, nisi habeamus doctas manus ad pugnam. Neque enim retineri potest iustitia sine pugna. Sunt autem multa genera præliorum: nam est nobis colluctatio aduersus principes, & potestates rectores tenebrarum. Est nobis pugna aduersus seculum: est in nobis ipsis discordia inter carnem & spiritum. Contra hæc nos oportet doctos esse ad prælium, & pugnare armis iustitiæ à dextris & à sinistris: & habere fortem & inflexibilem intentionem, tanquam arcum æreum, ad feriendum & fugandum inimicum. Et rectè intentiones brachiis comparantur, quia sicut in brachiis fortitudo, & manus adhærent brachiis: ita fortis debet esse nostra intentio, & ab ipsa procedere robusta operatio. Sed quia nos fragiles, & inimici nostri nobis sunt robustiores: opus est vt fiat nobis quod sequitur: *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me*. Dat electis suis Dominus salutem suam, qua eos protegat tanquam nudos. Dat dexteram suam, id est, fauorem gratiæ suæ, qua suscipiat eos tanquam medicus ægrotos. Si timueris æstus vitiorum, & tela inimicorum inuisibilium, siue aduersitates persequentium hominum: postula protectionem diuinæ salutis. Si senseris te peccatorem & infirmum, multis vitiis & negligentiis corruptum: postula Dei misericordiam, & subleuantem dexteram, vt ab eo suscipiaris & saneris. Ipse enim est vera salus, qui protegit suos ab exteriore persecu-

Isa.43. & 45.
Luc.12.
Phili.3.
Ephes.6.
Galat.5.
Cant.5. Rom.13. 2.Corint.6.
Iaco.1.

Apocal. 3. tione. Ipse est subleuans misericordia, qui suscipit, & sanat à propria infirmitate corporis & animæ. Et quia eosdem quos protegit & curat, aliquando vtiliter flagellat: rectè subiunctum est: *Et disciplina tua correxit me* Matth. 6. Luc. 11. *in finem & disciplina tua ipsa me docebit*. In hoc apparet quòd nos diligit cælestis pater, quia nobis dare dignatus est disciplinam. Hinc scriptura sacra nos admonet dicens, Fili noli negligere disciplinam patris tui, & Prouerb. 1. & 3. ne fatigeris cùm ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, corripit: flagellat omnem filium, quem recipit. Hæc autem domini disciplina ad duo est vtilis: corrigit mores, docet scientiam. Bene morigeratum, bene Apoc. 1. Genes. 15. doctum reddit hominem disciplina Dei. Sic autem corrigit & docet, vt mittat eum in finem, id est, in Christum, qui est finis laboris, & merces Rom. 5. operis. Hac proculdubio disciplina correctus & doctus erat, qui dicebat, Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vnde aptè subiungitur: *Dilatasti gressus meos subtus me*. Ne impediant carnales angustiæ, quoniam latam fecisti cha- 2. Corint. 9. ritatem meam, operantem hilariter, & de ipsis quæ subter me sunt, mortalibus rebus & membris. *Et non sunt infirmata vestigia mea*. Id est, signa quæ impressi ad imitandum te. Dilatatos gressus habet subtùs se, quisquis gloriatur in tribulationibus. Si foris est angustia doloris, intus est latitudo charitatis. In seruorum Dei cordibus tantò crescit amor Dei, quantò foris impugnat aduersitas mundi. Eius autem non sunt infirmata vestigia, qui confirmat cor suum ad toleranda mala propter Rom. 8. Deum, qui potest dicere cum Apostolo, Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Certus sum, inquit, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Quisquis ergo talis est, vt supra dictum est, scilicet præcinctus virtute, perfectus opere, ad prælíandum doctus, in disciplina eruditus, perfectus in chatitate, inuictus in tribulatione: qui iam à nemine superatur, idoneus est, vt iam inimicos suos persequatur. Vnde voce perfectorum subiungitur: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos: & non conuertar donec deficiant*. Persequuntur inimicos suos sancti viri, cùm malignos spiritus, siue carnales affectus à se repellunt & reprimunt, orando, vigilando, carnem suam domando, spiritualibus studiis deseruiendo. Inimicos autem comprehendere, est immundorum spirituum calliditates subtiliter inquirendo cognóscere, & cognitas euitare. Vel inimicos comprehendit, quisquis carnales animi motus sub iure rationis constringit. Nec conuerti debet ab hac intentione, ab hoc studio, donec deficiant, id est, penitus absumantur ea quæ illicitè animo reluctantur. Rectè ergo subiungitur, *Confringam illos, nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos*. Si po-

teris

teris confringere hostes tuos, si non permiseris regnare peccatum in tuo mortali corpore: si vires eis abstuleris, vt non præbeas membra tua arma iniquitatis peccato. Sic etiam stare non poterunt, si mox vt senseris tentationem, à te repuleris, si statim vt videris peccatum, emendaueris. Confringere inimicos nos docet Apostolus, cùm dicit, Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, luxuriam, & cætera. Cadent etiam subtus pedes tuos, si viria & concupiscentias in corde tuo abominatus fueris, & despexeris, & insuper affectus bonos & spirituales actiones apposueris. Vnde alibi vir perfectus ait, Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi. Hæc duo faciunt perfectè superare diabolum & peccatum, scilicet amor Dei, & odium mali. Et ne hoc videatur ascribere suis viribus, rectè subinfertur, *Et præcinxisti me virtute ad bellum: & supplantasti insurgentes in me subtus me.* Si vis superbiam in te insurgentem supplantari subtus te, ora Deum, vt præcingat te humilitate. Si vis subtus te luxuriam supplantari, precare dominum vt præcingat te castitate. Quodcunque vitium contra te insurgere videris, postula à domino virtutem contrariam illi vitio, qua illud debelletur, & fiat tibi quod sequitur, *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum:* Id est, retrorsum conuertisti. *Et odientes me disperdidisti.* Quasi dorsum inimici dantur, cùm illiciti appetitus & vitia penitus obliuioni traduntur: cùm retrò non respicitur per delectationem, & mentis oculus ad cælestia contemplanda, & ea quæ ante nos sunt appetenda dirigitur. Disperdit autem odientes nos dominus, quando repellit à nobis malignos spiritus, ne nos tentent, ne nobis noceant. Vel in eo quod superius dictum est, Persequar inimicos meos, hostes sanctæ Ecclesiæ conuenienter possumus intelligere, quos sancti & perfecti viri quotidie non cessant persequi, arguendo, increpando, vetando, excommunicando: & ex his quosdam comprehendunt, & attrahunt ad fidem, ad pœnitentiam, ad conuersionem: nec conuertuntur à prædicatione, donec illi deficiant ab iniquitate. Confringunt à statu superbiæ atque sibi substernunt sub omnimoda humilitate, & præcincti armis virtutum sic supplantant eos à vitiis, vt qui insurgentes erant persequendo, subsequentes fiant pœnitendo. Et qui præibant minando, & trahendo, retrorsum fiant obediendo: de odio conuersi ad charitatem, de conuentione malitiæ dispersi & diuisi ab inuicem. Et quia ex supradictis inimicis nonnulli à domino reprobantur, quia videlicet & toto corde non conuertuntur, nec veraciter peccata sua confitentur, nec purè domini misericordiam deprecantur: subiunctum est, *Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret: ad dominum, nec exaudiuit eos.* Non enim omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Vnde Apostolus quibusdam non rectè clamantibus ait, Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis. Clamabunt etiam reprobi in die iudicij, dicentes, Domine Deus, aperi nobis. Et non erit qui eos exaudiat: sed dicetur eis, Amen dico vobis, nescio vos. De quibus voce capitis

Rom. 6. Ibid. Coloss. 3. Psal. 118. Sapien. 8. Luc. 9. 2. Corint. 5. Eccles. 17. Matth. 7. Iacob. 4. Matth. 25. Ibid.

ſubinfertur: *Et comminuam eos vt puluerem ante faciem venti: vt lutum platea-*
rum delebo eos. Quia aridi non receperunt imbrem miſericordiæ Dei,
quia leues & mobiles ante ventum tentationis fuerunt, meritò à terra vi-
uentium tollentur, atque in modum pulueris comminuentur, cùm dice-
Matth. 25. tur eis, Ite maledicti in ignem æternum. Qui meritò lutum platearum
Matth. 7. dicti ſunt, quia in lata & ſpatioſa vita, in immunditiis & vitiis vixerunt.
Pſal. 68. Qui vtique delebuntur à domino, ſicut ſcriptum eſt, Deleantur de libro
viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. *Eripies me de contradictionibus popu-*
Ioan. 11. *li.* qui dixerunt, Si dimiſerimus illum viuum, ſeculum ſequetur illum.
Matth. 21. Pſal. 117. *Conſtitues me in caput gentium.* Vt gentes in me credant, vt ſim illis in Deum,
Ozee 2. ipſi ſint mihi in populum. Cæcitas ex parte contingit in Iſraël, vt gen-
Rom. 9. 1. Pet. 2. tium multitudo ſaluaretur. Noluerunt enim Iudæi recipere verbum
Acto. 13. fidei, vnde eis dictum eſt, Vobis primùm oportuit prædicari verbum
Dei, ſed quia repuliſtis iſtud, & indignos vos feciſtis æternæ vitæ: ecce
conuertimur ad gentes, de quibus ſubditur, *Populus quem non cognoui:*
Quem corporali præſentia non viſitaui, *ſeruiuit mihi,* Præcepta mea cu-
Acto. 8. ſtodiuit. *In auditu auris obediuit mihi.* Oculis me non vidit, nomine meo
tantùm audito prædicatores meos recepit. Eſto & tu ex populo iſto fide-
li, vt ſi Chriſtum non vidiſti in carne, ſeruias tamen ei in ſpiritu, & ſis ei
obediens in tota voluntate, vt beatus eſſe merearis, cum eis de quibus ſcri-
Ioan. 20. ptum eſt, Beati qui non viderunt, & crediderunt. Caue autem eorum
exemplum, de quibus ſubditur: *Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inuetera-*
ti ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Filij Dei fuerunt Iudæi, ſed Chriſtum
Ioan. 8. interficientes filij diaboli facti ſunt. In veritate non permanentes, legis
Roma 2. facti præuaricatores, mentiti ſunt. In primi hominis peccato inuete-
Ioan. 1. rati ſunt, quia nouum hominem recipere noluerunt: Et claudicaue-
runt à ſemitis ſuis, id eſt, à lege & prophetis, ſiue in ſuis intellectibus,
vel in fide vno pede nitentes, id eſt, patrem & non filium adorantes: vel ve-
tus & non nouum teſtamentum ſequentes, ſiue literam & non ſpiritum te-
2. Corint. 3. nentes. Inde eſt quod ait Apoſtolus: Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui
Teſtamenti: non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem viui-
ficat. His enim pedibus graditur ſancta Eccleſia, his pedibus ad cæleſtia pro-
mouetur. Deinde ad noſtram ædificationem quid ſubiungat audiamus. *Vi-*
uit dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ. Dij gentium
Pſal. 113. non viuunt, nec aliquem ſaluare poſſunt. (Vnde alibi Pſalmiſta ait:
Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.) Et ideo
2. Timot. 1. & 6. nec benedicendi ſunt, nec exaltandi. Nos autem talem dominum & ta-
Ioan. 13. lem Deum habemus, qui in æternum viuit, qui nos regit vt dominus, crea-
Deut. 32. Epheſ. 5. uit vt Deus: qui ſeipſum nobis tradidit, qui ſalutis noſtræ auctor extitit. Vn-
1. Timot. 2. de rectè à nobis benedicendus eſt, exaltandus, amandus, colendus & vene-
randus. *Deus qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub me, liberator meus de inimi-*
cis meis iracundis. Et ab inſurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me. Non
Deut. 32. Rom. 12. ſolùm ſalutẽ præſtat Deus electis ſuis, ſed etiam vindictã tribuit de inimicis.
Hebr. 10. Tãtas vindictas dedit Deus pater Chriſto filio ſuo de inimicis ſuis iracũdis,
ſcili

ſcilicet Iudæis, qui tanto iracundiæ & furoris zelo accenſi ſunt, vt contra Deum ſuum inſurgerent, & tanquam vir vnus & iniquus conuenirent in vnum, aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius: tantas, inquam, vindictas dedit, vt eos quos ſuſceperat regendos, & nutriendos tanquam filios, propter perfidiam & veſaniam illorum, reprobaret atq; deiiceret tanquam alienos. A quibus liberatus eſt Chriſtus, cùm à mortuis reſurrexit. Exaltatus eſt, cùm ad dexteram patris aſcendit. Ereptus eſt, quãdo verbum fidei, quod Iudæis ablatum eſt, gentibus tradidit. Vnde bene dicitur, Et ſubdis populos ſub me. Cùm enim vnũ Iudaicũ populum, iugum fidei reſpuentem, durè iudicando deſeruit, multos nationum populos miſericorditer vocando, eidem iugo ſubdidit. Vnde ſubiungitur. *Propterea confitebor tibi in nationibus domine, & nomini tuo pſalmum dicam.* Id eſt, per meos fideles vbique terrarum te laudabo, & in tuo nomine bona agent. In hoc loco confeſſio laudem ſignificat. Pſalmus verò bonam operationem. Ille Deum verè & integrè laudat, cuius in laude ipſius lingua & vita concordat. Adhuc vnde laudandus ſit Deus, oſtenditur: cùm ſubinfertur. *Magnificans ſalutes regis eius, & faciens miſericordiam Chriſto ſuo Dauid, & ſemini eius vſque in ſeculum.* Nondum erant magnificatæ ſalutes eius, quando notus erat tantùm in Iudæa Deus. Sed tunc excreuit ſalutum eius magnificentia, quando prædicatum eſt admirabile nomen eius in vniuerſa terra: quando dictum eſt Apoſtolis, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Tunc proculdubio fecit miſericordiam Chriſto ſuo Dauid,* quando æqualem ſibi per diuinitatem, voluit naſci ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Et ſemini eius vſque in ſeculum, id eſt in æternum ſimiliter miſericordiam fecit, quando credentibus in eum remiſſionem peccatorum, & vitam æternam donauit. Vnde ſcriptum eſt, Vocabo non plebẽ meam, plebem meam: & non miſericordiam conſecutam, miſericordiã conſecutam. Et erit quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit.

Matth. 26. Ioan. 10. & 18. Pſal. 2. Mar. 16. Philip. 2. Acto. 13. Pſal. 75. Mar. 16. Rom. 1.

** Locus in autore mutuus ſuo vitio librariorum, reſtitutus & explicatus.*

Ozee 2. Roma. 9. 1. Pet. 2. Iohel. 2. Roma. 10. Acto. 2.

TITVLVS PSALMI XVIII.

TITVLVS huius pſalmi notus eſt, quia non dominus Ieſus Chriſtus hæc dicit, ſed de illo hæc dicuntur. In finem pſalmus Dauid. Negotium eſt cõmendare ſtatum catholicæ religionis, & prædicatores Eccleſiæ, & illum à quo prædicationem acceperunt. Et hoc facit, vt intelligantur delicta, & corrigantur: & ſic immaculatus homo complaceat Deo. Vox prophetæ per ſpiritum ſanctum dicentis, vel Eccleſiæ.

PSALMVS XVIII.

CAELI enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Id eſt, Apoſtoli & euangeliſtæ, qui meritò dicuntur cæli, propter vitæ celſitudinem, & firmamentum propter fidei & charitatis ſoliditatem: enarrant gloriam diui-

nitatis, & annuntiant nobis opera humanitatis. Enarrat gloriam Dei
Ioan.1. Ioannes, cùm dicit, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum,
& Deus erat verbum. Annuntiat opera Dei, cùm subiungit. Et verbum
Ibidem. caro factum est, & habitauit in nobis. De gloria quoque eius subdit, di-
Ibidem cens, Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum
gratiæ & veritatis.: Ex his duobus, scilicet diuinitate & humanitate, consistit vera & catholica fides. Et quia hæc cum discretione, iuxta capacitatem audientium prædicanda sunt, rectè subinfertur: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam* Dies diei, id est, spirituales spiritualibus: nox nocti, id est, carnales carnalibus. Vtrique enim audiunt, etsi non vtrique similiter sapiunt. Isti tanquam verbum ructuatum, illi audiunt tanquam scientiam annuntiatam. Quod enim ructuatur, præsentibus ructuatur, quod autem nuntiatur, longè positis nuntiatur: dies diei
1. Cor. 2. verbum eructat, cùm dicit Paulus, Sapientiam loquimur inter perfectos. Nox nocti scientiam indicat, cùm se minus intelligentibus, tanquam minus intelligens transformat, dicens, Nihil iudicaui me scire inter vos,
Ibidem. nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. Et iterum, Non potui loqui
1. Cor. 3. vobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus lac potum dedi vobis, non escam. *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* In apostolorum Actibus legitur, quomodo veniente super eos
Act. 2. spiritu sancto, omnes impleti sunt illo, & loquebantur linguis omnium gentium, sicut spiritus dabat eis pronuntiare. Sed non ibi tantùm, vbi
Roma. 8. impleti sunt, sonuerunt. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.* Ideo & nos hîc loquimur. Sonus enim ille vsque ad nos peruenit. *In sole posuit tabernaculum suum.* Dominus vt aduersus regna
Matth. 10. temporalium errorum belligeraret, non pacem, sed gladium missurus in terram, in tempore posuit tanquam militate habitaculum suum, hoc est dispensationem incarnationis. Vel in sole, id est, in manifestatione posuit tabernaculum suum, scilicet Ecclesiam suam, quæ in hoc seculo non
Philip. 3. habet fundamentum. Vnde ipsa ait, Nostra autem conuersatio in cælis est. *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Id est, de vtero virginali vbi Deus naturæ humanæ tanquam sponsus sponsæ copulatus est: ver-
Luc. 1. bum enim caro factum est, & in vtero virginali thalamum inuenit, at-
Philip. 2. que inde, tanquam de castissimo procedens cubili, humilis misericordia infra omnes, fortis maiestate supra omnes apparuit. Vnde sequitur: *Exultauit vt gigas ad currendam viam.* Exultauit sicut fortissimus, & cæteros homines incomparabili virtute præcedens, non ad habitandum, sed
Psal. 1. ad currendam viam. Non enim in via peccatorum stetit. Natus est, cre-
Luc. 2. & 24. uit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit. Cucurrit viam, non adhæsit in via. Vis audite quantum cucurrit? *A summo cælo egressio eius. Et occursus eius vsque ad summum eius.* A patre egressio eius non temporalis sed æterna, qua de patre natus est: & occurrit plenitudine diuinitatis vsque ad

æqualitatem eius. A summo cælo egressio eius, quia exiuit à patre, & venit in mundum. Et occursus eius vsque ad summum eius, quia iterum reliquit mundum, & iuit ad patrem. A summo ad summum est cursus eius, quia deitate & potentia est æqualis patri. Posteà verò quàm excurrit inde, & recurrendo remeauit, misit spiritum suum: visæ sunt illis, super quos venit, linguæ diuisæ velut ignis. Et ideo sequitur: *Nec est qui se abscondat à calore eius.* Sicut ignis venit spiritus sanctus fœnum carnis consumpturus, aurum cocturus, & purgaturus. Vel sic potest intelligi, Nec est qui se abscondat à calore eius; id est, qui non habeat aliquem calorem, vel aliquam gratiam spiritus sancti: cùm omnes intellectum habeant & rationem. *Lex domini immaculata conuertens animas.* Lex domini ipse est, qui venit legem implere, non soluere: & immaculata lex, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: non premens animas seruitutis iugo, sed ad se imitandum in libertatem conuertens. Vel domini lex immaculata intelligi possunt diuina mandata, de quibus dicit Apostolus, lex quidem sancta, & mandatum iustum, & bonum. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Hæc quidem lex, aspirante diuina gratia, animas conuertit, peccatores ad pœnitentiam mittit, tepidos accendit, pigros excitat, immundos mundat, iniustos iustificat. *Testimonium domini fidele sapientiam præstans paruulis.* Eloquia diuina non immeritò dicuntur lex & testimonium. Lex, quia docent & præcipiunt: testimonium, quia in eis quantum nos diligat, Deus probare dignatur. Et ipsum testimonium est fidele, id est, credibile. Per hoc enim testimonium quod in illo videmus impletum, sicut lex diuina docet: etiam futura erga nos quæ sempiterna promissa sunt, expectamus & speramus implenda. Et ista lex & hoc testimonium sapientiam præstat paruulis, id est, humilibus. Vnde scriptum est, Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos? Et rursus, Confitebor tibi pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Præstat ergo sapientiam paruulis, quia instruit humiles de diuinis. *Iustitiæ domini rectæ, lætificantes corda, præceptum domini lucidum, illuminans oculos.* Rectæ sunt iustitiæ domini, id est inflexibiles: non declinant ad dexteram siue ad sinistram, non flectuntur in prosperis siue in aduersis: corda obseruantium eas lætificant spirituali gaudio. Præceptum quoque domini lucidum est, sine velamento carnalium obseruationum; illuminans oculos, id est, hominis interioris aspectum. *Timor domini sanctus permanens in seculum seculi.* Timor domini, non ille sub lege pœnalis, temporalia bona sibi subtrahi perhorrescens, quorum dilectione anima fornicatur: sed castus, quo Ecclesia sponsum suum quantò ardentiùs diligit, tantò diligentiùs cauet offendere. Et ideo non foras mittit consummata dilectio timorem hunc, sed permanet in seculum seculi. *Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.*

Ioan. 16.
Ioan. 16.
Act. 2.
Isa. 11.
1. Corin. 12.
Matt. 5.
1. Pet. 2.
Matt. 11.
Roma. 7.
Phil. 3.
Isa. 66.
Matth. 11.
Deute. 36.
Isa. 1.
2. Cor. 11.
Ioan. 4.

Iudicia

Ioan. 5. Iudicia eius, qui non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: verè iustificata incommutabiliter: neque enim, vel minatus, vel pollicitus Deus quenquam fallit, aut quisquam vel impiis supplicium eius, vel piis præmium eius potest eripere. Iudicia domini iustificata sunt in semetipsa, id est per vnitatem, non ad rixas diuisionis, sed ad congregationem vnitatis. Ideo linguis omnium loqui fecit, in quos primò venit: quia lin-
Acta. 2. guas omnium gentium se in vnitate congregaturum esse nuntiauit. Quod tunc faciebat vnus homo accepto spiritu sancto, vt linguis omnium gentium loqueretur, hoc modò vnitas facit: linguis omnibus loquitur in omnibus gentibus. Et ipsa iudicia domini sunt. *Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: & dulciora super mel & fauum.* Per hæc duo, scilicet aurum & lapidem pretiosum, quæ magis desiderantur in hoc seculo, vult comprehendere omnes diuitias. Et per alia duo, id est mel & fauum, quibus nihil in hoc mundo est dulcius, vult intelligere omnes dulcedines: vt tu intelligas nihil tam dulce, tam pretiosum, tam amandum, tam appetendum, quàm diuina iudicia. Et cùm ea tam chara esse intellexeris: diligas & custodias illa: quatinus mercedem inde cælestem & recipere merearis, & dicatur de te quod sequitur. *Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.* Quàm dulcia ista sunt, custodiendo probat seruus tuus. Non custodienti quidem amara sunt: & sequitur pœna. In custodiendis autem retributio multa, non in aliquo extrà posito commodo, sed in eo ipso, quo iudicia Dei custodiuntur, multa retributio est, & gaudetur in eis. Inter hæc autem iudicia diuina quæ desiderat, & retributionem cælestem quam sperat, de propriis vir sanctus videtur expauescere peccatis, cuius subiungit: *Delicta quis intelligit?* Et ideo sequitur oratio. *Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.* Non est mirum si delicta
Luc. 11. sua quisque non intelligat, quia ipsa tenebræ sunt, & oculum cordis im-
Ioan 3. Ephe. 5. pediunt, nec lucem sinunt videre, nec se. Ergo Deo dicamus, qui nouit videre quid purget, nouit inspicere quid sanct. Illi dicamus, Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Delicta mea inquinant me, delicta aliena affligunt me. Ab his munda me, ab alienis parce. Tolle mihi ex corde malam cogitationem, repelle à me malum suasorem.
Matt. 15. Ista duo genera delictorum propria simul & aliena, primitus in exordio claruerunt. Diabolus suo delicto cecidit, Adam alieno deiecit. *Si mei*
Isa. 14. Apoc. 12. *non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.* Non
Gene. 3. ait, si non fuerint in me delicta: sed, si mei (inquit) non fuerint dominati. Impossibile est enim hominem esse sine peccato, quandiu mor-
Prouer. 20. 1. Ioan. 1. taliter viuit, teste Apostolo qui ait, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est: Ergo & si habeamus peccatum in carne, & si pungat nos carnalis concupiscentia, si resistimus quantùm possumus ex voluntate, si non consentimus ex spiritu, immaculati sumus apud Deum, nec imputabitur, quandiu non dominabitur nobis peccatum. Sed quod est maximum delictum, de quo ait, Et

emunda

emundabor à delicto maximo? Proculdubio superbia hæc tam magnum est vitium, quòd deiecit angelum, & ex angelo fecit diabolum, eique interclusit in æternum regnum cælorum. Magnum hoc delictum est, & caput atque causa omnium delictorum. Scriptum est enim, Initium omnis peccati superbia. Et ne quasi leue aliquid contemnas, Initium, inquit, superbiæ hominis apostatare à Deo. Non leue malum est hoc vitium fratres mei, huic vitio in his personis quos videtis amplas, displicet humilitas Christiana. Propter hoc vitium dedignatur subdere colla iugo Christi, obligati arctius iugo peccati. Ab hoc vitio quod est caput omnium vitiorum (quia inde cætera nata sunt) facta est apostasia à Deo, eunte anima in tenebras, malè vtente libero arbitrio, peccatis etiam consecutis cæteris. Propter hoc vitium, propter hoc magnum superbiæ peccatum Deus humilis venit. Hæc causa, hoc peccatum magnum. Iste morbus animarum omnipotentem medicum de cælo deduxit vsque ad formam serui, humiliauit, contumeliis egit, ligno suspendit, vt ad saluantem medicinam curreret hic timor. Iam tandem erubescat homo esse superbus, propter quem factus est humilis Deus. Ita, inquit, mundabor à delicto maximo, quia Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam. Verè ille immaculatus est, qui hoc delicto caret: quia hoc est vltimum redeuntibus ad Deum, quod recedentibus primum fuit. *Et erunt vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.* Sic complacebunt eloquia nostra, & meditationes in conspectu tuo semper: si prius delicta fuerint edomita, & extincta superbia. Ex his profectò verbis instruimur, vt domino Deo nostro placere studeamus, in nostris sermonibus atque cogitationibus delicta illicita refrenando, atque à superbia nos emundando. Et ideo dicamus quod sequitur: *Domine adiutor meus & redemptor meus.* Adiutor esto in bonis, & redemptor in malis. Adiutor, vt habitemus in charitate tua: redemptor, vt liberes nos ab iniquitate nostra.

Eccle. 10. Isa. 14. Ioan. 12. Eccle. 10. Ibidem. Ecclesi. 23. Prouer. 6. Matth. 11. Philip. 2. Matth. 26 & 27. Luc. 22. & 23. Iacob. 4. Luc. 18.

TITVLVS PSALMI XIX.

IN finem psalmus Dauid. Iste psalmus attribuendus est prophetæ Dauid, considerationem suam dirigenti in finem, id est Christum, qui est finis, & completio legis: sicut ipse dicit, Non veni legem soluere, sed adimplere. Propheta ergo in hoc psalmo, non exorandi necessitate, sed ex magna affectione, ea quæ ventura, plenus spiritu sancto prauidebat, sub figura optandi cauit: hoc intendens, vt exposita nobis Christi resurrectione, cui venturæ applaudit, confirmet nos, vt credamus nos resurrecturos, & in cælestibus consessuros: vt quò præcessit celsitudo pastoris, sequatur humilitas gregis. Et per hoc quòd sub figura optandi hoc facit, desiderium & lætitiam, quam inde habuerit, ostendit. Dixit itaque Christo.

Apoc. 1. Matt. 5. 1. Thessa. 4. Ioan. 12.

PSALMVS

PSALMVS XIX.

EXAVDIAT te dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob. Quare non ait, in die pacis, vel prosperitatis, vel gaudij, sed in die, inquit, tribulationis exaudiat te? Placet quidem Deo, & vtilis est iusto tribulatio in hoc seculo. Ipsa enim cor humiliat, atque ad orandum excitat, & facit dignum vt exaudiatur: vnde alibi idem vir sanctus ait, In tribulatione inuocaui dominum & exaudiuit me. Dicit ergo propheta optando & praenuntiando futura, Exaudiat te ô Christe, dominus pater in die tribulationis, id est in tempore passionis tuae. Exaudiat, inquam, vt te resurgere faciat: protegat te immortalitate, nomen Dei Iacob, id est, qui appellatus est Deus Iacob. Ad te enim pertinet posteriùs natus populus, quia maior seruiet minori. *Mittat tibi auxilium de sancto.* Videlicet de seipso. Ipse enim sanctus sanctorum est, à quo bona cuncta procedũt, teste Apostolo qui ait, Omne datum optimum, & omne donum perfectum désursum est descendens à patre luminum. *Et de Syon tueatur te.* Faciens tibi sanctificatum corpus Ecclesiam de speculatione tutã, quae expectat quando venias à nuptiis. Syon quippe interpretatur speculatio. Et hi pertinent ad Syon & ad corpus Christi, qui contemptis terrenis mentis oculum dirigunt ad superna. *Memor sit omnis sacrificij tui*: Hoc est, memores nos faciat omnium iniuriarum & contumeliarum, quas pro nobis pertulisti: *Et holocaustum tuum pingue fiat.* Et crucem in qua totus oblatus es Deo, in laetitiam resurrectionis conuertat. Holocaustum quidem eius pingue apparuit, quando in cruce pendens, & seipsum pro nobis Deo offerens, pinguedine charitatis plenus pro suis persecutoribus exorauit, dicens: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. O dulcis domine, quàm pingue cor tuum fuit, quàm suauiter arsit, quàm mirabiliter nobis intus redolet! *Tribuat tibi secundum cor tuum.* Qui scisti quid vtilitatis haberet passio tua. *Et omne consiliũ tuum confirmet.* Non solùm quo animam tuam posuisti pro amicis tuis, vt mortificatum granum copiosiùs surgeret: sed etiam quo caecitas ex parte in Israël facta est, vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. *Laetabimur in salutari tuo.* Non in terrenis diuitiis, non in transitoria gloria, non in vanitate huius mundi: sed in eo qui in aeternum saluare nos potest. *Et in nomine Dei nostri magnificabimur.* Non in nomine nostro, non in meritis, neq; in viribus nostris: sed in nomine Dei nostri magnificabimur. Inuocemus ergo nomen domini Dei nostri super nos, & confessio nominis illius non solùm non perdet, sed etiam exaltabit nos. *Impleat dominus omnes petitiones tuas.* Non solùm quas habuisti in terra, sed etiam quibus in caelo interpellas pro nobis. Aduocatum, inquit Apostolus, habemus apud patrem Iesum Christum, & ipse interpellat pro nobis. Magna nobis fiducia est, quòd ipse qui Iudex noster futurus est, orare pro nobis non cessat. Tantùm caueamus ne ingrati simus, ne quod ipse misericorditer postulat, duritia cordis nostri à se repellat. *Nunc cognoui quoniam saluum fecit dominus Christum suum.* Ac si diceret propheta, Ea quae praemisi, non ex diffidentia oraui: quia nunc tanto

ante

Psal. 17. Matth. 26. Hebr. 5. Gene. 25. Roma. 9. Leuit. 20. Iacob. 1. Iac. 12. Roma. 12. Isa. 53. Hebr. 9. Luc 23. Ioan. 15. Ioan. 12. Rom. 11. Hebr. 5. 1. Ioan. 2. Roma. 8. Hebr. 7.

ante tempus certus sum, quoniam saluum fecit dominus filium suum, in passione confirmando, in obedientia conseruando, à mortuis suscitando, ad cælos subleuando, ad dexteram suam collocando. Ideo ponit præteritum pro futuro: quia illud quod futurum intelligebat de Christo, ita erat sibi certum, ac si esset præteritum. *Exaudiet illum de cælo sancto suo.* Non de terra tantum, vbi se petit clarificari, verumetiam de cælo, vbi iam ad dexteram patris interpellans pro nobis, diffundit inde spiritum sanctum super credentes in se. *In potentatibus salus dextera eius.* Potentatus nostri sunt salus fauoris eius, cum etiam de tribulatione dat auxiliũ, vt quando infirmamur, tunc potentes simus. Nam vana salus hominum, quæ non dexteræ, sed sinistræ eius est. Hac enim tolluntur in magnam superbiam, quicunque peccantes temporaliter salui facti sunt. *Hi in curribus, & hi in equis.* Volubili successione temporalium bonorum feruntur, & hi superbis trahuntur honoribus, atque in his exultant. *Nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus.* Nos autem spem figentes in æternis, neque gloriam nostram quærentes, in nomine domini Dei nostri exultabimus. *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt.* Et ideo ipsi temporalium rerum cupiditate obligati sunt, timẽtes parcere domino, ne à Romanis perderent locum: & irruentes in lapidem offensionis & petram scandali, de spe cælesti ceciderunt, quibus cæcitas in Israël ex parte facta est, ignorantibus Dei iustitiam, & suam volentibus constituere. *Nos autem surreximus, & erecti sumus.* Nos verò vt populus gentium intraret, de lapidibus excitati filij Abraham, qui non sectabamur iustitiam, apprehendimus eam: & resurreximus, nec viribus nostris, sed per fidem iustificati erecti sumus. *Domine saluum fac regem.* Vt ipse qui nobis præliandi exemplum passione sua monstrauerit, offerat etiam sacrificia nostra sacerdos excitatus à mortuis, & in cælo constitutus. *Et exaudi nos in die qua inuocauerimus te.* Quoniam nobis offeres te, Exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

Ephe. 1. Hebr. 7. Ioan. 14. 2. Cor. 12. Ioan. 11. 1. Pet. 2. Roma. 10. Matt. 3. Roma. 5. Ioan. 19. Hebr. 7. Ephe. 1.

TITVLVS PSALMI XX.

IN finem psalmus Dauid. Propheta congaudens de exaudita oratione, dicit illum regem lætari in domino. Et ostendit quot & quanta bona remuneratus est eum Deus pater propter constantiam: & econtrario quanta mala aduersariis suis daturus est. Et hoc facit vt omnes sperent in domino, & in misericordia Altissimi: ne dextera eius inueniat eos ad perdendum. Et hic notatur intentio, vbi dicit, Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, & cætera. Vox prophetæ canentis de Christo ad Patrem.

PSALMVS XX.

DOMINE in virtute tua lætabitur rex, & super salutare tuum exultabit vehementer. Ac si diceret, domine pater, in virtute tua, quòd verbum caro factũ est, lætabitur homo Christus Iesus, qui est ante constitutus rex super Ecclesiam tuam, ad expugnandum diabolũ, & regendum eã spiritualiter secũdum bona opera, & virtutes, & super eam salutem, quam per eum eidẽ Ecclesiæ tribuisti, vehementer exultabit.

Ioan. 1. Matth. 2. & 27. Ephe. 1.

Lætitia ad animam pertinet: exultatio ad corpus. Intus lætabitur de diuinitate coniuncta humanitati, foris exultare se ostenditur de Ecclesia sua per diuinitatem & humanitatem redempta: vnde & subditur, *Desiderium cordis eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.* Desiderauit enim
Luc. 22. Ioan. 10. manducare pascha, & ponere, cùm vellet, animam suam; atque iterum sumere eam: & dedisti ei. Et non fraudasti eum, subtrahendo ei voluntatem labiorum eius. Quam voluntatem per labia sua manifestauit, sic dicens Deo: Volo
Ioan. 17. Ioan. 14. pater, vt vbi sum ego, illic sit & minister meus. Et iterum, Pacem meam inquit, relinquo vobis. Est & aliud vnde lætabitur rex, & exultabit vehementer. *Quoniã præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* Prius enim quàm homo fieret, ab omnibus patriarchis &
Luc. 1. prophetis benedictus est. Ab ipso etiam angelo dicente ad Mariam: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Præuenit ergo Deus pater filium suum regem benedictionibus: quia priusquam fieret, benedictus est à pluribus. Et bene additum est, Dulcedinis, quia hæc copia benedictionis ex dulcedine suæ processit dilectionis. Mutauit amaritudinem iræ in dulcedinem misericordiæ, & peccatoris maledictionem cõuertit in peccatorum remissionem. Et hæc est benedictio. In capite quoque eius coronam de lapide pretioso posuit, quia in principio sermonis eius accedentes
Ioan. 6. ambierunt eum lapides pretiosi discipuli sui, à quibus exordium annuntiationis eius processit. Vel per coronam positam in capite eius, totam Ecclesiam ex omni parte Christum circũdantem intelligere possumus: quæ constat ex viuis & pretiosis lapidibus, scilicet Apostolis, & martyribus, confessoribus, atque virginibus. Nec nos mouere debet, quòd non dicit, de lapidibus pretiosis, sed de lapide pretioso. Multi enim sunt in vnitate fidei vnum:
Act. 4. Multi vnum sunt in compage charitatis: sicut scriptum est, Erat illis anima vna & cor vnum in Deo. *Vitam petiit à te.* Resurrectionem petiit, dicens, Pa-
Ioan. 12. & 17. ter clarifica filium tuum. *Et tribuisti ei longitudinem dierum in seculum, & in seculum seculi.* Id est longa tempora seculi huius, quæ haberet Ecclesia, & dein-
Roma. 6. ceps æternitatem in seculum seculi. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo. *Magna est gloria eius in salutari tuo.* Scilicet in eo quòd eum saluasti, & resuscitasti, & de corruptibili incorru-
Act. 2. ptibilem, & de mortali immortalem fecisti. Sed adhuc *Gloriam & magnum decorem impones super eum.* Cum in cælo ad dexteram tuam collocabis. Ma-
Ephe. 1. gna quippe Christo regi gloria est, à morte ad vitam resurgere: sed maior est ei gloria ad dexteram patris sedere. Et magnus decor est, hominem esse
Mar. 16. dominum. Vel gloriam & magnum decorem impones, id est, gloriosos &
Matt. 18. 1. Cor. 3. decoros ædificabis super eum, qui Ecclesiæ est fundamentum: de quo ait Apostolus, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Gloriam possumus referre ad immortalitatem, siue beatitudinem, siue ad diuinitatem. Decorem autem ad opera & virtutes. Est & aliud, vnde lætabitur rex. *Quoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi.* Prius benedices ei, posteà dabis eum in benedictionem populis: vt benedictus benedicat, sanctificatus sanctificet, glorifica

glorificatus glorificet. Vnde Abrahæ dictum, In semine tuo benedicen- *Gene.22.*
tur omnes gentes. Vel dabis eum in benedictionem in seculum seculi, vt
à nobis benedicatur, & laudetur in hoc seculo, & in futuro. *Lætificabis eum* *Psal.13.&*
in gaudio cum vultu tuo. Lætabitur enim Christus in die iudicij, cùm vultus *112.* *Matt.25.*
& gloria Dei, quam ipse credentibus promisit, manifestabitur. Salus no-
stra, est visio Dei, erit lætitia sua. Et tunc erit perfectum gaudium capitis,
& corporis, quando implebitur quod per Apostolum dictum est: Similes
ei erimus, quando videbimus eum sicuti est. Et in Euangelio, Iterum autem *1.Ioan.3.*
videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vo- *Ioan.16.*
bis. Et meritò debes eum lætificare, vel in se secundum humanitatem, vel
in membris suis. *Quoniam rex sperat in domino.* Non superbit propter rega-
lem dignitatem, sed humilis corde in te, domino & patre suo spem suam con-
stituit. *Et in misericordia Altissimi non commouebitur.* Non conturbabit humi- *Matth.11.*
litatem eius obedientia vsque ad mortem crucis. Quid in hoc exemplo suo *Philip.2.*
nobis commendat dominus Deus noster, nisi spei fortitudinem & humili- *Ioan.13.*
tatem? Si enim rex sperat in domino, quanto magis nos in eo sperare opor-
tet, qui sumus impotentes & fragiles homines? Si ille non commouetur in
misericordia altissimi, qui est sine labe peccati, quanto plus in eadem mise- *Isa.53.* *1.Pet.2.*
ricordia persistere debemus, qui tot vitiis & peccatis corrupti sumus? Ca-
uendum est enim ne nobis eueniat quod sequitur. *Inueniatur manus tua om-*
nibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Quæ est manus eius,
nisi filius eius? Ipse quoque est dextera eius, secundum quod æqualis est ei. *Ioan.10.*
Qui sunt inimici eius, quos ipse odit, & hi qui eum oderunt: nisi illi quos
ipse reprobauit, & qui in eum non crediderunt, aut credentes non obedie-
runt? Omnibus his in die iudicij inuenietur manus, id est apparebit Chri- *Ioan.3.*
stus secundum humanitatem. Inueniet eos dextera eius, id est, idem domi- *Matt.24* *Luc.21.*
nus Christus, vt destruat eos per diuinitatis virtutem. Vnde & subditur,
Pones eos vt clibanum ignis. Id est, constitues eos ardentes intrinsecus con-
scientia impietatis suæ. *In tempore vultus tui.* Id est in tempore manifesta- *Matth.2.*
tionis tuæ in die iudicij, cùm facie ad faciem videbunt in quem pupugerút. *Zacha.12.* *Ioan.19.*
Vnde scriptum est, Et videbit omnis caro salutare Dei. Tunc *Dominus in* *Isa.40.*
ira sua conturbabit eos. Dicens, Ite maledicti in ignem æternum. Quid tunc *Luc.3.* *Matth.25.*
fiet? *Et deuorabit eos ignis.* Heu dolor & tristitia. Data sententia statim se-
quetur pœna. Quàm tremenda ira, quæ tunc erit sine misericordia! Quàm
sæua conturbatio, vbi nulla esse poterit consolatio! Quàm infelices ani- *Isa.26.*
mæ illæ quas deuorabit ignis qui non extinguetur! Vbi est vermis qui *Matt.13.*
non morietur, vbi est fletus & stridor dentium. *Fructum eorum de terra per-*
des, & semen eorum à filiis hominum. Si per fructum opus, per semen intelli-
gimus cogitationem, vtrunque perdes de terra viuentium, & de societa-
te sanctorum. Neque enim inimici tui essent, nec tantas pœnas incur-
rerent, nisi opera & cogitationes inutiles habuissent. Et meritò hæc con-
tigerunt eis. *Quoniam declinauerunt in te mala.* Dicentes, Expedit nobis vt *Ioan.11.*
vnus moriatur, & non tota gens pereat. Mala quæ sibi imminere te re-

gnante arbitrabantur; in te occidendum detorserunt. *Cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire.* Cogitauerunt enim nomen tuum de terra delere. [Ibidem.] Cogitauerunt ut Christum occiderent, ne gentem & locum [Prouer. 21.] amitterent. Sed ideo amiserunt, quia occiderunt. Non potuerunt ergo stabilire consilium, quia non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum. Atque ex hoc scio, [Luc. 9.] *Quoniam pones eos dorsum.* Ut respiciant retrò, & non sint apti regno Dei, ut mente & desiderio terrena appetant, & cælestia amittant. Sed nunquid omnes perdes? Absit. Cæcitas enim ex parte contingit in Israël, ut multitudo gentium [Roma. 9.] intraret. Reliquiæ autem salutæ fient. Unde & subditur: *In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.* Id est vultum tuum & præsentiam tuam, quæ fuisset eorum, si ipsi credidissent. Præparabis in reliquiis tuis, id est, quos tu tibi saluandos reliquisti. Et ideo, *Exaltare domine in virtute tua.* Id est, resurge & mane in æqualitate patris, ut ostendas potentiam tuam, & maiestatem tuam: qui prius venisti in humilitate. Nos autem *Cantabimus & psallemus virtutes tuas.* Cantus ad laudem, psalmus pertinet ad bonam operationem. Ac si diceret: corde & opere celebrabimus, & nota faciemus mirabilia tua.

TITULUS PSALMI XXI.

IN finem psalmus David, pro susceptione matutina. Iste psalmus attribuendus est David, id est, manu forti Christo, qui diabolum expugnauit, & mortem deuicit. [Rom. 1.] *Qui ideo dictus est David, quia factus est nobis ex semine David secundum carnem. Et ipse nos dirigit in finem, id est, in suæ resurrectionis glorificationem.* [Mar. 16.] *Et est psalmus pro assumptione matutina, id est, pro resurrectione facta manè. Matutina enim fuit prima sabbati resurrectio eius, qua susceptus est in æternam vitam: cui mors vlterà non dominabitur.* [Roma. 6.] *Dicuntur autem ista in persona crucifixi.* [Math. 27. Mar. 14. Luc 23. Ioan. 19.] *Nam de capite psalmi huius sunt verba, quæ ipse clamauit, cùm in cruce penderet: personam etiam seruans veteris hominis, cuius mortalitatem portauit. Nam vetus homo noster affixus est cruci cum illo.* [Roma. 6.] *Intendit autem nos inuitare suo exemplo ad passionem & patientiam. Sicut enim ait Apostolus, Christus passus est pro nobis* [Colos. 2. 1. Pet. 2.] *relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia eius. Orat autem pro se & pro membris suis: dicit quàm despectus fuerit à Iudæis: passionem suam narrat: & liberari animam suam postulat. Inuitat nos ad Dei laudem, prædicit gentium conuersionem, & quòd annunciabunt cæli, id est, Apostoli, iustitiam eius, populo qui nascetur spiritualiter, quem fecit, id est, reformauit dominus.*

PSALMVS XXI.

DEVS *Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorum meorum.* Istud verbum in cruce audiuimus. Ibi dicit dominus, Hely Hely lamasabacthani. Interpretatus est il- *Matt.27.*
lud Euangelista, & dixit eum Hebraicè dixisse, Deus meus, Deus meus quare me dereliquisti? Quid voluit dicere dominus? Non enim *Ioan.10.&*
dereliquerat eum Deus, quia semper filius est in patre, & pater in filio: si- *14.*
cut scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ipsum ergo verbum quod Deus erat, caro factum *Ioan.1.*
est. Suscepit mortem pro nobis, & nos fecit corpus suum, pro quo orat ad *Roma.12. Ephe 4.*
patrem, cùm dicit, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? ac si diceret, O Deus omnium per potentiam, specialiter autem Deus meus per gratiam, respice in me, id est, in meos, respectu tuæ misericordiæ. Quare me, id est, meos dereliquisti? Longe à salute mea verba delicto- *Isa.53.*
rum meorum. Quomodo dicit Delictorum meorum, qui peccata non fe- *1.Pet.2.*
cit, nisi quia ille pro delictis nostris precatur, & delicta nostra sua fecit, vt iustitiam suam nostram faceret? *Deus meus clamabo per diem, & non exau-* *1.Pet.2.*
dies: & nocte, & non ad insipientiam mihi. Dixit hoc de me, de te, de illo. Corpus enim suum gerebat, id est, Ecclesiam. Clamabo per diem in rebus prosperis huius vitæ, vt non mutentur: nec exaudies, quia verbis delictorum meorum ad te clamabo. Et nocte, id est in aduersis huius vitæ clamabo, vt prosperentur: & similiter non exaudies. Neque hoc facis ad insipientiam mihi, sed potius vt sapiam, quid me clamare velis. Non verbis delictorum, nec desiderio temporalis vitæ, sed verbis conuersionis ad te in vitam æternam. Multi clamant & non exaudiuntur, sed ad salutem, non ad in-
sipientiam. Clamauit Paulus, vt auferretur ab eo stimulus carnis: & non *2.Corin.12.*
est exauditus. Dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Ergo non est exauditus, sed non ad insipientiam, imò ad
sapientiam: vt intelligat homo medicum esse dominum, & tribulationem *Matt.9.*
medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento positus vreris, secaris, clamas: non audit medicus ad volũtatem, sed audit ad sanitatem: *Tu autem in sancto habitas, laus Israël.* In illis habitas,
quos sanctificasti. Non enim habitas in corpore subdito peccatis. Quo- *Sapien.1.*
niam (inquit Sapiens) in maleuolam animam non introibit sapientia. Illi qui sunt iusti, qui sunt casti, & puri, & sancti, ipsi sunt habitaculum Dei. Talem ergo te exhibe, vt in te habitet Deus. Munda cor tuum, sanctifi-
ca temetipsum, vt ex his esse merearis, de quibus dicit Apostolus, Tem- *1.Cor.3.&*
plum Dei sanctum est, quod estis vos. Et bene ait, laus Israël. Israël *6.*
enim interpretatur videns Deum. Illi Deum laudare nesciunt, qui eum *Eccle.15.*
non vident, non intelligunt: nec est speciosa laus in ore peccatoris. Sed ab his veraciter laudatur, à quibus spiritualiter videtur, id est, creditur,

intelligitur, amatur. Esto & tu spiritualiter Israël, vt laus tua sit Deus. *In te sperauerunt patres nostri.* Nec eos fefellit spes. Non enim in se illam posuerunt,
Psal.117 et 130.& 118. sed in te. Bonum enim est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Et alibi: Speret Israël in domino. Et rursus. Auditam fac mihi manè misericordiam tuam, quia in te speraui. *Sperauerunt, & liberasti eos.* Ab inimicis, à tentationibus, à tribulationibus. *Ad te clamauerunt.* In tempore tribulationis. *Et salui facti sunt. In te sperauerunt, & non sunt confusi.* Sperauerunt vt
Iosue 1.& 2 daretes eis terram promissionis, & acceperunt. Nouimus & legimus quàm mul-
Exod. 12. tos patres nostros sperantes in se eruit dominus. Eruit populum Israel de
Dan. 3. Danie. 14. terra Ægypti, eruit tres pueros de camino, eruit Danielem de lacu leonum,
Daniel. 13. eruit Susannam de falso crimine. Sperauerunt, clamauerunt, & salui facti sunt. Et illi peccatores & puri homines fuerunt. *Ego autem sum vermis & non homo.* Ego autem non iam ex persona Adam loquens, sed ego propriè Iesus Christus, sine semine incarnatus, sum vermis, quia mortalis, quia de carne natus, quia sine coitu, & sine semine generatus. Non homo, subaudis tantùm, sed Deus, vt essem in homine vltra homines. Ego talis, sine semine, sine peccato, factus sum *Opprobrium hominum & abiectio plebis.* Ecce, tot patres sperauerunt & clamauerunt, & continuò liberati & saluati sunt. Ipsi tamen
Matt. 27 (vt dixi) puri homines erant, & peccatores: Dominus autem flagellabatur, colaphis cædebatur, sputis deturpabatur, spinis coronabatur, leuabatur in lignum, clamabat, Deus Deus meus quare me dereliquisti? Et nemo subueniebat. Quare hoc? Nunquid ea virtute, qua Deus erat, libe-
Isa. 53. rare se non poterat? Poterat planè, sed nolebat. Volebat mori, volebat nos redimere, volebat nos exemplo suo informare: vt vel sic dignaretur huma-
Philip. 2. na superbia humilitatem Dei imitari: quia cum in forma Dei esset, humiliauit semet ipsum factus obediens non vsque ad mortem aliquam vulgarem & communem: sed ad mortem crucis, ignominiosissimam simul & crudelissimam. Propter hoc Deus homo voluit fieri opprobrium hominum, & abiectio plebis. Opprobrium hominum, propter crucem: abiectio plebis, quia abiecerunt eum, & petierunt Barrabam, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, missus in carcerem. Petierunt autem sibi donari homicidam, authorem verò vitæ crucifigentes abiecerunt. Factus est igitur abiectio plebis Iudaicæ. Sed iam audiamus in psalmo, quanta passus sit Christus. *Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, & mouerunt caput.* Omnes, subaudis, illi qui venerant ad videndum, ad crucifigendum, habuerunt me derisui in corde
Matth. 26. & 27. suo: & labiis locuti sunt derisoria verba: vt est illud, Aue rabi. Et mouerunt caput, dicentes, Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus re-
Ibidem. ædificas. Huic prophetiæ concordat euangelista, vbi ait, Et prætereuntes illudebant. Et mouentes capita sua locuti sunt labiis hæc: *Sperauit in do-*
Matt. 28 *mino, eripiat eum.* Hinc, Euangelista ait, Confidit in Deum, liberet eum si vult. *Saluum faciat eum*, liberando, *quoniam vult eum.* Sicut ipse dicit, hæc ironicè de Christo dicebant Iudæi, & verum tamen dicebant.

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Non solùm de illo ventre virginali (nam omnibus hominibus lex ista nascendi est, vt de ventre extrahantur) Rom.2.
sed etiam de ventre Iudaicæ gentis, cuius tenebris obtegitur, & nondum Gal.5.& 6.
in lucem Christi natus est, quisquis in carnali obseruatione sabbati & circuncisione cæterorúmque talium salutem ponit. *Spes mea ab vberibus matris meæ.* Spes mea Deus, non ex quo vberibus virginis lactari cœpi Luc.11.
(nam & antè quoque) sed ab vberibus synagogæ, sicut de ventre (dixi) extraxisti me, ne carnalem consuetudinem sugerem. *In te confirmatus sum ex vtero.* Ipse est vterus synagogæ, qui me non pertulit, sed iactauit me. Non autem cecidi, quia constituisti me. *De ventre matris meæ Deus meus es tu.* Non effecit vterus matris meæ, vt tanquam paruulus oblitus essem tui. Et ideo: *Ne discesseris à me*: Quia semper mecum eris. Et oportet: Ioan.12.
Quoniam tribulatio proxima est. Vnde in Euangelio, Surgite, eamus: Ecce Matth.26.
appropinquabit qui me tradet. *Et non est qui adiuuet.* Neque Angelus, neque homo, nisi tu solus. *Circundederunt me vituli multi.* Iudæi pingues, luxuriantes; indomitæ ceruicis. *Tauri pingues obsederunt me.* Anna & Ioan.18.
Cayphas, cæteriq́ue maiores. Tauri quidem, quia superbi: Pingues autem, quia malitia pleni erant. *Aperuerunt super me os suum.* Palàm & Luc.11.
alta voce blasphemantes. *Sicut leo rapiens & rugiens.* Sicut leo rapit prædam, ita ipsi ex malitia & crudelitate rapuerunt me ad passionem, rugientes atque irrationabili fremitu, & clamore sonantes, Tolle tolle, Crucifige eum. Reus est mortis. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.* Aqua effusa pedibus labentibus homines in se multotiens cadere facit. Effusus sum sicut aqua, scilicet ad lapsum & ruinam eorum. Ossa Christi Apostoli sunt, quibus corpus eius, quod est Ecclesia, sustinetur & roboratur. Hæc autem dispersa sunt, quia relicto eo omnes fugerunt: Matth.26.
sicut scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Zacha.13.
Aliter, aqua quæ funditur, aut abluit, aut rigat. Effusus est Christus, sicut aqua. Abluti sunt sordentes, rigati sunt sitientes. Ossa dispersa Apostoli sunt, missi ad prædicationem. *Factum est cor meum tanquam ce-* Acto.1.
ra liquescens in medio ventris mei. Pro mortis dolore hoc intelligi potest, quia dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem: atque præ angustia Matth.26.
factus est sudor illius tanquam guttæ sanguinis decurrentis vsque in terram: ita vt necesse fuerit eum ab Angelo cælitus misso confortari. Accessit enim (ait Euangelista) angelus de cælo, confortans eum. Vel cor meum, id est, sapientia mea, quæ in sanctis libris de me conscripta est, & tanquam dura & clausa non intelligebatur. Postquam ignis meæ passionis accessit, tanquam liquefacta manifestata est, & excepta in memoria Ecclesiæ meæ. Inde & velum Templi scissum est, postquàm Christus expirauit, Luc.23.
quia quod velabatur reuelatum est. *Aruit tanquam testa virtus mea, &* 1.Pet.2.
lingua mea adhæsit faucibus meis: & in puluerem mortis deduxisti me. Aruit, quia se mortuum & sine vigore ostendit, neque seipsum, qui aliis auxiliari solebat, defendit. Lingua quoque adhæsit faucibus eius, quia sicut ouis ad

Isa. 53. occisionem ductus est, & non aperuit os suum. Et in puluerem mortis
Ioan. 19. ductus est, videlicet in locum sepulturæ. Vel tanquam testa aruit virtus eius, quia quod in ipso erat debile, infirmius factum est ex tribulatione. Et quomodo testa ante ignem mollis est, & post ignem fortis: sic Domini virtus ante passionem contemnebatur, post passionem
1. Corint. 15. honorificabatur: & qui prius mortalis & corruptibilis erat, posteà factus est immortalis & incorruptibilis. Et quomodo lingua in nobis non valet nisi ad loquendum, sic prædicatores suos, linguam suam dixit adhæsisse faucibus suis, id est duobus testamentis, vt de interioribus caperent sapientiam. In puluerem quoque mortis dicit se deductum, qui puluis significat impios & sceleratos, quos proiicit ventus tentationis à facie terræ, id est à fide Ecclesiæ. Nec mirum si hæc passus sum, quæ prædixi. *Quoniam circundederunt me canes multi*. Id est, Iu-
Ioan. 10. & 11. dæi, latrantes contra veritatem. *Consilium malignantium obsedit me*. Scili-
Matth. 26. cet principum, Scribarum & Pharisæorum, qui consilium fecerunt in
Ioan. 19. vnum, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Vnde & subditur, *Foderunt*, Id est clauis confixerunt, *manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea*. Extendendo me in cruce quasi dinumerabilia ea esse ostenderunt. *Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me*. Idem ipsi, & non mutati ab iniquitatis proposito, considerabant, & considerando apud
Ioan. 19. semetipsos inquirebant quis essem. Et nihil in me inspexerunt, nisi purum hominem. *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*. Quòd vestimenta diuiserunt, suam discordiam & errorem,
Matth. 21. regnique diuisionem significauerunt. Quòd verò inconsutilem & meliorem non diuiserunt, Ecclesiæ concordiam figurauerunt, quæ macula
Ephes. 5. caret & ruga. Vel vestimenta diuisa scripturas, & cætera sacramenta significant, quæ per hæreses diuidi potuerunt. Sed erat ibi tunica supertexta, quam nemo diuisit. Quæ est ista tunica, nisi charitas, nisi vnitas, supertexta de cælo à patre, à Spiritu sancto, quam nemo potest diuidere? Sacramenta sibi hæretici diuidere potuerunt, charitatem non diuiserunt: & quia diuidere non potuerunt, recesserunt: illa autem manet
Ioan. 6. integra. Sorte obuenit quibusdam. Qui habet hanc, securus est. Nemo illum mouet de Ecclesia catholica. Et si foris illa incipiat habere, intro-
Genes. 8. mittitur, quomodo ramus oliuæ à columba, quam cùm emisisset Noë, reuersam gaudens in arcam rursus intromisit. *Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me*. Non in fine seculi, sicut cæteros, quos iudicaturus in sede maiestatis tuæ venies: sed statim resuscita me. Quod factum est: die
Luc. 24. enim tertia solutis inferni doloribus, victoque diabolo resurrexit. Nam
1. Corint. 15. si vsque ad generalem resurrectionem distulisset, tota nostra spes decidisset. *Ad defensionem meam conspice*. Ne quid mihi noceat. Attende in his verbis humilitatem & patientiam Christi. Hæc enim omnia propter te & patitur, & loquitur. Vide ergo quomodo totum auxilium suum & defensionem suam non in se, sed in patre constituit, cum ipse sit Dei virtus, &

tribu

Dei sapientia. Vult te informare suo exemplo vt cùm positus fueris in tribulationibus siue tentationibus, humiliter & patienter sustineas, & diuinum auxilium postules, dicens, Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me: ad defensionem meam conspice. Vnde & subditur, *Erue à framea Deus animam meam: & de manu canis vnicam meam.* Frameam vult intelligere mortem: quia framea gladius est, & gladio interficiuntur homines. Et ne intelligeremus mortem carnis, ideo non ait, Erue corpus meum, sed, Erue animam meam. Magis enim debemus orare pro vita animæ in æternum victuræ, quàm pro vita corporis in terra putrescentis. Per vnicam suam, designat Ecclesiam. Per canem, Iudaicum populum latrantem, discordantem, mordentem, irascentem. De cuius manu, id est, potestate, eam postulat liberari. Quisquis litigat, discordat, mordet, irascitur, canis est. Hinc etiã dicitur, Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Talium noli quærere societatem, ne ab eis tandem sis morsus & laceratus: sed ora Deum, vt ab eis te eruat. *Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.* Leo significat diabolum, de quo dicit Apostolus, Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: Cui resistite fortes in fide. Qui cum occultè insidiatur, draco est: cum apertè sæuit, leo. Quia ergo ad apertam sæuitiam ad occidendum Christum frenduerat, rectè dictum est, Salua me ex ore leonis. Vnicornes autem dicit superbos. Ideo subiecit, Humilitatem meam. A cornibus (inquit) vnicornium, id est à sublimitate superborum, se singulariter erigentium, consortémque non ferentium saluam fac humilitatem meam. In illis quidem latebat inuisibilis leo. Per illos à parte fremebat, à parte sæuiebat, Rapiebat prædam, dominicam lacerando carnem. Audiuimus quæ passus est Christus, & quid orauit: attendamus modò quare passus est. Audi fructum. *Narrabo nomen suum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* Qui sunt isti fratres, nisi inuicem diligentes discipuli? Illis dictum est à Domino: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Hos designat in Euangelio ipse Dominus, quando dictum est ei, Ecce mater tua, & fratres tui, foris stant quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendit manum suam in discipulos, dicens, Ecce mater mea, & fratres mei. Quicunque (inquit) fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. Et, Mater mea, & fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt & faciunt. Bene autem ait, In medio Ecclesiæ laudabo te: quia non occultè, sed palam venit Christus patrem suum prædicare. Ait enim, Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagôga, & in templo quò omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil. Et alibi idem seruator ait. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Quoniam quæ in tenebræ dixistis, in lumine dicentur: & quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis, id est, palàm & coram omnibus. Narrat nomen vt cogno

Marginal references: 1. Corint. 1. — 1. Pet. 5. — Ioan. 15. — Matth. 12. — Luc. 8. — Ioan. 18. — Matth. 10. — Luc. 12.

cognoscatur: prædicat laudem, vt annuntiet: quatenus per fidem & dilectionem à fratribus spiritualibus intra Ecclesiam colatur Deus. Deinde ad ipsius laudem nos inuitat, cum subiungit: *Qui timetis dominum, laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum. Timeat eum omne semen Israel.* Tres ordines comprehendit hic, inchoantium, proficientium, & perfectorum. Sed nonnulli qui peccatorum suorum magnitudine territi, diuino iudicio pauefacti, mala quæ gesserant, corrigunt, & plus timore pœnæ, quàm amore iustitiæ ad dominum redeunt: tales hic admonentur, vt Deum voce & moribus laudare studeant, quem prauè viuendo antea blasphemabant. Et sunt nonnulli ad altiora promoti, qui iam student se spiritualibus studiis exercere, bonis operibus desudare, concupiscentias carnis rigore spiritus reprimere, vitia virtutibus supplantare. Ipsi sunt semen Iacob, qui supplantator dicitur. Hi dominum de suis profectibus glorificare iubentur, vt videlicet tantò plus proficiant, quantò non in seipsis, sed in domino gloriantur. Et sunt plerique, qui iam culmen perfectionis obtinent, qui ea quæ retrò sunt, penitus obliuiscentes, mentis

[Galat. 2.] oculos in aspectum veri luminis intentos habent: cuncta terrena transcendunt,

[Coloss. 3.] animo solis cælestibus commorantur, carnalia in se desideria extinguunt, mundo mortui Deo viuunt. Hi sunt spiritualiter semen Israel, qui videns Deum, interpretatur, qui carnis & animæ inquinamenta

[Matth. 5.] fugiunt, vt Deum videre mereantur. Hi admonentur, ipsum quem amant, indesinenter timere: non seruili timore, quo peccatores timent Deum, ne puniantur: sed timore casto, quo perfecti Deum timent ne deserantur. Quare autem timendus & glorificandus sit dominus, ostenditur, cum subinfertur: *Quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis.* Non spreuit, vt repelleretur, neque despexit, vt vilipenderetur, deprecationem pauperis, id est humilis. *Nec auertit faciem suam à me, & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.* O mira omnipotentis Dei clementia! venit

[Eccles. 13.] aliquis pauper ad diuitem, potentem deprecatur humiliter, clamat pro

[Prouer. 21.] necessitate, postulat adiutorium, aut petit subsidium. Quid facit diues superbus? Despicit humilem personam, auertit faciem suam, non dignatur attendere, fastidit audire. Quod superbus homo contemnit, humilis Deus

[Psal. 112.] suscipit. Excelsus enim dominus humilia respicit, pauperes misericorditer attendit, piè exaudit. Dicatur ergo meritò quod subditur: *Apud te laus mea in Ecclesia magna, vota mea reddam in conspectu timentium eum.* Par-

[Psal. 75.] ua erat Ecclesia, cum in vna gente tantùm, id est, in Iudæa notus erat Deus. Modò magna est, quia toto terrarum orbe diffusa: in ea quotidie laudes Deo referuntur, vota & sacrificia persoluuntur: non in absconditoque propter timorem persequentium: sed in manifesto, in conspectu credentium. Vnde & subditur: *Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum: viuent corda eorum in seculum seculi.* Qui ieiuni erant

[Tren. 4.] pabulo veritatis: qui esuriebant & sitiebant iustitiam, modò pascuntur di-

[Matth. 5.] uinis scripturis, reficiuntur cælestibus sacramentis: laudant, qui requirunt eum: nam laus est domini, eructatio saturitatis illius. Inde viuunt corda

eorum in æternum, quia cibus ille cordis & animæ est, de quo scriptum est, Qui manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Quòd autem Ecclesia magna sit, ostenditur ex verbis quæ sequuntur. Dicitur enim, *Reminiscentur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium*. In eo quòd ait, Vniuersi fines terræ, & Vniuersæ familiæ gentium: insinuat in omni parte mundi, & in omni gente coli & adorari dominum. Præuidebat vir sanctus futurum, quod nos modò videmus adimpletum. Reminiscuntur enim Deum, cuius obliti erant: & conuertuntur ad eum, à quo auersi erant, cùm terrena appeterent, & æterna non intelligerent, & seruirent creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Et adorant eum, qui idola adorare consueuerant. *Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium*. Expulsus est diabolus, recuperauit hæreditatem suam Christus: regit populum suum spiritualiter, possidet eum tanquam regnum suum, dominabitur in gentibus potestate perpetua. Et quia dixerat familias gentium Dominum adorare, adiunxit de potestatibus, dicens, *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ*. Qui sunt pingues terræ, nisi diuites & abundantes in seculo? Gustauerunt & probauerunt, quoniam suauis est Dominus: & ideo adorauerunt. Quod autem ait vniuersos fines terræ, & vniuersas familias gentium, & omnes pingues terræ conuerti & adorare Dominum: non sic intelligendum est, vt nullus remaneat in terræ terminis, siue in familiis, siue in principibus, qui Deum non colat: sed in omni parte terrarum, ab omni genere familiarum, ab omni genere potestatum accipiendum est, colli, & adorare Deum. Nam quòd multi debeant reprobari, ostenditur, cùm subinfertur: *In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram*. In terram descendere, est statum mentis ad terrena concupiscenda inflectere. Sed, sicut dicit Apostolus, Vniuscuiusque opus quale fuerit, ignis probabit. Deus manifestè veniet, viuos & mortuos iudicaturus. Ibi cadent reprobi in infernum, ibi resurgent electi ad cælum. Audituri sunt illi, Ite maledicti in ignem æternum. Audituri sunt isti, Percipite regnum vobis præparatum. Vnde & subditur: *Et anima mea illi viuet, & semen meum seruiet ipsi*. Illi iam viuere incipiunt, qui cum Apostolo dicunt, Nostra autem conuersatio in cælis est. Hinc ipse ait, Viuo ego, iam non ego: viuit verò in me Christus: Ideo sancti viri abnegant semetipsos, & quasi perdunt animas suas in hoc mundo, vt in vita æterna custodiant eas. Semen autem eorum sunt ipsorum opera bona, siue hi qui per eos conuertuntur & seruiunt Deo. Semen suum misit Christus in terra, cùm præcepit Apostolis Euangelium prædicare omni creaturæ. Missa sunt pauca grana, & creuit messis multa. Annunciauerunt enim, & locuti sunt, & multiplicati sunt super numerum. Quod cùm vir sanctus præuidisset futurum, subiunxit: *Annuntiabitur domino generatio ven*

Marginal references: Ioan. 6. Matth. 5. Matth. 4. Rom. 1. Ioan. 12. Psal. 71. 1. Pet. 2. Matth. 20. 1. Corint. 3. Matth. 25. Phil. 3. Gal. 2. Ioan. 12. Marc. 16. Luc. 10.

tio ven

tio ventura, & annũciabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit dominus.
Generatio ventura, generatio est noui testamenti, quæ nos sumus: annũciata domino, id est ad honorem domini, vt ipsius hæreditas maneamus. Hinc
1.Pet.2. Apostolus ait, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta,
populus acquisitionis. Cælorum autem nomine Apostoli designati sunt,
qui iustitiam Dei annuntiauerunt populo nato ex fide, creato à Deo in o-
Ioan.5. peribus bonis. Si ergo annuntiati sumus domino, credamus in ipsum, &
Psal.33. illuminati per iustitiam, qua sciamus declinare à malo & facere bonum: &
nati in eo per gratiam, vt filij eius esse mereamur, facti ab eo noua creatu-
2.Corint.5. Rom.6. ra: Iustum est vt in hac nouitate vitæ maneamus, & seruiamus Deo nostro
Luc.1. in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ.

TITVLVS PSALMI XXII.

PSALMVS David: Loquitur Ecclesia, per totum hunc psalmum gaudens & gratias agens, pro impensis sibi cœlestis beneficiis. Potest ad personam vniuscuiusque fidelis referri, qui consecutus gratiam baptismatis in sanctificatione spiritus sancti mundatus, refert gratias Deo. Intentio Ecclesiæ est, in hoc loco infirmiora membra sua informare, vt si aliquod bonum eis completum est, vel complendum, siue in hac vita, siue in futura, diuinæ gratiæ, & non meritis suis studeant imputare. Et per totum hunc psalmum fit commendatio diuinæ gratiæ. Ait ergo.

PSALMVS XXII.

DOMINVS regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit.
Psal.2. Dicitur in alio psalmo, Reges eos in virga ferrea, id est, in in-
flexibili iustitia. Ad hoc enim rex constitutus est, vt spiritualiter Ecclesiam suam regat secundum bonos mores & virtutes:
quatinus suo regimine gubernata ab inopia præsentis miseriæ deducatur
1.Corint.13. ad pascua æternæ vitę. Ibi nihil ei deerit, vbi Deus erit omnia in omnibus.
Ibi est locus pascuæ, qui in hoc mundo incipit à fide, ibi proficitur in con-
Ioan.10. templatione. Hinc Veritas ait, Per me si quis introierit saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Ingredietur, videlicet ad fidem:
Psal.16. Egredietur ad contemplationem, Inueniet pascua, quando implebitur
quod in alio psalmo dicitur, Satiabimur cùm apparuerit gloria tua. Sed
Ioan.3. quia per redemptorem nostrum dicitur, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei: rectè subiungitur: *Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit.* Aqua refectionis aqua est baptismatis: hoc sacramentum regenerationis est & salutis exordium: ibi anima reficitur, & educatur cùm à peccatis abluitur, fide imbuitur, moribus innouatur. Ibi conuertitur à diabolo ad Deum, à malo ad bonum, à morte ad vitam, ab iniquitate ad iustitiam. Vnde & subditur, *Deduxit me super semitas iustitiæ propter nomen suum.* Quid per semitas, nisi arctiora iustitiæ præcepta designantur, quibus fideles animæ ad cælestia regna deducuntur?

tur? Arcta enim & angusta est via, quæ ducit ad cælos. Nec sufficeret aquis refectionis educari, nisi contingeret operibus iustitiæ perfici. Teste enim Apostolo fides sine operibus mortua est. Et ne videretur hæc ascribere suæ iustitiæ, ideo ait, Propter nomen suum: ac si diceret, Non propter meritum meum. Non enim ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed propter suam misericordiam saluos nos fecit. Deinde non solùm iustitia perfectam, sed etiam inter aduersa se esse intrepidam ostendit hæc fidelis anima, cùm subiungit: *Nam etsi ambulauero in medio umbra mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Mortis vmbræ sunt omnes reprobi, imitatores diaboli. Ipse enim hoc nomine appellatus est, sicut Ioannes ait, Et nomen illi mors. In medio vmbræ mortis erant, quibus Paulus dicebat, In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis tanquam luminaria, verbum vitæ continentes. Quare autem non timuerit in medio prauorum constitutus ostendit, dicens, Quoniam tu mecum es. Magna est securitas, secum habere Deum. Vnde Apostolus, Si Deus, inquit, pro nobis, quis contra nos? Vbi diuina præsentia est, ibi impossibile est vitia interesse. Vbi est virtus diuina, omnia superat aduersa. Et quia eos quos inhabitat Deus, aliquando vtiliter exercet flagellis, aliquando misericorditer spiritualibus & temporalibus refouet bonis: rectè subiunctum est: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Quia virga percutimur, baculo sustentamur: per virgam intelligimus disciplinam, per baculum, consolationis sustentamentum. Vtroque modo nos cosolatur dominus, flagellis videlicet & donis. Ad hoc enim modò nos flagellat, vt in futuro nihil in nobis inueniat, quod puniat. Ad hoc corripimur, vt probemur, & emundemur, vt emendetur negligentia, probetur patientia, tribuatur corona: Vnde scriptum est, Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Virga domini cósolabatur Apostolus, cùm diceret, Gloriamur in tribulationibus. Et quia sancti viri, dum foris tribulantur, gratia Dei pleni interius gloriantur: bene subiunctũ: *Parasti in conspectu meo mensam.* Vt iam non lacte alar, velut paruulus: sed velut maior cibum sumã firmatus. *Aduersus eos qui tribulant me.* Vel per mensam possumus intelligere sacram scripturam, quæ in conspectu nostro parata est atque exposita: quæ præsentat nobis diuersarum sententiarum fercula, vt eis reficiamur tanquam cibis spiritualibus, ne inter mundi huius aduersa deficiamus. Vnde Paulus ait, Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Et quia ipsa scriptura nihil prodest sine gratia, subiunctum est, *Impinguasti in oleo caput meum.* Id est, lætificasti gaudio spirituali mentem meam. Rectè per caput, mens intelligitur: quia sicut capite reguntur membra, ita mente cogitationes disponuntur. Caput ergo in oleo impinguatur, quotiens infusione sancti Spiritus mens nostra inungitur. Vel parauit mensam dominus, quando in sacramento suo nobis dedit carnem suam ad manducandum, & sanguinem suum ab bibendum. Hinc est, quòd in cœna paschali, quando dominus traditus est, cœnantibus discipulis, accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, deditque disci-

Matth. 7. Iacob. 2. Tit. 3. Apoc. 6. Phil. 2. Roma. 8. Apoc. 3. Iaco. 1. Rom. 5. 1. Corint. 3. Rom. 15. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Corint. 11.

pulis suis, dicens, Accipite & manducate: hoc est enim corpus meum. Obtulit & calicẽ sanguinis sui, vt biberẽt ex illo, in remissionem peccatorum. De hoc calice subditur: *Et calix meus inebrians quàm præclarus est*. Verè præclarus, quo sanguis offertur immaculatus. Hoc poculo fidelium inebriatur affectus, & lætitiam induit de remissione peccatorum: quod significat oleo caput impinguatum. Hoc pane cor iusti confirmatur, hoc oleo lætificatur, hoc calice inebriatum mutatur à peccatis, per misericordiam abluitur, virtutibus deriuatur. Deinde per eiusdem misericordiæ donum ad cælestem patriam anima fidelis subleuatur. Vnde subiunctum est, *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Misericordia domini electos suos præuenit, & subsequitur. Nolentem præuenit, vt bene velit: volentem adiuuat,

Matth.24. vt perficiat: operantem subsequitur, vt perseuerare mereatur. Non enim qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Vnde & subditur: *Et vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum.* In illa beata domo, vbi sanctorum est habitatio, nulla est dierum varietas: sed vnus dies, & vna

Malach.4. æternitas. Ibi enim splendet sol iustitiæ, apud quem non est transmutatio,

Iaco.1. nec vicissitudinis obumbratio. Sed quia nos longa tempora dierum spatiis solemus mensurare, scriptura sacra nostro vsu loquens æternam vitam dierum longitudine voluit designare. Ecce qualiter nos regit Deus noster, vt ad vitæ pascua deducere possit. Aquis baptismatis nos abluit, animas nostras à vitiis, & à diabolo ad Deum cõuertit: Super iustitiæ semitas nos exaltat, inter aduersa corroborat, disciplina castigat, consolatione sustentat, pabulo veritatis mentem satiat, gaudio spirituali replet, charitate inebriat. Ad vltimum perseuerantiam vsque in finem nobis tribuit, & post finem in cælesti domo perenniter & fœliciter inhabitare facit.

TITVLVS PSALMI XXIII.

VELVM præsentis tituli iuuante domino subleuemus, vt nobis penetralia psalmi clariùs innotescãt. Titulus eius est, Psalmus Dauid, prima sabbati. Significat diem dominicum prima sabbati, quæ prima est post sabbatum, qua

Marc.16. *die dominus resurrexit à mortuis: quæ propter excellentiam tanti miraculi propriè dominica nuncupatur. Dicit psalmus quòd domini est terra, & ab ipso fundata.*

Psal.20. *Intendit quosque fideles admonere, vt ascendant in montem domini, montem iustitiæ, vt*

2.Corint.7. *mũdent se ab omni inquinamẽto carnis & spiritus, vt proficiãt in operibus bonis, vt custodiãt se ab omni dolo: quatinus accipere mereantur benedictionẽ & misericordiã à domino. Item admonẽtur attollere portas virtutũ ad introducendũ dominũ, qui est fortis & potens debellator hostiũ & vitiorum, dominus virtutũ, & rex gloriæ. Vox est in hoc psalmo congratulantium Christo resurgenti, quasi victori de bello redeunti. Dicatur ergo.*

PSALMVS XXIII.

DOMINI est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo. Si hæc verba iuxta historiã accipimus, ex rebus visibilibus intra nos pensare debemus, quanta sit dignus veneratione tantus ac talis dominus, qui totum mundum suo dominio

potuit

potuit subiugare. Quod si hoc spiritualiter accipimus, per terram Ecclesiã, per plenitudinẽ eius, opera & virtutes intelligere possumus. Quę cuncta domini sunt, id est à domino facta atque disposita. Et ne quis tantùm vnam terram, aut vnam gentem, scilicet Iudaicam esse domini æstimaret, subiunxit: *Orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo.* Cùm clarificatus dominus annũciatur in fidem omnium gentiũ, gratia eius abundanter distribuitur, longè latéq; peccata dimittuntur. Millia millium domino reconciliantur, Et vniuersus orbis terrarũ fit Ecclesia eius. Et meritò. *Quia ipse super maria fundauit eũ, & super flumina præparauit eum.* Terra vel orbis super maria fundari dicitur, quia aquis maris vndique circundatur: sicut dicimus aliquam ciuitatem super mare fundatam, non vt sub ea mare sit, sed quia in fine primo supereminet mari. Si autem aliud, quod ad nos magis pertinet, ista dicta significant: possumus intelligere per mare, mundum: per flumina cupidos homines, qui labuntur in seculum. Etiam istos superat Ecclesia, quæ deuictis per domini gratiam cupiditatibus secularibus, ad recipiẽdam immortalitatem charitate parata est. Super maria fundata est Ecclesia, quia iuxta amaras huius seculi fluctuationes sita est. Siue super maria, non sub mari fundatur: quia nullis impiorũ tormentis superatur. Vel quia nõ ei vitia, sed ipsa vitiis dominatur. Super flumina quoque præparatur, quia super populos, & super principes & potestates, qui fluminũ nomine designãtur, magistri atq; prælati cõstituuntur. Ecce, Ecclesia posita est in sublimi: in alto locauit dominus orbem suum, sicut imperator palatium. Et quis miles ascẽdet illuc ad imperatorem? *Quis ascendet in montem domini, Aut quis stabit in loco sancto eius?* Ascendere multorum est, stare autem paucorum tantùm & perfectorũ. Ascendit Iudas, sed minimè stetit. Ascenderunt multi alij, sed cõuersi abiere retrorsum. Quis ergo sic stabit, vt non cadat vt in tempore tẽtationis non recedat? Sequitur & dicit, *Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo.* Innocens manibus & mundo corde est, qui nõ operatur, nec cogitat malũ. In manibus enim opera, in corde cogitationes intelligimus. In vano autẽ animã suã accipit, quisquis infructuosè viuit. In vano animas suas acceperãt, quibus paterfamilias dicebat: Quid hîc statis tota die ociosi? Qui ne otio vacarent vanitatis, continuò audierunt, Ite & vos in vineã meã, & quod iustũ fuerit dabo vobis. Quisquis ab bene operandum se præparat, hic est qui non accepit in vano animã suã. Proximo suo in dolo iurare, est verũ ei pro falso, aut falsum pro vero affirmare. In dolo proximo suo iurat, qui ea verba affirmando denũtiat, quibus eum decipiat. Qui ergo sic bona agit, vt in opere, in cogitatione, & in verbo innocuus sit, *Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiã à Deo salutari suo.* Inter illos enim erit, quibus in die iudicij dicturus est dominus, Venite benedicti patris mei. Et hæc benedictio non erit ex meritis suis, sed ex misericordia sui saluatoris qui non ex operibus iustitię nostræ, sed propter suam misericordiam saluos nos fecit. *Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.* Ex talibus, inquit, constituitur Ecclesia, sic nascuntur qui quærunt eũ: qui quærunt faciem, id est cognitionem Dei Iacob, minoris fratris, in quo Deus gratiam

Ioan. 1.
Ioan. 12.
Ioan. 6. & 18.
Luc. 8.
Matth. 20.
Matth. 25.
Tit. 3.

Malach.1. suam commẽdauit. Antequam enim aliquid egissent boni vel mali, dictum
Rom.9. est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sicut tunc minori fratri gratia di-
Iaco.4. uina data est, & maiori non data: sic adhuc superbis, tanquam maioribus, re-
sistit dominus, humilibus autem, quasi minoribus dat gratiam suam. Dia-
psalma. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Quinque portas habet homo, quinque videlicet corporis sensus:
Ierem.9. visum, auditum, gustum, odoratum, & tactum. Hæ autẽ portæ, nisi singulis
custodibus custodiantur, per eas diabolus frequenter ingreditur & regre-
Ioan.14. ditur. Oportet ergo vt hæ portæ claudantur diabolo, & aperiãtur Deo. Vn-
de & rectè hîc principes appellantur, quia his corporalibus sensibus spiri-
1.Corint.9. tualiter principantur. Qui student castigare corpus suum, & in seruitutẽ re-
Rom.6. digere, ne regnet peccatum in eorum mortali corpore: hi iubẽtur attollere portas suas, scilicet sensus corporales, & portas æternales eleuare, quæ sunt fides, spes, & charitas, cæteræque virtutes: quę meritò æternales portę nominantur, quia per eas ingressus æternæ patriæ aperitur. Per eas etiam portas Deus ad humana corda ingreditur. Vnde dicitur: Et introibit rex gloriæ. Ipse est enim rex cæli & terræ, largitor gloriæ, destructor superbiæ: vt qui
2.Corin.10. gloriatur, in domino glorietur. Pauet admirans nãtura mortalis, & quærit:
Phil.2. *Quis est iste rex gloriæ: dominus fortis & potens, dominus potens in prælio.* Qui accepit formã serui, ecce dominus est. Antè infirmus ex corruptione, modò fortis ex immortalitate. Antè quasi impotẽns, cùm occideretur: modò potens in
1.Pet.2. prælio, cùm morte sua mortem destrueret, & resurgens à mortuis diabolum debellaret. Et quia duo populi erant, Iudaicus videlicet & gentilis, qui per Dei gratiam saluandi fuerant: rectè quod primum Iudaico dicitur, postmodum gentili replicatur, cùm subditur, *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Rursus tremit humana fragilitas, & quærit, *Quis est iste rex gloriæ: dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Notandũ quòd superiùs describitur Dominus fortis & potens in prælio: hîc verò dicitur virtutum & rex gloriæ: quia videlicet apud Iudæos sustinuit certamen passionis, apud gentiles obtinuit gloriam virtutis. Apud eos in terra pœnis afficitur, apud istos in cælo iam residens, virtutibus & miraculis declaratur.
Ephes.2. Nos autem honoremus dominum & regem nostrum, qui potenter aëreas potestates debellauit: & referamus ei gratias, qui seruis suis virtutem & gloriam misericorditer tribuit.

TITVLVS PSALMI XXIIII.

SEQVENTIS operis titulus est, Psalmus Dauid. Quoniã quid sit psalmus & quis intellectus sit per Dauid, frequenter diximus: non oportet vt in his moram faciamus. Vox est fidelis animæ in hoc psalmo de morte infidelitatis ad fidem conuersæ, perseuerantia orantis. Intendit autem nos exemplo suo instruere, vt postquam ad fidem conuersi fuerimus, ad vomitũ non redeamus: sed vt perseueremus in bono proposito, orationi insistamus. Vox Ecclesiæ.

PSALMVS XXIIII.

AD te domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido non erubescã. Cùm te desereret anima mea, eat nalibus desideriis eoneulcabatur in terra. Homo enim recedens à Deo, statim vitiorũ traditur potestati. Et ex eo quod in me confidebã, perductus sum vsque ad hãc quã patior ærumnã. Et qui deserto Deo, sicut Deus esse volui, à paradisi gaudiis eiectus, de mea superbia malè irrisus erubui. Et quia mihi malè erat sine te, conuersus animã meam leuaui ad te. Iam te Deum meum confiteor, in te fiduciam meam constituo. Non erubescam vlterius, corruptus à peccato. *Neque irrideant me inimici mei.* Id est, serpentinis atque occultis suggestionibus insidiantes non medeiiciant. Irrisione enim digni sunt, qui diabolieis decepti suasionibus à bono proposito recedunt: qui post conuersionem ad seculum redeũt, qui post virtutes ad vitia decidunt. Sed eum inimici non potuerunt irridere, quem in bono proposito diuina bonitas fecerit permanere. Vnde & subditur: *Et enim vniuersi qui sustinent te, non confundentur.* Deum sustinet, qui nullis ab eo tentationibus moueri valet. Hinc Veritas suis discipulis ait, Vos estis qui permansistis mecũ in tentationibus meis. Hi profectò non confundẽtur, imo gloriabuntur, quia scriptum est, Beatus vir qui suffert tẽtationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Quo contrà de reprobis dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Sustinentiam videlicet perdunt, qui dum diu se immorari in istis visibilibus æstimant, spem inuisibilium dereli nquunt: de quibus subiungitur: *Confundantur omnes iniqua agentes superuacuè.* Superuacuè inquam, reprobi agunt, quia nihil secum de fructu sui laboris deferunt. Alius nanque adipiscendis honoribus exudat, alius multiplieandis facultatibus ęstuat, alius promerendis laudibus anhelat. Sed quia cuncta hæc hîc quisque moriens desetit, labores in vacuum perdidit, qui secũ ante iudicem nihil tulit. Tunc reprobus quisque cõfunditur, cùm iudex exterius cernitur, & omnis ante oculos culpa reducitur: cùm accusator interius toleratur, & mens super gehennæ incendia suo grauius igne cruciatur. Hoc etiã in confusione reproborũ vertitur, quòd electorũ gloriã conspiciunt, vt ad maiora reatus sui supplicia repulsi videãt qđ perdiderunt: horũ extrema cõfusio, ęterna dãnatio est, quam ne cõuersus iste per latã gradiẽdo viam incurrat, dominũ suum humiliter exorat dicens, *Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.* Per vias latiora & minora præcepta iustitiæ possunt intelligi. Per semitas verò altiora & perfecta mandata. Ad latiorẽ iustitiæ pertinet viã, eũ ex rebus possessis pręcipimur decimas dare, pauperes recreare, nudos vestire, eleemosynis peccata redimere, & cæteris operibus misericordiæ deseruire. Ad semitas autẽ pertinere videtur, eùm omnibus quæ habemus renũciare iubemur, cuncta quę mundi sunt, despicere, nosmetipsos abnegare, Deum ex toto corde diligere. Istas spirituales vias & semitas electis suis dominus & in scripturis exterius demõstrat, & interius in corde per gratiæ aspirationẽ docere nõ cessat: quatinus eruditi & errorẽ vitare sciant, & dirigi in veritate. Et ideo subiungit: *Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es Deus saluator meus, & te su-*

Marginal notes: *Genes. 3.* — *Luc. 22.* *Iaco. 1.* — *Ecclesi. 2.* — *Naum 1.* — *Math. 7.* — *Luc. 18.* *Matth. 25.* *Dan. 4.* — *Matth. 19.* *Luc. 14.*

stinui tota die. Quia nihil in me habeo nisi tortitudinē peccati, & mendaciū
Psal. 115. erroris: ideo necesse est, vt in veritate dirigas tortuosum, & doceas ignarum.
Quod ideo debes facere, quia tu es Deus meus qui me creasti, saluator meus,
qui me redemisti: quem tota die sustinui, id assiduè expectaui. Vnus dies nō
præteriit, quin te sustinerē: nec prosperis nec aduersis moueri potui, quin in
te semper spem meam constituerem. Vel post cognitas vias & semitas, id est
Matth. 19. post cognita latiora mādata, vt est, Non occides, non mœchaberis, nō fur-
Luc. 10. tum facies, & similia: & post cognita altiora mandata, vt est Diliges proxi-
Matth. 7. mum tuum sicut teipsum, &, Quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos fa-
Matth. 5. cite illis: &, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &c.
Postquàm has vias & semitas monstraueris & docueris, Dirige me in verita
te tua, id est, fac me rectum in operatione iustitiæ: Et doce me, id est, fac mi-
hi notum, quia tu es Deus saluator meus, id est, creator & redemptor. Ac si
diceret, Doce me vias, quibus ad veritatem veniam: qua completa ad teip-
Ioan. 14. sum, qui veritas es & vita, cognoscendum & perfruendum pertingam, &
pertingendo sustineam. Quod vt possit fieri, *Reminiscere miserationum tuarum
domine, & misericordiarum tuarū quæ à seculo sunt.* Nulla obliuio cadit in Deum;
Hebr. 4. vt reminisci possit: Ei enim qui est vera sapientia, cuncta sunt præsentia. Sed
humano vsu loquitur, cùm exorat Deum, vt reminiscatur. Quasi enim obli-
tus miserationum suarum Deus fuerat, cùm tanquam iratus, subiacere pec-
cato humanum genus permittebat. Orat ergo vt reminiscatur miserationū
& misericordiarū suarū, quæ à seculo sunt præfinitæ. Ab æterno enim præ-
Prouerb. 8. ordinauerat Deus per suam misericordiā redimere humanum genus. Bene
autē ait, Miserationum & misericordiarum. Miserationes enim ad exhibi-
tionem pertinēt, misericordiæ ad præfinitionem de multa sua misericordia.
Psal. 111. Multæ sunt miserationes eius. Vnde in se est misericors, inde est miserator
in nobis. Miserum ergo se cognoscit, qui misericordiā qua parcatur sibi,
reduci ad memoriā deposcit. Vnde & subiungit: *Delicta iuuentutis meæ & igno
rantias meas ne memineris.* Ideo ait, Iuuentutis, quia hæc ætas magis semper est
Genes. 8. prona ad peccādum. Et in hac ætate potissimum corrigere quisque se debet,
Eccles. 6. sicut scriptum est, Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam. Et sciendum quia
tribus modis fit omne peccatum. Id est aut studio, aut infirmitate, aut
ignorantia. Studio peccauit Iudas, infirmitate Petrus, ignorantia Pau-
Matth. 27. lus. Peccata studij & infirmitatis concludit, cùm ait, Delicta iuuentutis
Ioan. 18. 1. Timot. 1. meæ. Iuuentus enim (vt diximus) praua est & infirma ad delinquendū. Pec-
Genes. 8. cata verò ignorantiæ designat, cùm subiungit, Et ignorantias meas ne me-
mineris. Ac si diceret, Delicta quæ feci aut per studium, aut per infirmita-
tem, aut per ignorantiam, ne reducas ad memoriam, ne reserues ad vindi-
ctam: sed tanquam excidant tibi, & vt obliuiscaris delicta mea, re-
cordetur mei misericordia tua. Et hoc est quod subdit: *Secundum miseri-
cordiam tuam memento mei tu,* .. Non secundum iram quam merui. *Pro-
Matth. 19. Marc. 10. pter bonitatem tuam Domine.* Non propter meritum meum. Ego quidem
miser, tu misericors: ego malus, tu bonus. Noli ergo me attendere ex me,
sed

sed ex te attende me. Nam ex me mihi damnatio, ex te mihi saluatio. Vnde
& sequitur: *Dulcis & rectus dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*
In dulcedine mansuetudo, in rectitudine iustitia signatur. Plerunque nos
cùm rectitudinem exequimur, mansuetudinem relinquimus: & cùm man-
suetudinem seruare cupimus, à rectitudine iustitiæ declinamus. Dominus
verò ac redemptor noster sic vtrunque in se temperat, vt nec dulcedo recti-
tudinem, nec rectitudo dulcedinem in aliquo minuat. Sic dulcis est domi-
nus, vt peccata dimittat: sic rectus est, vt post vocationis & veniæ gratiam vl- *Matth. 12 & 25.*
timo iudicio digna merita exquirat. Propter hoc lex data est delinquenti-
bus in via: vt ex lege sibi ostensa recognoscat quisque in quo deliquerit, aut
admissum qualiter emẽdare possit. Quia enim dulcis est dominus, ideo nõ
vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Rursus, quia rectus est, *Ezech 18.*
idipsum peccatum non dimittit impunitũ. Propter hoc ergo lex delinquen- *Ioan. 5.*
tibus datur, vt secundum legem aut corrigantur, aut iudicentur. Cùm audis
quòd dominus tuus dulcis est, attende quid diligas. Cùm audis rectus, attẽ-
de quid timeas: vt amore & timore Dei excitatus, legẽ eius custodias. Chari- *Rom. 13.*
tas enim implet legem: timor castus seruat charitatem. Hæc vtraq; virtus & *Psal. 18.*
vitia extinguit, & virtutes gignit. Vnde & subditur: *Diriget mansuetos in iudi-*
cio, docebit mites vias suas. Mansueti dicuntur, qui in se sunt quieti: qui non ira-
scuntur, non contendunt, non rixantur. Mites sunt, qui aliorum contume-
lias, iras & iniurias patienter sustinent. De talibus ipsa Veritas ait, Super *Isa. 66.*
quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & tremen-
tem sermones meos? Tales dirigit dominus in iudicio, quia ipsi spiritum *1. Corin. 7.*
Dei habent: & spiritualis omnia iudicat, ipse verò à nemine iudicatur. Ta- *1. Cor. 2.*
les non præsumunt regere semetipsos, & ideo diriguntur à domino: faciunt
enim eum rectorem suum, neque recalcitrant quando eis iugum suaue
imponitur & onus leue. Quas autem vias docebit eos, ostendit, cùm sub- *Matth. 11.*
iungit: *Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, requirentibus testamentum*
eius, & testimonia eius. Has vias docebit eos, id est, misericordiam, qua pla-
cabilis est: & veritatem, qua incorruptus est. Quorum vnum præbuit, do- *Colos. 2.*
nando peccata: alterum merita iudicando. Et ideo vniuersæ viæ domini.
Duo aduentus filij Dei: vnus miserantis, alter iudicantis. Intelligunt au-
tem dominum misericordem primo aduentu, & secundo iudicem: qui mi-
tes & mansueti requirunt testamentum eius, quo sanguine suo nos in no-
uam vitam redemit: & in prophetis atque Euangelistis requirunt testi-
monia eius, quæ eidem redemptioni testimonia perhibent. Et ideo sub-
iungit: *Propter nomen tuum domine propitiaberis peccato meo, multum est enim.*
Quia via tua est misericordiæ, ideo peccato meo propitiaberis non pro-
pter meritum meum, sed propter nomen tuum. Necessarium quidem no- *Act. 4.*
bis est, vt non solùm delicta iuuentutis nostræ, & præteritas negligentias
non reminiscaris: sed & vt peccato nostro quotidiano propitieris. Multum *Iacob. 3.*
est enim, teste Apostolo qui ait, In multis offendimus omnes. Quandiu
enim hîc mortaliter viuimus, sine multo non possumus esse peccato. Sed
habemus propitiatorem Christum, qui interpellat pro nobis. Vnde non *Roma. 8.*

oportet nos de nobis præsumere,sed timere.Timĕdo enim Deũ incipimus vitare peccatũ,relinquere iter erroris,&tenere viã veritatis.Et quia magnũ est timere Deum,& pauci sunt qui timeant eũ:inquirit quis timeat,& ostendit quis inde fructus procedat.Ait ergo, *Quis est homo qui timet dominum?* Ac si dicat,Quisquis ille est,magnus est,beatus est.Inde incipit venire ad sapiĕ-
Prouer. 1. & 2. tiam.Principium enim sapientiæ timor domini. Vnde & subditur: *Legĕ sta-*
Psal. 110. *tuit ei in via quam elegit:* Et non iam delinquenti, sed per timorem & humilitatĕ se ad Deum conuertenti.Statuit Deus ad perseuerandum, non legem
2. Cor. 3. Gal. 3. literæ,quæ data est delinquentibus in via(propter transgressores enim tradita est lex)sed legem gratiæ,quæ non solùm data,sed statuta est,& immobi
Ioan. 14. liter fixa proficienti,nõ in qualibet via,sed in via quam elegit,quæ est Christus.In hac via ponitur timens Deũ,atque ibi statuitur ei lex diuina,quaspiritualiter viuat Deo.Vnde & subiungit: *Anima eius in bonis demorabitur,& semen eius hæreditabit terrã.* Delectatur enim legi Dei secundũ interiorĕ homi-
Ephe. 5. nem, cælestibus desideriis inardescit,spiritualibus studiis inhærer, in bonis operibus se exercet.Cuius quidem semen opera bona sunt:vnde Apostolus
Gal. 6. nos admonet dicens,Bonũ autem facientes,non deficiamus:temporĕ enim
2. Cor. 9. suo metemus,non deficientes.Et iterum,Qui parcè seminat, parcè & metet.
Psal. 141. Rectè autem dixit semen eius terram hæreditare:quia bonum opus, quod quasi seminat,cùm agit:faciet eũ cælestĕ hæreditatem, & terram viuentium possidere.Et ne videatur præsumere de bonis operibus tanquam per ea fortis sit, ideo subdit: *Firmamentum est dominus timentibus eum, & testamentũ ipsius*
1. Cor. 3. *vt manifestetur illis.* Per se quidem fragilis & infirma est ecclesia:sed quia fun
Matth. 18. data est supra firmam petram, ideo & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.Sed quia hanc per gratiam suam sic confirmat, ipse ei in testamento suo promittit,vt & semetipsum ostendat. Hinc in euangelio de diligen-
Ioan. 14. ti se Veritas ait,Ego diligam eum,&manifestabo ei meipsum.Merces nostri laboris est visio Dei:quem cùm viderimus,nihil vltrà erit quod quæramus.
Ioan. 14 Hinc Philippus ait,Domine ostende nobis patrem & sufficit nobis. Et quia electorum Ecclesia quandiu hìc corporaliter viuit, illic sua desideria incessanter ostendit:ideo adiungit, *Oculi mei semper ad Dominum,quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.* Non sunt hìc accipiendi corporales oculi. Neque
Ioan. 1. & 1. Ioan. 4. enim corporali intuitu videtur Deus.Per oculos ergo, interioris hominis sensus:per laqueum quæq; tentatio:per pedes, animi affectus possunt intelligi.Ab hoc diuersarũ tentationum laqueo nemo euellitur, nisi cuius intĕtio & desiderium ad alta subleuatur.Noli ergo retrò respicere, si vis aptus esse
Luc. 9. regno Dei.Sint ad dominum Deum tuum oculi tui,sensus tui,cor tuum,desiderium tuum.Et ipse te euellet ab omni laqueo & impedimento, ab omni tentatione & deceptione.Et ideo orando subiungit: *Respice in me,& miserere mei, quia vnicus & pauper sum ego.* Ego attendo in te:tu respice in me:attendo desirando,respice miserando. Meũ est enim amare te,tuum est saluare me.Quia sum vnicus tuus,vnicæ Ecclesiæ tuæ seruãs vnitatem (quam nulla
Ephe. 4. scismata vel hæreses tenent)in vna fide,spe & charitate perseuerans sum,& pauper tuus, non quærens aurum, vel argentum:non possessiones aut diuitias

tias supra te. Non præsumens de meipso, non inflatus spiritu: sed humilis corde: nihil aliud quærens, nisi te. Quamobrem respice vnicum, miserere pauperi. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me.* Tribulationes cordis intelliguntur interiores animi passiones, vt sunt vitia & desideria praua, delectationes mentis & concupiscentiæ, & alia huiusmodi quibus tribulatur cor. Necessitates ad corpus pertinent, quibus affligitur exterior homo: vt est in fame & siti, in frigore & calore, in infirmitate & corruptione carnis, & aliis similibus: quæ ideo dicũtur necessitates, quia sunt quasi naturales, & velimus & nolimus, contingunt nobis. Ab his tribulationibus cordis, & necessitatibus corporis postulat vir sanctus erui: vt possit beata immortalitate vestiri. Et quia sunt nonnulli, qui cùm talia sentiunt, impatienter ferunt: corde repugnant, lingua murmurant, flagella omnipotentis Dei despiciunt: & vnde purgari debuerant, inde in deterius superbiendo tendunt: ideo subdit, *Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea.* Afflictio cordis & corporis, pœna peccati est. Sed si hæc humili & patienti corde sustinetur, mira omnipotentis Dei misericordia agitur, vt vnde punitur culpa, inde sequatur venia. Propterea ergo humilitatem suam videri postulat, qua laborem patienter tolerat: quatinus ex tolerãtia laborum mereatur veniam delictorum. Vniuersa, inquit, dimitte: id est præterita, præsentia, & futura. Non illa tantùm iuuentutis & ignorantiæ meæ antequàm crederem, sed etiam ista quæ iam ex fide viuens, per infirmitatem, vel vitæ huius caliginem admitto. Ad maiorem quoque cumulum tribulationis quam patitur, adiungit, dicens: *Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.* Non solùm enim foris, sed etiam in ipsa intus Ecclesiæ communione, non desunt inimici. Foris sunt Iudæi & pagani, intus hæretici, qui in fide errant, & falsi Christiani, qui fidem moribus impugnant. Isti sunt qui iniquo odio Ecclesiam odiunt. Æquũ odium est, cùm oditur culpa, & diligitur natura. Iniquum verò est odium, quando culpa diligitur, & natura oditur. Vel odium iniquum est, quando quis odit amicum. *Respice inimicos.* Ac si dicat, attendendo eos me protege. Ideo subdit. *Custodi animam meam, & erue me: non erubescam, quoniam speraui in te.* Custodi, ne pereat: erue, vt euadat: nõ erubescã, vt à proposito cadã. Et ideo hæc debes agere, quoniã speraui in te. Hoc quod Ecclesia orat, quotidie in electis suis dominus agere nõ cessat: quos quasi & custodiendo deserit, & deserẽdo custodit. Permittit corda tentationibus concuti: corpora necessitatibus affligi, prauorum odiis exerceri: sed dum hæc hosti relaxat, animam sibi semper reseruat. Hostis enim antiquus & per se & per membra sua, sanctos viros tẽtare maliciosè appetit: quod omnipotens Deus fieri non nisi benignè permittit, scilicet vt bonum quod latet, appareat: & virtus per patientiã excrescat. Sed electi, dum maligni hostis tentamenta intus & exterius sentiũt, de se in nullo præsumẽtes, mox ad sui protectoris Dei auxiliũ recurrũt: ne erubescenda cõmittant, humiliter exorãt: & vt exaudiri mereãtur, spei se fortitudi ne roborãt. Quod cùm perfecti faciũt, cæteros ad se per exemplum trahũt. Vnde & subditur: *Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.* Innocẽtes 2. Cor. 4.

 moribus

moribus,recti fide.Innocẽtes in his quæ in imis agunt,recti in summis quę sentiunt. Qui innocenter viuunt,qui cælestem patriam ex desiderio appetunt,sicut disiungi à malis,ita adhærere cupiunt bonis.Sicut enim corrumpunt mores bonos colloquia mala:ita bonos mores ædificant colloquia bona.Et scriptum est,Cum sancto sanctus eris,& cum viro innocente innocẽs eris.Adhærent ergo sancti sanctis, innocentibus innocẽtes:vt sese inuicem verbis & moribus ædificent,& bona propria per charitatem sibi communicent:quatinus in bono crescat alter ex altero.Inter hæc dum tot mala patiẽter tolerant,& dum in bonis operibus ardenter desudant, dum spei rectitudine solidantur,ne sustinentia vacuentur in tantis tribulationibus constituti:vt euadere valeant,liberatorem Deum suppliciter implorant,dicentes: *Libera Deus, Israël, ex omnibus tribulationibus suis.* Israël interpretatur vir videns Deũ. Ac si dicat, Libera Deus populum,quem præparasti ad te cõtemplandũ,ex omnibus tribulationibus suis.Non solùm ex his quæ exterius tolerãt, sed ex his quæ interius patiũtur.Studeamus & nos animas nostras ad dominum leuare,fiduciã nostram in ipso ponere,humilia & alta eius mandata diffcere:vt mereamur in veritate dirigi,& sapiẽtiam ipsam(quę Deus est)mente intueri:vt per eius misericordiã à delictis iuuentutis & ignorantiæ exuamur:vt mansueti & mites facti,vias misericordiæ & veritatis sectemur,vt emundati per propitiatorem dominum à quotidiano peccato,timeamus eũ, atq; in via cõstituti (quæ Christus est)legẽ gratiæ eius possideamus, per quẽ in bonis demoremur,& hæreditate perfruamur æterna. Interim habẽtes firmamẽtũ Deum,ad quẽ mẽtis oculos dirigamus:donec euellamur de laqueo huius mũdi,& per suã misericordiam à cũctis tribulationibus liberemur,Israel spiritualiter facti,cõtemplantes in sua maiestate dominũ Deũ nostrum.

Psal. 119. Philip 1. 1. Cor. 15. Psal. 117. Matt. 11.

TITVLVS PSALMI XXV.

SEQVENTIS Psalmi titulus est, Psalmus Dauid. Hæc scriptura est attribuẽda excellentiori membro Ecclesiæ superius Deũ oranti, & hic ostẽdenti se esse exauditũ,& diuina misericordia adeptũ innocentiã & perfectionẽ: de cætero oranti,ne à proposito suo dimoueatur.Et hoc facit,vt à quibus moraliter segregatur, ab his etiam æternaliter separetur. Intentio eius est, nos exemplo suo ad innocentiam & perfectionem inuitare. Ait ergo.

PSALMVS XXV.

IVDICA me domine,quoniã ego in innocẽtia mea ingressus sum:& in domino sperãs nõ infirmabor. Qui culpã habet,iudiciũ timet.Ipse ergo perfectus est:quia causam suã iustã vidit, à domino se iudicari petiit.Bene autẽ in innocentia ingressum se fuisse cõmemorat: quia innocẽtia spiritualis viã est,qua tẽditur ad Deũ:& innocẽter viuere,ad interiorẽ pertinet hominẽ.Quòd autẽ se innocentẽ prõnũtiat,nõ est superbia elati,sed cõfessio nõ ingrati.Ac si diceret:Post misericordiã,quã tu mihi prerogasti,innocentiæ meæ habeo aliquod meritum,cuius viam custodiui. Nec tamen etiam fic in me, sed in domino sperans, non infirmabor in opere, sed permanebo: vt sicut incepi, ita perficiam. Si de se presumeret,

Ephe. 3.

si in se gloriaretur, proculdubio infirmaretur. Sed quia spem suam ponit in domino, iam infirmari non valet: quia ipse dominus est eius fortitudo. *Proba me domine, & tenta me: vre renes meos & cor meum.* Ego dixi, iudica: sed si quid in me est purgandum, ô domine, hîc tenta me, & corrige flagello filiorum: & sic proba me, id est probatum redde: vre renes meos, id est, destrue delectationés carnis (quia in renibus maximè voluptates abundant) & cor meum, id est, prauas cogitationes. Vre renes meos & cor meum: ac si dicat, Exterioribus & interioribus vitiis spiritualeadhibe medicamentum. Sancti viri etsi perfectè viuant, adhuc tamen paterna flagella desiderant: vt tantò perfectiores ad patriam tendant, quantò piè feriens disciplina eos quotidie etiam de minimis purgat. Et ideo sustinent disciplinam, vt consequātur misericordiam: de qua subditur, *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua.* Verax magister discipulum verberat mendacem: verberatus discipulus attendit, & petit à magistro misericordiam. Sic facit erga nos cælestis magister, & pius pater. Peccauimus, ideo flagellamur. Ille verberat, nos expectamus vt parcat. Misericordia tua (inquit) ante oculos meos est, disciplinam tuam patienter fero: sed vt miserearis indesinenter expecto. Et iam cōplacui tibi in veritate vindictæ quam merui, qui prius displicui in mendacio culpæ qua deliqui. Et qui lapsus merui iram, à te correptus inueni misericordiam. Ex hoc autem apparet quoniam in innocentia mea ingressus sum: quia *Non sedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo.* Cum concilio vanitatis sedent, qui conuentui eorum commorantur, qui ex studio conueniunt, & vacant ad hoc, vt de vanitate loquantur. Cum iniqua gerentibus introire, est societati prauè agentium se inferre, atque iniquis operibus cum ipsis iniquis se ex voto ingerere. Tale est studium peruersorum atq; carnalium. Aut enim vanę loquacitati sedent & vacant, aut iniquæ operationi desudant. Quo contrà sancti viri, vt verbo & facto habeantur innoxij, & à vanitate restringunt linguam, & ab iniquo opere conseruant vitam. Et quia prius est rem malam non diligere, demum etiam odire: rectè subiungitur: *Odiui Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo.* Odiui non homines, sed præuaricatores, non naturam, sed culpam. Malignantes sunt, qui ad hoc laborant, vt conformes suos malitia antecedant. Impij sunt infideles, qui dominum non colunt. Pietas enim propriè pertinet ad cultum Dei. Ab his omnibus quanuis nō corpore, tamen vita & moribus separatur Ecclesia, videlicet à torpētibus ocio, & vacantibus vanitati, ab iniqua operantibus, à malitiam suam studiosè exaggerantibus, ab infidelibus. Et notandum quòd prius dixit, Non sedi: hîc inquit, Cum impiis non sedebo. Ibi inchoatio, hîc perseuerantia designatur. Opus est enim, vt bonum quod incipitur, vsque ad finem perducatur. Sed qui ab iniquis se separat, cum quibus adiungitur, audiamus. *Lauabo inter innocentes manus meas & circundabo altare tuum domine.* Non aqua visibili lauas manus, quando piè cogitas de operibus tuis; & innocens es corā oculis Dei, qui est & altare coram oculis Dei, quò ingressus est sacerdos, qui pro nobis se primus obtulit. Est cæleste altare, quod non amplectitur, nisi ille

Apoc. 3. Matt. 23. Matth. 12. 1. Timo. 4. Matth. 24. Apoc. 6. Ephe. 5. Hebr. 9. Hebr. 13.

ille qui lauat manus inter innocētes,factus & ipse innocens. Nam multi al-
1. Corin. 11. tare hoc tangunt indigni, & tolerat Deus pati iniuriam ad tempus sacra-
menta sua. Sed non quomodo reciperis cum malis intra parietes Ecclesiæ,
Luc. 16. ita recipieris cum malis in sinu Abrahæ. Non ergo timeas:laua manus, &
circunda altare Dei, vbi offers vota domino, vbi preces fundis, vbi cōscien
Matt. 5. tia tua pura est, vbi dicis Deo qui sis:& si aliud est, quod displiceat Deo, cu-
Ioan. 1. rat ille cui confiteris. Quare circundas altare Dei vir sancte? Sequitur, & di
cit: *Ut audiam vocem laudis, & enarrem vniuersa mirabilia tua.* Audire vocem
laudis, est intelligere intus:quia quicquid in te mali est, de peccatis tuū est:
& quicquid boni, in iustificationibus Dei est. Ita audies vocem laudis, vt nō
te laudes. Et quando bonus es, audis etiam diuinas laudes intus quas in te
loquitur dominus Deus tuus, & ibi audiēdo dicis, vt enarres mirabilia eius
vniuersa, corporalia & spiritualia, visibilia & inuisibilia. Ad mirabilia do-
mini pertinet, quando aliquis suscitatur in corpore. Ad maiora verò perti-
net mirabilia, quando aliquis suscitatur in anima. Grande miraculum est,
cùm resurgit viuus, qui erat mortuus. Maius est, cùm resurgit pius, qui erat
impius:cùm resurgit castus, qui erat luxuriosus:cùm resurgit humilis, qui
erat superbus. Exteriora ista mirabilia prosunt ad fidem, interiora ad mo-
rum ædificationem, laudes domini ad dilectionem. Ad hoc laudatur domi
nus Deus tuus:ad hoc mirabilis prædicatur, vt ames, credas & speres. Ama
laudabilem, crede & spera in mirabili. Ad hoc pertinet quod sequitur. *Do-
mine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Domus Dei est Ec-
clesia, decor eius iustitia, locus habitationis requies æterna. Et rectè præpo-
suit decorem domus, deinde locum habitationis:quia amando & sectando
Iob. 9. iustitiam ad æternæ quietis pertingitur gloriā. Et quia electus quisque quā
Eccle. 9. tuncunque proficiat, adhuc tamen reprobari formidat, misericordē Deum
1. Cor. 4. humiliter exorat, dicens, *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum vi-
ris sanguinum vitam meam.* Impij sunt odientes Deum, viri sanguinum odien
1. Ioan. 2. tes proximum. Nam qui odit fratrem suum, homicida est. Isti sunt Ecclesia
& 3. malignantium, qui agunt concilium vanitatis, cum quo vir sanctus non se-
disse se perhibet. Et notandum quòd non ait, In concilio:sed, Cum cōcilio.
Nam in concilio vanitatis potest quis sedere ad vtilitatem, cùm ad hoc ibi
sedet, vt liberet innocentem, aut vt ipsam redarguat vanitatem. Cum conci-
lio verò vanitatis sedere, est ipsi concilio consentire. Quod quia non fecit,
orat nunc, vt qui particeps non fuit in culpa, non fit etiam particeps in pœ-
na. Et hoc est iudiciū quod postulat à domino, vt discernatur à malis cum
quibus habitat. *In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est mune-
ribus.* Sicut hoc quod in manibus tenemus, in promptu habemus:ita in ma-
nibus dicuntur habere iniquitates, quòd in promptu semper habent malè
agere. In eorum manibus iniquitates sunt, qui parati sunt ad homicidium,
ad furtum, ad rapinam, & ad cætera mala facienda. Hi sunt qui acquirendis
lucris insistunt ardenti studio, circunquaque exquirunt, vt dextera eorum
repleatur muneribus. Sed quia non manus, sed dextera dicitur, aliquid no-
bis subtilius ex hoc nomine designatur. Vsus quippe prauorum est, vt do-
num

num gratiæ vertant in augmentum culpæ. Bene ergo ait, Dextera eorum repleta est muneribus: quia quod eis ad obtinendam æternam salutem datum est, ad accipienda huius seculi munera conuerterunt, existimátes quæstum esse pietatem. Hi sunt qui sapientiam suam vendunt, pro iustitia pretium requirunt, ipsis etiam spiritualibus studiis quandoque desudant, vt terrenum aliquid conquirant. Sed quia vir Dei manum suam ab omni munere excutit, & quicquid agit, purè propter Deum agit: non vt hîc thesaurisare appetat, sed vt ex hac captiuitate liber euadat: redemptorem suum suppli- Math. 6
citer implorat dicens, *Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me & miserere mei.* Valeat mihi ad perfectionem liberationis tantum meum pretium sanguinis domini mei: vt in periculis huius vitæ misericordia tua non deserat me. *Pes meus stetit in directo.* Id est, affectus meus non recessit à iustitia. Quare in directo? Quia superius dixerat, Et in domino sperans non infirmabor. Ille titubat inter malos, qui non in domino sperat. Hinc factum est, vt scismata fierent. Sed quid concluditur? *In Ecclesiis benedicam te domine.* Qui benedicit domino lingua, & factis maledicit, non in ecclesiis benedi-
cit dominum. Imo ex illis est, de quibus dicitur, Væ his per quos nomen do- Isa. 52.
mini blasphematur. Hoc est ergo in Ecclesiis benedicere dominum, sic viuere, vt per mores cuiusque benedicatur dominus.

TITVLVS PSALMI XXVI.

*PSALMVS David, priusquam liniretur secundò. Psalmus iste est ascribẽdus David, hoc est perfecta Ecclesia. Psalmus (dico) agens de eo negotio, quod contigit priusquam liniretur secũda inunctione. Legitur David bis inunctus
fuisse. Primùm à Samuele in domo patris, quæ præfigurauit secundã inun-* 1. Reg. 2.
ctionẽ. Deinde verò quãdo fuit susceptus à populo, & rex cõstitutus super Iudã in Ebron, 1. Reg. 16.
secundò inunctus fuit. Eodem modo fuit Christus bis inunctus, non corporali, sed spirituali 2. Reg. 2. & 5.
*vnctione. Primùm cùm immunis à peccato, fuit rex super Iudaicũ populum cõstitutus: post resurrectionẽ verò fuit inunctus, videlicet cùm immortalis & impaßibilis fuit factus. Et
fuit sibi datum nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur* Philip. 2.
*cælestium, terrestrium & infernorum. Eodem modo fideles bis inunguntur: primò in baptis-
mo, quando accipiunt pignus spiritus: quæ inunctio est præfiguratio & quasi arrha inunctio-* 1. Cor. 1. & 5
nis futuræ. Et secundò post hanc vitam, quando immortalitatem & impaßibilitatem con- Ephe. 1.
*sequuntur. Et David post primam vnctionem non confirmatus est in regno, donec Saule
deuicto. Et multos aduersarios deuicit, antequã secunda vnctione vngeretur. Similiter fi-* Ephe. 6.
deles in hac vita multos habent aduersarios, antequam inunguntur secundò. Et nunquam 1. Pet. 5.
*confirmabũtur in regno, donec Saule deuicto, id est, donec diabolo superato penitus, & morte destructa. Et hoc modo titulus iste potest exponi de capite & membris. Intendit perfecta anima in hoc psalmo, suo exemplo vnumquẽque exhortari, qui pignus spiritus sancti accepit: vt si beatus esse desiderat, in tentationibus vitæ præsentis viriliter agat, & per beneficia in hac vita à Deo collata (quæ in principio psalmi enumerantur, vbi dicit, Dominus
illuminatio mea, & cætera) seipsum confirmando, pondus diei & æstus pia longanimita-* Math. 20.
te sustineat. Dicit itaque sic:

PSALMVS XXVI.

DOMINVS illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Tria sunt quæ dicit: illuminatio, salus, protectio. Ista tria reddunt intrepidum hominem cótra aduersa omnia. Si enim eum illuminat Deus, vt recta videat: si sanat, vt recta quæ viderit, opere compleat. Deinde si protegat, ne tentatus cadat: quid restat, quod formidare debeat? Venit lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Redemit animam meam, illuminauit, protegit ne amittat, à quo trepidabo? Video hostes, video tyrannos incurrentes: sed neminem timeo dominica fretus admonitione, qua dicitur, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Vnde subditur: *Dum appropiant super me nocentes, vt edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.* Appropinquant nocentes, inuadunt me hostes, obsident inimici: vt carnes meas edant, vt me lacerent, & occidant, vt carnales & imperfectos decipiant, & nefario corpori suo coniungant. Vel carnes edere, est carnales affectiones igne tribulationis consumere: sed in eo infirmantur à propriis viribus, & victi cadunt, quo ad interiora animi irrumpere non possunt. Vnde adhuc etiam subiungit: *Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.* Si impiorum exercitus, si vitiorum impetus, si dæmoniorum cœtus collectis viribus atque ordinata acie consurgat, nihil cor dubitat: quòd omnipotens Deus illuminando, sanando, protegendo confirmat. *Si exurgat aduersum me prælium*, vt me debellare velint inimici supradicti. *In hoc ego sperabo.* In quo? Sequitur, & dicit: *Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ.* Valent nobis tentationes & tribulationes huius seculi ad consequendum regnum Dei. Vnde sancta Ecclesia dum bella in imis sustinet, spem suam ad alta subleuat: & quanto grauiora hîc patitur, tanto ibi maiorem mercedem expectat. Hinc in Euangelio dominus ait, Cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint propter me: gaudete in illa hora, quia merces vestra multa est in cælo. Videamus ergo quam vnam petit, qui inter aduersa constitutus nihil timet. Quæ est illa vna? Vt inhabitem (inquit) in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Domus ea dicitur, vbi semper manebimus. In ista peregrinatione propriè appellatur tabernaculum, quod pertinet ad militantes & pugnantes contra hostem. Quid acturi sumus in illa domo, habes in alio psalmo. Beati (inquit) qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Hac iste cupiditate ardens, & amore æstuans, desiderat per omnes dies vitæ suæ in domo domini habitare. Dies, inquam, non finiendos, sed æternos. Sic dicuntur dies, quomodo anni, de quibus dictum est. Et anni tui non deficient. Nã dies vitæ æternæ, vnus dies est sine occasu. Hoc ergo dicit, A domino hanc concupiui, hanc vnam petij, hanc requiram. Et quasi diceremus: Quid tibi facturus es? Ad quid hoc petis? *Vt videam* (inquit) *voluntatem domini, & visitem templum eius.* Ecce quod amo. Ecce quare volui habitare in domo domini, vt contempler delectationem

Ioan. 1. Apoc. 5. | Matt. 10. | Matt. 5. Luc. 6. | Psal. 83. | Psal. 101. Hebr. 11.

ĉtationem eius. Video enim nunc per ſpeculum & in ænigmate:tunc autem facie ad faciem. Nunc ex parte cognoſco,tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Bene autem ait, & viſitem templum eius:quia illa beata viſio non implebitur,niſi in viſione templi Dei,quod rectè & domum nominat & tẽplum. Domus dicitur,eo quòd habitatur à ſanctis. Templum, eo quòd ibi laudes domino perſoluuntur. Vt autem illuc perueniam,vnde mihi pro mitto:ſequitur & dicit, *Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum: protexit me in abſcondito tabernaculi ſui.* Dies malorum præſens vita eſt, in qua fit malum. Vnde Apoſtolus ait, Redimẽtes tempus, quoniã dies mali ſunt. Tabernaculum eſt Eccleſia pręſens, in qua militamus. Accepit de iſto tabernaculo carnem filius Dei, & factus eſt nobis abſconditum tabernaculi. Abſcondit nos in tabernaculo per fidem, protegit nos in Chriſto ad ſalutem: filij Dei ſumus, ſed nondum apparet quod erimus. Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem. Mortui eſtis (ait Apoſtolus) & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Et quia ſic nos abſcondit à vitiis, & protegit in Chriſto Deus, vt in ipſo nos exaltet ad virtutes: rectè ſubiungit, *In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum ſuper inimicos meos.* Dominus Ieſus Chriſtus & petra eſt, & caput. De hac petra ipſe dominus ait, Et ſuper hanc petrã ædificabo Eccleſiam meã. In hac petra firmiter fundata exaltatur de mundo ad cælum, de diabolo ad dominum: vbi & nunc dum moratur & laborat corpus inter inimicos in terra, iam caput ſuum, id eſt, Chriſtum exaltatum dicit. Surrexit enim à mortuis, & ſedet ad dexterã patris in cælo. Confidant ergo membra, nec timeant inimicos: cùm iam nunc ſuper eos caput ſuum videant exaltatum. Vbi enim caput eſt, ibi & membra ſecutura ſunt. Sumus & nos cum illo ſurſum. Eſt & ille nobiſcum deorſum. Ecce quale pignus habemus. Vnde & nos fide & ſpe & charitate cũ capite noſtro ſumus in cælo in æternum: quia & ipſum bonitate, diuinitate, vnitate nobiſcũ eſt in terra vſque in conſummationem ſeculi. Vnde ei laudes & ſacrificia non ceſſat immolare Eccleſia. Ideo ſubiungit, *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hoſtiam vociferationis: cantabo & pſalmum dicam domino.* Conſideraui fidem orbis terrarum, in qua exaltatum eſt caput meum, ſuper eos qui me perſequebantur. Et in ipſo tabernaculo, id eſt in Eccleſia toto orbe terrarum diffuſa, totis viribus laudaui dominum. Vociferate eſt ingenti virtute vocem efferre. Immolamus Deo hoſtiam vociferationis, quando ei laudes offerimus cum magna deuotione & contritione cordis. In hoc quod ait, Cantabo & pſalmum dicam, frequentiam diuini miniſterij inſinuat. Cantus pertinet ad iocunditatem laudis, Pſalmus verò ad exercitium boni operis. Sic eſt laus noſtra Deo acceptabilis, ſi voce, corde & opere laudamus eũ. Deinde poſtulat vt exaudiatur, cũ ſubiungit. *Exaudi domine vocem meã qua clamaui ad te, miſerere mei, & exaudi me.* Gemamus modò, oremus modò. Gemitus nõ eſt niſi miſerorum, Oratio non eſt niſi indigentium. Tranſiet oratio, ſuccedet laudatio. Tranſiet fletus, ſuccedet gaudium. Interim modò, quando in diebus malorum ſumus, non ceſſet oratio noſtra ad Deum, à quo vnam illã petamus. Et ab ipſa petitione nõ deſiſtamus, donec ad illam illo donante

[Margin notes: 1. Cor. 13. — Ephe. 5. — Ioan. 1. — Ioan. 3. Col. 3. — 1. Cor. 10. Ephe. 1. & 2 Matth. 16. — Ephe. 1. Mar. 16. — Ioan. 14. Matt. 18. — Matt. 28. Pſal. 115. — Pſal. 118. — Ioan. 16.]

ac perducente perueniamus. finiantur omnes cupiditates, vna in corde sit & in postulatione. Vnde & subditur: *Tibi dixit cor meũ, exquisiuit te facies mea: faciem tuam Deus requiram.* Ac si dicat, Oratio mea non in solis labiis est, sed corde prolata. Exquisiuit te facies mea, id est intentio mea, fides mea, mens mea, in qua me cognoscis: faciem tuam Deus requiram. Non honorem, non gloriam, non diuitias quæro, facies tua, pulchritudo tua, visio tua mihi est in desiderio. *Non auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo.* Forte ab aliquibus declinat non in ira, quomodo à quibusdam, qui illi dicunt, Auerte

Psal. 50. faciem tuam à peccatis meis. Quando à peccatis tuis auertit faciem suam, non in ira à te declinat. Auertat ergo faciem suam à peccatis tuis, sed non auertat faciem suam à te. Ira eius non est nisi auersio vultus eius. *Adiutor meus esto: ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.* Ecce in via sum: petiui à te vnam, liberum arbitrium: habeo. Recta quæ agere debeam, co-

Ioan. 15. gnosco: sed sine te nihil agere valeo. Esto ergo adiutor meus, vt proficiam: nec me derelinquas, ne cadam: neque despicias me, ne peream: quod debes facere, quia tu Deus meus es, qui me creasti, & salutaris meus, qui me redemisti. Non habeo adiutorem extra te. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, dominus autem assumpsit me.* Exceptis illis duobus parẽtibus, de quorum carne nati sumus: habemus hîc alium patrem, & aliam matrem, vel po-

Ioan. 8. tius habuimus. Pater secundum seculũ diabolus est, & fuit nobis pater, cùm

Ibidem. essemus infideles. Nã dicit dominus infidelibus, Vos à patre diabolo estis.

Ephe. 5. Iste est pater omnium impiorum, ipse operatur in filiis diffidentiæ. Mater

Matth. 24 est illa Babylonia societas omnium perditorum, ab oriente vsque in occidentem. Ipsa habet regnum terrenum. Hæc prima fuit mater nostra: in hac

Matt. 6. nati sumus. Cognouimus alium patrem Deum, reliquimus diabolum. Co-

& 23. gnouimus aliam matrem Ierusalem cælestem, quæ est sancta Ecclesia cuius

2. Cor. 5. portio peregrinatur in terra: reliquimus Babyloniam. Separati sumus à mũdo & diabolo. Assumpsit nos dominus vt pater, quia condidit, quia vocat, quia iubet, quia regit. Assumpsit vt mater, quia fouet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. Sed assumptus à domino quid petat, audiamus. *Legem pone mihi domine in via tua, & dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.* Via domini in hoc loco fides potest intelligi: semita recta, charitas: de qua Apo

1. Cor. 12. stolus discipulis suis ait, Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & cœpit loqui de charitate. Inimici sanctæ Ecclesiæ sunt carnaliter viuẽtes, & hæretici: qui male viuendo, & prauè docendo comprimunt seruos Dei. Postulat ergo vir sanctus legem sibi poni in via, & dirigi à Deo in semitam: quatinus per legem instructus rectè credat, & per gratiam directus, amando & operando rectè incedat. Et hoc facit, propter inimicos suos, qui eos quos minus eruditos aut imperfectos inueniunt, ad errorem siue iniquitatem (si possunt) trahunt. De quibus adhuc subditur: *Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.* Si tradideris carnem meam in manus eorum, non tradas me, id est animam meam, in animas, id est voluntates eorum, vt ex toto animum

Matt. 10. & desiderium suum expleant de me: vt si occidunt corpus, vel animam non occidant

occidant. Quoniam vt à te reuocarent, insurrexerunt in me, testantes iniquitatem & falsitatem. Multotiens enim falsi testes contra sanctos surrexerunt, qui eos præuaricatores legis, & seductores affirmarent. Sed iniquitas mentita est sibi, non sanctis: quia mendacium eorum sibi versum est in pœnam & damnationem, sanctis verò in gloriam. Qua in re notandum est, quia quæ bona sunt, malorum impugnatione non solùm non deficiunt, sed etiam magis esse bona noscuntur. Si doctrina Ecclesiastica simplex esset, & nullus extrinsecus hæreticorum dogmatum assertionibus eam stringeret: non poterat tam clara, & tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco doctrinam catholicam contradicentium obsidet impugnatio, vt fides nostra non otio torpescat, sed exercitiis elimetur. Propter hoc denique & Apostolus dicebat, Oportet autem & hæreses esse, vt probati quique manifesti fiant. Inter nos, ipsum denique diabolum, & obluctantes aduersum nos contrarias potestates, si auferas virtutes animi, sine obluctante non poterunt enitescere. Sic & fidelium gloria non poterit resplendere, nisi eam infidelium reprobatio & pœna commendet. Post illum circuitum & iubilationem, post ista pericula & labores, inter manus tribulantium positus, æstuans, anhelans, laborans, firmus & certus domino suscipiente, deducente, regente, quid subiungat, audiamus. *Credo videre bona domini in terra viuentium.* O bona domini dulcia, immortalia, sempiterna! Quãdo vos videbo? Credo, inquit, videre. Iustus enim ex fide viuit. Quid est fides? Credere quod non vides. Quæ enim videntur, temporalia sunt, ipsa sunt in terra morientium. Quæ autem non videntur, æterna, ipsa sunt in terra viuentium. Terra dicta est per similitudinem, propter stabilitatem. Nullus ibi perit, sed semper manet & beatè viuit. Sed quid dicit Apostolus? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Rectè ergo diuina scriptura nos admonet, dicens: *Expecta dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum.* Hinc per prophetam dicitur: si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet. Si differtur, non aufertur. Multi negligunt expectare dominum, quia merces eius in præsenti non datur, sed in futuro reseruatur. Ideo fatigantur & remanent in via. Propterea diuinitus admoneris, vt viriliter, id est fortiter agas, & corde confirmatus patienter sustineas. Non enim sufficit bona viriliter agere, nisi ex virtute animi studeas & mala æquanimiter tolerare. Noli dissolui, ne sis inter eos quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Qui sustinentiam perdit, effœminatus est, perdit vigorem. Operare ergo viriliter, sustine patienter: vt bene viuendo sis iustus, & patiendo perfectus. Sic bona quæ credis, videbis: Sic recta opera ad finem perfectum perduces.

*

Matth. 26. Act. 6.

1. Cor. 11.

Roma. 1. 2. Corin. 4. Ibidem.

Roma. 8.

Abacu. 2.

Matth. 5.

Eccles. 2.

TITVLVS PSALMI XXVII.

PSALMVS ipsi Dauid, id est excellentiori membro Ecclesiæ. Negotium est Ecclesiæ clamātis ad dominum, ut eius sic exaudiat orationem, ne eam cum operantibus iniquitatem perdat: sed prout meruit, sibi tribuat: malos autem impunitos non deserat. Quod faciendo suadere intendit, ut quisque fidelis sui exemplo, cor suum ponat in domino: quatinus eius caro refloreat in ipso. Vel quia dicitur, ipsi Dauid, ipsius mediatoris vox est, manu fortis in conflictu passionis. Quæ autem videtur inimicis orare, non maliuolentiæ votum est, sed denuntiatio pœnæ. Non optat quæ dicit, sed quid eis immineat prædicit. Ait ergo pro se & membris suis sic.

PSALMVS XXVII.

Psal. 118. Deut. 32. Matth. 3. & 17. *AD te domine clamabo, Deus meus ne sileas à me: nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum.* Meritò dominum eum vocat, cui subiecta est omnis creatura: sicut scriptum est, Omnia seruiunt tibi. Qui cùm sit omnium Deus per creationem, propriè filius Dei per naturam, vel specialiter Ecclesiæ per gratiam: ad quem clamare est toto desiderio, toto affectu orare. *Ne sileas* (inquit) *à me:* quantum ad exteriorem eruditionem. *Et ne aliquando taceas à me,* quantum ad interiorem inspirationē.
Hebr. 1. Oportet enim vt misericors Deus, sicut pro salute humani generis olim locutus est in prophetis, nouissimè autē in filio suo: sic & nūc nō sileat, sed per eius vicarios verbo & gratia informatos incessanter nobis loquatur, nos erudiat, nos aspiret. Et si, inquit, tacueris, *Assimilabor descendētibus in lacū.* Si tacuisset Christus, similis apparuisset cæteris mortalibus. Sed quia
Ioan. 6. Matt. 18. Roma. 10. in eo Deus locutus est, propterea dixit ei Petrus, Verba vitæ æternæ habes, &, Tu es Christus filius Dei viui. Fides enim ex auditu, auditus autē per verbū Christi. Rursus si taceat à doctoribus Ecclesię, eius tacere nostrū perire est. Aliter, per hoc quod ait, Clamabo: notat se incessanter clamare ad dominū toto tēpore obediētiæ suæ. Per hoc quod subiūgit, Ne sileas, notat affectionē piam inter Deum & hominem: quia ex quo homo clamare incipit, Deus audit. Hebraica veritas nō habet hoc, nequādo taceas à me: sed 70. Interpretes addiderunt, nec tamē sine causa: sed per hoc dāt nobis intelligere eū clamasse de prima & secūda clarificatione. Prima clarificatio est ante resurre-
Hebr. 7. 1. Pet. 2. Ioan. 15. Mar. 16. ctionē, cùm fuit immunis ab omni peccato, & per eū Deus miracula fecit, quæ nemo alius facere potuit. Secunda clarificatio fuit in resurrectione, qua eius humanitas impassibilitatem & immortalitatē suscepit. Et si sileas remotus à me, tunc assimilabor, id est, similis ero descendentibus in lacum, id est, in huius mundi miseriam. Si enim homo dominicus à præsidio diuini verbi sibi vniti desereretur, similis vtique aliis hominibus inueniretur. Bene dicit, Descendentibus: quia maximus descensus est à Deo deuiare, & se ad huius mundi miserias inclinare. Ascensus verò, relictis his miseriis ad bona perpetua festinare. Ideo subiungit: *Exaudi domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Duo prætendit, pro
Ioan. 19. 1. Co. 3. & 6. quibus dignè debeat exaudiri, dicens, Dum, id est, quia oro ad te. Et quia extollo manus meas in cruce, ad templum, id est, Ecclesiam construendam, vt

dam, vt sit templum sanctum Dei. Magnum meritum exauditionis fuit incarnatio & passio redemptoris, qui factus est (vt Apostolus ait) propitiatio *1.Ioan.2.* pro peccatis nostris in sanguine suo, quo lauaret nos à peccatis, & aptaret *Apoc.1.* sibi Ecclesiam non habentẽ maculam aut rugam. Attẽde & tu caput tuum: *Ephe.5.* exemplo eius disce orare, disce tolerare, disce amare. Extende manus tuas *Matt.19.* ad templum. Extende te ad bonam operationem propter regnum Dei. Audi & ora quod sequitur. *Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operãtibus iniquitatem ne perdas me.* Cum peccatoribus quidem fuit Christus, quia verbum *Ioan.1.* caro factum est, & habitauit in nobis, & cum impiis deputatus est. Sed tamẽ *Esa.53.* traditus simul cũ peccatoribus nõ est, vt & ipse esset peccator: quia peccatũ *1.Pet.2.* nõ fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. Descẽdit in infernũ, vbi descendũt *Ephe.4.* impij. Sed cũ operãtibus iniquitatẽ nõ periit: quia & si ab iniquis occisus est, *Marc.15. & 16.* à morte tamẽ resurrexit, & nos moriendo redemit. Et sic mors illa non perditio, sed vita fuit. Ora & tu ne simul tradaris cũ peccatoribus, ne eorũ cum quibus habitas, prauis moribus corrũparis, & cũ operãtibus iniquitatem, ne perdaris: ne videlicet cum iniquis in ęternum pereas, quorum persecutionẽ temporaliter toleras. Et non solũ sunt iniqui actu, sed etiam in lingua. Nam *Ioan.3.* subditur, *Qui loquũtur pacẽ cũ proximo suo.* Qui dixerũt, Scimus quia à Deo venisti magister. *Mala autẽ in cordibus eorum.* Cogitabãt enim, vt Iesum dolo re- *Ioan.11.* nerẽt & occiderẽt. Christus Iudęorũ proximus dicitur, & secũdũ carnẽ, quia *Matth.26.* de germine eorũ fuit: & secũdũ hoc, ꝙ eis misericordiã facere venerat. Iuxta *Matth.13.* *Roma.1.* q̃d de Samaritano in Euãgelio legitur, quia proximus dicitur illi qui in latrones incidit, quia misericordiã ei fecit. Quàm multi tales inueniũtur in Ec- *Luc.10.* clesia Dei, qui persecũtur adhuc corpus Christi. Hi sunt qui veniũt in vesti- *Roma.12.* mentis ouiũ, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. Et quia ipsi tales sunt: *Da illis* *Matth.7.* *secũdũ opera eorũ.* Et secundũ modũ culpæ, sit retributio pœnæ. Sed dicit aliquis, Bona fuerunt opera eorũ, etiã cũ Christũ occiderunt: quia sic humanũ genus redemptum est. Ideo sequitur: *Et secundum nequitiam adinuentionum ipsorum.* Ac si diceret, Non dico vt secundum vtilitatẽ, quæ ex eorum operibus *Ioan.11.* processit, reddatur eis: sed secũdũ nequitiã, quã se ad vtilitatẽ suam inuenisse putauerũt. Non enim ideo Christum occiderunt, vt genus humanũ redime- *Ibidem.* retur: sed ne illi locũ & gentẽ amitterent. Qua in re notãdũ est, quòd eadẽ actio secundũ diuersas intẽtiones & bona dicitur, & mala. Nã filiũ suũ, quem Deus pater tradidit, tradiderũt Iudæi. Vna ex vtraq; parte fuit actio: sed intẽtio diuersa. Nã ad hoc tradidit eũ pater vt nos resurgẽdo saluaret. Ad hoc *Ioan.3.* tradiderũt eũ Iudæi, & morte turpissima condẽnandũ curauerũt: vt penitus *Roma.8.* *Ioan.11.* deperiret. Nõ ergo iustitia aut iniustitia in actione est, sed in volũtate. Sequitur ergo, *Secundũ opera manuũ eorũ tribue illis: redde retributionẽ eorũ ipsis.* Quid per opera manuũ eorũ, voluit designari: nisi excellẽtẽ iniquitatẽ, quã fecerũt in mortẽ domini? Cũ apponit manũ post opera, ostendit illos magnũ studiũ & affectionẽ ad illud opus adhibuisse. Quod dicit manuũ, tractũ est ab artifice: quia illa opera vult dici suarum manuũ, quæ studiosè fecit. Bene autẽ dicit, retributionẽ: quia cùm Christus eis bona fecisset, ipsi ei malum retribuerũt. Ac si apertè dicat: Sicut ipsi retribuerunt mihi malum, redde ipsis malum *Ierem.18.*

similiter. Et meritò: *Quoniam non intellexerunt opera domini.* Scilicet illa quæ in
Luc.1. lege mysticè scripta sunt, siue illa quæ occultè postmodum operatus est per
Ioan.3. filiū suum: sicut est quòd eum incarnari fecit de virgine, quòd eum pro nostra redēptione misit. *Et in opera manuum eius.* Id est, in manifesta opera, subaudis, non intellexerunt. Hebræi habent, Non inspexerūt in opera manuū
Luc.7. Ioan.11. eius. Quæ sunt illa? Quòd infirmos curabat, leprosos mūdabat, mortuos su-
Matth.8. scitabat, & alia multa miracula, quę per filiū suū faciebat pater. Hinc veritas
Luc.17. Ioan.10. Iudæis aiebat, Si mihi non creditis, vel operibus credite. Opera enim quæ ego facio testimoniū perhibēt de me. Excusabiles autē inuenirētur in occultis, sed nō inuenirētur in apertis. Quia ergo in opera manifesta nō intellexerūt, vt mente perciperēt diuina: ideo sequitur: *Destrues eos,* Spiritualiter & corporaliter: sicut fuit in destructione Titi & Vespasiani. Et propheta prçuidēs illā destructionē esse irreparabilē, addidit: *Et non ædificabis eos,* vlterius. In aliis enim destructionibus reparauerat eos deus, vt in destructionibus Babylonis & in captiuitate Ægypti. Vel etiā si spiritualiter essent destructi, vt si sub aliquo duce essent idolatrę, per aliū ducē Deus eos ab idolatria libera-
Rom.9. bat. De hac autē nouissima excæcatione spirituali, nō reparabūtur vsque in finē: quando eorum reliquiæ saluabuntur: corporaliter verò nunquam restituētur. Ab hoc versu incipit agere gratias de sua exauditione. Ait enim, *Benedictus dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.* Quotiens exaudi-
Psal.115. mur à domino, debemus illum benedicere. Non enim habet homo quid tribuat Deo pro tantis eius beneficiis, nisi benedictionē & laudē. Nemo autem
Iaco.1. donis Dei fit beatus, si donāti existit ingratus. Sic autē colitur à nobis pater luminum, à quo omne datum optimum & omne donum perfectum descendit: scilicet sacrificio laudis, & actionibus gratiarum. Non tātùm exaudiuit de remouēdis malis, sed etiam, *Dominus est adiutor meus,* ad bene operandū: *Et protector meus,* ne lædar à telis persequētium. *Et in ipso sperauit cor meum:* Id est, intentio mea: sperauit autem de resurrectione. Et ideo, *Adiutus sum.* Ad hoc nos adiuuat in bono, & protegit in malo omnipotens Deus vt spē nostrā constituamus in ipso. Quanto autem fidētiùs in ipso speramus, tanto ab ipso adiuuamur vberiùs. Vnde fit, vt per Dei adiutorium spes in nobis generetur, & deinde per spei meritum Dei adiutorium augeatur. Et ostēdit in quo adiutus sit Deus. *Et refloruit caro mea.* Antè floruerat Christi caro, cùm fuit immunis ab omni peccato: refloruit quando impassibilitatē & immortalitatem resurgendo suscepit. Propterea sequitur: *Et ex voluntate mea confitebor illi.* Voluntariā cōfessionem diligit Deus: coacta autē seruitia non reci-
2.Corin.9. pit. Vnde scriptum est, Seruus non manet in domo in ęternum, filius manet
Ioan.8. in æternum. Seruus est qui seruit ex timore, filius est qui obedit ex amore. Ille à cælesti domo excluditur, quia seruus est. Iste introducitur, quia filius est. Confiteamur ergo domino tota voluntate, toto affectu: vt tanquam deuoti filij consequamur hæreditatem Dei. Illi nanque debetur rectè confessio, de quo subditur, *Dominus fortitudo plebis suæ.* Id est sibi deuotæ. Fortitudo Dei in eo est, quia homines de diaboli iugo eripit, & suos facit. *Et ipse est protector saluationum Christi sui.* Id est, illorum, qui per Christum saluati sunt:

Et hîc

Et hîc manifeſtè notat, quòd myſteria Chriſti proſunt hominibus ad ſalutem. Et quia Dominus eſt fortitudo plebis, ergo Domine fac quod tuum eſt. *Saluum fac populum tuum domine.* Eripiendo de inimicorũ poteſtate, dirigendo ad fidem. *Et benedic,* dando incrementum virtutum ipſi facto: *Hereditati tuæ: & rege eos,* Secundum mores & virtutes. *Et extolle illos,* De virtute in virtutem, *vſque in æternum.* Id eſt, donec perueniant ad æternitatem.

TITVLVS PSALMI XXVIII.

PSALMVS Dauid in conſummatione tabernaculi. Remiſſa arca domini à Philiſthæis, & reducta in Ieruſalẽ, cùm prohiberetur à Nathan propheta ne faceret domum domini, quia vir ſanguinum erat: fecit tabernaculũ de tentoriis, in quo reponeret arcam Dei. Quo conſummato, inuitauit multos vt ad templum illud venirent: non vacuis manibus, ſed vt ibi adductas hoſtias immolarent. Et poſt hanc conſummationem ſcripſit pſalmum iſtum: non quòd de hiſtoriali conſummatione ſcriberet, ſed nobis conſummationem Eccleſiæ futuram per ſpiritum ſanctum prophetaret: cuius conſummatio, illius tabernaculi figura erat. Quod ſciens Heſdras propheta Dauid intellexiſſe, ſic intitulauit. Qui titulus ſic legitur. Pſalmus iſte conuenit Dauid prophetæ, qui hîc loquitur. Pſalmus dico, habitus in conſummatione tabernaculi, id eſt, in conſideratione conſummationis Eccleſiæ. Hanc rectè tabernaculum appellamus, quia hîc in ea tanquam in tabernaculo militamus. Ipſa eſt in hoc pſalmo materia. Negotiũ prophetæ ſub perſona Eccleſiæ eſt, oſtendere quomodo tabernaculum Dei compoſitum ſit, id eſt, qua virtute & qua magnificentia per ſeptiformem gratiam ſpiritusſancti, quæ concipitur ex voce domini, ſepties repetita. Et hæc faciendo intendit, vt qui filij Dei facti ſunt per adoptionem, puræ Deo mentis hoſtiam offerant. Ait ergo:

2.Reg.6. & 7. 1.Paral.17. Iſa.11.

PSALMVS XXVIII.

AFFERTE *Domino filij Dei, afferte domino filios arietum.* Afferte domino voſmetipſos, quos per Euangelium duces gregum Apoſtoli genuerunt, habentes tanquam duo cornua duo teſtamenta. Hinc Paulus aries ſpiritualis gregi ſuo dicit, Nam in Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. Et iterum: Filioli mei, quos iterum parturio. Deo nos afferimus, ſi deuotè agimus, quod per ſapiẽtiã audimus. Præbe (inquit) fili, cor tuum mihi. Sed neceſſe eſt, vt hæc oblatio cordis etiã in completione ſe demõſtret actionis. Vnde & ſubditur: *Afferte domino gloriam & honorem.* Tales vos exhibete, vt honoretur & glorificetur Deus in vobis. Iuxta quod ſcriptũ eſt: Luceat lux veſtra corã hominibus, vt videntes opera veſtra bona glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. *Afferte domino gloriam nomini eius.* Glorioſè per orbem innoteſcat. *Adorate dominum in atrio ſancto eius.* Hoc eſt, in dilatato & ſanctificato corde veſtro. Illi quippe nos ipſos debemus, à quo cõditi ſumus. Cui iure honor & gloria à nobis exhibetur pro tot & tãtis beneficiis quæ in ædificationem ſpiritualis tabernaculi, id eſt Eccleſiæ ſubſcribuntur. Dicitur enim: *Vox domini ſuper aquas.* Vox domini ſuper populos, qui per aquas rectè deſignati ſunt, quoniã aquarum more

1.Corint.4. Gal.4. Prouer.23. Math.5.

more fluxu mortalitatis incessanter decurrunt. *Deus maiestatis intonuit.* Deus
Matth. 4. de nube carnis terribiliter pœnitentiā prędicauit. Ipse per seipsum intonuit
Luc. 13. qui Deus est maiestatis, potestatis & excelsæ virtutis. Hinc est quòd in can-
Cant. 6. ticis Ecclesia dicit, Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Into-
nuit etiam vox domini super aquas: quia in Iordane super Christum vox
Matth. 3. Luc. 3. patris audita est: Hic est filius meus dilectus. Intonat nunc quoque super a-
Matth. 28. quas baptismatis: quia in nomine patris, & filij, & spiritus sancti baptisantur
Ioan. 1. credentes. Et quia ipse est qui baptisat, rectè subiungitur: *Dominus super aquas*
Ephes. 4. *multas.* Scriptum est enim, Vnus dominus, vna fides, vnū baptisma. Vel do-
Ioan. 1. minus super aquas multas, id est, ipse dominus Iesus postquā emisit vocem
super populos, & perterruit, eos conuertit in se, & habitauit in eis. *Vox domi-*
Ioan. 11. *ni in virtute.* Vt est illud, Lazarē veni foras. *Vox domini in magnificentia.* Non
enim loquebatur Iesus tanquā Pharisæi, sed tanquā potestatē habens. Vnde
Ioan. 7. quidā ait, Nunquam loquutus est homo sicut hic homo. Tanta huius vocis
Ioan. 11. Luc. 7. dominicæ virtus erat, quòd & mortuos suscitabat, cæcos illuminabat, le-
Luc. 17. prosos mundabat. Vel vox domini in virtute & magnificentia fuit, cùm
prius Apostolos fidei virtute instruxit, & per eos postmodum magna fecit.
Vnde subinfertur: *Vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros Li-*
bani. Quid per cedros, nisi alti in superbia designantur? Et bene post cedros
addidit, Libani. Libanus enim interpretatur candidatio. Vox autem domi-
ni confringit cedros Libani: quia per eam etiam illi conteruntur, qui in ho-
noribus & diuitiis, & in nitore terrenæ nobilitatis exaltantur. Vnde Apo-
1. Corint. 1. stolus ait: Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Sed sciendum,
quia duobus modis cōfringit cedros vox domini: quosdam videlicet dam-
nando, quosdam ad se trahendo & penitus humiliando: de quibus subiun-
ctum est, *Et comminuet eas tanquam vitulum Libani.* Et amputata superba cel-
situdine illorum, deponet eos ad imitationem humilitatis suæ, qui tanquam
Psal. 2. vitulus per ipsam huius seculi nobilitatē ad victimam ductus est. Astiterunt
enim reges terræ, & principes conuenerunt aduersus dominum & aduersus
Matth. 3. & 17. Christum eius. *Et dilectus quemadmodum filius vnicornium.* Nam & ipse dilo-
Luc. 3. ctus atque vnicus patri exinaniuit se nobilitate sua, & factus est homo, sicut
Phil. 2. Luc. 4. filius Iudæorum ignorantium iustitiam Dei, & superbè iactantium tāquam
singularem iustitiam suam. *Vox domini intercidentis flammam ignis.* Id est, di-
Ioan. 7. uidentis furentem iracundiam persecutorum suorum, vt alij dicerent: Nun-
quid forte ipse est Christus? alij, Non, sed seducit populum: atque ita præci-
dentis insanū tumultum eorum, vt alios traiiceret, alios in malitia eorum
relinqueret. *Vox domini concutientis desertum.* Id est, commouentis ad fidem
Isa. 33. gentilem populum, qui quondam erat sine spe, sine Deo, sine propheta, sine
Marc. 16. prædicatore. *Et commouebit dominus desertum Cades.* Id est, verè celebrari
faciet dominus sanctum verbum scripturarum suarum, quòd à Iudæis non
intelligentibus deserebatur. *Vox domini præparantis ceruos, & reuelabit conden-*
sa. Cerui Apostolos designant, qui præparante eos Spiritu sancto ad
Actor. 5. currendum, & Euangelium nunciandum agiles erant, quique mortifera
Luc. 24. venena diaboli & hæreticorum, non timebāt. His condensa reuelauit, quia
scripe

scripturas aperuit,& diuina mysteria manifestauit. Hinc Paulus ait: Audiui arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et scriptum est, Aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Tunc eis reuelauit opacitates diuinorum librorum & vmbracula mysteriorum, vbi eum libertate pascantur. Et quia per hæc dona consummat Deus Ecclesiam suam, rectè subiungitur: *Et in templo eius omnes dicent gloriam.* Hoc est, in seipsis templum Dei factis, domino gloriam dicent, à quo bona perceperunt, quæ habent. *Dominus diluuium inhabitare facit.* Quia electos suos, tãquã in arca, ita in Ecclesia custoditos, mũdum istum superare & despicere facit. Qui mundus rectè per diluuiũ designatur: quia carnales intra se extinguit, spirituales supra se repellit. Et quia semper in Ecclesia sua dominus regnabit post diluuium, bene subiunctũ est: *Et sedebit dominus rex in æternũ.* Sũt enim sancti sedes Dei, & ipse rex eorũ, defendẽs illos à potestate diaboli, & regens eos spiritualiter, ne peccatũ regnet in eorũ mortali corpore. De quibus adhuc subditur: *Dominus virtutem populo suo dabit.* Ne ab inimicis & vitiis superẽtur. *Dominus benedicet populo suo in pace.* Vt post procellas & turbines istius seculi, requiescãt feliciter in æternitate.

2.Corin.12. Luc.24. 1.Corint.3. & 6. Genes.7. & 8. Dan.7. Luc.1. Sapien.7. Rom.6. Isa.32.

TITVLVS PSALMI XXIX.

PSALMVS cantici in dedicatione domus Dauid. Psalmus iste est Cantici, id est exultationis habitæ in dedicatione, hoc est, in cõsideratione dedicationis domus Dauid. Dedicatio domus Dauid resurrectio saluatoris intelligitur: in qua omnia vitæ nostræ corpora dedicãtur. Domus Dauid ædificatur, quãdo humanitas assumitur. Domus Dauid ædificatur, quando à mortuis resuscitatur. Domus Christi est humanitas Sicut enim domus celebris fit in dedicatione: sic Christus celebrior factus est in resurrectione, assumpta impassibilitate & immortalitate. In prima parte psalmi est actio gratiarum de liberatione: in qua etiam hortatur sanctos, vt pro ea Deo grates reddant, quæ liberatio eorum est, quia per eam liberati sunt. In secunda parte quæ incipit, Ego autẽ dixi in abundantia mea, ostenditur meritũ, quare fuit dignum vt liberetur. In tertia parte quæ incipit, Audiuit dominus, ostẽdit qualiter fiat ipsa dedicatio. Circa finẽ manifestè ponit resurrectionẽ. Materia est Christus. Intẽtio est hortari homines ad laudem Dei de sua liberatione, quæ illorũ est. Quod notamus vbi dicitur, Psallite domino sancti eius. Ait ergo:

2.Reg.7. Ioan.1.& 2. Luc.1. Marc.16. Rom.6.

PSALMVS XXIX.

EXALTABO *te domine, quoniã suscepisti me.* Ampliabo nomẽ tuum per multas gentes, quoniã humanitatẽ meã verbo tuo vnisti. *Nec delectasti,* Id est, nec delectari fecisti *Inimicos meos super me.* Quia licet putarẽt se esse in passione super me, tamen illud gaudiũ in tristitia est cõuersum. Quod dicitur modò ex persona fundamẽti, post modũ dicetur ex persona vniuersę domus. Iam facta est dedicatio domus in capite, tanquã dedicatio fundamẽti. Domus, id est, Ecclesia, adhuc fabricatur: posteà dedicabitur. Tunc apparebit gloria populi Christiani, quę modò latet. Sæuiant modò inimici. Exultent in fabricatione domus: confundentur in dedicatione. Tunc enim stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Dicent autem inter se pœnitentes & præ angustia spiritus gementes, Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra.

Ioan.1. Sapien.5.

Et quid dicunt de iustis?Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est?tunc implebitur quod modò dicitur, Nec delectasti inimicos meos super me. *Domine Deus meus clamaui ad te.* Clamauit cùm
Ioan.12. Ioan.4. dixit, Pater clarifica filium tuum. *Et sanasti me.* Erat enim infirmus pro
Marc.16 parte carnis.Sanauit igitur eum pater, quia resuscitando ipsam carnem im-
Rom.6. mortalem & incorruptibilem fecit.Audi Apostolum, Vide veram sanita-
1.Corint.15. tem.Absorpta est(ait)mors in victoria.Vbi est mors aculeus tuus? Vbi est
Osee 13. contentio tua?Subiungit aliam causam,qua debeat dominum exaltare. *Domine*, inquit, *eduxisti ab inferno animam meam.* Expoliauit enim infernum,&
Psal 67. Ephes 4. animas sanctorum secum in cælo duxit. *Saluasti me à descendentibus in lacum.* Id est ex manibus Iudæorum me liberasti, qui sua sponte in infernum & mortem & fauces diaboli descendunt.Et quia eius liberatio ad communem pertinet salutem,ideo nos admonet dicens: *Psallite domino sancti eius,& confitemini memoriæ sanctitatis eius.* Ac si dicat, Vos per meam liberationem facti sancti eius,Psallite domino:benedicite operando,& confitemini ore & cor-
Isa.49. de,memoriæ illius.Obliti enim eratis eum,sed ipse vos nō est oblitus.Quòd autem vestri memor extitit,non ex vestra, sed ex illius sanctitate processit. Et ex hoc etiam psallite,& confitemini. *Quoniam ira in indignatione eius.& vita in voluntate eius.* Vindicauit in vos primum peccatum, quod morte soluistis,& vitam æternam,ad quam redire nullis vestris viribus possetis, quia
Isa.28. Zacha.1. voluit,dedit.Cùm audis quoniam ira in indignatione eius, habes in Deo quid timeas. Indignatur enim Deus homini, & infert iram pro peccaro. Rursus cùm audis,Et vita in voluntate eius, habes in Deo quid speres & diligas.Ibi iustitia commendatur,hîc gratia. Ad iram autem & vitam pertinet quod subiungit: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum letitia.* Vespera fit,quando sol occidit. Vespera cœpit, vbi sapientiæ lumen reces-
Malach.4. sit à peccante homine,quando morte damnatus est. Occiderat enim illi sol iustitiæ,non gaudebat ad præsentiam Dei.Inde inchoata est omnis vita ista mortalis.Ab ipso vespere moras habebit fletus,quādiu in laboribus & ten-
2.Corint.5. tationibus populus Dei expectat diem domini. Deinde veniet matutinum,
Phil.3. quo exultatio resurrectionis futura est.Tunc orietur fidelibus lux, quæ oc-
Matth.24. Marc.16. cidet at peccatoribus.Ideo & dominus Iesus in matutino surrexit de sepul-
Ioan.19. chro,vt quod dedicauit in fundamento,hoc promitteret domui. In domino nostro vespera fuit, quia sepultus est: & matutinum, quia surrexit ter-
Luc.24. tia die. Sepultus es & tu vespere in paradiso, & resurrexisti tertia die. Quomodo tertia die? Si seculum cogites, Primus dies est ante legem:
Ephes.1. Secundus sub lege:Tertius sub gratia.Quod triduo illo ostēdit caput tuum, hoc triduo seculi ostenditur in te. Sperandum est & lætandum,sed perferendum est modò & gemendum.Ostendit autem se contrarium Adæ,cùm subiungit. *Ego autem dixi in abundantia mea,Non mouebor in æternum.* Ille posi-
Genes 2. tus in paradiso voluptatis, abundans omnibus bonis, motus est ad persua-
Genes.3. sionem serpentis.Christus autem in abundantia virturum,dixit,id est,deliberauit,vt non moueatur in æternum, sed sit obediens patri vsque ad mor-
Phil.2. tem.Nec hoc suis viribus attribuit, vnde & subdit: *Domine in voluntate tua*

præst

præstitisti decori meo virtutem. Quod decorus sum in iustitia, fortis in patiētia, non hoc habeo ex mea potestate, sed tua voluntate. *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Visus est enim auertisse faciem suam pater à filio, quando eum in passione dereliquit. Vnde & Iudæi dixerunt, Si filius Dei est, liberet eum, si vult. Factus est autem conturbatus, cùm ait, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Hîc magnum meritum Christi ostenditur, qui nec sic probatus ab obediētia recessit. Tu auertis faciem tuam à me: sed ego non sum auersus à te. Nam sequitur: *Ad te Domine clamabo, & ad dominum meum deprecabor.* Clamabo de obtinendis bonis, deprecabor de remouēdis malis. Tu enim dominus meus, qui regis me: & Deus meus, qui creasti me. Hîc nobis ostenditur in capite nostro quid agere debeamus. Si auerterit à nobis faciem suam dominus, & indignatus fuerit pro peccatis nostris: mox conturbari debemus per pœnitentiam. Et ad pias eius aures tandiu clamare, donec indulgentiam consequamur. Quid autem clamauerit Christus, ostendit cùm subiungit: *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem?* Quid proficiet mihi vel aliis sanguis meus effusus, si ego in corruptionem descendo? si corpus meum putrescat in sepulchro? si tertia die non resurgo? *Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Nunquid caro redacta in puluerem confitebitur tibi, id est, erit causa confessionis & laudis tuæ? Aut annuntiabit veritatem tuam, id est, erit causa quare veritas tua annuntietur de reparatione generis humani, quam tu per me facturus es? Ab hoc clamore se exauditum insinuat, cùm protinus addit: *Audiuit dominus, & misertus est mei: dominus factus est adiutor meus.* Misertus est mei, ne corrumperer: adiuuit, vt etiam resurgerem. Misericordia pertinet ad remißionem peccatorum. Adiutorium pertinet ad profectum bonorum operum & virtutum. Primum miseretur nobis sine præcedentibus meritis, vt liberati à peccato bonum velimus. Deinde nos adiuuat, vt bonum quod volumus, impleamus. Quòd peccata corrigimus, misericordia Dei est. Quòd ad virtutes resurgimus, adiutorium Dei est. In quo autem sit adiutus, ostendit, ex familiaritate se conuertens ad patrem, & dicens: *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.* Planctum paßionis in gaudium mutasti resurrectionis, mihi, id est, ad vtilitatem mei & meorum. *Conscidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia.* Saccus de capris conficitur, & de hœdis. Et capræ & hœdi inter peccatores ponuntur. Dominus de numero nostro saccum solùm accepit, non assumpsit meritum sacci, quod est peccatum. Saccus autem est mortalitas. Saccum autem conscidit, quia mortalitatem destruxit, & insuper circundedit eum lætitia: quoniam stola immortalitatis induit illum dominus. Ad hoc autem circundatus est lætitia, vt faciat quod subiungit. *Vt cantet tibi gloria mea.* Id est, resurrectio mea, atque beatitudo mea: *Et non compungar.* Id est, non moriar. Nam Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, Mors illi vltrà non dominabitur. Quod factum est in capite, futurum est in corpore. Cantabit deo gloria nostra, quando similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Fiet enim quod subditur: *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.* Hæc est gloria mea, vt tibi confitear in æternum, quo-

Marginal references: *Matth. 11. Ioan. 13. Matth. 27. Luc. 23. Matth. 26. Phil. 2. Matth. 4. Luc. 15. Psal. 90. Psal. 15. Isa. 53. Psal. 116. Ioan. 14. 1. Ioan. 3. Matth. 25. Isa. 53. 1. Pet. 2. Isa. 63. Rom. 6. Ephes. 4. 1. Ioan. 3.*

niam nihil mihi ex me, ſed omnia ex te, qui es Deus, omnia in omnibus.
Matth.11. Ioan.13. Confitere ergo modò quod tu feciſti in Dominum, id eſt, peccata, & con-
Iaco.5. fiteberis quid tibi fecerit Deus, dimittendo peccata: vt ei confitens in æter-
1.Ioan.1. num non compungaris peccato.

TITVLVS PSALMI XXX.

TITVLVS pſalmi ſequētis hic eſt, In finem pſalmus ipſi David, Extaſis. Aſcribitur pſalmus ipſi David mediatori, manu forti in perſecutionibus, qui loquitur hîc non tantùm pro ſe, ſed etiam pro martyribus ſuis, dirigenti in finem. Extaſis quæ addita eſt in titulo, exceſſum mētis ſignificat: quæ fit vel pauore vel aliqua reuelatione. Sed in hoc pſalmo pauor maximè apparet perturbati populi Dei perſecutione omnium gētium, & defectu per orbem fidei. Sed prior loquitur ipſe mediator. Deinde redemptus ſanguine ipſius populus gratias agit: ad extremum perturbatus diu, loquitur, quod ad extaſin pertinet. Propheta verò ipſius perſona bis interponitur: Prope finem, & in finem. Materia habet duo oppoſita. Auxilium diuinæ pietatis, & miſeriam humanæ fragilitatis. Intendit homines admonere, vt neque deſperent attendentes ſuas mi-
Apoc.1. *ſerias, neque ſuperbiant ſtultè de Dei miſericordia præſumentes: & ſic manifeſtè in finem, id eſt, in Chriſtum nos dirigit. Ait ergo:*

PSALMVS XXX.

IN te Domine ſperaui, non confundar in æternum. Videtis quia timer,
ſed pauor iſte nō eſt ſine ſpe. Si eſt aliqua in humano corde cō-
turbatio, non recedit diuina conſolatio. Non negat quin patia-
tur inimicorum inſultationem, ſed talis cōfuſio non durat in
Matth.25. æternum. Illa confuſio perhorrenda eſt, quæ æterna eſt. Nam eſt quædam
cōfuſio temporalis, vtilis: perturbatio animi reſpicientis peccata ſua, reſpe-
ctione horrentis, horrore erubeſcentis, erubeſcendo corrigentis. Vnde di-
Rom 6. cit & Apoſtolus, Quam enim gloriā habuiſtis in his in quibus nunc erube-
ſcitis? Hanc confuſionem non formidat Chriſtianus, imo ſi hanc non habe
Matth.25. bit, æternam habebit. Quæ eſt illa? Ite maledicti in ignem æternum. Et ideo
ſecutus adiunxit: *In iuſtitia tua libera me.* Nam ſi attendas ad iuſtitiam meam,
damnas me. Fit autē iuſtitia Dei & noſtra, cùm nobis donatur: quæ ideo Dei
1.Corim.4. iuſtitia dicitur, ne homo ſe putet à ſeipſo habere iuſtitiā, & ſic in ſeipſo ina-
niter glorietur. Et quia vox meá non poſſet aſcendere ad te, *Inclina ad me au*
rem tuam, accelera vt eruas me. Fecit hoc Deus, quando ipſum Chriſtū ad nos
Ioan.3.&6. miſit. Auris inclinatio eſt aſſumptio humanitatis. Inclinat aurem ſuam ad
nos Deus, miſericordiā deponēs ſuper nos. Quæ maior miſericordia, quàm
Ioan.3. vt vnicum ſuum daret nobis, non viuere nobiſcum, ſed mori pro nobis? Sed
1.Corint.15. vt inclinata miſericordia citò reſurgat petit, cùm ſubiungit: *Accelera vt eruas*
me. Ac ſi dicat, Cito fac me reſurgere. Si enim vſque in communem reſur-
rectionem diſtuliſſet, tota ſpes credentium decidiſſet. Vel ad hoc poſitum eſt
Accelera, vt hoc totum quod nobis diu videtur, quandiu voluitur: ſecūdum

punct

punctúesse intelligamus. Non est enim diu quod habet extremū. Trāsuolant tēpora, & quod tibi tardū est, in oculis Dei breue est. *Esto mihi in Deum protectorem.* ne vulnerer telis inimicorum. *Et in domum refugij, vt saluum me facias.* Id est in domum securitatis, in quia requiescam finitis laboribus istis, atque in æternum saluus permaneam. Si vis euadere iacula tentationum, æstus vitiorum, furorem persequentium: inuoca protectorem dominum. Si ipse te protegit, non est qui feriat. Si vis esse saluus & securus, fac de ipso refugium tuum. Nullum enim tam tutum potest tibi esse refugium, quàm Deus tuus: de quo subditur, *Quoniam fortitudo mea & refugium meū es tu.* Fortitudo qua ego possim & mihi contra impugnantes resistere. Refugium in quo securus valeam permanere. Fortitudo in bello, refugium post triumphum. Fortitudo qua vincimus, refugium in quo quiescamus. *Et propter nomen tuum,* dilatandum & glorificandum, *deduces me*, ne aberrem: *& enutries me.* ne in via deficiam. Vel deducitur Christus, cùm per Apostolos vbique nunciatur. Enurritur autem, cùm paruuli lacte fidei & miraculorum gaudio refouētur. Domine Deus noster, dux nobis es, quo spiritualiter proficiscimur: & verus cibus, quo spiritualiter enutrimur. Ducit nos præceptis, nutrit sacramentis. De quo adhuc subditur: *Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi.* Per laqueum, deceptionem vult intelligi: quam Christo absconderunt Iudæi. Hinc est quòd ei dixerunt, Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Dic ergo nobis si licet censum dari Cæsari an non? Ecce laqueus, quem absconderūt. Si dixisset, Licet: cecidisset in laqueum. Opposuissent enim illi, Contra legem agis, quæ dicit, Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies. Si dixisset, Non licet: in alium laqueū cecidisset. Dixissent enim Herodiani, Contra regem agis: reus es mortis. Vel educes me de laqueo, id est de morte, quæ ideo dicitur laqueus: quia per mortem putauerunt impedire nomen eius: quem absconderunt, id est latenter parauerunt, mihi, quem nullum latet secretum. Suos similiter eripit Deus de laqueis diaboli, id est de tentationibus. Ideo scio quòd educes me. *Quoniam tu es protector meus.* Et non potest illaqueari, qui talē habet protectorem. Et ideo sequitur: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Hoc completum fuit, quando in cruce positus dixit, Pater in manus tuas cōmendo spiritū meum. Ecce quomodo Prophetia & Euāgelium in eodē sermone concordant. Intellige ergo quia idem Christus qui loquitur in Euangelio, locutus est etiam in psalmo. Qui protinus adiungit, dicens: *Redemisti me domine Deus veritatis:* Redempta est anima Christi & aliorū per suam perfectā obedientiā. Et bene ait, Domine Deus veritatis: non enim fefellit in promissione, sed impleuit fideliter quod promisit. Et ideo quia tu es Deus veritatis, *Odisti obseruantes vanitates superuacuè.* Illi superuacuè custodiunt vanitates, qui sic terrenis inhærent, vt cælestium obliuiscantur. Tales odit Deus, qui sperāt falsam beatitudinem seculi istius. Ego autē non quomodo illi qui sperāt in vano, & qui obseruāt vanitatem: sed in domino speraui, qui non est vanitas. Ideo exultabo corpore, & lætabor spiritu in misericordia tua, quæ donauit mihi vt sperarem in te. Et meritò exultabo: *Quoniam respexisti humilitatem meam.* Id est, misertus es meæ

Psal. 45.
1. Corint. 3.
Ioan. 6.
Matth. 22.
Deut. 6.
Matth. 26
Hebr. 4.
Luc. 23.
2. Pet. 1.
Phil. 2.
Sapien. 4.

fragilitatis & meæ afflictionis,ne à persequentibus superarer. Respiciendo autem humilitatem, *Saluasti de necessitatibus animam meam.* Id est,de corporalibus miseriis,quas in hac vita patitur anima propter culpam. Nisi prius te humiliares, non te exaudirer, qui te à necessitatibus liberaret. Humiliatus
Rom. 7. est qui dixit, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sed audi continuam saluationem: Gratia (inquit) Dei per Iesum Christum: vnde sequitur. *Nec conclusisti me in manibus inimici.* Quia neque ab his qui se-
Matth. 28. pulchrum custodiebant, neque à malignis spiritibus in inferno detētus est: sed potius, *Statuisti in loco spatioso pedes meos.* Quia non solùm in Iudæa, sed per
Rom. 10. omnia regna mundi Apostoli prædicabant: quibus in sola Iudæa prius præ
Matth. 10. dicare præceptum fuerat. Vel statuisti pedes meos, id est, firmiter posuisti afflictiones meas in loco spatioso charitatis. Hîc incipit enumerare miserias humanæ fragilitatis, dicens, *Miserere mei Deus, quoniam tribulor.* Et ipsam tribulationem describit, cùm subiungit, *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus.* Id est, intellectus meus, voluntas mea, memoria mea. Quanuis certus esset de promissione Dei, qui dixerat, Clarificabo: nō ita dicimus
Ioan. 12. intellectum Dei Christi vel voluntatem, siue memoriam esse turbatam, vt
Isa. 53. aliquo modo deficeret: sed spontaneè perturbari voluit, vt aliis exemplum
1. Pet. 2. relinqueret, ne si turbarentur, ideo desperarent. *Quoniam defecit in dolore vi-*
Genes. 2. *ta mea.* Post expertam iram Dei qua dictum est primo homini, Morte morieris: multos defectus doloris habuit vita ista mortalis. Et quia vita eius posset acta esse in dolore per vnum diem, vel duos dies, quod non videre-
Iob. 7. tur magnum: ideo addidit, *Et anni mei in gemitibus.* Totum enim spatium præsentis vitæ, sanctis labor & gemitus est. Vnde & subditur, *Infirmata est in paupertate virtus mea.* Id est, in consideratione meæ paupertatis: quia nihil ex me habeo. *Et ossa mea,* Id est, firmitas mea, vel robora corporis mei, *Contur-*
Matth. 25. *bata sunt.* Cùm Christus dicit se esse infirmum, & in corpore & in anima: ostendit à se remotam omnem superbiam, & quòd aliquis non debet de se præsumere. Ponit item alias miserias dicens: *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, & timor notis meis.* Quid per notos nisi Apo-
Luc. 13. stoli? quid per vicinos valde, nisi illi qui iam fidei eius appropinquabāt, de-
2. Timot. 2. signantur? Illis opprobrium & timoris causa efficitur, cùm à Iudæis in cru-
Matth. 27. ce suspenditur. Rectè super omnes inimicos suos se in opprobriū factū dicit, quia plus despectus apparuit ipse qui sine culpa occidebatur, quàm ipsi etiā
Luc. 23. iniqui, qui pro suis sceleribus damnabantur: vnde & subdit: *Qui videbāt me,*
Matth. 26. *foras fugerunt à me.* Videbant enim Apostoli Iudæos capere Christum, & relicto eo omnes fugerunt. *Obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.* Obliti sunt me, tanquam mortuus sim à corde ipsorum. *Factus sum tanquam vas perditum: quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.* Vas
Luc. 23. Isa. 53. perditum & confractum, nulli vtilitati est idoneum. Quasi vasa perdita e-
Matth. 26. & 27. rant latrones, cùm tanquā inutiles ad perditionē traderērur. Sic & Christus
Marc. 14. & 15. tanquā vas perditū factus est, quia etiam cum impiis deputatus est. Quantas autem à circūstantibus audierit vituperationes, ipsi qui pasiionē eius legūt,
Luc. 22. & 23. agnoscunt. *In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animā meam consiliati sunt.*

sunt. Dum simul(inquit)aduersum me iniqui Iudæi conuenirent, in eo cõuentu nihil aliud conciliati sunt, nisi vt animam meam perderẽt. Quid hæc verba nos docent, nisi contemptum mundi & mortis, nisi humilitatẽ & patientiam, & vt spem nostrã habeamus in Deo? Vnde & subditur, *Ego autem in te speraui domine: dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.* Recta est spes, quæ in Deo est. In quocũq; alio sperauerit homo, frustrabitur spes eius. Qui autẽ in Deo sperat, sicut Deus immutabilis est, ita spes eius mutari non poterit. Dixi domino, proposui, voui, fixi in animo, Deus meus es tu. Tu enim nõ deficis, Tu nõ fallis. Et ideo in te speraui, quẽ Deũ meũ elegi. In manibus tuis, id est in potestate tua, sortes meę sunt. Sors nõ aliquid mali est, sed res in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem. Nam & sortes miserunt Apostoli. De duobus discipulis consultus est Deus, quemnã illorũ esse vellet Apostolum. Et cecidit sors super Mathiã. Sortis nomine in hoc loco gratia Dei designatur: quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam vbi dicitur: Iste facit, iste non facit, merita considerantur. Et vbi merita considerãtur, electio est, & non sors. Quando autẽ Deus nulla merita nostra inuenit, sorte volũtatis suæ nos saluos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc est sors. Gratia salui facti estis per fidem (ait Apostolus) & hoc non ex vobis. Hinc est quòd Petrus Symoni dicit, Quia existimasti donũ Dei pecunia cõparare, non est tibi pars neque sors in hac fide, id est, non pertines ad istam gratiã quã gratis omnes accepimus. Bene autẽ nõ sortẽ, sed sortes dicit: quia multæ sunt diuisiones gratiarum, quas credentibus dominus distribuit. *In manibus tuis sortes meæ.* Ac si apertè dicat: In potestate tua sunt omnes electi mei. Et ideo, *Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequẽtibus me.* Id est, de illorum potestate, qui me oderunt, & eorum qui mihi mala inferunt. Dicat hoc vnusquisque de inimicis suis. Bonũ est enim, & orare debemus, vt Deus nos eruat de manibus inimicorũ nostrorum visibilium & inuisibiliũ. Inter hos gemens iste ait: *Illustra faciem tuam super seruum tuum.* Cõfusio enim quædam putatur, cùm omnes Christiani dicũtur: & qui malè viuũt, & qui bene viuunt. Omnes vno charactere signãtur. Omnes ad vnum altare accedunt. Eodem baptismate abluuntur: eandem dominicã orationẽ proferunt: iisdẽ mysteriis celebrandis intersunt. Quando discernentur? Quando illustrabit faciem suam dominus super seruos suos? in iudicio. Tunc separabuntur boni à malis. Vnde scriptum est, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Et ideo subdit: *Saluum me fac in misericordia tua:* non in iustitia mea. *Domine non confundar quoniam inuocaui te.* Quisquis modò dominum inuocat, id est inter se vocat, corde puro, corde integro, deuotè orando, rectè viuẽdo, voce, corde, operibus consonando: non confundetur in iudicio. Confundẽtur autem illi, de quibus subditur: *Erubescant impij & deducantur in infernum.* Iudæi scilicet qui dominum suum crucifixerunt: vel gentiles qui idola coluerũt: vel falsi Christiani, qui dominum colere neglexerunt. Tunc vtique erubescẽt, quando à domino audient, Amen dico vobis, Nescio vos. Et rursus, Ite maledicti in ignem æternum. Tunc fiet quod subditur: *Muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia & in abusione.* Superbè enim

Ioan. 18. & 19.
Ioan. 11.
Mala. 3.
Actio. 1.
Rom. 4.
Ephes. 2.
Actio. 8.
Matth. 10.
1. Corint. 12.
Matth. 24.
Ephes. 4.
Matth. 6.
Matth. 25.
Isa. 26.
Matth. 25.

Matth. 26. Luc. 23. & abusiuè,id est,contra seruorum vsum,loquebâtur Iudæi aduersus dominum,dum,Reus est mortis,& Crucifige clamabãt. Quotidie modò clamãt
Isa. 51. mali contra bonos,superbi contra humiles.Quotidie blasphemant,latrant,
Rom. 2. detrahunt, garriunt linguis malignis & dolosis : sed tunc efficientur labia eorum muta,quando sanctorum apparebit gloria ; & sibi videbunt imminere tormenta.Strepitus verborũ vertetur in luctum.Ibi enim fletus & stri-
Matth. 8. & 13. dor dentium. Quo contra sanctorum fœlicitatem intuens,suauitatem regni cælestis admirando laudauit,dicens: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine,quam abscondisti timentibus te!* Admirabilis est, delectabilis est. Verbis
Isa. 64. 1. Corint. 2. explicari non potest.Nam quod oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit,præparasti Deus diligentibus te. Abscondisti autem timentibus te.Quid est,abscondisti illis? seruasti vt soli ad eam perueniant. Quandiu enim adhuc timent, nondum & ipsi peruenerunt : sed credunt se
Psal. 110. Prouer. 1. peruenturos,& à timore incipiunt. Nihil enim dulcius est immortalitate sapientiæ:sed initium sapientiæ timor domini, quam abscondisti timentibus te:sed *Perfecisti eis qui sperant in te,in conspectu filiorum hominum.* Id est,eis perfecisti dulcedinem tuam,qui in conspectu filiorum hominum sperant in te.
Matth. 10. Quo modo dicit dominus,Qui me negauerit coram hominibus,negabo & ego illum coram patre meo.Ergo si speras in domino, coram hominibus
Rom. 10. spera:ne forte abscondas ipsam spem tuam in corde tuo,& timeas confiteri, cùm tibi pro crimine obiiciatur,quia Christianus es.Si vis ambulare viam Dei,etiam in conspectu hominum spera in dominum,id est,noli erubescere
Psal. 33. Ezech. 9. de spe tua.Quo modo viuit in corde tuo,sic habitet in ore tuo:quia non sine
Rom. 1. causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit, tãquam in sede pudoris:ne Christi opprobrio Christianus erubescat. Hoc ergo in conspectu
Tit. 1. hominum si feceris,si inde coram hominibus non erubueris, si in cõspectu
Act. 4. filiorũ hominum,nec ore,nec factis Christum negaueris: spera tibi perfici dulcedinem Dei.Hanc autem dulcedinẽ incipit Deus dare fidelibus in hac vita,sed perficit in alia.De quibus adhuc subditur: *Abscondes eos in abscondito*
2. Corint. 5. *faciei tuæ.* Id est,in secreto contemplationis diuinæ. *A conturbatione hominum.* Vt nullus eos iam valeat conturbare. Sed iterum cùm peregrinantur in hoc seculo,quia multas patiuntur linguas contradicentes, quid eis facis? sequitur & dicit, *Proteges eos in tabernaculo tuo.* Scilicet in præsenti Ecclesia, in qua militamus, *A contradictione linguarum.* Ne linguæ hæreticorum contradicentes veritati valeant eos incorporare sibi. Deinde pro tantis beneficiis ad laudandum & benedicendum Deum erumpit, dicens, *Benedictus Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate mu-*
Matth. 22. *nita.* Inde est benedicendus & glorificandus dominus, quoniam mirabi-
1. Cor. 1. 13. lem ostendit misericordiam suam mihi,id est,ad vtilitatem mei & meorũ,in
1. Corin. 12. ciuitate munita,id est,in sanctis,qui dicuntur ciuitas:quia multi sub vna diuina lege coniunguntur,& munita propter multas virtutes,& diuersa dona sancti Spiritus,quibus muniuntur.Dominus sic mirificauit: ego autem habui miserias. Vnde & subdit, *Ego autem dixi in excessu mentis meæ, Proiectus sum à facie oculorum tuorum.* Excessus dicitur, siue quando homo rapitur ad

contem

contemplationem diuinorum,(vt Paulus dicit, siue mēte excedimus, Deo.) 2.Cor.5.
siue quando aliquis præ tristitia seipsum excedit, nec remanet apud se. Sic &
iste vidit se pauentem nescio qua tribulatione magna, sicut non desunt. At
tende cor suum pauidum & trepidum: & ait, *Proiectus sum à facie oculorum
tuorum.* Si in facie tua essem, non sic timerem. Si me attenderes, non sic
trepidarem. Et quia confessus sum, & quia humilis fui, quia cor meum accu
saui, quia trepidans clamaui: *Ideo exaudisti vocem orationis meæ.* Et meritum
quoddam exauditionis supponit, cùm dicit, *Dum clamarem ad te.* Id est, quia
clamaui. Clamor ad dominum non est voce, sed corde. Multi silentes labiis, Exod. 14.
corde clamauerunt. Multi ore strepentes, corde auerso nihil impetrare po-
tuerunt. Si ergo clamas, clama intus, vbi audit Deus. Sed iam quid nos hor
tatur, audiamus. *Diligite dominum omnes sancti eius.* Tanquam diceret, Credite
mihi. Ego sum expertus, habui tribulationes, inuocaui, & non sum dece-
ptus. Speraui in Deum, & non sum cōfusus. Cogitationes meas illuminauit,
trepidationem meam firmauit. Diligite dominum, qui non diligitis mun- 1.Ioan.2.
dum, hoc est omnes sancti eius. *Quoniam veritatem requiret dominus.* Licet per-
mittat eam modò conculcari, tamen ipse requiret eam in suo tempore. A
quibus requiret? Ab his qui eam contra falsitatem tenuerunt. Requiret au-
tem ab illis, vt remuneret. Requiret etiam ab his, qui eam superbè neglexe-
runt. De quibus subditur: *Et retribuet* non modicè, sed *abundanter facientibus
superbiam.* Qui sunt qui superbiam faciunt, nisi hi qui veritatem Dei contem
nunt? Ne ergo cum eis condemnemur, audiamus, & faciamus quod subin-
fertur. *Viriliter agite.* Nolite læsas manus in tribulationibus dimittere. Et si in
corpore est infirmitas vel lassitudo, sit in corde ad toleranda mala mundi
patientiæ fortitudo. Et hoc est quod subiungit: *Et confortetur cor vestrum.*
Sed quibus hoc dicit? Nunquid amatoribus mundi? Non. Sed audi quibus.
Omnes qui speratis in domino. Verba quę audistis in psalmo, fratres, in corde de- 1.Corin.12.
scribite: in vobis transformate: in his dominum laudate. Et si orat psalmus,
orate: & si gemit, gemite: & si gratulatur, gaudete: & si sperat, sperate: & si ti-
met, timete. Omnia quæ hîc scripta sunt, speculum nostrum sunt.

PSALMVS XXXI.

*INTELLECTVS David. Hæc scriptura edita à David legentibus intel-
lectum gignit. Hoc scilicet, vt quisque intelligat non posse saluari aliquem,
nisi per peccatorum remissionem. Prima intelligentia est, vt te noueris pecca
torem. Consequens intelligentia est, vt cùm ex fide per dilectionem bene cœ-* Gal.5.
*peris operari, nec hoc viribus tuis, sed gratiæ Dei deputaueris. Materia est David pro-
pheta, vel quicunque alius fidelis, intellectu pœnitens: qui cùm antè ignorasset peccata sua,
iam recognoscit. Ponit etiam illius confessionem; deinde illius confessionis commendatio-
nem. Postmodum inducit Christum promittentem bona plura huiusmodi pœnitenti. Inten-
tio illius pœnitentis est, nos admonere ad intellectum huiusmodi confessionis. Et in prima
parte ostendit se peccata recognoscere, cùm dicit:*

PSALMVS XXXI.

BEATI *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.* Sunt nonnulli pœnitentes, quorum per lauachrum regenerationis remissæ sunt iniquitates, & beati sunt. Rursus sunt plerique, qui post baptismum peccauerunt, sed ad confessionem redierunt: & per pœnitentiam & emendationem tecta sunt eorum peccata, quæ gesserunt. Et ipsi nihilominus sunt beati. Est alius vir strenuus, & ideo vnus quia rarus, animi virtute fultus, qui se ab omni peccato criminali custodiuit, qui culpam cùm per carnalem concupiscentiam oriretur, per rigorem spiritus fortiter restrinxit: non delectatus est, non consensit. Hic est beatus vir, cui dominus peccatum non imputauit. Hinc per eundem psalmistam alibi dicitur, Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero. Et Apostolus ait, Nihil nunc damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Et dum iste vir sanctus in hoc non se iustificat, sed peccatorem confitetur, & seipsum accusat: non est in spiritu eius dolus. Quod quia pœnitens iste non fecit, quale damnum pertulerit, insinuat, cùm subiungit: *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.* Contrarium videtur esse, quod ait, Tacui dum clamarem. Sed aliquid tacuit, aliquid clamauit. Tacuit confessionem, clamauit præsumptionem. Quandiu peccatum nostrum reticemus, ipsum peccatum clamat ad dominum. Hinc est quod Cain à domino dicitur, Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Quia enim requisitus negauerat, ipsa fusio ad dominum clamor erat. Quoniam tacui (inquit) inueterauerunt ossa mea. Si clamaret peccata sua, innouarentur ossa eius, id est, tota virtus eius robusta esset in domino: quia in se inueniretur infirmus. Modò autem, quia in se voluit esse firmus, factus est infirmus: & inueterauerunt ossa eius. remansit in vetustate, qui noluit confitendo amare nouitatem. Quid est, Dum clamarem tota die? dum perseuerarem in defensione peccati. Et quia tacuit, vindicantem domini manum sensit: dicens, *Quoniam die ac nocte,* Id est assiduè *grauata est super me manus tua.* Super illum dominus manum grauat, quem exaltantem se humiliat. Qui à confessione humilitatis suæ noluit humiliari, humiliatus est pondere manus Dei. Et ideo subdit: *Conuersus sum in ærumna mea,* Id est, in consideratione meæ miseriæ, *Dum configitur spina.* Dum compungitur conscientia. Per ferientem manum domini sensit super se pondus flagelli, sensit intra se compunctionem peccati. Datus est ei sensus doloris, & sic inuenit suam infirmitatem, qui tacuerat confessionem. Vnde protinus ait: *Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.* Per delictum potest intelligi peccatum cogitationis. Per iniustitiam, peccatum operis. Vel delictum est, cùm mandatum Dei relinquimus, Iniustitia verò, quando ipsa quę præcepta Dei prohibēt, opere perpetramus. Vtrūque hoc peccatū prius iste pœnitēs reticuit. Vnde & vindicātem domini manū sensit: & sic flagellatus & erudi

[Margin: Ioan. 3. Tit. 3. — 1. Ioan. 1. — Gal. 5. — Psal. 18. — Roma. 8. — Luc. 18. — 1. Ioan. 1. Iacob. 5. — Gene. 4. — Luc. 18. — Esa. 66.]

& eruditus,ad confessionem & emendationem humilis venit. Piaque domini dispensatione factum est, vt quod pœna peccati extitit, hoc ipsum virtutis occasio fuerit. Vnde & ait: *Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam domino: & tu remisisti impietatem peccati mei.* Vide quàm velox sit Dei misericordia erga peccatorem. Proposuit se pronuntiaturum, & ille iam dimisit. Vox nondum venerat in ore, sed auris Dei iam erat in corde. Postquam autem dixit, Confitebor, non sine causa mox addidit, Aduersum me. Multi enim pronuntiant impietaté suá, sed aduersus ipsum dominũ: quando inueniuntur in peccatis, dicunt, Deus hoc voluit. Si enim homo dicat, Non feci: aut, Hoc factum quod arguis, non est peccatum. Non pronuntiat nec aduersus se, nec aduersus dominum. Si autem dicat, Feci: prorsus peccatum est, sed: Deus hoc voluit, quod ego feci. Pronuntiat aduersus dominum. Multi hoc dicunt. Dicunt & aliud, Fatum mihi fecit, Casus mihi fecit. Et ita per circuitum volunt venire ad accusandum Deum. Tollit ergo pœnitens iste tales occasiones in peccatis, ne declinet cor suum in verba malitię & confitetur aduersum se iniustitiam suam domino. Quid est aduersum se? Accusans & increpans semetipsum, & non alium. Talem confessionem sequitur velox remissio. Ideo ait, Et tu remisisti impietatem peccati mei. Et notandum quòd non ait peccatum, sed impietatem peccati. Cùm enim agimus malum, vel loquimur, vel cogitamus, peccatum quidem est. Cùm autem idipsum Deo abscondere volumus, iam non solum peccatum est, sed etiam impietas peccati. Ex his ergo verbis ostendit, quòd ex hoc, quòd confiteri peccatum suum disposuit, nõ solùm ei Deus quod malè gessit, sed etiã quod impiè absconderat, dimisit. Licet autem Deus dimittat peccata, ex quo homo in voluntate pœnitet: tamen confitendum est ministris Ecclesiæ, quia nisi confiterentur, ex sua inobedientia damnarentur. Quod ostensum est in Lazaro, qui postquàm viuificatus est, indiguit solui. *Pro hac* videlicet impietate peccati, *orabit ad te omnis sanctus.* Inde orabit ad te, quia dimisisti peccata. Nam si non dimitteres peccata, non esset sanctus qui ad te oraret. Orabit autem *In tempore opportuno.* Modò est opportunum tempus orandi, confitendi peccata sua, & corrigendi. Modò enim tempus gratiæ, tempus misericordiæ, de quo dicit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: Modò possunt appropinquare Deo, qui volunt, si præterita mala puniant, si mores corrigant, si sobriè & iustè viuant. Erit postmodum tempus iudicij, tempus vindictæ: quo iam non appropinquabunt, qui modò appropinquare contemnunt. Hoc est quod subiungit. *Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.* Rectè per diluuium, Dei iudicium designatur: quia sicut prius in diluuio, ita in extremo iudicio peccatores damnabuntur. Nemo autem arbitretur cùm repente finis venerit sicut in diebus Noë, remanere confessionis locum, pro qua propinquetur ad Deũ. Modò non videtur dominus, & prope est. Tunc autem videbitur, & iam prope non erit. Multi fluctus diluuiorum corda commouebunt prauorum, quos illi sensuri non sunt, qui modò ad portum diuinæ misericordiæ refugiunt. Quod fecit iste pœnitens, qui ait: *Tu es refugium*

Ecclesi. 4. *Ioan. 11.* *2. Cor. 6.* *Tit. 2.* *Gene. 7.* *Matt. 24* *Philip. 4.* *Apoc. 1.* *Zach. 12.*

fugium meum, à tribulatione quæ circundedit me. Multa est tribulatio, quæ nos vndique circundat, Teste Apostolo qui ait, Foris pugnæ, intus timo-
2. Cor. 7. res. Et in alio psalmo dicitur, Multæ tribulationes iustorum. Denique to-
Psal. 13. Iob. 7. ta vita ista mortalis seruis Dei tribulatio est. Sed ab hac tribulatione qua circundatur in hoc mundo, non inuenit homo tam tutum refugium, quàm ipsum Deum. Refugiant alij ad vires suas, ad munitiones suas, ad defensio nes peccatorum suorum. Mihi non est refugium, nisi tu, qui es etiam *Exultatio mea.* Quia de te gaudeo. Et ideo *Erue me à circundantibus me:* Inimicis & vitiis. Audio vocem gaudij, Exultatio mea. Audio gemitum, redime me.
Roma. 8. Ibidem. Gaudes & gemis? ita, inquit. Gaudeo in spe, gemo adhuc in re. Spe enim salui facti sumus: ecce vnde gaudium. Spes autem quæ videtur, non est spes. Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam expectamus. Ecce gemitus. Ideo ait, Erue me. Diapsalma. Responsio Dei. *Intellectum tibi dabo.* Vt cognoscas te semper, & semper gaudeas ad Deum in spe, donec ad
1. Corin. 13. illam patriam peruenias: vbi iam non spes, sed res erit. *Et instruam te:* Armis iustitiæ, scientia, bonis moribus & virtutibus, & *In via hac.* virtutum, *qua gradieris, firmabo super te oculos meos.* Super nos in via nostra dominus oculos firmat, cùm profectum nostrum per viam virtutum misericorditer attendit. Et nos in eodem itinere perseueranter custodit. Neque enim sufficeret intellectum dare, & bene viuendo informare: nisi & in his nos faceret permanere. Post hunc intellectum & protectionem suam conuertit se ad superbos defendentes peccata sua, & ostendit nobis quid sit intellectus. *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Equus superbos significat & luxuriosos. Mulus autem, pigros & infœcundos. Tales sunt homines huius seculi: in elatione se erigunt, carnalibus voluptatibus deseruiunt: nullum animæ fructum faciunt. Et dum solis terrenis inhærent, bestialiter viuentes sicut equus & mulus, intellectum de cælestibus non habent. Qualiter tractandi sunt tales, sequitur: & dicit, *In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Duris disciplinæ vinculis debent coerceri, crebris verberibus ora iactantia reprimi: quia prauè & indomitè viuunt, effrenatè loquuntur: Deum fugiunt, in mortem currunt. De talibus non est mirum, si adhibito freno flagella sequuntur. Vnde subditur. *Multa flagella peccatorũ.* Indomitum animal esse cupiebat: domatur freno & flagello. Atque vtinam perdometur. Verendum est enim, ne nimium resistendo Deo dominatori, relinqui mereatur, & ire in vagam
Psal. 72. suam licentiam: vt dicatur de illo, Prodiet quasi ex adipe iniquitas eius: sicut de illis, quibus modò sunt impunita peccata. Ergo cùm flagellatur, corrigatur, dometur: quia & ille sic se dixit edomitum. Equum & mulum se dixerat, quoniam tacuit. Sed vnde domitus est? flagellis conuersus in ærumnam dum configeretur spina. Siue flagella dicas, siue stimulos dicas, domat Deus iumentũ cui insideat: quia iumẽto expedit, vt insideatur, & flagello dometur: quatinus Dei misericordiã cõsequatur. Vnde & subditur: *Sperantẽ autẽ in domino misericordia circũdabit.* Quẽ primo circundat tribulatio, posteà circundat

circundat misericordia: quoniam misericordiam dabit, qui propter pecca ta nostra iustè tribulari nos voluit. Ideo admonendo subiungit: *Lætamini in domino, & exultate iusti.* Lætamini corde: exultate in corpore, non in vobis, non in mundo: non mundi amatores, non peccatores: sed iusti. *Et gloriamini omnes recti corde.* Non est magnum gloriari in gaudiis. Rectus corde gloriatur etiam in tribulatione. Vide rectum cor. Scientes, inquit, quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationẽ, probatio spem. Spes autem non confundit. quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ergo si iusti, sumus, si rectum cor habemus, lætemur corde in domino: exultemus corpore: gloriemur in tribulatione. *Philip. 4.* *Roma. 5.*

TITVLVS PSALMI XXXII.

IN finem psalmus David. Psalmus iste conuenit David prophetæ. Cuius materia est laus Dei, siue beneficia ipsius, siue potentia. Admonet nos ad laudem Dei, proponendo causas, quare debeamus eum laudare. Et hæc est eius intentio. In secunda parte ostendit illos esse beatos, qui Deum laudauerunt. Sic autem incipit.

PSALMVS XXXII.

EXVLTATE *iusti in domino.* Iniusti exultant in seculo. Finito seculo finitur iniustorum exultatio. Permanẽte domino, permanebit iustorum exultatio. Et bene dico, vt exultent iusti in domino: quia, *Rectos decet laudatio.* Non est autem speciosa laus in ore peccatoris. Qui sunt recti? qui dirigunt cor secundum voluntatem Dei: & si eos perturbat humana fragilitas, diuina consolatur æquitas. Iusti sunt, qui per fidem & bonam operationem deseruiunt. Recti sunt, qui nec extolluntur in prosperis, nec franguntur in aduersis: & in his eidẽ domino gratias referunt. Iustitia ergo in fide & actione, rectitudo in voluntate. Qui tales sunt, ad laudandum Deum & in eo exultandum idonei sunt. Tales admonet psalmus, cùm subiungit: *Confitemini domino in cythara, in psalterio decem chordarum psallite illi.* Cythara ex inferiore parte sonat, Psalterium ex superiore. Vitam ex ista terra, tanquam ex inferiore parte habemus: est autem terrena prosperitas, & terrena aduersitas: & in vtroque laudandus est Deus. Quæ est terrena prosperitas? Cùm sani sumus secundum carnem: cùm fructus largè proueniunt: cùm abundant omnia, quibus viuimus: quisquis inde non laudat Deum, ingratus est. Aduersitates verò sunt in doloribus, in lãguoribus, in pressuris, in amissione rerum, in tribulationibus. Ergo confitere domino in cythara, siue abundet tibi terrenum aliquid, siue desit: gratias age illi, qui dedit vel abstulit. Non est enim tibi ablatus ille, qui dedit, quamuis tibi ablatum fuerit quod dedit. Tange ergo chordas in corde: & dic tanquam in cythara inferiore, Dominus dedit, dominus abstulit. Sicut domino placuit ita factum est. Sit nomen domini benedictum. Iam verò cùm attendis superiora dona Dei: quid tibi contulerit præceptorum, qua doctrina cælesti *Sapien. 3.* *Eccle. 15.* *Isa. 52.* *Hebr. 11.* *2. Cor. 3.* *Iob. 1.* *Iob. 1.*

lesti te imbuerit, quid tibi desuper ex illius veritatis fonte præ cæteris dede rit.conuertere,& ad psalterium psalle Deo in psalterio decem chordarum. Præcepta enim legis decem sunt. In decẽ præceptis legis habes psalterium. Exod.20. Perfecta res est:habes ibi dilectionem Dei in tribus, & dilectionem proxi- Matth.22. mi in septem. Et vtique nosti domino dicente, quia in his duobus præce- Deut.6. Exod.20. ptis tota lex pendet, & prophetæ. Dicit tibi Deus desuper, quia dominus Ibidem. Deus tuus Deus vnus est. Habes vnam chordam. Non accipias in vanum no men domini Dei tui:habes alteram chordam. Obserua diem sabbatti, non carnaliter, non Iudaicis delitiis,qui otio abutuntur ad nequitiam. Melius esset eis vt tota die foderent, quàm tota die saltarent. Sed cogita requiem in Deo tuo omnia facientem. Abstine ab opere seruili. Omnis enim qui facit Ioan.8. peccatum, seruus est:& vtinam hominis,& non peccati. Hæc tria pertinent ad dilectionem Dei. Cuius cogites vnitatem, veritatem, voluntatem. Est enim quædam voluntas in Deo, vbi verum sabbatum, vera requies. Vnde Psal.36. dicitur, Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui: quis enim sic delectat, quàm ille qui facit omnia quæ delectant? In his tribus charitas Tob.4. Dei,in aliis septem charitas est proximi. Ne facias alij quod pati non vis:ho Luc.6. nora patrem & matrem,quia vis te honorari à filiis tuis. Non mœcheris, Exod.20. quia nec mœchari post te vxorem tuam vis. Nõ occidas,quia & occidi non vis. Non fureris quia furtum pati non vis. Non falsum testimonium dicas, quia odisti aduersus te falsum testimonium dicentem. Non concupiscas vxorem proximi tui, quia & tuam non vis ab alio concupisci. Non concupiscas rem proximi tui,quia si quis tua concupierit,displicet tibi. Conuerte & in te linguam, quando tibi displicet qui te nocet. Hæc omnia præcepta Dei sunt: sapientia donante data sunt:desuper sonant. Tange psalterium, Matth.5. imple legem quam Deus tuus non venit soluere, sed adimplere. Implebis enim amore,quod timore non poteras. Qui enim timendo non facit malè, mallet facere si liceret. Itaque & si facultas non datur,voluntas rea tenetur. Hæc cogitantes recti corde,confitemini domino in cythara,in psalterio de cem chordarum psallite ei. *Cantate ei canticum nouum.* Exuite vetustatem. Ephe.4. Non enim pertinet canticum nouum ad veteres homines. Non illud discũt Colos.3. nisi homines renouati per gratiam ex vetustate,& pertinentes iam ad testamẽtum nouum,quod est regnum cælorum. Ei suspirat omnis amor noster. 2.Cor.5. Nouus homo,noua gratia, noua vita nobis commendatur. De his agere, in his dominum laudare,in nouitate spiritus canticum nouum cantare est. *Bene psallite ei in vociferatione.* Bene psallit,qui bene viuit. Sed hæc ipsa bona vita nostra quandam in auribus Dei debet habere spiritualem vociferationem,vt quicquid bene viuendo agimus,toto affectu, tota fide,tota deuotio- Colos.3. ne ad laudem Dei(inquantum possumus)faciamus. Et inde causam subiungit,cùm ait: *Quia rectum est verbum domini,& omnia opera eius in fide.* Domini- Matth.5. Luc 6. cum verbum rectum est:quia recta docet,recta iubet, recta prædicat, recta promittit. Ad nullam falsitatem distortum est,ad nullam vanitatem,ad dex- Iosue.23. teram non declinat neque ad sinistram,recto itinere,regia via ad supernam patriam nos perducit. Nec in verbo tantùm Deus est rectus,sed & in operibus suis

bus suis fidelis extitit, reddens homini quod promisit. Teneamus fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem. Omnia dona quibus gaudemus, ab illo sunt. Omnia opera eius in fide sunt. Omnia instruunt, omnia ad superiora nos mittunt. *Diligit misericordiam & iudicium.* Quod non ideo dicit, quin ipse diligat alia: sed quia ipse potius secundum hæc operatur. Secundum misericordiam, cùm peccata remittit. Secundum iudicium, cùm & bonis & malis secũdum meritorum qualitatem retribuit. Misericordiæ tempus modò est: iudicij tẽpus pòst erit. Vocat modò auersos, donat peccata conuersis: Patiens est super peccatores, donec conuertantur. Venturum est iudicium. Erit & tunc pœnitentia, sed iam infructuosa. Dilige & tu misericordiam & iudicium. Scriptum est enim, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Qui misericordiam diligit, miseretur. Qui autem miseretur, misericordiam consequetur. Rursus de iudicio scriptum est, Nunquid qui non amat iudicium, sanari potest? Amat iudicium, quisquis vias suas subtiliter discutit, & secretarium cordis ingressus, quid dominus ipsi tribuat, quid ipse domino Deo debeat, pensat. Hinc idem psalmista alibi dicit. Honor regis iudicium diligit, vt videlicet qui iam Deum honorat ex fide, solicitè iudicet quid ei debeat in operatione. Et Salomon ait, Cogitationes iustorum iudicia. Iustus enim quisque intra se & cogitando & formidando considerat, quàm districtè quandoq; feriat, quandiu patienter expectat. Metuit in his quæ se egisse meminit. Punit flendo, quod perpetrasse se intelligit. Odit se, qualem fuisse agnoscit. Et ipse qui est, persequitur eum qui fuit: fitque rixa in animo parturiens pacem cum Deo. Et hoc facit, vt quẽ timet iudicem, inueniat misericordem. De quo & subditur: *Misericordia domini plena est terra.* Quid cæli? non indigent misericordia, vbi nulla est miseria. In terra abundat hominis miseria, superabundat Dei misericordia. Nunquid ergo cæli, quia non indigent misericordia, non indigent domino? Omnia indigent domino, & miseria & fœlicitas. Sine illo miser non subleuatur, sine illo fœlix non erigitur. Ergo ne forte de cælis quæreres, subiungit: *Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Non à se solidamentum fuerunt, nec ipsi cæli firmitatem sibi propriam præstiterunt. Audi vnum opus Patris, Filij, & Spiritus sancti. Cùm enim dominus pater per verbum filium cælos firmat, per spiritum roborat, manifestè ostenditur, quia vnum Pater & Filius & Spiritus operantur. Sed & hîc alios cælos diuina virtute firmatos intelligimus, id est Apostolos, de quibus scriptum est, Cæli enarrant gloriam Dei. Istos omnipotens Deus de infirmis hominibus cælos fecit, verbo instruxit, spiritu confirmauit, per omnem terram misit: & suam misericordiam, id est, remissionem peccatorum prædicari præcepit. Qui intantum spiritu oris Dei repleti sunt, vt eis diceretur, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Sæuiebat tunc mare, id est, seculum, ingentibus fluctibus persequentium, quod modò inter suos terminos manet inclusum. Vnde & subditur: *Congregans sicut in vtre aquas maris.* Salsa enim aqua maris, id est populus infidelis & amarus, qui remansit inter Christia-

m

Marginal notes: 2. Timo. 2. — Matth. 11. Iohel. 2. — Matt. 25. 2. Cor. 5. — Sapien. 5. — Matth. 5. — Iob 34. — Psal. 98. — Prouer. 12. — Psal. 118. — Gene. 1. Ioan. 1. Hebr. 1. — Psal. 18. — Matt. 4. Matth. 9. Acto. 2. Matth. 10. — Apoc. 17.

nos, iam non audet sæuire. Occultum autem murmur redit ipse, intra mor-
Psal. 111. talem pellem fremit conclusa salsugo. Hinc est quod alibi dicitur, Peccator
videbit & irascetur, dentibus suis fremet & ardescet. Mortalis enim pel-
lis contegit amaram cogitationem. Timentes enim pelli suæ intus tenent
quod non audent emittere. Nam eadem est amaritudo, sed qui tunc apertè
sæuiebant, nunc occultè. Pensemus igitur modò non deesse Deo, vnde pro
ferat quo nos emendet, cùm opus est nobis. Ideo sequitur: *Ponens in thesau
ris abyssos.* Per thesauros, secretum Dei vult intelligi. Per abyssos, reprobos.
Luc. 11. Nouit ille omnium corda. Scit quod ad tempus proferat, vnde proferat,
Hebr. 4. quantam potestatem tribuat malis in bonos, ad iudicandos quidem malos,
erudiendos autem bonos. Fiat ergo quod sequitur: *Timeat dominum omnis
terra.* Nescis vnde proferat quod opus est ad flagellandum te, pater tuus: qui
quidem ad disciplinam tuam habet abyssi thesauros, quibus erudiet te ad
thesauros cælorum. Ergo redi ad timorem, qui iam ibas ad securitatem. Et
ne conuerteret se homo ad timendum aliquid aliud præter Deum, confir-
mat nos in timore Dei, cùm subiungit. *Ab eo autem commouentur omnes
inhabitantes orbem.* Commoueantur omnes ab illo. Non timeant alterum
præter illum. Furit, sæuit, serpens insidiatur, odit homo, diabolus impu-
gnat. Deum time. Tota enim creatura sub illo est, quem iuberis timere. Vn-
de & subdit: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt.* Om-
Gene. 1. *Ioan. 1.* nia fecit, omnia sequuntur eius imperium. Ipse dixit, id est voluit, & facta
Gene. 1. sunt omnia ex informi materia. De informi autem materia, per mandatum
eius species suas accepit omnis creatura. Ipse qui omnia fecit verbo, & crea-
uit mandato: cùm iubet, mouentur: cùm iubet, quiescunt: & malitia homi-
num cupiditatem nocendi habere valet: propriam potestatem, si ille non
Roma. 13. dat, non habet. Non est enim potestas, nisi à Deo. Ideo adiungit: *Dominus
dissipat consilia gentium.* Quæ Ecclesiam putabant destruere, & idola & deo-
rum templa ædificare. *Reprobat autem cogitationes populorum.* Id est Iudæorum,
qui propter legem in qua viuere debuerunt, populi non immerito appella-
Ioan. 11. ti sunt. Cogitationes eorum fuerunt de gente retinenda, & loco. *Et reprobat
consilia principum.* Id est dæmoniorum, & regum, & ducum, & pontificum:
Ibidem. quorum quidem consilium fuit, vt Iesum interficerent. Sed in hoc est dissi-
parum, quia eum quem occiderunt, retinere in morte non valuerunt. Non
Prouer. 21. enim est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum.
Consilium autem domini in æternum manet. Vnde, nisi de nobis, quos antè præ-
sciuit & prædestinauit? Quis tollit prædestinationem filij Dei ante mundi
Roma. 8. constitutionem? Vidit nos, fecit nos, emundauit nos: misit ad nos, redemit
Ephe. 1. *Ioan. 3.* nos. Hoc eius consilium manet in æternum. *Cogitationes cordis eius in genera-
Apoc. 1. & 5. tione & generationem.* Id est, dispositiones eius, quæ ideo dicũtur cordis, quia
rationabiliter ordinantur, in omnem generationem extenduntur. Vnde
& subditur: *Beata gens cuius est dominus, Deus eius.* Quis hoc audito, non eri-
gat se? Amant homines beatitudines, & ideo peruersi sunt homines, quia
mali esse volunt, sed miseri nolunt. Et cùm sit malitiæ comes indiuidua
miseria, isti peruersè non solùm mali esse volunt, & miseri nolunt: quod
fieri

fieri non poteſt: ſed ideo volunt eſſe mali, ne ſint miſeri. Furtum facit aliquis. Quæris quare? Propter famem, propter neceſſitatem. Ergo ne miſer ſit, malus eſt. Et ideo miſerior, quia malus. Semper ergo beati eſſe volunt, ſiue male viuentes, ſiue bene viuentes. Non erunt autem, niſi illi, qui iuſti fuerint. Quære igitur quid habeas, vt beatus ſis. Fieri autem non poteſt, vt res deterior te faciat meliorem. Accipe itaque fidele conſilium. Melior te vis eſſe? quære quid ſit melius te: & inde efficieris melior te. In animo eſt quod quæris. Beatus enim eſſe vis in animo tuo? quære quid ſit melius. Cum enim duo ſint quædam, animus & corpus: & in iſtis duobus illud ſit melius quod dicitur animus: poteſt corpus tuum melius fieri per meliorem, quia ſubiectum eſt corpus animo. Vt cùm fuerit iuſtus animus tuus, ſit etiam poſteà immortale corpus tuum. Per animi etiam illuminationem meretur corpus incorruptionem: vt fiat inferioris reparatio per meliorem. Si ergo corporis tui bonum animus tuus eſt, quia corpore tuo melior eſt: cùm quæris bonum tuum, illud quære quod melius eſt animo tuo. Quid eſt autem animus tuus? Attende: in animo tuo eſt imago Dei. Mens hominis accepit eam, & inclinando ſe ad peccatum decolorauit eam. Ipſe ad eam venit reformator, qui erat eius anteà formator. Venit ipſum Verbum, vt audiuimus ab Apoſtolo, Reformamini in nouitate ſenſus veſtri. Iam ergo ſupereſt, vt quæras quid ſit melius, quàm animus tuus. Quid erit, obſecro, niſi Deus tuus? Non inuenis aliud melius animo tuo, quia cùm fuerit perfecta natura tua, angelis æquabitur. Iam ſuprà non eſt niſi creator. Erige te ad illum. Noli dicere, Multum eſt ad me. Forte magis multum eſt ad te habere aurum, quàm dominum. Aurum ſi volueris, forſitan non habebis: Deum cùm volueris, habebis. Quia & antequam velles, venit ad te: & cùm aduerſa voluntate eſſes, vocauit te: & vt conuerſus eſſes, terruit te: & cum territus confitereris, conſolatus eſt te. Iſte qui tibi præſtat omnia, iſte qui fecit vt eſſes, qui his qui tecum ſunt, etiam malis, præſtat ſolem, pluuiam, fructus, ſalutem: ſeruat tibi aliquid, quod non det niſi tibi. Quid eſt autē quod tibi ſeruat, niſi ſe? Sonat cupiditas, dicit iniquitas: Beatus cuius eſt villa iſta, cuius eſt iſta domus, cuius eſt iſte ager. Compeſce cupiditatem: audi veritatem. *Beata gens cuius eſt dominus, Deus eius.* Quid eſt hoc? Nonne omnium rerum dominus Deus, qui omnia fecit & regit? Omnium quidem, ſed magis noſter, qui viuimus de illo, tanquam de Deo patre noſtro. Ipſe ſit dominus Deus noſter: ipſe regat nos, qui creauit: vt ſimus beata gens eius, beata poſſeſſio eius: & ad nos pertineat quod ſubditur: beatus *populus quem elegit in hæreditatem ſibi.* Commendat autem miſericordiam ſuam, qua reſpexit gentem hanc beatam: cùm ſubiungit, *De cælo reſpexit dominus, vidit omnes filios hominum.* Prius dixit beatam eſſe gentem, cuius eſt dominus Deus poſſeſſio, & hæreditas eius. Et vt eandem gentem domini oſtenderet eſſe ſimiliter poſſeſſionem & hæreditatem, adiunxit, Populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Et ſic miro & delectabili modo vtrunque & poſſidet & poſſidetur ab altero, tanquam hæres & hæreditas, poſſeſſor &

1.Cor.15. *Gene. 1.* *Thren.4.* *Ioan. 1.* *Roma. 12.* *Matth.22.* *Matth.6.* *Prouer.1.* *Matth.5.* *Pſal.143.* *Acto.10.* *Hebr.1.* *Deu.32.*

possessio. Nunc dicit, quia idem dominus de cælo, tanquam de excelso loco, siue de alto diuinitatis suæ, siue de celsitudine misericordiæ suæ vidit in imo positos, & valde à se remotos omnes filios hominum. Vidit, inquam, & misericorditer attendit. Vidit, quia misertus est eorum. Vnde plerunque rogantes misericordiam, dicimus homini, Vide me. Est ergo quædam visio miserantis cordis, non visio punientis. Hoc modo dignatus est dominus videre omnes filios hominum pertinentes

Luc. 10. Matt. 18. Hebr. 1. 1. Cor. 12. Ephe. 4. Psal. 119.

ad filium hominis. *De præparato habitaculo suo.* Quod sibi præparauit: id est, de Apostolis, de prædicatoribus veritatis, de angelis, quos ad nos misit. *Respexit super omnes qui habitant terram.* Tanquam peregrini in peregrino loco. Vnde alibi beata hæreditas gemit, & dicit: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus Cedar:

1. Cor. 12.

multum incola fuit anima mea. *Qui finxit singillatim corda eorum.* Quia alij datus est sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij genera linguarum: aliis alia & diuersa dona gratiarum, quæ vnus idemque in eis operatus est spiritus. *Qui intelligit omnia opera eorum.* Id est, secretius & interius videt.

Hebr. 4.

Expressius hoc dixit, quàm si diceret, Videt omnia opera eorum. Non enim solùm modo videt Deus omnia opera quæ agimus, sed etiam intelligit, & subtiliter attendit, qua voluntate, qua intentione eadem faciamus. Dant duo pauperibus: vnus sibi mercedem quærit cælestem: alius humanam laudem. Tu in duobus vnam rem vides, Deus duas intelligit. Et sicut intelligit, ita iudicat & discernit. Vnde & aliquando contingit, vt in vno eodemque opere alium damnet, alium remuneret. Et quia superius dixerat, Beatus pópulus quem elegit in hæreditatem sibi: ne videretur diuites & potentes, non pauperes elegisse, ideo subiungit: *Non saluatur rex per multā virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.* Terræ reges, superbi gigantes, & potentes in se suaque fortitudine confidentes non saluabuntur: Quis rege potentior? Quis gigante fortior? Cùm igitur isti sua potentia & fortitudine non saluentur, nemo nisi misericordiam Dei ad salutem quærat. *Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.* Equus, id est humana fœlicitas, quæ subleuat hominem sicut equus suum sessorem, fallax est ad salutem: quam videtur quidem promittere, sed non potest donare. Cùm in quolibet honore superbus incedis, quo altiùs ingrederis, eo te non tantùm celsiorem, sed etiam tutiorem falsò credis. Quomodo enim te deiiciat, nescis? tanto elisum grauius, quanto sublimius ferebaris. Nec dico quòd parua quoque fœlicitas huius mundi solum modo fallax sit: sed etiam quantuncunque possit esse magna, fallax existit. Et hoc est quod ait, In abundantia virtutis suæ, id est, in abundanti virtute bonorum & diuitiarum, non saluabitur aliquis hominum. Vnde ergo saluus ero? Noli diu quærere. Noli longè. *Ecce oculi domini super metuentes eum.* Ecce, id est, in manifesto habetur saluatio. Non ait, oculi domini super reges, super no-

Matth. 22. Acts. 10.

biles, super diuites: sed super metuentes eum. Non enim Deus personam hominis accipit: non diuitias vel honores attendit: sed tantummodo

metuen

metuentes ſe & ſperantes in ſe miſericorditer reſpicit. Et ideo adiungit, *Et in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.* Subaudis, ſunt oculi domini. Ad quid? *Ut eruat à morte æterna animas eorum.* Vitam enim æternam nobis promittit Deus, nec tamen in hac peregrinatione nos deſerit. Nam ſequitur: *Et alat eos in fame.* Tempus famis eſt modò. Tempus ſaturitatis pòſt erit. Beati qui *Matth. 5.*
eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniã ipſi ſaturabuntur. Alit nos interim pius dominus in hac heremo ſacramẽtis ſuis, verbo ſuo, gratia ſua: ne deficiamus in via. Tunc autem erit plena refectio, quando implebitur quod alibi dicitur, Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Quid interim agere & profiteri debemus? Sequitur & dicit: *Anima noſtra ſuſtinet dominum.* Quandiu fames eſt, quandiu peregrinatio eſt, anima noſtra patiens erit in domino. Talibus dicturus eſt dominus, Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus. Quo contra ſcriptum eſt: Væ illis qui perdiderunt ſuſtinentiam. Et quomodo poteris ſuſtinere dominum, ô ſancta anima? Sequitur, & dicit: *Quoniam adiutor & protector noſter eſt.* Adiuuat in pugna, protegit ab æſtu. Adiuuat in bonis, protegit in aduerſis. Qua mercede toleras? *Quia in eo lætabitur cor noſtrum: & in nomine ſancto eius ſperauimus.* Non enim in nobis, vbi magna ſine illo inopia eſt, ſed in ipſo lætabitur cor noſtrum. Et ideo ſic ſperabimus venturos ad eũ quia nobis abſentibus per fidem miſit nomen ſuum. Spera hîc, vt læteris ibi. Eſuri & ſiti hîc, vt epuleris ibi. Propoſuit nobis quid amemus, in quo, & de quo ſolo præſumamus. Impleuit nos gaudio ſpei. Poſt hæc fit oratio breuis & ſalubris. *Fiat miſericordia tua domine ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te.* Iam enim in te ſpem noſtram conſtituimus: iam nomen ſanctum tuum, in quo ſperamus, veneramur, & ſuper nos inuocamus. Sicut ergo ſperauimus in te, ſic ſupra nos tuam miſericordiam ſentiamus.

1. Corin. 10. & 11. *Matt. 4.* *Mar. 1.* *Pſal. 16.* *Luc. 22.* *Eccleſ. 2.* *Philip. 4.* *Matth. 5.* *Roma. 15.*

TITVLVS PSALMI XXXIII.

PSALMVS David quando mutauit vultum ſuum coram Achimelech, & dimiſit eum, & abiit. Hoc modo immutauit. Nam tympanizabat, affectabat, manibus ſuis ſeipſum ferebat, & ſaliua per barbam eius decurrebant. & hoc in porta ciuitatis David faciebat: quia Allophilli quærebant eum perdere. Achis videns hæc, qui erat rex Geth, dixit, Ut quid induxiſtis mihi arreptitium iſtum? Tympanizabat David, id eſt, Chriſtus in cruce moriebatur: affectabat, quando miſericordi affectu ſe humiliabat: manibus ſuis ſe ferebat, cùm dicebat, Hoc eſt corpus meum. Et ſaliua per barbam decurrebant, id eſt verba ſua, quando dicebat, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & cætera. Puerilia viſa ſunt eis qui ſunt Achis (qui interpretatur, Quomodo eſt? vel, Quid eſt hoc?) barbatis verò, id eſt viris virilia. Verum David coram Achimelech, id eſt coram patris ſui regno, id eſt in gente Iudæorum, mutauit vultum, id eſt prioris ſacrificij modum (hoc eſt ſecundum Aaron) & dimiſit eum, & abiit ad gentes, vbi ſecundum ordinem Melchiſedech ſacerdotium inſtituit. Materia eſt immutatio ſacerdotij ſecũdum ordinem Melchiſedech, quæ notatur vbi dicit, Magnificate dominum mecum. Commendatio, quando ait, Quoniam ſuauis eſt dominus. Admonet propheta in hoc pſalmo vt quiſque Deum timeat, quoniam non eſt inopia timentibus eum ad filialem affectando bonos quoſque: timorem, cùm dicit: Venite filij, audite me. Et hoc faciens, intendit eis generare charitatem, vbi dicit: Cuſtodit dominus

1. Reg. 21. *Matth. 16.* *Mar. 14.* *Luc. 22.* *1. Cor. 11.* *Ioan. 6.* *Hebr. 7.*

omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur: deterrendo ne delinquant, dicens mortem peccatorum esse pessimam.

PSALMVS XXXIII.

BENEDICAM *dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* Dixit hoc Christus, dicat & Christianus: quia in corpore Christi est. Omni, inquit, tempore, id est, in prosperis & aduersis benedicam & laudabo dominum. Quando prospera succedunt, boni simul & mali Deum laudant & benedicunt. Si aduersa veniunt, murmurant quidem mali, sed benedicunt boni. Hinc est quòd beatus Iob amis-

Iob.1. sis rebus, orbatus filiis ait, Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Sed quia sunt nonnulli qui de bono suo volunt laudari, cauet hoc vitium, cùm subiungit: *In domino laudabitur anima mea.* Non lauda-

1.Cor.2. bitur in se, non in sapientia mundi, non in sublimitate verborum: sed in domino à quo & virtutem & potentiã sumpsit. Et quia sancti viri bona sua cõmunicare aliis desiderãt, protinus addit: *Audiant mansueti, & laetentur.* Bene autem non ait iracũdi, sed mansueti. Nam quãdo audiũt non mansueti, non lętãtur, sed irascũtur. Et ipsi sunt qui dicũt, quia nõ nos asinos fecerimus, Iũmẽta mãsueta vult habere dominus. Equus enim & mulus, de quibus paulò antè locuti sumus, erigũt aliquãdo ceruicẽ, & sua ferocitate à se excutiũt sessorẽ. Domantur frenis, chamo, verbere: donec discãt dominũ suum portare. Tu autẽ antequã freno tundãtur ora tua, esto mãsuetus, & porta dominum. Noli in te laudari, sed laudetur ille qui sedet super te. Sed iã quid nos admo

Roma.12. net, audiamus. *Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.*

Eph.4. Quisquis est in corpore Christi, ad hoc debet dare operã, vt cùm dominum magnificat, alios secũ ad magnificãdũ Deũ trahat. Dominũ magnificamus, quãdo eũ magnũ, mirabilẽ & ineffabilẽ prædicamus: nomẽ eius exaltare, est per omnes gẽtes quibuscũque possumus altũ & æternũ propalare. Quid est

1.Cor.1. autẽ in idipsum? In vnitate, in cõcordia: sicut fecerũt prędicatores primi, qui

Act.4. bus erat cor vnũ & anima vna. Deinde dicit bona sua, vnde sibi euenerũt, cũ subdit: *Exquisiui dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Extra omnia postpositis tẽporalibus, vel ex toto corde, ex totis viribus quæsiui Deũ: & exaudiuit me, vt inuenirẽ eum. Sed exquirentes dominũ

Luc.10. multis modis in hoc seculo tribulãtur. Omnes enim qui volunt piè viuere in

2.Timo.3. Christo, persecutionẽ patiũtur. In hoc verò est cõsolatio, quòd postmodũ ex omnibus tribulationibus eruãtur. Quãdo? Cũ absorbebitur mors in victoriã

1.Cor.15. & mortale hoc induerit immortalitatẽ. Deinde amator iste, qui nõ solus vult

Ose.13. amplecti quod amat, hortatur nos, & dicit: *Accedite ad eũ, & illuminamini, & facies vestræ nõ cõfundẽtur.* Ad Deũ accedimus bonis studiis, & spiritualibus exercitiis, legẽdo, meditãdo, orãdo, amãdo. Illuminamur autẽ per intellectum per gratiã, per doctrinã, per vitã. Illuminati autẽ nõ cõfunduntur, id est, nõ erubescunt de peccatis: vel nõ erubescunt de opprobriis & cõtumeliis sibi illatis. Hinc Paulus non erubescit euangelium. Hinc Apostoli non confun-

Roma.1. dũtur imo gloriãtur, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliã pati.

Acto.5. Proponit autẽ nobis in exẽplum, quendã pauperẽ, cùm subiungit: *Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum: & de omnibus tribulationibus saluauit eum.* Quis est iste?

est iste? Notabilis, amabilis, imitabilis, & fortasse ipse est Christus: qui cum 2.Corin.8.
omniũ diues esset, in tantũ f:ctus est pro nobis pauper. Clamauit autẽ in for
ma serui, & dominus pater exaudiuit eum. Iste pauper factus est obediẽs vsq; Phil.2.
ad mortẽ crucis. Propter quod exaltauit illũ Deus, & dedit illi nomẽ, quod Hebr.5.
est super omne nomẽ. Ecce quomodo dominus exaudiuit eũ. De omnibus Phil.2.
autẽ tribulationibus liberatur, quia Christus resurgẽs ex mortuis iã nõ mo- Rom.6.
ritur, mors illi vltrà nõ dominabitur. Per hũc pauperẽ ostẽditur tibi via, qua
redeas ad patriã. Factus est pauper, vt tu non timeas, imo diligas paupertatẽ.
Passus est, vt patiaris & tu. Clamauit, vt clamẽs & tu. Liberatus est, vt liberari Ioan.14.
speres & tu. Magnã autẽ tibi prætendit securitatẽ, cùm subdit: *Immittit ange-* Matth.5.
lus domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos: Tu tantũ time Deum, & esto se- 1.Pet.2.
curus: Quoniam iste pauper qui dictus est magni consilij angelus, immittit Hebr.5.
se in circuitu timentiũ eum, vndiq; custodiens, & defendẽs eos, vt in nulla Isa.9.
parte irrumpere valeat inimicus. Apertè autẽ de ipso sacramẽto vult dice-
re, quo ferebatur in manibus suis, cũ subiungit: *Gustate & videte quoniã suauis*
est dominus. Ostẽdit tibi illã sanã insaniã, & sobriã ebrietatẽ illius Dauid: qui
in figura nescio quid ostẽdebat, quando illi miseri corã rege Achis dixerũt,
Quomodo est? Sic dicebat dominus, Nisi quis mãducauerit carnẽ meã, & bi Psal.110.
berit sanguinẽ meũ, nõ habebit in se vitã. Et illi in quibus regnabat Achis, Ioan 6.
id est, error & ignorantia, dixerũt: Quomodo iste potest dare nobis carnẽ 1.Pet.1.
suam mãducare? Si ignoras, gusta: & vide quã suauis est dominus. Gustat qui 1.Reg.21.
amat: videt, qui intelligit. Si autem non intelligit, rex est Achis: immuta- Ioan.6.
uit suam faciem Dauid & recessit à te, & dimisit te, & abiit. Et ideo, *Beatus* Ibid.
vir qui sperat in eo. Nõ in homine, nõ in mũdo, nõ in seipso: sed in Deo. Quo 1.Pet.1.
cõtrà, qui nõ sperat in Deo, miser est. Et ne postquã gustarent, securi essent,
protinus addit: *Timete dominũ omnes sancti eius:* Deum timere, est corã eo se hu-
miliare, & metuẽdo cauere, ne in his quę agimus, siue in cogitatione, siue in
verbo, siue in opere illũ offẽdamus. Qui hoc faciũt, sancti sunt. Et quasi quis
quæreret, Quid prodest timere dominum? sequitur: *Quoniã non est inopia timẽ-*
tibus eum. Et hoc probat cùm subiungit: *Diuites eguerunt & esurierunt: inquirẽtes*
autẽ dominũ non minuẽtur omni bono. Videretur tibi magis vt illi esurirent, qui Matth.5.
contẽpto seculo & pauperes facti dominum exquirerent: illi autẽ non mi-
nuerentur bonis, qui terrenis abundant diuitiis. Sed noli attendere homi-
nes secundum facultates rerum, sed secundum virtutes animorum. Isti qui-
dem mundi amatores, qui foris apparent diuites, non paruam intus mentis
patiuntur inopiam. Qui autẽ intra se Deum quærunt, & extra Deum nihil
cõcupiscunt, non minuuntur omni bono, imo replẽtur summo bono, quod
est Deus. Replentur fide, spe & charitate. Replẽtur sanctis moribus & virtu-
tibus, quæ sunt veræ diuitiæ, quæ animi expellant egestatem. Et ideo nos
admonet, dicens: *Venite filij, audite me, timorem domini docebo vos.* Multum nos
ædificat quod ait, Venite. ac si diceret, Vos qui vacatis otio, siue qui terrenis Matt.11.
vanitatibus incũbitis, qui laboratis & onerati estis: relinquite ea quę vos im
pediũt, & venite ad me. Audite autẽ auribus cordis. Obedite vt filij, paterno
affectu docebo vos timorẽ domini. Et conuenienter ait, Timorẽ. Ipse enim
primus gradus spiritualis doctrinę & cœlestis sapientię, sicut scriptũ est, Ini-

Psal.110. Prouer.1. tiũ sapientiæ timor domini. Quisquis accedit ad Dei seruitiũ, hoc debet esse primũ illius studium, vt discat qualiter debeat timere Deum. Sed prius attẽdẽdũ est, quãta vir sanctus vtitur hîc arte magisterij. Prius enim studet auditorũ beniuolentiã captare. Et proponit eis quod magis eos delectat audire, dicẽs: *Quis est homo qui vult vitã?* Nec dico de vita posita in miseria: sed quis est ille qui *diligit dies videre bonos?* Ideo hoc qđ omnes cupiũt, prętẽdit, vt sic accẽdat eos ad ea faciẽda quæ pręcipit. Si vis vitã, velis ęternã. Si diligis dies bonos, dilige æternos. Hęc est vera vita, viuere in Deo. Sẽper dies mali in sęculo. Sẽper dies boni in Deo. Ergo si vis vitã & dies bonos, audi & fac. *Prohibe linguã tuã à malo.* Ne in aperto loquaris malũ. *Et labia tua ne loquãtur dolũ.* Vt bona verba ore proferas, & malũ in corde abscõdas: sicut illi faciunt, qui loquũtur pacẽ cum proximo suo, mala autẽ in cordibus eorũ. Prius linguã, quàm cætera mẽbra iubet à peccato reprimere: quia hoc est magis indomabile mẽbrum in toto corpore, de qua scriptũ est, In manibus linguæ vita &

Psal.27. mors. De qua etiã Apostolus ait, Lingua inquietũ malũ, plena veneno mor-

Prouerb.18. tifero. Quia ergo occidit animã, si non refrenatur: quia in lingua frequẽtius

Iaco.3. labimur: meritò vir sanctus linguã primũ cohibere præcipit, quã magis in

Iaco.1. corpore præualere ad peccandũ vidit. Deinde vniuersaliter subiũgit: *Declina à malo* Et quia hoc non sufficit, protinus addit, *Et fac bonum*: Rursus quia ad perfectã iustitiã hæc duo non possent sufficere, continuò adiũxit: *Inquire pacem & persequere eam.* Malũ relinquere, inchoãtium est. Bonũ facere, proficientiũ. In his duobus præceptis cõsistit iustitia. Finis autẽ perfectæ iustitiæ est, ita intra se esse pacificũ, vt caro cõcordet cum animo, & animus cũ Deo, vt iam nulla possit aduersitate moueri ab hac quiete. Vel pacis nomine pos-

Ephes.2. sumus accipere dominũ Christũ, qui est pax vera, qui fecit vtraq; vnũ. Hũc debemus toto corde, toto affectu inter nos quærere: quẽ profectò persequimur, si eum perfectè viuendo imitamur. Cõmendat autẽ Dei misericordiã super nos, cũ subiũgit: *Oculi domini super iustos.* Id est, intuitus diuinæ misericordiæ sunt super eos, qui iustè viuunt. Et si ipsi petũt aliquid: *Aures eius,* Id est clemẽtia & potẽtia, sunt paratæ *in preces eorum*, exaudiẽdas: Videt operantes & laborantes. Audit gemẽtes, & orantes. Sic ergo viue, vt oculis Dei valeas dignus apparere. Sic ora, vt preces tuæ vsq; ad aures eius pertingãt. Sed fortè dicet aliquis malus, Securus pecco, quia me nõ videt Deus. Audi quod sequitur. *Vultus autẽ domini super faciẽtes mala.* ad quid? *Vt perdat de terra memoriã eorũ.* Per vultũ accipe terrorem seueritatis Dei. Bonis quidẽ blãdus est &

Psal.111. propitius: malis verò terribilis & districtus. Et sicut in memoria æterna erũt iusti, ita de memoria æterna tollẽtur mali. Tunc erit perdita memoria eorũ, cùm nullus sanctorũ super eos aliqua pia affectione mouebitur. Vnde dixit

Luc.16. Abrahã, inter nos & vos chaos magnũ firmatũ est. Probat autẽ ꝙ aures domini sunt in preces iustorũ, cùm subiũgit, *Clamauerũt iusti, & dominus exaudiuit eos: & ex omnibus tribulationibus eorũ liberauit eos.* Clamauerũt tres pueri in for

Daniel.3. Daniel 14. nace. Clamauit Daniel in lacu. Clamauerunt filij Israel in captiuitate. Cla-

Exod.3. Heb.5. mauit Christus in cruce. Clamauerunt Apostoli in persecutione: martyres in morte, confessores & virgines in fide. Quoquot clamauerunt, exauditi sunt à domino, vel corporaliter, vel spiritualiter: & ex omnibus tribulationibus li

bus liberati.Cõfirmati ergo tot sanctorũ exẽplis,clamemus ad dominũ tota humilitate & afflictione cordis: vt pariter exaudiamur, & à tribulatione liberemur.Sequitur enim,*Iuxtà est dominus his qui tribulato sunt corde,& humiles spiritu saluabit.* Quatuor modis tribulantur corda sanctorum in hoc seculo: scilicet aut dolore pœnitẽtiæ,aut anxietate præsentis vitæ,aut desiderio cælestis patriæ,aut timore futuræ pœnæ.Nostrũ est ergo cor cõterere.Domini est,per suam misericordiam & gratiã cordi cõtrito propinquare,vt illud illuminet,corroboret & cõfirmet.Vnde cor cõteritur,inde humilitas generatur.Ex opere enim procedit virtus.Ex contritione cordis diuinã sentimus præsentiã.Ex humilitate spiritus iam ipsam consequimur saluationẽ.Vbi opus,ibi gratia:vbi virtus,ibi iam sanitas est. Magnum mysteriũ.Deus super omnia est.Erigis te,& nõ illũ tãgis:humilias te, & ipse ad te descendit. Propriũ autẽ iustorum est,vt in hoc seculo tribulentur.Vnde & subditur: *Multæ tribulationes iustorũ.* Sed in his sequitur consolatio,cùm protinus addit: *Et de omnibus his liberabit eos dominus.* Nõ ideo sint Christiani iusti: non ideo audiãt verbũ Dei,vt se existiment tribulationibus non affligi. Non hoc promittit Deus.Magis si iniusti sunt,pauciores habẽt tribulationes:si iusti,multas.Sed post paucas aut nullas tribulationes,illi veniũt ad tribulationẽ sempiternã, vnde nunquã eruantur.Isti autẽ post multas tribulationes veniẽt ad pacem sempiternam,vbi nũquã aliquid mali patiãtur.Sed interim *Custodit dominus omnia ossa eorum: vnum ex his non conteretur.* Ossa sunt firmamenta fidelium. Et sicut ossibus caro,sic virtutibus anima sustẽtatur.Custodit ergo dominus omnia ossa eorum,ita vt vnũ ex his nõ cõteratur:quia sic sanctorũ suorum virtutes seruat,vt nulla earũ in tentatione deficiat.Et bene non ait,Vnum ex his nõ frãgetur,sed ait non cõteretur:quia sanctorũ virtus aliquãdo quidem frangitur in tentatione,sed non conteritur,id est,ex toto non deperit: quia integra manet in intẽtione.Et vnde tẽtati ad momentũ cadũt,inde excitati ad virtutem robustius resurgũt.Quid autẽ de reprobis subiũgat,audiamus. *Mors peccatorum pessima.* Sed quia multa sunt genera peccatorum,& non esse peccatorẽ difficile,aut fortè impossibile est in hac vita:subiecit statim,cuius generis peccatorum esset mors pessima. *Et qui oderũt iustũ delinquent.* Quẽ iustum,nisi eum qui iustificat impium? Quẽ iustum, nisi dominum nostrũ Iesum Christũ,qui est etiã propitiatio pro peccatis nostris? Qui ergo hunc oderũt,mortem habẽt pessimã:quia in peccatis suis moriũtur,qui per eum Deo non reconciliantur.Secundum animam intelligenda est mors aut pessima, aut optima,nõ secundũ corpus dãnatis peccatoribus.Iterũ de iustis ait: *Redimet dominus animas seruorũ suorũ.* Omnes enim serui erãt peccati.Fusus est sanguis Christi, & tãto pretio sunt redẽpti.Attẽde ergo quis te redemit,& à quo vel quali pretio te redimẽdo saluauit.Ipse deus creator tuus redemit te,ipse sanguinẽ suũ fudit pro te.Ab ipso diabolo & à peccato saluauit te.Seruus itaq; factus tanti domini, stude vt seruias illi in sanctitate & iustitia. Sed magna quæstio oritur, cùm subinfertur, *Et non delinquent omnes qui sperant in eo.* Quid enim ait Apostolus? Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.Et iterum,In multis offendimus omnes. Sed hanc quæstionem soluit nobis Paulus,vbi ait:Si autẽ quod nolo hoc ago,iam non ego operor illud

Rom. 4. 1. Ioan. 2. Ioan. 8. Ioan. 8. Rom. 6. Apoc. 1. 5. 1. Pet. 1. Luc. 2. 22. & 23. Ioan. 12. Luc. 1. 1. Ioan. 1. Rom. 7.

illud:sed quod habitat in me peccatū.Si ergo illi, qui sperāt in Deo,per cōcupiscētiā carnis delinquūt:iā ipsi nō operātur illud,sed quod habitat in eis peccatū.In eo enim q sperāt in Deo,iā nō sunt in carne,sed in spiritu.Quod si cato cōcupiscit,ipsi qui in spiritu sunt,nō cōsentiūt:& ideo nō delinquūt.

Galat.5. 1.Ioan.2. Rom.7.

TITVLVS PSALMI XXXIIII.

TITVLVS psalmi sequētis est,Psalmus huic Dauid Psalmus iste attribuitur Dauid,id est Christo,qui hīc loquitur. Quod dicit,Huic,ad differentiā vel excellentiā potest accipi:huic,id est, notabili scilicet,non carnali regi,sed regi regum domino.Dauid interpretatur manu fortis,vel desiderabilis. In hoc enim manu fortis,quia mortem nostram vicit.In hoc desiderabilis,quia vitam aeternā pro misit.Quid enim fortius manu hac,quae tetigit loculū,& mortuus resurrexit? Quid fortius manu hac,quae mundū vicit,non ferro armata,sed ligno transfixa? Quid autē desiderabilius eo,quē nō videtes martyres,mori voluerūt,vt ad illū peruenire mererētur? Ergo psalmus iste.Illi cor nostrū,illi lingua nostra digna cātet.Intēdit nos admonere ad tolerātiā passionis, vt sustineamus aduersa,si volumus habere praemia gloriosa. Materia est passio & resurrectio.Eā sic exequitur:primā parte ponit oratione in secunda enumerat passione cum exultatione resurrectionis,in tertia parte quid illa passio & resurrectio efficiat: ita dicens.

Apoc.1.19. 1.Cori.15. Ioan.16. Luc.7. Acto.5. & 10. Hebr.11.

PSALMVS XXXIIII.

Colos.1.

IVDICA Domine nocentes me: expugna impugnantes me. Nocentes & expugnantes sunt nostri visibiles & inuisibiles inimici. Iudica,inquit, & expugna.Ac si apertè dicat, discerne & destrue. Quomodo? *Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi.* Magnum spectaculum est,videre Deum armatum pro te. Arma autem eius,quibus percutiat inimicos,si bene profecerimus,nos erimus.Sicut enim nos,vt armemur ab illo habemus: sic ipse armatur de nobis.Scutum est bona voluntas eius:sicut alibi dicitur,Domine vt scuto bonae voluntatis tuę coronasti nos.Vel scutum est fides nostra,qua protegimur ne igneis inimici iaculis feriamur.Sed quid sumus nos iam arma Dei, quanuis splendida,quanuis acuta,quanuis luce sapiētię choruscātia,quid possumus nisi nos apprehēdat Deus,& pugnet de nobis? Quaelibet optima arma iacent, si bellatorē nō habēt.Apprehēdat ergo nos Deus:& cùm in manu eius fuerimus, vtatur nobis quomodo vult.Exurge,inquit,in adiutoriū mihi, id est innotesce,appare,sentire,adiuua ad pugnandū. *Effunde frameā,& cōclude aduersus eos qui persequūtur me.* Ac si diceret, Multiplica vindictā & cōcludatur aditus illis,qui volunt delere nomen meū.Vel per frameā quālibet fidelē designat animā.Abundēt iusti,& effunditur framea.Cōclusum est autē aduersus eum, qui non habet aduersus sanctos quid dicat prauū. Et quia vox illorū est,nō est salus ipsi in Deo eius. *Dic animae meae,Salus tua ego sum.* Dic,& factum erit. Aliam salutē non requirā,praeter Deum meū. Et si homo subuenit mihi, si angelus,si alia creatura:per illā mihi subuenit Deus.Omnia enim illi subiecta sunt:& ideo nō illa,sed ille est mea salus.Deinde incipit orare pro inimicis:sed hīc prophetia est.Et quę figura orādi dicūtur,animo prophetādi explicātur.Illud fiat,& illud fiat,nihil est aliud, quā hoc & futurū est.Sic ergo

Psal.5. Psal.3.

audite

audite prophetiam: *Confundantur & reuereantur quærentes animam meam.* Ac si diceret, Confundentur & reuerebuntur: factum est enim. Multi salubriter confusi sunt, multi reueriti à persecutione Christi, & ad societatem membrorum eius deuota pietate transierunt: & non fieret hoc, nisi confunderentur & reuererentur. *Auertantur retrorsum & confundantur cogitantes mihi mala.* Non præcedant, sed sequantur. Non dent consilium, sed accipiant. Nam Petrus præcedere voluit dominũ, cùm ait, Absit à te domine, propitius tibi esto, non fiat istud. Sed quid ait dominus? Redi retrò sathana. Præcedẽdo sathanas es, & sequendo discipulus eris. Hoc ergo & istis. Auertantur retrorsum & confundantur de peccatis: erubescant ad pœnitentiam: & cùm cœperint retrorsum sequi, iam non cogitabunt mihi mala, sed desiderabunt bona. Hæc bene illis optauit. Sed quia sunt duo genera eorum qui confundũtur: aut enim ad hoc confunduntur, vt conuertantur ad Christum: aut confunduntur, ad hoc, vt damnentur à Christo: quod de conuersis dixit, de reprobis subiũgit. *Fiat tanquam puluis ante faciem venti, & angelus domini coarctans eos.* Ventus tentatio est, puluis iniquus. Quando venerit tẽtatio, tollitur puluis, nec stat, nec resistit. Tales coarctat angelus, quando eos sub potestate sua inuisibilis redigit inimicus: De quibus adhuc subdit: *Fiat via illorum tenebræ & lubricum: & angelus domini persequens eos.* Tenebrosum solum quis non horreat, Lubricum solum quis non caueat? In tenebris & lubrico vbi pedem figis? Sunt ista duo mala magnæ pœnæ humani generis, qui procedunt de tentatione angeli coarctãtis. Per viã designatur actio. Per tenebras cæcitas cordis. Per lubricum præcipitatio operis. Quando reprobi tentati & confusi ab angelo malo coarctantur: primum est vt mentis cæcitate tenebrentur. Deinde in lubricum malorum dilabuntur. Nec iam possunt cõuerti, quia tentator angelus eos persequitur, vt impinguat de malo in peius, donec incidant in foueam iniquitatis, & mergantur in profundum desperationis & mortis. Vnde autem tanta mala? Quo merito? Sequitur & dicit: *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.* Id est, occultos dolos ad interitum meum parauerunt. Et hoc gratis, quia nihil mali feci, nec eis nocui. *Superuacuè exprobrauerunt animã meã.* Multa enim opprobria aduersus dominũ dixerũt. Sed hoc superuacuè: quia falsũ dicẽtes & nihil probãtes. Sed quomodo abscõderũt ei laqueũ, qui videbat corda abscõdentiũ? Sed tamẽ erat inter illos ignorãti similis quasi falleretur, cũ illi in eo deciperẽtur, in quo eũ falli arbitrabãtur. Hoc autẽ ad exẽplũ patientiæ nostræ factũ est, quibus necesse erat, vt inter malos viueremus: & malos, siue sciẽtes, siue nesciẽtes toleraremus. Sed quid contigit huic populo reproborũ? Sequitur & dicit: *Veniat illi laqueus quẽ ignorat.* Magnifica retributio. Nihil iustius. Illi laqueũ abscõderũt, & inde decipiũtur nesciẽtes, vnde decipere voluerũt. Inde illis nocetur, vnde illi nocere conati sunt. Sequitur enim: *Et captio quã abscõdit, apprehẽdat eũ.* Tanquã si quisquã veneni calicẽ prępararet alicui, & oblitus bibat. Et tãquã si foueã fodiat, vt inimicus eius in eã incidat: & ille oblitus quod foderat, ambulans ea via prior illuc cadat. Sic omnis qui nocet alteri, prius sibi nocet quã alteri: rectè ergo subiũgitur *Et in laqueo cadat in ipso.* Non in alio, sed in ipso. Vnde enim alium

Hebr. 11.
Matth. 16.
Matth. 4.
Matth. 26. Luc. 22.
Matth. 13.

aliũ decipere appetit, inde seipsum primũ decipit. Et fieri potest, vt malitia sua non noceat alteri: fieri autem non potest vt non noceat sibi. Mihi autem quid? *Anima mea exultabit in domino.* Tanquam in eo, à quo audiuit, Salus tua ego sum: tanquam non quærens alias extrinsecus diuitias. Tanquam non quærens circumfluere voluptatibus bonisque terrenis: verùm gratis amans. Non ab illo volens accipere quod delectet, sed ipsum solum sibi proponẽs, in quo delectetur. Quid enim melius Deo? *Et delectabitur super salutari suo.*
Luc. 2. Ephes. 2. Rom. 10. Id est, filio suo, per quem saluati sumus: per quem accessum habemus ad Deum, vt exultantes in eo, corde credamus ad iustitiã, ore autẽ confiteamur ad salutẽ. Vnde & subditur: *Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi?* Ossa dicuntur in corpore domini, omnes iusti, firmi, corde fortes, nullis persecu-
Matth. 8. tionibus & tentationibus cedentes ad consentiendum malo. Et vnde possunt nullis tentationibus cedere, nisi quando credunt Deum omnipotentem, inæstimabilem, valentem eos liberare de omni tribulatione? Vnde & dicunt; Domine quis similis tibi? *Eripiens inopem de manu fortiorum eius: egenum & pauperem à diripientibus eum.* Fortior enim erat diabolus ad tenendum te, quia ipse te vicit & diripuit, cui consensisti. Sed quid fecit manu fortis? Alligauit fortem, effundendo frameam, & ad concludendum eum: & de ma-
Matth. 5. Psal. 18. nu, id est, de potestate eius eruit inopem, sine viribus, pauperem spiritu, egenum cui non erat adiutorium. Quis enim adiutor tibi, nisi ille cui dicis, Dominus adiutor meus & redemptor meus? Si de tuis viribus præsumere volueris, inde cades vnde pręsumpseris: si de alterius, dominari vult, non subuenire. Ille ergo quærendus est, qui & redemit & liberos facit. Quid autem in persona sua subiungat, audiamus. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* Testes iniqui surrexerunt, quãdo iniquo animo aduersus eum falsum testimonium dixerunt. Sed quid est quod ignorabat, qui iniquorum
Matth. 26. 1. Pet. 2. corda & dolos videbat? Ignorabat peccatum, non quasi non iudicando, sed non cõmittẽdo. Sunt huiusmodi locutiones etiã quotidianæ. Cùm dicis de aliquo, Non nouit malefacere, quia nõ malefacit. Quod alienũ est ab opere, alienũ est à cõsciẽtia. Quod alienũ est a conscientia, alienũ est à sciẽtia: & di-
Matth. 22. 26. & 27. citur, Nesciuit, ignorabat Christus blasphemare, hinc interrogabatur à persecutoribus: de quibus sequitur. *Retribuebant mihi mala pro bonis: sterilitatem animæ meæ.* Ego attuli fœcunditatem, ipsi retribuebant sterilitatem, Ego vitam, ipsi mortem. Ego honorem, ipsi contumelias. Ego medicinam, ipsi vulnera. Et in his omnibus quæ retribuebãt, vtique sterilitas erat. *Ego autem cùm mihi molesti essent, induebar cilicio.* Non inuenimus iuxta literam Dominum Iesum portasse cilicium. Intelligendum est ergo dominum per similitudinem appellasse cilicium, carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? Propter simi-
Rom. 8. litudinem carnis peccati. Apostolus enim dicit, Misit Deus filium suum in
Matth. 25. similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne: hoc est filium suum induit cilicio, vt de cilicio damnaret hœdos: non quia
Rom. 5. pecc tum erat in domino, sed similitudo carnis peccati: quia mors non est
Luc. 23. 1. Pet. 2. nisi de peccato, & vtique caro illa erat mortalis. Cùm ergo ei molesti essent, induebatur cilicio, id est, abscondebatur in carne. Non se vindicabat, non se de

se demonstrabat. Hinc nos admonet Apostolus dicens, Non vosmetipsos defendentes, charissimi: sed date locum iræ. Ideo subiungit, *Humiliabam in ieiunio animam meam*. Nõ legimus secundum literam, in passione dominum ieiunasse: sed spiritualiter esurit Christus bona opera nostra. Et quia in illis crucifigentibus nihil boni inueniebat, ideo ieiunabat. Retribuebant enim sterilitatem animę eius. Nam quale ieiunium ipsius fuit, qui vix vnum latronem inuenit, quem in cruce gustaret? Et Apostoli eum fugerunt: Nullum autem maius aut melius negocium est in tribulatione, quàm recedere ab eo strepitu, qui foris est: & in interiora secreta mentis ire, ibique orare dominum, ne in tentatione vincamur. Deinde vt etiam illi qui nos persequuntur, ad sanitatem iustitiæ conuertantur. Ideo subiunctum est: *Et oratio mea in sinu meo conuertetur*. Per sinum agnoscimus secretum. In secreto cordis debemus orare, vbi Deus videt, vbi Deus audit. Vnde in Euangelio dicitur, Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & cętera. Et hoc bene admonemur. Sed in Christo domino aliquid amplius intelligere debemus. Ego intelligo, quia in sinu suo habebat patrem. Deus enim erat in Christo, mundum reconcilians sibi. In se ergo habebat, quem deprecaretur: quia ipse dixerat, Ego in patre, & pater in me est. Quanto autem affectu eos diligebat, pro quibus orabat: ostendit, cùm subiungit: *Quasi proximum, quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi lugens & contristatus sic humiliabar*. Hæc dicunt quidam quia ponitur casus pro casu: ac si diceret, quasi de proximo & de fratre. Cõplacebat ergo Christus Deo patri de persecutoribus suis, quasi de fratribus & proximis suis: diligebat enim eos, tãquam proximos & fratres suos. Maiorem autem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et quia ei nolebant acquiescere, humiliabatur tanquam lugens in corpore, & contristatus in anima. Exemplo ergo dominico admonemur, vt non solùm quos toleramus, amemus: sed etiam praua eorum opera contristati defleamus. Ego sic pro eis humiliabar: illi autem quid? Sequitur & dicit: *Et aduersum me lætati sunt*. De his quæ mihi aduersa & contraria fuerunt. *Et conuenerunt, in vnum* consilium & eandem voluntatem, vt me dolo traderent & caperent. *Congregata*, Id est, multiplicata & coadunata *sunt super me flagella, & ignoraui*. Nesciebam enim in me culpam, qua debuissem flagellari. *Dissipati sunt nec compuncti*. Secundum enim interiorem hominem sunt destructi, atque à charitatis vinculo diuisi. Vel dissipati sunt, quando terræmotus & signa viderunt. Non in hoc compuncti sunt, ad pœnitentiam. Inde magnam designat eorum cordis duritiam & nequitiam. *Tentauerunt me*. Dixerunt enim, Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. *Subsannauerunt me subsannatione*. Quia postquam dixit, Subsannauerunt, etiam, Subsannatione addidit. Apertè insinuat, quia illa subsannatio non ex verbi præcipitatione, sed ex studio, & ex animi deliberatione fuit. *Frenduerunt* bestiali ferocitate, *super me dentibus*, Id est, corrosionibus *suis*. Ex his ergo verbis nobis ostendit, quantam humilitatem, quantam charitatem, quantam patientiam, erga tam prauos, tam peruersos, tam perfidos, pius redemptor noster habuerit. Qua in re sciendum

Rom. 12. Matth. 21. Ioan. 19. Psal. 34. Luc. 23. Matth. 26. Matth. 26. Matth. 6. Ioan. 10. 2. Corint. 5. Ioan. 10. & 14. Ioan. 17. Ioan. 15. Matth. 26. Matth. 28. Ioan. 12. Matth. 28.

nobis est, quia hæc causa fuit, qua pateretur caput nostrum: vt videlicet
1.Pet.2. Isa.53. corpori suo patientiæ præberet exemplum. Dominus enim voluntate
Ioan.10. passus est, non necessitate. Voluntaria eius passio, nostra est necessaria consolatio: vt quando forte talia patimur, caput nostrum intueamur: atque eius
Rom.8. exemplo commoniti, discamus & nos cum eo pati. Si enim compatimur, congloriabimur. Ipsi ita contra me fecerunt: sed tu *Domine quando respicies?* Quando misericorditer attendendo facies, vt de eorum me eruas potestate? *Restitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam.* Ac si diceret, Animam meam, quæ vnica est, immunis à peccato. Nulla enim
Ioan.8. Heb.7. 1.Pet.2. alia anima sine peccato. Hanc inquam animam ereptam à malignante populo, & à leonibus scilicet principibus & sacerdotibus liberatam, restitue à passione: vt facias eam redditam corpori, cum ipso corpore immortalem & incorruptibilem. Quid factura es ô sancta anima postquam resurrexeris? *Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te.* Fit quidem confessio in omni multitudine, sed in omnibus laudatur Deus. In ista enim magna Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, palea est, & frumentum. Pa-
Matth.3. lea volat, frumentum manet. Igitur in graui populo, quem ventus tentationis non aufert, in his Deus laudatur. Nam in palea semper blasphematur. Et quia laudabo te: *Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis & annuunt oculis.* Supergauderent quidem si Christus non resurgeret: sed quia resurrexit, gaudium eorum conuersum est in luctum. Bene autem ait, quia iniquè aduersabantur ei, scilicet non ex amore, sed ex odio: non studio corrigendi, sed voluntate nocendi. Gratis autem oderunt, id est sine culpa, sine merito. Annuentes oculis sunt hypocritæ simulati, qui vultu pronuntiant quod in corde non gestant. De quibus
Matth.19. & 22. mox subditur: *Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur.* Dicebant enim, Magister bone, scimus quia verax es, & non respicis personam hominis. Hæc & his similia pacifica verba sunt sub adulationis figura. *Et in iracundia ter-*
Ioan.11. *ra loquentes, dolos cogitabant.* Irati loquebantur, timentes ne terram perderent & gentem. Hæc autem hac causa iracundo animo pro terra sua loquebantur, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Talis erat eorum cogitatio. *Et dilatauerunt super me os suum.* Palam blasphemantes. Et clamabant,
Matth.26. Matth.27. Crucifige crucifige. *Dixerunt, Euge, euge.* Id est, bene, bene. Insultatoria laus est. *Viderunt oculi nostri.* Vidimus qualis esset, & tandem eum cognouimus. Vbi sunt virtutes quas faciebat? Cur qui saluauit alios, seipsum
Matth.27. non saluat? Dominus autem patiens erat. In cruce non potentiam per-
1.Pet.2. Ioan.10. diderat, sed patientiam demonstrabat. Quid enim illi erat magnum de cruce descendere, qui potuit postea de sepulchro resurgere? Sed cessisse videretur insultantibus. Et hoc oportebat vt resurgens suis se ostenderet,
Rom.6. & non illis: quia resurrectio ipsius vitam nouam significabat: vita autem noua amicis nota est, non inimicis. *Vidisti Domine*, Insultationes & opprobria illorum. Cognouisti eorum nequitiam, & meam innocentiam. Et ideo, *Ne sileas.* Sed profer sententiam, Qui non siles à præcepto, ne sileas à iudicio. *Domine ne discedas à me.* Quantus sit securus quòd ab eo non

disced

discedat Deus (vna enim persona in duabus naturis homo & verbum) tamen quia scit se nihil habere ex humanitate, orat vt det aliis exemplum orandi, qui nihil prorsus in humanitate sua debent confidere. Dico ne discedas, sed potius, *Exurge*, adiuuando me: *& intende iudicio meo*. Id est, considera quale sit iudicium de me factum. Et ne putaretur iudicium attendi debere secundum pœnam, ideo adiungit: *Deus meus, & Dominus meus in causam meam*. Ac si diceret, Tu qui es creator meus & redemptor meus, intende non in pœnam, sed in causam meam. Non in id quod mecum habet latro commune, sed in illud quod beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Hæc enim causa discreta est. Nam pœna similis est bonis & malis. Itaque martyrem non facit pœna, sed causa. Et ideo subdit: *Iudica me secundum iustitiam meam Domine Deus meus*. Quia iustus es, discerne me iniustè iudicatum: & fac quod iustum est, hoc est, secundum iustitiam iudicare, secundum causam, non secundum pœnam iudicij sententiam dare. *Et non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis, Euge, euge animæ nostræ: nec dicant, Deuorauimus eum*. Id est, omnino deleuimus. Quod quidem nec facere potuerunt, quando eum resurrexisse audierunt. Hæc quoque non dubius de se orat, sed vt nobis exemplum orandi proponat. De talibus etiam, vt conuertantur, postulat: cum subditur: *Erubescant & reuereantur simul qui gratulantur malis meis*. Ac si diceret, Pœniteant & honorent me, qui de mea gauisi sunt passione. Hinc est etiam quòd nos admonet pius dominus in Euangelio suo dicens, Si diligitis eos qui vos diligunt tantùm, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Sed diligite inimicos vestros. Benefacite his qui oderunt vos. Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri qui in cælis est. Vnde capitis nostri voce adhuc subditur, *Induantur confusione & reuerentia qui maligna loquuntur super me*. Id est, & illi similiter conuertantur, erubescentes mala sua, & mihi reuerentiam exhibentes qui si non facto, vel verbo peccauerunt super me. Ideo dixit, Induantur, vt per pœnitentiam præterita mala tegerentur. Quo contrà, *Exultent & lætentur qui volunt iustitiam meam*. Ad corpus simul & animam pertinet exultatio: lætitia tantum ad animum. Exultare itaque & lætari, est exterius & interius gaudio repleri. Qui volunt declinare à malo, & facere bonum, hi sunt qui volunt iustitiam Dei. Et notandum quòd non ait, Qui faciunt, sed, qui volunt. Multi enim faciunt opera iustitiæ, non ex voluntate. Nemo autem inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit. Nam si actio videtur bona, voluntas tamen tenetur rea. Iustitiæ verò virtus non in actione est, sed in voluntate. Bene ergo hi qui volunt iustitiam, iubentur exultare: quia amor iustitiæ & nouam vitam generat, & gaudium spirituale. Et ne inde velint in se gloriari, ideo mox adiunctum est: *Et dicant semper, Magnificetur dominus*. Semper enim oportet illum magnificare, & laudare, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Rectè autem subdit: *qui volunt pacem serui eius*. Neque enim sufficit seruis

Math. 5. Luc. 23.

Thren. 2.

Math. 5.

Psal. 33.

Phil. 2.

verbo

Dei velle iustitiam, nisi studeant & velle pacem. Vnde cùm superius dixis-
Psal. 33. set, Declina à malo & fac bonum: protinus adiunxit, Inquire pacem & per-
sequere eam. Pax est, quando caro & spiritus concordant in Deo. In hac
pace completur iustitia. Et nihil iam restat aliud, nisi perseuerantia. Vnde
aptè mox subditur. *Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuã.*
Psal. 1. Videtur magis ad cor pertinere meditatio, quàm ad linguam. Sed quia san-
cti viri die ac nocte meditantur in lege domini, & quæ meditãtur, loquun-
tur: ideo lingua eorum Dei iustitiam meditari dicitur. Hinc scriptum est,
Prouer. 16. Os sapientium in corde ipsorum. Sed cuius lingua durat meditari tota die
laudem Dei? Sed opera bona, vita bona linguam suam habent apud domi-
num. Si tota die bene vixeris, tota die laudabis Deum.

TITVLVS PSALMI XXXV.

*IN finem puero domini Dauid. Finis noster est Christus, in quem nos mit-
tit iste psalmus: qui attribuitur eidem domino Iesu Christo, qui dictus est
Rom. 1. Dauid, quia factus est ex semine Dauid secundum carnem. Puer autem à
puritate dictus est, quia sine peccato fuit: quod in hoc psalmo liquidò decla-
1. Pet. 2. ratur. In quo ostenditur peccatorem omnia peccata sua non à Deo sed à se habere. Iustum
verò nihil habere iustitiæ, nisi ex solius Dei largitate. Materia est iustus, & secundario
impius. In prima parte psalmi impium cum sua accusatione describit. In secunda parte de-
scribit iustum non cum sua laude, sed cum laude Dei. Intendit autem nos admonere, vt
Osee 13. vitia nostra ex nobis esse, bona autem à Deo cognoscamus: ne veniat nobis pes superbiæ &
cadamus. Sic ergo incipit.*

PSALMVS XXXV.

D*IXIT iniustus vt delinquat in semetipso.* Multi hoc dicunt: Non
1. Ioan. 1. possumus esse sine peccato. Talis est nostra natura. Tales nos
Prouer. 20. fecit Deus. Si ipse non vellet, non peccaremus. Quare hoc di-
cit iniustus? *Non est timor Dei ante oculos eius.* Si Deum timeret, non
hoc diceret: imo accusaret seipsum, non Deum. Vbi non est timor, ibi est dis-
solutio animi. Timor autem Dei frænum est peccati. Quia ergo talẽ se vult
abscondere Deo qualis est, rectè de illo subiunctum est. *Quoniam dolosè egit
in conspectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium.* Dolosè agit in conspectu
Dei, quisquis vult et abscondere peccatum suum. Et hæc est iniquitas, quam
Deus odit & vehementer punit. Quando homo peccat, & deinde pœni-
tet & recognoscit se malè egisse, nullum alium increpans, vel accusans, nisi
semetipsum: & inde toto corde, toto gemitu conuertitur ad misericor-
diam Dei: talis iniquitas Deo ad odium non inuenitur. Imo facilè ei remit-
titur: Qui autem non solùm malè viuit, sed etiam malam vitam super-
biendo defendit: hic est quem Deus odit. Secundum duritiam autem cordis
Rom. 2. sui & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti
iudicij Dei: de quo & subditur: *Verba oris eius iniquitas & dolus.* Iniqui-
tatem per partes exequitur, ostendens eam in cogitatione, in actu, in
verbo

verbo. Multi dolosè agunt, vt inueniant iniquitatem suam: id est, non ex animo agunt, vt eam possint inuenire & odisse. Inuenirent, si vellent. Nolunt autem, vt sic se defendere & excusare valeant. Et sicut dolus est in inquisitione, sic etiam in defensione. Nam si cui eorum dieis, Quare hoc malum facis? respondet tibi, Quàm multi hoc faciunt. Nunquid omnes perditurus est Deus? Sic ergo iniquitatem loquens, & malè se tegens, inuenitur in ore eius iniquitas & dolus. *Noluit intelligere vt bene ageret.* Sunt homines qui volunt intelligere, & non possunt. Sed alij qui nolunt, & ideo non intelligunt. Sed aliud est, quando quisque conatur intelligere aliquid, & per infirmitatem carnis non potest, sicut scriptum est, Quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: &, sicut ait Apostolus, animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Aliud autē est quādo perniciosius agit aduersum seipsum cor humanum, vt quod posset intelligere, si bona voluntas accederet, non intelligat: non quia difficile est, sed quia voluntas aduersa est. Et illud quidē infirmitas est: hoc autē summa iniquitas. Illud inualitudo, hoc deliberatio. Sed adhuc de illo iniusto quid subiungat, audiamus. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Id est, in secretario cordis sui. *Astitit omni viæ non bonæ.* Id est, perseueranter peccauit. *Malitiam autem non odiuit.* Ibi est fructus, ibi finis. Non potes non habere malitiam? vel oderis illam. Cùm enim odisti illam, vix tibi subrepit vt aliquid mali facias. Est enim peccatum in mortali corpore. Sed quid dicit Apostolus? Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis eius. Et paulo pòst idem Paulus: Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Aliud est non pugnare, & esse in pace vera atq; perpetua. Aliud pugnare, & vincere. Aliud pugnare, & vinci. Aliud nec pugnare, sed trahi. Sunt enim homines prorsus qui non pugnant, qualis est iste de quo loquitur. Cùm enim dixit, Malitiam autem non odio habuit, quomodo pugnat contra eam quam non odit? Iste malitia trahitur, nec repugnat. Sunt autem qui pugnare incipiūt, sed quia de viribus suis præsumunt, cadunt. Et sunt qui pugnant, & nō vincuntur, quia de seipsis non præsumunt: sed totos se diuinæ misericordiæ committunt. De his autem subiungit, conuertendo se ad familiarem domini locutionem, & dicendo: *Domine in cælo misericordia tua.* Duobus modis accipitur misericordia Dei. Vna est quam communiter hîc præstat bonis & malis: sicut est facultas rerum, sanitas corporum, scientia, doctrina, prophetia, & alia huiusmodi. Sed quia hæc sunt transitoria, temporalis est misericordia. Est alia quam præstat Deus solis bonis & sanctis: sicut est remissio peccatorum, diuina charitas, æterna vita. Hæc quidem non terrena, sed cælestis: non transitoria sed æterna est. Sed quomodo hæc annūtiata est? sequitur & dicit, *Et veritas tua vsq; ad nubes.* Id est, cognitio tuæ veritatis venit ad prædicatores. Prædicatores isti per quos prædicatur Euangeliū Dei, nubes Dei sunt. Tonant minis, pluunt verbis, choruscant miraculis. Speremus ergo misericordiam, sed illam quæ in cælo est. *Iustitia tua sicut montes Dei.* Sicut misericordia Dei facit homines cælos, cùm à terrenis ad cælen-

Sapien. 9.
1. Corint. 2.
Rom. 6.
Marc. 16.

stia subleuat. Et sicut veritas Dei facit homines nubes, cũ eos per sapientiam suam illustrat: sic diuina iustitia facit homines sicut montes Dei, quãdo eos virtutibus & operibus bonis exaltat & confirmat. Et quomodo qnãdo oritur sol, prius luce montes vestit, & inde lux ad humilima terrarũ: sic quando venit dominus Iesus Christus, prius radiauit in altitudinem Apostolorum, prius illustrauit montes: & sic descendit lux eius ad conuallem terrarum. Et ne aliquis quæreret quare potius hos elegit & hos reprobauit: ideo protinus addidit. *Iudicia tua abyssus multa.* Tantæ profunditatis sunt, quòd

Rom. 11. à nullo inuestigari possunt. Vel per abyssum potest intelligi malitia re-

Prouer. 18. proborum. Vnde scriptum est, Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Postquam ergo dixit de electis, continuò adiunxit de reprobis dicens, Iudicia tua abyssus multa. Ac si diceret: Sicut misericordia & veritas & iustitia saluat iustos, ita iudicia tua condemnant reprobos: qui ideo abyssus multa dicuntur, quia iniquitate multiplici tenebrantur. Et quia prius dixerat quòd diuina misericordia in cælo etat: modò ostendit quia etiam ad terram venit. Ait enim: *Homines & iumenta saluabis domine: quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.* Intantum enim suam misericordiam pius dominus multiplicauit, quòd non solùm homines rationa-

Psal. 48. les, sed etiam brutos & idiotas saluauit. Vbi enim abundauit peccatum,

Rom. 5. superabundauit gratia. *Filij autem hominum,* Id est, tota Ecclesia continuata vsque ad finem seculi, *In tegmine alarum tuarum sperabunt.* Id est, in pro-

Matth. 22. Luc. 10. tectione duorum præceptorum, charitatis Dei videlicet, & ptoximi. Sub istis alis quisquis non protegitur, vitiorum æstibus exuretur. Vel qnia dicit prius homines, & posteà filios hominum: possumus intelligere per homines, antiquos patres, qui legem quidem non habuerunt, sed ipsi sibi fuerunt

Rom. 2. lex: & præcepta dominica rationabiliter intellexerunt & fecerunt. Cùm enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Ipsi quidem per misericordiam Dei saluati sunt, quemadmodum &

Matt. 16. nos, qui sumus filij hominum, scilicet prophetarum & Apostolorum: per-

Gala. 4. tinentes ad filium hominis saluatorẽ Christum: qui sumus nutriti sub lege,

Ioan. 3. regenerati per gratiam in spem vitæ æternæ. Quæ quidẽ gratia nobis com-

Tit. 3. mendatur, cùm subinfertur: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente vo-*

Rom. 5. *luptatis potabis eos.* Gratia Dei diffusa in cordibus nostris per spiritũ sanctum, qui datus est nobis, ipsa est vbertas domus Dei. Hac vbertate inebriantur, qui tanto omnipotentis Dei amore repleti sunt, vt mẽte mutata sibimetipsis extranei esse videantur. Hæc meritò torrens voluptatis dicitur, quia cũ ma-

Matth. 5. gno impetu venit, & cũ magna suauitate atq; delectatione à sitientibus iusti

Ioan. 4. & 7. tiã potatur. Hac inebriati erant martyres, quãdo ad mortẽ læti ibãt, tormẽta

Acto. 5. contemnebant, parentes flentes non agnoscebant. Speremus ergo sub teg-

Ioan. 4. 1. Timot. 6. mine alarum Dei, quatinus eius dulcedine mereamur inebriari. *Quoniam*

Ioan 1. *apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.* Qui est fons vitæ, nisi

Ioan. 4. & 5. Christus? Venit in carne, torauit sitientem, satiauit sperantem. Hîc aliud

est

est fons, aliud lumen: ibi non ita. Quod enim fons, hoc est & lumen Et quicquid vis, illud voca: quia non est quod vocas. Quia non potes congruum nomen inuenire, non remaneat in vno nomine. Fons est quia satiat sitientes. Lumen quia illuminat cæcos. In hoc lumine videmus lumen, quia illuminati à Christo videmus sapientiam, iustitiam, charitatem. Vel in hoc lumine videmus lumen, sicut ipse ait, Qui videt me, videt & patrẽ. Et vt hoc fiat, fac quod sequitur. *Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.* Prius est scire Deum per fidem, deinde rectum habere cor: id est velle quod vult Deus. Scientibus se prætendit misericordiã suam Deus, quando credentibus in eum prius donat remissionem peccatorum. Deinde cùm iam cor rectum habere cœperint, vt ea quæ Deus vult, & ipsi velint: sic iustitiam Dei consequuntur, vt de peccatoribus iusti efficiãtur. Sed iam caueant, ne superbiant. Vnde orandum est, & dicendum: *Non veniat mi hi pes superbiæ: & manus peccatoris non moueat me.* Radicem peccati & caput peccati timuit, qui hoc dixit. Non deerat primo Adæ iustitia, sed venit illi pes superbiæ. Et mouit illum manus peccatoris, id est tentatio diaboli. Superbia ergo lapsi sumus, vt ad istam mortalitatem perueniremus. Superbia deiicit: humilitas erigit. Serua ergo quod intus est, scilicet pedem tuum, affectum tuum: & non timebis foris ne te moueat manus peccatoris. Quare contra superbiam hoc dicitur? quia *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Qui modò iniqui sunt, prius in superbia ceciderunt. Prior ille, qui in veritate non stetit: deinde per eum illi, quos Deus de paradiso dimisit. Ideo cùm cautam faceret Ecclesiam dominus: Illa tuũ (inquit) obseruabit caput, & tu eius calcaneum. Serpẽs obseruat, vt tibi veniat pes superbiæ, vt tuus affectus moueatur à Deo, & ita te deiiciat. Tu autem caput eius obserua, initium omnis peccati superbiam. Prima origo peccandi est voluntas deficiens à summo bono, & hæc est pes superbiæ. Inde procedunt duo vitia, scilicet ignorantia rerum agendarum, & concupiscentia noxiarum. Deinde alia duo deriuantur: id est timor & amor. Ex his autem omnis malorum seges generatur. Summo opere igitur cauendum est, ne pes, id est affectus noster, moueatur à summo bono, ne labatur per superbiam: & sic incidat inter manus peccatoris, & à beatitudine excludatur. Inquantum quisque minus amat Deum, in tantum labitur pes eius ad peccandum. Et inquantum plus amat Deum, intantum robustior stat, & tanto eum minus peccare delectat.

Marg.: Mat 7. Luc. 18. | Ioan. 14. | 1. Cor. 13. Eph. 3. Ioan. 11. & 14. | Gene. 3. Ecclesi. 10. Luc. 18. Iacob. 4. | Ioan. 8. Gene. 3. | Ecclesi. 19. Matth. 15.

TITVLVS PSALMI XXXVI.

PSALMVS ipsi David. Id est excellentioribus membris Ecclesiæ. Videns propheta, vel quilibet iustus qui hic loquitur, impios prosperari, & iustos conculcari ab impiis, & quòd quidam simplices iusti inuiderent potentiæ eorum, & vellent vlcisci iniurias ab illis allatas: aliquando etiam vellent conformes fieri eis. Ponit contra hæc quandam saluberrimam doctrinam. Materia est iustus, & econtrario impius secundario. Tamen eam sic diuidit. In primis ait

de iusto, admonendo eum, ne moueatur inuidia erga impium, vel imitatione, vel ira: intramiscendo quedam de impio. In secunda parte ponit quid faciat impius contra iustum, admonendo ipsum iustum, vt patienter sustineat. In tertia parte ponit præmia iusti cum admiratione, & damnationem malorum: per quod iustum, ne malum velit imitari, deterret. Intentio est per hæc animas simplices consolari, vt nullatenus propter impiorum nequitiam vel iniuriam moueantur.

PSALMVS XXXVI.

N*OLI æmulari* (inquit) *in malignantibus.* Malignantes dicti sunt qua
si malum ignem alentes, id est cōcupiscentiam. Vnde scriptum
1. Ioan. 2. est, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Et iterum, Qui
Psal. 10. cūque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constitue-
Iacob. 4. tur. Ipsi sunt malignantes, qui in seipsis operantur malum: Deum & animas
suas odiendo, & diligendo peccatum. Æmulari diuersos habet sensus. Ali-
2. Cor. 10. quando enim ponitur pro diligere, sicut dicit Apostolus, Æmulor enim vos
1. Cor. 12. Dei æmulatione. Aliquando pro imitari, sicut rursus ait, Æmulamini charis
mata meliora. Aliquando pro inuidere, sicut in hoc loco. Admonetur ergo
quæque fidelis & imperfecta anima, vt non velit ęmulari, id est inuidere, his
qui in malo delectantur: neque zelare, id est persequi, eos qui iniquitatem
operantur. Et hoc est quod subdit: *Neque zelaueris facientes iniquitatem.* Duobus
enim modis infirmus electorum animus commouetur aduersus reprobos:
Aut cùm inuidet de illorum fœlicitate: aut cùm irascitur de iniquitate. No-
li hoc, sed esto æquo animo. Nam breuis est eorum & fœlicitas & iniqui-
Isa. 40. tas. *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent.* Ad tempus enim lætantur &
florent, sed citò siccantur, & in puluerem rediguntur. *Et quemadmodum o-
lera,* id est viriditas *herbarum citò decident.* Vnde Isaias, Omnis, inquit, caro
Ibidem. fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Siccatum est fœnum, & ceci-
dit flos. Prius euellit prauitatem: deinde commendat bonos mores, cùm sub-
iungit: *Spera in domino, & fac bonitatem.* Neque enim est vtilis spes sine bo-
1. Cor. 13. no opere. Nec bonum opus est aliquid sine charitate. Vnde mox subdi-
tur. *Et inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius.* Terra domini est Ecclesia.
Ioan. 15. Ipsam colit, ipsam rigat, agricola pater multorum qui exercent bona ope-
ra: sed qui non habitant terram, nec pertinent ad agricolam. Terram au-
Ephe. 4. tem habitare, est intra sanctam Ecclesiam spiritualiter & concorditer
viuere. Quod facere non valet, nisi is qui charitatem habet. Ipsa est di-
uitiæ huius terræ. Deus est charitas. Non quærit Ecclesia diuitias alias, ni-
1. Ioan. 4. si Deum suum: vnde & cecinit, Pars mea tu es. Ergo delectare ô anima in
diuitiis tuis. Ad hoc enim quærunt homines diuitias, vt delectentur in
eis: & ideo subditur. *Delectare in domino.* Quo fructu? Sequitur, & dicit: *Et
dabit tibi petitiones cordis tui.* Alię sunt petitiones carnis, alię cordis. Illę sunt cor
porales, istæ spirituales. Delectatio in Deo nō petit quod caro vult, sed quod
vult spiritus. Quid aliud petit cor delectantis in Deo, nisi ipsum Deū, ipsam
lucē, ipsam sapientiā, ipsam æternitatem? Hāc promittit Deus delectātibus

in se. Inde scriptum est, Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor *Isa.64.*
hominis ascendit, hæc præparauit Deus diligentibus se. Hæc est petitio cor *1.Corin.2.*
dis nostri. Hæc est merces delectantis in domino. Et quia posset aliquis dice
re, Non possum delectari, vel sperare in domino: quia multa habeo pecca-
ta. Contra hoc, salubre dat consilium, cùm subdit: *Reuela domino viam tuam.*
Dic peccata tua. Accusa, & corrige teipsum. *Et spera in eo, & ipse faciet.* Spem *Isa.43.*
enim promittit peccatoribus, & facit indulgentiam agentibus pœniten- *Ecclesi.17.*
tiam. O quàm salubria mandata, non inuidere malis, non diligere iniquita *Iacob.5.* *1.Ioan.1.*
tem, in domino sperare, in domino delectari, vias & opera nostra domino *Matt.4.*
confiteri! Si hoc facis, & ipse faciet. Quid? *Et educet quasi lumen iustitiam tuã.*
Vt nunquam in tenebris & vitiis obscuretur. Iustitia tua est fides tua. Iustus *Roma.1.*
enim ex fide viuit. Hæc iustitia modò abscondita est. In fide res est, non- *Hebr.10.*
dum in specie. Aliquid credis vt facias, nondum vides quod credis. Cùm *1.Cor.13.*
autem cœperis videre quod credidisti, educetur in lumen iustitia tua. *Et* *Isa.58.*
iudicium tuum tanquam meridiem. Parum erat dicere, vt lumen. Lumen enim
est cum albescit, cum sol oritur: sed nunquam est clarior lux quàm medio
die. Modò iudicas sequi Christum, hoc proposuisti, hoc elegisti. In abscon- *Ioan.8.*
dito est iudicium tuũ, adhuc reprehenditur & irridetur ab infidelibus. Quã-
do educet tãquam meridiem? Cùm Christus apparuerit vita nostra: tunc & *Colos.3.*
vos apparebitis cum ipso in gloria. Interim quid? *Subditus esto domino, & ora*
eum. Hoc sit vita nostra, obedire præceptis eius & obsecrare eum. Perseue- *Matth.19.*
ret bonum opus & oratio, donec det quod promisit. Si videris florere im-
pium, non te moueat vanitas. *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, & in*
homine faciente iniustitias. Prosperatur in via sua? Tu labora in via Dei. Illi pro-
speritas in via est, in peruentione infœlicitas. Tibi labor in via, in peruen-
tione fœlicitas. Illa via lata est, finis eius in profundũ inferi perducit: via tua *Matth.7*
angusta est, finis eius vita æterna. Dico ne æmuleris. Et si aliquo modò mo- *Roma.6.*
tus es, siue in animo, siue in corpore, corrige illud. Et hoc est quod subdit:
Desine ab ira, & derelinque furorem: noli æmulari vt maligneris. Ira pertinet ad ani
mum, furor ad corpus. Ac si diceret, Nec iniquitas prauorum moueat te ad *Eccles.9.*
iracundiam, nec illorum prosperitas ad inuidiam. *Quoniam qui malignantur,*
exterminabuntur. Id est extra terminos supernæ Ierusalem eiicientur: sicut
scriptum est, Tollatur impius ne videat gloriam Dei. *Sustinentes autem domi-* *Isa.26.*
num ipsi hæreditabunt terram. Qui sunt sustinentes, nisi patientes? Hinc disci- *Luc.22.*
pulis suis dominus ait, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus. *Eccles.2.*
Quo contrà scriptum est, Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Terra au-
tem est cælestis patria, de qua alibi dicitur, Credo videre bona domini in
terra viuentium. Hanc terram sustinentes dominum hæreditabunt, id est, *Psal.26.*
hæreditario iure possidebunt. Et ne hanc sustinentiam longissimam æsti-
mares, protinus adiunxit: *Et adhuc pusillum, & non erit peccator.* Id est,
non apparebit. Breuis est prauorum vita & fœlicitas. Et si longum spa-
tium videtur, cùm viuunt, breue videtur, cùm moriuntur. Citò transeunt
tempora: breue est quod durare non potest. Hinc Apostolus, Quæ est, in- *Iaco.4.*
quit, vita

quit, vita vestra? Vapor fumi ad modicum parens. Sed valde notandum est quod subditur. *Et quæres locum eius, & non inuenies.* Modò quære locum peccatoris, & inuenis. Locus eius est vsus eius. Habet enim aliquem vsum peccator. Hîc vtitur illo Deus ad probandum iustum, quomodo
Iob.1. Matth.26. vsus est diabolo ad probandum Iob: quomodo est vsus Iuda ad tradendum Christum. Est ergo in hac vita quod agatur de peccatore. Hîc est locus eius. Quomodo est in fornace aurificis palea, & ardet palea, vt au-
Sapien.3. rum purgetur: sic sæuit impius, vt iustus probetur. Sed cùm transierit tempus probationis nostræ: quando non erunt qui probentur, non erunt per quos probentur. Et tunc si quæres locum eorum, non inuenies. *Mansue-*
Matt.11. Roma.12. 1.Thess.5. *ti autem hæreditabunt terram.* Mansueti sunt qui domino non resistunt, qui iugum eius humiliter portant, qui aduersa mundi æquanimiter tolerant, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto: sed econtrario benedicentes. Ipsi erunt idonei ad hæreditandum terram illam sanctam Ierusalem, quæ liberabitur de ista peregrinatione & in æternum viuet cũ Deo & de Deo. *Et delectabuntur in multitudine pacis.* Fruetur enim æterno Deo, qui
Gal.4. est omnium bonorum fons & plenitudo. Inde superna illa ciuitas Ierusalem nominatur, quæ visio pacis interpretatur. Tantum est autem pacis bonum, vt in rebus terrenis nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci: nihil postremo possit melius inueniri. In omnibus autem rebus pax quædam quæritur & ordo naturæ. Pax omnium rerum, tranquilitas ordinis. Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Pax domus ordinata imperandi & obediendi concordia cohabitantium. Pax animæ rationalis ordinata cognitionis actionisque consensio. Pax animæ & corporis, ordinata vita & salus animantis. Pax hominis mortalis & Dei ordinata in fide, sub æterna lege obedientia. Hæc sunt in quibus mansuetus Dei se debet nutrire, vt ad cælestem pacem valeat peruenire. Pax verò cælestis ciuitatis, est ordinatissima & concordissima societas fruendi Deo, & inuicem in Deo. Et quia quandiu hîc viuitur, iusti iniustorum insidias patiuntur, subiunctum est: *Obseruabit peccator iustum.* Non enim cessant praui bonorum vitam inquirere, studiosè attendentes si qua ex parte valeant eis nocere. Hinc de domino scriptum
Luc.14. est, Et ipsi obseruabant eum. Malus ergo bonum obseruat, vt eum capiat & perdat. Et quod opere exercere non valet, fera & bestiali corrosione verborum exercet. Et hoc est quod subdit: *Et stridebit super eum dentibus suis.* Id est, dentibus nequitiæ & impietatis, quibus eum nititur deuorare. Sæpe autem per corporis motus animi designantur affectus. *Dominus autem irridebit eum: quoniam prospicit quòd veniat dies eius.* Ille ha-
1.Cor.4. bet oculos cognitionis. Præsciuit futurum esse diem iudicij, in quo e-
Prouer.1. runt occulta manifesta. Ibi peccator irrisione dignus, à domino demonstrabitur: quando amissa potestate à gloria pœnis æternis puniendus tradetur. Hîc etiam iam irrideri incipiunt, cùm militiæ gladium, quo nocere aliis æstimant, ipsi in seipsos nescientes conuertunt. *Gladium*

euaginaue

euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum. Per gladium apertam & manifestam persecutionem intelligimus. Per arcũ verò occultam & dolosam deceptionem, qua sanctis insidiantur. Gladium euaginare est malitiã prius in corde occultam etiam opere exercere. Arcum intendit, qui dolum parat vnde incautum feriat. Gladio cominus quisque percutit, arcu à longè trahit. Gladius ergo percutiens, est persecutio insistens. Arcus verò, inopinata & quasi longè remota deceptio. His duobus generibus persecutionis impugnant mali bonos: videlicet, *Vt decipiant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde.* Nomine pauperis & inopis designantur simplices scientiam & virtutem non habentes. Per rectos corde intelligimus perfectos. Simplices ergo moliuntur arcu occultè decipere: perfectos verò student apertè persecutionis gladio trucidare. Inimici Ecclesiæ quolibet errore cæcentur vel malitia deprauentur, si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Et vt etiam inimici diliguntur, exercent eius beniuolentiam. Rom. 8.
Quia Deus his qui diligunt eum, omnia cooperatur in bonum. Quòd verò inimicus aduersatur, sibi ipsi conuertitur in detrimentum. Et ideo subditur; *Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.* In corpore occidere voluerunt, in anima moriuntur. Quicunque alium lædere molitur, primùm seipsum proprio iaculo percutit. Arcus autem confringitur, quando dolus & mala voluntas non peruenit ad effectum. Cõstat plus esse quod se lædunt iniqui, quàm quod sibi videntur lædere alios. Grauius est enim vitio animam occidi, quàm gladio corpus trucidari. Deinde commendat iustorum modicitatem, dicens: *Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.* Melior enim iustorum paupertas, quàm diuitiæ peccatorum. Iste enim paucis abundat, ille autem plenus sitit. Iste animam saluat, ille autem Matt. 16.
& corpus & animam perdit. Sed quid prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ autem suæ detrimẽtum patiatur? Melior est enim huic Matt. 13.
fides, quæ grano synapis comparatur, quàm illi perfidia quæ vbique vagatur. *Quoniam brachia peccatorum conterentur.* Id est virtus, potentia, diuitiæque in quibus confidunt. *Confirmat autem iustos dominus.* Ne ab iniustitia vincãtur. Quoniam sicut Apostolus ait, Tribulatio patientiam operatur, patiẽtia pro Rom. 5.
bationem, probatio spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Audi voces confirmati iusti. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, Rom. 8.
an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Quomodo confirmat? sequitur, & dicit: *Nouit dominus dies immaculatorum.* Nouit enim quomodo vixerint, & in quibus vitam finierint. Vel nouit quia, dilexit. Vnde econtra malis dicturus est, Amen dico vobis, nescio vos. Om Matth. 25.
nis enim qui ignorat, ignorabitur. & ideo *Hæreditas eorum in æternum erit.* Esto 1. Cor. 14.
ergo purus & mundus omnibus diebus vitæ tuæ, vt placeas domino Deo tuo in omni tua conuersatione. Et cùm dies istos finieris, in æternum hæreditabis. *Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.* Modò est tempus malum, in quo laborant iusti. Vnde quotidie dicunt in oratione, Matth. 6.
Libera nos à malo. In hoc tempore elati quique, dum suam gloriam quærunt, si

runt, si iniuriæ vel contumeliæ sibi illatæ fuerint, erubescunt. Quo contrà
Ioan. 8. sancti viri qui non quærunt gloriam suam, sed Dei, si deridentur, si contume
liis & pœnis dehonestantur, non solùm nō erubescunt, sed etiam glorian-
Roma. 5. tur. Vnde Apostolus, Gloriamur in tribulationibus. Saturantur autem in
diebus famis, pabulo veritatis, & cælestibus sacramentis. In hac enim fa-
Mat. 8. me, vbi sancti domini esuriunt, interim verbum suum in cibum assumunt,
Psal. 16. ne deficiant in via: donec visione ipsius satientur in patria. Et quia suprà di-
xerat, Brachia peccatorum conterentur, probat hoc, cùm infertur. *Quia pec-
catores peribunt.* Quomodo? sequitur & dicit, *Inimici verò domini*, Id est, ipsi pec
catores: *Mox vt honorificati fuerint.* In reuerentia habita. *Et exaltati* per po-
tentias & dignitates. *Deficientes* quotidie de malo in peius, *quemadmodum fu-
mus deficient.* Fumus à loco ignis erumpens in alto extollitur, & ipsa elatione
in globum magnum intumescit. Et quanto fuerit ille grandior, tanto fit va
nior. Sic iniqui, qui quanto plus sunt erecti, quanto extensi, quanto vndiq;
in maiorem ambitum diffusi: tanto fiunt exiliores, & deficientes, & non ap-
parentes. Sic per multas partes est ostensum, quòd melior est iusti modici-
tas, quàm diuitiæ peccatorum. Deinde ponit causam quare peccator defi-
ciat, cùm subdit: *Mutuabitur peccator, & non soluet.* Nihil habet homo, quod
Matt. 25. mutuo non accepit. Vnde in euangelio dominus dicit, Homo quidam pere
grè proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit
quinque talenta, alij duo, alij verò vnum. Ecce pecuniam domini serui mu-
tuò acceperunt. Qui autem in hoc seculo fideliter eam dispensauerit, & cum
Ibidem. vsura domino reuertenti soluere poterit: hoc ei à domino dicetur, Euge ser-
ue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. Fideliter dispensant diuites,
cùm de diuitiis eleemosynas faciunt. Fideliter dispensant doctores, cùm re
ctè docent, & bene viuunt. Peccatores verò diuitias & sapientiam, virtutes
& intellectum à domino mutuantes, neque ei gratias referunt, neque paupe
ribus, quæ habent tribuunt, nec bene viuendo persoluunt quæ debent. Et
ideo sicut fumus deficient. *Iustus autem miseretur*, Id est, pia affectione erga af
flictos mouetur: *Et retribuet.* Habet semper vnde det, cuius pectus plenum
1. Cor. 13. est charitatis. Ipsa est charitas quæ dicitur & voluntas bona. Si habet foris
Matth. 5. facultatem, dat ipsam charitas. Si non habet, dat beniuolētiam, præstat con
silium, dat auxilium, si potest. Si non potest, vel voto adiuuat, vel pro contri
bulato orat: & forte magis hoc valet, quàm si panem porrigeret. Vacare non
potest bona voluntas. Ipsi inter se pauperes pręstant sibi de bona voluntate.
Vides cæcum à vidente duci, quia nummos non habet, quos det, commodat
oculos non habenti. Vnde hoc factum est, nisi quia virtus est voluntas bona,
quæ est thesaurus pauperum? Qui autem miseretur & tribuet, mercedem bo
nam recipiet. Nam subditur: *Quia benedicentes ei hæreditabunt terram.* Qui be-
ne viuunt, & bona quæ possunt, aliis cum gratiarum actione tribuunt, ipsi
Matt. 25. sunt qui domino benedicunt. Talibus in iudicio dicturus est, Venite bene-
dicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratū est ab origine mun-
Ibidem. di. Ecce illa terra, quam iusti hæreditabunt. Quare? Esuriui, inquit, & dedi-
stis mihi manducare. Et incipiet narrare opera misericordiæ, quibus iusti

domino benedixerunt, quando ad honorem eius illa impleuerunt. *Maledi centes autem ei disperibunt.* Audituri sunt enim, Ite maledicti in ignē æternum. *Matt. 25.*
Isti noluerunt persoluere, quæ mutuo acceperunt. Et quia malè viuendo, & sibi commissa iniuste retinendo maledixerunt domino, & ipsi iustè sunt maledicti. Et vt quisque sciat quò tendere debeat, ne similiter pereat, sequitur & dicit: *Apud dominum gressus hominis dirigetur, & viam eius volet.* Nam apud seipsum non inuenit homo, nisi errorem & peccatum. Ideo ipse dominus factus est nobis dux & via. Et si errare non volumus, apud ipsum gres- *Ioan. 14.*
sus bonorum operum dirigamus. Et in ipso sit voluntas nostra, qui est via, *Ibidem.*
veritas & vita. Noli per aliam viam velle ire, quàm per illam, qua ipse iuit. *Matt. 7.*
Fortasse videtur dura, sed secura. Alia fortè delitias habet, sed latronibus plena est. Melius est modò viam domini velle tenere, ieiunando, orando, patiendo, vt postmodum in patria gaudeamus: quàm velle tenere viam seculi, ridendo, delectando, carnem sequendo, vt postmodum in æterna pœna lugeamus. Et quia in hac etiam via domini, non est homo qui non peccet: se- *3. Reg. 8.*
quitur consolatio, cùm subinfertur: *Cùm ceciderit, non collidetur: quia dominus supponit manum suam.* Cecidit Petrus, sed nō est collisus. Nam dominus manum *Luc. 22.*
suam supposuit, atque eum auxilio suæ misericordiæ subleuauit. Scriptum est enim, respexit dominus Petrum, & fleuit amarè. Sed quare? Permisit do- *Ibidem.*
minus cadere electum suum, vt videlicet in tentatione disceret se, qui ante tentationem præsumpserat de se. Hoc quotidie in electis suis dominus facere non cessat. Magnarum virium homo se crederet, si semper in virtute fixus permaneret. Piè ergo dominus aliquando gratiam suam subtrahit, & præsumenti, qualiter infirmetur, ostendit. Qui cùm in tentatione labitur, per eandem tentationem prudenter eruditur. Nam cùm tentatus cadit, eo pòst verius quo humilius, surgit. Et vnde virtus quasi amittitur, inde certius possidetur. Probat autem quòd non collidetur iustus, cùm subiungit. *Iunior fui, etenim senui: & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Loquitur hîc corpus Christi tanquam vnus homo, qui iunior fuit, in primis ætatibus, *Roma. 12.*
senior autem in nouissimis temporibus: & in tanto spatio non vidit iustum derelictum, ita vt non periret, nec semen eius, id est aliquem fidelem inuitatione ipsius, qui panem quæreret. Si corporalem panem accepimus, hunc quærere multos etiam iustos inuenimus. Et iam sententia secūdum literam non erit vera. Necesse est ergo panem spiritualem intelligere, illum scilicet de quo dominus dicit in euāgelio, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Hunc panem nō cessauit dominus fide- *Matth. 4.*
libus suis distribuere tam in primis ætatibus, quàm in vltimis: loquens eis *Heb. 1.*
per angelos, per patriarchas, per prophetas. Deinde per filium suum, per Apostolos, per doctores: ad reficienda & confirmanda corda eorum, ne deficiant in via. Tali pane nutritur iustus, vt in Deo viuat, & bona quæ potest, *Mat. 8.*
proximis impendat. Vnde & subditur: *Tota die miseretur & commodat.* Hoc iā expositum est. Bene autem dixit, Commodat, quia quod dispēsat sibi reddi, non à paupere, sed à Deo expectat. Vnde protinus adiungit: *Et semen illius in benedictione erit.* Semen iusti sunt opera bona, de quibus Apostolus di-

Gal. 6. cit, Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus. Itaque dum tempus habemus, ait, operemur bonum ad omnes. Et iterum,
2. Cor. 9. Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus, de
Psal. 125. benedictionibus & metet. Hinc alibi dicitur: Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Audiuimus semen: audiamus huius seminis futuram
Ibidem. benedictionem. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Vide ergo quod sequitur, & noli esse piger. *Declina à malo, & fac bonum.* Diuerte à peccato, fuga diabolum, sequere bonum. *Et inhabita in seculum seculi.* Vbi? in Ecclesia, in vnitate, in veritate, in Deo, in recto iudicio. *Quia dominus amat iudicium,* Id est discretionem, qua separatur bonum à malo, falsum à vero, temporale ab æterno. *Et non derelinquet sanctos suos,* Quos
Prouer. 3. flagellat ad tempus. *In æternum conseruabuntur.* Ego inquit dominus, quos a-
Hebr. 12. Apoc. 3. mo, arguo & castigo. Hinc Paulus ait: Omnis disciplina in præsenti non vi
Hebr. 12. detur esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum ex-
Matth. 5. ercitatis per eam reddet iustitiæ. Ideo sancti viri ad tempus flagellantur, & tanquam grana in area inter paleas triturantur: vt postmodum purgati in æterno horreo conseruentur. *Iniusti autem punientur,* Id est æternaliter damnabuntur. *Et semen impiorum peribit,* Id est, opus eorum nullum fructum ha
Sapiens. 5. bebit. Ideo dicturi sunt in iudicio: Quid nobis profuit superbia? aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra. Vndique circumuenit infirmitatem nostram hæc prophetica scriptura. Modò nos erudit verbis, modò informat exemplis. Hinc proponit nobis reproborum pœnam, illinc iustorum gloriam: quatinus illa nos terreat, atque ab amore huius seculi compescat: & ista nos excitet atque ad amorem patriæ cælestis inuitet. Vnde & subditur: *Iusti autem hæreditabunt terram,* Viuentium. Et hoc non ad tempus, sed in æternum. Ideo subdit: *Et inhabitabunt in seculum seculi super eam.* Super, bene dicit: quia possessores & domini terræ illius erunt. Noli ergo istam transitoriam hęreditatem diligere, in qua diu non potes habitare. Despicienda sunt cuncta, quæ transeunt: illa sola amanda est, quæ transire non potest: cuius via est sapientia, de qua subditur: *Os iusti meditabitur sapientiam.* Os interioris hominis, est cor nostrum. Sicut enim ore corporis loquimur hominibus, ita corde loquimur Deo. Omnis autem profectus spiritualis ex meditatione procedit: & est ille panis, de quo
Matth. 4. supra diximus. Vide ergo quàm libéter manducet iustus, quomodo in cor-
Psal. 44. de suo verset & ruminet sapientiam: vt postmodum eructare possit verbum bonum: vnde & subdit, *Et lingua eius loquetur iudicium.* Iudicium loqui, est discretum proferre sermonem. Prius in corde suo tractat iustus, quid loqui, & quid tacere debeat: & cùm tacet, quod tacendū est: & dicit, quod dicendum est, lingua eius loquitur iudicium. Ostendit autem illam sapientiam, quam iustus meditatur, non mundanam esse, sed diuinam: cùm subiungit: *Lex Dei eius in corde ipsius.* Habent & reprobi aliquando legem Dei, sed in ore tantùm, non in corde. Verba Dei proferunt, nec tamen diligunt: laudando exaggerant, viuendo calcant. Quo contrà iustus quia verbum Dei & meditando diligit & diligendo complet, meritò dictum est, Lex Dei

eius

eius in corde ipſius. Et quid ei prodeſt? ſequitur, & dicit: *Et non ſupplantabuntur greſſus eius.* Liberat ab omni tentatione verbum Dei in corde: vnde alibi dicitur: In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Tecum eſt, cuius verbum à te non recedit. Quid autem mali patitur, quem cuſtodit Deus? Nam vide quid ſequitur: *Conſiderat peccator iuſtum.* Vt eum ſupplantet, eiuſque detorqueat greſſus. Dicit quod in libro Sapientiæ prædictum eſt. Grauis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita ipſius. *Et ideo quærit mortificare eum.* Duobus modis quærit mortificare bonum malus. Primùm vt ei conſentiat, & ſic occidat eum in anima. Deinde ſi non conſenſerit, quærit vt occidat eum in corpore. Sed quid ſequitur? *Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius.* Dimitteret dominus iuſtum ſuum in manibus impij, ſi illum faceret conſentire cum impio. Non ibi autem dimittit iuſtum ſuum, ſed de carne capta educit animam inuictam. Et licet flagelletur & occidatur exterius, ſemper tamen cuſtoditur interius. *Nec damnabit eum cùm iudicabitur illi.* Id eſt cùm iudicium fiet de illo. Omnes enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, vt illic recipiat vnuſquiſque quod per corpus geſſit, ſiue bonum ſiue malum. Quando ergo ad illud iudicium ventum fuerit, & dominus iuſti ſui cauſam audierit: iam non damnabit, & ſi modò damnari ab homine videatur. *Expecta* igitur *dominum*, qui te vindicabit, teſte Apoſtolo, qui ait: Mihi vindictam, & ego retribuã dicit dominus. *Et cuſtodi viam eius.* Id eſt ſerua mandata. *Et exaltabit te.* De vitiis ad virtutes, de terrenis ad cæleſtia. *Ut hæreditate capias terram.* Illam ſcilicet quam tibi nullus auferre poterit. *Cùm perierint peccatores videbis.* Sed quæ gloria iuſto erit, quia peccatorem perire videbit? Cum modò videt aliquem errare & perire, nonne per compaſſionem ſolet dolere & gemere? Sed iam tunc auctoris ſui iuſtitiæ coniunctus, tanta rectitudine conſtringitur, vt nulla ad reprobos compaſſione moueatur. Videbunt ergo iuſti pœnas peccatorum, & gaudebunt, quia tales non erunt. Qua in re ſciendum eſt quòd omnipotẽs Deus nunquam eos creaſſet, quos in æternum perituros præſciſſet, niſi aliquos ex eis vſus bonos præuidiſſet. Quorum quidem iniquitas ſicut modò prodeſt bonis ad augmentum ſanctitatis, ſic ipſorũ pœna eiſdem iuſtis proderit ad incrementum beatitudinis. Nam ex reproborum damnatione cognoſcent electi, quid per iuſtitiam meruerint: quia ex ſua ſaluatione ſentiẽt, quid per gratiam receperint. Tantóque amore ardentiori adhærebunt diuinæ bonitati, quanto eius gratuito dono & per meritum non ſentient pœnam & immeritam percipient gloriam. Deinde quàm nulla ſit impiorum proſperitas, oſtendit: cùm ſubiungit: *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut Cedros Libani. Et tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Superexaltatus & eleuatus ſicut Cedrus Libani videtur impius, quando corde tumens, & virtute & gloria cæteros etiam altos ſeculi præcellens, cernitur elatus. Sed ſi mente tranſeas, & diligenter quod futurum eſt animaduertas: videbis oculis fidei quòd nulla ſit, etiam cùm aliquid eſſe videtur gloria vel potentia impij. Locus quoque eius non inuenitur, cùm ſtatus vitæ præſentis pro nihilo computatur. Et hoc quidem inceſſanter con

Pſal. 118. Sapien. 2. Roma. 14. 2. Cor. 5. Roma. 12. Pſal. 57.

tingit. Nam modò cernimus aliquos honoribus & diuitiis florere, & ecce quasi in transitu atque in momento videmus eosdem interire. Vnde & dicimus: Vbi est ille? Vbi tanta gloria? tantæ diuitiæ? tanta potentia? Et ingemimus dicentes, Heu quia nihil est homo. Sed imperfectorũ est, gloriam morituri in ipsa morte despicere: & tunc ei etiam illi derogant, qui hanc & vsque ad mortem sequentes amant. Qui hoc quidem rectius agerẽt, si cùm in gloria hominem cernerent, tunc eius interitum cogitantes, transeuntem potentiam nihil esse sensissent. Tunc humana elatio pensanda est, quàm nihil sit, cùm sese super cæteros successibus extollit. *Custodi* ergo *innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.* Innocentia vera est, quæ nec sibi nec alteri nocet. Hæc est animæ thesaurus, quam auferre semper molitur inimicus. Vnde & suadet terrena appetere, præsentem gloriam amare, carnis voluptatibus deseruire. Æquitas dicũtur diuina eloquia. Iuxta quod
Tobiæ. 4. scriptum est: Quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris. Et quæ vultis vt faciant
Luc. 6. vobis homines, & vos facite illis. Æquitas sunt, quia & bona bonis, & mala malis retribui prædicant. Innocentiam custodire, est à vitiis & peccatis se
Iacob. 1. immaculatum seruare. Æquitatem videt, qui solicitè pensat & quæ à domi
1. Cor. 15. no acceperit, & quæ ei persoluere debeat. Quisquis hoc agit, ipse est homo pacificus: cuius reliquiæ erunt incorruptio, immortalitas, vita æterna. *Iniusti autem disperibunt.* Quia in corpore & in anima destruentur. *Simul reliquiæ impiorum interibunt.* Sicut alibi dicitur in psalmo, Cùm diues fuerit homo, &
Psal. 48. cùm multiplicata gloria eius, cùm introierit, non sumet eam: & cætera. Introibunt ergo impiorum reliquiæ, quia iam nullæ erunt eorũ diuitiæ quas amauerunt. *Salus autem iustorum à domino.* Prima salus quæ ad animam pertinet, quam à domino percipiunt iusti, est remissio peccatorũ per gratiam fi
Roma. 1. dei. Vnde etiam iusti sunt, quia iustus ex fide viuit. Sed quia nondum perfe
Hebr. 10. cta est ista salus, & adhuc iustus periclitatur in tribulationibus, rectè subiunctum est: *Et protector eorum in tempore tribulationis.* Nam nisi fideles suos diuina virtus protegeret, quis tot iacula tentationum, aut tantos æstus vitiorum ferre potuisset? *Et adiuuabit eos dominus,* Ad pugnandum, ad bene operandum. *Et liberabit eos.* A tribulationibus. *Et eruet eos à peccatoribus,* quãdo ducet eos de hac vita. *Et saluabit eos,* Saluatione perpetua. Propter hoc, *Quia sperauerunt in eo.* Attende ô miles Christi, quanta faciat pro te tuus imperator. Ipse est tua salus, tua protectio, tua arma, tua liberatio: vt te hîc regat, custodiat, & deinde ad vitam æternam perducat.

TITVLVS PSALMI XXXVII.

PSALMVS Dauid in rememoratione sabbati. Psalmus iste conuenit Dauid prophetæ, vel alij pœnitenti, in rememoratione æternæ requiei. Sic enim interpretatur sabbatum, id est requies. Est in hoc psalmo materia, pœnitens afflictus multis miseriis, multisque doloribus pro peccatis suis. In exordio captat iudicis beniuolentiam. In secunda parte narrat miseriam & deiectionem nimiã, vbi ait, Miser factus sum. In tertia parte ostendit, se nunquam Deum inter tot mala deseruisse: sed semper in ipso sperasse, & se ad grauiora patiendum paratum esse. In conclusione ponit quan

nit quandam exultationem de impetrata venia. Intendit nos admonere, non vt intelligamus (sicut fecit in alio pœnitentiali psalmo) sed vt iam patienter sustineamus quacunque mala ad purgationem peccatorum euenerint, dicens:

PSALMVS XXXVII.

D*OMINE ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Per furorem vehemens indignatio domini designatur, qua reprobi in iudicio arguentur. Vnde in furore suo dicturus est illis (an tè tamen de operibus bonis, quæ facere neglexerunt, terribiliter increpatis) Ite maledicti in ignem æternum. In furore hoc arguentur, *Matt. 25.* qui modò tempore misericordiæ ad pœnitentiam non emolliuntur. Per iram potest intelligi examinatio ignis Purgatorij, in quo corripientur, qui modò super fundamentum Christum infructuosa ædificant. Detrimentum *1. Cor. 3.* quidem patientur, sed salui erunt: sic tamen quasi per ignem. Grauior autem erit ille ignis, quàm quicquid potest homo in hac vita tolerare. Ab hac ergo ira & furore pœnitens iste tutum se esse deprecatur, prætendens miserias multas, quibus iam in hoc seculo affligitur, dicens: *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.* Quasi sagittis domini infigimur, quando doloribus corporis & animæ à domino propter peccatum vulneramur. Humana quippe anima inde est punita, vnde delectata. Manum autem suam dominus super nos confirmat, quia pœna peccati, qua primum hominem percussit, adhuc in humano genere perdurat. Intantum *Roma. 8.* manum suam super nos confirmauit, quòd etiam proprio filio suo non pepercit. Prima quidem virtus est, ne perpetrari debeant, vitare peccata. Secunda autem saltem perpetrata corrigere. Sed plerunque culpas non solùm imminentes minimè vitamus, verumetiam nec commissas agnoscimus. Et peccatoris mens tanto altiùs tenebrascit, quanto nec damnum suæ cæcitatis intelligit. Vnde fit plerunque diuini muneris largitate, vt culpam pœna sequatur, & flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vitia securitas cæcabat. Torpens quippe animus percussione tāgitur, vt excitetur: quatinus qui statum suæ rectitudinis securus perdidit, afflictus consideret quò iacet. Ipsa asperitas correctionis origo fit luminis. Vnde & subditur: *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ.* Etenim portamus corpus mortale, plenum tentationibus & solicitudinibus, obnoxium doloribus corporalibus & indigentiis, mutabile & languidum, medicamento indigens. Nam famis medicamentum, cibus est: medicamentum sitis est potus: medicamētum fatigationis est somnus. Detrahe ista medicamenta, deficiunt illa quæ existūt. Sed vnde ista patimur? Faciem iræ Dei intuemur: facies autem dicta est propter cognitionem, quia in facie solemus homines cognoscere. Per cognitionem verò irę Dei, fit etiam cognitio peccati. Et ideo subdit, *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.* Per ossa intelliguntur animæ fortia. Ecce propter peccata nostra, quæ sunt causa iræ Dei, multa patimur in mēbris corporis, multa in virtutibus animæ. In corpore amisit homo sanitatem, in anima perdidit pacem. Quia enim cum auctore suo cōcordare noluit, iustè & in seipsa discor-

diam inuenit. Magnam pacem cum Deo habebat, quando in æterno lumine sine contradictione alicuius molestiæ indesinenter inhærebat. Sed postquàm peccando iram Dei meruit, mox ab illa beata immutabilitate misera biliter corruens, pœnamque mortalitatis & mutabilitatis incurrens, pacem (vt diximus) amisit. Ecce sicut ossa carnem: sic prudentia, temperãtia, fortitu-
Isa.11. do, iustitia sustinent mentem. Sed eidem menti modò ignauia surrepit, & prudentia frigescit: nam cùm fessa torpet, ventura nõ prouidet. Modò menti delectatio surrepit, & temperantia frigescit: inquantum enim ad delectationem terrenorum ducimur, in tantum minus ab illicitis temperamur. Aliquando se timor cordi insinuat, & vires nostræ fortitudinis turbat: & eo minores contra aduersa existimus, quo quædam perdere immoderatius dilecta formidamus. Nonnunquam verò amor suus se menti ingerit, eamque latenti mota à rectitudine iustitiæ diuertit: & quo se totam auctori reddere negligit, eo in se iustitiæ iure contradicit. Turbat quoque animæ sapiẽtiam stultitia, intellectum hebetudo, consilium præcipitatio, fortitudinem timor, scientiam ignorantia, timorem superbia. Rursus in corde per flagella turbatur charitas, per formidinem cõcutitur spes, per quæstiones pulsatur fides. Et quia innumeris modis turbantur virtutes à vitiis & peccatis, dicatur rectè, Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Nec hoc mirum:
Rom. 7. *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum.* Id est præualuerunt menti meæ, quæ est interioris hominis caput. Ipsæ sunt quæ captiuant mentem in lege peccati & mortis. *Et sicut onus graue, grauatæ sunt super me.* Nullum onus tam graue potest esse, quàm iniquitas: cuius grauitatem illi soli sentiunt, qui eam deponere cupiunt. Non enim grauis illi videtur, qui adhuc in illa delectatur. Qui verò illam deponere, & mentem ad cælestia subleuare appetit, quantum onus sit iniquitas, sentit. Cùm labore erigitur, libens iacet: ab infimis vix leuatur, & tamen eleuata protinus labitur. Semetipsam laboriosè vincendo, superna conspicit: sed pondere proprio grauata, in seipsam cõtinuò cadit. Vnde adhuc adiungit. *Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.* Per similitudinem dictum est. Nam sicut cicatrices putrescunt prius, posteà rumpitur caro: sic peccata sanata in baptismate, putrescunt, quando renouantur in voluntate. Corrumpuntur autem quando ea exercemus in opere. Et hoc fit à facie insipientiæ nostræ, id est, propter insipientiã, quæ nobis præsens est. Quanto enim plus desipimus, tanto amplius putredini & corruptioni propinquamus. Ideo adhuc subditur: *Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem.* Antè beatus eram, modò factus sum miser, portans multas miserias & in anima & in corpore. Antè erectus vsq; ad Deũ, modò curuatus vsq; in finẽ, id est in peccatũ: vel vsq; in finẽ, id est vsq;
Roma.7. in mortẽ. Vnde Apostolus gemens ait, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? *Tota die contristatus ingrediebar.* Amissa lætitia spirituali, hæc tristitia generatur ex recordatione sabbati. Electorũ mentes, dum cuncta transitoria nulla esse conspiciunt, ad quæ sint conditæ, exquirunt: cumque illis nihil extra Deum sufficit, in ipso spe & amore requiescunt. Et quanto plus cælestia cogitant, tãto magis ærumnam suam, quam tolerant, deplorant. Vnde adhuc iste pœnitens subdit: *Quoniam lumbi mei impleti sunt*

illusionibus,& non est sanitas in carne mea. Tristitia nobis sit,donec & anima nostra exuatur illusionibus, & corpus nostrum induatur sanitate. Illa est vera sanitas, quæ est immortalis.Ideo posuit lumbos, quia in lumbis est carnalis voluptas,vnde illusiones procreantur. Sed quis potest enumerare, quot & quibus modis anima repleta sit illusionibus? A facie illarum illusionum aliquādo vix orare permittitur.Sæpe irruūt cogitationes,quas non quærimus: & volumus ex hac in hāc ire,& ab illa in illā trāsire: & aliquando vis redire ad id quod cogitabas,& dimittere qđ cogitas,nec prævales & aliud tibi occurrit.Vis recordari quod oblitus eras,& non tibi venit in mentē, & venit potius aliud quod nolebas, & occurrunt pro eo innumerabilia quæ non quærebantur. Hoc dixi, vt inuenias quid sit plangere illusiones animæ. Accepit pœnā illusiones,amisit veritatē.Sicut enim pœna est animæ illusio, sic præmiū animæ veritas est.*Afflictus sum,& humiliatus sum nimis: rugiebā à gemitu cordis mei.*Ex afflictione humiliatio,& ex humilitate procedit gemitus.Ad hoc pœnis & flagellis peccator affligitur, vt à superbia sua omnimodo humilietur:quatinus qui lætus & elatus perpetrauit peccatū, afflictus & humiliatus redeat ad lamentū.Quod ait, Rugiebā à gemitu:signum est vehemētissimi doloris,quando homo præ anxietate cordis in suo gemitu quēdam ferum & intelligibilem emittit rugitum.Et notandum quòd non ait,A gemitu carnis: sed,à gemitu cordis. Multi enim sunt,qui pro aliquo damno vel incommodo temporali vehementer gemunt. At verò seruus Dei, quia rugit ex recordatione sabbati,vbi est regnum Dei quod caro & sanguis nō possidebit:cōuenienter dicit,Rugiebam à gemitu cordis mei.Quod euidēter ostenditur, cùm subinfertur: *Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.* Sit desiderium tuum ante illum, & pater qui videt in occulto,reddet tibi. Attēde autem quod ait, Ante te,ac si dicat: Nihil desidero,nisi quod tibi placeat. Nam prauum desiderium non ante Deum,sed contra Deum est.Si autem inest desideriū bonum, inest & gemitus: qui etsi ad aures hominum non semper peruenit, ab auribus Dei nunquā recedit.hunc autē interiorē gemitū cōmendat,cùm subiūgit: *Cor meum conturbatū est.* Quare? quia *Dereliquit me virtus mea.* Videlicet immortalitas, impassibilitas,innocētia,iustitia. *Et lumen oculorū meorū,* Id est rationis lumen. *Et ipsum* quod mihi naturale erat, *non est mecum.* Vel lumen oculorum, ipse Deus est.Hoc lumen non est cum ipso, sed tanquam cernentiū in spe. Sed nōdū est illud lumē de quo dicitur,Ostendā illi meipsum. Habemus aliquid luminis,quia filij Dei sumus,& vtiq; hoc in fide retinemus:sed nōdū est illud lumē quod videbimus,nondū enim apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit,similes ei erimus,cùm videbimus eum sicuti est. Nam modò lumen fidei & lumen spei est. Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur à domino. Per fidem enim ambulamus,non per speciem. Et quandiu quod non videmus,speramus:per patientiā expectamus.Inter has tribulationes iam ad cōsolationē nostrā,audiamus capitis nostri voces.Iam incipiat lucescere caput nostrū in passione: ait ergo, *Amici mei & proximi mei,aduersum me appropinquauerunt & steterunt.* Quasi dicat: Quid cōquereris?

1.Corin.15. *Matth.6.* *Psal.90.* *Ioan.1.* *1.Ioan.3.* *2.Corint.5.* *Rom.8.*

Vide me afflictum,crucifixum,peccata tua portantem, mundi miserias ferentem,& auferentem.Et hoc est quod dicit, Amici mei,id est Iudæi,qui se finxerunt amicos meos,& proximi mei secundum carnem, aduersum me appropinquauerunt, cum gladiis & fustibus, vt me traderent: & steterunt rigidi in malitia sua perseuerantes.Graue est peccare,sed grauius est in peccato pertinacem permanere.Et notãdum quòd non ait,Inimici, aut extranei:sed amici & proximi.Grauiora quidem sunt mala quæ ab amicis patimur,quàm ea quæ patimur ab inimicis.Non solum enim pœna illorum nos cruciat,sed etiam charitas amissa tormẽtat. *Et qui iuxta me erant,de longè steterunt.* Id est,discipuli:quia relicto eo omnes fugerunt. *Et vim faciebant qui quærebant animam meam.* Trahentes eum ad iudicium & mortem. *Et qui inquirebant mala mihi,loquuti sunt vanitates.* Dicebant enim aduersus eum falsa testimonia. *Et dolos tota die meditabantur.* Quibus ante Pilatum accusare possent.Sed iam patientiam nostri redemptoris audiamus. *Ego autem tanquam surdus non audiebam.* Vnde quidam eorum ait: Non audis quanta aduersum te testificantur? *Et sicut mutus non aperiens os suum.* Sicut scriptum est: Tanquam ouis ad victimam ductus est, & non aperuit os suum. Et hoc dictum est secundum actum.Cùm haberet actum audiendi & loquẽdi, non eodem vtebatur ad vindictam.Hæc autem pertinent ad potentiam,cùm subinfertur: *Et factus sum sicut homo non audiens,* Id est,non potens audire. *Et non habens in ore suo redargutiones.* Id est,quanuis haberem vnde possem redarguere, tamen fui quasi non habens.Quid in hoc aliud,nisi nostra superbia confunditur?Quæ si exagitata vel leuiter fuerit,acriores iniurias reddit, quàm acceperat:facit mala quæ potest,minatur quæ non potest. Ecce iniuriam suscipiens Deus non irascitur,non contumeliosa verba respondet.Et tãquàm si ei diceretur:Quare non aperuisti os tuum?Sequitur,& dicit: *Quoniam in te domine speraui,tu exaudies me domine Deus meus.* Vnde & illi dixerunt:Confidit in Deo,liberet nunc eum si vult. Facilè aduersa superas, si spes tua fixa sit in Deo.Et si tribularis ad tempus,in tempore opportuno exaudiet te dominus Deus tuus. Sed vnde exaudiet?sequitur: *Quia dixi, Nequando supergaudeant mihi inimici mei:* Nos qui puri homines sumus, quando impetrare aliquid volumus,humiliter deprecamur dominum. Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus,quia Deus est de Deo,dicit vt fiat, & factum est. Orat quando vult,ex infirmitate carnis: imperat quando vult,ex potestate diuinitatis.Sed quid dixit? Nequando supergaudeant mihi inimici mei, pro me deuicto.Supergauderent enim,si ipse non resurgeret. *Et dum commouentur* & quasi labuntur *pedes mei:* in passione *super me magna loquuti sunt.* Proiicientes enim iugum eius, atque illum contemptui habentes superbè dixerunt:Non habemus regem nisi Cæsarem.Et multa alia locuti sunt super eum.Quare? *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Aliquando peccatores in hac vita aut non,aut minus flagellantur, quia iam desperata est intentio eorum. At verò illi, quibus paratur vita sempiterna, necesse est, vt hîc flagellentur:quia vera est illa sententia,Fili ne deficias à disciplina domini,neque fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, corripit, flagellat

Marginal notes: Matth. 1. & 15. Matth. 26. & 27. Marc. 14. & 15. Luc. 22. & 23. — Matth. 26. Luc. 22. & 23. Matth. 26. — Ibid. Luc. 22. Isa. 53. Ierem. 11. — Matth. 27. — 1. Timot. 2. Ioan. 1. 10. & 14. Psal. 148. — Matth. 11. Ioan. 19. Matth. 27. — Prouerb. 3. Hebr. 12. Apoc. 3.

lat omnem filium quem recipit. Ideo ergo non insultent inimici mei, non magna loquantur. Et si flagellat me pater meus, in flagella paratus sum: quia mihi præparatur hæreditas. Non vis flagellum? non tibi datur hæreditas. Omnis enim filius necesse est vt flagelletur. Vsque adeo omnis flagellatur, vt nec ipsi pepercerit, qui peccatum non habuit. *Et dolor meus in conspectu meo semper.* An de flagello dolebat? Absit. Vnde ergo? sequitur: *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.* Ecce vnde dolor. Non de flagello, non de vulnere, non de medicina: sed de peccato. Nam flagellum medicina est contra peccatum. Non securus sis, cùm confessus fueris peccatum. Non hoc sufficit, nisi deinde cogites pro peccato tuo. Detexisti vulnus confitendo: sacerdos qui est medicus animæ tuæ, dedit tibi consilium medicinæ: dixit tibi vnde abstineas, quid adhibeas vulneri tuo. Debes ergo cogitare pro peccato, & semper memoriter retinere, & facere quæ audisti, curam gerere, & operam dare, vt saneris. Cogitabat ille pro peccato suo, qui dicebat: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Neque enim securus adhuc erat quamuis audisset à propheta, Transtulit dominus à te peccatũ tuum. Hæc autẽ verba in persona nostra dicta sunt, qui sumus peccatores. *Inimici autem mei viuunt.* Bene est illis, gaudent in seculi fœlicitate, vbi ego laboro. Rugio à gemitu cordis mei. *Et confirmati sunt super me,* Id est, conglobati & corroborati ad opprimendũ me. *Et multiplicati sunt qui oderũt me iniquè.* Multi enim apparuerunt in passione inimici, qui anteà videbantur amici. Quia Christus dilexit eos, illi eum oderunt iniquè: Odium nanque iniquum est, odio habere amicum. Odium iniquum est odire hominem, non peccatum. Hîc est omnis & magnus reatus illorum. Nam quid nocere potuerũt persequendo voluntate non necessitate morienti? Sed ipsum odium est crimen maximum persequentis. *Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi.* Et non alia de causa, nisi *quoniam sequebar bonitatem.* Debuerant quidem pro tantis beneficiis bona retribuere: quod non solũ non fecerũt, verumetiam pro bono mala reddiderunt. Nec solùm nocebãt facto, sed etiam detrahebant verbo. Propter hoc orat, & dicit, *Ne derelinquas me domine Deus meus,* Id est, ne permittas me cadere in tentationem. *Ne discesseris à me.* Ne per absentiam gratiæ tuæ dimiseris me perire. Hoc dicitur in persona nostri. *Intende in adiutorium meum.* Id est, da te intentum, vt me adiuues ad bene operandum. *Domine Deus salutis meæ.* Rector meus, creator meus, & meæ salutis auctor.

Rom. 8. 1. Pet. 2.

Psal. 50. 2. Reg. 12.

Ioan. 6. & 11. Apoc. 1.

TITVLVS PSALMI XXXVIII.

IN finẽ pro Idithũ Canticũ ipsi David. Cuiusdã qui vocatur Idithũ, voces expectãda atq; audiẽda sunt. Et si esse vnusquisq; nostrũ potuerit Idithũ in eo quod cantat, inuenit se, & audit se. Idithum quippe transiliens eos interpretatur. Si quis transiliens cantauit, gaudeat se esse quod cantauit. Si quis adhuc terra inhærens cãtauit, optet & studeat esse quod cãtauit. Canticũ ideo dicitur, quia spiritualem continet iocunditatem: docet enim nos mente de terrenis ad cœlestia transilire. Mittit nos in finem, id est, in Christum. Materia est transiliens & perfectus ille qui omni mundanorum voluptate postposita, solis cœlestibus inhiat, & talis qui a Deo perfectus est, Apoc. 1.

vt etiam

vt etiam linguã suã à peccato omnino cohibeat. Hanc per partes ita disponit. In prima parte ostẽdit ille transiliẽs se tacere mũdo, id est, hominibus prauis, qui deprimunt eum, & conatur reprehẽdere dicta eius & loqui de eo. In secũda parte cõparat hæc mũdana cum cælestibus: ostẽdens hæc esse vana, illa appetẽda. In tertia ponit oratione, vt à malis liberetur, & cælestia valeat obtinere. Intẽtio est iustos admonere, vt mũdanis postpositis ad cælestia transeãt.

PSALMVS XXXVIII.

DIXI, *Custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.* Viæ nostræ ad Dominum, sunt actiones & locutiones nostræ. Bene enim loquendo & rectè agendo ad æterna proficiscimur. Et quia vir sanctus iam custodierat vias prauæ actionis, deliberauit etiam custodire vias illicitæ locutionis. Nam qui in verbo non offendit,
Iaco.3. ille perfectus est vir. Hinc Salomon ait: Qui custodit linguam suam, custo-
Prouer. 21. dit animã suam. Dixi inquam, & feci. Nam sequitur: *Posui ori meo custodiam.* Quando? Cùm consisteret aliquis pius, & religiosus, & sanctus? Absit. Hi sic audiunt, vt quod probant, laudent: quod autem improbant, inter multa fortè quæ laudant, veniam non laudatis dant, potius quàm calumniam parent. Quando ergo? *Cùm consisteret peccator aduersum me.* Stat enim propria quadam notitia peccator superbus, quisquam inuidus audit loquentem transilientem, captat verba, proponit laqueos. Difficile est, vt non inueniat aliquid non ita dictum, vt dici debuisset: nec audiendo ignoscit, sed calumniatur inuidendo. Talibus quidem magis silendum est, quàm aliquid dicendum. Nam quid dicas turbidis, calumniosis, litigiosis? Hinc dominus
Matth.7. dicit in Euangelio, Nolite dare sanctum canibus, neque margaritas spargere ante porcos. Qualiter autem ori suo custodiam posuit, insinuat cùm subiungit: *Obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis.* Rectè cùm dixisset, Obmutui, protinus adiungit, Et humiliatus sum: vt intelligamus virum iustum obmutuisse, non ex ira siue indignatione: sed solummodo ex humilitate. Siluit autem à bonis, vt non delinqueret in malis. *Et* ex hoc, inquit, *dolor meus renouatus est.* A dolore quippe quodam quem mihi inflixerant calumniatores & reprehensores, tanquam requieueram in silentio, & cessauerat dolor ille, qui factus fuerat à calumniantibus. Renouatus est autem dolor meus, quia cœpi plus dolere tacuisse quæ dicere deberem, quàm dolueram dixisse quæ dicere non deberem. Et ideo: *Concaluit cor meum intra me.* Cœpit esse
Psal.68. inquietum cor meum: videbam insensatos, & tabescebam. Non arguebam,
Ioan.2. & me sic tacentem zelus domus tuæ comedebat. Et ne putaremus hunc calorem esse paruum, continuò adiunxit: *Et in meditatione mea exardescet ignis.* In eo quod non ait: Exarsit, sed Exardescet: ostendit illum ignem crescere magis ac magis ex taciturnitate. Ac si diceret: Quandiu silebo, tanto amplius ignis exardescet. Positus in hac fluctuatione dicendi & tacendi,
Matth.7. inter eos qui calumniari parati sunt, & eos qui affectant instrui, periclitans ne proiiciat margaritas porcis, periclitans ne non eroget cibaria conseruis: in hoc æstu quæsiuit alium meliorẽ locum, & suspirans in finem quendam, vbi ista non erit passurus, ait: *Locutus sum in lingua mea.* Sed cur

ei loqui

ei loquitur in lingua sua, cui nota est cogitatio sua? Sed fortassis ideo in lingua loquitur, vt eius locutione auditorum vita instruatur. Ait ergo: *Notum fac mihi domine finem meum.* Quia iam vias quibus gradiebatur, nouerat & easdem ne offenderet, prout poterat, custodiebat: Vult etiam finem suum quò tendere debeat, scire: ne si currat in incertum, valeat aberrare. Finem viæ nostræ nobis ostendit Apostolus, vbi ait: Finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Christus est finis nostri operis, & merces laboris. Ad ipsum tendimus, vltra ipsum non est quò tendere valeamus. Ipse est enim summum bonum, summa beatitudo. Quisquis hunc finem nescit, ad ipsum non tendit. Etiam si rectè viuere videatur, in vanum currit. Nec certum finem tantummodo, sed veram quoque vitam scire postulat, cùm subiungit: *Et numerum dierum meorum qui est.* Notum fac mihi. Quare? *Vt sciam quid desit mihi.* Isti dies non sunt. Antè abeunt penè quàm veniant: & cum venerint, stare non possunt. Vrgent se, sequuntur se, & non se tenent. Nihil de præterito reuocatur, quod futurum transiturum expectatur: nondum habetur, dum non venit: non tenetur, dum venerit. Numerus ergo dierum qui est, ipsa est infinitas æternitatis, quæ verum esse habet: quia præterire non valet. Nec ideo dicitur dierum numerus, quòd ita sit in re: sed quia nos longa spatia temporum designamus pluralitate dierum pro nostra capacitate, infinitum æternitatis spatium, numerum dierum qui est, impropriè voluit appellare. Rectè autem illa prius scire appetit, vt postmodum sciat quid ei desit. Non enim plenè scire possumus quæ nobis desint in temporalibus, nisi prius æterna bona, quæ amisimus, domino reuelante cognoscamus. Idcirco reprobi quid eis desit, deprehendere non possunt, quia terrenis rebus ex amore succumbunt. Cumque ad perennitatem corda non subleuant, exilium patriam, tenebras lucem, cursum stabilitatem putant: quia qui maiora nesciunt, iudicare de minimis non possunt. Quo contrà seruus Dei cùm ad superna cor eleuat, defectum tēporalitatis ex cōsideratione perennitatis melius pensat. Vnde tanquam noto fine suo, & numero dierum qui est, attendit ad hæc quæ transeunt, & ait: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* Id est, non æternos, sed defectiuos. Quisque enim sub certa mensura viuit. *Et substantia mea,* non renouatio quam fecit Christus, sed essentia corporalis quam traximus ex Adam, *Tanquam nihilum ante te.* Quidam videntur magni ante se, de quibus scriptum est: Væ qui sapientes estis in oculis vestris: sed ante Deum nihil sunt, teste Apostolo, qui ait: Qui putat se aliquid esse, cùm nihil sit, ipse se seducit. Nec iste ex hoc magnus est, nam inflatio & tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem. Sic primus homo traditus fuit, vt per augmēta temporum tendi posset eius vita tantummodo, non euolui. Sed quia sponte ad culpam decidit quo attigit vetitum, pertulit decursum. Ideo nunc iste vir sanctus dies suo transitorios conspicit, & se nihil nisi puluerem cognoscit. Vnde etiam secutus adiunxit: *Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Iam transilij mortalia omnia. Ascendi ad delectationē legis Dei. Desideraui finem, cuius non est finis, & numerum dierum

Rom.10. Genes.15. Phil.1. Marc.10. 1.Corint.9. Ioan.3. Isa.5. Galat.6. Genes.3. Genes.18.

dicrum qui est, & in eo quod restat sic inhio. Veruntamen quandiu tem-
Iob.7. poraliter viuo, quandiu tentatio est vita hominis super terram, quandiu humana natura & secundum corpus & secundum animam, sub se habet deficere: vniuersa vanitas est omnis homo viuens. Vniuersa enim quæ in homine sunt, tam interius quàm exterius, diminutionem habent, siue mutabilitatem. Omnia inquam homo & manens & transiliẽs, & ipse etiam Idithum, quandiu hìc viuit, vniuersæ subiacet vanitati. Vnde Salomon ait:
Eccles.1. Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas. Vnde & subditur: *Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustrà conturbatur.* Quanquam por-
Genes.1. tet imaginem Dei, tamen non solùm transit, sed pertransit. Cuius transire, est singulis momentis ad finem tendere. Pertransire verò vitam moriendo
Heb.9. finire. Nec solùm hæc patitur, sed & vsibus terrenis frustrà cõturbatur. Vnde & subditur: *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.* Hæc est adhuc magis lugenda vanitas, quia cum homo à sui conditoris amore cecidit, protinus amore & studio mundialibus inhæsit, intantùm, vt exilium suum libens perferat: inuitus recedat, cæcaque cupiditate orbatus, thesauros colligat: sed cui
Luc.12. congreget nescit. Vnde cuidam dictum est: Stulte, hac nocte animam tuam tollent à te. Quæ præparasti, cuius erunt? habere vis quod Deus, & non perdere? Ostendam tibi tutum locum. Audi dominum in Euangelio. Thesau-
Matth.6. risate vobis thesauros in cælo, vbi fures non furantur, nec erugo, aut tinea
Luc.11. demolitur. Sed ego, inquis, quomodo pono in cælo? Pone in manibus pau-
Dan.4. perum: da indigentibus. Audi & fac quod iste transiliens addit. *Et nunc, quæ est expectatio mea? Nonne dominus?* Et quia cuncta hìc transeunt, & nihil retinetur certum, aut securum nunc, id est, in hac vanitate, in hac peregrinatione, dum adhuc habere non possum: quid debeo, nisi Deum expectare? Et conuertens se ad eum quem expectans diligit, ei familiari & antiqua locutione dicit: *Et substantia mea apud te est.* Apud dominum habet substantiam suam, quisquis propter Deum cuncta quæ habet, distribuit: aut ea quæ retinet, ad honorem ipsius expendit: & nihil omnino præter Deum concupiscit. Post contemptum rerum, postulat remissionem peccatorum, cùm subiungit: *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.* Ab omnibus, inquam, tam cogitationis quàm locutionis & operis. Tam ab occultis quàm ab alienis, tam à venialibus quàm criminalibus. Et quia terrena contemno, quia lætari in transitoriis nolo, quia humilitatem & paupertatem appeto, & sola inuisibilia con-
1.Corint.4. cupisco. *Opprobrium insipienti dedisti me.* Vnde Apostolus ait: Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus: A dextris & à sinistris habe-
2.Corint.6. mus arma quibus pugnamus, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt seductores & veraces. Hinc alibi Psalmista dicit: Mul-
Psal.122. tum repleti sumus despectione. Multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Inter hæc oprobria constitutus, patientiam suam vir sanctus nobis insinuat, cùm subiungit: *Obmutui, & non aperui os meum.* Non respondi eis verbum, nec murmuraui contra te. Quia potuisset obmutire prius, & posteà loqui: ideo postquam dixit, Obmutui, continuò subiecit, Et non aperui os meum: vt sui silentij ostenderet

longanimitatem. Deinde misericordiam & sanitatem postulat, causam præmittẽdo cũ subiungit: *Quoniam tu fecisti: amoue à me plagas tuas.* Quæ sunt istæ plagæ, quibus omnipotens Deus percussit hominem peccatorem, nisi corruptio, passibilitas, & mortalitas? Ab istis plagis sanari desiderat, & ad veram sanitatem reduci, id est ad impassibilitatem & immortalitatem. Et debes, inquit, hoc facere, quoniam tu fecisti me, vel quoniam tu fecisti illas plagas, amouere eas debes à me. Sicut enim tuum est ferire peccatorem ex iustitia, sic tuum est parcere ex misericordia. Neque enim tantùm iustus es, sed etiam misericors. Ostendit autem vehementer se afflictum, cùm subdit: *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus.* Fortitudo manus Dei ipsa est percussio flagelli. Ipso flagellante à rigore defecimus nostræ superbiæ. Ipsius percussiones nobis sunt increpationes. In eo enim quod flagellat, increpat nos: quia peccauimus. Vnde domini iustitiam commendans, & nostram culpam insinuans, adiungit: *Propter iniquitatem corripuisti hominem.* Totum quod feci, quòd infirmus sum, quòd in imo clamo, totum pro iniquitate: & in hoc erudisti hominem. Audi hoc planius ex alio psalmo: Bonum mihi Deus quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Humiliatus sum, & bonum est mihi: & pœna est, & gratia est. Hinc alibi dicitur: Qui fingis laborem in præcepto, id est, laborem formas, vt mihi præceptum sit. Dico, amoue. Et opus est vt amoueas, quia ego defeci, id est, sustinere nõ potui, à fortitudine manus tuę, id est, à forti vindicta tua facta in increpationibus. Per hoc quod dicit, in increpationibus, notat Deũ vindictã suam ad hoc facere, vt retrahat hominem à peccato. Cum dico plagas tuas, aut fortem manum tuam, non te accuso: sed confiteor me habere iniquitatem, propter quam disciplinis tuis corripuisti me hominem. Hîc notatur iudicium & misericordia Dei. In hoc iudicium, quòd propter iniquitatem flagellat. In hoc misericordia, quòd correptione quasi pater castigat, vt ad viam veritatis reducat. Vnde adhuc subiungit. *Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius.* Attende ipsum animal, quàm tabidum est. Pone supra digitum, ruina est. Nihil omnino est tabidius. Talem fecisti humanam animam, ad erudiendum eam pro iniquitate. Eruditio iusti Dei hanc infirmitatem fecit. Fortitudo quædam erat vitium, fortitudine quadam displicuit homo, vt erudiretur infirmitate, & quia superbia displicuit, erudiatur humilitate vel infirmitate. Iste versus applicari potest & ad bonos & ad malos. Ad bonos hoc modo: Ita corripuisti hominem, vt penitus se mundo mortificaret, sicut aranea se mortificat in suo opere. Tabescit anima iusti sicut aranea, quando à pinguedine carnalis voluptatis deficit, cùm carnem ieiuniis & vigiliis macerat, & mentem à desideriis illicitis castigat: cùm studet se vitiis & concupiscentiis mortificare, atque in virtutibus extenuare: texere, vt cum veste nuptiali cœlesti sponso digna valeat apparere. Vel sicut aranea ad inutile opus faciendum interiora sua extrahit & consumit: sic peccator interiora animæ suæ, in appetitu terrenorum inaniter expendit. Auarus enim etiam animam suam venalem habet. Hinc dominus dicit in Euangelio: Et quid prodest homini si lucretur totum mundum,

Psal. 118. Psal. 93. Matth. 22. Matth. 16.

animæ autem suæ detrimentum patiatur? Et ideo subditur: *Veruntamen vanè conturbatur omnis homo.* Omnis scilicet homo qui carnaliter viuit, dum terrena appetere per cupiditatem nititur, inutiliter conturbatur. Quis vel de ipso suo bono securus est? Quid in hac terra certum est, nisi mors? Considerate omnia vel bona vel mala vitæ huius, vel in ipsa iustitia, vel in ipsa iniquitate: omnia incerta sunt. Quid sis hodie scis? Quid futurus sis, crastino nescis. Pauper es? incertum est an ditescas. Indoctus? incertum est an erudiaris. Imbecillis? incertum est an conualescas. Natus es? certum est, quia morieris. Quocunque te verteris, incerta sunt omnia. Sola mors certa: & sola multum cauetur, quæ nullo modo deuitatur. Quisquis ergo conturbatur, iactet in dominum curam suam, & dicat quod sequitur: *Exaudi orationem meam.* Vt finem meum notum mihi facias. *Et deprecationem meam.* Vt ab omnibus iniquitatibus eruas me. Et debes exaudire, quia cum affectu & lachrymis deprecor te. Et hoc est quod dicit: *Auribus percipe lachrymas meas.* Quanto quisque sanctior est, tanto vberiores lachrymas habet in oratione: quas benignus Deus auribus percipit, quando misericorditer suscipit. Si vis à domino exaudiri: ora cum lachrymis, contere cor tuum. Nul-
Psal. 50. lum maius sacrificium Deo afferri potest, quàm cor contritum & humiliatum. Vbi sunt lachrymæ, ibi diuinus ignis accenditur. Quæri solet quare orandus sit Deus, & quid opus sit oratione, cum ipse sciat antequam oremus
Matth. 6. quid opus sit nobis. Sed ideo orandum est, quia orationis intentio cor nostrum serenat & purgat, capaciúsque efficit ad excipienda diuina munera, quæ spiritualiter nobis infunduntur. Pius dominus offert nobis gratiam suam, & semper paratus est dare. Nos verò non semper parati sumus accipere; cùm inclinamur ad terrena, & rerum temporalium cupiditate tenebramur. Fit ergo in oratione conuersio cordis ad Deum, & in ipsa conuersione puriores & digniores efficimur. Vnde adhuc subditur: *Ne sileas quoniam aduena ego sum apud te.* Loquitur enim Deus secreta sua locutione in cordibus suorum fidelium, & aspirationem infundit gratiæ suæ. Ideo alibi postu-
Psal. 34. Psal. 84. lat dicens, Die animæ meæ, Salus tua ego sum. Et iterum: Audiam quid loquatur in me dominus Deus, & cætera. Ideo autem non debes silere à me:
Ephes. 2. Psalm. 50. quoniam aduena ego sum, translatus de ciuitate Babylonis in qua natus fueram per originale peccatum: manens apud te, seruiens tibi, & de tua familia existens. Nec tamen adhuc in ciuitate tua sum. Propterea subdit: *Et peregrinus sicut omnes patres mei,* fuerunt peregrini. Scilicet Abraham, Isaac &
2. Corint. 5. Genes. 18. Hebr. 13. Iacob, atque alij. Quandiu enim in corpore sumus, peregrinamur à domino. Non enim habemus hîc manentem ciuitatem, sed futuram in cælo requirimus. Quid ergo? Restat vt petam, quia sine dubio migraturus sum. Sequitur, & dicit: *Remitte mihi, vt refrigerer.* In conscientia mea, vt exonerata sit æstu solicitudinis peccatorum meorum. *Priusquam abeam,* ex hac vita: *Et amplius non ero,* Id est, non habeo verum esse, si ego non remissis prius peccatis meis hinc abiero.

TITV

TITVLVS PSALMI XXXIX.

TITVLVS sequentis psalmi est, In finem psalmus Dauid. Psalmus iste con-
uenit Dauid,id est Christo,scilicet capiti & membris. Materia est immu- Hebr.7.
tatio veteris sacrificij.In prima parte ponit testimonium huius innouationis. Matth.5.
In secunda parte inducit ipsum Christum legalia destituentem, & suam
innouationem confirmantem.In vltima parte inducit sequaces Christi, id est,annuntian-
tes.Intendit persuadere legalia instituta iam finem habere, & per Christum ad Deum
accedendum esse:vt scilicet postpositis superstitionibus Iudaeorum, & idolatria gentilium, Rom.5. Ephes.2.
accedamus ad fidem Christi. Ait ergo:

PSALMVS XXXIX.

EXPECTANS expectaui dominum, & intendit mihi. Ac si dicat,Ita
expectaui dominum,vt quotidie essem expectans: & quia per-
seueraui,intendit dominus mihi,id est,ad vtilitatem meam,sci-
licet præstando gratiam suam.Qui enim perseuerauerit vsque Matth.24.
in finem,hic saluus erit.Hinc propheta nos admonet,dicens,Si moram fe- Abac.2.
cerit,expecta eum:quia veniens veniet.Quomodo autem intendit ei domi-
nus,exponit cùm subiungit: *Et exaudiuit preces meas.* In quo exaudiuit? Au-
di quod sequitur. *Et eduxit me de lacu miseriæ.* Id est, de certa profunditate
erroris,quæ homines miseros facit. *Et de luto fæcis.* Id est, de concupiscen-
tiis carnis,quæ animas reddunt lutulentas coram domino,& in imo iacen-
tes. *Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et immisit in os meum*
canticum nouum,carmen Deo nostro. Notandus est ordo verborum. Prius enim
de luto prauitatis educitur,vt eius pedes per fidem in petra solidentur. Sed 1.Corint.10
quia rectam fidem recta subsequi debet operatio,gressus eius directi sunt,vt
post directionem gressuum,id est, perfectionem boni operis,in ore accipe-
ret etiam nouum canticum prædicationis. Adhuc enim nobis infirmitatis
confusione iacētibus,præberi non debet authoritas prædicationis.Sed cùm
iam in bono opere surgimus,cùm iam recti stare cœperimus, dignum est, Rom.10.
vt ad lucrandos alios in prædicationem mitti debeamus. Valde etiam no-
tandum est,quòd postquam dixit Canticum, continuò adiunxit Carmen,
id est,hymnum Deo nostro. Sunt enim nonnulli quibus à domino gratia
doctrinę datur,sed eandem in suam propriam gloriam reflectere conantur.
Hi nimirum canticum in ore percipiunt,sed carmen,id est,laudem,domi- 2.Corint.4.
no Deo nostro de percepta gratia reddere cōtemnunt.Sed quia iste vir san- 1.Corint.11.
ctus prædicationis verbum de nouo testamento scilicet de dominica incar-
natione,passione,resurrectione,ascensione & de cæteris quæ ad nouam vi- Luc.1.22. & 23.
tam & ad nouum hominem pertinent,accepit: & hæc omnia ad laudē om- Marc.16.
nipotentis Dei expendit,non solùm in ore suo immissum esse canticum no- Ephes.4. Collos.3.
uum,sed etiam carmen Deo nostro rectè testatus est.Esto nouus homo,prę- Ephes.4.
dica Christum:& sic cantasti cāticum nouum.Noli quærere laudem tuam,
sed laudans inuoca dominum:& sic carmen Deo nostro dixisti: Fidem do- Psal.115.
mini prædicare,& insuper ipsum deuotè laudare,canticum & carmen Deo 2.Corint.4.

nostro cantare est. Et quia hoc cantico & carmine audito multos ad fidem conuersuros vir sanctus vidit, ideo protinus addidit: *Videbunt multi & timebunt, & sperabunt in domino.* Qui cæci erant, & de Deo nihil intelligebant, attendentes & imitantes cantici noui cantatores, illuminati sunt. Videbunt ergo credentes, timebunt pœnitentes, sperabunt cælestia appetentes. Postquam homo fide illuminatus est, primus gradus ad Deum est timor, sicut
Psal. 110. scriptum est, Principium sapientiæ timor Domini. Et quanto magis quisProuer. 1. Luc. 18. que in se humiliatur per timorem, tanto ampliùs in Deo erigitur per spem. Spe autem ad inuisibilia bona erectus, incipit cælestia diligere, & despicere
1. Corint. 13. terrena. Ecce fides, spes, charitas, quibus colitur Deus, & efficitur homo bea-
Matth. 1. tus. Vnde & subditur: *Beatus vir cuius est nomen domini spes eius.* Nomen
Luc. 1. Domini Iesus est, quod interpretatur saluator. Beatus ergo ille, qui se à Iesu saluari sperat. *Et non respexit in vanitates & insanias falsas.* Vt auaritiæ deseruiret, aut idola adoraret. Terrena quippe concupiscere, in vani-
Luc. 9. tates respicere est. Vnde Dominus dicit in Euangelio, Nemo respi-
Psal. 118. ciens retrò aptus est regno Dei. Ideo in alio psalmo orat, dicens, Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Idola verò colere, lapides adorare,
Rom. 1. creaturæ potius deseruire quàm creatori, qui omnia fecit, omnia sapienti cogitatione disponit, magna & falsa insania est. Vnde fide & deuotione conuertens se ad dominum, vt corda similiter ad ipsum conuertat aliorum, qui vanitates & insanias falsas respiciunt, ait: *Multa fecisti tu domine*
Ioan. 1. *Deus meus mirabilia tua.* Fecisti enim cælum & terram & omnia quæ in eis
Heb. 1. sunt: & hæc quidem tua, id est tibi subdita, tibi famulantia. *Et cogitationibus*
Rom. 11. *tuis,* Quibus omnia disponis. *Non est qui similis sit tibi.* Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Hæc tua mirabilia opera tam visibilia quàm inuisibilia, & tua incomprehensibilis sapientia, prædicant te solum colendum esse, te solum amandum, & appetendum: non istas vanitates & insanias falsas. *Annuntiaui,* Hæc nescientibus. *Et locutus sum,*
Rom. 1. scientibus. Sapientibus enim & insipientibus debitor sum. Vel annuntiaui prius per patres, & nouissimè locutus sum per memetipsum. *Multiplicati sunt*
Heb. 11. *super numerum.* Multi enim audita prædicatione venerunt ad societa-
Rom. 10. tem credentium, qui non sunt in numero electorum, teste Veritate,
Matth. 20. quæ ait: Multi vocati, pauci verò electi. Super numerum ergo prædesti-
Apoc. 7. Heb. 7. natorum ad vitam, multiplicati sunt credentes. Et quia in tempore quo fides prædicata est, vetus etiam sacrificium mutatum est: ostenditur, cùm subinfertur: *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi.* Ecce quomodo vir sanctus præuidebat mutandum esse sacrificium, & legem
Matth. 26. spiritualiter intelligendam. Nec factum est hoc temporibus suis, sed no-
Luc. 22. 1. Corint. 11. stris. Ipse hoc spiritu sancto reuelāte præuidebat. Nos autē sicut audiuimus,
Psal. 47. sic vidimus in ciuitate domini. Ecce sacrificiū & oblationē, sicut prius cōsue
Hebr. 7. 9. & 10. tudo erat, noluit dominus. Ipse factus est nobis sacerdos & sacrificiū. Ipse est
Ephes. 5. verus agnus Dei, qui immolatus est pro nobis, qui tollit peccata mundi.
Ioan. 1. & 19. Transiuit vmbra, apparuit veritas: vetera transierunt, & ecce facta sunt
2. Corint. 5. noua. Perfecit autem nobis aures, vt quæ de lege audimus, spiritualiter intelli

intelligamus.Has requirebat Christus,quando dicebat,Qui habet aures au *Luc.8.*
diendi audiat. Aures perfecit suis discipulis,quando aperuit illis sensum,vt *Luc.24.*
intelligerẽt scripturas. Vel aures nobis perficiuntur à Deo, quando ad obe-
diendum ei per omnia perfecti efficimur. Vnde scriptũ est, Melior est obe-
diẽtia quam victimę.Perfectas aures à domino populus ille habuit,de quo *1.Reg.15.*
alibi dominus per Psalmistam ait, Populus quem non cognoui,seruiuit mi- *Psal.17.*
hi:in auditu auris obediuit mihi. *Holocaustum,&* *pro peccato non postulasti.* Hoc *Heb.10.*
distat intra holocaustũ,& sacrificium:quòd hostiæ pars aliqua oblata Deo,
sacrificium dicebatur. Holocaustum autem totum incensum erat: videlicet
quando tota hostia in sacrificio incẽdebatur.Sed dominus nec minora nec *Leuit.1.*
maiora veteris legis sacrificia requirit,qui non iam vmbra,sed veritas grata *Nume.28.*
existit:quandoquidem hæc non postulauit. Quæ sunt, quæ postulauit? se- *Ioan.1.*
quitur,& dicit: *Tunc dixi,Ecce venio.* Vox Christi est in persona sua. Tunc,
id est,eo tempore,quo mihi opportunum videbatur,vt vetera in noua mu-
tarẽtur:Dixi, Ecce venio, id est, deliberaui vt in manifestatione fieret ad- *Hebr.10.*
uentus meus. Huius aduentus testimonium de scriptura trahit, cùm subdit
conuertendo se ad Patrem, & dicendo: *In capite libri scriptum est de me, vt fa-*
cerem voluntatem tuam: Deus meus volui: Et legem tuam in medio cordis mei. In pri- *Rom.1.*
mo psalmo huius libri scriptum est, vt faciam voluntatem tuam, id est, vt *& 9.*
impleam obedientiam à te mihi iniunctam. Et sic scriptum est: Ita volui ô *Philip.*
Deus meus. Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui *Genes.22.*
misit me patris. Attende quid in capite huius libri scriptũ sit de Christo. Di *Psal.131.*
citur enim ibi, Beatus vir qui non abiit & cætera. Hîc autem ait, Ecce venio. *Ioan.1.*
Dicitur ibi: Sed in lege domini voluntas eius: hîc verò ait, Vt facerẽ volun- *Matth.1.*
tatẽ tuã. Dicitur ibi: Et in lege domini meditabitur die ac nocte: hîc autẽ di- *Marc.1.*
cit, Et legem tuam in medio cordis mei. Hęc satis æquipollentia sunt. Quod *Ioan.6.*
medium est, non declinat magis ad aliquam partem. Ille ergo habet legem *Psal.1.*
Dei in medio cordis sui; qui mandata eius ita meditatur & seruat, vt non *Deut.5.*
declinet ad dexteram, neque ad sinistram. Ille habet legem Dei in medio *Luc.10.*
cordis sui, qui diligit dominum Deum ex toto corde suo, & ex tota anima
sua, & ex totis viribus suis, & proximum suum sicut seipsum. Quisquis ta-
lis est, iustum profectò est, vt iustitiam, quam ipse habet, aliis prædicare
non cesset. Vnde & subditur: *Annunciaui iustitiam tuam in Ecclesiá magna,* *Galat.3.*
Toto orbe terrarum diffusa. Annunciaui quòd ex legalibus institutis
iustitia non fiat, sed ex te: *Ecce labia mea non prohibebo.* Si aliqui volue-
rint prohibere, non tacebo. Talia labia habebat Petrus, tam prompta ad
prædicandam iustitiam: quando prohibitum est à principibus, ne vltrà
loqueretur de Iesu: & ipse viriliter respondit, Obedire oportet Deo ma- *Acto.4.*
gis quàm hominibus. Et quia prompta sunt labia mea ad annuntiandam *& 5.*
veritatem, *Domine tu scisti.* Tu enim cognitor cordis, tu testis conscien- *Iob. 16.*
tiæ. Quicquid labia nostra loquantur, Deus semper attendit cor nostrum, *Luc.11.*
& secundum illud nos iudicat. Tales ergo nos exhibere debemus, vt domi- *Matth.9.*
no Deo nostro corde & labiis placeamus. Corde (inquit Apostolus) credi- *Rom.10.*
tur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Sona labiis, propinqua

corde, vt testem cordis tui possis inuocare dominum, dicens, *Domine tu scisti.* Gloria enim nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Vnde & subditur: *Iustitiam tuam non abscondi in corde meo.* Sicut ille seruus piger, qui talentum abscondit in terra. Hinc dominus discipulis suis ait, Quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Ideo & Apostolis præcepit, vt neque sacculum portarent. Sacculum nanque portat, qui verba diuina in corde celat. Iustitia in hoc loco intelligitur fides. Iustus enim ex fide viuit. Credidit Abrahā Deo, & reputatum est ei ad iustitiā. Hanc multi abscōderunt in corde suo, timore mortis. Multi adhuc abscondunt Dei iustitiā, aut propter pœnā timentes, aut propter damnum. Qui autem nec pœnam, nec damnum timent, ad illos pertinent, de quibus dicitur, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Veritatem tuam & salutare tuum dixi.* Id est, Christum prædicaui, qui de seipso ait, Ego sum veritas. Et de quo Symeon dicit, Viderunt oculi mei salutare tuum. Et alibi Psalmista postulat dicens, Salutare tuum da nobis. *Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.* In conciliis & synagôgis ante reges & præsides cum magna auctoritate & audacia Apostoli sancti & martyres prædicauerunt misericordiam & veritatem Christi. Vis audire misericordiam Dei? Age pœnitentiam, & remittuntur tibi peccata. Vis audire veritatem? Tene iustitiam, & dabitur tibi merces æterna. Audi misericordiam simul & veritatem. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Pœnitentia pertinet ad misericordiam, regnum cælorum ad veritatem. Modò misericordia prædicatur, posteà veritas exhibebitur. Rursus qui modò contemnit misericordiam, districtè posteà sentiet veritatem non quidem ad gloriam, sed ad pœnam. Deinde respexit ad membra saucia, & pro illis orat, dicens: *Tu autem domine, ne longè facias miserationes tuas à me,* Id est à meis. Attende peccatores, & noli longè facere ab eis tuas miserationes. Quisquis se sentit elongari à Domino per prauam vitam, per malam voluntatem, dicat deuotè, dicat lachrymabiliter, Tu autem domine ne longè facias miserationes tuas à me. Ego miser, Tu misericors. Multæ meæ iniquitates, sed superant tuæ miserationes. *Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.* Attendo, quia misericors es: attendo, quia verax es. Amo misericordem, timeo veracem. Et sic amor & timor ducunt me ad te: quia misericordia & veritas tua semper susceperunt me. Ideo oro ne longè facias miserationes tuas. *Quoniam circunderunt me mala, quorum non est numerus.* Innumera sunt peccata mea, infinitæ sunt negligentiæ meæ, quæ vndique circundant, vndique impediunt. Dicamus hæc medullis cordis. Ostendamus medico nostro passiones nostras: humiliter deprecemur, vt nos suscipiat ad sanandum. Nemo se iustum putet. Teste enim Apostolo, in multis offendimus omnes. Pertinet ad nos clamare, gemere, cōfiteri: non iactare, non de meritis gloriari. Quę si vlla sunt, quid habes quod nō accepisti? Rectè ergo subditur: *Cōprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderē.* In tantū cōprehēdunt nos iniquitates nostræ,

Marginalia: 2.Corint. 1. — Matth. 25. — Ioan. 15. — Luc. 9. — Rom. 1. — Galat. 3. — Matth. 5. — Ioan. 14. — Luc. 2. — Psal. 84. — Acto. 5. — Matth. 4. — Apoc. 1. — Ecclesi. 18. — Matth. 4. — Matth. 9. — Matth. 22. — Iaco. 3. — 1.Corint. 4.

nostræ,vt etiam si velimus euadere,siue adiutorio non valeamus. Hinc alibi Psalmista dicit:Funes peccatorum circumplexi sunt me.Vnde & postulat dicens,Conuerte domine captiuitatem nostram.Amissa autem veritatis luce in tantam cæcitatem venimus,vt nosmetipsos ignoremus. Perpetramus mala,nec celerius deprehendimus vel perpetrata.Exclusa ab interno lumine anima nil in se nisi tenebras inuenit. Semetipsam videre perdidit,quia auctoris sui visionem contempsit.Ex amissione luminis creuit multiplicitas iniquitatis.Ideo adiungit: *Multiplicata sunt super capillos capitis mei.* Capillos capitis ad numeri multitudinem reuocat. Quis numerat capillos? Multominus peccata numerat,quæ excedunt numerum capillorum.Iam non occidis,non mœcharis, non facis furtum,non dicis falsum testimonium, & cætera huiusmodi grandia peccata: moles sunt istæ peccatorum. Magna præcauisti,de minutis quid agis? Proiecisti molem, vide ne arena obruaris. Sed adhuc valde grauius est,quod subiungit: *Et cor meum dereliquit me.* Hoc est,virtus cordis mei defecit,& non est idoneum ad cognoscendum se.Quotiens mente vagamur foris,delectamur terrenis, propria nostra studia relinquimus: atque inania vel agimus,vel loquimur, vel cogitamus: totiens cor nostrum derelinquit nos. Quotiens non cogitamus Deum, vel ea quæ ad vtilitatem animarum pertinẽt:totiens amittimus cor nostrum. Vnde quidam sapiens ait, Quocunque tempore non cogitaueris Deum,puta illud amisisse. Congruè ergo sequitur hæc oratio, qua dicitur.*Complaceat tibi Deus vt erua me, domine ad adiuuandum me respice.* Bene ait, Complaceat:non enim ex meritis,sed solo beneplacito suo, sola gratia, sola bonitate sua iustificat Deus hominem. Miseretur nobis pius dominus,quia ei sic placet,non quia nos meruimus.Ideo discipulis suis ait, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et Apostolus, gratia Dei sum id quod sum.Commendando ergo gratiam, humiliter dominum deprecatur,vt eum eruat à tot & tantis quæ præmisit malis, vt misericorditer respiciendo adiuuet in bonis.Deinde contra persecutores deprecatur,dicens: *Confundantur & reuereantur simul qui quærunt animam meam.* Quid reuereantur, vel dominum, vel pœnam, qua puniendi sunt? Multi quæsierunt animam Christi,sed ille potestatem habebat ponendi animam suam,& iterum sumendi eam. Illi autem gauisi sunt, cùm posuit,confusi sunt cùm recepit.Multi adhuc quærũt corpus Christi,& quęrunt animas perdere:qui profectò aut confundentur modò, vt erubescant de malis,& pœnitentiam agant,& timentes reuereantur:aut æternã confusionem postmodum patiẽtur,cùm dicetur eis,Ite maledicti in ignẽ æternũ. Vnde & subditur, *Auertantur retrorsum,& reuereantur qui volũt mihi mala.* Retrorsum fiant per humilitatem, qui erant erecti malè per superbiam, & qui præibant trahendo, occidendo,sequantur obediendo.Reuereantur etiam, id est timeant, & honorent Deum, qui prius blasphemabant: & sic conuertantur à mala voluntate, qua me persequebantur. *Ferant confestim confusionem suam.* Vt cito redeant ad pœnitentiam: *Qui dicunt mihi, Euge, Euge,* Id est, Bene, Bene: Irrisoria laus est. In istis tribus versibus nota tria genera persecutorum. Prius orat pro eis qui quærunt animam

Psal. 118.
Psal. 125.
Mat. 10.
Tit. 3.
Ioan. 15.
1.Cor. 15.
Ioan. 10.
Matt. 25.
Gal. 1.

eius, vt auferant eam: intelligēdi sunt illi qui aperta persecutione seruos Dei
Ioan.18. conantur occidere. Tales fuerunt illi, qui cum gladiis & fustibus apprehen-
Matt.26. derunt Iesum, & qui posuerunt eum in cruce. Deinde orat pro eis, qui volūt
ei mala. Accipiendi sunt illi, qui nondum persequuntur apertè, sed odium
& inimicitias gestant in corde: hi aliquando simulationibus & callidis vtun
Matt.12. & 22. tur argumentis, ad decipiendum eos quos oderunt: aliquando effrenantur
in verba malitiæ. Tales fuerunt Iudæi aduersus dominum. Postmodum
Ioan.8. orat pro eis, qui dicunt ei, Euge, Euge: designantur illi, qui deridere solent
religionem & simplicitatem iustorum. Tales etiam fuerūt in passione Chri-
Matth.27. Luc.23. sti. Isti omnes in ipsius corpore perseuerant. Sicut autem non se vindicauit
Hebr.5. de illis dominus, sed pro illis orauit: sic nos non debemus de inimicis quæ-
rere vltionem, sed humilem proferre orationem, quemadmodum ipse præ
Matth.5. cepit, dicens: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: &,
Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et quasi quis quæreret,
quo fructu, qua mercede? protinus adiungit, Vt sitis (inquit) filij patris ve-
Matth.5. stri qui in cælis est. Et de seipso nobis tribuens exemplum subdidit: Qui so-
lem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.
Attende quantus honor est esse filium Dei, vt patienter feras iniurias inimi
ci. Deinde conuertens se ad dominum, consolatur nos & admonet, dicens:
Exultent & lætentur super te omnes quærentes te. Omnes per fidem & dilectio-
nem qui re quærunt, exultent corpore, lætentur spiritu: non super se, sed su-
2.Cor.10. per te: vt qui gloriatur, in domino glorietur. Gemina merces nobis
promissa est à domino, scilicet immortalitas corporis, atque animæ bea-
titudo. Propterea gemina exultatione præcipimur gaudere, cùm dici-
tur, Exultent & lætentur. Exultare enim ad corpus pertinet, Lætari verò ad
animam. Commendatur autem laus domini, cùm subinfertur, *Et dicant
semper, Magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum.* Quid enim tam lauda-
re, tam prædicare, tam magnificare debemus, quàm Deum & patrem lumi-
Iaco.1. num, à quo est omne datum optimum & omne donum perfectum? Ipse
1.Cor.10. Eph.2. enim primos patres nostros expectantes eum eduxit de luto fæcis, & statuit
supra firmam petram quæ est Christus: & dedit eis opera bona, docuit canti
cum nouum, illuminauit per eos alios. Dedit eis timorem & spem, trahens
Ioan.6. eos à vanitatibus falsis. Auxit eos & numero & virtute. Deinde misit fi-
Roma.8. lium in carnem, qui faceret voluntatem suam & annunciaret iustitiam
suam in Ecclesia magna, & misericordiam & veritatem & salutare suum,
vt liberaremur ab innumeris peccatis & inimicis, & exultaremus & læ-
taremur in domino. Hæc sunt causæ iustorum, vt dicant semper, Ma-
gnificetur dominus. Sed qui hoc dicāt? Qui diligunt, inquit, salutare tuum,
1.Cor.16. id est filium tuum, per quem nobis æterna data est saluatio. Qui non dili-
Eccles.15. git dominum nostrum Iesum Christum, non est speciosa laus in ore eius.
Laudem nostram apud dominum non commendat nisi affectio & chari-
tas. Quid autem tam diligere debemus, quàm eum à quo creati & saluati
sumus? Rursus redit ad miseriæ & inopiæ considerationem, quam in hac
peregrinatione patitur: & dicit, *Ego autem mendicus sum & pauper.* Sed
protinus

protinus redit consolatio, cùm subdit, *Dominus solicitus est mei*. Ecce mendici domini sumus: ad ianuam suæ misericordiæ sedemus: mendicamus & clamamus, Adueniat regnum tuum, & Da nobis panẽ nostrum, & Libera nos à malo. Pauperes enim sumus, nihil habemus à nobis. Ecce magna spes: dominus solicitus est mei. Dicit aliquis in seruitio domini constitutus, Mendicus sum, pauper sum, non habeo vnde viuam. Nolite diffidere pauperes domini. Omnem solicitudinem vestram proiicite in eum: quoniam ipsi cura est de vobis, Et ne dicatis, Quid manducabimus? aut quo vestiemur? quoniam hæc gentes cogitant. Quid ergo faciendum? Primũ quærite regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Dominus, inquit pauper, solicitus est mei. Ergo si dominus solicitus est, & nos securi simus. Sed quia iamdiu expectans expectauit dominum, postulat, cùm subiungit, *Adiutor meus, & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris*. Expectans expectaui te dominum meum: intendisti mihi, multa beneficia largiendo: solicitus es mei. In hac vita factus es adiutor meus in bonis, & protector in aduersis. Solus tuus mihi restat aduentus, Deus meus ne tardaueris. Quandiu te non video, non possideo, mendicus & pauper sum. Nihil extra te mihi sufficit. Tu expectatio mea: tu salus mea: noli morari. Vna hora desideranti, æstuanti longa mora est: Deus meus ne tardaueris.

Math. 6.
1. Pet. 5.
Math. 6
Ibidem.

TITVLVS PSALMI XL.

TITVLVS sequentis psalmi est, In finem, Psalmus David. Quia iam sæpe expositus est, non oportet replicari. Materia est Christus Deus & homo secundum humanitatem iniuriatus, per deitatem glorificatus. Facit tres partes in hoc psalmo. In prima parte admonet cum bonis promissionibus, vt intelligatur Christus supra hominem Deus. In secunda parte ponit causas quare quidam eum simpliciter hominem putauerunt, quia iniuriatum multis modis viderunt. In tertia parte nos reddit certos, eum plusquàm hominem fuisse. Intentio est nos admonere, mediatorem Dei & hominum hominem simul extitisse & Deum: propter gloriam passionis Christi imperatoris martyrum, qui non sibi pepercit militibus imperãs pugnam, sed prior pugnauit, prior vicit, vt pugnantes exemplo hortaretur, & maiestate adiuuaret, & promissione coronaret. Audiamus aliquid in isto psalmo, quod pertinet ad eius passionem. Commendamus autem sæpius quod nobis vtile est retinere, dominum Iesum Christum plerunque loqui ex se, id est ex persona sua, quod est caput nostrum: plerunque ex persona corporis sui, quod sumus nos & Ecclesia eius: sed ita, quasi ex vnius hominis persona sonare verba, vt intelligamus caput & corpus in vnitate integritatis consistere, nec separari ab inuicem tanquam coniugium illud, de quo dictum est, Erunt duo in carne vna. Si ergo agnoscimus duos in carne vna, agnoscamus duos in voce vna. Audiamus ergo quod dicitur.

1. Timo. 2.
Ephe. 1.
1. Corin. 12.
Gene. 2.
Math. 19.

PSALMVS XL.

BEATVS *qui intelligit super egenum & pauperẽ*. Id est, super Christũ. Super egenũ & pauperẽ intelligere, est super humanitatẽ & infirmitatem Christi aliud altius cogitare. Hoc vtiq; intelligendũ est, quòd dominus & redemptor noster cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs, in similitudinẽ hominum factus

Math. 8.
1. Cor. 8.
Philip. 2.

factus,& habitu inuětus vt homo.Diues apud patrě,pauper apud nos. Sed tamen paupertas eius diuitiæ nostræ sunt: quomodo infirmitas eius nostra fortitudo est:quomodo stultum eius nostra sapientia est:quomodo mortalitas eius nostra immortalitas est. Intelligere etiam oportet, quia paupertas & infirmitas nostri saluatoris exemplum nobis tribuit humilitatis, patien-
Ioan.13. tiæ,obedientiæ, mansuetudinis,charitatis. Hæc intelligere & cogitare,credere & imitari,vera beatitudo est. Et quasi quis quæreret,Quis fructus erit
Matt.25. huius intellectus? sequitur & dicit: *In die mala liberabit eum dominus.* Id est, in die iudicij, quando puniendi sunt mali, liberabit eum dominus ab omni malo, ab omni pœna, ab omni tribulatione & angustia huius seculi, atque à potestate & tormentis diaboli & inferni:& transferet eum in libertatem
Rom. 8. gloriæ filiorum Dei. Narrat & alia beneficia,quæ dominus largitur beato viro,qui intelligit,subdens: *Dominus conseruet eum,& viuificet eum,& beatum faciat eum in terra,& non tradat eum in animam inimicorum eius.* Hæc oratio promissio est. Conseruat enim dominus hunc intelligentem. Intra pericula & tentationes huius laboriosæ vitæ non finit eum perire. Non permittit tenta-
1.Cor.10. ri supra quàm ferre potest. Quicquid agat,quocunque se vertat, semper in custodia Dei est. Viuificat eum spiritu suo magis ac magis secundum inte-
Eph.3. riorem hominem, vt quotidie iustius & purius viuat in Deo. Et beatificat eum non solùm in cælo, sed etiam in terra, spirituales virtutes largiendo.
Psal. 38. Iuxta quod scriptum est: Beati qui sperant in te domine, & beati qui dili-
Matth.5. gunt nomẽ tuum. Et beati pauperes spiritu. Beati mites,beati misericordes, beati pacifici,beati mundo corde,& cætera. Promittit nobis dominus beatitudinem in futura vita;sed si diligenter attendimus, etiam in hac terra iam partem præmij possidemus. Pars vtiq; magnæ fœlicitatis est seculum potuisse despicere, & omnipotenti Deo seruire cœpisse,euasisse vitiorum infœlicissimum dominatum, liberum esse à misera seruitute diaboli & peccati,
Ioan. 8 vanarum rerum cupiditatibus non excruciari, sceleribus non immisceri, innocenter viuere, beatæ castitati operam dare, gloriosæ paupertatis sufficiẽtiam possidere:nihil extra Deum quærere,in ipsius amore & contemplatione suauiter requiescere. Pensemus quantùm nobis dominus pia vocatione contulerit, de quantis fraudibus,adulteriis,rapinis, periuriis, sacrilegiis,immundiciis, vitiis & peccatis liberauerit: & tunc cognoscemus quàm verum sit,quod audimus in psalmo quod dicitur: & beatum faciat eum in terra. Hunc autem intelligentem, etsi tradit aliquando Deus in ma-
Matth. 10. nus inimicorum eius, vt habeant potestatem occidendi corpus, nunquam tradit eum in animas,id est,in volũtates inimicorum:vt scilicet possint eum facere suis iniquis voluntatibus obedire. Vnde sancti Martyres etiam in suis passionibus victores extiterũt,quia & si potuerunt corporaliter occidi,
Hebr. 11. nunquam tamẽ animo potuerunt frangi. Illi verò qui occiderũt, victi sunt: quia quod voluerunt implere,minimè potuerũt. Hinc est quòd in mortibus Martyrum non ploramus, sed cantamus quia videlicet de triumpho exultamus. Nec annũtiamus mortes,sed natalicia:quia martyrio fœliciter renati, cœperunt beatè viuere in gloria. Dicatur ergo rectè, Et non tradat eum in

animam

animam inimicorum eius. Sequitur aliud magnum donum. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius.* Per lectum doloris, intelligitur caro nostra, quæ dolet infirma. Quomodo aliquis iacet & requiescit in lecto suo, ita animus infirmus iacet & requiescit in carne sua. In carnalibus enim delectatur voluptatibus. Humana quippe natura eo ipso quo creata est in infirmitate, semper habet deficere, atque indesinenter ad deteriora labitur: nisi ope diuinæ gratiæ sustentetur. Portabat te lectus, non portabas lectum. Paralyticus intus eras. Adest qui dicat tibi, Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuã. *Ioan. 5.*
Et quasi quæreretur, Quare ergo cùm opem ferat nobis Deus, tanta mala patimur in hac vita, tantos labores, tãtam inquietudinem carnis & seculi? conuertit se ad dominum: & tanquam consilium nobis medicinæ exponens, adiunxit: *Uniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.* Per stratum corpus cum mente vult intelligi. Vniuersum dicit secundum omnes sensus, vt secundum carnem & secundum mentem, tam interius quàm exterius intelligas hominem infirmatum. Lectus carnis infirmatur per famem, per sitim, per frigus, per calorem, per passionem, per dolorem, per corruptionem, per mortalitatem, & innumeris aliis modis. Stratus mentis infirmatur per ignorantiam, per stultitiam, per hebetudinem, per timorem, per superbiam, per vanam gloriam, per inuidiam, per iram, & modis aliis multis. Hæc autem infirmitas pœna est peccati. Quia homo noluit fortis esse in Deo, infirmatus est in seipso. Quia carne & spiritu delectatus est, carne & spiritu punitus est. Dicatur ergo, Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. Propterea adhuc in hac infirmitate relinquitur, etiam si originale peccatum, propter quod punitus est, remittatur: ne iterum possit superbire, & culpã quam fecit valeat obliuisci. Malus seruus est: semper oportet teneri sub flagello. Sed iam flagellatus postulat misericordiam, postulat sanitatem, de superbia ad humilitatem redit. Confitetur peccatum suum, dicens: *Ego dixi, Deus miserere mei: sana animam meam, quia peccaui tibi.* Ego dixi, inquit. Non abscondi peccata mea, non tacui cõfessionem: sicut quidam tacuit & ideo inueterata sunt ossa eius. Quoniam qui, malum quod gessit, non aperit, eas etiam virtutes, *Psal. 31.*
quas habet, perdit. Veræ humilitatis indicium, est culpam suã recognoscere, atque eandem voce confessionis aperire. Ideo præcipit dominus noster, vt peccata nostra sacerdotibus confiteamur: vt videlicet confitendo humiliemur, & per humilitatis meritum percipiamus remissionem peccatorum. *Eccles. 4. Luc 15. Ioan. 20. & 11.*
Superbis enim resistit Deus, sed humilibus dat gratiam. Magnus est cõfessionis fructus. Dicit quidam pœnitens in alio psalmo, Dixi, confitebor: & tu remisisti impietatẽ peccati mei. Attende quàm velox est misericordia Dei homini confitenti. Nondum confitetur, sed deliberatum habet in corde suo vt confiteatur, & ideo à peccato mundatur. Hoc significat quod dominus leprosis præcipit dicens: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et cùm irent in via, sanati sunt. Publicanus quid ait? Deus propitius esto mihi peccatori. Descendit iustificatus. O beata confessio! quanti per te mundantur, sanantur, iustificãtur? Igitur vnusquisque nostrûm dicat humiliter, dicat lachrymabiliter, dicat ex affectu, dicat ex corde: Ego dixi, Deus miserere mei: sana animam *Acto. 19. Iaco. 4. & 5. Psal. 13. Luc. 17. Luc. 18.*

meam

meam, quia peccaui tibi. Quid est, Peccaui tibi? peccaui coram te, vel contra te. Quid est peccaui tibi? rationem tibi redditurus pro peccato. Talia dicunt amici confitendo. Audiamus quid dixerunt inimici errando. *Inimici mei dixerunt mala mihi.* Hæc verba propriè pertinent ad caput. Ac si dicat, Ego veni, mediator Dei & hominum. Sed inimici hoc non attendentes, & me hominem tantùm non Deum esse credentes, dixerunt hæc mala mihi, id est, de me. *Quando morietur, & peribit nomen eius?* Optabant enim vt moreretur, & nomē eius deleretur de terra. Mortuus est Christus, & admirabile factum est nomen eius. Granum frumenti cadens in terra mortuum est, & inde amplius multiplicatum. Sic etiam corpus Christi crescere consueuit in tribulatione. Dicebant inimici Iudæi: Quando morietur? Quādo poterimus eum occidere? Et sic peribit nomen eius, id est fama eius. Facit etiam mentionem de traditore suo Iuda, qui caput erat inimicorum, cùm subiungit: *Et si ingrediebatur vt videret, vana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi.* Ingrediebatur tanquam fraudulentus, tanquam explorator, tanquam insidiator: non vt imitaretur, sed vt videret quid posset reprehendere, quid accusare, quid calumniari. Cor eius tractabat de morte Christi, & sic cōgregabat iniquitatem sibi. Melius enim erat ei, si natus non fuisset homo ille. Quod passum est caput, patiuntur & membra. Si me (inquit) persecuti sunt, & vos persequentur. Apostolus dicit, Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram. Hi sunt hypocritæ, simulatores mali, adiungentes se ficta charitate, captantes omnes motus, omnia verba sanctorum, in omnibus laqueos inquirentes. Tales multi inueniuntur intra societatem fratrum, qui spiritualia studia relinquentes, torpentes otio, appetunt quotidie audire & videre & loqui vanitatem: totum diem expendunt in fabulis, in curiositate, in stultitia. Prauis etiam concupiscentiis atque illicitis cogitationibus animum subiugantes, corde congregant iniquitatem sibi, id est ad detrimentum suum. Sibi congregauerunt, non mihi, quomodo Iudas sibi, non Christo. *Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum.* Egrediebatur ad Iudæos, & loquebatur in idipsum, id est vno consilio, vna conspiratione. De talibus dicit Apostolus: A nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Siue intus sint, siue foris, semper hoc loquuntur, quod pertinet ad vanitatem, & semper congregant sibi iniquitatem & damnationem. Multi sunt intus corpore, & foris corde: sicut de quibusdam Israëlitis dicitur, quia corde reuersi sunt in Ægyptum. Et alibi dicit quidam in psalmo: Et cor meum dereliquit me. Quisquis mente vagatur & inania cogitat, ipse foras egreditur. Si autem id quod inutile & vanum est, cor nostrum delectabiliter meditatur, idipsum & lingua nostra libenter loquitur. Vis scire de fratre, quale cor habet? Attende vnde libentius loquatur. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Et bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Custodiamus fratres introitum nostrum, maneamus intus, & magnam ex istis verbis attendamus ædificationem nostram. Prius dixit, Ingrediebatur, nec dixit vt ageret, sed videret: iam notatur vagatio oculorum & curiositas, quod vitium

[Margin notes: 1. Timot. 2. — Iere. 11. — Ioan. 12. — Matt. 26 — Ioan. 15. — Gal. 2. — Matth. 26. — 1. Ioan. 2. — Exod. 16. — Psal. 39. — Matt. 12. — Ibidem.]

rium vehementer solet nocere conuersis. Audi aliud vitium. Vana loquebatur. Audi tertium. Cor eius congregauit iniquitatem sibi. Peruersæ cogitationes separant à Deo. Hæc tria studia sunt otiosorum in claustro: vagatio oculorum, superfluitas verborum, peruersitas cogitationum. Hæc tria vitia eiiciunt fratrem de claustro. Ad hoc autem foras libenter egreditur, vt vanitatem quam in corde gestat, extrà licentius videat & loquatur. Egressus Iudas locutus est ad Iudæos. Sed quid illi? *Aduersum me susurrabant omnes inimici mei: aduersum me cogitabant mala mihi.* Quæ aduersa mihi erant & nociua, secretis consiliis & cogitationibus exquirebant. Timebant enim, ne fortè tumultus fieret in populo. Sciendum autem est, quia susurrare magnum peccatum est. Hinc per quendam sapientem dicitur: Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. *Verbum iniquum constituerunt aduersum me.* Constituerunt enim vt aduersus Iesum falsum diceretur testimonium. Verbum etiam iniquum fuit, quando dixerunt, Crucifigatur. Et, Reus est mortis. Ipsi de me ita fecerunt. Sed, *Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat?* Ille qui tam facilè potest resurgere à morte, quàm facilè potest dormiens excitari à somno, nunquid non adiiciet morti suæ vt resurgat? Nunquid non resurget ille qui ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam? Et Adam dormiuit, quando de latere eius Eua formata est. Adam in figura Christi: Eua in figura Ecclesiæ. Dum dormisset Christus in cruce, de latere eius sacramenta Ecclesiæ fluxerũt. Et vnde dormiuit? Ex illo qui ingressus est vt videret. *Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos: magnificauit super me supplantationem.* Nõ fuit mirum, si inimici mei cogitabãt aduersum me mala mihi: quia & homo pacis meæ, id est Iudas cum quo pacem habebã, & qui se pacificum simulabat: in quo speraui, quantum ad æstimationem hominum. Putabant enim quod ei multum crederem, & in eo multum confiderem, qui edebat panes meos, id est cui ego intinctum panem porrexi: vel panes meos spirituales edebat, quia quotidie prædicationem meam audiebat. Maiorem supplantationem super me magnificauit, quàm alii: quia etiam osculo tradidit. Nolite æstimare fratres vt illi qui ad conuersationem veniunt, & habitum sanctæ religionis assumunt, omnes sint sancti, omnes sint religiosi. Et Iudas inter Apostolos Apostolus erat: sperabatur quòd sanctus esset: & ipse fur erat & latro. Sed quomodo eum Christus patienter sustinuit, ita si nos aliquos habemus simulatores, qui sedeant ad mensam nostram, qui sint nobis cõiuncti: in osculo pacis æquanimiter exemplo domini nostri tolerandi sunt: quia qui malum non tolerat, ipse per impatientiam suam sibi testis est, quia bonus non est. Quòd si aliquis talis patienter à nobis toleratur: illi quidem detrimentum magnum est, nobis autem propter virtutem patientiæ magna merces à domino reddetur. Scire autem debemus quia sicut laudabile valde est, & ad magnam perfectionem pertinet bonum esse inter malos: ita è contrario valde detestabile est, & ad magnam peruersitatem pertinet malum esse inter bonos. O quàm gloriosum est & acceptabile Deo, si intra multos superbos vnus est humilis, intra multos iracundos vnus est mitis, intra multos lu-

Sapien. 1.
Luc. 22.
Matt. 26.
Eccles. 28.
Luc. 22.
Matt. 26 & 27.
Ioan. 10.
Gene. 2.
Ioan. 19.
Ioan. 13.
Ioan. 12.

xurioſos vnus eſt caſtus, intra multos inordinatos vnus eſt religioſus! Ita nimis turpe eſt & vehementer Deo diſplicet, cùm intra multos humiles vnus eſt ſuperbus, intra multos caſtos vnus eſt immūdus, intra multos man ſuetos vnus eſt iracundus, intra multos religioſos vnus eſt peruerſus. Tole-
Matt. 13. randus eſt, quia dominus præcepit: ſed ipſe iram Dei non effugiet. Et ſicut bonus pro ſua laudabili perfectione maiorem quàm cæteri homines recipiet à domino retributionem: ita iſte cum Iuda traditore maiorem receptu rus eſt damnationē. Magnificauit enim ſuper Chriſtum ſupplantationem, quia membra eius à bono propoſito ſtuduit peruerſo exemplo ſuo ſupplantare. Chriſtus tamen non ſe modò vindicat, ſed patienter tolerat & orat. In futuro tamen mala quæ faciunt, niſi modò reſipuerint, malis eſt redditurus. Et ideo dicit: *Tu autem domine miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam eis.* Vt
2. Cor. 5. hoc ſit miſereri, vt me à morte reſuſcites: & retribuam eis in futuro. Omnes ante tribunal Chriſti aſtabimus, rationem reddituri, & recepturi ſecūdum quod vnuſquiſque geſſit in corpore, ſiue bonum ſiue malum. Scio autem quia reſuſcitabit me. Et ponit cauſam vnde ſciat, cùm ſubiungit: *In hoc cognoui quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me.* Quaſi me ſuperato. Quia gauiſi ſunt Iudæi, quando viderunt Chriſtum crucifixum. Impleſſe ſe arbitrati ſunt voluntatē nocendi, effecto fructu ſæuitiæ. Vide-
Matth. 27. runt Chriſtum in cruce pendentem, mouerunt caput, dicentes: Si filius Dei es, deſcende de cruce. Non deſcendebat, qui poterat. Non impotentiam demonſtrabat, ſed patientiam docebat. Si enim hæc illis dicentibus de cruce deſcenderet, his quaſi inſultantibus ceſſiſſe videretur, & victus, opprobria tolerare non potuiſſe crederetur. Magis manſit in cruce illis inſultantibus, fi-
Matth. 27. xus illis nutantibus. Ideo enim caput agitabant, quia capiti non hærebant. Docuit nos planè patientiam. Nam quod eſt fortius, fecit, qui noluit facere quod Iudæi prouocabant. Multo eſt enim potentius de ſepulchro ſurgere, quàm de cruce deſcendere. Quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me. Gauiſi ſunt ergo, ſed reſurrexit Chriſtus, glorificatus eſt Chriſtus. Vident modò in nomine eius conuerti genus humanum: modò inſultent, modò caput agitent, imo iam caput figant. *Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti.* Me flagellatum ſine merito, occiſum ſine debito, propter innocentiam, propter integritatem, ſine peccato, ſuſcepiſti ſanandum, quemadmodum
Iſa. 53. 1. Pet. 2. medicus ægrotum. *Et confirmaſti me,* Dando immortalitatem & impaſſibilitatem. *In conſpectu tuo.* In maieſtate & diuinitate tua. *In æternum.* Quia
Roma. 6. Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Ecce propter innocentiam Chriſtus ſuſcipitur, ſuſceptus in æternum confirmatur. Attendite fratres, via ad dominum innocentia eſt.
Pſal. 23. Hinc alio pſalmo quæſitum eſt. Quis aſcendet in montem domini? Et continuò adiunctum eſt: Innocens manibus & mundo corde. Ille innocens eſt, qui nec ſibi nocet, nec alteri. Attendamus igitur caput noſtrum in infirmitate noſtra poſitum. Beatus enim qui intelligit ſuper egenum & paupe-
1. Pet. 2. rem: & diſcamus in illo virtutem innocētiæ, qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, nō comminabatur: tradebat autem iudicanti ſe

iniuſtè

iniustè. Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram ton- *Isa. 53.*
dente se, non aperuit os suum. Rectè ergo ait, Me autem propter innocentiā
suscepisti, & ideo merito confirmatus est in æternum. Hoc fecit, hoc docuit,
hanc eius innocentiam prout possumus, imitemur: vt non regnet in nobis *Rom. 6.*
peccatum, vt cum capite nostro suscipi à Deo patre & confirmari merea-
mur in æternum. Et ne ingrati simus, agamus ei gratias pro tantis suis bene
ficiis, & toto corde, tota deuotione dicamus quod subditur: *Benedictus domi-
nus Deus Israel.* Inde sit benedictus & laudatus, tanquam dominator, creator
Israel, id est videntium eum per fidem; & credentium videre eum per spe-
ciem: qui intelligunt filium eius Deum esse & hominem. Et ista benedictio
incipiat *ab* hoc *seculo, &* duret *vsque in seculum* subsecutiuum. *Fiat, fiat.* Hîc
habetur in Hebræo, Amen, amen. Quę verbi replicatio indissolubilem signi
ficat confirmationem. Quia verbi repetitione ipse dominus vsus est in Euan-
gelio, vbi ait: Amen, amen dico vobis: ad confirmandā videlicet sententiam *Ioan. 3.*
suam. In quo donat nobis intelligere, quia quod sic veritas duplicat, con-
stanter affirmat.

TITVLVS PSALMI XLI.

*ISTE Psalmus intitulatur hoc modo, In finem, intellectus filiis Chore. Sic est
titulus in psalmo, quomodo clauis in domo. Sicut enim per clauem resera-
tur domus, vt interiora videantur: ita per titulum aperitur psalmus, vt
spiritualia quæ intus sunt, intelligantur. Magni sacramenti res est vt Chri-
stiani appellentur filij Chore. Dicti sunt enim Christiani filij Crucifixi. Per Chore autem acci
pitur Christus, quia Chore interpretatur caluaria: & in loco Caluariæ crucifixus est Christus.* *Matth. 27.*
Locus verò ille, sicut quidā dicunt, ideo caluaria appellatus est, quia rei solebant ibi decalua- *Mar. 15.*
ri & decapitari. Igitur intellectus iste quem sequentis psalmi voces nobis generant, attribui- *Luc. 23.* *Ioan. 19.*
*tur filiis Chore, id est filiis crucis: directis in finem, id est ad summam beatitudinem perueni-
re desiderantibus. Materia iustus est secundum vtrāque vim animæ. Vel materia potest* *Roma. 6.*
*dici desiderium summi boni. In prima parte ostēditur iustus secundum vim superiorem a-
nimæ Deū desiderare, cœlestia sola appetere, aduersitates huius vitæ non timere. In secun-
da parte per illam vim superiorē animalitatem confortare, quæ citò mouetur à tribulatio-
ne. Vox est perfectorum se in hoc psalmo spe futuræ beatitudinis consolantium, & tribulatio
nem huius vitæ patienter tolerantiū. Attendunt enim nō esse condignas passiones huius tē-* *Roma. 8.*
*poris ad futurā gloriam quæ reuelabitur in nobis. Horū intentio est nos hortari, vt in tribu
lationibus positi, exemplo suo nos ipsos consolemur, atque in pressura spe futuræ remuneratio-
nis non deficiamus. Desiderium suum in principio psalmi, qui in finem tendere desiderans,
sic exponunt: Vox perfectorum.*

PSALMVS XLI.

*QVEMADMODVM desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat
anima mea ad te Deus,* Dicitur natura esse cerui, vt serpentē flatu
suo extrahat, atq; ipsum ad renouationē suā transglutiat. Quo
absorpto tanta siti propter venenum inardescit, quòd nō suffi-

cit ei de vno fonte potasse, sed ad plures currit. Ad hunc modum se perhibet hæc anima perfecta Deum desiderasse, dicens: Quemadmodum, id est, quàm ardenter, desiderat & festinat ceruus absorpto serpente, nō ad vnum tantùm, sed ad plures aquarum fontes: ita ad illum modum, & ardore & feruore anima mea absorptis vitiis desiderat peruenire ad te. Quia sicut plures fontes sitim cerui refrigerant, ita tu eris mihi refrigeriū multarum miseriarum: vt per te deponam omnem vetustatem peccati, & in nouitate reformer spirituali. Quoniam apud te est fons vitæ, ad quem tu ipse animas inuitare dignatus es, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et iterum, Qui bibit ex aqua quam ego do, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ideo *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum.* Hîc fit conuersio personæ ad auditores: vt admoneantur & ædificentur. Hoc enim habent iusti propriū, vt in omne quod dicunt aut faciunt, non suum tantùm, sed aliorum profectum quærant. Deus est fons viuus, fons indeficiens. Vel fortis & viuus, id est incorruptibilis & immortalis. Curre ad fontem, vel fortem viuum. Cursus tuus sit affectus tuus. Cursus tuus sit desiderium tuum. Sed noli vtcunq;, noli vt qualecunque animal currere: vt ceruus curre. Ceruus interēptis serpētibus maiore siti inardescit, ad fontes acrius currit. Serpētes vitia tua sunt. Consume serpentes iniquitatis, tunc amplius desiderabis fontem veritatis. Sed audiamus quid fœlix anima ista sitiuit. *Quando veniam & apparebo ante faciem dei?* Quando veniam? Quod citius est, tardum desiderio est. Hoc est autem quod sitio, venire & apparere. Apostolus ait, Filij Dei sumus, sed non dum apparet quod erimus. Scimus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Hoc est quod sitit. Sitio in peregrinatione: sitio in cursu, satiabor in aduentu. Vnde alibi dicit: Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Interim dum meditor, dum curro, dum in via sum, antequam veniam, antequam appaream: *Fuerūt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte: dum dicitur mihi quotidie, Vbi est Deus tuus?* Fuerunt mihi, inquit, lachrymę meæ nō amaritudo, sed panis. Suaues erāt ipsę lachrymæ. Sitiens illum fontem, quia bibere nondum poteram, auidius meas lachrymas mādu cabam. Nō enim dixit, factæ sunt mihi lachrymę meæ potus, ne ipsas desiderasse videretur, sicut fontes aquarū: sed seruata illa siti, qua inardesco ad fontes aquarum, panis mihi factæ sunt lachrymæ meæ, dum differor. Et vtique manducādo lachrymas meas, sine dubio plus sitio fontes. Die quippe & nocte factæ sunt lachrymæ meæ panis. Cibum istum qui panis dicitur, die comedunt homines. Nocte dormiūt. Panis lachrymarum die ac nocte comēdunt, siue totum accipias diem & noctem, siue diem intelligas pro huius seculi prosperitate, noctem verò pro huius seculi aduersitate. Siue inquit, in prosperis rebus seculi, siue in aduersis rebus seculi, ego desiderij mei lachrymas fundo. Ego desiderij mei auiditatem non desero. Et cùm in mundo bene est mihi, malè est antequam apparebo ante faciem Dei. Quid ergo diei quasi gratulari me cogis? Si aliqua huius seculi prosperitas arriserit, nonne deceptoria est? nonne fluxa, caduca, mortalis, volatica, transitoria? Nonne plus habet deceptionis, quàm delectationis? Cur ergo non ob & ipsa

Roma. 6. & 12. Psal. 35. Ioan. 7. Ioan. 4. 1. Timot. 6. Prouer. 13. 1. Ioan. 3. Psal. 16.

ipsa fiát lachrymæ meæ panis? Si quidem & eùm fœlicitas seculi circunful get, quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Et dicitur mi hi quotidie, Vbi est Deus tuus? Quia paganus si mihi hoc dixerit, non il li & ego possum dicere, Vbi est Deus tuus? Deum quippe suum digito o- stendit. Intendit enim digitum ad aliquem lapidem, & dicit, Ecce est Deus meus. Vbi est Deus tuus? Cùm lapides irrisero, & erubuerit qui demonstra- uit, tollit se à lapide, suspicit cælum, & forte in solem digitum intendens ite rum dicit, Ecce Deus meus. Vbi est Deus tuus? Inuenit ille quod ostēdit o- culis carneis. Ego autem non quasi non habeo quem ostendam, sed non habet ille oculos, quibus ostendam. Potuit enim ille oculis corporis mei o- stendere Deum suum solem, quibus ego oculis ostendam solis creatorem? Veruntamē audiēdo quotidie, Vbi est Deus tuus? & in lachrymis meis quo- tidianus pastus die ac nocte, meditatus sum quod audiui, Vbi est Deus tuus? Quæsiui etiam ipse ego dominum meum, vt si possem, non tantùm crede- rem, sed aliquid & viderem. Video enim quæ fecerit Deus meus, non au- tem video ipsum Deum meum qui fecit hæc. Sed quoniam sicut ceruus desi derat ad fontes aquarum, & est apud Deum fons vitæ: & in intellectum scri- ptus est ipse psalmus filiis Chore, & inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, in tellecta conspiciuntur: quid agam, vt inueniam Deū meū? Considerabo ter- ram? facta est terra. Est magna pulchritudo terrarū, sed habet artificem. Ma- gna miracula sunt seminum atq; gignentium, sed habent ista omnia creato rem. Attendo magnitudinem circunfusi maris: stupeo, miror, artificem quę ro. Cælum suspicio: pulchritudinē syderum admiror, splendorē solis exeren do diei sufficientem, lunam nocturnas tenebras consolantē. Mira sunt hæc, laudanda sunt hæc, vel etiam stupenda sunt hæc. Neq; enim terrena, sed etiā cælestia. Nondum tamen stat sitis mea: hæc miror, hęc laudo: sed eum qui fe cit hæc, sitio. Redeo ad meipsum, & quis sim etiam ipse intra talia quæro, perscrutor: & inuenio me habere corpus & animam: vnum quod regat, alte terum quod regatur. Corpus seruire, animam imperare. Discerno aliquid melius esse animam quàm corpus: ipsumq; inquisitorem talium rerum non corpus, sed animam video. Et tamen hæc omnia quæ collustraui, per cor- pus ea me collustrasse cognosco. Terram laudabam, oculis cognoueram. Cælum, sydera, solem, lunámq; laudabam: oculis cognoueram. Oculi mem- bra sunt carnis, fenestræ sunt mētis. Interior est, qui per has videt, qui quan do cogitatione aliqua absens est, frustrà patent. Deus meus qui fecit hæc quæ oculis videam, non est istis oculis inquirendus. Aliquid etiam per seip sum animus ipse conspiciat, vtrū sit aliquid quod nō per oculos sentiat, qua si colores & lucem: non per aures, quasi cantus & sonum: nō per nares, qua- si odorum suauitatem: non per palatum & linguam, quasi saporem: non per totum corpus, quasi duritiam & mollitiem, rigorem atque feruorem, asperitatem lenitatemque pertractem: sed verum sit aliquid quod intus videat. Quid est, intus videat? Quod neque color sit, neque sonus, neque odor, neque sapor, neque calor, aut frigus, aut duritia, aut mollitudo. Dicatur ergo mihi quem colorem habeat sapientia. Cogitamus iusti-

2.Cor.5. 1.Timot.6. Roma.1.

tiam eius, quia intus in ipsa cogitatione pulchritudine fruimur. Quid tanquam sonus ad aures? Quid tanquam vapor surgit ad nares? Quid ori infertur? Quid manu tractatur? Et delectat, & intus est, & pulchra est, & videtur, & laudatur. Et si in tenebris sint oculi isti, animus illius luce perfruitur, Quid
Tobiæ 4. est illud quod Tobias videbat, quando videnti filio cæcus vitæ consilium dabat? Est ergo aliquid, quod animus ipse corporis dominator, rector, habitator videat, quod non per oculos corporis sentiat, non per aures, non per nares, non per palatum, non per corporis tactum: sed per seipsum. Et vtique melius quod per seipsum, quàm quod per seruum suum est prorsus. Seipsum enim per seipsum videt, & animus quoque ipse vt norit se, videt se. Nec vtique vt videat se, corporalium oculorum quærit auxilium. Imò verò ab omnibus corporis sensibus, tanquam impedientibus & perstrepentibus abstraxit se ad se, vt videat se in se, vt nouerit se apud se, collegit se. Sed nunquid tale aliquid Deus ipsius est, qualis est animus? Non quidem videri Deus, nisi animo potest: nec tamen vt animus videri potest. Aliquid enim quærit animus iste, quod Deus est, de quo illi non insultent, qui dicunt, Vbi est Deus tuus? Aliquam quærit incommutabilem veritatem, sine deffectu substantiæ. Non est talis ipse animus, deficit, proficit, nouit, ignorat: meminit, obliuiscitur: modò illud vult, modò non vult. Ista mutabilitas non cadit in Deum. Si dixero, Mutabilis est Deus: insultabunt mi-
Mal. 3. hi qui dicunt, Vbi est Deus tuus? Quærens ergo Deum meum in rebus visibilibus, & non inueniens: quærens eius substantiam in meipso, quasi aliquid sit, & qualis ego sum, neque inueniens: quæro aliquid super animam meam, & ecce sentio Deum meum, Ergo vt eum tangerem, *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam.* Quando anima mea contingeret quod super eam quæritur, nisi anima mea super seipsam effunderet se? Si enim in seipsa remaneret, nihil aliud quàm se videret. & cùm se videret, non vtique dominum suum. Dicãt iam insultatores mei, Vbi est Deus tuus? Dicam ego quandiu non video, quandiu differor, Manducabo die ac nocte lachrymas meas. Dicant illi adhuc, Vbi est Deus tuus? Quæro ergo Deum meum in omni tempore, siue in terrestri, siue in cælesti: & non inuenio. Meditatus sum tamen inquisitionem Dei mei, & per ea quæ facta sunt, inuisibilia
Roma. 1. Dei mei cupiẽs intellecta conspicere. Effudi super me animam meã. Et non iam restant quæ tangam, nisi Deum meum. Ibi enim domus Dei mei
Iacob. 1. super animam meam. Ibi habitat, inde me creauit, inde me gubernat, inde me consulit, inde me expectat, inde me vocat, inde me dirigit, inde me ducit, inde me perducit. Ille enim qui habet altissimam in secreto domum, habet etiam in terra tabernaculum. Tabernaculum eius in terra,
2. Corin. 5. Ecclesia eius est, adhuc peregrina. Sed inquirẽdus est qui in tabernaculo inuenitur, via qua peruenitur ad domum. Etenim cùm effunderem super me animam meam, ad attingendum Deum meum, quare hoc feci? *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi.* Nam extra locum tabernaculi errabo quærens Deum meum. *Quoniam ingrediar in locũ tabernaculi admirabilis, vsq; ad domũ Dei.*

Ecce quanta admiror in tabernaculo. Tabernaculum enim Dei mei in terra, homines sunt fideles. Admiror in eis ipsorum membrorum obsequium, quia in eis non regnat peccatum ab obediendum desideriis eius, nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato: sed exhibent Deo viuo in operibus bonis: animæ seruienti Deo viuo membra corporalia militare admiror. Respicio & ipsam animam obedientem Deo, distribuentẽ Deo opera actus sui, frænãtẽ cupiditates, pellentẽ ignorantiã, extendẽtem se ad omnia dura & aspera toleranda. Iustitiã & charitatem impendẽtẽ cæteris. Miror & istas virtutes in animo, sed adhuc in loco tabernaculi ambulo. Transeo & hæc & quamuis admirabile sit tabernaculum, stupeo cùm venio vsque ad domum Dei. Dum miratur membra tabernaculi, ita perductus est ad domũ Dei, quandã dulcedinẽ sequendo interiorẽ, nescio quam occultã voluptatem: tanquam de domo Dei sonaret suauiter aliquod organum. Et cùm ille ambularet in tabernaculo, audito quodam interiore sono, deductus dulcedine Dei, sequens quod sonabat, abstrahens se ab omni strepitu carnis & sanguinis, peruenit vsque ad domum Dei. Nam viam suam & ductum se sic ipse commemorat, quasi diceremus ei: Miraris tabernaculum in hac terra, & quomodo peruenisti ad secretum Dei? *In voce*, inquit, *exultationis & confessionis, sonus epulantis.* In domo Dei festiuitas sempiterna est. Non enim ibi celebratur aliquid & transit: festum sempiternum, chorus angelorũ, vultus præsens Dei, lætitia sine defectu, dies festus ibi ita est, vt nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa æterna & perpetua festiuitate sonat nescio quid canorum, & dulce auribus cordis. Sed si non perstrepat mundus ambulanti in hoc tabernaculo, & miracula Dei in redemptione fidelium consideranti, mulcet aurẽ sonus festiuitatis illius, & rapit ceruum ad fontes aquarũ. Sed quia, fratres, quãdiu sumus in corpore, peregrinamur à domino: & corpus quod corrũpitur, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ. Et si vtcunque nebulis diffugatis ambulando per desideriũ ad hunc sonum peruenerimus, interdum aliquid de illa domo nitẽdo carpimus: onere tamen quodã infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, & ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inueneramus vnde gauderemus, sic hîc non deerit vnde gemamus. Etenim iste ceruus manducans die ac nocte lachrymas suas, raptus desiderio ad fontes aquarũ, interiorẽ scilicet ad dulcedinem Dei, effundens super se animã suam, ambulans in loco tabernaculi admirabilis vsq; ad domũ Dei. Et ductus interioris & intelligibilis soni iocũditate, vt omnia exteriora contẽneret, & ad interiora raperetur: adhuc tamẽ homo est, adhuc hîc gemit, adhuc carnẽ fragilẽ portat, adhuc inter scãdala huius mundi periclitatur. Respexit & ad se, tãquã inde veniẽs, & ait sibi, cõstitutus inter has tristitias: cõparãs hæc illis, ad quę vidẽda ingressus est, & quæ post visa egressus est. *Quare*, inquit, *tristis es anima mea? Et quare conturbas me?* Ecce iã quadã interiore dulcedine lætati sumus. Ecce acie mẽtis aliquid incõmutabile (etsi strictim & raptim) perspicere potuimus: quare adhuc quoque tristis es anima mea? Nõ enim dubitas de Deo tuo. Nunquid enim non est quod ubi dicas contra illos qui dicunt, Vbi est Deus tuus? Iam aliquid

1.Corint.3. & 6. Rom.6.

2.Corint.5. Sapien.9.

incommutabile persensi: quare adhuc conturbas me? *Spera in Deo*. Et quasi responderet illi anima eius in silentio: Quare conturbo te, nisi quia nõdum ibi sum, vbi est dulce illud, quò sic rapta sum quasi per transitum? Nunquid iam bibo de fonte illo, nisi metuens? Iam nullum scãdalum pertimesco: iam de cupiditatibus omnibus tanquam edomitis victisque secura sum. Nonne aduersus me diabolus vigilat? Hostis meus nõne laqueos mihi quotidie deceptionis intendit? Non vis conturbẽ te posita in seculo, & peregrina adhuc à domo Dei mei? Spera in Deo, respondit conturbanti se animæ suæ, & quasi rationẽ reddenti perturbationis suæ propter mala, quibus abundat hic mũ-
Rom. 8. dus: Interim, inquit, habita in spe. Spes enim quæ videtur, non est spes. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Spera in Deo. Quare speras in Deo? *Quoniam adhuc confitebor illi*. Quid ei confiteberis? *Salutare vultus mei & Deus meus*. A me mihi salus esse non potest. Propter hoc dicam hoc, confitebor. Salutare tuum ô Deus pater, est vultus mei, vi-
Phil. 2. delicet est homo: sicut scriptum est, Formam serui accipiens, & habitu inuẽ-
Rom. 9. tus vt homo: & est etiam Deus. Rectè autẽ filium tuum dico salutare tuum:
Ioan. 1. quia per eum hominem factum æternam nobis operatus es salutem. Et quasi diceret aliquis: Cur ita improperas, & videris irasci animæ tuę dicens, Quare tristis es anima mea? & cætera. Respondit: *Ad meipsum anima mea*. Id est, animalitas & sensualitas, scilicet illa pars animæ inferior, quæ animat & viuificat corpus, *Conturbata est*, Propter tribulationes quæ mihi inferuntur: & non inde culpãdus est auctor, sed ad meipsum ferendum, id est meo vitio est retorquendum. Ergo quia ad me turbata est anima mea, & hanc perturbationem fecit superbia: *Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim, à monte modico*. Vnde sum memor tui? A monte paruo, & de terra Iordanis, id
Galat 3. est baptismo vbi est remissio peccatorũ. Etenim nemo currit ad remissionẽ peccatorũ, nisi qui displicet sibi. Nemo currit ad remissionẽ peccatorũ, nisi qui se confitetur peccatorẽ. Nemo se confitetur peccatorem, nisi qui se humiliauerit Deo. Ergo de terra Iordanis memor ero tui, & de monte paruo,
Matth. 23. vt tu facias magnũ. Quoniã qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat,
Luc. 18. exaltabitur. Si autẽ interpretationem nominum quæras, Iordanis est descẽsio eorũ. Descẽde ergo, vt leueris. Noli extolli, ne elidaris. Et de Hermoniim monte paruo. Hermon anathematisatio interpretatur. Anathematisa teipsum, displicendo tibi. Displicebis enim Deo, si placueris tibi. Ergo quia
Rom. 9. Psal. 118. Deus omnia bona nobis prę̃stat, quia ipse bonus est, non quia nos digni su-
Marc. 10. Psal. 144. mus: quia ille misericors, non quia in aliquo promeruimus: de terra Iordanis memor ero tui. Propterea etiam memor ero tui: quia *Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum*. Abyssus profunditas quædam est impenetrabilis, incomprehensibilis. Putamus non cor hominis abyssus est? Quid enim profundius hac abysso? loqui homines possunt, videri possunt per operationem membrorum, audiri in sermone: sed cuius cogitatio penetratur? Cuius cor inspicitur? quid intus gerat, quid intus posit, quid intus agat, quid intus disponat, quid intus velit, quid intus nolit, quis comprehendit? Abyssus abyssum inuocat, homo hominem lucratur. Non tamen in

voce sua, sed in voce cataractarum tuarum, id est, prædicatorum tuorum, qui per vocem suam regni cælestis nobis aperiunt claritatem. Cataractæ enim dicuntur fenestræ. Tamen secundum quosdam cataractę dicuntur propriè aquæductus vnde ebullit aqua. Tales sunt sancti prophetæ & Apostoli, à quibus nobis defluit vera doctrina. Vel in voce cataractarum, id est, prædicantium inuocat abyssus abyssum: quia verba quæ prædicant, ex nouo & veteri testamento confirmant. Abyssus inuocat abyssum, quia duo testamenta quoddam sibi mutuò conferunt adiumentum: quia vetus est prophetia noui, & nouum veteris est expositio testamenti. Audita autem prædicatione, *Omnia excelsa tua*, Id est, omnia iudicia tua alta, inuestigabilia, *& fluctus tui*, Id est, comminationes tuæ, terrentes & tundentes *super me transierunt*. Superauerunt me & in imo demerserunt: sed tamen transierunt. Recessit ira, venit misericordia. Transierunt fluctus, venit tranquilitas. Agitabatur nauicula ventis, operiebatur fluctibus: Exclamauerunt periclitantes Deo, Salua nos: Et ipse imperauit fluctibus & mari, & facta est tranquillitas magna. Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia: quia in ira sua non continuit misericordias suas Deus. Vnde & subditur: *In die mandauit dominus misericordiam suam.* Quid est in die, nisi in tempore gratiæ? Vnde scriptum est, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Sed quia & dies habet noctem, & gratia tribulationem (Omnes enim qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur) ideo in nocte tribulationis mandauit canticum laudis. Et hoc est quod subdit: *Et nocte canticum eius.* Canticum in nocte, est laus Dei in tribulatione. In hoc discernuntur filij iræ à filiis gratiæ, quia quando succedunt prospera, laudant Deum communiter boni & mali. Sed quando veniunt aduersa, mali quidem murmurant, sed boni laudant. Hinc alibi dictum est in psalmo, Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Vel per diem fide illuminata gentilitas, per noctem infidelitate cæcata Iudæa potest intelligi. In die mandauit dominus misericordiam suam, quia in gentilitate credente prædicari præcepit peccatorum remissionē, & vitam æternam. In nocte verò canticum: quia Iudææ orbatæ vetus tantummodo reliquit testamentum. Hinc alibi dicitur, In salicibus suspendimus organa nostra. In Iudæis tanquam in salicibus infructuosis, organa suspenduntur, quia legalia & prophetica verba apud illos sunt. Pendent quidem, sed non resonant: quia illi in quibus suspenduntur, artem intelligentiæ spiritualis ignorant. Diximus quia canticum in nocte, est laus Dei in tribulatione. Sed quia dum tribulamur, periclitamur: non solùm laudare Deum nos oportet, sed etiam orare. Ideo subditur: *Apud me, oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo, Susceptor meus es.* Cùm redemptor noster nos orare iubeat, & idem dicat: Scit enim pater vester quid necesse sit vobis, antequam petatis eum: quærendum videtur quare à sciente quibus indigemus, petere præcipimur? Solent enim quidam hæretici obiicere, quia scienti frustrà loquimur. Quibus pręter exemplum domini, qui in monte Olíueti orauit patrem: præter auctoritatē præcepti, quo nos orare præcepisse cognoscitur: breuiter respōderi potest, Nos

Matth. 8. Marc. 6. Rom. 5. 2. Corin. 6. 2. Timot. 3. Psal. 33. Act. 13. Psal. 136. Matth. 6. Matth. 26. Luc. 22. Marc. 14.

nequa

nequaquã ideo orationi incumbere, vt scienti omnia, quibus indigeamus, cupiamus indicare: sed ea quæ nobis sunt necessaria, impetrare. Aliud est enim narrando te velle aliquid indicare, aliud orando te velle aliquid impetrare. In narratione quippe demonstrandum est studium, in oratione verò exaudiẽdi meritũ. Et quoniã in sciente omnia ita est misericordia, vt sit etiã in ipso iustitia: hoc quod per misericordiam vult indigentibus benignè largiri, vult quoq; eosdem indigentes apud iustitiã suam orando promereri. Oratio quippe in sacris literis frequẽtius accipitur, vtilis & honestarũ rerũ apud Deum vel apud sanctos eius recta postulatio. Nihil est quod vtilius possit facere seruus Dei, quã orare & laudare Deum. Sed si veraciter volumus orare, valde attendendũ & memoriæ cõmendandũ est quod dicitur, *Apud me oratio mea Deo vitæ meæ.* Sæpe quando oro, mens mea vagatur exterius, nõ intelligo quod dico. Tunc oratio mea non est apud me, neque ipse ego sum
Isa. 26. apud me. De talibus dominus ait, Populus hic labiis me honorat, cor autem
Matth. 15. eorum longè est à me. Quomodo autẽ intendit Deus orationi meæ, cui non intendo? Quòd si in intimo arcano cordis mei orõ Deum meum, & ea quæ ad salutem animæ meæ pertinent, peto: tunc possum veraciter dicere, Apud me oratio mea Deo vitæ meæ, id est, Deo qui præstat mihi vitã pręsentẽ, & æternam. Et in ipsa oratione *Dicam Deo, Susceptor meus es*, id est, me infirmũ suscepisti ad curandum, vel susceptor meus es, ne in tribulatione succumbam. Magna nobis fiducia fratres, quia susceptor noster est Deus. Ergo post tantas iniquitates & negligẽtias properemus ad pœnitentiam: curramus in
1. Timot. 2. feruore spiritus ad gratiã, quæ neminem vult perire, sed omnes saluare. Ve-
Matth. 5. nite (inquit) ad me omnes qui laboratis, & ego vos reficiã. Iterũ infirma anima videns se peregrinari, atq; inter molestias & tẽtationes tribulari, dolẽdo & gemendo conqueritur dicens: *Quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Videtur obliuisci dominus seruos suos, quando eos permittit contristari persecutionibus affligi, tentationibus concuti: nec eos citò exaudit, non visibiliter adiuuat, non corporaliter eripit. Ideo autem dicit, Quare? quia nescit aliquis vtrum hæc patiatur ad probationem, siue ad damnationem. Sed valde tremendum est quod subdit: *Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.* Ossa enim fortes sunt: & aliquando ipsi fortes tentationibus cedunt. Hæc cùm quisque considerat ex corpore Christi, ex voce corporis Christi nonne clamat, Vt quid me repulisti? Vt quid tristis incedo, dum affligit me inimicus? Dum confringit ossa mea? Non carnes meas, sed etiam ossa mea: vt in quibus putabatur esse aliqua fortitudo, videas cedere in tentationibus: vt cæteri infirmi desperent, quando fortes vident succumbere. Quanta ista pericula fratres mei! Exprobrauerunt mihi, qui tribulant me. Iterum vox illa, *Dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus?* Et maximè ista dicunt in tentationibus Ecclesiæ: Vbi est Deus tuus? Quantum hæc martyres audierunt, pro nomine Christi fortes & patientes! Et quantum illis dictum est, Vbi est Deus vester? Liberet vos, si potest. Tormenta enim ipsorum extrinsecus videbant, coronas

extrin

extrinsecus non videbant. Et ego,quoniam propter hæc ad me turbata est anima mea,quid ei aliud dicam, quā illud, *Quare tristis es anima mea?& quare conturbas me?* Et quasi respondenti,Non vis vt conturbem te.hîc posita in tantis malis,suspirans ad bona, sciens & laborans: Non vis vt conturbem te? *Spera* inquit, *in Deum,quoniam adhuc confitebor illi.* Dicit ipsam confessionem, & repetit spei confirmationem. *Salutare vultus mei, & Deus meus.*

TITVLVS PSALMI XLII.

TITVLVS psalmi sequentis est, Psalmus Dauid.Psalmus iste cōuenit alicui iusto ex societate prauorum & miseriis huius vitæ afflicto: dirigens nos in finem, id est,ad Christum.Materia est in hoc psalmo separatio iusti, hîc in causa tantùm, in futuro autem separatio & persona & loco. Qui enim à malis hîc in causa discernitur, securus esse potest, quia in extremo iudicio totus & corpus & anima separabitur.In prima parte petit iustus separari ab impiis. In secunda parte se affirmat intraturum in secretarium Dei. In tertia parte hortatur animalitatem suam, vt speret in domino.In quo patet intentio. Seipsum enim confortando intendit confortare & debiles quosque suo exemplo.Vox fidelis.

PSALMVS XLII.

IVDICA me Deus,& discerne causam meam de gente non sancta,ab homine iniquo & doloso erue me.* Non me iudicet inimicus:non falsa hominum opinio,quę bonum malum,& econuerso malum bonum facit.Sed tu me iudica,qui iustus es atq; misericors: Et discerne causam meam,quam si iustam repereris,Erue me à gente non sancta,Id est,ab infidelibus, Et ab homine iniquo,id est à persecutore manifesto,& doloso,qui quærit me latenter decipere. Non timeo iudicium tuum, quia noui misericordiam tuam. Perfecta charitas foras mittit timorem. 1.Ioan.4.
Non timeo te pœnaliter,quia amo te.Non interim in hac peregrinatione, nondum discernis locum meum, quia simul cum zizaniis viuo vsque ad Matth.13.
tempus messis.Nōdum discernis lucem meam: vel discerne causam meam. Distet inter eum qui in te credit,& eum qui in te non credit. Par infirmitas, sed dispar continentia.Par labor,sed dispar desiderium.Et debes hoc facere. *Quia tu es Deus fortitudo mea.* Non præsumo de viribus meis,nec aliunde habere aliquam fortitudinem,nisi à te solo:& totam spem meam in te pono.In Psal.59.
Deo faciemus virtutem,& ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Aliquando facit homo in seipso fortitudinem.Appetit regnare,dominari, superior cæteris apparere.Non patitur iniurias,vindicat illatas. Qualis fortitudo humana est,non diuina:carnalis non spiritualis. Reddit malum pro Rom.12.
malo,maledictum pro maledicto.Erubescit apparere victus.Sed dum vincit hominem,ipse deterius à vitio superatur. Talis fortitudo est superbiæ. Fortitudo autem quæ à Deo est,non carnis est, sed animæ:non contra homines, sed contra vitia & diabolum. Ipsa est patientia, ipsa est humilitas, obedientia,charitas,& cæteræ virtutes animi,quæ à Deo sunt.Scriptum est, Qui confidunt in domino,mutabunt fortitudinem. Hinc Apostolus nos Isa.40.
admo

Rom. 12. admonet dicens: Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Deus ergo sit fortitudo nostra. In ipso eripiemur à tentationibus, per ipsum superabimus mundum & diabolum, vitia & peccata, ipsam carnem & desideria mala: Ipsum etiam regnum cælorum vi capiemus. Iuxta quod scriptum est, Et
Matth. 11. violenti rapiunt illud. Sed ad hæc quæ dicta sunt, contraria videntur quæ sequuntur, cùm ait: *Quare me repulisti? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Si deus est fortitudo eius, quomodo est repulsus? quomodo contristatus affligitur ab inimico? Nunquid inualida manus domini? Sed sciendum quia pius dominus quadam dispensatoria misericordia sua plerunque electos suos & repellendo retinet, & retinendo repellit. Sicut cùm diabolus
Iob 1. beatum Iob peteret ad tentandum, Ecce, inquit dominus, in manu tua est. Sed quia eum repellendo retinuit, ostenditur cùm protinus addit: Tantùm animam eius serua. Quantus autem vir iste fuerit, qui à Deo relinquitur, & diabolo traditur, ipso domino ad eundem diabolum dicente didicimus:
Ibid. vbi ait, Nonne considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra? vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. Qui cùm talis esset, poterat dignè domino dicere: Quare ergo me repulisti? Et quare tristis
Prouer. 3. incedo, dum affligit me inimicus? Cui etiam dignius potuisset dominus re-
Hebr. 12. spondere, Ego quos amo, arguo & castigo: flagellat enim dominus omnem
Apoc. 3. Iaco. 1. filium quem recipit. Et, Beatus qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Ecce quare vtiliter repellit dominus seruos suos. Sed quia sancti viri occulta Dei iudicia nesciunt, & plerosque deseri, & tentari damnabiliter sciunt: quærunt (si fieri potest) scire consilium Dei: vt si in aliquo displicent vt deserantur, citius corrigere valeant ne reprobentur. Vnde protinus adiungit: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam.* Nisi enim nos illuminet, in tenebris sumus. Nisi nos doceat veritatem, errabimus. Quid autem aliud lux Dei, nisi veritas Dei? Aut quid veritas Dei, nisi lux Dei? Aut quid vtrunque nisi vnus Christus? Ego (in-
Ioan. 8. & 14. quit) lux sum mundi. Ego via, veritas & vita. Rectè ergo subiungitur, *Ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua.* Ac si dicat, *Ipsa* lux & veritas tua, *deduxerunt me*, de errore ad fidem tuam: *& adduxerunt in montem sanctum tuum.* Id est, in perfectionem & eminentiam virtutum, *Et in tabernacula tua*, Id est, in vnitatem & societatem sanctorum. Ideo præsens Ecclesia tabernaculum dicitur, quia in ea domino militatur.
Iob 7. Tabernaculum autem habitatio est militantium: & militia est vita hominis super terram. Bene autem non ait, Tabernaculum, sed Tabernacula: quia multæ sunt congregationes sanctorum, & in multis locis seruit domino militia Christiana. Nam alia sunt tabernacula coniugatorum fidelium, alia continentium, alia inchoantium, alia prouectorum, alia perfectorum, alia auditorum & subditorum, alia prælatorum & prædicatorum. Omnia vni militant Regi. Et si diuersa sunt studia, diuersorum est intentio vna. Cùm audis lucem, munda oculum. Illa lux cordis mundum oculum requi-
Matth. 5. rit. Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt. Cùm audis tabernaculum, Bellum intellige, Hostem caue. Sed iam ducti in tabernaculum, & posi

& positi in monte sancto eius, quam spem gerimus? sequitur, & dicit: *Introibo ad altare Dei.* Quod est illud altare? *Ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.* Id est qui me iuuenē factum, deposita omni vetustate lætificabit, dando immortalitatem & impaßibilitatem. Altare Dei est ipse filius Dei. Ad hoc altare introimus modò per fidem, postmodum introibimus per speciem. Et in hoc altari modò offerimus Deo patri vota & sacrificia, cor contritum & humiliatum, orationes & preces: postmodum repulsa omni tristitia in eodem altari, in ipsa diuinitate sacrificium tantummodo offeremus laudis, & non orationis. Lætificabitur iuuentus nostra in resurrectione, & postquā Deus erit omnia in omnibus. Iam nihil deerit, quod necessarium postulare sit: sed tantummodo laudibus diuinis vacare. Sed ad illam laudem quisquis peruenire appetit, prius oportet vt hîc inchoet: ideo subdit, *Confitebor tibi in cythara Deus Deus meus.* Vbi repetitio affectus, & deuotionis indicium est. In hoc differt cythara à psalterio, quia psalterium à superiori parte, cythara ab inferiori reddit sonum. In his duobus organis in plerisque psalmorum locis præcipimur confiteri domino. Vtraque sunt placita Deo, & suauia auribus eius. Quādo dicebat Apostolus prædicare euangelium Dei, & illud nō ab hominibus, neque per hominē, sed per Iesum Christū accepisse: desuper sonabāt chordæ. Cùm verò dicebat: Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, & cætera: Cythara sonabat, ex inferiori quidem, sed tamen dulciter. Omnis enim patientia dulcis est Deo. Dicit ergo, Confitebor tibi in cythara: propter illud quod dixerat, Quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Patiebatur ex inferiori afflictione, & in eo ipso volebat placere Deo, & gestiebat gratias agere fortis in tribulationibus: & quia sine his esse non poterat patientia, Deo dicebat. Inter hæc alloquitur animam suam, consolans, & dicit: *Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me?* Sed quis est qui loquitur ad animam? Intelligimus habere nos aliquid, vbi imago Dei est: mentem scilicet atque rationem. Ipsa est quæ inuocat lucem & veritatem Dei. Ipsa est qua iniustum capimus & iustum, qua discernimus verum à falso. Ipsa vocatur intellectus, quo carent bestiæ. Intellectus ergo noster alloquitur animam nostram, superior pars animæ inferiorem. Ista in tribulationibus marcida est, fessa in languoribus, in tentationibus contracta, ægra in laboribus. Erigit eam mens desuper, capiens veritatem. Audit illam vocem Dei internam. Audit rationabile carmen intrinsecus. Ita enim desuper in silentio sonat quiddam, non auribus, sed mētibus: vt quicunque illud audit melos, tędio afficiatur ex strepitu corporali, & tota vita ista humana tumultus ei quidam sit, impediens auditum interni cuiusdam soni nimium delectabilis & ineffabilis. Et cùm ita contingit, & ex aliqua perturbatione vim patitur homo, alloquens animam suam dicit: Quare tristis es anima mea? Quædam sonat præsens allocutio, reliqua purgat fidelis confeßio. Vnde & subdit: *Spera in Deo.* Expecta dominum remuneratorem: *quia* iam confessus, *adhuc confitebor illi.* Modò confitebor afflictus: futurum est vt adhuc cōfitear renouatus & lætificatus. Et hęc est & erit mea confeßio, *Salutare vultus mei & Deus meus.* Et hæc est magna

Psal. 50.
Phil. 3.
1. Corint. 15.
Galat. 1.
Rom. 5.

causa spectādi, quia saluator meus est vultus mei, id est habēs vultum meum,
Phil. 2. formam meam, & pro me est homo factus, & ipse est Deus meus.

TITVLVS PSALMI XLIII.

IN finem filiis Chore ad intellectum. Psalmus iste proponitur filiis Chore, id est filiis passionis & crucis, ad intellectum habendum subaudis: vt intelligant per temporalia bona data antiquo populo, significata esse spiritualia bona, quæ iam dātur Christiano populo, & plenius dabūtur in futuro. Filiis Chore dico, directis in finem. per hunc intellectum. Materia sunt martyres, qui etiā loquuntur. In prima parte ponit distinctionem beneficiorum Dei, quæ facit Deus huic populo, & quæ fecit priori populo: ostendens hæc esse æterna, illa verò fuisse temporalia. In secunda parte ponit mala quæ sustinent in hac vita, quamuis in futuro sint habituri multa bona. Quod autem iusti in hac vita patiuntur mala temporalia: contra hoc est, quòd priores populi liberabantur à corporalibus pœnis. In tertia parte orat liberari à malis huius vitæ in tempore resurrectionis. Intentio est nos inuitare ad patientiam, ne contristemur pro temporalibus pœnis. Vox martyrum, ostendentium quæ bona fecit Deus antiquis patribus, cùm dicit.

PSALMVS XLIII.

D*EVS auribus nostris audiuimus*. Notandum nobis est, quòd non tantùm dicit, Audiuimus: sed iungit, Auribus nostris. Consonāt verba prophetiæ, verbis quæ dominus dicit in Euangelio. Qui
Luc. 8. habet aures audiendi, audiat. Multi habent aures carnis, non cordis, quia exterius audiunt, intus non recipiūt. Propterea dicitur, Auribus nostris, vt quæ dicuntur, audiamus cum intentione & intelligentia, quæ aures sunt cordis. Et vt hæc auditu digna commendaret: non quilibet inquit homines, sed *Patres nostri*, Patriarchæ & prophetæ *annuntiauerunt nobis* per scripturas suas, *opus quod operatus est in diebus eorum*. Quomodo liberasti
Exod. 13. eos de Ægypto, & per mare rubrum eduxisti, custodisti in deserto, & cætera talia. Et annuntiauerunt etiam nobis opus quod operatus es *In diebus anti-*
Genes. 1. *quis*: quod fecisti in exordio de creatione cæli & terræ, de his quæ contigerunt ante diluuium. Et hoc est opus quod fecisti in diebus eorum, quod annuntiauerunt patres nostri, *Manus tua*, Id est, virtus & potentia tua, *gentes*
Numer. 21. *disperdidit*, Videlicet Amorrhæū, Iebusæū, Pherezæum. *& plantasti eos*, scilicet patres nostros. Dictum est à simili arboris plantatæ, quæ ad hoc plantatur, vt radicetur & fructificet. Hoc modo disperdidit eos manus tua, quia prius *afflixisti*, eos per multa bella, *& sic expulisti eos*, de terra sua, vt istos introduceres & plantares, eorumque regnum tua misericordia confirmares. Sed fortè illi ideo ista potuerunt, quia fortes erant, quia præliatores, quia inuicti, quia exercitati. Non hoc nobis indicauerūt patres nostri. Non hoc habet scriptura. Sed quid habet, nisi quod sequitur? *Non enim in gladio suo*, id est armatura sua *possederunt terram, & brachiū*, id est, robur, *eorū non saluauit eos*, ab inimicis. Si enim seipsos non potuerunt saluare ab illis gentibus:

multominus constat vt propria virtute terram illorum potuissent possidere. Brachium inquam non saluauit eos: *Sed dextera tua*, Id est, fauor gratiæ tuę quia sæpe eos quibus fauemus, ad dexteram nostram collocamus: *Et brachium tuum*, id est fortitudo tua: quia in brachiis habet homo fortitudinem: *Et illuminatio vultus tui*, id est, prudens consilium, siue miracula quæ erant eis demonstratio vultus tui, id est, gratiæ & beniuolētiæ tuę. Quid est quod talibus signis affuisti in eis, vt præsens intelligereris? Nunquid enim quādo nobis aliquo miraculo Deus adest, faciem ipsius oculis nostris videmus? Sed effectu miraculi suam præsentiam insinuat hominibus. Deniq; qui mirantur ad huiusmodi facta, dicunt: Vidimus Deum præsentem. Hæc autem ideo fecisti eis: *Quoniam complacuisti in eis*. Hoc est, sic cum eis gessisti, vt placeres in eis, vt quisquis eos attenderet quomodo cum eis ageretur, diceret: Quia verè Deus est cum illis, & Deus eos adiuuat. Sed quia hæc in figura contingebant illis (sicut dicit Apostolus) scripta sunt autem ad ædificationem nostram: etiam titulus ad intellectū est positus. Hoc opus domini quod de dispersione gentium audiuimus facta temporaliter in patribus antiquis, etiam nunc videmus adimpleri spiritualiter in spiritualibus viris. Harum gentium mentionem Moyses facit, vbi ait: Cum introduxerit te dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingrederis, & deleuerit gentes multas coram te Hethæum & Gergesæū, Amorrhæum & Chananæum, Pherezæum & Heuæum & Iebusæum: gentes septem multo maiores numero quā tu es, & robustiores te: tradideritque eas dominus tibi: percuties eas vsque ad internecionem. Septem istę gentes, septem sunt spiritualia vitia, quæ per gratiam Dei vnusquisque spiritualis miles exsuperans, exterminare penitus admonetur. Quòd verò maioris numeri esse dicuntur, hęc est ratio: quia plura sunt vitia, quàm virtutes. Et ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes, in expugnatione verò earum sine numeri ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur, Et deleuerit gentes multas coram te. Numerosior est enim quàm Israël carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit. De Gastrimargia nanque nascuntur commessationes & ebrietates: de fornicatione turpiloquia, scurrilitas ludicra, atque stultiloquia. De Philargyria mendacium, fraudatio, furta, periuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas atque rapacitas. De ira homicidia, clamor & indignatio. De tristitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De acedia ociositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, præuaricatio, instabilitas mentis & corporis, verbositas & curiositas. De xenodochia contentiones, hæreses, iactantia ac præsumptio nouitatum. De superbia contemptus, inuidia, inobediētia, blasphemia, murmuratio, detractio, aliaque plurima similia. Quæ cùm sint multo maioris numeri quàm virtutes, deuictis tamen illis septem principalibus vitiis, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescunt, ac perpetua pariter internecione delentur. Quod autem hæ pestes etiam robustiores sint, manifestè naturæ ipsius impugnatione sentimus: Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carnalium passionum, quàm studia vir-

1.Corint.10. — Deuter. 7. — Ibid. — Rom. 7.

tutum, quæ non nisi summa contritione cordis & corporis acquiruntur. Quòd verò istarum perniciosarum gentium regiones salubriter pos-
Iacob.1. sidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim vnumquodque vitium in corde nostro propriam stationem: sed cùm Israëli populo, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis spiritus retinebat, deinceps castitas obtinebit. Quem furor cœperat, patientia vendicabit. Quem tristitia mortem operando occupauerat, salutaris & plena gaudio lætitia possidebit. Quem acedia vastabat, incipit excolere humilitas. Et ita singulis vitiis expulsis, eorum loca, id est affectus contrarios, possidebunt filij Israël, id est, animæ videntes Deum. Quia ergo omnipotens Deus quod corporaliter operatus est in antiquis patribus, etiam nunc operari spiritualiter non cessat in nobis: rectè ei dicit Ecclesia quod subditur: *Tu es ipse rex meus & Deus meus.* Tu es ipse non mutatus. Tempora mutata sunt, creator temporum non mutatur. Tu me soles ducere, vt Rex: tu mihi soles subuenire vt Deus. *Qui mandas salutes Iacob.* Quid est, Qui mandas? etiam si tu per tuam prorsus substantiam atque naturam, qua es quicquid es, occultus es: nec per hoc quod es, interfuisti patribus vt facie ad faciem te viderent. Tamen per quamlibet creaturam tu mandas salutes Iacob. Non solum per te ades, sed per quancunque creaturam affueris, tu mandas, vt fiat hoc pro salute seruorum tuorum, quod faciunt quibus mandas. Tu es ipse, inquit, per quem patres nostri inimicos suos destruxerunt, rex meus, regens me spiritualiter secundum bonos mores & virtutes, vt iam non dominetur mihi diabolus, nec vitia: neque regnet peccatum in meo mortali corpore. Et
Rom.6. Deus meus, quia te adoro, te colo, qui mandas salutes Iacob, id est, qui per salutaria mandata tua saluas eos qui luctantur & vitia supplantant. Iacob enim supplantator interpretatur. Ista præterita sunt: de futuro quid erit? *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* In te cornu nostro, id est, fortitudine & defensione nostra, ventilabimus, id est, proiiciemus & dispergemus inimi-
Matth.19. cos nostros, tam carnales quàm spirituales: quod fiet in iudicio, vbi sancti perfecti viri iudicando separabunt malos à bonis, quomodo aliquis ventilando diuidit paleas à granis. Hoc est quod dominus discipulis suis pro-
Matth.19. mittit dicens, In regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israël. Tunc implebitur quod modò subditur: *Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.* Modò spernunt, quia tuum nomen reclamamus, quia tibi vindictam relinquimus, quia humiles & pauperes propter nomen tuum sumus: sed in ipso nomine cui credidimus, eos qui modò insurgunt in nobis ad persequendum, in futuro tanquam victos, sicut viles & reprobatos despiciemus. Et bene dico, in nomine tuo. *Non enim in arcu meo sperabo,* Id est, in calliditate mea. Arcus à longè trahit. Ideo per arcum prouidentia vel prudentia humana designatur. Quasi in arcu suo sperat, qui in sensu cõfidit & prudẽtiæ suæ inni-
Esa.5. titur. Vnde scriptũ est. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & corã vobismetipsis prudentes. Quo contrà Salomon nos admonet dicens: Habe fiduciam in

ciam in domino ex toto corde tuo,& ne innitaris prudētiæ tuæ. Non sperat ergo in arcu suo, qui in sensu suo & in prudētia sua nō cōfidit. *Et gladius meus,* Id est, armatura mea, fortitudo mea, *non saluabit me.* Quemadmodū & patres nostri non sunt in gladio saluati. Hæc sunt duo in quibus valde confidunt homines seculi: in calliditate propria, & virtute. Sed iste totā saluationē suā in Deo constituit, cùm subiūgit: *Saluasti enim nos de affligentibus nos.* Præteritū ponit pro futuro. Vsus enim prophetarum est sic quædam præscire futura, & tam certa habere, ac si iam sint præterita. Ac si diceret: Saluabis nos in futuro ab his qui modò propter te affligunt nos. *Et odientes nos cōfudisti.* Id est, perseuerantes in odio nostro cōfundes, & erubescere facies, ostendendo eis mala quæ fecerūt, damna bonorū quæ amiserūt, pœnas æternas quibus puniēdi sunt. O quā fera, quā dura cōfusio erit eis quibus dicetur: Amen dico vobis, nescio vos. Et, Ite maledicti in ignē æternū! Cōfusis inimicis, *In Deo laudabimur tota die.* Tunc erit vnus dies, vna æternitas. Tunc laus erit vnicuique à Deo. Laudabimus & laudabimur: nos in te, & tu in nobis. *Et in nomine tuo.* Id est, ad honorem nominis tui, *Confitebimur tibi in seculū:* quia scriptū est: Beati qui habitant in domo tua Deus, in seculū seculi laudabunt te. Hæc futura sic certa sunt nobis, quomodo illa præterita quæ audiuimus à patribus nostris. Sed quid modò? *Nunc autem repulisti,* Id est, videris repulisse per hoc, quòd in præsenti *nos* permittis affligi *& confudisti nos,* nō in conscientia nostra, sed in facie hominū. *& non egredieris in virtutibus nostris.* Procedimus ad inimicos nostros, & tu nobiscum non procedis: præualent illi, nos inualidi sumus. Vbi est illa virtus tua? vbi est dextera & potentia tua? vbi mare siccatū? vbi Ægyptij persequentes fluctibus inuoluti? vbi Amalech resistēs in crucis signo superatus? Et non ingredieris in virtutibus nostris. *Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros.* Vt quasi illi antè sint, nos retrò: illi victores, nos victi deputemur. *Et qui oderunt nos,* diripiebantur sibi: *diripiebant* nos tanquam in prædam *sibi:* Alios trahentes, alios flagellātes, alios in carcere mittētes, alios occidentes. *Dedisti nos tanquā oues escarū, & in gentibus dispersisti nos.* A nationibus quidā ex nobis māducati sunt. Hi significātur qui sic passi sunt, vt in corpus reuerterentur gentilium. Plangit eos Ecclesia, tanquā mēbra deuorata. Vel in gentibus dispersi sunt, quādo Petrus Romæ crucifigitur, Thomas in India moritur, & innumeri martyres per innumera loca occidūtur. Dispersionē etiā illorū dominus Iesus pronūtiabat, cū dicebat: Si persecuti vos fuerint in vnā ciuitatē, fugite in aliā. *Vendidisti populum tuū sine pretio.* Quasi sine pretio populus sanctorū martyrū vēdebatur, quādo tam pretiosus sanguis fundebatur, vt exēplo eorū nullus ad redēptionem & salutē conuertebatur. Intantū aliquando sine pretio sancti martyres habiti sunt, intantū perditi esse putati sunt: vt qui eos occiderūt, etiā in hoc obsequium se præstare Deo æstimarēt. Quasi ergo sine pretio dabātur, quādo occidebantur, & neminē lucrabātur. Et si aliqui erāt qui cōuerterentur in cōparatione martyrū pauci erant. Et hoc est quod subdit: *Et nō fuit multitudo in cōmutationibus eorū.* Martyrū scilicet, qui moriebātur propter nomen tuū ampliandū: vel in cōmutationibus eorū, quādo occidebātur martyres, non fuit multitudo congrega-

Prouer. 3.
Matth. 25.
1. Corint. 4.
Psal. 83.
Exod. 12. 13. 14. 15. & 17.
Matt. 24.
Matth. 10.
Ioan. 16.

tionum, qui simul Deo seruirent in Ecclesiis, in monasteriis, in diuersis ordinibus, sicut modò videmus in tẽpore pacis. Abscõdebãtur enim propter persecutiones, & alij ab aliis diuidebantur: vt melius latitarẽt, ne citius si simul multi essent, inuenirentur, caperentur. *Posuisti nos opprobriũ vicinis nostris.* Tanta fuit persecutio nostra, quòd vicinis nostris, id est, illis qui appropinquabant ad fidem & animum suum affectabant, essemus in opprobrium. Videntes enim mortẽ nostrã ita probrosam, retrahebant se à fide. Et posuisti nos: *Subsannationem & derisum his qui sunt in circuitu nostro.* Qui nos circũdant, vt capiant & occidant. Subsannatio fit per nasum, derisio per os. *Posuisti nos in similitudinem gentibus.* Hoc est in similitudinẽ ponere, quãdo maledicẽtes homines similitudinẽ dant de eo quem detestãtur: Sic moriaris, sic puniaris, vt ille. Hodieque non desunt hostes Christi Iudæi, contra quos quando defendimus Christũ, dicunt nobis: Sic moriaris, quomodo & ille. Non enim illã mortẽ intuhissent, si martyrij meritũ intelligere potuissent. Posuisti etiã nos *cõmotionem capitis in populis.* Cõmotio capitis, signũ est insultationis. Vnde alibi dicitur: Locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Hoc fecerũt domino. Hoc sanctis eius, quos persequi, quos tenere, quos illudere, quos tradere, affligere, occidere potuerunt. *Tota die* id est, assiduè *verecundia mea* tantorũ opprobriorum *contra me est.* Id est, ante conspectũ meum. *Et confusio faciei meæ cooperuit me.* Hoc à simili dicitur, quia quãdo cõfusi erubescimus, facies nostra rubore sanguinis cooperitur. Quæ verecundia venit mihi *A voce exprobrantis,* id est, à parte resistentis, *& obloquentis,* id est occultè detrahentis, vel contra veritatem loquentis. *à facie inimici,* id est, à præsentia siue instantia inimici in voluntate *persequentis,* in actu. Quis hic intellectus? Quæ præterita sunt, non in nobis fiunt. Quæ futura sunt & speramus, non apparent. Præterita, in magna gloria tua eductus populus de Ægypto, liberatus à persequentibus, ductus per gentes, expulsis gentibus collocatus in regno. Quid futura? Educendus populus de ista Ægypto seculi duce Iesu Christo, & apparente in gloria sua ponendi sunt sancti ad dexteram, iniqui ad sinistram, damnandi cum diabolo in æterna pœna: accipiendum nobis est regnum à Christo in sempiternũ cum sanctis. Hęc futura & præterita, in medio tribulatio. Quare? vt appareat animus colens Deum, quantum colat Deum: vt videatur verum gratis colat Deum, à quo salutem gratis accepit. Ergo vt hæc fides nostra, qua purgamur, ad inuisibilia præparetur, hoc est ad intellectum filiis Chore facta sunt omnia ista, vt detraherentur sanctis ea quæ habebant, detraheretur & ipsa vita temporalis: vt non propter hęc ipsa temporalia colerent ipsum æternum, sed amore illius casto tolerarent hæc omnia, quę pro tempore paterentur. Deniq; quia intellexerunt hoc filij Chore, quid dicunt? *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te: & iniquè non egimus in testamento tuo.* Secundum præcepta tua nos habuimus. Inter tot aduersas nec fide, nec operatione à te recessimus. Magna hîc martyrum constãtia & perfectio cõmendatur. Quid ad hoc de nobis dicturi sumus? Qui si vel leue verbum iniuriæ nobis ab aliquo illatum fuerit, mox ad iracundiam inardescimus, mentem amittimus, frenetici more loquimur, vindictam, si possumus

Margin notes: Psal. 21. — Matth. 25. — Matth. 25. — 1. Ioan. 4.

ſumus,exquirimus: ſi non poſſumus, odium in corde (quod eſt venenum diaboli) portamus. Obliuiſcimur Deum: obliuiſcimur charitatem, patientiam, iniquè agimus, in teſtamento Dei mandatorum eius præuaricatores facti. Adhoc igitur hæc ſcripta legimus, vt quanta pro amore Dei martyres ſancti pertulerunt, vigilanter attendamus, attendentes noſtram fragilitatem & impatientiam deploremus, & corrigamus. Sed adhuc quid dicant, audiamus. *Et non receſſit retrò cor noſtrum.* Sed ſemper ad ea quæ antè ſunt, nos extendimus, ad promiſſum brauium feſtinantes. Quando cor erigitur in ſpe, fit patiens in tribulatione. Cogitando præmia æterna, facilè tranſitoria deſpiciuntur tormenta. & cùm via vitæ diligitur, via ſeculi protinus declinatur. Vnde & ſubditur: *Et declinaſti,* Id eſt declinare feciſti *Semitas noſtras*: ſemitas carnalium cogitationum, deſideriorum, voluptatum. *A via tua* arcta & anguſta, quæ ducit ad vitam. Commendatio diuinæ gratiæ eſt. Quiſquis viam domini ingreditur, ne tanquam de iuſtitia ſuà glorietur, præteritas vias ſuas ad memoriam debet reducere, & penſare de quantis concupiſcentiis & deſideriis malis, de quantis negligentiis & voluptatibus per gratiam ſuam liberauit eum miſericors dominus. Hinc Apoſtolus Paulus ait: Qui fui blaſphemus & perſecutor: nunc autem miſericordiã conſecutus. Semitas noſtras dominus declinat à via ſua, quando eo auxiliante agimus, quod ſcriptum eſt: Declina à malo, & fac bonum. In hoc autem ſemitas noſtràs declinaſti: *Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis,* Id eſt in hoc ſeculo, in tempore noſtræ peregrinationis. Quia humiliauit nos Deus affligẽdo, ideo declinauit nos à ſuperbia noſtra: quatinus humiliati ſemitas noſtras relinqueremus, & ſequeremur vias domini. *Et ex illa humiliatione cooperuit nos vmbra mortis.* Non vera mors, ſed vmbra: non mors animæ, ſed mors carnis: vmbra mortis carnalis, mortalitas: vera mors, damnatio cum diabolo. Dictum eſt ſuperius, Quia non obliti ſumus te. Non enim eſſet nobis ſanitas, niſi nos tu requireres. Et hoc eſt quod ſubdit: *Si obliti ſumus nomen,* Id eſt honorificentiam *Dei noſtri,* vt à fide recederemus: *Et ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum,* venerandum & colendum, qui neque nos creauit, neque bonum nobis fecit: & ſi ſumus idolatræ, *Nonne Deus requiret iſta?* Sed non requiret à nobis. *Ipſe enim nouit abſcondita cordis.* Ipſe nouit quia non obliti ſumus eum: quod ex hoc apparet, quia inceſſanter mortificamur propter eum. Et hoc eſt quod ſubiungit. *Quoniam propter te mortificamur tota die.* Id eſt, aſſiduè. Multi laborant in hoc ſeculo, multi affliguntur, multi moriuntur propter aliud, non propter Deum. Ideo dicturus, mortificamur, rectè præmiſit Propter te: quia martyrem non facit pœna, ſed cauſa. Hinc beatus Petrus ait: Quæ enim gratia eſt, ſi peccatores & colaphizati ſuffertis? Sed ſi benefacientes & patiẽtes ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum. In hoc enim vocati eſtis. Quia Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius, qui peccatũ non fecit nec inuentus eſt dolus in ore eius. Qui cùm malediceretur, non remaledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Aptè ergo ſubiunctum eſt: *Aeſtimati ſumus ſicut oues occiſionis,* ſcilicet vt nullatenus reputemur eſſe idonei,

Philip. 3. — Matt. 7. — 1. Timo. 1. — Pſal. 33. — 1. Pet. 2. — Iſa. 53.

nisi ad occisionem. Bene sancti viri ouibus comparantur, quia sunt simplices, innocentes, morsum malitiæ non habentes. Hinc est quòd dominus
Ioan.10. discipulos suos instruit, vbi ait: Oues meæ vocē meā audiunt. Et iterū: Ecce
Matt.10. Exod.8. ego mitto vos, sicut oues in medio luporū. Moyses dicit ad Pharaonem: Abominationes Ægyptiorū immolabimus domino Deo nostro. Oues Ægyptij edere dedignātur. Sed quod abominātur Ægyptij, hoc Israelitæ Deo offerūt: quia simplicitatē cōtinentiæ, quā iniusti quiq; velut infima abiectáque despiciūt, hāc iusti in virtutis sacrificiū vertunt: & excolētes recti puritatē ac māsuetudinē, Deo immolāt: quā abominātes reprobi fatuitatē putant. Duo sunt martyrij genera: vnū mētis, aliud corporis: vnū manifestū, aliud occultū. Manifestū est, quādo propter Deū corpus occiditur: occultū est, quando pro amore Dei vitia resecātur. Vnde Apostolus nos admonet, dicēs: Mortifi
Colos.3. cate mēbra vestra, quæ sunt super terrā: fornicationem, immūditiam, luxuriā, &c. Quia ergo viri sancti dum Deo viuere, & mūdo mori appetūt, sese incessanter affligūt, carnē ieiuniis macerādo, culpas lachrymis lauādo, vitia extinguēdo: rectè voce eorū nūc dicitur: Quoniā propter te mortificamur tota die. Æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in iis tribulationibus cōstituti, quia in suis viribus nō cōfidunt, domini adiutoriū petunt, cū subditur: *Exurge, quare obdormis Deus? exurge, & ne repellas in finē.* Dormire quiescētis est, exur-
Matth.8. gere pugnantis vel adiuuātis. Dormiebat Christus, & nauicula operiebatur fluctibus. Excitatus est, deprecantur eū discipuli, imperat vētis & mari, & facta est trāquilitas magna. Sic & nunc laborat Ecclesia in mūdi huius periculis tanquam in fluctibus maris. Quasi dormit dominus, quando non eripit. Excitatur deprecationibus, & adiuuat laborantes. Propterea quærit. Quare obdormis? quia quandiu quisq; permittitur laborare, & dominus non vult adiuuare, incertū est vtrum hoc sit ex ira aut ex misericordia: vtrū eum velit ad tēpus probare & corrigere, an ex toto relinquere. Propter hoc fit deprecatio, cū subinfertur: exurge, & ne repellas in finē, id est ex toto. Si deseris, nō repellas. Si vis vt tribulemur, non velis vt frangamur. Si permittis vt tentemur, non sinas vt pereamus. *Quare faciē tuā auertis?* Quasi iratus, quasi nō adsis, quasi oblitus sis nostri. *Obliuisceris inopiæ nostræ,* quòd propter te reliquimus terrena, & modò sumus quasi sine ope, sine solatio. *Et obliuisceris tribulationis nostræ?* quòd pro amore tuo tribulamur, & non eripimur. *Quoniā humiliata est in puluere anima nostra.* Afflicta est per eos qui sunt instabiles & infru-
Psal.1. ctuosi, tanquā puluis: de quibus alibi dicitur, Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis: quem proiicit ventus à facie terræ. Intantum autem humiliata est in puluere anima nostra, quòd etiam *conglutinatus est in terra venter noster.* Pœnam nimiæ humilitatis videtur expressisse, quia quisquis quando prosternitur, hæret in terra venter eius: vltra quō humilietur non habet. Iam peruenit vsque ad summum humiliatio. Veniat & miseratio. Venter Ecclesiæ in terra conglutinatur, quando molliores & infirmi terrenis rebus ex desiderio inhærent. Tales verò luget, & pro eis orat, cùm subiungit: *Exurge Deus adiuua nos: & libera nos propter nomen tuum.* Adiuua laborantes, libera oppressos: adiuua in bonis, libera nos à malis: & hoc nō propter meritum

ritum nostrum, sed propter nomen tuum dilatandum & glorificandum, vt cognoscatis & lauderis, qui es benedictus in secula. Amen.

TITVLVS PSALMI XLIIII.

IN finem, pro his qui commutabuntur filiis Chore ad intellectum, canticũ pro dilecto. Hoc epithalamium, id est carmẽ nuptiale, est canticum, id est auditoribus ad delectandum propositum. Habitum pro dilecto, id est pro Christi cõmendatione, qui est sponsus Ecclesiæ, dilectus patris, secũdum illud: Hic est Matth. 3. & 17.
filius meus dilectus. Et quare sponsus cõmendetur, causa præmissa est. pro his qui commuta- Luc. 3.
buntur in finem filiis Chore. Id est pro his qui trãsformabuntur de corpore humilitatis huius
in configuratione corporis claritatis Christi: qui primitus in hac vita fuerũt filij Chore, id est Philip. 3.
imitatores passionũ crucifixi. quod canticum est propositum fidelibus ad intellectum, id est ad hoc, vt intelligant eminentiam diuinitatis & humanitatis Christi, qui Christus cõmendatur in hoc psalmo & secundũ humanitatem & secundum diuinitatem. Materia est in hoc psalmo sponsus & sponsa, subaudis Christus & Ecclesia. Hanc hoc modo exequitur. In prima parte ponit commendationem sponsi, id est Christi. In secunda Ecclesiæ. Intentio est prophetæ in hoc psalmo Deum patrem loquentem introducentis. fideles exhortari, vt taliter
viuere studeant, quatinus se vni viro (subaudis Christo) virginem castam exhibeant: 1. Cor. 11.
vt in nuptiis à dextris sponsi sui sedeant.

PSALMVS XLIIII.

ERVCTAVIT cor meum verbũ bonũ: dico ego opera mea regi. Cor Dei patris verbũ eructauit, quia eius secreta & diuina essentia filiũ generauit, qui verè & singulariter bonus, quia sicut ipse ait,
Nemo bonus, nisi solus Deus. Quæcunq; enim alia bona, aliun- Mar. 10.
de sunt bona: & nihil per se est bonum, nisi ipse solus, qui summum est bonũ.
Ex his verbis ostẽditur, quia verbũ consubstantiale est patri. Et ipse pater o- 1. Ioan. 5.
pera sua regi dicit, quia cũ filio suo omnia disponit: & per hoc quòd omni- Matth. 11.
potẽs cũ patre intelligitur filius. Per cor ideo patris diuinitatẽ accipimus, Ioan. 13.
quia sicut per verbũ alicui intimamus secreta cordis, sic per filiũ manifestata est diuinitas patris. Nemo enim nouit filiũ, nisi per patrẽ. Ne putares ali- Ioan. 17.
quo cõiugio indiguisse Deũ, vnde filiũ generaret: eructauit (inquit) cor meũ Matth. 11.
verbũ bonum, id est ex meipso æternaliter genui filiũ. Hodie cor tuũ, homo
generat consilium: nec quæris vxorẽ. Per consilium natũ in corde tuo ædi- Ioan. 1.
ficas aliquid, & antequam stet illa fabrica, stat consilium, & inest iam quod facturus es, in eo per quod facturus es. Laudas fabricam nondum existen-
tem: sed in probatione consilij. Ergo si per verbum omnia, & verbum de Hebr. 1.
Deo: inspice fabricam factam per verbum, & in isto ædificio mirare consi-
lium. Dico (inquit) opera mea regi. Miraris quia ita dicit Deus? Sic dicere Roma. 1.
Dei æternum est. Legitur in alio psalmo: Semel locutus est Deus. To- Psal. 61. Hebr. 1.
tiens locutus est Deus per prophetas, per Apostolos, per doctores: hodieq́ue loquitur per sanctos. Vnde ergo semel locutus est Deus, nisi pro-
pter verbum bonum? Et quare, Opera mea dico regi? Quia in ipso Roma. 11.
omnia opera Dei. Quicquid enim facturus erat in creatura, iam in ver-
bo erat: sicut in Euangelio dicitur, Quod factum est in ipso, vita erat. Non Ioan. 1.
tantùm

tantùm cum rege dispono omnia, sed etiam per eum omnia facio. Et hoc est quod subdit: *Lingua mea calamus scribæ.* Lingua mea, id est ipsum verbum (ponitur enim causa pro effectu) est calamus mei scribæ. Sicut enim scriba per calamum imprimit figuras, sic ego per verbū meum operor creaturas. Est autem ipsa creatura quædam nobis scriptura, in qua legimus & cognoscimus Deum, teste Apostolo qui ait: Inuisibilia enim ipsius per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Et bene ait, *Velociter scribentis.* Quoniam ipse dixit, & facta sunt. Velociter Dei tale est, vt velocius nihil sit. In scripturis enim scribitur litera post literam, syllaba post syllabam, verbum post verbum, nec ad secundum transitur, donec primum finiatur. Ibi autem nihil velocius, vbi non sunt mutata verba: nec tamen aliquid præmissum est, cùm in vno sint omnia. Commendauit filium secundum diuinitatem, ostendendo eum cōsubstantialem & compotentialem patri: modò commendat eum secūdum humanitatem, ita: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Quare non & apud angelos? Quid voluit dicere præ filiis hominum, nisi quia homo? Ideo præ filiis hominum speciosus, quia immunis à peccato, quod alius nullus extitit homo. Quod ait Speciosus forma, ad exaggerationem dicit: sicut dicitur, Vita viuet. Iudæorum personam gerebat propheta cùm diceret, Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Quare? Quia non intellectum. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Intelligentibus autem, & verbum caro factum est, magna pulchritudo. Mihi autem absit gloriari (dixit vnus amicorum sponsi) nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Parum est vt non inde erubescas, nisi etiam glorieris. Quare ergo non habuit speciem, neque decorem? Quia Christus crucifixus Iudæis scandalum, gentibus autem stultitia est. Quare autem in cruce habuit decorem? Quia quod stultum est Dei, sapientius est quàm homines: & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Nobis ergo iam credētibus vbiq; sponsus occurrat pulcher. Pulcher Deus verbum erat apud Deū. Pulcher in vtero virginis, vbi non amisit diuinitatem, & sumpsit humanitatem. Pulcher natus infans verbum, quia cùm esset infans, cùm sugeret, cùm manibus portaretur, cæli locuti sunt, angeli laudes dixerunt. Magos stella direxit. Adoratus est in præsepio cibaria mansuetorū. Pulcher erat in cælo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher inuitans ad vitā, pulcher nō curans mortē, pulcher deponens animā, pulcher recipiēs, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro, pulcher in cælo. In intellectu audite canticū, neq; oculos vestros à splēdore pulchritudinis illius auertat carnis infirmitas. Sūma & vera pulchritudo gratia est, vox prophetæ conuertentis se ad Christū. *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christū facta est. Venit nobiscū, verbo gratiæ prædicās pœnitentiā in remissionē peccatorū. Tanta gratia diffusa est in labiis Christi, vt ad vocē eius viderēt cæci, sanarētur leprosi, claudi ambularēt, mortui resurgerēt. De diffusione huius gratiæ dicit Paulus: Vbi abūdauit peccatū, superabundauit gratia. Et Ioānes: nos, inquit, de pleni

Roma. 1. Psal. 148. Hebr. 2. Ioan. 1. Isa. 53. 1. Cor. 2. Ioan. 1. Gal. 6. 1. Cor. 1. Ibidem. Ioan. 1. Luc. 2. Matth. 2. Abacu. 3. Matth. 11. & 26. Ioan. 10. & 18. Ioan. 1. Matt. 4. Luc 17. & 18. Matth. 11. Ioan. 11. Luc. 7. Roma. 5. Ioan. 1.

de plenitudine eius accepimus, gratiã pro gratia. Et quia talis es: *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Primũ testamentum terram promiserat. Et aliud fuit promissum sub lege, aliud sub gratia: Terra Chananæorum Iudæis sub lege positis, regnum cælorũ Christianis sub gratia cõstitutis. Itaq; id quod pertinebat ad eos qui sub lege erant, transiit. regnum cælorũ quod pertinet sub gratia positis, non transiit. Propterea hic Benedixit te Deus, nõ ad tempus, sed in æternum: & hîc enim & in futuro semper benedicetur Christus. Et tu talis rex, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissimè.* Id est fortiter vtere verbo prædicationis tuæ, de quo Apostolus ait: Et gladiũ spiritus, quod est verbum Dei. Per femur corpus dominicum intelligimus: quia in femoribus generationis est locus. Accinxit gladium super femur, quia in carne assumpta Euangelium prædicauit. Hinc Veritas ait: Non veni pacem mittere, sed gladium. Gladius iste separat filium à patre, filiam à matre nurum à socru. Litigat pater cum filio, quia vult filius seruire Deo. Ille promittit terrenam hæreditatem, iste appetit cælestem. Ille pugnat, iste repugnat. Sed fortior est gladius spiritualis separans, quàm natura carnalis copulans. Bene autem ait, Super femur tuum potentissimè: quia quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Potentissimè vsus est hoc gladio in carne, quia nõ solùm vicit homines, sed etiam aëreas potestates: nõ solùm vitia destruxit, sed etiam infernum spoliauit. Gladius iste carnẽ domat, vitia resecat, spiritum roborat, virtutes nutrit, desideria mala consumit. Ecce accinctus est rex noster gladio suo. Audiamus iã quomodo pugnet, quomodo regnet, cũ quibus armis procedat. *Specie tua & pulchritudine tua intẽde, prosperè procede, & regna.* Species potest referri ad innocentiã & morũ sanctitatẽ: pulchritudo ad diuinitatis decorẽ. Per hęc intẽdit Christus, id est, intẽtus factus est, ne remissè ageret sed prosperè ꝓcederet ad bellũ, & vincẽdo regnaret. Vel dici potest: Prosperè procede de vna gẽte ad aliã, & regna in acquisitis secũdũ bonos mores & virtutes. Potest etiã intelligi hoc modo, Intẽde in specie & pulchritudine tua vt imaginẽ & similitudinẽ, quã primo nostro parẽti dedisti, in filiis eã renouare & reformare digneris. Prosperè procede, prosperè ex vtero virginali progredere: prosperè de sepulchro consurge: prosperè ab inferis ad patrẽ reuertere. hæc enim omnia nobis prospera et fœlicia sunt: & regna totius mũdi imperio, precioso sanguine tuo redẽptor *Propter veritatẽ & mãsuetudinẽ & iustitiã.* Hæc enim omnia decẽt regẽ. Tu igitur regna, qui verus es & mãsuetus & iustus. *Et deducet te mirabiliter dextera tua.* Id est fortitudo, virtus & potẽtia tua. Sed quò deducet? Ad patrem. Quare mirabiliter? Quia mortuus diabolum superasti. Vel regnare dicitur Christus, propter veritatem Euangelij, & mansuetudinem qua passus est, & iustitiam qua bonos & malos iudicaturus. Et deducet eum mirabiliter dextra eius, faciens diuina, patiens humana. Malitias hominum sternens bonitate sua: adhuc deducit eum, & vbi nondum dictum est de gladio, dicatur nunc de sagittis. Multiplex est enim armatura regis nostri. *Sagittæ tuæ acutæ.* Verba tua cor transfigentia, amorẽ excitantia. Vnde dicitur in Cãticis: Vulnerata charitate ego sum. Secundũ hoc verba Dei vocantur sagittæ, quòd occultè allicjunt homines

ad timo

Isa. 1.
Matth. 19.
Ephe. 6.
Matth. 10.
1. Cor. 1.
Ioan. 1.
Ephe. 4.
Psal. 67.
Gene. 2.
Philip. 3.
1. Cor. 6.
1. Pet. 1.
Ioan. 12.
Matt. 16. & 25.
Cant. 2.

ad timorem & amorem Dei. Secundum hoc gladius, quòd manifesta & cogenti ratione homines Deo faciunt adhærere. Et per hoc, quòd ita instructus es ad pugnandum, *Populi sub te cadent.* Te adorabunt, tibi humiliabuntur. Et vbi cadent? *In corde inimicorum regis.* Id est in eodem corde, in quo prius inimicabantur tibi regi: vbi se erigebant aduersus Christum. Vbi cadent ante Christum, blasphemabant Christum, modò supplicant Christo: ipsum appellant regem. Acceperunt sagittas tuas. Ceciderunt ante te. In corde vbi tu vides, ex inimicis amici facti sunt. Occisi sunt inimici, viuunt amici. Prostrati sunt superbi, surgunt humiles: & facti sunt *Sedes tua Deus in seculum seculi.* Tu in illis resides in æternum: iuxta quod scriptum est, Anima iusti sedes est sapientiæ. *Virga directionis virga regni tui.* Virga hæc est iustitia. Tali virga rex noster gubernat regnum suum, quod sumus nos. Non autem regit, qui non corrigit. Quomodo sacerdos est ad sanctificandos nos, ita rex ad regendos nos. Curui erant homines regni sui, distorti erant, sibi regnare cupiebant, se amabant, non voluntatem suam Deo subdebant: sed eius voluntatem ad suas concupiscentias flectere cupiebant. Venit rex cum directionis virga. Direxit nos in iustitia, emendauit nostram tortitudinem secundum regulæ suæ rectitudinem. De hac virga alibi dicitur, Reges eos in virga ferrea. Ideo ferrea, quia dura. Inflexibilis est iustitia. Alios regit, alios conterit. Regit spirituales, conterit carnales. Bene dico virgam tuam esse directionis, quia tu *Dilexisti iustitiam.* Et in te & in aliis. *Et* intantū quòd etiā *Odisti iniquitatem.* Et vt talis posses esse, *Propterea vnxit te* spiritualiter ô *Deus, Deus tuus,* Id est tibi consubstantialis, *Oleo lætitiæ*, Id est spiritu sancto: *Præ consortibus tuis.* Plusquam cæteros homines quos tui regni esse tecum voluisti consortes. Rectè spiritus sanctus oleo lætitiæ comparatur: quia sicut oleum & carnem nutrit, & dolorem repellit: ita sancti spiritus vnctio mētem quam repleuerit, & suauiter fouet, & hilarem facit. Hoc autem oleo spirituali præ consortibus suis vnctus est Christus, quia cæteris datus est spiritus sanctus per partes: in ipso verò fuit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et notandum quòd nō ait, Fecisti iustitiam: sed, Dilexisti. Neque dixit, Reliquisti iniquitatem, sed, Odisti. Multi enim bona faciunt plus timore pœnæ, quàm amore iustitiæ: in quibus etsi actio videtur bona, volūtas tamen tenetur rea. Qui etsi ex opere apparent iusti, in eo tamen iniusti sunt, quo peccare vellent, si impune possent. Relinquunt iniqua opera, sed adhuc retinent desideria praua. Profectus aliquis est in eo, quòd opera iustitiæ faciunt: sed adhuc ad consequendum regnum Dei non est hoc sufficiens, quia virtutem iustitiæ nondum in corde habent. Duo ergo sunt quæ veraciter faciunt iustum: Amor boni, & odium mali. Quisquis hæc duo habere potest, vnctione sancti spiritus dignus est, quæ sanitatem & lætitiam præstat animæ. Vnctus est Deus à Deo. Vnctus audis? Christum intellige. Christus enim dictus est à chrismate. Hoc nomen quod appellatur Christus, vnctionis est. Nec in alio alibi vngebantur reges & sacerdotes, nisi in illo regno, vbi Christus prophetabatur. Vnctus est ergo Deus à Deo, quo oleo, nisi spirituali? Oleum enim visibile signum, est in sacramento. Oleum spirituale virtus est. Deus

igitur

Margin notes: Prouer. 14. — Luc. 17. — Hebr. 7. — Psal. 2. — Ioan. 10. & 14. — Hebr. 1. — Ioan. 3. — Coloss. 2. — Exod. 28. — 1. Reg. 16.

igitur homo, & ideo vnctus est Deus, quia homo Deus & factus est Christus. Audiuimus qualis in se fuerit, dicatur nobis qualis fuerit in suis. *Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis.* Tu es vnctus oleo præ consortibus, & etiam à vestimentis tuis, id est ab humanitate tua vel Apostolis tuis, qui ornant te & decotát, sicut vestis ornat dominum, procedit myrrha & gutta & casia, id est boni odores, & bona fama. Myrrha est species valde amara, de qua vngitur corpus mortui, vt non putrescat, & pellit vermes. Per hanc significatur mortificatio carnis, quæ valde amara est, & pellit vermes, id est tentationes diaboli, & seruat corpus & animam à putredine vitiorum. Gutta iterum species, quæ pellit tumores pulmonis, humilitas est, quæ pellit inflationem & omnem motum superbiæ. Casia herba est quæ crescit in aquoso loco, & crescit in magnam altitudinẽ, & reddit magnum odorem. Fides est, quæ oritur in aquis baptismi, & crescit in instis multum, *Ioan. 3.*
& bonam famam dat aliis. Hæc omnia nobis processerunt ex humanitate Christi: vel adsunt Apostolis, qui hæc omnia nobis in semetipsis proposuerunt in exemplo. Et hæc eadem processerunt nobis à domibus eburneis, id est, ab ipsis sanctis Apostolis: quæ dicuntur domus, quia dominus habitat *Matth. 18.*
in eis: Eburnei vel propter fortitudinem, vel propter simplicitatis candorem: siue quia diuersis tormentis incisi, sculpti, rasi, & elimati fuerunt. *Ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo.* Ac si diceret, propter hæc odoramenta placuerunt tibi Ecclesiæ singulæ, quarum patres & rectores fuerunt Apostoli, qui eas genuerunt fonte baptismatis in honore non suo, sed tuo. Ad hoc sacramentum pertinet quod scriptum est in lege: Si mortuus fuerit *Matth. 8.*
frater, accipiat vxorem frater eius, & suscitet semen fratri suo. Mortuus est *Deut. 25. Matth. 22.*
Christus: absentauit se corpore: susceperunt fratres eius vxorem eius Eccle- *Roma. 4.*
siam, prædicatione Euangelij filios generaturi, non per seipsos, sed per E- *Matt. 12.*
uangelium propter nomen fratris. In Christo Iesu (inquit Paulus) per Euan *23.*
gelium ego vos genui. Itaque suscitantes propter nomen fratris semen fra- *1. Cor. 4.*
tri suo, quotquot genuerunt non Paulinos, nõ Petrinos: sed Christianos no- *1. Cor. 1.*
minauerunt. Hoc est in honore tuo, quia non quæsierunt honorem suum, sed tuum. Ex his omnibus facta est vna sponsa regi, vna regina, de qua subditur: *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.* Regina ideo dicitur Ecclesia, quia bene regit filios suos. Astitit parata seruire à dextris tuis, id est in bonis tuis potioribus: in vestitu deaurato, in ornatu virtutum, vbi maximè relucet sapientia quæ per aurũ significatur, sicut scriptum *Prou. 21.*
est: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis. Vestitus reginæ huius & pretiosus est & varius in linguis variis. Alia lingua Affra, alia Syra, alia Græca, alia Hebræa, & alia illa & illa. Faciunt quinque istæ linguæ varietatem vestis reginæ huius. Quomodo autem omnis varietas vestis in vnitate concordat, sic & omnes linguæ ad vnam fidem. In veste ista varietas sit, scissura non sit. Ecce varietatem intelleximus de diuersitate linguarum, & vestem intelleximus propter vnitatem in ipsa varietate. Aurum quid est? Ipsa sapientia. Qualibet sit varietas linguarum, vnum aurũ prædicatur, non diuersum aurũ, sed varietas de auro: eandẽ quippe sapientiam: eandẽ docti-

nam & disciplinam omnes linguæ prædicant. Varietas in linguis, aurum in sententiis. Alloquatur propheta reginam istam, libenter enim illi cantat, & vnusquisq; nostrûm: si tamen nouerimus vbi simus, & ad illud corpus pertinere conemur, & fide & spe pertineamus, vniti mẽbris Christi. Nos enim alloquitur. *Audi filia & vide.* Alloquitur eã tanquã vnus de patribus, quia filiæ regũ sunt: etsi alloquitur propheta, etsi alloquitur Apostolus tãquã filiã. Sic enim dicimus: Patres nostri prophetæ: patres nostri Apostoli. Sic nos illos vt patres, illi nos vt filios, & vox vna paterna alloquitur vnã filiam. Au-
Matth. 5. & 25. di filia & vide. Prius audi, posteà vide. Ventum est ad nos cum Euangelio, & prædicatum est nobis quod nondum videmus: & audiendo credimus, & credendo vidimus. Audi, vt credas: munda cor fide. Et cùm cor mundauero,
Matth. 5. quid videbo? Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. *Et inclina aurem tuam.* Id est humiliter audi. *Et obliuiscere populum tuum.* Scilicet sectas Iudæorum, vel gentiũ: ritus legales in Iudaismo, & idolatriam in gentilitate. *Et domũ patris tui.* Id est conuersationem diaboli. Vel domum patris tui, hoc est huius mundi vanitates, in quo quasi in propria domo vsque modò dia-
Ioan. 14. Ephe. 2. & 6. bolus regnauit. Cuius filia pro malorum operum imitatione fuisti. *Et concupiscet rex decorẽ tuum.* Id est te decoram, postquã ea quæ dicta sunt, oblita fueris. Et ideo debes libenter audire quæ præcepta sunt tibi. *Quoniam* ille qui concupiscit te, non solùm est rex & sponsus tuus, sed *Ipse est dominus Deus tuus.* Id est creator & dominator tui. Regi nubis Deo, ab illo dotata, ab illo decorata, sanata, & redẽpta. Quicquid habes vnde illi places, ab illo habes. Hæc quæ de Ecclesia dicta sunt, vnusquisque nostrûm ad se referre potest. Anima quę errore relicto rectè credit, de alienigena Deo adoptatur in filiã. Ado
Gal. 4. ptata ergo inclinet aurem suam, & totam se tradat doctrinæ & intelligentię
Gene. 12. eorum quæ dicuntur. Obliuiscatur primùm populũ suum: & cum Abraham de Chaldæa egrediens, relinquat terram natiuitatis & cognationis suæ. Nemo dubitat patrẽ nostrum antequam adoptaremur à Deo, fuisse de quo sal-
Ioan. 8. uator ait: Vos de patre diabolo estis. Cùm ergo, inquit, antiqui patris fueris
Matth. 4. oblita, & per baptismum siue per pœnitentiam renouata: tunc concupiscet rex decorem tuum. Talem ergo se præbeat anima, vt ametur à rege. Ipse etenim dominus Deus eius, cui flectere debet genu & deposita superbia iu-
Philip. 2. Matth. 11. gum humilitatis assumere. Et adorabunt eum etiam, *Et filiæ Tyri in muneribus.* Filiæ Tyri, filiæ sunt gentium à parte significans totum. Tyrus vicina huic terræ, vbi prophetia erat, gentes credituras in Christũ significabat: quę ado
Matt. 2. Matt. 6. Luc. 11. rauerunt dominum cum muneribus, iuxta quod scriptum est: Thesaurisate vobis thesauros in cælo. Et date eleemosinam, & omnia munda sunt vobis. Tyrus interpretatur angustia, & significat peccatores quos diabolus comprimebat. Adorant igitur dominum filiæ Tyri, siquidem peccatores quos arctis vinculis diabolus angebat. Et hoc in muneribus, quia seipsos domino offerunt. *Vultum tuum deprecabuntur.* Id est deuotè precabuntur Deum, vt det eis posse peruenire ad tuam cõformitatem. *Omnes diuites plebis,* Id est omnimodi diuites, siue cõsules, siue duces, siue reges, siue imperatores. Det ali
1. Timo. 6. bus diuitibus discipulũ suum admonet Paulus, dicens: Præcipe diuitibus huius secu

ius seculi non superbè sapere, nec sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendū. Diuites sint in operibus bonis: facilè tribuāt, thesaurizēt sibi fundamētū bonū in futurū. Postquā ostendit dignitates Ecclesiæ, cōmendat eam esse laudabilem secundū interiora, dicens: *Omnis gloria eius filiæ regis abintus*. Hinc Paulus ait: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Fatuæ virgines oleum secum non sumpserunt, quia gloriam intra conscientiam non habuerunt, dum hanc ab ore proximorū quæsierunt. Et notandū quòd omnes lampades, sed non omnes oleū habere dicuntur: quia plerunq; bona opera in se cū electis & reprobis ostendunt, sed soli ad sponsum veniunt cum oleo, qui de his quæ foris egerunt, nō foris sed intus gloriā requirunt. Non solùm ergo bona agere, sed eadē cum cautela magna custodire necesse est: vt qui gloriatur, in domino glorietur. Et illa filia regis est *In fimbriis aureis circumamicta varietatibus*. Varietatibus quidem circumamicta est, quia fides, spes, charitas, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia eam vndiq; circundant. Hæ autem virtutes cum fimbriis aureis sunt in Ecclesia, quoniam sapientia, & scientia, & miraculorum fulgor ab his pendent. Fimbriæ ad ornamentum ponuntur in vestimentis. Quasi ergo ex varietatibus vestimēti fimbriæ aureæ procedunt, quādo ex virtutibus miracula clarescunt. *Adducentur regi virgines post eam*. Apostolicam & primitiuā Ecclesiam præcedentē multæ aliæ subsequuntur: virgines, id est integri & anima & corpore, adducentur regi ad seruiendum. Et in hoc notat quòd per se ad illam dignitatem venire nequeunt, nisi adducantur prædicatione, & gratia adiuuāte. Hinc ipse sponsus ait, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Hîc fit cōuersio ad ipsum regē, cū subditur. *Proximæ eius afferentur tibi*. Non enim quæ afferentur alienæ sunt, sed proximæ eius, ad eam pertinentes. Per virgines possumus intelligere illas animas, quæ semper integritatem carnis seruarunt, in virginitate sua cælesti sponso seruierunt: & ipsæ in primo gradu sunt. Sunt aliæ, si non virgines, tamen continentes, quæ quamuis in eodem gradu non sint, tamen sunt proximæ: quia post lapsum carnis continentiam studuerunt seruare mētis. Inter has proximas coniugatorum ordo, qui ab aliena coniunctione se custodiuit, continetur. Hæ ergo quæ sequuntur Ecclesiam, & in primo ponuntur gradu, quæ in virginitate corporis & animæ perseuerant: & proximæ, id est viduæ, & in matrimonio continentes: omnes, *Afferentur in lætitia & exultatione*. quia in præsenti quoque Ecclesia valde lætātur sancti de puritate suæ conscientię. Et de hac deinde *Adducētur in templum regis*, Id est in supernā Ierusalē. In templū adducētur, quasi sacerdotes Dei, in thalamū quasi spōsę regis & sponsi. Vel adducentur in tēplum, id est ad hoc, vt sint templū regis: vt tanquā in tēplo dominus habitet in eis. Iuxta quod Paulus ait: Templū Dei sanctū est, quod estis vos. In vnitate est templū regis. Lapides viui sunt fideles Dei. Nō est hoc tēplum ruinosum, non discissum, non diuisum. Iunctura lapidum viuentiū, charitas est. Duce ergo gratia adducētur in tēplum regis, in vnitatē perfectę charitatis: vbi possint in ęternū laudare Deū. Deinde alloquitur Ecclesiā, dicēs: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij*. Genuerunt te Apo-

Matth. 6. 2. Corin. 1. Matt. 25. 2. Cor. 10. Ioan. 6. 1. Pet. 2. Apoc. 5. 1. Cor. 3. 6.

stoli. Ipsi missi sunt, ipsi prædicauerũt, ipsi sunt patres, ipsi sunt recepti in gloria: & loco illorum nati sunt filij: constituti sunt episcopi. Non te ergo putes desertam, quia non vides Paulum, quia non vides eos per quos nata es. De prole tua tibi creuit paternitas. Nati sunt filij tibi ad opus tuum. *Constitues eos*, Id est, stabiles facies in fide & opere. *Principes* magistros & doctores. *Super omnem terram.* Id est Ecclesiam per omnes partes terræ diffusam. Et quia ita est ordinata Ecclesia & confirmata, ideo *Memor ero nominis tui domine.* Id est famæ & gloriæ tuæ memoriam agam *in omni generatione*, diffusa in omni terra: *&* deinde in *generationem*, succedentem. *Propterea* etiam *Populi* qui futuri sunt, videntes tantam gloriam Ecclesiæ tuæ *confitebuntur tibi*, Id est, laudabunt te, tanquam auctorem & gubernatorem, *in æternum*, per totam hanc præsentem vitam. Non quia hæc vita sit æterna, sed secundum eorum intentionem & deuotionem: quia si semper viuerent, hic semper laudarent. *Et in sæculum* subsecutiuum huius *seculi.* O fœlices illi, qui dominum laudare merebuntur in seculum seculi.

TITVLVS PSALMI XLV.

In finem filiis Chore pro arcanis psalmus Dauid. Psalmus iste attribuitur filiis Chore, id est imitatoribus crucifixi, Apostolis scilicet imitantibus futuros filios Chore, vt in finem tendant, id est in perfectionẽ. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et agunt pro arcanis manifestãdis. In hoc
Matth. 24. *psalmo manifestatur aduentus Christi, qui multùm occultus erat, & conuersio Apostolorũ à Iudæis ad gentes, & saluatio Iudæorum in nouissimis temporibus, & pax in eius tempore*
Act. 13. *natiuitatis inter Deum & hominem. Materia est aduentus Christi, de quo cuncta arcana*
Iere. 33. Colos. 1. *quæ dicta sunt, processerunt. In prima parte ostendit omnem spem in aduentu Christi, & in transitu Apostolorum ad gentes. In secunda parte ostendit Ecclesiam esse fundatam in Christo, cui subiciuntur gentes & regna. In tertia admonet nos Deus, vt attendamus opera*
Matth. 16. *istius domini. Intentio est vt homines spem suæ liberationis constituant in aduentu Dei, vel certificare nos de ipso aduentu, & de saluatione gentium. Proponit se primitiua Ecclesia in hoc psalmo posteris exemplum patientiæ, videlicet vt non deficiant sub tribulationũ pondere, cùm eos audiant, qui salutẽ omniũ quærebant, tot & tanta persecutores habere.*

PSALMVS XLV.

DEVS *noster refugium & virtus.* Ille qui est Deus omnium potestate, noster autem voluntate & gratia, est nobis refugium, id est & securitas. Et quia multa sunt refugia, quæ non sunt tuta: ideo subiungit, *Et virtus*, virtuosum, inexpugnabile refugium. Sunt quædam refugia, vbi non est virtus, quò quisque cùm fugerit, magis infirmatur quàm cõfirmatur. Cùm fugis (verbi gratia) ad aliquem in seculo magnum, vt facias tibi potentem amicum, refugium videtur. Tanta tamen huius seculi incerta sunt, & ita mala potentium quotidie crebrescunt, vt cùm ad tale refugium confugeris, plus ibi timere incipias. Antea enim causæ tuæ tantùm timebas: cũ ad talẽ refugeris, & de illo timebis. Multi enim cùm ad talia refugia confugissent, cadentibus illis ad quos confugerunt, & ipsi quæsiti sunt, quos nemo quæreret, nisi ad talia confugissent. Nõ autẽ refugium nostrum est tale, sed refugium nostrum virtus est. Cùm illuc confugerimus,

tuti erimus. Et non tantùm defendit nos ab inimicis, sed etiam est *adiutor noster*, vt non solùm non vincamur, sed vt alios vincere possimus. *in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.* Quoniam tribularemur suprà quam ferre posset fragilitas carnis, nisi iuuaremur auxilio diuinitatis. Aliud est inuenire tribulationes, aliud à tribulationibus inueniri. Tribulationes inuenimus, quando iam præmeditatas sustinemus. Ipsæ verò inueniunt nos, quando inopinatos intercipiũt. Grauius autem feriunt tela quæ præuisa non sunt. Quia ergo martyres sancti tanta aliquando tormenta passi sunt, quanta nec cogitare antè potuerunt, nimis à tribulationibus inueniri se asserũt. Nimis est quod cogitari vel ferri nòn potest. Sed quoniam ab omnipotenti Deo auxilium & virtutem percipiunt, inter ipsa nimia tormenta inuicti atq; intrepidi persistentes dicunt: *Propterea nõ timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur mõtes in cor maris.* Paulo antè soliciti, & subito securi ex tribulationibus nimis, in magna tranquilitate positi. Nihil timere magna tranquilitas est in mente. Turbetur terra, turbetur mare, turbentur omnia elementa: Dei seruus intrepidus manet. Mare autem significat hoc seculum, in cuius maris comparatione tanquam terra videbatur gens Iudæorum. Non enim Idolatriç amaritudine tegebatur, sed erat tanquã arida, ipsa amaritudine gentium tanquam mari circundata. Futurum erat, vt turbaretur terra, id est illa ipsa gens Iudça, & transferrentur montes in cor maris. Et primò ipse mons magnus paratus in cacumine montium. Deseruit enim gẽtem Iudçorum, & factus est in gentibus, translatus de terra ad mare, transferentibus Apostolis, quibus dixerat: Si habueritis fidem in vobis tanquam granum synapis, dicetis mõti huic, Tollere & mittere in mari, & fiet. Id est per vestram fidelissimam prçdicationem fiet vt mons iste, hoc est vt ego ipse glorificer in gentibus, agnoscar in gentibus, prædicer in gentibus: & fiat quod de me prçdictũ est. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. Quando autem & illi montes trãslati sunt, & hoc indicet nobis scriptura Dei. Quãdo Apostolus prædicabat Iudæi respuerunt verbum, & ait Apostolus Paulus: Ad vos missi eramus: sed quia respuistis verbum Dei, imus ad gentes. Sic translati sunt mõtes in corde maris. Verè autem gentes crediderunt montibus, vt in corde maris essent montes illi, non sicut Iudæi, de quibus dictum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Hoc enim in nouo testamento promittit dominus per prophetam dicẽs, Dabo leges meas in cordibus eorum. Hæ leges, hæc prçcepta per Apostolos indicta omnium gentiũ fidei & credulitati, montes dicti sunt translati, à montibus in corde maris. Tunc non timebimus nos qui compuncti sumus corde, ne fuerimus de numero reproborum Iudæorum, tãquam ramorum fractorum. Crediderũt enim & accesserunt Apostolis. Timeant ergo illi, quos deserunt mõtes. Nos à montibus non recessimus: & quando trãslati sunt in corde maris, secuti sumus. Quid iã sequitur ex eo, quòd translati sunt mõtes in corde maris? Attẽdite & videte veritatẽ. Hæc enim quando dicebantur, obscura erant, quia nondũ contigerant: nunc autem quis iã non facta cognoscat? Liber sit tibi pagina diuina, vt hæc audias. Liber sit tibi orbis terrarum, vt hçc videas. In istis codici-

Margin notes: 1. Cor. 10. — Isa. 2. — Matth. 17. — Psal. 17. — Acto. 13. — Isa. 29. Matth. 15. Ier. 31. Hebr. 8. & 10.

Roma. 1. bus ea non legunt, nisi qui literas norunt. In toto mundo legant & idiotæ. Quid ergo factum est, dum translati sunt montes in corde maris? *Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum.* Quando prædicabatur Euãgelium. Quid est hoc? Acto. 17. Peregrinorũ dæmoniorum videtur iste anũtiator esse. Hoc Athenienses. Ephesij autem quo tumultu occidere Apostolos voluerunt, quando in thea Acto. 19. tro pro Diana sua tantum strepitum fecerunt, vt clamarent, Magna Diana Ephesiorum. Inter quos fluctus & sonitus maris non timebant, qui ad refu Philip. 1. gium illud confugerãt. Denique Apostolus Paulus volebat intrare in theatrum, & à discipulis reuocatus est: quia necessarium erat adhuc in carne manere propter ipsos. Sed tamen sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum. *Conturbati sunt montes in fortitudine eius.* Cuius? Nunquidnam maris, an potius Dei, de quo dictum est, Refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis? Turbati sunt enim montes, id est potentes huius seculi. Alij enim sunt montes Dei, alij sunt montes seculi. Quibus caput est diabolus, montes seculi: montes Dei, quibus caput est Christus. Sed per istos montes turbati sunt illi montes. Tunc dederunt leges contra Christianos, quan Matt. 28. do turbati sunt montes. Sonantibus fluctibus & montes turbati sunt, & factus est terræ motus magnus commotis aquis. Sed cui hæc? Ciuitati illi fun Matt. 7. datæ supra petram. Sonent aquæ, turbentur montes annuntiato Euangelio. Quid tu ciuitas Dei? Audi quod sequitur. *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Conturbantur montes, cum sæuit mare, non deserit Deus ciuitatẽ suam per impetus fluminis. Qui sunt isti impetus fluminis? Inundatio illa Spiri Ioan. 7. tus sancti, de qua dominus dicebat: Qui sitit, veniat & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Ergo hæc flumina fluebant de ventre Petri, Pauli, Ioannis, aliorum Apostolorum, aliorum Euangelistarum fidelium. Hæc flumina cùm fluerent ab vno flumine, multi impetus fluminis lætificabant ciuitatem Dei. Nam vt noueritis hoc de spiritu sancto Ioan. 7. dictum, in eodem Euangelio consequenter Euangelista dicit: Hoc autẽ dicebat de Spiritu sancto, quẽ accepturi erant hi qui in eũ erant credituri. Spi Mar. 16. ritus autẽ nõdum erat datus, quia Iesus nondũ erat clarificatus. Glorificato Acto. 2. Matt. 28 Iesu post resurrectionem: glorificato post ascensionẽ die Pentecostes venit Spiritus sanctus, impleuit credẽtes, locuti sunt linguis: prędicare Euangeliũ cœperũt gẽtibus. Hinc ciuitas Dei lætificatur, dũ mare turbaretur sonitu aquarũ suarũ, dum mõtes turbarẽtur, quærẽtes quid agerẽt, quomodo nouã doctrinã pellerẽt, quomodo genus Christianorũ de terra eradicarẽt. Cõtra quẽ? Contra fluminis impetus lætificãtes ciuitatẽ Dei. Et sequitur: *Sãctificauit tabernaculum suum altissimus.* Si ergo sequitur sanctificationis nomen, manifestum est fluminis illos impetus de Spiritu sancto intelligendos, quo sanctificatur omnis pia anima credens in Christum, vt fiat ciuitas Dei. Vnũ flumẽ vnus spiritus est, qui in septẽ cornua diuiditur, quę sunt spiritus sapientiæ & Isa. 11. intellectus, spiritus cõsilij & fortitudinis, spiritus sciẽtiæ & pietatis, & spiritus timoris domini. Ideo Spiritus sanctus dicitur flumẽ: quia concupiscentias & ardores carnis extinguit. Impetuosum autem, quia nemo ei resistit. Ecclesia dicitur ciuitas, vel propter concordiam habitantium, vel propter

munitio

munitionem virtutum, vel quia legem habet & regem. Hanc intantum læti- Ephes.4.
ficat spiritus, vt glorietur etiam in tribulationibus. Dicitur & tabernacu- Rom.5.
lum, quia in ea domino militatur. Et hoc tabernaculum sanctificatur per
spiritum. Omnis enim qui habet Spiritum sanctum, sanctus est: Et qui hunc
non habet, sanctus esse nõ valet. Non solùm lætificat & sanctificat Deus Ec-
clesiam suam, sed etiam in medio eius est, ne moueatur de bono ad malum.
Et hoc est quod subdit: *Deus in medio eius non commouebitur.* Ergo ambitur lo-
co Deus? Et lata sunt quæ circundant, in angusto est qui circundatur. Absit:
Nihil tale cogitetis de Deo, qui nullo capitur loco: cui sedes est conscien-
tia piorum. Et ita sedes Dei est in cordibus hominum, vt si homo ceciderit Acto.17.
à Deo, Deus in se maneat: non quasi cadat, non inueniendo vbi sit. Magis Sapien.7.
enim te subleuat vt in illo sis, quando incumbit: vt si se subduxerit, cadas tu.
Tu te si subduxeris, non cadet ille. Quid ergo est, Deus in medio eius? Hoc Matth.21.
significat quod æquus est omnibus Deus, & personam nõn accipit. Quo- Acto.10.
modo enim illud quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines: ita Matth.18.
Deus in medio esse dicitur, æqualiter omnibus consulens. In medio est, Luc.12.
id est, in communi: quia omnibus æqualiter propositus est. Vel ideo, quia
est columna, quæ sustentat omnes partes domus. Et non solùm sustentat ne
corruat, sed etiam *Adiuuabit eam Deus,* ad bene operandum: *manè,* id est,
in principio conuersionis. *diluculo,* hoc est, illuminatione Spiritus sancti.
Manè dicitur propriè ante lucem. Diluculum est, quãdo primò oritur dies.
Quando pro peccatis quæ fecimus, ad pœnitentiam siue ad conuersionem
properamus: relictis tenebris ad lucem propinquamus: hoc est manè no-
strum. Sed post manè, fit diluculum: quia per initium conuersionis venitur
ad originem & lumen virtutis. Sed quia hoc non fit viribus nostris, sed di-
uino adiutorio, rectè nunc dicitur: Adiuuabit eam Deus mane diluculo. Et
non solùm Ecclesia firma est, quia Deus in medio eius est: sed per eius
prædicationem venerunt alij ad conuersionem. Vnde & subditur: *Con-* Luc.15.
turbatæ sunt gentes, Bona conturbatione ad pœnitentiam, *& inclinata sunt*
regna. Et principes vel religiones humiliati. Iuxta quod scriptum est: Et Psal.71.
adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et vnde hoc conti-
git? sequitur, & dicit: *Dedit vocem,* id est, prædicationem *suam, & mota est*
terra. Id est, terreni ad conuersionem. Hæc est illa vox de qua idem Psal-
mista alibi dicit: Vox domini in virtute: Vox domini in magnificentia. Psal.28.
Hanc vocem dedit per Apostolos, & mota est terra de infidelitate ad fidem,
de vitiis ad virtutes, de diabolo ad Deum. Quis est qui dedit vocem suam?
Dicant Apostoli, dicat Ecclesia, dicat populus innouatus: *Dominus virtutum*
nobiscum: susceptor noster Deus Iacob. Quis non mouetur hac voce? Quis non
cõtremiscit gaudio? Quis non de tanta gratia miratur? Dominus virtutum,
dominus angelorum, ipse est nobiscum in carne. Susceptus est à nobis, &
suscepit nos. Accepit nostram humanitatem, suscepit nos in suam diuinita- Phil.2.
tem. Factus est particeps nostræ mortalitatis, vt nos faceret participes Rom.8.
suæ immortalitatis. Dicant ergo Christiani quod non possunt dicere Iudæi,
aut Pagani, aut Hæretici: Dominus virtutum nobiscum. Hoc & ipse pro-

Ierem.31. miserat per prophetam suum dicens: Et inhabitabo & inambulabo in eis, & ero illorum Deus, & ipsi mihi populus. Hinc ipsa Veritas discipulis suis ait:
Matth.28. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ipse dominus virtutum & Deus Iacob, ipse dat virtutes eis qui spiritualiter sunt Iacob, id est, qui luctantur cum carne, & qui vitia supplantant. Iacob enim dicitur
Matth.11. supplantator. Et quia admirabilis & salubris est ista gratia, omnes inuitando & admonendo subiungit: *Venite & videte*, id est, credite, & intelligite *opera domini*, quæ operatus est propter nos. Eamus, inquit Ecclesia, obliuiscamur ea quæ retrò sunt. Transeamus de terrenis ad spiritualia: & oculis cordis videamus *quæ posuit prodigia*, id est, in signum. Prodigia enim dicuntur, in quibus aliud significatur quàm videtur: *super terram*, Id est, super terrenos. Quæ sunt illa? *auferens bella vsque ad finem terræ*. Pacem enim fecit inter
Ephes.2. Deum, & hominem: & idolatriam, & cultum veteris legis abstulit, per quæ
Colos.1. discordabant Iudæi & gentes, & fecit vtrunque vnum. Et illa pax Dei ad
Psal.121. homines non fuit in vna sola terra, sed vsque ad fines terræ. A solis enim ortu vsq; ad occasum laudabile nomen domini. Aufert etiam in nobis dominus bella, quando extinguit repugnantia vitia. Vnde & subditur: *Arcum conteret & confringet arma, & scuta comburet igni.* Arcum, arma, scutá, ignis. Arcus est insidiæ. Arma publica impugnatio: scutum vana præsumptionis protectio. Ignis quo ista comburuntur, est ille de quo do-
Luc.12. minus ait: Ignem veni mittere in terram. Et de quo igne dicit in psalmo:
Psal.18. Non est qui se abscondat à calore eius. Feruente igne isto, nulla in nobis impietatis arma remanebunt. Necesse est vt omnia confringantur, conterantur, comburantur. Remaneas inermis, nullum habẽs adiutorium tuum, & quo magis infirmus es, nulla tua arma habens, tanto magis te suscipit, de quo dictum est: Susceptor noster Deus Iacob. Valebas enim quasi per te: comburaris in te. Perde arma quibus præsumebas. Audi dominum dicen-
2.Corin.12. tem: Sufficit tibi gratia mea. Dic & tu: Quando infirmor, tunc potens sum. Apostoli vox est. Omnia arma perdiderat tanquam fortitudinis suæ, qui di-
Ibidem. cebat: Ego autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Quando autem dominus suscipit, nunquid inermes dimittit? Armat nos sed illis ar-
2.Corint.10. mis Euangeliasticæ veritatis, continentiæ & salutis, fidei, spei, charitatis. Hæc arma habemus, sed non à nobis. Arma autem quæ à nobis habuimus, arserunt: sed tamen igne illo sancto accensi sumus. Prius inuitati sumus ad videnda opera domini. Iam ipse dominus nos inuitat ad videndum se dicens: *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Vidistis opera mea. Iam præparate vos ad videndum artificem ipsum. Et vt ad hoc idonei sitis: Cessate à terrenis: vacuate vos à malis: Nullus tumultus in mente sit.
Matth.5. Omnia sint pacata, omnia mundata. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ad hoc iam relinquimus impedimenta mundi & curas seculi, atque ad monasterij accessimus secretum: vt liberius vacare possimus Deo, non his rebus quibus noster delectetur aduersarius. Certum est enim quòd quando ociosi & negligentes sumus, quando cælestibus desideriis animum non attollimus, quando ab amore Dei

refrige

refrigescimus, quando diem expendimus in fabulis, in cogitationibus prauis: magis tunc vacamus diabolo quàm Deo. Hoc significat quod scriptum est: Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. Sabbatum requies dicitur. Et sabbata nostra hostes derident, quando nos maligni spiritus otiositatibus & vanitatibus vacare vident. Illud ergo habere studeamus quod in nobis maximè dominus desiderat, id est, mentem ab omni malitia liberam & deuitatis his quibus spiritus sanctus offenditur, humilitati, quieti, charitati operam demus: vt impleatur à nobis quod dicitur: Vacate & videte quoniam ego sum Deus. Sic enim Deum videre merebimur, si prius ab illicitis cessare, & mente tranquilli esse studeamus. Paulo antè dixeram terræ nomine significari gentem Iudæorum. Maris nomine cæteras gentes. Translati sunt montes in corde maris. Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna, dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra. Dominus virtutum nobiscum, susceptor Deus Iacob. Facta sunt miracula in gentibus, impletur fides in gentibus, ardent arma præsumptionis humanæ, vacatur in tranquillitate cordis, vt cognoscatur Deus auctor omnium munerum suorum. Et post ipsorum clarificationem nunquid deserit & plebem Iudæorum? De qua dicit Apostolus: Dico enim vobis, vt non sitis vobis sapientes: quia cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret, id est, montes huc transferrentur, vt nubes hîc pluerent, hîc dominus tonitruo suo regna inclinaret, donec plenitudo gentium intraret. Et quid postea? Et sic omnis Israël saluus fieret. Ideo & hîc ipsum ordinem seruans: *Exaltabor*, inquit, *in gentibus, & exaltabor in terra.* Id est, in mari, & in terra: vt iam omnes dicant quod sequitur: *Dominus virtutum nobiscum susceptor noster Deus Iacob.* Dominus Deus noster fidem in qua viuimus, & ex qua viuimus, per libros suos, scripturas suas multipliciter nobis varieque diffudit. Sacramenta quidem verborum varians, fidem tamen vnam commendans. Vna enim eademque res ideo multis modis dicitur, non vt modo ipso dicendi propter fastidium varietur, sed propter concordiam vna teneatur. Itaque in hoc psalmo quem cantatum audiuimus, cui cantando respondimus, ea sumus dicturi, quæ nostis. Et tamen fortassis aliquã adiuuante & donante Deo suauitatem allaturi sumus vobis, quando ea quæ alibi & alibi noueratis, etiam commoniti ruminatis. Nam & in ipsa ruminatione in qua significat Deus munda animalia, hoc voluit insinuare, quia omnis homo qui audit, sic debet in cor mittere, vt non piger sit ea cogitare: vt quando audit, similis sit manducanti. Cùm autem audita in memoriam reuocat, & cogitatione dulcissima recolit: fiat similis ruminanti. Alio verò modo eadem dicuntur, & faciunt nos dulciter cogitare, quæ nouimus: & eadem ipsa libenter audire: quia modus dicendi varatiatur, & res antiqua ipso modo dicendi renouatur.

Thren. 1.

Matth. 5.

Rom. 11.

Ibidem.

TITV

TITVLVS PSALMI XLVI.

TITVLVS psalmi sic habet: In finẽ, pro filiis Chore, psalmus ipsi David. Psalmus iste conuenit David prophetæ, qui hîc loquitur in persona Apostolorum. Psalmus dico propositus filiis Chore, directis per hoc in finem. Materia est Christus ascendens. Vel materia sunt gentes conuersæ scilicet ipsi filij Chore, qui sunt filij Christi. In prima parte monet nos omnes ad laudem Dei. In secunda describit regnum Christi per ascensionem eius. Intendit autem inuitare ad laudes Dei. Pro filiis Chore psalmus cantatur. Ergo pro Christianis cantatus est. Audiamus enim tanquam filij
Ioan.19. *sponsi illius, quem pueri insensati in Caluariæ loco crucifixerunt. Illi verò meruerunt à bestiis deuorari: nos ab angelis coronari. Agnoscimus enim humilitatem domini nostri, & non de illa erubescimus. Non erubescimus de illo appellato mysticè caluo, propter caluariæ locum. Ipsa enim crux in qua illi insultatum est, non permisit caluam esse frontem nostram, quam suo signo signauit. Deniq; vt noueritis, quia nobis dicuntur hæc, videte quid dicitur.*

PSALMVS XLVI.

OMNES gentes plaudite manibus. Nunquid populus Iudæorum omnes gentes erant? sed cæcitas ex parte in Israël facta est, vt
4.Reg.2. pueri insensati clamarent, Calue, Calue: atque ita Dominus crucifigeretur in caluariæ loco, & sanguine suo fuso redimeret,
Rom.11. & impleretur quod ait Apostolus: Cæcitas ex parte contingit in Israël, donec plenitudo gentium intraret. Insultent ergo vani, & hebetes, & insensati: & dicant, Calue, Calue. Vos autem sanguine illo redempti, qui fusus est in
1.Pet.1. Apoc.1. caluariæ loco: Omnes gentes plaudite manibus, peruenisse ad vos gratiam. Quid est Plaudite? Gaudete. Sed quare manibus? Quia bonis operibus. Si tantùm voce, non bene: quia pigræ sunt manus. Si tantùm manibus, nec hoc bene, quia muta est lingua: concordent manus & lingua. Illa confiteatur, illæ operentur. *Iubilate Deo*, id est, tantam laudem Dei mente concipite, quæ non possit exprimi voce: & ita quòd iubilatio illa sit *in voce exultationis.* Id est, non solùm Deum laudate corde, sed etiam exultanti voce. Illum aliis annuntiate. Et subiungit causam quare laudandus sit, dicens: *Quoniam dominus*, quia dominatur omni creaturæ: *excelsus*, quia potens & efficax suæ voluntatis. Et ne in eius bonitate cõfidatis si mala feceritis, quia ipse est *terribilis* futurus iudex: puniet impios, *& rex* quia suos spiritualiter regit per potentiam. *Magnus super omnem terram.* quia nulla pars est terræ, vbi ipse non dominetur. Ille qui videbatur paruus & despectus, factus est terribilis & excelsus: & qui erat tantùm in regno Iudæorum, iam regnat super om-
1.Corint.6. nem terram. Non illi sufficit vnam tantùm gentem habere sub se: ideo tantum pretium ex latere dedit, vt emeret orbem terrarum. Ideo voce prædicatorum subditur: *Subiecit populos*, Id est, Iudæos, *nobis, & gentes sub pedibus nostris.* Ideo dicit, Sub pedibus, vt omnimodam subditorum humilitatem intelligamus. Sic enim dominus ordinauit Ecclesiã, vt alios vellet esse prælatos,
Psal.65. alios subditos. Vnde & in alio psalmo dicunt subiecti: Posuisti homines super capita nostra. Prælatorum officium est prædicare, monere, corrigere,

& in Ecclesiis Christi vices tenere. Subiectorũ officiũ est audire, obedire, omnẽ subiectionẽ prælatis suis tanquã ipsi domino Christo exhibere. Neque enim quod dicunt: Subiecit populos nobis, ex sua persona hoc dicũt: sed ex eius persona, cuius ministeriũ agunt. Hinc Petrus quosdam admonet dicẽs: Subiecti estote omni humanę creaturæ propter dominũ. Illa vtiq; quæ propter Deum fit subiectio, non tam hominibus exhibetur quã Deo. In eo ergo quod prædicatores sancti dicũt, Subiecit populos nobis, & gẽtes sub pedibus nostris: nequaquã ita intelligendũ est, vt sibi vellẽt hoc adscribere: cùm Apostolus Paulus quosdã volẽtes ei subiici tãquã homini, redarguat, dicẽs: Nũquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Non ergo in hoc verbo seipsos appetunt commẽdare, sed illũ potius, cuius auctoritas erat in ipsis: cui magis obediebatur per ipsos, quàm ipsis. Quorũ adhuc voce subiungitur: *Elegit nobis hæreditatem suam.* Id est, gentes elegit nobis in hæreditatẽ sociandas. Vel elegit nobis, vt nos subsistentes loco ipsius, in hæreditate excolamus eam, spinas vitiorum auferendo: vomere disciplinæ arando: semina virtutum mittendo. In eo quod dicitur, Elegit, gratia diuina commendatur. Iuxta quod ipse auctor gratiæ suis dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Quæ gratia magis declaratur, cùm subditur: *Speciem Iacob quem dilexit.* Duo fratres erant, Iacob & Esau: & antequã aliquid egissent boni vel mali, ait dominus: Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Per Iacob ergo intelliguntur gratia electi. Elegit itaque dominus speciem Iacob quem dilexit: non quia tunc esset speciosus, quando est electus, aut propter speciem quam ante haberet, esset dilectus: sed illam speciem iam diligebat in Iacob, quam per gratiam postmodum erat daturus. Sic elegit sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, Non quia esset immaculata, quando est electa: sed ad hoc elegit fœdam vt faceret pulchram. Deinde ostendit quo ordine gentes electæ sint, cùm subiungit: *Ascendit Deus in iubilo.* Nam post ascensionem missus est Spiritus sanctus in Apostolos, & prædicatum est gentibus Euangelium, & sic electæ sunt. Quid est iubilatio, nisi admiratio gaudij, quæ verbis non potest explicari? Quomodo admirati sunt gaudentes, videntes ire in cælum quem planxerant mortuum? Reuera huic gaudio verba non sufficerent. Restabat iubilare quod nemo poterat explicare. Ibi erat & vox tubæ, vox illa angelorum. Dictum est enim, Sicut tuba exalta vocem tuam. Prædicauerunt angeli ascensionem domini. Viderunt discipuli ascendentem dominum, hærentes, admirantes, stupentes, nihil dicentes, sed corde iubilantes. Et vox iam tubæ in clara voce angelorum: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus est. Quasi illi non sciebant, quia ipse est Iesus. Ante se paulo ante eum non videbant, secum loquentem non audiebant. Nempe non solùm speciem viderunt præsentis, sed membra contrectauerunt. Ipsi ergo nesciebant quòd ille esset Iesus. Sed admiratione præ gaudio iubilationis, tanquam mente alienata, loquuntur angeli, Ipse est Iesus. Ille quo crucifixo nutauerunt vobis pedes. Quo occiso & sepulto spem vobis perdidisse putabatis. Ecce ipse est Iesus. Ascendit ante vos: sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

1. Timot. 3. Heb. 13. 1. Pet. 2. 1. Corint. 1. Ioan. 15. Genes. 25. Mala. 1. Rom. 9. Ephes. 5. Act. 2. Matth. 28. Marc. 16. Act. 1. Luc. 22. Isa. 58. Act. 1. Ioan. 20. Luc. 24. Matth. 26. Act. 1.

lum. Tollitur quippe corpus ab oculis vestris, sed non separatur Deus à cordibus vestris. Ergo vos filij Chore, iã si intellexistis vos & inspicitis hîc vos, & gaudetis quia videtis, hîc vos *Psallite* bene operando *Deo nostro*, id est ad honorem Dei nostri. *psallite* mẽte. Et non solùm psallendũ est ei, in eo quòd Deus est: sed etiam in eo quòd homo est. Nec qualiscunque homo, sed rex,
Matth. 2. Et ideo subiungit: *Psallite regi nostro, psallite*. Psallẽdum est Deo, quia nos crea-
Ioan. 1. & uit. Psallendum est, quia nos redemit. Iste rex est Deus, est homo: Deus ante
19. carnem, Deus in carne. Cui etiam ideo psallendum est: *Quoniam rex omnis terræ Deus*. Quid enim? Et antè non omnis terræ Deus? Nonne & cæli & ter-
Ioan. 1. ræ Deus? Cum per illum facta sint omnia, quid posset dicere non esse Deum
Hebr. 1. suum? Sed non omnes homines agnouerant Deum suum, & vbi agnoscebatur, quasi ibi tantùm Deus erat. Notus in Iudæa Deus. Nondum filij
Psal. 75. Chore dicebant, Omnes gentes plaudite manibus. Iam ab omnibus agno-
Isa. 54. scitur, quia impletum est quod dicit Isaias, Ipse Deus tuus, qui eruit te, vniuersæ terræ Deus vocabitur. Ideo subdit: *Psallite sapienter*, id est, bene opera-
Matth. 25. mini, non pro terrenis, ne sitis comparabiles fatuis virginibus, quæ accipientes lampades suas non sumpserunt oleum secum in vasis suis. Per eas enim designantur animæ quæ continenter viuunt, & bona opera quæ per lampades designantut, faciunt. Sed dum inde hominibus appetunt placere, oleum in vasis, id est, nitorem gloriæ in conscientiis neglgunt habere. Tales videntur Deo psallere, in eo quòd bona agunt: sed insipienter psallunt, quia eadem bona per inanem gloriam amittunt. Sapienter ergo psallere, est recta agere, & de ipsis rectis operibus soli Deo velle placere. Non est autem ociosum, quod totiens dictum est Psallite. Repetens inculcat, vt tardos excitet: frequens quoque repetitio eiusdem vocis, nimiæ inculcatio est iocunditatis. Vel quinquies psallite ad quinque sensus corporis possumus referre: vt videlicet visum, auditum, gustum, odoratum & tactum vertamus in bonum vsum. Deinde ostendit quomodo sit rex omnis terræ, cùm subdit: *Regnauit Deus super gentes*. Et ne aliquis intelligeret, vt etiam in malis regnaret, determinat ita, *Deus sedet super sedem sanctam suam*. Id est, ita re-
Sapien. 7. gnat in gentibus, vt tamen in sanctis maneat. Inde scriptum est, Anima iusti sedes est sapientiæ. Vbi ergo regnabat diabolus, modò regnat Christus. Ille regnabat per superbiam, per luxuriam, per iram, & per vitia. Iste regnat per humilitatem, per castitatem, per mansuetudinem, & per cæteras virtutes: vt
Rom. 6. iam non simus serui peccati, sed liberi iustitiæ. Si hæc agimus, erimus regnum Dei, & sedes Dei. Exponit quomodo factum sit, vt regnet super gentes. *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham*. Ac si diceret, Reges & aliæ potestates, qui prius Deo aduersabantur, congregati sunt per fidem
Hebr. 11. cum Deo cui credidit Abraham. Ex illis principibus erat ille cẽturio, cuius
Matth. 8. fides commendatur in Euangelio. Ecce quomodo impletum est quod Ioan
Matth. 3. nes ait, Potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ. Nonne lapides erant gentes, quando lapides colebant, sicut de illis alibi dicitur in psal-
Psal. 113. mo: Similes illis fiant, qui faciunt ea? Et ideo accesserunt ad fidem, *Quoniam Dij fortes terræ*, Id est, Apostoli & prædicatores sancti: Dij per gratiam, fortes

per si

per fidem. *Vehementer eleuati sunt.* In signis & virtutibus. Et ita factum est, vt multi generentur ad fidem.

TITVLVS PSALMI XLVII.

PSALMVS cantici filiis Chore in secunda sabbati. Psalmus iste proponitur filiis Chore, id est, filiis Christi qui crucifixus est in loco Caluariæ. Chore enim (vt sæpe dictum est) Caluaria interpretatur. Qui psalmus dicitur cantici, quia de re agit vnde maxime nobis exultandum est: quoniam magnã exponit Ecclesiæ dignitatem. Psalmus dico habitus in secunda sabbati, id est, de fundatione Ecclesiæ, quæ significatur pro fundatione terræ quæ facta fuit in secunda die. Prima enim die discreta est lux à tenebris: in qua significatur resurrectio Christi, de qua lux immortalitatis à mortalitate discreta est. In secunda die factum est firmamentum, in quo significatur tempus post resurrectionem, quo fundata est sancta Ecclesia. In prima parte describit eam, & multis modis commendat: modò per fundatorem, modò per positum loci, modò per dilatationem. Laudat etiam eam à muneribus. Per hoc quoque quòd quidam volentes eam destruere, cognoscentes eius dignitatem, conuersi sunt ad eam. Deinde commendat quoddam insigne donum ipsius, scilicet quòd misericordia Dei habitat in ea. In secunda parte agit de ordinibus ipsius Ecclesiæ. Intentio est hortari vt omnes istam ciuitatem amplificent. Vox perfectorum. Genes. 1. Ibidem.

PSALMVS XLVII.

MAGNVS *dominus & laudabilis nimis.* Id est, magni imperij & magnæ potentiæ. Et inde dignus laude nimis super quàm lingua possit explicare. Et hoc quòd magnus & laudabilis sit, maximè perpenditur *In ciuitate Dei nostri,* Id est, in constructione Ecclesiæ quæ est munita virtutibus, ampla charitate collecta per fidem ad iure viuendum. Nec talis ciuitas est Babylonis, id est, confusorum aut hæreticorum: sed est Dei nostri. Hinc commendat Ecclesiam per artificem Deum. Ciuitate dico posita *In monte sancto eius.* Id est, in Christo, siue in monte virtutum vel constantiæ. Hæc ciuitas à tali domino est possessa. De huiusmodi lapidibus est constructa, id est, de Iudæis & gentibus. Et hoc est quod subdit: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ.* Id est, firmiter ædificata est de habitatoribus vniuersæ terræ exultantibus de peccatorum remißione: vel fundatur exultatione vniuersæ terræ, id est, ad exultationem omnium credentium. Et hoc exequitur per partes, cùm subiungit: *Mons Sion latera Aquilonis ciuitas regis magni.* Mons Sion, in quo caput regni Iudæorum erat, ipsos Iudæos significat. Per latera Aquilonis gentes designantur, quæ torpentes frigore infidelitatis à diabolo poßidebantur. Pro eo quòd ventus Aquilo constringit in frigore, non incongruè Aquilonis nomine torpor maligni spiritus accipitur. Quod Isaias quoq; testatur, qui dixisse diabolum denuntiat dicens: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Malignus spiritus mõtem testamenti tenuit, quia Iudaicum populum qui legem acceperat, sibi in perfidiam subiugauit. Adhuc monti testamenti præsidet, quando corda doctorum tenet: qui etiam in lateribus Aquilonis sedit, quia mẽtes gentilium Gene. 11. Isa. 14.

frigidas possedit. Vnde & sponsi voce in Canticis dicitur, Surge Aquilo
Cant.4. & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius. Recedente enim Aquilone, id est, maligno spiritu, spiritus sanctus mentes quasi Auster replet. Qui dum calefaciendo flauerit, statim de cordibus fidelium aromata fluunt virtutum. Tales fiunt ciuitas regis magni, liberati homines ab infidelitate & superstitione dæmoniorum, credentes in Christum collimati sunt
Rom.15. illi ciuitati. Occurrerunt in angulo parietis de circuncisione venientis. Et facti sunt ciuitas regis magni, qui fuerant latera Aquilonis. Quicunque adhærent diabolo, latera Aquilonis sunt. Adhæreāt Christo, & erunt de ciuitate regis magni. In his magna gloria & honor omnipotentis est. Magna enim medici gloria est, quando ex desperatione conualescit ægrotus. Sequitur alia commendatio. *Deus in domibus eius cognoscetur cùm suscipiet eam.* In domibus eius ciuitatis, id est, in singulis fidelibus, qui dicuntur domus, quia in eis habitat dominus, cognoscetur Deus: quia ipsi cognitionem habe-
Ephes.2. bunt de Deo, cùm suscipiet eam tuendam & protegendam ab inimicis. Vel in domibus dictum est, propter duos parietes Iudæorum & gentium. Commendatur autem gratia, vbi dicitur, Cùm suscipiet eam. Nam quid esset ciuitas ista, nisi ille suscepisset eam? Nonne statim caderet, nisi tale fundamē-
2.Corin.10. tum haberet? Nemo ergo de suis meritis glorietur. Sed qui gloriatur, in domino glorietur. Iam ecce illa latera Aquilonis quomodo veniant videte. *Quoniam ecce reges terræ congregati sunt.* Ecce reges & potestates huius seculi
Ephes.2. congregati sunt de multis locis, de multis populis. *conuenerunt in vnum.* lapidem angularem, qui de multis facit vnum. *Ipsi videntes sic*, intelligentes ciuitatem Dei sic fundatam, sic constructam, sic decoram, sic firmam. *admirati sunt.* Post admirationem miraculorum Ecclesiæ Christi. Cōturbati sunt de peccatis suis: commoti sunt ad pœnitentiam. *Tremor apprehendit eos.* Pro timore futuræ iræ. Notandus est ordo verborum. Prius vident, & videndo admirantur: deinde ad se reuersi, conturbantur & contremiscunt. Et tu fac similiter. Aperiantur oculi cordis tui. Et vide & admirare gloriam huius ciuitatis Dei. Perpende quantis virtutibus polleat, quibus miraculis coruscet, quomodo terrena despiciat: quantis desideriis ad cælestia anhelet, quanta in futuro sit eius merces & beatitudo. Talia pensans atque admirans, reuer-
Matth.5. tere ad temetipsum, plange peccata tua: Pertimesce districtum iudicium Dei, contremisce in teipso, vt possis couniri huic beato populo, de quo subditur: *Ibi dolores vt parturientis.* In illa conturbatione & tremore fuerunt do-
Rom.6. lores fructuosi, vt parturientis. Vetus enim homo peperit nouum. Mulier
Ioan.16. cùm parit, tristitiam habet. Cùm autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Sic peccatrix anima quando pœnitet magnum dolorem patitur, magnas intra se sentit angustias. Sed postquam fructum pœnitentiæ, id est, absolutionem & remissionē peccatorū perceperit, iam non meminit pressuræ pœnitētiæ propter
Isa.26. gaudium salutis. A timore (inquit Isaias) concepimus & parturiuimus & peperimus spiritū salutis. Sic ergo reges cōceperunt de timore Christi, vt parturiendo parerent salutē. Et hoc quod dolores illi fuerunt fructuosi, non ex

ſuis fuit meritis,ſed ex gratia Dei.Et ideo ſubditur: *In ſpiritu vehementi conte-*
res naues Tharſis. Secundũ Hieronymũ,Tharſis idem eſt quod Carthago.Pri-
mordia autẽ regni in Carthaginis nauibus floruerunt, intantũ vt inter cæ-
teras gentes excellerent negociationibus & nauigationibus. Atq; hinc ni-
miũ ſuperba facta eſt illa ciuitas,vt dignè per eius naues intelligatur ſuper-
bia gentiũ,præſumens in incertis tanquam in flatibus ventorum.Sed in ve-
hementi ſpiritu conterentur naues Tharſis; quia in virtute Spiritus ſancti
deſtruuntur omnes elationes huius mundi. Iſte vehemens ſpiritus omnes *Act.2.*
auras tentationũ expellit,omnes nebulas cogitationum diuidit. Omnia in
mente ſerenat,vbi vult ſpirat,& quem vult,immutat:Vitia conterit,virtutes *Ioan.3.*
nutrit.Hæc autẽ conſtitutio Eccleſiæ non eſt impremeditatè facta, ſed diu
antè prophetizata,& modò completa.Et ideo ſubditur:*Sicut audiuimus,ſic vi-*
dimus in ciuitate domini virtutum. Rectè dominus virtutũ dicitur,quia Ange-
lis,Archangelis,Thronis,Dominationibus,& cunctis cælorum agminibus *Ephes.1.*
dominatur.Et tãtus dominus qui regnat in Angelis,nõ dedignatur regna- *Luc.17.*
re in nobis.Propterea protinus additur: *In ciuitate Dei noſtri.* Ipſe qui domi-
nus eſt virtutũ,ipſe eſt & Deus noſter,id eſt dominus & Deus angelorum &
hominũ.Omnis vna ciuitas, omniũ vnus dominus & Deus. Quid eſt quod *Ephes.4.*
audiuimus & vidimus?ſequitur & dicit: *Deus fundauit eam* non ad tempus
ſicut Synagôgam, ſed *in æternum.* Fundare Dei,eſt incommutabiliter ſtabi-
lire.O beata Eccleſia!quodã tẽpore audiuit,quodam tẽpore vidit. Audiuit
in promiſſione,vidit in exhibitione.Audiuit in prophetia,vidit in Euãgelio.
Omnia quæ modò cõplentur,anteà prophetizata ſunt. Fundauit autẽ ciui- *Ioan.3.*
tatẽ ſuam,mittendo filiũ ſuum,vt omnis qui credit in ipſo,non pereat, ſed
habeat vitam æternã.Et ipſe ſaluator factus eſt miſericordia noſtra. De quo
eidem domino ad laudẽ ipſius Eccleſia dicit: *Suſcepimus Deus miſericordiam*
tuam in medio templi tui. Bene miſericordia Dei dicitur Filius, quia per eum
miſertus eſt nobis Deus.De quo etiam dicitur in alio pſalmo: Deus meus *Psal.58.*
miſericordia mea.Si tantũ peccata dimitteret,miſericors Chriſtus dici po-
tuiſſet.Sed quia & culpas dimiſit,& inſuper ęternam vitam immeritis dedit:
nõ ſolùm miſericordẽ,ſed ipſam miſericordiã dignè appellauit. Qui rectè *Act.10.*
in medio dicitur poſitus,quia ad omnes æqualiter ſe habet,tam ad nobiles,
quàm ad ignobiles:tam ad idiotas,quàm ad ſapientes:ſicut ſcriptũ eſt,Qui-
cunq; inuocauerit nomen domini,ſaluus erit.Et iterum:Quotquot autẽ re- *Rom.10.* *Iohel.2.*
ceperunt eum,dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri. Bene ergo ſubiunctum eſt: *Ioan.1.*
Secundum nomen tuum Deus,ſic & laus tua in fines terræ. Quomodo nomẽ tuum
Deus vbiq; terrarũ diffuſum eſt,ſic & laus tua vſque ad fines terræ vniuer-
ſæ procedit & creſcit.Nulla enim terra eſt, in qua Chriſti nomẽ non ſit au-
ditum Et verè multi erunt iuſti,qui te laudabunt:quia *Iuſtitia plena eſt dexte-*
ra tua. Quia per omnipotentiam tuam multos iuſtos iam conuertiſti.Mul- *Matth.25.*
ti ſunt illi qui ſtabunt ad dexteram tuam. Non ſolùm multi erunt qui ſta- *Matth.13.*
bunt ad ſiniſtram:ſed ibi erit plenitudo maſſæ ad dexteram conſtitutæ: Et
ideo *Lætetur mons Sion,& exultent filiæ Iudæ.* Id eſt,vterque populus, Iudæa &
gentilitas. Vnde? *propter iudicia tua Domine.* Tu enim iudicaturus es viuos *Ioan.5.*

Matth. 3. 16. & 25. & mortuos, & separaturus paleas à granis: etsi modò electi tui patiuntur multas molestias adhuc inter malos positi, quia non discernuntur adhuc iudicia tua. Tunc profectò erit plenum gaudium, & perfecta exultatio, Matth. 25. quando post iudicia data audituri sunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Per Sion montem ideo intelliguntur Iudæi, quia sicut iam suprà dictum est, ibi est caput regni. Filiæ Iudæ non immerito accipiuntur gentiles: sed propter confessionem fidei. Iudas enim confessio est: & omnes filiæ confessionis, filiæ Iu- Rom. 2. dæ sunt. Hinc Apostolus ait: Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto & in carne est circuncisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Talis Iudæus esto: Gloriare de circuncisione cordis. Admonentur alij vt conuertantur, cùm subditur: *Circundate Sion & complectimini eam.* Circũdate eam per fidem, per operationem, per bonos mores, & complectimini eam dulcissimis amplexibus charitatis. Nolite scandalis circũdare, sed charitate, vt qui bene viuunt in medio vestri, eos imitemini: & eorum Rom. 12. imitatione Christo cuius membra sunt, incorporemini. *Narrate in turribus eius.* Id est, in altitudine munitionum eius constituti, prædicate laudes eius. Isa. 40. Hinc alius propheta admonet dicens: Super montem excelsum ascende, tu qui euangelizas Sion. Non enim verbum Dei prædicare debet, qui adhuc Psal. 49. prauè viuendo in imis iacet. Vnde scriptum est in alio psalmo: Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, &c. Ergo in turribus & in monte excelso narrandus est diuinus sermo. Iustum est vt altè viuat, qui alta prædicat: vt cum doctrinis concordet vita. Aptè itaque subiunctum est: *Ponite corda vestra in virtute eius.* Virtus huius ciuitatis, ipsa est vis charitatis. Cant. 8. Nihil est fortius hac virtute, de qua Salomõ ait: Fortis est vt mors dilectio. Quomodo enim quãdo venit mors, resisti ei non valet quibuslibet artibus, quibuslibet medicinis. Sic contra violentiam charitatis mundus nihil po- Rom. 8. test. Hinc Paulus ait: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Certus sum quia neque mors, neque vita, neque instãtia, neque futura, neque creatura aliqua poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vbi regnat charitas, non regnat cupiditas, non superbia, non 1. Corin. 13. ira, non inuidia, non luxuria, non cętera vitia. Charitas vitia extinguit, virtutes nutrit. Ipsa est virtutum virtus, & (vt ita dicam) anima virtutum. Quomodo caro sine anima viuere non potest, sic reliquæ virtutes sine charitate figuram habere possunt, veritatem habere non possunt. Et quomodo anima corpus animat, ita charitas cæteras virtutes viuificat. Nam per charitatem viget humilitas, splendet castitas: per charitatem obedientia seruit, patientia vincit. Sic vnaquæque virtus totam speciem suam, totam fortitudinem suam non trahit aliunde, nisi à charitate. *Ponite ergo corda vestra in virtute eius: & distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera.* Domus duæ intelligendæ sunt: vna ex præputio, alia ex circuncisione. Constitutum est vt Apo

vt Apostoli distribuerent, hoc est discernerent, domos istas. Cùm vocatus esset Saulus, & factus esset Paulus conueniens in vnitate coapostolorum *Act. 9.* suorum, sic cum eis habuit placitum, vt illi irent in circuncisionem: iste in præputium. Ista dispensatione Apostolatus sui distribuerunt domos ciuitatis *Act. 13.* magni regis, & concordantes in angulo, Euangelium dispensatione diuiserunt, charitate vinxerũt. Distribuuntur etiam domus istius per diuersas regiones, per diuersas cõgregationes, per diuersos ordines, per diuersa merita. Quę distributio domorũ habet in cælo distinctionẽ præmiorum. Vnde saluator ait, In domo patris mei mansiones multę sunt. Sicut modò diuersæ *Ioan. 14.* domus gratiæ in vna ciuitate, ita tunc diuersæ erũt mãsiones gloriæ in eadẽ *1. Corint. 15.* æternitate. Sed quid est quod præcipitur vobis, ô sancti Apostoli, vt enarretis in progenie altera? Sequitur & dicit: *Quoniã hic est Deus, Deus noster in æternum, & in seculum seculi: ipse reget nos in secula.* Nos sumus progenies altera. Re vera altera, quia noua. Prophetata sunt hæc in progenie carnali, prædicata & impleta in progenie spirituali: narratur ergo nobis quoniam hic Deus qui tam magnus est, & tam laudabilis, Deus noster est: non ad tempus, sed in æternum. O dulce gaudium! ineffabile donum! habuerunt Iudæi *Matth. 21.* Deum cæli, sed non in æternum: quia repulerunt eum. Habuerunt gentes *Ioan. 19.* Deos multos æreos, ligneos, lapideos, aureos: sed non in æternum, quia de corruptibili materia fuerunt: de quibus scriptum est, Dij qui cælum & ter- *Ierem. 10.* ram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt. Quoniam *Psal. 95.* omnes dij gentium dæmonia: dominus autem cælos fecit. Ipse est dominus Deus noster in æternum, regnaturus & in hoc seculo & in futuro. Ipse & non alius, reget nos in secula. Si Deus noster est, & rex noster est. Protegit nos, quia Deus est, ne moriamur. Regęt nos, quia rex est, ne cadamus. Regendo autem nos non frangit nos. Nam quos non regit, frangit. De his quos regit, scriptum est: Reges eos in virga ferrea. De his quos non regit, *Psal. 2.* protinus subditur: Et tanquam vas figuli confringes eos. Ab illo ergo optemus regi & liberari hîc, in æternum, in secula seculorum.

Murmurant homines plerunque, qui propterea volunt Deum colere, vt hîc illis bene sit, quando viderint eos qui Deum non colunt, pollere atque florere fœlicitate terrena: se autem Deum colentes, laborare in angustiis, ieiuniis, cæterisque difficultatibus mortalitatis humanæ. Contra hunc morbum sermo diuinus loquitur nobis in hoc psalmo.

TITVLVS PSALMI XLVIII.

TITVLVS talis est, In finem filiis Chore psalmus David. Psalmus iste conuenit David prophetæ, qui hîc loquitur, propositus filiis Chore ad intelligendum. Materia Christus est, non malorum, sed iustorum redemptor. Vel materia est contemptus mundi. In prima parte ponit prologum, ad commendationẽ rei quam dicturus est. In secunda parte proponit Christum redemptorem, non malorum & seculi amatorum, sed iustorum, & in eadem parte reprehendens stultitiam eorum, notat vanitates quibus amatores istius seculi sunt intenti. In tertia parte admonet iustos pauperes, ne curent istos diuites: quia citò peribunt eorum diuitiæ. Intendunt autem

Apostoli vel Propheta in hoc psalmo, omnes in fide existentes, tam ex Iudæis quàm ex gentibus, tam liberos quàm seruos, cuiuscunque conditionis sint, dehortari ab appetitu terrenorum ad amorem cælestium. Et sic non erit in die iudicij timendum. In primis autem multis faciunt eos attentos, tum quia prudenter, id est moraliter eis loquuntur: tum quia parabolicè: tum etiam quia illud à magistro interius præsidente addiscent, & quod aliis voce prædicabunt, opere complebunt.

PSALMVS XLVIII.

AVDITE *hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem.* Quod dico, Auribus percipite, hoc est, nolite transeunter audire. Sicut est ergo aliqua distinctio inter Audite, & Auribus percipite: ita est distinctio aliqua inter omnes gentes, & habitatores orbis. Significantius enim vult nos intelligere quod ait, Omnes qui habitatis orbem: vt gentes intelligamus, omnes iniquos: habitatores autem orbis, omnes iustos. Nam qui habitat non tenetur. Qui autem tenetur, non habitat: sed habitatur. Ista verba audituri erant non solùm peccatores & impij, sed & iusti. Permixtè modò audiunt omnes, sed cùm ventum fuerit ad reddēdam rationem, separabuntur qui sine causa audierunt, ab illis qui auribus perceperunt. Audiant ergo peccatores. Hoc est quod ait, Audite hæc omnes gentes. Audiant & iusti, qui non sine causa audierunt, & regunt potius terram, quàm regantur à terra. Et hoc est quod subiungit, Auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Et iterum dicit: *Quique terrigenæ, & filij hominum.* Quod ait Terrigenæ, ad peccatores retulit. Quod ait, Et filij hominum, ad fideles & iustos. Videtis ergo quia seruatur ista distinctio. Qui sunt ergo terrigenæ, nisi filij terræ? Qui sunt filij terræ? Qui hæreditates terrenas requirunt: Qui sunt filij hominum? Qui pertinent ad filium hominis. Aliquando iam ista distinximus sanctitati vestræ. Et inuenimus quia Adam homo erat, filius hominis non erat. Et Deus non erat ipse Adam: Christus autem & filius hominis erat, & Deus erat. Quicunque pertinent ad Adam, terrigenæ: Quicunque pertinent ad Christum, filij hominum. Omnes tamen audiant. Ego nullis subtraho sermonem meum. Terrigena est? Audiat propter iudicium. Filius hominis est? Audiat propter regnum. *Simul in vnum diues & pauper.* Iterum ipsa sunt repetita. Quòd ait, Diues, ad terrigenas pertinet. Quòd autem Pauper, ad filios hominum. Diuites intellige superbos: pauperes humiles. Habeat multas facultates pecuniarum? si in eis non extollitur, pauper est. Non habeat aliquid, cupiat & infletur? Inter diuites reprobos deputat eum Deus. Et diuites & pauperes in corde interrogat dominus. Non parua se propheta dicturū insinuat, cùm tantā omnium faciat aduocationē. Et ponit causam, quare debeat audiri cū subdit: *Os meū loquetur sapientiā, & meditatio cordis mei prudentiam.* Sapientia est cognitio diuinorum. Prudentia est de instructione morum. Et propheta vel Apostoli hîc annuntiant sapientiam, vbi Christum filium Dei omnium redēptorem iustorum annunciant. Mores informant, cùm docent hæc terrena non esse appetend

petenda, & diuitum diuitias negligendas. Hæc autem non puris labiis se dixisse pronuntiant, sed meditatè, vt auditores magis attentos reddant. Hæc etiam non à seipsis, sed interiore magistro, videlicet Spiritu sancto, audire & loqui se asseruit, cùm subiungit, *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.* In parabolam aurem inclinare, est eandem parabolam humiliter audire. Quam non audiunt, qui non faciunt quod di cunt: quales erant Pharisæi, quos dicit dominus sedere super cathedram Moysi. Qui verò doctor est & non auditor, alteri prodest, sibi non prodest. Qui autem faciunt, & sic dicunt: audiunt quod dicunt. Et ideo fructuosè dicunt quod audiunt. Talis erat iste vir sanctus. Qui prius parabolam humiliter audit, quatinus instructus interiore magistro, deinde aperiat propositionem suam in psalterio. Parabolæ sunt similitudines rerum, quæ comparantur rebus de quibus agitur. Propositiones sunt quæstiones, in quibus aliquid est quod disputatione soluẽdum sit. Quare audit parabolam? Quia videmus nunc per speculum in ænigmate, sicut dicit Apostolus. Quandiu hîc peregrinamur à domino, nondum est illa visio nostra facie ad faciem, vbi iam non sunt parabolæ neque ænigmata, neque similitudines. Ænigma est obscura parabola quæ difficilè intelligitur. Si ergo in ęnigmate videmus, inclinemus in parabolam aurem nostram. Et sic aperiamus in psalterio propositionem nostram. Audiamus quod dicitur, faciamus quod præcipitur. Aperiam (inquit) propositionem meam in psalterio, quia quod propono manifestandum in psalmo hoc, faciam non solùm verbo, sed etiam exemplo: vt quod doceo ore, compleam opere. Psalterium enim in quo manibus feriuntur chordæ, vt audiantur melos, id est psalmus, bonam operationem significare sæpe iam diximus. In psalterio ergo propositionem aperire, est verba quæ ponuntur operibus demõstrare. Inclinabo in parabolã aurem meam. Ac si dicat, Audiã in me Spiritum sanctum loquẽtem, & ea quæ futura sunt, in parabolis & propositionibus denuntiantem. Inclinabo ergo & humiliabo in hanc parabolam aurem meam, neque de illis ero, de quibus dicitur: Væ prophetæ, qui prophetat de corde suo. Posteà verò aperiam in psalterio propositionem meam. Audiuit enim propheta, & quid audisset in hoc psalterio psalmi manifestat dicens: *Cur timebo in die mala?* Id est, in die iudicij. Dicit aliquis, Quia fecisti furtum, homicidium, vel aliud graue peccatum. Nõ ideo, inquit, timebo. Cur igitur timebo? sequitur & dicit *Iniquitas calcanei mei,* Id est finalis iniquitas *circundabit me.* Id est ex omni parte ostendit me damnabilem. Non ergo tam iniquitas, quàm finis iniquitatis timenda est. Non enim qui malè vixerit, sed qui mala vita finierit, periturus est. Si ergo viter iniquitatem calcanei sui, & ambulet in viis Dei, non timebit, vt perueniat ad diem malam. Cur ergo timebimus in die mala? Aut quare non nos emendabimus, antequàm veniat dies mala? Præceptum est Euæ, vt obseruet caput diaboli: quia diabolus calcaneũ ipsius obseruat. Eua est caro nostra. Per carnem facilius labitur homo. Si igitur iniquitas calcanei circundabit nos, cur timebimus in die mala? Habemus enim in potestate auxiliante do-

Matth.23. Matth.5. 1.Cor.13. 2.Cor.5. 1.Cor.13. Ezech.13. Gen.3.

mino, vt non faciamus iniquitatem: aut si fecimus, vt emendemus. Et sic non erit qui nos circundet. Et in die nouissima non timebimus, sed gaudebimus. Qui sunt ergo quos circundabit iniquitas calcanei sui? *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.* Væ vobis Iudæi, qui non in Christo, sed in vestra iustitia confiditis. Væ vobis diuites, qui in vestris diuitiis gloriamini. Vobis timēdum est quod subditur in psalmo. *Frater non redimit, redimet homo?* Quis est iste frater, nisi Christus, qui cæteros fratres saluauit? Cuius typum Ioseph ille tenuit, qui fratres suos de fame liberauit. Frater iste post resurrectionem suam cuidam dixit: Vade, dic fratribus meis. Frater noster voluit esse dominus noster, assumēdo nostram naturam. Christus enim qui dicitur filius Dei, & est, dicitur frater noster. Ergo si Christus non redimet, homo redempturus est? Si ille non redimet qui Deus est & homo, redimet alius qui sit purus homo? Non vtique. vnde *Non dabit Deo placationem suam.* Non poterit Deum placare malus, neque per oblationem, neque per orationem, neque per sacrificium. Hinc Paulus ait: Voluntariè nobis peccantibus iam non relinquitur hostia pro peccato. Quandiu enim homo est in voluntate peccandi, nullis Deum potest placare muneribus, nullis sacrificiis, nullis operibus bonis. Et ideo subdit. *Et pretium redemptionis animæ suæ.* non poterit dare. Non est enim eius Deo beneplacita eleemosyna. cuius adhuc voluntas retinetur in culpa. *Et laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem.* Qui ad tempus delectatus est in diuitiis, in æternum laborabit in tormentis. Desiderabit mori, sed non poterit. Ad hoc tantùm viuet, vt semper laboret. Væ tibi mala cupiditas, quàm malè tuos decipis amatores. *Non videbit interitum, cùm viderit sapientes morientes.* Vident sapientes mori. Attendunt temporalem mortem, sed futurum damnationis interitum non prouident. Talia plerunque solet dicere: Nonne mortuus est ille sapiens? Si aliquid posset, qui aliquid sapuit, non moreretur. Faciam ergo mihi bene, dum viuo. Hi sunt qui voluptatem summum bonum esse putantes, cunctis corporis delectationibus inhærent. Hi sunt qui dicunt, Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Viderunt Iudæi Christum pendentem in cruce, & contempserunt illum dicentes: Hic si filius Dei esset, descenderet de cruce: non videntes quid sit interitus. Ille moriebatur temporaliter, vt reuiuisceret in æternum. Illi viuebant temporaliter, morituri in æternum. De quibus mox subinfertur. *Simul insipiens & stultus peribunt* Insipiens est, qui non credit in futuram pœnam. Stultus qui licet credat, tamen non cauet. Caue ergo insipientiam: caue stultitiam: prouide futurum interitum. Fac tibi amicos de mammona iniquitatis. Vade ad formicam, & disce sapiētiam (quæ æstate congregat, vnde viuat in hyeme,) & non peribis in æternum. Hi autem simul peribunt, *Et relinquent alienis diuitias suas.* Omnes iniqui relinquunt alienis diuitias suas: siue filij sint, siue parentes, siue vicini, quibus relinquūt. Tamen in hoc alieni sunt, quia illis de suis diuitiis subuenire non possunt. *Et sepulchra eorū,* Id est pyramides & mausolea, quæ quasi magnas ædificant domos

Gene. 42. 45. Ioan. 20. Hebr. 2. Hebr. 10. Apoch. 9. Ecclesi. 8. Matth. 27. Matth. 6. Prou. 6.

domos,quasi illa sepulchra debeant esse *domus illorum in æternum*.Excipiuntur sepulchris pretiosis, & inuoluuntur pretiosis vestibus:sepeliuntur vnguentis & aromatibus.Deinde memoriam qualem habent? *Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis*. Domus & familiæ eorum vsque in tertiam & quartam generationem eos laudāt, eisq; sacrificāt. Tangit consuetudinem gentilium,qui constitutis diebus aliquos conducebant,vt inuocarent nomina mortuorum circa sepulturam eorum. In quo propheta magnam eorum notat stultitiam, quia cùm ipsi per hæc memoriam æternam habere putarent,tamen in solis terris suis hoc faciebant. Vel aliter: tabernacula eorum,id est domus lapideæ,quas de diuitiis construxerunt,in quibus ad horam habitauerunt: manentia in progenie filiorum & progenie nepotum:vocauerunt nomina sua,id est, fuerunt causa quare nomina eorum haberentur in memoria.Et non vbique,sed in terris suis,idest, in vicinio suo. Hoc totum pertinet ad redarguendam inanem diuitum extollentiā,vt in amplis ædificiis operam non insumant:cùm tandem præter sepulchrum nihil eorum possideant.Hoc autē ideo faciunt, quia intellectū suum amiserunt.Et hoc est quod subdit. *Homo cùm in honore esset, non intellexit*. Quis maior honor homini dari potuit,quā ratio & intellectus,Deiq; similitudo?In tanto honore positus non intellexit, id est non intelligenter egit: sed *Comparatus est iumentis insipientibus*. Non secundū aliud nisi secundum insipientiam,& in actu *Similis factus est illis*. Quia sicut iumenta prona sunt terræ, & tantùm ventri obedientia,ita amatores mundi terrenis rebus tātùm sunt dediti.*Hæc via illorum scandalum ipsis*. Hæc via secundum quod ipsi fuerunt in honore, & non intellexerunt, terrena tantùm appetendo, erit scandalum ipsis,id est offensio,quæ ducet eos ad interitum. Ipsis fit scandalum, non tibi.Quando erit tibi?Si putes quòd beati sint tales.Si verò intelligas,quia nō sunt beati,ipsis erit scandalum via ipsorum,non Christo, nō membris eius. *Et posteà in ore suo complacebunt*. Cùm facti fuerint tales, vt non quærant nisi bona temporalia,laudabunt se placentes sibi.Vel posteà in ore suo complacebunt,quando dicent in iudicio,Domine Deus aperi nobis. Sed tunc fiet *Matth.25.* quod sequitur: *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos*. Quia grege facto diuitiis tonsi & expoliati à magna nigrorum spirituum multitudine in tenebras deducentur. Et meritò qui Christum pastorem habere noluerunt,à *Ioan.10.* morte depascentur, & à lupo rapace deuorabuntur. *Et dominabuntur eorum iusti in matutino*:Quia iudices eorum erunt in iudicio.*Et auxilium eorum*,quod habent in hoc seculo, *veterascet*,id est deficiet, *In inferno à gloria eorum*, Id est propter hoc quòd gloriati sunt in diuitiis suis.Rectè dicitur, Auxilium eorum à gloria eorum veterascere,quia gloria & diuitiæ eorū in inferno nullum eis auxilium poterunt præstare.*Veruntamen Deus redimet animam meā,de manu*,Id est,de potestate *Inferi,cùm acceperit me*.Id est meā humanitatē.Modò iustis est labor,pressura, tribulatio:in spe futura est verū gaudiū. Modò qui ad lætitiam secularem oculos aperiunt & cor claudunt, transit eorum fœlicitas & venit pœna. Quo contrà transit iustorum pœna temporalis, &

venit

venit æterna fœlicitas. Excitat nos ergo spiritus Dei cùm subiũgit: *Ne timueris cùm diues factus fuerit homo.* Et non tantùm cùm ipse diues factus fuerit: sed: *Cùm multiplicata fuerit gloria domus eius.* Id est honor diuitiarum eius. Nõ desperes, neq; putes eum à Deo diligi, quia abundat diuitiis: & te quia pauper es, à Deo derelictum. *Quoniã cùm interierit, non sumet omnia.* Vides viuentẽ? Cogita morientem. Quid hîc habeat attendis? an secũ tollat attende. Multũ auri habet, multũ argenti, multum prædiorum, mancipiorũ, & cætera. Cùm interierit, non sumet omnia. *Neque descendet cum eo gloria eius.* Quid habebit caro putrescens in sepulchro? Quid habebit anima perdita in inferno? Ideo non descendet cũ eo gloria eius, quia in vita sua quæsiuit gloriã temporalem. Hoc est quod subiungit: *Quia anima eius in vita ipsius benedicetur.* Illi enim qui ista temporalia pro magno habẽt, quando aliquos in hoc mundo honoribus & diuitiis florere vident, solẽt eos laudare & beatificare: sicut alibi dicitur in
Psal. 9. psalmo: Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus be
Psal. 143. nedicitur. Et iterum, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Anima ergo eius in vita ipsius benedicetur, sed in morte torquebitur, & sentiet æternam pœnam, qui transitoriam secutus est gloriã. *Confitebitur tibi cùm benefeceris ei.* Perfectorum est, dominum laudare in aduersis. Reprobus autem tantũ laudat in prosperis. Venit illi lucrum? Confitetur. Venit hæreditas? confitetur. Venit damnum? blasphemat. Et ideo subditur: *Introibit vsque in progenies patrũ suorum.* Qui sunt patres eorum, nisi diabolus & angeli eius? Vnde dominus
Ioan. 8. quibusdam ait: Vos ex patre diabolo estis. Progenies verò diaboli sunt om-
Mat. 3. nes reprobi. Hinc per Ioannẽ dicitur: Progenies viperarũ, quis ostendet vobis fugere à ventura ira? Ergo in progenies patrum introibit, quia simul cum reprobis in æterno igne peribit. *Et vsque in æternũ non videbit lumen.* Mittetur
Matth. 8. & 13. enim in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Omnis qui ma
Ioan. 3. lè agit, odit lucem. Quia ergo dum viueret tenebras dilexit, ideo nunquam lucem videbit. Et quòd lumen amiserit cordis, ostendit cùm subinfertur: *Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Sententiæ repetitio confirmatio est: vel ideo repetit, quia in hoc versu maximè pendet intentio psalmi, & vtilitas. Defende ô homo honorem tuum. Noli deserere eum quem tibi dedit Deus intellectum, ad hoc vt diuina percipias, æterna diligas, terrena contemnas. Vtere intellectu, vtere ratione, despice temporalia: vt peruenire merearis ad cælestia.

TITVLVS PSALMI XLIX.

AGITVR in sequẽti psalmo de vocatione omnium gẽtium: de manifesto aduentu Christi, de mutatione veteris sacrificij in nouũ, de damnando peccatore indisciplinato: & quòd iter ad dominum sit laudis sacrificium. Titulus est, Psalmus Asaph. Interpretatur Asaph congregatio. Attribuendus est ergo psalmus iste Asaph, id est congregationi fidelium ante aduentum Christi existentium: credentium esse venturum Christum in carnem, & pro nobis: quod nos credimus esse completum. Materia psalmi huius est ipse Christus, modò nos per prædicationem

tionem vocans: deinde districtè iudicans. Intendunt autem prænominati fideles, introducendo ipsius domini Christi personam, vt maiori pondere loquantur, suadere auditoribus suis vt à carnalibus obseruantiis desistant, & ab vmbra ad veritatem se transferãt: nec ita voce prædicent, vt opere non impleãt. Cur autem præceptis Christi talia suadentis obtemperandum sit, causæ præmissæ sunt in principio psalmi, vsque ad eum locum vbi dicitur: Audi populus meus. In principio verò sit prædicationis eius talis commendatio. Vox est synagogæ.

PSALMVS XLIX.

D*Evs deorum dominus locutus est, & vocauit terram, à solis ortu vsque ad occasum.* Non quicunque homo, aut quicunque angelus loquutus est: sed ipse deorũ Deus, scilicet dominus noster Iesus Christus, qui est operator & deificator sanctorum, sicut ipse alibi ait quibusdam sanctis diis per gratiam factis: Ego dixi, dij estis & filij excelsi omnes. Hinc Apostolus ait, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et iterum: Filij Dei sumus, sed nondum apparet quod erimus. Iste tantus ac talis locutus est per angelos, per prophetas, per semetipsum, per fideles suos, & vocauit terram, id est homines habitantes in terra. Et non in vna terra tantùm, sed à solis ortu vsq; ad occasum. Datus est enim apostolis Spiritus sanctus, & dictum est eis, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et quia prædicatio incepit ab Ierusalem, rectè subiunctum est: *Ex Syon species decoris eius.* Hine alius propheta dicit: De Syon exibit lex, & verbum domini de Ierusalem. Inde cœpit prædicari species decoris, id est, pulchritudo diuinitatis Christi. Ipse est speciosus forma præ filiis hominum, de quo & subditur: *Deus manifestè veniet: Deus noster, & non silebit.* Prius occultus venit, infirmus in carne apparuit. Erat gloriæ species in diuinitate, sed hęc latebat in humanitate. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Occultus ergo venit, vt iudicaretur. Manifestè veniet, vt iudicet. Et hoc est quod ait, Et non silebit. Silet modò à iudicio, occultus in cælo. Patiens est super peccatores, non exercens iram, sed expectans pœnitentiam. Tacui, inquit: nunquid semper tacebo? Et notandum quod ait Deus noster. Nõ enim est Deus, qui non est Deus noster. Quoniam omnes dij gentium dæmonia, Deus autem Christianorum est verus Deus. Quia verò ad iudicium veniet, sequentia docent, cùm dicitur: *Ignis in conspectu eius exardescet.* Veniet enim iudicare seculum per ignem. Hinc Apostolus ait: Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Qui dulcedinem Dei nondum gustauerunt, si nõdum desiderant Dei faciem, timeant vel ignem. Supplicia terreãt, quem prę mia non inuitant. Vile tibi est quod Deus pollicetur? Contremisce quod minatur. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Aliter: Christus veniet ad iudicium, & tunc ignis prauæ concupiscentiæ exardescet, & exuret reprobos qui erunt in conspectu eius: quia videbunt in quem transfixerunt. *Et in circuitu eius tempestas valida.* Id est angeli, quia sicut valida tempestas sufflat paleas ad ignem, sic malos sufflabunt ad inferos. Valida tempestas ventilatura est tam magnam aream. Hac

Psal. 81. Ioan. 19. Ioan. 1. 1. Ioan. 3. Hebr. 1. Act. 2. Mar. 16. Mich. 4. Psal. 44. 1. Cor. 2. Matth. 16. Psal. 95. 1. Corin. 3. Matth. 7. Zach. 12. Ioan. 19. Matth. 13.

tempe

tempestate erit illa ventilatio, qua separabitur à sanctis omne immundum: à fidelibus omnis simulatio, à piis & trementibus verbum Dei omnis contemptor & superbus. Veniens itaque dominus ad iudicium, quid facturus est? *Aduocauit cælum desursum.* Per cælum vult intelligi omnes sanctos &
Matth. 19. perfectos, quos aduocabit sursum sessuros, secum iudicaturos. Vocabit *& terram discernere populum suum.* Cælum vocabit, vt iudicet cum eo. Terram vocabit vt discernat populum suum à populo malo. Audi vocationem terrę, &
Mat. 25. populi sui discretionem. Venite benedicti patris mei, percipite regnū quod vobis paratum est ab origine mundi. Percipite dico. Quare? Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Ecce quare dicuntur terra: videlicet propter boni operis fertilitatem. Hi si non potuerunt cælum esse, omnia contem-
Mat. 5. & 25. nendo, vel bona terra fuerunt, fructum misericordię faciendo. Deinde propheta videns futura tanquam præsentia, exhortatur angelos congregantes.
Matth. 13. & 25. Mittet enim dominus angelos suos, & congregabuntur ante eum omnes gentes. *Congregate illi* de diuersis partibus orbis, *sanctos eius.* Et nō tales sanctos, qui insistant carnalibus obseruantiis: sed tales, *qui ordinant* & proponunt nouum *testamentum eius super sacrificia* legalia. Illa enim sacrificia veteris testamenti, vmbra & prophetia fuerunt veritatis. Testamentum ergo super sacrificia ordinare, est seipsum in sacrificium domino offerre, & quod litera præcipit, spiritualiter adimplere. Vel super sacrificia testamentum ordinatur, quando veteribus noua præponuntur: quando animalium sacrificiis de-
Hebr. 5. 7. & 10. structis Melchisedech ordo vbique prædicatur. Ad cuius nouitatis ordinē pertinet quod subditur: *Et annuntiabunt cæli iustitiam eius: quoniam Deus iudex est.* Cæli iustitiam Dei annūtiant, quando spirituales viri fidem domini nostri
Psal. 18. Iesu Christi & bona opera prædicant. Vnde alibi dicitur: Cęli enarrant gloriam Dei. Quæ profectò iustitia ideo nobis prædicatur, quatinus illam exequentes iram iudicis euitare mereamur. Quoniam Deus iudex est, qui iudi-
Matth. 16. cabit viuos & mortuos: quia secundum opera vnicuique retribuet merita. Hoc incessanter mentis oculis attendentes sancti viri, quoniam Deus iudex est, vitam suam inquirere, peccata sua deflere, sese semper ad meliora promouere non cessant: vt postmodum ante districtum iudicem iniudicabiles apparere valeant. Huc vsque synagôga commendauit Christum, vel exponendo ordinem prædicationis eius, vel secundum aduentum commendando à modò introducit eū loquentem sic: *Audi populus meus, & loquar Israël.* Israel
Gene. 32. nomen electionis est. Non vocaberis Iacob, sed vocaberis Israel. Ergo audi sicut Israel, sicut videns Deum. Et si nondum spe, sed iam fide. Hoc enim in-
Luc. 8. terpretatur Israel, videns Deum. Qui habet aures audiendi, audiat. Captat autem eius beniuolentiam, cùm ait: Populus meus. Ac si diceret: Populus e-
1. Pet. 2. lectus, populus peculiaris. *Et testificabor tibi.* Id est testimoniis scripturarum approbabo. Quid? *Deus Deus tuus ego sum.* Id est ego Deus sum Deus tuus. Qui-
Roma. 9. cunque enim Apostolorum & prophetarum scripturas intelligit, dominum
1. Ioan. 5. Acto. 10. Iesum esse Deum nostrum agnoscit. Deus tuus, & propriè dicitur, quem familiarius habet Deus tanquam in mancipio suo, tanquam ex peculio suo.
Roma. 8. Quid vis amplius? Primū quæris à Deo? Ecce Deus ipse Deus tuus est. Quid

Deo

Deo dicimus? dona tibi quærebas, ipsum donaturum habes. Et quid exigit à nobis dominus Deus noster? Audiamus quid adiungat. *Non in sacrificiis tuis arguam te.* Non tibi dicam, Quare non mihi pinguem taurum mactasti? Quare non de grege tuo hircum optimum obtulisti? Quare aries ille ambulat in ouibus tuis, & in ara mea non imponitur? *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.* Holon totum est: caustum, incensum. Holocaustum autem totum igne absumptum. Sunt quædam holocausta quæ non recipit Deus, de quibus in alio psalmo dicitur. Vtique holocaustis non delectaberis. Hæc sunt holocausta brutorum animalium, quibus Deus non delectatur. Quæ sunt ergo illa quæ in conspectu meo sunt semper? Benignè fac, inquit Deus, in bona voluntate tua Sion. Tunc acceptabis sacrificium iustitię oblationes, & holocausta. Est ignis flagrãtissimæ charitatis. Animus inflammetur charitate, arripiat eadem charitate membra in vsum suum. Non ea permittat militare cupiditati, vt totus exardescat igne amoris diuini. Talia holocausta dicit Deus, in conspectu meo sunt semper. Adhuc forte Israel cogitat de bobus, de ouibus, de hircis. Ideo subiunctum est: *Non accipiam de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos.* Pronuntiat testamentum nouum, vbi omnia illa vetera sacrificia cessauerunt. Erat enim tunc pronuntiatum futurum quoddam sacrificium, cuius sanguine mundaremur. Quare non accipiam de domo tua vitulos, hircos &c. talia? *Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum.* Ac si diceret: Qui omnes feras possideo, illo qui in domo tua est vitulo vel hirco non indigeo. Sed fortè ait Israel. Bestiæ Dei sunt illæ bestiæ feræ, quas non includo in corte mea, quas non alligo ad præsepe meum. Ea verò quæ apud me sunt, non Dei, sed mea sunt. Ideo dominus adiungit: *Iumenta in montibus & boues* mea sunt. Et illa quæ possides, & illa quæ nõ possides, mea sunt omnia. Si enim seruus meus es tu, totum peculiũ tuum meum est. *Cognoui omnia volatilia cæli.* Id est appendi omnia & numeraui. Alia est notitia Dei, alia hominis. Sicut aliud est possidere Dei, aliud est possidere hominis. Non enim tu quod possides, totum habes in potestate: aut quãdiu viuat bos tuus, in potestate tua est. Hæc volatilia cæli de aqua nata sunt à verbo domini dicentis: Producant aquæ volatilia cæli. Vbi nouerat quæ imperauerat vt aquæ proferrent? Iam certè nouerat quod creauerat, & antequàm crearet, nouerat. Tanta ergo notitia Dei: vt apud ipsum essent quodã ineffabili modo, antequã creata essent. Et à te expectat vt accipiat, quod antequam crearetur habebat. *Et pulchritudo agri mecum est.* Id est vbertas omnium in terra gignentium mecum est. Cum illo ager, cum illo species terræ, cum illo species cæli, cum illo omnia volatilia cæli & omnis creatura, quoniam ipse vbique est. *Si esuriero, non dicam tibi.* Non esuriet neque sitiet, non laborabit neque dormitabit qui custodit Israel. Sed hæc secundum carnalitatem tuam dicta sunt: quia tu antequam mãduces, famẽ pateris, fortè putas & Deum esurire, vt manducet. Etiam si esse posset vt esuriret, non diceret tibi. Omnia quæ ante illum sunt, vnde vult, tollit. Nihil illi necessarium est. Et ideo subdit: *Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius.* Noli ergo laborare quod mihi des: sine labore habeo, quod volo. *Nunquid mandu-*

Psal. 65.

1. Corin. 11.
Apoca. 1.

Gene. 1.

Iere. 23.
Ioan. 1.
Psal. 120.

Actu. 17.

cabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo? Quia ista non quæris, dic ergo: Domine Deus noster, quid velis vt offerat tibi populus tuus Israel. Sequitur & dicit: *Immola Deo sacrificium laudis.* Interiora sacrificia semper plus diligit Deus. Magis enim attendit affectum quàm censum. Ideo protinus addit. *Et redde altißimo vota tua.* Sit ara tua conscientia tua. Ignis tuus amor diuinus. Sacrificium tuum laus Dei. Sic ergo Deum lauda in corde tuo, vt in ipsa oblatione laudis spirituali igne accensus teipsum immoles & morti fices, & sacrifices Deo. Et bene cum sacrificio præcipimur votum reddere altissimo. Nam secundum vota pensat Deus sacrificia. Tantò apud Deum maius erit sacrificium tuum, quantò maiorem in ipso sacrificio habueris de

Hebr. 11. uotionem. Vnde scriptum est: Fide plurimam hostiam Abel quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus. Cor nanque & non substantiam pensat Deus. Nec perpēdit quantum in eius sacrificio, sed

Psal. 55. ex quanto proferatur. Hinc alibi dicitur in psalmo: In me sunt Deus vota tua, quæ reddam, laudationes tibi. Ac si apertè dicat: Et si exterius munera offerenda non habeo, intra memetipsum tamen inuenio quod in aram tuæ laudis impono. Quia qui nostra datione non pasceris, oblatione cordis melius placaris. Immola, inquam, Deo sacrificium laudis, vt sic habeas eum placatum & propitium. Et quid deinde? *Et inuoca me in die tribulationis: & eruā te, & honorificabis me.* Quando tribularis noli desperare, nec velis in tuis viribus confidere. Inuoca me, & eruam te. Ad hoc enim permissus est dies tribulationis fieri, quia fortè si non tribulareris, non inuocares me. Cùm tribularis autem, inuocas me: & quia vocas, eruam te. Cùm fueris erutus, honorificabis me, vt iam non discedas à me. Valent ergo nobis tribulationes, quia nos excitant ad honorandum Deum. Tribulati propriam infirmitatem cognoscimus, eruti diuinam gratiam sentimus. Tanto magis autem eum honoramus, quo liberationem nostram non à nobis, sed ab ipso procedere sci-

Iob. 7. mus. Et sciendū quòd tota vita ista mortalis tribulatio est sanctis viris. Nam præter innumeras mundi huius anxietates, in eo quòd à Deo separantur,

2. Cor. 5. quòd adhuc in mundo peregrinantur, quòd corpus quod corrumpitur ag-

Sapien. 9. grauat animam, vehementer tribulantur. Et quanto crebriores tribulationes sunt apud nos, tanto frequentiores debent orationes esse apud Deum. Sed cauendum est ne viuamus malè, dum cantamus bene. Nam sequitur: *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas?* Id est præcepta mea iu-

Roma. 2. stificantia prædicas? De talibus dicit Apostolus: Qui prædicas non furandum, furaris: qui doces non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis. *Et assumis testamentum meum per os tuum?* Id est corpus Chri-

Matth. 26. sti & calicem noui testamenti, qui pro multis effusus est in remissionem pec

Mar. 14. Luc. 22. catorum. Vel assumis testamentum meum per os tuum, id est Euangelium

1. Cor. 11. meum tam pollutis labiis prædicare præsumis? *Tu verò odisti disciplinam*, Id est correptionem: *Et proiecisti sermones meos retrorsum.* Quia eos negligens non custodisti. In odiendo disciplinam, redarguitur voluntas mala. In proiiciendo sermones Dei retrorsum, reprehenditur negligens & praua vita. Sermones Dei proiicere, est illis contemptis peruersa agere. Ecce quomodo

modo proiecisti sermones meos. *Si videbas furem currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Ne forte non diceres, Non feci furtum. Non feci adulterium. Quid si placuit tibi qui fecit? nonne ipso placito cucurristi? Nonne portionem tuam cum illo qui fecit, laudando posuisti? Et si non facis malum, si tamen laudas malum, si ex voto consentis, curris cum malo, & portionem mali recipis. *Os tuum abundauit malitia: & lingua tua concinnabat dolos.* Malitiam & dolum quorundam hominum insinuat, qui quanuis sciant mala esse quæ audiunt, minimè reprehendunt. Et parum est quia non dicunt, Mala fecisti: sed adulando dicunt, Bene fecisti. Et norunt mala esse, sed abundant malitia, & lingua eorum concinnat, id est adornat dolos. Dolus autem est fraus quædam in verbis, quando aliud promittitur, aliud sentitur. Parum est quod facis malum, insuper laudas adulando, & irrides & fallis peccantem. Vel os peccatoris malitia abundat, quando maledictis & conuitiis alios exasperat. Dolos verò labia concinnant, quando auditu placida verbis pronuntiant. Vnde adhuc subinfertur: *Sedens, aduersus fratrem tuum loquebaris.* Hoc fit quando aliquis quasi firmus aut alicuius iam momenti doctor detrahit fratri suo forte bene agenti & rectè viuenti. In eo autem quòd ait Sedens, mora vel studium designatur. Est alius infirmus & imperfectus, aduersus quem ponit scandalum similiter prauè loquendo. Ideo infirmus ille dictus est matris filius, nondum patris, adhuc lacte indigens & vberibus adhærens. Portatur adhuc sinibus matris Ecclesiæ, nondum valens ad solidum cibum mensæ patris sui accedere. *Hebr. 6.* Scandalizatur autem, quia adhuc perfectus non est. Si enim perfectus esset, scandalizari nullatenus potuisset. Nam pax multa est diligentibus legem Dei, & non est illis scandalum. Et dominus in Euangelio: Qui scandalizauerit (inquit) vnum de pusillis meis. Non ait de maioribus, sed de pusillis: quia pusillorum est tantùm scandalizari. Prauorum autem vsus est perfectis derogare, imperfectis scandalum ponere, & semper discordias seminare. *Hoc fecisti* (inquit dominus) *& tacui.* id est non reprehendi, non vindicaui. Modò enim tempus est misericordiæ, quo nos pius dominus patienter expectat, vt conuertamur. Non enim irascitur per singulos dies, sed sicut dicitur in alio psalmo: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit. Hinc est quod subiungit. *Existimasti inique quòd ero tui similis.* Parum est quia mala facta tua placent tibi. Placere putas & mihi. Deum quia non pateris vltorem, vis tenere participem. *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Quanto modò patientius misericors dominus peccatores sustinet, tanto eos districtius in iudicio arguet. Et quia hîc seipsos attendere & emendare negligunt, statuet eos ibi ante faciem suam, vt videant fœditatem suam. Nec tamen ad hoc, vt corrigant: sed vt magis erubescant. Modò ergo tu fac quisquis talis es, quod tibi minatur facere Deus. Tolle te à tergo tuo, vbi te videre non vis dissimulans à factis tuis, & constitue te ante te. Ascende tribunal mentis tuæ. Esto tibi iudex. Torqueat te timor. Erumpat confessio. Et dic domino tuo: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Si enim (vt

Psal. 118. *Matth. 18.* *Psal. 7.* *Psal. 7.* *Matth. 25.* *1. Cor. 11.* *Psal. 50.*

Paulus ait) nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Propter-
1. Cor 11. ea admonendo subdit: *Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum.* Vos qui Deum obliti estis, dum mala agitis, ex ratione perpendite quæ dicta sunt: vt vosmetipsos corrigatis. Attende in hoc versu viscera diuinæ misericordiæ. Etiam obliuiscentes se non obliuiscitur, non repellit, imo reuocat ad in-
Ezech. 18. tellectum, vt resipiscant, & non pereant. Non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Et quare ô misericors domine, admones obliui-
1. Pet. 5. scentes te, vt intelligant? Audi causam. *Nequando rapiat* aduersarius ille diabolus, qui tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, *& non sit qui eripiat.* Si vos intelligere non vultis. Non enim eripit dominus eos, qui obliuiscuntur eum: qui ea quę ad salutem animarum suarum pertinent,
1. Cor. 14. intelligere contemnunt. Vnde scriptum est: Omnis ignorans ignorabitur. Quo contrà de intelligentibus & laudantibus Deum quid subiungat, audiamus. *Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.* Quod Latinè salutare, hoc Hebraicè Iesus dicitur. In sacrificio igitur laudis fit Iesu iter ostensionis, quia dum per psalmodiam compunctio effunditur, via nobis in corde fit, per quam ad Iesum in fine peruenitur.
Joan. 14. Sicut ipse de sua ostensione loquitur dicens: Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.

TITVLVS PSALMI L.

IN finem psalmus Dauid, cùm venit ad eum Nathan propheta, quando
2. Reg. 12. *intrauit ad Beth-sabee. Psalmus iste attribuitur Dauid prophetæ in finem respicienti, id est Christum, à quo per peccatum recesserat, qui est finis legis & prophetarum. Vel finis, id est perfectio omnium bonorum operum. Psalmus dico compositus pro eo negocio, pro quo venit ad eum arguendum Nathan propheta. Et quia Nathan multotiens venerat ad eum, vt sciretur in quo aduentu ipse fuit causa huius psalmi, determinat sic: eo scilicet tempore, quando intrauit ad Beth-sabee. Huius mulieris vxoris alienæ pulchritudine captus est rex & propheta Dauid. Hoc in isto psalmo non legitur, sed in titulo eius apparet. In libris autem Regnorum plenius legitur.*
2. Reg. 11. *Huius maritum in bello curauit occidendum. Et post hoc factum missus est ad eum Nathan propheta à domino, qui eum argueret de tanto commisso. Multi volunt cadere cum Dauid, & nolunt resurgere cum Dauid. Non cadendi exemplum propositum est, sed si ceciderís, resurgendi. Attende ne cadas. Non sit dilectio minorum casus maiorum: sed sit casus maiorum, tremor minorum. Audiant qui non ceciderunt, ne cadant. Audiant qui ceciderunt, vt surgant. Admonet etiam tale exemplum, non se quenquam extollere debere in prosperis rebus. Multi enim res aduersas timent, prosperas non timent. Periculosior est autem res prospera animæ, quàm aduersa corpori. Hoc peccatum non fecit, cùm persecutorem Saulem pateretur. Semper verò aduersus fœlicitatem vigilandum est. Materia huius psalmi est Dauid, siue quilibet alius pœnitens. Intendit autem propheta in hoc psalmo principaliter orare pro triplici reatu huius criminis supradicti, scilicet pro adulterio, homicidio, & fraude. Deinde etiam pro omnibus aliis delictis, vt Deus*

vt Deus hanc noxam & omnes alias sibi indulgeat, & gratiam sancti spiritus restituat: ita vt illam nunquam amplius amittat. Proponitur autem Dauid in hoc psalmo omnibus iustis exemplar, non peccandi: sed si ceciderint, resurgendi. Et ne in virtute sua præsumant cùm scriptum sit, Qui stat, videat ne cadat. Iniustis ad hoc proponitur, vt de 1. Corin. 10. *magnitudine delicti sui aliqui non desperent, respicientes Dauid, tanti delicti per condignam satisfactionem consecutum veniam. Dicit ergo sic Dauid.*

PSALMVS L.

MISERERE *mei Deus.* Dictum est à simili alicuius in causa deprehensi, cuius crimen, quia iam manifestum est iudicibus, non iam studet illud defendere: sed solam veniam nititur deprecando impetrare, suam pœnitentiam ostendens, & merita præterita prætendens: & sic facturum bona in futuro promittens. Prius orat pro peccato: deinde crimen suum sponte confitetur. Ac si diceret, Deus, id est creator meus, quem magna & multiplex iniquitas mea non latet, *Miserere mei, secundum magnam misericordiam tuam.* Id est, ad modum misericordiæ tuæ, quæ magna est, dimitte magnum peccatum meum. *Et secundum multitudinem miserationum tuarum.* Id est, ad modum miserationum tuarum, quæ multæ sunt in effectis, *dele iniquitatem meam:* quæ multiplex est. Id est, dele homicidium, fraudem, & adulterium. Hîc ostendit & peccatum suum magnum esse (erat enim adulterium) & multiplex. Ibi nanque 2. Reg. 11. homicidium & fraus, & multa alia denotari possunt. Hoc distat inter misericordiam & miserationem: quia Deus naturaliter semper est misericors in se, actualiter autem miserator in nobis. Misericordiæ virtus inseparabiliter in Deo est. Cùm autem ex hac misericordia nobis aliqua beneficia tribuuntur, miserationes dicuntur. Et notandum quòd qui magnam misericordiam deprecatur, magnam miseriam confitetur. Opponitur ergo magna misericordia magno peccato. Opponitur multitudo miserationum multiplicitati culparum. Propterea adhuc subiungit: *Amplius*, quàm ego te deprecari valeam, *laua me ab iniquitate mea:* vt dimittas quæ conscientia metuit, & adiicias quod oratio non præsumit. *Et à peccato meo munda me.* Quamuis inter iniquitatem & peccatum nihil distare perhibeat 1. Ioan. 3. Ioannes Apostolus, qui ait, Iniquitas peccatum est: ipso tamen vsu loquendi plus iniquitas quàm peccatum sonat. Et omnis se homo liberè peccatorem fatetur, iniquum verò dicere nonnunquam erubescit. Cum ergo pœnitens iste orat, vt ab iniquitate lauetur, & à peccato mundetur: tàm à grauiori, quàm à leuiori culpa curationem postulare videtur. Et supponit causam, quare sibi dimitti postulat quod deliquit, dicens: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco,* secundum pœnitentiam & satisfactionem: & hoc non ad horam, sed continuè. Ideo subdit. *Et peccatum meum contra me est semper.* Contra me, id est ante oculos meos. Non est oblitus peccati sui & iniquitatis, quamuis iam à propheta audisset: Transtulit à te Deus peccatum tuum. In 2. Reg. 12.

conſcientia ſua tanquam in imagine, adulterium & homicidium depictum habebat: per ſingulos dies videbat putredinem: & ideo dicebat, Et peccatum meum contra me eſt ſemper. Ego illud video. Tu id ne conſideres. Attende quid facit Deus. Si memor ſis peccati tui, ille non erit memor. Si
Iſa. 43. tu eius oblitus fueris, Deus eius memorabitur. Ego ſum (inquit dominus) qui deleo iniquitates tuas. Tu vero memor earum eſto. Sed fortè dicet aliquis, Vt quid ego memor ſum? Vt ſit gratior, inquit, miſericordia mea, vt ſentias quid tibi conceſſerim. Si enim fueris memor cumuli peccatorum tuorum, eris memor & magnitudinis beneficentiæ Dei. Tales erant ſancti: virtutes ſuas non emittebant, ſed peccatorum ſuorum memoriam reuocabant: non ſicut nunc homines, qui peccatorum ſuorum obliuiſcuntur, & celare cupiunt: ſi quippiam autem boni fecerunt, in medio proferunt, & omnibus propalare feſtinant. Feciſti aliquid boni? Cela illud, vt dominus tuus videat, & laudet. Feciſti mala? agnoſce & emenda, & ignoſcit Deus. Confitere Deo, & dic quod ſequitur: *Tibi ſoli peccaui*. Cui ſoli reddenda eſt ratio
Ioan. 8. de peccato, qui ſolus eſt ſine peccato. *Et malum coram te feci.* Quid eſt hoc? Coram hominibus non eſt adulteri vxor aliena, & maritus occiſus. Sed in hoc ſoli Deo peccat omnis homo, quòd ſolus Deus poteſt curare hominẽ à peccato. Ac ſi egregio medico dicat ęgrotus: Tibi ſoli ægroto: paſſionem meam nullus ſanare poteſt, niſi tu ſolus. Hinc in alio pſalmo de hoc cæleſti
Pſal. 102. medico animæ peccatrici dicitur, Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui ſanat omnes infirmitates tuas. Rectè autem coram Deo malum feciſſe ſe dicit, quia ſolus Deus quale & quantum ſit malum cuiuſque cogno-
Iob. 35. ſcit. Homo enim videt in facie, Deus videt in corde. Homo videt peccatum operis, Deus inſpicit etiam radicem intentionis. Vel, tibi ſoli ſine peccato,
Hebr. 4. peccaui & malum coram te feci, quem nullum latet ſecretum. Ille iuſtus punitor eſt, qui in ſe non habet quod puniatur. Et ideo oro, munda me.
Iſa. 45. Quare? *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis.* Sermo tuus eſt, Conuertimini ad me
Matt. 11. & ſalui eritis. Sermo tuus eſt, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati
Ezech. 18. eſtis, & ego vos reficiam. Sermo tuus eſt, Quacunque hora peccator conuerſus fuerit, vita viuet, & non morietur. Et ego quidem conuerſus ſum, & ad te veniens miſericordiam peto. Dimitte ergo quæ commiſi, vt in ſermonibus tuis iuſtus & verax inueniaris. *Et vincas cùm indicaris.* Id eſt, cùm quidam prauè intelligentes iudicent te non miſereri criminaliter lapſis. Vince illos, & ſententiam eorum deſtrue, mihi parcendo criminaliter lapſo. Aliter. Ideo tibi ſoli peccata mea confiteor: ideo coram te mala mea detego, vt te iuſtificem in ſermonibus tuis, & me inculpem in operibus meis: & tanquam iudicio conſtituto, vincas tu, vincar ego. Sæpe enim dum cauſam Dei erga nos, & noſtram erga Deum diligenter diſcutimus, ipſum Deum apud nos ex ratione iudicamus. Aſcendit homo tribunal mentis ſuæ: fit accuſatrix cogitatio, teſtis conſcientia: fit iudex ratio, carnifex timor: & cùm ſe iniuſtum & conuictum deprehendit, humilior factus gratiorem ſe domino reddit. Vel, vincas cùm iudicaris, id eſt, in iudicio filij tui, quo condemnatus eſt morti, victor appareas,

ſecun

secundum clarificationem resurrectionis & ascensionis. Superas enim omnes iudices:& qui se putat iustum coram te, iniustus est. Nec sufficit Dauid tantùm sua criminalia peccata confiteri: etiam ipsam ad medicum ducit originem peccati. Omnia confitetur, in omnibus se humiliat: vt omnium peccatorum veniam mereatur. Vnde nunc tam sua, quàm totius humani generis voce subiungit, dicens: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Mater mea me concepit cum delectatione peccati. Ego conceptus contraxi mecum iniquitatem originalis delicti. Nunquid de adulterio Dauid natus erat de Iesse iusto viro & coniuge eius? Quid est ergo quòd se dicit in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia dertahitur iniquitas ex Adam? Nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpæ pœnam. Quod dicit, Ecce: significat in manifesto. Omnes enim hoc vident, Omnes hoc sentiunt. Homo enim in corruptibili carne viuens, habet tentationum immunditias impressas in semetipso: quia nimirum eas traxit ab origine ipsa: quippe propter delectationem carnis, eius conceptio immunda est. Hinc est quòd plerunque tentatur, & nolens. Hinc est quòd immunda quædam in mente paritur, quamuis ex iudicio reluctetur: quia conceptus de immunditia dum ad munditiam tendit, hoc conatur vincere quod est. Qui ergo ad munditiæ locum iam peruenit, cóceptionis suæ viam respiciat per quam venit: atque inde colligat, quia ex sua virtute non habet munditiam viuendi, cui de immunditia factum est initium subsistendi. *Ecce enim veritatem dilexisti.* Ideo cognosco peccatum secundum pœnitentiam, quia, Ecce, id est, patens est, quòd tu dilexisti veritatem: id est, veram confessionem: vel veritaté dilexisti, impunita etiam illorum peccata, quibus ignoscis non reliquisti. Sic misericordiam prærogasti, vt seruares & veritatem. Ignoscis confitenti, sed seipsum punienti. *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Ita me dilexisti, ita me honorasti, vt occulta mysteria sapientiæ tuæ, id est, filij tui, prophetico spiritu reuelares mihi: videlicet incarnationem, passionem, resurrectionem, ascensionem, & alia plurima. Incerta dicit, propter Iudæos, qui ea legebant & dubitabant. Occulta propter gentes, quæ hęc omnino nesciebant. Dic nobis ô sancte Dauid, de aduentu Christi si quid tibi fuerit reuelatum. Descendet, inquit, sicut pluuia in vellus. Dic cóuentum persecutorum. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum, aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Dic passionem crucis. Foderunt manus meas & pedes meos. Dic cibum & potum. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Dic sepulturam. Posuerunt me in lacu inferiori. Dic resurrectionem. Non derelinquas animam meam in inferno. Dic ascensionem. Ascendit Deus in iubilo. Dic gloriam Ecclesiæ. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Longum esset enarrare quot & quanta reuelata sunt ei secreta. Cùm ergo tantus vir ceciderit, quis est qui de se securus esse posit? Et tamen si contingat aliquem cecidisse, attendat hunc pœnituisse, & non solùm percepisse veniam, sed etiam in ordine pristino restitutum esse. Vnde & subdit: *Asper-*

Phil. 3. Ephes. 2. Rom. 5. & 15. Rom. 7. Iaco. 1. Rom. 7. Psal. 71. Psal. 2. Psal. 21. Psal. 68. Psal. 87. Psal. 15. Psal. 46. Psal. 44.

ges me hyssopo & mundabor. Hyssopum herbam nouimus humilem, sed medicinalem, quæ saxo hærere radicibus dicitur. Apprehende & tu radice dilectionis petram tuam, id est, Christum. Esto humilis Deo tuo, vt sis ex-
1. Cor. 11. celsus in glorificato Deo tuo. Noli herbam contemnere, vim medicamenti attende. Hysopus pulmonis deponit tumorem. In pulmone solet notari superbia. Illic enim inflatio, illic anhelitus. Talem autem passionem curat humilitas. Hysopo in veteri lege sanguis spargebatur vitulæ ad mun-
Leuit. 14. dandos filios Israël. Aspergamus & nos hysopo, imitemur humilitatem passionis Christi, & mundabimur à peccatis. Sed parum est mundari nos à
1. Corint. 11. sordibus peccatorum, nisi contingat decorari candore virtutum. Ideo
Apoc. 1. subiungit: *Lauabis me,* sanguine sacrato: *Et super niuem dealbabor.* In qua nulla nigredinis vestigia cerni possunt. Bene dicit se super niuem dealbari, quia candor iustificatæ animæ candorem omnem superat visibilis crea-
Matth. 17. turæ. Vestis Christi in monte tanquam nix dealbata effulsit, quæ Ecclesiam omnium macula peccatorum mundandam significauit. Sic me mundato & dealbato: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.* Valde delectat veritas intus audita: Et vehementer gaudet seruus Dei & lætatur, cùm de remissione peccatorum, siue de promissione salutis æternæ, siue de aliquibus diuinis conditionibus intus instruitur. Inde de Ioanne dicitur:
Ioan. 3. Amicus autem sponsi stat & audit, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Gaudium ad præsentem gratiam referri potest. Lætitia ad futuram gloriam. *Et* propter gaudium mihi redditum, *exultabunt ossa humiliata.* Id est virtutes quæ per peccatum fuerunt depressæ, erunt mihi exultationis causa. Vel perfecti viri possunt intelligi, quoniam humiliati sunt,
Luc. 18. exultabunt: iuxta quod scriptum est: Omnis qui se humiliat, exaltabitur.
Matth. 23. Et vt hoc fiat, secutus adiungit: *Auerte faciem tuam à peccatis meis.* Hoc fa-
Sapien. 11 cit Deus, quando dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam. Quasi auertit à peccatis faciem, quasi non reminiscitur, quando non punit. Meritò rogas, & bene rogas, vt Deus auertat faciem suam à peccatis tuis, si tu faciem tuam non inde auertis. Hinc est quòd superius dicit, Et peccatum meum contra me est semper. Nec solùm rogo pro his peccatis, sed etiam pro omnibus aliis. Et hoc est quod dicit: *Et omnes iniquitates meas dele.* Quas cùm deleueris, *Cor mundum crea in me Deus.* Crea vt Deus, nouum aliquid: munda cor meum: aufer malas cogitationes. *Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Bene dixit, Innoua: denuò nanque domus ædificata est, quam inueterauerat peccatum: rogo vt innouet gratia. Per factum meum curuata erat rectitudo spiritus mei: per gratiam tuam dirigatur: vt sicut prius rectè & in veritate in conspectu tuo ambulem. *Ne proiicias me à facie tua.* Id est, à præsentia tua. Proiiciantur à te peccata mea, non ego. Hactenus, inquit, ante faciem tuam steti, secreta tua intellexi. Te deprecor domine, ne me repellas à tanta tua cognitione. *Et spiritum sanctum tuũ ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Vt sicut olim, ita & nunc filij tui aduentus, incarnatio, passio,

resurrectio, ascensio mihi sint manifesta. *Et spiritu principali confirma me.* In quo confirma? quia ignouisti mihi: quia certus sum non mihi imputari, quod donasti. Et ex hoc factus securus, atque ita gratia confirmatus, non ero ingratus. Quid dabis pro hoc munere? *Docebo iniquos vias tuas.* Hoc enim habent sancti viri proprium, vt bona spiritualia quæ à Deo percipiunt, aliis ex charitate impartire studeant: & sicut ipsi suam, ita aliorum salutem quærant. Vnde & subdit: *Et impij ad te conuertentur.* Non enim ad hoc docent alios, vt se velint commendare, aut ex sua doctrina lucrum aliquod temporale quærere: sed hac tantùm intentione, vt impios ad conuersionem possint trahere. Magna est diuinæ misericordiæ commendatio, & peccantium consolatio, cùm dicitur, Et impij ad te conuertentur. Ita plenus est Deus adipe misericordiæ, vt non solùm conuersis, sed etiam ipsis impiis promittatur salus. Hinc Paulus ait, Vt credentes in eum qui iustificat impium, deputetur fides eorum ad iustitiam. Attendens autem multas suas iniquitates, & eas tribuens corruptioni carnis & sanguinis, adiungit: *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.* Tu Deus, qui es Deus & auctor salutis meæ, libera me de sanguinibus, id est, corruptionibus carnis. Expressit Latinus interpres verbo minus Latino proprietatem tamen ex Græco. Nam omnes nouimus Latinè non dici sanguines: tamen quia ita Græcus posuit plurali numero, non sine causa, quia hoc inuenit in prima lingua Hebræa, maluit potius interpres minus Latinè aliquid dicere, quàm minus proprietatē designare. Quare ergo pluraliter dixit De sanguinibus? In multis sanguinibus tanquam in origine carnis peccati, peccata multa intelligi voluit: ad ipsa peccata respiciens, quæ veniunt de corruptione carnis & sanguinis. Vnde Apostolus ait: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Libera me de sanguinibus, id est, de iniquitatibus. *Et exultabit*, id est exultando annuntiabit *lingua mea iustitiam tuam.* Si potero iustitiam tuam enarrare: Si tu me prius liberaueris ab iniquitate. Et quia dixit, Labia mea exultabunt iustitiam tuam, ne videretur hoc viribus suis attribuere, tanquam in potestate habens sermonem: commendans gratiam Dei subiungit: *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Labia mea idonea facies ad prædicandum, quæ prius clausa fuerant propter peccatum. Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Vnde peccatori dixit Deus, Quare tu enarras iustitiam meam? Quo contrà rectos decet laudatio. Tuum est ergo aperire labia mea: meum est deinde annuntiare laudem tuam: quod tibi magis acceptabile est, quàm legalia sacrificia offerre. *Quoniam si voluisses sacrificium* legale magis quàm oblationem laudis, *dedissem* illud. Sed ideo magis decreui offerre sacrificium laudis, quia *vtique holocaustis* veteribus *non delectaberis.* Quid ergo? Nūquid non offerebat Deo sanctus Dauid sacrificia & holocausta vitulorū & taurorū sicut in lege præcipiebatur? Offerebat planè: sed in ipsa oblatione plus nouū quā vetus exhibebat sacrificiū. Cū enim animalia mactabat, seipsum intus in contritione cordis Deo immolabat, ibique Deo offerebat vota & laudes, quæ magis acceptabilia Deo sciebat, quàm offerre animalium carnes. Et hoc est verum, quod nobis insinuat

[Margin: 2. Corin. 4. | Rom. 4. | 1. Cor. 15. | Eccles. 15. | Psal. 49. | Psal. 32.]

sacrifi

ſacrificium,cùm ſubiungit: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.* Carnale tantùm ſacrificium non placet Deo,ſed Spiritus contribulatus,id eſt,pro peccatis plurimum anxiatus,eſt Deo placens ſacrificium.Et hoc probat ex verbis ſequentibus,dicens: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Ex hoc apparet quia contribulatus ſpiritus ſit tibi gratum ſacrificium:quia ô Deus, non deſpicies,imo gratanter accipies cor contritum, per compunctionem & humiliatum.Commendato nouo ſacrificio, orat vt conſtituat Eccleſiam ex vtroque pariete,quæ exhibeat huiuſmodi ſacrificium. Ait ergo: *Benignè*
Ephes. 2. *fac domine in bona voluntate tua Sion.* Tu domine, cui tale placet ſacrificium, Benignè fac Sion,id eſt, largam benedictionem & miſericordiam impende tuæ futuræ Eccleſiæ, & non ex meritis ſuis, ſed In bona voluntate tua, id eſt,cum gratuita gratia tua. *Et* ex viuis lapidibus,videlicet fidelibus animabus, *ædificentur muri Ieruſalem,* Id eſt, vterque paries Eccleſiæ,ſcilicet Iu-
Ibidem. daicus & gentilis,in fide,ſpe & charitate conſtruatur. Interpretatur Sion ſpeculatio,& Ieruſalem viſio pacis. Agnoſcitis ergo vos in Sion & Ieruſalem,ſi certam expectatis ſpem futuram: & ſi pacem habetis cum Deo. *Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ.* Modò ſacrificium pro iniquitate (quod eſt ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum) Deus non deſpicies. Tunc,id eſt,in futuro ſeculo,gratanter accipies ſacrificium iuſtitiæ tantùm,
Psal. 83. & laudis:ſicut ſcriptum eſt:Beati qui habitant in domo tua Deus, in ſecula ſeculorum laudabunt te.Acceptabis etiam *Oblationes & holocauſta.* Quando totum pecus imponebatur aræ igne conſumendum,hoc dicebatur holocau
Rom. 8. 1. Corint. 15. ſtum.Totos nos diuinus ignis aſſumet. Non enim tantùm aſſumetur anima noſtra diuino igne ſapientiæ,ſed & corpus noſtrum ibi merebitur immortalitatem. *Tunc imponent ſuper altare tuum,* Id eſt,ſuper memoriam venerandæ tuæ paſsionis & reſurrectionis, *vitulos,* ſignificatos, id eſt,ſeipſos, innocentes,nouos,à iugo legis liberos.

TITVLVS PSALMI LI.

AGITVR in hoc pſalmo de duobus generibus hominum: vnum terrenum, aliud cæleſte: vnum perſequitur,aliud patitur: vnum gloriatur in malitia, quod eradicabitur: aliud gloriatur in Deo, & permanebit. De peruerſo genere. In prima parte pſalmi agitur, & malitia eius per partes deſcribitur. Genus verò electorum in fine demonſtratur. Titulus talis eſt, In finem, intellectus David,
1. Reg. 22. *cùm veniſſet Doeg Idumæus & annunciauit Sauli & dixit ei: Venit David in domum*
1. Reg. 21. *Achimelech. Legitur in hiſtoria, quòd eo tempore quo Saul perſequebatur David, ipſe*
1. Reg. 22. *David fame & ab hoſtibus compulſus, cùm non haberet quò fugeret, intrauit in domum*
*Achimelech ſacerdotis, & apud eum comedit de panibus propoſitionis. Quod cùm vidiſſet Doeg Idumæus quidam ſeruus Saulis, inuidia motus nuntiauit Sauli dicens: Venit David in domum Achimelech. Hæc perſecutio & Doeg accuſatio impleta eſt, & quotidie impletur in Eccleſia. Doeg interpretatur motus. Idumæus interpretatur terrenus: Saul appetitio, Achimelech * patris mei regnum. Expoſitio tituli hæc eſt:*

* Fortaſſe Fratris legi debet vt rata etymologiæ ratio obſeruetur. Vel fortaſſe Abimelech

Intelle

Intellectus iſte, quem voces huius pſalmi pariunt, non in hac vita complendus eſt, ſed in finem, id eſt, in futuro: vel in finem, Chriſtum. Quo intellectu impij per hanc præſentem licentiam, quam habent malum faciendi, ſubituri creduntur damnationem æterni ſupplicij. Boni verò per hoc quòd ab eis illa mala patiuntur, in futuro remunerandi. Intellectus autem iſte attribuendus eſt Dauid, id eſt, cuilibet fideli. Intellectus, dico, habitus de eo negotio, quod ſignificatum fuit, cùm veniſſet Doeg Idumæus, id eſt, terrenus aliquis malitia motus, & annuntiauit Sauli qui interpretatur appetitio, per quem ſignificatur mors: & dixit ei, inſtigando eum ad perſecutionem: Venit Dauid, id eſt, quilibet fidelis, in domum Achimelech, id eſt, in conſortium Eccleſiæ, quæ rectè Achimelech deſignatur, qui patris mei regnum interpretatur: quia in ipſa regnat Deus pater. Nec immerito per Saul intelligimus mortem: quia ſicut hunc peccator populus à Deo petiit regem, ita nos per illicitum appetitum acquiſiuimus mortem. Saul enim (vt diximus) interpretatur appetitio. Appetitus malus animæ mors eſt. Iſte rex dominatur in filiis diffidentiæ. Perſequitur autem nos, & per ſe, & per miniſtros ſuos. Sed ab hoc rege triumphabimus, quando mortale hoc induerit immortalitatem, cùm fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Ubi eſt mors contentio tua? vbi aculeus tuus? Interim vt patientes ſimus ne deficiamus in via, reficiamur panibus ſanctitatis in domo Achimelech, id eſt, verbo Dei & cæleſtibus ſacramētis in domo Eccleſiæ. Materia huius pſalmi eſt vtrunque genus hominum, perſecutorum & patientium. Fidelis anima habens hunc intellectum, quòd ij qui modò in malitia gloriantur, poſtmodum damnabuntur, & qui modò patiuntur propter iuſtitiam, poſteà gloriam ſempiternam percipient: loquitur hîc contra ipſos peruerſos, intendens eos à peruerſitate reuocare, & viam veritatis oſtendere, ita dicens.

legerat author, quanquam hiſtoria refragante; quemadmodum & in Pſalmum 33 titulo

1. Reg. 8. 9. & 10. — *Epheſ. 5.* — *1. Corint. 15.* — *Ozee 13.* — *Marc. 8.* — *Matth. 4.* — *Matth. 5.*

PSALMVS LI.

Q*VID gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Tu perſecutor & amator mundi, cui licentia & potentia iniquitatem operandi eſt conceſſa. Pro quo fructu? Pro qua vtilitate gloriaris in malitia? Vel hoc certè te reuocare deberet, quòd in hac gloria fructus aliquis inueniri nō valet. Plus profectò eſt gloriari in iniquitate, quàm iniquitatem opere exercere. Nam ſunt nonnulli qui iniqua quidē faciunt, ſed remordet eos conſcientia de peccato, atque in ſemetipſis contremiſcunt. Et ſolet contingere quòd ſi nondum ex omnibus poſſunt, à quibuſdam tamen operibus prauis ſtudent ſeipſos refrænare. Et ſunt *Prouer. 2.* qui lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Hi ſunt qui habenis laxis ad vniuerſum ſe præcipitant malum. Tales redarguuntur in hoc pſalmo. Quoniam in malitia gloriantur, & potentes ſunt in iniquitate: reprehenditur in eis & voluntas praua, & actio peruerſa. Malitiam autem exequitur per partes cùm ſubiungit: *Tota die,* id eſt, aſsiduè *iniuſtitiam cogitauit lingua tua.* Aut facis malum, aut dum non potes facere, dicis malum: aut quando nec hoc potes, vis & cogitas malum. Linguam cordis commendat in hoc loco, non oris: habet enim cor noſtrum linguam ſuam. Quale officium foris habet lingua in loquendo, tale officiū lingua cordis intus habet in cogitando. Hinc eſt quòd ſine verborū

ſtrepitu

ſtrepitu ſæpe nobiſipſis loquimur in corde. Nec ſolùm cogitaſti iniuſtitiam,ſed & dolum feciſti.Hoc eſt quod ſubdit: *Sicut nouacula acuta feciſti dolum.* Dolus tuus officium habet nouaculæ. Sicur nouacula acuta ſordes & pilos abradit pellium,ita dolus tuus quando aufers fidelibus terrenas facultates,aut corpora cædis,vel occidis:ſuperflua tantùm tollis, damna nulla animæ facis.Imo candidiorem & perfectiorem reddis. Ecce quid faciunt ſanctis mali:pilos radunt.Ergo acuat nouaculam ſuam malus,acuat dolum quantum poteſt:ſuperflua temporalia ablaturus eſt, non neceſſaria ſempiterna.Vitam temporalem tollit,ad æternam mittit.Auferr temporalia, impellit ad æterna. Et notandum quòd in hoc verſu cogitatio & actus continetur malitiæ:in ſequenti verò etiam affectus deſignatur,cùm dicitur: *Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem.* Non ſolùm cogitaſti & feciſti, ſed etiam dilexiſti malum.Nec hoc tantùm dilexiſti ad faciendum, ſed etiam ad loquendum.Et ideo ſubdit: *Iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.* Subaudis dilexiſti.Hoc profectò ſemper conuenit reprobis, vt magis diligant malum cogitare,agere,loqui,quàm bonum. Et in hoc eſt duplex iniquitas & damnatio,quia quod reprobandum erat,eligunt: & quod eligendum fuerat,contemnunt.Væ iniquo cordi.Auertit ſe,ne videat quod videre debuerat.
Pſal.35. De tali dicitur in alio pſalmo: Noluit intelligere,vt bene ageret. Propter hoc rectè ſubinfertur: *Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa.* Iam non curat quid dicat,quid mentiatur,qualiter fallat. Ad omnem falſitatem,doloſitatem,vanitatem ſe præcipitem dereliuquit. Lingua doloſa miniſtra fallaciæ eſt.Lingua doloſa aliud in corde geſtantium, aliud ore promentium.Sed in his præcipitatio & ſubmerſio eſt. *Propterea Deus deſtruet te in finem.* Et ſi modò videris ſtare,& florere quaſi fœnum in agro,in finem
Mala.25. euellet te Deus, quando dicet:Ite in ignem æternum. Et quamuis fixeris in amore mundi radicem cordis: *Euellet te & emigrabit te*, id eſt,emigrare faciet *de tabernaculo tuo.* Id eſt,de hoc mundo,vel de corpore, ſiue de Eccleſia in qua ſtare debuiſti. *Et radicem tuam de terra viuentium.* Habent & reprobi
Luc.8. aliquando radicem boni. Quod ſignificatur in grano quod cecidit ſuper petram.Miſit enim radicem,ſed natum aruit:quia non habebat humorem.
Ibidem. Hi ſunt (inquit dominus) qui ad tempus credunt,ſed in tempore tentationis recedunt.Credendo ergo mittunt radicem, ſed non perſeuerando de terra viuentium,id eſt,de ſocietate ſanctorum eradicantur,quia gratiæ diuinæ non habuerunt humorem. *Videbunt iuſti & timebunt,& ſuper eum ridebunt.* Intelligamus & diſcernamus duo iſta tempora timendi & ridendi.
Eccleſ.3. Legimus quid ſeruetur in finem malis.Et quia intelligimus & credimus:videmus & timemus.Apoſtolus dicit,In timore & tremore veſtram ipſorum
1.Corint.2. Pſal.2. ſalutem operamini.Et Pſalmiſta:Seruite domino in timore. Ergo iuſti qui ſunt modò,qui viuunt ex fide,intelligunt quòd damnandi ſunt mali. Propterea timent & ſibi.Quod enim ſunt hodie,ſciunt. Quod cras futuri ſunt,
Coloſ.3. neſciunt. Cùm autem venerit dies noſter, cùm Chriſtus apparuerit vita noſtra,& nos apparebimus cum ipſo in gloria. Tunc ſuper eum ridebunt iuſti,quia iam non erit locus compatiendi aut condolendi. Non quomodo
nunc,

nunc, quando vides hominem iniustè viuentem, vis cum illo laborare, & ad viam veritatis errantem reducere. Vnde & doles de illo, & oras pro illo. Tum verò cùm venerit iudicij tempus, iam non erit correctionis locus, sed tantùm damnationis. Erit ibi pœnitentia, sed infructuosa, quia sera. Tunc iniquum videbunt iusti, & super eum ridebunt, id est superiores apparentes eum irrisione dignum indicabunt. *Et dicent*, interiori locutione sua: *Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum*. Vigilanter nobis intuendum est, quid in hoc iniquo damnet scriptura. Non enim dixit, Ecce qui fuit diues: sed ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum. *Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum*, Id est, in copia auri vel argenti, & potentiæ, & gloriæ & aliarum rerum. Non quia habuit diuitias, sed quia in ipsis sperauit, ideo damnatur, ideo de tabernaculo mouetur, ideo extirpatur radix eius de terra viuentium. *Et praualuit in vanitate sua*. Quid enim vanius eo qui plus putat valere nummum quàm Deum? Ergo isto damnato quid dicis de te ô Dauid? Quid dicis de te ô corpus Christi? *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei*. Ego manens in Ecclesia quæ est domus Dei, sicut oliua fructifera in pinguedine charitatis & fructificatione bonorum operum, *Speraui* non in diuitiis siue honoribus, sed *in misericordia Dei*. Ego (dico) perducendus *in æternum*. Et hoc exponit cùm subdit: *& in seculum* subsecutiuum huius *seculi*. Sicut oliua neque in hyeme neque in æstate suam amittit viriditatem, sic sancti viri neque in prosperis neque in aduersis amittunt virtutum decorem. *Confitebor tibi in seculum, quia fecisti*. Ergo quia me talem fecisti, ideo laudabo te in æternum. Magna confessio, magna gratiæ commendatio est, dicere Deo, Quia fecisti. Quid est quòd fecisti? Vtique hoc quod ego sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei. Nam quid ego feci, nisi malum? Deus autem est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. *Et* ideo cum patientia *expectabo nomen tuum*, Id est, gloriam & Deificationem nominis tui: vel nomẽ tuum Iesum, id est, saluatorem: *quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum*. Non dicit in conspectu impiorum, sed in conspectu sanctorum bonum esse nomen domini. Non enim habent oculum aut palatum cordis, vt videre aut gustare valeant quàm bonus & quàm suauis est dominus. Homo nesciens quid sit mel, nisi gustauerit, nescit quid dicat. Ideo magis ad experimentum inuitans psalmus. Gustate, inquit, & videte quoniam suauis est dominus. Ac si dicat: Tunc videbitis si gustaueritis. Si nihil dulce esset martyribus, nequaquam tantas tribulationum amaritudines æquo animo tolerarent. Bonum est nomen tuum in conspectu sanctorum tuorum. Bonum est mihi, quando audio Deus. Bonum est mihi, quando audio Iesus. Hoc nomen audire possunt & boni & mali: non autem gustare nisi sancti. Et quanto quisque sanctior est, tantò dulcius & suauius sapit nomen domini in corde eius. Tanto etiam patientius & desiderabilius expectat, vt tandem videre mereatur quod amat.

Sapien. 5. *Phil. 2.* *1. Pet. 2.*

TITVLVS PSALMI LII.

*IN finē pro Mahalath intellectus David. Iste intellectus attribuitur David,
id est Christo inuitanti nos, id est, in conformitatem sui ipsius qui est finis legis.
Proponitur nobis idem Christus in hoc psalmo, ad intelligēdum, ut in ipsum
qui finis legis est, transformemur: ut credamus eum esse salutare Israël,
Christus dico, agens pro Mahalath, id est, vice parturientis vel dolentis. Mahalath enim
interpretatur dolens siue parturiens: sed habet effectum dolentis vel parturientis, scilicet ar-
guendo, increpando Iudaicam perfidiam, de vetustate in nouitatem transformare satagen-
tis. Filioli mei quos iterum parturio (hoc est pro Mahalath) donec formetur Christus in vo-
Galat. 4. bis, hoc est in finem. Materia est huius psalmi insipiens populus, non cognoscens Deum. In-
tendit autem ipsum caput nostrum in hoc psalmo confutare, eos qui Christum dominum esse
negabant: ostendens eos consummare & esse corruptos, & ita abominabiles esse Deo, ut
nullus illorum faciat bonum, donec conuertantur ad unum, scilicet ad Deum. Ostendit
etiam propter quorundum iniquitates, rationes & eorum arbitrium à Deo dissipandum,
& ipsos etiam in aeternum puniendos: iustos verò salutem consecuturos. Sic ergo incipit.*

PSALMVS LII.

D*IXIT insipiens in corde suo non est Deus.* Iste psalmus, quia iam su-
Psal. 13. perius expositus est, expositione non indiget, praeter hunc v-
num versum, qui non est in superiori psalmo. *Quoniam Deus*
Ibidem. *dissipauit ossa eorū qui hominibus placent.* Voluerūt hominibus Iudaei
Ioan. 19. placere magis quàm Deo, quando dixerunt, Non habemus regem nisi Cae-
sarem. Et iterum: Si dimittis eum, non es amicus Caesaris. Apostolus dicit:
Galat. 1. Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quia ergo hominibus
placere appetentes, noluerunt esse serui Christi: Propterea Deus ossa eo-
rum dissipauit, id est, virtutes animae: & interiores sensus scilicet rationem
& intellectum, memoriam & alia huiusmodi in eis destruxit: quae ideo ossa
dicuntur, quia sicut ossibus caro, ita virtutibus anima sustentatur. *Confusi sunt*
autem amisso loco & gente, atque per omnes terras in captiuitatem dispersi.
Et hoc ideo contingit eis, *Quoniam Deus spreuit eos.* Ipsi enim prius eum
Isa. 1. spreuerant, sicut ipse per prophetam suum dixit: Filios enutriui & exaltaui,
ipsi autem spreuerunt me. Quia ergo spreuerunt Deum, iusto omnipotentis
Dei iudicio spreti sunt.

TITVLVS PSALMI LIII.

*IN finem, in carminibus intellectus David, cùm venissent Ziphaei, & di-
1. Reg. 23. xissent Sauli, Nonne David absconditus est apud nos? Intellectus huius psal-
mi attribuendus est David, id est, Christo tendenti in finē, id est, in perfectio-
nē suae obedientiae. Et hoc in carminibus, id est, in iocunditate: quia vita do-
mini nostri disciplina fuit morum: quia quod ipse intellexit, & nobis intelligendū proposuit.
Ioan. 13. Quid autem intellexit? Perseuerandum in laudibus, usque in finem. Quando hoc intelle-
xit? Quan*

xit? Quando Iudæi in hoc seculo tantùm florentes prodiderunt eum morti, & Deum in Ioan. 1.
homine latentem credere noluerunt. Quæ proditio fuit præfigurata, cùm venissent Ziphæi,
& dixissent Sauli, Nonne Dauid absconditus est apud nos? Vicus quidam erat Ziph: 1. Reg. 23.
cuius habitatores Ziphæi: in cuius regione se absconderat Dauid, cùm eum vellet Saul in-
uenire & occidere. Isti ergo Ziphæi cùm hoc cognouissent, prodiderunt eum regi persecu-
tori, dicentes: Nonne ecce Dauid absconditus est apud nos? Nihil quidem profuit illis
proditio eorum: & ipsi Dauid nihil obfuit. Nanque animus eorum malignus demonstratus
est. Ziph interpretatur flos. Inde dicuntur Ziphæi, id est florentes: per quos designantur Iu-
dæi, qui florebant temporalibus bonis. Per Saul intelligitur mors. Ziphæi ergo prodiderunt
Dauid Sauli, quia Iudæi tradiderunt Christum morti. Per Ziphæos etiam intelliguntur Matth. 26.
amatores huius mundi, qui adhuc persequuntur corpus Christi. Materia huius psalmi est
caput & corpus, inter iniquos constitutum & afflictum. In prima parte psalmi orat se ab
alienis à quibus affligitur, liberari. In ultima parte ostendit eos dispersos, se autem ex omni
tribulatione eripi, & super inimicos suos exaltari. Hoc ergo nobis in hoc psalmo intelligen- Isa. 53.
dum proponitur, ut quemadmodum filius voluntariè se patri obtulit, & non pro salute Hebr. 9.
præsenti, sed pro futura patrem postulauit: ita si florentes in mundo contra nos se erigant, Ioan. 17.
illata incommoda læto animo percurramus, & ea nobis ad futuram vitam prodesse
postulemus. Orat itaque in hoc psalmo ipsum caput, & se orandi (ut diximus) & per-
seuerandi exemplar proponit: præuidens se passurum pro redemptione humani generis; ut
à morte resuscitetur, & secundum virtutem & omnipotentiam Dei dignè tandem exal-
tetur. Sic ergo dixit.

PSALMVS LIII.

D*Evs in nomine tuo saluum me fac.* Vox Christi ad patrem: Ac si
apertè dicat. In nomine tuo glorifica, Saluum me fac, resusci-
tando. *Et in virtute tua iudica me.* Id est, secundum tuæ vir-
tutis excellentiam crescat iudicium meum: vt omnes discer-
nant & cognoscant, quia tu me misisti. Et erit (inquit propheta) quicun- Ioan. 11.
que inuocauerit nomen domini, saluus erit. Inuocemus ergo nomen Rom. 10.
Domini, vt saluemur. Deus in nomine tuo, id est, per inuocationem Iohel. 2.
sancti nominis tui, saluum me fac à peccatis: Et in virtute, id est, in po- Acto. 2.
tentia tua, qua iudicaturus es viuos & mortuos, iudica me, id est, discerne Ioan. 5.
à malis. Notandum quòd prius petit saluari in nomine: deinde iudicari 2. Timot. 4.
in virtute. Nam quem in nomine præcedente saluauerit, in virtute subse-
quente salubriter iudicabit. Securus esto: iudicium illud non tibi erit
punitio, sed discretio. Et hanc orationem quam ad patrem mittit,
exaudiri postulat, cùm subiungit: *Deus exaudi orationem meam.* Hanc
videlicet quam præmisit de salute & iudicio. *Auribus percipe verba oris mei.*
Id est, ipsam orationem habitam corde, & prolatam voce. Dominus
non habet alias aures, nisi gratiam & misericordiam suam. Et cùm di-
citur, Auribus percipe, non intelligitur aliud nisi, Attende & memoriter
ac misericorditer audi. Si enim aure percipiat vt misericorditer audiat,

securi sumus quòd orationem nostram exaudiet dominus. In primo ergo versu fit oratio pro salute, in secundo verò versu fit oratio ad commendandam orationem factam, & ad captandam beniuolentiam Dei. Deinde ponit causam quare sit orandum, dicens: *Quoniam alieni insurrexerunt aduersum*
Ioan.10. *me.* Insurrexerunt enim Iudæi, vt aduersarentur Christo. Alieni quidem, si non genere & natura, moribus tamen & vita. Et non tantùm minor po-
Psal.2. pulus, sed *& fortes quæsierunt animam meam.* Sicut scriptum est: Reges terræ & principes conuenerunt in vnum & aduersus dominum & aduersus Christum eius. Fortes ergo secundum superbiam & potentiam seculi. *Et non pro-*
1.Corint. 2. *posuerunt Deum ante conspectum suum.* Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Fuit itaque causa tanti peccati cæcitas cordis & infidelitas. Cæcitatis verò causa fuit superbia. Væ homini illi, qui non ponit
Psal.26. Deum ante conspectum suum. Nam dominus est illuminatio nostra. Quando enim homo intelligit, illuminatur. Quando intelligere neglligit, tenebratur: & sic incidit in errorem omnem & iniquitatem. Isti sunt alieni qui persequuntur corpus Christi. Non enim sunt à Deo, sed à patre diabo-
Ioan.8. lo. Ipsi me non intellexerunt Deum, sed ecce in manifesto apparet quia reuera sum Deus. *Ecce enim Deus* pater secundum quòd ego homo sum, *adiu-*
Ioan.1. *uat me*, in passione, ne deficiam: *& dominus* filius eius *susceptor est animæ meæ.* Suscipiens eam sibi in vnitate personæ. Vel susceptor animæ meæ, quia post passionem in qua me audiuit, animam meam in gloria suscepit. Hoc adiu-
Matth. 28. torium promittit & membris suis, vbi ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad
Psal.90. consummationem seculi. Et in psalmo alibi ait: Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. Noli ergo timere persecutores tuos, quia Deus tecum est in tribulatione. Noli timere eos qui occidunt corpus,
Matth. 10. quia dominus susceptor est animæ tuæ. Fortassis ideo conuertit ad nos vocem suam. Nam huc vsque ad patrem orando locutus est. Nunc autem vo-
Ioan.11. lens ostendere nobis se esse exauditum & adiutum à patre, non iam ad patrem, sed ad nos dicit: Ecce enim Deus adiuuat me & cætera. Non enim opus erat vt diceret patri, quod sciebat, & quod ipse præstabat: sed nobis vtique erat hoc audire necessarium, vt patientiæ Christi disceremus exemplum. Ex his enim verbis instruimur, quia cùm ab inimicis mala nobis irrogantur, non debemus irasci aut maledicere, aut vindictam exquirere: sed
Deut.32. orare & Dei adiutorium expectare. Mihi vindictam, & ego retribuam, di-
Rom.12. cit dominus. Vnde non tam orando, quàm prophetando subiungit: *Auer-*
Hebr.10. *te mala inimicis meis.* Ecce qualem vindictam facit Deus. Mala quæ mali irrogant bonis, auertit à bonis Deus, & retorquet in malos. Quid enim persecutio & tribulatio nocet martyribus? Imò prodest ad salutem. Illis
Psal.7. verò nocet ad damnationem. Vnde alibi dicitur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Rectè ergo subditur: *In veritate tua*, Id est, iusto iudicio tuo, *disperde illos.* Bene autem non ait: Perde, sed disperde: quia Iudæi in diuersis partibus perditi, & dispersi sunt per regiones propter malum quod fecerunt in Iesum. Disperdet etiam

etiam Deus in veritate sua malos, quando in extremo iudicio diuersis pœnis & tormentis tradet cruciandos, dicens, *Voluntariè sacrificabo tibi*. Omne opus bonum oblatum Deo, sacrificium dici potest. Et bene præmisit Voluntariè. Voluntatem enim & affectum pensat Deus in omni sacrificio, atque offerentis bonam intentionem, & non doni magnitudinem considerat. Et quanta est deuotio & voluntas offerentis, tantum est apud Deum ipsius sacrificium. Hinc Moyses ait: Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Non prius ad munera, sed ad Abel prius respexisse dominus perhibetur: quia non pensat voluntatem ex munere, sed munus ex voluntate. Ad Cain verò & ad munera eius non respexit, quia videlicet bonam in eo voluntatem non vidi[t]. [I]psum obtulit patri filius in sacrificium pro nobis voluntariè quidem, quia non ex necessitate, sed ex charitate. Non enim coacta dona, & coacta seruitia diligit Deus. *Et confitebor nomini tuo Deus, quoniam bonum est.* Verè bonum est & salubre animabus nostris, vt cuncta quæ agimus ad laudem & gloriam nominis tui faciamus, vt tota voluntate sacrificemus Deo, toto corde confiteamur nomini domini. Hoc dulce, hoc bonum, hoc suaue est. Et ponit causam quare hoc faciendum sit, cùm subdit: *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.* Ideo dixi, quia bonum nomen tuum. Nam si hoc possem ante tribulationes agnoscere, fortè mihi necessariæ non fuissent. Sed adhibita est tribulatio ad admonitionem, admonitio facta est ad tuam laudationem. Non enim intelligerem vbi essem, nisi de infirmitate mea admonitus essem: Ex omnibus ergo tribulationibus eripuisti me. *Et super inimicos meos despexit oculus meus.* Super illos Ziphæos despexit oculus meus. Florem quippe eorum transij, altitudinem cordis ad te leuaui, & perueniens inde despexi super illos. Et vidi quia omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni. Hoc agite ergo fratres cum animis vestris. Erigite corda vestra. Expolite aciem mentis vestræ. Discite gratis diligere Deum. Discite præsens contemnere seculum. Discite voluntariè sacrificare hostiam laudis. Discite etiam nomen domini admirabile ac magnum laudare & inuocare, vt transcendentes florem fœni, respiciatis super inimicos vestros.

Gene[s].4. Ibidem. Heb.9. Ephes.5. Isa.53. Rom.8. Isa.40.

TITVLVS PSALMI LIIII.

IN finem in carminibus intellectus David. Intellectus huius psalmi attribuendus est David id est Christo perseueranti in finem, id est in consummationem suæ obedientiæ. Et hoc in carminibus, id est mentis hilaritate. Materia huius psalmi est Christus totus, scilicet secundum caput & corpus ab iniquis afflictum, sed liberatum. Proponit autem nobis membris suis Christus in hoc psalmo intelligendum, id est, non segniter memoriæ commendandum, vt exemplo suo inter aduersa positi, à spe nunquam deficiamus: sed fiducialiter tormenta percurrentes, æternam à Deo speremus remunerationem, & irreuocabilem persequentium damnationem credamus. Hoc est quod circa finem psalmi breuiter continetur, vbi dicitur: Iacta super dominum curam

tuam. Et post pauca: Ego autem speraui in te Deus. Inter quæ autem aduersa sperauit, & quid de sua liberatione, & de aduersariorum damnatione sperando obtinuerit, in prioribus partibus psalmi manifestè promittit. Et orat pro se, ne deficiat in passione: & pro resurrectione sua & glorificatione. Agit etiam de repulsione Iudæorum præsenti, & de damnatione æterna, & de assumptione gentium, & de glorificatione fidelium in æternum: sic dicens.

PSALMVS LIIII.

EXAVDI *Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationẽ meam: Intende mihi, & exaudi me.* Quasi dicat: O vos fideles mei in tribulationibus positi, nolite deficere: sed in domino sperantes, & remunerationem ab eo expectantes, meo exemplo orate: quia
Math. 26. ego in passione positus, sic oraui ad dominum: O Deus pater, exaudi pro-
Marc. 14. pter dignitatem filij tui orationem meam, resuscitando me à morte, & cla-
Luc. 22. Ioan. 12. rificando in passione. Ac si diceret: Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus
Ioan. 17. clarificet te. Et ne despexeris deprecationem meam, id est, propter humanitatem assumptam ne habeas vilem deprecationem meam, quam facio pro euitandis malis: sed potius intende mihi, id est, ipsam humanitatem fac intensam, id est, perseuerantem in oratione, vel in virtutibus & in augmento bonorum operum. Et sic exaudi me. Quando in diuina pagina oratio & deprecatio simul ponitur, à se inuicem differunt: quia oratio est, quando aliquid honestum petimus, scilicet de his quæ volumus assequi. Deprecatio verò pro euitandis malis, de his scilicet quæ à nobis volumus repelli. Sciendum quoque est quòd plerunque quorundam deprecationem omnipotens
Exod. 16. Deus & exaudit & despicit. Hinc est quòd Israëliticis carnes quas malè petierunt, iratus tribuit: sed quantùm eorum postulatio sibi displicuerit, etiam
Numer. 11. puniendo monstrauit. Vnde scriptum est: Adhuc escæ eorum erant in ore
Psal. 77. ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Sic etiam quandò more cæterarum gentium quæ erant in circuitu, regem à Deo petierunt: eis regem habere permisit quidẽ: sed quantum eorũ petitio sibi displiceret, Samueli significa-
1. Reg. 8. uit dicens: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, sed me ne regnem super eos. Quòd etiam testatus est Sa-
1. Reg. 10. muel dicẽs: Vos autem proiecistis dominum Deum vestrum qui solus saluauit vos de vniuersis malis & tribulationibus vestris. Sic ergò suam orationẽ exaudiri postulat, vt eius deprecationem Deus non despiciat: sed exauditio ipsius gratiã simul contineat & vtilitatẽ. Cui sententiæ verba videntur congruere quę sequuntur. Intende mihi & exaudi me. Tunc enim mihi intendit dominus, & non solùm orationem meam, sed me exaudit: quando id quod ego postulo, ad vtilitatẽ animæ meæ tribuit. Et quasi quæreretur: Quæ tibi necessitas, vt sic te postules exaudiri? *Contristatus sum* (inquit) *in exercitatione mea, & conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris.* Dominum nostrum Iesum Christum in exercitatione passionis suæ inimici Iudæi male-

dicendo

dicendo & tribulando contristauerunt, & conturbauerunt. Vnde ipse ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Adhuc Ecclesiæ inimici non cessant membris aut mala facere, si possunt, aut si non possunt, vel detrahere & derogare. Hinc in alio psalmo dicitur, Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi. Et alibi: In idipsum aduersum me susurrabant omnes inimici mei: aduersum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt aduersum me, &c. De quibus adhuc subditur. *Quoniam declinauerunt in me iniquitates.* Accusando & criminando, sicut scriptum est: Nonne bene dicimus quia Samaritanus es, & dæmonium habes? *Et in ira molesti erant mihi.* Verberando, colaphizando: & non iustè, sed in ira, id est propter iram suam. Scriptum est quippe: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Non ait ad quietem & securitatem, sed ad timorem & ad tentationem. Omnes enim qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur. De iustis etiam alibi sic Sapiens loquitur: Æstimata est afflictio, exitus illorum: & ab itinere iusto abierunt in exterminium. Similiter & Apostolus: Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melôtis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti. Insuper & ipse saluator de se ipso lóquens ait: Nónne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Ad hoc pertinet quod subiunctum est: *Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me.* Hinc scriptum est in Euangelio: Cœpit pauere, tædere & tristis esse Iesus; & angelus domini confortabat eum. Nec tamen nobis credendum est, vt redemptor noster, qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum sumendi eam, quantum ad personam suam vllam mortis habuisset formidinem. Sed secundum membra sua hoc dictum accipimus: quæ quamuis in spiritu fortia sint, tamen quia caro est infirma, turbantur aliquando inter se propter pœnam, & mortis amaritudinem timent. Propter hoc subdit: *Timor & tremor venerunt super me.* Timor ad animam: tremor ad corpus referri potest. Hinc est quòd ipse ait: Mi pater, si possibile est, transfer calicem istum à me. Atque vt se maximè timore percitum fuisse ostenderet, non semel tantùm, sed ter orauit, eundem sermonem dicens: & etiam in agonia factus prolixius orabat: & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Hæc etiam verba plus pertinent ad membra, quàm ad caput. *Et contexerunt me tenebræ.* Id est Iudæi tenebrosi & cæci. Nisi enim cæci fuissent, & diabolicis tenebris obumbrati, saltem ex tantis virtutibus & miraculis Christum cognoscere potuissent. Vel in eo quod ait, Cor meum conturbatum est intra me, potest ira intelligi, de qua dicitur alibi: Turbatus est præ ira oculus meus. Et si oculus turbatus est, quid sequitur? Et formido mortis cecidit super me: vita nostra dilectio, mors odium est. Cum cœperit homo timere ne oderit quem diligebat, mortem timet, & acriorem mortem & interiorem, qua occiditur anima

Matth. 26.
Psal. 37.
Psal. 40.
Ioan. 8.
Luc. 22.
Eccles. 2.
2. Timo. 3.
Sap. 3.
Hebr. 12.
Luc. 22.
Ioan. 10.
Matth. 26.
Matth. 26.
Matth. 26.
Luc. 22.
Ioan. 10.
Psal. 6.

1.Ioan.2. non corpus. Inde timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. Quoniam qui odit fratrem suum, in tenebris est. Et quid sibi ait in illa exercitatione & infirmitate positus? *Et dixi, Quis dabit mihi pennas sicut columba, & volabo, & requiescam?* In hac tribulatione non desperaui, sed dixi, id est

Ioan.12. ita patrem meũ oraui: Resuscita me pater apud temetipsum. Nam quis alius præter te, mihi existenti sicut columbæ, id est innocenti & sine felle amaritudinis, dabit pennas, id est agilitatem & possibilitatem, & volabo, id est tran-

Ioan.13. sibo de hoc mundo ad patrem, de Iudaico populo ad gentilẽ, & ibi requiescam? Et non frustrabitur oratio mea. Nam *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* In manifesto est, quòd ego fugiens, id est celeriter à morte resurgens, elongaui mundum vel Iudaicum populum, & mansi in solitudine, id est in cælo, vel in gentilitate. Desiderant sancti viri pennas sicut columbæ, id est spirituales virtutes, vt mente relictis terrenis volare possint per cælestem contemplationem, atque in amore Dei requiescere. Et frequenter pius Dominus implet desiderium eorum, vt elongent fugientes tumultus carnalium cogitationum, atque in solitudine maneant, id est in quiete mentis suæ delectabiliter requiescant. Et vt hoc mihi contingeret, non confidebam in viribus meis. *Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate.* Id est, spem meam ponebam in domino, qui saluauit me ne fierem pusillo animo. Et à tempestate, id est

Matth.8 ab omni commotione. Pusillanimitatem spiritus habuit Petrus, quando ventum validum & maris tempestatem videns expauit. Et cum cœpisset

Matth.14. mergi, adiutorium sui saluatoris expectabat. Vnde & clamabat: Domine saluum me fac. Et extendens Iesus manum apprehendit eum, atque à pusillanimitate spiritus, & tempestate saluauit eum. Et tamen reprehendit

Ibidem. dicens: Modicæ fidei quare dubitasti? Sic plerunque electi cùm validas tentationum impulsiones vident, ex infirmitate animi tempestatem & periculum salutis timent, & sic mergi incipiunt; sed tamen non pereunt, quia expectantes & petentes auxilium diuinum, salui fiunt. Sed sicut ipsi saluantur, ita econtrario reprobi demerguntur. De quibus prophetando protinus & orando subiungit. *Præcipita domine, & diuide linguas eorum.* Qui se malè extulerunt. Expedit eis vt præcipitentur, qui malè con-

Gene.11. spirauerunt. Expedit vt linguæ eorum diuidantur. Quidam per superbiam construxerunt altam turrim, & dominus diuisit linguas eorum. Tunc se cœperunt non intelligere. Hinc facta est origo linguarum multarum. Anteà enim vna lingua erat. Sed lingua vna cordibus humilibus proderat. At vbi illa collectio inter conspirationem superbiæ præcipitata est, pepercit illis Deus, vt diuideret linguas eorum, ne sese intelligendo perniciosam facerent vnitatem. Per superbos homines diuisæ sunt linguæ. Per humiles Apostolos congregatæ sunt linguæ. Spiritus superbiæ disper-

Act.2. sit linguam. Spiritus sanctus congregauit linguas. Qui volunt vnam linquam, veniant ad Ecclesiam: quia in diuersitate linguarum carnis, vna est lingua in fide cordis. Præcipita & diuide linguas eorum. Quare? *Quoniam vidi*

vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Iniquitatem in actu: contradictionem in verbis: in ciuitate, id est in societate prauorum vidi. Est quædam ciuitas turbulenta. Ipsa erat quæ turrim ædificauerat. Ipsa confusa est, & appellata est Babylonia: ipsa per innumeras gentes dispersa. Inde congregatur Ecclesia in desertum bonæ conscientiæ. Venit Christus: contradixit ei ciuitas iniqua. Extendebat ille manus ad populum non credentem & contradicentem. Quod ergo hîc ait, Iniquitatem, perfidia illorum potest intelligi. Si enim iustus est qui ex fide viuit, iniquus est qui non habet fidem. Igitur infidelitas est iniquitas. Nec solus iniquus est qui non credit, sed etiam is, qui malè viuit. De talibus enim loquitur Apostolus. Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Adhuc sanè illius ciuitatis reliquiæ sæuiunt & contradicunt: de qua adhuc subiungitur: *Die ac nocte*, Id est, assiduè *circundabit eam super muros*. Id est, super maiores eius iniquitas. Plerunque dicunt homines: Nemo remaneret paganus, si illi fierent Christiani. Qui ergo nondum fiunt Christiani, quasi muri sunt illius ciuitatis, & non credentis & contradicentis. Quicunque alium defendit in peccato, murus est ciuitatis iniquæ. *Et labor in medio eius, & iniustitia*. Ideo labor ibi, quia iniquitas ibi, quia iniustitia ibi. Vbicunque videris iniquitatem, ibi intellige laborem. Qui iniquus est, nunquam pacem habebit. Torquet enim eum conscientia sua, & ipse est hostis suus. Semper in superbia labor est, sicut econtrariò quies in humilitate. Hinc saluator nos admonet dicens: Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Vnde enim illi laborant, nisi quia non sunt mites & humiles cordę? *Et non defecit de plateis eius vsura & dolus*. Attende populum Iudæorum, & vide quomodo semper in eis regnent hæc duo vitia, scilicet dolus & vsura. Plateæ huius ciuitatis sunt superbia, luxuria, cupiditas, auaritia &c. talia. Via ciuitatis huius lata & spaciosa est, quæ ducit ad mortem. Vsura est quando plus exigitur quàm commodatur. Est alia peior vsura, quando non dimittis quod tibi debetur: & oculus cordis tui turbatur in eo versu, quo dicitur, Dimitte nobis debita nostra &c. Verbum contumeliosum audisti? Vis exigere damnationis supplicium: fœnerator iniuriarum es. Pugno percussus es? Interfectionem quæris: vsura mala est. Tales vsuræ abundant in illa ciuitate. Dolus est, quando aliud corde regitur, aliud ore pronuntiatur. Iniqui autem semper volunt occultare quod sunt, & demonstrare quod non sunt. Deinde populum illum ostendit ideo esse meritò puniendũ, quia prius familiaris extitit, & postmodum domino suo maledixit. Grauiora autem sunt mala, quæ ab amicis inferuntur. *Quoniam si inimicus meus*, id est gentilis populus *maledixisset mihi*, sicut Iudaicus maledixit: *sustinuissem vtique*, tolerabilius & mitius iudicassem. *Et si is qui oderat me*, quando idola adorabat, *super me magna locutus fuisset*, Id est, per superbiam insultasset: magnificaret se super me, atque minaretur mihi quicquid posset: *Abscondissem*, id est subtraxissem *me forsitan ab eo*. Hæc autem verba de Iuda traditore specialius intelligi possunt, quia à Iudæis

Gene. 11.
Math. 21.
Roma. 1.
Math. 11.
Math. 7.
Matt. 6.

Iudæis se abscondit Iesus: à Iuda autem minimè se abscondit. Sed quid est quod ait Forsitan? Nunquid apud Deum aliquid esse potest incertum? Sed hæc ambiguitas sermonis secundum vsum posita est humanæ locutionis. Sic enim solemus loqui: Forsitan illuc ibo, forsitan hoc faciam. De inimicis inquam tolerabilius agendum esset. *Tu verò* ô Iuda, *homo* secundum carnalitatem *vnanimis* per simulationem, *Dux meus* per prædicationem, *& notus* per fidem: *qui simul* cõuersans *mecum dulces capiebas cibos*, tam corporales quàm spirituales. Tu inquam ô Iuda, o popule peruerse, cùm in tanto malo perseueres, nunquid tolerandus es? Iudas & populus

2.Corin.11. eius significant falsos fratres intra sanctam Ecclesiam, qui cùm simulatè

Matt.13. viuunt, tanto grauius, quanto interius sunt, electos premunt. Quos tamen exemplo suo dominus sustinere docet: sed ipsi pœnam æternam non euadent. Qui tales sunt, audiant mortis sententiam, qua subditur. *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.* Mors super illos veniet, quando eos damnatio æterna operiet. Viuentes in infernum descendunt, qui malum esse intelligunt quod faciunt, nec tamen ab ipso desistunt. Quid est viuentes? Scientes quia pereunt. Talibus multo grauior damnatio

Luc.12. quàm cæteris, incumbit, sicut scriptum est: Seruus qui scit voluntatem domini sui, & non facit, plagis vapulabit multis. Timeant ergo falsi fratres, simulatores, detractores, religionem habitu ostentantes, in religione tamen non viuentes. Ad illos enim pertinet hæc sententia, qua dicitur: Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes. Quare? *Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum.* Et non solùm in angulis, sed

2.Cor.5. etiam *in medio eorum.* Ac si dicat: Vsquequaque pleni sunt nequitia: vel in habitaculis, id est, in corporibus eorum, in quibus temporaliter peregrinantur & militant, sunt nequitiæ. Et in medio eorum, id est in corde, nequitias quas faciunt, ex toto corde faciunt. Illi qui tales sunt, pereunt. *Ego autem ad dominum clamaui, & dominus saluauit me.* Si te afflixe-

Psal. 80. rit inimicus, clama ad Deum: & saluabit te. Hinc in alio psalmo ait: Inuoca me in die tribulationis, & eruam te. *Vespere, & manè, & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet vocem meam.* Vespere dominus in morte: ma-

Matth.27. & 28. nè in resurrectione: meridie in ascensione. Narrabo vespere patientiam

Mar.14. mortis. Annunciabo manè vitam resurgentis. Orabo vt exaudiat meri-

15.& 16. Roma.8. die, ad dextram patris. Exaudiet me qui interpellat pro nobis. Itaque fratres quos in ipsa congregatione parietum horum videtis turbulentos,

Matt. 3. elatos, peruersos: ipsa est palea dominicæ areæ. Cùm ille in vltimo ventilabit, tota palea volabit. Sed nos quid, nisi cum isto cantemus, & oremus & plangamus in psalmo? Et tamen dicamus securi quod sequitur. Ve-

Ephe.2. rè exaudiet vocem meam, quia *redimet in pace animam meam.* Ipse est enim pax vera. In pace anima redimitur, quando de vitiis ad virtutes, siue de hoc mundo ad patrem per omnipotentis Dei gratiam transfertur. A quibus redimet? *Ab his qui appropinquant mihi.* Nam ab his qui longe sunt à me, facilis causa est. Non me tam citò fallit qui dicit: Veni, Idolum adora

dora. Multum longe est à me, quia paganus est. Periculosius est mihi de Christiano, qui mecũ habitat in domo:& sub imagine religionis laqueum mihi parat deceptionis. Bene dico, Qui appropinquant mihi: *Quoniam inter multos erant mecum*. Multa est palea, & pauca grana. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Isti autem non erant de paucis saluandis, sed inter multos, id est inter illos, qui pertinent ad paleam & ad perditionem, erant mecum. In tritico non erant mecum, sed in palea erant mecum: quia appropinquat palea tritico. In sacramentis erant mecum, in charitate non erant mecum. *Exaudiet Deus, & humiliabit illos qui est ante secula*. Quia & si ex tempore Christus Deus noster ex Maria virgine, tamen in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Exaudiet humiles in æternitate: humiliabit illos in damnatione, qui erecti sunt in dissensione. Et meritò. *Non enim est illis commutatio*. Quia non mutantur in melius, sed descendũt in peius. *Et non timuerunt Deum*. Sicut timor domini initium sapientiæ, ita non timere Deum mortis initium est. Beatus homo qui semper est pauidus. Qui verò mentis est duræ, corruet in malum. Vnde & subditur. *Extendet manum suam in retribuendo*. Hoc in iudicio erit, quando Deus vltricem manum suam amplificabit in vindictam. Hinc alibi minatur dicens, Leuabo ad cælum manum meam. Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam. Et verè digni sunt vt puniantur: *Contaminauerunt enim testamentum eius*. Quia illum qui testamento legis ad salutem pronunciatus est, contempserunt. Ideo *Diuisi sunt ab ira vultus eius*. Ira enim & seueritas Dei: propter hoc peccatum, diuisit eos per diuersas partes mundi. Ista etiam verba videntur ad hæreticos pertinere. Ipsi enim contaminare testamentum Dei non desistunt, dum scripturas sanctas prauè intelligunt & exponunt. Dei testamentum contaminant: quia ex ipso mendacium & errorem approbare non cessant. Et ideo diuisi sunt ab ira vultus eius. Ab ira seueritatis Dei sunt diuisi. Non enim quod dicit Donatus, dicit Sabellianus. Neque quod dicit Sabellianus, dicit Arrianus. Ab vnitate catholicæ Ecclesię separati, per multos errores diuisi sunt. *Et appropinquauit cor illius*. Vt intelligamus voluntatem illius. Multum valet nobis ad intelligendum Deum, hæreticorum diuisio. Multa enim latebant in scripturis, & cùm præcisi essent hæretici quęstionibus agitauerunt Ecclesiam: Dei aperta sunt quæ latebant, & intellecta est voluntas Dei. Nunquid enim de trinitate perfectè tractatum est, antequam obsisterent Arriani? Nec de ipsa vnitate Christi enucleatè dicta erant quæ dicta sunt, nisi postea quàm separatio illa vrgere cœpit infirmos fratres. Idcirco illi qui nouerant hæc tractare atque dissoluere, ne perirẽt infirmi, solicitati quæstionibus, impiorum sermonibus & disputationibus suis, obscura legis deduxerunt in publicum. Ergo illi diuisi sunt ab ira vultus eius: & nobis ad intelligendum appropinquauit cor illius. Oportet (inquit Apostolus) hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos. *Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula*. Quædam enim in scripturis dura videban

Matth. 20. Hebr. 13. Ioan. 1. Isa. 61. Luc. 18. Psal. 110. Prou. 1. & 9. Prou. 28. Deute. 32. 1. Cor. 11. 1. Cor. 11.

videbantur: exposita emollita sunt. Et bene super oleum, quia oleum fo-
uet carnem, suauitas verò sermonum Dei fouet animam. Et ipsi sunt iacu-
la. Armauerunt enim prædicatores. Et ipsi sermones diriguntur in pectora
Hebr. 4. audientium ab instātibus opportunè importunè. Quòd sermones Dei sunt
iacula, testatur Apostolus vbi ait: Sermo Dei viuus & efficax, & penetrabi-
lior omni gladio ancipiti &c. Sed tu forte nondum idoneus es, qui armeris
his iaculis. *Iacta super dominum curam tuam.* Id est omnia ab ipso expecta, & à
Prou. 25. te nihil. Curam hominis Salomon vermem dicit, qua homo corroditur si-
cut pannus à tinea. Curam ergo tuam super dominum iacta. Ipsum cogita,
quatinus apud te maneas tranquillus. *Et ipse te enutriet* in fide & moribus, in
doctrina & virtutibus. Et licet hic habeat modò tentationem, non dabit in
æternum fluctuationem iusto, id est commotionem vel cōturbationem: sed
quietum eum faciet in vita æterna. *Non dabit in æternum fluctuationem iusto.*
Quia etsi ad tempus fluctuamus, & tentamur, & affligimur, anchoram no-
stram in cælo fixam habemus. Iusto igitur fluctuationem in æternum non
dabit, quia post tentationem fluctuum, portum quietis in ęternum illi præ-
Matth. 25. parabit. Quis est ille portus? Venite benedicti patris mei, percipite regnum
quod vobis præparatum est ab origine mundi. *Tu verò Deus deduces eos in pu-*
Ibidem. *teum interitus.* Vnde dicturus est: Ite maledicti in ignem æternum. Puteum
dicit infernum, propter profunditatem & obscuritatem. Iste locus iniquis
præparatus est, vt in eo tanquam in profundo puteo cadant & intereant. De
Ioan. 1. Ioan. 5. ducet eos Deus in puteum interitus, non quòd ipse sit auctor culpæ eorum
sed quòd ipse iudex iniquitatis eorum. Quam iniquitatem ostendit, cùm
subiungit. *Viri sanguinum*, Id est persecutores & sanguinis effusores, *Et dolo-*
si, qui per simulationem & fraudem incautas decipiunt animas: *Non dimidia*
bunt dies suos, vt reuertantur ad pœnitentiam: sed continuabunt eos in mali-
Luc. 23. tia vsque in finem. Non de omnibus intelligendum est. Multi enim post ef-
fusionem sanguinis & dolositatem conuersi sunt ad pœnitētiam & salutem.
Sed de illis tantùm, qui diuisi sunt ab ira vultus eius. Sancti viri dies suos di
midiant, quia quod in cæteris diebus delinquunt, in quadraginta aliisque
Matt. 6. pœnitentialibus diebus ieiuniis & orationibus persoluunt. Siue quia alij in
pueritia, alij in adolescentia, alij verò in senectute ad Deum conuertuntur.
Rectè ergo subiunctum est: *Ego autem sperabo in te Deus.* Id est, non in mun-
do, non in homine spem meam constituam: sed in te.

TITVLVS PSALMI LV.

TITVLVS sequentis psalmi talis est: In finem pro populo qui à sanctis longe fa-
ctus est, Dauid in tituli inscriptione, cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth.
2. Reg. 1. & 21. *Psalmus iste attribuitur Dauid, scilicet Ecclesia dirigens in finem. Psal-*
mus dico habitus pro populo, scilicet vt ipse liberetur à populo, qui longe fa-
ctus est à sanctis, in tituli inscriptione: quia cùm sancti confiteantur Christum regem Iudæo
Ioan. 19. *rum, sicut titulus dicit, populus iste contradicit siue dictis vt Iudæi & pagani, siue factis vt*
mali Christiani: cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth. Geth ciuitas erat Allophylorum,
id est

id est alienigenarum, utique populi longe à sanctis. Geth interpretatur torcular. Fugit ad istam ciuitatem Dauid, sed ibi retentum esse iuxta historiam non legimus. Ergo Dauid nostrum Iesum Christum non solùm tenuerunt, sed adhuc tenent Allophyli, id est alienigenæ, in Geth, id est in torculari, videlicet in pressura huius vitæ. Materia est Christus & Ecclesia. Et ipsa loquitur de se. In prima parte petit liberari à dæmonibus & à membris suis, ponens in Deo fiduciam suæ liberationis. In secunda quæ incipit vbi dicit: Tota die verba mea &c. Enumerat illa mala quæ sibi facit populus ille. In tertia quæ incipit vbi dicit, In me sunt Deus vota tua, dicit se in æternum laudaturum Deum. Intentio est nos admonere, vt cùm patientia sustineamus mala huius vitæ, attendentes etiam illos, qui nobis mala inferunt, ad nos conuerti. Et licet in Deo confidat Ecclesia de sua liberatione, tamen suam attendens infirmitatem sic incipit orare.

PSALMVS LV.

M*ISERERE mei Deus.* Præsta auxilium de malorum persecutio-
ne. Et necesse est: *Quoniam conculcauit me homo.* Er diabolus in E-
uangelio vocatus est homo, vbi de zizaniis dicitur: Inimicus *Matt. 13.*
homo hoc fecit. Iste inimicus homo & per se & per membra
non cessat persequi & opprimere seruos Dei. Cùm cœperis in Christo piè
viuere, ingressus es torcular. Præpara te ad pressuras. Noli timere quia te cō *2. Cor. 5.*
culcat homo. Vua factus es vt calceris. In torculari fructuosa pressura est.
Vua in vite pressuram non sentit. Integra videtur, sed nihil inde manat. Mit
titur in torculari: calcatur, premitur: iniuria videtur fieri vuæ: sed ista iniu-
ria sterilis non est, imo si nulla iniuria fieret, sterilis remaneret. Attendamus
ergo duos hostes, quem videmus, & quem non videmus, hominem & dia-
bolum. Illum diligamus, istum caueamus. Pro homine oremus, contra dia-
bolum oremus, & dicamus Deo: Miserere mei Deus quoniam conculcauit
me homo. *Tota die*, id est assiduè *impugnans* verbis & suggestionibus *tribulauit*
me, manifestis impugnationibus. Contra tales iste psalmus confirmat nos.
Necesse est enim vt tales patiamur vsque in finem, quos non pateremur nisi
nobis expediret. Omnis nanque tentatio probatio est: & omnis probatio-
nis effectus habet fructum suum. Et ostendit per quos facit diabolus huius-
modi impugnationem Ecclesiæ, cùm subiungit: *Conculcauerunt me inimici mei*
tota die. Ad modum vuæ quæ premitur in torculari, oppresserunt me mem-
bra diaboli: & potuerunt facere, *Quoniam multi bellantes aduersum me.* Quod
præmisit de vno, nunc dicit de pluribus: quia omnium reproborum caput
est diabolus, qui modò per se, modò per membra sua cōculcat & impugnat
Christi corpus, sicut prius fecit & caput. Sed inter aduersa fortis quid subiū- *Matt. 4.*
gat, audiamus. *Ab altitudine diei,* Id est à superbia temporali *timebo?* Absit: vel
timebo ab altitudine, id est potentia, quæ quidem timēda non est, quia diei
est, id est ad tempus concessa. Hanc non timebo, sed potius spem meā con-
stituam in te. Et hoc est quod subdit: *Ego verò in te sperabo.* Cùm trāsierint dies
qui alti sunt, etenim ad tempus alti sunt, finito tempore altitudinis suę time-
bunt. Ego verò in te sperabo. In die iudicij timebunt quidem mali, sed se-
curi erunt iusti. Illud enim veniet tunc, quod sperabant, quod desiderabant, *Sapien. 5.*

quod venire orabant. Iam se validum & constantem ostendit, cùm subdit: *In Deo laudabo sermones meos.* Sermones suos in Deo laudat, qui in his quæ di-
Ioan. 7. cit, non se, sed Deum commendat. Hinc ipsa Veritas ait: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. Aliquis liber laudatur, cùm ab aliquo nominato philosopho, siue à perfecto Grammatico compositus dicitur. Quanto magis illi sermones laudandi sunt, qui à Deo sunt? Sed quod in te Dei est, honoratur à te: & tu factus in Deo honoraberis à Deo. Si autē quod in te Dei est, honoraueris tanquam tuum, non Dei, quomodo populus ille longe factus est à sanctis, sic tu longe à sancto. Ergo in Deo laudabo sermones meos. Si in Deo, quare meos? Sed in Deo & meos. In Deo, quia ab ipso. Meos, quia accepi. *In Deo speraui.* Paulo antè dixerat, Sperabo. Iam dixit speraui, tanquam non timens, tanquam confirmatus. *Non timebo quid faciat mihi caro.* Id est quilibet carnalis. Spes fixa in Deo omnem expellit timorem. Ipsa etiam transitoria contemnit tormenta. Generat enim charitatem. Generat patientiam, quibus calcatur mundus, superatur diabolus. Dicis, Non timebo quid faciat mihi caro: & quid tibi facit? *Tota die verba mea execrabantur.* Id est, meam prædicationem iudicabant execrabilem. *Aduersum me omnes cogitationes eorum, in malum.* Reprobi enim aduersus iustos non cogitant nisi malum: quomodo eos & sermonem eorum possint destruere & adnihilare. Nec solùm extranei persequuntur, sed etiam domestici & priuati. Ideo subiungit: *Inhabitabunt & abscondent: ipsi calcaneum meum obseruabunt.* Habitant
Matth. 7. mecum in vna domo, in vna Ecclesia. Abscondunt se sub vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Abscondunt se tanquam insidiatores, exploratores, parant laqueos: si non statim possunt malum facere quod cogitant, calcaneum obseruant, vt vel in fine cogitata valeant adimplere. Mos iste diabolicus est, vel eorum qui ministri eius sunt. vt calcaneū, id est, vltima nostra insidiosa calliditate obseruent. Hinc serpēti à domino de mu
Gene. 3. liere dictum est: Illa tuum obseruabit caput, & tu insidiaberis calcaneo eius. Semper ergo seruus Dei debet esse vigilans & circunspectus contra huius callidi serpentis caput: atque vitam & mores suos auxiliante domino ita disponere, vt inhabitantes & abscondentes, qui calcaneum obseruant, neque in principio, neque in fine inueniant quid reprehendant. Ita autem obseruauerunt calcaneum meum: *Sicut sustinuerunt animam meam.* Mali enim quasi graue pondus ferunt vitam iustorum: vnde Iudæi de domino dixerunt: Grà
Sapien. 2. uis est nobis etiam ad videndum. Dissimilis est enim operibus nostris. Do-
Matth. 5. cuit tamen & pro talibus orare psalmus. Quamtumlibet enim homo pecca
Matth. 3. tor sit, potens est benignus Deus saluare illum: vnde & subiungit. *Pro nihilo,* id est pro nullis præcedentibus meritis, *saluos facies illos.* Vel sic illos saluos facies, vt nullus tibi labor sit. Non laborabis in sanando, quamuis nos stupeamus in inspiciendo. *In ira populos confringes.* Ità videtur, sed paterna. Irascitur pater filio præceptorum suorum contemptori. Iratus colaphizat, cædit, ducit ad scholam: frangit eum à superbia deprimit in disciplina. Quàm multi impleuerunt domum Dei, in ira eius cōfracti, Id est tribulationibus triti. Tu confringes eos, & ego ponam partem meam ad eorum conuersionem. Annuntiabo

nútiabo eis me fecisse multa mala,& illa mihi per confessionem esse condonata: vt ipsi audientes non desperent de peccatis suis, sed exemplo meo per confessionem medicinam consequantur salutis. Et ideo dicit: *Deus vitam meam annuntiaui tibi.* Quomodo annuntiauit Paulus vitam suam, dicens: Qui prius fui blasphemus,& persecutor,& iniuriosus: sed misericordiam consecutus sum. Annútiauit vitam suam non sibi, sed illi: quia sic annútiauit, vt illi crederetur, non ad sua lucra tantùm, sed illius. Si propterea annútias vitá tuam, vt alios exemplo tuo inuites ad confessionem,& ad accipiendam vitam, quam tu accepisti: annútias vitam tuam Deo, à quo gratiam accepisti, & habebis mercedem ampliorem, quia ex eo quod accepisti non ingratus extitisti. *Posuisti lachrymas meas in cóspectu tuo.* Illas lachrymas, quas ego fudi peccata mea annútiando, posuisti in conspectu tuo, id est acceptabiles habuisti, & me exaudisti: *Sicut & in promissione tua.* Quia sicut promiseras, hoc egisti. Dixisti te exauditurum flentem. Credidi, fleui, exauditus sum. Inueni te misericordem in promittendo, veracem in reddendo. *Tunc,* id est per tuá confractionem,& per meá annuntiationem, *conuertantur inimici mei* à sua vita mala, ita vt sint *retrorsum,* id est sequátur te. Præcedendo non corrigitur homo. Bonum est illi vt retrorsum conuertatur,& quem præcedere volebat, sequatur. Præcedit homo per superbiam. Cóuertitur retrorsum per humilitatem. Præcedere appetit, qui voluntatem suam vult facere. Retrorsum fit qui semper paratus est obedire. Retrorsum ergo conuertantur inimici, vt fiát humiles qui fuerant superbi. Et sic erunt amici qui fuerant inimici. Deinde ostendit quàm velox sit misericordia Dei, cùm subiungit: *In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam Deus meus es.* Id est meus exauditor. Simile est illud quod alibi dicitur: Quacunq; hora peccator conuersus fuerit, & ingemuerit: omnia peccata eius remittentur. Neque enim tardat per dies & annos, sed, Cóuertimini ad me (ait) & ego reuertar ad vos: sequemini retrorsum, & ego ducam vos. Ecclesia igitur tantá attendés diuinam misericordiam ideo non dicit Ecce cognoui, id est manifestè intellixi quoniá Deus meus es. Magna cognitio. Non ait cognoui quoniam Deus es: sed quoniam Deus meus es. Tuus est enim, cùm tibi subuenit. Tuus est, cùm tu ab illo alienus non es. Vnde dicitur: Beatus populus cuius dominus Deus eius. Cuius enim nó est? Omnium quidèm Deus est, sed eorum propriè qui eum diligunt, timét, possident, colunt. Iam vnum cum eis factus per conuersionem & participationem gratiæ Dei, repetit versum quem iam dixerat, vt & ipsi cum eo & ipsius exemplo dicant: *In Deo laudabo verbum, & in domino laudabo sermones.* &c. Verbum est prædicatio de fide: quomodo triná & vnum Deum debeamus credere, sicut dicit Apostolus: prope est verbum in ore tuo,& in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus. Sermo est de moribus, quando prædicatur nobis qualiter debemus viuere, quàm castè, quàm sobriè, quàm iustè, quàm piè. Et hæc omnia debemus ad Deum referre, quatinus in eo quod bene credimus, aut iustè viuimus, aut rectè loquimur: & nos in Deo, & Deus in nobis laudetur & honoretur. Et quia fidei sermoné subsequi debet fortitudo spei, rectè adiunctú est: *In Deo speraui, nó timebo quid faciat mihi homo.* Fides

1.Timo.1. Ezech. 18. Ezech.18. Zach.1. Psal.143. Roma.10. Tit.2.

dicitur quia fit in Deo. Spes autem quasi pes, quia in eo innititur. Fides valet
Roma.1. Psal.33. nobis ad iustitiam, quia iustus ex fide viuit. Credendo in Deum declinas à malo, & facis bonum. Hæc est iustitia. Spes nobis valet ad patiētiam & con-
Hebr.6. temptum mundi. Sperando æterna facilè contemnimus terrena, & fortiter toleramus aduersa. Est autem quasi anchora nostra spes in Deo. Nauta cùm timet tempestatem, figit anchoram suam. Si nos anchorā spei fixam in Deo habuerimus, nullam huius mundi tempestatem formidabimus. Non timebo (ait) quid faciat mihi homo: quia etsi aufert temporalia, habeo tamē quæ tibi offeram spiritualia. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddā laudationes tibi.* Hæc sunt vera dona & grata sacrificia quæ à nobis exigit Deus, scilicet pia vota, sancta desideria, fides recta, spes certa, charitas perfecta. Quisquis talia vota persoluit, laudes omnipotēti domino reddit. Istæ sunt veræ diuitiæ, quas nō timet homo perdere, nisi ipse velit auferre. Quisquis vult domino Deo vouere, & reddere gratuitum votum, seipsum voueat & reddat. Hoc enim exi-
Math.22. gitur, hoc debetur. Imago Cæsaris reddatur Cæsari, imago Dei reddatur Deo. Et hoc quidem iustum est. Quare? *Quoniam eripuisti animam meam de morte.* Præteritum ponit pro futuro. Qui enim æternitatem mente considerat, quicquid transire potest, iam tanquam præteritum pēsat. Ac si diceret: Quoniam in alia vita eripies animam meam à morte æterna. *Et pedes meos à lapsu.* Quia ibi nullo modo mouebitur ad malum mea affectio. Ibi nullus lapsus erit, vbi tentatio non erit: ibi nullus lapsus erit, vbi beata trinitas erit. Bene ergo subditur: *vt placeam coram Deo in lumine viuentium.* Coram Deo in lu-
1.Ioan.3. Sapien.3. mine viuentium placebimus, quādo immortales & sine peccato illi apparebimus. Similes enim ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ibi lumē verum & æterna vita. Ibi fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Ergo nobis valeant hæc omnia, vt Deum gratis diligamus, in illo speremus. Nec hominem, nec diabolum timeamus. Toleremus malos, simus boni: de nemine desperemus. Pro omnibus quos patimur, oremus: vt & hîc in lumine fidei, & ibi in lumine speciei tanquam in lumine viuentium in conspectu Dei placeamus. Amen.

TITVLVS PSALMI LVI.

1.Reg.22. 24. *IN finem ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, cùm fugeret à facie Saul in speluncam. Psalmus iste tendit in finem, id est in Christum, admonens te quicunque es, ne disperdas Dauid, id est ne dehonores Christum in tituli inscriptione mutata à te, id est subtrahendo teipsum à regno Christi scilicet negando Christum regem esse Iudæorum: inscriptione tituli mutata à quibusdam tunc, cùm fugeret Dauid, id est Christus, à facie, id est à cognitione Saul, id est diaboli vel Iudæorū in speluncam, id est in humanitatem vel sepulchrū. Propter hoc enim quòd solam humanita-*
Ioan.19. *tem Christi cognouerunt, & in sepulchro mortuum viderunt, nullo modo attendentes esse Deum, quidam tituli inscriptionem mutauerunt, negantes Christum esse regem Iudæorum. Materia est Christus. In prima parte sicut in aliis psalmis vbi de passione agit, præmittit orationem. In secunda parte quā incipit, Misit de cælo & liberauit me, tāgit breuiter de*

passione

passione sua & glorificatione. In tertia qua incipit, Paratum cor meum Deus: ostendit se magnam laudem Deo ex sua glorificatione facere. Ostendit Christus in hoc psalmo per mysterium suæ incarnationis, passionis & resurrectionis, atque ascensionis totum mūdum Christianæ fidei subiiciendum. Per hoc videlicet intendens omnes admonere, vt nullus sit qui velit se ab eius regno per infidelitatem subtrahere. Et hoc facit proponendo nobis incarnationem suam, passionem, resurrectionem, ascensionem suam. Sic ergo incipit.

PSALMVS LVI.

MISERERE *mei Deus, miserere mei.* Audis magistrum orantem: disce orare. Ad hoc enim orauit, vt doceret orare. Adhoc passus est, vt doceret pati. Adhoc resurrexit vt doceret sperare resurrectionem. Geminando orationem, magnam nobis insinuat necessitatem. Potest etiam hæc orationis geminatio ad diuersa referri, hoc modo: Miserere mei Deus, dando mihi constantiam in passione, Miserere mei faciendo me resurgere. Et debes misereri, *Quoniam in te* non in alio, *confidit anima mea.* Ac si dicat, Non tantùm confido in te in præsenti, sed etiam in futuro. Non secundum corpus tantùm, sed secundum animam. Et ideo adhuc subdit *& in vmbra alarum tuarum sperabo.* A simili dictum est hoc: sicut in Euangelio dominus Ierusalem ait: Quotiens volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat filios suos sub alas, & noluisti? Diuina quidem bonitas quodam quasi materno affectu alis suæ misericordiæ & potentiæ protegit, atque ab æstu vitiorum defendit sperātes in se. Bene autem subiunctum est. *Donec transeat iniquitas.* Modò in hoc seculo quamdiu durat iniquitas, vnicuique iusto spes necessaria est, vt sperando æterna bona patiēter mala sustineant temporalia. Hinc Paulus admonet dicens: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Et iterum: Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Modò ergo abundat iniquitas premens, cui resistit iustitia patiens, & spes indeficiens. In morte iusti siue in fine seculi iniquitas transibit & iam spes non erit, quia iam possidere incipit quod patienter expectauit. Hinc est quòd Apostolus ait: Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronā vitæ. Interim in tribulatione constitutus quid subiungat, audiamus. *Clamabo ad Deum Altissimum.* Commendat nobis Deum nostrum cum dicit Altissimum, quatinus exemplo suo nos excitet ad clamandum, scilicet quia Altissimus est. Quia potentissimus est, quia super omnes est. Clamor autem ad Deum est desiderium nostrum. Quantò plus quisque desiderat, tantò amplius clamat. Dicit altissimum, dicit & benignum, cum subdit: *Deum qui benefecit mihi.* Audi quanta beneficia, vt amplius diligas Deum, & deuotius clames. *Misit de cælo,* Id est de excelso vel de secreto suo. *Et liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.* Dispersi sunt per omnes gentes, nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Iudæi sunt, vt libros portent ad confusionem suam. In quali libro sunt, attende. Codicem portat

1. Pet. 2. Ioan. 13. Matt. 23. Roma. 12. Roma. 8. Iaco. 1. Roma. 9. Ephe. 4.

Iudæus, vnde credat Christianus. Librarij nostri facti sunt. Deinde quid miserit de cælo Deus, aut à quibus eum liberauit euidenter insinuat, cùm subiungit. *Misit Deus misericordiam suam & veritatem suam.* De hac missione dicit Paulus: Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suum in terris, &c. Christus est ergo Dei misericordia, quia peccata dimittit. Christus est veritas, quia implet quod promisit. Attende misericordiam ad te missam, & conuertere à peccatis. Attende veritatem, & securus esto de promissis. *Et eripuit animam meam de medio catulorum leonum.* Qui sunt catuli leonum? Populus malè seductus à principibus sacerdotum. Illi leones, isti leonum catuli. Omnes fremuerunt. Omnes circundederunt eum, de quorum medio anima erepta est, sed corpus occisum. Vnde & subdit: *Dormiui conturbatus:* Nolite (inquit dominus) timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quid enim nocere possunt bonis, tantummodo corpus occidendo? Imo adiuuant, dum citius mittunt ad regnum. Apertè autem dicit, Dormiui. Mors enim ei somnus fuit: quia quàm facilè quisque potest excitari à somno, tam facile fuit domino nostro à morte resurgere. Vnde ipse ait: Potestatem habeo ponẽdi animam meam, & iterum sumendi eam. Dormiui (inquit) prius in passione conturbatus. Turbauerunt illi, dormiuit ille. Magna humilitas turbati. Magna potestas dormientis. Nec poterant turbare illi, nisi quantum volebat ille. Qui fuerunt illi conturbatores? *Filij hominum.* Id est Iudæi qui debuerunt esse imitatores patriarcharum & prophetarum rationabiliter viuentium. Quomodo occiderunt, qui ferrum non habuerunt? *Dentes eorum arma & sagitta, & lingua eorum, gladius acutus.* Dentes significant mordentes locutiones, quibus tãquam armis & sagittis modò comminus, modò de longè, modò manifestè, modò occultè vulnerare moliti sunt. Noli attendere inermes manus, sed os armatum. Inde gladius processit vnde Christus occideretur, quomodo & de ore Christi vnde Iudæi occiderentur. Nam habet ille gladium bis acutum, & resurgens percussit eos, vt faceret fideles suos. Illi malum gladium, ille bonum: Illi sagittas malas, ille bonas, scilicet verba bona vnde sagittat cor fidele, vt ametur. Quando ergo percusserunt, nisi quando clamauerunt: Crucifige, crucifige? Et quid tibi fecerunt ô domine? Exultat hîc propheta. Vidit in spiritu dominum humiliatum, flagellatum, spinis coronatum, ligno suspensum. Illos sæuientes, illum verò tolerantem. Illos exultantes, illum quasi victum. Et post tantam humiliationem cognouit eum resurrecturum, & omnia illa quæ fecerunt Iudæi sæuientes, facta esse inania: elatus gaudio tanquam videret fieri, exclamat & dicit: *Exaltare super cælos Deus.* Homo in cruce, Deus super cælos. Remaneant in terra sæuientes: tu in cælo esto iudicans. *Et in omni terra gloria tua.* domino enim residente in cælo ad dexteram patris, vbique terrarum prædicata est gloria resurrectionis eius, & diuinitatis. Exaltatum in cælo dominum non videmus, sed credimus. In omni autem terra gloriam eius non tãtùm credimus, sed etiam videmus. Deinde ad ver

Marginal notes: Gal. 4. / Ioan. 14. / Ioan. 10. / Matth. 10. / Ioan. 10. / Matth. 27. Ioan. 19. / Mar. 16. / Roma. 10.

ad verba passionis redit, atque in persona domini dicit: *Laqueum parauerunt pedibus meis.* Id est, deceptionem actibus mei prætenderunt: à similitudine auis, quæ in laqueo pedibus retinetur. *Et incuruauerunt animam meam.* Quantum ad opinionem suam. Ita enim putauerunt eam incuruasse, vt amplius non posset ad corpus redire & resurgere. Hoc autem quod de nostro redemptore dicitur, quotidie à malignis spiritibus contra nos agitur. Laqueum enim pedibus nostris parant, quia occulta tentamenta bonis nostris actibus prætendunt, vt impediant. Anima verò incuruatur, cùm de bono ad malum reflectitur. Anima incuruatur, quotiens terrenis desideriis implicatur. Hinc propheta de immundis spiritibus ait: Qui dixerunt animæ tuæ: Incuruare, vt transeamus. *Isa. 51.* Rectà quippe stat anima, cùm superna desiderat, & nequaquam flectitur ad ima. Sed maligni spiritus, cùm hanc in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque eorum, est immunda illi desideria spargere. Dicunt ergo, Incuruare, vt transeamus: quia si ipsa se ad ima appetenda non deiicit, contra hanc illorum peruersitas nullatenus conualescit, & transire per eam nequeũt, quam contra se rigidam in superna intentione pertimescunt. Nos ergo fratres charissimi, nos viam malignis in nobis spiritibus damus, cùm terrena concupiscimus, cùm ad temporalia appetenda curuamur. Pudeat ergo terrena concupiscere, & dorsa mentium ascendentibus aduersariis præbere. *Foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam.* Parauerunt mihi mortem, sed seipsos interius occiderunt. Nemo prius peccat in alterum, quàm in seipsum. Fouea peccatoris est mala conscientia. Ibi necesse est omnes malos cadere. Putas eum in foueam non cecidisse, qui lucem Christi perdidit, & cæcitate percussus est? Si non caderet in foueam, videret ante se. Nescit quò eat. Quomodo qui ambulat in via, cùm ceciderit in foueam, perdit viam. Affligit te malus? Parat tibi foueam, vt intereas. Tu in pressura es, ille gaudet. Lætitia iniqua facientis, ipsa est fouea. Illuc quicunque ceciderit, oculos perdit: perdit & vitam per malam cõscientiam. Et bene ait, Ante faciem meam: quia non eum latuit. Sciens est traditus, volẽs occisus. Ex quibus verbis vera nobis insinuatur domini nostri patientia. *Ioan. 18. & 10.* Vnde & subditur: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Illi parauerunt mortem, & cor meum paratum est ad omnia libenti animo sustinenda. Ideo repetit vt perseuerantiam notet in patientia. Posset enim ad horam sustinere, & postea deficere. Verbi itaque repetitio, confirmatio est. Bonorum autem patientia præparatione cordis excipit voluntatem Dei, & gloriatur in tribulationibus dicẽs: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Illi parauerunt foueam ad opprimendum, ego autem parabo cor ad tolerãdum. Propterea illi inciderunt in eam: Ego autẽ *Cantabo & psalmũ dicam.* Cantus refertur ad animi iocunditatẽ. Psalmus ad bonã operationẽ. Ad omnipotentis Dei laudẽ cantus cum psalmo debet cõcordare, vt quod ore profertur cõmendetur & opere. Deinde expleta passione carnẽ suam denuntiat suscitandã, cùm subiungit: *Exurge gloria mea, Exurge psalterium & cythara.* Imperando dicit, Exurge, tãquã habens potentiã ponendi animã suam, & iterum sumẽdi eam. Gloriam *Ioan. 10. Marc. 16.*

autem dicit carnem suam, propter immortalitatem & diuinitatem. Magna enim gloria fuit Christo exurgere atq; ad dexteram patris sedere. Declarat
Ibidem. etiam suæ resurrectionis horam, cùm subdit: *Exurgam diluculo.* Mane enim prima sabbati resurrexit dominus Iesus. Et vnde vna caro resurrexit, inde surrexerunt duo organa: Psalterium videlicet & Cythara. Psalterium sonat à superiori parte. Cythara ab inferiori. Per carnem suam dominus duo genera factorum operatus est, scilicet miracula & passiones. Miracula desuper fuerunt, passiones ab inferiori. Illa quæ fecit miracula diuina erant, sed per carnem fecit. Caro ergo diuina operans psalterium est. Caro humana patiens cythara est. illuminentur cæci, sanentur ægroti, resurgant mortui, sonus psalterij est. Esuriat, sitiat, dormiat, flagelletur, occidatur, sepeliatur, sonus cytharæ est. Habes ergo in vna carne psalteriũ & cytharam. Et ista duo genera factorum impleuerunt Euangelium, & prædicãtur gentibus. Et hic fructus passionis & resurrectionis. *Confitebor tibi in populis.* Id est, acquiram tibi confessores in Iudæis, & *Psalmum dicam tibi in gentibus.* Id est, tales acquiram in gẽtibus, qui psalmum dicent, id est bene operabuntur. Vel tibi, id est, ad honorem tuum, confitebor & psalmum dicam, id est, laudem & bonam
Ioan. 8. operationem prædicabo, non solùm in Iudæis, sed etiam in gentibus. Attẽde quòd ipse filius Dei ex tanta iustitiæ actione non quærit gloriam suam,
2. Corint. 10. sed eius qui misit eum: vt non glorietur in se omnis caro, sed qui gloriatur, in domino glorietur. Et meritò confitebor tibi & psallam: *Quoniam magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.* Per cælos in hoc loco intelligimus angelos, archangelos & cælestes alias virtutes. Per nubes autem prædicatores veritatis, homines portantes istam carnem caliginosam: Vnde Deus tonat præceptis, & coruscat miraculis. In cælo angeli laudant Deum, vidẽtes ipsam speciem veritatis, sine vlla caligine visionis. Ibi veritas: & non est opus misericordia sursum, vbi nullus est miser. Hîc autẽ in nostra miseria vtique misericordia necessaria est. Videretur ergo congruentius dici potuisse, Quoniam magnificata est vsq; ad cælos veritas tua, & vsque ad nubes misericordia tua. Sed si subtiliter attendatur, valde pręstantius & mirabilius est quod dicitur, Et misericordia vsque ad cælos, & vsque ad nubes veritas exaltata. Omnipotens enim Deus per misericordiã suam peccatores homines leuauit vsque ad angelos. Vnde nunc dicitur: Quoniam magnificata est misericordia vsque ad cælos. Et quia veritas quæ in angelis pollet, venit ad homines: rectè subiungitur, Et veritas tua vsque ad nubes. Gloria Deo nostro, quia nec deseruit nos misericordia facere beatos, nec fraudauit veritatem: sed sanauit oculũ cordis nostri, vt eum postea facie ad faciem videre valeamus. Pro tanto gaudio & vtilitate repetit
1. Corint. 13. Psalmista versum, quem iam dixit. *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.* Qui forrassis ideo repetitur, quia circa hunc versum maximè intentio & vtilitas psalmi versatur.

TITVLVS PSALMI LVII.

IN finem ne disperdas, David in tituli inscriptione. Psalmus iste intendit in finem, id est, Christũ. Monens ne tu disperdas David, id est, dehonores Christum in tituli inscriptione mutata à quibusdam, scilicet ne minuas regnum Christi, teipsum subtrahendo à regno eius: sed per regem Iudæorum confitearis Christum. Et hæc est intentio, sicut in alio psalmo: ne disperdas Christũ. Materia sunt Iudæi per oppositũ, quia Christus debet esse principalis. Admonemur in hoc psalmo, ne subtrahamur à Christi regno, id est, à sanctorum consortio. Et hoc facit Christus, nobis proponendo Iudæorum cæcitatem, & eorum localem dispersionem, & futuram eorum damnationem: vt visa malorum facta damnatione terreamur ab eorum imitatione. Proponit etiam nobis lætitiam iustorum, quam habent spe futuræ gloriæ: vt visa eorum lætitia, nos ad eorum imitationem alliciat. Vox prophetæ.

PSALMVS LVII.

SI verè vtique iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum. Ac si dicat: Vos Iudæi, qui estis filij hominum, qui debetis esse imitatores patrum vestrorum prophetarum rationabiliter viuentium. Si verè loquimini iustitiã in lege & prophetis (quod vtique facitis) rectè iudicate, id est, discernite & credite; quia Christus dominus noster ipse est Deus. Hunc enim vobis commendat & prophetat iustitia vestræ legis. Vel, Rectè iudicate, id est, viuite, discernentes bonũ à malo, secundum iustitiã quam loquimini. Nam bona loqui, & mala agere, iudiciũ damna-
tionis est. Vnde & ipsa Veritas Pharisæis ait: Hypocritæ, quomodo potestis *Matth. 12.*
bona loqui, cùm sitis mali? *Etenim in corde iniquitates operamini, in terra.* Iniquitates in corde operari, est malã gerere voluntatẽ. Volũtas enim praua apud Deũ pro facto reputatur. Et bene ait, In terra, id est terrenis inhærentes. Nam cùm in terra cor figitur, inde iniquitas in corde generatur. *Iniustitias manus vestræ concinnant.* Id est, prauis voluntatibus prauæ actiones vestræ concordant. Vel iniustitias manus concinnare, est iniustas actiones iniustis aggre-
gare. Iuxta quod alibi per psalmistam dicitur, Appone iniquitatẽ super ini- *Psal. 68.*
quitatẽ eorum, & non intrent in iustitiã tuam. Et iuxta Ioannẽ: Qui sordi- *Apoc. 22.*
dus est, sordescat adhuc. Deinde cõuertit se ad auditores, atq; eorum errorẽ & duritiã cordis ostẽdit, vt auditor quisq; caueat ne similiter errans similiter pereat. Ait ergo: *Alienati sunt peccatores à vulua,* Id est, ab ipsa egressione *errauerũt ab vtero.* Hoc est ab ipsa cõceptione. *Locuti sunt falsa.* Relicta veritate. Nam hoc ita accipiendũ est, vt eos in vtero matris suæ errasse intelligamus. Neq; enim tunc potest esse puer capax sensus aut intellectus. Sed ita sentiendũ est, quòd omnipotens Deus ab ipso vtero antequã nascantur præcognoscit qui peccaturi sunt, atq; in errore & falsitate permãsuri. Hinc est quòd cùm
adhuc prægnans esset Rebecca, & geminos vtero portaret, dictum est: *Genes. 25.*
Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Occultum ibi iudicium Dei, & ideo *Mala. 1.*
magis timendum. Aliter nascuntur inter viscera Ecclesiæ paruuli: Bo- *Rom. 9.*
num est vt formati exeant, ne ab ortu labantur. Generet te mater, non

abortiat. Patiens esto, vsquequo formeris. Teneant te materna viscera, vsquequo certa sit in te doctrina veritatis. Si autem impatientia tu concusseris viscera matris, cum dolore quidem te excurit foras, sed tuo magis malo quàm suo. Qui eruditus est in doctrina, & non credit, aut malè viuit, à vulua egreditur tanquam formatus, sed repellitur tanquam alienus. Qui incipit erudiri & nondum ad plenum edoctus à societate sanctorum egreditur: hic tanquam abortiuus ab vtero matris Ecclesiæ eiicitur. Quia ergo Iudæi ex quo legem cognouerunt, à fide & iustitia ipsius maternæ legis recesserunt: rectè de eis nunc dicitur: Errauerunt peccatores à vulua. Quia verò minus capaces quidam ex eodem populo erudiri contempserunt: dictum est de illis, Errauerunt ab vtero. Et quia alienati sunt & errauerunt, ideo locuti sunt falsa. Qui enim relinquit veritatem, necesse est vt loquatur falsitatem. Ecce ad quantam vesaniam deuenerunt errantes. *Furor illis secundum similitudinem serpentis*. Error eorum versus est in furorem, non humanum, sed serpentinum & venenosum. Erat enim inuidiæ venenum in furore eorum. Audi cuius serpentis furor in illis erat. *Sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas*. Ideo surdæ, quia obturat aures suas. *Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter*. Hîc data est quædam similitudo de Marso. Qui incãtat vt educat aspidem de tenebrosa cauerna, vtique in lucem vult educere. Illa autem amando cauernas suas, quibus se inuolutam occultat. Dicitur quòd cùm exire noluerit, recusans audire illas voces quibus se cogi sentit, allidit vnam aurem terræ, & de cauda obturat alteram. Atque ita voces illas quantum potest euitans, non exit ad in-

Matth. 23. Luc. 11. cantantem. Huic similes dixit spiritus Dei quosdam non audientes verbum Dei, & non solùm non facientes, sed omnino ne faciant, audire nolentes. Ita isti cùm prædicatores volunt eos de fouea, id est de profunditate vitiorum suorum extrahere, & hoc quod peccatores sunt, mactare (vnde di-

Acto. 10. ctum est Petro: Macta & manduca) & venenum, id est, peccata inde extrahere: ipsi nolentes veritatem obaudire, sed in fouea sua permanentes, ad veram lucem aspirare nolentes, alteram aurem cordis terræ, id est, præsenti delectationi apponunt: alteram verò cauda obturant, id est, memoria præteritarum delectationum. Non ideo dicit Sapienter, vt incantationem laudet, sed ad similitudinẽ valet. Factum est hoc & in primis temporibus fidei.

Acto. 6. & 7. Stephanus martyr prædicabat veritatem, & tanquam tenebrosis mentibus, vt eas in lucem educeret, incantabat. Vbi venit ad commemorationẽ Chri

Acto. 7. sti quem illi omnino audire nollent, quid de eis scriptura dicit? Clauserunt (inquit) aures suas. Quid autẽ postea fecerunt? Passio Stephani narrata declarat. Non erant surdi, sed surdos se fecerunt. Illi inquam locuti sunt falsa, sed quid faciet Deus? Audi sequentia. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum*. Id est, destruet mordaces quæstiones in responsione eorum: sicut scriptum est, de tributo Cæsaris. Quid est in ore ipsorum? Vt ore

Matth. 22. suo contra se pronuntiarent. Coëgit enim illos, ore suo sententiam dare, vnde dentes eorum contererentur. Cum enim dicerent in num-

Ibidem. mo esse imaginem Cæsaris, & dominus quæ Cæsaris sunt, Cæsari: &

quæ

quæ Dei sunt, Deo persoluere præcepisset: non habuerunt quid responderent, vnde morderent, quia contriti erant dentes eorum in ore ipsorum. Sic & de Ioannis baptismate inquisiti, nescierunt quid responderent. Aspides ergo erant Iudæi, quando insidiabantur Christo, insibilare & venena immittere molientes: sed contriti sunt dentes eorum in ore ipsorum. Postea clamauerunt, Crucifige, crucifige. Iam non est lingua aspidis, sed fremitus leonis. Sed *molas leonum confringet dominus*. Sicut per dentes accipimus mordentes quæstiones: ita per molas intelligimus fortiores & acriores de morte Christi persuasiones. Prius occultè decipere tanquam aspides tentabant, postmodum cœperunt in mortem Christi apertè frendere vt leones. Crucifixus est, resurrexit, ascendit in cælum, glorificatus est, adoratus ab hominibus, à regibus. Molæ ergo leonũ confractæ sunt, id est, accusationes & falsa testimonia, quæ iam aduersus Christum proferre non possunt. De quibus adhuc subditur: *Ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens*. Omnes superbi & impij sonantes ad saxa superbiæ suæ tanquam aqua decurrunt, & ad nihilum deueniunt. Attende persecutores martyrum: sonauerunt ad tempus velut torrens: Cucurrerunt in riuis quantum potuerunt: siccati sunt riui, vix eorum reperitur memoria. Et non solùm ipsi, sed totum hoc seculum ad tempus perstrepit, currit tanquam aqua. Fluit in vitiis & concupiscentiis, quærens quem trahat. Non timeantur ergo mali, non possunt permanere. Necesse est decurrant ad locum suum, ad finem suum. Et tamen de isto torrente bibit Deus. Et quia bibit, propterea exaltauit caput: quia passus est, propterea resurrexit. Si nollet bibere in via de torrente, non moreretur, non resurgeret, non glorificaretur. Ergo de torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Exaltatum est iam caput nostrum: sequantur eum membra sua, bibendo de torrente. Non timeant aquas perstrepentes, populos minantes, persequentes: quia Deus *Intendit arcum suum donec infirmentur*. Arcus Dei sunt minæ Dei, quæ non cessant. Intenditur arcus, nondum ferit. Multi infirmati sunt, ipsius arcus intensione territi. Nam hinc infirmatus est ille qui dixit: Quid me iubes facere? Ego sum (inquit) Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Qui clamabat de cælo, arcum tendebat. Multi ergo qui fuerunt inimici, infirmati & conuersi sunt. Noluerunt diu erigere ceruices suas aduersus perseuerantiam extenti arcus. Nam & infirmatus est ille qui dixit: Quando infirmor, tunc potens sum. Et cùm oraret à se tolli stimulum carnis, ei responsum est: Virtus in infirmitate perficitur. Vel intendere arcum, est vindictam præparare, donec infirmentur, id est, penitus à suis viribus debilitentur, vt vlterius non valeant nocere bonis. Tantùm enim permittit Deus malos in bonis desæuire, quantùm hoc bonis nouit prodesse, vel ad correctionem morum, vel augmentum virtutum, sicut scriptum est: Fidelis Deus qui non permittit vos tentari supra quàm ferre positis, sed facit etiam ex tentatione prouentus. Vnde adhuc de repto bis subditur: *Sicut cera quæ fluit, auferentur*. Non ait Conuertentur, sed Auferentur. Consumit enim eos æstus vitiorum, sicut ignis ceram. Soluuntur ab omni constantia virtutis, euntes in libidines suas soluti & fluxi. De talibus

Matth. 22. *Ioan. 19.* *Marc. 15. & 16.* *Matth. 2.* *Psal. 109.* *Act. 9.* *2. Corin. 12.* *1. Cor. 10.*

dicit

Rom. 1. dicit Apostolus. Tradidit eos dominus in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, vt faciant quæ non conueniunt. Deinde enumerat multa
Ibidem. mala in quæ defluunt dissoluti tanquam cera: & posteà subdit. Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Vnde hoc sequitur & dicit: *Supercecidit ignis & non viderunt solem.* Alius ignis est auaritiæ, alius luxuriæ, alius superbiæ, alius inuidiæ, alius iracundiæ. Talis ignis fumosus est & tenebrosus: su-
Matth. 5. per quem ceciderit, non videbit solem. Non dico illum quem fecit dominus oriri super bonos & malos: sed illum dico, de quo illi dicturi sunt in
Sapien. 5. iudicio: Et sol non ortus est nobis. Transierunt omnia illa tanquam vmbra: errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Ergo fratres ignem concupiscentiæ timete, si non vultis liquefieri sicut cera à facie Dei. Et notandum est quia pœna impiorum duas species habet: vnam in præsenti, alteram in futuro. Vna ignis concupiscentiæ, altera ignis æternus. Hanc pœnam concupiscentiæ commendat nobis spiritus Dei vsque in finem psalmi. Hanc caueamus, & in illam terribilem non incidemus. Delectatio quidem carnalis cum homine nascitur, sed qui bene eruditur citò videt hostem suum, & aggreditur, & luctatur & citò vincit. Qui autem illam concupiscentiam, cum qua de peccati propagine natus est, negligit vincere, & multas adhuc excitat, exeritque libidines: difficulter eas superat, & aduersus se ipse diuisus, igne proprio concrematur. Et ne illi intelligerent hoc tantùm fieri in futuro, conuertens se ad eos vt attentiores reddat, determinat sic: Super vos cecidit ignis ô Iudæi, *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum.* Id est, priusquam intelligere vos facerent peccata vestra rhamno esse similia. Rhamnus est herba prius mollis, deinde quando maturescit, acutissimos aculeos habet. Sic sunt peccata: prius quidem mollia & delectabilia sunt, sed deinde grauissimè pungunt. Temporalem enim delectationem dolores & compunctiones sequuntur tormentorum. Tunc erit & compunctio pœnitentię, sed seræ & infructuosæ, sicut spinarum sterilitas. Pœnitentia huius temporis dolor medicinalis est. Pœnitentia illius temporis dolor pœnalis est. Hoc non intelligunt, qui amant hanc transitoriam voluptatem: quia Supercecidit ignis, & non viderunt solem. Ignis iste *Sicut viuentes sicut in ira absorbet eos.* Id est, deglutiet & vastabit. Quare non dicit viuētes, sed sicut viuentes, nisi quia falsa est vita impiorum? Non enim verè viuit, qui à domino separatur. Et quare non in ira, sed sicut in ira: nisi quia
Sapien. 5. tranquillus hoc facit Deus? Sicut scriptum est: Tu autem domine virtutum cum tranquillitate iudicas. Vel sicut in ira, & non dicenda verè ita ad comparationem eius quæ ventura est in iudicio. Vnde autem puniuntur mali, inde ad iustitiam proficiunt boni. Nam subditur. *Lætabitur iustus cùm viderit vindictam.* Non ideo lætabitur, vt prauorum vindicta sit iusto causa lætitiæ. Sed ideo lætabitur, quia ipse non erit particeps eorum pœnæ. Attende pœnam malorum etiam in hoc seculo, etiam inter suas voluptates. Ecce dum quidam desiderata possident, quædam alia desiderant, ad quæ peruenire non valent. Pro his quæ non habent cruciantur desiderio: pro his quæ habent, aut tædio cruciantur, aut timore. Ecce ille ęstuat auaritia, alius feruet

luxuria, alius iracundia accenditur, alius inuidiæ facibus inflammatur. Sic se omnipotens Deus in præsenti à malis vindicat, eosque ipsis suis desideriis & vitiis flagellat. Hanc vindictam cùm viderit iustus, lætabitur: quoniã adiutus per piam domini gratiam talibus non implicatur. Hoc quoque videndo, *Manus suas lauabit in sanguine peccatorum.* Id est, actiones suas mundabit ex consideratione vindictæ reproborum. Quando videt peccatoris pœnam proficit ipse, & mors alterius valet ad vitam ipsius. Attende ergo impium pereuntem, & purga te à peccatis. Ita lauabis quodammodo manus tuas in sanguine peccatoris. *Et dicet homo, Si vtique est fructus iusto: vtiq; est Deus iudicans eos in terra.* Ille veraciter homo dicitur, qui sua vtitur ratione. Hic dicet, Vtiq; est fructus iusto. Etiam in hac vita, antequam veniat ęterna. In fide est fructus, in tentatione & tribulatione est fructus, in patientia est fructus, in charitate est fructus iusto. Quòd si ita est, vtique est Deus iudicans, id est, damnatione dignos reputans eos malos, nondum in extremo die, nõdum in igne æterno, nondum apud inferos: sed hîc in terra. Probat ab opposito: ac si breuiter dicat: Si iusto est fructus salutis in hac terra in eo quòd iustus est, vtique & impio est iudicium dãnationis similiter in hac terra, in eo quòd impius est. Contraria enim contrariis conueniunt. Attendat igitur homo discretus & iudicet. Sic enim admonet psalmus: Rectè iudicate filij hominum. Discernat bonos à malis & eorum exemplo fugiat eos, qui pereunt, ne & ipse simul pereat. Eos autem qui salui fiunt imitari studeat, vt & ipse auxiliante domino eandem salutem consequi valeat.

TITVLVS PSALMI LVIII.

SICVT solet scriptura psalmorum mysteria in titulis ponere, & frõtem psalmi sublimitate sacramenti decorare: vt sciamus qui intraturi sumus, cùm tanquam super postem quid intus agatur legerimus, vel cuius domus sit, vel quisnam sit illius prædij possessor. Ita & in hoc psalmo scriptus est titulus
de titulo. Habet enim, In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, quãdo misit Saul, 1. Reg. 18. & 19.
& custodiuit domum eius, vt interficeret eum. Psalmus iste tendit in finem, id est, in Christum. Admonens ne tu quicunque es, disperdas Dauid, id est, Christum in tituli inscriptione, hoc est quod dixi titulus de titulo. Quænam enim sit tituli huius inscriptio, quam corrum-
pi vetat, euangelium indicat. Nam cùm dominus crucifigeretur, titulus inscriptus est à Pi- Matth. 27.
lato, & positus, Rex Iudæorum, tribus linguis Hebræa, Græca, & Latina: quæ linguæ toto Marc. 15. Ioan. 19.
orbe maximè excellunt. Igitur si Rex Iudæorũ crucifixus est, & Iudæi regem suum crucifi- Luc. 23.
xerunt. Crucifigendo eum etiam regem gentium fecerunt magis quàm occiderunt. Et qui-
dem quantum in illis fuit, perdiderunt Christum: sed sibi non nobis. Et mortuus est ille pro no- Apoc. 5.
bis, & sanguine suo redemit nos, & non est corruptus titulus: quia ille est rex & non solùm Matth. 2. & 21.
gentium, sed etiam ipsorum Iudæorum. Ergo ne corrumpas optimè & propheticè: quando- Zacha. 9.
quidem & illi Iudæi suggesserunt tunc Pilato, & dixerunt: Noli scribere rex Iudæorum, Ioan. 1. Ioan. 19.
sed scribe quia ipse dixit se regẽ esse Iudæorũ. Nam iste (inquiunt) titulus confirmabit nobis
illum regem. Et Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Et impletum est, Ne corrũpas. Tituli dico con- Ibidem. Matth. 27.
firmati tunc, cùm Saul, id est, Iudaicus populus misit custodes, & custodiuit domum id est, sepulchrum eius. Sed quid est quod subdit, Vt interficeret eum? Nunquid non erat interfe-

stus Iesus, quando positus in sepulchro? Sed aliud erat quod quærebant interficere in eo, videlicet nomen & famam eius. Ideo & sepulchrum custodierunt, ne discipuli corpus eius
Matth. 27. *furarentur, & dicerent, Surrexit à mortuis. Custodiuit ergo Iudaicus populus sepulchrum Christi, vt interficeret eum, id est, vt extingueret famã eius. Hoc est verè Christum velle interficere, nomen resurrectionis eius extinguere, vt mendacium Euãgelio præferretur. Sed quomodo illud non effecit Saul, vt interficeret David, sic nec hoc potuit regnum Iudæorum*
Ibidem. *efficere, vt plus valeret testimonium custodum dormientium quàm Apostolorum vigilantium. Materia est Christus, de qua sic agit. In prima parte petit liberationem & exaltationem. In secunda ostendit conuersionem gentium, quæ ex illa Christi exaltatione & liberatione procedit: & incipit ibi: Conuertentur ad vesperã. In tertia conuersionem Iudæorum, quæ incipit ibi. Et de execratione & mendacio. In quarta ponit laudem quam totus Christus de eo facit, pro sua scilicet liberatione & Iudæorum & gentium conuersione, quæ ibi incipit, Ego autẽ cantabo. Intentio est, ne disperdas David sicut in cæteris. Ostendit Christus in hoc psalmo passione sua gentiles gratiam conuersionis assecuturos, & eorum exemplo Iudæos in finem conuertendos. Eos verò qui in infidelitate perstiterint, sine misericordia puniendos: his videlicet exemplis nos admonere intendens, vt eorum perfidiam deuitantes, conuersorum verò fidem in nobis conformantes, nos à regno eius non subtrahamus: sed subiici studeamus. Vox Christi.*

PSALMVS LVIII.

ERIPE me de inimicis meis Deus meus: & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris sanguinũ salua me. In his duobus versibus quatuor persecutorum Christi genera designantur. Alij enim sic inimicabantur Christo, vt odium in
Matth. 26. & 27. Ioan. 18. & 19. corde tegerent. Alij sic, vt aduersus eum insurgerent, atq; aperta voce veritati resisterent. Ideo in primo versu & ab inimicis eripi, & ab insurgentibus in eum postulat liberari. Quidam insuper & praua opera commiserunt, intantum vt saluatorem ipsum manibus raperent, traherent, & flagellarẽt; quidam intantum desæuierunt, vt in cruce suspenderent, clauos in manibus
Marc. 15. Luc. 23. & pedibus eius figerent, latus lancea perforarent, & fuso sanguine occiderent auctorẽ vitæ. Propterea orat in secundo versu, vt & ab operantibus iniquitatem eruatur, & à viris sanguinũ saluetur. Et necesse est vt eripias: *Quia ecce*, Id est, in manifesto *ceperunt animam meam.* Partem posuit pro toto. Neque enim animam Iesu sine corpore tenere potuissent. Ceperunt (inquit) animam meam: & hoc quodam auido & inordinato atque ruinoso impetu fecerũt. Vnde & subditur: *Irruerunt in me fortes.* Diligẽter intuẽdũ est qui sint
Matth. 12. isti fortes. Primo ipsum diabolũ dominus fortẽ dixit. Nemo, inquit, intrare potest in domũ fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortẽ. Alligauit enim fortẽ vinculis dãnationis, & vasa eius, id est animas, diripuit, suaq; fecit. Sunt & in hominibus quidã fortes reprehẽsibili fortitudine, qui præsumunt de tẽporali fœlicitate. Talẽ redarguit spiritus Dei in alio psalmo dicẽs:
Psal. 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Rursus fortes alij sunt, qui non de vitiis, sed de iustitia sua præsumunt. Talis fortitudo impediuit Iudæos. Cùm enim iusti sibi & sani viderẽtur, medicinã recusauerũt, medicũ occiderunt. Fortitudo ista non sanitas est, sed insania. Ad hoc ergo venit magist

magister humilitatis, factus particeps nostræ fragilitatis, vt nos doceret infirmari, & peccata nostra confiteri: vt fortes simus non in nobis, sed in Deo. Ostensa necessitate suæ liberationis ostendit quia dignus sit, vt debeat liberari cùm subiungit: *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Deus.* Iniquitas quantum ad proximum, Peccatum quantum ad me. Vel iniquitas in grauioribus, peccatum in leuioribus. Intelligi potest fortes, id est, superbi in me irruerunt: sed culpam non inuenerunt, sed potius *Sine iniquitate cucurri,* Id est, bene operatus sum. *& direxi* alios ad bene operandum prædicatione & exemplo. Sine iniquitate currere & dirigere, est sine admixtione mali perfectè viuere, & bonum exemplum aliis demonstrare. Non enim bona Deo placere possunt, quæ malis admixta sunt. Et notandum quòd non ait, Ambulaui, sed Cucurri: quia non solùm bene operandum est, sed & ipso gressu boni operis festinandum. Iuxta quod scriptum est: Quodcunque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio sunt apud inferos, quò tu properas. Et Apostolus: Sic currite (inquit) vt comprehendatis. Vel currere redemptoris nostri, est obedientiam patris liberè & sine vllo impedimento peragere: sicut alibi scriptum est. Exultauit vt gigas ad currendam viam. Et iterum: Omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Et ne hoc videretur suis viribus attribuere, ideo deprecans adiungit: *Exurge in occursum meum.* Ac si dicat: Adiuua me in profectu virtutum, dando mihi resurrectionem. *& vide.* Id est fac me videri æqualem tibi. Ex illa figura hoc dictum est, qua & illud ad Abraham: Nunc cognoui quia times Deum, hoc est nunc te feci cognoscere. Ignotus enim quisque est ante interrogationem tentationis. Exurge ergo & vide, id est, fac alios videre & cognoscere meam exaltationem: vt qui me viderunt depressum, videant excelsum. *Et tu domine Deus virtutum, Deus Israël, intende ad visitandas omnes gentes.* Vt quæ infirmæ sunt, & peccatis oneratæ: visitare eas digneris, dando gratiam sanitatis, & mittendo tuos prædicatores; vt sicut tu es Deus virtutum, id est, angelorum, & Deus Israël, id est Israëlitici populi: Ita esse digneris & Deus gentium, quatinus eas consortes facias & angelorum & Israëliticorum fidelium. Sed valde tremendum est quod subditur: *Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.* Quis enim sine iniquitate? Sed hoc de his vult intelligi, qui in iniquitate perseuerant. Ergo puniamus peccata nostra, si Dei misericordiam quærimus. Nam si nos non punimus, ille non miseretur, sed punit. Quia iniquitas omnis siue magna siue parua sit, necesse est puniatur vel ab ipso Deo iudicante, vel ab ipso homine pœnitente. Et verè intendes ad visitandas omnes gentes: quia te aspirante conuertentur. Hoc est quod subdit: *Conuertentur ad vesperam: & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.* Hoc iam factum est, & continuè fit. Relicta autem idolatria ad vesperam in hac vltima ætate ad cultum Dei conuertuntur, atque esuriendo & sitiendo iustitiam, famem patiuntur vt canes, sicut peccatores. Canum nomine meritò designantur gentes propter immunditiam peccati. Ex his erat illa Chananæa, cui dominus ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. Quod illa recognoscens, humi-

Ecclef. 19.
1. Corin. 9.
Psal. 18.
Psal. 1.
Genes. 22.
Prouer. 20.
1. Corint. 11.
Matth. 5.
Matth. 15.

liter respódit: Etiam domine. Sed quia famem patiebatur vt canis, protinus adiunxit: Sed & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Intendit ergo dominus ad visitandam eam, propter fidem & humilitatem eius, & ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Tales canes non cessant ciuitatem Dei circuire, sagaci mente inuestigando vitam & mores sanctorum patrum, ex quibus ciuitas Dei constructa est. Vel canes possunt accipi sancti prædicatores, qui in assertione veritatis contra fures & latrones, magnos (vt ita dicam) dedere latratus. Famem passi sunt, omnes sibi incorporari & vniri per fidem desiderantes, & circuierunt ciuitatem, id est mundum, vbique euangelizantes. Vnde & subdit: *Ecce loquentur*, Id est, manifestè prædicabunt *in ore suo*, id est, more sibi conuenienti. Quia quod loquentur verbo, confirmabunt opere, & exemplo. Siue in ore suo, id est, liberè, audacter, cum auctoritate. *Et gladius in labiis eorum*. Gladius bis acutus, de quo dixit Apostolus: Et gladium spiritus, quod est verbū Dei. Quare bis acutus? Ex vtroque testamento feriens. Hoc gladio mactabātur, de quibus Petro dicebatur: Macta & manduca. Indignabuntur autem, quoniam multi erunt qui non audient aure audiendi. Et hoc est quod subditur: *Quoniam quis audiuit?* Hinc est quod propheta ait: Quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Prædicamus (inquit Apostolus) sapientiam in mysterio absconditam, quam mūdus non cognouit. Tempore quoque martyrū rarò inueniebantur qui audirent verbū Dei. Dixi non misereris omnibus qui operantur iniquitatē: & ita erit. Vnde & subiungit: *Et tu domine deridebis eos*, Id est, dignos derisione ostēdes eos. Hoc in iudicio erit, cùm dicet eis: Ite in ignem æternum. Ex hoc etiam apparet, quia gentes conuertentur: quoniam *ad nihilum deduces omnes gentes*. Omnis qui ad Deum conuertitur, necesse est prius ad nihilum deducatur. Hinc Veritas ait: Qui vult post me venire, abneget semetipsum. Semetipsum abnegat, qui se mutando in melius, desinit esse quod erat, & incipit esse quod non erat. Ad nihilum deductus erat Paulus, cùm diceret: Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. Hinc etiam ait: Qui se putat aliquid esse, cùm nihil sit, ipse se seducit. Ad nihilum deductus erat Abraham, cùm diceret: Loquar ad dominum meum, cùm sim cinis & puluis. Sic quisque prius deficiens in seipsu, incipit esse fortis in Deo. Talem se agnoscit, cùm protinus addit: *Fortitudinem meam à te custodiam*. Illi enim fortes qui in me irruerunt, ideo ceciderunt: quia fortitudinem suam à te non custodierunt, sed de se præsumpserunt. Ego autē fortitudinē meam à te custodiā: quia si recedo, cado: si accedo, fortior fio. Videte quid est in anima humana. Nō habet ex se lumen: non habet ex se vires: Totū autem quod pulchrū est in anima, virtus & sapientia est. Sed nec ipsa sibi lux est, nec ipsa sibi virtus est. Est quædā origo fonsque virtutis & sapientiæ Deus, à quo recedens anima tenebratur, accedens illuminatur. Ergo fortitudinem meam à te custodiam, non à te recedam, non de me præsumam: & merito, *Quia Deus susceptor meus es*. Suscepisti humanitatem meam, coniungens eam tuæ diuinitati. Suscepisti me ad san

Matth. 15. Ephes. 6. Actor. 10. Isa. 53. 1. Corin. 2. Matth. 25. Luc. 9. Galat. 2. Galat. 6. Genes. 18. Ioan. 1.

ad sanandum, quemadmodum medicus ægrotum, Deus meus qui creasti me. *Misericordia eius preueniet me*. Vbi iacebam? Quò erectus sum? Ecce quare non debeo de me præsumere, quia non præcesserunt merita mea, sed præuenit me diuina misericordia, vt iustus essem. Non mouere nos debet, quòd frequenter personas mutat. Talis est enim vsus prophetiæ. Modò conuertit se ad familiarem domini locutionem, à quo accipit prophetiæ reuelationem: modò se ad auditores conuertit, vt eos ædificet ex his quæ domino reuelante agnouit: modò autem in persona sua loquitur: modò in persona membrorum: modò in persona Christi. Vnde nunc subditur: *Deus ostendit mihi super inimicos meos*. Quantam circa me habuit misericordiam, in illis mihi monstrauit, in quibus non habuit. Nisi enim debitor suspendatur, minus agit gratias cui debitum relaxatur. De ipsis inimicis quid? *Ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei*. Ipsos inimicos qui me occiderunt, noli tu occidere. Non sine causa Cain cùm fratrem occidisset, posuit in eo Deus signum, ne quis eum occideret. Hoc est signum quod habent Iudæi. Tenent reliquias legis suæ: circuncidun- Genes. 4. tur, sabbatum obseruant, azima comedunt. Sunt ergo Iudæi, non sunt occisi. Necessarij sunt credentibus, vt demonstrarer nobis Deus super inimicos nostros misericordiam suam. In ramis superbiæ præcisis inserto misericordiam suam ostendit oleastro. Ecce vbi iacent qui superbi erant, ecce ibi insertus es, qui iacebas. Et tu noli superbire, ne præcidi merearis. Ergo ne obliuiscantur populi fideles gratiam Dei, viuunt ante oculos eorum excæcati Iudæi, vt ex eorum cæcitate semper recolligant quantas omnipotenti Deo de sua illuminatione gratias agere debeant. *Disperge illos in virtute tua*. Hoc impletum est à Tito & Vespasiano, qui populum Iudæorum captiuauerunt. Nec tamen hoc virtuti eorum adscribendum est: sed Dei qui præstitit eis, vt hoc facere potuissent. Omnis enim potestas à Deo. Propterea non dictum est, Disperge illos Rom. 13. in virtute hostium, sed, In virtute tua: quia (vt dictum est) omnis virtus à Deo est. Et non solùm disperge, sed ô domine qui me protegis & defendis, depone eos à timore superbiæ. Hoc est quod subiungit: *Et depone eos protector meus domine*. Deinde ostendit quid in eis deponi velit. *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum*. Sermo labiorum & delictum oris fuit, quando de Christo dixerunt: Dæmonium habet: Reus est mortis, & Ioan. 7. alia huiusmodi. Hoc autem delictum, ideo dicit: Sermonem labiorum, & 19. quia talia improperia apertè dixerunt, palàm prædicauerunt. Tale delictum, talem sermonem depone & destrue, & de ore & labiis eorum tolle. In hoc volo deponas eos, non secundum naturam, sed secundum culpam. Illi me interimere tentauerunt. Tu autem resuscitando Christum, quem Ioan. 11. perdere voluerunt, occidisti delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum. Quippe quem perdendum clamauerunt, viuere expauerunt: & Ioan. 19. quem in terra contempserunt, in cælo adorari ab omnibus gentibus mirati sunt. Sic deleantur delicta: *Et comprehendantur in superbia sua*. Et verè comprehensi sunt. Ille enim quem superbiendo occiderunt, surrexit: &

factum eorum in irritum venir, peccatum remansit. Quia ergo factum euacuatum est, peccatum autem mansit super facientes: Comprehensi sunt in superbia sua, conuicti sunt malè se & superbè egisse. Restabat ergo vt confiterentur peccatum, & ille ignosceret, qui venerat soluere peccata. Factum est hoc iam à quibusdam. Postmodum fiet in pluribus. Ideo subiunctum est: *Et de execratione & mendacio annunciabuntur in consummatione*. De eo quòd dominum execrauerunt, & corpus eius furatum mentiti sunt, per pœnitentiam & confessionem inde educti, annuntiabuntur in consummatione id est prædicabuntur esse perfecti. De ipsa magnitudine peccati plus humiliabuntur, & maiori humilitate erigi merebuntur, & eo magis perfecti erunt, quia tam execrabile peccatum se commisisse dolebunt. Et hoc fiet *In ira consummationis & non erunt*. Omnis vindicta Dei ira dicitur. Sed plerumque ad hoc vindicat Deus, vt perficiat sicut scriptum est: Flagellat omnem filium quem recipit. Plerumque ad hoc vindicat, vt damnet, sicut dicturus est reprobis: Ite in ignem æternum. Ira igitur consummationis, est ira correctionis, quando paterna ira vindicat Deus culpas in hoc seculo, vt emendet & perficiat. Annuntiabuntur itaq; consummationes in ira consummationis, id est, in tali ira, quæ consummet eos, & perficiat. Et non erunt (subaudis) tales quales antè extiterant: scilicet superbi, execrantes, mendaces. Tali modo dicitur alibi: Verte impios, & non erunt. *Et scient quia Dominus dominabitur Iacob*, id est, Iudaici populi, *Et finium terræ*, id est gẽtium per omnes terras. Tunc agnoscent eundem Deum & Iudęorum esse & gentium. Anteà iusti sibi videbantur, quòd legem acceperant, quòd Dei pręcepta seruauerant. Demonstratũ est eis quòd non seruauerũt: quia in eis Christum non intellexerunt. Videbunt quòd gentes non debeant contemnere. Omnes enim peccauerunt & egent gratia Dei. Deponent superbiam, & saluti gentium non inuidebunt: quia parem suam & illorum cognoscent infirmitatem: & in angulari lapide copulati simul Deum adorabunt. Dicitur ergo de Iudæis quod suprà dictum est de gentibus. *Conuertentur ad vesperam*. Id est, in finem seculi. Reliquiæ enim saluæ fient. *Et famem* verbi Dei *patientur vt canes*. Id est, tanquam peccatores. *Et circuibunt ciuitatem*, Id est, Ecclesiam sanctorum, vitam & mores inuestigando: vel ciuitatem, id est mundum circuibunt euangelizando. Vnde apertè subiungitur: *Ipsi dispergentur ad manducandum*. Id est, ad alios incorporandum sibi in fide domini Iesu Christi. *Si verò non fuerint saturati*, Id est, si prædicatio ad votum eorum non fructificauerit, & ipsi sicut & gentes *murmurabunt*: quomodo superius dictum est: Domine quis audiuit? Sed iam concludatur psalmus. Videte angulum exultantem, iam de vtroque pariete gaudentem. Superbiebant Iudæi, humiliati sunt. Desperabant gentes, erectæ sunt. Veniant ad angulum. Ibi cõueniant: illi de circuncisione, isti de præputio. In angulo autem teneãt se. Et tota iam Ecclesia quid subiungat audiamus. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exultabo mane misericordiam tuam*. Sancta electorum Ecclesia fortitudinem, qua diabolum vicit, qua mortem superauit, qua infernum spoliauit: atque eius miser

Ioan. 3. Matth. 28. Luc. 18. Prouer. 3. Hebr. 12. Matth. 25. Prouer. 12. Rom. 3. Ephes. 2. Ibidem. Gal. 5. & 6. Ephes. 2.

misericordiam,qua humanũ genus redemit,& peccata dimisit. Ista omnia Ecclesia cantabit & exultabit:& hoc manè,id est in resurrectione,quãdo trãsactis huius seculi tenebris,apparebit sol iustitiæ,& iusti fulgebunt vt sol in regno patris eorũ. *Mal.4.* Nõ enim perfectè potest modò cãtare canticũ domini in *Sapien.3.* terra aliena,quãdiu sedet & flet super hos fluctus Babylonis,inter hos decur *Matt.13.* *Psal.136.* sus præsentis vitæ.Sed quãdo trãsibit in locũ tabernaculi admirabilis vsque ad domũ Dei,tũc fiet cantus in voce exultationis & laudis. *Psal.41.* Vnde alibi dicitur:beati qui habitãt in domo tua deus,in secula seculorũ laudabũt te. *Psal.83.* Et reddit causam quare cãtare & exultare debeat,cũ subiungit: *Quia factus es susceptor meus,& refugium meum in die tribulationis mea.* In præsenti vita, in qua tribulatur omnis qui iustè viuit,factus es ab ipsa tribulatione meus susceptor, atque ab instantibus periculis tutum refugium. Nisi enim tu suscepisses & saluasses,nemo esset qui inter tot & tanta mala subsistere potuisset. Ideo adhuc subdit: *Adiutor meus tibi psallam.* Bona opera quæ te aspirante & auxiliante gessi,tibi ascribã. Et merito: *Quia Deus susceptor meus es.* Non susceptor homo, sed susceptor Deus,qui etiã susceptũ deificat. *Deus meus* qui me creasti. *Misericordia mea,*qui me saluasti. Attendens omnia bona quæcunque habere possumus,siue in natura,siue in conuersione,in fide,in spe,in charitate,in bonis moribus,in iustitia,in timore domini totũ non esse nisi ex illius bonis:ita cõclusit,Deus meus,misericordia mea. Non inuenit impletus bonis quid appellaret Deum suum,nisi misericordiã suam. O dulce nomen, sub quo nemini desperandũ est,omnes consolans,omnes ad conuersionẽ inuitans! Si vtique peccata nostra nobis tantùm dimisisset, misericors rectè dici potuisset. Nunc quia & peccata dimisit,& insuper dona addidit, &(quod incredibile erat)etiam cælestem glotiã immeritis peccatoribus donauit,nõ solũ iam misericors dicitur,sed ipsa misericordia dignè appellatur. Dicat ergo voce & corde Ecclesia. Dicat vnaquęq; fidelis anima, Deus meus,misericordia mea.

TITVLVS PSALMI LIX.

DEVS repulisti. In finem,pro his qui commutabuntur inscriptione tituli ipsi David in doctrinã,cùm succendit Mesopotamiam Syriæ & Syriam Sobal & conuertit Ioab,& percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia. Mortuo Saule postquam David obtinuit regnum,succendit Mesopotamiam,scilicet partem Syria & Syriam Sobal aliam partem Syria:& conuertit ad se Ioab inimicum suum, *2.Reg.8.& 10.* *1.Paral.18.* *& percussit Edom, id est Idumæum populum, quia erat populus ille de terra Idumea:quæ sic vocata fuit ab Esau habitatore, qui vocatus fuit Edom propterea quia dilexit terrena.* *Gene.25.* *Per has autem victorias intellexit David victorias Christi, quas facturus erat in Iudæos & in gentes. Titulus sic est: Iste psalmus habitus est pro his,id est ad honorem illorum,qui commutabuntur in finem, id est in Christum, vel in perseuerantiam. Ostendit duas commutationes iusti: vnam in hac vita, quæ fit de peccato ad iustitiam: secundam in alia vita, quæ est de mortalitate ad immortalitatem. Quæ commutatio fiet inscriptione tituli suscepta per fidem, scilicet quia credunt Christum regem Iudæorum. Inscriptione dico facta ipsi David, id est, Christo, eundo in doctrinam, id est, in præcepta eius, subiiciendo se legi ipsius Christi, vt secundum*

Iaco 2. *tam legem operentur. Quia fides sine operibus mortua est. Commutabuntur dico, cùm succendit, id est per hoc quòd succendit igne Dei Mesopotamiam Syriæ, id est, Iudæos, quos vocando eleuauit in altam dignitatem, qui prius erant sublimes, id est singulariter superbi de cognitione Dei: Mesopotamia enim alta vocatio, Syria verò sublimis interpretatur. Et idem Christus succendit Syriam Sobal, id est ipsos Iudæos sublimes & superbos de vana vetustate, id est de carnalibus obseruantiis legis. Sobal namque vana vetustas interpretatur. Et conuertit ab Idolatria ad fidem suam Ioab, id est inimicum, scilicet gentilem populum qui nullam cognitionem de Deo habebat. Et percussit, id est commouit de infidelitate ad fidem Edom, id est gentilem populum terrenis deditum, vel in peccatis sanguineum. Edom namque terrenus vel sanguineus interpretatur. Percussit terrenitatem gentium, quòd iam terrena non quærerent. Per hoc conuertit Ioab, id est gentilem populum: & ita percussit eos, vt essent in valle Salinarum. In valle fuerunt, id est in humilitate quæ est mater virtutum & condimentum omnium, sicut sal ciborum. Quia qui sine humilitate virtutes congregat, puluerem in ventum portat. Percussit dico duodecim millia, id est omnes in quatuor mundi partibus fidem sanctæ trinitatis confitentes. Per mille perfectio intelligitur. Materia sunt ipsi commutandi Iudæi & gentiles ad fidem conuersi per Christi percussiones. Modus: In prima parte ostendit per multas rationes & per autoritatem ipsius Dei esse commutandos de peccato ad iustitiam. In secunda quæ incipit, Saluum fac dextera tua: Ostendit eos per eandem commutationem peruenire ad aliam commutationem, scilicet de mortalitate ad immortalitatem. Intentio est vt nemo contemnat istas percussiones, sed patienter ferant aduersa huius mundi, quia per eas habebunt vtranque commutationem. Vox ad fidem conuersorum per victorias Christi. Et quia dicturi erant se commutandos, ostenditur prius vnde commutetur, cùm dicitur.*

PSALMVS LIX.

D*Evs repulisti nos*, à paradisi gaudiis, à contemplatione intimæ visionis. *Et destruxisti nos.* Corruptione passibilitatis & mortalitatis. *Iratus es* propter peccata nostra: sed propter bonitatem tuam *misertus es nobis*. Hinc alibi dicitur: Cùm iratus
Psal. 39. fueris, misericordiæ recordaberis. Magnus accessus ad Deum est cognitio infœlicitatis suæ. Valde vtile est animæ pensare vnde cecidit, videre vbi iacet: plangere destructionem suam ex amissione iustitiæ: atque in his iram formidare iudicis. Qui hoc facit, misericordiam domini consequetur. Iratus es (inquit) & misertus es nobis. Ac si dicat: Ad hoc irasceris, vt miserearis: irasceris in præsenti, vt miserearis in futuro. Ipsa ira tua misericordia est. Et exponit quomodo sit misertus, ita: *Commouisti terram*, Id est terrenos vomere prædicationis: *Et conturbasti eã* ad pœnitentiam. Et sicut cepisti domine, ita perfice. *Sana contritiones eius*, id est, remoue ab ea miserias quas sustinet, vel peccata, pro quibus cor contritum habet. Et dignum est vt sanes: *quia commota est*. Et gratiæ tuæ commouenti per liberum consensit arbitrium. Talibus quidem gradibus peccatrix anima Deo aspirante ad sanitatem incipit accedere. Prius commouetur à timore domini. Deinde conturbatur à dolore peccati. Timet ne pereat, dolet quia deliquit. Sic inter timorem &

dolorem

dolorem constituta, dum conscientia accusat, culpa terret, incipit pœnitere, atque anxietate dura cor conterere & cruciare: & sic per contritionem redit ad sanitatem. Prædicatum est nobis, Agite pœnitentiam: appropinquauit enim regnum cælorum. Ecce vnde commota & conturbata est terra. Audiuit peccatrix anima, fortè non mouetur, non est digna sanari. Audiuit alia, mouetur, stimulatur, pectus tundit, lachrymas fundit. Sana domine contritiones eius, quia commota est. Sic percusso terreno, succensa vetustate, mutato in melius homine, iam dura & aspera subsequuntur: vnde & subditur: *Ostendisti populo tuo dura.* Non solùm per visionem, sed etiam per experientiam, vnde scriptum est: Omnes qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Per multas enim tribulationes nos oportet intrare in regnum Dei. Hinc dominus discipulis ait: In mundo pressuram habebitis. *Potasti nos vino compunctionis.* Delectari nos fecisti poculo passionis. Quomodo enim delectat vinum, cùm potatur: & hoc ipsum quòd pungit, ad delectationem potantis est: sic passiones & tribulationes huius seculi ad delectationem sunt seruorum Dei. Hinc est quòd Paulus gloriatur in tribulationibus. Et Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Hunc potum propinabat dominus filiis Zebedæi, cùm dicebat: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Vel potasti nos vino compunctionis, id est suauitate lachrymarum & pœnitentiæ & confessionis. Primus ergo labor est, vt displiceat homo sibi, vt peccata expugnet, vt mutetur in melius. Secundus labor est, pro eo quòd mutatus est, ferre tribulationes & tentationes huius seculi, atque inter illas perseuerare vsque in finem. Et notandum quòd non ait, Peremptionis: sed compunctionis. Iste enim passionis potus non perdens est, sed medicina vrens. Vnde adhuc subiungitur: *Dedisti metuentibus te significationem.* Istas videlicet tribulationes indicantes & significantes, *Vt fugiant à facie arcus.* Id est à præsentia futuri & minantis iudicij: Per tribulationes (inquit) temporales significasti tuis fugere ab ira ignis sempiterni. Hinc vnusquisque consideret quæ peccantes postmodum maneant, si etiam iustos tam valida hîc flagella castigant. Hinc Petrus ait: Tempus est vt incipiat iudicium de domo domini. Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Quomodo feriet eos quibus irascitur, si sic affligi patitur eos in quibus lætatur? Rectè autem per arcum designatur iudicium: quia sicut ex arcu mittitur sagitta, sic ex iudicio producetur sententia. Neruus retrò tenditur, quando illa mittenda est: & quantò plus est eius extensio retrorsum, tantò maiore impetu illa volat in priora. Sic quantò magis differtur iudicium, tanto maiori impetu venturum est. Ergo de temporalibus domino gratias agamus, quia dedit plebi suæ significationem vt fugiant à facie arcus. Quare hoc? *Vt liberentur dilecti tui.* Ad hoc quippe significationes præsentium malorum dátur, vt ab æternis malis domini dilectores liberentur. Et vt hoc fiat suppliciter exorat, dicens: *Saluum fac dextera tua.* Id est, in potioribus bonis tuis, in beatitudine perpetua.

Ita

Marginal notes: *Matth. 4.* — *Luc. 18.* — *2. Timo. 3.* — *Act. 14.* — *Ioan. 16.* — *Roma. 5.* — *2. Cor. 12.* — *Act. 5.* — *Matth. 20.* — *1. Pet. 4.* — *Ibidem.*

Ita ſaluum me fac, vt ad dexteram ſtem. Non ſalutem temporalem peto,
Matt. 6. de hac fiat voluntas tua: æterna peto, quæ tu præcipis petere. *Et ideo*
Exaudi me. Hinc conuertit ſe ad auditores ſuos, vt confirmet eos, dicens:
Deus locutus eſt in ſancto ſuo. Ex hoc ſcio quia ſaluabit dextera ſua: quoniã Deus
pater locutus eſt in ſancto, id eſt in filio ſuo. Hinc Paulus ait: Deus erat in
2. Cor. 5. Chriſto mundum reconcilians ſibi. Et iterum, Nouiſſimè diebus iſtis locu-
Hebr. 1. tus eſt nobis in filio, quem conſtituit hæredem vniuerſorum, in quo promi
ſit hanc ſaluationem. De qua locutione ego fidelis populus *Lætabor & parti-*
Gen. 31. *bor Sichimam, & conuallem tabernaculorum metibor.* Cùm Iacob rediret à Laban
ſocero ſuo cum omnibus ſuis, abſcondit Rachel idola in Sichima, quę ha-
buerat pater eius in Syria. Tabernacula autem fecit ibi Iacob propter oues
ſuas & armenta, & appellauit locum illum Tabernacula. Et hæc metibor,
inquit Eccleſia. Quid per Sichimam vbi idola abſconduntur, niſi gentiles
idolorum cultores deſignantur? Partibor Sichimam, id eſt, diuidam gen-
tes. Non enim omnium eſt fides. Alij credunt, alij non credunt. Et eorum
etiam qui credunt, alij bene viuunt, alij malè. Ipſorum quoque bene viuen-
tium, alij ſunt perſeueraturi, alij caſuri & perituri. Non ergo timeant qui cre
dunt inter eos qui non credunt, & hi qui rectè viuunt inter eos qui pra-
Matt. 25. uis moribus reſiſtunt. Diuiduntur nunc fide & moribus, diuidentur in iu-
dicio oues ad dexteram, hœdi ad ſiniſtram. Sichima autem interpretatur
humerus. Secundum nominis interpretationem diuiduntur humeri, vt a-
lios grauent peccata ſua, alij tollant ſarcinam Chriſti: ſicut ipſe nos admo-
Matt. 11. net, dicens: Tollite iugum meũ ſuper vos. Iugũ enim meũ ſuaue eſt & onus
meum leue. Conuallem, inquit, tabernaculorum metibor. Forte propter
oues Iacob, conuallis tabernaculorum intelligitur gens Iudæorum: & ipſa
diuiditur. Nam tranſierunt inde qui crediderunt, foris reliquiæ remanſe-
runt. Hæc iam diuiſio demonſtratur, cùm ſubinfertur: *Meus eſt Galaad,*
meus eſt Manaſſes, Ephraim fortitudo capitis mei. Galaad interpretatur a-
ceruus teſtimonij. Sic vocatus eſt cumulus lapidum, quem fecerunt Iacob
& Laban, in ſignum fœderis. Per aceruum teſtimonij multitudo marty-
rum deſignatur. Martyres enim Græcè, teſtes dicti ſunt Latinè. Meus eſt
Galaad, meus eſt aceruus teſtimonij, meus eſt numerus martyrũ, id eſt meæ
ſocietatis eſt. Manaſſes interpretatur obliuio. Qui obliuiſcitur prioris
Iſa. 144. ſtatus, ille ſimiliter eſt meus. Vnde alibi dicitur: Obliuiſcere populum
tuum & domum patris tui, & ſic concupiſcet rex decorem tuum. Ephraim
dicitur fructificatio. Hi qui bonos fructus faciunt, capitis, id eſt Chriſti
ſunt fortitudo. Per hos maximè intelliguntur doctores Eccleſiæ, qui
in ſeipſis fructus faciunt & in alijs. Talibus dicit dominus in Euange-
Ioan. 15. lio: Ego vos elegi, vt eatis, & fructum afferatis. Iſti ſunt fortitudo ca-
pitis, quia Chriſti membra infirmiora ſuſtentant. *Iuda Rex meus.* Pecca-
ta ſua confitentes & ſeipſos ſpiritualiter regentes, mei ſunt. Iudas
Matth. 1. enim interpretatur confeſſio. Vel Chriſtus, qui eſt de tribu Iuda, naſci-
Roma. 1. turus erit Rex meus. *Moab olla ſpei meæ.* Moab interpretatur ex patre:
quia fuit ex patre & filia. Per Moab intelligitur gentium populus natus
de pec

de peccato, de filiabus Loth, quæ cum patre inebriato concubuerunt, male vtentes patre. In hoc illi significantur qui malè vtuntur lege. Porro Apostolus dicit: Bona est lex, si quis ea legitimè vtatur. Illæ autem filiæ Loth non legitimè vsæ sunt patre. Quomodo autem nascuntur opera bona, cùm quisque bene lege vtitur: sic nascuntur opera mala, cùm quisque malè lege vtitur. Proinde illæ malè vtentes patre, id est malè vtentes lege generauerũt Moabitas, per quos significantur opera mala. Inde tribulatio Ecclesiæ, inde olla bulliens. De hac olla dicitur alibi per prophetam, Olla succensa in Aquilone. Vnde nisi à parte diaboli qui dixit: Ponam sedem meam ad Aquilonem? Tribulationes ergo maximè non oriuntur aduersus Ecclesiam, nisi ab eis qui male lege vtuntur. Sicut autem in olla cibi, sic in tribulatione excocti sunt sancti. Apertè verò dicitur, Olla spei meæ: quia spes sanctorum venit à tribulatione, Apostolo testante, qui ait: Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Ardet olla iniquitatis, sed maior est flamma charitatis. Noli timere Moabitas, id est, opera mala eorum qui lege malè vtuntur. Iuda rex tuus præcessit. Nescis Iudæos malè vtentes lege, regem tuum occidisse? Ergo spera, & quà rex tuus præcessit, sequere. In hac olla tribulationum constituta, quãtam spem habeat Ecclesia audiamus. Sequitur enim: *In Idumaeam extendam calceamentum meum.* Idumæa interpretatur terrena, siue sanguinea. Per calceamentum intelligitur Euangelium. Vnde scriptum est: Quàm speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona. Et calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Bulliat olla quantum potest, sæuiat mundus quãtum valet. Ego in Idumæam, id est, vsque ad terrenos & sanguineos extendam calceamentum meum, id est prędicationem meam. Vel vsque in Idumæam calceamentum extenditur, cùm Dei humanitas gentibus prædicatur. Carne enim nostra mortali calceata (vt ita dicam) diuinitas fuit. *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Etiam illi qui non pertinent ad genus meum, ad hæreditatem meam, mihi sunt subditi. Multi enim veniunt ad fidem, qui non pertingunt ad hæreditatem, sicut scriptum est: Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Quàm multi adorãt Christum, qui non sunt regnaturi cum Christo. Et ne hoc videretur viribus suis attribuere, commendat gratiam Dei deducentem se cùm subiungit: *Quis deducet me in ciuitatem munitam* sanctis, id est, cælestem Ierusalem? *Quis deducet me vsque in Idumaeam?* id est, in gentilitatem, vt multi ex gentibus mihi incorporentur, & societate mẽbrorum ciuitas amplietur. Vel ciuitas hæc Iudæa intelligitur, quæ munita rectè dicitur, videlicet patriarchis & prophetis, legibus quoque, variisque institutionibus. Ad hanc primùm missus est Christus. Ad hanc primùm ducti sunt Apostoli. Ad hanc primùm prædicatum est Euangelium. Dicat ergo primitiua Ecclesia: dicat vox apostolica: Quis deducet me in ciuitatẽ munitã, id est, in Iudæam? Quis deducet me vsq; in Idumæã, Id est in vniuersam gentilitatem. *Nonne tu Deus qui repulisti nos?* Tu ipse qui repulisti, deduces. Tu ipse, qui iratus es, misereberis. Nõ enim continebis in ira tua misericordias tuas. *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris?* Seruiturus est mundus, futurus est aceruus testimonij effuso martyrum sanguine

Gene. 19. 1. Timo. 1. Iere. 1. Isa. 14. Roma. 5. Isa. 52. Roma. 10. Eph. 6. Matth. 20. Gal. 4. Luc. 10.

Psal. 41. guine, dicturi sunt pagani: Vbi est Deus eorum? & tunc nō egredieris Deus in virtutibus nostris, non contra eos apparebis. Non ostendes potentiam
Exod. 4. tuam qualem ostēdisti in Moyse, in Iesu Naue, in Dauid, & in cæteris, quā
Iosue. 1. 1. Reg. 17. do eorum fortitudini cesserunt gentes, & strage facta, in terram quam promisisti, plebem tuam induxisti. Certè quando cathenati martyres ducebantur, quando ferro occidebantur, igne cremabantur, diuersis tormentis cruciabantur, contemnebantur tanquam deserti, tanquam sine adiutore. Nun quid ergo quia non egrediebatur Deus in virtutibus eorum, ideo deserebat? Nonne magis non egrediendo, in virtutibus eorum deduxit Ecclesiam vsque in Idumæam? Si bellare enim vellet Ecclesia & gladio vti, videretur pro vita pugnare præsenti. Quia ergo contemnebat vitam præsentem, ideo factus est aceruus testimonij de vita futura. Tu ergo Deus qui non egredieris in virtutibus nostris, quia non dabis temporale auxilium, da sempiternum. Et hoc est quod subdit: *Da nobis auxilium* sempiternum *de tribulatione*, id est propter tribulationem, quam hîc sustinemus. Et ideo non petimus hanc salutem humanam, quia vana est & transitoria. Vnde protinus adiungit: *Et*
Ecclesi. 1. *vana salus hominis*. Hinc Salomon ait: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.
Ibidem. Et iterum dixit: Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus. Meritò ergo subdit Ecclesia: *In Deo faciemus virtutem*. Non in gladio, non in equis, non in loricis, non in potentatu exercitus: *Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos*. Factum est hoc: conculcati sunt martyres patiendo, perseuerando, in Deo fecerūt virtutem. Et ipse fecit quod sequitur. Ad nihilum deduxit tribulantes nos. Vbi sunt persecutores? Vbi sunt qui fremebant, trahebant, occidebant? Quis eorum vel reminiscitur? Adnihilata est sæuitia persecutorum: floret virtus & gloria sanctorum. Faciemus & nos virtutem in domino, vt ab omni tribulatione & tentatione liberi esse
Roma. 8. mereamur. Nam si Deus pro nobis, quis contra nos? Sit ergo in Deo fortitudo nostra: & nulla nocere præualebunt aduersa.

TITVLVS PSALMI LX.

SEQVENS Psalmus intitulatur hoc modo: In finem, in hymnis David. Psalmus iste dirigit nos in finem, habitus in hymnis David, id est in laudibus Christi. Ostenditur in hoc psalmo totus populus à cunctis partibus mundi per omnes successiones, ad Christū clamare. Ostēditur etiam quòd per Christum ad eandem hæreditatem, quam ipse Christus habet, populus ille perueniet. Materia est fidelis populus, qui hîc loquitur. Et ostendit se in prima parte psalmi ad Christum, vt dictum est, clamare. In secunda parte, quæ incipit: Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam. Ostenditur Christi hæreditatem possidere. Intentio est exhortari nos, vt suo exemplo orantes, & per adeptionem præsentium bonorum futura bona sperantes, perseueremus in laudibus vsque in finem. Et hæc intentio perpenditur in fine psalmi, vbi dicitur:
Matt. 24 *Sic psalmum dicam nomini tuo, &c. Proponit autem nobis orandi formam, sic dicens.*

PSALMVS LX.

EXAVDI Deus deprecationem meam: intende orationi meæ. Orationi nostræ intendit Deus, cùm gratanter suscipit quod oramus. Nonnullos aliquando exaudit iratus, non tam ad salutē, quàm ad damnationem. Et ideo postquam dixit, Exaudi, protinus addidit, Intende: vt videlicet gratanter & vtiliter dignetur exaudire. Potest etiam ita distingui: Exaudi deprecationem meam, in cauendis malis: Intende orationi meę, in appetendis bonis. Quidam enim hanc distinctionem faciunt inter deprecationem & orationem, vt hoc sit deprecari Deum, quando vt auertat à nobis mala quærimus. Et hoc sit orare, quando vt bona tribuat, postulamus. Et quia Ecclesia toto orbe terrarum diffusa est, vndique se clamare insinuat, cùm subiungit: *A finibus terræ ad te clamaui.* Clamor noster ad Deum, est nostrum desiderium. Quantò quisque plus desiderat, tantò plus clamat. Et subdit causam quare. *Dum anxiaretur cor meum.* Ostendit se esse per omnes gentes in magna gloria, nec tamen sine magna tentatione. Omnes enim qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiũtur. Pro- 2. Timo. 3.
uectus autem noster per tentationem fit, nec sibi quisquam, nisi tentetur, innotescit: nec potest coronari, nisi vicerit: nec potest vincere, nisi certauerit: 2. Timo. 2.
nec potest certare, nisi inimicum & tentationem habuerit. Anxiatur ergo iste à finibus terræ clamans, sed non relinquitur: quia subditur: *In petra exaltasti me.* Petra autem erat Christus. Hinc ipsa Veritas ait: Super hanc petram 1. Cor. 10. Matth. 16.
ædificabo Ecclesiam meam. In petra exaltatur, qui in fide domini nostri Iesu Christi fundatus est. Et bene ait, Exaltasti: quia iustus qui ex fide viuit, cuncta temporalia transcendit: atque in cælis conuersatio eius est. Et quia ille Roma. 1. Philip. 3.
qui donat fidem, promouet suos ad operationem & spem, atque in eo ipso confirmat, ne tentatus quisque deficiat, rectè subditur: *Deduxisti me,* de virtute in virtutem, de bono in melius: *quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici.* Ille si nostra spes factus non fuisset, non nos deduceret. Deducit Ioan. 14.
tanquam dux, & in se ducit tanquam via, & ad se perducit tanquam patria. Eph. 2. Luc. 24.
Vnde est spes nostra? Quia passus est, quia surrexit. Quid enim nos dicimus, quando hæc legimus? Non perdit nos Deus, pro quibus misit filium suum tentari, crucifigi, mori, resurgere. Non nos despicit Deus, propter quos & filio suo non pepercit: sed pro nobis tradidit illum. Sic ergo factus est spes nostra. In illo vides laborem tuum & mercedem tuam. Laborem in passione, Ioan. 3. & 6. Roma. 8.
mercedem in resurrectione. Habemus duas vitas, vnam in qua sumus, alteram quam speramus. In qua sumus, nobis nota est. Quam speramus, ignota nobis est. Tolera in qua es, & habebis quam nondum habes. Quomodo tolerasi? Non vincaris à tentatore laboribus vllis, Tentationibus suis, morte sua Ioan. 13.
demonstrauit tibi vitam in qua es: resurrectione sua demonstrauit vitam in qua eris. Ideo factus est dux tuus. Ipse creator tuus passus est, ne tu timeas pati. Mortuus est, ne tu timeas mori. Resurrexit in tua carne, vt & tu speres 1. Thess. 4.
resurgere. Spe enim salui facti sumus. Ipse etiā qui est spes nostra, factus est Roma. 8. Ephe. 2.
nobis turris fortitudinis à facie, id est à præsentia inimici. Talis munitio est

nobis Deus, in qua & ab inimico securi esse possimus, & in ipsum iaculari inimicum. Ante te est Christus. Recordare Christum, & intra in turrim. Quicquid pateris, cogita quia ille prior passus est: & cogita quo fine passus est, scilicet vt moreretur & resurgeret. Talem finem spera, qualis in illo præcessit: & intrasti in turrim, non consentiendo inimico. Si enim consenseris inimico, ad te peruenit oppugnãtis iaculum. Tu potius in illum iaculare tela, quibus feriatur & vincatur. Quæ sunt ista tela? Verba Dei, fides tua, spes tua, opera bona. Nunc dico sic, esto in ista turri vt vaces ibi, & sufficiat tibi, quia hostis tela ad te non perueniunt. Age ibi aliquid non cessent manus. Opera tua bona, gladij sunt interficientes inimicum. Tali ergò munitione confortatus, perseuerare se promittit, cùm subiungit: *Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula.* Quia hîc erit Ecclesia vsque in finem seculi Deo militatura, in
Matth. 24. concordia permanebo, in vnitate fidei pugnabo vsque in finem. Non enim qui ceperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sed vnde perseuerabis? Quæ sunt vires tuæ inter tot scandala, inter tantas pugnas? Sequitur & dicit: *Protegar in velamento alarum tuarum*, Id est in protectione virtutum. Vnde beatæ Virgini ab angelo dicitur: Spiritus sanctus superueniet
Luc. 1. in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ecce quare securi sumus inter tantas tẽtationes, donec veniat finis seculi, & suscipiant nos secula æterna: quia protegimur in velamento alarum ipsius. Magnus est æstus vitiorum, sed magna est vmbra sub alis Dei. Et ideo certus sum de protectione, *Quoniam tu Deus exaudisti orationem meam*, de percipiendis bonis. *Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.* Beneficia autem collata, argumentum sunt futurorum. Admonemur hîc non cessare orando, quandiu tempus est tentationum. O-
Matth. 26. rate (inquit dominus) vt non intretis in tentationem. Oratio frequens dia-
Luc. 22. boli iacula submouet. Hæc prima est virtus aduersus tentationum incursus. Nihil vtilius potest facere seruus Dei in hoc seculo, quàm orare Deum. Oratio serenat cor, abstrahit à terrenis, mundat à vitiis, subleuat ad cælestia, reddit capacius & dignius ad accipienda bona spiritualia. Perseuerémus ergo in oratione & timore nominis Dei, quatinus cælestem promereri possimus hæreditatem. Deinde exponit quam hæreditatem daturus est Deus, dicens: *Dies super dies regis adiicies: annos eius vsque in diem generationis & generationis.* Tu adiicies dies æternos super temporales regis nostri Christi, vt non solũ diebus istis transeuntibus regnet Christus in Ecclesia sua, sed regnent cum illo
Dan. 7. sancti in diebus illis, qui non habent finem. Æternitas Dei & dies & anni
Luc. 1. nominatur: impropriè tamen. Vnde in alio psalmo dicitur: Et anni tui non
Psal. 101. deficient. Quomodo anni, sic dies, sic vnus dies. Quicquid vis dicas, de æternitate minus dicis. Sed ideo aliqua necesse est dicas, vt sit vnde cogites, quod non potest dici. Et quia posset adiicere duos vel tres dies, vel annos: adiicies, inquit, vsque in diem generationis præsentis, & generationis futuræ: vel generationis carneæ, & spiritualis: temporalis, & æternæ. Et ipse rex cum generatione sua *Permanet in æternum in conspectu Dei.* Hæc est autem merces sanctorum, gloria visionis Dei. Hinc Apostolus ait: Similes ei eri-
1. Ioan. 3. mus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et quia tanta est Dei remuneratio,

& tan

& tanta est beatitudo: *Misericordiam & veritatem eius quis requiret?* Misericordia dicitur, quia non merita nostra attendit Deus, sed bonitatem suam: vt peccata nostra nobis dimitteret, & vitam æternā promitteret. Veritas autem quia non fallit reddere quod promisit. Agnoscamus hîc eam & nos, & faciamus: vt quomodo nobis exhibuit misericordiam, dimittendo peccata, veritatem dando promissa: sic & nos faciamus hîc misericordiam circa egentes, circa infirmos, circa etiam inimicos nostros: veritatem verò nō peccando, nec adiiciendo peccatum super peccatum. Ideo autem sub interrogatione quasi inuitando dicit, Quis requiret? Quia quāuis hoc ineffabile bonum sit, pauci sunt tamen qui requirant, aut requirentes perseuerent. Tanta est humana miseria, in tantum abundauit iniquitas, vt in inquirenda vanitate & mendacio sint multi, in requirenda veritate sint pauci. Nos autem de paucis his esse studeamus, vt cum electis dicere possimus quod subditur: *Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi: vt reddam vota mea de die in diem.* Sub hac spe positus, quia spero te daturum mihi hæreditatem in futuro, & mansurum in æternum in conspectu tuo. Sic psalmum dicam nomini tuo, id est, sic bene operabor ad honorem nominis tui, tendens in seculum subsecutiuum huius seculi, vt reddam vota mea, id est meipsum quem deuoui, de die in diem, id est continuè: vel de die in diem, id est de virtute in virtutem. Vel sic psalmum dicam, vt vota reddam, idest, sic psallam voce, vt vox oris cum animi concordet deuotione. Psallentium enim Deo vox concordare debet cum corde, vt impleatur illud Apostoli: psallam spiritu, psallam & mente. Non enim placet Deo laus illorū, de quibus dicitur: Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Tunc est autem Deo acceptabilis nostra psalmodia, quando sic ore psallimus, vt corde accendamur: quando in laude Dei simul conueniunt lingua, vita, & conscientia. Talem laudem, talia vota studeamus domino Deo soluere in seculum seculi, de die in diem.

Math. 5. *Roma. 12.* *Math. 24.* *1. Corin. 14.* *Isa. 26.* *Math. 15.*

TITVLVS PSALMI LXI.

IN fine, pro Idithum, psalmus David. Psalmus conuenit David & ceteris iustis, habitus pro Idithū, id est pro transilientibus: diriges in fine, id est in Christū. Materia sunt transilientes, tales qui nulla tribulatione vel persuasione possunt impediri, quin terrenis dimissis ad sola calestia tendat. In prima parte ostendit se non posse impediri, quin salutē suā perficiat: increpando malos, qui volunt eum impedire, siue persuasionibus, siue tribulationibus. In secūda (quæ incipit: verūtamen Deo) admonet seipsum & alios, vt Deo subiecti sint. In tertia (quæ incipit: Verūntamen vani) increpat malos de nequitia sua, & dicit non esse confidendum in terrenis. Intentio est nos admonere, vt nulla tribulatione impediamur, quin à terrenis ad calestia transeamus. Vnde nunc voce cuiuslibet perfecti contra inuidos dicitur.

1. Para. 25.

PSALMVS LXI.

NONNE Deo subiecta erit anima mea? Nouerat enim quoniam qui se exaltat humiliabitur: & trepidus, ne transiliendo superbiret, non elatus ex his quę infrà essent: sed humilis ex Deo qui suprà esset, tanquam minātibus ei ruinā inuidis, qui eū trāsiliisse do-

Matt. 23. *Luc. 18.*

lucerant,respondit:Nonne Deo erit anima subiecta,id est obediens & mandata eius obseruans? Anima dico mea,id est meæ potestatis: quia licet corpus vestræ potestatis sit,tamen anima nunquam nisi mea erit. Quantumcunque accedam,quantúcunque ascendam, quantumcunq; trásiliam, sub Deo ero,non contra Deum. Securus ero transcendendo cætera, quando ille me

Roma.11. sub se tenet,qui est super omnia. Et iustum est,vt ei subiiciar. *Ab ipso enim*, Id est à Deo patre *est salutare meum*, id est mea saluatio. Et hoc probatur: *Nam & ipse Deus meus*,qui me creauit *& salutaris meus*,qui me saluauit.*Susceptor meus*, qui me de morte ad vitam,de pœna ad gloriam suscepit. Ideoque *Non mouebor amplius*. Licet aliquando motus fuerim,nunc susceptus & sanatus sum ab actore & redemptore meo. Iam vlterius non mouebor. Et notandum quòd inter Salutaris & Salutare est differentia. Nomine enim salutaris Christus accipitur. Salutare autem quia per eum saluatio facta intelligitur. Et quando quidem tantum habeo saluatorem à quo amplius non mouebor: igitur ôstulti, *Quousque irruitis*, id est quandiu irrationabiliter impetum facitis *In*

Matt.10. *hominem*? exteriorem. Quia licet corpus possitis affligere, vsque ad animam pertingere non potestis. Nobis quidem nullum est detrimentum. Sed vos in eo quod agitis, vestrum cogitate interitum. Quia *Interficitis vniuersi vos*. Quicunque bonos à suo proposito nitimini remouere, siue dissuadendo, siue persequendo,vos ipsos in hoc intus occiditis. Animas vestras damnatis: irruitis autem *tanquam parieti inclinato*. Id est, sicut inclinatus paries pronus est ad ruinam,sic nos ad cadendum æstimatis faciles, tanquam omni destituamur auxilio. *Et maceriæ depulsæ*? Id est sicut maceria sine cemento est fragilis,& si depellatur,facilè ruit:sic nos putatis sine colligatione esse,& pronos ad ruinam:sed non est ita. *Verùtamen* non ideo cessant mali,sed *Pretium meũ cogitauerunt repellere* à me. Id est Deum meum & gloriam,quã spero futuram, meritumque laboris auferre mihi. Ideo *Cucurri in siti*. Non vt piger & fastidiosus,sed tanquam sitiens,& pro iustitia mori desiderans. Ad passionem enim

Matt.5. alacer fui. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Inter hunc cursum & sitim *Ore suo benedicebant*. Vt adulationis me verbis deciperent. *Et corde suo maledicebant*. Iniquitatem & mortem machinantes. Hoc faciunt iniqui & dolosi,quando apertè bonos non audent persequi. Ore doloso loquuntur bonum,sed intus in corde latet venenum. Sed quãuis hoc faciant,hæc cogitent; quamuis impellant,insidientur,persequantur,calumnientur: ego tamẽ fixus in Deo permanebo. Ideo animam suam inter tot pericula exhortans subdit: *Verùntamen Deo subiecta esto anima mea*. Sicut cepisti,recognosce te ab eo accepisse bona quæ habes. Humilia te illi quantum potes. Et re vera ita facies: *Quoniam ab ipso patientia mea*. Vel quia ipse Christus exemplum factus est patientiæ,sicut dicit Apostolus: Christus

1.Pet.2. passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Vel quia ipse fortem & patientem facit in tribulationibus. Nemo enim tanta vel aperta bella, vel occultas insidias inter apertos hostes & falsos fratres tolerare posset, nisi omnipotens Deus vires patiendi tribueret. Iterum reddit aliam causam, quare anima Deo debeat esse subiecta, di-

 cens

cens: *Quia ipse Deus meus,* qui vocat me. *Et saluator meus*, qui redemit me. *Adiutor meus.* Ad bene operandum:& ideo *Non emigrabo.* Versum hunc iam superius præmisit. Sed quia ibi in hoc auditores suos monuit, nunc eundem ad sui ipsius exhortationem repetiit. Est autem vtile consilium, in omnibus Deum nostrum saluatorem atque adiutorem reminisci: quatinus ab eo nullis tentationibus valeamus emigrare. Vnde adhuc subdit: *In Deo salutare meum.* Id est per Deum habeo saluationem. Tota nanque salus iustorum ad eum referenda est, qui iustificat impium. *Et gloria mea:* vt (secundum Apostolum) qui gloriatur, in domino glorietur. Vel quia per ipsum gloria æternæ vitæ tribuitur. Interim nunc inter tentationes & scandala, inter apertas oppugnationes & subdolas locutiones, *Deus auxilij mei.* Dat enim auxilium certantibus. *Et spes mea in Deo est.* Spes quandiu nondum est quod promissum est, & creditur quod non videtur. Cùm autem venerit, erit saluatio & glorificatio. Non tamen dum illa differuntur, deserimur. Deus enim auxilij mei, & spes mea in Deo est. Iam cæteros exemplo suo exhortatur, tanquam currens in siti, desiderans omnes saluos fieri. Iustum est enim, vt qui bene viuendo ad Deum currunt, secum ad eum trahere festinent quos possunt. Ait ergo: *Sperate in eo omnis congregatio populi.* Omnes qui congregati estis in vnitate fidei. Et vt dignè in illo possitis sperare, *Effundite coram illo corda vestra.* Id est, euacuate ab omni sorde, vt sint coram illo, id est in bene placito ipsius: quia qui non habet cor vacuum à malo, si speret, non est spes, sed præsumptio. Nolite ergo corda vestra retinere intra corda vestra: coram illo effundite plangendo, confitendo, deprecando. *Quia Deus adiutor noster in æternum.* Non est talis adiutor Deus, vt homo. Adiuuant enim homines temporaliter. Adiuuat Deus etiam ad æternitatem præstandam. Deus (inquam) adiutor noster in æternum. *Verumtamen vani filij hominum.* Hæc non attendunt, sed sunt vani, id est dediti vanitatibus. Filios dicit hominum imitatores carnaliter viuentium. Sunt etiam *mendaces filij hominum in statéris,* Id est in libra iustitiæ, in boni malíque deliberatione, dum bono malum præponderant. Dictum est hoc à simili eorum qui in statéris, in quibus videtur esse iustitia, emptores decipiunt. Vnde & subdit: *vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* hoc quod ait, In idipsum, significat quia etsi sunt diuersæ fraudes, diuersi errores, diuersa dogmata: omnia tendunt ad vnam vanitatem, ad vnum regnum destructionis & perditionis. Ab huiusmodi vanitate ergo nititur eos dehortari cùm subiungit: *Nolite sperare in iniquitate.* Et hanc iniquitatem per partes exequitur, cùm subinfertur: *Et rapinas nolite concupiscere.* Dictum est pauperibus hoc, forassis aliquid de necessitate rapturis. Audiant & diuites. *Diuitiæ si affluant.* si exundent tanquam de fonte currant. *Nolite cor apponere.* Ne in diuitiis confidatis. Ne præsumatis: ne speretis. Ne dicatur: Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum: sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua. Beatus autem cuius est dominus Deus spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Ecce ille non habet, iste habet. Ille non quærat rapere quod non habet. Iste in eo quod habet, non apponat cor: non ibi figat, sed magis timeat. Præ-

Roma. 4. *2. Cor. 10.* *Matth. 24 & 25.* *Psal. 51.* *Psal. 38.*

1. Timo. 6. cipe (inquit Paulus) diuitibus huius seculi, non superbè sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Ergo non fraudem, non rapinam cócupiscatis. Non in his quæ habetis, spem ponatis. Et vt magis eos à vanitate dissuadeat, proponit duo: quorum alterum deterret, alterum demulcet, dicens: *Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi domine misericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.* Si vocem hominis contemnis, attende quia locutus est ipse Deus: & hoc semel, id est incómutabiliter: vel semel, id est in vnicó Ioan. 1. Hebr. 1. Verbo suo. Habet enim Deus pater vnum Verbum, vnigenitum Deum. In Ioan. 1. illo sunt omnia: quia per verbum facta sunt omnia. Ibi omnes thesauri sa- Colos. 2. pientiæ & scientiæ absconditi sunt. Vnum verbum habet: semel locutus est Deus. Duo hæc quæ vobis dicturus sum, ibi audiui. Non ex me loquor. Audiuit fortè alia multa, sed non opus est dici nobis. Ait enim ipse dominus: Ioan. 16. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Transiliẽdo vniuersam creaturam, peruenit ad verbum vnigenitum Dei, quo reuelante duo Roma. 13. hæc valde nobis necessaria audiuit, quia potestas Dei est. Omnis enim potestas à Deo: & tibi domine misericordia. His duobus continentur propè omnes scripturæ. Propter hæc duo Patriarchæ, prophetæ, lex, dominus noster Iesus Christus, Apostoli. Propter hæc annũtiatio omnis, & celebratio verbi in Ecclesia. Potestatem eius timete: Misericordiam eius amate. Nec sic de misericordia eius præsumatis, vt potestatem contemnatis. Nec sic potestatem timeatis, vt de misericordia desperetis. Ad eius potestatem pertinet, malos pro prauo opere punire. Ad eius misericordiam pertinet, iustos pro bono Matth. 16. opere remunerare. Ideo ait, Quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua: bonis 1. Corint. 3. videlicet bona, & malis mala. Ergo antequã hoc fiat, studeamus declinare à Galat. 6. malo, & facere bonum. Studeamus transire de hoc mundo ad Deum, de vitio ad virtutem. Hic est fructus huius psalmi, & intentio transilientis.

TITVLVS PSALMI LXII.

2. Reg. 22. *IN finem, psalmus Dauid, cùm esset in deserto Idumææ. Dauid historialiter fugiens Saulem, venit in deserto Idumææ. Intellexitq; in hac figura Ecclesiam positã in deserto huius vitæ: de quo significato cãtat in hoc psalmo. Psalmus iste cõuenit Dauid prophetæ cum omnibus iustis, cũ ipsa Ecclesia in deserto est Idumææ, id est huius vitæ, vbi nihil est, nisi terrenitas. Materia est Ecclesia posita in deserto huius vitæ. In prima parte ostẽdit se admonitam per desertum huius vitæ, ad Deum omni desiderio festinare. In parte secunda (quæ incipit, Si memor fui tui) ostendit se habere securitatem in hoc deserto, per ipsum Deum. Intentio est, admonere vt solum Deum eligant sibi: vel docere quomodo cõuersentur in medio nationis prauæ. Vox totius Ecclesiæ.*

PSALMVS LXII.

D*EVS Deus meus ad te de luce vigilo.* O Deus omnium creatione, Deus meus secundum præcipuam & singularem dilectionem, vigilo, id est, diligenter studens & curiosus sum ad te promerendum, atque ad voluntates tuas exequendas. Et hoc de luce, id est, per puritatem bonæ conscientiæ. De hac vigilatione dictum

est in

est in Euangelio: Beatus ille seruus, quem cùm venerit dominus, inuenerit Matth.24.
vigilantem. Puram conscientiam vocat lucem. Sic econtrà conscientiam Luc.12.
malam dicimus tenebras iuxta Apostolum. Fuistis aliquando tenebræ: Ephes.5.
nunc autem lux in domino. Vel vigilo ad te de luce, id est, ex quo habui cognitionem tui, quæ est causa meæ vigiliæ. Somnus animæ, est obliuisci Deum. Talem excitat Paulus dicens: Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Christus illuminat animas, & facit eas vigilare. Ibidem.
Vita ergo nostra & mores nostri debent per Christum vigilare ad Deum. Huius autem vigiliæ causam ostendit, cùm subiungit: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Omnis qui sibi vult aliquid præstari in ardore desiderij, ipsum desiderium sitis animæ est. Sunt autem diuersa desideria in cordibus hominum: Alius sitit aurum, alius argentum, alius possessionem, alius hæreditatem, alius hoc, alius illud. Vix inuenitur qui sitiat Deum. Sed anima quæ sancta est, omnia quæ mundi huius sunt, tanquam amara respuit: atque ad illam ineffabilem dulcedinem, quæ in Deo est, totis desideriis inardescit. Inebriari desiderat ab vbertate domus Dei, vbi est fons vitæ, & origo sapientiæ. Et caro mea, inquit, sitiuit tibi, vt Psal.35.
videlicet in ea resurrectione atque immortalitate tibi appareat, quam promisisti. Et hoc quàm multipliciter, id est, multò amplioribus causis, quàm anima: subiacet enim amplioribus miseriis. Nam spiritus promptus Matth.26.
est, caro autem infirma. Et quamuis anima multas tentationes, multas perturbationes sentiat: tamen non ita deficit vt caro. Modò enim ex corruptione carnis, si non manducemus, deficimus, & esurimus. Si non bibamus, deficimus & sitimus. Si diu manducemus & bibamus, ipsa diuturna refectio defectio est. Si diu dormiamus deficimus, & ideo vigilamus. Si diu vigilemus, deficimus: & ideo dormimus. Si diu stemus, fatigamur: & ideo sedemus. Si diu sedeamus, & ibi fatigamur: & ideo surgimus. Nullus ergo nostræ carnis status est. Modò de infantia transit ad pueritiam, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, de senectute ad senium, de senio ad mortem. Non stat ætas nostra, vbique fatigatio, vbique corruptio. Caro itaque quàm multipliciter fatigatur, tam multipliciter sitit à Deo infatigabilem incorruptionem. Vbi sitit? *In terra deserta, inuia & inaquosa.* Id est, in hoc seculo, quod est terra deserta, quantum in se est, ab omni bono non habens viam veritatis, nec refrigerium veræ salutis. Misertus est autem dominus nostri in hoc deserto. Veritas de terra orta est, & terra nostra dedit fructum Psal.84.
suum. Factus est via dominus noster Iesus Christus. Dedit nobis aquam Ioan.14.
in deserto, prædicatores suos implens Spiritu sancto, vt fiat in eis Exod.17.
fons aquæ salientis in vitam æternam. Hæc habemus hîc. Sed non Ioan.4.
sunt de deserto. Ideo proprietatem deserti prius commendauit psalmus, vt Acto.2.
& tu cùm audisses in quo malo esses, si quas habere hîc posses consolationes, fructus vel viæ vel aquæ, non tribueres deserto: sed illi qui te visitare dignatus est in deserto. Nisi primò quis sitiat in isto malo in quo est, nunquam peruenit ad bonum quod Deus est. *Sic in sancto apparui tibi,* Id est, talem me

parraui, quem tu deberes respicere: per hoc scilicet, quòd sunt in sancto desiderio siue proposito. *vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.* Id est, vt intelligerem filium tuum in quo est omnipotentiæ virtus (quia per ipsum
Ioan.1. facta sunt omnia) & gloria diuinitatis. Hanc virtutem & gloriam modò
Hebr.1. vident per fidem, hi qui habent sanctificatum cor: postmodum visuri sunt
1.Corint.13. per speciem. Adhuc reddit aliam causam, quare vigilauerit & sitierit dicens: *Quoniam melior est misericordia tua super vitas.* Multæ sunt vitæ humanæ, sed Deus vnam vitam promittit. Et non illam dat nobis propter merita nostra, sed propter misericordiam suam. Alius sibi eligit vitam negociandi, alius fœnerandi, alius rusticandi, alius militandi, alius illam, alius illam. Diuersæ sunt vitæ, sed melior est misericordia tua super vitas nostras. Melius est quod das correctis, quàm quòd diligunt peruersi: Vnam vitam donas, quæ præponatur omnibus nostris, quascunque in mundo eligere potuerimus. Vel aliter: Multæ sunt sanctorum vitæ in hoc seculo. Alius
Rom.12. Deo seruit in coniugio, alius per continentiam, alius per communem vitam, alius per solitariam, alius per actiuam, alius per contemplatiuam: diuersi diuerso modo, secundum mensuram gratiæ quæ vnicuique data est à Deo. Quantumcunque quisque perfectè viuat, quàm sanctè & purè Deo seruiat: tamē ad cæleste regnum non perducitur, nisi diuina misericordia cum bonis operibus adiungatur. Dicatur ergo rectè: Quoniam melior est misericordia tua super vitas. ideo *Labia mea laudabunt te.* Id est, laudabilem te aliis prædicabo. De tanta enim pij domini misericordia ne ingrati simus, laudes & gratias quas possumus referre debemus. Vnde adhuc subiungit: *Sic benedicā te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.* Quid est sic? Vt misericordiæ tuæ tribuam vitam meam, in qua te laudo, non meritis meis. Vel sic laudabunt te labia mea, vt etiam benedicam te in vita mea, id est, per totam vitam meam. Sic enim dignè Deum quisque laudat, quando cum labiis vita concordat. Manus autem leuare, est respectu supernæ patriæ bona opera exercere. In nomine (inquit) tuo, id est, ad honorem & gloriam nominis
Psal.113 tui. Iuxta quod alibi dicitur: Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et vt labiis dignè laudare, & rectè viuendo ac bene operando Deum benedicere valeat: impinguari dono suæ gratiæ postulat, cùm subiungit: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labiis exultationis laudabit os meū.* Adeps propriè vocatur pinguedo illa, quæ est interius circa vitalia.
Rom.5. Significat charitatem Dei diffusam in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Pinguedo quæ est in membris exterioribus, designat alacritatem animæ ipsius, quæ facit corpus alacriter bene operari.
Genes.4. Nō enim placet Deo macra anima, sicut nec dicebatur placere in sacrificio veteri macra hostia. Ideo autem positū est, scilicet, vt intelligamus hoc significatiuè dictum, videlicet non carnalem pinguedinē postulare, sed spiritualem. Non eam quæ in carne est, sed quæ in anima. Sicut adipe ergo & pinguedine anima repletur, quādo & charitas est in mēte, & foris affectus: atq;
2.Corint.9. hilaritas spiritualis apparet in actione. Hilarē enim datorē diligit Deus. Vnde & labiis exultationis laudare se Deū perhibet, quia in domini seruitute,

atque

atque in ipſius laude non triſtitia,ſed gaudium haberi debet.Hinc nos alibi Spiritus ſanctus admonet in pſalmo:Seruite domino in lætitia. Nec ſolùm laus Dei debet in ore eſſe,ſed etiam in meditatione & opere,vnde & ſubditur: *Si memor fui tui ſuper ſtratum meum in matutinis meditabor in te.* Stratũ ſuum quietẽ dicit.Sæpe quando quieti ſunt homines,per quietem diſſoluuntur & obliuiſcuntur Deum: Hæc ſancta anima in quiete ſua Deum reminiſcitur. Vnde conſtat quia & in actionibus ſuis in Deo meditabitur. Si memor fui tui ſuper ſtratum meum,id eſt,quando quietus fui,meditabor in te,id eſt,in operibus lucis.Digna enim debemus operari,tãquã in luce:quia nõ ſumus noctis ac tenebrarũ,ſed filij diei ac lucis.Hinc nos Apoſtolus admonet,vt in die honeſtè ambulemus.Et dominus in Euãgelio:Luceat(inquit)lux veſtra corã hominibus,vt videntes opera veſtra bona,glorificent patrẽ veſtrũ qui in cælis eſt.Cõmendat autẽ gratiã Dei,cùm ſubiungit: *Quia fuiſti adiutor meus.* Etenim niſi dominus adiuuet bona opera noſtra,impleri à nobis non poſſunt.Ecce iã oſtendit Eccleſia ſe eſſe ſecurã in deſerto,per adiutoriũ gratiæ Dei.Vnde exultans dicit: *Et in velamento alarũ tuarũ exultabo.* Hilareſco in bonis operibus:quia ſupra me eſt velamẽ alarũ tuarũ, id eſt, refrigeriũ & protectio virtutũ.Nec ſolùm exultabo,ſed iam affectu & deſiderio *Adhæſit anima mea poſt te.* Non ita vt præcedat,veluti Petrus,cùm dixit domino:Propitius tibi eſto,ne fiat iſtud.Propterea repulſus audiuit: Vade retrò ſathana. Non enim ſapis quæ Dei ſunt,ſed quæ ſunt hominum,Sed ita adhæſit,vt ſit poſt te,id eſt,vt te ſequatur aſſiduè,& obediat tibi.Et quia ſic adhæſit, *Me ſuſcepit dextera tua.* Id eſt,virtus & gratia tua in magnã dignitatẽ à deiectione in qua eram propter peccatũ,me ſuſtulit: vel ſuſcepit me gratia tua ad dexterã tuã collocandũ.Aut poteſt hoc ſpecialiter accipi de noſtro capite, qui poſt reſurrectionem & aſcenſionem ad dexteram patris collocatus eſt. In perſona cuius,adhuc ſubditur: *Ipſi verò in vanum quæſierunt animã meã.* Iudæi quæſierunt perdere animam Chriſti,ſed in vanum: quia non potuerũt implere quod voluerunt.Vnde hæc pœna prædicitur eis ventura,quæ ſubinſertur. *Introibunt in inferiora terræ:tradentur in manus gladij,partes vulpium erunt.* Ducti enim ſunt in captiuitatẽ vſq; ad inferiores terras, expugnati ſunt ab hoſtibus,& traditi in poteſtatem pugnatorum: diuiſi ſcilicet per partes à regibus & principibus ſecularibus,qui propter calliditatẽ & aſtutiã dicti ſunt vulpes.Hinc eſt quòd Herodem regem ipſe dominus appellat vulpem. Ite, dicite (inquit) vulpi illi.Sed his ita diſperſis,de rege noſtro quid ſubiungat, audiamus. *Rex verò lætabitur in Deo.* Ille qui à ſalute rex dicendus eſt, qui eſt rex regum & dominus dominantium,qui nos regit ſecũdum bonos mores & virtutes,cuius regni non erit finis.Talis rex lætabitur,in illa verò incommutabilitate quæ eſt in Deo,ſcilicet in diuinitate paterna *Laudabuntur* etiã *omnes qui iurãt in eo.* Id eſt,laudabiles apparebũt per ipſum omnes, qui fidem Dei promittunt,& ſeruant:quia animas ſuas illi vouent,& reddunt. Magna quidem laus erit ſanctis,quando ab ipſo domino audient in iudicio : Eſuriui,& dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere, & alia huiuſmodi. Et iterum : Venite benedicti patris mei ,percipite regnum quod vobis

Pſal.99. *1.Theſſa.5.* *Rom.13.* *Matth.5.* *Ioan.15.* *Matth.16.* *Marc.16.* *Epheſ.1.* *Ioan.11.* *Matth. 13.* *Apoc.1. & 19.* *Matth.2.* *Luc.1.* *Matth. 25.*

vobis paratum est ab origine mundi. Rege itaque cum militibus suis in magno gaudio constituto, pars aduersa confundetur, de qua & subditur. *Quia obstructum est os loquentium iniqua*. Quanta iniqua locuti sunt Iudæi! Quanta mala dixerunt Pagani, qui propter idola Christianos sunt persecuti! Cùm putant quod possunt finiri Christiani, creuerunt, & ipsi finiti sunt. Obstructū est os eorum. Iam non audent loqui aduersus Christum. Quod tamen in iudicio perfectius adimplebitur, quando regem nostrum regnare videbunt.

Sapien. 5. Et Deum negare non poterunt, quando aspicient sanctos stare in magna *Luc. 21.* constantia aduersus eos qui se angustiauerunt: quando eos quos aliquando *Sapien. 5.* habuerūt in derisum, computati videbunt inter filios Dei. Tunc quippe iniquorum os obstructum erit, quando iam quid dicere valeat, non habebit. Studeamus ergo de luce vigilare ad Deum, atq; in hoc arido deserto sitire fontem vitæ. Sit in sancto desiderio cor nostrum. Laudent & benedicant Deum labia nostra, vita nostra, opera nostra. Sit pinguedo charitatis in corde, hilaritas in actione. Memores simus Dei vespere & manè. Sit gaudium nostrum in ipso. Adhæreat illi anima nostra toto desiderio: caueamus exemplum prauorum, qui pereunt: quatinus cum rege nostro Iesu Christo in cælesti regno gaudere & regnare possimus. Hæc est vtilitas psalmi.

TITVLVS PSALMI LXIII.

TITVLVS psalmi sequentis est: In fine, psalmus Dauid. Iste psalmus cōuenit Dauid, id est, Christo, qui hîc loquitur, dirigēs in finem. Christus est materia, passus & glorificatus. Breuiter enim de passione sua tangit & glorificatione. In prima parte describit malitiam Iudæorum, & orat liberari ab eis. Et affirmat quod liberabitur. In secunda (quæ incipit, Sagittæ paruulorum) ponit irrisionem stultitiæ eorum. Ostendit in hoc psalmo constantiam suam in passione: nos videlicet suo exemplo intendens instruere, qualiter inter inimicos nos debeamus habere, & qualiter orantes debemus in tribulationibus perseuerare. Hoc videlicet attendentes, quia quanto fuerit asperior & iniquior tribulatio nostra, tantò in futuro maiorem habebimus profectum, illi verò maiorem defectum. Orat autem hîc Christus, ne cedat inimicis in passione, quamuis certissimè se sciret nunquam deficere: sed hoc facit ad instructionem fidelium, vt si ipse qui præscius erat futuri, orare voluit: multo magis qui incerti sunt, sedulè dent operam orationi. Sic itaque incipit.

PSALMVS LXIII.

EXAVDI Deus orationem meam cùm deprecor. Nunc te pater deprecor. Nunc exaudi orationem meam. Quòd autem se exaudiri Christus postulat, hoc non secundum diuinitatem, verùm secūdū humanitatē intelligi debet. Ea enim ex parte quā homo erat infirmus atq; mortalis & passibilis erat. Hac igitur ex parte misericordiam petebat, qua misericordia indigebat. Quæ autē ista sit oratio in sequentibus declaratur. Ait enim: *A timore inimici eripe animā meā.* Hoc orat in psalmo ser-*Matth. 10.* uus, quod in Euāgelio præcipit dominus. Nolite (inquit) timere eos qui occidūt corpus, animā autē nō possunt occidere. Oretur ergo, vt pręstet quod iubet. Nec orat vt non occidatur, sed vt occidentem non timeat, ne fortè timendo

mendo succumbat. Nec hoc ideo postulat dominus Christus, vt timore aliquo frangi valeat, sed vt infirmantibus mēbris orandi formam atq; in passione constantiam tribuat. Et quòd de exauditione securus sit, ex verbis sequentibus ostendit. Ait enim: *Protexisti me à conuentu malignantium*, Id est, à collectione malè de me cogitantium, & etiam *à multitudine operantiū iniquitatem*, Id est, à multis qui illam singularem iniquitatē, videlicet crucifixionem in me operati sunt. Protectus est enim protegente se Deo, protegente carnē suam ipso filio. Quid enim potuerunt facere inimici? Occiderūt corpus, animam autem occidere non potuerunt. Parū erat domino martyres suos hortari verbo, nisi firmaret exemplo. Exaudi, inquit, & necesse est, vt exaudias. Quare? *Quia exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amarā: vt sagittēt in occultis immaculatū.* Sicut gladius acuitur, vt magis incīdat: ita ipsi acutissimè excogitabāt quid in eū peius dicere potuissent. Ipsum fuit acumē Iudęorū. Hoc pro magno quæsierunt, vt si occiderent, vt interfectores non apparerent. Ideo arcum intenderunt, id est, insidias parauerunt. Simul pugnauerunt & gladio & arcu. Gladio linguæ, arcu deceptionis. Gladio comminus pugnatur. Qui sagittam mittit, fallit, vt feriat. Et bene hunc arcum, hanc fraudem dicit rem amaram. Quid enim tam amarum, quàm occidere Christum? Ad hoc scilicet intenderunt vt sagittent immaculatum, id est, interficiant innocentē. Er hoc in occultis, id est, latenter. Ad hoc quæsierūt quomodo à discipulo traderetur, à iudice Romano dānaretur, ab ipsis Romanis crucifigeretur. Hoc fuit acumē linguæ, hoc arcus, hoc sagittę. Sic per alios sagittauerūt Christū. Sic gladio proprię linguę occiderūt. Vnde & subditur: *Subitò sagittabūt eum, & non timebunt: firmauerunt sibi sermonē nequā.* Subitò dicit, quasi ex improuiso. Tria autē ex hoc versu cōmendantur ex peruersitate Iudæorum. Primo crudelitas operis, vbi ait, Sagittabunt eum. Secundo peruersitas mētis, vbi dicit: Et non timuerunt. Tertio pertinacia insanæ locutionis, vbi subdit: Firmauerunt sibi sermonem nequam. Quę nobis verba insinuant, quia in omnibus, id est, in verbo, opere, cogitatione corrupti erāt. O cor durū & impœnitēs! Traditus est ille iudici. Trepidat iudex, & nō trepidant qui iudici tradiderūt. Cōtremiscit potestas, & nō cōtremiscit immanitas. Vult ille lauare manus, & illi inquināt linguas suas. Sed quare? Firmauerūt sibi sermonē nequā, crucifige, crucifige. Verè vtiq; nequā: quo nequior nullus esse potest. Repetitio cōfirmatio est sermonis maligni. Firmauerunt autē hoc, nō domino, sed sibi, id est, ad damnationē suam. Quomodo enim non sibi, cùm dicant: Sanguis eius super nos, & super filios nostros? Et quia qui peccat in abscōso, appetit peccare non in publico: rectè subditur: *Narrauerūt vt absconderent laqueos*, Id est, qualiter abscōsè Christū caperent & occiderent, tradēdo eū per discipulū, iudicādo per principem Romanū, interficiēdo per milites eius. Talis fuit abscōsio laqueorū, de quibus etiā *Dixerūt, Quis videbit eos?* Neq; enim hoc ab aliquo deprehendi posse putauerunt, sed non profuit illis. Nam sequitur: *Scrutati sunt iniquitates.* quibus Christum in sermonibus redarguere possent, siue quia falsos testes super eum constituerunt. Sed *defecerunt scrutantes scrutinia*, Id est, in ea subtili & frequenti inquisitione nihil potuerunt proficere. Quod patenter ostenditur, cùm subinfertur:

Matth. 26. Luc. 22.

Ioan. 18. & 19. Matth 27. Luc. 22.

Matth. 27.

Matth. 26.

Ibidem.

Luc. 22.

Acced

Accedet homo ad cor altum: & exaltabitur Deus. Ad cor altum, id est, ad cor secretum, ad cor diuinum, non ostendens quid nosset, non ostendens quid esset. Illi putantes hoc totum esse quod videbatur, occidunt hominem in corde alto. Et exaltabitur Deus in corde diuino. Vnde humiliatur, inde amplius exaltatur. Mortuus est enim Christus, resurrexit à mortuis, ascendit in cælum, misit prædicatores suos in mundum. Creditus est Deus. Magnificatus est & exaltatur, non quòd quantum ad seipsum possit vnquam exaltari: sed quantum ad eum apud quem maior de Deo cognitio habetur. Audi quomodo exaltatus sit Deus, & hi qui persequebantur, humiliati. *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum: infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. Conturbati sunt omnes qui videbant eos. Et timuit omnis homo.* Illi qui sagittabant & non timebant, iam sagittis paruulorum feriuntur, conturbatique pertimescunt. Et qui firmauerunt sibi sermonem nequam, iam contra eos linguæ eorum infirmatæ sunt. Cessauerunt minæ atque blasphemiæ. Cognouerunt sua scrutinia non valere, atque à tanto verborum strepitu siluerunt. Talis est mutatio dexteræ excelsi. Non enim potentibus armis fortium pugnatorum, sed humilibus sagittis simplicium puerorum, tantos, tam feroces omnipotens Deus prostrauit hostes. Infirma enim mundi elegit Deus vt confundat fortia. Nam qui sunt isti paruuli, nisi quibus dictum est in Euangelio: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum? Conturbati sunt ergo ad pœnitentiam omnes, id est, ex omni genere homines. Et timuit omnis homo, id est, omnis vtens ratione, ad intelligenda quæ facta erant. Timori domini se subdidit: *Annunciauerunt opera Dei.* Videlicet natiuitatem, passionem, resurrectionem, humanitatem & diuinitatem, virtutesque & miracula. *Et facta eius intellexerunt.* Factam videlicet esse nostram per Deum redemptionem & salutem. Et ideo sequitur: *Lætabitur iustus,* non in seipso, non in mundo, sed *in domino, & sperabit in eo,* vitam æternam. *Et laudabuntur omnes recti corde,* Id est, laudabiles apparebunt omnes qui rectè credunt, & bene viuunt. Illi recti sunt corde qui propria voluntate relicta voluntati penitus se subiiciunt diuinæ. Nos ergo Deum oremus vt det nobis constantiam, ne conuentum malignantium timeamus, non linguarum gladios, non deceptionum arcus. Accedamus ad Deum in corde humili, & ideo alto: vt in ipso exaltari mereamur. Timeamus eum timore casto, annuntiemus opera eius, quatinus per eum iustificati, in ipso semper lætari valeamus. Hæc est psalmi vtilitas.

Marc. 16. Matth. 28. Psal. 76. 1. Corint. 1. Matth. 18. Marc. 10.

TITVLVS PSALMI LXIIII.

TITVLVS sequentis psalmi hic est: In finem psalmus David, Canticum Ieremiæ & Aggæi de verbo peregrinationis, quando incipiunt proficisci. Captiuatus est populus Israël: Ex ciuitate Ierusalem ductus est in seruitutem Babyloniæ. Prophetauit autem sanctus Ieremias post septuaginta annos rediturum populum de captiuitate, & instauraturum ciuitatem ipsam Ierusalem, quam deuictam ab hostibus planxerat. Aggæus verò non prophetauit captiuitatem, sed successit Ieremiæ

Iere. 5. 50. & 52. Aggæi 1. & 2.

Ieremiæ qui mortuus fuit dum essent Iudæi in captiuitate. Et ipse Aggæus prophetauit reditum, & fuit in reditu: quia mortuo Nabuchodonosor successit alius rex, qui timens Deũ dimisit populum Dei. Sed quoniam (dicit Apostolus) hæc in figura contingebant illis, scripta autem sunt propter nos, in quos finis seculorum obuenit: debemus & nos nosse prius captiuitatem nostram, deinde liberationem nostram. Debemus nosse Babyloniam in qua captiui sumus, & Ierusalem ad cuius reditum suspiramus. Duas istas ciuitates faciunt duo amores. Ierusalem facit amor Dei: Babyloniam facit amor seculi. Interroget ergo vnusquisque quid amet, & inueniet vnde sit ciuis. Si se inuenerit ciuem Babyloniæ, extirpet cupiditatem, plantet charitatem. Si se inuenerit ciuem Ierusalem, toleret captiuitatem, speret libertatem. Quidam tituli loco Aggæi ponunt Ezechiel, qui fuit in captiuitate Babyloniæ. Et vbi hîc dicitur de verbo peregrinationis, quidam dicunt, Ex populo transmigrationis. Vbi etsi verba discrepant, sententia non discordat. Sed iam expositionem tituli videamus. Psalmus iste conuenit Dauid prophetæ & aliis redeuntibus. Qui psalmus est cãticum Ieremiæ & Aggæi. Quia exponit nobis illud, vnde exultauerunt Ieremias & Aggæus, siue Zacharias, siue Ezechiel, qui fuerunt ex populo transmigrationis Canticum, dico, habitum de verbo peregrinationis, id est, de reuelatione quæ facta est eis à Deo pro captiuorum peregrinatione: quando incipiebant proficisci, id est, reuerti de Babylonia in Ierusalem. Horum exultatio præfigurauit nostram, quam habemus cùm spiritualiter proficisci de hac peregrinatione incipimus. Et huic Babyloniæ non intendentes, Deum amare intendimus. Est enim conceptio amoris initium proficiscendi. Incipit exire, qui incipit amare. Exeũtium pedes sunt cordis affectus. Et si corpore adhuc permixti sunt cum filiis Babyloniæ, desiderio tamen sancto discernuntur. Materia sunt ipsi reuertentes, qui hîc loquuntur. In prima parte Deum laude dignum prædicant. Orant, vt de captiuitate redeant, miseriam suam denuntiant, Deum propitium esse, & beatum quem elegerit, narrant. Domum & habitationem & bona ipsius commendant. In secunda parte (vbi dicitur: Spes omnium finium terræ) agitur de potentia saluatoris, de virtute & gratia prædicatorum, de timore & mutatione conuersorum, de dono sancti spiritus, de multiplicatione fidelium, de fructu ipsorum. In tertia (vbi dicitur: Benedices coronæ anni) commendatur benedictio & beatitudo, quam sanctis suis, vnicuique secundum merita sua, Deus per gratiam suam daturus est in futuro. Pro his omnibus in fine, sicut in capite, hymnum Deo canendum denuntiat. Vox Ecclesiæ ad Christum. 1.Corint.10.

PSALMVS LXIIII.

TE decet hymnus Deus in Syon. O Deus qui noster redemptor es, Te decet hymnus, non in Babylone, non in confusione peccatorum: sed in Syon, id est, in speculatione virtutum. Non est enim speciosa laus in ore peccatoris, sed rectos decet laudatio. Ecclesi.15. Psal.32. Cùm cœperit quisque innouari, & mente ad cælestia erigi: tunc primùm decet vt Deum laudet. Et quia sic Deum laudare debemus, vt nosipsos ei voueamus, incipientes hoc in nouitate vitæ, sed complentes in æterna pace: rectè subditur: *Et tibi reddetur votum in Ierusalem.* Id est, in visione pacis. Hîc in ista Syon, vbi videmus per speculum & in ænigmate, nondum autem facie ad faciem, votum Deo incipimus agere: sed illud non possumus ex toto adimplere, quamdiu in nobis est quod Apostolus dicit: Velle adiacet mihi, Rom.6. 1.Corint.13. Rom.7.

perficere autē bonum nō inuenio. Bona quippe opera nostra tunc perficien-
Galat. 5. tur, quando ita spiritui caro consenserit, vt aduersus eum illa concupiscere non possit. Hoc volumus quotiens perfectionem iustitię desideramus. Ideo
Rom. 7. dictum est: Velle adiacet mihi. Sed quia hoc in ista corruptione nullatenus adimpletur, propterea mox subditur: Perficere autem bonum non inuenio. Est enim perfectio boni, vbi nulla est concupiscentia mali: Tunc ergo reddetur in illa cælesti pace, quando iam nullum malum erit, sed summum bonum. Ibi erimus totum, id est, integri, non solùm anima sed ca-
1. Corint. 15. ro ipsa in resurrectione iustorum. Vincet pax, & finietur bellum: destruetur mors, & vita erit in perpetuum. Tunc nostrum desiderium adimplebitur. Tunc fiet quod modò prophetatur. Et tibi reddetur votum in Ierusalem. Ad hoc suspirat Ecclesia: vnde & suppliciter orat, dicens: *Exaudi Deus orationem meam.* Vt in illa cælesti Ierusalem votum meum persoluam. Scio enim quia non solum animæ sed *ad te omnis caro*
Rom. 14. *veniet.* Hîc apertè propheta resurrectionem annunciat. Vnde Aposto-
2. Corint. 5. lus: Omnes (inquit) siue boni, siue mali, astabimus ante tribunal
Isa. 45. Christi. Et alibi: Viuo ego dicit dominus, quoniam mihi curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua. Et subdit causam, quare necesse est vt exaudiatur, cùm ait: *Verba iniquorum*, Id est, diaboli & Euæ
Genes. 3. qui persuaserunt Adæ, *praeualuerunt super nos.* Quia nos in peccatum demerserunt. *Et tamen tu* domine *propitiaberis impietatibus nostris.* Condonando eas. Primum peccatum per verbum factum est: & per verbum mala multa quotidie fiunt. Hinc Apostolus, malum linguæ describens ait:
Iaco. 3. Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero. Et alibi dicitur:
Prouer. 29. In manibus linguæ vita & mors. Cauendum est igitur malum linguæ, ne loquamur quod noceat, nec à verbis impiorum deprauemur. Et
1. Ioan. 2. si in hoc delinquimus, corrigamur. Aduocatum enim habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio per peccatis nostris. Cuius propitiatione hominem electum & saluatum commendat, cùm subiungit: *Beatus quem elegisti*, Id est, de massa perditorum segregasti, conuertendo ad fidem. *Et assumpsisti* ad dignitatem. Ideo beatus, *quia habitabit in atriis tuis*, Id est, in cælesti Ierusalem, quam dicit atria propter amplitudinem. In se Christus assumpsit quendam beatum, & cùm multos assumpserit, non de pluribus dicitur, sed de vno. Commendat ergo vnitatem, quam assumpsit. Nam hæreses & scismata reprobauit. Qui autem manent in cōpage Christi, & mēbra sunt eius. Facit quodāmodo vnum virū,
Ephes. 4. de quo dicit Apostolus. Donec occurramus omnes in agnitionē filij Dei, in virū perfectum, in mensurā ætatis plenitudinis Christi. Et quia iste vnus cōsistit ex pluribus, rursus de singulari numero ad pluralem redit, causamque aliam beatitudinis ostendit, dicens: *Replebimur in bonis domus tuæ.* Quæ sunt
Isa. 64. bona domus Dei? Mira & ineffabilia. Nam quod oculus nō vidit, nec auris
1. Corint. 2. audiuit, nec in cor hominis ascēdit, præparauit Deus diligētibus se. Oportet
Matth. 5. igitur ea nunc esurire, & sitire, vt tantis postmodum bonis repleri mereamur. Ecce magna sunt bona domus Dei, & beatū est bonis illius adimpleri.

Iam au

Iam audiamus quæ ſit hæc domus. *Sanctum eſt*, inquit, *templum tuum, mirabile in æquitate*. Sancta electorum Eccleſia domus dicitur:quia à Deo inhabitatur.Templum,quia ſanctificatur per Deum.Hine Apoſtolus ait: Templum Dei ſanctum eſt,quod eſtis vos. Hoc ſanctum Dei templum dicitur mirabile,non in columnis,non in marmoribus,non in tectis deauratis,ſed in æquitate.Quæ eſt æquitas?Quod tibi non vis fieri,alij ne feceris. Et quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. In his duobus præceptis eſt æquitas atque iuſtitia.Quando hæc obſeruant iuſti viri, qui ſunt domus & templum Dei,mirabiles apparent in æquitate,in iuſtitia,in ſanctitate,in moribus,in actionibus,in virtutibus.Ad hanc ergo impetrandam æquitatem humiliter exorat dicens: *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter*. Cũ dixit Deus, continuò adiunxit Salutaris,vt quem Deum diceret,apertiùs declararet.Salutaris enim propriè dicitur Ieſus Chriſtus,per cuius incarnationem ſaluati ſumus. Ipſe mediator Dei & hominum interpellat pro nobis, vt homo, & exaudit nos,vt Deus. In Deo eſt ſalus noſtra & ſpes noſtra. Non vnius anguli,non ſolùm Iudææ,non Orientis tantummodo aut Occidentis: ſed *Spes omnium finium terræ*. In illo enim ſperant etiam illi, qui in vltimis terræ partibus habitant.Nec tantùm hi ſperant in eo,qui in ſolida terra ſunt: ſed & illi qui in remotiſſimis inſulis conſiſtunt. Hoc eſt quod ſubdit: *Et in mari longè*. Quomodo autem tam longè ſit factus ſpes oſtenditur,cùm ſubinfertur: *Præparans montes in virtute tua*. Montes dicit Apoſtolos & prædicatores altitudine vitæ terrena omnia tranſcendentes. Quos Deus omnipotens præparauit,& præparat vocando,iuſtificando,gratia,doctrina & moribus informando. Et bene potes eos præparare, quia tu es accinctus potentia. Dominus ac redemptor noſter ſecundum humanitatem *Accinctus potentia* dictus eſt. Vnde illi Pſalmiſta alibi ait: Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, potentiſſimè. Et iterum: Indutus eſt dominus fortitudinem & præcinxit ſe. In eo autem quòd Verbum eſt apud patrem, neque induitur fortitudine, neque accingitur potentia. Imo ipſe eſt fortitudo & virtus & ſapientia. Incarnatus ergo dominus quia diuinitate ſua vndique circundatur, vndique munitur, non immerito accinctus potentia perhibetur. Accinctus autem, tanquam paratus ad pugnam contra diabolum & mundum. Vnde protinus addit: *Qui conturbas profundum maris,ſonum fluctuum eius*. Fundus maris, eſt cor impiorum. Sicut enim à fundo vehementius omnia mouentur,& fundus continet omnia: ſic quicquid proceſſit per linguam, per manus ad perſecutionem Eccleſiæ de profundo proceſſit. Si enim non eſſet radix iniquitatis in corde,non illa omnia procederent aduerſus Chriſtum.Fundum conturbauit, fortè vt fundum exhauriret:Nam in malis quibuſdam exhauſit mare à fundo,& poſuit mare in deſertum.Dicit illud alius pſalmus:Qui conuertit mare in aridam. Omnes impij vt pagani qui crediderunt, mare erant:terra facti ſunt:ſalſis fluctibus primo ſteriles,poſtea iuſtitiæ fructu fœcundi. Conturbat ſonum fluctuum,quando minas diſſipat ſuperborum.Vel ſonum fluctuum conturbat, quando tumultus cogitationum in cordibus impiorum Deus excitat.

1.Corint. 3. & 6. *Luc. 6.* *1.Timot. 2.* *Rom. 8.* *Ibidem.* *Pſal. 44.* *Pſal. 92.* *Ioan. 1.* *1.Corint. 1.* *1.Ioan. 3.* *Matth. 15.* *Pſal. 65.*

Ascendunt in corde cogitationes, quando suas ad memoriam reducunt prauitâtes. Conturbatur mare, quia contremiscit amaritudo pœnitentiæ: & quod in imo est, ad summum reducitur, quando malum quod in corde iacebat, ore confessionis aperitur. Quis hoc agit in corde peccatoris, nisi pia potentia redemptoris? De qua adhuc subditur: *Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos, à signis tuis.* Ideo enim dominus & discipuli eius tanta signa & prodigia faciebant, vt cùm viderent gentes quæ fidem non habebant, turbarentur pro peccatis, & timerent Deum, & credentes salui fierent. Et quia in via Dei incipitur à timore, sed in charitate consummatur, rectè adhuc subiungitur: *Exitus matutini & vesperi delectabis.* Matutinum significat prosperitatem, vesperum tribulationem: quia mane lætum est, transacta velut tristitia noctis. Tristes autem sunt tenebræ, vespere veniente. Delectat ergo Deus, id est, seruos suos delectare facit, exitus matutini & vesperi, id est, vt exeant de prosperitate & aduersitate huius seculi. Non extolluntur prosperis, non franguntur aduersis. Cuncta forti mente pertransseunt, læti & alacres ad finem tendunt. Talis erat Paulus cùm diceret: Cupio dissolui & esse cum Christo. Notâdus est autem ordo verborum, Prius ponitur perturbatio timoris, deinde delectatio amoris. Timor excludit vitia: charitas contemnit terrena. Magnificè ergo posuit Delectabit exitus. Si enim non delectat te, non laboras exire. Delectare in domino, & fastidio erit tibi mundus. Ad hoc autem quod præmissum est, Præparans mõtes in virtute tua, respicere videtur versus iste, qui subiungitur. *Visitasti terram & inebriasti eam: multiplicasti locupletare eam.* Misisti nubes tuas, vt pluerẽt prædicationem veritatis. Inebriata est terra, id est, repleta sunt corda terrena cælesti imbre sapientiæ, ad proferendum multipliciter fructum vitæ. Omnipotens Deus terram visitat, quotiens peccatorem per suam gratiam aspirat. Inebriat verò, cùm tanto eius amore repletur, vt vita & moribus ad meliora immutetur. Solet enim per ebrietatem sensus bibentium mutari. Hinc est quod de electis alibi dicitur: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: quia tanto omnipotentis Dei amore repleti sunt, vt mente mutata sibimetipsis extranei esse videantur. Quædam enim quasi ebrietas videtur, contemptis diuitiis paupertatem amare, seipsum contemptui habere, tribulationibus gaudere, mortem magis quàm vitam diligere, ad ea quę non apparent, totis desideriis anhelare. Hoc modo inebriata terra non potest sterilis esse. Multipliciter locupletatur à Deo spiritualibus donis. Hinc Paulus ait: Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo sciẽtiæ, alij genera linguarum, alij gratia curationũ. Et quibusdã aliis enumeratis: Hæc (inquit) omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Et quia sic ditat Deus terram suam, dicatur rectè: Multiplicasti locupletare eam. Hunc autem multiformis gratiæ spiritum declarat, cùm subiungit: *Flumen Dei repletum est aquis.* Quid per Dei flumen intelligi debeat, ipse dominus nobis insinuat, vbi ait: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquę viuæ. Hoc (inquit Euangelista) dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Et sicut in vno flumine multæ aquæ conueniunt: ita in vno spiritu

Marginal notes: Marc. 16. — Prouer. 1. & 9. — Phi. 1. — Psal. 35. — 1. Corint. 12. — Ioan. 7.

ritu multæ gratiarum diuisiones consistunt. Ideo dicitur Spiritus sanctus flumen, quia cum impetu venit, atque à sordibus peccatorum mundat mentem quam infundit. Ideo aqua, quia mentem potat, eamque ab æstu desideriorum carnalium refrigerat. Sed quia de potu audiuimus, nunc de cibo animæ quid subiungat, audiamus. *Parasti cibum illorum quoniam ita est præparatio eius.* Quem cibum? Vtique de quo ipse ait: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Ioan. 6.
Quomodo hunc cibum parauit nobis? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ioan. 1. Bene autem dicitur, Parasti, quia multo studio egit, & multo labore, quatinus electorum mentes de seipso posset reficere. Vnde conuenienter ait: Quoniam ita, id est, per te est præparatio eius. Neque enim tantum cibum præparare potuisset aut Apostolus, aut propheta, aut angelus, nisi solummodo mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. 1. Timot. 2. Est etiam scriptura sacra cibus nobis paratus à domino, quo quotidie reficimur, ne deficiamus in huius peregrinationis deserto. Vnde scriptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei. Deut. 8. Matth. 4. Ecce paratus est cibus, ecce paratum est flumen: sed hæc fragilis homo non valet suscipere, nisi superna bonitas dignetur adiuuare. Ideo exorat dicens: *Riuos eius inebrians, multiplica genimina eius.* Riuos eius fluminis Apostolos & doctores dicit, per quos Spiritus sanctus ad audientium corda decurrit. Vnde scriptum est: Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis. Matth. 10. Hunc spiritum à patre de cælo missum quando Apostoli receperunt, tanta eius plenitudine imbuti sunt, vt cùm linguis variis Dei magnalia loquerentur, à quibusdam ebrij putarentur. Actu. 2. Et re vera erant ebrij, sed spiritualiter, non carnaliter. Sed vnde prædicantes Deus inebriat, inde fideles multiplicat. Multiplica (inquit) genimina eius. Genimina dicuntur hi, qui ex aqua & Spiritu sancto regenerantur. Et non dicit Genimina eorum, sed eius: quia sicut quidam inebriatus riuus ait: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Ioan 3. 1. Corint. 3. Et quia intra sanctam Ecclesiam fructificat Deo non solùm exuberans sapientia, sed ipsa etiam tenuis & parua doctrina, rectè subditur: *In stillicidiis eius lætabitur germinans.* Paruulis & adhuc infirmis stillantur quædam de sacramentis, quia non possunt capere plenitudinem veritatis. Audi quomodo stillat Paulus quibusdam minus capacibus: Non potui (inquit) vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo. Ibidem. In stillicidiis ergo germinans lætatur, quando is qui in fide nouiter exhortatus est, magna adhuc capere non potest: sed tamen pauca quæ audit, gratanter suscipit: atque eos quos præualet, fructus bonorum operum & virtutum proferre studet. In hoc præsenti hæc beneficia quæ dicta sunt, dabis: in futuro quid? sequitur & dicit: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.* Id est, sanctos tuos remunerabis, qui vt corona palmæ atque victoriæ circa te stabunt, & tibi victoriæ signum erunt. Vel aliter: Coronam vbi audis, gloria victoriæ designatur. Vince diabolum, & habebis coronam. Annus verò quia perfectum tempus est, spatium vitæ significat æternæ.

Corona ergo anni est perfecta gloria, pertinens ad æternam vitam, quam daturus est Deus sanctis suis post huius vitæ certamina: non ex meritis eo-
Matth. 25. rum, sed ex benedictione & gratia sua. Vnde & dicturus est: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Et ideo posuit benignitatis, vt gratia Dei commendetur, vt nemo de suis meritis glorietur. Hanc autem benedictionem coronæ, quam præmisit, exequitur per partes, cùm subiungit: *Et campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent speciosa deserti: & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento.* Quid per campos, nisi fructificantes iustos? Quid per desertum, nisi steriles peccatores voluit designare? Quosdam iustos insinuat
1. Corint. 3. quasi campos esse Paulus, vbi ait: Dei agricultura estis. Attende quanta sunt viscera diuinæ misericordiæ. Propter campos enim non deserit desertum. Propter iustos non respuit peccatores. Illos replebit vbertate, id est, æterna refectione, sicut iam premissum est. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. Istos pinguescere faciet dulcedine gratiæ suæ, vt vbi abundauit
Rom. 5. peccatum, superabundet gratia. Et notandum quòd non ait, Pinguescet desertum, sed speciosa deserti: quia non totam massam peccatricem saluabit Deus, sed eos tantùm qui à sordibus exeunt vitiorum, & speciosi fiunt fide, morum honestate, & decore virtutum. Vel per speciosa deserti Ecclesiæ gentium possunt figurari, quæ tunc pinguescent, quando omnia per-
Ephes. 1. fectè habebunt. Erit enim Deus omnia in omnibus, nec sancti spiritus dona diuidentur. Per colles autem accipi possunt sancti martyres, qui cam-
Apoc. 7. pis, id est, iustis virtute præeminent passionis. Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione. Ideo meritò accingentur, id est, ex omni parte, tam in anima quàm in corpore circundabuntur exultatione. Quasi quoddam cingulum erit eis sempiternum gaudium, vndique circundans eos, vndique continens, inseparabiliter adhærens. Hinc quibusdam
Ioan. 16. dominus ait: Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Tunc quoque accingentur exultatione, quando circundati & repleti fuerint ipsa diuinitate. Tunc quoque induet dominus stola iocunditatis & veste immortalitatis arietes ouium, id est, duces animarum. Vel induti erunt exultatione, quia simul cum grege suo gaudebunt in æterna pace. Quasi quoddam indumentum illis exultatio erit, quando iam nulla pars molestiæ neque in anima ne-
Apoc. 21. que in corpore remanebit. Absterget enim Dominus omnem lachrymam ab oculis sanctorum: & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, sed nec vllus dolor: quoniam priora transierunt. Et valles abundabunt frumento quia obedientes & humiles animæ cælesti reficien-
Ioan. 12. & 6. tur alimento. Ipse dominus erit frumentum eorum. Ipse est enim verus cibus animarum. Et ibi omnes non tam voce, quàm mente: non tam verborum strepitu, quàm cordis affectu, in lætitia ineffabili *Clamabunt*. Et eorum clamor non nisi laus Dei erit. Ideo subdit: *Etenim hymnum di-*
Psal. 83. *cent*. Vnde alibi dicitur: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Ergo incipiamus hîc hymnum dicere domi-

no nostro, quatinus perfectè illum laudare mereamur in futuro. Qui enim modò non incipit, nec postmodum laudabit.

TITVLVS PSALMI LXV.

HOC modo psalmus qui sequitur, intitulatur: In finem, Canticũ psalmi resurrectionis. In hoc psalmo proponitur nobis cãticum, ad exultandum de nostra resurrectione, quam Deus omnibus in finem, id est in Christum tendentibus operabitur. Quæ resurrectio materia huius psalmi est. In prima parte admonet omnes gentes, vt corde, voce & opere Deum terribilem laudent, prædicent, glorificent & adorent: In secunda parte (quæ incipit, Venite & videte) commendat Dei opera esse terribilia: vbi vocationem gentium, & reprobationem Iudæorum designat. In tertia parte (quæ incipit, Benedicite gentes) admonet, vt benedicant gentes Deum suum pro tot & tantis sibi collatis beneficiis: tum quia animas à morte liberat, atque in bono perseuerare facit: tum quia post tentationes & probationes multas, in æternum refrigerium perducit, vbi semper gaudeant: & vota sua, quæ hîc inceperũt, Deo suo ibi perfectè soluant. In quarta parte (vbi dicitur, Venite, audite) proponit seipsum in exemplum, prædicans bona quæ animæ suæ fecit dominus. Et quia ad illum ore & corde clamauit sine iniquitate, propterea exaudiuit Deus. In quo nos hortatur, vt similiter faciamus: quatinus ab ipso exaudiri atque eius misericordiam consequi mereamur. Hæc est intentio & vtilitas huius psalmi. Vnde sub voce primitiuæ Ecclesiæ, siue cuiuslibet perfecti nunc dicitur. Roma. 8. Philip. 3.

PSALMVS LXV.

IVBILATE Deo omnis terra. Id est de omni terrâ gentes cõuersæ iubilate Deo mentis exultatione. Videte quẽadmodum commendetur vniuersitas Ecclesiæ toto orbe diffusæ, cùm dicitur, Omnis terra. Sed quid est Iubilate? In voce erumpite gaudiorũ si non potestis verborũ. Nõ enim verbum iubilatur, sed solus gaudentiũ sonitus redditur, quasi parturiẽtis & parientis cordis. Iubilate inquit, id est in voce rei lætitiam concipite, quæ verbis explicari non possit. *Psalmum dicite nomini eius: date gloriam laudi eius.* Psallere est organum etiam assumere, quod psalterium dicitur, & pulsu atque opere manuũ vocibus concordare. Si ergo iubilatis quod Deus audiat, psallite etiam quod homines videant & audiant: sed non nomini vestro. Cauete enim facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab eis. Quid est psalmũ dicite? Exponit nobis Euangelium, vbi ait: Luceat lux vestra coram hominibus. Quod autẽ hîc subditur, Date gloriã laudi eius. Hoc ibi manifestius declaratur, cùm subinfertur: Vt videntes opera vestra bona, glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Ille laudi Dei gloriam dat, cuius bona vita cum recta prædicatione concordat. Nomini domini psallit, cùm in bono opere quod agit, non suam, sed domini laudem requirit. Psallite ergo nomini eius, non vestro. Vos psallite, ille laudetur. Vos bene viuite, ille glorificetur. Totam intentionem nostram in laudem Dei mittit. Nihil nobis vnde laudetur, reliquit. Non vult Deus vt gloriemur in nobis, ne sit gloria vana: sed vult vt gloriemur in nobis, vt sit gloria sana. Vnde & subdi-

Matt. 6. Matth. 5. Ibidem. Ier. 9. 2. Cor. 10.

tur: *Dicite Deo, Quàm terribilia sunt opera tua domine!* Vnde terribilia? Quia
Roma.11. cæcitas ex parte in Israel facta est, vt plenitudo gentium intraret. Magis ergo terreamini, quia videtis ramos naturales amputari. Iudæi enim qui per Patriarchas venerunt, de carne Abrahæ nati sunt. Et quid ait Apostolus?
Roma.11. Sed dicis, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt: tu autem (inquit) fide stas. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Attendendo ergo ramos fractos & te insertum, noli extolli super ramos fractos, sed magis. Dicite Deo, Quàm terribilia sunt opera tua domine. Time illum in terribilibus operibus suis, & noli superbire, quia te in altum vocauit: ne tibi non parcat, qui ramos naturales abscidit. Quorum abscisio demonstratur, cùm subditur: *In multitudine virtutis tuæ.* Id est in multis virtutibus & miraculis *Mentientur tibi inimici tui.* Id est Iudæi, qui prærogatiuè dicendi sunt inimici. Et ex hoc magis digni reprobatione fuerunt, quia inter tot virtutes & miracula cùm credere debuissent, increduli remanserunt. Mentiti sunt autem, falsum
Matth.28. testimonium de Christo dicentes: corpus eius de sepulchro furatum affirmantes: resurrectionem negantes. Et valde notandum est, quòd cùm diceret, Mentientur, continuò addidit Tibi, id est ad profectum tuum. Mendacium enim Iudæorum ad commendandam multam potentiam tuam valebat. Quare solent inimici nostri mentiri? Vt potentiam cuiusque minuant,
Mar.15.& 16. de quo mentiuntur. Tibi inquit, contrà accidit. Nam minus appareret potentia tua, si tibi illi non mentirentur. Mentiti sunt illi, & occisus est Christus: resurrexit à mortuis, & vbique est prædicatus. Creuit potẽtia eius in terra, & impletum est quod subditur: *Omnis terra adoret te Deus, & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo.* Id est omnis generis homo habitans in terra, te qui verus Deus es, adorando colat. Adorare enim ad diuinam propriè pertinet culturam: in quo etiam fides commendatur. Sed quia eadem fides sine operibus
Iacob 2. mortua est, rectè subditur: Et psallat tibi, id est bene operetur ad honorem tuum. Psalmum dicat, id est bonam operationem prædicet: & hoc non sibi, sed nomini tuo, hoc est ad laudem & gloriam nominis tui. Tunc quippe vtiliter Deum adoramus, quando culturæ fidei bonũ opus, in quo Deus honoretur, adiungimus, atque alios nobiscum quos possumus, ad seruitutem Dei verbo & exemplo trahimus. Quod videtur hîc facere, cùm protinus adiungit: *Venite & videte opera Dei.* O gentes, ô vltimæ nationes, relinquite Iudæos mentientes. Venite confitentes: accedite passibus mentis, affectibus amoris. Venite ad dominum, properate ad fidem, currite ad Ecclesiam. Videte, id est credite & intelligite opera quæ fecit dominus, qui est *Terribilis in consiliis super filios hominum.* Machinati sunt filij hominum consilium ad
Ioan.11. crucifigendum Christum. Crucifixus excæcauit concifigentes. Vos machinati estis consilia perdendi, ille excæcandi & saluandi: excæcandi superbos saluandi humiles. Ad hoc autem superbos ipsos excæcauit, vt cæcati humiliarentur, humiliati confiterentur, confessi illuminarentur. Terribilis ergo in consiliis super filios hominum. Et verè terribilis. Ecce enim

cæci

cæcitas ex parte in Israel facta est. Ecce Iudæi ex quibus natus est Christus, foris sunt. Ecce gentes, quæ contra Iudæam erant, in Christo intus sunt. *Mat. 1.*
Propterea quid fecit terrore consilij sui? sequitur & dicit: *Qui conuertit mare in aridam*. Mare erat mundus, Amarus falsitate, turbulentus tempestate, sæuiens fluctibus persecutionum. Mare erat, in aridam conuersus est. Modò sitit aquam dulcem mundus, qui salsa plenus erat. Vnde dicit alibi. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Illi ipsi qui in aridam sunt conuersi, *Psal. 142.*
cùm essent anteà amari, *In flumine pertransibunt pede*. Flumen est omnis mortalitas seculi. More enim fluminis alia venit & transit, alia transitura succedit. Quid in terra nascitur, & manet? Omnis qui natus est, cedat oportet nasciture. Ergo omnis iste ordo rerum labentium quasi fluuius est. *Sapien. 5.* In istum fluuium si se mittit anima cupida, perit. Quomodo ergo transiet delectationes rerum perituratum? Credat in Christum, & illo duce in flumine pertransibit pede. Quid est pede transire? Facilè transire. Non quærit equum, vt transeat. Non erigitur superbia ad transeundum flumen. Humilis transit, & citius transit. Hoc etiam iuxta literam & in veteri populo dominus fecit: sed sicut Apostolus dicit, omnia in figura contingebant *1. Cor. 10.*
illis. Et notandum quòd non ait Transibunt, sed Pertransibunt. In flumine enim pede transire, est in hac mortalitate humiliter & simpliciter viuendo ad cælestia festinare. Pertransire verò, est cursum rectè viuendi bene moriendo finire. Pertransibat quoque Paulus, cùm diceret: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero *2. Timo. 4.*
reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Vnde nunc aptè subditur: *Ibi lætabimur in ipso*. Hîc enim super flumina Babyloniæ sedemus & ploramus, & sunt nobis lachrymæ *Psal. 136.*
panis, dum dicitur quotidie, Vbi est Deus tuus? Ibi verò flumine iam *Psal. 41.*
transacto, finita mortalitate, recepta incorruptione: ibi lætabimur in ipso, *1. Cor. 15.*
id est, in Deo nostro. Tunc erit vera & perfecta nostra lætitia, quando *1. Ioan. 3.*
similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. *Qui dominatur* omnibus: & hoc *in virtute sua*, id est propria, *in æternum*. quod verè omnipotentia est, & ad solum pertinet Deum. Quia qui dominantur in hoc mundo, neque in virtute sua, sed Dei, neque in æternum, sed temporaliter dominantur. *Roma. 13.* Si enim æterna esset virtus nostra, non lapsi essemus in peccatum, nec pœnalem meruissemus mortem. Per nos ergo infirmati, sed per eum fortes facti, qui dominatur in virtute sua in æternum: erimus participes virtutis eius per ipsum. Quod non nostris meritis, sed misericordia eius actũ ostenditur, cùm subinfertur: *Oculi eius super gentes respiciunt.* Quod enim gentilitas credidit, diuinæ misericordiæ respectus egit, quæ cùm eligitur, Iudæa reprobatur. Vnde & subdit: *Qui exasperant non exaltentur in semetipsis.* Exasperitas Iudæorum fuit ipsa infidelitas, fuit superbia, ira quoque & inuidia: fuerunt praui mores, & verba increpationis & blasphemiæ aduersus Christum & Ecclesiam. Qui quoniam *Matth. 23.*
in semetipsis elati fuerunt, non exaltari, sed duci à domino meruerunt.

Quasi

Quasi maledixisse videtur, cùm ait, Non exaltentur. Imo exaltentur, sed non
Luc. 18. in semetipsis, humilientur in seipsis, exaltentur in Deo. Quoniam qui se hu
miliat, exaltabitur. & qui se exaltat, humiliabitur. Cognitis istis operibus
atque acceptis tantis beneficiis admonet ad Deũ benedicendum, & dicit: *Be
nedicite gentes Deum nostrum.* Iam venit semen Abrahæ, in quo benedicentur
Genes. 22. omnes gentes. Benedicite ergo in quo benedicemini. Nam qui ei benedixe
rit, erit & ille benedictus. Neq; enim ideo iubemur benedicere Deũ, vt no-
Psal. 15. stra benedictio quicquã conferat Deo, qui bonorũ nostrorũ nõ indiget: sed
ideo benedicere præcipimur, vt ex affectu benedicẽdi gratiã eius quem be-
nedicimus, mereamur: & sic ipsa benedictio in nos retorqueatur. Pertinet
quoq; ad religionem nostram & fidei culturã toto corde, toto affectu Deũ
nostrum benedicere, prædicare, laudare. Ideo adhuc subdit: *Et auditam facite
vocem laudis eius.* Non solùm apud vosipsos ipsum laudate, sed etiam vocem
laudis eius aliis auditam facite & prædicate. Sic benedicite Deum in vobis,
vt & aliis prædicando annuntietis. Ipse est enim *qui posuit animam meam ad
vitam.* Deus ad vitam animas nostras posuit, quia à morte redemptas per
fidem viuificauit. Mors in nobis, vita in Deo. Quomodo quibusdam creden
tibus ait apostolus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.
Eph. 5. Sed quid deinde opus est, nisi vt perseueremus vsque in finem? & hoc ipse
Mat. 24. dedit, de quo consequenter ait: *Qui non dedit in commotionem pedes meos.* Qui
posuit animam meam ad vitam, ipse regit pedes meos, ne nutent, ne à bono
cepto boni moueantur affectus. Quare dicis, Quia nõ dedit in motũ pedes
tuos? Multa enim (inquit) passi sumus. *Quoniam probasti nos Deus.* Id est nobis
ipsis & aliis probatos ostendisti. *Igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.*
Vel materiali igne, sicut Laurentium: vel igne, id est quacunque tribulatio-
ne non cremasti nos, sicut fœnum: sed purgasti, sicut argentum. Adhiben-
do nobis ignem, non in cinerem conuertisti: sed sordes abstulisti. Probat
dominus sanctos suos, & tribulationum igne examinat: vt ab omni terrena
sorde & carnis delectatione mundentur. Carnis autem oblectamina mul-
tùm in aduersis deficiunt. Et exponit per partes ipsas examinationes, cùm
subiungit: *Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti ho-
mines super capita nostra.* Laqueum dicit vincula, carceres, siue quaslibet
tentationes. Non autem intelligendum est, vt inducat quenquam Deus
Iacob. 1. in laqueum (quia ipse est intentator malorum) sed quasi inducit, cùm indu
Matt. 6. ci permittit. Vnde in oratione dicimus: Et ne nos inducas in tentatio-
nem, id est ne nos induci permittas. Vtrum autem super sanctorum dorsum
2. Cor. 11. tribulationes imponantur, Paulum interroga. Nõ enim quinquies quadra-
genas vnam minus se à Iudæis accepisse celabit. Homines autem super eo-
rum capita impositi erant, qui eis dominabantur, in tantùm vt capitales pos
sent dare sententias. Hæc autem omnia passa est Ecclesia variis & di-
uersis persecutionibus. Hoc & singillatim etiam modò patitur. Non enim
quisquam est, qui se in hac vita ab his tẽtationibus possit dicere immunem.
Ergo imponuntur & homines super capita nostra. Toleramus quos nolu-
mus. Patimur superiores aliquãdo, quos nouimus peiores. Erecti enim malè
superbi

superbi eramus. Malè et recti, curuati sumus, vt curuati bene erigeremur. Et bonum est vt consideremus nos peccatores esse, & sic toleremus impositos super capita nostra: vt & nos confiteamur Deo, quia dignè patimur. Quid enim indignè pateris, quod fecit qui iustus est? Posuisti tribulationes in dorso nostro: Imposuisti homines super capita nostra. Sæuire videtur Deus, cùm ista facit. Ne metuas, pater est. Nunquam sic sæuit, vt perdat. Quando malè viuis, si parcit, plus irascitur. Omnino istæ tribulationes flagella sunt corrigentis, ne sit sententia punientis. Vnde & subditur: *Transiuimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium.* Ignis & aqua vtrúque periculosum in hac vita. Certè videtur aqua ignem extinguere, & ignis videtur aquam siccare. Istæ ipsæ tentationes sunt, quibus abundat hæc vita. Ignis vrit, aqua corrũpit. Vtrunque metuendum est, & vstio tribulationis, & aqua corruptionis. Quando sunt res angustæ & aliqua quæ infœlicitas dicitur in hoc mundo, quasi ignis est. Quando res sunt prosperæ & abundantia secularis circunfluit, quasi aqua est. Vide ne te ignis exurat, ne te aqua corrumpat. Firmus esto aduersus ignem, coqui te oportet: tanquam vas factum mitteris in fornacem, vt firmetur quod formatum est. Vas ergo igne firmatũ aquam non timet. Vas ergo si solidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua soluetur. Prima igitur vice ignis. Posteà ablato timore metuendum est ne fœlicitas corrumpat. Cùm autem te ignis crepare non fecerit, & in aquam non mergéris, sed enataueris per disciplinam transiens ad requiem, & transiens per ignem & aquam, educeris in refrigerium sempiternum. Eduxisti (inquit) id est educes: prætetitum enim posuit pro futuro. Spiritus enim prophetiæ sic nouit futura vt præterita. Deinde transactis tribulationibus quid fiet? sequitur. *Introibo in domum tuam* non manu factam, id est cælestem. *In holocaustis*, Id est omni corruptibilitate consumpta. Tunc enim fiet perfectè holocaustum, quando corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induetur immortalitate. Tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Victoria quasi ignis diuinus est, cũ absorbet mortẽ nostrã. Totum meum consumat ignis tuus. Nihil mei remaneat mihi: totum sit tibi. Tale holocaustum offeret Christi corpus, id est Ecclesia quæ hîc loquitur. Holocaustum autem totum incensum dicitur, quando totum ardet atque igne diuino totum absumitur. Non remanebit aliquid mortale in carne, neq; aliquid culpabile in spiritu. In illa domo *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* Id est, præ omnibus aliis elegerunt, meipsum scilicet, quod votum præfertur omnibus. Distinctio quoque in votis est, vt te accuses, & illum laudes. Te intelligas creaturam, illum creatorem: te tenebras, illum illuminatorem. Quicquid hîc distinguimus labiis, in promissione, vel ordinatione, vel voto, quando in domum illam intrabimus, totum domino Deo nostro persoluemus. Vel vota labiis distinguere, est ea quæ Deo offeruntur, mente & ratione discernere. Vnde scriptum est: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti. Qui bonum opus offert Deo, rectè quidem offert, sed rectè non diuidit: si inde mundi gloriam, aut lucrum aliquod præter Deum requirit. Sancta ergo Ecclesia interioribus labiis vota sua distinguit, quia vota

1.Cor.15.
Osee.13.
1.Cor.12.

vota quæ offert Deo, ab omni laude humana & terreno commodo disiungit. Nec solùm vota voui in prosperis: sed & confessionem tenui in aduersis. Vnde & subdit: *Et locutum est os meum in tribulatione mea.* Sancti enim martyres confitebantur Christum in tormentis. Christi (inquiunt) serui sumus:
Roma.10. Christi fidem tenemus: pro Christo mori desideramus. Hinc Paulus ait: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Corde ergo tenenda est fides: ore propalanda est veritas. Deinde ostẽdit quomodo in domum Dei inrroeat in holocaustis: & ipsa holocausta exponit, dicens: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum.* Quid est medullata? Pinguia, suauia, plena charitate & dulcedine. Meipsum tibi offeram, pingue sacrificium, cum incenso arietum, id est cum incensa & consumpta omni altitudine & rigore superbiæ. In medullis meis erit quod te diligo. Nihil enim interius medullis nostris. Ossa interiora sunt carne, medullę interiores sunt ipsis ossibus. Quisquis ergo in superficie colit Deum, magis placere vult hominibus. Aliud autem intus sentiens non offert holocausta medullata. Cuius autem medullam inspicit, ipsum totum accipit. Totum corpus Christi loquitur hoc. Est quod offert Deo, scilicet incensum arietum. Arietes sunt duces
Acto.8. Ecclesiæ. Incensum est oratio sanctorum. Maximè autem arietes orant pro gregibus. Et bene per incensum oratio accipitur, quia ibi electorum cor diuino igne accenditur. Et sicut incensi fumus suauiter redolet hominibus, sic orationis deuotio suauiter flagrat Deo. *Offeram tibi boues cum hircis.* Boues inuenimus triturantes, & ipsi offeruntur Deo. Apostolus de annũciatoribus E-
1. Cor.9. uangelij dixit intelligendum quod scriptum est: Boui trituranti os non in-
Deut 25. frænabis. Ergo magni illi arietes, magni illi boues. Quid illi qui fortè conscij sunt aliquorum peccatorum? Nunquid ipsi remanebunt, & ad holocaustum non pertinebunt? Ideo ne ipsi timeant, addidit & hircos. Hirci per se
Luc.16. non saluantur, adiuncti bubus accipiuntur. Fecerunt sibi amicos de mam-
Math.25. mona iniquitatis, vt & ipsi recipiant eos in æterna tabernacula. Ergo tales
Dan.4. hirci ad sinistram non erunt, quoniam eleemosynis peccata sua redemerũt. Possunt ergo per boues figurari electorum virtutes, quibus duritia mentis exaratur, vt habilis ad ferẽdos fructus spirituales habeatur. Boues ergo Deo offerunt, qui virtutes quas habent gratiæ ipsius humiliter ascribunt. Hircos quoque offerre, est immundos & lasciuos motus animi domino suppliciter confiteri. Hircos Deo offerimus, quando in nobis omnem luxuriam & petulantiam immolamus. Rursus ad alia beneficia intelligẽda gentes inuitat, dicens: *Venite*, passibus mentis: *audite*, auribus cordis, *& narrabo (omnes qui timetis Deum.)* Si Deum non timetis, non narrabo. Non est quibus narretur, vbi timor Dei non est. Dei timor aperiet aures, vt sit quà intret quod narraturus sum. Scilicet *quanta* beneficia, præter illa quæ dicta sunt, *fecit animæ meæ*, si vultis & vestræ. Dedit enim vt ad eum clamarem, & clamando in corde exultarem, &c. Et hoc est quod dicit: *Ad ipsum ore meo clamaui, & exultaui sub lingua mea.* Hoc ipsum factum dicit animæ suæ, vt ad Deum ore suo clamaret. Prius enim Ecclesia de gentibus lapides adorabat atque ad simulachra muta clamabat. Iam imago Dei conuersa est ad creatorem suum. Et qui dicebat

cebat lapidi: Pater meus es tu: nunc dicit Deo: Pater noster qui es in cælis. *Matth.6.* Ore meo (inquit) clamaui, non ore alieno. Nam quando ad lapides clamabant, ore alieno clamabant. Quando ad Deum clamaui, quod ipse inspirauit, ad ipsum ore meo clamaui. Sub lingua verò exultare, est ex clamore vocis gaudium in corde concipere. Ipse est verus clamor ad Deum, scilicet affectus cordis. Ipsum publicè prædicaui: ipsum in secreto confessus sum. Parum est exultare Deum lingua, sed & sub lingua: vt quod certus loqueris, tacitus hoc cogites. Ille clamat exultanter sub lingua, quem non remordet conscientia. Cuius autem conscientia peccatrix est, eius quoque oratio inutilis est. Quod manifestè declaratur, cùm subditur: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus.* *Ioan.9.* Quasi aspicitur in corde iniquitas, quādo ea mentis oculis placet, quando delectat, quando eam ipsa ratio approbat & amat. Ea enim quæ diligimus, libenter aspicere solemus. Sed quia (sicut scriptum est) immundis & peccatoribus nihil est mundum: *Tit.1.* quicquid ab immundo corde deriuatur, siue sit oratio, siue prædicatio, siue operatio, totū à Deo immundum & infructuosum reputatur. Ergo non exaudiet Deus precem, cuius ex iniquitate corruptam conspicit mentem. Noli igitur illam in corde tuo aspicere, id est intra te diligere. Quicquid lætū promiserit, vt illiciat ad peccandum: quicquid triste minata fuerit, vt impellat ad malefaciendum, despici dignum est, vt calcetur: non conspici, vt acceptetur. *Propterea exaudiuit Deus, & attendit voci deprecationis meæ.* Quid est propterea? Quia iniquitatem non aspexi in corde meo. Hinc Apostolus ait: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus, quia quicquid postulauerimus, accipiemus. *1.Ioan.3.* Et hoc non ex nostris meritis, sed ex gratia ipsius. Propterea hoc subiunxit: *Benedictus Deus qui non amouit orationem meam, & misericordiā suam à me.* Sic enim peruenit ad resurrectionem iste qui loquitur, vbi iam & nos spe sumus, & vox nostra ista est. Quandiu ergo hîc sumus, hoc oramus Deum, vt non amoueat à nobis orationem nostram, & misericordiam suam, id est vt perseueranter oremus nos, & perseueranter misereatur ipse. Multi tamē languescunt in orando, & cùm in nouitate suæ cōuersionis feruentes sint, postea frigidè & negligenter securi fiunt. Pigrescit animus, interrumpitur oratio. Dormis tu, vigilat hostis, tentationes excrescunt. Propterea præcepit dominus, quia oportet semper orare, & nunquam deficere. *Luc.18.* Ergo non deficiamus in orando, securi de promissione: quia si differt, non aufert. Et pio affectu dicamus: Benedictus Deus qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me. Cùm videris non à te amotam orationem tuam, securus esto quia non à te amota misericordia ipsius.

TITVLVS PSALMI LXVI.

TITVLVS sequentis psalmi est: In finem, in hymnis psalmus cantici Dauid. Psalmus iste conuenit Dauid prophetæ, siue cuilibet fideli: qui ideo dicitur psalmus, quia admonet ad confessionem. Et dicitur canticum, quia nobis proposuit maximam exultationem de illuminatione vtriusque populi, scilicet Iudæorum & gentium, quæ futura erat per Christū. Psalmus dico, habitus in hym-

nis, id est in laudibus Dei: vel in hymnis, id est inter illos qui per excellentiam vocantur hymni. Intellexit enim propheta Deum esse laudandum de illuminatione quam daturus erat mundo: de qua omnes debemus eum summo studio laudare. Hoc enim intendit admonere psalmus, qui nos dirigit in finem, id est Christum. Materia est Christus illuminator. In prima parte precatur illuminationem. In secunda parte (quæ incipit, Confiteantur tibi populi Deus) hortatur ad vtranque confessionem, id est peccati & laudis. Et ponit causam Deum iudicem æquum. In tertia parte, qua repetit eundem versum, admonet ad eandem confessionem: sed alia de causa, scilicet quia terra prius sterilis, modo in aduentu filij dedit fructum suum. Et quia vidit esse omnia bona ex misericordia Dei, antequam dicat de illuminatione, misericordiam precatur dicens.

PSALMVS LXVI.

D*Evs misereatur nostri.* Dimittendo peccata. *Et benedicat nobis,* id est multiplicet nos & numero & virtute: hoc videlicet ordine, vt *illuminet vultum suum super nos.* Id est, in superiori parte nostri, in mente nostra splendere faciat filium suum, sapientiam suam, qui est vultus & imago eius. Per filium enim repræsentatur pater, sicut ipse
Ioan. 14. ait: Qui videt me, videt & patrem. Deinde subiungit quod præmiserat. *Et misereatur nostri.* Vtrunque est enim nobis necessarium, & vtrunque legimus
Psal. 58. scriptum. Et misericordia eius præueniet me. Et misericordia eius subseque
Psal. 22. tur me. Prima ergo misericordia est de remissione peccatorum, de multitudine virtutum, de illuminatione sapientiæ. Secunda misericordia est vel bona quæ largitur Deus, vt iam in nobis conseruare dignetur. Vtrunque hortantur psalmi, vt nos benedicat Deus, & vt nos benedicamus Deum. Cùm benedicit nos Deus, nos crescimus. Et cùm benedicimus Deum, nos crescimus. Vtrunque nobis prodest. Prior est in nobis benedictio domini, & consequens est, vt & nos benedicamus dominum. Illa pluuia, iste fructus est: illuminet (inquit) vultum suum super nos: lumē suum nobis impressum, per nos obscuratum, & ferè extinctum est per peccatum. Ipse ergo peccatum tollat & illuminet. Mittat radium sapientiæ suæ. Tenebras nostras expellat, vt in nobis imago eius fulgeat. Quare conuertit se ad Dei familiarem locutionem, & dicit: *Vt cognoscamus in terra viam tuam.* In qua terra? *In omnibus gentibus.* Quam viam? *Salutare tuum,* id est filium tuum, quo saluemur. Ipse enim
Ioan. 14. ait: Ego sum via, veritas & vita. Ad hoc ergo miserere, ad hoc illumina, vt viam cognoscamus, per quam ad te pertingere valeamus. Attende quomodo factus est nobis Christus via. Euangelista dicat. Verbum caro factum est,
Ioan. 1. & habitauit in nobis. In eo ergo quòd Deus factus est homo, data est nobis fiducia, vt homo possit fieri Deus. Et quia nostram carnem fecit immortalem, dedit nobis certitudinem mortalem posse pertingere ad immortalita-
Phil. 3. tem. Hæc est via, quam ostendit nobis Deus in terra, qua gradiamur ad
1. Thess. 4. cælestia. Et hæc est fides nostra. *Confiteantur* ergo *tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes.* Quia cognouerunt viam tuam. Confiteantur iam peccata sua. Confiteantur & laudem tuam. Et non vnus populus tantùm, sed populi om

li omnes:quia ad gratiam inuitantur omnes. Prius se accusent:prius se condemnēt, vt sic postmodum dignè te laudent. Quid times confiteri ô homo, qui non confitendo esse non potes occultus? Damnaberis tacitus, qui posses liberari confessus. Ad hoc exigit Deus confessionē, vt liberet humilem. Et quia ista confessio non ad supplicium ducit, sed ad gaudium: sequitur & dicit: *Laetentur & exultent gentes.* Laetitia refertur ad animā: exultatio ad corpus. Cùm ergo saluentur corpore & anima, laetentur & exultent gentes. Et dicit quare: *quia iudicas populos in aequitate.* Reddendo singulis secundum merita sua. Et quia propter hoc non multum laudaretur (quia nisi misericorditer in hac vita etiam homines visitaret, omnes damnarentur) ideo adiecit: *Et gentes in terra dirigis.* subaudis, vt rectè viuendo ambulent. Distortae erant gentes: venit manus Dei: extenta est misericorditer. Direxit per iustitiam, quos tortuosos inuenit per culpam. Directae sunt gentes: ambulant in fide, gaudentes in Deo suo, pia opera facientes. Repetit ergo eundem versum in exhortatione, quam praemisit: sed aliam causam subdit. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.* Audi causam. *Terra dedit fructum suum.* Terra quae prius maledicta erat, & proferebat spinas & tribulos (in maledictione quā dixit Deus Adae: Maledicta terra in opere tuo) facta est fructificans dando fructum suum, id est conuenientia opera sua. Omnis terra erat spinis plena. Accessit eradicantis manus: accessit vocatio maiestatis eius & misericordiae. Cepit terra confiteri. Iam dat terra fructum suū. Fecit enim Deus quod subiunctū est. *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terrae.* Etiam atque multipliciter benedicendo. Benedictio enim in multiplicatione solet maximè & propriè intelligi: quod in Genesi manifestum est. Nam quòd fecit Deus lucem, & diuisit à tenebris: & fecit firmamentum, & discreuit mare ab arida: nusquam ibi dictū est: Benedixit Deus. Ventum est ad ea quae foecunditatis habitura erant semen: & benedixit, dicens eis: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: auesque multiplicentur super terram. Similiter & homini benedicens ait: Crescite & multiplicamini, & replete faciem terrae. Patet itaque quia in benedictione multiplicatio intelligitur. Et notandum quòd cum tertiò diceret Deus, non ait. Metuant eos, sed eum. In quo euidenter trinitas est declarata, quae trina in personis, & vna creditur in substantia. Et metuant (inquit) eum omnes fines terrae. Sic abundanter in nomine Christi benedicat nos Deus, vt filiis suis impleat vniuersam faciem terrae, adoptatis in regnum suum, cohaeredibus vnigeniti filij sui. Bene autem ait: Et metuant eum, quia nulla in hoc mundo vera securitas. Beatus homo qui semper est pauidus. Nescit homo diem, neque horam, quando transeat. Nescit vtrum odio an amore dignus sit. Timeamus ergo Deum. Timeamus iudicium eius: vt posteà securi esse valeamus.

Eccles. 17.
Matt. 16.
Gen. 3.
Gene. 1.
Genes. 1.
1. Ioan. 5.
Gal. 4.
Prou. 28.
Matt. 25.
Eccles. 9.

TITVLVS PSALMI LXVII.

*SEQVITVR titulus psalmi sequentis: In finem, psalmus cãtici Dauid. Psal
mus iste qui est designatus cantici & maximæ exultationis, attribuitur Da
uid prophetæ qui hic loquitur attendẽti in finem, id est in Christum: vel con-
sideranti ea quæ in fine temporum erant ventura. Psalmus iste ideo est can
tici, quia tale quid vnde nobis exultandum est, proponit: quia repræsentat mysterium no-
stræ reparationis. Est namque psalmus iste refertus Euangelicis sacramentis. Loquitur enim
de passione, vbi dicitur: Domini domini exitus mortis. De resurrectione, vbi dicitur: Exur
gat Deus. De ascensione, vbi dicitur: Ascendisti in altũ. De emissione spiritus sancti, vbi
dicitur: Confirma Deus hoc quos operatus es in nobis. De incarnatione, vbi dicitur: Mãda
Deus virtuti tuæ. Quæ omnia debent nobis esse cantica & exultãtio. Materia est Christus
exaltatus, & exaltans Ecclesiam. Intentio est nos admonere ad Christi exaltationem, vt
cantemus Christo, & exaltemus eum. Hæc quidem intentio notatur in psalmo in pluribus lo
cis. Inuitat propheta omnes futuros filios Ecclesiæ, vt attẽdentes beneficia, quæ eis attribuen
2.Cor.6. tur per Christi passionem & resurrectionem, &c. ne in vacuum gratiam Dei recipiant,
ne ingrati sint. Sed gratiam quæ eis per hæc mysteria data est, quàm maximè celebrent vo-
ce & opere, & in eadem gratia (sicut versus finem psalmi subinfertur: Regna terræ cãta
te Deo) omnimoda iocunditate in domino exultent. Et notandum quòd, sicut sæpe dictum
est, vt magis affectum suum more prophetico exprimat, loquitur in psalmi principio sub fi-
gura optantis: tamen iuxta sententiam enunciatiuæ orationis, sic incipiens.*

PSALMVS LXVII.

EXVRGAT Deus, & dissipentur inimici eius. Iam factum est. Re-
Luc.24. surrexit Christus, & dissipati sunt inimici eius per omnes gen-
tes. Iudæi in eo ipso loco, vbi inimicitias exercuerunt, debella
ti sunt, atque inde per cuncta dispersi. Et nunc oderunt, sed me
tuunt: & ipso metu faciunt quod sequitur. *Et fugiant qui oderũt eum à facie eius.*
Fuga quippe animi est timor. Nam carnali fuga quò fugiũt à facie eius qui
Psal.138. vbique est præsens? Quò ibo (inquit) à spiritu tuo? Et quò à facie tua fugiam?
Animo ergo, non corpore fugiunt: timendo potius quàm latẽdo. Nec ab ea
facie quam non vident, sed ab ea quam coguntur vt videant. Facies quippe
eius appellata est præsentia eius per Ecclesiam eius. Fugiãt ergo à facie eius.
Isa.26. Timeant à præsentia sanctorum & fidelium eius. Siue à facie eius fugiant, si-
cut scriptum est: Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. De quibus adhuc
subditur: *Sicut deficit fumus, deficiant.* Extulerunt enim se ab ignibus odiorum
Psal.27. suorum, in superbiæ cumulum: & ponentes in cælum os suum, atq; claman-
Ioan.19. tes Crucifige crucifige eum, quasi victores tumuerunt: sed mox victi euanue
runt. Est autem proprium superborum, vt deficiant sicut fumus. Sicut enim
fumus procedit ab igne: sic exaltatio eorum procedit ab ardore concupis-
centiæ. Et sicut fumus quãto magis ascendit, tãto magis euanescit. Sic super
bus quo plus exaltatur in elatione, eo amplius deficit à veritate. Adhuc quo-
que pœnam eorũ exaggerat, cùm subiũgit: *Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereãt
peccatores à facie domini.* Quãuis fortasse eos hoc loco significauerit, quorum
duritia

duritia impœnitentiæ lachrymis soluitur. Tamen etiam aliud intelligi potest, vt futurum iudicium comminetur. Nam quia in hoc seculo, sicut fumus se extollendo defecerunt: veniet illis in fine extrema damnatio, vt à Dei facie, id est pręsentia pereant in ęternum, cùm ipse præsentatus fuerit in sua claritate, velut ignis ad pœnam malorum, lumenq; bonorum. Peribunt quippe peccatores: non vt prorsus deficiant à substātia, sed sicut à facie ignis fluit cera, sic à terrore districti iudicis dissoluentur in conscientia. Postquam ostendit de Christi exaltatione quid contingat malis, consequenter insinuat quid de eadem proueniat bonis, dicens: *Et iusti epulentur*, id est reficiantur Ephe.1.
ipso scilicet Deo, qui erit omnia in omnibus. *Et exultent in conspectu Dei.* Non enim erit exultationis huius tanquam coram hominibus vlla inanis iactantia, sed in conspectu eius qui sine errore inspicit quod donauit. Vel exultabunt iusti in conspectu Dei, quia ipsum facie ad faciem videbunt. Vnde adhuc rectè subditur: *Et delectentur in lætitia.* Tunc quidem lætitia delectabilis 1.Cor.15. 1.Ioan.3.
erit, quando timor & solicitudo omnis exclusa fuerit, quando æterna permanebit securitas & secura æternitas. Deinde se ad ipsos conuertit, quibus tantam spem dedit. Et hîc viuentes alloquitur & hortatur. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius.* Admonet vt ea quæ dicuntur, opere compleantur. Discreuerunt quidam inter canticum & psalmum, vt quoniam canticum ore profertur, psalmus autē adhibito visibili organo, id est psalterio canitur: per canticum significari videantur intelligentiæ mentis, per psalmum verò opera corporis. Ita ergo quidam discreuerunt, vt Cantate Deo dictum videatur, quia quæ in seipsa mens agit, Deo nota sunt, sed ab hominibus non videntur. Opera verò bona quoniam ideo videnda sunt ab hominibus, vt glo Matt.6.
rificent patrem nostrum qui in cælis est: meritò dictum sit: Psallite nomini, id est diffamationi eius, vt laudabiliter nominetur. Cantat Deo, qui viuit Deo. Psallit nomini eius, qui operatur in gloriam eius. Ita cantate Deo: ita psallite Deo, id est sic viuendo, sic operando. Et etiam *iter facite ei.* Id est corda auditorum prædicando ei aperite. *Qui*, id est ipse cui viam parare debetis, *Ascendit super occasum.* Vicit mortem, sicut per prophetam suum ait: Ero Isa.40.
mors tua ô mors. Iter facite Christo, vt per speciosos pedes euāgelizantium, Luc.3. Osee.13.
peruia sint ei corda credentium. Ipse enim ascendit super occasum, cùm re- Isa.52.
surgendo vicit corporis casum. Illi etiam iter faciunt Christo, qui à prauis Roma.10. 2.Cor.7.
cogitationibus corda mūdant, & ea fide & bonis moribus atque virtutibus ornant. Quod vbi factum fuit, domus pudici pectoris templum repente fit Dei. Et debetis ei iter facere, quia *dominus nomen est illi.* Hoc nomen quod est Dominus, specialiter ei congruit: quia ipse per se dominatur: & nemo potest dominari, nisi per ipsum. Et quia opus bonum & prædicatio Dei etiam Roma.13.
cum alacritate debet fieri, rectè subiunctum est: *Exultate in conspectu eius.* Dum enim facitis iter ei, dum præparatis quà veniat gētesque possideat, multam passuri estis in conspectu hominum tristitiam. Sed vos non solùm nolite deficere, sed etiam exultate, non in conspectu hominum, sed in conspectu Dei: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Illi autem qui vos modò turbant, Roma.12.
postmodum turbabuntur à facie eius. Audituri enim sunt in iudicio: Ite in Sapien.5. Matth.25.

Gratiam tuam humili contulisti, non ex suis meritis, sed ex sola dulcedine tuæ charitatis. Quia dilexisti pauperes, ideo eos tua gratia ditasti. Et aptè ait, In dulcedine tua. Quid enim dulcius charitate? Opus autem gratiæ non ex timore pœnæ perficitur, sed ex amore iustitiæ. Deinde ostẽdit parationes quas pauperi suo Deus fecit. Ait enim: *Dominus dabit verbum euangelizantibus*
Luc. 21. *virtute multa.* Ego (inquit) dabo vobis os & sapientiã, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. Et iterum: Aperi os tuum, & implebo illud.
Psal. 80. Hæc sunt cibaria quæ suis animalibus in sua hęreditate largitur Deus. Quæ quantum dulcedinis habeãt, vnũ ex his animalibus insinuat, vbi ait: Quàm
Psal. 118. dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Euangelizantibus (inquit) virtute multa, hoc est in constantia magna. Occidi enim possunt, sed
Rom. 8. flecti nequeunt. Audi virtutem euangelizantium. Quis (inquiunt) nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Scimus quia neque mors, neque vita, neque creatura aliqua poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Quia dominus dabit verbum euangelizantibus. *Rex virtutum dilecti dilecti.* Id est, Deus pater, qui est rex virtutum. Quæ virtutes sunt dilecti dilecti, id est filij sui. Dilectus enim quando non ponitur quis di-
Matth. 3. & 17. lectus antonomasicè filius vnicus intelligitur. Quòd autem dicit Dilecti dilecti, ipsum nomen replicat loco pronominis: ac si dicat dilecti sui. Talis locutio in scriptura diuina frequenter inuenitur, vt est illud: Fecit
Exod. 25. Moyses sicut præcepit dominus Moysi, id est, sibi: vel ita potest legi: Tu di-
Rom. 11. cis virtutum dilecti: Cuius dilecti? omnino, inquit, & super omnia sempér-
Matth. 3. & 17. que dilecti. De quo dicit ipse pater: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi
Luc. 3. bene complacui. Huius quidem dilecti sunt virtutes omnes. Et ipse est Dei
1. Corint. 1. virtus & sapientia. Et quisquis fortis est, per Christum est fortis. Sed quia
Ioan. 8. 13. & 16. filius nihil habet à se, nisi à patre, merito Deus pater rex dicitur virtutum dilecti filij sui. Cui dicit ipse dilectus: Omnia mea tua sunt. Et iterum:
Luc. 15. Ioan. 6. Ego à me facio nihil. Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Cum itaq; dixisset, Dominus dabit verbum euangelizãtibus virtute multa: quia ipsa virtus ab eo regitur, eiq; militat à quo datur. Ipse (inquit) dominus est rex virtutum dilecti, deinde sequitur: *Et speciei domus diuidere spolia.* Ac si diceretur: Dilecti etiam Christi, diuidendo spolia. Speciosam quippe domũ, id est, Ecclesiã Christus fecit, diuidẽdo illi spolia, sicut speciosum est corpus distributione mẽbrorum. Spolia porrò dicũtur, quæ victis hostibus detrahũ-
Luc. 11. tu. Hoc quid sit Euãgelium nos admonet, vbi legimus: Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma auferet in quibus cõfidebat, & spolia eius distribuet. Fortis armatus diabolus est, qui hunc mundum possidebat. Sed Christus eo fortior superueniens ipsum deuicit: arma abstulit,
Ioan. 12. spolia distribuit. Hæc vasa Dominus mundans remissione peccatorum. Hæc spolia sanctificans hosti erepta prostrato atque alligato, diuisit ea spe-
1. Corint. 12. Ephes. 4. ciei domus suæ, alios cõstituens Apostolos, alios prophetas, alios pastores
Rom. 12. & doctores, in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi. Sicut enim

corpus

corpus vnum est, & membra habet multa:omnia autem corporis membra cùm sint multa, vnum corpus est. Sic & Christus. Nunquid omnes Apostoli? *1.Corin.12.*
Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes virtutes? Nũquid omnes dona habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Omnia autem hæc operatur vnus atq; idẽ spiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult. Hæc est species domus, cui diuidũtur spolia: vt amator eius hac pulchritudine accensus, exclamet: Domine dilexi decorẽ domus tuæ. Iam in eo quod sequitur, se ad ipsa mẽbra, de quibus fit species domus alloquendo cõuertit, dicens: *Si dormiatis inter medios cleros.* O vos qui tanquã spolia speciei domus diuidimini, si dormiatis, id est, si à strepitu seculari remoti quiescatis inter duo testamenta, quæ media, id est, cõmunia habẽdo vtriq; pareatis, scilicet vt hoc quod per figurã dictũ est in priori, in secundo spiritualiter impleũ esse intelligatis: eritis *Pennæ colũbæ deargentatæ.* *Ibidem.* *Psal.25.*
Id est, ornamentũ & exaltatio Ecclesiæ. Quia sicut colũba per pennas sublimatur, ita Ecclesia per vestras prædicationes ad cælestia exaltabitur. Sancta Ecclesia meritò dicitur colũba, quia fel amaritudinis nõ habet: & quia virtute simplicitatis pollet, de qua alibi dictũ est: Vna est colũba mea. Deargẽtata est autem, quia diuinis eloquiis erudita. Eloquia nanq; domini in alio loco dicuntur argentũ igne examinatũ, terræ purgatũ septuplũ. Si ergo istis cleris duo testamenta significantur: quid aliud admonemur, nisi vt ea testamẽta inter se consentire, non repugnare nouerimus, sed intelligendo acquiescamus? nosq; simus eorum concordiæ signũ atque documentum, cùm alterum aduersus alterum nihil dixisse sentimus, & eum pacifica admiratione quasi extasis sopore mõstramur. Per cleros ideo diuinam scripturam intelligimus, quia Cleros Græce interpretatur sors Latinè. Diuinam autem scripturam nullo humano habuimus arbitrio, sed sola sorte, id est, sola Dei electione. Alius hîc occurrit sensus fortè anteponẽdus, vt cleros multo probabilius ipsas hæreditates intelligamus: vt quoniã hæreditas veteris testamenti est terrena fœlicitas, hæreditas verò noui testamenti est terrena immortalitas: dormire sit inter medios cleros, nec illam quærere ardenter, & adhuc istã expectare patienter. Nam qui Deo propterea seruiunt, vel potius seruire nolunt: dum quærunt in hac vita fœlicitatẽ, ablatus est somnus ab eis, & non dormiunt. Flammãtibus enim cupiditatibus agitati in flagitia & facinora propelluntur: nec omnino requiescunt desiderando, vt acquirant, metuendo ne amittant. Qui autem me audit (ait Sapientia) habitabit in spe, & requiescet sine timore ab omni vanitate. Hoc est (quantum mihi videtur) dormire inter medios cleros, id est, inter medias hęreditates, nondum in re, sed tamen in cælestis hæreditatis spe habitare: & à terrenæ fœlicitatis iam cupiditate conquiescere. Cùm autem venerit, quod speramus: non iam inter duas hæreditates requiescimus, sed in noua & vera, cuius vetus erat vmbra, regnabimus. Et quia tam bene dormierant Apostoli, eis velut pennis nunc volitat, & laudibus exaltatur Ecclesia. Quorum exemplo dum sic etiam cæteri dormiunt, adduntur pennæ quibus vsq; in finem seculi sublimiter prædicetur. *Et posteriora dorsi eius in pallore auri* erunt, id est, in nitore sapientiæ. *Cant.6.* *Psal.11.* *Prouer.1.*

Per

Per quem nitorem intelligimus charitatē. Calor enim sapientiæ diuinæ est charitas. Sed quare à dorso, & non à pectore? An quia ibi sunt quodāmodo radices alarū? Charitas autē omnia suffert. Et scriptū est: Alter alterius onera
1.Corint.13. Galat.6. portate, & sic adimplebitis legem Christi. Vel aliter: Quid sunt ipsæ alæ, nisi duo præcepta charitatis, in quibus tota lex pēdet & prophetę? Quid ipsa sar-
Matth.22. cina leuis, nisi ipsa charitas, quæ in istis duobus præceptis impletur? Quicquid enim difficile est in pręcepto, leue est amanti. Nec ob aliud intelligitur
Matth.11. Rom.5. rectè dictū, Onus meū leue est: nisi quia dat spiritū sanctum, per quē datur charitas in cordibus nostris: vt amando liberaliter, faciamus quod timēdo qui facit, seruiliter facit. Posteriora ergo dorsi eius in pallore auri sunt, quia quicquid portat Ecclesia, quicquid tolerat: totū in amore facit, totum in sa-
2.Corint.9. pientia, totum in hilaritate. Corde est simplex, verbo lucida, opere præclara. Quamdiu hoc facit, determinat tempus, dicens: *Dum discernit cælestis reges super eam.* Id est, quamdiu filius Dei ordinat & constituit sanctos & prælatos, qui bene regant & se & alios super eam, videlicet columbā. Quis est iste cę-
Ephes.4. lestis, nisi ille qui ascēdit super omnes cælos, vt impleret omnia? Et quid est aliud reges discernere super eam, nisi in opus ministerij, in ædificationem
1.Corint.12 corporis Christi præparare? Dicūtur etiam illi reges vtiq; à regēdo & quid
Rom.6. magis quā carnis concupiscentias? ne regnet peccatū in eorū mortali corpore ad obediendum desideriis eius: nec exhibeant mēbra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibeant se Deo tanquam ex mortuis viuentes: & mēbra sua arma iustitiæ Deo. Sic enim erunt reges primitus discreti ab alienigenis,
2.Corint.6. quia non sunt iugum ducentes cum infidelibus, Deinde discreti inter se concorditer muneribus propriis: vt autē discernātur, *Niue dealbabūtur in Selmon.*
Isa.1. Accipiēt remissionē peccatorū ab illo, qui ait: Si fuerint peccata vestra sicut coccinū tanquā nix dealbabuntur. Bene ergo ait, In Selmon, quod interpretatur vmbra, id est, in Christo. Constat autē vmbra ex lumine & corpore. Il-
Ioan.1. lud lumē verū, quod verbū erat in principio apud Deū, vt quasi vmbra fieret nobis, verbū caro factū est, & habitauit in nobis. Deo scilicet homo tanquā lumini corpus accessit, & in eum credētes vmbra protectionis operuit. Niue igitur in Selmon dealbantur, qui per gratiā quæ in Christo est, à peccatorum maculis mundātur. Selmon dico, *Mons Dei, mons pinguis.* Christus
Ibidem. enim prærogatiuè dicitur Mons Dei patris, per eminētiam Deitatis. In tan-
Colos.2. tum autē pinguis, vt in eo corporaliter habitaret omnis plenitudo diuinitatis. Nec solùm in se pinguis extitit, sed & de se alios impinguauit. Vnde & subditur: *Mons coagulatus.* secundum illos, quos lacte nutrit. *Mons pinguis.*
1.Corint.3. secundū maiores quos per vberiorē dulcedinē suæ sapientię reficit. Nam &
1.Pet.1. ipsum lac, vnde fit caseus, miro modo significat gratiā. Manat quippe ex abundantia viscerū maternorū, & misericordia delectabili paruulis infunditur gratis. Et quia nonnulli de Christo dubitauerunt, & quosdam sanctos illi coæquales in gratia crediderunt: redarguit eos de errore, cùm subiungit: *Vt quid suspicamini mōtes coagulatos?* Nam & cæteri sancti mōtes Dei dicti sunt. Nec defuerunt qui eū dicerent, alij Ioannē baptistā, alij autē Heliā, alij ve-
Matth.16. rò Ieremiā, aut vnū ex prophetis. Ad quorū errorē cōpescēdum aliā excel-

lentiam adhuc insinuat, in quo hunc sanctũ monteab aliis mõtibus sanctis differre probat. Ait ergo: *Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*. Deo patri placuit habitare in isto monte, qui paratus est in cacumine montium, cui dicit: Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Nec habitat Deus in eo per particularem gratiam, sicut in cæteris sanctis, siue ad tẽpus. Et hoc probat, cùm subdit: *Etenim dominus habitabit in finem*. Id est, in perfectionem habitationis. Intantum habitabit in eo, vt plus habitare non possit: scilicet in vnitate personæ, & æqualitate potentiæ. Non quia in aliis non habitat, sed quia in aliis per ipsum. In ipso quippe habitat omnis plenitudo diuinitatis: nõ vmbraliter, sicut in tẽplo à Salomone facto, sed corporaliter & solidè atq; veraciter: quoniã Deus erat in Christo mundũ reconciliãs sibi. Vel ideo dicit, Dominus habitabit in finẽ: quia hoc melius manifestabitur in fine, quãdo in sua apparebit maiestate & æqualitate. Vel dominus Iesus Christus habitabit in sanctis suis, perducẽs in finẽ, hoc est in seipsum. Finis enim legis Christus ad iustitiã omni credenti. Postquã ostẽdit altitudinẽ Christi, cõsequenter insinuat quid inde suæ Ecclesiæ proueniat. Ac si dicatur: Ecce mõs magnus atq; incõparabilis dominus Iesus: quid erunt illi, qui putabãtur mõtes coagulati? *Currus Dei*, inquit, erunt. Et ne pauci æstimẽtur, adiũgit, *Decẽ millibus multiplex millia lætantium*. Quis enim auriga? Dominus in eis, inquit. Vbi? in Sinai in sancto. Ingentẽ itaq; multitudinẽ sanctorũ atque fideliũ, qui portando Deũ fiũt quodãmodo currus Dei, significauit hoc nomine, ponens finitũ pro infinito. Hãc inhabitãdo & regẽdo sicut bonus auriga perducit in finẽ, tanquã currũ suũ, velut in locũ aliquẽ destinatũ. In eo autẽ quod multiplex in decẽ millibus dicitur, perfectio doctrinæ cõmendatur: quia decẽ propter decalogũ significat doctrinã, mille, quia perfectus est numerus, designat perfectionem. Currus ergo Dei multiplex in decem millibus existit: quia numerus sanctorum secundum decem præcepta legis multipliciter & perfectè viuit. Mirificè autem cùm dixisset, Millia lætantium, continuò subiecit: *Dominus in illis*. Ne miremur quòd lętentur: dominus enim in illis. Ideo etsi sunt quasi tristes, semper tamen gaudẽtes. Nec iam ipso fine, quò nondum venerunt: sed spe sunt gaudentes, in tribulatione patientes. Quoniam *Dominus in illis in Sinai in sancto*. Id est, in mandato. Sina enim interpretatur mandatum. Et Apostolus dicit: Quia lex quidem sancta, & mandatum bonum & sanctum. Sed quid prodesset mandatum, nisi Dominus ibi esset? de quo dicitur: Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Itaque Dominus in eis, in mandato adiuuans eos, vt faciant mandatum. Quomodo in eis? Charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis: & hæc est qua mandatum impletur, & ideo millia lætantur. Quomodo hoc factũ est? Cõuertit ad ipsum qui fecit, & quomodo sit factũ, nobis ostendit, dicens: *Ascendisti in altum*, id est, in cælum resurgendo. *Cepisti captiuitatẽ*. Id est, genus humanũ quod diabolus captiuauerat per peccatũ, redemisti. *Accepisti dona in hominibus*: sicut alibi dicitur: Et dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuam terminos terræ. A domino Deo nostro

Matth. 3. & 17. Luc. 3. Ioan. 10. & 14. Coloss. 2. 3. Reg. 9. 2 Paral. 7. 2 Corint. 5. Matth. 25. Rom. 10. 2. Corint. 6. Rom. 12. Rom. 7. Philip. 1. Rom. 5. Marc. 16. Ephes. 4. Psal. 2.

nostro capta est nostra captiuitas, vt fieret libertas. Hinc Petro dictum est:
Luc.5. Ex hoc iam homines eris capiens. Capti ergo sumus quia subiugati: subleue
Marc. 11. illud iugum missi, liberati à peccato, cuius serui eramus, & iustitię serui facti,
Rom.6. cuius liberi fuimus. Vnde & ipse in illis est, qui dedit dona hominibus, &
Accepit dona in hominibus: Ideoque in ista captiuatione, in isto cursu, sub isto
iugo non sunt millia plorantium, sed millia lętantium. Dominus quippe in
Ephes.4. illis in Sinai, in sancto. Et verè erant captiuitas, quos tu accepisti: *Etenim non credentes, inhabitare dominũ Deũ*. Non credentes ipsi sunt captiuitas. Non credendo
Ephes.5. enim possidebantur à diabolo, qui operatur in filiis diffidentiæ. In quibus &
vos (inquit) fuistis aliquando, cùm viueretis in eis. Fides eos inde liberauit,
vt iam credentes inhabitentur à Deo, facti domus Dei, & currus Dei mil-
Ioan.14. lium lætantium. Vnde qui hæc canebat, in spiritu ea præuidens, impletus &
ipse lætitia eructauit hymnum, dicens: *Benedictus dominus die quotidie*, Id est,
assiduè vsque in finem. Et quoniam currum illum duci vidit in æternum.
sequitur & dicit: *Prosperum iter faciet nobis, Deus salutarium nostrorum*. Omnia
Rom.8. enim cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt
1.Corint.10. sancti: & non permittit eos tentari supra quàm ferre possunt, sed facit etiam
ex tentatione prouentum. Propterea enim rectè dicitur salutarium Deus,
quia iter nostrum dirigit ad salutem, atque intantum prosperum facit,
vt de hoc mundo faciat transire ad patrem, & fiat quod ipse dominus
Ioan.17. ait: Volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Quis est iste Deus? Sequitur &
dicit: *Deus noster Deus saluos faciendi*. Multum gratia commendatur. Quis
Matth.1. enim saluus esset, nisi ipse sanaret? Sed vt occurreret cogitationi: cur ergo
morimur, si per eius gratiam salui facti sumus? continuò subiecit: *& domini domini exitus mortis*. Tanquam diceret: Quid indignaris humana conditio,
te habere exitum mortis? & domini tui exitus non alius, quàm mortis fuit.
Potius ergo consolare, quàm indigneris. Patienter ergo etiam ipsam mor-
Isa.53. tem feramus, illius exemplo, qui licet peccato nullo esset debitor mortis &
1.Pet.2. Ioan.10. dominus esset, à quo nemo animam tolleret, sed eam ipse à semetipso pone-
Rom.5. ret, etiam ipsius fuit exitus mortis. Sed quamuis humilis moreretur, tamen
condemnabit superbos. Et hoc est quod subdit: *Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum*. Capita confringere, est superbas mentes humilia-
Matth.23. re. Iuxta quod scriptum est: Omnis qui se exaltat, humiliabitur. Confringet
Luc.18. etiam *verticem capilli* id est, elationẽ cogitationis *perambulantium in delictis suis*.
id est, perseuerantium in peccatis. Cõtracta sunt etiam inimicorum capita,
id est, dominationes & imperium infidelium, & quotidie frangitur: vt
vni capiti Christo totus mundus subiiciatur. Vel per capita possunt intelli-
Matth.11. gi capitalia, id est, criminalia peccata. Per verticem verò capilli minuta &
Ioan.13. venialia valent designari. In quibus quisquis delectando ita perambulat, vt
corrigendo dum viuit, non finiat: ipse Deus post mortem non minutus in
deitate, confringet & destruet eum districti iudicij sui animaduersione. Per
capillos ideo cogitationes accipimus, quia sicut capilli adhærent capiti, sic
cogitationes menti. Bonæ autem cogitationes ornant mentem: malæ de-
turpant. Quosdam confringet, quosdam ad se cõuertet: ita quòd alios faciat
marty

martyres,alios verò prædicatores.Et ad hoc confirmandum introducit dominum loquentem sic: *Dixit dominus*, Id est, firmiter disposuit: *Ex Basan conuertam in profundum maris*. Basan interpretatur confusio. Et ex confusione peccati fit conuersio ad Deum. Inde est quòd publicanus nec audebat oculos ad cælum leuare. Ita se considerans confundebatur, sed descendit iustificatus. Item Basan interpretatur siccitas. Talis erat anima quæ dicebat: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Et beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabũtur. Deinde quid profundum maris, nisi profundam malitiam significat peccatoris? Vnde scriptum est: Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. In profundum maris peccator conuertitur, quando ad propriam conscientiam domino impellente retruditur, vt mala quæ gessit, recogitet, atque ea pœnitendo deploret. Hinc est quòd Deo dicitur à quodam pœnitente: Recogitabo tibi annos meos in amaritudine animæ meæ. Tunc quippe est vera conuersio quando animæ fit amarum, hoc quod antè fuerat dulce peccatum. Conuertit ergo Deus in profundum ad eos quosque liberandos, qui erant desperatissimi peccatores. Quæ conuersio quàm perfecta sit, insinuat cùm subiungit: *Vt intinguatur pes tuus in sanguine*. Vnusquisque prædicator dum deambulando verbum Dei annunciat, in membris Christi pedis officium seruat. Vnde scriptum est: Quàm speciosi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona! Talis pes erat Paulus, cùm diceret: Non solũ alligari, sed & mori paratus sum pro nomine Iesu. Pes ergo Dei in sanguine intingitur, quando prædicator Christi pro fide Euãgelica coloratur martyrio. Deinde adiungit: *Lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso*. Eos ipsos qui vsq; ad sanguinem fuerãt certaturi, etiam canes vocat: non detestabiles, sed laudabiles: domino suo fidem seruãtes, & pro eius domo contra inimicos latrantes. Non enim tantũmodo canum dixit, sed Canum tuorum: nec eorũ dentes, sed lingua laudata est. Quos propheta ex inimicis futuros esse prædixit, per illã scilicet conuersionẽ, de qua superius loquebatur. Ex inimicis ergo fecit misericors Deus amicos suos: vt qui erant blasphemãtes, postmodùm fierent prædicantes: & qui Christũ persequebãtur, deinde pro Christo morerentur. Et veluti quæreretur vnde hoc illis tantum bonum? continuò responsum est: Ab ipso, subaudis Deo. Nam quando id possent à seipsis? Etenim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem ipsius. Vnde & subditur: *Viderunt ingressus tuos Deus*. Qualiter ingressus es in hunc mũdum, qualiter incarnatus, qualiter humanatus, qualiter occisus, qualiter exaltatus & glorificatus. Viderunt, crediderunt, atq; eosdẽ ingressus prout potuerunt, imitando secuti sunt. Cuius ingressus? Non angeli, non patriarchæ, non prophetæ, non cuiuslibet iusti: sed *Ingressus Dei mei*. Quia ad vtilitatem meam carnem assumes, qui es Deus genitus à patre Regis mei. Qui eris rex meus in humanitate. Hoc est, Tui ingressus non sunt vilipendẽdi, quia eris Deus & homo, reparans homines & regens. De quo rectè subditur: *Qui est in sancto*. Nõ enim habitat Deus in corpore subdito peccatis, sed in eo cuius cõscientia sancta est & pura. Ad hos ingressus insinuandos *Præuenerũt prin-*

Luc. 18.
Psal. 142.
Matth. 5.
Prouer. 18.
Isa. 38.
Isa. 52.
Actu. 21.
1. Timot. 1.
Rom. 5.
Luc. 1.
Ioan. 1.
Marc. 16.
Ioan. 1.
Sapien. 1.

Matth. 16. & 18. Ioan. 20 & 21. cipes, id est, primitiui prædicatores Apostoli, quibus super Ecclesiā datus est principatus. Præuenerunt ergo cæteros sicut principes & magistri: & non soli, sed *coniuncti psallentibus*. De quorum bonis operibus, tāquam visibilibus organis, glorificaretur Deus. Qui principes tanquam ministri & præpositi, erunt *In medio iuuencularum*. Id est, Ecclesiarū, quæ adhuc erāt nouellæ, sicut primitiuæ Ecclesiæ. Ipsarū dico, *tympanistriarū*. id est, carne mortificata Deū laudantiū. Tympana enim siccato corio fiunt & extēso. Propter hęc omnia bona ô fideles, *In Ecclesiis benedicite Deo*. Vbi est locus benedicendi. Quia qui extra Ecclesiā sunt, Deum dignè laudare non possunt. Deo dico, *domino* qui nos creauit & regit. Illi (inquā) benedicite *de fontibus*, id est propter fontes: propter sanctos Apostolos, qui vos spirituali doctrina reficiūt. Fōtibus dico, *Israel*. Id est procedētibus ex Iudęa. Inde quippe prius elegit, quos fontes faceret. Nā inde sunt electi Apostoli, & hi primitus audierunt: Qui biberit de
Luc. 6. Ioan. 4. aqua ista quā ego dabo, non sitiet vnquā: sed fiet in eo fons aquę salientis in vitā æternā. *Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu*. Ibi Paulus nouissimus Apostolorū qui dicit: Nam & ego Israëlita sum, ex semine Abrahæ, de tribu
Rom. 11. Beniamin: qui factus est in excessu mentis, cū vsq; ad tertiū cælū raperetur,
2. Corin. 12. & audiret ineffabilia verba, quę nō liceret homini loqui. Siue (inquit) in corpore, siue extra corpus, ego nescio, Deus scit. Et vnde sunt principes qui prę- uenerunt? sequitur, & dicit: *Principes Iuda, duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthali*. Hebræa sunt quippe ista nomina, quorū Iuda cōfessio dicitur interpretari: Zabulon habitaculū fortitudinis: Nephthali dilatatio mea. Quæ omnia verissimos nobis insinuant principes Ecclesiarū, dignos ducatu, dignos imitatione, dignos honoribus: Martyres namq; in Ecclesiis locū suū tenēt, atq; apice sanctæ dignitatis excellūt. Iam verò in martyrio prima cōfessio est: & pro illa quicquid acciderit, tolerādi, sequēs assumitur fortitudo. Deinde post omnia tolerata, finitis angustiis, latitudo sequitur in prœmiis.
1. Corint. 13. Potest & sic intelligi: vt (quoniā tria hæc pręcipuè cōmendat Apostolus, fidem, spem & charitatē) confessio sit in fide, fortitudo in spe, latitudo in charitate. Fidei quippe res est, vt corde credatur ad iustitiā: ore autē cōfessio fiat
Rom. 10. Rom. 8. ad salutē. In passionibus autē tribulationū tristis est: sed spes fortis est. Si enim quod non videmus, speramus: per patiētiā expectamus. Latitudinē verò præstat charitatis in corde diffusio. Nam cōsummata charitas foras mittit ti-
Rom. 5. 1. Ioan. 4. morē. Qui timor tormentū habet per animę angustias. Principes ergo Iuda duces eorum qui in Ecclesiis benedicūt dominū. Principes Zabulon, Principes Nephthalim. Principes cōfessionis, fortitudinis, latitudinis: principes fidei, spei, charitatis. Tantis principibus adiūctis tibi, *Manda Deus*, præcipe
Ioan. 1. Hebr. 1. Ioan. 8. Apoc. 11. 1. Corint. 1. *virtuti tuæ*, filio tuo, per quē virtuosè operaris. Ipse enim principū imperator: ipse est virtus & sapientia tua, per quē facis quicquid facis. Iussio tua, voluntas tua. Manda virtuti tuæ. Tua voluntas impleatur: tua potentia declaretur. *Confirma, Deus, hoc quod operatus es in nobis*. Manda verbo, vt fiat. Manda, per verbum. Confirma, per Spiritum sanctum. Manda, dicendo: confirma, adiuuādo. Iube quod vis, fac, quod iubes. Quod si feceris, fiet quod sequitur:
Galat. 4. *A templo tuo in Ierusalem*, quæ est libera mater nostra. Et ipsa est tēplū sanctū

tuum. Ab hoc templo tuo *Tibi offerent reges munera.* Scilicet ſeipſos, ſiue laudis ſacrificia. Vel manda, ſicut dictum eſt, a tẽplo tuo in Ieruſalem. Ibi enim incepit Apoſtolorum prædicatio. Vnde cùm dominus Apoſtolis pręd icare *Matth. 28.*
præciperet Euangelium omni creaturæ: Incipientes (inquit) ab Ieruſalem. *Marc. 16. Luc. 24.*
Quod alius propheta longè antè præuiderat, cùm dicebat: De Sion exibit *Isa. 2.*
lex, & verbum domini de Ieruſalem. Præuidens autem in Eccleſia Dei futuros hæreticos, adiunxit: *Increpa feras arundinis.* Feræ non immeritò appellantur hæretici, quia ipſi dilaniant animas ſimplices, quemadmodũ feræ oues. Et rectè dicũtur arũdinis, quia mobilis & inſtabilis ſunt ſermonis. Eos dicit Apoſtolus Petrus indoctos & inſtabiles eſſe: atque ad ſuum proprium interitum peruertere ſcripturas. Qui quoniam duræ & indomitæ ceruicis ſunt, *2. Pet. 3. Matth. 11.*
iugo diſciplinæ pacifico leniq; non ſubditi, impatientes aratri atq; doctrinæ: ideo taurorum etiam nomine deſignantur, cùm ſubditur: *Congregatio taurorum in vaccis populorum.* Non enim vniuerſos populos ſeducunt, in quibus ſunt graues & ſtabiles. Vnde ſcriptum eſt: In populo graui laudabo te. Sed *Psal. 34.*
in his populis congregantur, quos inueniunt quaſi vaccas, ſcilicet ſimplices & laſciuas animas, quę facilè audiendo ſequuntur. Ad hoc autem fit ea congregatio: *Vt excludant eos qui probati ſunt argento.* Hanc enim intentionẽ habent hæretici doctores, vt ab auribus animarum quas ſeducere moliuntur, ſeparent eos qui argento ſunt probati, id eſt, diuino eloquio eruditi. Vnde *1. Corin. 11.*
Apoſtolus: Neceſſe eſt (inquit) vt veniant hæreſes, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant. De quibus hæreticis ne præualeant poſtulat, dicens: *Diſſipa gentes quæ bella volunt.* Non enim correptioni ſtudent, ſed contentioni. Et contradicendo veritati, diſcordias inferre ſtudent catholicæ fidei. Ipſi ergo potius diſpergantur, ſi corrigi recuſant, qui gregẽ Chriſti diſpergere affectant. Gẽtes autẽ appellauit, non propter generationes familiarum, ſed propter generationes ſectarum: vbi ſeries ſucceſsionis confirmat errorem. Et verè diſsipabis. *Quia venient legati ex Aegypto: Aethiopia præueniet manus eius Deo.* Per hos legatos diſsipabis hæreticos. Ægypti vel Æthiopiæ nomine omniũ gentiũ fidẽ ſignificauit, à parte totũ. Legatos appellat recõciliationis prædicatores. Vnde Paulus: Pro Chriſto (inquit) legatione fungor, tanquã Deo exhortãte *2. Corint. 5.*
per nos, obſecramus pro Chriſto, recõciliamini Deo. Nõ ergo de ſolis Iſraëlitis, vnde Apoſtoli electi ſunt, ſed etiam de cæteris gentibus futuros prædicatores Chriſtianæ pacis hoc modo myſticè prophetatum eſt. Æthiopia quoq;, id eſt, anima peccatis denigrata pręueniet manus eius, id eſt, antecedet vindictam eius, credens Deo, vt peccata dimittãtur: ne peccatrix remanens puniatur. Vel quia vt bona opera ſequãtur, præcedit fides: nec vlla ſunt bona opera, niſi quæ ſequuntur præcedentem fidem: nihil aliud videtur di- *Hebr. 11.*
ctum, Æthiopia præueniet manus eius Deo, niſi Æthiopia credet Deo. Sic enim præueniet manus eius, id eſt, opera eius. Cuius eius, niſi ipſius Æthiopiæ? Hoc in Græco ambiguum non eſt: quia ibi, Eius, apertiſsimè fœminino genere poſitum eſt. Dicatur ergo Æthiopia præueniet manus eius Deo, id eſt, credendo in Deum præueniet opera ſua. Exiſtimo enim (ait Apoſto- *Rom. 3.*
lus) iuſtificari hominem per fidem, ſine operibus legis. Hinc iam veluti de-

curſis rebus omnibus, quas impletas eſſe iam cernimus: hortatur propheta
ad laudē Chriſti, ac deinde futurum eius denunciat aduentū, dicens: *Regna*
terræ, id eſt homines de omni genere terræ, *cantate Deo*, voce & corde: *pſal-*
lite domino, bona operatione. Non vnum regnum, non vnam gentem tātùm
1.Timot.2. inuitat ad laudem Dei. Neminē enim vult perire miſericors Deus, ſed om-
nes venire ad cognitionē nominis ſui. Vnde & ſubdit: *Pſallite Deo*. Et quaſi
Marc.16. quæreretur, Quis eſt iſte Deus? ſequitur & ait: *Qui aſcendit ſuper cælum cæli ad*
Act.1. *Orientem*. Ad hoc replicat, vt ad laudandū Deum excitet, & quantus ſit ille
Ephef.4. qui laudatur, commendet. Hinc Apoſtolus dicit: Ipſe eſt qui aſcendit ſuper
omnes cælos. In hoc quòd Orientem addidit, etiam ipſum locū expreſſit,
2.Timot.4. quoniā in partibus orientis eſt, vbi reſurrexit, & vnde aſcendit. Et quoniam
inde venturus ad iudicandos viuos & mortuos, oſtēdit quod ſequitur: *Ecce*
Iſa.53. *dabit voci ſuæ vocem virtutis*. Ille qui fuit ſine voce, ſicut agnus coram ton-
dente ſe: Ecce vocem dabit ſuam. Nec vocem infirmitatis tanquam iudi-
Pſal.49. candus, ſed vocem virtutis tanquam iudicaturus. Non enim Deus occultus
ſicut prius, ſed Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & non ſilebit. Et ideo:
Date gloriam Deo ſuper Iſraël. Id eſt, voce & corde oſtendite Deum eſſe glorio-
Ioan.1. ſum, ſuper eos qui ſunt ſpiritualiter Iſraël. De quibus veraciter dici poteſt:
Ecce verè Iſraëlita, in quo dolus nō eſt. Tunc erit *Magnificentia eius, & virtus*
Matth.24. *eius in nubibus*. Quando videbitis filiū hominis venientē in nubibus cum po
Luc.12. teſtate magna & maieſtate, & virtutes cælorū mouebuntur. *Mirabilis Deus in*
Matth.13. *ſanctis ſuis*, ſubaudis, erit. Quādo per ſanctū ſuum mundū iudicabit, quādo iu-
Ephef.1. ſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorū, quando ipſe Deus erit omnia in
omnibus. Bene autē ſubditur *Deus Iſraël*. Quia tunc nomē ipſum veriſſimè ac
1.Ioan.3. pleniſſimè implebitur, Iſraël, quod interpretatur videns Deum, quoniā vi-
Philip.2. debimus eū ſicuti eſt. Non autē quilibet alius; ſed *Ipſe dabit virtutē*. quam in
ſua carne prius oſtendit, ſcilicet immortalitatē & impaſsibilitatē. *Et dabit*
Ozee 13. *fortitudinem*: quia inimica deſtruetur mors. *Plebi ſuæ*. Id eſt ſibi vſq; in finem
famulāti. Vel dabit plebi ſuæ virtutem quantū ad animā, faciens eam diui-
1.Corin.15. nam & beatā. Et dabit fortitudinem quantū ad corpus, faciens illud incor-
ruptum & æternum. Pro tantis ergo beneficiis ſuis *Benedictus ſit Deus*. &c.

TITVLVS PSALMI LXVIII.

SEQVENS Pſalmus intitulatur hoc modo: In finem, pro his qui commuta-
buntur, pſalmus Dauid. Pſalmus iſte cōuenit ſignificato Dauid, id eſt, Chri-
ſto qui hic loquitur. Et dirigit nos in finem, id eſt, in ſeipſum. Pſalmus dico,
Apoc.1. *habitus pro his exhortandis, qui commutabuntur de infidelitate ad fidem,*
de vetuſtate ad nouitatem, de corruptione ad incorruptionem. Materia pſalmi eſt Chriſtus
paſſus ſecundum fragilitatem humanæ naturæ. Et exequitur ſuam paſſionem per multas
partes pſalmi, vſque ad conſummationē. Vnde & dicit: Dederunt in eſcam meū fel. &c.
Pſal.21. *Intentio Chriſti eſt in hoc opere nos ad ſuam patientiam inuitare. De paſſione autem ſua*
ſicut nos propheticus eſt, orando incipit dicere: & ſe patris auxilium manifeſtat in omnibus
poſtulare: vt nos quibus viam demōſtrauit, in tribulationibus & quibus præſertim neceſ-
ſarium eſt, exemplo doceat orare. Dicit ergo.

PSALMVS LXVIII.

S*ALVVM me fac Deus.* Et dicit [illegible]m quare: *Quoniam intra-*
uerunt aquæ, Id est Iudaici populi more aquæ cum sonitu & im-
petu extulerunt se, & magis mala inferendo, accesserunt *vsque*
ad animam meam, tollendam. Quasi aquæ ad animam intraue- *Ioan. 10.*
runt, quando insensatæ turbæ vsque ad occidendum Christum præualue- *& 19.*
runt. Sed nunquid hoc possent, nisi ab illo permissi essent? Vnde ergo tan-
quam aliquid inuitus patiatur, sic clamat, nisi quia caput membra sua præ-
figurat? Passus est quippe ille, quia voluit. Passi sunt mártyres & si noluerunt.
Vnde Petro dictum est: Alius te cinget, & ducet quò nō vis. Quamuis enim *Isa. 53.*
à malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus aliquantum amarus est, *Ioan. 21.*
& habet fel quod dederunt domino in passione Iudæi. Habet etiam quid-
dam tolerandum, quo ostenduntur qui eum aceto potauerunt. Hinc ergo *Ioan. 19.*
vt liberemur, clamemus: ne fortè in pressuris iniquitati consentiamus, &
inreparabiliter verè absorbeamur. Denique quantum eorum malitia in
Christum desæuit, ipse insinuat, cùm subiungit: *Infixus sum in limo profundi,*
& non est substantia. Terreni homines dum vana appetunt, atque alios sibi
ad consentiendum trahere cupiunt, limus sunt: inter quos sunt nonnulli sce
leratissimi & desperati. Hi non solùm limus sunt, sed etiam profundi. Tales
erant illi, in quibus dominus noster infixus erat, id est, hæserat, vt ab illis te-
neretur & occideretur. Venit ergo filius Dei ad limum profundi, & nō erat
substantia in qua infixus est: quia in iniquitate illorum infixus est. Vitia ex
nobis & ex nostra voluntate habemus: & vitia non sunt substātia. In his in-
fixus est dominus, quando persecutionem passus est, non in substātia homi-
num, quæ per ipsum facta est, sed in vitio Iudæorum quod per ipsos factum
est. Nec ideo infixus sum, quin possem præcauere mihi. Sponte enim me-
ipsum obtuli. Et hoc est, *Veni in altitudinē maris, & tempestas demersit me.* Mare *Ioan. 10.*
dicit eos propter amaritudinē vitæ, altitudinē, elationem. Venit ergo Chri- *Hebr. 9.*
stus nulla coactione, sed spontanea voluntate inter superbos homines & a-
maros: & seditiosa commotio eorum, tanquam tempestas vehemens, de-
mersit & extinxit eum. Et in hoc eos esse inexcusabiles ostendit, cùm subdit:
Laboraui clamans: raucæ factæ sunt fauces meæ. Quid clamat Christus? Væ vobis
Scribæ & Pharisæi. Væ mundo ab scandalis. Quotidie etiam erat docens in *Matth. 23.*
templo & synagogis: sed quia parum in eis fructificabat, propterea labora- *Matth. 18.*
bat. Hinc est quòd per prophetam ait: Laboraui sustinens. Ideo etiam raucę *Luc. 19.*
fauces eius dicuntur, non quantum ad se, sed quantum ad illos à quibus *Isa. 1.*
non intelligebatur, non credebatur. Tanta autem fuit eius persecutio, vt non
solùm isti non crederent, sed illi qui iam crediderant, dubitarent. Et hoc
est quod subdit: *Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.* Dum enim in
passione perseuerat, atque in dominum suum tendens sperat vt à mortuis
resurgat: oculi eius defecerunt, quia etiam ipsi Apostoli (qui tanquam lucer
næ præminebant in corpore) dubitauerunt. Et ne pauci viderentur illi qui
persequebātur, subiunctū est: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt* *Matth. 26.*
me gratis. Ac si apertè dicat: Sine numero creuerunt, qui sine causa me odio

habuerunt.Eum qui nocet,odire quodammodo humanum eſt.Vnde dominus in lege tanquã carnalibus loquens atque eorum infirmitati condeſcen-
Leuit.19. dens,amicos diligere præcepit atq; inimicos odire permiſit. Eum autẽ qui
Matth.5. non nocet odio habere,non ſolùm humanum non eſt,ſed etiam diabolicũ. Odium de inimico videtur quaſi naturale, quod tamen ex corruptione cõtingit naturæ.Odium verò de innocente contra naturã eſt.Multũ ergo diſtat inter odiũ & odium.Nam aliud eſt,quod facit infirmitas:aliud eſt,quod ſola inſtigat malitia.In qua tantũ exarſerunt Iudæi,vt in odio Chriſti & numerũ exceſsiſſent,& naturã,& modũ.Quorũ adhuc exaggeratur malitia,cũ ſubinfertur: *Confortati ſunt qui perſequuntur me inimici mei iniuſtè.* Prius multiplicati ſunt qui eum gratis,id eſt,ſine cauſa oderũt.Et hi deinde confortati atq; animati,ad hoc vt odium quod conceperant in corde, etiam perſequendo adimplerent in opere.Et hoc ſimiliter iniuſtè fecerũt,quia videlicet cauſam qua me perſequi aut inimici fieri debuiſſent,non inuenerunt.Sed inter tantam malitiam ſuam nobis inſinuat innocentiam dominus noſter,cùm ſubdit: *Quæ non rapui,tunc exſoluebam.* Quis enim rapuit? Adam.Et quid rapuit?
Geneſ.3. Pomum vetitum.Guſtate (inquit) & eritis ſicut Dij.Rapere voluerunt diuinitatem,&amiſerunt fœlicitatem. Vſurpauerunt ſibi quod ſuum non erat, & hęc eſt rapina.Ideo cõmiſsi ſunt exactori diabolo,vt pœnã mortis exſol-
Iſa.53. uerent pro peccato.Chriſtus verò nihil rapuit,quia non peccauit:& tamen
1.Pet.2. peccati debitũ,id eſt,mortẽ exſoluit.Venit ad mortem ſicut quilibet homo,
Geneſ.2. ſed non ea via quia quilibet homo.Nam omnes alij per culpã,ille ſolus ad mortẽ venit per iuſtitiam.Vterq; igitur exſoluit mortẽ,quæ eſt debitũ pec-
Rom.5. & 6. cati,Adam,& Chriſtus.Sed quia peccauit Adam,mors eius fuit pœna peccati.Quia verò nõ peccauit Chriſtus,mors eius facta eſt hoſtia pro peccato.
Hebr.9. & 10. Sed hunc fructum mortis Chriſti mundus non intellexit: ideo hanc pro
1.Corin.1. ſtultitia reputauit.Prædicamus(inquit Apoſtolus)Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum,Iudæis quidem ſcãdalum,gentibus autem ſtultitiam.Sed quod non nouit mundus,agnouit Deus.Et hoc eſt quod dicit: *Deus tu ſcis inſipientiam meam.* Vtilitas paſsionis meæ, quæ pro inſipientia reputatur à quibuſ-
Ibidem. dam,à te Deo creatore eſt præſtita,approbata,& ordinata.Tu ſcis quòd illi
1.Corint.2. neſcierunt.Si enim cognouiſſent,nunquã dominum gloriç crucifixiſſent.Et
Ioan.18. quid tam ſimile inſipientię,quã cùm haberet in poteſtate perſecutores ſuos vna voce proſternere, pateretur ſe teneri,flagellari,conſpui, colaphizari,
1.Corint.1. ſpinis coronari,ligno affigi?Sed quod ſtultum eſt Dei & infirmum, hoc ſapientius & fortius eſt hominibus. Nam vnde Deus eſt humiliatus & paſſus, inde homo erectus eſt & ſanatus.Simili modo, *Et delicta mea*, id eſt, opera quæ pro delictis ſunt reputata (vt eſt illud:Nõ eſt homo hic à Deo,qui ſab-
Ioan.9. bata non cuſtodit,& alia huiuſmodi) *à te non ſunt abſcondita.* Quod illi putauerunt inſipientiam,vt ego paterer:Et delicta,vt lãguoribus mederer: hoc
Ioan.5. 1.Corint.1. tu ſciſti ſapientiam eſſe & virtutem. Et notandum quòd ex his verbis inſtruimur,vt in cunctis quæ agimus,ſemper plus Dei voluntatem quàm hominum attẽdamus.Et ea ſit noſtra actio,quam Deus approbat: etiamſi non
Ibidem. approbet homo. Hinc eſt quòd Paulus nos admonet, vt ſtulti ſimus ante

homi

hominēs,vt ante Deum mereamur esse sapientes. Vel delicta eius non sunt absconditа,quia membra eius sua,quotidie non cessant cōfiteri peccata. Et quia futurum erat vt tanquā pro stultitia improperaretur Christianis,quia in hominē crederent mortuum & crucifixum,postulat pro eis dicens: *Non erubescant in me qui expectant te Domine:Domine virtutum.* Multi enim ignominiam crucis Christi audientes erubuerunt, atque à fide & spe,quam in Deo habere ceperant,recesserunt. Propter hoc Paulus ad confirmandas infirmorū mentes, non se erubescere Euangelium Dei perhibet. In tantū enim non erubuit,vt vinctus & cathenatus magis exultaret. Non erubescāt ergo in hominem humilē & crucifixum,qui expectāt Deū & dominū virtutum: quia qui despectus apparuit in carne,virtuosus & gloriosus apparebit in diuinitate. Ideo adhuc subditur: *Non confundantur super me qui quærunt te, Deus Israel.* Super me occiso nō cōfundantur mēte,nec erubescāt vultu,qui te vt venias expectāt:& insuper bene viuendo & amando quærere nō cessant. Et hoc debet eos à confusione & erubescentia defendere,quia tu qui me misisti,& humiliari voluisti,es dominus virtutum, & Deus Israel, id est idem dominus & Deus es angelorū & hominū. Virtutū enim nomine angelos designauit. Per Israel verò eos,qui per fidē & charitatē Deū spiritualiter vident, figurauit. Et ostēdit aliam causam quare nō debeant erubescere,cū subiungit: *Quoniam propter te sustinui opprobrium: operuit confusio faciem meam.* Opprobrium est quod obiicit inimicus. Non esset magnum quod ait Sustinui, nisi adiungeret Propter te. Si enim sustines,quia peccasti,propter te sustines, non propter Deum. Quæ autem gloria est(ait Petrus) si peccantes punimini & suffertis? Si autem sustines,quia mandatum Dei seruasti, merces tibi manet in æternum:quoniam sustinuisti opprobria propter Deum. Quia ergo Christus in passione sua multa opprobria audiebat,& tacēs omnia propter Deū tolerabat: quasi verecundus in facie apparebat. Virtutem mansuetudinis pro signo habebant confusionis. Quid toleraret propter Deum, dixit. Nunc à quibus tolerauit, ostendit. *Extraneus* inquit *factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Quamuis idem de similibus verbis repetere videatur, tamen plus aliquid sonat peregrinus, quàm extraneus. Nam eum qui non est domesticus, aut facie notus, etsi de eadem terra sit, tamen extraneum dicimus. Hominem verò alterius patriæ peregrinum solemus appellare. Fratribus suis Christus extraneus fuerat, quia carnalibus parentibus suis vita & moribus dissimilis apparebat. Fuit etiam peregrinus, secundum quod ait: Regnum meum non est de hoc mundo. Possumus etiam per fratres, Apostolos intelligere: per filios matris suæ, filios synagogæ. Extraneus ergo fratribus suis erat, quando iam ab ipsis non credebatur Apostolis. Extraneus erat Petro, cùm cepisset affirmare & iurare, quia non nouisset hominem. Fuit quoq; peregrinus filiis synagogæ, vnde & dicebāt: Hunc autem nescimus vnde sit. Quare hæc illi contigerunt? *Quoniam zelus domus tuæ comedit me.* Zelo Dei comedebatur, id est interius vrebatur, cùm vendentes & mentes de templo eiiceret, & nummulariorum effunderet æs. Nullum omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus

[Margin notes: 1.Cor.1. — 1.Cor.1. — Roma1. — Roma.5. — Ephes.3.& 4. — Phil.2. — Matth.24. — Philip.3. — 1.Pet.4. — 1.Pet.2. — Matth.26. 27. — Luc.22.23. — Ioan.18. — Ioan.7. — Matt.26 — Luc.22. — Ioan 9. — Ioan.2. — Matt.21.]

animarum.Ibi ignis Dei accenditur.Ibi mens mũda zeli sancti ardore concrematur.Hinc est quod sanctus spiritus in columba,& igne apparuit:quia eos quos repleuerit simplices pariter & ardentes facit. Et propter hunc zelum *opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Quia enim corrigebat eos, inde magis indignati cõtra eum,machinati sunt ei mortem. Maiora autem opprobria Deo inferre non poterant,quàm quòd Christum filium eius denegabant.Nemo autem exprobrauit Christo, nisi Deo exprobrans. Et nemo honorat patrem, nisi qui honorat & filium. Illa verò opprobria super Christum ceciderunt,quando hi qui exprobrabant,eum occiderunt.Sed inter hæc pius dominus mãsuetudinem suam commendat cùm subiungit: *Et operui in ieiunio animam meam.* Ieiunium Christi spiritualiter iam in alio psalmo commendatum est. Ieiunium eius erat, quando defecerunt omnes qui in eum crediderunt.Et sitis eius erat,quando dixit mulieri:Sitio,da mihi bibere.Fidem quippe illius sitiebat,& de cruce,cùm diceret Sitio, fidem illorum quærebat.Denique respuit fel quod illi obtulerunt. Elegit magis ieiunare,quàm amaritudinem accipere.Non enim in corpus eius intrant amaricantes.Et in hoc ieiunio operui,id est humiliaui animam meam. Humilitas erat Christi operimentum. Nam quia humiliabatur,non agnoscebatur. Et hoc ipsum *factum est opprobrium* illi.Quanto enim erat humilior,tãto apud reprobos despectior habebatur. *Et posui vestimentum meum cilicium.* Opposui illis in qua sæuirent,carnem meam.(Occultaui diuinitatem meam. Cilicio peccatores pœnitentes vestiuntur.)Et quodammodo facta est vestimentum peccati,quia de peccato damnauit peccatum in carne.Nõ quòd caro Christi peccatrix fuerit,sed quia similitudinem carnis peccati habuit. *Et ex hoc* etiam *factus sum illis in parabolam.* Parabola dicitur quæ datur similitudo de aliquo,quando illi maledicitur.Sic ille (verbi gratia) pereat, quomodo ille. Hæc est parabola,id est comparatio & similitudo maledicti. *Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta.* Hoc est in publico.Vbi otiositas, ibi loquacitas.Publicè de me loquebantur.Publicè aduersabantur. Corã omnibus diffamabant, *Et in me psallebant qui bibebant vinum.* Etiam ipsi peccatores deridebant me. Attende ô homo,quid pro te sustinuit Deus. Attende in capite tuo regulam disciplinę, formã virtutis.Discite(inquit)à me, quia mitis sum & humilis corde,& inuenietis requiem animabus vestris.Inter tot scandala & opprobria,inter tantas persecutiones & tribulationes,quid tu agebas mitissime Iesu?*Ego verò orationem meam ad te Deus.* Illi deridebant,ille orabat.Illi infestabant,ille amabat.Non reddentes(inquit)malum pro malo,vel maledictum pro maledicto:sed econtrario benedicentes. Hæc est enim perfectio charitatis,diligere inimicos,& orare pro illis. Quando malediceris,& quid agas non habes:quando tibi iactantur opprobria,& corrigere non vales:nihil tibi restat, nisi vt ores.Hæc iustorum arma sunt,vt orando vincãt. Et quia nunc tempus est orandi & placandi Deum, ideo subdit: *Tempus beneplaciti Deus.* Ecce, inquit propheta,nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis. Venit enim plenitudo temporis, in quo misit Deus filium suum in terris, in quo beneplacitum est Deo, & per quem gratiam suam

generi

Marginal notes: *Matth. 3. Acto. 2. Ioan. 11. Ioan. 8. & 19. Ioan. 5. Ioan. 4. & 19. Ioan. 19. Ibidem. Mar. 15. Roma. 8. Roma. 8. Matth. 11. Luc. 23. Roma. 12. 1. Thess. 5. Matth. 5. Eccles. 3. Isa. 49. 2. Cor. 6. Gal. 4.*

generi dedit humano. Vnde & dicit: *In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.* Nam si non esset multitudo misericordiæ tuæ, quid nos faceremus de multitudine iniquitatis nostræ? Ergo quia direxi orationem meam ad te Deus: quia tempus complendi beneplacitum tuum, per me redimi hominem, quem formasti: propter hoc exaudi me, non in meritis hominum, sed in multitudine misericordiæ tuæ, & etiam in veritate salutis tuæ: vt per hoc verax appareas, scilicet dãdo salutem quam promisisti. Duo hîc posita sunt, veritas, & misericordia: in quibus se postulat exaudiri: in quibus sunt etiam vniuersæ viæ domini. Misericordia, dimittendo peccata. Veritas, reddendo promissa. Sed iam in quo velit exaudiri, audiamus. *Eripe me de luto, vt non infigar.* Hinc se postulat liberandum, vbi se antè dixit infixum. Et quos per lutum accipiat, exponit, cùm subiungit: *Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum.* Reprobi homines & lutum sunt, dum terram diligunt: & profundum aquarum, dum in voragine resoluuntur carnalium voluptatum. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum. Quando fortè caperis ab eo qui te premit ad iniquitatem, tenetur quidem corpus tuum secundum corpus: infixus es in limo profundi. Sed quandiu non consentis, non hæsisti. Si autem consentis, hæsisti: Oratio ergo tua ibi sit, vt quoniã iam tenetur corpus tuũ, nõ teneatur anima tua. Vnde adhuc subditur: *Non me demergat tempestas aquæ.* Demersit secundum carnem. Non demergat secundum animam. *Neque absorbeat me profundum.* Id est, neque inuoluat me iniquitas. *Neque vrgeat super me puteus os suum.* Tunc enim super hominem coartat puteus os suum, id est profunditas iniquitatis, quando non solùm mersus in peccatis iacet, sed etiã perdit aditum confessionis. Vnde scriptum est: Peccator, cùm in profundum venerit malorum, contemnit. Quando autem dicit homo, Peccator sum: radiatur aliquo lumine etiam profunditas putei. Deinde ponit causam quare debeat exaudiri, cùm subiungit: *Exaudi me Deus, quoniam benigna est misericordia tua.* Ea quæ tibi naturaliter inest misericordia, beniuolentiæ & gratiæ plena est. Nec secundum illam tantùm postulo exaudiri, sed etiam *secundum multitudinem miserationum tuarum,* quam exhibuisti patribus antiquis: sicut Noë in diluuio, sicut Danieli in lacu, & aliis multis: propter misericordiam tuam & miserationes tuas exaudi me: & *respice in me.* Quarum vna est naturaliter in te, aliæ in beneficiorum exhibitione. Respice, inquam, *Et ne auertas,* tanquam iratus, *faciem tuam à puero tuo,* id est à paruo tuo. Ad commendandum hoc dicit. Talium est enim amator Deus. Sinite (inquit) paruulos venire ad me, quia talium est regnum cælorum. Dominus noster dictus est puer à puritate, à simplicitate, ab innocentia. Tales etiam vult nos esse. Vnde & dicit: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum. Ponit & aliam causam, dicens: *quoniam tribulor, velociter exaudi me.* Moueat te misericordia tua: moueat miseria mea. Instat tribulatio. Propter hoc opus est vt velox veniat tua consolatio. Velociter ergo exaudi me. Quando dominus permittit aut facit vt in tribulatione aliqua simus, etiam tunc misericors est. Non enim alimentum subtrahit, sed

Gen. 2.

Psal. 24.

2. Pet. 2.

Prou. 18.

Psal. 144.

Gene. 7.

Dan. 14.

Mar. 10.

Luc. 2.

Act. 7.

Matth. 18.

sed desiderium mouet. Iam ergo vltrà non est quod differas. Peruenit tribulatio mea ad mensuram certam calamitatis. Veniat misericordia tua ad faciendum opus bonitatis. Dixi ne auertas faciem tuam, sed potius *intende animæ meæ, & libera eam*. Id est intus diligenter inspice, quæ sit in anima mea virtus mansuetudinis, quæ puritas intentionis: vt hoc sit meritum meæ liberationis. Et non propter me tantùm, sed etiam *propter inimicos meos eripe me*. Nã indignum valde esset, si tanquam victores de mea gauderent passione. Vel propter inimicorum meorum salutem eripe me, vt cùm meã viderint liberationem & glorificationem, conuertantur ab errore & saluentur. Et debes eripere: tu enim nosti quanta pro tuo amore sustinui. *Tu scis improperium meum*. Id est quàm turpia verba mihi intulerunt. *Et confusionem meam*, quam mihi imputauerunt. *Et reuerentiam meam*. Quàm ignominiosè me tractauerunt. De falsi criminis obiectione erubescere, non est crimen. Aut etsi crimen est non est illius cui obiicitur. Sed tamen infirmitas humani animi plerunque verecundatur etiam, cùm falsum obiicitur: non quia obiectũ est, sed quia creditum. Omnia hæc sunt in corpore domini. Me vides afflictum, & eos etiam

Hebr. 4. qui affligunt vides. *In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me*. Illi tribulant: ego tribulor. Inter vtrunque tu inspector & arbiter. Attende in illis iniustitiam,

Mat. 16. in me innocentiam: & vnicuique iuxta merita sua retribue. Et ne videretur tribulari tanquam non præscius & ignarus, continuò adiecit: *Improperium expectauit cor meum, & miseriam*. Cor meum expectauit, id est voluntas mea præuidit improperium in dictis, miseriam in factis. Nisi enim hoc ipse præuidisset & voluisset, non vtique nasceretur, non pateretur, non moreretur. Sed cuius miseriam præuidit dominus? Ipsorum profectò tribulan-

Isa. 53. tium atque crucifigentium. In ipsis miseria, in ipso misericordia. Vnde &

Luc. 23. pendens in cruce dixit: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Timeant igitur omnes qui alios tribulant, quoniam in cõspectu Dei sunt. Cuius vindictam euadere non possunt. Et ipsi qui mala ingerunt remanent

1. Pet. 3. miseri. Nam qui patiuntur propter iustitiam, beati. Dixisti nobis pie do-

Math. 5. mine quid patereris foris: manifesta etiam quid intus anxietatis habueris. *Et sustinui* (inquit) *qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, &*

Ioan. 20. *non inueni*. Quid est hoc? Nonne Apostoli de domini morte sunt contri-

Luc. 24. stati? Nonne Maria ad monumentum sedet & plorat? Nonne duobus discipulis ipse dominus dicit in via: Quid est quod confertis ad inuicem ambulantes, & estis tristes? Sed contristati erant de morte carnis. Solus verò dominus contristatus est de morte animæ: ex hoc videlicet, quòd omnes permanebant in infidelitate. Ideo non ait, Qui contristaretur, sed qui simul (inquit) contristaretur, sustinui, id est, expectaui, & non fuit. Multi enim contristati sunt carnaliter: nullus autem spiritualiter, nisi ipse solus. Magna quoque illi esset consolatio, si quos in se credentes inueniret. Quod quia non inuenit, quasi conquerendo ingemiscit. Vn-

Matt. 27 de & adhuc subiungit: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaue-*

Mar. 15. *runt me aceto*. Non dederunt mihi alium cibum vel potum, nisi acetum

Luc. 23. Ioan. 19. cum felle mixtum. Et hoc figura fuit. Dominus sitiebat eorum salutem,

& ipsi

& ipsi propinabant ei amaritudinem & vetustatem. Fel & acetum adhuc offerunt Christo, qui malè viuendo scandalum inferunt Ecclesiæ. Minus enim peccauerunt Iudæi crucifigentes in terra ambulantem, quàm qui contemnunt in cælo residentem. Obtulerunt potandum fel, gustauit dominus & noluit bibere. Si non eos pateremur, nec omnino gustaremus. Quia verò necesse est eos pati, necesse est eos gustare. Sed quia in membris Christi tales esse non possunt, gustari possunt, in corpus recipi non possunt. Et quia malam escam dederunt, merito in esca puniti sunt. Vnde & subditur: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Mēsam eorum dicit scripturā sacram, quam ad animarum refectionem parauerat eis Deus. Hæc mensa facta est illis in laqueum, quia ex ipsa sua lege capiuntur à Christianis, & cōuincuntur errare. Quare coram ipsis? Sunt enim tales, qui iniquitatem suam intelligunt, & tamen in ea pertinacissimè perseuerant: & laqueum norunt, & tenenda colla subiiciunt. Fiat *& in retributionem* eis, vt mala recipiant pro malis: & qui per legem peccauerunt, puniantur per legem. Fiat *& in scandalum.* Quod enim maius scandalum Iudæis fieri potuit, quàm quòd Deum & saluatorem suum, quem lex & prophetæ prenuntiauerunt, postmodum cæcati malitia crucifixerunt? Hinc Paulus ait: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scādalum. Hoc autem quod ait, Fiat, non optando dicit: sed prophetando: non vt fiat, sed quia fiet. Nec potest aliter nisi vt talibus ista eueniant. Cùm audimus dici per spiritum Dei talia euentura malis, ad hoc in illis hæc intelligamus, vt nos talia deuitemus. Malitia inquam illos excæcauit: & ideo subiungit: *Obscurentur oculi eorum ne videant.* Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Primum peccatum, superbia. Prima pœna peccati, obscuritas cordis. Quia superbi erāt, cęci facti sunt. Vnde protinus subditur: *Et dorsum eorum semper incurua.* Hoc enim semper subsequens est, vt si oculus mētis à superno lumine priuetur, statim animus ad ea quæ retrò sunt appetenda, inclinetur. Et hoc est dorsum curuum habere, statum mentis in inferioribus flectere. Sequitur alia pœna. *Effunde super eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehendat eos.* Ira effunditur, quando super eos omnipotentis Dei vindicta multipliciter exercetur. Furor iræ Dei, est futuræ animaduersio vindictæ. Ira autem ad præsentem percussionem pertinet: furor ad futuram damnationem. Ideo furor, quia nullum ibi remedium, nulla ibi misericordia. Comprehendat inquit, eos tāquam fugitiuos. Iam enim non erit euadendi locus, quando eos æternus absorbuerit cruciatus. Nec tamen in Deo vlla æstimanda est iræ aut furoris commotio: sed humano vsu quasi iratus aut furens dicitur, quando ab ipso tam acriter ac districtè peccatorum culpæ feriuntur. Vnde adhuc subiungitur: *Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Habitationem dicit ipsam ciuitatem Ierusalem, in qua communiter habitabant. Tabernacula verò singulas cuiusque domos designant, vbi potuerunt aduersus dominum clamare. Ibi à domino non permittuntur habitare. Loca illa omnia & hominibus plena sunt, & Iudæis inania. Quare hoc? *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Nos percussi

sumus

Mar. 15. Matth. 15.

Roma. 2.

Matth. 27. 1. Cor. 1.

Sapien. 2.

1. Cor. 2. Eccles. 10.

ſumus à Deo,quia peccauimus: & vulnera ſunt peccata noſtra. Dolor vulnerum,afflictio contra peccatum. Percuſſio eſt mortalitas & corruptio.
Iſa 53. Hanc percuſſionem ſuſcepit ipſe filius Dei,quamuis non peccauerit. Verè
Ibidem. (inquit propheta)languores noſtros ipſe tulit,& dolores noſtros ipſe portauit.Sed Iudæi addiderunt,quia quem Deus pater plagis mortalitatis & cor
Ioan.19. Sapien.7. ruptionis vulnerauerat,ipſi inſuper occiderunt. Mortales homines hîc cum pœna naſcuntur,& hæc pœna percuſſio eſt domini. Et huic pœnæ addunt quicunque alios fuerint perſecuti. Et quia ipſi appoſuerunt dolorem ſuper dolorem,vide apertam iuſtitiam quæ ſequitur. *Appone* inquit *iniquitatem ſu-*
Apoc.22. *per iniquitatem eorum.* Vt ſicut alibi dicitur:Qui nocet,noceat adhuc:& qui in ſordibus eſt,ſordeſcat adhuc. *Et ſic non intrent in iuſtitiam tuam.* Culpa enim excitat culpam:& cùm vna nō corrigitur,exinde altera generatur. Et quan
Matt.24 to plus refrigeſcit charitas,tanto amplius abundat iniquitas. Vel ſuper iniquitatem patrum appone iniquitatem filiorum,vt extendatur de progenie
Matth.27. in progeniem iniquitas eorum,ſicut ipſi dixerunt:Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Quòd autem dixit,Appone:non ſic accipiendum eſt, vt Deus ponat vel addat iniquitatem in aliquo:ſed quaſi hoc agit,quando fieri permittit.Neque enim humanam mentem debellando deſtruit,ſed recedendo:quia ad perditionem ſuam ſufficit ſibi dimiſſa. Hinc Salomon ait:
Eccleſ.7. Conſidera opera Dei,quòd nemo poſſit corrigere quē ille deſpexerit. Propterea adhuc ſubditur: *Deleantur de libro viuentium.* Libri nomine prædeſtinatio Dei accipitur: quia ſicut hoc quod in libro ſcriptum eſt, fixum manet:ſic incommutabile eſt,quicquid à Deo prædeſtinatur. Quomodo ergo dicit Deleantur, ſi hi qui ſcripti ſunt, deleri non poſſunt? Sed hoc dictum eſt ſecundum ſpem illorum, qui ibi ſe ſcriptos putabant.Quid eſt deleantur de libro vitæ?Et ipſis conſtet non illos ibi eſſe.Illi qui ſe ſperabant, tāquam
Ioan.5. merito iuſtitiæ ſuæ in libro ſcriptos Dei,quibus dicitur:Scrutamini ſcripturas,in quibus putatis vos vitam æternam habere:cùm perducta fuerit damnatio eorum etiam ad cognitionem ipſorum, delebuntur de libro vitæ, id eſt non ibi ſe cognoſcent.Dixi deleantur,ſecundum ſpem eorum. Quid ſecundum æquitatem tuam? *Et cum iuſtis non ſcribantur.* Confirmat in fine verſus,quod præmiſſum eſt in capite. Audiuimus quid nobis cauendum ſit in malis:audiamus nunc quid ſit imitandum in Chriſto. Illi tales fuerunt, & ſic perierunt. Tu benigne domine, quid dicis de teipſo? *Ego ſum pauper & dolens:ſalus tua Deus ſuſcepit me.* Exemplo domini noſtri diſcamus pauperes eſſe & dolentes. Beati enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum
Matth.5. cælorum. Et beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Hoc ipſum
Ibidem. Ioan 18. prius in ſe nobis oſtendit, propterea dicit Ego ſum. Totum corpus eius hoc dicit. Corpus Chriſti in hac terra pauper & dolens eſt.Sed ſint diuites Chriſtiani,prorſus ſi Chriſtiani ſunt,pauperes ſunt. In comparatione namque cæleſtium diuitiarum quas ſperant, quicquid hîc habent, pro nihilo reputant. Nec ſunt deſerti tales pauperes,quoniam ſalus Dei ſuſcepit eos. Ad quam rem?Vt iam non ſint pauperes & dolentes,ſed potius lętantes & beati faciant quod ſubiunctum eſt. *Laudabo nomen Dei cum cantico.* Id eſt cum io-
cundi

cunditate:& exultans in meipso, *magnificabo eũ in laude*.Hæ sunt diuitiæ meę, vt scilicet cum gaudio & hilaritate non cessem Deũ meũ laudare & magnificare. *Et* laus illa *placebit Deo*,super omne legale sacrificium.Et hoc ostendit per partem,cùm subiungit: *Super vitulum nouellum cornua producentem & vngulas*.Talis enim quærebatur vitulus in sacrificio,qui & nouellus esset,&tam magnus tamen,vt cornua mitteret,atque vngulas fortes haberet. Et hoc ex significatione factum est.Qui bene instructus est & ad laudem Dei opulentus, cornua debet habere, quibus aduersarium ventilet: & vngulas, quibus terram excitet:nouellus propter nouam vitam.Aliquis hæreticus fortè contradicit cornibus noui & veteris testamenti,ventiletur.Alius terrena sapit,vngulis discretionis & robore virtutis exeitetur. Super hunc vitulũ tibi placebit laudatio mea,in illa æternitate vbi perfectè laudabũt te sancti, sine vlla contradictione. *Videant pauperes & lætentur*. Credãt hæc,& spe gaudeãt: & magis pauperes sint,vt ditari mereantur.Et conuertit se ad eos admonendos dicens: *Quærite Deum,& viuet anima vestra*.Deus est vita animæ.Quæritis panem,vt viuat caro vestra?Deum quærite,&viuet anima vestra.Vnde hoc probas? *Quoniam exaudiuit pauperes dominus*. Nec exaudiuit, nisi pauperes. Si vis exaudiri,pauper esto.Noli de te præsumere,nec aliquid quærere, præter Deum tuum.Si peccator es,non ideo desperes. *Et vinctos suos*, in peccatis,per quæ viderentur repudiari à Deo, *Non despexit*. Illos vinctos non despicit Deus,qui sui sunt,id est,qui per pœnitentiam & satisfactionẽ eum requirunt.Quapropter *Laudent illum cæli & terra,& mare, & omnia reptilia in eis*. Homo rationalis creatura laudet Deum, & per hominem omnis creatura: quoniam ipsæ species & materię rerũ,sunt homini causa,vt ipse laudet acto rem & saluatorẽ suum.Quare laudent?*Quoniã Deus saluam faciet Siõ*, id est Ecclesiã Deum speculantem modò per fidem,deinde contẽplantẽ per speciẽ. *Et ædificabũtur ciuitates Iuda*,id est animæ sua peccata confitentes.Initiũ bonorum est cõfessio peccatorum.Et iustus in principio accusator est sui. Primũ ergo debẽt homines mala sua cõfiteri,atq; moribus in meliusc õmutari:&sic ædificeabũtur in ciuitate Dei vnde psalmus intitulatur pro his,scilicet qui cõmutabũtur.*Et inhabitabũt ibi*, id est in illa beata ciuitate,in illa excelsa Sion. *Et* nõ ad horã,sed *hæreditate acquirẽt eam*.Vt possideãt illã inæternũ:&nõ vna sola generatio iustorũ,sed per omnes successiones.*Et semen seruorũ eius*, id est fidei imitatores,*possidebit eã*.Et quia fides sine dilectione nõ valet,cõtinuò adiecit: *Et qui diligũt nomen eius habitabunt in ea*.Qui nõ ex timore,sed ex amore seruiũt Deo.Ipsi sunt semẽ,& ipsi inhabitabũt in ea,tãquã in hęreditate sua. Nullus ibi hęreditabit,nisi per dilectionem.Deus est dilectio. Et qui manet in dilectione,in Deo manet,& Deus in eo.Hic est finis,hæc est hæreditas.

Psal. 49.

1. Cor. 13.

Prou. 18.

Iaco. 2.

1. Ioan. 4.

TITVLVS PSALMI LXIX.

SEQVITVR titulus in alio psalmo,In finem, Psalmus David, in rememoratione, eo quòd saluum me fecit dominus. In finem, id est, in Christum nos mittit iste psalmus,qui attribuitur David,id est eidem Christo, siue cuilibet iusto in tribulatione posito, in rememoratione, id est in consideratione reme-

morationis, eo quòd (inquit) saluum me fecit dominus. Memor enim saluationis & etiam beneficiorum, quæ Deus contulit mundo (sicut in alio psalmo monstratum est) securus, petit liberari, licet multis malis urgeatur. Est ergo in hoc psalmo vox tribulatorum inter passiones periclitantium, sed de suo capite præsumentium. Ipsi sunt materia psalmi. In prima parte postulant à Deo suam liberationem, deinde persequentium cõuersionem. In secunda exultant in domino, & magnificant eum. Ad ultimum paupertatẽ & egestatem suã commendant, ad exemplum cæterorum: & exinde adiutos à Deo se insinuant, & liberatos. Intendunt autem exhortari quosque, ut conuertantur ad Deum, & securos reddere de æterno bono, etsi urgeantur à malis, atque in his non diffidere, sed omnipotentis Dei adiutorium inuocare. Audiamus eos, atque affectu cordis unusquisq; nostrũ dicat quod sequitur.

PSALMVS LXIX.

DEVS *in adiutorium meum intende. Domine ad adiuuandũ me, festina.* Tu quies Deus & dominus meus, creator & gubernator meus in adiutorium meum intende misericorditer: adiuua festinanter. Primùm inspice instantem necessitatem: deinde accelera auxilij consolationem. Cùm dicit, In adiutorium meum, ostendit se aliquid operari per liberum arbitrium, & petit diuinum auxilium ad cooperãdum. Contra omnes aduersitates & tentationes dicendus est iste versiculus. Et cũ tribulamur, & cũ operamur, diuino adiutorio semper opus habemus. Deinde orat etiam pro persecutoribus, cùm subiungit: *Confundantur* de peccatis, *& reuereantur*, id est timeant te iudicem, *qui quærunt animam meam*, subaudis ad perdendum eam. Hæc vox propriè ad martyres pertinet, qui ad hoc quærebantur, vt occiderentur. Et cùm orãt pro suis inimicis, perfectionem nobis insinuant charitatis. Diligite (inquit dominus) inimicos vestros. Benefa-
Matth. 5. cite his qui oderunt vos: & orate pro persequẽtibus & calumniantibus vos. Ideo adhuc subditur: *Auertantur retrorsum & erubescant qui volunt mihi mala.* Primò fuit impetus persequentium: modò remansit maliuolentia cogitantium. Tempora sunt in Ecclesia persecutione distincta. Factus est impetus in Ecclesiam, quando reges & principes persequebantur eam. Crediderunt illi: data est pax Ecclesiæ, sed non deest fremitus persecutorum: impetus tamẽ
Psal. 111. suos ad cogitationem verterunt. Dictum est de his temporibus Ecclesiæ: Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Pro his orat martyr, quomodo & pro illis, vt retrorsum auertantur, id est credant in Christum & sequantur. Erubescant etiam de commissis peccatis. Peccator enim & pœnitens quo plus defert verecundiæ de recordatione delicti, eo vberiorem à domino meretur gratiam. Nonne hæc prætulit publicanus, qui nec
Luc. 18. audebat oculos ad cælum leuare? Ideo iustificatur magis domini iudicio,
Ibidem. quàm ille Pharisæus quem deformauit præsumptio. *Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, Euge.* Id est, Bene bene. Similiter auertantur illi erubescentes de malis suis, qui adulantur mihi. Et hoc statim, vt eorum conuersio non moretur. Facilè enim emendatur culpa, quæ citò corrigitur. His tribus versibus tria genera persecutorum commendantur, id est malefactores, maliuoli, adulatores: quorum primum fit opere, alterum cogitatione, tertium

tium locutione. His tribus modis affligitur corpus Christi. Reprobi enim mala quæ possunt, bonis inferre non desistunt. Et cùm non possunt malum quod volunt agere, non cessant illud cogitando tractare. Et cùm nocere nō valent, aut non audent, in aperto faciunt quod possunt, simulando, adulando, laudando, attrahendo. Isti sunt qui dicunt, Euge Euge: qui quos possunt, falsis laudibus seducunt. Pro his tamen orat Ecclesia, vt conuertantur, & fiat quod subiunctum est. *Exultent*, secundum corpus, *Et lætentur*, secundum animam non in se gloriantes, sed *in te*, à quo habent lætari & exultare, *omnes qui quærunt te*. Quia alij non habent in te lætari vel exultare. *Et dicant semper, Magnificetur dominus.* Peccator es? Magnificetur, vt vocet. Confiteris? magnificetur, vt ignoscat. Iam iustè viuis? Magnificetur, vt regat. Perseueras vsque in finem? Magnificetur, vt glorificet. Sēper ergo magnificetur dominus. Hoc dicant iusti: hoc dicant, qui quærunt eum. Quisquis hoc non dicit, non quęrit eum. Dicant hoc, *Qui diligunt salutare tuum*, id est filium tuum. Ab illo est enim illis salus, non à se. Nec dignè possunt laudare Deum patrem, qui nō diligunt Deum filium, per quē saluati sunt. Dicāt, Magnificus est dominus, qui nos tam potenter saluauit. De se autem dicat vnusquisq; quod subditur. *Ego verò egenus*, mendicans meam salutem, vel aliorum: *& pauper sum*, id est, insufficiens per me ad eam inquirendam. Nec tamen ideo diffido: nam *Deus adiuuat me*: vt possim quam desidero salutem possidere. Sic vtique nos Deum laudare decet, vt cum illū prout possumus magnificamus, nosmetipsos infirmos & inutiles iudicemus. Ille enim abundans, nos egeni: ille diues, nos pauperes. Quando hæc recognoscimus, & de nobis diffidentes, in ipso solo confidimus: tunc nos tanquam pauperes & egenos adiuuat Deus. Vnde ad ipsum, cuius habet adiutorium, familiarem se conuertens locutionem subiūgit. *Adiutor meus*, in bonis, *& liberator meus*, à malis, *es tu*: & non alius. Et hoc tantùm mihi restat petere. *Domine ne moreris*. sed fac quod facturus es, ducendo me in gloriam tuam. Et hîc apertè innuit se memorem beneficiorum Dei, sicut titulus prænotauit. Implotemus & nos domini Dei nostri adiutorium, & liberationem, & gloriā: atque ex toto corde dicamus illi, Domine ne moreris.

Math. 1.

Luc. 17.

TITVLVS PSALMI LXX.

PSALMVS qui sequitur, hoc modo intitulatur: In finem psalmus David, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. Hic titulus tāgit historiam, quomodo filij Ionadab in prima captiuitate in Babyloniā ducti sunt. Quibus pater Ionadab præcepit vt non biberent vinum, & in tabernaculis morarentur. Ionadab qui interpretatur spontaneus, dominū Christum figurauit: qui filiis & imitatoribus suis præcepit, vt non bibant vinum, id est terrenæ voluptati non inhæreant: & in tabernaculis, id est in militia domini habitare consuescant. Spontaneus domini fuit Christus, qui domino patri vsque ad mortem factus est obediens. Exponitur autem sic titulus: Psalmus iste attribuitur ipsi David, id est Christo, quia Christus loquitur in hoc psalmo. Psalmus dico, filiorum Ionadab, id est imitatorum Christi, quia ad vtilitatem eorum agit: & priorum captiuorum, quia nunc filij Christi, prius filij Adam in captiuitate à diabolo

Iere. 35.

Luc. 21.

Philip. 2.

1. Cor. 15. *captiui sunt ducti. Nam non fuit prius (ut ait Apostolus) quod spirituale est, sed quod animale. Animales quippe in Adam fuimus, in carne uiuentes: in Christo verò spirituales, id est spiritu uiuentes. Materia est iustus omnis sperans in domino. Et describuntur multa beneficia Dei, circa sperantem in eum. In prima parte petit liberari à malis, ut possit Deũ laudare. In secunda, quæ incipit, Ne proiicias me in tempore senectutis, petit, ut sicut Deus ei obtulit beneficia sua in iuuentute, sic faciat in senectute, ubi maximum opus est. In tertia (quæ incipit, Quæ fecisti magnalia Deus, quis similis tibi?) ponit gratiarum actionem de collatis beneficiis. Inuitat nos verus Ionadab filios suos ad sui conformitatem, ut nõ bibamus*
Phil. 2. *vinum, & in tabernaculis moremur, sicut superius expositum est. Et ut, sicut ipse per obedientiã suã humilitatem sublimatus est, per eius humilitatis vestigia sublimari mereamur. Et hæc est intentio. Per totum autem psalmum gratia Dei commendatur. Ait ergo.*

PSALMVS LXX.

IN te domine speraui, & si modò confundor: vel *non confundar in æternum.* Recedendo à Deo cadit homo in peccatum, & confunditur. Accedendo ad dominum, corrigit se, & non confundetur in æternum. Et ne confundi valeat, petit, dicens: *In iustitia tua libera me, & eripe me.* Duo sunt quæ in seruitutem nos redigũt: peccatũ scilicet, & pœna peccati. Vnde nunc postulat liberari à peccato per iustitiam, atque eripi à pœna peccati, transeundo à morte ad gloriam. Et bene ait, In iustitia
Ioan. 5. tua, hoc est à te data. Deus est enim qui per gratiam suam operatur iustitiam
Roma. 4. in homine, sine meritis. Ipse enim dat fidem suam, quæ reputatur nobis ad
Ioan. 8. iustitiam: quæ operante gratia, facit hominem liberũ, qui seruus fuerat per peccatum. Et quia merita mea digna nõ essent, vt ad tuam altitudinem peruenirent: ideo *Inclina ad me aurem tuam*, id est cõdescende mihi per tuam clementiam, *& salua me.* Et hæc est confessio humilitatis. Qui enim dicit Inclina ad me, confitetur quia iacet, tãquam medico stanti æger prostratus. Salua me, inquit. Quomodo? *Esto mihi in Deum protectorem.* Ne ad me iacula perueniant inimici. Ego enim protegere me non possum. Et parum est in protectorem, ideo addidit: *Et in locum munitum, ut saluum me facias.* Et hoc erit in alia vita. Ibi enim in securitate erimus, vbi nos aggredi nullus valebit inimicus. Prius ergo oportet vt hîc protegamur à Deo, vbi bellum est: quatinus deinde sit locus munitus in quo saluemur, vbi æterna requies est. Quid enim munitius, cùm ad illum locum confugeris? Quos ibi aduersarios formidabimus? Et ideo saluum me debes facere, quoniam non habeo fortitudinem nisi à te. Et hoc est quod subdit. *Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.* Ex te & per te sum firmus: & sicubi fuero infirmatus in me, refugiã ad te. Firmum & immobilem te facit gratia Christi, aduersus omnes tentationes inimici. Sed ibi est & humana fragilitas: ibi est adhuc prima captiuitas:
Roma. 7. ibi est lex in membris, repugnans legi mentis. Et adhuc corpus quod cor-
Sapien. 9. rumpitur, aggrauat animam. Ideo quantumlibet & gratia Dei firmus sis, tamen adhuc formidandum est ex corruptione carnis. Ergo firmamentum meum es tu, vt sim firmus in isto seculo contra tẽtationes. Sed si multæ sunt & turbant me: refugium meũ es tu. Et quia superius dixit Eripe me: nũc determi

terminat à quibus,cũ subiungit: *Deus meus eripe me de manu peccatoris*, id est de potestate diaboli:qui specialiter dicendus peccator, quia ipse est persuasor omnis peccati.Et potes eripere me,quia Deus es.Et etiã debes,quia per gratiam meus fieri dignatus es.Et non solùm de manu inuisibilis inimici eripe me,sed *& de manu contra legem agentis & iniqui*.Hîc notatur omne genus peccatorũ,scilicet aut legis transgressor,si accepit legẽ:aut tãtummodo iniquus sine lege,si legẽ nõ accepit.De vtroq; genere loquitur Apostolus dicẽs:Qui sine lege peccauerunt,sine lege peribunt:& qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.Inter vtrunque gemit corpus Christi,atq; ab vtroq; affligitur.Nec se vindicat,sed patienter tolerat,& orat:vnde adhuc subiungitur: *Quoniã tu es patientia mea Deus,Deus spes mea à iuuentute mea.* Ideo me debes etipere,quia tu es causa,& fructus patiẽtiæ meæ. Propter te grauiter affligor: propter te æquanimiter patior.Nec solũ patientia mea,sed & spes, id est certitudo mea. Bene autẽ post patientiam posuit spẽ,quia de patientiæ virtute certitudo spei generatur.Hinc Paulus ait:Tribulatio patientiã operatur, patientia probationẽ,probatio spẽ:spes autem non cõfundit.Quanto hîc grauiora propter Deum sustinemus,tãto maiora in futuro præmia à domino speramus.Spes dico,à iuuentute mea,id est à tempore fortitudinis meæ. Nõ enim dicit iuuentutẽ,quantum ad ætatẽ:sed quantũ ad animi virtutẽ.A iuuentute mea cepi in te sperare, ex quo me aduersus diabolũ armasti:vt munitus fide,spe,& charitate,cæterisq; spiritualibus armis,contra aduersarios tã visibiles,quã inuisibiles dimicarẽ.Nec à iuuentute tantùm sed etiam *In te cõfirmatus sum ex vtero:de ventre matris meæ tu es protector meus*. Vterum Ecclesiæ parationem illam dicit,qua instruitur homo,cùm credere incipit:& antè in eo vtero formatur spiritualiter,vt deinde in lucẽ veræ cognitionis pariatur. Et tu etiam es protector meus de ventre matris meæ Ecclesiæ, id est ex quo fui renatus de baptismate.Totum est cõmendatio gratiæ diuinæ, quæ operatur in nobis & velle & operari,pro bona voluntate. Iustũ est ergo vt gratiæ suæ beneficiis laudetur:vnde & rectè nunc subditur: *In te cantatio mea semper.* Id est omni tempore,& in prosperis & in aduersis laudabo te. Propter hoc *tanquã prodigiũ factus sum multis.* Multi enim amatores seculi putãt me insanũ & prodigiosũm,cùm vidẽt me inuisibilia,quæ ipsi contẽnunt,laudare & appetere:visibilia verò quæ ipsi appetũt,cõtemnendo vitare. *Et tu* contra omnia opprobria factus es mihi *adiutor fortis.* Tu enim ministras spiritualem fortitudinem ad contẽnendam hominum insultationẽ.Ideo *repleatur os meũ laude*,antequã essem,quia fecisti:cũ essem,quia saluasti:cũ peccassem,quia ignouisti:cũ conuersus essem,quia adiuuisti:cũ perseuerassem,quia coronasti. Ita planè repleatur os meum laude, *Vt cantẽ gloriã tuam,tota die magnitudinẽ tuam.* Vt exultãdo annuntiẽ quàm gloriosus sis,& quàm magnus.Et hoc tota die, id est sine intermissione: tam in prosperis,quibus consolaris,quã in aduersis,quibus corrigis.Dico quia tu es spes mea à iuuentute mea. Et sicut in iuuentute non deseris,sic *ne proiicias me in tẽpore senectutis.*Et quid per senectutem accipiat,determinat, dicens: *Cum deficiet virtus mea,ne derelinquas me.* Defectum virtutis nominat senectutem, sicut superius iuuentutis nomine desi-

Sapien. 2.
Roma. 2.
Roma. 5.
1. Cor. 3.
2. Cor. 10.
Ephes. 6.
Ioan. 3.
Philip. 2.

gnauit fortitudinem. Ac si dicat: Ne proiicias me à te: non permittas me peccare ex infirmitate. Quòd si per fragilitatem peccare contigerit, ne derelinquas me ex toto, vt deficiens viribus perseuerem in peccato. Proiecit Deus Petrum, cùm permisit peccare: sed non dereliquit, quia fecit pœnitere.

Luc. 22. Non potest legi versus iste in persona Christi, vt à patre postulet ne illum deserat in tempore suæ passionis, quando visa est defecisse virtus eius in miraculis. Et opus est (inquit) vt non derelinquas, *Quia dixerunt*

Ioan 11. *inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam.* Non vt imitarentur, sed vt perderent eam. *Consilium fecerunt in vnum.* Id est in vnam voluntatem no-

Ioan. 9. & 10. cendi. *Dicentes, Deus dereliquit eum.* Vnde est illud in Euangelio: Non est hic homo à Deo, &c. Dæmonium habet. Ideo *Persequimini & comprehendite*

Ioan. 11. & 7. *eum.* Et securè potestis facere: *Quia non est qui eripiat.* Dictum est hoc de Christo. Ille enim qui potentia diuinitatis resuscitauerat mortuos, subitò inter

Ioan. 18. manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nihil valens comprehensus. Quando autem apprehenderetur, nisi primò illi corde suo dicerent, Deus dereliquit eum? Quo contrà postulat, dicens: *Deus ne elongeris à me: Deus meus in auxilium meum respice.* Ita fit. Non elongatus est à filio suo Deus pater: sed

Ioan. 10. & 14. semper est ei coæternus. Non elongatur etiam ab eis, imo propè est qui tri-

Phil. 4. bulato sunt corde. Prope est, vt audiat. Prope est, vt misericorditer respiciat.

Psal. 33. Prope est, vt auxilietur. Oculi domini super iustos: vultus autem domini super facientes mala. Tamen pro talibus orat, cùm subiungit: *Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ.* Hoc illis expedit, vt peccata sua recognoscant: vnde confundantur & deficiant in se, qui malè de se præsumebant. *Operiantur multa confusione*, interius, *& pudore*, exterius: *qui quærunt mala mihi. Ego autem semper sperabo.* Quicquid illi facient, quantumcunque persequentur: ego non frangar vlla aduersitate, sed semper firmam spem habebo in te: *Et adiiciam super omnem laudem tuam.* Quid est hoc? Quid potest adiicere homo super omnem laudem Dei? Sed laudatus erat Deus in omni creatura sua, in regimine seculorum, in ordinatione temporum, in eminentia cæli, in fœcunditate terræ, in circũfusione maris, in ipsis filiis hominum, in danda lege, & cæteris omnibus mirabilibus suis. Nondum erat laudatus in eo quòd suscitauit carnem in vitam æternam. Laus ergo Dei super omnem laudem antè habitam adiicitur, cùm vnigeniti eius incarnatio, passio,

Luc. 1. resurrectio & ascensio in cælum prædicatur. Vnde adhuc subiungit: *Os meũ*

Ioan. 1. & 18. *annuntiabit iustitiam tuam.* Et subdit quid vocet iustitiam, scilicet *salutare tuum,*

Mar. 16. id est filium tuum, qui & saluat sperantes in se, & iustificat. Et hoc *tota die*, id

Roma. 4. est toto tempore. Hæc est laus, quę superat omnem laudem Dei, scilicet iustitiam prædicare, qua iustificatur impius: & salutare, quo saluatur damnatus. Et propter hoc annũtiaui iustitiam tuam: *Quoniam non cognoui*, id est non ap-

2. Cor. 3. probaui *literaturam.* De qua Paulus dicit: Litera occidit, Spiritus autem viui-

Matth. 5. ficat. Quidam enim non de gratia, sed de litera gloriabantur, eo quòd legem accepissent. Lex autem sine gratia, sola litera est, & manet ad conuin-

Gal. 3. cendam iniquitatem, non ad dandã iustitiam. Si enim data esset lex quę posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed cõclusit scriptura omnia sub

peccato

peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. In ipsa gratia
glorians, literaturam non cognoui, id est, homines de litera præsumentes, &
à gratia resilientes toto corde reprobaui. Vnde meritò subdit: *Introibo in po-
tentias domini.* Spiritualis enim homo dum non adhæret literæ, meretur per
intellectum ad interiora spiritus introire, vt potentias domini sciat, id est,
gratiam & virtutes, quibus iam non infirmatus per carnē mandata diuina
potenter impleat. In hoc etiam cōmendat gratiā Dei, non iustitiam suam, *Rom. 10.*
cùm protinus addit: *Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.* Quidam enim igno-
rantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nō sunt sub-
iecti. Nullam meam agnosco, solius tuæ memorabor iustitiæ. Iustitia tua so-
la me liberat: mea sola non est nisi peccata. Non gloriabor de viribus meis,
ne in literatura maneam: sed de gratia tua per quam literam operando ad-
impleam. Nec solùm facere, sed & ipsum scire Deo attribuit, cùm subiun-
git: *Deus docuisti me à iuuentute mea, & vsque nunc:* Ex ipso initio fidei quo
me innouasti, vsque modò, docuisti me, quia tuæ solius iustitiæ memorari
debeo. Considerans enim vitam præteritam meam, video quid mihi debe-
batur, & quid acceperim pro eo quod mihi debebatur. Debebatur pœna,
reddita est gratia. Debebatur gehenna, data est vita æterna. Ex quo con-
uersus sum, didici merita mea nulla præcessisse, sed gratiam tuam mihi gra-
tis venisse. Taliter eruditus *Pronuntiabo mirabilia tua,* Id est, ea quæ tu mirabi-
liter operatus es, aliis prædicabo. Quid mirabilius inter Dei mirabilia, quā
quòd ipse creator factus est creatura? Deus humanam naturam suscepit. San- *Philip. 2.*
guine suo perditum hominem redemit, de morte ad vitam, de mundo ad *Ioan. 1.* *Luc. 1.*
gloriam reduxit. Hæc sunt, quæ pronuntiabo mirabilia, quæ me docuisti
à iuuentute mea. Et sicut hucusq; cepisti misericors domine, sic vsq; in finē *Apoc. 1.*
non cesses agere. Et hoc est quod subdit: *Et vsque in senectam & senium, Deus,
ne derelinquas me.* Adiuuisti fortē, non deseras debilē. Tempore Apostolorū
& martyrum erat iuuenis Ecclesia, fortis in virtute, patiens in tribulatione,
perfecta in sapientia. Iam quia charitas refrigescit, minuitur sapiētia, virtus *Matth. 24.*
deficit: quasi in senectutē venire cepit. Tēpore Antichristi cadet in senium,
quando eius virtus adeo diminuta erit, vt si fieri possit, seducātur etiam ele- *Ibidem.*
cti. Postulat ergo Christi Ecclesia, vt sicut à iuuentute per omnipotētis Dei
gratiā regitur: sic vsq; in finem per eandē gratiā gubernetur. Vsq; in senectā
& seniū meū, id est vsq; ad diem vltimū meū, vsq; in finē seculi gratia tua per-
seueret mecum. *Donec annuntiē brachium tuum,* Id est, filiū tuū, *generationi omni
quæ ventura est.* Hinc alibi dicitur: Et brachium domini cui reuelatū est? Ideò *Luc. 1.*
Christus brachium domini dicitur, quia ipse est virtus & fortitudo Dei per *Isa. 53.*
quē omnia facta sunt: & à quo diaboli virtus superatur. Omni generationi *Heb. 1.*
annuntiatur hoc brachiū, vt credēdo in dominū Iesum Christū fortes per-
maneant, atq; in tanta virtute confidendo, diabolum & vitia potenter vin-
cant. Annuntiabo (inquit) non vires aut iustitias meas, sed *Potētiam tuam &
iustitiā tuā, Deus,* quæ extendūtur *vsq; in altissima quæ fecisti magnalia.* id est, vsq;
ad ipsas cælestes virtutes, quas tu longe mirabilius quàm cætera opera tua
creasti. Dei magnalia sunt angeli, sedes, dominationes, principatus, potesta- *Colos. 1.*

tes. Hæc ipsa magnalia tibi debent quòd sunt, quòd iustè viuunt, quòd beatè viuunt. Non solùm homines gratia Dei gubernantur, sed & ipsę altissimæ & æternæ potestates. Vnde admirando exclamat, dicens: *Deus quis similis tibi,*
Isa. 14. subaudis, in magnalibus faciendis? Voluit primus angelus tibi esse similis, & Genes. 3. cecidit. Voluit primus homo, cui serpens dixit: Et eritis sicut dij, & dignita- Genes. 2. tem amisit. Et tamen ad similitudinem Dei factus legitur homo: & ipse do- Matth. 5. minus ad similitudinem suam nos inuitat, dicens in Euangelio: Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos, vt sitis filij patris vestri. Et 1. Ioan. 3. Apostolus: Similes (inquit) ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ioan. 8. In quo ergo peccauit homo, si esse voluit quod Deus in illo fecit? Sed voluit Hebr. 13. hoc peruersè, vt quomodo Deus non habet à quo formatus est, non habet à quo regatur: sic ipse voluit in sua potestate esse sine domino, sine rectore, vt propria vteretur voluntate. Posset autem & hoc velle sine peccato, scilicet vt similis esset Deo. Quisquis enim vult ita esse similis Deo, vt ad illũ stet, & ab illo fortitudinẽ suã custodiat, eiq; cohęrẽdo signetur tanquã cera ex anulo: habet imaginẽ eius, faciens quod dictũ est, Mihi autẽ adhærere Deo bonũ Genes. 1. est. Hic custodit similitudinẽ & imaginẽ ad quam factus est, & non peccat. Quod quia homo prius agere contẽpsit, nunc captiuus clamat: Deus quis similis tibi? Peruersè volui esse tibi similis, & factus sum similis pecori. Sub tua Psal. 48. dominatione, sub tuo præcepto verè similis eram. Sed homo in honore po- Genes. 3. situs non intellexit, cõparatus est iumẽtis insipiẽtibus & similis factus est illis. Et quia tetigit vetitũ, inuenit suppliciũ. Vnde nunc gemens subdit: *Quantas ostendisti mihi tribulationes malas & multas!* Ostẽsum est enim malũ homini per ex Ibidem. perimentũ: Vnde scriptũ est: Et aperti sunt oculi eorũ. Cognouerunt enim se peccasse. Clausi sunt oculi interiores quibus videbant spirituale bonum: & aperti sunt oculi exteriores ad experiendum malum. Quis autem potest dicere aut excogitare, quantas & quàm multas tribulationes & anxietates videat & sentiat miser homo, in hac mortalitate & corruptione? Quæ ideo malæ sunt, quia sine culpa esse non possunt. Disciplina tamen fiunt, & admonitio est, non desertio. Nam protinus addit: *Et conuersus viuificasti me.* Quasi post iram conuersus ad misericordiam, viuificasti genus humanum in primo parente mortuum. Sicut enim in Adam omnes moriun- 1. Corint. 15. tur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. *Et de abyssis terræ*, Id est, de profunditate & submersione peccati, *iterum reduxisti me.* Quid est, quòd dicit Ioan. 3. Iterum? Non enim semel reducit Deus à peccatis: sed modò per baptismum, Matth. 4. modò per pœnitentiam, modò per conuersionẽ: & sic multis & diuersis mo- Luc. 7. dis reducimur ad salutem. Nos iteramus culpam, pius dominus iterat erga nos suam misericordiã. Vel de abyssis terræ, id est de peccatis quæ nos mergunt in interitum, reduxit Deus genus humanum. Primùm per fidem, iterum per speciem: nunc rectè viuendo, iterum æterna beatitudine perfruendo. Surreximus mente, fide, spe, charitate. Restat vt surgamus & corpore. Et quia hoc iam spe tenemus, dicatur rectè, Et de abyssis terræ iterum reduxisti me. Mihi verò sic reducto, *Multiplicasti magnificen-* 1. Timot. 2. *tiam tuam*, id est, multis modis magna & multiplicia virtutum dona

contu

contulisti. *Et conuersus*, per mediatorem Christum, ab ira quam habebas de peccato contra genus humanum, *consolatus es me*, securum faciendo de æterna promissione. Et quia duas dixerat reductiones, vnam secundum spiritum in re, alteram secundum corpus in spe, eas duas commendat, cùm subiungit: *Nam & ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam, Deus.* Hoc est secundum spiritum. A superiori enim sonat psalteriũ quod est quasi vas quoddam spirituale, in quo psalmi continentur, in quo etiam domini veritas ad ipsius honorem prædicatur. Vasa psalmi, instrumenta sunt vbi psalmodia fit: & significant viuificationem spiritus. Quid de corpore? *Psallam tibi in cithara sanctus Israël.* Cithara enim ab inferiori parte sonitum reddit. Psallam tibi in cithara, id est, in mortificatione carnis. Tibi inquam, qui es sanctus Israël, id est, qui sanctificas eos qui sunt spiritualiter Israël, id est, videntes Deum. Et ideo *Exultabunt labia mea cùm cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.* Tam certus erat sanctus Dauid de redemptione animæ suæ, vt iam diceret factum, quod in spiritu præuidebat futurum. Non ait: Et anima quam redẽpturus es: sed Anima mea quam redemisti. Quapropter dum domino cantat, nõ solùm exterioribus labiis, sed intus in anima exultat. Sic enim Deum laudare decet, vt mens concordet cum voce, vt impleatur illud Apostoli: Psallam spiritu, psallam & mente. Nec solùm labia mea decantabunt, *Sed & lingua mea meditabitur iustitiam tuam:* Id est, qualiter anima mea per te redempta sit & iustificata, nullis meis præcedentibus meritis, sed sola tua gratuita misericordia. Quando hoc meditabitur? In fine, *Cùm confusi & reueriti fuerint qui quærunt mala mihi.* Duobus modis confundentur & erubescent: aut cùm credent in Christũ, aut cùm venerit Christus. Resurgẽt enim omnes mortui, quisq; cum causa sua: separabuntur boni ad dexterã, mali verò ad sinistrã. Et tunc cõfundentur, qui antè exultabãt: erubescẽt qui garriebant, cùm dicetur eis: Ite in ignẽ ęternũ. Et notandũ quòd non ait, Et lingua mea loquetur: sed meditabitur. Tunc enim linguæ cessabunt quoniã in illa beata vita omniũ voluntates & cogitationes omnibus inuicem apparebunt.

Colos. 3. 1. Corin. 14. 1. Corint. 15. Matth. 13. & 25. 1. Corint. 13.

TITVLVS PSALMI LXXI.

PSALMVS Dauid, in Salomone. Tractatus iste tẽdit in Christũ, qui est verus Salomon id est, pacificus, qui pacẽ posuit inter Deum & genus humanũ. In hoc psalmo Christus materia est secundum vtraque naturam, diuinam scilicet & humanã. In prima parte petit ei dari iudiciũ, & affirmat quòd habebit. In secunda (quæ incipit, Orietur in diebus eius iustitia) loquitur de regno, ipsum regnum commendando multis modis. In tertia (quæ incipit, Sit nomen eius benedictum) cõmendatio est ipsius regis. Intendit nos admonere, vt subiiciamur ipsi Salomoni. Vox prophetæ præuidentis Christũ futurum regem, qui orando prophetat, vt detur ei regnũ dicens. Ephes. 2.

PSALMVS LXXI.

DEVS *iudicium tuum regi da: & iustitiam tuam filio regis.* Hoc confirmat in se dominus, vbi ait in Euãgelio: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudiciũ dedit filio. Qui rex etiã filius regis est, quia & Deus pater vtiq; rex est: & ipse filiũ suum incarnatum constit

Ioan. 5. Psal. 5. 23. 43. 83.

Psal.2. constituit regem super populũ suum, vt eum secundum iustitiã & iudicium,
Matth 2 Ioan.1. secundũ bonos mores & virtutes spiritualiter regeret, atq; in suo cælesti regno perenniter collocaret. Ac si dicat: O Deus pater, da regi Christo super
Ioan.5. homines iudiciũ tuum, vt sicut tu habes iudicare, ita habeat & ille. Atq; eidẽ
Matth.28. filio regis, id est, tui qui solus rex es, & in veritate tuos regis, da iustitiã tuam id est, iustum iudicium: quia rex ille semper iusta iudicia iudicabit. Endiadis est, quia per diuersa idem dicit. Idem est enim in hoc loco iustitia & iudiciũ. Nec aliud designant, nisi iudicium iustum. Da ei *Iudicare populum tuum in iustitia,* id est, vt iustè iudicet vniuersos: videlicet bonos & malos. Nec mouere debet, quòd dicit, Tuum. Sui enim sunt etiam peruersi, nec quicquam
Matth.12. possunt facere, nisi permissu Dei. Similiter *& pauperes tuos in iudicio,* subaudis
Matth.25. da ei iudicare. Iudicat Christus in hac vita bonos & malos. Iudicabit etiam postmodum, quãdo malos à bonis separabit. Et notandũ quòd cùm diceret,
Matth.5. *Pauperes* mox addidit, *Tuos*: vt per hoc designaret pauperes veros. Nõ enim omnes pauperes, sunt pauperes Dei, sed diuites sui: quia non humiles sunt, sed superbi. Et sunt quidam diuites qui facilius omnia sua pauperibus tribuant, quàm ipsi pauperes faciant. Propterea ad designãdos pauperes suos,
Ibidem. Luc.6. dicit dominus in Euangelio: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non ait pauperes rebus, sed spiritu: quoniam hęc beata & Deo acceptabilis paupertas est, vbi præsumptio spiritus non est. Tales pauperes in futuro iudicio iudicabit & saluabit Christus: quoniam sicut alibi di-
Psal.9. citur: Patientia pauperum non peribit in finem. Nec solùm da ei iudicium,
Marc 16. Act.10. sed fac illum per prædicatores tuos diuulgari per totum mundum. Et hoc est quod subdit: *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.* Eminentes excellenti sanctitate mõtes in Ecclesia sunt, qui idonei sunt & alios docere.
2 Corint.3. Suscipiant isti montes pacem prædicandam populo, sicut illis præceptum
Luc.10. est à domino. In quancunque domum intraueritis, primùm dicite, Pax huic domui. Colles sunt minores. Ipsi suscipiant iustitiam, id est obedientiã quæ est in hominibus, & in omni rationali creatura omnis iustitiæ origo atque perfectio. Vel per montes & colles possunt intelligi Euangelicę pacis vtriq; prædicatores, siue præcedentes, siue subsequentes. Ipsi suscipiant pacem &
Colos.1. iustitiam, id est, Christum, qui nos pacificat Deo, & iustificat per fidem: eúm-
Rom 4. que notificent populo. Primùm postulat, deinde affirmat quòd re vera iudicium habebit Christus. Vnde & dicit: *Iudicabit pauperes populi,* id est, veros & spirituales pauperes, segregando eos à populo, sicut dominus discipulis suis
Ioan.15. ait: Ego vos elegi de hoc mundo. *Et saluos faciet filios pauperum,* id est, imita-
Apoc.12. tores Apostolorum: *Et humiliabit calumniatorem,* id est, opprimet diabolum, qui est iniustus accusator fratrum nostrorum. Humiliatus est enim, quia quem occiderat resurrexit, regnumq́ue mortis abstulit. Cuius ille potesta-
1.Corint.15. Rom.5. tem ita gerebat, vt per vnum hominem quem deceperat, omnes per mor-
Philip.2. tem traheret ad damnationem. Sed humiliatus est: quoniam si per vnius de-
Rom.5. lictum mors intrauit in mundum, multo magis qui abundantiam gratiæ accipiunt in vita, regnabunt per Christum qui humiliauit calumniatorem. *Et permanebit cum sole,* id est, cum deitate: quæ ideo dicitur sol, quia vera cognitione

gnitione iustitiæ illuminat animam humiliato calumniatore: cum sole permanet, quia victo diabolo per resurrectionem ad dexteram patris sedet, vbi iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. *Et* hoc *ante lunam.* Tanquam primogenitus à mortuis præcedens Ecclesiam, quæ variando deficit & crescit *In generationem & generationem.* Aut generationem dicit, qua generamur mortaliter. Deinde incarnationem diuinitatis annunciat, cùm subiungit: *descendet sicut pluuia in vellus.* Quid enim tam silenter & sine strepitu fit, quàm cùm imber in vellere descendit? Nullius aures sono verberat. Nullius corpus humore repercussi roris aspergit: sed sine inquietudine omnium totum imbrem per multiplices effusum partes, toto corpore vnius meatus, scissuram nesciens, solida mollicie meatus plures prabet: & quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitaté. Rectè ergo Mariam velleri comparamus: quæ ita concepit dominum, vt toto eum hauriret corpore, nec eiusdem corporis scissuram pateretur: sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Rectè ergo Maria velleri comparatur: de cuius fructu salutaria populis vestimenta texuntur. Vellus planè Maria est. Si quidem de molli sinu eius Agnus egressus est, qui & ipse matris laniciem, id est, carnem gestans molli vellere, cunctorum operit vulnera populorum. Omne enim peccati vulnus Christi lana suffunditur, Christi sanguine fouetur: & vt sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur. Et quia de plenitudine eius nos omnes accepimus, aptè subiunctũ est: *Et sicut stillicidia stillantia super terrã.* Quoniã tota se diuinitas infudit in Mariam, descendit sicut pluuia in vellus: quoniam per diuisiones gratiarum perfudit Ecclesiam, descendit sicut stillicidia stillantia super terram. Gedeon in præliũ iturus, belli exitus signum à domino petiit. Posuit igitur super terrã vellus, quod prius madidum, posteà verò siccũ apparuit. Terra autẽ prius sicca, postea verò madida fuit. Pluuia Christus, vellus Iudæa, terra verò gentium multitudo intelligitur. Prius pluuia in vellus, primitus Christus in Iudæam descendit. Erat autem terra sicca, quoniam gentium populus indoctus adhuc & imbaptizatus erat. Sed nunquid semper sicca erit? Non vtique semper: vellere excusso in omnes terras Christi nomen diffunditur. De vellere ergo in terram, de Iudæa in gentes Christi nomen rorisque superni fluxit doctrina. Et quæ vtilitas erit in aduentu Christi? *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis.* Hoc etiam secundum literam impletum est. In tempore enim quo natus est dominus, sub vnius regionis imperio totus mũdus quiescebat. Spiritualiter autem & pax & iustitia in diebus eius exortæ sunt. Peccatores facti iusti, & discordes pacifici. In diebus eius iustitia exorta est, id est, gratia fidei qua iustificantur electi. Bene autem dicitur, Et abundantia pacis: quoniam per totum mundum erit abundans reconciliatio, & de omni parte erunt homines reconciliati Deo. Hæc autem pax perseuerabit in sanctis, *Donec auferatur luna,* Id est, donec fiat immortalis & impassibilis præsens Ecclesia. Quid est enim donec auferatur luna, nisi donec efficiatur, vt non sit? Videlicet vt pacis abundantia vsq; ad hoc perducatur, vt cõtradictio ac rebellatio penitus destruatur, & fiat pax intantũ crescẽs, vt morte

Sapien. 5. *Marc. 16.* *Hebr. 1.* *Rom. 6.* *Apoc. 1.* *Iudicum 6.* *Luc. 1.* *Ibidem.* *Ioan. 1.* *1. Pet. 4.* *Ioan. 1.* *Iudicum 6.* *Psal. 18.* *Rom. 10.* *Luc. 2.* *Rom. 7.* *Luc. 2.*

1.Corint.15. morte omnino deuicta inter carnem & spiritum, inter hominem & Deum inconcussa concordia atque vnitas indiuisa perpetuo habeatur. Deinde ostendit amplitudinem regni, cùm subiungit: *Et dominabitur à mari* orientali, *vsque ad mare* occidentale: *& à flumine* Iordane, *vsque ad terminos orbis*
Matth.3. *terrarum*, in circuitu totius orbis. Per flumen Iordanem in quo Christus
Luc.3. Ioan.1. baptizatus est, accepimus baptismum, per quem Christus dilatatur per totum mundum. *Coram illo procident Aethiopes: & inimici eius terram lingent*. Per Æthiopes, à parte totum significauit omnes gentes: eam eligens gentem
Matth.2. quam potissimum nominaret, quæ in finibus terræ est. Procident (inquit) coram illo, id est, adorabunt illum: & inimici Dei terram lingent, si quando Iudæi, hæretici & pagani in Apostolorum doctrina delectãtur. Sunt enim Apostoli sal terræ. Lingent etiam terram inimici Dei, quãdo fallaciæ blan-
Matth. 5. dimentis verbisque adulatoriis sanctos decipere nituntur. *Reges Tharsis & in-*
Matth. 2. *sulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent.* Hoc Magi stella duce etiam corporaliter impleuerunt, quos vniuersæ terræ reges & principes adhuc quotidie spiritualiter imitari non desistunt. Tharsis interpretatur exploratio gaudij, vel contemplatio. Aliqui enim venientes de exploratione gaudij, experta & despecta inani lætitia huius mundi, seipsos facientes reges, carnalitatem suam rationabiliter regendo, semetipsos offerunt in
Rom. 12. munera regi domino. Per insulas (quæ sunt terra sicca & circundata mari) accipimus eos qui sicci sunt à fluctibus huius mundi: cuius tempestatibus nequaquam demerguntur, licet procellis eius circunquaq; tundantur. Tales insulæ munera offerunt, quia bona quæ operantur, domino ascribunt. Arabia interpretatur humilitas. Saba succensio. Humiles & illi qui in se vitia succendunt, nihilominus facti reges, semetipsos dona gratuita domino adducunt. Ea quippe adduci solent, quæ ambulare valent. Nunquid de immolandis victimis hoc dictum est? Absit vt talis oriatur in diebus eius iustitia. Sed per hæc dona quæ domino adducenda prædicantur, homines fideles designantur, quos in societatem Ecclesiæ Christi regum adducit auctoritas. *Et adorabunt eum omnes reges*, qui prius solebant adorari, id est, aliqui de omni genere regum: *& omnes gentes*, quæ prius solebant seruire terrenis regibus, *seruient ei*, nostro videlicet cælesti regi. Et merito, *Quia liberabit pauperem à potente*. Ille hîc dicitur potens, qui superius calumniator est appellatus. Quem potentem ad homines sibi subiiciendos atque in seruitute reti-
Luc. 11. nendos, non virtus eius fecit, sed humana peccata. Sed qui humiliauit calumniatorem, & intrauit in domum fortis, vt eo alligato vasa eius eriperet, ipse liberauit pauperem à potente, *& tam* desolatum & miserum *pauperem, cui non erat adiutor*. Non enim hoc efficere potuit vel quisquam homo iustus, vel aliquis angelus. Non poterant etiam per liberum arbitrium liberari, nisi tantummodo per Christum. Et quomodo liberabit? *Parcet pauperi & inopi*. Pauper est, qui nihil habet. Inops qui alterius ope indiget. Hunc pauperem virtutibus & bonis operibus vacuum & desertum, non damnabit rex pius iuxta proprium meritum, sed parcet, relaxando pœnam, dimittendo culpã. Et sic: *Animas pauperum saluas faciet*, Diuitum animabus dæmoniis traditis.

Et quo

Et quomodo ſaluas faciet animas pauperum? *Ex vſuris & iniquitate redimet animas eorum.* Quoniam neque vſuras neq; iniquitates amplius exercebunt. Siue ex vſuris & iniquitate, diaboli. Hic enim peſsimus fœnerator aliis luxuriam, aliis auaritiam, aliis verò ſuperbiam commodat: in quibus poſtquã peccatores exercitati fuerunt, animam pro vſura diabolo reddunt. Pecunia diaboli eſt iniquitas, quam nos ab ipſo ſuſcepimus. Super hanc pecuniam exigit à nobis vſuras, id eſt, pœnas, quas non ſuſcepimus & ſoluimus. Ab his vſuris & iniquitate redimuntur animæ pauperum, ſanguine illo qui effuſus eſt in remiſsionem peccatorum. *Et* ſic factum eſt *honorabile nomen eorum coram illo.* Iam enim non memor eſt nominum eorum per labia ſua, quibus anteà vocabantur idolatræ, ſiue adulteri, ſiue homicidæ: quoniam relictis vitiis pro quibus ſignabantur talibus vocabulis, conuerſi ad Chriſtum ſuſceperunt nouum vocabulum, vt à Chriſto dicerẽtur Chriſtiani. Quod vtique nomen coram illo eſt honorabile, etſi coram inimicis habeatur deſpicabile. Audi & aliud honorabile nomen, atque omni iocunditate plenum, quod ipſe pius dominus diſcipulis ſuis imponere dignatus eſt, dicens: Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos meos. Sequitur commendatio ipſius regis de quo ait: *Et viuet.* Non enim in morte remanebit, ſicut Iudæi putauerũt: ſed reſurget à mortuis, Et viuet in æternum, teſte Apoſtolo qui ait: Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. *Et dabitur ei de auro Arabiæ.* Multi enim ex ſapientibus gentium conuerentur ad ipſum. Vel aurum Arabiæ ſignificat ſapientiam in humilitate. Arabiam enim interpretari diximus humilitatem. Hoc theſauro nihil charius, nihil pretioſius aut haberi, aut offerri Deo poteſt, *Et adorabunt de ipſo ſemper,* Id eſt, ſumma & ſingulari veneratione colent eum. Et hoc quòd eum adorabunt, procedet de ipſo, id eſt, de munere ipſius. Nos enim quomodo oremus neſcimus; ſed Spiritus ſanctus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. De ipſo habent, ſi qui bene orant. Ab ipſo trahũt quicquid boni poſſident. Meritò ergo *tota die,* id eſt aſsiduè *benedicent ei,* gratias referendo, & bona ſua non ſibi, ſed domino aſcribendo. Oſtenditur & alia cauſa vt benedici debeat, cùm ſubditur: *Erit firmamentũ in terra.* Omnes enim promiſsiones Dei in illo firmatę ſunt. Et quicquid prophetatum eſt pro ſalute noſtra, totum in illo eſt, vel erit adimpletũ. Fideles quoque animæ in hac terra poſitæ, non habent aliud firmamentum, niſi Chriſtum. Firmamentum eſt timẽtibus eum. Ecce eſt firmamentum. Nunquid altum? Erit vtique. Nam *In ſummis montium ſuperextolletur,* Id eſt, inter illos montes, qui ſunt aliis altiores, cũ Chriſtus venerit, ſolus omnibus eminentior apparebit. Hinc alius propheta dicit: Erit in nouiſsimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montiũ. Nam ſi alij montes extolluntur ſanctitate, dominus noſter ſuperextollitur diuinitate. Ecce firmamentum eſt, & altum: nũquid fructuoſum? Etiam *Super Libanum fructus eius.* Libanũ ſolemus accipere veluti huius ſeculi dignitatem: quoniam mons eſt Libanus excelſas arbores habens, & nomen ipſum interpretatur Cãdidatio. Et quid mirum ſi ſuper huius ſeculi præclarum omne faſtigium fructus ſuperextolletur Chriſti, cuius fructus

Matth. 26. Luc. 22. Apoc. 1.

Acto. 11.

Ioan. 15.

Pſal. 15. Iſa. 53. Rom. 6.

Matth. 11.

Rom. 8.

Galat. 3.

Matth. 24. Iſa. 2.

dilectores omnia secularia cacumina contempserunt? Si autem in bono accipiamus Libanũ, propter Cedros Libani quas plãtauit: quis alius fructus intelligendus est, qui super Libanũ extollitur, nisi de quo Apostolus de charitate locuturus dicit: Adhuc excellẽtiorem viã vobis demõstro? Hoc enim & in primo ponitur munerum diuinorum, vbi ait: Fructus autẽ spiritus est charitas. Atq; inde cætera consequenter cõtexuntur. Aptè autem adiunctũ est, *Et florebant de ciuitate sicut fœnum terræ.* Ciuitas in hoc loco designatur seculi huius societas. Exaltatur itaq; fructus Christi super Libanũ, id est, super arbores diurnas, & ligna imputribilia (quia ille fructus æternus est) omnis claritas hominis secundũ temporalẽ seculi celsitudinẽ fœno cõparatur, quoniam à credentibus, & vitã æternam iam sperãtibus, spernitur fœlicitas
Isa. 40. tẽporalis, vt impleatur quod scriptũ est: Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius vt flos fœni. Fœnũ aruit, & flos decidit: verbum autẽ domini manet in æternũ. Et propter hæc omnia beneficia *Sit nomen eius benedictum in secula.* Id est, fama & gloria nominis eius quãtum ad homines, accipiat incrementũ, & semper magis ac magis diuulgetur & magnificetur hic & in æternũ. Merito autem benedicendum est, quoniã etiam *Ante solem*, id est, ante omnia tẽpora *permanet nomen eius.* Non dicit nomen, illã vocẽ quæ transit: sed substantiã diuina hîc intelligitur, quæ per nomen significatur: & est conse-
Genes. 27. quens, vt qui Deum benedicit, benedicatur à Deo. Quod sanctus Isaac ostendit, quãdo in figura Christi filio suo benedicens dixit: Qui benedixerit
Genes. 22. tibi, erit & ille benedictus. Hinc Abrahæ dicitur, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Vnde nunc rectè dicitur: *Et benedicentur in ipso omnes tribus*
Nume. 34. *terræ.* Tribus dicuntur quasi curiæ, impropriè tamen. Et dominus Deus po-
Iosue 13. & & 14. pulũ suum per diuersas tribus diuidi præcepit: & sanctus Iacob secundũ di-
Genes. 50. uersas tribus filiis suis benedixit. Diuersæ tribus in Ecclesia Dei electas ani
Ioan. 14. mas secundũ diuersa merita designant, propter quod & in domo patris mãsiones multæ sunt. Ac si dicat: Non solùm ipse benedictus erit, sed omnes sui per eum. Vnde meritò *Omnes gentes magnificabunt eum*: Non ipsi faciendo vt magnus sit, qui per se magnus est: sed laudando & magnum faciendo. Vnde ex parte sua Deum benedixit dicens: *Benedictus dominus Deus Israël qui facit mirabilia solus.* Quoniam quicunq; facit, non ipse per se, sed dominus per ipsum facit. *Et benedictũ nomẽ maiestatis eius in æternũ.* Nomine maiestatis intelligitur gloria diuinitatis. Quare autẽ cùm diceret Deus Israël, nõ potius dixit Deus omniũ hominum, aut Deus totius creaturæ? Quia intendit ibi Deũ cõmendare secundũ gratiã. Nam secundũ potentiã postmodum cõmendauit, vbi nomen suæ maiestatis apposuit: propter quod & protinus addidit: *Et replebi-*
Ierem. 23. *tur maiestate eius omnis terra.* Qua in re notandum est, quia cùm omnipotens
Ioan. 14. Deus cuncta repleat per diuinitatis suæ potẽtiam, quædã tamen specialiter
Acto. 2. replet per suæ inhabitationis gratiam. Vnde sicut præmisimus, ad commendandã gratiã suam dictus est Deus Israël, quoniã hanc gentẽ sibi specialiter elegit: de qua per prophetã alium dicit: Et inhabitabo & inambulabo in eis,
Leuit. 26. 2. Corin. 6. & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Quatuor ergo benedictiones in his quatuor versibus posuit. Primã de æternitate Dei. Secundã de benedictio

nedictione gẽtium in ipſo.Tertiã de gratia ſpirituali Iſraẽli collata, in qua etiam ſolũ Deum mirabilẽ prędicauit, quia in hoc ſolo opere gratię longe mirabilior quã in cæteris operibus extitit. Quartã gloriã ſuæ maieſtatis, in qua conſiſtit noſtra beatitudo & finis. Hac enim maieſtate replebitur omnis terra, replebitur tota Eccleſia. Et ex his omnibus benedictus ſit Deus. *Fiat fiat.* Quia valde deſiderat, ideo ingeminat.

TITVLVS PSALMI LXXII.

SICVT per clauem vel oſtium ingredimur in domũ, ita per ſenſum titulorum intelligentiam intramus pſalmorũ. Titulus huius pſalmi eſt: Defecerunt hymni Dauid filij Ieſſe, Pſalmus Aſaph. Hymni ſunt tantus continentes laudem Dei. Si ſit laus, & non ſit Dei, non eſt hymnus. Si ſit laus, & Dei, & non cantetur, non eſt hymnus. Oportet ergo vt ſi ſit hymnus, habeat hæc tria: & laudẽ, & Dei, & canticum. Cùm ergo dixit, Defecerunt, moleſtã rem videtur nuntiare. Nam qui cantat laudem, non ſolùm laudat, ſed etiam hilariter laudat. Qui cantat laudem, non ſolùm laudat, ſed etiam amat eum quem cantat. In laude confitentis eſt prædicatio, in cantico affectio. Aſaph interpretatur ſynagoga ſiue cõgregatio. Vox eſt in hoc pſalmo ſynagogæ, deficientibus hymnis Dauid, non filij Dei, ſed filij Ieſſe. Ideo addidit filij Ieſſe, ne in hoc loco ſicut in cæteris pſalmis, per Dauid intelligeretur Chriſtus: ſed per Dauid acciperetur carnalis Iudaicus populus, cui præerat rex & propheta Dauid. Huius Dauid, id eſt carnalis populi laudes defecerunt, deficientibus temporalibus rebus, per quas ſolebat à carnali populo laudari Deus. Quare autẽ illæ defecerunt, niſi vt alia quærerẽtur meliores, quæ deficere nõ poſſunt? Materia eſt ipſa fidelis ſynagoga. In prima parte iam tanquã confirmata Deũ laudat, qua antè dubitãs pene errauerat. In ſecũda parte (qua dicitur, Cõuertetur populus meus hic) cõuerſio ab eo quòd dubitauerat commendatur. In tertia (quæ incipit, Verũtamen propter dolos) oſtendit hanc proſperitatem fallacem, atque amatores eius ad mortẽ trahentem. In quarta (quæ incipit, Quid enim mihi eſt in cælo?) oſtendit ſe verum habere intellectum, nec iam temporalia quærere, ſed ſolum Deum. Intentio eſt compeſcere ſimplices, ne de proſperitate bonorum aut aduerſitate malorum murmurent aduerſus Deum, quem conſtat in omnibus bonum eſſe & iuſtum. Ideo ait. 1.Para.6. 2.Corint.9.

PSALMVS LXXII.

QVAM bonus Iſraẽl Deus. Mirè quidẽ & ineffabiliter bonus eſt. Matth.19.
Sed tamen ſumma eius bonitas non omnibus nota eſt, niſi tantummodo *illis qui recto ſunt corde*, id eſt, qui nec extolluntur proſperis nec franguntur aduerſis: & in vtroque bonum & rectum intelligunt Deum. Deinde incipit dubitationẽ ſuam quã prius habuit ad aliorũ cõfirmationẽ declarare, cùm ſubdit: *Mei autẽ pene moti ſunt pedes*, Id eſt, animi affectiones penè motę ſunt à Deo. *Penè effuſi ſunt greſſus mei*, Id eſt, opera mea. Greſſus noſtri effunduntur, quãdo pro diuerſis & terrenis rebus appetendis operamur. Quãdo autẽ pro ſolis æternis laboramus, iam nõ effunduntur bonæ actionis greſſus, ſed ad vnũ potius tendunt, ſcilicet ad Deum. Moti ſunt pedes, ad errandum: fuſi greſſus, ad lapſum: nõ omnino tamẽ, ſed penè. Ac ſi apertius dicat: Penè receſſi à Deo, & ſecundũ voluntatẽ, & ſecundũ actũ. Ideo dicit: Penè, quia reſipuit. Nam ſi nõ reſipuiſſet à Deo penitus receſſiſſet. Sed quare hoc? *Quia zelaui ſuper iniquos, pacẽ peccatorum videns.* Vidi Marc.10.

illos pacem habere, diuitiis florere, qui Deum contemnebant. Ego verò qui cultor Dei eram, iis omnibus carebam. Propterea zelabam super illos. Ideo indignabar, ideo inuidebam. Sed iam video quare hanc habeant pacem. Quare? *Quia non est respectus morti eorũ.* Non est in eis respectus diuinæ misericordiæ, vt liberentur ab æterna morte. Ideo hac tẽporali pace hîc fruuntur, quatinus in futuro damnatione perpetua puniantur. *Et firmamentum in plaga eorum,* subaudis non est. Plagam eorum dicit culpam, in qua non est firmamentum, id est, aliquod pœnitentiæ vel salutis medicamentum. *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Id est, non laborant
Prouer. 3. sicut cæteri homines, neque affliguntur. Non sunt enim ex filiis Dei, quos
Hebr. 12. flagellat misericors pater, vt recipiat. Nunquam autẽ hîc omnipotẽs Deus
Apoc. 3. magis irasci potest peccatori homini, quàm cùm in hac vita permittat eum prosperari. *Ideo tenuit eos superbia.* Quia enim flagella non sentiunt, propterea elatè viuunt. Nam si flagellarentur, fortassis humiliarentur. Ergo superbia tenuit eos, alligauit, astrinxit, subdidit tanquã captiuos, tanquã seruos. Ex hac retentatione *Operti,* Id est, ex toto pleni *sunt iniquitate,* quantum ad proximum: *& impietate sua,* quantũ ad Deum, O infelices illi, quos tanquã vinctos superbia tenet, tanquã submersos iniquitas operit. Quæ vnde processerit, ostenditur cũ subinfertur: *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorũ,* Id est, ex copia diuitiarum, ex tumore superbiæ, ex voluntate & delectatione. Ex quo notãdum est, quia non ab vna semper origine procedit iniquitas. Nam aliquando ex necessitate deriuatur, aliquãdo ex abundantia. Sunt quidã mali quasi ex macie, quia exiles, exigui, pauperes & egẽtes, tabe quadã necessitatis affecti. Pauper furtum facit: ex macie processit iniquitas. Diues abundans aliena rapit: quasi ex adipe iniquitas prodiit. Cùm dicis macro: Quare hoc fecisti? Humiliter afflictus, & abiectus respondet: Egestas cõpulit. Si dicas diuiti: Quare hoc facis? Vix dignatur audire, etiam contẽnit te. Aliud est ergo ex necessitate peccare, aliud ex abundantia. Ecce hi à superbia inceperunt: quò peruenerunt? *Transierunt* (inquit) *in affectum cordis,* Id est, vsq; ad prauas voluntates suas adimplendas. Et hoc quod ipsi transierunt, non impræmeditatè fecerunt, sed quasi ex mora & lima, quia *cogitauerunt* prius diu inter se: *& posteà locuti sunt* ad alios docendos *nequitiam* suam. Et hoc non in abscondito, sed in manifesto. Vnde & subdit: *Iniquitatem in excelso locuti sunt.* Non cum timore, sed cum audacia, clarè & apertè, audientibus omnibus. Nec solùm cõtra homines tumidè & peruersè locuti sunt malũ, sed etiã in Deum. *Posuerunt* enim *in cælum os suum,* blasphemãtes Deũ, ipsis cælestibus detrahẽtes. *Et lingua eorum transiuit in terra.* Prius in cælũ, deinde in terrã linguã trãstulerunt, quia prius contra Christum, posteà verò cõtra Ecclesiã locuti sunt. Vel linguã eorũ in terra transire, est contẽpto cælesti domino seipsos in hac vita laudare, magnificare, sicut alibi dixerunt: Linguã nostrã magnificabi-
Psal. 11. mus, labia nostra à nobis sunt. Quis noster dominus est? Et verè in hoc lingua eorum transiit in terra, quia loquacitas eorũ metas humanitatis & modum excesit in natura, cùm se intantum extollerent, vt Deum esse supra se contemnerent. Et quia intantum errauerunt, atque ad tantam malitiam ex

pace & prosperitate sua peruenerunt, eorum damnatio, fuit aliis occasio conuersionis. Propterea subdit: *Ideo conuertetur populus meus hîc*. Hîc (inquit) in tanta eorum cæcitate, in tanta perditione, quam incurrerunt qui diuitias amauerunt. Populus meus hoc ex ratione considerato, ex zelo & inuidia quam prius inde habuit, cōuertetur, ne simili damnatione cum amatoribus diuitiarum puniatur. Conuertetur (inquit) populus meus hîc, id est, considerata perditione prauorum. Vel hîc, id est, in hoc seculo, dum tempus est acceptabile conuertendi, & dies salutis. De quibus protinus addit: *Et dies pleni inuenientur in eis*, scilicet pleni ad indulgentiam, ad misericordiam & ad gratiam. Venit enim plenitudo tēporis, in quo misit Deus filium suum in terris. Vel in his qui hîc ad Deum conuertentur, in futuro dies inuenientur pleni beatitudine, pleni æternitate. Verè ibi dies pleni sunt, vbi lucet sol iustitiæ, vbi diuina splendet claritas & æterna. Deinde narrat qualiter primùm errauerunt, & quomodo postmodum conuersi sunt. Ait enim: *Et dixerunt*, videlicet cogitando intra se ante conuersionem: *Quomodo scit Deus*? Id est, quomodo possumus scire quòd ipse sciat, quòd boni ita tribulantur & mali prosperantur? *& si est scientia in excelso?* Si est quod ipse sciat, quomodo patitur? Aposiopesis est, id est, defectio, vbi additur vt oratio plenè intelligatur. Talis erat error eorum. Putabant enim Deum res humanas aut nescire, aut non curare, cùm tribularenrur boni & florerent mali. Vnde & subsequenter dicunt: *Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias*. Ego qui Deo seruio, egeo: ipsi peccatores sunt, & abundantes diuitias in seculo obtinuerunt. *Et* ideo ego quoque iunctus illis ante conuersionem, similiter *dixi: Ergo sine causa iustificaui cor meum*, vt mundus essem in cogitatione: *& laui inter innocentes manus meas*, id est, cum innocentibus actiones meas mundaui & hoc sine causa feci. Vbi est merces puræ conscientiæ? vbi præmium innocentis vitæ? Bene viuo, & egeo: ille peccat, & abundat. *Et fui flagellatus tota die*. A me non recedunt flagella Dei. Bene seruio, & flagellor: ille non seruit, & requiescit. Periculosa sunt hæc verba, & penè blasphema. Non dixit, Nesciuit Deus: sed quasi quærens hæsitat & nutat. Non dixit, Non est scientia in excelso. Hoc est quod ait paulò antè: Mei autem penè moti sunt pedes. Non confirmat, sed ipsa dubitatio periculosa est. Per periculum tamē trāsit ad sanitatē, vnde & subditur: *Et castigatio mea in matutinis*, Id est, sine dilatione. Castigatur autē cùm ab errore sanatur. Impiorum differtur castigatio, mea non differtur. Illa sera, vel nulla est: mea in matutinis. Audi iam vocem castigati. Reprimit enim se ab eo quod dixerat, atque errorem suum recognoscens ait: *Si dicebam, Narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui*. Hoc vt planius intelligatur, opus est vt distinguatur sic: Dicebā cogitando intra me, si narrabo sic, sicut videlicet superius narraui: vel sicut narrauerūt illi qui dixerunt, Quomodo scit Deus? &c. Ecce manifestū est & certū quòd nationē filiorū, id est, iustorum tuorū reprobaui. Aliud dicturus sum, quàm dixit Abrahā, quàm Isaac, quàm Iacob, quàm dixerunt prophetæ. Illi enim omnes dixerunt, quia curat Deus res humanas. Ego dicturus sum, quia non curat. An maior in me prudentia siue intellectus, quàm in illis? Saluberrima

2.Corint.6.
Galat.4.
Sapien.5.
Mala.4.

auctoritas reuocauit cogitationes ab impietate. Ne ergo iustos Dei reprobaret, imo vt vnũ cum eis salubriter sentiret: iam errorẽ suum tenaciter nõ defendit: sed quod nesciat, humiliter dicit. Non enim paruus profectus scientię est vel suam ignorantiã non ignorare. Vnde quidã ait: Hoc vnũ scio quod nescio. Et hoc est quod subdit: *Existimabã vt cognoscerẽ hoc, labor est ante me.* Putabã me scire veritatẽ, quare floreant mali: quare doleãt boni: & iam cõuersus, iã castigatus recognoui, quia hoc labor est ante me. Quid est ante me? dum apud me maneo, dum in sensu carnali persisto, dum sola visibilia attendo, non possum facilè de terrenis rebus vera sentire. Quandiu erit iste labor? *Donec intrem in sanctuarium Dei.* Donec mente transeam ad spiritualem intelligentiam: *& intelligam,* Id est, intellectum meum figam, *in nouissimis eorum.* Ergo ad habendã rerum temporalium veram scientiam duo sunt nobis necessaria. Primùm, vt æterna bono animo perpendamus. Deinde, vt eorum
Eccles. 1. quæ transeunt, finem solicitè cogitemus. Quo vtroque perspecto facilè colligitur quia vanitas est, quicquid temporaliter amatur. Nihil sanctuarium Dei, nisi diuinum iudicium valet intelligi, quò qui ratione intrat, indubitanter intelligẽdo considerat, quia omnipotens & iustus Deus ad hoc permittit florere malos in hoc seculo, vt puniantur grauiùs in futuro. Ad hoc bonos vult tribulari temporaliter, quatinus purgati postmodum gaudeant æternaliter. Iam verò tanquã Dei sanctuariũ ingressus, atq; ibi spiritualiter eruditus, non solùm de nouissimis quæ sentienda sunt, agnoscit: sed etiã pro-
Luc. 11. pter quod data sunt malis bona, intelligens insinuat, cùm subiungit: *Veruntamen propter dolos posuisti eis*, subaudis, diuitias, in quibus confidunt, quas fallaciis dolisque adepti sunt. Non hoc ita accipiendum est, vt omnipotens Deus (qui iustus est & bonus) hæc temporalia bona malis propter dolos ponat, vt ponendo hæc sic eos decipere intendas: sed in his bonis quæ bene ipse qui bonus est, malis ponendo tribuit, ipsa eorum voluntas prona & peruersus vsus seipsos corrumpunt. Nam acceptis à bono Deo terrenis bonis, vnde meliores bene dispensando & misericorditer largiendo esse debuerũt, inde proprio vitio suæ eupiditatis & superbiæ corrupti, fallacias, dolos, inuidias, & cætera mala exercuerunt. *Veruntamen* (inquit) *propter dolos posuisti eis.* Quanquã dicam in nouissimis eorum, tamẽ hîc iam quodãmodo punis eos occulto iudicio. Vnde & subdit: *Deiecisti eos dũ alleuarẽtur.* Non dicit, Deiecisti eos, quia elati sunt: sed in eo ipso quo sunt elati, sunt deiecti. Sic enim efferri, iam cadere est: & quãto magis exaltãtur, & superbiũt exterius, tãto magis excæcãtur interius. Quo plus ascẽdunt, eo amplius queadmodũ fumus euanescũt. Vnde & admirando adiũgit: *Quomodo facti sunt in desolationẽ?* Vbi enim superbia, ibi desolatio. Nã dum mẽs extollitur ab omni virtute, ab omni fructu boni operis vacuatur. Magna quoq; desolatio est, vbi Deus nõ est. Propter quod & *Subitò defecerũt.* Subitò amittũtur honores: citò amittitur potẽtia: subitò venit damnũ, quicquid tẽporaliter possidetur, subitò euacua-
Luc. 12. tur. Inde de quodã inuenitur in Euãgelio: Stulte, hac nocte anima tua tolletur à te. Et postquã defecerũt, *Perierunt propter iniquitatẽ suam.* Hoc iã sæpe cõtigit, & quotidie contingit. Talis est fructus diuitiarũ. Hæc sunt nouissima, quæ in

quæ intelligit, qui in Dei sanctuariũ intrauit. Propter iniquitatẽ suam perẽũt, qui terrena cupierũt, qui in superbia euanuerũt, qui in voluptatibus suis tanquã semper victuri, radicati sunt. Vbi gloria illorũ? vbi potẽtia? vbi pax? vbi diuitiarũ abundãtia? *Velut somniũ surgentiũ.* Sic omnia defecerũt. Fac hominem in somnis se inuenire thesauros. Pauper dormierat: in somnis diues est, sed donec euigilet. Euigilauit, inuenit ærumnam suam quam dimiserat dormiens. Et isti miseriã suam quam sibi cõparauerãt, inuenient cùm euigilauerint. Quasi enim modò dormiũt in peccato, dũ trãquillè viuũt, dũ vẽturam miseriã nõ attendunt. Cõpellentur post mortem euigilare, cũ de seipsis incipient rationẽ reddere. Et tunc veraciter deficiẽt & peribũt, quando implebitur quod subinfertur: *Domine in ciuitate tua imaginẽ ipsorũ ad nihilũ rediges.* Nonne digni sunt hæc pati, vt Deus in ciuitate sua imagines ipsorum ad nihilũ redigat, quia & ipsi in ciuitate sua terrena imaginẽ Dei ad nihilũ redegerunt? Vel trãsitoria bona & terrenã gloriã dicit eorũ imaginem, quia etsi non dant, tamen promittunt beatitudinẽ. Quæ in ciuitate Dei ad nihilum redigũtur, quia in sanctorum cordibus, qui sunt Dei ciuitas, tota hæc terrena gloria & diuitiæ pro nihilo reputantur. Et quasi quis diceret: O tu Asaph, vnde tibi quod ita loqueris? vnde tibi tantus rerum temporalium contemptus? ait: *Quia inflãmatum est cor meũ.* Nam quoniã igne sancti spiritus sanctorum corda accensa sunt, nihil nisi spiritualia desiderare possunt. Hinc Paulus admonet, dicẽs: Spiritu feruẽtes, domino seruiẽtes. Et quoniã Dei amor carnalem consumit voluptatem, rectè subiungit: *Et renes mei cõmutati sunt,* id est carnales delectationes commutatæ & ablatæ. *Et ego ad nihilum redactus sum,* abnegans memetipsum: *Et nesciui*, id est, pro nesciente & stulto me habui. Hinc Paulus: Si quis videtur esse aliquid, cùm nihil sit: ipse se seducit. Diuinus quippe amor cùm perfectè mentem occupat, voluptuosa desideria protinus deuastat: & quicquid carnale inuenit, totum adnihilat & occidit. Fortis est dilectio vt mors. Tria nobis in hoc versu demonstrãtur valde vtilia. Primo feruor charitatis: deinde mortificatio carnis: postmodum perfectio humilitatis. In versu verò qui sequitur duo, id est obedientiã & perseuerantia, commendantur. Ait enim: *Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.* Fœlix anima quę potest esse iumentũ Dei, vt pro eius amore mãsueta & mitis omnia libenter ferat, omnia patienter sustineat: & sicut bene cepit, ita semper proficiat, atque in proposito sancto semper cũ Deo permaneat ita, vt ab eo nullis tentationibus separetur, nullis aduersitatibus moueatur: quatinus veraciter possit dicere, & ego semper tecum. Talis erat Paulus, cùm se affirmaret nullis tribulationibus, nullis angustiis, nulla demũ creatura separari posse à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Et nc hoc suis viribus ascribere videretur, gratiã Dei cõmendat dicens: *Tenuisti manũ dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cũ gloria suscepisti me.* Manum suam dicit opera sua. Dexteram, propter æternam vitam. Non enim pro terrenis operabatur, sed pro ęternis. Iuxta quod scriptũ est: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Nec hoc faciebat viribus suis, sed tenebat & gubernabat ille qui ait, Sine me nihil potestis facere. Quadam hic simili-

Gen. 3. *Roma. 12.* *Gal. 6.* *Cant. 8.* *1. Cor. 13.* *Roma. 8.* *Matth. 6.* *Ioan. 15.*

tudine loquitur. Sicut enim aliquis puer vel infirmus per se ire non valet, nisi manu teneatur: sic tanta est imbecillitas nostra, vt in bono per se proficere minimè valeat, nisi eam diuina virtus semper teneat & trahat. Me quoque (inquit) positum in voluntate tua implenda, vt nunquam faciam nisi quod tu volueris, deduxisti de virtute in virtutem: & tandem cum gloria suscepisti me, id est suscipies me. Fœlix est illa anima, quæ voluntati Dei semper est subdita, vt illud velit, quod vult Deus: & illud reprobet, quod reprobat Deus: & se totam ita sine vlla contradictione diuinæ committat voluntati: vt quicquid voluerit, tanquam de iumento suo faciat: quò voluerit, ducat. Ducturus est enim Deus talem animā in gloriam suam. Hæc gloria sanctis præparatur in cælo, quæ verè mira & ineffabilis est. Vnde admirans ait: *Quid enim mihi est in cælo?* Et cœpit cogitare fœlicitatē ipsam cælestē, & arguere se, quia terrena desiderauerit, dicēs: *Et à te quid volui super terrā?* Cōparauit volūtati suę terrenæ prēmiū quod accepturus est cæleste. Vidit quid ibi seruaretur sibi, & cogitās & ęstuās in cogitatione cuiusdā rei ineffabilis, quā nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nō dixit, Illud & illud mihi est in cælo: sed, quid mihi est in cælo? Quid illud est? Quantūest? Quale est? Et eū tantū sit quod habeo in cælo, à te quid volui superterram? Cur vnquā terrena volui? Cur vnquā transitoria cōcupiui? Seruas (inquit) mihi tu in cælo diuitias immortales, teipsum: & ego volui à te in terra, quod habent & impij, scilicet aurum & argentum. Sic dum cælestia admiratur iste Asaph, & terrena despicit, inter vtrunq; versans animum, semetipsum pœnitendo grauiter affligit, totúmque se cōtemptis inferioribus ad superiora rapit. Vnde & dicit: *Defecit caro mea & cor meum.* Totum se spiritualem sanctíque spiritus igne flagrantem insinuat, dum carnis concupiscentias & pristinas cogitationes in se defecisse pronuntiat. Caro nostra deficit, quando sic per rigorem disciplinæ constringitur, vt iam spiritui reluctari non possit. Cor etiam nostrum defectum patitur, cùm voluntas propria omnisque præsumptio interius resecatur, & sic factus est (inquit) *Deus cordis mei* possessor, dum temporaliter viuo. Erit postmodum & pars mea Deus in æternum. Homines in hoc seculo eligunt sibi partes: alij diuitias, alij honores, alij militiam, alij negotiationem: diuersi diuersa sibi eligunt. Inter hos clamat populus Dei: *Pars mea Deus* non ad tempus, sed *in æternum.* Talis hæreditas bona est & vera, quæ in æternum permanere potest. Et quare elegisti hanc hæreditatem tibi? *Quia ecce*, id est manifestum est: *qui elongant se à te, peribunt*, id est damnabuntur, & verum esse perdent, & verè peribunt: quia tu *perdidisti*, id est perdes. Vel in præfinitione tua perdidisti *Omnes qui fornicantur abs te.* Omnis illicita coniunctio dici potest fornicatio. Vnde scriptum est: Israel cum diis gentium fornicatus est. Et bene dixit, Abs te: quia qui peccat, longe est à Deo. Quando homo incipit deficere ab amore Dei, incipit à Deo elongare. Quod si rebus temporalibus illicito amore coniungitur, iam vtique fornicatur. Proprium enim virum, id est actorem suum anima deseruit, & ei qui non erat suus, se lasciuo amore copulauit. Propter hoc iure incurrit perditionis pœnam, quia sponte

Isa.64. 1.Cor.2. *Ephe.2.* *Iudicum.8. 1.Par.5. Psal.118.*

deseruit

deseruit salutem suam. Illi ergo quia deseruerunt Deum, perierunt. Tu verò quid? *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Hoc est totum bonū meum, Deo meo adhærere voluntate, fide, charitate. Et quandiu in peregrinatione sum, *ponere* volo *in domino Deo spem meam.* Quia nondum adhærere possum Deo meo per speciem, interim vel adhærebo ei per spem. Et merito: quia ipse dominus meus, qui me regit: & Deus meus, qui me creauit. Hoc bonum est mihi, hoc dulce, hoc suaue est mihi. Et quid hîc agis, ponens in Deo spem tuam? Quod erit negotium tuum, nisi vt laudes quem diligis, & facias tecum coamatores eius? Et hoc est quod sequitur: *Vt annunciem omnes laudationes tuas*, id est vt prædicem quicquid prædicandum est de te, *In portis filiæ Sion*, id est, in auditu filiorum Ecclesiæ. Aures enim portæ sunt, per quas cordis interiora sanctorum penetrant prædicationes. Vel portæ sunt virtutes animæ, per quas itur ad cælestem Ierusalem. Laudes ergo Dei prædicantur in portis, quando voces doctorum sunt in apertione virtutum. In porta prædicat, cuius sermonem vita commendat.

TITVLVS PSALMI LXXIII.

PSALMI huius titulus est: Intellectus Asaph, id est intellectus iste quem pariunt nobis voces huius psalmi, est Asaph, id est synagoga, non secundum ramos præcisos, sed secundum confirmatos. In hoc psalmo loquitur synagoga conuersa omnibus Iudæis, siue in præsenti, siue in fine mundi conuertendis: proponens intelligendum quod intelligit, scilicet vt Christum credant venisse, quemadmodum ipsa credit. Et hoc facit per hanc materiam, scilicet proponendo eis duplicem Iudæorum dispersionem, quæ à prophetis dicta fuerat post aduentum Christi futura. Merito ergo per hanc materiam eos hortatur, vt cùm videant signa ista completa esse, Christum credant iam venisse. Et modò prius exponit localem dispersionem: post interiorem, Iudæorum scilicet præsentem cæcitatem. Vox synagogæ. 1. Par. 6.

PSALMVS LXXIII.

VT quid Deus repulisti in finem, iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ? Non reprehendit, sed quærit. Ac si dicat: O Deus, qui eo ipso quòd Deus es, æterna dispositione gubernas omnia, qui nō modum in aliquo excedis, sed cuncta cū summa discretione dispo nis: vt quid populum tuum repulisti in finem: vt nunquā amplius reducas in Ierusalem? Quasi dicat: Non sine causa hoc fecisti, nec qualicunq; modo iratus es, sed in tantum, quòd ira tua deuenit in furorem, quantū ad visum hominum. Iratus es dico, non super quoslibet, sed super oues pascuę tuę, id est, super Iudęos, quos velut bonus pastor per desertū duxisti, & quos manna pauisti: ac deinde in terra lacte & melle manāte collocasti. Vt quid hoc fecisti, nisi quia terrenis inhærebamus, & te non cognoscebamus? Ne irascaris quæso domine, sed fac quod sequitur. *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.* Reduc ad memoriam, quòd nos ex multis gentibus & locis in vnum congregasti, atque vt propriam hæreditatem ab initio possedisti, id est, à tempore Patriarcharum quos primitus elegisti. A tempore patriarcharum possessi sunt, videlicet quia erant in lumbis eorum

Psal. 118. Hebr. 1. Sapien. 8. 9 & 12. Ioan. 10. Exod. 13. Exod. 16. Iosue. 1. 2. 3. Hebr. 7.

eorum. Ab ipsis possedit dominus populum Israeliticum, à quibus & nomen sumpsit & originem. Semper enim custodiuit eum, donec ab eis exacerbatus, eos propter peccatum suum affligi permisit. Memorare quòd nos congregaueris atque possederis: & hoc sit causa tuæ miserationis. Et ideo etiam memor esto, quia tu *redemisti virgam hæreditatis tuæ.* Quid per virgam, nisi
Apoc. 5. sceptrum, imperium & dominationem? Quid verò per hæreditatem, nisi eundem populum intelligimus? Redemit igitur dominus virgam hære-
Exod. 12. tatis suæ, quia Iudæorum regnum de Pharaonis seruitute liberauit. Vel ipsa hæreditas per intransitiuam grammaticam dicitur virga, quæ per virgam Moysi est figurata. Primò enim quando voluit Deus possidere illam hæreditatem, liberans eam de Ægypto, signum dedit Moysi. Dixerat enim Moy
Exod. 4. ses: Quod signum dabo eis, vt credant mihi, quia tu me misisti? Et dominus ad illum: Quid in manu tua portas? Virgam, ait. Proiice (inquit) illam in terram. Et dimisit virgam, & serpens factus est, & expauit Moyses & fugit ab eo. Et ait illi dominus: Apprehende caudam eius. Et apprehendit, & reuersa est in statum suum. Quid significat? Primùm à serpente mors. Er-
Gen. 3. go virga in serpente, Christus in morte. Ideo cùm à serpentibus in deserto
Nume. 21. morderentur & necarentur, præcepit Deus serpentē æreum exaltari, quem intuentes morsi à serpentibus sanabantur. Quid est intuendo serpentē sana-
Ioan. 3. ri à serpente? Credendo in mortuum sanari à morte. Et tamē expauit Moy-
Matt. 26. ses & fugit. Mortuus est Christus, & expauerūt discipuli, atque ab illa spe in
Ioan. 20. qua fuerant, recesserunt. Tamen apprehenderunt caudā, quia postmodum
Exod. 33. Roma. 6. crediderunt. Hoc significat & illud: Posteriora mea videbis. Et serpens rediit in virgam, quia Christus resurrexit de morte ad vitā. In fine quoque se cuti tanquam cauda redimus ad manum Dei, atque eius regnum stabilitum efficimur, quatinus iam in nobis impleatur, *Redemisti virgam hæreditatis tuæ.* Sed quia synagoga hæc loquitur, ex verbis sequentibus determinatur, cùm dicitur *Mons Sion in quo habitasti in eo.* Hanc dico hæreditatem quæ est mons Sion. Ibi enim erat ciuitas eorum Ierusalem, ibi caput regni, ibi templum & sacrificium, in quo & Deum dicit habitasse. Et vt eius habitationem expressius commendaret, protinus adiecit, in eo. Nam cùm in omnibus habitet vt Deus, in eo tamen specialiùs. In omnibus per potentiam, in eo per gratiam. Post postulatam de se à Deo misericordiam, deinde de hostibus à quibus deuastatur, postulat vindictam, cùm subiungit: *Leua manus tuas in superbias eorum in finem,* id est exerce virtutem & potentiam tuam ad superbias eorum penitus destruendas. Quomodo nos repellebas in finem, sic eorum superbias opprime in finem. Et bene eleuata est manus eius in superbias eorum in finem, quia diuina virtute operante, iam gentes humiliatæ Christum cognouerunt, quæ prius superbè populum eius vastauerunt. Et
Roma. 10. bene ait, In finem: quia finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti, quam bene illis optat. Admiratur autem Romani principis in eius deuastatione malignitatem, dicens: *Quanta malignatus est inimicus in sancto?* Id est in templo, in sacerdotio, in illis omnibus sacramentis. Et reuera inimicus. Rex enim ille & exercitus suus qui hoc faciebat, deos falsos colebat, simulachra

adorabat, dæmonibus seruiebat. Ipsi multa mala operati sunt in sanctis Dei. Et hoc est quod subdit: *Et gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tuæ*, id est in communi Iudæorum, qui ex omnibus partibus conuenerant ad diem festum. Diligenter hoc notandum est. Dicit enim nunc euersam esse Ierusalem, cùm ipsa solennitas ageretur, in qua solennitate dominum crucifixerunt. Congregati sæuierunt. Congregati perierunt. Et ostẽdit quomodo gloriati sunt. *Posuerunt signa*, non domini, sed *sua signa*, vexilla sua, aquilas suas, dracones suos, statuas suas: aut fortè signa quæ audierunt à vatibus dæmonum suorum: *Et non cognouerunt sicut in exitu super summum*. Non cognouerũt esse super summum, id est apud summum Deum, sicut in exitu fiebat, id est sicut à diuina dispositione exibat. Nisi enim potestas à summo Deo exiret, hæc malitia eorum exercere non potuisset. Sicut ergo exibat à summo Deo, sic fiebat ab exercitu illo. Nam omnis potestas non ab homine sed à Deo. Deus quippe est dator omnium potestatum, sed non est dator omnium voluntatum. Ideo omnis potestas iusta. Voluntas autem alia iusta, alia iniusta. Si igitur potestas bona, quare actio mala? Affectus tuus imponit nomen operi tuo. Quapropter quod iustus Deus iustè fieri volebat, quia ipsi iniustè volebant, malum erat quod faciebant. Exibat ergo à summo quod fecerunt, sed ipsi non cognouerunt. Exsequitur adhuc malignitatem eorum, dicens: *Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum*. Hoc totum secundum literam factum est. Sicut enim in sylua lignaria excidũtur ligna, ita viliter sine omni reuerentia temporali ianuas exciderunt securibus, omnes tẽdentes in idipsum: quia vno corde & vna voluntate simul omnes conueniebant in malum. *In securi & ascia deiecerunt eam*. Securis ad excidendum, Ascia ad comminuendum. Non enim tantùm exciderunt, sed etiam deiecerunt. *Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui*. Etiam ipsum tabernaculum, quod fuerat sancto nomini tuo dedicatum, ipsum polluerunt. Aras, mensas, libros, vestes & similia proiecerunt, pedibusque conculcauerunt. *Dixerunt in corde suo*, quod vtique plus est, quàm si dixissent in ore suo. Nam in hoc quod in corde dixisse perhibentur, voluntas, affectus & intentio denotatur. Dixerunt autem nõ quatuor aut quinque, sed tota *cognatio eorum*, nec diuisa per partes, sed *simul*. Quid dixerunt? *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*. Ita dispergamus omnia, quod nunquam amplius possint conuenire, aut festum facere in terra. Huc vsque ostensum est quanta malignatus est inimicus in sancto. Ostensum est quanta ab hostibus illata sint mala. Deinde insinuat quæ ab ipso Deo subtracta sint eis beneficia, dicens: *Signa nostra non vidimus*. Nostræ (inquit) ciuitatis destructionem vidimus. Signum tamen à Deo nullum accepimus, sicut olim Gedeon cæterique patres nostri. *Iam non est propheta*. Qui bona maláve pronuntiet. *Et nos non cognoscet amplius*, id est omnino nostri oblitus est Deus. Tantis ergo afflictus malis, domino ingemiscens ait: *Vsquequo Deus improperabit inimicus, irritat aduersarius nomen tuum in finem?* Vsquequo, vsque ad quem finem improperat & irritat inimicus aduersarius? An ad hoc irritat, vt iratus corripias, corripiens cognoscas? Et eo vsque, donec veniat in te finem?
Atten

Exod. 23. Leuit. 23. Matth. 26. Roma. 13. Iaco. 1. Iudicum. 7.

Attendat hæc verba quisquis pro peccato suo affligitur, quisquis à Deo tanquam irato deseritur. Non desperet, gemat, miseriam suam medico ostendat. Ad hoc enim ferit, vt parcat: adhoc irascitur, ne irascatur. Vnde iste Asaph adhuc subiungit: *Vt quid auertis manum tuam,* id est Iudæam, per manum Moysi designatam: *& dexteram tuam,* scilicet prædictam Iudæam, cui magis fauere solebas quàm genti, eam educendo prius per mare rubrũ, quam etiam manna pauisti: vt quid auertis *de medio sinu tuo,* id est de communi sanctorum consortio, qui ideo dicuntur sinus tui, quia spiritualibus sacra mentis sunt repleti. Facis hoc *in finem,* vel ad quem finem tendis per hoc? Tangit hîc historiam de manu Moysi, quæ quandiu fuit in sinu suo, munda fuit: cùm abstraxit eam, inuenit leprosam. Deinde in sinu remisit, & sic priorem munditiam recepit: in hoc præfigurans Iudaicum populum, qui quandiu in sinu & custodia domini fuit, mundus extitit: quando verò egressus est, immũdus & plenus peccatis effectus est. Iterum in fine mundi ad do minicum sinum redibit, atque in pristina sanitate permanebit. Vt quid (ait) auertis dexteram manum tuam à sinu tuo, vt foris immunda remaneat? reuoca eam quæso ad sinum tuum. Redeat ad colorem suum, agnoscat saluato rem suum. Quærebat vt quid, & iam intellexit: sicut intitulatum est, intellectus Asaph. Et ideo subdit: *Deus autem rex noster ante secula,* qui est in principio verbum, per quod facta sunt omnia: ipse rex homo factus, *operatus est salutem in medio terræ.* Ad hoc enim ad tempus auertit manum suam à sinu suo, id est gentem Iudaicam à protectione sua: ad hoc cæcitas ex parte contigit in Israel, vt plenitudo gentium intraret, vt sic rex Deus operaretur salutem in medio terræ, id est in medio gentium. Vel in medio terræ, id est in assumpta carne: vel in ciuitate Ierusalẽ, quæ in medio terræ sita est, vbi dominus pro totius mundi salute est crucifixus. Deinde ostendit qualiter salutem operatus sit, conuertendo se ad ipsum operatorem Deum, & dicendo: *Tu confirmasti in virtute tua mare.* Per mare significat gentes, propter vitiorum affluentiam & morum amaritudinem. Christus autem est Dei virtus, & Dei sapientia. In virtute hac confirmatæ sunt gentes per fidem, spem, & charitatem. In tantum autem confirmauit Deus hoc mare, vt faceret terram, sicut alibi dicitur: Qui conuertit mare in aridam. Et quo ordine factum sit, secutus adiunxit: *Contribulasti capita draconum in aquis.* Comminuisti vitia & peccata, quæ à draconibus suggeruntur, id est à malignis spiritibus qui sanctis insidiantur animabus. Ipsum quoque principem diabolum, atque vniuersas eius altitudines & pompas pariter omnipotentem Deũ destruxisse ostendit, cùm subiungit: *Tu confregisti capita draconis.* Capita draconis dici possunt prauæ suggestiones, quæ à diabolo procedunt. Multa capita habet iste inimicus draco. Capita eius sunt octo principalia vitia. Sed primum horum caput est superbiæ vitium, de quo oriuntur cætera. Nam initium omnis peccati superbia. Hinc præceptum est vt semen Euæ caput serpentis debeat obseruare. Admonita est enim Ecclesia peccati initium deuitare. Confracta sunt ergo capita draconis, destructa sunt diabolica vitia. Nam vbi regnat Deus, non potest regnare superbia, non vana gloria, non inuidia, non ira, nõ tristitia, non acci

Marginal references: Exod. 12. Exod. 16. Exod. 4. Roma. 9. Hebr. 13. Ioan. 1. Matt. 2. Philip. 2. Roma. 11. Matt. 27 Ioan. 19. 1. Cor. 1. Psal. 65. Eccles. 10. Gen. 3.

accidia,non ventris ingluuies, non luxuria. Talia sunt capita huius versuti draconis,quæ in virtute sua confregit rex noster. Et sic ea confringendo operatus est salutem in medio terræ,quæ prius corrupta erat,& elangueratta lium hostium inuasione. Et quid de illo fecit,cuius capita confregit? *Dedisti eum escam populis Aethiopum*. Ipsi vocantur ad fidem,qui nigri fuerũt. Dicitúr que eis: Fuistis aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino. De his enim fit Ecclesia,cui dicitur:Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Nigra sum (inquit)sed formosa,filiæ Ierusalem. Isti sunt Æthiopum populi, quibus draco iste in escã datus est. Hoc significat vitulus ille, quem adorauit populus infidelis,quem comminuit Moyses,missumque in aqua populo bibere dedit. Quid est hoc,nisi quia adoratores diaboli corpus facti sunt Christi? Hinc Petro dictum est de gentibus: Macta & manduca,id est,occide quod sunt, & fac quod es. Ac si dicatur: Comminue & bibe. Oportebat vtique vt corpus quod erat diaboli, credendo transiret in corpus Christi: & sic draco comminueretur, amissis membris suis. Hoc etiam figuratum est in serpente Moysi. Nam fecerunt magi similiter, proiectisque virgis exhibuerunt dracones. Sed draco Moysi omnium magorum virgas absorbuit. Intelligatur ergo corpus diaboli à credentibus absorberi. Et dicatur rectè, Dedisti eum escam populis Æthiopum. Vel hoc modo:Dedisti escam, quia mo dò omnes mordent eum,redarguendo,accusando,maledicendo. Et quo or dine hoc factum sit,secutus ostendit: *Tu dirupisti fontes & torrentes*, vt manarẽt liquores sapientiæ & fidei,vt irrigarent salsitatem gẽtium, vt sua dulcedine atque irrigatione cæteros conuerterent. Et notandum quòd in aliis fit verbum Dei fons,in aliis torrens. Torrentes propriè dicũtur fluuij qui æstate defluunt,aquis autem hiemalibus inundantur & currunt. Vides hominem fidelem perseueraturum vsque in finem, non relicturum Deum in omni tentatione,cunctasque molestias sustinentem. Hic vnde viget,nisi quia verbum Dei factum est in eo fons aquæ salientis in vitam æternam? Alius accepit verbum,prædicat,non tacet & currit. Aliqua fortassis tentatione tangitur:non potest ferre æstum,deficit,exsiccatur. Æstus ergo probat fontes & torrentes. Tamen ex vtroque rigetur terra,ab eo qui operatus est salutem in medio terræ. *Tu siccasti fluuios Ethan*. Alibi rumpit Deus fontes, vt currant:alibi siccat fluuios, vt non fluant: sed fluuios (inquit) Ethan, quòd interpretatur robustus. Quasi robusti sunt, qui de virtute sua præsumunt. Siccentur flumina eorum: non proficiant doctrinæ gentium. Non artes philosophorum,arescat omnis inanis & tumens doctrina. Inundentur dulci & suaui fonte, Euangelio veritatis. *Tuus est dies, & tua est nox*. Quis hoc ignorat,quia ipse fecit hæc omnia? Sed aliquid intelligere debemus, quod pertineat ad salutẽ,quam operatus est in medio terrę. Qui sunt dies,nisi spirituales? Qui sunt nox,nisi carnales? Non potui (inquit) vobis loqui tanquã spiritualibus,sed tanquã carnalibus. Quãdo spirituales spiritualia loquuntur, dies diei eructat verbum. Cùm verò & ipsi carnales non tacent fidem, nox nocti indicat scientiam. Ergo tuus est dies,& tua nox. Tui sunt spirituales,tui sunt carnales. Illos illustras, incommutabilis sapientiæ veritate:

Ephe.5.
Cant.6.
Cant.1.
Exod.32.
1.Cor.12.
Act.10.
Exod.7.
Ioan.4.
Iob.12.
Psal.18.

Istos consolaris, carnis manifestatione. *Tu fabricatus es auroram & solem*, id est, tu fecisti gratiam & sapientiam. Quomodo enim post noctem aurora, sic post culpam gratia. Et sicut post auroram sol inardescit, ita & per effectum gratiæ Dei sapientia in cordibus electorum per charitatem feruescit. Et sicut non est dies nisi per illuminationem solis, sic non est iustus, nisi sit illuminatus luce diuinitatis. *Tu fecisti omnes terminos terræ*. Terminat enim Deus
Roma.12. gratiam suam, quam dat Ecclesiæ suæ ad mensuram. Non enim proficit in virtute & gratia vnusquisque quantum cupit, sed quantum placet ei diuidere terræ suæ, qui terminos ponit. Volo (inquit Apostolus) omnes tanquam
1.Cor.7. me esse, sed vnusquisq; proprium habet donum à Deo: alius sic, & alius sic. *Aestatem & ver tu plasmasti ea*, id est maturos moribus: quia in æstate sunt maturi fructus, & florentes, scilicet primordia virtutum emittentes, quia in vere nascuntur flores. Tu plasmasti ea, neutraliter dictúm est: ac si diceretur: Et perfectos & nouellos omnes tu fecisti. Tu es qui das terram, & tu eam ter
1.Cor.4. minas, & quantum vis & quomodo vis, tu eam fructificare facis. Non ergo gloriétur, quasi non acceperint: tu plasmasti ea. Magna commendatio gratiæ Dei est in Ecclesia Christi. Deinde & pro suis orat, dicens: *Memor esto huius*, videlicet congregationis tuæ pro qua oraui superius. Ponit etiam cæcitatem eius, tanquàm intelligens & gemens, cùm subdit: *Inimicus improperabit domino*. Populus enim Iudaicus iniquitate & inimicitia plenus dixit Chri
Ioan.8. sto, Samaritanus es, & dæmonium habes: & alia multa opprobria illi intulit. Vnde adhuc subditur: *Et populus insipiens incitauit nomen tuum*, id est, à te.
Exod.23. Verè insipiens, verè stultus, verè duræ ceruicis, qui tot miracula vidit, & non credidit: insuper quem adorare debuerat, occidit. Sed quia quidam ex illis qui Christum erant occisuri, & postmodum ad confessionem & pœnitentiam de tanto peccato fuerant redituri, postulat pro eis, & dicit: *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi*. Quibus bestiis, nisi quorum capita contrita sunt in aquis? Nam dictus est bestia, leo, serpens, draco, ipse diabolus. Noli malignis spiritibus dare animam confitentem tibi. Locutus est enim Petrus Israelitis, quoniam ipsi occidissent Christum. Qui compuncti corde dixe-
Acto.2. runt: Quid faciemus? Agite (inquit) pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque in nomine Christi: & dimittentur vobis peccata vestra. Dicatur ergo:
Gene.3. *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi*. Nam serpenti illi in paradiso concessa est peccatrix terra, non confitens anima. *Et animas pauperum tuorum*, id est contemptorum mundi, *ne obliuiscaris in finem*. Modò enim quasi oblitæ à te videntur, dum esuriunt, dum sitiunt, dum consolationem terrenam à te non accipiunt, dum tribulantur, dum despiciũtur: sed in finem non obliuisceris, quando æternaliter remunerabuntur. *Respice in testamentũ tuum*. Redde quod
Matth.22. promisisti. Tabulas tenemus, hæreditaté expectamus. Et necesse est vt respi-
Philip.3. cias: *Quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatũ*. Domus nostræ,
Matth.5. corda nostra. Ibi libenter habitant beati mundo corde. Respice ergo in testamentum tuum, vt reliquiæ saluæ fiant, quia multi qui attẽdunt ad terram, obscurati sunt & repleti terra. Instrauit in oculos eorum puluis, & excæca-
Psal.68. uit eos. Et factum est quod alibi dicitur, Obscurentur oculi eorum ne videant

deant. Quare hoc? Quia repleti sunt domibus iniquitatum, id est, cordibus malis, illi qui obscurati sunt, adhærendo terræ. Et ideo dico respice, *Ne auertatur humilis factus confusus.* De illo hoc dicit, de quo paulò antè ait, Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Postulat vt ille qui peccata sua confitens humilis factus est, non auertatur à misericordia Dei, à respectu suæ clementiæ: quia si auerteretur, confunderetur & bestiis traderetur. Deinde de paupere illo, de quo ibidem subdidit, hîc etiam mentionem facit, subdens: *Pauper & inops laudabunt nomen tuum:* Pauper Dei est, qui nihil in hoc mundo appetit, qui de seipso non præsumit, qui bona cælestia ardenter cōcupiscit. Inops est qui omni ope humana destitutus, non quærit aliunde opem, nisi à Deo solo, in quo & totam spem suam constituit. Tales (inquit) pauperes & inopes laudabant nomen tuum. Tales enim idonei sunt ad laudandū Deum quos cupiditas non angustat, quos charitas dilatat, quos vita cōmendat. Et sicut pro confitentibus postulauit veniam, ita nunc pro perseuerantibus in peccato Deum excitat ad vindictam. Vnde non tam orando, quàm prophetando subiungit: *Exurge Deus, iudica causam tuam.* Causam quam nos suscepimus defendendam, fac eis apparere iustam, scilicet quia sic oportuit pati Christum & resurgere à mortuis, & sic intrare in gloriam suam. Exurge, vt iudices. Nisi enim prius resurgas à mortuis, minime iudicabis. Nam non venturus esset ad iudicium, nisi quia surrexit à mortuis. Christus vēturus prę nuntiabatur, venit sicut scriptura prædixit. Impleuit iustitiam, prędicauit vitam æternā. Et tamen contemptus est in terris, & adhuc contemnitur in cælis. Hoc est propter quod venturus est ad iudicium omnipotens Deus, ibiq; causam suam demonstraturus & iudicaturus, ostendet quàm iustā causam habuit, quàm iniustam pœnā sustinuit: & in quibus culpā inueniet, districtè iudicabit. Vnde & subiunctum est: *Memor esto improperiorum tuorū, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.* Insipiens est quidā, non cognouit, aut cognoscēs peruersè viuit. Tales improperant domino Deo & mēbris eius, modò blasphemādo, modò deridendo, modò minando, modò adulādo. Et taliū memor erit Deus iudicio, vt iudicet & damnet: non omnium tamen, nisi eorū tantū qui in hoc peccato sunt tota die, id est assiduè. Eorum enim Deus nō reminiscitur, quæ ante finem per pœnitentiam emendantur. Valde autem notandum est quod subditur: *Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum.* Voces quidē eorum erant illa improperia quæ Deo inferebant. Quare ergo repetit? quia iudex in causa vtrunque diligenter debet attēdere: eum scilicet cui improperium infertur, & eum similiter à quo infertur. Nam quia insipiētes illi non homini, sed ipsi Deo, ipsi creatori suo illa improperia intulerunt, magis proculdubio damnandi fuerunt. Rursus etiam in hoc culpa grauior extitit, quia non solùm ab insipientibus, sed etiam ab inimicis illata sunt. Longè enim culpabilius est per inimicitiam peccare, quàm per ignorantiam: tamē vtrumque peccatum eos obligauit. Valde etiam dignum reprobatione est, quod subditur: *Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.* Nolunt resipiscere, sed magis ac magis proficiunt in malum.

Luc. 24. *Matt. 16. & 25.* *Matth. 3.* *Matt. 19.* *Luc. 11.* *Matth. 25.*

TITVLVS PSALMI LXXIIII.

PSALMVS iste qui sequitur, hoc modo intitulatur: In finem, ne corrumpas Psalmus cantici Asaph. Psalmus iste qui est nobis causa cantici, id est magnæ iocunditatis & delectationis (quia humilibus remunerationem beatitudinis æternæ promittit) proponitur Asaph, id est infideli synagogæ, ad hoc ut tendat in finem, id est in Christi conformitatem. Proponitur dico Asaph Christo eam synagogam exhortante, ne corrumpas te, id est superbias. Sicut enim humilitas custos est omnium virtutum, ita econtrario superbia corruptio. Materia est in hoc psalmo ipse Christus, & ea quam hîc exhortatur, synagogã. Loquuntur autem modo per se, modo in persona membrorum, superbos exhortans ad humilitatem. Et hoc facit proponendo eis damnationem quam superbi in futuro sunt habituri, & exaltationem quam humiles sunt assecuturi. Intentio est omnes ad humilitatem inuitare, ut sic omnipotentis Dei districtum iudicium valeãt euitare. Unde & seipsum in exemplum proponit, atque ex voce membrorum suorum humilium dicit.

Matt. 21. & 23.

Matth. 23. Luc. 18.

PSALMVS LXXIIII.

CONFITEBIMVR tibi Deus: confitebimur; & inuocabimus nomen tuũ. Initium bonorum est confessio peccatorũ. Iustus enim in principio accusator est sui. Primùm ergo peccata tua cõfitere Deo. Hæc est enim inchoatio iustitiæ. Et nõ semel, sed iterum, & quotiens peccaueris, tòtiens confitere. Verbi repetitio perseuerantiæ commendatio est. Non potes iterum recurrere ad baptismum. Si peccaueris, recurre ad confessionẽ. Quare cõfitemur Deo, cùm ipse sciat peccata nostra, etiam si non confiteamur? Quia confessio generat compunctionẽ. Parit humilitatem, quæ grata est Deo, per quam reconciliatur homini conuerso. Sic confitere peccatum, & deinde inuoca Deum. Nam si prius inuocaueris, non exaudieris. Quid est inuocare, nisi intus vocare? Prius ergo expelle peccatũ, & sic Deum inuita ad cor tuum. Iam enim dignus eris domini nomen inuocare, atque ipsius opera cæteris prædicare. Vnde & subditur: *Narrabimus mirabilia tua.* Quid tam mirabile, quàm quòd creator creatura efficitur, quòd immortalis moritur, quòd mors morte destruitur, quod peccaror ad gratiam, damnatus ad gloriam reuocatur? Hæc sunt mirabilia Dei, quæ non cessant narrare membra Christi. Sed quia deinde futurũ est iudicium, iam ipse dominus loquitur per semetipsum. *Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Nondum est ipsum tẽpus. Gratias misericordiæ suę, prius prædicat iustitias, & sic iudicat iustitiã. Nam si antè vellet iudicare quã prædicare, nõ inueniret quẽ liberaret. Cũ accepero (inquit) tẽpus. Non potuit tẽpus accipere in eo quod est filius Dei, sed in eo quod est filius hominis. Hinc Euãgelista ait: Dedit ei potestatẽ & iudiciũ facere, quia filius hominis est. Modò ergo est tẽpus prædicationis. Vnde ait: Narrabo mirabilia tua. Audi narrãtem. Audi prædicãtẽ. Nam si contẽpseris, ipse iudex minatur tibi iudiciũ, dicẽs: Cũ accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo. Iustitias iudicare, est vnicuiq; iuxta merita sua reddere. Narrabimus (inquit) mirabilia tua. Et hoc quantũ opus sit, ostẽditur cũ subinfertur: *Liquefacta est terra.* Et quid dicis terrã? *omnes* (inquit) *qui habitãt in ea* id est qui studio & volũtate in terrenis perseuerãt: hoc est enim vnusquisq; quod

Prou. 18.

Ioan. 1. 1 Timo. 6. 1 Cor. 15.

Isa. 3.

Hebr. 13. Philip. 2. Ioan. 5.

quod amat. Si terram amas, terra es: si Deum amas, ex illis es de quibus ipse dominus ait: Ego dixi dij estis. Terra est liquefacta, quando vitiis & concupiscentiis defluunt terrena corda. Inde dicitur delinquere, tanquam de liquido quodam defluere à stabilitate firmamenti virtutis atque iustitiæ. Cupiditate enim inferiorum quisquis peccat: & sicut roboratur charitate superiorum, ita deficit & quasi liquescit cupiditate inferiorum. Sic ergo terra liquefacta, *Ego* (ait dominus) *confirmaui columnas eius.* Columnas dicit Apostolos. Vnde Paulus de coapostolis suis: Qui videbantur (inquit) columnæ esse. Et quid essent illæ columnæ nisi ab illo firmarentur? Nam quodã terræ motu & ipsę nutauerunt, quando dominũ occidi viderunt. Sed resurrexit: mortem non esse timendã demonstrauit: spiritu ab alto misso corda discipulorum inflammauit: & sic columnas terræ confirmauit. Dicat ergo, Ego cõfirmaui columnas eius. Quibus confirmatis, quia ad prædicandum misit, rectè adhuc subiungit, *Dixi iniquis, Nolite iniquè agere.* Non dixerunt illi, sed ille. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Nec dixit iustis, sed iniquis. Non enim venit vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam. Non est, ait, opus sanis medicus, sed male habẽtibus. Lex dicebat, Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. Ego dixi iniquis, Nolite iniquè agere. Sic & adulteræ dixit: Vade & iam amplius noli peccare. Ergo quos occidit iustitia reseruat gratia: tãtum est, vt resipiscant atque se in humilitate prosternant. Ideo adhuc subdit: *Et delinquentibus, Nolite exaltare cornu.* Nolite eleuari in superbia. Nolite elatè defendere peccata. Duo in hoc versu admonet Deus peccatorem. Primò vt recedat à malo: deinde ne superbiat in peccato. Primo, vt de futuro caueat: altero vt de præterito pœniteat. Sequitur alia prohibitio. *Nolite extollere in altum cornu vestrum,* id est nolite vos erigere contra Deum: intantum nolite superbire, vt culpam peccatorum reflectatis in auctorem vestrum. Non enim defuerunt qui dicerent, Non est nostra culpa si peccamus, quoniam tales nos creauit Deus. Si Deus vellet, nullus homo peccaret. Sic duobus modis solent iniqui exaltare cornu suum: videlicet aut seipsos defendendo, aut ipsum Altissimum accusando. Propterea subdit: *Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.* Dicendo, Non iudicat Deus de rebus humanis: non curat quid agatur in terris. Neque hoc, neque illo modo debetis loqui aduersus Deum iniquitatem ô Iudæi. *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus,* subaudis, loquuntur aduersus Deum iniquitatem. Iam gentes quæ in his tribus mundi partibus habitant, cœperunt de actore suo bene & rationabiliter sentire. Vos soli, quibus meridiana plaga ad habitandũ cõcessa fuit, nolite blasphemare. Vel ita dici potest: Iudæi, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem: quod quidem fecerunt qui, Reus est mortis, & Crucifige clamauerunt: quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus (subintelligitur) est aliquis expers iudicij Dei. *Quoniam Deus Iudex est.* Desertos montes dixit, propter inhabitabilem plagam quæ est in Septentrione. Si homo Iudex esset, minus fortassis timeri potuisset. Sed quoniam Deus Iudex est, iam nullus cõtra eum loquatur, sed potius ab omnibus seruiatur. Et commendat Deum iudicem, cùm subiungit:

Psal. 81. Ioan. 10. Gal. 2. Mar. 16. Luc. 24. Acto. 2. Matth. 28. Mar. 16. Matt. 10. Matt. 9. Luc. 5. Ibidem. Ioan. 8. 2. Timo. 2. Matth. 26. 27.

hunc humiliat, id est Iudaicum populum: *& hunc exaltat*, id est gentilem:
Apoc.5. *quia calix in manu domini.* Quia scriptura sacra in potestate domini. Quia ipse solus tenet clauem scientiæ. Calix dico, *vini meri plenus mixto* in dominico quippe calice vinum merum, mixtáque & fæx continetur. Et quasi ex calice sumunt merum vinum, qui ex sacro eloquio diuinum capiunt intellectum. Mixtum bibunt, qui quædam purè intelligunt, quædam adhuc minimè discernunt. Bibunt fæcem, qui ex eodem capiunt errorem. Iudæi, hæretici, & pagani fæcem bibunt, quorum turbulenta fœtidáque doctrina nunquam ab errore separatur. *Et inclinauit ex hoc*, à Iudaico populo, *in hoc*, gentili. Eliquatus est inde intellectus: *Veruntamen fæx eius non est exinanita.* Quoniam nec Iudæorum infidelitas, nec hæreticorum error, nec paganorum stultitia est penitus diminuta. *Bibent omnes peccatores terræ* prius fæcem, deinde mortem. Siue fæx eius non est exinanita, quoniam apud Iudæos remanent carnalia sacramenta. Bibent omnes peccatores terræ, quoniam omnes in terrenis promissionibus delectantur. Mirabilis est iste calix, de quo bibent omnes & boni & mali: & in quo sumunt boni vnde
Ioan 1. viuant, mali vnde pereant. Tale erat & Verbum patris dominus noster
Luc. 2. Iesus Christus, de quo sanctus Symeon perhibet dicens: Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradice-
Psal.7. tur. Sic etiam in superiore psalmo ipsam scripturam vocans arcum, Parauit (inquit) in eo vasa mortis, id est sententias quæ malè intellectæ mortem propinant multis. Sic de isto calice quidam viuunt, quidam pereunt. Inter hæc quid ait Christus? *Ego autem annuntiabo in seculum.* Quamdiu enim
Matth.24 durabit hoc seculum, Christus & sui prædicabunt Euangelium. *Cantabo Deo Iacob* cum gaudio. Laudabo illum, qui specialiter est Deus illorum qui spiritualiter sunt Iacob. Deinde prænuntiat iudicium, vbi prædicit malos humiliari, bonos exaltari. Vnde & subdit: *Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti.* Habent cornua sua peccatores in hoc seculo, scilicet imperium, dominationem, honores, diuitias, ipsam quoque quæ præminet superbiam: quibus cornibus tanquam indomiti tauri alios impetunt, alios inferunt & impellunt. Sed omnipotens Deus iudicio suo omnia cornua peccatorum confringet, & omnem illorum potentiam & superbiam ad nihilum rediget. Habent etiam iusti cornua sua duo testamenta, siue fidem & charitatem, cæterásque virtutes, quibus se ab inimicis Ecclesiæ defendunt: ipsos etiam valenter impetunt & prosternunt. Quæ mirabilis Deus cùm ad iudicium venerit in gloria sua, mirificè exaltabit. Colligat ergo ex his verbis, vnusquisque qualem se debeat exhibere. Caueátque sicut in titulo præmissum est, ne seipsum corrumpat & pereat, peccatores superbos imitando, & domino resistendo. Sed potius humiles, iustos studeat imitari: quatinus in futuro regno mereatur à domino exaltari. Hæc est quippe intentio & vtilitas psalmi.

TITV

TITVLVS PSALMI LXXV.

TITVLI psalmorum manifestant sensus eorum: propterea iste psalmus intitulatur sic: In finem in laudibus, psalmus Asaph, Canticũ ad Assyrios. Psalmus iste proponitur Asaph, id est, fideli synagogæ, ut non ex tristitia aut ex necessitate, sed in laudibus & in exultatione perseueret vsque in finem vitæ suæ. Qui psalmus est canticum synagogæ, id est, causa cantici & iocunditatis: quia in principio dicit eam esse Iudaeam & Israël ex Sion. Qui psalmus non tantùm propositus est Asaph, sed etiam ad Assyrios id est, ad omnes rectè viuentes. Assyrius enim interpretatur dirigens. Materia psalmi huius est synagoga. Intentio est, omnes fideles qui se Deo uouerunt, tam Iudæos quàm gentes exhortari: quatinus in voto perseuerent, vt seipsos quos hîc Deo vouerunt, in futuro reddant. In prima parte dicitur Deus notus esse in sanctis, & quòd habitet in ipsis, & quòd ibi cuncta confringat arma diabolica. In secunda parte (qua dicitur: Dormierunt somnum suum,) duritia reproborum atque terribile Dei iudicium commendatur. Unde in fine exhortatur, vt sua vota persoluat quisque, ne à terribili rege puniatur. Ait ergo. 2.Corin.9.

PSALMVS LXXV.

NOTVS in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Fuit aliquãdo vt gens ista sola, scilicet Iudæa, verum Deum agnosceret atque adoraret, & cæteræ gentes idola colerent, & Deum cæli penitus ignorarent. Sed per ipsius gratiam prædicatus est gentibus: & nomen suum quod tantummodo notum erat in Iudæa, iam admirabile factum est in vniuersa terra. Nec iam glorientur Iudæi, quia si apud eos magnum nomen domini dicitur, apud nos etiam admirabile prædicatur. Sed quoniam illa gens à cognitione Dei errando cecidit, & magnum nomen domini blasphemauit: iam quod in Iudæa & Israël notus & magnus dicitur, necesse est vt tãtummodo spiritualiter intelligatur. Iudæa quippe confessio interpretatur: Israël verò vir videns Deum. Bene igitur notus in Iudæa Deus dicitur, quia ex confessione peccati habetur notitia Dei. Apertè etiam Iudæa ante Israël est memorata, quia per confessionem ad omnipotentis Dei peruenitur visionem. Neque quia dictum est, In Israël magnum nomen eius: sic accipiendum est, vt alibi maior, alibi minor sit Deus: sed ibi profectò magnum nomen Dei dicitur, vbi pro suæ maiestatis magnitudine nominatur. Sic etiam in oratione petimus, Sãctificetur nomen tuum. Quod non sic petitur, quasi non sit nomen sanctum Dei: sed vt sanctum habeatur ab hominibus, id est, ita illis innotescat Deus, vt non existimet aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. Dixit nobis vbi sit notus, vbi sit magnus. Dicat nobis etiam vbi habitet Deus. *Factus est* (inquit) *in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Quamdiu non confiteris peccata, quodammodo rixaris cum Deo: Sed confitendo incipis pacem habere cum eo, & ita fit ei locus in corde tuo. In pace perfectio est, vbi nihil repugnat. Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes motus animi sui componunt & subiiciunt rationi, carnalésque concupiscentias habent edomitas. In quibus ita sunt

1.Timot.3. Acto.13. Psal.8. Matth.6. Ecclesi.17.

ordinata omnia, vt id quod est in homine præcipuum, id est, ratio, imperet cæteris non reluctantibus & subiiciatur potiori, id est, Deo.
Luc.2. Hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Hæc est
Ioan.12. vita consummata, perfectiq́ue sapientis. De huiusmodi regno pacatissimo atque ordinatissimo princeps seculi huius foras mittitur, qui peruersis inordinatisq́ue dominatur. Sion verò interpretatur speculatio. Ipsa est Ecclesia, quæ in altitudine moratur diuinæ contemplationis, postmodum fruitura beatitudine ipsius apertæ visionis. In ista Sion est habitatio eius,
Ezech. 43. sicut ipse dicit: Et inhabitabo, & inambulabo in eis. *Ibi confregit potentias* (scilicet) *arcum, scutum, & gladium, & bellum.* In Sion vel in pace confregit quicquid pro magno habebant, vnde se temporaliter protegebant, & bellum quod aduersus Deum defendendo peccata sua gerebant. Est etiam arcus deceptionis in hæreticis, scutum duritiæ in incredulis, gladius in tyrannis, bellum in vitiis. Hæc sunt diabolicæ potentiæ, quas omnipotens Deus destruit & confringit in pacifico corde. Deinde conuertit se ad ipsum Deum, quasi dicens: Tu domine qui confringis tantas potentias, hoc ordine facis. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* Verè tu & non alius. Magno pondere dictum est, Tu: vt videlicet nullum alium intelligas illuminatorem, nisi solum Deum. Homo prædicat, Deus illuminat. Nec exterius sermo proficit prædicantis, nisi interius gratia operetur illuminantis. Et qui sunt isti montes æterni, nisi prædicatores sancti? Montes propter altitudinem iustitiæ, æterni, quia semper cum domino mansuri. Istos montes prius illuminauit æternus sol, vt per eos postmodum terram suam illuminaret, id est, Ecclesiam: & hoc mirabiliter, quia spiritualiter. Vel mirabiliter, id est,
Marc.16. cum signis & prodigiis, sicut scriptum est: Illi autem profecti prædicauerunt vbique, domino cooperante & sermonem confirmante, sequentibus signis. Quibus prædicantibus, *Turbati sunt omnes insipientes corde.* Prædicata est veritas. Dicta est æterna vita, quæ non est de ista terra. Contempserunt homines vitam præsentem: amauerunt futuram. Illuminasti per illuminatos montes, Insipientes autem conturbati sunt. Inde illa persecutio martyrum. Inde strepitus hæreticorum. Inde dissentio carnalium. Inde inimici Ecclesiæ. Adhuc dum prædicat sapiens, turbatur insipiens. Ille vult corrige-
Prouer.9. re, iste indignatur & irascitur. Corripe (inquit) stultum, & odibit te. Corripe sapientem, & amabit te. Quid fecerunt turbati illi? *Dormierunt somnum suum.* Amauerunt præsentia, & dormierunt, id est, delectati sunt ipsis præsentibus. Somnus eorum est vita præsens. Ibi dormierunt, ibi delectando quieuerunt. Et sic illis facta sunt ista præsentia delitiosa. Quomodo qui videt per somnium inuenisse se thesaurum: somnium fecit illum diuitem, euigilatio fecit pauperem. Transiit somnus iste, transiit vita ista. *Et nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Quia nihil posuerunt in manibus Christi. Tales sunt terrenæ diuitiæ. Talis est somnus præsentis vitæ. In præsenti florent & delectantur, in præsenti aliquid promittunt: sed in fine ad nihilum tendunt. Deinde commendat duritiam cordis eorum, quia cum terrena diliguntur, cor à supernis induratur. Vnde & subditur: *Ab increpatione*

crepatione tua, Deus Iacob, dormitauerunt omnes qui ascenderunt equos. Intantum sopiti sunt in terrenis, vt miras omnipotentis Dei increpationes non audirent. Non vigilauerunt in corde, quia de increpatione durum cor habuerunt. Duritia enim cordis obdormitio est. Ecce ipse Deus Iacob, non recens Deus, sed qui tanta mirabilia fecit in domo Iacob: ipse nunc increpat peccatores, intonat iras suas, sonat euangelica tuba, minatur iudicium, minatur æternales pœnas. Inter tanta tonitrua adhuc dormiunt superbi, adhuc vitam veterem nolunt damnare, neque in nouam vigilate. Quare hoc, nisi quia ascenderunt equos, id est, extulerunt se in superbia, in honoribus, in potestatibus, in incerto diuitiarum? Tales sunt equi eorum, quibus tanquam indomitis in æternum feruntur supplicium. Et bene ait, Dormitauerunt: quia hîc incipiunt dormire. Nam perpetuus eorum somnus erit in æterna morte. Siue ab increpatione tua, qua dicturus es: Ite in ignem æternum: incipient dormire, id est, ire in æternum somnum mortis, illi qui ascenderunt equos, id est, qui fuerunt superbi. Qui hîc modò dormiunt in diuitiis, ibi postmodum sepelientur in tormentis. *Tu* Deus qui hoc facies, *terribilis es*, Id est, terribilis apparebis: *& quis resistet tibi?* in tanto tuo terrore quis homo poterit contraire? Nec tunc ibi primùm incipies irasci. *Ex tunc*, cùm ascenderunt equos, *ira tua* fuit in eis. Irascebaris tunc & minabaris: increpabas, quia conuerti desiderabas. Et quia iratum contempserunt, postmodum terribilem inuenturi sunt. Vnde & subditur: *De cælo auditum fecisti iudicium.* Nullam habent excusationem. Nam audiri antè fecisti iudicium tuum, etiam de cælo fuit eis prænuntiatum. Cæli enarrant gloriam Dei. Cæli pronuntiant iudicium Dei. Vel de cælo descensurus es, vt audiri facias iudicium tuum. Sic enim testatur Euangelium: Tunc videbunt filium hominis descendentem in nubibus, cum potestate magna & maiestate. Nam virtutes cælorum mouebuntur. Tunc fiet quod subiunctum est. *Terra tremuit & quieuit.* Terrena conscientia, quæ modò se turbat & laborat, tunc tremere habet & quiescere. Iam non inueniet quæ faciat mala: sed multa sentiet vnde contremiscat tormenta. Hinc erunt accusantia peccata, inde terrens iustitia, subtus patens horridum chaos inferni, desuper iratus iudex: intus vrens conscientia, foris ardens mundus. Iustus vix saluabitur, peccator vbi parebit? *Cum exurgeret in iudicium Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.* Non eos qui ascenderunt equos, sed omnes qui in hac terra propter Deum fuerunt mansueti, simplices, patientes, in iudicio suo saluos faciet Deus. Hoc ipsa veritas in Euangelio testatur, dicens: Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram. Mites sunt, qui cedunt improbitatibus, & non resistunt in malo, sed vincunt in bono malum. Ipsi hæreditabunt illam terram, de qua alibi dicitur: Portio mea Deus in terra viuentium. Ipsa est vtique requies & vita sanctorum, quoniam mansueti fuerunt, quoniam bonam & humilem confessionem habuerunt: propterea in domino gaudebunt. Hoc est quod subiungit: *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.* Primùm quippe quando homo conuertitur ad Deum, & recogitat omnia mala quæ fecit, quæ locutus est,

Matth. 25.

Psal. 18.
Actio. 1.
Matth. 24.
Luc. 21.

1. Pet. 4.

Matth. 5.

Psal. 141.

tus est, quæ cogitauit, atque ea per confessionem humiliter aperit: habet confusionem, habet tristitiam, & compunctionem. Sed deinde post actam pœnitentiam, post consecutam à Deo remissionem & gratiam, cùm incipit recogitare quæ cogitauit, & pensare de quantis sordibus & vitiis & peccatis pius dominus eum liberauerit, quanta insuper ei bona spiritualia contulerit: incipit intra se gaudere, diuinæ bonitati gratias agere: sicque gaudens in seipsum domino diem festum agit Deo. Prima ergo cogitatio confessionem habet & recessionem à veteri vita. Reliquiæ cogitationum celebrant Deo solennia, si liberatus à peccato meminerit quod fuerit, nec excidat à memoria qui sanauit. Deinde postquàm ostendit qualiter propter superbiam & mundi delectationem damnentur reprobi, & quomodo per humilitatem & bonam confessionem saluentur mansueti: sequitur vtilis admonitio omnibus, cùm dicitur: *Vouete, & reddite domino Deo vestro: omnes qui in circuitu eius affertis munera.* Iustum est quidem & vtile nobis, ne similiter pereamus cum reprobis, sed potius saluemur cum iustis, vt terribilem Deum quibus possumus votis & muneribus placare studeamus. Vouere autem nostri arbitrij est: sed persoluere non est nostrarum virium, sed gratiæ Dei. Nec tamen propter hoc debemus diffidere, quia si incipiamus quod nostrum est, dabit vires ille qui iussit vt voueremus, & supplebit quod suum

1. Timot. 6. est. Sed cùm incircumscriptum lumen sit Deus, & maiestate sua omnia im-
Ierem. 23. pleat, cuncta contineat, quomodo omnes esse possunt in circuitu eius? Sed
Rom. 11. Ioan. 14. Deus est veritas, & ipsa omnibus communis est, nec mea, nec tua, nec illius,
Rom. 10. Iohel. 2. aut illius. Non est (inquit Paulus) distinctio Iudæi, Græci, aut barbari: sed quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quia ergo omnibus communis est veritas, ideo media, vt in circuitu eius sint omnes qui diligunt veritatem. Qui sic de Deo intelligunt, eiusq; vt dignum est, seruituti seipsos subiiciunt, in circuitu eius munera offerunt. Et sciendum quòd votum aliud est commune, aliud singulare. Credere in Deum, sperare in illo vitam æternam, ipsum diligere & secundum Deum viuere, omnibus communis est modus. Non superbire, non occidere hominem, non odire fratrem, non violare in se templum Dei præcipitur omnibus. Hoc totum omnes communiter vouere & reddere debemus. Sunt etiam vota propria singulorum, cùm alius vouet Deo ieiunium, alius castitatem, alius virginitatem, alius relinquere omnia & ire in communem vitam. Voueant ergo om-

Matth. 19. nes votum domino, aut hoc, aut illud, sicut diuina gratia vnicuique donauerit: & sic in circuitu eius omnes offerant munera. Cui? *Terribili & ei qui aufert spiritum principum.* Quia psalmus synagogæ, id est, carnali populo loquitur: rectè illis Deus terribilis commendatur, vt qui adhuc dominum tanquam pium, tanquam clementem nesciunt amare, audientes terribilem vel discant formidare. Et notandum quòd non ait, Qui aufert spiritum hominum, sed ipsorum etiam principum: vt intelligatur Deus princeps esse super

Apoc. 1. & 19. principes, potestas super potestates: tanquam rex regum & dominus dominantium. Rectè ergo subditur: *Terribili apud reges terræ.* Nec dicit, qui aufert

Matth. 10. vitam, quod vtiq; & illi faciunt qui occidunt corpus, sed & ipsum spiritum

auferre

auferre dicitur: vt tāto magis ille timeatur, qui potestatem habet & corpus & animam perdere in gehennam. Vel quia spiritus principum est spiritus superbiæ, potest ita legi, Qui aufert spiritum principum, id est, audaciam superborum. Est & alius intellectus quare in hoc loco terribilis dicatur Deus. Sancti etenim & perfecti viri vt mirabilem Deum in iudicio suo placatum inueniant, semper hîc apud se terribilem pensant suasque culpas districtè iudicāt: quatinus in illo districto iudicio iniudicabiles fiant. Dicatur ergo rectè, Terribili apud reges terræ sunt, qui carnem suam spiritualiter regunt. Rex terræ erat Paulus, cum diceret: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar. Esto rex terræ, & erit tibi terribilis Deus. *Ibidem.* *1.Corint.9.*

* *
*

FINIS.

LECTORI.

Hæc sunt igitur, candide Lector, quæ de Ruffini Commentariis in Psalmos è tenebris eruta, modò in lucem proferimus. Quod si quis operis reliquum inuenire potuerit, id auibus bonis fœlicique successu in lucem edat. Id enim & nobis gratum, & reipublicæ vtile futurum esse sibi persuadeat. VALE.

4-3-4